
NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
ROMA
41
2 I
17

IOANNIS PETRI MAFFEII BERGOMATIS
E SOCIETATE IESV

HISTORIARVM INDICARVM LIBRI XVI.

SELECTARVM ITEM EX INDIA Epistolarum eodem interprete Libri IV.

ACCESSIT IGNATII LOIOLAE VITA POSTREMO recognita. Et in Opera singula copiosus Index.

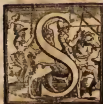

FLORENTIAE,
APVD PHILIPPVM IVNCTAM.
M D LXXXVIII.
EX AVCTORITATE SVPERIORVM.
CVM PRIVILEGIO.

PHILIPPO REGI CATHOLICO.

VPERIORIBVS annis, cum ad componendas Luſitaniæ res, Oliſiponem ipſe veniſſes, Catholice Rex, hortata me tua eſt Maieſtas, vt inchoatam Henrici Regis nomine auunculi tui rerum Indicarum hiſtoriam, pari alacritate ſtudioq. perſequerer. Feci quod iuſſeras: totumq. contextũ narrationis, à primo nauigationum exordio, ad vſque Soceri tui Ioannis eo nomine tertij Regis obitum, pro mea tenuitate perduxi. Quo longius ne progrederer, annalium exinde ſeries, vt in tantis & rerum motibus, & locorum interuallis, partim interciſa, partim etiam neglecta, prohibuit. Neque vero mihi diutius deliberandum fuit, cuinam opus hoc qualecunque, recepta iam conſuetudine, deſtinarem. Debebat hoc tuis erga ſe meritis noſtra Societas vniuerſa. Idipſum nominatim à me tua de me iudicia, meaq. ſumma in te pietas exigebant. Poſtremo res loquebatur ipſa, æquum eſſe, vt cuius in primis virtute opibusq. Chriſtiana res nititur, huic potiſsimum, explorati pijs felicibusq. maiorum ſuorum armis Oceani; aditarum quæ auditæ non erant, gentium; propagatæ vna cum imperio in vltima loca rectæ in Deum fidei, ſi minus facunda ſplendidave; certe, quoad eius fieri potuit, ſyncera atque accurata explicatio dicaretur. Quæ me, Rex Optime & Maxime, perpulerunt cauſæ, vti præ cæteris offerre tibi mearum lucubrationum fœtus auderem; eædem, opinor, Clemẽtiam iſtam faſtigio tam excelſo parem adducent, vt eos in lucem, ſub Auguſti nominis tui præſidio tutelaq. prodijſſe patiare. Quod reliquum eſt, Maieſtatem tuam Deus immortalis ad ſui nominis gloriam, & Eccleſiæ catholicæ firmamentum, quam diutiſsime tueatur incolumem.

A

IOANNIS PETRI
MAFFEII,
HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER PRIMVS.

B

ETERNAE mentis numen, atque consilium, quo ab ipsis mundi primordijs vniuersa pariter & singula gubernantur; fide potius & silentio venerandum, quam argumentis ac disputationibus indagandum, iure præcipiunt sapientes viri. Nihil est enim, cœlesti rerum omnium dispensatione, vel propter ipsius vim atque constantiam illustrius, vel propter humani luminis imbecillitatem obscurius. Veruntamen, quoad homini speculari fas est, quantumq. valet mortalis tarditas ex
C ipsis duntaxat rerum euentis existumare; Diuinæ prouidentiæ ratio videtur eiusmodi, vt ingentium operum quæ molitur, multo ante fundamenta iaciat; eaq. per occultas causas, & incrementa latentia, sensim ad tectum fastigiumq. perducat. Id adeo, si quis animum aduertat, iam inde ex vltima veterum annalium memoria facile intelliget. Post diram illam totius orbis terrarum eluuionem, cum denuo genus humanum in omne scelus atque flagitium rueret; vniusq. veri Dei cultum cum dæmonum seruitute commutaret; ne paulatim vniuersa interiret pietas, peculiarem sibi populum diuinæ legis custodem; religionis administrum, oraculorum interpretem Deus immortalis tempore definito condendum esse decreuerat. Quot ante seculis, eam vnam in rem, eximia fide ac sanctitate virum, Abrahamum, ex hominum fæce seuocauit, & propria insitum nota ipsum, & prolem eius, tanquam generosi armenti sobolem, & quidem præclara cum testificatione, seposuit! Rursus, hoc ipso populo per summam impietatem atque perfidiam rebellante, lucem veritatis, procurationem sacrorum, & ipsamet adoptionis iura Deus alio transferre statuerat. Quàm multis ante annis vrbem Romam exsurgere, & à paruis initijs ad summum in terris imperium euehi passus est! Nimirum, vt Ecclesiæ principatum, ac religionis domicilium

ſibi aliquando locaret; atque, vt vnde omnes populi, & nationes tum iura ciuilia, D
tum nefarios ritus ac ſuperſtitiones paulo ante petijſſent; inde in omnia regna
prouinciasq. ſine vllo erroris metu, ſacroſancta Pontificum ſcita, & caſtiſſimæ
cæremoniæ, & bene beateq. viuendi veriſſima præcepta manarent. Denique,
ſuperiore memoria, cum ex eadem Vrbe ſalutarem Chriſti doctrinam in remo-
tiſſimas nationes propagare vellet; quæ lumen Euangelij vel antea nunquam ac-
ceperant, vel acceptum, incuria ſeu longinquitate reſtinxerant; quàmpridem
fortium & experientium virorum excitauit ingenia, vt ignotas ad id tempus ter-
ras, ignotiora maria, tum ad ortum ſolis, tum ad occaſum, per ſummam animi
contentionem, perq. ſumma pericula & difficultates pertinaci ſtudio exquire-
rent! Videlicet, quo per mutua commercia, dum peregrini cum incolis vel ter-
ra nata, vel manu facta, vel alia quælibet in vſum vitæ, pro locorum & regio-
num varietate, permutant; interea occaſionem nacti ſacerdotes & vitæ innocen
tia, & Chriſtianæ facundiæ laude præſtantes, ex auctoritate Romani Pontificis,
verbum Dei longe lateq. diſſeminarent; errantesq. mortalium greges, ab infeli-
cibus vepretis ac ſaltibus, ad læta Domini paſcua caulásq. traducerent. Cuius tã
glorioſi facinoris, tamq. longinquæ nauigationis (ad quam neq. fabuloſi illi Ar-
gonautæ, neq. in cœleſtium numerũ falſo relati Bacchi, Hercules ve vnquam ad- E
ſpirarunt) q̃m decus ac titulos partim Luſitania, partim Luſitaniæ finitima Bœ-
tica ſibi iure quidem optimo vindicat; quæ a Bœticis ad ſolem occidentem pręe-
clare geſta ſunt, ſcriptores alij perſequentur. Nos, quoniam cuncta complecti
pæne infinitum eſſet, Luſitanicæ tantum conquiſitionis, præſertim vero pro-
mulgati ad meridiem & orientem Euangelij initia progreſſusq. (quando ita iu-
bemur ab ijs, quorum à nutu diſcedere eſt nefas) in vnius Dei gloriam, & ſola-
tium Eccleſiæ Chriſti vniuerſæ, latinis maxime litteris conſignare decreuimus.
Quæ cognitio piorum animos variè, ni fallor, afficiet: lætabuntur haud dubie,
tanta iam ex parte væſanis gentium ritibus, ac deteſtabili Deorum inanium cul-
tu ſublato. punget eos rurſum atque adeo terrebit, improborum ſcelere, & prauis
dogmatibus agitata, ex orbe noſtro ad inſulas longe, vt inquit Eſaias, atque ad
vltimas terras tanquam indignabunda propalam migrans Chriſtiana religio:
vt vel Deo vindice regnum à nobis item auferri; vel, colluſtrato lucis Euangeli-
cæ radijs toto propemodum orbe terrarum, ex diuinis oraculis, effœtæ iam ac
ſeneſcenti naturæ finis propediem adeſſe videatur. Verum hæc ſummus ipſe re-
rum arbiter pro ſua infinita bonitate ac ſapientia moderabitur. Nobis, rem tan- F
tam, parendi magis alacritate, quàm perficiendi facultate ſuſcipientibus, illud in
primis veniebat in mentem vereri: ne, quoniam permulta cum ſacris, tum pro-
phanis in rebus ſupra naturæ vim atque ordinem facta ſubinde exponentur, nar-
ratio noſtra plus fortaſſe admirationis apud quoſdam ſit habitura, quàm fidei.
Quocirca denuntio profiteorq. iam nunc, me nihil in medium eſſe allaturum, ni-
ſi quod è publicis tabularijs, aut probatis auctoribus, quiue interfuere ipſimet
rebus gerendis, accepero. Quæ mihi copia quo promptior & expeditior eſſet,
non ſubterfugi quominus Oliſiponem vſque, commorandi cauſa contenderem.
qua ex vrbe, quòd in Oceani velut imperium peropportuno imminet loco, atque
ob id ipſum antiqua regum Luſitaniæ ſedes eſt; omnia ferme Indicarum expe-
ditionum conſilia atque acta manarunt. Neque nobis veritate quicquam omni-
no antiquius vel fuit, vel eſſe debuit. Nam alioqui, neque Deus immortalis, cui
noſtra omnis vni deſudat induſtria, commentis ac mendacijs delectatur; & me ip-
ſum mortalibus rebus iampridem valere iuſſis; fingendi vel adulandi cauſas om-
nes procul habere par eſt. Sed iam ad inſtitutum aggredior.

Orbem terræ vniuerſum tres in partes diuiſit antiquitas. inuenti demum hi

A noui tractus quartam adiecere; si quarta appellanda est, quæ vna reliquis omnibus magnitudine ferme par est. Neque tamen hæc recentiora tantummodo, sed veterum quoque finium haud exigua spatia prisci homines ignorarunt. Siquidem & in multis regionibus describendis Ptolemeus vir cæteroqui summus, & alij geographi insignes hallucinati sunt; & Africæ terræ quicquid a Praso promontorio, & interiore Aethiopia, & Lunæ montibus in Austrum extenditur, multæq. & ingentes tum Africo, tum Indico littori obiacentes insulæ, quamuis accuratam eorum diligentiam, notitiamq. subterfugere. Nauigandi vero, ante centesimum annum, vel apud Hesperios populos tanta fuit inscitia, maritimo videlicet vsu astrolabij nondum excogitato, vt ab ora discedere, & alto Oceano se committere nequaquam auderent: sed littora caute legentes, vbi ad æstus maris, aut breuia periculosa peruenerant, quasi repagulis quibusdam a natura seu numine obiectis, recipere ent illico sese, & longius tendere quodammodo nefas arbitrarentur. Itaque promontorium ad Atlantis radices, & aquatum impetu & Syrtibus vicinis infame, cui nomen olim fuit extremæ Chaunariæ, rudi sane vocabulo, caput Non, ea tempestate vulgus nautarum appellare solitum est, propterea quod si quis id promontorium superare male sano conatu esset ausus,
B eum ad suos vltra esse rediturum negarent. Hæc igitur loca gentesq. lingua, moribus, superstitionibus adeo dissonæ, vti Lusitanorum armis tandem apertæ, & Christi Euangelio collustratæ sint, quo clarius pateat, paulo mihi altius ordienda tota res est. In ijs Lusitaniæ Regibus, qui prospero euentu rem & suam, & Christianam auxere, præcipua celebritate est Ioannes eo nomine primus, qui, transmisso in Africam exercitu, Septam vrbem (quam Procopius Græce, Septon, alij septem fratrum ciuitatem appellant) de Mauris cepit insigni victoria. Huic e Philippa Alencastria, Eduardi sexti Britanniæ regis nepte, filij fuere, quinque: e quibus, tertio, vel, vt alij affirmant, quarto loco natum Henricum, scriptores merito in cælum vsque laudibus ferunt, quando præter bellicam virtutem, quam in eius vrbis expugnatione cunctis admirantibus explicauit, ea fuit sanctimonia vitæ, eaq. in Deum & superos omnes, ac beatam præcipue Dei matrem obseruantia; vt in summa corporis firmitate summaq. licentia, illibatum virginitatis florem ad extremum vsque spiritum retinuisse credatur. is, Ioanne patre, post fractam Maurorum audaciam, vita functo, licet perfidum & conscleratum genus hominum porro insectari, nec tantum e Mauritania, sed ex Africa tota ex-
C terminare percuperet; tamen, quod ad hęredem regni Eduardum fratrem natu maximum eiusmodi expeditio pertineret; ipse interim ad alia non minus pręclara sese conuertit, quę suis & auspicijs aggredi, & sumptibus tolerare se posse cōfideret. pręerat quippe nobilissimorum equitum ordini, quem Dionysius tritauus Christi nomine contra barbaros instituerat: ex eoq. magistratu non exiguos annuos reditus, & vectigalia capiebat. Hęc illi dies noctesq. apud animum suum agitanti, nihil omnino vel ad nominis Lusitani famam illustrius, vel immortali Deo gratius visum est, quam incognita scrutari maria, nouas in Oceanum classes mittere, & rectam religionem in omnes partes, quoad eius fieri posset, extendere. Cuius rei perficiendæ eo maiorem veniebat in spem, quo se acrioribus quotidie stimulis in hanc mentem sentiebat impelli: & per eos forte dies allatum erat, quosdam e Britannia, & Gallia mercatores vi tempestatum ad nona loca delatos, quæ a feris & barbaris dęmonum cultoribus tenerentur. Hæc igitur maxime sententia Henrici animo insedit. quare confestim adhibitis mathematicis, multa de situ orbis, deq. cæli plagis exquirere, multa etiam, vt erat acri & solerti ingenio, partim legere, partim commentari ipse per se; multa præterea de captiuis Tingitanis, & accolis interioris Libyæ sciscitari. Denique, dum cun-

cta circunſpicit, reiq. magnitudinem ac difficultatem apud ſe diligenter expen- D
dit, intentus interim oppido nouo ad Sacrum promontorium condendo Terza-
nabale, (quam deinde Villam infantis dixere) fama eſt, per quietem cæleſti mo-
nito clementer increpitum, quod cogitata conquiſitione tam diu ſuperſederet,
remque adeo piam & laudabilem vltra differret. Itaque mane vt primum eluxit
lauit, ſine vlla dubitatione duas in præſentia naues omnibus rebus ornari celeri-
ter imperat: precatusq. cæli Reginam, vti volens ac propitia cœptis adeſſet, cur-
ſumq. dirigeret, lectiſſimos è copia Turdetana magiſtros vtrique præponit, &
ingentibus oneratos promiſſis, quam longiſſime prouehi, & extimos Africę tra-
ctus, ac gentes accurate explorare iubet. Ii, licet laboris & periculi magnitudi-
nem animo cernerent; tamen principis auctoritate, & inſita Luſitanis gloriæ cu-
piditate permoti (agebatur autem tum annus à Chriſto nato ſupra millesimum
quadringenteſimus decimus) rem alacres fidentesq. ſuſcipiunt. Itaque populo
fauſtis ominibus & acclamationibus proſequente, cum in Auſtrum vela dediſ-
ſent, vltra Atlantis radices, quem terminum nauigationis ad eam diem fuiſſe di
ximus, leucas circiter ſexaginta (recentioris menſuræ nomen id eſt, quattuor fe-
re millia paſſuum ſingulæ continent) ad Ganariam promontorium deuenere. quo
ne longius tenderent, partim nouis aquarum æſtibus vadiſque, partim etiam E
procurrentis promontorij longitudine deterriti ſunt. Eadem cauſa decennium
ferme totum alios deinceps aliosq. prohibuit, quominus è ſententia nauigarent.
Sed nequaquam idcirco Henricus à ſuſcepto conſilio deſtitit: quippe, tum ex
Afrorum ſermone, tum ex mathematica ratione certiſſimis cōpererat argumen-
tis, ab ora Mauritaniæ, continentes ac perpetuas regiones vltra æquatorem ex-
tendi: quæ ſi pedibus peragrari, ardores aut ſolitudines vetuiſſent; mari certe,
modo perſeuerantia non deeſſet, adiri, cognoſciq. poſſe confideret. Nec eum
ſpes fefellit. Siquidem anno demum a partu Virginis milleſimo quadringente-
ſimo vigeſimo, cum ſeſe intrepide nauarchi alto mandaſſent, multas, & pericu-
loſis iactati procellis, varias primum inſulas, ac deinde remotiora in ſingulos an-
nos Africæ littora, ad vſque Leænam (id monti nomen eſt, leucis a Ganaria tre-
centis & ſexaginta) ſingulari Dei beneficio cognouere. Quorum e numero viri
tres precipue meriti felicitate virtuteq. ſunt, vt eorum nomina litteræ omnes
ab interitu vindicarent. Fuere autem Ioannes Conſaluus, & Triſtanus Vaſcus,
qui omnium primi longe a continenti recedere, & vaſto ac furenti Oceano ſeſe
credere minime dubitarunt: ac partim ventis ablati, partim animi robore conti- F
nuoq. prouecti; inſulas aliquot, in iis vnam hodie nobiliſſimam, ditiſſimamque,
cui a materia nomen eſt, ad Luſitanicum imperium adiunxere: itemq. Aegidius
Annius, qui Syrtibus euitatis, & accurate obſeruato maris æſtu, receſſuque,
Ganariam promontorium eximia nauigandi arte ac ſcientia denique flexit; &
Chriſtianę fidei ad Heſperios Aethiopas aliaſq. inacceſſas antea nationes aditum
aperuit. Hos autem, Henricus, & qui deinceps eorum induſtriam ſubſequuti
ſunt, pro cuiuſque meritis, ac laboribus ample remuneratus eſt: ac, ne conqui-
rendi ardor in poſteris refrigeſceret, a Martino V. Pontifice Maximo impetrauit
(quod ipſum ab aliis deinde Pontificibus confirmatum eſt) vti quicquid a Gana-
ria ad vltimam vſque Indiam pateſieret, id quam optimo iure & conditione Lu-
ſitanicę ditionis eſſet. Quinquaginta circiter annos prima illa nauigatio tenuit:
quibus demum exactis, Henricus cum aliquot locis templa conſtruxiſſet, ac va-
rias in regiones muniſſet viam Euangelio, plenus gloria, & recte factis migrauit
in cęlum. Huius animi magnitudinem imitatus Alphonſus quintus, vt primum
regni potens fuit (nam Eduardus pater ei mature deceſſerat, fuitq. ſub tutoribus
ad ſeptimum vſque decimum ętatis annum) quanquam finitimis, & domeſticis

implicitus

A implicitus bellis, in eandem tamen laudem acerrime incubuit; perq. strenuos du ces & gubernatores ab Leena monte ad Arsinarium (quod recentiores Viride caput vocarunt) atque inde ad vsque Diuę Catharinę promontorium (is locus est vltra ęquatorem gradus partes ue duas & semis, hoc est leucas circiter duas & quadraginta) Crucis trophęum, & arma Lusitanica protulit. Multæ etiam insulæ per idem tempus inuentę, quas commemorare hoc loco non est operęprętium; & commercia varijs cum nationibus instituta; sed cum Aethiopibus prę cipue occiduis, quam regionem hodie Guineam vulgus appellat, ducto nomine ab vrbe celeberrima Genne, ad quam ingenti fluuio Zanagæ impositam, loci opportunitate illecti olim negotiatores vndique confluebant. Patet autem Guinea latissime: & quamquam zonæ medię ferme subiecta flagrantissimo sole torretur; non tamen idcirco (vt falsò prisci putarunt) ab incolis est deserta: quinimmo plurimos numerat populos: è quibus maritimi pisce; mediterranei partim lacertis, & immundis animalibus, partim, vbi cęlum fauit, nonnullis frugibus & lacte vescuntur: mutantq. subinde loca, non per vicos aut oppida, sed per familias plerunque dispersi: eæq. familiæ sæpe inter se propter inopiam, de aquatione ac pastione decertant: infelix genus hominum, ac seruituti natum, & cū

B alijs nominibus, tum vnius veri Dei prę sertim ignoratione miserandum. Cum ijs igitur per captiuos interpretes agi cęptum a Lusitanis. & quamquam initio propter suspiciones mutuas, vt in re tam subita, ac noua, turbatum est; atque etiam ex insidijs Christiani aliquot interempti; tamen cognita mox Lusitanię Regum iustitia, & nostrorum comitate ac beneficijs deliniti barbari metum posuere; & commeandi contrahendiq. libera potestate facta, cum veste varij generis, & varijs domestici vsus instrumentis, ebur, & aurum, & mancipia permutabant, nullius aut ementium aut vendentium ęque bona conditione, atque ipsorum qui venum dabantur. quippe ex Aethiopię sabuletis in opima Lusitani regni arua, & ex tugurijs, & mapalibus Olisiponem classe translati, vel ipsa vrbis frequentia rerumq. omnium copia paulatim ad mansuetudinem, & humanitatem erudiebantur: &, quod longe præstantius est, mysterijs Christianę religionis postmodum imbuti, & cęlesti lauacro expiati, è peregrinis, dęmonum seruis, hominumq. mancipijs, Angelorum ciues, & domestici Dei repente euadebant. Hisce rebus ita institutis, admodum expedire visum, ad mercimonia tuenda, atque ad retinendā cum barbaris amicitiam, opportunis aliquot locis castella excitare.

C Quę dum summa Aethiopum voluntate exstruūtur, interea morbo, laboribusq. confectus Alphonsus emoritur. Dein regni gubernacula suscepit Ioannes eo nomine secundus, lætis admodum auspicijs: quando per idem tempus in Aethiopia Christiano primum ritu litatum est; barbaris ad noua sacra cęremoniasq. stupore defixis: Lusitanis vero inter ipsam diuinam rem gaudio lacrymantibus, quòd sua potissimum opera verus Dei cultus in longinquas adeo mundi partes gradum fecisset: nempe vt impuris fœdata victimis loca purgaret: breuiq. ingentem animorum vim a possessoribus iniquis in Christi libertatem assereret. Quo nuntio magnam in spem erectus Ioannes, vt erat generosi maxime spiritus animiq. Rex, non modo partā retinere, sed etiam omni ratione amplificare constituit. atque illud pręsertim summo conatu peruestigare; num quis ab Atlantico in Eoum Oceanum vel mari vel terra transitus foret. quippe, iam tum, prætet acerrimum propagandę Christianę fidei studium, ad beatas etiam Arabię gazas, & Indici littoris opulenta commercia mentem & cogitationem adiecerat. Quam ad rem inprimis idoneum ratus, cogniti iam littoris dynastas amicitia comprehendere, haud ita difficili negotio id est consequutus; paceмq. & societatem certis legibus fecit cum Bezeguieo, & Caramansa, Baio Samano, alijsque regulis;

dein, ad vlteriora exquirenda, probatæ virtutis fideiq. homines familiares suos D dimisit. atque id quo libentius facerent; ac minore cum erroris periculo sese vastum in Oceanum darent; peritissimis ea tempestate mathematicis Rhoderico & Iosepho medicis suis, itemq. Martino Bohemo, qui se Ioannis Monteregij alumnum ferebat, negotium dedit, aliquid communi consilio excogitaretur, ad cursum nauium in pelago, quamuis ignoto, regendum: vt vel abductus a conspectu familiarium sibi syderum nauta, quam tamen cæli plagam, quàm remota ab orbe nostro loca teneret, aliqua posset ratione conijcere. ij, quàm acerrimo studio re diu multumq. agitata, astrolabium denique instrumentum, quod antea ad colligendos stellarum motus duntaxat astronomi adhibere consueuerant, præclaro sane inuento ad vsum rei maritimæ transtulerunt: ac pari solertia declinationum tabulas confecere, quibus hodie naucleri ad explorandam locorum (quemadmodum cosmographi appellant) latitudinem vtuntur: vt non parum, hoc etiã nomine, tota Europa Lusitaniæ debeat. Quod si vt latitudinis, ita etiam longitudinis facili negotio rimandæ regulam prodidissent; nullo propemodum errore perpetuum maris ac terræ cingulum continuo circumactu viatores periti cõficerent. Sed quia ab ortu in occasum, vel contrà, ab occasu in ortum nihil est E in perpetua cæli conuersione certum ac stabile, quo dirigere cursum, accessusue aut recessus emetiri possimus (namque illa ex errantium syderum opposítu subtilis ac perobscura collectio, nequaquam est ad hãc quotidiani vsus rationem accõmodata) idcirco nullidum longitudinis gradus notari, neque plane perspecta potuit esse ratio itineris. in quo nautum rectores periculosissime sæpe falluntur. credo equidem, in hoc, vt plerisque alijs humanis in rebus, ad mortalium vel acuendam industriam, vel coercendas cupiditates, hac tanta difficultate diuinitus interposita. Veruntamen eius instrumenti beneficio mirum quanta nauticæ rei accessio facta sit. quinetiam ex eo tempore Christi disciplina manare longius cæpit: plures quippe iam viri, & prudentiæ & pietatis laude præstantes, certatim ad huiusmodi expeditiones vltro semet regi offerebant: è quibus Iacobi Cani constantia & virtus in primis enituit. Is, acceptis à rege nauibus, vltra metas Alphonsi processit ad ostium ingentis fluuij, qui ex ipsis Nili fontibus originem trahens, Zaires ab incolis dicitur: ac tanta aquarum vi, præsertim hyeme, sese in Oceanum infert, vt prodatur in octoginta millia passuum ab eo vinci mare. quod ex dulci nimirum haustu præternauigantes intelligunt. Columnas aliquot, Ioannis iussu, è Lusitania secum aduexerat Canus: quibus præter Crucis figurã, F & regij stemmatis insignia, Latinis & Lusitanicis verbis erat inscriptũ quo quæque terrarum spatia rege, quo duce, quo tempore aperta forent. Ex iis ergo columnis vnam, ditionis Lusitanicæ testem, in ostio collocat: dein aduerso flumine subuectus, errantes passim Aethiopum greges videt, atro colore vibratoq. capillo, vt cæteros, veruntamen, vt vberiore solo, sic etiam ingenio moribusq. longe mitiores. quippe leuibus duntaxat munusculis, & benigno vultu inuitati, sese aduenis tanta securitate credebant, vt eorum quoque nauigia, sine vllo metu vel suspicione, inuisendi gratia conscenderent. Veteres amicos vel consanguineos diceres, si communio intercederet linguæ. sed è multis ac varijs interpretibus inuentus est nemo, qui sermonem gentis teneret. nutibus ergo agebatur. quibus haud ægre cognitum est, præpotentem regem cui cuncti pareant, plurium dierum itinere introrsum abesse. Quo audito Canus aliquot è suorum numero ad singula propius exploranda incolis ducibus mittit in regiam: ijsq. obsidum loco relictis, præcipuæ indolis quatuor ipse vicissim Aethiopas in Lusitaniam asportat, persancte pollicitus, quintadecima luna (quæ temporum ibi momenta obseruantur) sese illos incolumes patrio redditurum solo. ij porro, inter nauigandum,

A gandum, & Cani cura, & sua ipsi docilitate, Lusitaniei sermonis consuetudinem nacti, de Congi regno (sic enim appellari denique patuit) deq. eius opibus, ritibus, institutis cuncta postmodum ex fide atque ordine retulerunt. Eorum aduentu Ioannes mire lætatus: &, collaudata Cani prudentia, nouos iubet hospites in primis benigne & copiose tractari. cumq. ex iis multa per otium quæsisset; veritus ne longior mora Lusitanis obsidibus aliquid afferret incommodi; mandat Cano, Aethiopas quam optime rursum acceptos quamprimum in patriam reportet, suosque recipiat: tum, vbi vlteriora lustrarit, in reditu, ad Congi regem adeat ipsemet; eumq. omni ratione ad Christum allicere studeat. Nec mora: tempestatem idoneam nactus Canus, peregrinos, Congum relatos, cum obsidibus bona fide permutat: ac, ne temporibus excluderetur, continuato in præsentia cursu, leucas vltra id regnum ducentas prouehitur: & cuius dixi formę columnas duas duobus ponit locis: quarum alteri a S. Augustino (cuius in diem natalem appulsus inciderat) alteri ab ipsomet lapide nomen inditum est. Inde Cógum reuectus mira gẽtis gratulatione ad Regem ipse cum amplis muneribus, & egregio comitatu contendit. Rex, quod mira quædam de Ioannis munificentia, & comitate a suis audierat, summa cum honoris & mutuæ beneuolentię significatione Canum aduenientem accepit. Exinde pedetentim Canus, quemadmodum in mandatis habebat, ex occasione sermonem de rebus diuinis inferre, ac Regem adhortari, vt, spretis inanibus Diis, vnum Deum cęli terræque conditorem agnosceret. Atque hoc loco vel maxime patuit, ad conuertendos animos, quanto plus in perspecta caritate, quam in verborum apparatu momenti sit. Militaris homo erat Canus, & ferro potius quam litteris innutritus. ac nihilominus rudi eius oratione Rex, videlicet officiis nostrorum ante captus, ad studium veræ pietatis adeo exarsit, vt aures ad Canum semper sitientes afferret, ac multa ipsemet vltro de religione quotidie quæreret. Quinimo in eundem animi sensum familiares quoque suos, & regni proceres, aperte monendo hortandoque pertrahere nitebatur. Accedebat ad hæc, internus auræ cælestis afflatus, qui mentes Aethiopum cæcas ad rectum salutis iter occultis motibus prouehebat. Iamq. agro ad Euangelii semen accipiendum subacto, Cani reuersionis tempus instabat. Quem Rex tametsi aduocatum sibi in Lusitania videbat fore; tamen pro instituta consuetudine perinuitus dimisit: deditq. proficiscenti comites pueros nobiles, præfecto Zacuta, vno ex iis, qui nuper in Lusitania fuerant. huic

C etiam atq. etiam mandat primum vti suo nomine, Ioanni pro immortalibus eius in se promeritis, gratias agat ingentes; deinde vt ab eodem suppliciter petat, ipsum oratorem & pueros cælesti lauacro expiatos, & Christianis præceptionibus probe institutos, cum piis aliquot summi Dei sacerdotibus Congum remittere ne grauetur. vehementer optare se, cum liberis, & propinquis, & regno si fieri possit vniuerso, Christiana sacra suscipere. Addit legationi munera, magnam eboris vim, vestemq. permultam (hęc Aethiopum gaza est) e palmarum foliis admodum scite atque artificiose contextam. Ea vero legatione Ioannes, vt erat egregie pius, maximo gaudio cumulatus est, cum tantam pandi portam Euangelio cerneret. Ergo, simul atque maturum est visum, festo ornatu & solenni pompa Ioannes & Eleonora vxor Zacutam; pueros alios alii principes viri vetere Ecclesię instituto lustralibus aquis gratulabundi admouere. & Zacutę quidem, Ioãnis; cęteris vero, sponsoris cuique sui nomen impositum. Baptismo peracto, confestim idoneis traditi præceptoribus, totum biennium summa cum diligentia Christianis moribus & mysteriis imbuuntur. Ac tum denique perhonorifica legatio in Congum decreta cum regalibus donis, & sacrorum apparatu magnifico. neque neophyti modo ad suos remissi, verum etiam e sanctissima Dominicana

cana familia viri tres probatæ virtutis atque doctrinæ delecti, qui apud eosdem D
Aethiopas & docendi & initiandi munere fungerentur. accessere ad hos, etiam architecti cum fabris ad templa vero Deo in illis regionibus exstruenda. Princeps legationis fuit è præcipua nobilitate vir, Consaluus Sosa. Huic inter nauigandum pestilentia absumpto, Rhotericus fratris filius omnium voluntate sufficitur. Magna interim apud Aethiopas erat exspectatio nouę religionis. & cum cęteri ferme summi atque infimi Christianorum aduentum valde expetebant: tũ vero auidissime Regis patruus, qui maritimis Congi populis imperabat: quam Congi partem Sonum incolę nominant. Is, vt primum naues ad littus applicitas audiuit, ingenti stipatus frequentia, magnoq. cymbalorum ac tubarum strepitu, descendentibus nostris obuiam prodijt, vix præ gaudio sui compos. Et quoniam exacta iam ętate erat, ne oblatam sibi diuinitus occasionem frustra elabi sineret, baptizari se statim voluit vna cum altero è filijs paruulo, quippequi per ętatem sibi consulere nondum posset: alterum iam adultum, quamquam eodem studio vehementer incensum, & obsecrantem etiam atque etiam, ne se cęlestis illius beneficij expertem vellet; honoris tamen & obseruantię causa, Regi, Regisq. liberis in tanto mysterio anteuertere non est passus. Temporario igitur templo E
è frondibus ac ramalibus raptim exeitato, atq; tres Christiano more adornantur. ac sacris rite perfectis, primus ex omni memoria baptismus ille in ijs terris incredibili omnium lętitia celebratus est anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo. Patrem nouo nomine Emmanuelem; filium vocari Antonium placuit. Nec modo vultu ac veneratione conceptam religionem ac fidem prę se tulit senex: sed etiam aduocata concione ipsemet è superiore loco in simulacra, & nefarios ritus, quibus ad eam diem dediti fuerant, adeo acerbe inuectus, & pręteriti temporis errata & flagitia tam grauiter ac dolenter est detestatus, vt animo plane immutatum, ac Deo plenum haud dubie cerneres. ijs rebus cognitis, maiorem in modum lætatus est Congi Rex: perq. eam gratulationem ad patrui ditionem ac fines munifice adiecit agri quod leucas in longum triginta, in latum decem pateret. Quo tanto de se Regis indicio magis magisque animatus Emmanuel, ad superiora Christiani animi documenta non minus pręclarum adiunxit aliud. siquidem graui edicto conquisita vndique idola, quamquam multis id ęgre ferentibus, & in cumulum congesta, publice concremauit. Pręterea, Christi sacerdotes, quandiu ibi substitere, tanquam è cęlo delapsos, omni officio prosequi, & caritate complecti: de fidei mysterijs, deq. varijs virtutum gene F
ribus assidue percunctari: Deum vero suppliciter obsecrare, vt quando multo maximam vitę partem in cacodęmonis famulatu posuisset miser, quantulumcunque superetat temporis, totum id in Christi Domini cultu, & in vera pietate cõsumere sibi liceret. Iam, rei diuinę quanto cum silentio, vel tremore potius interesset, ex eo patuit, quod iuueniliter interea strepitum cientes ad ianuam tẽpli honorarios ephœbos principum filios, illico mactari imperauit: indignum facinus ratus, augustissimum illud sacrificium, in quo pro salute hominum Deus ipse immolatur, ab hominibus negligi. Itaque dubio procul adolescentes, leuis, & quotidianę apud nos (quod pudeat) noxę pœnas capite ipso luissent; ni ætatem ac genus miserati, & diuinę insuper clementię memores Lusitani vehementius obstitissent. Iamq. ab Congi Rege nuntij aderant, legatum orantes, ne aduentum vltra differret: Regem in vrbe, cui Ambasse nomen, patrui baptismo & conuersione letissimum, festos agitare dies: nihilq. illi esse longius, quam vt, elutis toto animo sordibus, ad filiorum Dei cœtum vna cum cęteris aggregetur. Hoc nũtio accepto, moræ nihil interponendum est visum. nauibus modico relicto pręsidio, Sosa comitesq. se se in viam dedere. Quibus, in digressu, præter cęteram

benignitatem

A benignitatē, ducentos etiam stipatores Emmanuel tribuit: itemq. ad onera subeunda, vim hominum ingentem, quis potissimum sacram supellectilem baiularet, admirabili quadam alacritate certantium. Vbi ad medium ferme iter ventum est; præfectus regius vnus, ac postmodum alter, officij causa nostris occurrit. Ad vrbem vero appropinquantibus oppidani tripartito agmine obuiam prodiere de more gentis armati, Lusitaniæ laudes, & præclara in se beneficia carmine concinentes: ita structis ordinibus, & eiusmodi gradu, ac symphoniæ genere, vt supplicantium apud nos pompæ speciem quandam exhiberent. Modos inibant pauci, tum cæteri sequebantur: ac subinde vniuersi plenissimo sonitu elatis in spatia certa vocibus æthera feriebant. Hi nostros ingenti gaudio in medium acceptos, eodem ordine ad regiam vsque perducunt, tanto populi cōcursu, ac turba ita conferta, vt nostris aditus ad regem vix, atque ægre pateerit. is, in edito suggestu, vt ex omni parte conspici posset, eburneæ sellæ insidebat mitratus infula è palmæ folijs opere subtili, & eleganti perfecta: à capite ad pubem nudus; cætera ad pedes vsque, vestis bombycina contegebat; læuum brachium armilla ex orichalco adornabat; equina cauda pendebat ex humero. id solis regibus datum. Denique introductus legatus, quàm honorificentissime excipitur.
B salutatione peracta, expositisque sui regis mandatis, illico per sacerdotes adstantes, dona, vestem pretiosam, tabulas pictas, aurea vasa & argentea, & omne Christiani ritus instrumentum in conspectu populi totius, petente id ipsū rege, proferri iubet: tum rex perattente singula contemplari: quem quæque in vsum, quid ue significent, curiosius quærere. In ijs præfulgidum erat Crucis vexillum, quod solenni precatione consecratum Innocentius VIII. Pontifex maximus Lusitano regi ex vrbe Roma transmiserat. Eo explicando confestim rex & concio tota venerabunda procubuit: namque inter illam sacrorum expositionem Aethiopes adeo intentis oculis gestus motusq. sacerdotum obseruabant, vt eodem pęne quo Lusitani momento capita submitterent, iungerent palmas, genua flecterent. Ab eo spectaculo nostri in hospitia benigne diuisi. tum de regis & reginę baptismate sedulo agi cęptum. Id quo maiore apparatu, ac cęremonia fieret, templum Christiano more prius ædificari placuit. opus erat sane difficile tum alias ob causas, tum quod lapides & cęmenta longe admodum petenda forent. sed tantus fuit ardor, vt breui comportatis vndique necessarijs, vrgente atque instante rege, multis structoribus agi resceptα sit. Cruci dicanda erat æ-
C des: quare primus lapis est positus V. Nonas Maias: quo die Ecclesia salutaris ligni inuentionem anniuersaria gratulatione concelebrat. Dum hęc maxime fiūt, ecce tibi a regni finibus trepidi nuntij; vastari agros, tecta inflammari, hominum ac pecudum prædas abigi. Lacus in interiore Aethiopia est ingens, ad instar pelagi, prorsus vt leucas centum in longitudinem patere dicatur: ex quo tres nobilissimi totius Africæ amnes, Nilus (cuius ortum tanto studio frustra peruestigauit antiquitas) in mare internum, Cuama, & is, de quo supra dixi, Zaires in externum effluunt. in eo lacu aliquot visuntur insulæ; & ex ijs quædam tantæ magnitudinis atque frequentiæ, vt triginta hominum millia in bellum cogant. Sed præcipua celebritate populi Mundequeti sunt, qui per eos forte dies ad arma consternati ab Congi rege defecerant, magnaq. manu incursiones in regni extrema faciebant. Aduersus id malum, quoniam & celeritate, & ipsiusmet regis præsentia opus erat; nequid sibi interim adueri eueniret, occupat rex baptismi sacramento æternæ saluti consulere. Nec regina rem longius distulit. atque ad indicandum in Lusitaniæ reges grati animi obsequium, ille Ioannis, hæc Eleonoræ sibi nomen desumpsit. Ingens Aethiopum multitudo ad spectaculum vndique affluxerant. Ex ijs, proceres aliquot, regis exemplo & prædicatorum

adhor-

adhortationibus incitati, se per idem tempus ad Christum adiunxere, nam è duobus regis filijs alter ad omnem virtutem, ac pietatem propensus, natu maior, ad regni fines tutandos festine præcesserat: iunior alter, Pansus Aquitimus nomine, nimirum vt esset qui pios postmodum exerceret, a nefaria superstitione, & auitis moribus nullo pacto abduci se passus est. Sub hæc, raptim coacto exercitu rex, admistis Lusitanis aliquot, in hostes tendit. Abeunti, Sosa Crucis vexillum de manu porrexit; hortatus pergeret in dimicationem alacer: signi eius beneficio (tantum fiducia ne deesset) hostibus vtique superiorem futurum. Nec vana fuere promissa: prælata Cruce fusis fugatisq. rebellibus, paulo post victor Ioannes in patriam redit. Quantem natu maior filius est secutus: qui cum Christianæ doctrinæ diligentem in primis operam dedisset, perducto iam ad fastigiũ templo, summa populi celebritate baptismo lustratus est, Alphonsumq. appellari se voluit; quo nomine Ioannis Lusitaniæ Regis filium vocari didicerat. Ac ne quid ad lætitiam deesset, baptizati cum eodem insignes viri permulti. Inde profectus in Isundos, quibus populis iam tum ex parentis auctoritate imperabat, Apostolico apud eos munere ipsemet fungi cępit; ac veritatis lucem admirabili studio promiscue omnibus impertire. Quo tanto Christianæ rei incremento admodum lætus in Lusitaniam reuertit Sosa, relictis in Congo sacerdotibus ad cępta promouenda. Verum ij partim insolitis caloribus, & cęli grauitate consumpti; partim etiam (quæ vicissitudo est rerum) ab incolis aspera atque acerba multa, absente præsertim Alphonso, perpessi sunt. Etenim quamdiu de ecclesiasticis ceremonijs, & de mysterijs rectæ in Deum fidei est actum, ea tametsi hominis captum infinitis partibus superant; tamen quia ob id ipsum Deo digna, & rationi consentanea videbantur; haud ita repugnabatur ab ethnicis. Ast vbi de iustitia, temperantia, submissione serio præcipi est cęptum, & è Christianæ disciplinæ institutis, abijcienda auguria, male parta reddenda, condonandæ iniuriæ, aspernandę libidines, frãgendæ cupiditates erant; enimuero tum quasi ventilabro ad trituram adhibito, boni viri illico secerni ab improbis: alteri, vel amore virtutis capti, vel pœnæ metu perterriti, æquitate delectari; sectari pacem; voluptates repudiare; duces & rectores animorum suorum honore & beneuolentia prosequi. alteri denuo dæmonum laqueis irretiti, ad ritus nefarios, atque ad auaritiam, ac superbiam, & pristinas turpitudines miserandum in modum reuolui, odisse lucem, magistros auersari, & a piorum consuetudine longe refugere. Nec vulgo tantum serpebat vitium: notissimus ac ditissimus quisque arduum ac difficile virtutis iter eo magis horrebat, quo maiora sibi malorum irritamenta, & deliciarum illecebræ suppetebant. Rex demum ipse, qui tantum initio ardorem ac firmitatem animi præ se tulisset; vbi a lactis dulcedine ad solidos cibos traduci est cęptus, desiderio pristinæ vitæ paulatim adeo elanguit, vix vt in eo roboris Christiani quicquam agnosceres. Occursabant scilicet eius animo pristina oblectamenta, ludi, compotationes, quæq. ebrietatem sequuntur: offerebant sese identidem auspicia, & sortes, quibus ad amentiam omnis ferme barbaria dedita est; titillabat sensum, effundendæ iracundiæ, & doloris puniendi suauitas. quibus quasi machinis, vrgente præsertim dæmone, sensim de statu suo deiecta mens ita obduruit, vt cum internas religionis & officij recordationes obstinate repudiaret; tum salutaria sacerdotum hortamenta ac monita, non modo ad animum, sed iam ne ad aures quidem admitteret. Accedebat, ad res profligandas, acerrimum dęmonis telum, muliebris coniuratio. Quippe, vt cęteræ ferme gentes, ita etiam Aethiopes, præter eam, quam iustæ vxoris habent loco, singuli pellices alere consueuerant plures paucioresve pro opibus. Eæ cum ex inuectis nuper sanctionibus pelli, aut ablegari se a viris quotidie

A quotidie cernerent, vt est impotens iracundiæ sexus, damnum & ignominiam non tulere: cœtibus habitis consensu per se perque communes amicos cum rege vehementer agere insistunt; aduentitias religiones, durumq. & horridum vitæ genus abiiciat; præsentibus bonis & copia rerum quoad licet fruatur: neu incertam spem futuræ felicitatis, tanto pretio, tantaq. commodorum & voluptatum iactura sibi emendam existimet. Hæc & alia eiusmodi blandimenta cum neque Rex inuitus acciperet, & eadem tabe infecti permulti, ac præsertim Regis filius Pansus Aquitimus adiuuaret; breui maximum in discrimen adducta Christiana tota res est. Obstabant sceleratis conatibus fideles ac boni, vt numero inferiores, ita diuino præsidio & causa longe superiores. Egregium vero se pietatis vindicem & assertorem præbebat Alphonsus: patrisque miseratus insaniã; dictis factisq. neophytos in fide atq. in officio continebat. Ad eum tollendum obiecm, proceres aliquot Pansum incensum iam regnandi cupiditate omni ratione fouere; Alphonsum absentem variis criminationibus patri suspectiorem indies reddere instituunt. degenerasse illum plane in externos mores; nihil iam patriæ vel auitæ consuetudinis pati: Regem vero ipsum ita vel contemnere, vel odisse; vt in eius contumeliam artibus magicis, quas à Christianis nuper acceperit; amnes exsiccet, vitiet fruges, atque adeo regias pellices vltro ad se ipse alliciat. Eiusmodi calumniis atque portentis cum iuuenis innoxii famam ex composito quotidie lacerarent; zelotypum senem, & in affecto iam corpore animi quoque viribus defectum, facile perpulere, vt Alphonsum omni dignitate, honoribus, vectigalibus per summam iniuriam exueret. iacuissetq. porro in solitudine & squalore circumuentus & proditus Dei seruus; ni diuino instinctu coorti quidam ex optimatibus, regem aperte increpuissent, quod hæredem regni destinatum, stirpis maximum, eximia virtute ac pietate filium indicta caussa damnasset. Reputaret secum illius in arcendis hostibus præclara facinora; in tuenda popularium concordia studium; in ipso Rege colendo pietatem & fidem. dein videret, num tantæ indoli, tantisq. laudibus consentanea essent, quæ ab inimicis ad inuidiam conficta; nimium patulis auribus in animum demisisset. Quin per idoneos viros in filii vitam & actiones inquireret? ac perspecta demum & cognita veritate, quod æquum videretur, & in reum, & in accusatores, pro merito cuiusque statueret? Hisce monitis quasi è veterno excitatus Rex, ac se ipsum leuitatis incusans, per

C summam dissimulationem quæsitis iis, quæ Alphonso obiecta erant, eũ prorsus vana & commentitia comperisset; maxima bonorum gratulatione insontem filium in pristinum dignitatis & honoris ac gratiæ locũ extemplo restituit; consceleratos calumniatores, ne quid tale postea quisquam auderet, perpetua notatos infamia securi percussit. Cuius tanti tamq. insperati beneficii magnitudinem Deo acceptam referens, vt debebat, Alphonsus, multo etiam ardentius, ac liberius ad Christianam fidem tuendam atque amplificandam incubuit. ac præter cæteras artes exterminandis gentium ritibus ad eam diem adhibitas; regno toto palam capite sanxit, ne quis inanium Deorum effigiem vllam vel priuatim, vel publice coleret haberetue. Quo edicto in rabiem efferati aduersarii, frequentes in regiam coeunt; ac tumultu per operas excitato, credulum ac timidum Regem in eam sententiam adducunt, vt, nisi reuocetur illico edictum, ingentem seditionem adesse non dubitet. Hoc ille timore correptus, continuo per celeres nuntios admonet filium, videat etiam atque etiam quid agat, quo progrediatur; neu peregrina ac noua religione mordicus retinenda, se suosq. omnes in apertum capitis ac fortunarum discrimen obiiciat. Cum ille nihilominus in incepto perstaret, Deumq. multo magis quam homines metuendos

tuendos duceret; ira percitus Rex iubet Alphonsum ad se quamprimum venire. At ille, cum nascentis eius Ecclesiæ salutem in suo capite verti probe intelligeret; pericula belli excusando, variasq. nectendo moras, tandem rem distulit, quoad letali morbo implicitus parens, cum ægrum spiritum per multas curationes in dies aliquot extraxisset; tandem superante medicamenta vi morbi, demortuus est. Interea Pansus, & sua ipse cupiditate, & improborum suasu, non dubia spe regnandi concepta, sollicitare primillis Aethiopas; blande singulos appellare; viuendi licentiam & libertatem ostendere; denique ad excludendum aperta vi fratrem arma & copias comparare. Quibus de rebus, & de patris obitu, à Regina matre, quæ ab eiusmodi consilijs abhorrebat, certior factus Alphonsus, quam maximis itineribus quam occultissime nocte Ambassem vrbem ingreditur: atque vt primum diluxit, populum magna rerum nouarũ exspectatione suspensum ad concionem vocat. Ibi orsus à primo Lusitanorũ in eas regiones aduentu; commemoratisq. eorum in se, parentemq. ac totã nationem promeritis; quod tales viros, tamq. salutarem sibi traditam ab ijs doctrinam grato pioq. animo coleret, foueretque; iccirco se à fratre sectatoribusq. ipsius toties insidijs appetitum, & per falsas criminationes f. ma, fortunisq. spoliatum fuisse conquestus est. Pansum, viuo & spirante etiam tum patre, alienam hæreditatem spe & cupiditate impia deuorasse: eodem vita functo, iustum hæredem, quando per fas nequeat, per vim ac nefas à patrimonio arcere: si quid apud eos gentium ius, si quid vetustus regni mos, si quid etiam æternæ salutis ratio valeat; ne se maiorem natu, Regem legitime designatum, pacis ac beatitudinis omnium cupidissimum; iuniori fratri consilijs impiorum deprauato posthabendum existiment. Caueant vero etiam atque etiam, ne à veritatis oblata sibi diuinitus luce ad cæcas iterum tenebras delabantur: neu Pansi minas, paratasq. ab eodem copias pertimescant: Deũ immortalem, cuius in eo negotio agatur caussa, pro sua summa iustitia & bonitate, recte sentientibus affuturum. Hæc, & alia ad tempus accommodata, cum ingenti spiritu perorasset; tantus repente motus animorum est factus, vt incredibili consensu Alphonsum protinus Regem æqui pariter & iniqui consalutauerint. Quibus rebus confestim ad Pansum in suburbana castra perlatis; vt quam minimum spatij Alphonso ad comparandum relinqueret, cum ijs copijs, quas habebat, duplici instructa acie continuo infestus ad vrbem aduolat. Neque perterritus ea re Alphonsus; tum armatos, quos circa se habebat, pauciores quam credi possit (non plus sex & triginta fuisse Rex ipse per litteras publicas admodum religiose testatur) tum cæteram imbellem turbam, quæ ad regiam perculsa metu confluxerat; bono ac præsenti animo iubet esse. Deum verum, quem spretis falsis dijs venerari instituerint, pro ipsis haud dubie pugnaturum. Nec vana cecinit. vbi ad teli iactum est ventum, Christiani armati, inermesq. sublato pariter clamore, IESVM Deum, & Sanctum Iacobum, ex disciplina Lusitanica ingeminant. mirum dictu: ad eas voces, tanquam cælesti fulmine afflata prior acies, cum aliquandiu attonitæ similis fluctuasset, terga postmodum vertit: cumq. eandem trepidationem pauoremq. subsidijs intulisset, turbatis eo impetu ordinibus, conuersisq. illico signis, effusa omnes fuga saltus auios & nemora petiere. Hanc tam incredibilem victoriam, ac plane diuinam, alia non minus admiranda subsecuta res est. Cippus erat in syluis, captandæ cuipiam feræ paratus a venatoribus. in eum cippum cursu præcipiti cum se Pansus per imprudentiam induisset, corpore toto grauiter consauciato sic hæsit, vt explicare se inde nulla vnquam ratione valuerit. Comprehensus, & in custodiam traditus, frustra nitente Alphonso conseruare

D E F

seruare

A seruare germanum fratrem, & ad Christum adiungere; in pertinaci mentis duritie & voluntaria cæcitate miser animam efflauit. Longe melius & saluti, & existimationi suæ consuluit is, qui Pansi ductabat exercitum. siquidem è fuga retractus, cum sibi necem instare minime ambigeret, misit qui Regi denunciaret, non deprecari se mortem, quam suæ temeritati debitam præclare nosset: id vero omnibus votis expetere, obtestarique, ne se absque fidei Christianæ mysteriis ex hac vita excedere pateretur. ipso congressus initio, circa Alphonsum apparuisse viros humana specie augustiores; ipsius, quem Lusitani adorarent, Crucis nota distinctos, clarissima circumfusos luce, vultu acerrimo præliantes: eo nimirum viso Pansi milites ingenti horrore perfusos, extemplo se in fugam dedisse. itaque sibi non esse iam dubium, quin, præter Christianorum Deum, nemo vel in terris, vel in cælo colendus adorandusq. sit. Neque aspernatus est resipiscentem Alphonsus: quin potius clementer accepto, & per baptismum in Christianos relato, vitam & incolumitatem ea lege concessit, vti purgando in posterum verrendoq. Sanctæ Crucis templo cum suis operam daret; & in mystici lauacri vsum, puros latices religiose conueheret. Ea victoria magnum rei Christianæ momentum attulit. regni possessione

B adita, & barbaris quotquot postea temere Euangelio opponere sunt ausi, perpetuo felicitatis tenore superatis, Alphonsus quinquaginta ipsos annos (tot enim deinde regnauit) hominibus verbo & exemplo ad omnem virtutem ac pietatem erudiendis, egregium & pastorem populorum, & vineæ Domini cultorem, ad extremum vsque se præstitit. Per idem tempus, quo Christiana sacra in Congum perlata sunt, eadem Regulus quoque Beniensium, Congo vicinus, ab Ioanne per legatum expetijt, Lusitanicæ magis amicitiæ ac præsidij spe, vt euentus docuit, ad opes imperiumq. firmandum, quàm quo de suscipienda Christiana religione serio cogitaret. Quocirca sacerdotes ad eam summa Ioannis voluntate profecti, & ab auitis erroribus, ritibusque sacrilegis perditum hominem diu multumq. reuocare conati, cum nihil omnino proficerent, Ioannis demum accitu in Lusitaniam irriti rediere. Lætioribus initijs, exitu etiam tristiore fuit alia per eosdem ferme dies Lusitanorum expeditio. In ijs amnibus, qui Aethiopiam occidentalem interfluunt, in primis nobiles duo censentur, Gambea, & Zanaga, cuius paulo ante meminimus. Stachirim Daratumq. prisci dixere. Intra duo hæc flumina quicquid spatij lon-

C go procursu in Asinarium vsq. promontorium desinit, populi tenent ii, quos vulgus Ialophos appellat. Horum Rex, nomine Bemoinus, contracta cum Lusitanis amicitia, & crebris a Ioanni muneribus, nuntijsq. ad stipendia Christi sollicitatus; cum nihil tale agitaret animo; Lusitani tamen Regis optima studia & spem varijs promissis ac frustrationibus eludebat: idemq. Christianos aduenas in primis amicè liberaliterq. tractabat; quod eorum commercijs ac societate suas opes non mediocriter augeri quotidie cerneret. Sed quod vitæ genus vt sequeretur, nullis vnquam rationibus adduci potuit, id ipsum vt vltro exoptaret, denique malo miserijsq. coactus est. Siquidem regno pulsus propinquorum insidijs, cum illud frustra sæpe recuperare tentasset, victus aliquoties fugatusque, ad extremum in Lusitaniam exsul cum paucis perfugit ad expertæ virtutis & beneficentiæ Regem; ab eoq. supplex infimis precibus auxilium petiit. atque id quo facilius impetraret; baptizari cum suis (ij erant viri nobiles ad quinque & viginti) & Ioannem de Regis nomine dici se voluit. Celebratum est mysterium tertio Nonas Nouembris, anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo primo, mira Pontificum & procerum gratulatione, & frequentia: exhibitiq. per eos dies publicè ludi, con-

niuia, venationes, & spectacula equestria: in quibus Ialophi desultoria arte, D
& agitandi peritia, ita se admirabiles præbuere; vti Numidis ipsis (quorum in
celeritate motuq. corporis præcipua laus est) agilitatis palmam omnium iudi-
cio consensuq. eripuerint. siquidem tanta erant membrorum vel dexteritate, vel
robore, vt equi incitatissimi ephippiis nulla omnino cursus intermissione tum
recti insisterent, corpusq. circumagerent; tum repente insiderent, dispositosq.
humi lapillos ad vnum inde colligerent; tum etiam momento desilirent, resili-
rentq. sub ea Rex neophytus Romano Pontifici per supplices literas rite obe-
dientiam detulit: idemq. in Lusitaniæ Regis ditionem iure beneficiario ac vo-
luntaria deditione concessit. ac se, modo amissa reciperet, Lusitanis ad interio
res Libyæ Reges, & pretiosa metalla ducem fore professus est. Iamq. exulis
& nota probitas, & afflicta fortuna, Lusitanum Regem & regni principes ad mi-
sericordiam allexerat. quare idoneo subsidio adiuuandum hospitem ratus Ioan
nes, & insuper haud negligenda quæ ab eodem ad gloriam diuitiasq. propone-
bantur; viginti validas naues deduci, & omnibus rebus ornari quam primum
imperat. In eam classem, præter nautas & propugnatores, Euangelici quoque
præcones impositi, Aluaro Dominicano præfecto, eximiæ virtutis ac sapientiæ E
viro, quo Rex ipse ad sacras confessiones vti consueuerat. additi prætereà non
modo, vt in superiorem classem, fabri, sed etiam, ne materiæ inopia laborandū
foret, cæmenta cum reliquo ædificationis instrumento. iam enim Ialophi con-
sensu Lusitanus arcem ædemq. sacram in Zanagæ ripis, opportuno ad merces
exponendas, imponendasq. loco, excitare decreuerat. Verum tantus hic appa-
ratus, ac spes non sine causa conceptæ, paulo post in irritum cecidere. Siquidem
delata iam ad Zanagam classe, & castello inchoato (cuius etiam num exstant vesti-
gia) Petrus Vasæus, cognomento Bisacutus, qui classi cum imperio præerat;
sine metu versantem in prætoria naui Regem Ialophum pugione confodit; vel
fraudis ac perfidiæ suspicionibus incitatus, vel pertæsus cæli solique: quod ibi
paucis diebus complures Lusitani perierant. Regis morte cum à barbaris, tum
à nostris valde tumultuatum: ac, ne quod grauius acciperetur incommodum, na-
ues non paruo Ioannis dolore in Lusitaniam reductæ. Ita, maximi compendij
rem, quæ & plurimos homines Christo conciliatura, & Lusitanis ad interiora
commercia, & inclytas Libyæ aurifodinas aditum præbitura videbatur, vnius
hominis iracundia momento corrupit. Veruntamen eius classis fama, bellicusq.
apparatus, & profugi Regis causa benigne suscepta, non parum ad Lusitanici no F
minis dignitatem & commendationem in ijs regionibus profuere. quocirca &
Christianis deinde negotiatoribus maior honos fidesq. haberi cœpta: & à multis
dynastis ad Ioannem oratores cum muneribus missi, fœderis & amicitiæ caussa.
Itemq. ipse litteras & nuntios destinauit cum ad alios prænobiles Africæ princi-
pes, tum vero ad reges Tungubutu, Mandingæ, Fullorum, & earum gentium,
quas vulgo Moses appellant, multis in rebus Christiana instituta sectantium, ac
præsertim in nominum impositione, quæ ferme à sanctis Apostolis mutuantur.
Nam ad Christianorum Aethiopum sub Aegypto, seu Abassinorum Regem, qui
Preteiannes dicitur, tenui fama & auditione duntaxat iam sibi notum, propter
pestilentes terrarum tractus, & noxia animalia, & vastas solitudines interiacen-
tes, cum id vel maxime cuperet, ex ea parte adspirare non potuit. Cæterum hi-
sce tam lætis rerum exordiis breui tota pene Europa vulgatis, Lusitanum nomē
magna vbique in admiratione esse: celebrari omnium linguis: nauigandi scientia
& gloria Græcis, Phœnicibus, Carthaginensibus anteferri. cuius laudis æmula-
tione incensus Christophorus Columbus Ligur, ingentis animi vir, & rei nauti-
cæ in primis peritus; ex astronomica disciplina, & nonnullis veterum monumē-
tis,

A tis, eodem fere tempore statuit, trans noti orbis terminos magna terrarum spa-
ria etiam in occidentem patere: dein, experiundi & cognoscendi studio, quòd
sine magno apparatu ea res tentari non posset; Lusitano ante omnes Regi eam ex-
peditionē suasit; suamq. in id operam & industriam enixe detulit. A quo re ...
tamquam inania & fabulosa afferret, ad finitimum Castellæ Regem Fernandum
eodem consilio se se contulit. Ibi cum nihilo magis audiretur; inuicta quadam
animi pertinacia, totum ferme septennium, vorando repulsas, vrgendo, instan-
doq. per se, & per amicos; tandem aliquando peruicit; vt in eam inquisitionem
tria sibi regio sumptu adornata nauigia ad Hispalim oræ Bæticæ præberentur.
Cum iis in Atlanticum Oceanum egressus, Canarias primum insulas petiit. Inde
continua dierum aliquot velificatione in occasum prouectus; insulas aperuit no-
uas, quas ab re, quod primæ occurrissent, Principes nominauit: & exposito mi-
lite nactus aurifodinas, loco idoneo castra communiit: relictoq. ibi præsidio, in-
colas ferme duodecim, & alia inuentæ eius regionis argumenta secum in Hispa-
niam reuexit. Ea res, quo minus erat in spe, eo maiorem Fernando Regi, & au-
læ vniuersæ attulit voluptatem. Ioannes contrà, dolorem haud modicum ex
B eo percepit: vel quòd efflorescenti tum maxime ad maritimæ rei gloriam nomi-
ni Lusitano, partum ab aliis in eodem genere decus officeret; vel quod relicto si-
bi à maioribus inclyto nauigationis iure spoliari, & vasti Oceani possessione pelli
quodammodo videretur. Ergo ad exigendos è Principibus insulis Bæticos,
easq. in Lusitanam ditionem asserendas, de procerum sententia, classem instrue-
re quamprimum aggressus est. ea re cognita Fernandus mirari magnopere, cur ab
Rege socio & amico, ignoti maris inuestigatione, præsertim quam oblatam ille
reiecerit, arceatur. cumque super ea re nuntii, & iuris interpretes vltro citro-
que frustra cum litteris commeassent, postremò Fernandus ad reuocandum ab ea
mente Ioannem legatos viros primarios misit duos: &, qua erat solertia, si minus
ab incepto abducere illum possent, certe per varias causas rem consulto iussit ex-
trahere, dum Columbus, qui in eadem loca maiore cum apparatu renauigauerat;
de concepta spe auri, argentiq. & opum aliarum, certiora & exploratiora perfer-
ret. Non fefellit Ioannem astus: & dum legati sedulo tempus terunt (vt erat e-
gregie facetus) legationem eam neque caput, neque pedes habere dixit: cauilla-
tus oratores ipsos; quorum alter è crure claudicaret; alter, ab insito fastu lenior
& elatior haberetur. Interea Fernandus magno suo compendio fœdus cum Ca-
C rolo Galliæ Rege pepigerat: secundisq. eius rebus commotus Ioānes, omisso bel-
li consilio, non recusauit quominus disceptatore totius controuersiæ vteretur
Pontifice Romano, qui tum erat Alexander VI. eo nomine. Is, cognita regum
causa; ne quando lis ad arma deduceretur; vltra Hesperidum insulas ad trecen-
tesimam fere leucam & quadragesimam ducto à Septentrionibus ad Australem
polum circulo; totum terrarum orbem ex æquo bifariam secuit. Quæ pars ver-
gebat in orientem, hanc Ioannes, facta sibi ob iuris antiquitatem optione, desū-
psit: occidua Fernando relicta. Ex eo tempore in peruestigandis ignotis regioni-
bus ab Lusitano, & Castellano mira vtrinque virtute certatum est. & Fernandi
Caroliq. Cæsaris auspiciis, idem Columbus, aliiq. deinceps immortalitate dignis-
simi viri, ad occasum meridiemq. immania terrarum spatia, cum incredibili pro-
uentu auri & argenti, subinde patefecere: quo maxime subsidio Castella potissimo
dum tantos tamq. assiduos terra mariq. sumptus prope infinita pecuniarum ero-
garione sustinuit. At ex Lusitana parte, superiorum ducum laudem non adæ-
quasse modo, verum etiam superasse visus, è Ioannis familiaribus egregia forti-
tudine & constantia vir, Barptolemæus Diazius. huic, non modo cum ventis
& mari, sed etiam cum sociis naualibus diu luctandum fuit, nauigationis longis-

simæ tædio fessis, & reuersionem quotidiano conuitio efflagitantibus. quorum D
ille cum ferociam, & expostulationes prudentia ac lenitate sedasset, Cani colum-
nas longo interuallo transgressus, immanem terræ proiectum denique patefecit:
qui ab interiore Aethiopia per directam longitudinem leucas amplius sexcentas
in meridiem excurrit. neque tam portentosa magnitudine, teterrimisq. insuper
tempestatibus deterritus est, quominus promontorium flecteret; ac totum ter-
rarum orbem magnanimis & experientibus viris peruium demonstraret. Hoc
tam felici ausu peruentum ad insulam, quam sanctæ Crucis à columna ibidem
posita nominarunt, leucas vltra Cani limites omnino trecentas & quinquaginta.
tum, deficiente iam commeatu; sexdecim fere mensibus nauigádo consumptis,
in Lusitaniam reditum est. cumq. in explicádo apud Regem itineris totius pro-
gressu Diazius ad descriptionem ingentis illius promontorij deuenisset (fronté
Africæ nonnulli dixere) idq. ob atrocissimas circa ipsum exortas tempestates,
procellosum caput iure appellandum affirmaret; quinimo, Bonæ spei caput e-
sto; inquit Rex (quod illi deinde nomen stabile firmumq. permansit) quippe cũ
tanta ab occasu distantia, ac tam enormi in Austrum procursu, ad optatas Oriē
tis opes, & Asiatica emporia Lusitanis digitum pæne videretur intendere. Sed
quoniam commercij orientalis iterum iam incidit mentio, quod Africi maxime E
& Asiatici littoris nauigatione constat; locus postulare videtur, vt de vtroque
littore breuiter, quoad instituti operis ratio patitur, explicemus. Ab Olisipo-
ne præter Gaditanum fretum in meridiem nauigantibus, ad læuam est Maurita-
nia. inde magno ambitu curuantur littora per Autololas, & Ichthyophagos popu
los (ea regio Guinea est) trans Cancri tropicum, ad vsque Pagelungos Aequa-
tori subiectos, & Agesymbam, qui antiquis noti orbis est terminus. hosce vno
omnes vocabulo Hesperios Aethiopas, sicuti Eoos, qui oppositam Africæ par
tem tenent, prisci cognominarunt. Dein, per longissima spatia, obliquo trans
Aequatorem, & Capricornum excursu, ora vastam in prominentiam cuneatur.
id Bonæ spei (quod diximus) caput seu promontorium est. hinc rursus in Se-
ptentriones longissimo tractu per immanes & obscuri nominis populos Obios,
& Cafres, & Madagascarem olim, nunc Diui Laurentij insulam, reflectitur lit-
tus ad nota iam antiquis promontoria Prasum, & Aromata: quorum alterum ho-
die Mosambicum; alterum à Praso quingentis leucis & quinquaginta disiunctũ,
Guardafu vulgus appellat. is Africi littoris extremus in Orientem est limes. in-
de præter duos inclytos sinus, Arabicum, & Persicum, quibus in modum penin F
sulæ felix Arabia cingitur, rectus in eam regionem traiectus est, quæ Indo, &
Gange duobus clarissimis inclusa fluminibus, India nominatur. In hac montes
à Caucaso ad Cori promontorium, quod Comorini caput incolæ vocant, leucas
circiter quadringentas perpetuo in Austrum iugo porrecti, circunfuso Oceano
ingentes oras efficiunt duas: quarum altera in Occidentem obuersa, prænobi-
les vrbes continet, Calecutum Malabarici regni caput, emporiumq. nuper om-
nium frequentissimum; itemq. Cocinum, Cananorem, Goam, aliasq. complu-
res: altera in ortum spectans, à Comorino tractu per Bengalæ fines, qua Ganges
in Oceanum influit, perq. Pegusia, & eius tractus alia ditissima regna (quam ter
ram Ophir, ac Tharsis quidam haud sane absurdis coniecturis existimant) desi-
nit in Auream Chersonesum: qua in regione prænobile emporium Malaca visi-
tur hodie. A Cori promontorio, ad Siculi freti similitudinem, exiguo admodũ
spatio auulsa cernitur insula Ceilanum: quam grauis auctor Ioannes Barrius Lu
sitanus multis rationibus Taprobanam olim fuisse contendit. ab ea obliquus in
Auream Chersonesum, & Chersoneso vicinam ingentem insulam Somatram cur
sus est; quam geographorum vulgus Taprobanam putat. à Somatra porro ad

A nobilissimas insulas plurimasque, Iauas maiorem & minorem, Borneum, Bandam, & Molucas, & Lequios, & Iaponios rendirur. itemq. ad continentem orã Camboiæ, Ciampæ, Caucincinæ, ac Sinarum. vlrrà, Lusiranis incomperta na uigario est. Harum autem regionum pleræq., longe alio atque Africa terra situ ac feracitate, plurimis riguis, & sole cæterisq. syderibus mire fauentibus, in omnes mortalium vsus deliciasq. pro sua quæque natura varias fruges, meralla, odoramenta, plantas, lapillos, medicamina prope ad certamen effundunt. quæ paulo anre hanc memoriam, certis emporijs admodum vili coempra, Mahometani ferme, Iudæi ve institores, vel sinu Persico in Commagenem, & Syriam, vel Arabico ad vrbem Heroum Suezium, atque inde camelis Alexandriam cõuehebant; Aegyptio Sulrano, qui rum ijs regionibus imperabat, pluribus locis persoluto portorio: quæ res Memphiticum ærarium magnis quotannis pecuniæ accessibus augebat. Hanc adeo quæstuosam negotiationem Ioannes, ducum suorum peritia & felicitate inuitatus, omni spe sibi enitendum existimauit; vt, si qua posset continuato per Oceanum cursu, ab Aegypto, Syriaq. in Lusitaniam auerteret; non solùm vt, ingenti Lusitanicæ rei incremenro, Christiani nominis hostiũ vectigalia quã maximis afficeret detrimentis; sed mulro etiã magis, vt eadẽ opera pluribus locis Apostolicã disciplinã vel vetustate iam obsoletã

B renouaret, vel ad id tempus incognitam, Deo adiuuante, per administros idoneos institueret. constanti quippe didicerat fama, non paucos in Oriente superesse populos, partim qui simulacra ex vetere gentium errore adorarent; partim etiam, qui acceptum à Christi nuntijs Euangelium, & sanctissima bene viuendi instituta, sed tempore procedente multis deformata vitiis, vtcunque retinerent. In ijs, Aethiopum orientalium, seu Abassinorum, cuius modo meminimus, Regẽ, Christi cultorẽ quidẽ illum, veruntamen à Romani Pontificis auctoritate disiũctum, cũ Ecclesia Catholica in gratiam reducere vehementer optabat: simul etiã ratus, quòd longe lateq. imperaret, fore vt eiusdem opibus auxilioq. aditus sibi ad Regum Indorum amicitiam, & experita commercia patefieret. Hoc ille consilio certos homines per mare nostrum ad explorandas Indicas, & Aethiopicas res destinauit. qui, ob sermonis inscitiam, rei difficultate deterriti, cum Hierosolymis infecto negotio rediissent; duos deuique Arabicæ linguæ bene peritos, Petrum Couillanium, & Alphonsum Paiuam eiusdem rei causa dimisit, cũ eiusmodi mandatis ac litteris, vt alter alterius prouinciam, si res ita ferret, posset

C accipere. ij, Alexandriam delati, Memphim inde mercatorum habitu petiere. atque ex eo loco per sermonis Arabici symbola cum se Mahometicis viatorum turmis facile miscuissent; ad Arabici littoris vrbem Elanam, hodie Torum, trãsitu Hebræi quondam populi insignem, ac denique Adenum (id oppidum sub ipsas Arabici maris fauces est munitissimum, Maddena gens olim dicta) incolumes peruenere. Ibi, cum ad læuam esset India, ad dexteram Aethiopia; sic inter se munera partiuntur, vt alter Abassinum adeat Regem; alter Indica perlustret emporia; ac rebus demum peractis, Memphim rursus ambo conueniant. hæc inter eos neutro discrepante condicta. verum à digressu longe dispar fuit vtriusque exitus. Paiua in Abassinos profectus, ante quam regiam attingeret, incertum quo genere leti defunctus est. at Couillanius felici nauigatione ad Indos delatus, totam illius commercij rationem probe compertam in commentarios retulit: ipsa vero Indica emporia, Goam, Calecutum, Cocinum, & cætera suis quæque locis in hydrographica membrana ex fide adnotauit, quam à Ioanne Rege in id ipsum acceperat. inde, cùm per Arabicum Oceanum in Africam traiecisset, ab Aromata ad Prasum promontorium, & Rapti hodie Sengi fluminis ostia, & Melindem, & Quiloam (cui Raptæ olim nomen) & Sofalam littoribus

B 3 peragratis,

peragratis, partim ex consentiente nautarum testimonio, partim ex incolarum D capillatura & colore, Hesperiorum Aethiopum haud absimili, in eam sententiam est adductus, vt oram ad Bonæ spei promontorium pertinere.& circumnauigari posse procul dubio crederet. quibus rebus mirum in modum alacer.& reuisendi socii cupidissimus, cum ad præfinitum tempus Memphim se contulisset; repente ab amicis fit certior, Paiuam ipso profectionis initio diem obiisse. perculsus tam inopinato nuntio Couillanius, licet in patriam redire vehementer optaret; tamen, quod præclare meminerat quanto Ioannes rerum Aethiopicarum studio teneretur, suas vel rationes, vel desiderium regiæ voluntati posthabere cõstituit. in præsentia ad eum de Paiuæ obitu, deq. sua peregrinatione pscribit: se India explorata, littus etiam Aethiopicum ad Sofalam vsque, auritodinis prænobilem terram cum cura lustrasse: nec sibi esse dubium, quin ad Bonę spei promontorium ora continens protendatur. id adeo, tum ex fama sermoneq. hominum; tum è cosmographica, & nautica ratione constare. sibi esse in animo, quandoquidem Paiuam in ipso rerum aditu mors oppresserit, eius vice in Aethiopiam reuerti, vti, Deo bene iuuante, inita cum Abassino societate, cognitoq. illius imperio & institutis, cuncta postmodum certa ipse met in Lusitaniã referat. interea ne desisteret Ioannes cæpta, fidenter, ac strenue prosequi. nauarchos E circumuectos iam extremum illud Africæ promontorium; haud ita difficili negotio (paululum modo adnitantur) ipsismet Quilois vel Melindiis ducibus in Indiam vtique peruenturos. rem esse gloriæ pecuniæq. plenissimam. Hasce litteras & commentarios, nauticamq. membranam cum Hebræis notis è Lusitania mercatoribus, qui Memphi negotiabantur, ad Regem perferendas dedisset; ipse confirmato ad rem conficiendã animo, retro in Aethiopiam iter intendit. Imperabat Abassinis tum Alexander, quintus ab Sersadeneghil, qui accisis à Turca iã opibus, regium nomen ac maiestatem vix atque ægre tuetur hoc tempore. is venientem ad se Couillanium, quanquam haud plane certus vera ne afferret, magis tamen propenso ad credendum animo benigne accepit, non mediocriter lætus à tam longinquo ac tam Christiano Rege societatem & amicitiam suam per nuntios & per epistolas expeti. cumq. de Ioanne, de q. aliis Europæ Regibus multa didicisset, remissurus iam cum litteris Couillanium, repente demoritur. successit ei longe alius ingenio moribusq. frater Nahu. is non modo Lusitanum Regẽ dignatus responso non est, sed ne ipsum quidem nuntium ad suos redire permisit. ita Couillanius, cum neque ex Aethiopia euadendi facultas, neque in Lusita- F niam scribendi occasio præberetur; ob diuturnam absentiam videlicet pro mortuo est habitus, quoad aliis demum è Lusitania missis eodem legatis (vt in loco dicemus) apparuit. Inter hæc Ioannes occultis virtutum facibus agitari; noctes inquietas exigere; oblatam sibi laudis æternæ materiem in dies attẽtius intueri; omnes vias rei perficiendæ conquirere. ast vbi eorum sermone, qui ex Aegypto venerant, & Couillanii litteris ac rationibus animari se vidit; tum vero inchoatã nauigationem quantouis periculo sumptuq. ad exitum perducere fine vlla dubitatione decreuit. Iamq. in talem ac tantam expeditionem, ex ea, quæ tum erat copia, clarissimos destinauerat magistros ac duces; & contra sæuientis Oceani ferociã & impetum naues iusserat ædificari vel materiæ firmitate, vel structuræ genere validissimas; cum tantis interuenit conatibus mors, bonis omnibus atq. ipsi præsertim Emmanueli, quem, Alphonso filio dudũ extincto, Ioannes hæredem instituerat, admodum luctuosa. duplici quippe cognationis vinculo Ioannẽ attingebat Emmanuel: quod & Fernando Ioannis patruo natus erat; & sororẽ ipsius Eleonoram lectissimam fœminã Ioannes habebat in matrimonio. sed prȩter hanc tantã necessitudinẽ, quod in regia propinquitate petrarum est, ipsum, à quo

regni

A regni hæreditatem fine controuerfia exfpectabat, ob fingulares eius virtutes Emmanuel diligebat vnice: & annos ei quamplurimos, ac læta pariter omnia precabatur. quo etiam acerbius tulit, multisq. & veris lacrymis profecutus eft parruelis obitum. ac iuftis demum funebribus illi ex maieftate regia perfolutis, ad omne regni adminiftrationem, fed ad res præfertim Indicas actitet animum intendit. nã & in ipfo ætatis robore, feptimum & vigefimum agens annum, alacer in primis erat, & vegetus; & in ftudio laudis ac famæ nulli antecedentium Regum fecũdus; & eo maiore ftudio inftitutæ conquifitionis ardebat, quod fe ad tantorum periculorum, tamq. diuturni laboris, ac diligentiæ fructus decerpendos ab omni æternitate diuinitus deftinatum effe propemodum cerneret. Ac nihilominus, ne fibi, præfertim initio regni, nimiũ præfidere videretur, in confilium fuper taliran taq. re proceres, ac feniores adhibuit. In eo conuentu fententiis valde certatum. Erant qui nauigationes longinquas in vniuerfum improbarent. fi rem nauticam experiri placeat; fat ampla & nota in propinquo maria patere: fin (quod forte magis e commum re fit) victui ac frumentationi confulere; ex alienis regnis, atque adeo ex ipfa Germania colonos in Lufitaniã in id ipfum accitos. Quin Cutucẽfis, & Lauranus ager, ac tota illa inter Ebotam, Tagumque fpatiofa planicies vel

B viribus conferenda, vel vbi liceat aratro profcindenda plebi defidiofæ atq. inopi diuidatur? fin belli gloria folicitet animos; hærere pęne in vifceribus Mauritanam peftem, ex qua nouæ in fingulas horas infidiæ, latrocinia, cædes, calamitates immineant. longe profecto vtilius tutiufq. in proximos Chrifti hoftes, quàm in remotos & innoxios populos, certo cum damno, ac periculo, incerto vel exiguo cum emolumento Lufitanica arma poffe conuerti. octogefimum iam annum per affidua naufragia immanefq. fumptus tot claffes in Auftrum nauigare. quid inde nifi viliffimos Aethiopas, Lufitaniæ onera verius quam minifteria, & ebur inutile, & friuola palmæ folia reportari? Nam quod de aurifodinis fama increbuerit, verba profecto regulos dare: quibus importari nouas opes, & folitudines exuftas, ac totius illius tractus peftilentiam frequentati vehementer expediat. Proinde ad Lufitanię decus, & rem tuendam augendamque, difperfas regni vires contrahat; finitima remotis antefetat bella; vel, fi ad agriculturam domeftici pœniteat foli; præpingues potius Mauritaniæ glebas, & frumentarios campos, quam aut Afiæ inacceffa commercia, aut fterilem interioris Libyæ arenam, & fqualentia deferta refpiciat. Alii contrà: neq. fufce-

C ptos ad eam diem labores ac fumptus, qua dignitatis, qua compendii nomine, irritos fuiffe (quod ipfum frequentes ab ignotis etiam Regibus legationes, & vectigalium incrementa quotidiana teftentur) & nouam hanc Indiæ conciliandę diuinitus oblatam occafionem, eiufmodi effe, vt non modo fine magno detrimẽto, verum etiam fine fummo dedecore omitti non poffit. fcilicet diuini fpiritus virum Henricum illum, tanta animi magnitudine, præclarum hoc iter ingreffum, ac tanta perfeuerantia fpretis iniquorum obtrectationibus, tantam gloriæ fegetem pofteris reliquiffe; ac deinde Alphonfum, & nouiffime Ioannem ipfum, qua virtute, quo confilio Reges? toto impetu eifdem inftitiffe veftigiis; vt in ipfo demum Indiæ pæne veftibulo, Emmanuel fuccefſor, viris, opibus, ętate florentiffimus repente deficeret. in magnis arduifque negotiis non effe res illico ad calculos reuocandas: vbi conatus ipfe, vt votis minime refpondeat euentus, apud æquos tamen rerum æftimatores loco fucceffus ac pręmii fit. Pergeret porro felix quo numen tantis ramq. apertis fignificationibus duceret. neque à tam laudabili cæpto abduci fe cuiufquã ignauia, feu cunctatione pateretur. Media fuit multorum fententia: quibus non tam dimitti contracta iam, & inftituta commercia, quam nouis quærendis inftituendifq. modum tandem aliquando

quando imponi placebat. Quid enim à tanti Regis tum prudentia, tum dignita- D
te magis alienum esse, quam partis iam ita multis, vt conseruari vix possint, incer
tas captantem spes, nouis quotidie ventis, tempestatibus, vadis, æstibus atque
recessibus bellum indicere? & inexplebili curiositate alias atq. alias oras nullo ,p-
pemodum fructu vel operæpretio perscrutantem, eum rerum natura pugnare, &
ipsa denique mundi claustra velle perrumpere? Frequentes procellas, crebra nau
fragia, imminutam Lusitaniæ sobolem, voraces classium impensas, &, super
hæc, infinitam itineris longitudinem reputaret animo. quæ ipsa vt maxime Deo
fauente vincantur, & flatibus, vndisq. obsecundantibus, perueniatur in Indiam;
ecquid tandem spei sit, occupata iam ab antiquis, ac proximis negotiatoribus
mercimonia, ad ignotos & alienigenas traducendi? Quis porro præstet, poten-
tissimos Indiæ, Syriæ, Aegyptiq. (vt de reliquis taceatur) dynastas ac reges,
vbi per aduentitios commeatus portoria sua, redituisq. imminui senserint, qui e-
tem acturos? quibus, si damno vel dolore irritari ad arma consurgant; vix Euro-
pa tota coniunctis viribus, nedum Lusitania sola, possit obsistere. Nam quod
nonnulli maiorum in hoc genere studium & contentionem opponant; neq. Hen-
ricum ad Indiæ regiones adspirasse vnquam, & Ioannem adulatorum blandimē
tis potius, quam suopte ingenio, in hæc vigilantium somnia verius, quam con- E
silia inductum. quæ quoniam intempesta morte oppresserit Deus immortalis;
videat Emmanuel ipse, integris etiam tum viribus, quid agat: neu per inanem
fiduciam ea suscipiat, à quibus cum leuitate ac damno postmodum cogatur
absistere. Hæc & alia id genus cum & ij, qui in consilio aderant, & cæteri, vt
fit, pro suo quisque sensu loquerentur; plus tamen apud regem & decoris aui-
dum, & fidei propagandæ studio incensum, honestas, & pietas, quā metus aut
diffidentia valuere. Cæsa, & conuecta iam ante materia; naues in præsentia dun-
taxat quattuor ad explorandum agiles, ad tolerandum firmas, delecto milite,
nauta, commeatibus, tormentis instrui: &, quantum humano consilio prouideri
possit, contra omnes casus quam diligentissime optimeq. adornari iubet. Præ-
toriæ inditum est nomen à sancto Gabriele, non sine causa: vt quæ ex orbe nostro
ad antipodas viam Euangelio muniebat; sub tutela præsidioq. lateret Archange
li potissimum eius, qui primus è cælo terris olim attulit Euangelium. huiusce na
uis cursum regebat Petrus Alanquerius, qui aperiendo Bonæ spei promonto-
rio paulo ante interfuerat. Secundam Archangelo Raphaeli, viatorum duci
ac tutori dicarant. Paulus Gamma præerat. nauclerum habebat Ioannē Con- F
imbricensem. Tertiā Nicolao Coelio nauarcho, Petro scholastico gubernato-
re, incertum vnde, Berrium appellabant. Quarta, sine milite ac sine nomine,
vehendis duntaxat in supplementum cibarijs, à Consaluo Nonnio Gammæ do-
mestico ducebatur. Propugnatores in vniuersum & nautæ, centum & sexagin
ta non amplius c■plebant numerum. ijs omnibus ab Emmanuele præficitur sum
ma cum potestate Vascus Gamma Pauli frater, singulari prudentia ac fide, &,
quod caput erat, inuicto animi robore vir: cuius patrem Stephanum, nuper vita
functum, Ioannes Rex ad munus id ipsum iam ante delegerat. Huic, præter
mandata & litteras ad Indiæ reges; Couillanij quoque membrana, & commen-
tarius attributus. Agebat eo tempore Emmanuel in oppido Transtagano, quem
Montem maiorem vocant: huc euocatum Gammam, & socios, in magna proce-
rum corona, magnificis promissis, & pia in primis & graui oratione, ad talem &
tantam expeditionem est adhortatus. dein vexillo Crucis per intimum scribam
publicè expanso, nixus genibus Gamma solenni ritu in Regis verba iurauit. eo-
demq. accepto vexillo, plenus bona spe & miro nauandæ Regi operæ studio in-
census, Olisiponem vna cum comitibus petit. ibi in MARIAE Virginis æde,
quam

A quam ad fauces portus olim Henricus in id ipsum exstruxerat, sacris omnibus ad
propitiandum cæleste numen rite procuratis; præeunte cum hymnis, & canticis
agmine sacerdotum, nauarchi, & cætera turba cum ardentibus cereis, eodem or
dine supplicantes, nudis pedibus ad scaphas vsque deducti. Mæsta cum fletu se-
quebatur ciuitas, quasi tam lecta ciuium manus ad manifestum exitium rueret.
Ac quandiu lætis de more vocibus, ac vario tympanorum tubarumq. concentu
anchoras moliuntur, rudentes expediunt, & reliqua munera certatim obeũt nau
tæ; miram hilaritatem vultu præ se tulit Gamma, sociique. ast vbi solutis ancho-
ris, ac sublatis iam antennis, vltimum signum profectionis insonuit; tum vero
mutuo conspectu partim integratæ, partim coortæ omnibus lacrymæ: nec mo-
dus fuit, quoad vehementior Boreas naues in altum prouectas ex oculis abstulit.
Id accidit anno post Christum natum millesimo quadringentesimo nonagesimo
septimo, ad vij. idus Iulias; anni tempore (vt postea compertum est) minime i-
doneo. Veruntamen regente cursum Deo; paucis mensibus ipsum Bonæ spei
promontorium prætervecti, ad aquationem, quæ dicitur, Sancti Blasii peruen-
nere. Auctorem habeo, circa id promontorium atrocissima tempestate iactatos
nautas reditum in patriam expostulasse: cum nihil suadendo, rogandoue profi-
B cerent; de coercendo per vim præfecto agitasse consilia. Ea re cognita, magi-
stris vincula iniecta; Gammam ipsum gubernatoris officio egregie functum. Alij
minime spernendi scriptores, neque ita periculosam eam nauigationem fuisse
referunt; nec vllius in Gammam conspirationis meminere. Vtcunque res ha-
beat; ad eum, quem dixi, locum appulsi, vagantes in littore Aethiopas clitella-
tis insidentes bobus opimis; & festiuo tripudio, & fistularum cantu se oblectan-
tes vident. Adhibiti confestim interpretes, cum nullum sermonis commerciũ
reperirent, partim nutibus, partim æreis crepitaculis, vitreis globulis, aliisque
id genus crepundiis, quibus mirum in modum capitur gens; ad pecora bouesq;
inuicem permutandos alliciunt. Quo in negotio cum se admodum difficiles præ
berent barbari, rixa (vt fit) excitata, ne gentem plane abalienaret Gamma vela fie
ri statim imperat. Sæua inde procella iactati, vltra Diazii terminos leucas cir-
citer quinque, ad Planas quas vocant insulas processere. Ex eo loco, aduersis
æstibus admodum retardantibus, lente rursus ad oram Zanguebaris appulere ip
so Christi die natali: ex quo littus id Natale appellatum. Ex eo littore flumen
ingens in Oceanum euomit se: quod aquandi causa ingressi festo Epiphaniæ so-
C lenni, Regum flumen ex eo dixere: & quod ab incolis admodum amice beni-
gneq. tractati sunt, ei Aquationi à Bona pace inditum nomen. Quintum diem
Gamma ibi moratus, mira cum barbaris familiaritate contracta, discessit. ac pro-
pter concitatiorem æstum veritus ne qua in vada ferretur; adeo longe à continẽ
ti cursum tenuit, vt & Sofalam regionem, & Fluenta promontorium noctu per
imprudentiam præterierit. Inde reflexo iterum ad continentem itinere, cõspi-
catus nauigia palmeis velis vasti amnis ostium inuehi, subsecutus, accolas reperit
minus iam atro colore, & cultiore vestitu, & Arabici sermonis nonnihil peritos;
à quibus, Fernando Martinio interprete, accepit, haud procul, eiusdem fere ma
gnitudinis naues, albosq. homines commeare solitos. quæ res, quod Indiam si-
gnificare haud dubie videbantur, ob id loco ac flumini, Bona signa, nomen impo
situm: & amicitia cum barbaris inita, subductæ naues, & multis locis refectæ. Ibi-
dem columna cum titulo Raphaelis Archangeli de more fixa. Cæterum, ne ni-
mis læto successu Gamma efferretur, multos ibidem ex eius comitatu, gingiuis
horrendũ in tumorem ac putredinem excrescentibus, fœda corripuit lues, quos-
dam etiam absumpsit. cuius causam tum in cæli grauitatem (quod è crebris æ-
stuariis terra valde palustris & vliginosa est) tum in corrupta salsamenta, quibus
iandiu

iandiu propter inopiam victitauerant; contulere. Mense iam ibi per multa pe- D
ricula exacto, solutis anchoris littus legentes, quinto die ad Mosambicum acce-
dunt. Id oppidum insulæ Prasiæ cum tutissimo portu quamquam exiguo, situ͂
in ipso flectentis se oræ cubito, à dextra Sofalæ aurifodinas, à læua Quiloam vr-
bem habet insignem. & quamquam ob circunfusum æstuarium, sterili & insalubri
est admodum cælo, tamen in satis magnam frequentiam loci opportunitate de-
ductum est. Mahometani ferme tum inhabitabant, Abrahemo Quilcæ tyranno
subiecti: perq. prætorem (xequem Arabes vocant) ab eo regebantur. Aduersus
id oppidum, ad quattuor passuum millia, sunt insulæ, quæ à columna ibidem à
Vasco posita, sancti Georgij nominantur. ad eas insulas cum Lusitani stetissent,
ab ijs, qui á Mosambico explorandi causa prodierant, initio pro Turcis vel Sara-
cenis habiti, facile cum xeque per munera & vinum, & lectissima saccari condi-
menta, quorum auidissima gens est, pacem, & amicitiam iniere. atq. etiam duo
in Indiam vsque nauium magistri mercede ab eodem impetrati. & omnis gene-
ris cibaria abunde suppeditabantur. ast vbi per Abassinos quosdam Aethiopas, q
pictas Angelorum imagines in Gammæ naui conspexerant, & cum eo de rebus
Abassinis, deq. religione fuerant collocuti, Europæos & Christianos esse vul- E
gatum est, confestim hospitalites omnis in odium versa, & nostri telis, ac sagittis
aquatione prohiberi cæpti. simul, accepta iam pecunia, perfidi magistri clam
aufugere. Nondum apparuerant gentibus iis, nouæ subtilitatis, & operis admi-
randi ballistæ, oblongum in tubum, & æqualiter teretem ex ære fusili figuratæ:
quæ non funibus aut neruis intentæ singula mittunt spicula; sed inexcogitata
priscis ratione, ad applicitos tenui ab tergo foramine igniculos cum incremento
multiplici rapiendos, certo primum nitrati ac sulphurei puluetis modulo tempe
ratæ, insertos dein ore patente ferreos ex arte globos, catenasq. & alia obturamē
ta, fulminnm instar flammis eluctantibus cum horrendo fragore contorquent:
Eiusmodi tormenta complura Lusitanus de more disposita, & collibrata ad nauiū
fenestellas habebat. sed ab iis exercendis, ne perterritos metu incolas abalienaret
ab se, consulto abstinuerat. Verum vbi fraudem, ac vim, & suos pæne circum-
uentos animaduertit; indignatione commotus, extemplo disploderent, magi-
stris edixit. Illi sine mora exsequuntur imperium. ac primo videlicet fumus a-
ter, & fumo intermicantia fulgura, & crebra tonitrua cælo sereno, attonitos de-
fixosq. rei nouitate barbaros tenuere. Ast vbi ante pedes prætoris ipsius, momē
to laceri & exanimes quattuor simul viri conspecti sunt; enimuero tum, quasi F
haud dubie infenso infestoq. numine, correptis vndique ac pæne depressis tur-
ba nauigiis, lymphati amentesq. in proximam continentem ex insula sese cuncti
proripiunt. Inde prætor, animo vix tandem è summa trepidatione collecto;
supplices ad Gammam oratores placandæ iræ, & sui purgandi gratia transmisit:
si quid minus amice in hospites consultum sit, id suo consilio nequaquam esse fa
ctum. magistros qui mercedem fraudulenter abstulerint. iam non esse in sua po-
testate, quòd alter in auia & interiora se abdiderit; alter subitis machinarum icti-
bus fæda laceratione discerptus, perfidiæ pænas luerit. Sed & integram merce-
dem se Gammæ redditurum, & alium ipsorum loco magistrum suffecturum, na-
uigationis Indicæ peritissimum. Gamma, quod pluribus disceptandi tempus
non erat, remissa mercede, magistrum accepit, multo etiam prioribus nequio-
rem: quippe, vt à Mosambico profecti sunt, ita instituit iter, vt nauigia in peri-
culosas quasdam ac desertas impnlerit insulas; facile confisus, ob natandi peri-
tiam, se noctis silentio, vt alij duo fecerant. euasurum. sed intentius custoditus;
fraude comperta, vapulauit egregie. ob id insulæ Verberati appellatæ. Qno illo
supplicio magis etiam efferatus, Lusitanos perditum ire omnino constituit. ac

A per summam dissimulationem, quasi plane resipuisset, composito ad omnem æquitatem ac summissionem sermone vultuque, urbem Quiloam ait esse in propinquo, rerum omnium copia refertissimam, & Christianis Abassinis, atque Indis frequentem. quando ad Moambicum res non conuenerit; ibi Lusitanis, omnium generum cibaria, mercesq. Indicis haud inferiores, summa populi voluntate affatim suppeditatum iri: præterea, cursum ex eo loco in Indiam esse certissimum. Hoc ille artificio mendaciique Gammam in vltimum exitium pæne impulit. iam enim de strage ad Moambicum edita Quiloam fama venerat. fuit enim, nec dubium erat, quin si eo ventum esset, ciuitas armis virisq. potens, ac Mahometicæ superstitioni addicta, & insuper damno ad Moambicum accepto irritata, communis doloris graues pœnas à Lusitanis exactura esset. auxilio fuit vehementior aquarum impetus, quo præter Quiloam abreptis nauibus portum occupare non licuit. Ea spe deiectus Aethiops, tamen à malitia non discedit. Cum nostros omnium rerum inopia valde laborare intelligeret, quoniam Quiloæ accessu prohibiti sint, Mombazam vrbē docet non longe abesse, in qua multi etiā Christiani versentur, & omnia ad victum cultumq. necessaria abunde suppetant. Si Vasco placeat, propediem se duce naues in optima statione futuras. Nec recusauit Gamma, partim rectoris suasu, partim etiam vltima pæne iam necessitate compulsus. ad vrbem appropinquanti, vt nuper ad Moambicum, sic ibi scelus obuiam proditum à Regis exploratoribus. qui ab insidioso cursus rectore clam in nostros incitati; simulata beneuolentia, ad Regem redeunt; ingentis prædæ occasionem oblatā demonstrant, modo intra portum aduenæ perducantur. Haud surdis auribus dicta. omnibus blandimentis, muneribus etiam, iubet Christianos ad commercium, & hospitiū benigne inuitari. Paschalia tum aderant festa: & paulo ante ad insulam sancti Georgii ara excitata Lusitani, expiatis confessione criminibus, cælesti pane se se muniebant. quo etiam maiorem in tempore diuinam clementiam opemq. sensere. quippe ipsas iam portus fauces intrantibus, ex vrbe permulti cum ficta gratulatione, & concentu obuiam prodierāt; ac sine armis in naues accepti, ouantes lætiq. certo ac præsenti iam lucro, nostros perfida simulatione ad omnem hilaritatem inuitabant; cum nouum subito periculum, parato iam exitio nihil tale suspicantes Lusitanos eripuit. Dum enim ad aut, in excipiendam Gammæ nauis tardius circumagitur, veritus, ne illam in proxima vada æstus abriperet, magno repente clamore iaci anchoras iubet. quam ad vocem cum nauta-

C his turba huc illuc præcelerifestinatione discurreret; rati proditores detectas insidias, vt est omnis malitia suspicax & meticulosa, illico è nauibus in subiectas lintres certatim cuncti cum ipso proditionis magistro desiliunt, & fugam capessunt, ac tum demum Lusitanis fraus ac pernicies patuit. Gratiæ ingentes pro tam insigni beneficio superis actæ. & quoniam reliquum littus fat frequens vicis & oppidis esse dicebatur, Gamma cursu in Septentriones directo, postridie Mombazam aduentantia nauigia duo Saracenorum intercipit. è quibus duntaxat tredecim (cum cæteri se in pelagus eiecissent) in potestatem venere. hi ne locus iterū dolo daretur, separatim singuli interrogati, sine vlla variatione respondent, in eadem ora celebre oppidum esse Melindem, rege in aduenas omnes mire benefico, in primisq. hospitali. ibi nec instrumenta nautica, neque commeatum optimum, neque duces in Indiam defuturos. His rebus auditis, captiui benigne habiti; iisdemque regentibus cum ad Melindis conspectum ventum esset; quidam ex iis, vt videbatur, auctoritate præcellens, munus adeundi regis, & conciliandæ amicitiæ, sibi deposcit: & Gammæ permissu in vrbem delatus, Lusitanorum probitate moribusq. extollendis, & aliis ad tempus accommodatis rationibus, regem, satis per se ad officium humanitatemque propensum, facile in aduenarum

cupiditatem

cupiditatem & amorem impellit. Dein, biduo nuntijs & xenijs vltro citroq. mit- D
tendis insumpto, Gamma, ne regi diffidere videretur, in portum læto nauium
ornatu concinentibus tubis inuehitur. Huic obuiam regis filius natu maximus
(nam pater morbo senioq. implicitus decumbebat) cum honestissimo comitatu
profectus, in scapham, quo Gamma excipiendi eius causa descenderat, hilari vul-
tu transiliens, peregrinum arctissime familiarissimeq. complectitur. inde cum al-
ter ab altero multa per interpretes amice admodum quæsissent; petere atq. ora-
re institit, vt ad parentem iacentem in lectulo adire ne grauaretur. id fore seni
gratissimum. se interea apud naues cum paruo filio pro obside remansurum. Ad
ea cum respondisset Gamma, sui regis mandato prohiberi se quominus excen-
deret; nobiles duos è comitatu pro se in vrbē misit: quibus rex cum cæteris val-
de se comem & honorificum præbuit. Præterea, de perito itineris duce magna
regis voluntate impetratum: atque illi vicissim Gamma tredecim, quos dixi, ca-
ptiuos benigne donauit. quibus officijs, & mutuæ beneuolentiæ significationi-
bus, hospitij noui iure magis magisq. firmato, ea denique lege Gamma discessit,
vt in reditu polliceretur se illac iter esse facturum, quo regis Legatos ad Emma-
nuelem honoris & amicitiæ causa transueheret. A Melinde ad Malabaricum In-
diæ littus leucarum ferme septingentarum traiectus est. id spatium altero & vige- E
simo die feliciter emensi, tanta gratulatione ad Calecuti orā accessere, quasi trās-
actis iam rebus incolumes ad patrios lares & incunabula redijssent. Iulio ineunte
Olisipone soluerant: mensibus ferme vndecim in itinere insumptis, circa Maij
exitum in Indiam deferuntur, perincommodo sane tempore. etenim in ijs re-
gionibus cum alia multa admiranda; tum illud in primis omnium physicorū in-
genia superat; quod in eadem cæli plaga, pari solis accessu recessuq. iisdem anni
mensibus, ab ortu trans Gatis iuga, quæ recto ad Coti promontorium excursu;
quemadmodum supra demonstratum est, totam Malabaris longitudinem inter-
secant, æstas ac siccitas; ab occasu cis Gatem hyems, & assiduæ pluuiæ sunt. vt
in tanta locorum propinquitate, quod ad rationem tempestatum attinet, ijdem
pæne populi sibi mutuo antipodes videantur esse. Quam diuersitatem, quæq.
de æquinoctiali circulo, ac torrida zona antiqui falso opinati sunt, & alia ciusmo-
di permulta, siquis apud se diligentius reputet; profecto intelliget, omnia quæ
in cælo, quæq. in terris fiunt, non ad necessitatem fati, vel ad fortunæ temerita-
tem, verum ad vnius omnipotentis Dei liberam voluntatem ac prouidentiam es-
se referenda. Quo tempore Gamma ad Calecutanam oram est appulsus, in ea F
Malabaris parte, hyemis erat initium; cum altera, quæ ad ortum est, maximis iā
tum caloribus æstuaret. itaque licet periculosam admodum in salo stationem es-
se intelligeret; subeundos tamē portus, nisi ex Malabarici Regis auctoritate, ne-
quaquam existimauit. Is Rex in primis Indiæ clarus perhibetur, ac potens:
quippe quem cæteri eius tractus Reges principem ac superiorem agnoscunt, &
patrio sermone Zamorinum; idest Imperatorem appellant. is, quattuor ordinū
homines habet in suo regno. dynastas ac sattapas; quos vulgo Caimales vocant:
sacrorum antistites & procuratores; ij vetustissimæ originis & nominis Brach-
manæ sunt. rei bellicæ studiosos è nobilitate duntaxat; qui Naires dicūtur. quar-
tum obtinent locum opifices, & agricolæ. reliquum vulgus institorum est. ma-
gna ex parte Arabum, Persarumq. & Aegyptiorum ex hæresi Mahometana. &
Iudaica; qui pretiosis mercibus admirabili solertia & peritia permutandis ad am-
plas ferme opes pecuniasq. perueniunt. Cæterum apud omnes præcipuo in ho-
nore Brachmanæ sunt, patetq. ea secta latissime. horum scitis omnia publica &
priuata sacra subiecta sunt. hi cæremonias & iusta funebria suo arbitratu præscri-
bunt: ijdemq. magno suo quæstu prodigia, sortes, auguria, & omnia interpre-
tantur.

A tantur. horum disciplina institutisq. Reges ipsi imbuuntur, omnibus magnis par-
uisq. in rebus mirandum in modum illis obnoxij. Sed non vnum est Brachma-
narum genus. quippe alij liberis operam dant, viuuntq. in hominum frequẽtia.
alij cælibem agunt vitam, quos hodie proprio vocabulo Iogues appellant: Gym-
nosophistas olim Græci dixere: iiq. partim longissime peregrinantur, stipem emẽ
dicantes; & victus vestitusq. asperitate nacti existimationem ac fidem, credulas
hominum mentes portentosis mendacijs, varijsq. superstitionibus in fraudẽ im-
pellunt; partim in solitudinibus auijs, & subterraneis specubus durissimo vitæ ge
nere, media, vigilia, nuditate, frigoris æstusq. patientia semet ipsi discruciant, ab-
stinentq. ab omni corporis voluptate ad certum annorum spatium: quo exacto,
in Abdutos (id nomen ordini) magna cum gloria referuntur: ij, tamquam huma-
no fastigio celsiores, & omnium rerum licentiam adepti, nullis iam tenentur legi-
bus, & in omni scelerum & flagitiorum genere impune volutantur. est etiã suus
Ioguibus rector maximus, qui vectigalia perãpla dispensat; vocatosq. ad se certis
temporibus impostores, varias in regiones ad prędicanda impiæ vanitatis delita-
menta dimittit. Hosce omnes, mirum quam densa in caligine, & quanta in veri-
tatis ignoratione demersos diabolus teneat. Parabrammam nescio quem Deo-
B rum antiquissimum colunt, & ex eo filios tres: quorum in gratiam terna fila ge-
runt è collo suspensa. Multis præterea non hominibus modo, sed brutis etiã ani-
mantibus cælestes habent honores, & templa ædificant, quibus in prisca illa Ro-
manæ Vrbis magnificentia vix quicquam simile extiterit. sane fanum est simio
dicatum: cuius duntaxat pecori in victimarũ vsum custodiendo, porticus miram
in longitudinem excurrit, columnarum septingentarum è marmore, tantæ ma-
gnitudinis, vt Agrippę columnas, quæ in celeberrimo quondã omnium Deorũ
templo Romæ visuntur, sine dubio adæquent. Elephantis etiam religionem nu-
minis tribuunt: bobus autem, eo maiorem, quod hominum vita functorum ani-
mos in eam maxime belluam immigrare opinantur. Multos habent suarum super-
stitionũ libros, magno labore studioq. conscriptos, quæ nonnihil ad veteris Græ
ciæ fabulas, & auguralem Hetruriæ disciplinam videntur accedere. Hi libri ne in
vulgus prodeant, cauent quam diligentissime; sed ex iis arbitratu suo depromũt,
quæ ad populum decipiendum in concionibus, vel in priuatis colloquiis, contra-
cto supercilio, & magna pompa verborum edisserant. Quamquam haud pauca
superioribus annis à Brachmane quodam apprime docto, cum se ad Christum ag-
gregasset, nostris hominibus prodita sunt; inq. Lusitanum sermonem accurate
C conuersa, tandem ad me peruenerunt; meræ nugæ, & anilia plane deliramenta,
quæ hoc loco ne leuiter quidem attigisse operæpretium duxerim. ex quo faci-
le apparet, quantum immortali Deo populi debeant ij, quibus in tanta aliorũ cæ-
citate, Christianam lucem aspicere datum est. Iam, de sacrificiis, libationibus, cæ-
terisque nefariis ritibus, quibus vel ad placandos commentitios Deos, vel ad
expiandos mortuorum manes vtuntur, singillatim exponere, vt superuacaneum,
ita pæne infinitum sit. Atque hæc in præsentia de Brachmanibus. Naires au-
tem, penes quos totius rei militaris est cura, vt septimum circiter ætatis annum
attigere, teneri corpusculi neruis diu multumq. distentis, laxatisque compagi-
bus, adhibita frequenti vnctione sesamini olei, per aliptas peritissimos ad agi-
litatem pæne incredibilem perducuntur: itaque velut exosses artus omnem
in partem arbitratu suo torquere ac flectere; saltus retrorsum æque atque in
aduersum longissimos edere; & in lucta varios nexus pariter implicare atque
explicare condiscunt. Annis vero, à pueritia ad vltimam vsque ætatem,
summa cura exercentur singuli ferme singulis, haud absurda ratione;

quod ita perſuaſum habeant, neminem vnum ſimul pluribus poſſe rebus excelle- D
re. arma erant olim, haſta, ſagittæ, gladius, clypeus: verum; poſt inuectas illuc recē-
tiores haſce humani ingenii fraudes machinaſque, totam conflandi, temperandi,
librandi rationem ita percalluere, vt omnibus maioribus minoribuſq. tormentis,
igneiſq. miſſilibus admodum ſcienter vtantur; iamq. Indici ſclopi, ſeu ferreæ fi-
ſtulæ, & ſulphureus puluis, longo interuallo Luſitanicis antecellant. Nudi; pube
tantum velata, prælium ineunt; neque loricarum aut galearum onera patiuntur.
hinc noſtro militi pugna longe ſtabilior; ſuoq. & armorum pondere vehementius
in hoſtem incumbit. contrà, illis maior in dimicando velocitas & concurſatio.
quinimmo plurimum in ipſa fuga præſidii eſt; obuerſantes offerenteſque vltro
te ſe, vbi te iam iamq. adepturum exiſtimas, momento euaneſcunt; rurſus, cum
procul abeſſe credideris, ab tergo ſe oſtendunt, pari celeritate & ſequuntur, &
abeunt: & (quod vel in primis capitale eſt) haud incertiore ictu auerſi, quam ad-
uerſi iacula dirigunt. Quod ſi ad cominus decertandum vel neceſſitas cogat,
vel inuitet occaſio; cæſim plerunque feriunt bracteolis plurimis ad gladii ma-
nubrium annexis, quorum tinnitu numeroſo ad Martem pugnamque incitantur:
ſeque celeri vel procurſu in hoſtem inferunt; vel recurſu, cum opus eſt, repen-
te ſubducunt; factaq. teſtudine ita ſub ſcuto ſe totos condunt, vt locus ad plagā E
nullus omnino pateat. & cum omnis multitudo Nairum viget in ſtudio rei belli-
cæ; tum præcipua laus tribuitur certo militum ordini, quos Amocos vocant. ii
diris exſecrationibus caput, familiam, ſtirpemq. deuouent, ni illatas commilito-
nibus iniurias inuicem puniant. Regis vero necem tam obſtinato animi impe-
tu vlciſcuntur, vt per media tela flammaſque nullo plane vitæ reſpectu, ad
cædem hoſtium ruant lymphati, amenteſque, atque ob id ipſum vel maxi-
me formidandi. itaque Indicæ militiæ id robur eſt: & pro Amocorum nu-
mero magis minuſue potentes Reges exiſtimantur. longe miſerrima conditio
eſt agricolarum, & opificum: ſiquidem præter quotidianas operas, quibus
ægre ſe ſe familiaſque ſuſtentant; quod initio quiſque ſortitus eſt vitæ genus,
in eo ad mortem vſque perſiſtere cogitur: nec modo ad altiores vnquam gra-
dus euadendi, ſed ne ad alias quidem artes quæſtuſue ſe transferendi ſpes vl-
la relinquitur. atque id vetus eſſe inſtitutum, patet ex Arriano, qui res item
Indicas Græco ſermone conſcripſit. quare adeo contempti abiectiq. ſunt, vt
ſuperiorum ordinum homines ne rectis quidem oculis audeant intueri. quod
ſi in turba, vt fit, ad aliquem forte Nairem propius acceſſerint, male mul- F
ctantur: idque ne accidat, per antecedentes famulos turbam ſubmouent Naires;
& cum alibi, tum præſertim ad viarum flexus, ſe adeſſe clara voce denuntiant:
tanta Indicæ nobilitati ſuperbia, tam barbarus ineſt faſtus; atque id eſt cauſæ,
cur Chriſtianam diſciplinam peſſime oderint, cuius præcipua laus in hominum
caritate, animiq. moderatione conſiſtit. Quæ Indorum contumacia eo minus
videtur ferenda; quo ſibi nobilitatis nomen impudentius arrogant: nam præter
alia dedecora quantæuis claritati obſcurandę; promiſcua etiam inter ſingulos or-
dines coniugia ſunt, vagiq. ferarum more concubitus. incerto omnes patre na-
ſcūtur, & ad ſororū filios, vt minime dubiæ cognationis, hæreditas peruenit. Ae-
dificia, templis Deorum exceptis, & regiis ædibus, & quibuſdam pretioſarum
mercium apothecis, lignea, & modice ab humo exſtantia, palmarum foliis conte-
guntur; nec vlli omnino, præter dynaſtas, ſumptuoſius habitare conceſſum. Sub-
urbana viſuntur plurima cum hortis apprime cultis, quæ ferme incolunt opti-
mates, ne vrbanæ plebis conſuetudine polluantur. ea partim vallum & ag-
ger vndique muniunt; partim inflexi enatarum ibidem arborum rami; paſ-

ſum

A sim interiectis implexisq. mira densitate viridibus rubis ac sentibus, ad introitũ,
aspectumq. & ignem arcendum: tantis praeterea recurrentium in se viatum an-
fractibus, vt, instar labyrinthi, caecos errores, & ambages imperitis locorum obij-
ciant: quae res vel in primis difficilem bellandi rationem hostibus reddit. Zamo-
rinus ipse, quo tempore Lusitani ad Calecutum appulere, ad Pananem (id mari-
timo vico nomen) haud ita longe ab vrbe, se continebat. Ad eũ Gamma cum in
anchoris staret, nuntios de suo aduentu praemisit: se. cum Regis Lusitaniae man-
datis ac litteris ex alio paene terrarum orbe aduenisse; neq. tamen iniussu è naui
egressurũ. laetus ea re Calecutanus, magnificeq. se ipse circunspiciẽs, quod sui no-
minis gloria excitam ex vltimis sedibus gentem cerneret; Gammam è periculosa
statione in proximum portũ, cui Capocate nomen est, dato in id duce, iubet inue-
hi. dein post biduum mittit qui Gammã honorifice ad se deducant. Ille tametsi i-
gnotae fidei, & vanę superstitionis homini vitam suã credere, comitũ, amicorũq.
monitis ac precibus vetabatur, tamen legationem peragere, & cuncta corã explo-
rare ipse constituit. Paulo fratri, vicario suo mandat, scaphas quotidie ad littus pa
ratas habeat; ac si quid accidat, quo minus ad naues redire possit; ipse nulla eius
rei habita ratione Lusitaniam repetat, & Emmanueli Regi inuentae iam Indiae, ac
B totius itineris rationem diligenter exponat. Tum duodecim socijs ex vniuerso
comitatu delectis, quã ornatissimo vestitu, cũ scaphas versicoloribus vexillis atq.
tapetibus, & omni tormentorum apparatu adornasset, ingenti omniũ gratulatio-
ne, strepituq. festo ad littus accessit. Descendẽti praesto fuit Catuales vnus ex iis,
qui iuri peregrinis dicundo praesunt, cum vario cantu, & magna manu militum,
baiulisq. ad sarcinas conuehendas: nam apud Indos equi, & caetera iumenta per
id tempus in vsu non erant. Dein Gammã terraphoro impositum, ad vrbẽ Cale-
cutum primum, inde Pananẽ deportauit tanto populi concursu, vt prae turba qui
dam elisi, non nulli etiã è spectandi certamine coorta rixa perẽpti sint. Vt ad regiã
est ventũ; à Caimalibus aliquot Gamma cũ socijs honorifice primũ excipitur. dein
Brachmanarũ antistes linteatus obuiã prodit, ac manu leniter apprehensum, lon-
go cubiculorũ ordine, denis aulicis ad ostia singula stationẽ agentibus, in amplũ
conclaue perduxit. stratum erat pauimentũ serico cteromallo viridi: parietes ve-
ro bombycina peristromata intertexto auro magnifice vestiebãt: ligneis gradibus
affabre factis in theatri formam circumquaque eminentibus: ea procerũ subsellia
sunt. Rex in ornatissimo lectulo decũbebat, gossipina candoris niuei tunica indu-
C tus, aureis conspersa rosis, gemmeis fibulis admirabili splendore connexa. Caput
eum pretiosis in auribus pileus aureus contegebat in tiaram exsurgens, vario gem
marum vnionumq. contextu. brachia, cruraq. de more gentis nuda, armillę ex au
ro decorabant, baccis distinctę clarissimis. pari fulgore lapilli annulis inserti e õplu
res è pedum ęque ac manuum digitis emicabãt. Adstabat ex apparitoribus quidã
aetate prouectus, in aureo disco tenẽs Malabaricum betele, seu Tambul Arabicũ:
quae folia principes Indi assidue fere manducant, commendandi halitus, leuandę si-
tis, & educendae pituitae gratia. Zamorinus ipse, quamquam colore subnigro, ta-
men & proceritate membrorum, & toto corporis habitu gestibusq. dignitatẽ re-
giam haud dubie pręferebat. Gamma, salutatione peracta, considere vna cũ comi-
tibus iussus, per interpretem exponit: Emmanuelem Lusitaniae Regem, Calecu-
tani Regis fama commotum, foedus, & amicitiam ipsius iã pridem expetere. quan
do coram congredi, & iungere dextras locorum interualla prohibeant; legatũ pro
se misisse. Ni rem aspernetur; confidere se eam societatem vtrique non parum
ornamenti, commodique allaturam. Dein prolata munera, & litterae cum Ara-
bico, tum Lusitano sermone conscriptae. Ad ea Zamorinus breuiter: Emma-
nuelis fratris voluntatem, ac propensionem erga se, vel ex eo elucere, quod se

tam honorifica legatione, per tot discrimina laboresq. vltro compellandum, & D
salutandum existimarit. quod ad fœdus, & commercium attineat, rem sine controuersia conuenturam. simul edisserit, quas è suo regno merces auehi: quas ad se importari vicissim expediat. Ad hæc, multa de nauigatione, deq. itinere sciscitatus, Gammam, & socios in lauta hospitia benigne distribuit. His rebus, vt fit, extemplo vulgatis, cum cæteri mercatores, tum Saraceni præcipue atq. Arabes magnopere commouentur. ac præter capitale in Christianos odiũ, rati etiã, quod res erat, quantum ad Lusitanorum commercia accederet, tantum de suis lucris imminui; &, si præualidus manceps in eam negotiationem se interponeret, nihil sibi ad quæstum, & nauigationem loci relictum iri; institutam & coalescentẽ nouam societatem omni conatu dirimere instituunt. Ac primum, varijs criminationibus ac maledictis Gammam apud Regem consensu proscindunt; specie legationis explorabundum piratam aduenisse; ac, nulla prouocatum iniuria, quacunque iter habuerit, mare infestum reddidisse latrocinijs; emporia cædibus, rapinisq. vastasse. Quod si maxime Lusitaniæ Regis missu aduenerit; considerãdum tamen Zamorino esse, vtrum fidelissimæ, & plurimæ nationes, quę iam in eius regno sedes & domicilia fixerint; & præsenti pecunia, certissimisq. compendijs Malabaricam in dies augeant rem; peregrinæ genti, & toto cælo disiunctę, ac proferendi per fas ac nefas imperij cupidissimę, nullo prętertim merito, posthabendæ sint. Ad hęc, venales aulicorum animos, & eorum præcipue, qui magistratus gerebãt, cum cæteris artibus, tum efficacissimis omnium scelerum & flagitiorum administris, argento auroque aggressi, haud ita difficili negotio in suam sententiam perduxere. In ijs, Catuali ipsi, cui hospitum erat cura concredita, facile persuasum, vt Gammę, per summam officij simulationem, extremam perniciem strueret. Ad quæ facinora, cum Rex ab insita barbaris leuitate, ac perfidia, conniueret; de omnibus consiliis, & imminente exitio, per Tunetanum quendam Monzaidem, Hispanicæ linguæ peritum cui cum Lusitanis in Africa olim consuetudo intercesserat, Gamma repente certior fit; eiusdemque suasu quàm occultissimis itineribus ad naues festine se proripit, eo maiore euadendi spe, quod ab regia classe per hyemem subducta, nullum in pręsentia periculum immineret. Igitur è portu in altum euectus; Indo cuidam litteras ad Zamorinum dat; quibus pręter acerbas querimonias de hospitio violato, paratisq. sibi nulla sua culpa insidijs, hominem hortatus est, vt repudiatis improbis suasoribus, in pristino consilio permaneret: ac multo plus ex vnius Lusitaniæ Regis amicitia, quàm ex vniuersa Mahometana colluuie, fructus, & emolumenti sibi promitteret. Ad eas querimonias, etiam atque etiam purgare se Zamorinus, & omnẽ culpam in administros, vetusto Regum more conferre. Quæsiturum se de insidiis, quas Gamma sibi factas dicat: ac, si quem noxium deprehenderit; in eum ita animaduersurum, vt legationis & hospitij sacrosancta iura esse omnes intelligant. Præterea, ad Emmanuelis litteras breue responsum dat; ipsius amicitiã, & gentis Lusitanæ commercium fore sibi pergratum: cum eo tamen, ne quid ob id in suo regno turbarum existat: neu qua veteribus amicis, ac socijs fiat iniuria. Cum eo responso Gamma Anchediuam insulam petijt, leucas à Calecuto circiter quinquaginta, frequentem nemoribus, & pisce omnis generis apprime abundãtem. Ibi refectis è longa iactatione socijs, nauibusque, Deum precatus, vti propitius iterum adesset, reducemq. se optimo Regi, propinquis, ac patriæ sisteret; in Europam cursum intendit. atque Indicum & Arabicum Oceanum, propter ventorum inconstantiam, lentissima nauigatione remensus, ad Aethiopiæ primum deuenit littora. Hinc Magadaxo vrbe Saracenorum ex itinere di uerberata, Melindem, vti promiserat, appulit: assumptoq. Regis legato, Zanzibarem

E

F

inde

A inde petiit insulam cum cætera amænitate insignem, tum felicibus syluis medica omnium generum mala ferentibus. Inde ab regulo perbenigne tractatus, Mosambicum traiecit; fixaq. ibi columna, ad Aquarionem sancti Blasij processit. Ac Bonæ spei promontorium denique circunuectus, Hesperidas primum, dein Tertias quas appellant, postremo Olisiponem summo Dei beneficio tenuit Septembri mense anni millesimi quadringentesimi nonagesimi noni, plus biennio postquam indidem abierat, socijs ferme centum, in ijs Paulo fratre, morbo & labore consumptis. reliquos in terram egressos circunfusa illico turba, concionis instar, tanquam reuocatos ab inferis certatim intueri: de itinere toto, deq. Indicis rebus sine fine perquirere: incolumem aduentum partamq. gloriam gratulari: denique eiusdem peregrinationis & laudis cuncti studio, & æmulatione paulatim accendi. Emmanuel, aduenienti Gammę viros ex vniuersa nobilitate primarios obuiam misit honoris causa: & quamuis incertam atque in fidam

B

ex India pacem afferret; tamen ob singularem viri constantiam, & animi magnitudinem ab omni posteritate celebrandam, & exhausta cum fide mandata, Gammam nouis honorum titulis & vectigalibus auxit: cæteris nauarchis ac socijs præmia tantis laboribus, ac tanto Rege digna persoluit.

C

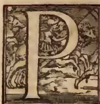
Libri primi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SECVNDVS.

ATEFACTA iam India, & incognitæ ad eam diem nauigationis ratione vtcunque comperta; primum omnium Emmanuel toto regno supplicationes indixit. Populi circa præcipua templa frequentes iere. Dein, MARIAE Virgini eius nauigationis præsidi exstructam olim ab Henrico principe ędiculam in ipso aditu portus Olisiponensis, miram in amplitudinem extulit, auxitq. ac loco in primis illustri, vt ab omnibus conspici posset, ipsius Henrici militarem statuam collocauit. Ad eius tẽpli custodiam, & cæremonias, & naualis præsertim turbæ ducumq. animos rite expiandos, eximia sanctitate monachi acciti è Hieronymiana familia: quā Rex præcipua beneuolentia ac veneratione prosequebatur. Locus, desumpto à Christi incunabulis nomine, Bethleem dictus: in primis totius Hispaniæ tum structura, tum religione visendus. Et quoniam Gammæ, comitumq. fama celebritàsq. & multiplex Indicarum opum relatum in Lusitaniam specimen, omnium animos in rerum ingentium spem, & eiusdem itineris cupiditatem erexerat; tanti cōsensus ardorisq. bono vtendum ratus Emmanuel; nequaquam vltrà exploratoriis nauigiis, verum iustis iam classibus ea maria sibi sulcanda constituit. Nauibus tredecim, quæ aluei magnitudine, & hominum frequentia, & onerum æstimatione, haud exiguas Lusitani regni opes, & copias indicarent, Petrus Aluarus Capralis, claro æquè genere ac virtute vir, summa cum potestate præficitur, Gammæ interim requie ex longa defatigatione concessa. Huic ab Rege mandatum in primis, vt Christianam fidem, religionemq. in iis regionibus tum serere, tum amplificare omni studio insisteret. dein, vt Calecuranum Regem quanta maxima lenitate ac diligentia posset, ad firmam pacem, & stabile fœdus alliceret: ille si durum, & illiberalem, & infidum se se præbere perseuerasset; tum verò barbarum scelus, & illatas Vasco Gammæ iniurias vindicaret; cumq. nefariis Christi hostibus iustum piumq. susciperet bellum. Idcirco, partim ad prædicandum ethnicis Euāgelium, partim ad Christianorum animos procurandos, egregiè pius doctusque theologus Henricus Franciscanus, qui postea Septę vrbis fuit Episcopus, cum sacerdotibus aliquot in eandem expeditionem est destinatus: & pręter vectores, naualemq. turbam, ex Lusitana iuuentute delecti mille & quingenti propugnatores

A in classem impositi. Capralis litato profectus, anno millesimo quingentesimo à
partu Virginis, Martio mense (quem ad iter Indicum maxime idoneum deinde
monstrauit vsus) ad Hesperidas tertio decimo die processit. circum eas insulas
fœda tempestas coorta classem late disiecit. è præfectis vnus Ludouicus Pirçus,
cum ventis ac mari aliquandiu luctatus, incertum quonam proprio incommodo
non tenuit cursum. conuersis ad extremum velis, Olisiponem inuitus irrita na-
uigatione repetiit. Cæteri postmodum ex errore ac trepidatione collecti, ad vitā
dum Guineæ malaciam, & superandum Bonæ spei promontorium, longiore
ambitu capto, cùm se in altum dedissent, post mensem circiter, in telluris conspe-
ctum ventis feruntur: quam insulam initio rati, continuata dies aliquot secundū
littus nauigatione, continentem sine dubio esse comperiunt. Ibi ex longa iactatio
ne classem portus excepit, cui ab egregio situ, ac tuta statione, Securo nomen im-
positum. Inde ad cognoscenda loca gentémque, descensum in terram; & Christia
no ritu in ara subductili sacrificatum, & concio de rebus diuinis ab Henrico est ha
bita: barbaris, cùm nihil planè perciperent, tamen occulto numinis impulsu cœle-
stes cæremonias, & sacram concionem admirabili studio ac veneratione concele
brantibus. Ex iis vnus cum Gaspare Lemio in Lusitaniam extemplo missus, Re-
B gem ac cæteros omnes ingenti lætitia atque animi voluptate perfudit. In eo lit-
tore Capralis prælta Crucis vexilla, solenni ritu & precationibus consecrata, de-
fixit; à quibus regio sanctæ Crucis in aliquot annos dicta: sed à Brasilo rubro li-
gno, quod tingendis vestibus inde petitur, superinditum deinde Brasiliæ cogno-
men, repudiata sanctiore appellatione, tacitus prophani vulgi consensus, & perti-
nax consuetudo retinuit. Est autem Brasilia noui orbis pars, quam, paulo post
Capralis accessum, Americus Vespucius Florentinus eiusdem Emmanuelis au-
spiciis accuratiùs explorauit. atque à duobus ab Aequatore gradibus, partibus-
ue, ad gradus quinque & quadraginta in Austrum excurrens, trigoni oblongi spe-
ciem refert. eius basis in Aequatorem, ac Septentriones obuersa, ab Oriente in
Occidentem recta protenditur. Angulus extremus ignotas ad meridiem regio-
nes attingit. Latus in Orientem spectans, interposito mari Hesperiis Aethiopi
bus obiacet. alterum latus a prouincia Peruana disterminant iuga montium adeo
celsa, vt ipsos auium volatus fatigare dicantur, vno duntaxat, quod adhuc explo-
ratum sit, eoque difficillimo transitu. Regio ferme tota in primis amœna est, cæ
li admodum iucunda salubrisq. temperies: lenium quippe à mari ventorum com
C modissimi flatus, matutinos vapores ac nebulas tempestiuè disiiciunt: solesq. pu
rissimos ac nitidissimos reddunt. Scatet ea tota ferme plaga fontibus, ac syluis,
& amnibus inclytis: è quibus (vt reliquos taceam) is quem Argenteum vocant,
leucarum quadraginta ostio in mare fertur adeo violentus, vt inde nautæ dulces
hauriant latices priusquam tellurem ex alto conspiciant. Terra partim in plani-
tiem exspatians, partim in colles clementer assurgens, fœlix prępinguibus glebis,
& riguo solo semperq. vernante, credita semina multiplici reddit fœnore: ac sac
cari præsertim est ferax; quod cæleste donum, Attico melli multis partibus prę
ferendum, proceris arundinibus condidit natura: è quibus aquaria mola dulcis-
simus humor expressus, in ahenis ad purum excoquitur; tum formis in panes co
gitur ad metæ figuram: dein rursus, vbi libuerit, eliquatus, artifici manu pigmen
tis ad instar ceræ varias in effigies indiscreta pæne veri similitudine trahitur. eu-
ius generis officinæ, priscis ignotæ, hodie, qua præsertim incolunt Lusitani,
passim exstructæ visuntur; atq. ex ea merce negotiatores vel maximum capiunt
emolumentum: siquidem nauibus quotannis in Europam euecta, certissimo cō-
pendio longè lateq. diuenditur. Certis etiam è plantis, quas vulgo Copaibas vo
cant, inciso per æstatem cortice, in modum balsami liquor suauissimi odoris ema

nat:

nat: cui, cùm ad alios mortalium vsus, tum ad curanda vulnera, & cicatrices tol- D
lendas, mirificam esse perhibent vim. eæ plantę cernuntur affri ictu animalium at-
tritæ, quę à serpentibus venenatis, aut à feris icta, ad remedium illud ipso naturæ instinctu se conferunt. At Zabucales quę dicuntur, admodum excelsę, magnos ferunt summa duritie calices, ore in terram obuerso, & quidem admirabili naturę solertia pyxidatim operto. ijs calicibus nuces castaneæ saporis egregii continentur: quæ vbi maturuerint, excusso confestim operculo, paulatim ipsę per se in alimenta incolarum ad vnam è calice defluunt. Syluestria etiam sunt Caiusia pyra, apprimè succosa & innoxia; itaque mediis caloribus auide manducantur: cæterùm in imo pyro faba quædam extuberat cortice amarissimo, prędulci medulla si torreatur. pyro præterea, refrigerandi vis: faba calefacit. Verum, ex omni genere, palma tribuitur iis, quos vulgus Ananazes appellat. Planta est humilis, cuius è ramis veluti pinea nucamenta dependent præmollia: hęc suo tempore in frusta dissecta, gratissimo simul odore ac sapore, non recenti duntaxat edulio sunt; verùm etiam in longum tempus adseruantur è saccaro. Iam verò, illati in eas regiones ex orbe nostro melopepones, cucumeres, malogranata, ficus, vitesq. biferę ac triferę, nec nō multiformia mala medica sup- E
petunt. Ad hęc, est videre complures alias pomiferas arbores, quas percensere nimis longum sit; pisceisque, & aues coloris eximii. & quadrupedia plurima, sed ferme syluestria, partim nota nobis, partim ignota. in quibus vtiq. apparet quàm miris modis, ac variis, diuina sapientia ludat in orbe terrarum. Ex eo numero, vt pauca perstringā, apri sunt amphibii, carnibus optimis ac saluberrimis. ij, quòd priores pedes perbreues habent, posteriores autem prælongos; tardiore sūt cursu: itaque deprehensi à venatoribus, quà proximum est, se se aquis immergunt. Antę sunt etiam, gentis vocabulo, ad mulę similitudinē; sed minores, & rostro tenuiore, inferiore autē labro tubę instar oblongo, rotundis auribus, breui cauda, reliquum cinereæ corpus. eędem lucifugę sunt. non nisi noctu ad pabulum prodeunt: vbi diluxit, in sua se se condunt latibula. Huius belluæ carnes gustatu planè bubulas referunt. Cotias verò nominant, magnitudine, & furma, & sapore leporum: rufo colore, paruis auribus, cauda fere nulla. Maiores sunt eiusdem fere speciei; quas Pacas vocant: rostro tereti ad faciem felis, fusco colore, candidis maculis interstincto: neque carne tantùm, sed & corio ipso prætenero, atque ob id ipsum in delicatiores epulas expetuntur. Cæterum insolito spectaculo Ta- F
tusiæ sunt, ad porcelli magnitudinem: corio squamatim loricato, sic, vt equi cataphracti speciem reddant: ex eo caput duntaxat, ceu testudines exerunt; pedibus contractis: & specubus ferme vti cuniculi sese continent: hę quoque carnes palato gratissimę. Magna præterea vis tigrium est: quæ famelicę, horribili velocitate sunt, viribusq. tremendis: eędem pastæ (quod mirere) tanta ignauia dicuntur esse, vt a gregariis etiam canibus confestim in fugam agantur: adeo, cibi potusq. satietas, non homines tantùm, sed etiam feras hebetes reddit. Illud verò mirum in Cerigonibus (id animāti nomen, buxeo colore, vulpeculę magnitudine) ex eius aluo duę dependent veluti manticę: in iis catulos circumfert, & quidem adeo pertinaciter suo quemque vberi affixos, vt à perpetuo suctu non auellantur, antequam ad pastum ipsi per se progredi valeant. Valde etiam inusitata & effigie, & natura est animal, quod ab re ipsa Lusitani Pigritiam appellant, Cerigonum fere magnitudine, sed rostro fœdiore ad aspectum, & vnguibus ad digitorum similitudinem prominentibus. Huic, ex occipitio existens coma ceruicē velat; lentoq. ipsa ventris adipe verrit humum; neque vnquam in pedes exsurgit: denique tam tardè mouetur; vt quindecim ipsis diebus ad lapidis ictum cōtinuo tractu vix prodeat. Victitat arborum foliis, & in earum cacuminibus degit

plerunque:

A plerunque: quarum in ascensu biduum circiter, tantundem in descensu ponit.
neque verò adhortationibus tantùm aut minis, sed ne plagis quidem fustibus ue
bestiam vel tantillum de insita ignauia ac tarditate dimoueas. Mirandum est etiã
genus earum quas Tamendoas vocant; veruecis altitudine; colore fusco; prælō-
go ac tenui rictu; neque eo ad malas diducto, sed modice ad imum inciso. Vngui-
bus instructa est quadrupes mirè longis latisque, nimirum ad victum facilius cō-
parandum: namque formicis alitur, quarum latebras vbi crebro vnguium inie-
ctu ac fossione detexerit, illico exertam trium ferme dodrantium linguam immit
tit exilem, opertamq. formicis repente contrahit, glutitque deceptas. Huic, vti
sciuro, valde promissa & setosa cauda pro tegumento est. sub ea quippe ita se cō
dit, vt nihil ex reliquo corpore prorsus appareat. Neque hæc tantùm & alia in-
didem syluestria, vt dixi, verum etiam nuper à Lusitanis inuecta pecorū & equo-
rum armenta planè admirabili prouentu fœtificant. quò magis mirum, vberrimo
agro, mitissimo cælo, tam fera & acerba esse incolarum ingenia. Nullos omnino
colunt Deos. ominibus tantum, & auguriis ad insaniam dediti, & ariolis impo-
storibusq. miserandum in modum quæstui sunt. nudi æquè viri ac fœminę pror
B sus incedunt, robustis lacertis, fluxo à vertice duntaxat capillo; nam cæteras cor
poris partes identidem expilant: simis, vti Sinarum populi, naribus: æneaq. ipsi
cute, atro insuper succo pomi Genipapi totum subinde corpus inficiunt. præte-
rea insertos habent iam inde à prima ętate deliciarum causa quidam inferiore dū-
taxat labro, quidam etiam facie tota prælongos nullius pretij lapillos, tetro sanè
spectaculo. Gregatim peregrinantur ordine simplici, silentio miro. virū vxor
anteit. Carorum aduentum, circundatis collo brachijs, appresso ad pectus capi-
te, cum effusa comploratione altisq. suspiriis primùm excipiunt, vitæ laborem &
incommoda miserantes: momento dein siccant oculos, habentq. lacrymas in po-
testate. Grauidis haud ita multus in partu dolor. à puerperio fœta confestim ex
surgit, ac domestica obit impigrè ministeria. eius loco (quod vix credat quis-
quã) in aliquot dies velut æger decumbit maritus. hic officij causa ab amicis ac
propinquis inuisitur. huic sorbitiunculę dantur ad refouendas vires. huic, de gen
tis more, bellaria & delicata munuscula deferuntur. Numerandi rationem, ac lit
teras ignorant omnes. tantùm tenui quadam traditione, non nulla de Noe, deq.
diluuio à patribus accepisse dicuntur: vt valde probabile sit, post dissipatos quō
dam diuino iussu mortales, nullum huic genti cum nostri orbis hominibus fuisse
C commercium. Vino ac frumento in hæc vsque tempora caruere, satiua radice
victitantes, in farinam redacta, quam mandiocam appellant. sub eodem tecto, ad
inuersæ modum carinæ prælongo, multæ simul familiæ degunt, noctu ad noxia
vitanda animalia cubantes in retibus à terra suspensis: viuuntq. in diem; & quic-
quid habent, in commune facillimè conferunt, nihil in posterum soliciti. Natan-
di arte ad miraculum vsque præcellunt. Sub aqua totas interdum horas, vbi quip
piam in imo quærendum est, patentibus oculis vrinantur. itemq. laboris & ine-
diæ patientissimi sunt. triduum ipsum, vbi penuria ciborum ingruerit, ieiuni tra
ducunt: iidem, si copia suppetat, à primis tenebris ad lucem vsque in conuiuiis
& compotatione persistunt. Rectè aut perperam factis, nihil post mortem præ-
mij supplicijue superesse arbitrantur. Qui diem suum obiere, eos perinde ac de-
cesserint, vel integro corpore, vel mancos, aut debiles, vulneribusque cōfossos,
descendere ad orcum putant. ergo incremata condunt humi cadauera, addito
rete, cubandi causa. necnon edulijs per aliquot dies appositis; quòd ita persuasū
habent, & somnū interim capere, & cibo vesci manes mortuorum. captos in prę-
lio hostes (crebra autem inter eos bella excitantur, ac sagittis præterium vtuntur
egregiè) multorum dierum cura saginatos, ingenti cum tripudio mactant; vo-
rantq.

rantq. tosta verubus membra. eæ optatissimæ Brasilie is epulę sunt. neque, si cui D
hoc leti genere perire contigerit, malè secum actum existimat: quinimmo ad mor
tem pergit alacer ac securus: editisq. contra ipsosmet percussores facinoribus, ma
gnificè in ipso necis articulo gloriatur. Sparsis domiciliis habitant, nullo magistra-
tu legibus ue constricti. lingua nec difficilis cognitu, & vna ferme est omniũ quot-
quot adhuc probè noti sunt, exceptis certarum rerum vocabulis, quæ aliter à vi-
ris, aliter à fœminis vsurpantur. Trium ex alphabeto elementorum F. L. R.
nullus apud eam gentem est vsus: minimè absurda quorundam animaduersione
factum id esse diuinitus; eo quòd Fide, Lege, Rege, sicuti dictum est, careant: be
neficiorum acceptorũ immemores: æquè iræ ac libidinis impotentes: ad pugnas
& certamina temerarii pręcipitesque: vltionis & humani sanguinis auidissimi: ad
summam, belluis quàm hominibus propiores, qui quidem mores patrios retinẽt,
ac mediterranea incolunt loca. nam post illatum ab Societate IESV Euange-
lium, & liberalium artium disciplinas; in vicos & oppida contributi, præsertim
qui mare accolunt, ad humanitatem ac pietatem magnis laboribus excoluntur.
Verùm hæc suo loco fusius. Capite damnatos viginti homines Capralis è Lu-
sitania secum auexerat, pœna mortis in exsilium commutata. Ex eo numero duo-
bus ad gentis mores linguamq. discendam ibi relictis (quorum vnus deinde ad il- E
la commercia magno vsui Lusitanis fuit) ipse, ne frustra tempus insumeret, ven-
tis in Orientẽ vela permisit. A Brasilia ad Bonæ spei promontorium immani tra
iectu leucas numerant fere mille ducentas. Oceani sæuientis ventorumq. furẽ
tiũ ea præcipuè regna sunt. In id spatium audacius quàm felicius ingressis Maio
mense Lusitanis, flammeus Cometes horribili specie in decimum vsque diẽ con-
tinenter apparuit. Iamq. variante sæpius cęlo pelagoque, atræ ac sordidæ nu-
bes ad Septentrionem conglobatæ, omnem in se flatum quasi reciprocando col-
legerant: mare languidum erat; insidiosa tranquillitas; nautæ locorum ac tempe-
statum ignari, ad auram vndique captandam, totos velorum expanderant sinus;
cùm ex iis, quas dixi, nubibus, vniuerso repente impetu se se effundens Aquilo
transuersas quatuor naues, quarum ad contrahendum minus aptè fuerant arma-
menta disposita, inspectantibus cæteris, momento ita euertit obruitque, vt è tan-
to hominum numero nemo prorsus euaserit. In iis Barptolemęus Diazius, cu-
ius supra meminimus, rei nauticę gloria in primis illustris, cùm è tot iam, tantisq.
periculis antea fuisset ereptus; miserandum in modum interiit. Saluti reliquis
fuere vel demissæ raptim antennæ, vel, vbi id non licuit, vela ipsa vento disrupta. F
Eo tam horrendo spectaculo exanimati qui superfuerant, consanguineos alii, alij
caros, amicosque oculis frustra requirere, ad lacrymas & complorationem proni,
vtique, ni mœrorem ex interitu alieno, sui cuiusque periculi metus obstupeface-
ret. quippe Borea pertinaciter flante, pelagus identidem intumescere; fluctus mo
do ad astra ferri, modo ad tartara pænè ima subsidere; naues cum extremo salu
tis discrimine propemodum inter se collidi. Ad hæc, atra caligo, & rudentium
stridor, & dissonæ voces varia & incerta iubentium, non oculorum modo, sed e-
tiam aurium vsum abstulerant. Quin, & salum ipsum interdiu piceo, noctu igneo
colore terrebat. Viginti ipsos dies tempestas atrocissima tenuit. Lusitani mil-
lies quotidie morientes, & cœlestem assiduè implorantes opem, qua maris tulit
impetus, hac illacq. dispersi. Prætoria cum duabus nauibus Bonæ spei promõ-
toriũ per imprudentiam prætervecta, Primas quas hodie vocant, insulas tenuit.
ad eam tres deinceps circa Sofalæ oram adiunctæ. Vna, Petro Dia, præfecto
per summa pericula & ingentes ærumnas in Lusitaniam rediit. Ita Capralis è tre
decim nauium numero, cum sex dumtaxat, iisq. laceris ac debilitatis ad Mosam-
bicum accessit. Incolæ, prioris anni clade perterriti, armamenta, commeatus,

ac

A ac duces itineris benignè admodum præbuere. Classe refecta, ad Quiloam vr-
bem, atque inde, nequicquam tentata superstitione Abrahemi & amicitia; Me-
lindem est ventum: & magna regis voluntate renouato fœdere, hospitioque, &
oratore quem Gamma in Lusitaniam auexerat, in terram exposito; in Anchedi-
uam insulam, cuius ante meminimus, Concanio seu Canarino Indiæ littori ob-
iectam, secunda nauigatione traijciunt. Ibi rite expiata Lusitanorum crimina,
& pane cælesti omnes refecti. Barbaris Euangelium, quamuis, vt videbantur,
ad virtutem ac pietatem propensis; tamen ob sermonis inscitiam promulgari nõ
potuit. Ad Calecutum deinde naues applicitæ. qua re, contra quam pleriq. pu-
tarant, Zamorinus haud mediocrẽ lætitiam præ se tulit: ac petenti Caprali haud
grauate se in colloquium dedit. in eo colloquio cũ pax & amicitia certis legibus
conuenisset; ædes in vrbe Lusitanis ad diuersandum ac negotiandum benignè at-
tributæ. iamq. Lusitana gaza exposita; & curatoribus ad commutationem rerum
à Caprale institutis; admirabili securitate sacerdotes Euangelio, reliqui mercimo
nio dabant operam; cum ab iisdem Aegyptijs, & Saracenis institoribus, qui ereptã
sibi & quæstus materiam, & locum apud Regẽ gratiæ non ferebant; vrbana plebs
varijs artibus & criminationibus nouos in aduenas incitari cœpta. Neque ita
B multo pòst, assiduis Mahometanorum stimulis, & Nairum aliquot ac principum
auctoritate compulsa; &, quod caput est, præsentis prædæ illecta dulcedine, vel
inscio, vel consentiente, certe non prohibente Rege, subito arreptis armis, Lusita
norum diuersorium aggreditur. ibi ingenti clamore ac tumultu excitato, claustrã
conuellere, fores effringere, per vim conatur irrumpere. Nostri, quamquam im
prouiso malo perterriti, è fenestris tamẽ tectisq. fortiter primos barbarorum im-
petus repulere: sed perfosso demum, dirutoq. pariete, vis ac numerus vltra su-
stineri non potuit. hostium ad quattuor millia telis ac sagittis instructa conuene-
rant. Lusitani septuaginta non amplius, in hospitio versabantur. ex iis ad quin-
quaginta partim capti, partim interfecti, reliqui malè multati, in iis Henricus an-
tistes cum sodalibus quattuor, multis acceptis vulneribus, ad classem vix euase-
re. Fuitq. adeo repentina clades, vt antequàm è nauibus afferri subsidium labo
rantibus posset, cæso præsidio, expugnata domus, ac momento direpta sit. Ca-
pralis, quamuis tam atroci ac nefario scelere, vt æquum erat, valde commotus;
animum tamen præclarè vicit, ac sapienter dolori moderatus est, dum aliqua ra-
tione cognosceret, verũ ad Calecuti Regem aliqua pars facinoris eiusmodi per-
C tineret. Ast vbi super tali tantaq. re nihil sibi neque purgationis, neq. satisfactio-
nis afferri vidit; procul dubio affinem eius culpæ Zamorinum interpretatus, one
rarias decem in ipso portu, mercibus & annona refertas, iniectis flammis prorsus
incendit; nautis partim igne absumptis, partim captis & ad classis ministeria distri
butis. cui tanto malo ne subuenirent oppidani, horrifica pilarum procella deter-
riti sunt. Dein, obuersis in vrbem maioribus tormentis, ædificia complura di-
siecta, mortales multi fœda laceratione discerpti. ex iis Naires vnus Regi acce-
ptissimus, cùm ad pedes eius repente cecidisset; plenus pauoris in præsens, ira-
rum ac minarum in posterum Zamorinus illico ex vrbe secessit. Capralis verò
egregiè vltus suorum cædem, barbaris amplius sexcentis terra mariq. peremptis;
nauibus hostium captis, & in ciuitatis conspectu combustis, quòd profectionis
tempus instabat, mense Decembri ad Trimumparam Cocini Regem inde se cõ-
tulit. Cocini regnum à Calecuto leucas ferme triginta in meridiem distat. eius-
dem nominis regia vrbs ad ostium Mangatis fluminis, mari introrsum æstuãte,
ad formam peninsulæ cingitur. Aedificia, mores, instituta ferme eadem quæ
Calecutanis. Indicarum verò frugum, & aromatum, ac piperis præsertim, ger
longè fertilior. Rex tum alijs de causis Zamorino clam erat infensus, tum quòd

monopolio Calecuti instituto, mercaturam ab suo cęterisq. regnis pęne per vim D
auerteret. Accedebat metus è nimia Zamorini potentia ac propinquitate, cui
se, & reliquos Malabaricos Reges multis nominibus videbat obnoxios. Atque
vt malus amicitię fideiq. custos est timor; ex ea seruitute ac periculis eripi se ve-
hementer optabat. Capralis, cùm è regione Cocini iactis anchoris constitisset,
quòd omnis Malabarici nominis fidem iure suspectam habebat; neque se, neque
suorum quemquam incolis credendum existimauit. Michael erat quidam Chri-
stianus è Logue, paucis illis diebus Henrici & sociorum opera, ad Ecclesiam ad-
scriptus; Indicæ rei bene peritus, & magna apud omnes existimatione. Hunc, ten-
tandi fœderis & amicitię causa, Capralis ad Trimũparam legat. Rex, qui de Lu-
sitanę gentis opibus, & rei bellicæ gloria, deq. rebus cum alibi, tum ad Calecutũ
gestis multa inaudisset; iam ante in eius nationis admirationem ac beneuolentiá
excitatus; quasi inopinatam aliquam hæreditatem, sic oblatam eius amicitię fa-
cultatem auide arripuit. Datis vltro obsidibus nobilissimis, mira liberalitate de
commercij legibus cum Caprali decidit; & singulari diligentia ac sedulitate, per
impigros administros, ęquo admodum pretio, mercibus Indicis aduenarum na-
ue squàmprimũ onerandas curat: eorumq. procuratoribus propriam in suo re-
gno sedem ac domicilium dat. Dum hęc ad Cocinum geruntur, legati à duobus E
finitimis Regibus, Colani, & Cananoris (regionum & oppidorum ea nomina
sunt) Caprali, si ad eorum portus commeare vellet; commercium & amicitiam
longe optimis conditionibus detulere. Quas ille conditiones, quòd cum Trimũ-
para iam bona fide transegerat, in præsentia repudiauit: animum & voluntatem
accipere se, & libenter vtriusque propensioni & officio testimonium in Lusita-
nia daturum esse pollicitus est. Cananoris tamen Regem, quòd multò enixius
egerat, constitutis Cocini rebus, in reditu sibi adeundum putauit. Ea vrbs abest
à Cocino leucas in Septentrionem quadraginta; portu in primis capaci tutoque.
oryza importata vtuntur incolæ: carne, pisce, pomis abundant: ac pręterea pi-
pere, cardamomo, gingibere, tamarindis, cinnamo, & myrobalanis: ad easq; di-
gerendas merces, non exiguo diuinæ bonitatis argumento, tellus plurimis con-
cisa æstuariis, fluminibusque, nauigia vsquequaque facili aditu admittit. stagna
quoque passim occurrunt ingentia, grandibus plena lacertis ad Crocodili effigiẽ:
ij tergoris duritie, conchiliorũ instar, impenetrabili, enormi capite, duplici den-
tium serie, horrendo prorsus hiatu in hominem furenter inuadunt. Eorum ha-
litus oris est suauissimus: at contrà in eadem regione serpentium & anguium adeo F
teter ac noxius, vt afflatu ipso necare perhibeantur. Vespertiliones quoque sunt
multi, dentibus & rostro vulpinis, miluii magnitudine: præcipuo in honore men-
sarum. Aedificia moresq. cuiusmodi cæteris Malabaribus. Rex, inaniũ Deo-
rum simulacra colit: Brachmanica disciplina, & sacris initiatus, vt reliqui. Ab eo
Capralis oratorem ad Emmanuelem accepit, & vsurpandi magis commercii, &
amicitiæ causa, quàm quòd nouis oneribus multum loci superesset; complura
frugum Indicarum pondo ibi coemit: inq. Occidentem Ianuario mense cursum
instituit. Plenis velis euntem, viginti maioris formæ naues, multis refertæ mil-
libus armatorum, Zamorini iussu frustra insequutæ. Indico transmisso Ocea-
nò, è sex onerariis vna vadis circa Melindem inhæsit. eius armamentis ac spoliis
nè Saraceni potirentur, concrematus alueus, instrumenta machinæque bellicæ
consultò demersæ: quas tamen Rex Mombazæ deinde expiscatus, in Christiano-
rum damnum perniciemq. conuertit. Inde Capralis itinere solito circumuectus
Africam, Iulio denique mense exeunte mistum ingenti dolore gaudiũ in patriam
retulit: quando tot vel carorum, vel fortium virorum interitus, quantauis pe-
cunia diuitiisq. compensari minime posse videretur. Eodem anno, incertus quo

loco

A loco res esset Indica, Emmanuel Ioannem Nouam Gallæcum, notę fortitudinis & prudentiæ virum, cum nauibus quattuor Caprali subsidio miserat. is paulò infra Aequatorem primus insulam inuenit, quæ à salutari MARIAE Virginis Conceptione denominata est. inde nusquam occurrente Caprali, Melindem delatus; deq. ipsius in Lusitaniam reditu, & Calecutana cæde, & insidiis multorũ sermone certior factus; Cananorem petit; regemque honorificis verbis Emmanuelis nomine salutauit. Inde prœter Calecutanam oram Cocinum proficiscenti, classis ingens nauium plus octoginta apparuit: quam Zamorinus haud dubia victorię spe ad Lusitanos in ipso Cananoris portu opprimendos, celeriter miserat. Neque deterritus tanta multitudine Ioannes, nauibus ad faciliorem circumactum vsumq. tormentorum, in altum eiectis; assidua iaculatione prælium ad solis occasum præclare sustinuit: neque vnquam hostibus tanto superioribus numero, locum ad conserendas manus, seque circumueniendum reliquit. Paronibus nouem, onerariis decem depressis, epibatis amplius quadringentis desideratis, Calecutum postridie mœsti Malabares, vniuersa lugente ciuitate, rediere. Ioannes, egregia parta victoria, gratulantibus regulis Cocinum adiit; naues per otium onerauit; feliciq. successu ouans in Lusitaniam iter intendit. Transmectus inde Bonæ spei promontorium, aliam insulam patefecit, quæ sanctæ Helenæ, cuius tum dies natalis agebatur, est appellata: modico quidem illa circuitu; sed saluberrimo cælo, aquis optimis, & egregia frugum & carnium copia; loco præterea ita opportuno, vt ad recreandas è longo itinere Lusitanorum classes, diuino consilio ibidem enata videatur esse. Minus è sententia per idem tempus nauigauit Consaluus Coelius: qui cum sex nauibus in Brasiliam destinatus, amissis locorum ac tempestatum inscitia quattuor, nil nisi rubrum lignum, & simias psittacosque in Lusitaniam retulit. Interea Emmanuele cognitis rebus in India gestis, classem parauit nauium viginti, rebus omnibus instructissimam: quæ vel amicis præsidio, vel hostibus terrori esse posset. huic iterum Vascus Gamma cum summo totius Arabici, Persici, & Indici maris imperio præfectus; cum Olisipone mature soluisset, ex itinere Abrahemum Quiloæ tyrannum, tanto apparatu perterritum, Emmanueli stipendiarium fecit, imposito annuo tributo, quod duum millium miticalium, vt ipsi appellant, vel aureorum summam haud excederet. Inde cum in Malabares traiecisset; ingentem Saracenorũ nauem & militibus & omni telorum genere paratissimam, Calecuto redeuntem

C expugnat: in ea Mahometani permulti interempti, Mecam ad pseudoprophetæ sepulcrum superstitionis caussa peregrinantes. at pueri ex eadem secta complures Christianis præceptis imbuti baptizatique sunt: quos Gamma Olisipone postea templi Bethleemitici ministerio dedicauit. Ab ea victoria Cananorem adiit; Regique & oratorem suum, & ab Emmanuele perampla dona cum litteris reddidit. ac renouato fœdere Cocinum tetendit. Ibi dum sui Regis negotia conficit; repente legati affuere à Christi cultoribus iis, qui non longe à Cocino Cranganorem habent vrbem, è vetustissima illorum stirpe, quos beatus quondam Apostolus Thomas ad sanam religionem ac fidem, à Brachmanarum fabulis, & impura superstitione traduxit. Is Indiam prouinciam in orbis terrarum distributione sortitus, Socotoram insulam Arabici maris fertur adiisse primum: dein, multis ibi factis Christianis, traiecisse Cranganorem. in ea ciuitate cùm multos item Christo filios peperisset; Colanum petit: neque ibi frustra disseminato Euangelio, trans iuga montium ad oram orientalem ingenti labore contendit: multisq. locis, ac præsertim in Coromandelis regno, Christiana re bene gesta, perrexit in Sinas, quorum ea tempestate celeberrimum erat nomen; ac diuini verbi sementem in eo quoque nouali facere instituit. Atq. haud pœni-

tenda collecta fruge, templisque ad Christi cultum ædificatis, in Coromandelem D
ad reuisendos & confirmandos in fide neophytos redijt. Coromandelis caput
ac regia tum erat vrbs Meliapor; quam vetustate bellisq. dirutam nuper Lusita-
ni, deducta eò militum emeritorum colonia, frequentarunt, ac mutata appellatio
ne, honoris Apostoli causa ab sancto Thoma denominarunt. In ea vrbe sacram
ædem exstruere aggressus Apostolus, cùm à dæmonum sacrificulis, & ab Saga-
mo rege prohiberetur; res interim insignis accidisse perhibetur ad Christi virtu-
tem, & fidem Euangelij comprobandam. Inusitatæ magnitudinis truncum, vt
fit, in littus eiecerat mare, quod eo tempore leucas fere decem ab vrbe distabat.
Eam Rex materiam cùm in vsum ædificij cuiusdam vehementer expeteret, robu
sti primùm homines incassum funibus ergatisq. amouere conati. dein adhibiti cõ
plures elephanti, cùm toto connixi impetu nihil omnino proficerent; Apostolus
Regi conditionem tulisse fertur, si truncum illum sibi ad templũ vero Deo ędifi-
candum daret, nullis machinis, nullo mortalium adiutore, sese protinus eum ad
vrbem attracturum. Cùm rex, insanire videlicet hominem ratus, per ludibrium
annuisset; tum Diuus Thomas zona qua erat præcinctus, ad prominentem è
caudice ramusculum annexa, signo tantum facto Crucis, immanem stipitem faci-
li ductu sequentẽ, vniuersa ad spectaculũ effusa ciuitate, in ipso pomœrio statuit: E
ibidemq. defixa lapidea Cruce; vaticinatus est, cum ad eum lapidem vsq. pertin-
geret pelagus: tũ Diuino iussu è remotissimis terris candidos homines ad eadem
quæ ipse intulisset sacra instauranda venturos. Neq. fefellit prædictio. Siquidem
sub Lusitanorũ appulsum, occultis tot annorũ accessibus locus Oceano demum
allui cæptus. Verũ ab eo signo cæterisq. virtutibus, cum Thomæ verbis maior in
dies accresceret fides, Brachmanas autem, fuco & fallaciis parta iam auctoritas, iã
sagina deficeret; accensus rabie quidam ex iis, fœdum ac ferum facinus mali dę-
monis instinctu consciuit. Filio admodũ puero ipsemet necem intulit, vt haberet
vnde peregrino & inuiso capiti crimen exitiũq. conflaret. Citatus ad Regem Tho
mas, cum accusator ab eo ꝑ summam indignationem & querimoniam pœnas filij
extincti repeteret; contrà, Thomæ discipuli, affinẽ aut omnino consciũ eius cul-
pæ magistrũ negarent; nihil opus esse coniecturis & certaminibus ait Apostolus,
ab ipsomet qui occisus dicatur; omniũ optime cognosci rẽ posse. petit ut eius pu
blice interrogandi potestas fiat. nihil recusatũ ab aduersario: & cũctis tã inauditæ
rei exspectatione suspensis, cadauer in mediũ affertur. Tũ ad exanimem puerum
Thomas placido & sereno vultu conuersus: Agedum, inquit, per Christum quem F.
ego Deũ prædico, palam & sine ambagibus puer prome, quis nã huiusce tanti sce
leris auctor extiterit. Mirũ dictu: ad Christi nomen, frigido & exsangui corpuscu
lo vitales confestim rediere spiritus: & clara voce, vt omnes exaudirent; Thomã
certũ summi Dei legatũ; & ipsius odio, ad struendam illi calumniam, nefarias à pa
rente sibi manus allatas esse confirmat. Hac tam illustri tamq. admiranda testifica-
tione fractus calumniator obmutuit. Sagamus propenso iã ante ad credendũ ani
mo, Christianam deinde fidem ac religionem sine vlla dubitatione complexus est.
Regem ex amicis & popularibus imitati complures. Brachmanis, quamquam de-
tecta diuinitus fraude, & pulso in exiliũ parricida, pertinax tamen & cæca mansit
improbitas. cùm lætos Christianæ rei progressus, & neglecta Deorum simulacra
ferre non possent; facta conspiratione pręconem Euangelii è medio tollere omni-
no constituũt. Tumulus erat non procul ab vrbe: quo Thomas identidẽ, è Chri-
sti disciplina, secedere, propiriandi ęterni Regis, & sui recolligendi gratia, consue-
uerat. in eum locum, tempore captato, Brachmanæ armati cum sui similibus
impetum dant. ibi Apostolus dum ad Crucem, alienato ab sensibus animo,
Deum pro salute hominum, & eius præsertim populi deprecatur; telis primum

ac

A ac lapidibus appetitus, dein ab vno è Brachmanis lancea transfossus occubuit. ve
nerandum corpus inde sublatum à discipulis, & in templo nuper ædificato con-
ditum est. Accessit martyrij nomine, & memoriæ causa, fragmentum hastę, quę
inhęserat costis: & baculus præferratus, quo ille ad peregrinationes vtebatur:
& vrna fictilis cespite inferto, nempe qui manantem è sacris vulneribus cruorem
ebiberat. exinde locus multis miraculis clatuit, ac magnus eodem ex omni parte
concursus, voti & religionis ergo, fieri cæptus. Hæc ferme Indi sciscitantibus
Lusitanis, non è fama solùm, sed etiam è veterum annalibus edidere. quin egre-
gias Thomæ laudes, ac mortem pro Christi nomine fortiter obitam, pueris Ma-
labaribus patrio carmine decantare mos est. Sunt qui eum tribus Magis, qui
ad Christi liberatoris incunabula eum muneribus adoranda, Sybillæ Indicæ (vt
ferunt) monitu, stella duce tetendetant (quo in numero Pirimal Ceilani rex po-
nitur) Thomam in Oriente congressum: deque immani trunco miraculum non
Meliapore, sed Cranganore perpetrasse dicant, ac postremò in Calamina vrbe
mactatum regis imperio (qui Saganio defuncto successerat) ac sacrum deindè
corpus Edessam Mesopotamiæ translatum à Christianis fuisse contendant. Vtcū-
que res habeat (nam ego meam interponere sententiam in tali re, tantoq. locorum
B & temporum interuallo non ausim) satis constat, Apostolum in Cotomandelio
tractu Gangetici sinus, palmam tulisse martyrii. nec dubium est, quin ex diuini
viri præceptis atque institutis, ingens hominum multitudo varijs Indiæ disper-
sa regionibus, in hęc vsque tempora, Christi nomen fidemq. tenuerit; quamquam
ex Armenii Patriarchæ Nestoriani placitis, à quo Episcopos paulo ante hanc me-
moriam accipere consueuerant, multis vitiis & erroribus inquinatam. alioquin,
Apostolicas cæremonias magna ex parte obeunt. altaris mysteria religiose vene-
rantur; eoq. viatico, decedentes è vita, se muniunt. Aduentus Domini, & quadra
ginta dierum solenne ieiunium diligenter obseruant; quotidianæ psalmodiæ, &
sacris insistunt. & cum alia Christi Domini Sanctorumq. festa rite concelebrant,
tum verò præcipue paschalium feriarum octauam, quam Dominicam in albis
vocamus; quòd eo demū die, incredulus antea Sanctus Thomas, indito in Chri-
sti latus ac vulnera digito, Dominum suum, ac Deum suum præclara testificatio-
ne confessus est. Alia præterea multa ex maiorum traditione diligenter obser-
uant, eo maiore fidei & constantiæ laude, quòd ob id ipsum non modo à Maho-
metanis hominibus acerbe vexantur, sed etiam ab regulis Ethnicis in seruitutem
C redacti, cum alias indignitates & contumelias perferunt, tum verò sedem ac do-
micilia iniquis pensionibus redimere subinde coguntur. iis, aduentu Lusitano-
rum, noua diuinitus affulsisse lux visa. Consilio inter se habito qui Cranganoris
incolunt fines, ad Gammam in propinquo versantem, legatos (vti orsus eram
dicere) destinatunt. quorum summa orationis fuit; se & vetustissimos Christi
famulos esse, & hoc ipso Lusitanici nominis cupidissimos: multa se à barbaris indi
gna quotidie pati: petere & orare, vt Emmanuelis Regis nomine se suaque omnia
in patrocinium fidemq. recipiat. Sub hæc, deditionis insigne, sceptrum argen-
to decoratum Gammæ supplices detulere. Quos ille benigno vultu, comiter &
amice complexus, bono animo esse iubet: vel in primis mandatū sibi ab Rege Lu-
sitaniæ affirmans, vt Christi fideles quotquot in ea regione superfint, omni ope
atque auxilio subleuet: nondum id sibi per Calecutanorum insidias, & quotidia-
na vitæ discrimina licuisse: ac ne tum quidem ob angustias temporis, reditu
iam iamq. imminente, posse illis quam vel maxime cupiat operam studiumque
præstare. Cæterùm, quæ prima se occasio det, enixe curaturum, vt non sine
causa Christiani omnes in Regum Lusitaniæ pietate opibusque, certissimum
suæ saluti commodisque præsidium esse constitutum intelligant. Interea, si qua

D 2 necessitas

necessitas incidat grauior, ad Lusitanum confugiant præfectum, quem firmo eis D
præsidio sit in India relicturus. Is erat Vincentius Sodreus, cui Emmanuelis iussu Gamma sex ornatissimas naues ad maritimam oram tuendam reliquit, vt Saracenos, & Arabas ab Indici littoris accessu & commerciis prohiberet. Interea Zamorinus variis artibus atque fallaciis Gammam ad se perlicere & circumuenire conatus cùm nihil ei procederet; Trimumparæ per litteras ac nūtios alternis rogando minádoq. suadere etiam atq. etiam instituit, Gammam & comites vel sibi proderet, vel certe è suis finibus in perpetuum exterminaret. Cui tam impudenti postulato, fortius ac liberius quàm à barbaro exspectari posset, semel iterumq. respondit ille: se nullis neque promissis neque terroribus adduci posse, tantum vt in se facinus admittat, iuraq. naturæ simul ac gentium violet. Si quid ab se petat, quod saluo officio præstare possit; id verò se libenter ipsius caussa vel cum damno facturum. Qua viri constantia vehementius irritatus Zamorinus, in Lusitanos primùm, deinde in Trimumparam ipsum aperte grassari constituit. Rebus iam transactis, Gamma reditum in patriam maturabat. certior ea de re ab exploratoribus factus Zamorinus, ad Calecutanam oram appropinquanti, classem opposuit nauium viginti, eò certiore victoriæ spe, quòd Lusitanicas naues ipsis oneribus impeditas, prorsus inhabiles ad pugnam putabat fore. Sed E
eum longe fefellit opinio. Siquidem in barbaras duas reliquum agmen aliquanto spatio antegressas, Christianæ tres eximia celeritate velis inuectæ, tantum primo congressu terrorem intulere; vt nautæ milites que tentata vix pugna illico se in mare deiecerint. quorum ferme trecenti è scaphis inter enatandum occisi: cætera nauigia eodem metu perculsa, qua cuique proximum fuit, turpi fuga littus petiere. nec fugientibus institit Gamma, propter grauitatem onerum, veritus ne qua in breuia per imprudentiam incurreret. in captiuis duabus haud spernendæ merces inuentæ, in iis pretiosa fictilia, & argentea vasa permulta; itemque simulacrum aureum librarum ad sexaginta, horribili admodum specie: huic, luminum erant vice, duo primæ notæ smaragdi; è pectore autem, claritatis eximiæ pyropus, castaneæ pæne magnitudine, radiabat; amiculum aureum plurima & varia de more gemma distinxerat. rebus hisce raptim flammis subductis, alueí cum armamentis in conspectu omnium incensi. Gamma, rebus terra marique ex animi sententia confectis, cùm ex itinere Cananoris Regem denuo salutasset; Mosambicum ad naues reficiendas, atque inde Olisiponem læto cum reboatu cantuque incolumis appulit. Egredientem in terram, ex- F
cepere, Emmanuelis iussu, principes nobilesque viri quàmplurimi: qua ille celebritate ac frequentia, cunctis ordinibus maiorem in modum gratulantibus, regiam petiit. Auxere illius diei lætitiam, cùm naues permultæ, variis è regionibus eodem tempore in portum inuectæ; tum in pompa faustis ominibus & magno populi applausu prælatum aureum in argenteo disco vectigal, quod Abrahemus Quiloæ tyrannus eo primum anno pependerat. Ex ea pecunia Emmanuel auream pyxidem in Sacrosanctæ Eucharistiæ vsum faciendam locauit: ac miro artificio perfectam, pretiosisq. ornatam lapillis, in æde Bethleemitica posuit. At Zamorinus interim aduersis rerum suarum euentibus quotidie magis in rabiem accendi: & quòd Calecutanas opes in dies imminui, Cocinenses maiorem in modum augeri conspiceret, assiduis inuidiæ stimulis agitari: Trimumparæ verò libertatem in respondendo, pertinaciam in Lusitanis omni ope tuendis, ferre nullo modo posse. Quibus rebus per se iam satis ægrum & exulceratum animum, egregii scelerum omnium artifices Mahometani facile perpulere, vt ipsi Trimumparæ bellum inferret: ac quoniam preces ac minæ parum prodessent, vi armisq. ad Lusitanos tradendos hominem cogeret.

Qua

A Qua de re consilio principum indicto, plerique, vt fit, quò inclinatum Regis animum sentiebant; eò præcipitem sua sententia impellere uitebantur. vnus Naubeadarinus Zamorini sororis filius,& successor designatus, omne consilium belli suscipiendi gerédiq. discutere frustra conatus est: quandoquidé Zamorinus non nihil eius oratione & auctoritate cõmotus, reliquis tamē instigantibus, dolori potius & iracundiæ, quā rectę rationi, ac salutaribus parere consiliis, vt pleriq. mortales, animum induxit. Igitur, vt Lusitanicæ classis præsidio Trimumparam exueret, qua illum vna re potissimum niti præclare uosset; bellum terra maxime sibi gerendum existimauit. Eoq. consilio exercitum omnem ad Pananem, cuius ante meminimus, vicum, sexdecim à Cocino Leucas, coegit. Ea fuere armatorum ad quinquaginta millia. Cuius tantæ molis tantique apparatus nuntio Cocinum allato; fremere plebs, aduenarum gratia se in capitis ac fortunarum discrimen impelli: nomen Lusitanum diris omnibus exsecrari: ipsos ad cædem inquirere, ac sustulisset proculdubio, ni Rex eorum vitam firmissimo Nairum præsidio muniisset. Principes verò ac dynastæ eodem perterriti metu, Trimumparā supplices etiam atque etiam precari hortarique, tempori cederet: Zamorinum placaret: denique ignotæ amicitiæ & incertæ dispendio, regni salutilq. aleam sine cunctatione redimeret. Quibus cùm Trimumpara obfirmata resisteret mente, nihilq. sibi tanti esse vel vnquam fore affirmaret; vt legationis & hospitii violaret ius, fidemque datam Regi Lusitaniæ falleret; dynastæ plerique, desperata Cocinensi re, ad Zamorinum vnà cum amicis & clientibus transfugere. Quos imitati postmodū Europæi duo, Christiano indigni nomine, quos alii Illyricos, alii Insubres fuisse perhibent; deserta fide ac religione, tormentariam fabricam, & æris conflandi scientiam, cuius erant peritissimi, sane graui Christianę rei dāno barbaris prodidere. neque impune ea fiit eis perfidia. siquidem post annos aliquot, agnoscentes errorem ac scelus, cum ad Lusitanos reditum pararent, à Malabaribus illico deprehensi,& concursu populi crudeliter interempti sunt. Dum hæc à Zamorino parantur, Sodreus, ora Calecutana vastata, Cocinum peropportune cum sociis appulit. Eius aduentu Rex & Lusitani paululum respirarūt. Sed, ille simul edoctus quanto in periculo res esset, simul infimis precibus rogatus vt milites in terram exponeret, seq. cum Trimumparæ copiis mature coniungeret; contra omnium exspectationem animo prorsus obdurato respondisse traditur: Sibi maris custodiam ab Emmanuele commissam. Si maritimum instaret bellum; se officio præclare functurum: quandoquidem terra gerenda res foret, Rex eum suis ipse sibi consuleret. Ab hoc responso, gementibus Lusitanis, perculso Rege, ad fauces Erythræas obsidendas rectà contendit: Arabumq. sex nauibus in itinere captis, præda ditatus ingenti, ad Curiam muriam insulam haud longe ab Aromata promontorio, quà in Septētriones obuersa est, in anchoris constitit. ibi dum in Mahometanos porro imminet excubatq.; Maio mense ineūte atrocior Boreas vehemēti procella naues allisas ad saxa cōminuit: ipseq. Sodreus vna cum Blasio germano fratre, tum spreti Lusitanici sanguinis, tum destituti Regis amicissimi ac fidelissimi, pœnas horribili naufragio, & repentina morte persoluit. Fertur, antequam id accideret, ab incolis identidem admonitus, vti stataram & anniuersariam eam tempestatem caueret; quamquam obtemperantibus aliis nauarchis,& in tuta secedentibus loca; ipse tamen contumaci vultu, verbisq. insuper contumeliosis optima consilia respuisse. Hæc ferme de Sodreis fratribus aduerso rumore vulgata; quamquàm eos admodum locuples auctor Ioannes Barrius liberare culpa videtur, affirmans non ab Sodreis desertum Regem, sed enixe operam deferentibus, instante iam hyeme remissum ab Rege. De vtriusque tamen exitu Barrius idem haud sane discrepat. Cæteri, qui

mutata paulò ante statione periculum euitarant, ad placandas cęlestes iras Cocinum repetere, & laborantibus suis opem ferre sine mora constituunt; sed incensæ officio voluntati haud ita respondit euentus. Petro quippe Ataidio duce, cùm Indicum pelagus traiecissent, aduersis tempestatibus ad Anchediuam insulam hyemare coacti. Interea Lusitani, qui Cocini versabantur, tum de sua, tum de Regis optimi salute soliciti, ac singularem viri constantiam atque animi magnitudinem valde admirantes, ab eo magnopere petiere, vti se ad Cananoris Regem nauigare permitteret. ibi sine cuiusquam periculo tutos ad nouæ classis aduentũ futuros. Quibus ille respondit, bono essent animo, ac diuinę prouidentiæ fiderent; quæ bonas causas, cum in extremum discrimen venissent; tum maxime subleuare consuesset: de profectione verò minime cogitarent. neq. enim se permissurum, vt quos semel in tutelam atque amicitiam recepisset, is, se viuo & consentiente, ad alienam opem supplices ac vagi confugerent. Simul cæteros, ne despondeant animũ, hilari vultu, & accommodata ad tempus oratione adhortatur; ac quanta maxima potuit celeritate, copiis ex vniuerso regno contractis, opportuna loca pręsidiis firmat, fossas repurgat; nouas circa vrbem munitiones valluq. perducit: in primis verò, quoniam Repelini vada (is locus abest à Cocino leucas non amplius quattuor) ad exercitum traducendum hosti erant petenda; Naramuinũ sororis filium, eximia spe summę virtutis adolescentem, hæredem regni destinatum, ibi cum Nairum quinquemillibus & quingentis opponit. ad cũ Laurentius Morenus, & aliquot Lusitani spectatę fortitudinis viri vltro se adiungũt: Zamorinus per vates & sacrificulos ad proficiscendum omnibus diu captatis, signa denique ad Repelinum promouit. ac priusquàm traiicere conaretur, noua ferri flammarumq. denuntiatione Trimumparam aggreditur, ni Lusitanos relinquat. cùm ille minas omnes terroremq. præ officio ac fide contemneret; copiæ traduci à Zamorino, quacunque vada patebant, illico cęptæ. Sed resistentibus acriter Nairibus, non sine magna suorum cæde, semel iterumq. repulsus, ab innata mobilitate animi reditum cogitare apud se cæpit; atque, vt initia sese dabant, rei difficultate deterritus procul dubio signa retro vertisset, ni pertinax Brachmanarum & Mahometanorum in Trimumparam & Christianos odium acriter obstitisset. Eorum adhortationibus animatus ad cæpta prosequenda; per occultos internuntios quæstorem Trimumparæ ingentibus præmiis, promissisq. corrumpit; vt per occasionem stipendii numerandi, quàmplurimos e Naramuini pręsidio ab signis abducat. eam sibi ad transitum occasionem fore. ille per speciem aduersę valetudinis in castra venire se posse dissimulans, quamquam ægre ferente Naramuino, dimidiam ferme Nairum partem in vrbem euocauit, quos cum sub vesperum Naramuinus ea lege misisset, vt ante lucem castra omnino repeterent; Quæstor extracto in multam diem negotio, tota de re Zamorinũ per eosdem nuntios admonet. ille, ne tantam opportunitatem frustra elabi pateretur; omnibus connixus viribus, non sustinente iam impetum Naramuino, exercitum, sarcinas, atque tormenta partim actuariis, partim vado traduxit; ac Naues vigiliis fessos, & insequentes, facta impressione in palmeta Cocino proxima compulit. ibi Naramuinus, multis acceptis vulneribus, magna vicissim edita strage, fortiter dimicans vnà cum duobus aliis regiis iuuenibus cadit: reliqui fuga dissipati, variis itineribus in regiam conuenere. Calecutanus, iam se incumbentibus tenebris, vltrà cedenti hosti non institit. Postridie, tam insigni parta victoria, Trimumparæ fidem iterum per communes amicos, missaiq. precibus ac terrore literas, tentat. ille, quamuis e tanta clade, ac præsertim ex amissa regia sobole, insigni dolore accepto; tamen (quod vix credibile videatur) stetit animo; conditiones pacis reiecit, collectis reliquiis Nairum, & omnis generis vndique coactis multi-

c ij tudine.

A tudine, aduentanti Zamorino se rursus obiecit. Ea quoque pugna victus ac profligatus, accepto insuper vulnere, nihil habuit prius antiquius ue, quàm vt Lusitanos, eorumq. res omnes à cædis & direptionis periculo eriperet. Vaipinum est insula Cocino proxima, sacri & inuiolati apud barbaros soli; ac præterea, situ & operibus munitissima. in eam insulam aduenas cum eorum gaza raptim transferendos curat. dein cum egregia manu armatorum subsequutus ipse celeriter: vt si minus loci religione, certe munimentis armisq. hostem arceret. Omnes fere proceres, vt supra dictum est, ad hostes turpi defectione transierant. Venus Vaipinensis dynasta Trimumparæ se se fidum comitem amicumq. ad finem vsque fortiter præbuit. At Zamorinus, haud segniter vsus victoria, Cocinum penetrat; vrbem flammis iniectis vniuersam incendit; Vaipinum contempta religione haud semel aggreditur; sed cum ignominia semper ac damno prohibitus, aduentante iam hyeme, in proximum ver distulit bellum. interea, ne Trimumpara Cocinum reperteret, castella in vrbis ruinis nonnulla excitauit, & cohortes aliquot in eo præsidio statuit. ipse tam secundis rebus elatus ac tumidus, Mahometanis ac Brachmanis effuse lætantibus, ad gratias numinibus diis agendas Calecutum reuertit. ibi, ærariæ officina instituta per duos quos diximus, fidei desertores,

B & alios quorum industriam magnis præmiis fouebat incitabatque; omnis generis tormenta machinasq. ad vrbium excidia comparabat; cùm e Lusitania subitò nostris admodum laborantibus astitit Franciscus Albuquercius, omnibus belli adiumentis instructus. is, Petro Ataidio cum cæteris qui ad Anchediuam hyemauerant, ad suas naues adiuncto, Vaipinum recta contendit, ac Trimumparam Emmanuelis nomine tum verbis amicissimis erectum animatumque; tum ad regiam tuendam personam præsenti pecunia subleuatum, cæso & fugato Calecutano præsidio, in regnum Cocini summa omnium gratulatione restituit. Inde, populando vrendoq. perduellium tecta sataque, non vno loco hostes vel inuitos in certamen extraxit; multisq. minutis prælijs exiguo admodum suo detrimento cecidit. postremò oppida quoque aggressus, primo Chiriuaipinum, dein Cambalanum, tum alios ignobiles vicos, dynastis qui ad Zamorinum defecerant, vel interfectis, vel in fugam actis, ingenti ardore militum expugnauit, incenditque. Ab ea expeditione, maximo gaudio & infinita cum actione gratiarū à Trimumpara exceptus, pro amicitia petijt, vt quoniam inter eas nationes adeo infesta ad eam diem vita Lusitanorum fuisset; castellum ad eorum corpora & res

C tuendas ædificare sibi Cocini liceret. quod Rex adeo prolixe liberaliterq. concessit; vt è suis etiam palmetis, quoniam cæmenta non suppeterent, præcipua firmitate materiem in eam ædificationem excidi quamprimum iusserit: dein loco in primis idoneo area dimensa, & inchoato iam opere, dudum expectatus è Lusitania cum iuuentutis robore superuenit Francisci patruelis Alphonsus Albuquercius is, qui rerum deinde gestarum gloria Magni cognomen est consecutus. Eius accessu, Lusitanis Indisq. certatim insudantibus, breui consummatum castellum, & in eo templum Diuo Bartholomæo dicatum est: vt magno vtrumque consilio ac pietate, sic modico sumptu eleganti aque. Sacrarum ædium & arcium, quæ varijs Indiæ locis per alios aliosq. præfectos deinde per otium absolutæ sunt, lignea illa prima ædificia, quasi typos ac proplasmata iure quispiam dixerit. Eo munimento perfecto, supplicatio à Lusitanis habita: signum pendentis è Cruce Domini sub vmbella pretiosa per multas instauratæ iam vrbis partes, præcinentibus tubis cum religioso tripudio ac festa saltatione præl[ata] pompa ad arcē vsque perducta, & cum arx ipsa, tum in ea templum precatione solenni à sacerdotibus consecratum eo maiore lætitia, quòd illo primum die Romana Ecclesia diuinis in rebus, Lusitana gens in humanis, Indiæ possessionem adire

quodam-

quodammodo videretur. Post hæc, Albuquereius vterque ad perdomandam D
Zamorini ferociam nouas excursiones fecere. vastatus in primis Repelinensis ager. pagi ac villæ complures inflammatæ ac dirutæ. nauigia capta ac direpta permulta. denique bello passim circumferendo, tantum terrorem omnibus circà populis intulere; vt Zamorinus ipse, præsertim suadente Naubeadarino eodem, qui bellum antea dissuaserat, oratores pacis & cōmercii petendi ad Lusitanos miserit. cui conditionibus ijs datum est fœdus, vt & eædem Calecuti factam, & direpta mercimonia æquis æstimationibus compensaret: itemq. ab lacessendo armis Trimumpara in posterum abstineret. In hasce ferme leges pax conuenit, ac rursus cum Zamorini popularibus amice agi, & contrahi cœptum. Eadem fama permoti iamdudum tutores Colani Regis (nam ipse per ætatem potens regni nondum erat) per legatos item fœdus & amicitiam petiere. Quibuscum eo libentius iunctæ dexteræ, quo maiores in omnem partem opportunitates habere visa res est. Etenim Colanum vrbs, quattuor & viginti leucas à Cocino in meridiem sita, in primis totius Indiæ antiqua & opulenta censetur. ex ea Calecutum, & aliæ Malabarici soli olim ductæ coloniæ. abundat mercibus; portum facili præbet accessu. ac præterea, multis familiis veterum Christianorum incolitur: E
quæ res longe etiam vehementius Lusitanos ad societatem gentis allexit. Igitur illis præcipue cautum in fœdere: multis & grauibus iniuriis liberati, eorūq. fortunis ac dignitati consultum. Instituta communi consensu amicitia, tabulisq. commercij rite confectis, domicilium proprium Lusitanis in vrbe Colano attributum, eò confestim negotiatores cum scribis & custodibus immigrarunt. Accessit rei diuinæ procurandæ causa Rhotericus Dominicanus. is, & morum integritate, & doctrinæ præstantia paucis diebus multos mortales partim in recta fide confirmauit, excoluitque: partim ab stipendiis dæmonum ad Christi signa traduxit. Eodem anno quo hæc in India gerebantur, (is fuit à millesimo quingentesimus tertius) nauarchi aliquot ad commeatus Arabicos prohibendos Olisipone profecti, Zanzibaris regem malis coactum, stipendiarium Emmanuelis fecere. itemq. Brauæ liberæ ciuitati, leucas cis Melindem centum, annuum vectigal impositum. ipsi verò Melindensi Regi, cùm à Mombazæ tyranno valde premeretur, sane opportuno tempore latæ suppetiæ. tyrannus ab armis discedere, & prope iam victo Melindensi pacem dare coactus est. Cùm terra mariq. negotia Lusitanica prospero admodum procederent cursu, & simul in varias regiones aditus Euangelio patefieret; tranquillas iam à Calecutano res, vnius homi F
nis cupiditas & amentia perturbauit. is, Cocinensi apothecæ præpositus, cùm nauem Malabaricam pipere onustam prætervehi cognouisset; repente vel auiditate prædæ, uel priuato in Malabares odio incitatus, mittit qui captam sine mora Cocinum pertrahant: nautæ cùm se Zamorini amicos & populares clamarent; Deumq. & hominum fidem testarentur, se ipsiùs missu Cranganorem petere; nihilominus Lusitani in incepto persistunt. coorta pugna, sex Malabares interfecti, complures vulnerati: nec Lusitanis incruentum certamen fuit. Expugnato nauigio, in Cocinensem apothecam piper omne conuectum. Ea re cognita Zamorinus confestim ad Franciscum Albuquercium mittit, qui tantam iniuriam expostulent. ille cùm rem negligeret, nec modo ablata reddere, sed ne factū quidem vlla ratione purgare dignaretur; enimuero Zamorinus continuò exarsit iracundia, coalitamq. recens amicitiam indignabundus abrupit. Hanc ego diremptæ pacis ac societatis causam, Damianum Goesium & Hieronymum Osoriū sequutus, in medium attuli, haud sane ignarus, in hoc etiam ab iis dissentire Barrium: culpamq. omnem in Zamorini mobilem animum vtcunq. transferre. Sed regiis chronographis à me, præsertim in re tali tantaque, temere fides abroganda

da

A da non fuit. Cæterum Zamorinus, vti dicere institueram aeri, dolore succensus, primum edicta omnia, decretaq. in rem Lusitanorum facta, extemplo reuocat. dein armatos parones ad intercipienda oneta circumquaque dimittit. postremò ad euertendum Trimumparam, Lusitanosq. ex India pellendos maiore quàm vnquam antea conatu copijsque se comparat. Et quamquam inexpiabili in vtrosque odio ferebatur; bellum tamen distulit consultò, quoad Albuquercij fratres onustis iam non vno loco nauibus, ex India abscederent. Quibus de consilijs Trimumpara litteris amicorum ac nuntiis mature certior factus, cum Francisco (nam is præerat summæ rerum) egit etiam atque etiam, vt adeo difficili ac periculoso tempore quam firmissimum sibi suisque præsidium in discessu relinquat. Sed neque proximæ calamitatis memoria, neque imminens Lusitanicæ rei discrimen, neque optimi, & constantissimi Regis obtestationes precesq. flectere Francisci animum valuere, vt naues plus tres cum centum & quinquaginta dumtaxat propugnatoribus daret, præfecto Eduardo Patieco viro fortissimo: nimirum, vt in tanta deinde paucitate, cùm militum virtus, tum verò diuinæ opis præsentia clarius appareret. Post hæc, Albuquercii fratres vterque simul, verum exitu dispari in Lusitaniam vela dedere. Franciscus, incertum qua clade,
B quoue infortunio, vna cum socius in itinere periit. Alphonsus, quamuis magnis iactatus procellis, tamen circa finem Iulii mensis, non minore quæstu quàm gloria, sospes in vrbem Olisiponem introiit. Post eorum profectionem, solutus metu Zamorinus, palam terra mariq. bellum ciebat. duxerat amplius nauigia, magnam tormentorum copiam, elephantos complures, armatorum millia circiter sexaginta contraxerat. Eo terrore Cocinum allato; multi confestim in Malabaris interiora dilapsi: ac vix capitis pœna proposita cohiberi populus potuit. Ex reliquis copiis ægre milites ad millia triginta conscripti. quorum tamen paulatim numerus partim transitionibus, partim effugiis vix ad decem millia rediit, nec ea quidem admodum forti animo, vel integra in Trimumparam fide. Ergo tota pæne belli moles in Lusitanos incubuit. Solennes tum forte agebantur feriæ, quibus cælestes iras in omne genus humanum intentas olim suo potissimũ capite Christus excepit. Ea recordatione ad omne decus ac pietatem incensi Lusitani, vicissim vitam pro Christi nomine effundere gestiebant. Itaq. tanto inferioribus copiis, nullum periculum recusare, caput libenter in discrimen offerre, & periculosissimas expeditiones certatim sibi quisque deposcere. Eduardus,
C quoniam multis partibus vno tempore dimicandum fore non dubia coniectura prospexerat; primum ad Repelini vada nouas munitiones obiecit: dein Cocinensi arce multis locis instaurata; nouum insuper propugnaculum ad portus introitum excitauit. ad hæc, naues & scaphas maiores, vt ad subita occurrerent, omni genere telorum ac tormentorum instruxit. At Zamorinus, vti proximo bello fecerat, Repelini transitum, & vado, & actuariis longo ordine consertis tentauit primùm: dein magna suorum cæde bis terue repulsus, cùm in angusto loco se multitudo impediret; & à nostris in confertam turbam irrita nulla iacula inciderent; Repelinensis dynastæ monitu ad loca minus vadosa, verùm patentiora descendit. ea re cognita Patiecus cum expeditis celeriter antecuerrit: ratusq. paucitatem consilio adiuuandam; noctu sudes præacuras toto passim vado figendas curauit: postridie hostes magno impetu transire conati; partim se præustis cuspidibus induerunt; partim accedente æstu obruti; partim assiduis missilium nimbis vulnerati, occisique: pars etiam, quæ vel nandi peritia, vel beneficio lintrium in vlteriorem euaserat ripam, acriter dimicantibus Lusitanis, aut cæsi, aut in flumen detrusi. Zamorinus, vbi aperta vi parum proficere se intelligit; ad insidias de more conuersus, percussores, transfugarum specie, in Eduardum occulte

culte summittit; hosce ille diuinitus deprehensos conuictosq. Trimumparę tradidit, in quos arbitratu suo consuleret. pretio dein conducti, qui veneno inficerent aquas: eo item scelere per indices patefacto, excubiæ ad fontes intenta cura dispositæ. Rumor ad hæc de industria dissipatus, Coeineuse præsidium cæsum, naues captas & incensas: ac solicitati circa populi, vt in nostrorum stationes, & a porhecas impetum facerent, nomenq. Lusitanum omne delerent, ea quoque fraus Dei beneficio patuit. Quo tam infelici rerum euentu cum valde angeretur Zamorinus; tum ad infringendos eius conatus, dira morbi lues accessit: qua multi ex ipsius exercitu fœde absumpti; multi etiam & contagionis metu & belli difficultate perterriti, diffugere. Iamq. susceptæ expeditionis auctores exsecrantem, ac desperatis pæne rebus, de pace ac de reditu cogitantem, iniecta repente spes confirmauit expugnandi Lusitanicas in ipso Coeinési portu naues; quo vno subsidio, vt supra diximus, Trimumparam vel maxime niti non ignorabat. Mahometanus quidam erat, Coiesalles nomine, machinarum peritus; is ad Christianorum nauigia superanda, Malabaricis multo celsiora, eiusmodi artificium ingenti omnium approbatione commentus est. Binis paronibus, valido & à puppi & à prora tigno inter se commissis, turres erigebat; é quibus deni amplius homines in subiectas onerarias tutò eiaculari possent. Huiusce generis machinas octo cum adornasset; Zamorino ignato talium rerum, & adulatorum turba circumfluenti, tanta victoriæ fiducia subitò accessit; vt Eduardum ad se vinctum perduci sine mora imperauerit. Verùm ille per exploratores tota de re præmonitus, nouas vicissim in onerariis machinas excitarat. ac quo die commissum est prælium (is erat in cælum ascendenti Christo Domino sacer) nauium puppes, ne à tergo circuiri possent, ad littus applicuit: præterea, ad arcendum congressum, prominentes à prora malos obiecit: precatusq. immortalem Deum, vt in ea quoque sibi pugna, sicut in cæteris propitius adesset; inuicto animo, perexigua manu, ducentorum ferme nauigiorum impetum excepit. Ardentes primum pyræ ad Christianas naues inflammandas immissæ; quibus accessu prohibitis, & in conspectu omnium frustra consumptis; tum demum turrita nauigia nequicquam admoueri cæpta. Siquidem præter ipsam machinæ formam, duplici præsertim clauo, ad regendum inhabilem, æstus quoque maris tum forte rapido accedens tractu, gubernandi arbitrium nautis ademerat. ergo & magistri gubernacula huc illuc frustra torquere; & remiges irrito conatu in aduersum maris impetum tendere; & infesto rostro in nostros directa nauigia repente modo in obliquum, modo in contrarium sisti: nihil iam loci consilio vel arti esse: neq. moderatores inter se constare; nec remigium clauo, neque clauus magistris parere: aliò naualis turba, aliò duces & propugnatores vocare, aliò cuncta simul æstus abripere. in eo tumultu, cùm sagittarum multitudo cælum pæne inumbraret; & crebris hinc inde fulgetris horribili cum strepitu radiantibus, omnium generũ vsquequaque tela volitarent; é turribus octo vix duæ ad onerarias ægre tandem appulsæ. in quas destinato ictu maiores globi à nostris subinde contorti; laxatisq. compagibus, partim auulsa é suis sedibus tabulata, cum ipsis epibatis in aquam magno sonitu decidere; partim, dissilientibus vndique fragmentis, consauciati permulti, ingentem pauorem ac trepidationem cæteris intulere. Ad eum casum clamor a nostris terra mariq. sublatus; & integrata pugna tanto militũ ardore; vt Calecutani, multis passim occumbentibus, attoniti pauentesque certatim terga conuerterint. neque vllis, ducum Regis ue ipsius, aut minis aut hortamentis sisti fuga potuit. contento cursu remotas Malabaris insulas, & intima penitus æstuaria petiere. quinque circiter ab initio belli menses effluxerant. eo toto tempore Zamorini copias valde imminutas esse constabat. pestilentia, mortalium

A talium ad tredecim millia absumpserat: totidem ferme huc illucq. distulerat metus. variis praeterea certaminibus, magna parte nauium ac tormentorum amissa, ex ipso militum robore millia plus quinque ceciderant. Zamorinus infeliciter iam toties in arma coortus, cum & hyems immineret, & noua insuper è Lusitania classis adesse diceretur; abiectis belli consiliis, ipso Diui Ioannis Baptistae natali die vasa collegit, ac retro ad Pananem tristissimus abiit. Brachmanae augurésque, quòd belli suasores & impulsores semper fuissent, veriti ne in ipsorum caput calamitas verteret; culpam tantae acceptae cladis in male obseruata auspicia, neglectas religiones, & vota minus fideliter persoluta, cuncti ex composito reiecere. Hisce artibus mendaciisq. sacrilegi impostores existimationem suam egregia simulatione tutati. Zamorino, vanis superstitionibus misere obnoxio, ingens diratum iniecta formido. regni administratione vicariis tradita, ipse interim aeger animi, ac moerore paene confectus, in auiam solitudinem cum exiguo comitatu, ad placandos commentitios Deos, & expianda peccata secessit. At Lusitanorum, eo toto bello, cum omnium, tum verò Eduardi praecipue Patieci virtus enituit. Is, & ante prima signa fortiter dimicando, & insidiis mature praecauendis; & disponendo milite, & muniendo vbi res postularet;
B & omnia militaria munera impigre obeundo; acerrimi simul bellatoris, & ducis eximii laudem omnium testimonio est consecutus. Quamquam attentius belli progressum & euentũ aestimantibus, diuina potius, quàm humana tota res visa. quando tam multis Malabaribus ex vtraque parte cadentibus, Lusitanus tot praeliis desideratus est nemo, ac nauium insuper alueis non semel traiecti ac perforati sine vllius damno feruntur; & fulmineo excussae rotatu ferreae pilae, irrita plaga (quis credat?) obuiis quorundam exceptę pectoribus. Quas ob res, Christo salutis humanae parenti, supplicationes habitae, & solenni ritu, pro ea quae tum suppetebat copia, sacrificatum est. Redeuntem è praelio Patiecum Trimumpara perquàm arcte comiterq. complexus, immortales eius virtuti ac fortitudini gratias egit: nec modo regnum, sed vitam, salutemq. Lusitanis haud vno iam nomine acceptam ingenue tulit. Interea multorum litteris & nuntiis certior factus Emmanuel, quanto in periculo res Indica versaretur; Lupum Soarium Aluarengam cum nauibus duodecim subsidio suis laborantibus miserat. is, quamquam ab Eduardo parta iam ante victoria, magnum tamen ad Cocinense regnum & Lusitanica negotia stabilienda, momentum attulit. Siquidem Zamorinus & quo-
C tidiano matris conuitio, & assiduis popularium precibus in patriam reuocatus, bellum eadem qua deposuerat leuitate, reparare terra mariq. instituerat. Iamq. ad Cranganorem oppidum terrestres naualesq. copias intentiore delectu habito contrahebat. Eius rei fama Cocinum allata, Lusitani circiter mille, Naires ad duo millia confestim eò profecti, recens aedificata ab hoste nauigia primùm expugnant, praefecto rei maritimae cum duobus filiis interempto: dein exscensione facta, eodem impetu Naubeadarini peditatum fundunt fugantque. tum Cranganori oppido iniectae flammae; Christianorum tamen tectis, ac praecipue sacris MARIAE Virginis, & Apostolorum aedibus temperatum est. Per idem tempus Rex Tanoris (ea quoque Malabarica est regio) cum finitimis bellis admodum premeretur, a Lusitanis auxilium petiit; seque, ni aspernarentur, Emmanuelis vectigalem fore professus est. missi extemplo aliquot Lusitani manipuli: quo ille subsidio, cùm breui superior hostibus euasisset; certis, vti receperat, legibus, in Regis Lusitaniae societatem, ditionemq. concessit. Inter haec, Indico mari ab Lusitanis vehementer infesto, Calecutana commercia magis in dies imminui. negotiatores & inquilini partim ad suos lares, partim in aliena regna migrare. In iis mercatores Arabes omnium ditissimi, cum ad Mecam reditum pararent;

rent; pecuniam & pretiosissima quæque in naues imposuerant, sub Lusitanicæ classis discessum illicò vela facturi. Non fefellit ea res Albarengam. Continuò Pandaranæ portum scaphis audacter inuectus, onerarias Arabum septendecim instar muri inter se colligatas, omni telorum genere ornatissimas, & propugnatoribus refertas, vi cepit, ac direptas incendit. Pertinacibus animis vtrinque certatum est: è Mahometanis duo millia, è nostris vigintiquinque, non amplius, interfecti: vulnerati ad centum & triginta. Inde, relicto cum tribus nauibus ad Cocinum tuendum Emmanuele Vasconcellio, opimis spoliis onustus Albarenga Lusitaniam petiit, comite itineris Eduardo Pacheco: cuius egregiæ virtuti, immortalibusq; erga se promeritis, Triumpara debitum testimonium scriptis ad Regem litteris tribuit. Ei testimonio cùm aliorum etiam litteræ sermonesq; astruerent fidem; Emmanuel talem ac tantam indolem in obscuro latere nequaquam est passus: ac præter cæteros honores aduenienti Eduardo publicè priuatimq. habitos, præclara quoque viri facinora pro concione diligenter exposuit ornauitq. Regis iussu Iacobus Ortizius Visensis Episcopus, idemque cæteris in oppidis Lusitaniæ factitatum. dein, vt in communi causa commune gaudium esset, ad Christianos omnes Reges principesque, ac Romanum præcipue Pontificem, Emmanuel in eandem sententiam accurate perscripsit. diu celebrati sermone omnium nationum tam noui tamq. admirandi rerum euentus; gratiæ vbique ingentes actæ Deo; nec parum inde Lusitanico generi ac nomini dignitatis accessit.

Libri secundi Finis.

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER TERTIVS.

B

OC tam fecundo fucceffu rerum, Emmanuel Orientis opes imperiumq. animo & fpe in dies maiore complexus, percunctando à regionum peritis, & nauigationis tabulas, quæ ex India depictę fubinde referebantur, attentius contemplando, ita comperiebat: Indicæ negotiationis præfidia & quafi clauftra præcipua effe tria: Adenum Arabiæ, & Armuziam infulæ Geru (Ogyrim olim fuiffe quidam haud abfurde conijciunt) prænobiles vrbes, quarum altera Arabici, altera Perfici finus oftium obfideret: itemq. Malacam, Sincapurano impofitam freto; quò, propter loci opportunitatem, Sinarum, & Lequiorum, & infularum pæne innumerabilium mercimonia commearent. ergo, ad ea loca vel fœdere fibi adiungenda; vel armis, vbi res exigeret, occupanda; ftudium om
C ne cogitationemq. conuerterat: rarus, id quod res erat, eam vnam expeditiffimam rationem effe totius maritimi quæftus ac mercaturæ ab Aegypto, Syriaq. in Lufitaniam transferendæ. Non fefellere eiufmodi confilia Saracenos, & Arabas, viros & in fuis occultandis voluntatibus, & in alienis odorandis explorandifq. admirandæ fagacitatis. Itaque Zamorino per aulicos & Brachmanas perfuadent, vt quoniam Indicas claffes Lufitanicis & robore nauium, & armorum apparatu inferiores tot iam euentus oftenderint; ab Aegypti, & Arabiæ, ac Syriæ Rege Campfone, quem Sultanum appellabant, aduerfus communem hoftem auxilia accerfat. Miffus in eam legationem cum amplis muneribus Maimames, Mahometanæ fuperftitionis cultu notiffimus. is, mifcendo confiliũ preci bus, modo Campfonem obfecrabat, vt religionis auitæ caufam fufciperet, ac prophetæ fepulcrum, & populares, amicofq. & confanguineos à quotidianis Lufitanorum iniurijs ac latrocinijs vindicaret: modo fuadebat, vt fibi quoque, vectigalibufq. fuis mature confuleret. Gentem ab vltimis orbis terræ terminis in partem Indici commercij vix ante quinquennium precario admiffam, tantos iam fibi fumpfiffe fpiritus, vt leges Orienti dare, iura publica inuadere, Afiaticas opes

per summam audaciam interuertere, quibus denique visum sit, nauigatione ipsa interdicere minime dubitet. Qui tam longinquis, ac periculosis expeditionibus talia moliantur; quid tandem, si domicilium ac sedem in Asia fixerint, non ausuros? orientem flammam vel exiguo latice, adultam iam & grassantem, non nisi ruina opprimi, & extingui. Proinde nascenti malo pro sua pietate ac prudentia quàmprimum occurreret. Ad extremum petebat: vt classem aduersus Lusitanos quantam posset maximam, remige ac milite instructam, ad Indiæ littora mitteret. Calecuranum commeatus, pecuniam, portus, ac cætera necessaria affatim præbiturum. In eandem sententiam orator etiam ab Adeni regulo, vir clarus e pseudoprophetæ stirpe, disseruit. Haud vana afferebant. etenim Campson, & Mahometici dogmatis se præcipuum assertorem, ac Mecanæ domus, quæ in eius erat imperio, præsidem ac tutorem ferebat; vt imminutum eius cultum negligere salua dignitate non posset: & post Lusitanorum in Indiam aduentum, ac merces in Occidentem auersas, maiora in singulos annos rei pecuniariæ damna sentiebat. igitur & Regum sociorum suasu, & sua ipse voluntate ad pellendos ex India Lusitanos vehementer incubuit. In præsentia, legatos quàm optime sperare iussos, & promissis ingentibus regio more oneratos, dimisit. D

Cæterum mox de apparatu bellico, deque ratione perficiendæ rei deliberanti, multa occurrebant, quæ quamuis incitatos hominis impetus admodum retardarent. primùm communis Mars, & incerti bellorum euentus: dein periculum ne Lusitano oppugnando, totius Europæ arma in se conciret: postremo ædificandæ instruendæq. classis difficultas: quòd & materia cædua, cùm in Aegypto non suppetat, longissime petenda: & informes triremium aluei membratim à Cairo seu Babilone, quæ interfluo Nilo Mempheos obiacet antiquę ruinis, Suezium vsque rubri maris emporium per solitudines arenosas, & auias transuehendi forent, atque ibi demum compactis carinis ornandi deducendique. Quocirca, antequam ancipitem belli subiret aleam, sibi tentandum existimauit, numquid denuntiatione magni alicuius periculi, ac minis apud Christianos proficere posset. Primùm igitur, per idoneos homines rumoribus dissipatis, omnium aures bellicis terroribus complet. dein artificiose submittit, qui Maurum monachum Hispanum, antistitem templi eius, quod in Arabiæ monte Sina reliquias Diuę Catharinæ virginis martyrisque conseruat, metu, ne quid in sacram ædem grauius consulatur, supplicem ad se compellant. Hunc ergo, simplicitatis antiquæ virum, qui regum ignoraret artes, pauentem ac trementem, Campson cum minacibus litteris ad Alexandium eo nomine sextum Romanum Pontificem mittit. in quibus erat; se à duobus Christianis Regibus Fernando, & Emmanuele iamdudum intolerandis iniuriis affici. ab altero Mahometanos omnes Bæticæ finibus, nulla ipsorum culpa, per summam indignitatem exterminatos. alterum, Africæ, & Arabiæ, & Indiæ oram annuis classibus infestam habere; nautas & mercatores in seruitutem abducere; aditu religiosissimæ ædis, quæ ad Mecam sit, plurimos omnium nationum mortales arcere. quòd hæc Rex vterque, socer ac gener, nulla prouocati iniuria, contra ius naturæ ac gentium audeant; se quoque vicissim Christianos quotquot in suo imperio sint, ad Mahometica sacra metu proscriptionis & exsilii compulsurum: ac præterea antiquissimarum religionum Christianas ædes ac monumenta; quæque in Aegypto, & Arabia; quæque in Iudæa ac Syria visantur, cum ipso Christi sepulcro euersurum & concrematurum esse. Quæ si Pontifex salua cupiat, ac suorum incolumitatis curam gerat; Regem vtrumq. pro sua potestate quàmprimum ab ea mente consilioque deducat. Has E F

ergo

A ergo querimonias minasq. Campson ad Pontificem Max. detulit, haud dubius
eas magni vtique apud Hispaniæ Reges fore momenti, quibus prope hære-
ditario iure nihil Christiana religione prius aut potius esse didicerat. Alexan-
der, Senatu super tali tantaque re habito, monachum ipsum ad Emmanue-
lem, ex quo coram fusius cuncta cognosceret, mittit. Hunc demisse precan-
tem, vt ab lacessendo Aegypti Rege desisteret, ac tot Christianis mercatori-
bus, tot religiosis hominibus, tam venerandis Christi Sanctorumque reliquiis
pro sua pietate consultum vellet; bono animo esse iubet Emmanuel. neque
enim Campsonem studio Mahometicæ superstitionis, aut abominandi monu-
menti cura, sed imminutis portoriis reditibusque torqueri. quæ detrimenta
quando ita vehementer hominem excrucient; nequaquam commissurum, vt
Christianis negotiatoribus é suo regno pellendis, & celeberrimis templis, ad
quæ ingens quotannis hominum uis, religionis causa, magno cum ipsius emo-
lumento confluat, euertendis; nouam insuper iacturam certissimi quæstus &
vectigalium faciat. Nam quòd Fernandi soceri iniurias, de quibus ad eam
diem questus non sit, quartodecimo demum anno (tot enim ferme à pulsis é
Bætica Mauris effluxerant) adeo acerbe, tam dolenter expostulet; cui non
B apparere causas quæri accusationum & criminum; & sordidissimæ cupidita-
ti auaritiæque inanem speciem caritatis religionisque prætendi? Proinde Chri
sti famulus poneret metum, nec barbari fremitus iras ue tantopere perhorresce-
ret. Hisce verbis confirmatum antistitem, pecuniisque ad exornanda Orien-
tis templa, ac pauperes alendos copiose instructum, Rex Lusitanus Romam
remittit; ac simul ipsum Pont. Max. per litteras omni solicitudine liberat.
Ipse verò, qua erat prudentia, & animi magnitudine; tam dira Sultani com-
minatione adeo non exterritus est, vt magnam etiam voluptatem inde perce-
perit. præclarum quippe sibi Emmanuel ducebat, immanem belluam, quæ
ad eam diem Lusitanica arma superbe contempserat, quasi adactis ad vitalia
telis, denique commoueri. Quocirca ad cœpta prosequenda, duplo pæne
maiorem quàm superioribus annis classem instruxit. eique præfecit Franci-
scum Almeidam, virum cum cætera illustrem; tum quòd fortem ac fidelem
operam in Bætica expeditione Fernando nauarat. Huic magnopere in disces-
su præcepit, vt quoniam ad ea quæ iamdudum agitabat animo, & assidui-
tate copiarum ac ducum, & spatio temporis opus esset; arces aliquot oppor-
C tunis Africæ, Asiæq. locis exstrueret, quæ Lusitanis & facilem in remotas re-
giones excursum; & tutum, quotiescunque res postularet, receptum darent.
Præfectus, cum ad VIII. Kalen. Aprilis, qui dies cælesti ad Virginem nun-
tio est sacer, nauibus duabus & viginti faustis ominibus Olisipone soluisset anno
millesimo quingétesimo quinto, Fráciscanis aliquot fratribus, & clericis aliis rei
Christianę causa in eam peregrinationé assumptis; octauo Idus Aprilis ad Hespe
ridas processit. inde cũ ad superádũ Bonę spei promontoriũ nauarchi in meridié
cursum extendissent; vehementi Aquilone vsq. adeo in remotas ab Sole regiones
prouecti sunt; vt classiarijs præ nimio frigore manus propemodum obriguerint.
Inde ad Orientalem Africæ oram extemplo flexere, & secunda nauigatione pau
cis diebus Quiloam est uentum. ibi Abrahemum tyrannum callide tergiuersan-
tem, & annuum stipendium Emmanueli recusantem pendere; Almeida cum ar-
matis descensione facta, ex vrbe p vim exegit: ciusq. loco Mahometem Anconi-
nũ, acceptũ incolis virum, & expertæ in Lusitanos fidei, Regem, solenni cũ appa
ratu imposita capiti aurea corona, constituit. Dein situ ad maritimos aditus
æque ac terrestres in primis commodo, arx ædificari cœpta ingenti alacritate

nauticorum, & militum. eumque labor in orbem iret, ipseq. Almeida & cæteri D
principes, ad exemplum, suam obirent vicem; non die non nocte intermissum opus. vigesimo die absolutum est: arcique ab Diuo Iacobo inditum nomen, quod eius Apostoli die ipso natali vrbem expugnassent, ac tyrannum inde expulissent. Constitutis Quiloæ rebus, & firmo præsidio arci imposito, itemque nauigiis ad oram tutandam relictis, Mombazam petiit classis. Ea vrbs in parua eiusdem nominis insula, quam æstuarium efficit, excelso ad conspectum tumulo posita, portum habebat duobus propugnaculis munitum: in quibus tormenta è Lusitanico naufragio nuper extracta, vt supra diximus, barbari collocarant. iis cum aduentantem classem aditu prohibere conarentur; nostrorum ictibus breui disiectum vtrumque castellum, ac liber introitus Almeidæ patuit. missis deinde ad tentandi reguli animum nuntiis, cum nihil pacati responderetur; Almeida trifariam adortus vrbem, Assumptæ in cælum MARIAE Virginis die festo vi cepit, ac direptam incendit. multi ex hostibus interempti, multi in seruitutem abducti. Regulum, inter ipsam dimicationem desperata victoria fugientem syluæ texere. Transmisso inde sexdecim diebus Oceano, Anchediuam insulam renuit classis. ea insula E
quod in litus imminet Indicum, ac tutam stationem nauibus præbet, ibi quoque ex Emmanuelis præscripto castellum excitatum. Hinc Almeida Cananorem traiecit; ac summa Regis voluntate ad tuenda mercimonia optimo loco arcem exstruxit, præsidioque communiit. Per idem tempus Lusitani qui ad Colanum agebant, contracta temere cum incolis & Arabibus rixa, ad vnum omnes interempti sunt. Eius rei cognoscendæ, ac sedandi tumultus causa, Laurentius Almeida Francisci filius classe profectus, cum superba responsa tulisset, commisso prælio, Arabum onerarias ad viginti magno ardore militum captas incendit. quo item in prælio illud in primis accidit memorabile. pila è maiore tormento in scutum Ioannis Hominis Lusitani contorta, ad ipsius pedes sine vlla prorsus læsione defluxit. Interea grauis iam ætate Rex Cocini Trimumpara, de gentis more deposito gubernaculo, se in solitudinem ad colendas Brachmanarum superstitiones receperat, ac sororis filium Naubeadoram natu minorem hæredem reliquerat regni, maiore præterito quod nuper in bello Calecutano ad Zamorinum vna cum aliis principibus defecisset. is dolore incensus amissi patrimonii, cum nouum deinde Regem vexaret, exerceretque, ac popularium solicitare animos non desisteret; profectus Cocinum F
Almeida, Trimumparæ iudicium ac voluntatem ratam voluit esse: donatum pretiosis muneribus Naubeadoram in fidem recepit, ipsiusq. patrimonium ac regnum, Emmanuelis auctoritate opibusque constituit. dein impositis mercibus naues duodecim anno insequente in Lusitaniam remisit: ipse ad res Indicas administrandas, regesq. socios tuendos (quòd ita in mandatis habebat ab Emmanuele) Cocini permansit. Plures tum è Lusitania classes, nondum exploratis ad plenum tempestatibus, eodem anno deinceps, vt quæque parata erat, in varia cogniti nuper Oceani littora mittebantur. Itaq. paulò post Almeidę profectionem, vir egregie fortis, Castellano patre natus, Petrus Gnaia, nauibus sex ad Sofalam venerat, vt arcem in eo tractu, si qua posset, ædificaret; ac simul in auri pretiosa commercia Lusitanos induceret. Tenebant ea loca tum Saraceni ab vrbe Magadaxo primũ, dein à Quiloa profecti: & ingenti lucro cũ finitimis Cafribus, qui in Monomotapę Regis imperio variis locis aurũ effodiũt, Indicas vestes, & alia mercimonia cõmutabant. Sed inter Quiloanos tumultus Prętor eò missus Izu fus, vir astutus & audax, defecerat nup ab tyrãno Abrahemo; perq. fraudẽ in eius

A terrę possessionem inuaserat. Ad hunc, iam ætate confectũ, & luminibus captũ
Gnaia cùm adiisset; primùm ostendit, quantum ex Lusitanorum societate & com
mercio vtilitatis capere posset. dein petiit, ob eam ipsam rem, vti ad merces cu-
stodiendas castellum in iis finibus ædificare sibi liceret. id non magis aduenis,
quàm incolis præsidio contra finitimorum incursiones futurum. ac simul de Re-
gis Emmanuelis benignitate opibusq. multa disseruit. Ille, non tam ratione so-
cietatis adductus (quippe qui nec Lusitanorum mercibus indigeret, & graues ac-
colas fore procul dubio cerneret) quàm fama perterritus eorum, quæ ad Qui-
loam ac Mombazam erant gesta, perhonorifice accepit virũ, ac postulatis in spe-
ciem libenter annuit: quamquam acriter obsistente Mengo Musafo genero, viro
acri, & bellicoso: quem senex ea potissimum ratione leniit, fore vt Lusitanos in-
solita cæli intemperies, & loci grauitas, ac palustres humores paulatim absume-
rent, vel certe sic afficerẽt, vt à paucis armatis deleri sine periculo possent. Gna-
ia dynastam spe liberaliorem nactus; locum quà flumen in mare effunditur, ædi-
ficationi designat. & quòd cæmenta non supperent, casas è robusta materia
raptim exstructas, duplici vallo, & propugnaculis, & fossa circundat. Neque ita
multo post, vti prædixerat Izufus, aduersa valetudine tentari aduenæ cœ-
B pti: paucisq. diebus adeo peruagata vis febrium est, vt ex vniuerso præsidio vix
quadraginta superessent, ad arma ferenda, & vigilias obeundas idonei. Quam
occasionem ratus Arabs de medio tollendę inuisę nationis, exstimulante præter
tim assidue Musafo genero; tamen suis duntaxat opibus rem aggredi non est au-
sus. Mocondes erat Cafer, vicinis locis pro Monomotapæ Rege præpositus.
Hunc per nuntios Izufus admonet, Europæos piratas, qui maritimam oram
dudum infestam habuerint, denique ad se delatos; intra lignea septa, quæ sibi ip-
simet circundederint, fame & squalore pæne confectos teneri. Si in partem
prædæ venire animum inducat, se rem in eius aduentum integram seruaturum.
Haud frustra missa legatio. Mocondes, omnis humani expers iuris, aduentitii
lucri nec opinata spe illectus, ingentem trahens popularium turbam, celeriter
affuit. neque tamen Lusitanos fefellit, ab exsulibus Saracenis tota de re festine
præmonitos. itaque & ænea tormenta, ignotum Cafribus ad id tempus machi-
næ genus, idoneis locis occulte disposita fuerant; & cum à valentibus intentiore
cura excubiæ agitabantur; tum ipsimet ægri, quippe quibus periculum & indi-
gnatio præter spem adderet vires; sese ad defensionem forti animo comparaue-
C rant. Mocondes, artis bellicæ prorsus ignarus, ac numero maxime fretus (ho-
minum autem ad sex millia secum adduxerat) Arabum ductu monituq. fascibus
sarmentorum ex agro collatis, ad castellum copias incomposito agmine admouit:
completisq. fossis, nostrorum paucitate contempta, Cafres alii vallum scande-
re, alii conuellere nitebantur; cum in confertam multitudinem, ac nihil tale timen
tem emissa repente ferrea procella, tantam edidit stragem, vt relicta oppugnatio-
ne attoniti, pauentesq. barbari se in proxima nemora confestim abdiderint. ac ne
ibi quidem tuto esse licuit. siquidem continuatis bombardæ ictibus, magno im-
petu dissultantia arborum fragmenta, semiermes, incautosq. misere lacerabãt.
cui tanto malo cum nullum, præter fugam, remedium occurreret; rabie ab Lusi-
tanis in Arabas versa, vulgo fremere quòd se fallacibus promissis ad bellum cum
ipsis Diis gerendum euocassent. atque, vt est rapacissima gens, ne prorsus inanes
abscederent, Izufi agro vastato, & oppido ipso magna ex parte direpto, in patriã
reuertere. Ac ne Lusitani quidem inultam passi perfidiam. Post Cafrum pro-
fectionem, cognito Izufum eiusque satellites, nihil minus quàm nostrorum eru-
ptionem timentes, negligentius agere; noctis intempestæ silentio, Gnaia, strenuis
cum aliquot viris aduerso flumine in regiam subuectus, Izufum ipsum, & pau-

eos familiares occidit. dein, priusquàm populi concursus in regiam fieret, insi- D
gni facinore perpetrato, ad suos eadem nocte incolumis rediit. Postridie, cum
res emanasset, ira odioq. incensi barbari quàm maxima coacta manu, denuo ca-
stellum adorti; & eodem quo nuper euentu, plures & integri à multo paucıori-
bus & imbecillis, cum cæde & ignominia repulsi. Post hæc, inter eos certari de
successione cæptum. Cumq. Musafus præpollens viribus, & popularium gra-
tia; Izufi liberos patrimonio exturbare niteretur; & satis appareret, ius in armis
fore; alter ex iis, nomine Solimanus, ad Gnaiam confugit salubri vtrisque consi-
lio: siquidem Lusitanorum ope Rex declaratus, fidelem se vicissim illis amicum
ac socium ex eo tempore præbuit. Interea Zamorinus, tametsi cum lætis ad-
modum promissis ab Sultano redierant oratores; tamen, imminente Lusitano ve-
ritus ne sera essent Aegyptiaca auxilia; contracto ingenti fabrum naualium nume
ro, maiorem quàm antea classem omni studio ædificabat, dispositis circa omnes
portus custodiis, ne quid rumoris de tanto apparatu ad hostes efflueret. Namque
Laurentium, dispersis nauibus Malabarica tenentem littora, & Aegyptios Ara-
basq. negotiatores magno intercipientem rei Calecutanę damno, quàm maxime
incautũ & imparatũ placuerat adoriri. Verũ ex vrbe Calecuto clã elapsus Ludo-
uicus Patritius Romanus (qui cognoscendi studio, vt fit, mercatoris habitu in In- E
diam penetrauerat, idemque hæc ipsa deinde litteris consignauit) Almeidæ
vtrique, & filio & patri cuncta ex fide retulit. Neque ita multo pòst, è va-
riis oræ Malabaricæ portubus in vnum coacta Zamorini classis ad Lauren-
tium rectà contendit. ea fuisse dicitur celsarum nauium amplius sexaginta; lem-
borum, ac paronum, biremiumq. ad centum & triginta, omni telorum genere, &
numero militum instructissima. Ad eius famam, Laurentius, patris iussu naues
non plus vndecim admistis triremibus paucis raptim adornauerat, Lusitanis, prę-
ter nautas, impositis octingentis. Vt ad ictum bombardæ ventum est, conspica-
tus Laurentius tantam hostium multitudinem; expiatis de more noxis, primum
omnium ædem MARIAE Virgini Victrici vouit, si ea pugna barbari fusi ac
fugati essent. dein, paucitati subueniendum ratus arte, ne à Malabaribus circũ-
ueniri posset; tormentis, qua parte virium longe præstabat, eminus rem gerere in-
stituit. atque ob id ipsum ex alto directis in prælium nauibus, leni Austro flante,
simul & venti beneficium, & congrediendi arbitrium hosti præripuit. Ac primo
statim certamine, cum in syluam adeo densam irrita nulla propemodum ab Lusi-
tanis incideret plaga; neque ex tanto interuallo vel tormenta ferrea, quibus tum F
vtebantur hostes, vel sulphurei pulueris ollæ, vel sagittarum imber nostros admo
dum læderent; multæ passim omnis generis naues hostium aut depressæ, aut in
littus eiectæ. Ac, dissipatis demum ordinibus, quod antea consulto vitarat Al-
meida pugnam è propinquo conseruit. Prætoria nauis erat hostium, tum al-
uei magnitudine, tum armatorum frequentia insignis. In hanc harpagonibus fer
reis comprehensam Almeida cum fortissimis aliquot bellatoribus incredibili pę-
ne ausu transiliit; tantoq. ardore animi & corporis dimicatum est; vt è sexcentis
propemodum armatis, quot eam tuebantur, superfuerit nemo, exceptis iis, qui
nandi peritia freti, se in pelagus præcipites dederant. Pari conatu, verum suc-
cessu dissimili, Nonnius Vascus, modica naui, & exigua militum manu, multo ma
iorem, & propugnatoribus instructam ferme quingentis, inuaserat. cumq. pauci
à pluribus circumuenti premerentur, extremo iam in discrimine laborantibus vi-
ctor Almeida subuenit; nec modo suos è periculo eripuit, sed etiam naui ho-
stium, trucidato vel depulso præsidio, potitus est. Inde iam certa victoriæ in-
clinatio ad Christianos facta, & Laurentius haud cunctanter insequutus trepidam
ac pauentem hostium classem, aliquot insuper naues partim expugnauit, partim
tormen-

A tormentorum ictibus perforatas demersit; palatæ aliæ contento cursu Calecutũ
maxime repetentes, cum longinqua fuga, tum quòd eas terror ipse longe lateque
distulerat, ex imminenti clade euaserunt. Almeida, tribus circiter hostium mil-
libus cæsis, sex tantum è suorum numero desideratis (quæ res diuinum auxilium
fine vlla dubitatione monstrauit) captiuas trahens onerarias nouem, ingenti par-
ta præda simul & gloria, Cananoris portum, cuius vrbis in conspectu res erat
gesta, magna cum totius populi, ac Regis ipsius gratulatione, sospes introiit. ac
primum omnium, MARIAE Virgini Victrici, quam initio prælii vouerat
ædem faciendam locauit. deinde Cociuum ad Franciscum patrem cum aliis na-
uarchis iter intendit. Per eos dies Sabaius, qui Idalcanem genuit, præcipuus
Decaniorum tyrannus, qua in regione Goa vrbs est, opportunitatem nactus dũ
ad Cananorem distinetur Almeida, sexaginta actuarias naues ad Lusitanos ex
Anchediua insula pellendos misit, præfecto classis, & auctore totius consilii An
tonio Fernando Lusitano exsule ex iis, quos ad cognoscenda loca gentesque Pe-
trus Aluarus Captalis, vt supra dictum est, Quiloæ reliquerat. Is, ad spem v-
berioris stipendii transmisso Oceano, cum se ad Sabaium contulisset, eiurata per
summum nefas Christiana religione, Abdalæ nomen assumpserat: &, quòd rei ma
B ritimæ, & naualis fabricæ peritus esset, apud Goanos, talium rerum adhuc rudes,
magno in honore habebatur. Igitur ad Anchediuam exscensu facto, nuper ædi-
ficatam à Lusitanis arcem omni conatu oppugnare instituit. Præerat arcis præsi-
dio Emmanuel Passanius, spectata fide ac virtute vir, ex vrbe Italiæ Genua claro
genere oriundus. Hunc, in subita re, quamquam ab aliis rebus imparatum, non
defecit animus. ac dierum aliquot oppugnationem, cum vrgeretur vndique,
præclare sustinuit. ac demum Abdala, victricis classis iam iamque aduentantis
perterritus fama, quàm celerrime sese irrito incepto ex Anchediua proripuit.
Sed ea postmodum arx, quòd valido præsidio propter hostium propinquitatem
indigeret, ne Lusitanicæ res in tanta paucitate distraherentur, ab ipsismet Lu-
sitanis est diruta. Inde, ad Franciscum affertur, Saracenos mercatores, à Mo
lucis, & ab aurea Cherroneso redeuntes, ne in Lusitanica præsidia inciderent, lon
giore ambitu capto, per Maldiuas insulas in Arabiam tendere. Quocirca Lau-
rentium filium ad eos insectandos proficisci iubet. Is cum incognita sulcaret
maria, æstus impetu primus omnium Lusitanorum ad insulæ Ceilani littora ab-
ripitur, quam insulam, vti supra dictum est, veterem esse Taprobanam Ioannes
C Barrius multis argumentis affirmat. hæc, ouali maxime figura ducentarum cir-
citer & quadraginta leucarum ambitu, leucas in longitudinem septuaginta octo
patet; in latitudinem, quattuor & quadraginta. atque à Cori promontorio, vt
supra diximus, auulsa freto vadoso, Piscariæ, quam appellant, oræ prætenditur,
ea cæli clementia, soli vbertate, & copia fluminum aquarumq. perennium, vt pri
morum parentum sedes olim perhibeatur fuisse. varia pecorum armenta, necnon
elephantos gignit egregie bellicosos ac dociles: cæteris metallis caret, ferrũ in-
colæ effodiunt. plurimas fert gemmas, verum pręcipua claritate sapphyros,
chrysolithos, pseudopalos, ac pyropos: itemq. aromata pretiosa, cinnama, car-
damomum, piper, ac palmas eximiæ bonitatis. Ad hæc, vel in primis iucun
do spectaculo syluosi montes ad effigiem theatralem inflexi, vastam planitiem
oblongo circuitu in caueæ formam includunt: quorum vnus in arduam & sub-
rectam altitudinem pæne septem leucarum exsurgit; habetq. in summo æqua-
tam agri planitiem, ex cuius medio bicubitale saxum eminens ad instar mensæ,
vestigium demonstrat impressum inclyti sanctitate viri, quem ex Indię regno
Deli quondam in ea loca venisse tradunt, vt gentem superstitionibus deditam fa-
bulosis, ad vnius Dei cultum religionemq. traduceret. ergo tantæ venerationis

est locus, vt à leucis amplius mille, omnium ordinum peregrini, ac præsertim Iogues, illuc pietatis causa contendant ingenti labore: siquidem, præter cęteras itineris difficultates atque pericula, in eius etiam montis cacumen, non nisi per adactos clauos ferreasq. catenas ascensus est. Haud absimile verò videtur quod aiunt quidam, in eo, quod dixi, vestigio, quamquam extincta iam nominis antiqui & peregrini memoria, coli Eunuchū Candaces Aethiopum Reginæ, quem cum alii scriptores, tum verò Dorotheus Tyri Episcopus (qui, Constantino Magno imperante, & sanctitatis & doctrinæ laude præcelluit) in Arabia Felice, totaq. Erythra, & in Taprobana, Christi Euangelium promulgasse testatur. Porro insula vniuersa, nouem in Satrapias vel regna diuiditur: estque ad omne commercium, vel frequentia portuum, vel ipsa loci regione in primis accommodata. Laurentius in Calles portum inuectus, cum regulo per legatos inita societate, columnam, cum inscriptione, testem sui aduentus, in littore posuit: dein omissa propter incommodum anni tempus Maldiuana profectione, cum lætis admodum nuntiis ad parentem reuertit. Inter hæc, Tristanus Acunia, Alphonso Albuquercio comite, cum valida classe in Indiam destinatur: quem ex itinere inuasit cupido Madagascaris insulæ naturam ac regionem explorandi. itaque vel contra sententiam Albuquercii (qui, ne temporibus excluderetur, maturandum aiebat) appulsis ad insulam nauibus, cognitum est, maritima ferme ab Saracenis; interiora a Cafribus incoli: terram esse gingiberis, cariophylli, & argenti feracem. quæ dum Tristanus curiose perquirit, aduersisq. subinde tempestatibus nec opinato subsistere cogitur; interea (quod Albuquercius præclare monuerat) idonea transmissionis Indicæ tempestas effluxit. certis enim & anniuersariis ferme flatibus orientalis nauigatur Oceanus, quos hodie vulgus, vt ego quidem interpretor, ab ipso ventorum impulsu, motiones appellat. Eæ si quo casu prę-terlabantur, dum denuo recurrant, multorum mensium sæpe mora cæptis interuenit. Igitur, ne frustra interim tempus absumeretur; a Madagascare Melindem est ventum: & Oiensis dynasta Melindio Regi ob Lusitanicam societatem admodum, vt ferebatur, infestus, eiusdem Regis rogatu ab Lusitanis prælio victus, & Oia vrbe pulsus occiditur. quo terrore perculsus Lamensis finitimus regulus, in Tristani fidem vltro concessit, & stipendiarius Emmanuelis Regis est factus. Ex eo loco ad Brauam ciuitatem classis accessit. ea eum pactum superioribus annis tributum pendere abnueret, capta est à nostris certamine haud leui. Sex armatorum millia barbaris animos fecerant. Verum vbi descensum à Lusitanis, & collato pede res geri cæpta est, ferociam posuere. Magna edita cæde fusi, & fugati plerique. Decurionibus tamen fides in patriam ad extremū vsque spiritum egregie constitit. acriter dimicantes in vestigio cuncti mortem oppetere, quam occidenti reipub. superstites esse maluerunt. Vrbs deinde congestis dudum diuitiis opulenta, à militibus fœde crudeliterq. diripitur. Qua in re vindex rapacitatis atque sæuitiæ euidenter apparuit numen. auiditate prædę gregarii milites aliquot, mulierum manus ad armillas annulosq. extrahendos inscio duce præciderant. ii, dum spoliis onusti scapha onerarias repetunt, ad vnum omnes in portu ipso demersi, repentina morte crudelitatis & auaritiæ pœnas dedere. scapha, cum sub aquis aliquandiu latuisset, quasi perfuncta debiti supplicii ministerio, rursum emersit. Tristanus & cognitum scelus valde improbauit, & cæteros graui edicto ab eiusmodi immanitate compescuit. A Braua post hęc ad Socotoram insulam maris Erythræi transmissum est. Christiani iam inde ab Apostoli Thomæ aduentu incolebant: sed ipsa locorum asperitate, & diuturno pastorum desiderio pæne efferati. Subterraneos inhabitant specus: in bello fundis eminus certant, cominus gladiis è mero ferro, quod morruum vulgus appellat.

A pellat. victitant milio, careotis, & lacte. cum mercatoribus poma permutant; itemq. cinnabarim, & aloen omnium laudatissimam. Quod ad cultum diuinum attinet, ex Iacobitarum hæresi, propter vicinitatem Aethiopiæ, vitia multa traxere. nam & a Romani Pontificis auctoritate seiuncti sunt, & circuncisionem, aliosq. ritus Iudaicæ superstitionis vsurpant. neque tamen nulla retinent vestigia sanæ religionis: nam & ieiunijs anniuersariis placant Deum, & precandi stata quotidie tempora obseruant, & sanctam Crucem eximie venerantur: huius imagines cuncti gerunt è ceruice suspensas: huic pro ipsorum tenuitate sacras ædiculas exstruunt: quo vbi conuenere frequentes, hebraice concepta precationis verba præit vnus; tum instar chori cætera turba subsequitur. Quo tempore Tristanus ad eos venit, annis iam sex & viginti Rex Fartacum ex Arabia militis cō militibus mille, Beninum portum per vim occuparat: validaq. arce imposita, Christianos admodum sæuo premebat imperio. Ad eos liberandos, atque ad Catholicam Ecclesiam adiungendos, ab Emmanuele Rege missus Tristanus, cum Beninum attigisset; Fartacas, qui in eo præsidio erant centum circiter & triginta, comiter ad colloquium euocauit. ij, cum ab insita genti ferocia, omnem cū Lusitano pacis conditionem aspernarentur; scapha circumuectus, & cōtēplatus loci

B naturam Lusitanus Imperator, duobus locis armatos exposuit. neque præfecto Abrahemo cum suis ad erumpendum defuit animus. Verum vbi mox inter primores fortiter ciens pugnam ipse dux cecidit, extemplo fusa reliqua acies: ac nonnulli ad incolas, è quorum stirpe vxores, liberosque susceperant, confugere; ceteri ad octoginta pernici velocitate arcem adepti, portas occludunt. tum à Lusitanis admotę certatim scalę: transgressiq. mœnia, ex interiore parte claustra perfringunt. inde patentibus portis admissum agmen, & inclusi intra turrium penetralia Fartaces, nequicquam ad spem veniæ salutisq. inuitati, cum pertinacissime se defenderent, omnes, præter vnum, occisi. è Lusitanis, dumtaxat vnus in ipso certamine occubuit, sex postmodum è vulneribus periere. Arce capta, nuntij ad incolas missi, qui nouæ classis metu in auios montes vna cū coniugibus liberisq. perfugerant. ij, cognito aduenas Christianos esse, ad arcem accurrunt, & Fartaeum iniurias grauiter questi, ad pedes Tristani cum lacrymis acciderunt, per Christum IESVM obsecrantes, vt è tam acerba seruitute, iisdem sacris deditam, eiusdemq; consortem spei nationem eriperet. Quibus ille, se vel ob id ipsum ab Emmanuele Rege, salutis eorum cupidissimo, in ea loca de-

C stinatum esse respondit; quamobrem & præsidium ad Mahometanos arcendos, & sacrorum antistitem curandis incolarum animis libentissime relicturum. itaq. fano Arabum expiato, & in cultum Virginis MARIAE conuerso, arcis custodia cum idonea manu Alphonso Noronię Lusitano concredita est: rei verò Christianæ præpositus eximia sanctitate vir, Antonius Laurerius Franciscanus: qui tollendis vitiis, quæ in hominum mores ac religionem irrepserant, incolisque ad veram pietatem ac virtutem erudiendis, aliquot annos plane Apostolico munere est functus. Inter hæc, elapsi è prælio Fartaces, criminando Lusitanos, & imperitum vulgus instigando, varios motus ciebant. ad eos comprimendos motus, Arabicumque, & Persicum Oceanum pro Emmanuele obtinendum, Tristanus, quòd ita in mandatis habebat, Albuquercium cum nauibus dumtaxat septem, propugnatoribus ferme quadringentis & septuaginta, reliquit: ipse, circiter Idus Augusti, nactus tempestatem idoneam, cum reliqua classe in Indiam cursum intendit. Inter hæc vertente iam anno, cum non optata modo classis, sed nullum prorsus nauigium è Lusitania adesset; magnus Christianos omnes, qui in India versabantur, metus incessit, mœrorque. Acuebant curas, pæne in religionem versa prodigia, quòd per eos dies & sol tanta ex parte defecerat, vt circa

vt circa meridiem stellæ apparerent; & ingenti motu ex interuallis concussa terra tremuerat. Iam Zamorinus, tempus aduenisse ratus, nominis Lusitani tandem aliquando extinguendi; haud segniter instaurabat bellum, solicitabatq. legationibus & promissis cum alios, tum præsertim Cananoris Regem, sibi priuatim obnoxium; quòd mortuo Rege qui cum Lusitanis pepigerat fœdus, ipsius præcipue studio & opibus in regno successerat. Et per eos forte dies, odiũ Indorum in nostros, temerarium cuiusdam Lusitani factum vehementer accendit. Aethiopici, Arabicique, & Indici maris possessionem, Lusitani adeo pertinacibus animis occuparant, vt nemini prorsus nisi ex eorum auctoritate, & quidem parentibus consignata litteris, ea nauigare liceret maria; ducesq. in id ipsum dispositi totam eam oram nauium præsidiis tuebantur. Ex iis vnus, Malabaricum mare pererrans, cum in Cananorensem onerariam incidisset; Calecutanos esse homines, & prolatum à nautis Lusitanicum diploma, nonnullis indiciis falsum & surreptitium suspicatus, confestim aggressus nauem expugnat; nautas, vectoresque, in iis vnum è prima nobilitate, in velum insutos, haud longe à portu Cananoris in mare demergit. verum disrupto mox linteo, cum nota ciuibus corpora ad ipsam vrbem pelagus eiecisset; tanta ciuitatem repente comploratio, luctusque compleuit; tantæ in eius facinoris auctores, quos haud leuibus argumentis Lusitanos fuisse coniecerant, excitatæ sunt iræ; vt cuncti consensu ad Regem adierint; iamq. per se inclinatum eius animum perfacili momento ad oppugnationem arcis impulerint. Nec pro tam atroci iniuria satisfactionem accepere, quòd nauarchum Almeida multis rationibus factum excusantem, ac deprecantem ignominiam, grauibus verbis increpitum, ac præfectura priuatum, in ordinem redegisset. At Laurentius Brittus arci præpositus, ex propinquo in omnes barbarorum conatus excubans animo, vbi de eorum consiliis per exploratores cognouit; illicò ab Almeida subsidiis & commeatu accersito, arcem firmat, intendit vigilias, stationesq. disponit: ac præsertim spectantia in vrbẽ propugnacula, nouis insuper additis munimentis, diligenter instaurat. Rex item, fossa valloq. à portu ad apertum mare perducto, oppidum ab arce intersepit, exiguo transitu ad procursationes relicto. Cumque multos iam dies, suspecti inter se, vitandis inuicem ac struendis insidiis exegissent; tandem exspectata ab Calecuto auxilia Cananorem adueniunt, hominum ad viginti millia. Inde nulla oppugnandi mora est facta. Puteus inter oppidum arcemq. medio fere spatio intererat: vnica Lusitanorum aquatio. circa eum puteum minuta prelia, prohibentibus aquatores hostibus, fieri cœpta. Cumq. è Lusitanis aliquot ferme quotidie aut caderent, aut vulnerati discederent, & aqua modica sanguine multo constaret; Laurentius, Thomæ Fernandi architecti monitu, specum opere subterraneo ad ima putei occulte perduxit; fistulaq. ac statumine apposito, locum ita concamerauit, vt ne quid superne latices vlla ratione posset inficere. dein per speciem aquandi, eruptione facta, nostri glebas certatim iniiciunt; ac puteum, ne hostibus vsui esse possit, obturant. Cuius rei miraculo attoniti barbari. nonę scaturiginis aliquid intra arcem exstitisse videlicet rati, munitiones aliò transtulere: dein quies vtrinq. fuit, dum orbiculari forma ingentes gossipio saccos infarciunt, quibus contra tormentorum ictus ante se prouolutis, virgultorum fascibus opplerent fossas, vallumque rescinderent. ea machinatio extremam pæne perniciem obsessis attulit. quippe contortos è bombarda globos gossipinum tomentum excipiebat adeo lente, vt eorum impetus ipsa mollitie frangeretur. hinc, pone latitantes armati, magno sublato clamore prope iam ad fossas læti peruenerant; cum in obliquum agmen, ex arce, diuino prorsus instinctu directa maiora tormenta, concerptis momento saccis, & gossipium ipsum, & gossipio fretos

Malabares

A Malabares fœda cum laceratione disijciunt. simul etiam Brittus cum delecta manu portis erumpens, dissipato ac territo hosti acriter institit, magnaq. edita strage cæteros in præcipitem fugam auertit. Ex eo barbari segniores facti, cùm neque aperta proficeret vis, & in eiusmodi congressibus promptissimum quemque, vt fit, è suis amitterent; omissa oppugnatione, operibus & munitionibus claudere nostros insistunt, eo maiore fiducia, quòd non terra, non mari, noui commeatus in arcem subuehi possent, clausis itineribus, & hyeme per eos dies admodum sæuiente. Interim crebræ à nostris eruptiones haud exiguo cum hostium detrimento fiebant. Quo in genere præcipuum decus tulit omnium consensu Guadalaiara, natione Castellanus, is turbidam ac perfrigidam tempestatem nactus, cum eximiis centum & quinquaginta viris nocte concubia in hostium stationes impetu facto, partim sopitos imbre cadente vigiles, partim algore nocturno torpentes oppressit. cæsi in eo tumultu Malabares ferme trecenti, & ferrea aliquot tormenta capta, & commeatus aliquantum. Intentiores inde custodiæ haberi ab hostibus cæptæ. boues etiam interdum ad obsessos in insidias illiciendos propulsæ, quas felici conatu cæsis insidiatoribus cum in arcem nostri semel iterumque abstraxissent, ea spe frustrati delusique Malabares artem desiere, ne duplici

B pecorum hominumq. iactura, hostes insuper alerent. Iisdem ferme diebus, per famuli negligentiam accensa nocturucerna casas aliquot Lusitanorum ex arida materia, foliis, paleisque momento combussit. eo incendio, multò maxima pars commeatus absumpta. quæ res tam aspero ac difficili tempore Brittum grauiter admodum perculit. ac ne cæteri desponderent animos, omni arte damnum celare conatus est: sed & longe arctior solito in diuidendis cibariis parcimonia, & ob id ipsum crebra seruitiorum transfugia, rem & Lusitanis, & hostibus prodidere. itaque omnibus pæne consumptis, ad extremam ventum erat inopiam; neque iam muribus fœdisq. aliis animalibus abstinebatur; cùm diuinitus (vt sæpe alias) oblatum nec opinanti Lusitano remedium est. Templum in extrema arce erat Virgini Victrici, vt supra diximus, ab Laurentio Almeida exstructum. Ad id templum, desperato pæne omni humano subsidio, Lusitani quotidie confluebant, opem cum à Deo, cælitibusque, tum præsertim ab ipsa Virgine Dei matre enixe petentes. Ne se, in alieno ac barbaro solo, tot vndique cinctos angustiis, tot pressos malis, fame ipsa denique enectos, Christianos ipsos, & à Christo filio sibi commendatos clementissima Regina cæli despiceret: suis peccatis noxisque, quas ipsi innumerabiles faterentur, ab irato Deo veniam & pacem expo-

C scceret; neque iam de corporis modo, sed etiam de animorum salute periclitantibus, in tempore subueniret. Haud incassum missæ preces. Ipsomet festo Assumptionis die, ne quid miraculo rem posset eximere, solito vehementius intumescens pelagus, ingentem locustæ numerum ad ipsas templi radices eiecit. quæ à Lusitanis gratulabundis auide collecta, in multos dies abunde suffecit: nec validos tantum sæua fame, verum etiam (vt salubris est cibus) ægros diuturno morbo leuauit. Iamq. appetebat ver; nec dubium erat, quin suis laborantibus primo quoque tempore suppetias laturus esset Almeida. quocirca ratus anteuertendũ Cananorius, omni conatu rursus oppugnationem simul terra mariq. experiri constituit. & Zamorinus vrgebat assidue, segnitiem incusans, & noua auxilia subinde submittens, prorsus, vt Cananore iam sub signis numerarentur militũ ad quinquaginta millia. Actuaria etiam facili appulsu coacta ad ducenta. in quibus erant turrita nonnulla, cuiusmodi nuper aduersus Patiecum Calecutanus ornauerat: itemq. alia inter se iuncta, & constrata ratibus; quo plures simul armatos in terram exponerent. Hæc omnia, vt Lusitanos fallerent, quàm occultissime comparata. & stationes interim quietæ erant, quò facilius ad socordiam obsessos adducerent.

A greſſi, de gentis more coniurant, ſe non niſi victores è prælio redituros. Si ſecus faxint, ſe ſe caputq. ſuum diris omnibus deuouent. Vt primum illuxit, communicato iam ante conſilio Luſitanus imperator vterq. adoleſcentes filios Laurentium, & Nonnium cum ſcaphis & actuariis iubent præcedere, quòd ea nauigia, propter humilitatem, minus ad obliquos bombardæ ictus paterent. ipſi mediam aciem cum triremibus aliquot ſibi depoſcunt. agmen clauſere onerariæ. Ac iuuenes quidem, obſeruato maris acceſſu, per media tela globoſque inter vtrumque caſtellum audacter inuecti: eo minore detrimento, quòd & ex præſcripto milites interim ſtrati iacebant; & librata in excelſas maxime naues Malabarica tormenta irritis ictibus aera feriebant. Vt noſtros iam intra portum illatos videre, deuota præcipue capita Saraceni, alienatis ab omnis periculi ſenſu animis, certatim in prælium ruunt, ſeq. vltro in aquas immittunt, ac nauigia maxime ducum conferti circumuenire nituntur. Paululum moræ fuit, dum lymphata cohors, gladiis, contiſque, & incitato remorum pulſu perrumpitur. tum raptim in terram deſcenſum. iamque ſub ipſo vallo variis locis eo ſæuius pugnabatur, quòd vſum oculorum intermicantibus fulgetris denſus è ſulphureo puluere fumus abſtulerat. diſſoni tantum clamores, & morientium gemitus paſſim exaudie-

B bantur. Simulatque euaneſcente atra nebula rediit lux; Luſitanus ſignifer cum ſtrenuis aliquot viris in vallo conſpectus, reliquorum animos ad æmulationem decoris & gloriæ vehementer accendit. & imperatores ambo, teſtes cuiuſque virtutis, & hortatores aderant. cum deuotis maxime Saracenis atrox erat pugna. Ex iis, vnus, notæ fortitudinis Centurio, Laurentium conſpicatus, & è procera ſtatura, totoque corporis habitu, ratus, id quod res erat, principem virum eſſe; condito ſubter clypeum corpore curuus ad eius genua ſuccidenda proſiliit. ille, pedibus leui momento reductus (vt erat in primis exercitatus, & agilis) elatam vtraque manu machæram in hoſtem demiſit iis viribus, vt barbari caput ad ipſum vſque pectus horrendo prorſus hiatu diffiderit. Inde non dictis magis quam factis prælium ciens, obuios aliquot ſternit. Nec ſegnius ab Nonnio cæteriſque res geritur. Cum aliquandiu barbari præter ſolitum reſtitiſſent; victa demum ardore Luſitanico Indorum pertinacia eſt; nec impreſſionem noſtrorum vltra ſuſtinuere. A Malabaribus maxime fuga cæpta, cæteros traxit. Deuoti duntaxat Arabes, cum pauci iam, & vulneribus feſſi trucidarentur; obnixi corporibus (tanta vis

C eſt nefariæ ſuperſtitionis) ad vnum omnes addictas æternis ignibus animas profudere. Interim, pari ex alia parte conatu hoſtium naues oppugnabantur. nautæ propugnatoreſque, quandiu ad caſtella æqualibus viribus certatum eſt, egregie dimicarunt. vbi inclinatam terreſtrem aciem, & incolas fugatos videre; ipſi quoque certatim in mare deſiliunt. complures inter enatandum occiſi. Ac tum denique ambo caſtella imperatorum iuſſu diſturbata, & euerſa. nec modo naues cum ipſis oneribus inflammatæ, ſed oppido quoque diuitiis inclyto ſubditæ faces, demirantibus barbaris, tantam tamq. paratam opum vim ab hoſte contemni: militibus verò, tot periculorum præmia eripi ſibi, perquam indigne ferentibus. Verum Almeida conſulto exercitum à præda continuit, ne in occupatos rapinis palatoſque, repentinus aliquis, vt ſæpe contingit, è vicinis locis impetus fieret. Magnus vtrinq. eo prælio ſauciorũ fuit numerus. deſiderati ex hoſtibus ad quingentos; è noſtris duodeuiginti non amplius. Eius cladis nuntium Zamorinus ægerrime tulit. Duces Luſitani coniunctis claſſibus Cananorem petiere. atque ibi demum ingenti cum amoris ac beneuolentiæ ſignificatione digreſſi, Acunia vela fecit in Luſitaniam; Almeida retro vnde venerat, Cocinum tetendit. Dum hæc apud Indos geruntur; interim

Alphonsus Albuquercius, pacata Socotora, Arabicum & Persicum Oceanum D
exigua, vt dictum est, obtinebat classe. Is ab oppido Adeno, & Arabicis fauci-
bus (nam ea quoque littora explorare placuerat) aduersa tempestate repulsus;
ad Armuzianas res Diuina magis ope, quam humanis viribus fretus, animum
adiecit. Armuziæ regnabat eo tempore Zeifadinus hoc nomine secundus,
admodum puer, stipendiarius Ismaelis, cognomento Sophi, Persarum Re-
gis: eratque in tutela paterni mancipii Ataris eunuchi, eximia sagacitate viri:
cuius omnia consilia eo spectare videbantur, vt, quoad viueret, penes pu-
pillum diadema & regium nomen; penes vnum se arbitrium ac potestas re-
rum omnium esset. iamque per eam tutelam, cunctis inuisus, ad intole-
randam superbiam, opesque peruenerat. Hoc tam impotenti dominatu Al-
buquercius Regem, & populum liberare; & Emmanueli vel in primis id cu-
pienti, omni ratione conciliare decreuit. Igitur Lusitanorum animis in re-
rum ingentium spem & cogitationem erectis, ad ostia Persici sinus iter capes-
sit: ac prospere circumuectus Siagrum promontorium quod Rosalgatum ho-
die vocant; ad Calaiatum nobilem vrbem Armuzianæ ditionis applicat na-
ues: missoque nuntio, ciues ad colloquium euocat. illi repentino metu com
pulsi (iam enim inclytum erat apud eas nationes Lusitanorum nomen) ne quid E
acerbius paterentur, non modo aduenientem Alphonsum benigne excepere;
verum etiam conscriptis pacis & amicitiæ conditionibus, abeuntem largo
commeatu, & omni officii genere prosequuti sunt. Longe dissimiles animo-
rumque habitus ad Curiatum Lusitanus offendit. incolæ, dum hostis in vici-
no moratur, & copiis & operibus ita sese munierant, vt omnem pacis men-
tionem superbe respuerent; ac propius nihil est factum, quam vt interpre-
tem ab Albuquercio de fœdere ac societate missum, iaculis ac sagittis obrue-
rent. Ad eam ferociam reprimendam Albuquercius illico bombardis ignem
admoueri, & omnia circa magnis concuti fragoribus iubet. Cum nihil ne eo
quidem terrore oppidani commouerentur; postridie vrbem iusta oppugna-
tione adoriri constituit. Tumulus erat ad insulæ modum ex aqua paululum
eminens; qui æstu recedente adiri ex vrbe pedibus poterat. In eo tumulo
barbari tormenta aliquot cum firmo præsidio collocarant, vt in auersos in-
tentosque in vrbis oppugnationem nostros impune iacularentur. Eo pericu-
lo animaduerso Albuquercius Alphonsum Lupium Costam, & Antonium
Campensem cum expeditis militibus ad exturbandos inde barbaros celeriter F
mittit. Neque illi defugere periculum. ingenti conatu stationes aggressi; ali-
quot Mahometanis occisis, cæteris in oppidum actis, haud tamen sine suo-
rum cæde vulneribusque, locum occupauere. Tum verò Albuquercius ne-
quicquam prohibentibus oppidanis, ad littus cum robore copiarum exscen-
dit. ac valida impressione facta, proruto vallo, euulsisq. cancellis, intra ipsam
vrbem prælium intulit. Ac primo, quamquam iniquo iam loco positam rem
oppidani animo atque audacia sustinebant. dein, cum acrius vndique Lusita-
nus instaret; non tulere diutius impetum. effusa omnes fuga, per auersam vr-
bis portam, de gentis more syluas ac nemora petiere. Albuquercius ad aliorum
terrorem vrbe direpta & incensa, Mascatum octo leucas inde processit. Is locus,
quò iam ab Armuzia propius aberat; eò tum operibus firmior, tum viris armisq.
erat instructior. itaque Albuquercius, magnam videlicet ratus dimicationem
instare, se suosque parabat ad prælium. Cæterum misso ad tentandos ani-
mos internuntio, præfectum vrbis vel in primis mitem ac liberalem, con-
tra quàm putarat, expertus est. Igitur instituta certis legibus amicitia, præ-
fectus magnam pecoris, & oryzæ, & careotæ numerum, tributi quo-

dammodo

A dammodo nomine, in classem exhibuit. is commeatus dum in naues imponitur, & securi Lusitani ad Littus aquantur; ecce tibi repentinus armorum strepitus; & dissonæ voces. Pridie sub noctem Arabes ad duo millia oppidum ingressi, præfecto non sine contumeliis ac probris increpito, quòd locum adeo propinquum regiæ, & opere præsidiisq. munitum, per ignauiam ac metum vagis latronibus prodidisset; frustra nitente eo factum excusare, populum ad arma concitarant; atque vbi illuxit, infesti mare petebant; quò Lusitanos oneribus & aquatione occupatos, in ipso littore opprimerent. Præfectus, Arabas ab ea mente reuocare conatus, cùm nihil omnino proficeret; Deos, hominesq. contestans violari ius gentium, vrbiq. exitium immineret; vt fidem pro virili parte præstaret, ad littus accurrit, nostrosq. præmonuit, vti se se in naues extemplo reciperent. Vix inde tumultuario contensu abduxerant scaphas; cùm infensi adsunt Arabes, ac missilibus primum è littore nostros abeuntes lacessunt: dein è propugnaculo classem ipsam tormentis maioribus impetunt. Ad ea vel capienda, vel occæcanda tormenta, missi aliquot è classe, cùm male multati rediissent; postridie Albuquercius copias omnes ad vrbem exposuit. Ibi verò, accensi ira Lusitani, quòd
B interposita pactione per fraudem oppugnati fuissent, ingenti ardore prælium ineunt; perfidos Arabas, ruptores fœderum appellant; magnam vbique edunt cædem; factisq. simul ac dictis iniuriam puniunt. Cùm obfirmatus hostis aliquandiu restitisset; ad extremum renouato impetu Lusitani acriter inferunt pedem, ac nouas munitiones ea ipsa nocte perductas magno ausu transiliunt: cumque intra mœnia confugeret hostis, hærentes in terga prius quàm portas occluderet, velut vno agmine irrumpunt; turbatamq. ac pauentem Arabũ aciem toto oppido expellunt. Fusis fugatisq. hostibus, ad prædam permissu ducis discurrit miles. dein subditis ignibus, non oppidi tecta modo, sed naues etiam in portu arsere cõplures. In eo tumultu, cùm aliis ipse quoque vrbis præfectus per imprudentiam occisus. quam rem Albuquercius ægerrime tulit; & quando viuum pro meritis tueri & ornare nequiuerat; defuncti ædibus cum cura conquisitis, ne diriperentur, custodes apposuit. Cæterum vrbis excidium comprobari diuinitus quodammodo visum est. Excelsa Mahometis conspiciebatur ædes, egregio in primis opere perfecta. Ad eam disturbandam inflammandamque immissi fabri dum columnas demoliuntur, totum repente ædificium corruit. Cum elisos ruina & pondere nemo non crederet, intacti præter spem & incolumes cuncti
C euasere. Inde ad Xoarem vrbem eiusdem oræ progressus, incolas alieno doctos malo sine certamine in fidem ac deditionem accepit. Biduum ibi moratus, cum ad Orfazanum adiisset, oppidum incolarum fuga desertum reperit. Exhausta inde præda per triduum, ab incendiis, quòd regiæ propinquus admodum erat locus, honoris causa temperatum est. Ex eo loco, classe instaurata & refecta, ad caput belli Armuzium est ventum. Ad famam Lusitanicæ classis Atar eunuchus præter vrbanas copias, magna insuper auxilia è Perside Arabiaque contraxerat, & noua exspectabat in singulos dies. Ingentem prætere a nauium numerũ habebat in portu: minoris formæ actuarias amplius ducentas, maiores onerarias ad sexaginta. in iis duas inusitatæ magnitudinis; quarum alteram Principem, alteram nomine Merim vocabant. octingentas amphoras capiebant singulæ. Hasce duas, præter naualem turbam armati mille, cæteram classem duo circiter millia tuebantur. Albuquercius tormentorum genere, & virtute militum haud dubie præstabat; cæteris rebus longe erat inferior. verũ ad ostentandam animi fiduciam, fulgentibus vndequaque vexillis, cum horrifico bombardę reboatu (ea maritima salutatio est) portum ingressus, sub ipsas quas dixi maximas naues iaci anchoras imperat. Ibi cum aliquandiu frustra exspectasset, præter

insitum in Mahometanos odium insuper irritatus, quòd nemo ad se, vt fit, resalutandum accederet; Zeifadino puero, tutoribusq. palam nunciari iubet: Emmanueli Regi Lusitaniæ contra nominis Christiani hostes, ac Mahometanos præsertim, funestum ac perpetuum bellum hæreditario pæne iure susceptũ. id non nisi alterius partis deditione posse finiri. Si in fidem eius ac potestatem venire animum induant, & vectigal annuũ pendere, multorum Africæ, Asiæq. Regum exemplo; se inde cum bona pace abiturum. sin iugum recusent; pro certo habeant, secum ad internecionem vsque certandum. tertiam conditionem esse nullam. Atar, tam acri denuntiatione suspensus, tametsi terrestribus naualibusque copiis abundabat, vt dictum est; tamen quo magis ex tuto rem gereret; blandis verbis & callida tergiuersatione rem extraxit, dum exspectatæ in singulas horas nouæ sociorum cohortes adessent. iis proxima nocte in vrbem admissis; tantum spei & audaciæ barbaro accessit; vt quasi explorata iam victoria, Lusitanos mox captiuos futuros, ad supplementum nautarum & remigum in suam ipse classem præpropera gratulatione describeret. itaque ob id ipsum suis accurate præcepit, darent operam, vt quàmplurimi ex hostibus viui in potestatem venirent. Dein omissis ambagibus Albuquercio respondit: Armuzianos Reges non pendere aduenis vectigal; sed ab iis exigere consuesse. Si pari cum cæteris negotiatoribus iure Lusitani esse velint; fore illis agendi contrahendiq. in eo portu potestatem, & copiam: sin vim, & iniuriam moliantur; sensuros quantum armati Arabes, Persæq. seminudis Cafribus, & inconditis Aethiopibus antecellant. Plus viginti hominum millia sub signis habebat Eunuchus. itemq. minime dubius adesse certamen, & multo milite instruxerat classem; & curulia tormenta, ac mercenarias cohortes ad terrorem litore toto prætenderat. oppidani ad spectaculum intenti, non mœnia modo turresq. in mare versas, verumetiam tecta, & fenestras oppleuerant. Albuquercius, vbi & ex apparatu hostium, & ex Eunuchi nuntio præceptam animo dimicationem instare perspexit; naues primum suas mediocribus interuallis ita disposuit, vt neque circumueniri a pluribus facile possent; & leni circumactu singula deinceps tormenta in hostes obuerterent. Dein precatus immortalem Deum, vt sibi pro nominis Christiani gloria prælianti propitius adesset; nauarchis iam sua sponte sat incensis cupiditate victoriæ præcipit; eminus initio bombarda rem gerant; congressu abstineant, quoad ab se primum consertum ex propinquo prælium sit. vbi tormentis disiectam & dissipatam barbaram classem, ac se cominus iam dimicantem viderint; tum demum in proximas quisque hostium naues fidenter inuadant. Sub hæc, ingenti clamore, concrepantibus buccinis, tympanisque, pugnæ signum vtrinque propositum: ac simul tormentis passim ignes admoti. eodemque pæne momento & aciem oculorum coruscantes vndique flammæ perstringunt; & aures exsurdant horrenda tonitrua; & meridianæ luci cæcas tenebras noctemque atra nubes obducit. Necdum caligo euanuerat; cum speculatoriæ hostium naues destinato procursu in nostros imbrem sagittarũ effudere: dein, cum propter agilitatem momento refugerent; ac rursus incitato remigio interiores telis hostiũ fierent; haud exigua improuiso malo clades Lusitanis illata, confixiq. non pauci. At barbaris læto successu, mutuisq. adhortationibus in tantum creuit audacia, vt iam conferre pedem, & naues Christianas certatim scandere niterentur. Tũ verò ex omni parte contis mucronibusq. repetiti audacissimi quiq. præcipitantur in mare; dein minoribus machinis ad libellam aquæ dispositis; nauigia complura merguntur. Hunc maxime in modum ea pestis auersa. Atar, multitudine maxime fretus, & oculis vtramque metiens classem, primo contemptim prælium inierat; & egregie instructo parone ordines interuectus, militem

ad

A ad prædam verius quàm ad pugnam hortabatur. Sed mox volitantium pilarum
ſtridore perterritus, tuto loco ſe ſe ad littus poſt onerarias abdidit, quò ſimul ſuis,
& fugientibus in terram obſtaret, & noua identidem ſubſidia laborantibus op-
portune ſubmitteret. Inter hæc, fumo iam abſcedente, onerariæ remulco pro-
pter inopiam venti attractæ concurrerant; iniectiſq. ferreis manibus, quam quiſ-
que indeptus erat nauem, in eam tranſilire, ac nudare propugnatoribus conaba-
tur. Ante alios Albuquercius, Principe naui, itemq. alia crebris ictibus perfo-
rata, ac depreſſa, ingentibus animis Merin inuaſerat. Non vigore animorum, aut
corporum, nec naualis belli ſcientia par Luſitano erat Perſa. tantum abundantę
multitudine cum anceps aliquandiu ſtetiſſet pugna; tandem à noſtris in hoſtilem
nauem ingenti ardore tranſcenſum eſt: obtinebatq. iam cædes omnia; eum de-
ſperatis deniq. rebus barbari, in aquas ex omni parte deſiliunt. Hinc reliquis ter-
ror iniectus; vt eximiam armamentis, & aluei magnitudine, ac militum numero
nauem expugnatam videre. fugienteſq. paſſim, ſeq. in mare mittentes, partim è
ſcaphis occiſi, partim fluctibus hauſti; multi etiam inerepante nequicquam Eunu
cho in terram euaſere. Albuquercius victoria vſus, complures naues in pote-
ſtatem redegit; multis ignes iniecit: quas pręciſis anchoralibus vehementior
B venti coorta vis, toto pelago collucentes Carmanicum ad littus abripuit.
Eodem impetu naualibus etiam faces illatæ, magno periculo, ne ſuburba-
na, & ipſam denique vrbem, ædeſq. regias flamma peruaderet. Hiſce tot ma-
lis fracta demum Ataris contumacia eſt. ac metu perculſus ancipiti, ne ſimul
externam vim, & domeſticam inuidiam ſuſtinere non poſſet; oratores pacis ve-
niæq. petendæ confeſtim ad Albuqnercium miſit. Parceret iræ; cædibuſq. &
incendiis temperaret: ſat iam magnas temeritatis & peruicaciæ pœnas exactas:
quicquid præterea damni Armuzianæ rei intuliſſet, id Luſitanæ illaturum;
quandoquidem Zeifaidinus ſe ſuaq. omnia in Emmanuelis fidem permittere pa-
ratus eſſet. Reſpirandi tantum daret ſpatium, dum ſedatur militaris tumultus,
dum muliebris ploratus, & pauida concurſatio vulgi reprimitur. poſtridie Albu-
quercium ipſum victis quas vellet pacis leges omnium conſenſu dicturum. Hæc
trepidus orator, & ſupplex, per interpretem expoſuit. Albuquercius, qui nec
in perniciem vrbis pugnaret; & milites diuturno labore feſſos, quiete reficere cu-
peret (certamen à meridiano ferme diei tempore in veſperam extenderant) parta
iam victoria, receptui canit. Eunucho per eoſdem interpretes renuntiari iubet:
C ſe, quamuis captam pæne vrbem ſine controuerſia poſſet euertere; tamen Zei-
fadini gratia, cuius ætatem à culpa abeſſe intelligeret; incitatos Luſitanorum im
petus de induſtria reuocaſſe: inſequenti luce Atar ad conditiones pacis adeſſet,
fidemq. promiſſi præſtaret. in præſentia licere illi ſubditos naualibus ignes
extinguere. veruntamen caueret etiam atque etiam, ne fallendo poſtmodũ, lon-
ge ſæuius in Luſitanorum pectoribus excitaret incendium. nihil eos æque ac
perfidiam, & fraudem, ac dolos odiſſe. Cum hoc reſponſo oratores dimiſſi; &
in ſtationes è prælio reditum eſt. Inter paucas, præcipue memorabilis hæc fuit
victoria. Deſiderati ex hoſtibus mille ſexcenti; è noſtris non amplius decem. ac
præſentis è cælo ſubſidii haud dubiam fidem cum alia multa fecere; tum verò
fluitantia mox Mahometana cadauera, ſagittis (cum eo teli genere Chriſtiani
carerent) pectore aduerſo transfixa: vt ab illis miſſæ, in ipſoſmet retortæ diui-
nitus viderentur fuiſſe. Albuquercius, ducibus militibuſq. pro merito cuiuſque
collaudatis, ne quid ea nocte repentini ab vrbe motus exiſteret; acriter intendi
vigilias iuſſit. Poſtera die, vti condictum erat, de conditionibus agi cæptum.
Pax ita conuenit, vti Zeifadinus, alter eo nomine Armuziæ Rex, in Emmanue
lis Luſitaniæ Regis clientelam, ac ditionem quam optimo iure concederet: ei-

demq. Emmanueli Serafinum (is nummus aureus est) millia quindecim tributi D
nomine penderet in singulos annos. Præterea, locum Albuquercio ad arcem æ-
dificandam, ipsius Albuquercij arbitratu, assignaret; ædificationemq. adiuuaret
præsenti pecunia, cæmentis, & operis. denique, dum exstruitur arx, ædes inte-
rim in vrbe Lusitanis ad negotiandum ac diuersandũ idoneas commodaret. Em-
manuel vicissim Zeifadinum in fidem ac patrocinium benigne susciperet; & vbi
necesse foret, ab hostium incursibus omni ope tueretur. In hæc, solenni ritu da-
ta fide acceptaque, primum omnium locus exædificandæ arci deligitur, ex altera
parte in mare versus, ex altera ad ipsam regiam pertinens; quo simul ad mariti-
ma subsidia libero esset aditu, & ipsa propinquitate Regem regiosque in officio
contineret. Cæterum, quæ res Lusitanici imperii firmamentum fore videba-
tur; ea vel in primis omnia labefactauit ac perdidit. Aedificio quippe inchoato,
succedentibus inuicem classiarijs, cum Albuquercius parceret nemini, quin e-
tiam ipse ad cæteros animandos, operi manus interdum admoueret; nostrorum
paucitas, quamquam artificiose obtegente Albuquercio, facile patuit. Duo
millia bellatorum, vt minimum, esse barbari putarant, cum vix ad quingentos,
vt supra dictum est, summa pertingeret: dein, Atare magnis præmiis clam solli- E
citante, transfugia maxime fabrum ac nautarum fieri cœpta. quos cum Albu-
quercius minaciter ab Eunucho repeteret; ille subinde variis mendaciis, & fru-
strationibus eludebat. Per idem tempus è Perside legati duo ad Armuziam ap-
pulsi, vt ab Zeifadino vectigal annuum Ismaelis nomine exigerent. Ea seu ve-
ra fuit, seu ad metum Lusitanis incutiendum, ab Atare in tempus ficta legatio;
confestim ad Albuquercium à Zeifadino defertur. ille, præsenti animo, & hila-
ri vultu, Regem sine cura esse iubet: se se cum legatis illico transacturum. dein
globis aliquot è ferro liquato, hastarumq. cuspidibus, & missilibus variis in fer-
culum impositis, cum eo ferculo mittit qui suo nomine Persis aperte denũtient;
ab iis, qui in Emmanuelis fide, & imperio sint, alienis Regibus, si lacessant, tri-
butum ex ea moneta persolui. qua ludificatione vehementer offensi legati, re
infecta, pleni minarum irarumq. in Persidem rediere. Interea cum arx, quam-
quam acriter instante Albuquercio, tamen tardius cupiditate omnium cresce-
ret; Lusitana ipsa pubes atque nobilitas indignari ac fremere; se tot iam dies
in seruili opere detineri; cum interim Aegyptiæ naues contra Emmanuelis edi-
ctum impune toto ferantur Oceano, quarum opibus ditari omnes nullo nego-
tio possint. Nam quod ad ipsam arcem attineat; cui non apparere ludi operam, F
vel potius prodi sanguinem Lusitanum? quippe, simul atque ab Armuzia sol-
uerit classis, metu omni sublato, & arcem, & præsidium ipsum Persis, & Ara-
bibus illico prædæ futurum. Ergo, per tot miserias & ærumnas id agi, vt Lu-
sitanorum humeris & sudore, castellum aduersum ipsosmet Lusitanos in barba-
ro solo exstruatur. Hæc, & alia id genus, quæ in tali re segnities & auaritia sug-
gerit, occultis primum inter paucos agitata sermonibus, paulatim in vniuersam
classem manarunt. Nauarchi, qui alienæ leuitati & licentiæ moderari debuerant,
vltro se tumultuanti militi duces, & auctores præbent. Denique, ipsorum no-
mine, libellus singulorum chirographo subscriptus, ad Albuquercium à publi-
co scriba defertur: in quo erat; nautas & milites omnes iamdiu profectionem
ex eo loco postulare. frustra ibi teri tempus, finitimasq. nationes, quibus nulla
ope resisti posse; atque Ismaelem in primis Persam, eo facto irritari; cui ad eam
diem Armuziani Reges tributa persoluerint. Qui vt maxime sileat; & imposi-
tam suis ceruicibus arcem incolæ æquo animo patiantur; minime tamen expe-
dire, omissa Indica nauigatione, marisq. custodia; tenues adeo copias in tot, ac
tã longe disiuncta præsidia dissipari, carpique. Proinde classem vel ad Arabicam

A oram tuendam reduceret; vel in Indiam traiiceret ad Prætorem Almeidam adiuuandum. Id ni faceret; minime ex Emmanuelis re, & boni ducis officio facturum videri. Hæc a minoribus præfectis Imperatori proposita. Verùm ea denuntiatione Albuquercius, & natura minime blandus aut in milites ambitiosus, & regere non regi, a suis præsertim, assuetus; adeo deterritus ab incepto non est; vt lectum mox libellum in ipsas muri compages per contemptum includi à structore imperauerit. id vero perquam indigne passi Nauarchi: non modo nihil se tam benemeritos impetrasse, verum etiam ludibrio fuisse consentientem omnium voluntatem atque iudicium: itaque ipsis met sine intermissione instigantibus, naurici, rerum nouarum cupiditate, plerique, & in Imperatorem odio magis ac magis accendi; paucos ingenita probitas, aut metus, aut verecundia continebat. cæteri desidia, negligentia, prauitate certare: si ad tesseras & accipienda imperia vocarentur; vix ad nomina respondere: si maturandum quippiam esset; operam consulto remittere: sin caute & considerate agendum; vniuersa præcipitare, miscere, confundere: præsentem Albuquercium contracto vultu intueri; absentem exsecrari, & proscindere maledictis: denique, ad apertam pene seditionē res haud dubia animorum inclinatione spectare. Nihil horum Eunuchus interea nesciebat:

B quippe, & ab infensis omnia vulgabantur; & ipse discordiæ serendæ alendæq. artifex mirus, præfectorum plerosque donis ac promissis priuatim sibi habebat obnoxios. itaque nostrorum dissensione fretus, iugum excutere, ac bellum reparare sine mora constituit: grauiter semet ipsum accusans, quòd Christianis hominibus adeo & numero paucis, & voluntate dissentientibus, regnum Regemq. præceleri desperatione prodidisset. Igitur officinis in proximo per transfugas institutis, ænea clam tormenta conflare; noctu armatos in vrbem admittere; naues in tutam ab incendio stationem occulte subducere; coniunctos arci parietes perfodere pluribus locis, vt in nostros munientes repente impetum faciat. iis rebus per Abrahemum quendam Ataris inimicum ad se delatis, Albuquercius intestinæ prius fraudi, tum externæ obuiam eundum ratus, Nauarchos alloquitur. docet quanto in periculo ipsorum culpa res sit: Atarem, Christianorum maxime certaminibus odiisq. subnixum, extremam cunctis moliri perniciem. discordiæ mala, sacramenti religionem, Emmanuelis Regis præcepta commemorat. caueant, ne gloriosam adeo victoriam, ac pæne diuinam, cuius fama iam longe lateq. manauerit, perfidis coitionibus, ac detestabili animorum obstinatione corrumpant. Hisce castigatio-

C nibus, minisq. insuper exterriti præfecti, cū sese purgarent, & in officio fore promitterent; Lusitanos quique in vrbe, quique in arce versarentur; illico in naues cum omni instrumento Albuquercius reuocat. Inde patefacta sua consilia sensit Eunuchus; neque vltra iam distulit bellum. Nauis actuariæ carina erat ab Albuquercio in littore posita: in eam primum iniicit flammas: deinde in classem nostrā ex vrbe varii generis tela contorquet. Albuquercius, nequicquam Rege, regiisq. præmonitis, vt fœderis & iurisiurandi memores, pacta fidemque seruarent; applicitis ad terram nauibus, vrbem continuis octo diebus pergit quatere. Ea diuerberatione quamquam ciuibus luctuosa; tamen cum haud ita multum ad summam vniuersi proficeret belli; ab oppugnanda ad circumsedendam Armuziam vires, & consilia transtulit. Neque admodum difficilis fore videbatur obsidio vrbis in arido ac sitienti solo pæne cunctis non modo ad cibum, sed etiam ad potum importatis vtentis; & vna litus opportunitate, vt supra dictum est, in admirabilem celebritatem, frequentiamq. perductæ. Siquidem paucis exceptis oleribus, nihil ferme tota insula seritur. Cisternæ aliquot intra ipsa mœnia cadentem è cælo excipiunt imbrem, idq. perrarò. Ad Turumbacum (quattuor ab vrbe millia passuū is abest locus) aliquot numerantur putei; cętera mirum in modum squalent, arentque.

quę.

que. Albuquercius Nauarchis ad opportuna loca dispositis, scaphas etiam remige ac milite instructas insulam dies noctesq. circumire iubet. multa paucis diebus nauigia cum ipsis commeatibus intercepta. nautæ milites'q. ad terrorem decisis naribus,auribus, manibusque, in littore expositi. Præterea Turumbacū Georgius Barretus Castrius cum expeditis octoginta viris noctu profectus,circa quartam fere vigiliam,quod tempus altissimo somno mersos homines tenet, nec opinato aduentu sopitos palatosque custodes oppressit. sagittarij ducenti; equites quinque & viginti in eo præsidio erant. cæsi cum ipso præfecto plerique,& cæsorum corporibus peditum equorumque,& alia materia oppleti putei. ac, ne aperiri denuo possent, cum delectis non amplius viginti viris in ea statione relictus Laurentius Syluius Castellanus egregia virtute Centurio. Aduersus eū manipulum cohortes aliquot ex vrbe cum erupissent; circumuentos Lusitanos,& in orbem pugnantes, ad vltimum iam discrimen adduxerant. ac superfuisset nemo, ni Albuquercius in omnes hostium motus intentus,cum centum & quinquaginta armatis celeriter affuisset. eius aduentu integrata pugna. & ex altera parte Atar, & Rex ipse hortatores aderant:ex altera,inter primos ordines Albuquercius prælium ciebat acerrime. ad extremum,superante hostium multitudine,pluribus iaculis frustra petitus, cùm ictus omnes impenetrabile scutū,& egregia lorica respueret; haud tamen exiguo cum vitæ discrimine,plerisque suorum sauciis, vno tantum desiderato,sese ad scaphas in proximo stantes recepit. Ex hostibus cecidere complures. in iis princeps iuuentutis Amis (qui honoris vocabulo xa dicebatur) manu promptissimus,cui nuper ob coniurationis crimen exsulanti, reditū in patriam Albuquercius ipsemet impetrauerat; ac tum ex cataphracto equo in liberatorem suū impia tela torquenti, missus in incertum è tormento globus femur alterum abstulit. Acriore inde custodia cum omnes vndique commeatus ab vrbe arcerentur;inopia primum,dein fame sitiq. vrgeri ciuitas cæpta: quæ mala cū diutius ferri natura ipsa non fineret; concursus quotidie plebis in regiam fiebat detestantium bellum,sibique,& vxoribus, ac paruis liberis alimenta precibus iratis efflagitantium. Atar interea per idoneos viros tumultum sedare vix poterat: & incassum propinqua Persarum auxilia,& explorata victoriæ spes iactabatur: ingens quippe rerum desperatio populū ceperat;iamq. in eo res erat,vt Albuquercius vrbem malo subactam rursus in potestatem acciperet, legesq. denuo imponeret victis; cum nihil tale merentem,in ipso articulo rei ad exitum perducendę,Nauarchi fere omnes repente destituunt;& passis velis in Indiam consensu transmittunt.neq. id modo,verum etiam ad suam ipsi leuandam infamiam, vt fit,insontē Albuquercium fictis criminibus vltro apud Almeidam Prætorem insimulant.Ab iis tali tempore desertus Albuquercius, Quexomen tamen insulam subita incursione vastauit;ac subsidio venie̅tes Armuzianis duos Larecij Regis propinquos cum sagittariis quingentis cęcidit;& in conspectum vrbis cadauera vtriusq. proiecit. Sub idem tempus,è captiuis est cognitum,ab Lara Carmaniæ vrbe,& Bahareno insula Persici sinus,classem aduentare nauiū septuaginta, rebus omnibus ad dimicandum paratam.ac simul ab Socotora nuntii tristes venere;arcem Lusitanā præsidiumq. in summo versari periculo. Fartaces,post Christianæ classis profectionem,concitatis denuo ad arma incolis,acriter Lusitanos premebant. Harum rerum fama permotus Albuquercius, nouis commeatibus ex hostico duas, quæ solæ supererant, naues instruxit. ac dolore tantæ ad irritum cadentis victoriæ fremens gemensque, Socotoram Ianuario mense repetiit. Eius aduentu soluta statim obsidio est; fugati denuo Fartaces;& Socotoranis, quòd iterū defecissent, mulctæ nomine, grauius vectigal impositum.

LIBRI TERTII FINIS.

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER QVARTVS.

B

EQVITVR annus octauus à ſeſquimilleſimo, inſignis graui clade Luſitanorum, & acerbo Laurentii Almeidæ eximij bellatoris interitu. Is, cum ad Cocinum è Ceilano inſula reuertiſſet; ad cuſtodiam inde Malabarici maris nauibus octo prodierat. Interea Caleeutanus, & Arabs, ſuæ vterque gentis ac ſectæ populos Regeſq. ad arma inſtigare; accuſantes ignauiam, quod abditi intra mœnia & portus, alienigenas homines, natura, ſermone, legibus, inſtitutis multo magis quàm maris atque
terrarū interuallo diſiunctos, tamdiu vagari toto pæne Oriente populabundos;
neque claſſes modo, ſed iam, ſi Diis placeret, colonias quoque in Aſiam arbitratu ſuo mittere paterentur. Huiuſmodi caſtigationibus monitiſq. cum alios principes ac dynaſtas, tum vero Mamudium Cambaiæ Regem præpollentem ea tempeſtate opibus armiſq. in cauſam traxerant. Eſt autem Cambaiæ regnum, quà bicornis Indus in mare fertur, ſoli vbertate, finium amplitudine, fluminum, vico-
C rum, vrbiumq. frequentia inclytum in primis. Ab Oriente Mandoam terram;
ab Occidente Nautacos, ſeu Gedroſios attingit: à Septentrione Sangæ, ac Dulcindæ regnis; à Meridie mari, & limite Decanio terminatur. Ipſa regio, Cambaia: populi, incertum vnde, Guzarates appellantur: ſuperſtitionibus, & mercaturæ apprime dedita gens, bello admodum inutilis. itaque externo fere milite Reges vtuntur. Ac Mamudius, quòd erat ex hæreſi Mahometana, Aegyptium Campſonem eiuſdem ſuperſtitionis præſidem per litteras ac legatos vrgere non deſiſtebat, vt promiſſa Zamorino auxilia tandem aliquando ſummitteret. Idipſum Zamorinus, & Aegyptij negotiatores aſſidue flagitabant. Hiſce tot ſtimulis actus Campſon, quamquam ſuopte ingenio pacis quàm belli cupidior; tamen cognita ex Mauro monacho ferocia Regis Emmanuelis, Chriſtianæ quidem rei in ſuo regno pepercit, quod ita futurum Emmanuel ſagaci coniectura proſpexerat; cæterum ad exturbandos armis ex India Luſitanos, quando nihil prorſus minæ valuerant, animum & curas intendit. Igitur ad materiam nouæ claſſis petendam, onerariæ quinque & viginti cum valido præſidio Mammalucorum (ea erant Aegypti robora) in Ciliciam deſtinatæ. In eas cum oneribus redeuntes di-

pinitus factum est, ad vniuersi deinde omen euentus, vt Andreas Amaralius Lu D
sitanus, qui tum erat in principibus Rhodiæ militiæ, cum nauibus egregie in-
structis decem, incideret. Is audacter commisso prælio, Mammalucis ferme
trecentis occisis, onerarias sex depressit, quinque captiuas abduxit; cæteras in
fugam actas fœda coorta postmodum tempestas lacerauit, ac dissoluit: decem
tantum quassatæ fluctibus Pelusium tenuere. inde aduerso Nilo Cairum sub-
uecta materia, & a naualibus fabris particulatim elaborata, tridui itinere camelis
Suezium maris rubri deuehebatur, ibi demum intextæ, & compactæ carinæ cũ
necessariis armamentis deductæ sunt. Eæ fuere in præsentia triremes tantum-
modo sex, celsiores onerariæ quinque; ad quas Calecutanus orator Maimames,
de quo supra diximus, Mahometicæ prauitatis antistes, cum vna longa naui se
adiunxit. In eam classem, præter nautas remigesque, Mammaluci mille & quin
genti propugnatores impositi. Expeditioni præerat Hocenus Persa, qui patria
lingua Mir, hoc est dux siue præfectus, honoris causa fuerat appellatus, rei naua-
lis gloria per id tempus admodum illustris. Hunc, Maimames regionum peri-
tus, præter littus Arabicum, superato Persico sinu, ad insulam & oppidum oræ
Cambaicæ seu Patalenæ Dium adduxit: quam regionem priscis Carmaniam
fuisse nonnulli recentiores falso putarunt. Huic insulæ imperitabat eo tempore E
Iazius, natione Sarmata, quem olim finitimi Turcæ, prædam è Christianorum
agris agentes, à nutricis vbere auulsum vna cum aliis infantibus puerisq. in serui-
tutem abduxerant. Mahometanis inde sacris initiatus, vt erat lacertoso corpo-
re, ac viuido in primis ingenio, ad summam sagittandi scientiam quotidiana e-
xercitatione peruenit; ac per manus, vt fit, aliis aliisque diuenditus dominis, in
regnum denique Cambaiæ defertur, & Regi Madrafaxao Mamudii parenti pro
amicitia dono datur à mercatoribus. Apud quem, auguriis mire deditum, cum
sagittariæ artis egregium specimen præbuisset, immunda inter volandum aue
destinato confixa; ab ea primum laude commendatus, dein aliis quoque muneri-
bus pruden ter ac dextere obeundis non vulgarem gratiæ locum breui tempore
nactus est. Cùm in dies familiaritas cresceret, libertate donatum Rex in præto
rianorum ordines cum largo stipendio adscribit. dein, virtutis ergò, Melicum vo
cabulo gentis appellat. postremo vicum ei maritimum, & insulam, de qua dice-
bamus, Dium, iure beneficiario attribuit. Eam insulam, vestigiis tantum diru-
tæ quondam vrbis nobilem, cæterum eo tempore tectis & incolis infrequentem,
Iazius, tum loci opportunitate (quòd medio veluti è spatio facilis inde vel in F
Arabica littora, vel in Decania regna decursus est) tum vigilantia solertiaq. pel
liciendis vndique mercatoribus, ad insignem celebritatem breui perduxit: sepsit-
que insuper mœnibus, & propugnaculis. Ad hæc, trans euripum, seu fretum,
quod insulam facit, in orientali continentis plaga oppidum condidit, recepta-
culum aduenis militibus, maxime Turcis; vt ab Diensibus freto diuisi, rixandi
cum iis ac tumultuandi causas procul haberent. id oppidum primo Gogala, dein
Rumepolis vocitatum ab ipsa re. Duplicis quippe generis Turcæ versantur apud
Indos, militiæ causa mercede conducti: Asiatici, & Europæi: illos æque In-
dus ac Lusitanus proprio nomine Turcas; hosce, quod à Byzantio ferme euocan
tur, quo translatum ab vrbe Roma quondam imperium est; corrupta Græca vo-
ce Rumes, quasi Romæos appellant. huic ergo nationi Iazius, vti dicebam, se-
paratum ab incolis locum ad commorandum attribuit. Tum etiam pecuniis in
dies auctus, prædatoriam classem haud contemnendam instruxit. Hic aduenien
tem cum exspectatis iam pridem auxiliis Hocenum gratulabundus accepit, ac se
se, quòd ita Cambaiæ Regi cordi esse intelligeret; adiutorem illi & socium ad om
nia fore professus est. Communicatis inter se consiliis, dum de ratione gerendi

belli

A belli deliberant; à speculatoribus affertur, Laurentium Almeidam cum paucis nauibus ad Ciaulum stare, expositis in terram copiis, nihil minus quam de aduentu classis Aegyptiæ cogitantem. Vltra Dium leucas circiter quinquaginta id emporium est; duas recedit introrsus à mari. Præterlabitur eiusdem nominis fluuius, quem, vt cæteros ferme Orientis amnes, longo tractu æstuarium influens, capacem ac patientem omnis generis nauium reddit. Ei tum oppido imperitabat Nizamalucus, vnus è Decani regni præfectis, qui Rege in custodiam incluso, totum eius imperium sibi nefaria conspiratione diuiserant. Quæ portio Nizamaluco obuenit, in eius ora maritima Ciaulum est. ipse mediterraneis maxime se regionibus continebat. ac licet ob diuersitatem religionis, ac generis, Christianos odisset; quæstus tamen, & commercii causa, mandauerat præsidibus loci, vt cum aduenis Lusitanis amice ac liberaliter agerent. Ergo, dum ibi securus moram ducit Almeida, vt Cocinensibus onerariis quæ ad Ciaulum stabant, præsidio redeuntibus esset; incerto auctore affluxit rumor, Aegyptias naues complures cum egregio militum armorumq. apparatu in Indiam penetrasse. Primo nihil eiusmodi sermonibus commouetur Almeida. increbrescente dein fama, concilium aduocat. omnibus incredibilis visa res. quibus enim machinis,
B naues, maioris formæ præsertim, ab interno in externum mare, tanto continentis terræ spatio transuehi, aut quomodo nouam in Arabico intimo sinu classem ædificari, ornariue potuisse, locis circa siticulosis arentibusque, nulla ferme excedua sylua, nulla ferramentorum, nulla fabrum, ac nautarum, aut remigũ copia? Scilicet anniuersarias à Meca naues maiore fortasse quàm soleant præsidio Diũ appulsas, id vulgo cuncta in maius attollenti classis inusitatę speciem præbuisse. Ad hęc, inanes sæpe iam ante rumores ad Lusitanos terrendos consultò dissipati, & vana ac fallacia incolarũ ingenia memorantur. Hisce aliisq. id genus argumẽtis eleuata nuntii fides: & Laurentius, de more, certaminibus ludicris militariter tempus terebat; cum ab iis, qui carchesia speculandi causa tenebant, aduentans repente conspicitur classis, incerto, propter distantiam, numero & genere nauiũ. Hocenus is erat, dum suam Iazius quoque classem expedit, ad opprimendum, vel certe distinendum Almeidam celeriter antegressus. Initio, Albuquercius, quòd ex Arabia dudum exspectaretur, adesse creditus à nostris. Mox, vbi propinquitas ipsa Mahometanas naues peritis talium rerum aperuit; repente nũtiis aliis super alios missis, Almeida vagos in littore præfectos, & milites raptim na-
C ues conscendere, arma capere & aptare ad prælium iubet. Vix dum iussa peregerant, cum Aegyptii demissis antennis ad pugnam instructi portum inuehebantur. Trepidos inopinata re Lusitanos, metuq. perculsos, in potestatem haud ita magno negotio venturos putauerat barbarus. ast vbi præsentiore quàm credi posset animo frequentes armatos ad margines nauium, & pro tabulatis & castellis aspexit; ex tuto rem aggredi, & Iazium omnino opperiri constituit. in agmine tantum eo die leuiter dimicatum est, neutris vniuersi certaminis aleam subire ausis. Hocenus, ad vitandum congressum ordine simplici prætervectus, paulo supra nostrorum stationem, ad ripam fluminis loco vadoso naues applicuit; quòd eæ plano alueo de industria fabricatæ, multo minorem quam Lusitanæ aquarum altitudinem postularent. Proxima nox animando vtrinque milite, & corporibus curandis insumpta. Postridie, ignarus Hoceni consiliorum Almeida, ventutiq. mox ab Dio subsidiũ, vltro sublatis anchoris ad hostem subit infestus. Maxima Lusitanæ spes victoriæ in dextris erat, si naues Aegyptias iniectis harpagonibus comprehendere, ac pugnam ex propinquo conserere potuisset. Vbi eos ab exoptato congressu natura loci prohibuit; tormentis admoti confestim ignes, & missilibus vndique certari cæptum. Inde laniari subito corpora, & nauium

& nauium latera atque armamenta perfringi; & horrendo fragore, variiſq. clamoribus, ac miſto vulneratorum & morientium gemitu cuncta perſtrepere. Barbari, & multitudine defenſorum, & omni telorum genere ex præparata in id ipſum copia; & numero ac forma ipſa nauium ſuperabant, quippe, præter quam quòd erant tectæ picatis funibus à puppi ad proram vſque reticulato opere pertinentibus; tanta erat inſuper earum celſitudo, vt in noſtras apertas, libratiora ſuperne iacula, & certiore ictu pleraque inciderent. Verum iniquitates omnes vincebat audacia Luſitanorum, & inexplebilis quædam gloriæ laudiſq. cupiditas. Multi eo die ex vtraque parte interfecti, plures vario telorum genere ſauciati. Laurentius ipſe, conſpicuo loco prælium ciens, duabus deinceps ſagittis haud ſine acri doloris ſenſu configitur. Sacrificulus quoque Maimames, dum infra puppim abdito loco Mahometem adorat, miſſo temere globo diſcerptus, obitæ cum tanto labore legationis, & concitati aduerſum Chriſtianos belli præmium egregium tulit. Hoc maxime modo pugna propemodum æquo Marte in veſperam extracta, Iazius cum actuariis circiter quadraginta ſuperuenit. Ad eius aduentum index lætitiæ clamor ab hoſte ſublatus: & incerta victoria prælium, laſſitudo, & appetentes iam tenebræ diremerunt. Iazius Luſitanam claſſem perrumpere nequaquam auſus, ad oſtium fluminis anchoras iacit: dein ſilenti nocte diuerſam abradens ripam, quàm longiſſime à noſtris potuit, ſeſe cũ Hoceno coniunxit. Ea re animaduerſa, extemplo ad Almeidam duces Luſitani conueniunt. Sat iam decoris ac laudis ex vtriuſque diei certamine partum demonſtrant. nunc tanto incremento auctis hoſtium copiis, cedendum aiunt tempori; & nulla interpoſita mora naues ex arcto & impedito loco in altum explicandas. Hæc pro ſua quiſque parte ſuadere præfecti. Almeida, vt erat exiſtimationis ac dignitatis nimio plus retinens, nocturnæ fugæ ignominiam veritus, cedendum vtique, ſed ſenſim, & oborta demum luce, reſpondit. neque vllis cuiuſquam obteſtationibus demoueri ſe de ſententia paſſus eſt. Vbi diluxit, accerſitas iam a Ciaulo ſociorum onerarias Luſitanicis intermiſtas, retrorſum æſtu ſecundo iubet ad mare tendere. ipſe, quod periculoſiſſimum erat, antecedentium tuenda terga ſibi deſumpſit. Barbari noſtros conſpicati abeuntes, illico ſubſequuntur; teliſq. ac tormentis morari ac retinere contendunt. In eo tumultu forte ita accidit, vt inſciis omnibus, maioris formæ ferrea pila ſub ipſum clauũ adacta perincommodo loco nauem Almeidæ perforaret. inde accepta clam aqua paulatim alueum degrauabat: ac tanto denique pondere in piſcatorios cancellos, tranſuerſo amne prætentos, impegit; vt iniectis à Pelagio Soſa trierarcho loris, quamquam acerrime concitato remigio, nulla inde vi vnquam auelli potuerit. Cum vndique inſtaret hoſtis, & iam progreſſi nauarchi, animaduerſo periculo fruſtra in aduerſum æſtum (& eſt ibi ad inſtar euripi rapidiſſimus) ad opem Almeidæ ferendam toto impetu, niterentur; egregia velocitate lembus à nautis imperatori ad fugam offertur. Hortari omnes, & orare, vt confeſtim illuc è naui deſiliat, ſeq. Franciſco parenti, ciuibuſque, & Emmanueli Regi ſeruet incolumem. At ille, fortibus oculis, Deus, inquit, ac ſuperi omnes, tale flagitium auertant, vt cariſſimos commilitones meos, adeo de me, deq. patente meo, ac de communi patria benemeritos, in extremo diſcrimine derelinquam. Dein, reiecto nauigio, propugnatoribus ad loca idonea diſtributis, qua maxime parte laborari animaduertit, eò celeriter aduolat. Tam inſigni virtutis & caritatis exemplo reliqui mirum in modum animari. Nulla, quamquam in tantis anguſtiis, mentio deditionis, aut pacis. Cuncti ſeſe ad vitam præclaro exitu decorandam intrepide comparant. At ex altera parte barbari, in eo verti victoriam rati, ſi duce hoſtium aut viuo aut mortuo potirentur; omiſſis cæteris

A nauibus, vnam prætoriam circumſiſtunt. neque tamen ad inuadendum, vel ad rem propius gladio & cuſpide gerendam eſt animus: tantum ex interuallo incendiarias ollas, & ſagittarum examina, & plumbeam procellam in noſtros effundunt. Cum biremibus maxime iniquum certamen erat. Eæ, ne reſpirandi ſpatium hoſti daretur, prope ad Numidarum equitum ſpeciem in turmas diuiſæ, eum in orbem pugnæ ſuccederent, agilitate incredibili procurrentes inuicem ac refugientes, immobilem, & hærentem vno loco prætoriam, haud tamen impune eludebant. quippe non pauci, & promptiſſimus fere quiſque, dum incautius ſubeunt, deſtinatis è ſuperiore loco iaculis figebantur. Inter hæc, Laurentio, propter magnitudinem & animi & corporis inprimis ad ictum opportuno, excuſſa è tormento pilà dimidiatum femur abripuit. Eo vulnere debilitatus, cum ſeſe ad ſellam malo appoſitam reclinaſſet, ſuos ex eo ipſo loco ad gloriam ac decus intermortuis vocibus adhortanti, ac propoſita morientibus pro Chriſti nomine referenti præmia, globus alter, auulſis à pectore coſtis, fœdo & horribili aſpectu præcordia patefecit. Corpus lacerum, quo minus conſpici poſſet, raptim à ſtipatoribus è ſuperiore loco detractum in tabulata proiicitur. & noſtros iam ſanguis, iam tela defecerant: reliquis ex omni numero duntaxat viginti, & iis quidem ipſis
B perpetuo labore ac defatigatione confectis. Tum demum hoſtes ad Prætoriam ſuccedere, in eamque nudatam propugnatoribus tranſilire auſi. Duorum hinc Luſitanorum perditis in rebus facinora memorantur egregia. Vernaculus erat alter Almeidæ, Laurentium Frerium Catum vocabant: is inter pugnam lumine captus ictu ſagittæ, cum ab heri cadauere auelli non poſſet altero cruorem, altero lacrymas oculo ſine fine profundens; ab irruentibus repente Mahometanis opprimitur. neque ſe tamen circumuentus abiecit, ſed præſenti ſtrinxit animo ferrum: ingentique edita ſtrage, & hoſtium corporibus domino tumulato, ſuper eam denique ſtragem, præclare ſeque & Imperatorem vltus occubuit. Speculator & carcheſii cuſtos erat alter, Andreas nomine Portuenſis. hic plumbea glande ſaucius humerum, & inſuper vſu læuæ manus amiſſo, nihilominus dextra plus biduum ex ipſo carcheſio dimicans, barbaris in tantæ virtutis admirationem adductis, accepta demum incolumitatis fide ſe dedidit: ac ſuis poſtea reſtitutus, & honore (vti erat æquum) & ſtipendiis auctus eſt. Cæterum potiti Prætoria Mahometani, traditis in cuſtodiam iis quos in poteſtatem viuos acceperant, partam tanto ſudore & ſanguine victoriam inter ſe gratulantur: per eos quippe dies è ſuis omnino ſexcentos amiſerant, cum è Chriſtia-
C nis cecidiſſent haud amplius centum, & quadraginta. ergo ad humandos commilitones de more conuerſi, & Mahometano antiſtiti Maimami, quod inter adorationem obierat, quam ipſi vulgo zalam appellant, vtpote ſine controuerſia in cœleſtes relato, fanum cum perpetuis luminibus poſuere. adeo vel adumbrata virtus, & ficta religio, in admiratione, & honore etiam apud barbaros eſt. Almeidæ corpus, quæſitum ad ſepulturam, quantauis adhibita cura dignoſci non potuit. Luſitanicæ naues, quæ mature diſcrimen effugerant, cum in oculis pæne ducem amiſiſſent, opitulandi facultate præciſa, inde ad Cocinum plenæ luctu ac mœſtitia reuertuntur. Cladis eius nuntium, Prætor Almeida, vt dignum erat illa perſona, ſapienter tulit: præclare, vt in malis, cum Laurentio filio actum affirmans, quod nulla accepta ignominia, contra nominis Chriſtiani hoſtes egregie dimicans, extremum obiiſſet diem. Simul, cum inſolita victoria elatos barbaros intelligeret, ad eam ferociam reprimendam, contractis vndique nauibus militibusque, ſeſe impigre comparabat. Inter hæc, Albuquercius compoſitis ad Socotoram rebus, nauibus tribus è Luſitania nuper eò delatis, & epibatis ferme trecentis, Armuziam repetit. inſpi-

ciendi magis causa, quam quod tantulis copiis vrbem recipere se posse con- D
fideret. Calaiatum ex itinere primum, cuius ante meminimus, Armuzianæ di-
tionis emporium, quod ab Emmanuele Rege desciuisset, improuiso aduentu ce
pit, ac præda exhausta, ignem tectis iniecit. Inde prouectus in Armuziæ vrbis
conspectum, haud modico auctam incremento arcem offendit, ac turres ad alte
ram vsque contignationem Ataris cura perductas. præterea, nouum aggerem,
& vallum vrbi circundatum, æneis tormentis ad opportuna loca dispositis. in-
gentem deniq. commeatus, & aquæ vim, per eos menses inuectam, Rege regiisq.
de infesto Lusitanorum reditu haud sine causa solicitis. Albuquercius, nauigijs
tantum aliquot interceptis, ne tentata quidem oppugnatione, ad Nabandem con-
tinentis oppidum è regione Armuziæ repente descendit. Validum erat ibi Zei
fadini præsidium: & locus tortuosis ad obliquum ictū munitionibus Indico mo-
re cinctus. omnia tamen Lusitanus felici conatu perrupit; cæsoq. præsidio, oppi
dum direptum incendit. Vastatis dein circa agris, cum litteras ab Emmanuele ac-
cepisset, quibus iubebatur Almeidæ Prætori in administratione succedere; Ocea
no transmisso Cananorem venit, quo Prætor item paulo ante sese ab Cocino cō-
tulerat. Ab eo cum Albuquercius prouinciam ex Emmanuelis decreto repete-
ret; nondum, ait Almeida, maturum eius rei tempus aduenisse. Pulsis ex India E
Mammalucis, & pacata prouincia, sese tum denique magistratu abiturū. Ar-
debat cupiditate Prætor, filii necis, antequam è prouincia discederet, vlci-
scendæ. præterea, exulcerato fugitiuorum calumniis, & criminationibus ani-
mo, male iampridem de Albuquercio sentiebat. itaque, vt sunt nimium acu-
ta ad suas confirmandas, & fouendas opiniones hominum ingenia; interpreta-
tus, neque è Lusitana re, neque ex Emmanuelis maiestate esse, tantum impe-
rium, temerario, & impotenti, & dubiæ sanitatis viro committi; nequicquam
expostulantem Albuquercium, per speciem capiendæ quietis, & relaxandi à tot
laboribus animi Cocinum ablegat. ipse nauibus vndeuiginti, & milite & instru-
mento bellico præclare ornatis, Cananore profectus circa initium anni inse-
quentis (qui fuit seculi huiusce nonus) ad Anchedinam insulam tenuit. ibi dum
nautici aquantur, alloquendos præfectos ac milites ratus, concione aduoca-
„ ta, ita disseruit. Quando peccatis factum est meis, vt mihi, vobisq. Laurentium
„ & comites ex vniuersa nobilitate delectos, in medio cursu ætatis, honorumq.
„ casus magis aduersus (quod scitis ipsi) quàm hostium virtus eriperet; non igno
„ ro, fortissimi viri, quiddam insuper à me piaculi contractum esse, quod insolita F
„ victoria tandiu exsultare Mahometanum, & nefaria passim vexilla gratulabundū
„ explicare sim passus; ac non protinus ab tristi nuntio, quamuis parua & subita-
„ ria manu, ad expetendas ab iis pœnas, vna fretus immortalis Dei præsentia du-
„ xerim. quid enim, tali præ fide ac duce, non audendum nobis fuit? Ille, gentem
„ nostram ex remotissimis regionibus, ad Liberi, & Herculis, & Alexandri vesti-
„ gia melioribus multo auspiciis, & fructu longe solidiore calcanda, subditis æternę
„ gloriæ facibus incitauit. ille, nobis, aduersus impuros nominis Christiani ad-
„ uersarios, & pia toties arma induit, & de tot tamque opulentis nationibus cla-
„ rissimas terra mariq. victorias peperit. ille, paucitati nostræ vires atque animos
„ dedit, hostium multitudini formidinem ac terrorem iniecit. ille, nobis, in a-
„ lio pæne terrarum orbe rerum omnium pressis inopia, diuinitus opem ac sub-
„ sidium tulit: Afrorum, Arabum, Persarum, Indorumque tam sæpe conspi-
„ rationes, machinas, apparatus momento discussit. vt optimo iure, nunc etiam, vel
„ exiguis copiis ad retūdendam insolentis barbari audaciam proficiscens, vnica nu-
„ minis diuini fiducia secundos mihi rerum euentus non sine causa polliceri po-
„ tuerim. Quid ergo tam laudabiles impetus, & digna viro consilia retardauit?

Fatebor

A ,, Fatebor ingenue id quod res est, Lusitani: humano quodã timore sũ veritus;
,, ne si ad hostes ita multos, & recenti victoria feroces, non prouisis ante
,, commeatibus, non euocatis Regum sociorum auxilijs, non iusta classe, &
,, instructa hoc militum robore, extemplo tetendissem; in aliquam fortasse re-
,, prehensionem incurrerem, quod iracundia præceps, domestici doloris cau-
,, sa communem rem in apertum discrimen obijcere minime dubitassem. ita,
,, dum summam rationum mearum tacitus apud me subduco, nimium fortasse
,, cautus, quam parum prudens aut amans reipub. videri hominibus malui.
,, Nunc, quando & Deum ipsum, cuius agitur causa, propitium, vt spero, & clas-
,, sem ita ornatam habemus, vt nihil merito desiderari à quopiam possit; est sa-
,, ne, cur celso, & erecto animo ad vlciscendam Laurentij, & popularium necem
,, sine mora pergamus. veruntamen, antequam iniuriam hanc bello persequi-
,, mur, delenda nobis est macula, magno meo cum dolore iam ante suscepta:
,, quod Sabaium hunc, Decanium tyrannum, tot menses impunitum esse permit-
,, timus. Hic, qua impudentia atque audacia cum Nizamaluco, & cęteris Decani
,, regni præfectis, commissum sibi ab Rege suo imperium, per scelus, fraudemq.
,, possedit; eadem & cum hostibus Lusitanici nominis consociauit arma; & di-
B ,, stentis ad Cananorem nostris, ædificatam hoc ipso loco à nobis arcem, nequis-
,, simo transfuga duce non dubitauit inuadere. Quas ob res, equidem caput ip-
,, sius regni Goam aggredi cogitabam. sed quod ab alto retractior, (vt audio) &
,, ab hisce nouis hostibus nimium remotus est locus, rem in tempus aliud diffe-
,, remus. Dabulum æque nobile eiusdem ditionis emporium, atque à mari, &
,, Aegyptijs stationibus haud ita seiunctum, in præsentia petere est animus. id vbi
,, prope in conspectu vrbis Diu ceperimus; tum, perculsis recenti pauore barba-
,, ris, in Cambaianum, & Aegyptium signa infesta vertemus; & gloriosum, Chri-
,, sto fauente, de vtrisque agemus triumphum. Quod vt ita futurum esse pro cer-
,, to habeam, cum alia multa, vt dixi; tum vestra in primis, Lusitani, egregia virtus
,, & alacritas facit. cui, quoniam ita de me, deque sanguine meo meremini, ego
,, quoque (sic me Deus bene iuuet) pro mea parte non deero. Magno silentio,
maiore cum assensu auditus est Imperator. atq; ad non dubiam victorię spe in-
credibilis ex omnium fronte, oculisq. animorum ardor emicuit. Inde magistri
Dabulum dirigere naues iussi. Id oppidum oræ Decanæ, eodẽ ferme quo Ciau
lum situ, magnifico impositum flumini, duas ferme leucas recedit à mari. ac tũ,
C assiduo concursu negotiatorum, & cumulatis longa pace diuitijs erat insigne.
Quocirca Sabaius, præclare conscius cuiusmodi se in Lusitanos prębuisset, ca-
stello ad portus aditum exstructo, vrbem insuper aggere, & vallo munierat, præ-
sidioq. firmarat militum varij generis sex circiter millium, in quibus erant mer-
cenarij Turcæ quingenti. Itaque ex tanto apparatu Saracenus loci præfectus
adeo erat animo soluto, & securo, vt ad Lusitanicæ classis rumorem, non mo-
do quicquam ex vrbanis apothecis, vt fit, in remotiora loca asportari vetuerit;
sed etiam oblectationis causa, vxorem è villa, fœminasque alias nobiles ad
spectaculum euocarit. Erant in Almeidæ classe Lusitani bellatores mille, &
trecenti: & è socijs vrbibus quadringenti Malabares, quorum singuli de mo-
re seruos in armis exercitatos plures paucioresue pro censu in expeditionem
eduxerant. Vt in conspectum Dabuli ventum est, nocte in explorandis va-
dis insumpta, postridie Almeida triremes ad oppugnandum castellum præ-
misit. ibi dum tormentis, & iaculis vtrinque certatur, ipse interim cum ce-
teris copijs absque vlla trepidatione in terram egreditur. Ad aggerem sub-
eunti, patentibus portis vndique sese hostes offundunt. Quandiu missili-
bus agebatur, æquis viribus dimicatum. dein, cum sese Lusitani acrius in-

tulissent, & collato pede aduersa corpora gladiis hastisqu confoderent; commota primum hostilis acies; deinde, vincente pudorem metu, in fugam auersa. Et Lusitanos, præter insitam virtutem & audaciam, illud etiam non mediocriter iuuit, quod conserta iam pugna, oppidani è turribus ac propugnaculis tela necessario sustinebant; ne ambiguo ictu in suos nostris permistos inciderent. ita, dum intra vrbem sese effuso cursu barbarus recipit; eodem impetu tergis insistens Lusitanus irrumpit. Ibi vero, quantam vim ad efferandos homines habeat ira, perspici potuit. Siquidem externi, qui prælio superfuerant, cum se per auersam oppidi partem eiecissent, in oppidanos, nullo sexus vel ætatis discrimine, ab Lusitano sæuitum est. dein tectis publicis priuatisque subditæ faces: ac prædæ magna pars raptim ad mare auecta. multo plus tamen voracissimus ignis absumpsit. & mortales plurimi, cum se metu mortis varias in latebras abdidissent; aut ruina oppressi, aut enecti fumo, aut ignibus hausti sunt. Neque vrbe tantum se se flamma continuit: naues quoque in portu aliquot eodem incendio conflagrarunt. Ab hoc tam claræ vrbis excidio, cuius fama confestim longe lateq. manauit, Dium victrici classe prouectus Almeida, ante ipsas portus fauces, parato ad pugnam agmine constitit. Hocenus, cum de hostium progressu per exploratores in singula pæne momenta certior fieret, obuiam ire nostris, & in alto collatis viribus dimicare decreuerat. Sed Iazii suasu deinde mutato consilio, intra portum sese continuit, vt vno tempore maritimis, atque terrestribus auxiliis contra Lusitanum vteretur. Nam præter Aegyptias, & Dienses naues, & parones ferme octoginta, qui ab Calecuto per eos dies accesserant; in muris etiam ac littore toto, varii generis tormenta erant locis idoneis collocata: & Iazius cohibendi à fuga militis, & nouas identidem copias è terra submittendi prouinciam sibi desumpserat. Almeida, vbi præter opinionem inclusos intra munimenta vidit hostes; idipsum victoriæ omen interpretatus, reliquum diem contemplanda natura loci, & consultando consumpsit. Hoceni prætoriam sibimet inuadendam ipse delegerat. Sed prohibitus consensu ducum, quod in eius capite salus omnium verteretur, gloriosum facinus nauarcho egregie forti Nonnio Vasæo Pereriæ delegauit. Nocturnum dein tempus, partim stationibus ad pugnam diuidendis, partim curandis corporibus, &, quod caput erat, animis rite expiandis est datum. Postridie, vt maris accessus apparuit, & meridianus ventus ex alto vela percussit; æstu simul & flatu secundo, classis instructa, portum audacter inuehitur. Agmen præibat Nonnius cum ducentis ferme propugnatoribus aut vincere paratis, aut mori: tum ceteri singillatim propter angustias, & vadi pericula sequebantur. Postremo loco subsistit Prætor ad hostium actuaria distinenda, ne in nostros certamine occupatos, repentinis de more incursionibus ab tergo impetum facerent. Dein, edito pugnæ signo, sublatus vtrinque clamor; & buccinarum cantus, ac tympanorum sonitus ex omni parte perstrepuit; mox tormentorum fragor, ædificiis intrementibus, pelagoque vibrante, omnium aures longo remugitu compleuit. Tum, intrepide procedenti Nonnio, globus ab hoste contortus, nautas ipsos decem, demittendis antennis intentos, vno impetu lacerauit, ac perdidit. ac nihilo segnius ille in medios barbarorum ordines inferre se se, quoad comprehensa ferreis vncis Hoceni Prætoria, prælium atrox vtrinque commissum est. nec prohiberi Lusitana vis potuit, quominus in hostilem nauem ingenti transcenderent saltu; disiectisque aut ruptis retium tegumentis, cominus hasta gladioque rem gererent. ibi acerrime dimicanti Nonnio guttur sagitta confixum, quo ex vulnere post triduum periit.

Neque

A Neque ad casum ducis, vt fit, perculsi cæteri: quin irritati potius, ardentibus animis integrant pugnam. Pari fortitudine ab cæteris nauarchis vbique certatur. Neque barbarus, missilibus quàm gladio melior, flagrantes Lusitanorum vultus, collatumq. pedem, & micantes vndique mucrones ferre diutius valuit. Hocenus ipse, vt inclinatam haud dubie pugnam animaduertit, quàm occultissime sese in lembum, tales ad vsus paratum, demisit. atque, vt venalis & fluxa est barbaris fides, veritus, ne Christianis ab Lazio postmodum proderetur, in terram egressus, equos arripuit; ac, ne salutato quidem hospite, confestim ad ipsum Cambaię Regem plenus cladis & ignominiæ peruolauit. Calecutani quoque, cum depressas iam, aut expugnatas aliquot sociorum vidissent naues, multis etiam ipsi paronibus amissis aut laceris; insulam circumuecti, ex altero euripi ostio, humilibus tantum nauigijs propter vada & scopulos peruio, Calecutum trepida fuga repetiuere. Triremes Hoceni duas, in fugam versas, Rhotericus Soarius insecutus, epibatis exuit, ac puppi religatas ad Almeidam victor attraxit. iamque desperatis omnino rebus, cum sese hostes passim in mare præcipites darent, instante vndique è scaphis ac triremibus Lusitano, cæruleos fluctus atro sanguine infecerant. ac nequicquam lazius littore toto discurrens, fu-
B gam stricto mucrone sistere nitebatur. Vna restabat eiusdem lazij nauis, & robore, & celsitudine, & numero defensorum instar egregie muniti castelli; tecta insuper crudo boum corio, ad repellenda iacula duro, ad fallenda vestigia lubrico, ad prohibenda incendia madefacto. Ea nauis, cum ausos non semel inuadere Lusitanos, magno semper eorum damno ac vulneribus repulisset, ad extremum crebris tormentorum ictibus repetita, pluribusq. perfracta locis, tandem aliquando subsidit. Illud verò non sine miraculo à peritis animaduersum. Nonnij nauis, dudum vetustate fatiscens, trahensque sentinam adeo, vt antlias binas pæne sine intermissione requireret; ea tota dimicatione, quæ à meridie in vesperum vsque protracta est, haud vno loco pertusa, nihil tamen aquæ prorsus admisit. eadem, finito mox prælio, multis partibus plures vno tempore vndas accepit. Cæsa eo die feruntur hostium ad tria millia, & Mammaluci fere omnes aut capti, aut interfecti. è nostris duo, & triginta cecidere: vulnerati, missilibus maxime, plus trecenti. Qua in re durities, & frugalitas eius ætatis Lusitanorum euidenter apparuit. Siquidem ad obligandum Nonnij vulnus, adeo linamenta defuere; vt in idipsum, è suis tunicis vnam (leuis dictu res, cæterum haud quaquam neglegen-
C da) Prætor ipse protulerit. Vt iam, pæne portenti simile videatur, adeo masculum nuper ac durum in armis genus, ad tantos tam breui deflexisse vestium apparatus, conuiuiorum elegantiam, & exquisitæ ac lautæ suppellectilis instrumenta. Sed nimirum, quæ soli vbertas, & affluens copia rerum omnium, ad Capuam Pænos; in Græcia Syriaq. Romanos emolliit; eadem in Oriente, per Indorum, Sinarumque commercia, varijs captos voluptatum illecebris Lusitanos infregit. ac primò paupertatis contemptus in mores eorum inuectus: inde luxus, otiumq. succisis industriæ ac parcimoniæ neruis, priscam seueritatem, & disciplinam, ingenti bonorum dolore labefactauit ac soluit. Verum eo quod expositum est prælio, hostiles naues, vt dixi, variæ magnitudinis demersæ complures. rostratæ maiores quattuor, onerariæ totidem in potestatem venere. in ijs, præter machinas, & bellicum instrumentum, auri, argentique vis ingens, & multum pretiosæ vestis inuentum: è quibus Almeida nihil omnino attigit. militibus ea cuncta largitus est. regia tantum Sultani vexilla tria in Lusitaniam missa, & in templo Christi ad Nabantiam, seu Tomarium, ab Emmanuele Rege suspensa: quorum in vno, ad contumeliam nominis Christiani, captæ & occupatæ Hierosolymæ argumento, in modum trophæi depicta sacrosancta al

taris, mysteria visebantur. Ita, Christo superisque fauentibus, præclarè demptū D
cladis proximę, si quod erat, dedecus; & Aegyptiis cum fœnore multo repensa
Laurentij cædes est, neque id optimum eius pugnæ fuit; sed quòd vna expedi-
tione territis late nationibus, Regibusque, Indici maris imperium in multos de-
inde annos Lusitano firmatum. Quo magis demiror, insignem adeo testatamque
victoriam silentio prætermissam à Paulo Iouio æquali eorum temporum scri-
ptore: præsertim cum diserte ipsemet, belli huius initia causasque tradiderit.
Ex eo die Almeida, luctu & squalore deposito, cū Deo immortali gratias, vti de-
bebat, egisset; Iazio quoque erroris veniam suppliciter petenti, spondentique
se enixè daturum operam, vt omnes Indiæ satrapas, Regesq. fide in Emmanue
lem & obsequio superaret, pacem dedit iis legibus, vt naues Aegyptias, quæ præ-
lio superfuerant, traderet cum vniuerso apparatu. itemque Lusitanos ad Ciau-
lum captos illico restitueret: postremo, vt multiplici commeatu Christianam in-
strueret classem. omnia sedulo, & obedienter facta. neque illi quicquam in præ-
sentia grauius imperatum est, & ab oppugnanda vrbe Dio, quamuis præclara sese
daret occasio; temperatum à Lusitanis, non tam in Iazii gratiam honoremue,
quàm ne Cambaiæ Regem, cuius vel in primis Emmanuel amicitiam expetebat,
eo facto lacesserent. Inde ouans Prætor ingenti cum gratulatione Cocinum E
reuertit: & ex itinere, Nizamalucum ipsum tantæ victoriæ perterritum fama, ad
persoluendum Lusitano Regi annuum vectigal, quod antea semper abnuerat, ne-
gotio nullo perduxit. Eandem fœderis conditionem, eodem perculsus terrore
subiit regulus Baticalæ: quod oppidum oræ Canarinæ, vltra Goam est leucas
quinque circiter & viginti. Interea Emmanuel ab Andrea Amaralio (cuius vir-
tute redeuntem è Cilicia Sultani classem in Rhodio mari fusam ante docuimus)
de hostium apparatu, consiliisque præmonitus, nondum tamen cognita Lauren-
tii nece, Fernandum Cotinium è prima nobilitate virum, cum nauibus quinde-
cim, & tribus armatorum millibus, in Indiam destinarat, vt pulsis inde Sultani
copiis, & remisso in Lusitaniam Almeida, sese cum Albuquercio Prætore con-
iungeret; ipsamq. totius belli originem fomitemque Calecutum vrbem inuade-
ret, deleretque. Cocini tum inter Almeidam, & Albuquercium, instigantibus v-
trinque peruersis hominibus, de successione fœde admodum certabatur. Cotinii
aduentu ea controuersia statim sedata est; & Almeida, quippe cui nihil esset
obseruantia, & fide in suum Regem antiquius, deposito sine mora magistratu, re-
pudiatisque improbis suasoribus, cum Albuquercio in gratiam redut. Ducis F
huiusce, oppido miserandum scriptores exitum tradunt. Cum circiter quadrien
nium Indiæ præfuisset, Lusitaniam repetens, circa Bonæ spei promontorium,
ad reficiendos è diuturna iactatione comites, & simul aquandi & petendi com-
meatus causa, in terram exscendit. mox, dilapsis ad proxima tuguria Lusitanis, in-
ter emendum, vt fit, rixa cum incolis, quorundam temeritate cooritur. Ad eum
sedandum tumultum, suosque tuendos, Almeida, raptis quæ fors obtulerat, ar-
mis, cum aduolasset; concursu repente ex vicinis pagis facto, priusquam ad
naues receptum haberet, præusta sude transfigitur: nixusque illico genibus, ma-
nus oculosque in cælum attollens, ingenti omnium dolore excessit è vita. Circa
eum veterani complures, in iis egregii bello duces duodecim, dum instabili vesti
gio in arena luctantur, ab hostibus mira corporum agilitate, petiti eminus iaculis,
eodem leti genere periere. Ita, clarissimus Imperator, & vir integerrimus, cùm
Europam, Asiamq. victoriis peragrasset, in Africæ demum ignoto littore, ad lu
dibrium rerum humanarum, ab nudis ac teterrimis Aethiopibus interfectus, &
spoliatus, non modo paratis ab Rege præmiis, verum etiam sepulturę honore, &
supremis exsequiis caruit. Per idem tempus, haud absimilis casus ad Calecutū

Lusitanos

A Lusitanos afflixit. Profectus ad excidium eius vrbis triginta nauium classe Co-
tinius, Prętore Albuquercio eiusdem expeditionis adiutore socioque, quam-
quam acriter obsistentibus oppidanis, copias tamen omnes ad littus exposuit.
Inde expugnato castello, quod portus faucibus imminebat; Albuquercius ad
vrbis incendium, Cotinius ad regiam ipsam occupandam, ac diripiendam præ-
matura festinatione contendit. Et Albuquercius quidem, incolis metu perter-
ritis, haud ita difficili negotio tectis ignes iniecit: quorum pars magna (quippe li
gno foliisque constabant) illico flammis absumpta. Cotinius regiam, absente per
eos dies Zamorino, audacter aggressus, magna ex parte cæso præsidio, claustris-
que refractis, per vim irrupit. hostes, ex composito simulata desperatione fuga-
que, se se per posticum in syluas eiiciunt. Cotinius, potitus iam ędibus, quasi
nil vltra periculi superesset, ex longa defatigatione, æstuque vehementi, & noctis
proximæ peruigilio, quietis aliquantulum capiebat; cum subita conuersione re-
rum sors belli immutata est. Multa erant in regiis ædibus diuturna cura studioq.
congesta, quæ, subiecta præsertim oculis, cupiditatem incenderent. Ad ea cer
tatim rapienda, suisq. ipsimet humeris auehenda Lusitani, dum auide huc illuc,
ab re bene gesta soluti, palatique, discurrunt; interea spatium datum Nairibus ad
B auxilia conuocanda, quæ ex vetere gentis disciplina, ad certas significationes,
momento conueniunt. dein conglobati, hortatique se mutuo ad sui Regis iniu-
rias fortiter vindicandas, repente in regiam impetum faciunt; nostrosque oneri-
bus impeditos, & deprehensos errore viarum, sub sarcinis passim obtruncant, in-
culisq. conuulnerant. Cotinius ipse, dum serò suos à præda reuocat, ab hostibus
intra septum regium oppressus, ac trucidatus, occubuit. Et Albuquercius, ad o-
pem laboranti ferendam trepido nuntio excitus, cum refugientem, & confertam
in angustiis turbam frustra perrumpere niteretur, vulneribus duobus acceptis, ad
hęc, graui saxo in eum superne deiecto, semianimis cadit: ægreque ad naues rela
tus, ancipiti aliquot dierum curatione conualuit. Periere eo die Lusitani partim
hostium telis petiti, partim in fuga à suis obtriti, amplius octoginta. sauciorum
numerus relatus circiter trecentorum. Eius cladis culpam scriptores in vnum
Cotinium conferunt. quòd is palmam euersi Calecuti cum intemperantius ad-
amasset; non exspectatis Albuquercii subsidiis, quo gloriam rei gestæ præcerpe
ret, ignoto itinere, caloribus maximis, ad regiam antecedens, temere se se in a-
pertum capitis discrimen obiecerit; neque Emmanuelem Passanium audierit spe
ctata ęque prudentia ac fortitudine virum, in ipso rei gerendę articulo sapien-
C ter monentem caueret insidias, militemque à præda & discursu quàm diligentis-
sime contineret. Neque tamen incruenta fuit hostibus victoria. Plus mille, vel
igne consumpti, vel in pugna desiderati. Eadem æstate, qua hęc ad Calecutum
gerebantur, Antonius Laurerius, Franciscanus, cuius ante meminimus, e Socoto
ra Indiam petens, ad Surratum orę Cambaicę facto naufragio, cum aliquot Lusi-
tanis ad Mamudium Regem captiuus abducitur. Et Didacus Lupius Sequeria ad
ineundam cum Malacensibus amicitiam, è Lusitania missus, cum ad Cocinum ap
pulisset, supplemento in naues accepto, in Orientem porrò cursum extendit. ac
superato Cori promontorio, pręter Gangeticum sinum alto vectus Oceano, ad
Somatram primus (quod quidem exstet) omnium Lusitanorum accessit. Ea in-
sula, pari ferme ac Ceilanum genere loci, à Septentrione in Austrum oblique
porrecta, ab continente in qua Malaca vrbs est, angusto & periculoso diuiditur
mari. atque ob idipsum peninsula quondam credita est, quòd ob frequentia vada,
syrtesque nondum interiore patefacta nauigatione, isthmo quodam annexa conti
nenti procul intuentibus videretur: cuiusmodi errore ad Siciliam captus olim
est Annibal. Sed nostrorum temporum audaciæ, vt nihil imperuium; sic multo
plura

plura iam cognita & explorata sunt. Longitudo insulæ, ducentas leucas, & vigin- D
ti, latitudo, qua maxime patet, septuaginta non amplius colligit. Auri est apprime
ferax (ex quo Chersonesum auream prisci appellarunt) necnon stamno, ferro, vi-
tro, sulphure abundat. insignis insuper fonte perenni, ex quo naphta instar olei
manat; & excelso conspecta monte (Balaluanum incolæ vocant) qui ad similitu-
dinem Siciliensis Aetnæ, fumum, & flammas horribiles euomit. Regio est, ob
frequentiam fluminum, ac paludum, nemorumque densissimorum, graui admo-
dum cœlo, ac præsertim aduenis vehementer infesto. E syluis, inter alia, primæ
notæ sandalum album, agallochum, & exsudans in modum resinæ caphura legi-
tur, quam ignari Arabicæ linguæ camphoram vocant: itemque vulgare piper,
& piper oblongum, zingiber, casia. super hæc, magnam bombycis quoque, ad ve-
stes delicatiores, copiam mittit. Incolæ, milio ferme, & oryza, & syluestribus vi-
ctitant pomis. Frumentum, & cęteram orbis nostri sementem terra non patitur.
Interiora, indigenæ tenent dediti simulacris; littora, Mahometani: quæ pestis
ante ducentesimum circiter annum inuecta, per vim compulsis ad montana in-
colis, maritimam planitiem, & loca maxime opportuna commercijs, occupauit.
Ditio tota, complura in regna tribuitur, quæ recensere hoc loco non est operæ- E
pretium. Sequeria igitur in ea loca delatus, cum Pedirensi primum, dein cum
Acenorum Rege pacem, & societatem æquis legibus inijt: & eius rei monumen-
to columnam in vtroque littore statuit. Ab Somatra cum breui traiectu Malacam
venisset, tentata prius per interpretem Mamudij alterius tyranni voluntate (is
erat ex Arabia oriundus, & sensim collectis viribus, à Sionis seu Sabanni Rege,
qui trans Gangem latissime dominatur, per summam fraudem iniuriamq. desci-
uerat) Hieronymum Texeriam ab Emmanuele Rege legatum quam ornatissimo
comitatu in terram exposuit. Ei frequenter ab aulicis obuiam itum; & magnifi-
ce instrato impositus elephanto, ad regiam ingenti celebritate deducitur. Dein
prolata munera, & litteræ Emmanuelis, Arabica lingua conscriptæ. Societatem
& commercium postulabat Emmanuel. & sibi magnificum Malacensis ducebat,
secum ab Rege tam inclyto, ex vltimis terrarum finibus experi fœdus. itaque
peracto primæ salutationis officio, pax, & amicitia, magna partis vtriusque vo-
luntate conuenit. Sed hæc tam læta initia eundem videlicet exitum habuere,
quem Calecutana sub aduentum Vasci Gammæ decem ante annis habuerant. Sa
raceni, & Arabes Malacæ negotiabantur: Lusitanis præter causam religionis, ob
accepta insuper ab eis incommoda, & ademptam maris possessionem, infestissimi. F
ij, quemadmodum antea Zamorinum, sic tum Mamudium hunc, insigni perfidia
ac leuitate virum ex nefaria pseudoprophetæ disciplina, per coemptos pecunia
calumniatores, ac præcipue præfectum vrbis quem vocant Bendaram, fictis cri-
minibus in Lusitanos quam acerrime concitant. Gentem ab extremo Occiden-
te, omnium quæ sub cœlo sint, sæuitia & rapacitate maxime detestabilem, exitio
natam Orientis, quocunque sese specie societatis insinuent, ibi arce confestim
ædificata, incolis acerbissimæ seruitutis iugum imponere. Testes eius rei Coci-
num, Cananorem, Armuziam, Sofalam citant. proinde, quod optimum est,
alienis doctus euentis Rex pacem caueat insidiosam, ac funestam; rebusq. suis
mature prospiciat. non plus quinque latronum naues, valde imminuto & nauta-
rum, & militũ numero, intra ipsius præsidia & portum inclusas teneri: si paululũ
modo, in id quod est opus, animum & cogitationem intenderit; nullo prope cer
tamine cunctos ita opprimi ac deleri posse, vt ne nuntius quidem cladis vllus om-
nino superfit. Hisce igitur, & aliis id genus argumentis, licet ius gentium, &
fœderis religio non parum obstaret; tamen improuidum viri fallacis animum, &
suapte natura Christianis infensum, Arabes in suam sententiam facile pertrahunt.
Infandi

A Infandi sceleris in præsentia talis ratio initur. Per summam officii simulatio-
nem tyrannus Sequeriam, & præcipuos ex eius comitatu ad conuiuium inuitat;
suggestu præcelso ad cœnaculi amplitudinem exstructo, & pretiosis tapetibus
ac peristromatis adornato regium in morē, & quidem in ipso littore, scilicet
honoris causa, ne Lusitanus dux, in tanta peregrinorum colluuione, longius
ab suis abscedere cogeretur. ibi inter epulas incautum hospitem, comitesq. pro-
palam trucidare, eodemq. momento naues adoriri placuerat. Sequeria, quam-
uis ad eam diem consulto pedem è naui non extulisset; tamen multis precibus
inuitatus, ne fidem hospitii suspectam habere videretur; se ad festas dapes ven-
turum promisit. dein, coniurationis indicio ad eum delato (neque enim in vrbe
deerant qui facinus improbarent) sociorum hortatu, sub ipsum conuiuij diem
per internuntios morbum excusat. Ea spe delusus Mamudius, aliam fraudem,
iisdem architectis & suasoribus, machinatur. Mos erat Malacæ, qui & in aliis
emporiis; vt primus quisque emptor ad vrbem accesisset; ita eum ante alios cū
oneribus missum facere. Ea lex quoniam si obseruaretur, Lusitanis qui recentes
aderant, diutius erat in portu commorandum; ostendit tyrannus, se, eum Emma
nuelis, quem plurimi faceret; tum ipsius etiam Sequeriæ causa, qui ex tam lon
B ginqua regione venisset; extra ordinem aromata & merces exhibere Lusitanis de-
cresse: veruntamen, quoniam id periniquo passuri sint animo cæteri negotia-
tores; qui iamdudum onera præstolentur; curandum esse vt quamprimum, &
quanta maxima diligentia res transigatur. Ad certum diem quattuor seorsum
locis quamplurimos Lusitanos cum scaphis præsto iubeat esse. mandaturum se,
vt, quæ maxime cupiant, ab apothecæ curatoribus nulla mora interposita pro-
ferantur. Lætus ea conditione Sequeria, & gerendi negotij causa dissimulatis
iis quæ de conspiratione cognorat. Mamudio, pro tam propensa in Emmanue
lem voluntate, gratias agit ingentes. Inter hæc, à tyranno classis lemborum ali-
quot silentio comparatur; & impositis sagittariis, in occulta statione post subur-
banum promontorium collocatur. Vtimutis erat ex insula Iana, quem honoris
vocabulo Raiam appellabant: secundum Regem opibus & clientelis longe prin-
ceps Malacensis emporij. Huius filius, Patiacus nomine, cui paucis illis diebus
cum Lusitanis contracta familiaritas erat, conscendendi ad præfinitum diem pro
amicitia nauem Sequeriæ cum aliquot armatis, & iugulandi repente ducis nego-
tium suscipit. stationes præterea armatorum locis idoneis disponuntur, vt in
C Lusitanos, quique in vrbe versarentur, quique emendi causa scaphas ad litus
appulissent, ex omnibus locis impetus fieret. simul etiam subornati, qui eo die,
per speciem vendendi commeatus, ad Lusitanicas naues accederent; nauium-
que custodes, ignaros imminentis exitii, distinerent. Edictum omnibus, vt ni
hil mouerent antequam è loco excelso editum fumo signum aspicerent. Ad eam
vero significationem, & classis parata, subito ex insidiis in semiplenas inuaderet
Christianorum naues; & cæteri pro sua quisque parte rem terra, mariq. impigre
gererent. Vbi dicta facinori dies affuit, Sequeria, cui nihil erat longius, quam
vt ad Emmanuelem nuntios aperti Malacensis commercii perferret; scaphas ali-
quot cum mercaturæ administris ad loca destinata dimittit. Ipse interim oble-
ctandi animi causa, vt fit, latrunculorum lusu tempus terebat; cum Vtimutis
Raiæ filius cum aliquot armatis per caussam salutandi superuenit. Aduenienti, cū
omisso ludo Sequeria prodiret obuiam officii causa; Quin tu, inquit ille, cœpta
prosequeris? nam & apud nos quiddam haud absimile genus oblectamenti est; &,
quibus potissimum rebus ab isto vestro discrepet; discere vehementer aueo. Cum
Sequeria ad certamen ludicrum, moris amico gerendi causa reuertisset; interea
Patiacus exspectans quam mox fumus attolleretur; varia sciscitando animum
tegere:

tegere: ac licet ab insita genti fallacia simulationem vultu egregie sustineret; tamen sensibus intimis e concepto scelere æstuabundus, modo residere, modo consurgere, tum sicæ manubrium identidem stringere. & is quidem, quamquam ad cædem paratus, præclare sibi temperauit, quo minus præpropere consilia patefaceret. Non eadem cæteris patientia in præstolando fuit. Nam & qui venalem annonam ad naues admouerant, & qui in scaphas ex vrbe imminebant, per tumultum ac trepidationem, furiis instigantibus, non exspectato signo coorti ante tempus in Lusitanos irruunt: iamq. pluribus locis, inscio Sequeria, cædes fiebat; cum nauta è summo carchesio & gestus eorum, qui cum gladiis aderant, speculatus, & rixa eminus animaduersa, confestim ducem inclamat, Deum, hominesq. contestans paratam fraudem; mucrones in caput eius instare; Lusitanos ad vrbem circumuentos occidi. Ad eas voces quasi è profundo veterno excitus Sequeria, abiecto alueolo ferrum capit; idem comites, & nautæ faciunt. Sicarij, conscientia exanimati, in subiecta nauigia momento desiliunt. ille, missis propere ad littus armatis, qui suos laborantes protegerent, & ad naues festine reciperent; ad omnia prouidenda, quæ in tali re opus essent, extemplo discurrit. Et iam edito signo, lembi hostium ex alto aderant. id vbi Sequeriæ nuntiatum est; ne loco arcto & impedito repente oppressus, tormentorum vsum, quibus in tanta militum paucitate maxime nitebatur, amitteret, præcisis raptim anchoralibus, 'e portu se proripit; & obuiam hosti procedit. dein è tormentis æneis ferrea missilia horribili fragore contorquens, barbaros ita conterruit, vt ne tentato quidem certamine, velis, remisque se se in fugam præcipites dederint. iis dissipatis, ad suorum reliquias colligendas in pristinam stationem reuertit. neque ausus deinde quisquam ei negotium facessere. In eo tumultu cæsi Lusitani ferme triginta; paulo plures in vincula abrepti. in quos ne grauius à tyranno consuleretur; ab vrbe quatienda, & ab incendijs nauium Sequeria se se continuit. Cæterum temperare non potuit, quominus Mamudio renuntiari iuberet, Lusitanos tam insignem tamq. atrocem iniuriam, fauente Deo fœderum teste, propediem esse vindicaturos. in præsentia, quòd stata reuersionis tempestas adesset, quæ motio in iis locis non nisi tertio quoque redit mense, ne apud consceleratos, & perfidos homines diutius ageret; velis in Occidentem datis, obuios aliquot barbarorum iuncos (onerariæ nauis id genus est) pretiosis mercibus refertos expugnat; tum nauibus duabus Cocinum missis, quæ de statu rerum Malacensium Prætorem Lusitanum docerent; ipse India, & Arabia ad dexteram relicta, Bonæ spei promontorium præteruectus, ingenti labore ad Tertias insulas, atq. inde in Lusitaniam recta contendit. Et Sequeriæ quidem nauigatio hunc habuit exitum. Albuquercius interim valetudine recuperata, & refectis è Calecutana clade suorum animis; in id maxime operam dabat; vt, quæ contra ipsius existimationem ab iniquis ad Emmanuelem Regem delata essent; re ipsa magis & factis, quam litteris aut oratione refelleret. In primis, ad Armuzianum bellum, quod ille iam diu coquebat; nauales copias, & omnia machinarum genera, quam acerrimo studio comparabat: ac breui, non die, non nocte intermissa cura, nauium vnius & viginti classem omnibus rebus instruxit. in eas Lusitanorum duo circiter millia, præter auxiliares, imposita. Dein oratoribus principum, & regulorum auditis, qui ad eum initio præturæ officii causa confluxerant, cum iis, quas dixi, copiis in conspectu oræ Decanę prouehitur. parantique porro in Arabiam tendere; nec opinata spes commodi propioris affulsit. Goa est vrbs (cuius haud semel iam est mentio facta) in Ticuarino insula, quam, & ignobiles alias complures, angusto interfusum euripo efficit mare; illa quidem, & soli vbertate, & egregii portus amplitudine, &

ædificiorum,

A ædificiorum, incolarumque frequentia in primis Indiæ totius visenda. Ab ea non longe distat Onoris regnum: cuius regni paruam insulam, haud contemnenda tum classe obtinebat egregius virtute nauali dux, nomine Timoia. Is, tyranno Sabaio, cuius ante meminimus, & Mahometanis Goæ inquilinis cum aliis de causis erat infensus; tum ob auocatam illuc ab Onore, & Baticala, inclytis quondam emporiis, mercaturam. itaque & Saracenis, Aegyptiisque negotiatoribus Goam petentibus plurima damna inferebat; & coniuncta cum Lusitanis causa, miro quodam ardebat studio de Emmanuele Rege benemerendi. quocirca iamdudum Francisco Almeidæ suam operam enixe detulerat; & tum ab Albuquercio ad colloquium euocatus, confestim accurrit; atque inter cætera nuntiat, abeunte Dabulo Sabaium prorsus implacabili in Lusitanos ira concepta, naues ædificantem, magnis præmiis veteranos vndique milites contrahentem, ingenti machinarum omnis generis comparato iam numero, cum bellum primo quoq. tempore Christianis inferre cogitaret; in ipso conatu rei aggrediendæ letali morbo consumptum. Eius morte & multos e subiectis populis rebellasse; & finitimos Reges ad veteres vlciscendas iniurias repente coortos. hinc, Idalcanem filium, exiguo rerum vsu, vixdum locatum in solio, cum domesticis, tum externis bel-
B lis vehementer implicitum atque districtum teneri: Goam ciuitatem, magna ex parte dilapso tyranni exercitu, intestinis præterea discordiis laborare. Pro certo se habere, si Albuquercius, omissa interim Armuzia, ad Goam recta contendat; fore, vt opportunam ad omnia insulam, & vrbem in primis opulentam, aut metu, aut armis in potestatem accipiat. Ac ne verbis duntaxat captare gratiam videatur; semet, ni Lusitani reiiciant, cum suis omnibus copiis in partem laboris periculique venturum. Albuquercius, collaudata Timoiæ fide atque constantia, concilium vocat. Nemini spernenda res visa. quippe, Armuzianam expeditionem in alia tempora differri posse: Goæ potiundæ, si tam commoda præteriret opportunitas, reuocari non posse. Cum hæc sententia magno cum assensu plerisque insedisset; Timoia, per speciem Armuziani belli, ad conscribendos in vicino milites dimissus, paulo post cum peditatu, & longis nauibus quatuordecim ornatissimis affuit. Sub eius aduentum, Albuquercius, mutata repente nauigatione; Goam peterent, magistris edixit. Cum in ipso ore portus in anchoris constitisset, Antonium Noroniam sororis filium, & Timoiam cum actuariis præmittit ad oppugnanda castella duo, ex vtraque parte aditus posita. quorum alterū
C in ipsa insula Pahginum, alterum in continenti Bardesium appellabant. iis felici euentu captis, cæsoq. aut fugato præsidio, mittit qui oppidanis denuntient, si voluntate vrbem tradere, & Christianam clementiam, quam vim experiri malint; se & legibus ipsorum passurum eos viuere; & tertiam partem tributi, quod tyranno pendere soleant, remissurum. sin minus; obsidionis mala, & omnem belli cladem exspectent. Goani, dissipatis fuga militibus, & absente Idalcane ad fines regni tuendos, iam antea trepidabant. Tum vero, non modo expugnatis arcibus territi; sed etiam benignitate promissorum illecti, pulsis aduersæ factionis hominibus, Albuquercium & Lusitanos ingenti gratulatione patentibus portis admittunt; eique, deditionis insigne, claues oppidi, & arcis in qua erant ædes regiæ, porrigunt. Albuquercius, cataphracto equo summa omnium ordinum frequentia vrbem inuectus, Crucis vexillum pietatis causa præferente quodam ex Dominicana familia, primum omnium, Deo immortali, partam sine cruore victoriam gratulatus, promissi fidem ciuibus egregie præstitit: vrbem, & arcem diligenter inspexit; grauique ante omnia edicto milites à præda, iniuriisq. continuit. In naualibus, partim inchoatæ, partim absolutæ varii generis naues inuentæ non paucæ, armamentarium, telis, tormentis æneis, sulphureo puluere, & omni appa-

ratu

tatu bellico refertissimum. & in stabulo regio militares equi permulti; quos è Per D
side aduectos (nam India eiusmodi armentis caret) Malabarici, & Canarini, &
Narsingæ Reges impenso parant pretio. Ad hæc, locandis publicis vectigali-
bus, tollendis ex insula latrociniis, & componendo ciuitatis statu, reliquum æsta
tis insumptum. Iam enim vrbem illam, Albuquercius, propter eximiam (vti di-
ximus) agri bonitatem, & opportunitatem loci, (quod quasi cardo inter Cori pro-
montorium, & Cambaiæ littus interiacet) ad continendas in officio cunctas eas
nationes, caput ac sedem Indici imperij destinarat. Dum igitur componendis
insistit rebus, ac potissimum conciliandis incolarum animis, haud ignarus vim ac
metum, exclusa beneuolentia, malos diuturnitatis esse custodes; interea Idalcan,
amissæ Goæ perculsus nuntio, pacem vel iniquis conditionibus cum hoste in-
terno pariter & externo componit. dein, auctis maiorem in modum copijs, ad
Goam extemplo contendit. Ducem habebat in castris, eximia rei militaris peri-
tia, Camalcanem nomine. Hunc, ad tentandum æstuarii transitum, quo insula
cingitur, cum expeditis octo millibus peditum, equitibus mille & quingentis pr̨
mittit. ipse cum cætero exercitu (ea erant equitum quinque, peditum plus qua-
draginta millia) tardius propter machinas, & impedimenta subsequitur. Camal-
can, celeritate vsus, ad ipsum littus applicuit castra. Eius aduentu, præsertim E
quod Idalcan cum reliqua copiarum mole propediem affuturus nuntiabatur, ma-
gnus tota insula motus animorum est factus. Duo incolarum genera Goam ha-
bebant. inquilini alteri è secta Mahometana, qui dudum ex Arabia profecti, vt
supra dictum est, magnam Africi, & Asiatici littoris partem insęderant. alterj in-
digenæ, deorum inanium cultores. Illi, ab insito in Christianos odio, eiusdem
superstitionis hominem, Sabaii filium, Regem expetebant: hi, metu ne deditę si-
ne sanguine vrbis pœnas postmodum luerent; eius flagitij turpitudinem & cul-
pam redimere insigni aliquo promerito nitebantur. Ergo inter se se clam officiis
in Camalcanem vtrique certare: omnia Albuquercii consilia (quoad possent) per
occultos internuntios patefacere: ad transitum hostes non hortari modo, sed e-
tiam in idipsum naues ex occasione summittere: denique nulli rei deesse, quæ ad
Idalcanis aut placandam iram, aut gratiam ineundam facere videretur. Neq. ad
barbaros modo pertinebat hoc malum. ipsos etiam Lusitanos quadam ex parte
furor inuaserat: atque vt ad Armuziam nuper, sic tum dementiæ & imperitiæ
Prætorem accusabant, quod Idalcanis maxime absentia fretus, vrbem tot tamq.
potentibus vndique nationibus cinctam, adeo parua manu inuadere esset ausus, F
& inanis gloriæ cupiditate, relictis non minus quæstuosæ, quam honoratæ mer-
caturæ compendiis, Lusitanicas opes, & parta ad eam diem decora in apertum
periculum temere coniecisset. Albuquercio, in tantis rerum angustiis, tamque
multiplici discrimine, tamen neque animus, neque consilium ad omnia defuit.
Ac Lusitanos quidem, quando animaduertendi non erat locus, admirabili qua-
dam lenitate, ac patientia sustentabat. Ex incolis, capita coniurationis, per spe-
ciem consultandi in arcem euocatos (ij fuere amplius centum) repente vinciri
iussit. Miracenam è principibus ciuitatis, quem ille demerendi causa quadrin-
genariæ cohorti præfecerat; interceptis eius ad Camalcanem litteris, continuo
stipatoribus sui corporis tradidit, sparis, haud inusitato mortis genere, fodien-
dum. laqueo insuper, aliquot è turba suspensi. cæteri ad incertos rerum euen-
tus in vinculis adseruati. Iam verò, ad arcendum insula Camalcanem, idoneis
locis tormenta cum præsidiis collocata, propter Lusitanorum paucitatem, inco-
lis necessario admissis, quos quidem Albuquercius minime infidos, aut ab se alie-
nos existimauerat. Subductis præterea in tutum leuioribus nauigiis, ne hosti ad
transitum vsui forent; nobilibus trierarchis circumeundæ sine intermissione in-

sulæ

A sulæ negotium est datum. Camalcan variis locis haud semel conatus traijcere; cum tormentis vndique pelleretur; ad extremum silentio noctis tempestatem nactus turbulentam ac pluuiam, cuiusmodi multæ per autumnum existunt; ratibus peditatum; vitilibus nauigiis, corio circumsutis, equitatum traijcere instituit: neque ita difficilis transmissio fuit, tenebrarum & imbrium iniuria, prospectus & ignium beneficio Lusitanis adempto. Ac nihilominus inter tumultum aliquot abreptæ rates, cæsiq, ex hostibus, aut demersi non pauci. Sed ingruenti omni ex parte multitudini vltra obsisti non potuit. Primi agminis ductor erat Zufolarinus, notæ audaciæ vir. is, cum duobus ferme partim equitum, partim peditum millibus primum in sicco statuit signa: dein, cum iam dilucesceret, Camalcan illico subsequutus. iamq. passim armati in terram exponebantur: & è stationibus incolæ, mutata repente fide, cum se se ad hostem adiungerent; Lusitani ab suis deserti effusa fuga vrbem vndique repetebant. cæterum ne ibi quidem tuto consistere licuit. oppidani conspectis intra insulam Idalcanis insignibus, in Lusitanos tota vrbe dispersos adeo vehementer se intulere; vix vt illis in arcem confugiendi spatium fuerit. eodem ij etiam qui mare tenebant, saluis nauibus, tormentisq. recepere se se. Interea Camalcan cum cæteris copiis per otium transgres-
B sus, ad duas arbores (ita locum appellant) haud longe ab vrbe consedit. Atque vt receptæ Goæ decus Idalcani præriperet; per Lusitanum exsulem Ioannem Machiadum, qui specie desertoris apud Idalcanem stipendia faciebat, Albuquercio pacis conditiones obtulit; magnopere suadens, vt appropinquante iam hyeme, tam arctis commeatibus, tanto inferioribus copiis, ante Idalcanis aduentum vrbe excedere, quam belli fortunam temerario ausu periclitari mallet. Haud inania proponebantur: & cum aliæ multæ Albuquercium difficultates angebant; tum nihil magis, quam hyemis imminentis incommodum: quod à Maio mense, qui tum agebatur, ad vsque Septembrem, in Oceano Indico sæuissimi turbines, ac fœdissimæ existunt procellæ: quarum impetu fauces Goani portus, aggestis arenæ cumulis, per eos dies ita obstruuntur, vix vt minoribus nauigiis, & magno cum labore transitus pateat. Ac nihilominus, Albuquercius, cum tanta rerum ac temporum iniquitate premeretur, existimationis ac dignitatis rationem antiquissimam duxit. Idalcanem exspectare; oppugnationem, quoad posset, sustinere; & vbi demum cedere necessitas coegisset, in ipso portu inuitis hostibus hyemare constituit. Camalcan, Albuquercii pertinaciam demiratus,
C experiendi magis vires causa, quam certa victoriæ spe, machinis nondum aduectis, multifariam Lusitanos aggreditur. à quibus cum egregie propugnantibus, haud sine detrimento recederet; interea cum vniuerso exercitu bellicoq. instrumento Idalcan affuit, omnemq. late regionem tabernaculis occupauit. Desertis propter paucitatem nostrorum Pangino, & Bardesio castellis, præsidia cũ tormentis imposuit. Dein, cognita Lusitanorum peruicacia, vt rem quam minimo suo damno conficeret; intercluso vndique exitu, veluti indagine cinctos, fame ac desperatione compellere ad deditionem decreuit. id quo facilius adsequeretur; misso caduceatore simulatam pacem offerebat obsessis. ipse, dum de conditionibus agitur, paulo infra vrbem, quà in angustias cogitur æstuarium, multa saburra grauatam onerariam ad instar molis demergit. dein, cum alteram eodem modo supprimere maturasset, animaduerso periculo trepidi nautæ rem ad Albuquerciũ deferunt: consilium habetur extemplo. neque vlli dubium fuit, quin proxima nocte priusquam plane interseptus euripus esset, sese ex letalibus iis cancellis eriperent. Igitur, luminibus crebris in speciem relictis, quarta vigilia ex arce sensim excedunt. neq. tamen licuit fallere intentos ad cuncta oppidanos. fugam ignis maxime prodidit, armamentario iniectus. Ergo confestim in abeuntes ex vrbe fit im-

pectus; & Albuquercius cum agmen cogeret, equo suffosso vix tutum ad naues D receptum habuit: inde, sublatis per magnam trepidationem anchoris, cum vndiq. tela volitarent, præmissi qui transitum diligenter inspicerent: ac vix iam singulas angustiæ capiebant naues. itaq. ægre admodum traducta classis, remotiorem ab vrbe locum hybernis cepit. Hoc defunctos discrimine tam graui, alia deinceps atque alia incommoda Lusitanos excipiunt. primum ipsa loci natura, multiplici & angulosoo littorum flexu; vt inter nauigandum, quotiescunq. res id exigeret, aperta iaculatoribus identidem præberent latera. dein adempta facultas aquandi, omnibus circa ab hoste infessis: vt ex ipso æstuario, hyemalibus pluuiis non nihil temperata salsugine, amaros latices, & lutulentos haurire sitis intoleranda compelleret. omnis deniq. commeatus tanta paulatim inopia premi cœpti, regiis equis quos in frusta dissectos sale condierant, quamuis accurata dispensatione consūptis; vt vulgo mures, & putria animalia pro cibo nautis ac militibus essent: quidā etiam, detracta scriniis coria, cacabis vtcūq. mollita commanducare niterentur. Inde vagari passim morbi: & squallentia tabe ac macie corpora, miserandū in modum absumi. Sed cum tot vndiq. instarent mala, nihil tamen æque Lusitanos vrgebat, ac disposita in vtroq. castello, de quibus antea demonstrauimus, maiora tormenta: ea cum à fronte, à latere, à tergo pæne assidue nostros impeterent; maximo incōmodo captam relinquere stationem, & latebras mutare subinde cogebāt. E Aduersus eam perniciem Albuquercius aliquid ex Lusitana consuetudine audēdum ratus; consilium cepit prima specie temerarium, & anceps; cęterum exitu patuit, extremis in rebus fortissimos quosq. conatus esse tutissimos. Valido præsidio Idalcanis ambo castella tenebantur. sed tanta barbarorum ab secundis rebus erat negligentia, quod à Lusitanis fame ac lue dira pæne confectis, deditionem in singula momenta exspectarent; vt non vigiliarum ordo, non stationum locus, aut numerus teneretur. Soluti ac securi milites, quasi nihil omnino timendū esset, sōno & perpotationibus tēpus terebant. Ea socordia satis comperta, Albuquercius, acerrimos viros ex vniuersa classe trecentos deligit. hos, & sua sponte incensos cupiditate vindictæ, & magnis insuper pollicitationibus incitatos, bifariam diuidit, cumq. egregiis ducibus noctu diuersos ad vtrūq. castellū dimittit. Profecti silenti agmine, cuncta neglecta & soluta, custodes ante vallum inermes, ac sopitos inueniunt. Cū hisce tam imparatis, ac nihil tale opinantibus, ab Lusitano ex vltima desperatione feroci, multis simul partibus prælium initū. Indi repentino tumultu attoniti, & ignari quid esset, velut alienata mente passim cæduntur: pauci captis armis resistūt. Sed iis quoq. momento dissipatis, intra vallum & portas prælium infertur. neq. vltra sustineri Lusitana vis potuit. in fugam auersi hostes: & memorabili ausu ab obsessis ac circūuentis vna nocte duo castella expugnata: machinęq. ac tormenta (quā vnā Lusitani adamarant prędam) raptim ad naues aduecta. Quo tā insigni facinore ictus Idalcan, veritusq. ne tale quidpiam in suū ipsius caput Lusitani conciscerent; tabernaculū ab vrbe dicitur longius transtulisse. Post hęc, ab hoste, malleoli, & aridi virgultorū fasces oleo resinaq. perfusi, ratibus imponūtur, quos igne concepto in Christianam classem ęstu secundo repente demitterent. Eare per exploratores cognita, Albuquercius anteuertit; vltroq. ipse ad eam inflammandam materiam idoneos viros ad vrbem occulte summisit. subiere quam maxime surdo remigio: veruntamen intentioribus iam vigiliis sensit aduentum barbarus: & cum aliquot actuariis confestim occurrit. ibi sæuissimo contracto certamine, cum hostis multitudine superaret; Antonio Noroniæ crus læuum sagitta transfigitur, quo ex vulnere paucis diebus exspirauit. Is casus Albuquercium grauissime perculit; non domestici tantum incommodi causa, verum publici quoque damni, quod eximia spe summæ virtutis adolescentem, ac singularibus

animi

A animi & corporis præditum ornamentis, Emmanuele approbante, successorem sibi in eo imperio designauerat. Neque tamen incruentum fuit hostibus prælium: multo plures ex iis, quam è nostris desiderati. & nisi mors Noronæ interuenisset, Lusitani egregie vicerant. Inde, vitandis vtrinque insidiis aliquot dies, per summas Lusitanorum ærumnas exacti. iamq. magno eorum gaudio ver aperiebat: mariq. nondum plane aperto, sæua necessitas, & extrema rerum omnium inopia, nostros ad profectionem adegit. aliquot nauigia in transitu amissa. reliqua classis cum deniq. in altum euasisset; ægri, quorum erat ingens multitudo, in Anchedinam insulam deportati; vt ibi desiderato cibo, potuque, & insuper amœnitate loci, & cæli clementia sese reficerent. Albuquercius Cananorem delatus, instaurandæ instituit classi: dein Calecutanæ opis fiducia, & adempti Cocinensis regni dolore tumultuantem denuo Naubeadoræ propinquum; celeriter eo profectus, cæsis aut fugatis Zamorini auxiliis, mature compescuit, Regemque socium sollicitudine liberauit. Per eosdem dies Narsingæ Rex ingenti exercitu comparato, præcipuam Sabaii ditionis vrbem Taracolum aggreditur. Ad eam tuendam Idalcan sine mora profectus; armatorum nouem millia Goę reliquerat; nouis munitionibus, quod mœnium infirmitati diffideret, circa vrbem intenta cura perductis.

B Et Albuquercio, de Goa repetenda assidue cogitanti, quod in ea re dignitas, & existimatio Lusitanici nominis ageretur; noua classis è Lusitania decem nauium, cum eximio flore nobilitatis ac iuuentutis in tempore superuenit. His auctus copiis, purgato exercitu missione turbulentorum, nauibus triginta quattuor, in quibus erant bellatores egregii Lusitani mille quingenti, & Malabares auxiliares trecenti, magno & erecto animo ad Onorem rediit. ibi cognito rei Goanæ statu ab Timoia, quem propter loci vicinitatem nihil ferme latebat; tres ab illo naues insuper accipit; eumq. denuo ad conducendos mercede milites proficisci iubet. ipse cum iis quas habebat copiis interea rem aggredi statuit. omnino ingentis erat audaciæ, non expectatis auxiliis, tam exili apparatu vrbem & operibus, & præsidiis adeo munitam inuadere. Sed si vnquam alias, tum vtique fortibus cœptis affuit Deus. quandoquidem tantus è prioris belli memoria terror non oppidanos modo, verum etiam externos inuasit; vt licet ab omnibus rebus essent paratissimi, tamen præ metu vix mente animoq. constarent. Duo primum castella, sub ipsum classis introitum, a custodibus, Lusitanicum horrentibus ferrum, extemplo deserta. Inde Albuquercius, directis in frontem ex vrbe tormentis nequaquam exterritus, descensione facta, multis simul partibus oppidum oppugnat. neque ita

C magno certamine superatis munitionibus, cum intra mœnia se se Mahometani reciperent; permisti refugientibus Lusitani pariter irruunt: & omnibus viis armatos iuxta & inermes cædunt. Atrox maxime prælium ad arcem fuit, dum fideles aliquot ex Idalcanis familia, regias ædes pertinaci tuentur pugna. sed iis demum in vestigio trucidatis, turpem in fugam cæteri omnes effusi: alii ex muris pauidi se se præcipitant; alii ad aquas compulsi vel obtruncantur in littore; vel degrauantibus loricis, vulneribusque merguntur. maxima pars per agros insula tota dispersi. ita Albuquercius incredibili felicitate rursus vrbe potitur VIII. Kal. Decembris, quo die Diuæ Catharinæ sacra natalitia celebrantur. Finito iam prælio, cum tribus peditum millibus Timoia superuenit; serius omnino, si rem confectam spectes; cæterum ipsius victoriæ celeritas (non plus sex horis pugnatū est) socium ab omni vel negligentiæ, vel perfidiæ crimine vindicauit. quod equidem diuinitus crediderim factū, ne scilicet è Christiana victoria, & singulari Dei beneficio parta, quicquam ethnicus homo sibi decerperet. Dimissi dein circum insulam equites, ad Mahometanos è latebris eruendos, magnam denuo stragem dedere. Ita, variis cladibus absumpta septem circiter hostium millia. è Lusitanis,

quod credi vix possit, desiderati non amplius quadraginta. Post hæc, Albuquercius ad firmandum Emmanuelis nomine imperium toto pectore incubuit. ac primum, defectionis auctoribus, exsilio & bonorum proscriptione damnatis, perfidæ ciuitati ex ipsamet Idalcanis formula vectigal indixit: dein, ad sobolem in vsum militiæ propagandam, sacro fonte expiatas Indicas puellas cum Lusitanis in matrimonio collocabat, fouebatq. omni genere caritatis: cum aduersus imminentis belli pericula refecti celeriter muri turresque, & arx ipsa nouis propugnaculis aucta. In id opus dum idolorum fana, & sepulcra ethnicorum, & alia ædificia diruuntur; in domus cuiusdam parietinis æneum Crucis, pendente Christo, simulacrũ apparuit: euidenti plane argumento, in iis olim regionibus non modo Christianam fidem, sed cum ea salutarem quoq. vsum imaginum (quem recentes isti scilicet pietatis antiquæ assertores ac diuinæ voluntatis interpretes funditus extirpare conantur) ex Apostolica traditione viguisse. magnũ vero Albuquercius, & boni omnes inde gaudium percepere, præsagientibus animis, eam vrbem ecclesiamq. principem Indicæ religionis aliquando futuram. itaq. signum illico purgatum, nec sine lacrymis, & cum solenni pompa & apparatu, pro ea quæ tum suppetebat copia, exstructo nuper Christianorum templo illatum à sacerdotibus: atque ad Emmanuelem deinde, talium rerum plus multo, quam auri gemmarumq. sitientem, muneris amplissimi loco transmissum est. Neque huic tantum signo acceptã eam victoriam Lusitani ferebant; quod eius ope quodammodo introducti in vrbem fuisse viderentur; sed etiam Diui Iacobi Apostoli Hispaniarum præsidis euidenti auxilio: quod amissa iterum Goa barbari sine fine requirerent, quisnam esset egregius ille dux, puniceа cruce, & fulgentibus armis insignis, qui tantam edidisset stragem, ac Mahometanas phalanges Christianorum paucitati cedere coegisset. Neq̃ue Albuquercius, cœlestis promeriti sese immemorem ostendit. siquidem, pietatis caussa, inclusum vermiculati operis auro scipionem cum capulo ex pyropis & margaritis; & bombycinum petasum addito aureo gemmatoque conchilio; itemq. pertusos in linea globos aureos (ea peregrinantis olim Apostoli insignia sunt) in Palmulano Iacobeæ militiæ contubernio (qui locus Olisiponensis agri notissimus est) poni iussit. ac deinde moriens, Compostellano eiusdem Apostoli templo terræ Callaicæ, pensilem ingentis formæ lychnuchum argenteum cum perpetui luminis alimento legauit. Circa id tempus, quo hæc in India gesta sunt, Emmanuel duodecim fratres Cæruleos (vt appellant) è Lusitania in Congũ vnà cum architectis, & fabris, & splendido sacrorum apparatu, & liberali viatico destinauit: vt nouum templum vero Deo exstruerent, ornarentque: & erudiendis porro ad pietatem incolis, & augendæ per baptismum Ecclesiæ sedulo insisterẽt. Princeps eius legationis ex eadem familia fuit Ioannes Marianus; insigni virtute ac pietate vir. Omnes ab Alphonso Rege sanctissimo perquam benigne, & honorifiсe accepti. Eodemq. Rege vel in primis adiuuante, per aliquot deinceps annos in catholica religione promouenda egregie operam posuere. Cumq. ex facta diuini verbi semente aliæ subinde atque aliæ segetes ad messem inalbescerent; supplementum in easdem regiones ab Emmanuele sæpius deinde submissum est.

D

E

F

Libri quarti Finis.

A

HISTORIARVM
INDICARVM
LIBER QVINTVS.

B

ECEPTA vrbe Goa, prouisisque iis quæ ad insulam
retinendam maxime necessaria videbantur; Albuquer-
cium, quippe qui spe & magnitudine animi plura in dies
& maiora conciperet, variæ simul torquebant curę. Ca-
uendum erat in primis, ne tot vndique circumfusæ na-
tiones, nimium lætis Christianorum successibus, ac tan-
tæ crescentis in medio molis metu compulsæ, positis
intestinis inimicitijs, contra communem hostem arma
viresq. coniungerent. Occurrendum Zamorini, & Sa
racenorum consiliis artibusque, intento semper animo in perniciem Christiani
nominis excubantium. Consulendum prætereа Lusitanis ad Socotoram, in a-
gro male pacato, inter infida semper, & effera incolarum ingenia destitutis. Pun-
gebat insuper animum, iniurię Malacensis atrocitas, & popularium salus è Seque-
C tiæ comitatu, qui à Mahometanis admodum sæua custodia tenebantur; erantq.
nonnulli ex iis de Albuquercio priuatim optime meriti. Iam, de Arabico freto
obsidendo, ac Mecana, & Aegyptia tollenda nauigatione, haud leuis erat solici-
tudo. sed ante omnia, ingentis spiritus virum, Armuziani belli corrupta victo-
ria, & amissæ tam opportunæ, ac munitæ arcis dolor angebat. Cum hæc igitur,
& alia multa vndique instarent; in præsentia, contra Calecutanam fraudem, insi-
diasque, Malabaricum littus intentiore custodia, & maioribus copiis placuit
obtineri. Porrò ad aliarum gentium vim, & consilia præcauenda, ac partim
conciliandos, partim exterrendos multitudinis animos, Albuquercius, orienta-
lium Regum, aut populorum legatis, qui Goæ bis captæ fama vndique exciti,
ad Prætorem, vt fit, seu ficte, seu ex animo gratulandi causa conuenerant: ea
grauitate simul & moderatione cum audiret, tum responsa dedit, haud inepto ar-
tificio magnificæ cuiusdam ostentationis adhibito; vt incertum in omnium exi-
stimatione relinqueret, plus ne Lusitanæ iustitiæ fideique, an opibus ac maiesta-
ti iure tribuendum putarent. Ad hæc, Iacobo Fernando Pacensi, quem vulgi
sermone Beiaмum vocabant, cum nauibus tribus in Socotoram misso, arcem ab
Acunia conditam, quando ea tanti non esset, deducto præsidio diruendam, & so-

lo æquandam curauit. Reliqua erat deliberatio: è Malacensi, Armuziana, & Arabica expeditionibus, quam capesseret potissimum ac primum. Ea quoque dubitatio e xempta recentibus è Lusitania litteris: quibus aperte iubebatur Albuquercius classe in Arabiam proficisci; & Adeni regulū aut voluntate, aut armis ad Emmanuelem adiungere: id si minus processisset; tum idoneo quopiam loco arcem ædificare; quæ Mahometanis classibus omnino transitum intercluderet. Igitur, nauibus vigintitribus celeriter instructis, & imposito milite (ij fuere Lusitani octingenti, sexcenti Malabares) mare rubrum, sicut imperatum erat ab Rege, petere intendit. Neque ita multum processerat; cum ab Occidente, & à Septentrionibus aduersi præter exspectationem obstitere venti: quibuscum aliquandiu frustra luctatus Albuquercius, ad extremum, ne cum aperto salutis discrimine tempus & operam perderet; de minorum ducum sententia, quod iidem flatus in Orientem, ac Meridiem erant secundi, ad vlciscendum Mamudii scelus atque perfidiam, & eripiendos è seruitute Lusitanos, retro ad Malacam vela fieri iussit. & eodem ferme quo Sequeria cursu ad Somatram appulit primum. Inde renouata cum Pedirensi, & Paceno regulis amicitia; dum ad Sincapuranum prouehitur fretum; aliquot barbarorum naues haud leui certamine expugnat. Qua in re illud vel in primis accidit memorabile. Vehebatur quadam è nauibus ijs Naodabeguea Malacensis, vnus ex eorum numero, qui nuper in Sequeriæ exitium conspirauerant. is in itinere oppressus ab Lusitanis, cū egregie dimicans aliquandiu restitisset; multis demum confossus ictibus ita corruit; vt è patulis vulneribus nihil omnino cruoris manaret. Mox, inter spoliandum corpus, vt primum detracta eius brachio est aurea armilla; (mirum dictu) tamquam vase confracto, ita sese cum anima vniuersus repente sanguis effudit: cuius rei stupore defixi Lusitani, cum de captiuis causam quæsijssent; cognouere inclusum esse in armilla os animalis cuiusdam Sionij (Cabim incolæ appellant) cuius, in sistendo sanguine virtus efficacissima sit. id ipsum os deinde cum in Lusitaniam deuehendum esset, vna cum pretiosis alijs rebus naufragio perijt. Atque in hunc modum barbarus ille concepti in Sequeriam facinoris pœnas acerba persoluit morte. quo quasi quodam totius belli proludio lætus Albuquercius, Malacam recta contendit. Ad eum rumorem Mamudius armatorum copias, & maximam tormentorum vim, vulgata iam arte, summo studio comparauerat, mediocris fere magnitudinis: vnum etiam ingentis habebat formæ, ab Zamorino per eos dies dono sibi transmissum. Versabatur eodem tempore Malacæ Panensium regulus, cui Mamudius filiam paulo ante desponderat: ædificata in vsum nuptiarum ambulatoria domo perampla, rotis triginta subditis, vt in ea elephantis iuncta, & aulæis ac peristromatis adornata, cum solenni tripudio cantibusq. comessabundi principes tota vrbe veherentur. Albuquercius ad Malacam anchoris iactis; primum omnium institoribus & nauarchis variarum nationum, insolitæ classis metu perterritis, & parantibus fugam, circummisso nauigio metum omnem ademit: sese nullius in damnum iniuriamue, sed ad suorum salutem, qui Malacæ vincti per fraudem tenerentur, eò aduenisse. ij ni bona fide sibi a Mamudio restituantur; tū suum ius persecuturum armis: neque sibi esse in animo quenquam eodem illigare bello. spectatores duntaxat otiosos alieni periculi sese præberent: ac peracta demum re, virtuti Lusitaniæ testimonium apud suos quisque Reges ex fide tribuerent. Hoc officio ac denuntiatione conciliati Lusitanis fere omnium animi eo facilius, quòd præter insignem inuidiam facinoris in Sequeriam admissi, priuatis etiam de causis erant infensi tyranno plerique. Postridie Mamudius, ab innata fallacia, per speciem amicitiæ ad Albuquercium mittit Bandoniū quendam è proceribus, salutandi causa, & simul quærendi quas potissimum merces ex eo

emporio

A emporio cuperet: enixe curaturum Mamudium, vt Lusitani Regis, & procuratorum eius præcipuam ab se rationem habitam esse appareret. Ad ea Albuquereius; nullas in præsentia merces nominatim expetere sese: captiuos tantū, quęque per fraudem ablata Sequeriæ sint, à Malacensi reposcere. vbi ea sine dolo malo receperit; tum de commercii conditionibus, si ita videatur, acturos. Hoc accepto responso tyrannus, quod eo tempore aberat classis, in eius aduentum varijs artibus rem differre decreuit, quo simul ab tergo & à fronte, nihil tale suspicantes Lusitanos opprimeret. ita, præteriti sceleris culpam in alios transferendo; captiuos è custodia elapsos causando, aliisque super alia mendaciis de more eludebat. inter hæc, Albuquercium, fraudis haud ignarum, anceps cura agitare. nolle impunitam tyranni perfidiam: nolle exacerbatam rursus amentiam: ne, aut ex dilatione ac lenitate hosti fiducia cresceret; aut ex damno ac dolore, barbara immanitas in captiuos innoxios, carissima sibi capita, desæuiret. stat sententia, præsertim id ipsum captiuis clam per codicillos hortantibus; quoniam expostulando nihil proficeretur, malitiam ac peruicaciam ferro ignique subigere. Nec mora. ducentos fere mittit armatos, qui diuersis vrbis locis incendium excitent. Eo incendio, nam & ventus, & materia ipsa adiuuabat, tecta oppidi, & negotiatorum

B apothecæ aliquot momento consumptæ. cumq. porrò vagaretur flamma, consternati ciues, Mamudii opem frequentes implorant. ille metu maloq. coactus, extemplo captiuos ad Prætoriam sistit incolumes: tarditatem purgans; oransque Albuquercium ignes patiatur extingui; & secum haud iniquis legibus pacem ac societatem instituat. Albuquercius ingenti lætitia suos recepit, ex quotidiano mortis metu ac miserrima seruitute, in pristinam dignitatem ac libertatem assertos: & in eorum gratiam, sæuientes flammas ab incolis cohiberi permisit. dein, quod ad commercium & amicitiam attineret, ita respondit: Locum in vrbe confestim sibi Mamudius attribueret ad ædes ac diuersorium firmo opere aduersus tempestatum, & incolarum iniurias exstruendum: cuiusmodi aliquot iam Rex Emmanuel haberet in India. Ablatas per tumultum Sequeriæ res (ni eæ comparerent) æqua æstimatione rependeret. æquum præterea censebat, impensas ab eo præstari, classem in vtramque factas à Lusitanis, quandoquidem illius damni & incommodi penes Mamudium ac suos culpa resideret. Hæ pacis leges ab Albuquereio dictæ: ac, si minus placerent, legati vltra vetiti ad naues redire. Mamudius, tam acri denuntiatione perculsus, concilium cogit. ibi, simul ira metuq.

C sententias variante, diu multumq. certatum est. magna pars, & prudentissimus fere quisque, fauere otio: & palam hortari, ad periculosi belli aleam quamuis magno auri pondere redimendam. Alii contra, & Regis Mamudii dignitate, & Malacensis nominis gloria indignum affirmare; si ad vnius ignoti aduenæ fremitum, ac tantuli exercitus terrorem, quantus ea classe vehi possit; per speciem societatis atque commercij, teterrimæ seruitutis iugum scientes ac volentes accipiant. Huius sententiæ principes atque auctores erant, præferuido ingenio adolescentes regii duo, Panensis gener, & filius Alodinus. atque horum vel auctoritate, vel gratia res pæne inuito Mamudio ad bellum inclinauit: intentioreque inde cura ad arcendam vim omnia apparari a barbaris cœpta. & Albuquereius, cognita re, in diem tertium, qui patrono Hispaniarum Iacobo Apostolo erat sacer, oppugnationem suis edixit. Malaca vrbs, ad maritimas commoditates, littore plano, in longitudinem vnius ferme leucæ porrigitur. Hanc secat amnis ex interiore Asia defluens, in quem plus minusue, pro variis Lunæ momentis, exæstuat mare. idemq. ponte iunctus egregio, vtramque partem oppidi peruiam facit. Tecta, Indico more, lignea, foliis & frondibus arcent pluuias. neque tum vrbem vlli aut muri, aut fossæ cingebant. populus ipse bellica laude, vt apud eas gentes, insignis

(& erat

(& erat eo tempore ingens multitudo) sua latera, more Spartano, pro mœnibus ac propugnaculis gloriabantur esse. Tantum Mamudius ad loca maxime periculosa tumultuarias munitiones raptim obiecerat. & cum alias vrbis partes aditusque, tum vero pontem ipsum magno tormentorum apparatu, præsidiisque firmarat. Hisce ita prouisis, filio, ac genero, vt omnia circunspicientes ad subita occurrerent, expedita armatorum aliquot millia sub signis attribuit. ipse sibi cũ turritis elephantis, ad hostium terrorem, subsidiarias cohortes, & reliquum robur iuuentutis deposcit. Vtimutis Raia, licet in speciem tyranno suam operam, & copias enixe deferret; tamen partim occulto in eum incensus odio, partim in omnes rerum euentus incolumitati suæ prospiciens, per fideles internuntios clam sibi suisque pacem ac veniam à Lusitano impetrauit. Albuquerecius, non sine causa lætus tanto auxilio in tempore hostibus dempto, ad contemplandam loci naturam, & exploranda tyranni consilia totus incubuit. breuique comperit, maximũ vrbis firmamentum in ipso ponte constare; quod arcis instar, in omnes partes aditum, & prospectum haberet; eoq. si potitus foret, non modo opportunam ad omnia stationem ibi collocari posse; verum etiam dirimi barbaris auxilii mutui societatem, qua, vt quisque locus maxime premeretur; ex composito inter se vti decreuerant. Vt igitur Apostoli natalis illuxit dies; Lusitani clamore sublato Sanctũ Iacobum ingeminant: ac volitantibus vndique globis, cum pæne obruerentur; tamen talium periculorum assuetudine intrepidi bipartito in terram exscendunt. Quæ pars vrbis, regiam, & Mahometanum habebat delubrum, ea cum robustis cohortibus Ioanni Limæ expugnanda tribuitur: Albuquercius, frequentiorem alteram vrbis partem ipse cum suis inuasit; condicto prius, vt hostibus vtrinque summotis, illico ad pontem omnes accurrerent. eodem scaphas aduerso flumine cum tormentis militibusq. submisit, vt simul omnia circa hosti infesta redderent; & ad nostros, vbi res id exigeret, recipiendos præsto essent. Lima, descensione facta, dum ad pontem festinat, in Alodini copias incidit. vixdum cum iis initum erat certamen; cum à tergo repente Mamudius institit. is turrito ac phalerato cum propugnatoribus aliquot elephanto in prima acie vehebatur; alii duo eodem ornatu præibant: tum reliquum sequebatur agmen. Nostri, ancipiti circumuenti malo, fortem ac præsentem nihilominus animum in re subita præstitere. Lima, iussis interim cæteris Alodino resistere, ipse Mamudio cum manu fortissimorum iuuenum pleno gradu obuiam vadit. & arte contra vim vsus, patefacta repente acie, aduersos elephantos in medium accipit: ac pilis certatim in eorum latera ac terga coniectis, cum ex propinquo cuncta inhæsissent; consternatus ante omnes regius elephas rectorem excussum proculcat. inde conuersi cæteri cursu præcipiti in suos ruunt; editaq. late strage, non modo turbant ordines, verum etiam in fugam auertunt. Mamudius, periculo animaduerso, confestim è turre desilit; acceptoque iam vulnere, suorum concursu, receptus in tutum est. neque alterius agminis impressionem Alodinus vltra sustinuit; & ex diuerso iam Albuquercius ingenti certamine pontem occuparat. quo, cum ex composito cuncti aduolassent; partem alteram pontis, materia, doliisque, & aggere muniunt: alteram cum peræque firmare niterentur, venenatis è proximo sagittis, & assiduo barbarorum incursu prohibiti sunt. iamq. longa inedia, & lassitudine simul æstuq. fatigati, cum à prima luce in pomeridianum tempus acerrime depugnassent; vix arma sustinebant. Itaque Albuquercius sat eo die periclitatus hostium vires, neque parum se profecisse ratus ad vniuersæ victoriæ spem; consilio statim habito, receptui canit. ac simul peractas magno labore munitiones, ne hostibus forent vsui, succendi iubet. quo incendio coniuncta quoq. ponti ædificia, & mercatorum aliquot apothecæ; & ornatissimæ, de quibus antea demonstrauimus,

A strauimus, nuptiales Regũ ædes arsere. Magnus Malacensiũ numerus eo die desi-
deratus, & è nostris interfecti aliquot, complures vulnerati sunt. Regulus Panis,
Lusitanica ferocia exterritus, & rei Malacensi diffidens; per causam adducendi
noua auxilia, relicto socero & sponsa, in patriam discessit, neque postea rediit. Ma-
mudius, quamquam aduersa ictus pugna, tamen omissa pacis mentione, vallum,
& stationes ad loca idonea duplicat; pontemq. prætertim, valido præsidio firmat.
Viam insuper latam, qua in vrbem intimam, ædesq. regias, ac Mahometis fanũ,
Lusitano patebat introitus; veneno infectis tribulis occulte conspergit; actosque
sub terram cuniculos, certam in hostium perniciem, sulphureo complet puluere.
At Albuquercius, ex eo prælio ingenti fiducia concepta, dies paucos reficiendo
milite, & saucijs curandis insumpsit. interea celsioris formæ iuncum, obiectis ex-
trinsecus culcitris atque centonibus, ad hostiles ictus molliter excipiendos, omni
telorum armorumq. genere diligenter instruebat. id opus vbi absolutum est, exi-
miæ fortitudinis dux Antonius Abreus cum promptissimis Lusitanis impositus.
& obseruato nouilunio, cum plenissimus maris æstus accedit, nequicquam prohi-
bere conantibus barbaris, iuncus ad pontem applicitus est. & Albuquercius per
media hostium iacula cum cæteris copijs in terram egressus, viamque latam, de
B qua diximus, petens, ad manifestum vtique ruebat exitium. siquidem ad viæ ca-
put Mamudius cum exercitu multiplicatis in arcto ordinibus stabat; vt cum pri-
mum spatia viæ nostri occupassent, cuniculis inijceret ignem; ac dissiliente so-
lo, & erumpentibus vndique flammis, gratissimum è fœdo Christianorum interi-
tu spectaculum mente oculisq. perciperet. Sed plane singulari Dei benignitate
fraudis indicio per conscios ad Albuquercium delato, nostri modica declinatio-
ne in hostium latus ex transuerso impetum faciunt. Anceps aliquandiu fuit cer-
tamen, dum in angustiis conferti se se barbari opponunt; proq. aris ac focis & ipsi
acerrime dimicant; & è fenestris ac tectis pro sua parte adiuuat imbellis multitu-
do. sed ad extremum, redintegrato clamore cum Lusitani gradum acrius in-
tulissent, cessere primum loco barbari; dein prorsus terga vertere. & eodem impe-
tu fanum, cæsis pulsisue custodibus, ab Lusitano occupatum est. Inde, relictis ad
fani tutelam armatis, Albuquercius ab insequendis hostibus metu insidiarũ ab-
stinuit. cæterum in primis de ponte solicitus, ne transitum subsidiis Malacensiũ
daret; eo celeriter aduolat, & deiecto iam præsidio, expugnatum ab Abreo ma-
gna omnium lætitia reperit; expositaque ferramenta, & cæterum muniendi ap-
C paratum, quem è superiore prælio explorata loci natura per eos dies accurate
prouiderat. itaque collocatis ad vtrumque cornu stationibus, velisq. nauium su-
pra caput obductis, quæ simul leuiora hostium iacula, sagittasque, simul radios
flagrantissimi solis arcerent; totum eum diem in ponte muniendo consumpsit. &
ex vtraque parte vallum, & cupas inter se reuinctas constituit ingesta gleba, tuto-
que aditu ad flumen relicto, ac dispositis circa scaphis, quæ valli vtriusque fron-
tes ac latera telis ac tormentis abraderent. sic ille transactus est dies. postera luce
ad hostium delendas reliquias, & regiam ipsam oppugnandam Lusitani audacter
progressi, ædes, præter spem, vacuas, & inanes offendunt. Mamudius quippe,
desperatis rebus, noctu collegerat vasa, & in saltus vicinos ac nemora sese cũ pau-
cis abdiderat. ibi Alodinum, & cæteros belli auctores nequicquam exsecratus,
paucis diebus mœrore amissæ vrbis exrabuit. Alodinus, diuerso itinere, cum
haud longe ab vrbe munitionibus excitatis, profugos è pugna colligeret, bellumq.
renouare tentaret; missis ab Albuquercio celeriter cohortibus, iterum fusus, in
Bintanum denique insulam, & eiusdem nominis oppidum è regione Sincapuræ
confugit; perq. vim ac fraudem exacto dynasta, locum natura tutum, operibus
insuper egregie munit. Interim vrbs Malaca, pulsis vndique armatis, militi di-
ripienda

ripienda permittitur. Ibi quanta vis opum fuerit, vel ex eo coniici potest, quod, D præter ea quæ vel à mercatoribus inter tumultū aucta, vel à militibus per fraudem suppressa sunt, ex quinta duntaxat eius quæ apparuit prædæ parte (hæc ad Emmanuelem pertinebat) aureorum nummum ducenta millia in regium fiscum redacta dicantur. Inde ad constituendam, ac firmandam eius vrbis possessionem se se Albuquercius contulit. negotiatores primum, qui aut varias in partes metu diffugerant; aut commeare in id emporium verebantur; benignis promissis inuitati, & cum fide clementiaq. tractati sunt. ita, veterem frequentiam ac celebritatem id emporium breui recepit. Simul etiam, è vetustis Regum sepulcris ac monumentis eruto lapide, templum Salutationi Angelicæ sacrum ex manubiis positum; cuius mysterii Albuquercius præcipua quadam religione tenebatur: & loco opportuno arx ædificata, impositumq. vrbi pariter & arci fidele præsidium, Rhoderico Patalino præfecto. Portoria insuper, & vectigalia, & scripturæ magistri certis legibus instituti; simul iuri inter Mahometanos dicundo præpositus Vtimutis: inter cæteros autem inquilinos ciuesque, Ninachetus indigena, vir & antea de captiuis Lusitanis, & tum in vrbis expugnatione de Albuquercio ipso in primis optime meritus. Ad hæc, Albuquercius de re gesta, victoq. Mahmudio, Sionis E Regem per litteras & interpretes docuit. ille, & factū probauit; & victoriam gratulatus, amicitiam cum Lusitanis instituit, & ex eo tempore vltro citroque legati cum pretiosis muneribus commearunt. atque aliis item ex regnis Lusitanorum fama commoti, oratores ad Albuquercium, ineundæ societatis & officii causa, conuenere. Præterea, quod de Banda, Moluccisq. insulis, & earum mira fertilitate, opibusque ad Albuquercii aures dudum fama peruenerat, ad eas insulas cognoscendas, iungendamq. cum incolis amicitiam, egregia fortitudine ac maritimæ rei scientia vir, cuius modo meminimus, Antonius Abreus, cum nauibus tribus, Albuquercij missu discessit. Inter hæc Vtimutis, quod spreta nostrorum paucitate, consilia de tyrannide occupanda cum hostibus agitaret, litteris eius ad Alodinū deprehensis, quæ manifesto viri perfidiam coarguerent, in ipso illo pegmate, quod nuper ad ferale conuiuium, Sequeriæ, comitibusq. in littore exstructum fuerat; recidente in capita auctorum pœna scelerati consilii, vna cum Patiaco filio, octogenarius ipse propalam securi percussus est, frustra nitente vxore supplicibus verbis, & ingenti auri pondere, quod aureorum centum millium excederet summam, suorum capita salutemq. redimere. Per eosdem fere menses, quibus hæc ad Malacam agebantur, Idalcan absentiam Albuquercij suam occasionem ratus, ad Goam recuperandam, Narsingano bello distentus ipse, strenuos F duces minime contemnendo cum exercitu miserat. ij transmisso pluribus locis, vt olim, æstuario, insulam & agros haud ita magno labore occuparant: cæterum vrbis ipsius oppugnatio non eundem exitum habuit. cum clade & ignominia repulsi non semel, ad obsidionem consilia verterant. iamq. omnes ferme circa aditus barbarorum custodia tenebantur: & cum alibi fossas & aggerem duxerant; tū vero ad Australia vada, loco in primis idoneo, munitissimū castellum excitarant; quod a vici nomine ibidem positi, Benestarimum hodieq. appellatur. Quibus operibus cincta ciuitas, breui cum aliis incommodis miseriisque, tum vero fame vrgeri vsque adeo cæpta est, vt Lusitani complures (de numero nominatim affirmare nil ausim, cum alii septuaginta ipsos, alii non plus vndeuiginti tradant) in hostilia castra fœde transfugerint; perq. summam impietatem eiurato Christi nomine, Mahometicam superstitionem induerint. Atque hoc ipso tempore Ioannes Machiadus memorabile facinus edidisse fertur. is exsul è Lusitania, vt supra dictum est, cum apud Idalcanem Turcæ habitu mereret, varijs contra finitimos Reges expeditionibus, magnam sibi & fortitudinis, & prudentiæ pepererat laudem: & splendidum

A splendidum militiæ gradum adeptus, in consilium de rebus maximis adhibebatur. Idem, in bellis quæ cum Christianis fierent, egregiam nostris operam occulte nauabat; quod eo erat illi facilius, quo maior apud barbaros eidem auctoritas erat ac fides. Hunc ergo, perfugarum misericordia cum cepisset, quod vesano consilio exiguam huiusce lucis vsuram æternitati anteferrent; non verbis modo, sed etiam exemplo factisque, si quo modo posset, eos ad sanitatem reuocare constituit. Duos ipse paruulos habebat filios, lustralibus aquis ab semet Christiano ritu expiatos. hosce primum, ne destituti, Mahometanis postmodum sacris inquinarentur, diuini iuris ignarus, clam intempesta nocte præfocat. mox, vbi diluxit, captiuos Lusitanos, & transfugas, per speciem relaxandi animi, longius ab hostium castris, prope vrbem Goam, secretum in locum, sensim, vt fit, sermocinando perducit. Ibi sese Christianum aperte professus, ornatuq. Turcico abiecto; de contemptu rerum humanarum, de breuitate huius vitæ, de sempiternis illius alterius æque præmiis atque suppliciis, incredibili quodam animi ardore disserit: hortatusque est omnes, vt secum in vrbem intrarent; cum Ecclesia & Christianis in gratiam redirent; ac Diuina freti clementia, corporis incommoda præ animorum salute contemnerent. Ac scelerati quidem desertores, tam salutari oratione vix ad

B aures admissa, retro vnde venerant obstinata mente rediere. Machiadus, neque famis, neque atrocissimorum suppliciorum, si Goa caperetur, metu deterritus, accepta à nostris fide, vna cum captiuis in vrbem introit. Ea transitio, ingentem non modo lætitiam, sed fiduciam quoque attulit obsessis: vulgoq. ita interpretabantur, non sine causa, tam asperis temporibus, tali viro mentē eam diuinitus datam, vt, stipendiis opimis relictis, ex honorata libertate, & commodorum affluētia, sese in arctam adeo custodiam, penuriamq. sponte coniiceret. Neq. eos frustrata spes est. quippe mitescente iam hyeme, variis è regionibus, atque adeo ex ipsa Lusitania naues cum commeatibus & militibus aduenere. quarum accessu non leuata solum inopia; verum etiam ita nostrorum auctæ vires, vt quotidianis eruptionibus vltro fatigarent hostem: propioresq. iam obsessis, quam obsidentibus essent barbari. Et Albuquercius, circumacto iam anno, compositis Malacæ rebus, ad Sincapurani maris custodiam Fernandum Petreium Andradium, insigni virtute ac prudentia virum, cum nauibus decem reliquit. ipse de citerioris Indiæ statu anxius, quamquam inuitis Malacensibus, & propter externos metus omni studio tantum apud se ducem retinere conantibus, cum cætera classe in Malaba-

C res cursum intendit. Vt in conspectum Paceni Somatræ littoris ventum est, noctu fœda tempestas oborta, & Albuquercii nauem saxis allisam infregit; & cæteras pæne cum omni turba dimersit. multi mortales hausti fluctibus; multi varias in terras eiecti. pretiosissima quæque è spoliis Malacensibus, & Regum donis amissa. Albuquercius per tenebras à nautis magno labore in scapham acceptus, cum ipse periclitantem puerum inter manus propere sustulisset; collectis reliquiis naufragii Cocinum deuenit. ibiq. magna sui cum animi voluptate, præter spem incolumes repperit eos, qui, vt supra dictum est, ab Socotora redeuntes, in Cambaicū littus eiecti, atque ad Cambaiæ Regem pro captiuis abducti fuerant. ii, secundū Deum vni maxime Antonio Laurerio Franciscano salutem ac libertatem debebant. cum enim iamdiu in eo seruitio degerent, atque ad eos eximendos accederet nemo; Laurerius omnium consensu delectus est, qui Goam de redemptione contenderet, ea lege, vt, si nihil transegisset, intra certum diem bona fide rediret. atque eius reuersionis quasi obsidem & pignus ille sacrum cingulum reliquit Regi: testatus, professionis suæ ritibus atque institutis, haud minimam sanctimoniæ partem horrido in illo fune consistere. Vt Goam peruenit; absente per id tempus Prætore, nihil decidi super tanta re potuit. ita, infecto negotio, protinus, vti

recepe-

receperat, in Cambaiam reuertit. Quæ res tanta admiratione Regem affecit pur- D
puratosque, vt confestim sine vllo pretio, quin etiam ornatos lautosq. Lusitanos
benigne dimiserint. neque id modo Laurerii virtus & sanctitas consecuta est; ve-
rum etiam apud illas nationes non parua cum vtilitate egregiam probitatis existi-
mationem, & famam nomini Lusitanico peperit: sane quam egregio documento,
non solum ad conscientiæ fructum, & officii religionem, sed etiam ad opes & glo-
riam, constantia promissorum & fide nihil in rebus humanis esse præstantius. Ma-
gna Cocini tum erat, nondum condita, quæ nunc est, Lusitana ciuitate, rerum ho
minumque colluuies. Quippe sub eodem tecto misti Christianis Mahometani
ethniciq. nullo discrimine degebant viri ac mulieres: multaque passim flagitia &
fraudes admittebantur. Huic malo occurrendum ratus Albuquercius, cũ Rege
Nambeadora transegit, vt certo limite Malabaricam ab Lusitana commoratione
dirimeret. id vbi factum; capitali pœna proposita, omnes sexus vtriusque morta-
les, qui à Christiana religione abhorrerent, è finibus Lusitanis demigrarę iussi.
quæ res non ad purgandas modo nostrorum ædes ac domicilia, sed etiam ad au-
gendum numerum fideliũ valuit: quandoquidem eo edicto permoti circiter qua-
dringenti, abiecto idolorum cultu, sese ad Christianam Ecclesiam sponte aggre-
garunt. Ab horum complexu Albuquercius Goam summo omnium gaudio, E
quod pro mortuo putaretur, processit incolumis. Eius aduentu, multo vehe-
mentius vrgeri hostes cœpti; & à Lusitanis castra ad Benestaribum admota: ibi
dum missilibus ac telis vtrinque certatur; missus ab hoste globus agentem cũ Al-
buquercio quendam ex turba ita discerpsit; vt Albuquercium ipsum fœdo cruo-
re consperserit. Quo ille tanto ex periculo diuinitus ereptus, globum deinde ipsũ
argenteis bracteis coopertũ, vna cũ affabre facto monili ex gemmis & margaritis,
in celeberrimo templo MARIAE Virginis, ad Aquas Lupias veteris Lusitanię
ponendum curauit; reditu insuper annuo in vsum perpetui luminis Hierony mia
nis eiusdem templi custodibus attributo. Atq. eo casu, nihilo segnior factus Prę-
tor, nouis operibus, & oppugnationibus crebris cum inclusum mœnibus hostem
in dies magis ac magis premeret; variis cladibus denique fessi Rozromacan prę-
fectus, & Turcæ, qui in eo præsidio erant; flexere ad deditionem animos: pactiq;
que vt naues, tormenta, ac perfugas traderent; cum cæteris rebus incolumes Be-
nestarino excessere. Albuquercius, recepto castello, impositisq. militibus, quassa-
ta, & strata ruinis accurate refecit: impios desertores, amicorum precibus exora-
tus, viuere quidem passus est, sed grauiore multo circumcisione decurtatos, quã F
qua sese nuper ipsi ex initiis Mahometicæ superstitionis affecerant. siquidem au
ribus, naribusque, ac dextris abscissis, & sinistræ insuper cuiusque pollice; per to-
tam vrbem ad puerorum ac plebis ludibrium ignominiose traduxit: dein. vt apud
Indos, quoad eius fieri posset, omnem sceleris tanti memoriam obrueret;
in Lusitaniam eo ipso anno remisit. Tum in gratiarum actionem, ob hostes
ex insula pulsos, Christiano ritu supplicatio decreta. composito ad pietatem
agmine venerabundi Lusitani cum sacerdotibus, infulisque, ad templum Beatæ
Virginis adiere. valetudinarium quoque publicum curandis ægrotis & sauciis
institutum. Hisce tam secundis Lusitanorum rebus valde commotus Zamori-
nus, vltro per viros principes ab Albuquercio pacem petere induxit animum: lo-
cumq. arci ad Calecutum ædificandæ tandem aliquando assignauit. Et Rex Mal
diuarũ aliquot insularum; (eæ frequentia plane mira non longe ab Cori promon-
torio in Meridiem distant) ob id ipsum in Emmanuelis ditionem, ac fidem iure
stipendiario sua sponte se contulit. Tum ab aliis quoque Regibus legati cum do
nis ad Albuquercium gratulandi causa conuenere. Quin etiam Idalcan ipse, mis
sis oratoribus, pacem & amicitiam æquis conditionibus impetrauit. Earundem

A rerum constanti fama compulsus Abassinorum quoque Aethiopum Rex, cum
Emmanuele denique societatem ac foedus vehementer expetijt. is tum erat, pa-
tre Nahu defuncto, Dauid admodum adolescens, atque ob id sub tutela degens
Helenæ auiæ, virili animo & consilio fœminæ. legati in eam rem fuere; insigni
probitate ac prudentia vir, Matthæus Armenius, & alius ex Abassina nobilitate
primarius. ij, quo arctius iungerent amicitiam, fidei pignus ad Emmanuelem
ferebant sacrosancti ligni fragmentum eius, in quo salus humani generis olim in-
gemiscente rerum natura pependit. Hunc ergo Matthæum ad se recta cum so-
cio venientem, vt in Lusitaniam ex India transueheretur, Albuquercius cum cę
tera benignitate, tum vero propter sacras quas afferebat reliquias, exquisitis cęre
monijs, & sacerdotum occursu gratulabundus accepit; & accurate commendatũ
nauarchis, in Europam à Cocino transmisit. Per idem fere tempus, Emmanuelis
hortatu, Alphonsus Congi Rex Henricum filium, ac præcipuos ex eo regno, in
Lusitaniam, vbi ferme alti educatiq. fuerant, atque inde cum honestissimo comi-
tatu Romam vsq. religionis ergo proficisci iussit. vbi magno totius Ecclesiæ Ro
manæ gaudio excepti (augebat lętitiam ipsa longinquitas) summum in terris Dei
Vicarium Christiano ritu supplices adorarunt. Sub idem tempus, Malacæ magni
B & periculosi motus repente extitere. Quitirius inquilinus erat pollens diuitiis, &
rerum nouarum apprime cupidus. huic, Vtimutis Raiæ vxor, quod maritum fi-
liumque nec prece, nec pretio seruare valuisset, ex dolore in rabiem versa, perma-
gna cum dote filiam ea conditione desponderat, vti suorum vlcisceretur necem;
ac perpetuum bellum cum nomine Lusitano capesseret. Ille contracto clam mi-
lite, clientum mancipiorumq. circumfluens turba, paucis diebus ad vrbem castra
communijt. inde furtim in præsidia Lusitanorum incursando; cædes edere; ca-
ptiuos abducere; ciuitatem vniuersam trepidatione ac tumultu complere. Cęte-
rum, haud ita diu impunita illi fuit audacia. Coorti repente Lusitani castra mul-
tis simul partibus inuadunt; conuulsoq. vallo, & superatis munimentis, trepidan-
tem barbarum in lucos magna edita strage compellunt; dispositisque vigiliis, refer
ta omnibus diuitiis castra diripiunt. Eo die captiuus quidam, ignoto nomine, Lu
sitanus, egregium qua roboris animi, qua fidei Christianæ specimen præbuit. is,
librandi peritus, cũ in nostros obuerso tormento eiaculari extremi supplicii me-
tu proposito iuberetur; intrepidus abnuit: ac fortiter datis ceruicibus, ex hostium
simul manibus & corporis custodia in cælum euolauit. At Quitirius, nequaquam
ea clade fractus, bellũ omni conatu renouabat: & statiuis alibi positis; vrbem, & om
C nia circa, latrociniis & excursionibus habebat infesta. Lusitani ad eũ inde quoque
exturbandum nauibus profecti, dum facta descensione progrediuntur incautius,
in insidias præcipitauere, & fortissimi aliquot viri loco iniquo à barbaris interfe-
cti. Sed ad extremum nouis ab Goa copiis Malacam aduectis, iterata oppugna-
tio; & Quitirius non exutus modo castris, verum etiam è Malacensium finibus cũ
ignominia & damno est eiectus. & Lacsamana Mamudianæ classis præfectus, cũ
Quitirium maritimis copiis adiuuaret, ab Andradio fusus, & intra Muaris flu-
minis ostia fœde coniectus est. Ea depulsa molestia, multo grauius discrimen
aliunde Lusitanis instabat: quod item ipsum Dei benignitate in perniciem hostiũ
vertit. Iauæ sunt insulæ duæ (maiorem vnam, alteram minorem appellant)
vltra Somatram in Meridiem sitæ, eadem ferme qua Somatra soli vbertate; sed
longe ferocioribus incolarum ingeniis. Maioris maritimam oram obtinebat Onu
zius Saracenus, viris, armisque, & omni bellico apparatu præpollens. is, ingenti
classe adornata, quam dudum aduersus Mamudium admirabili silentio ac dissimu
latione inchoarat; vt exactum illum è regno cognouit; ipsosmet qui exegerant,
ex improuiso adoriri constituit. Nauigia leuiora ducebat plurima: maioris

vero formæ iuncos circiter ſexaginta, rebus omnibus ad bellum inſtructos. Non D
latuit Malacenſes, Onuzij aduentus. & à Luſitanis, nauium non plus ſexdecim nũ-
mero, Chriſti maxime fiducia, obuiam Saraceno eſt itum: contractoque certami-
ne, quod, propter incredibilem pertinaciam gentis vtriuſque, biduum tenuit; mul-
to maxima parte nauium amiſſa, denique Onuzius Iauam turpi fuga repetiit. Su-
pra octo millia hoſtium, ea pugna, aut ferro, aut igni abſumpta dicuntur; cum è Lu-
ſitanis plurimi quidem vulnerati ſint, verũ haud amplius triginta ceciderint. Ita,
multiplici paucis menſibus parta victoria, non exiguum militaris gloriæ decus Lu-
ſitani tulere. Cæterum, contra vim externam feliciter defenſa res, domeſtico ſce-
lere propemodum periit. Maxelizius erat quidam, è Bengala oriundus. is, cũ Lu-
ſitanæ arcis cuſtodibus ad Malacam, & Alphonſo Perſonæ præcipue regio Quæ-
ſtore, per ſummam ſimulationem amoris & obſeruantiæ, magnam familiaritatem
breui contraxerat. Hunc, Bintani regulus Alodinus, ad occupandam fraude arcẽ
Luſitanam ingentibus promiſſis induxit, militibus habitu mercatorũ occulte sũ-
miſſis, qui in tanta hominum colluuione haud ægre latebant. Hiſce clam ad loca
idonea diſtributis, Maxelizius, per ſpeciem ſalutandi Quæſtoris, vti ſolebat, in ar-
cem admittitur. A prima ſalutatione, & mutui ſermonis officiis, Perſonæ, tũ forte
meridiandi cauſa cubanti, cum ſeſe in alterum auertiſſet latus; repente Maxelizius E
ab tergo letale vulnus in caput impoſuit. inde ad diſtinendas fores, aduocandoſq.
ſuos accurrenti, quamquã in extremo ſpiritu Perſona proſiliens, vt erat maximis
& corporis & animi viribus, anteuertit: clauſoq. per vim oſtio, cum cuſtodes ad
arma excitaſſet, in ipſo munere tuendæ arcis efflauit animam. Illi barbaros ad mu-
rum ſubeuntes cum cæde magna repellunt; & Maxelizius intra arcem deprehen-
ſus, cũ ſeſe acriter aliquandiu defendiſſet, multis ad extremũ ictibus repetitus oc-
cubuit. Ita, ſummo Dei beneficio, & eximia Quæſtoris virtute, arx, & vrbs retenta;
&, quod ita res poſtularet, Bintani regulo pax, petenti, poſtmodũ data. Et ex alia
parte, Antonius Abreus, & ſocii, ad Molucas paulo ante ab Albuquercio deſtina-
ti, inter varios caſus atque pericula, regente Deo, haud exiguum operæ pretium
fecere. Ad oppidũ Agacinum Iauæ inſulæ ventum eſt primũ. Inde leucas ad ſe-
xaginta in Amboinũ inſulam delati, quæ ad Molucarũ ditionem pertinet; poſitis
vtrobiq. columnis, ad Bandam eiuſdem ditionis proceſſere: ex qua, quod princi-
pem teneat locũ, vicinæ aliquot inſulæ denominantur. Hæ, totius orbis terrarũ ſo-
læ (quod conſtet) ſponte, lautiores in epulas, & medicamenta mortaliũ, ex vna ea-
demq. arbore, macim, & nucem myriſticam fundũt. Arbor, ad pyri ſimilitudinem F
accedit. fructus, mala perſica quadamtenus imitatur. floret quo tempore ibidem
aliæ quoq. plantæ, & herbæ varii generis: è quibus vniuerſis mirificus odor, in-
comparabilis cuiuſdam ſuauitatis exiſtit. Vbi defloruit, matureſcens pomũ, pau-
latim è viridi, tum ceruleas luteaſque, tum purpureas & igneas tranſit in maculas;
quales in arcu cæleſti cum voluptate miramur: atque eo ipſo tempore pſittaci &
aliæ nobis ignotæ aues eximiæ pulchritudinis, ad gratiſſimum ſibi paſtum aduo-
lantes, augent oblectationem; cum folia, & fructus, & alites ipſæ variis colorum pi-
cturis in certamen vſque luxurient. Hac amœnitate cum reliquas inſulas, tum in-
primis Bandam conſpici affirmant: quippe, & maritimum habet tractum ſylua
feliciſſima viridantem; & ex inſula media mons accliuis attollitur; cuius in ipſo
vertice lucus eodem & frondium veſtitu, & frugum copia, ſatis amplum pateſcit
in campum: atq; inde ſplendidi aquarum riui ad ſubiectam planitiem irrigandam
leni murmure defluunt. Inſula tota, ad equinæ ſoleæ ſpeciem, à ſeptentrione
in Auſtrũ excurrens, tres non amplius leucas in longitudinem, vnam in latitudinẽ
obtinet. qua ſinus introrſum recedit, ibi emporium eſt. Gens æneo colore, fuſo ca-
pillo, robur in membris, in animus feritatem oſtentat. viri mercaturam, fœminæ

agriculturam

A agriculturam exercent. Nullum habent Regem: suis institutis ac ritibus viuunt:
&, vbi consilio opus est, ad seniorum coetus referunt. In cultu Diuino, illa iam non
ita pridem fabulosa Mahometis dogmata vulgo sectantur. Locus ad inuehen-
das & euehendas merces admodum est opportunus. Igitur Abreus eo delatus,
vt è Malacensi victoria omnes eas nationes Lusitanici nominis fama peruaserat,
haud ita difficili negotio foedus amicitiae hospitiique cum incolis fecerat: lapideū
eius rei monumentum in litto reposuit; dein, magna vi frugis pretiosae coëmpta,
Moluccis omissis, Malacam remeauit; atq. inde cū Andradio Lusitaniam repetens,
vt apertae Bandae nuntium ad Emmanuelem ipse perferret, inani spe delusus, in
itinere periit. Longe diuersum habuit exitū nauigatio Francisci Serrani, eius-
dem Abrei comitatu. Is, post Bandam relictam, ipso profectionis initio, ab sociis
foeda tempestate distractus, ad infames & scopulis, & latrociniis Lucopinas in-
sulas vltra Bandam, allisa oneraria, saluis corporibus, armisque in terram euasit,
fame sitique, ob solitudinem ac siccitatem loci, vna cum sociis vtique moriturus,
ni, quae res exitio caeteris consueuerat esse, praesentem eis opem diuinitus attu-
lisset. Praedonum erant in proximo stationes, in eiusmodi casus intenta cura excu-
bantium, vt eiectos in littus aduenas improuiso aduentu caperent. Hi, conspecto
B Serrani infortunio, ad praedam alacres piratico nauigio vehebantur, quam vulgo
caracoram appellant. Non latuit scelus magistros & nautas Malacenses, è Serrani
turba; quocirca praemonitus ab iis, vt sibi consuleret, insidias prope littus occulto
loco disponit. praedones in terram egressi, dum naufragos venantur, interim exor-
ti à tergo Lusitani caracoram inuadunt: qua re animaduersa barbari, metu, ne ab-
ducto nauigio, in deserta insula destituti perirent, confestim ab latrocinio versi ad
obtestationes, culpae veniam suppliciter petere; ac se, polliceri, si in caracoram ac-
cipiantur, duces nostris ad commodum hospitiū haud procul inde futuros. Neq.
abfuit dictis fides. iis moderantibus cursum, ad Amboinum cursus delati Lusita-
ni, ab incolis Rucutelli emporiū admodum benigne tractantur. Erant Rucutella-
nis veteres inimicitiae cum finitima ciuitate Veranula insulae Batochinae Muaris;
ac tum, inter vtrumque populum exorto certamine, Rucutellani aduenarum ma-
xime ope superiores fuere. cuius rei cum rumor longe lateq. manasset, ad Moluca-
rum etiam insularum Tidoris atque Ternatis regulos fama peruenit, quorum al-
teri Almansori, alteri Boleisi erat nomen. A patriis ritibus paulo ante ad Maho-
meticam superstitionem ambo transierant. ac de finibus inter se contendere so-
liti; cognito Lusitanorum ad Amboinum appulsu, tam inclytae gentis auxilio,
C contra hostem augeri cupidus vterque certatim naues ac praesidium ad inuitan-
dos ac deducendos ad se peregrinos dimittunt. Diligentior in eo officio fuit Bo-
leises, celeriter instructus in id ipsum nauibus decem, & custodia mille ferme ar-
matorum imposita. à quibus abducto iam ad Ternatem Serrano, Tidorenses ab
Rucutello irriti rediere. At Serranus cum sociis magno apud Boleisem in
honore habitus; multa de Moluccensium natura, commerciis, moribusque per
otium cognouit: neque Emmanuelem modo de rebus iis accurate per litteras do-
cuit; verum etiam, commeantibus deinceps eodem Lusitanis, non mediocri vel
solatio, vel adiumento fuit. Sūt autem, quę communiter Moluccę vocantur, com-
plures numero, subiectę Aequatori, & à Borea in Austrū vicenis ferme leucis in-
ter se disiunctę: quarū nulla plus leucas sex ambitu colligit. Huic plurimae circū-
fusae aliae sunt: verū ad Occidentem in sexaginta leucas tota fronte praetenditur,
altera Batochina, Mauricam appellant: ita naturae muneribus Diuina prouiden-
tia distributis (nempe ad conciliandam per mutuos vsus humanam societatem) vt
Moluccae, cum ingentis pretii frugem caryophyllon vnae omnium ferant; reliqua
pęne cuncta ad victum & cultum aliunde mutuari cogantur, quarum magnam

partem ea, quam dixi, Batochina suppeditat. Arbor autem caryophylli, & stipite, & foliis lauro similis est, flore in primis odorato, qui è viridi in rufum immutatus, vbi obduruerit; caryophyllon Arabibus; at Hispanis, quod capitatus est, clauus appellatur. arbor, è decidentibus caryophyllis citra culturam enascitur; annuas fert fruges: quæ tamen propter flagellorum & acrioris decussus iniuriam, non nisi altero quoque leguntur anno. solum infra, purũ est, arbore in sese omnem attrahente succum: ipse vero fructus, potentiorum pręcipue mensis ac dapibus expetitus; ab institoribus ingenti lucro & in Asia, & in Europa diuẽditur. Tellus arida est, & in modum pumicis fistulosa. itaq; non modo cadentes è cœlo imbres momento combibit; sed etiam è montibus manantes absorbet aquas, antequam directo alueo ad marę perueniant. Eadem aliquot locis cum insano reboatu ignes eructat. Sed præcipua camino Ternatensi nobilitas. Mons in nubes assurgit excelsus, & arduus. cuius inferiora, densis nemoribus vestiuntur; superiora, ex incendiis glabra & horrida sunt. in vertice, crater, hiatu vasto, in plures circulos circumductos maiores minoribus, ad speciem amphiteatri discedit. inde, per æquinoctia maxime, certis flantibus ventis, cum horrisono fremitu flammę atro mistę fumo & fauillis erumpunt, & omnia late loca cineribus complent. Visendi annuæ sunt vices: nec nisi per funes, aut ferramenta, quibusdam locis ascensus est. Incolæ etiam sulphur alicubi optimum legunt. fusco ipsi colore, fluxo capillo, ad bellica studia strenui, cętera mirũ in modũ inertes & pigri. Medulla quarundam arborũ victitant; sagũ vocant. ea lente purgata, & testaceis incocta formis, non solũ in quotidiana alimenta, verũ etiam in vsum nautici panis egregie sufficit. Et ex eiusdem plantæ ramis, artifici manu concisis, leuandæ siti, mirifico sapore simul & salubritate candidus liquor exsudat, quem vulgo tuacam appellant. Ipsas insulas, olim desertas, &, qua planities est, mari mersas fuisse; testantur conchilia, & arenæ, quæ fodientibus passim occurrunt: atque ob id ipsum ab indigenis incoli negant. Conuenæ sunt è Sinis, Iauis, & aurea Chersoneso, & aliis regionibus: origine dispares, & sono linguæ; cæterum contumacia, scelere, perfidiaq. simillimi. quippe nec nisi malo coacti recte facere norunt; & non ferro solũ, & aperta vi, sed calumniis, fraudibusque, & veneno grassantur. Neque Molucensium tantum id ingeniũ est, cæteræ quoq. eius tractus insulæ eadem infamia ferme laborant. Eæ ergo, ad quem dixi modum, cum antea Gręcis ac Latinis prorsus ignotæ fuissent, nostris hominibus deniq. patuere. Dũ explorantur, Albuquercius interim, firmato maris imperio, ad interruptam toties Arabicam expeditionem, rursus animum adiecit. eoq. consilio ad Goę custodiam, præter Malabarica auxilia, Lusitanos pedites quadringentos, equites octoginta Petro Mascarenia pręfecto reliquit, Benestarini præsidio Rhotericũ Pereriam, orę maritimę eũ sex biremibus Ioannem Machiadũ pręposuit. ipse, viginti nauibus, epibatis Lusitanis mille septingentis, Indis vero circiter mille ab Goa profectus, malacia diu remorante, ad Socotorã aquandi causa primũ; dein Adenũ incolumi classe traiecit. Vrbs est præclara ad aspectũ, ędificiisque, & incolis admodũ frequens; non soli natura (quippe inuectis omnibus vtitur) sed loci opportunitate, vt supra dictũ est, in eã celebritatẽ adducta. omni fere ex parte ad pęninsulę modũ alluitur mari. qua continẽti annectitur, pręruptus imminet mons: mœnibus pręterea, & propugnaculis egregie cincta est. attamen Albuquercius, repente iactis in portu anchoris, magnam trepidationem ciuibus pariter ac peregrinis incussit. nautę, & institores ex onerariis in vrbem extẽplo confugere. Amirianus oppido pręerat, Abassinus genere, puer olim captus à Saracenis; & à religione Christiana per fraudem abductus. Is, tentatus ab Albuquercio, nõ vulgari solertia vir, blandis verbis muneribusq. spẽ deditionis faciẽdo, rem distulit, dũ è propinquo milites euocaret. ii cum celeriter conuenissent,

ignarus

A ignarus eius rei Albuquercius, experiundi causa in oppidum ad nauicularios mit-
tit, qui eos metu deposito ad naues redire iubeat. illi vero negare se redituros;
aut capita sua toties iam expertæ Lusitanorum crudelitati,& auaritiæ permissu-
ros. Simul Amirianus per internuntios cum Albuquercio expostulat, quod im-
perium vsurpet in aliena terra;& super tali re cum inquilinis & aduenis potius
quam cum legitimo magistratu, penes quem summa sit rerum, suo iure sibi agen-
dum existimet. ad extremum addit, eum non pro amicitia facere, qui tali tempo-
re defensoribus vrbem nudare conetur. Eo nuntio fit patefacta Amiriani consi-
lia. & Albuquercius vim adhibendam ratus, vbi postera dies illuxit; vt hostem an-
cipiti distineret prælio; partem copiarum in ipso littore exposuit; partem ad Isth-
mum, quæ à tergo inuaderet, circummisit. Vtrobique à Saracenis acerrime re-
pugnatum est. & cum scalis diffractis pauci Lusitani, qui iam in muros euaserant,
cæderentur,& frequentes apparerent in oppido armati pedites equitesque; Albu
quercius iactis ad pinnas funibus, per quos nostri sese demitterent, receptui cani
iussit: omissaq. oppugnatione vrbis & natura, & opere, & valido præsidio muni-
tissimæ, Mahometanas naues in portu ferme triginta succendit. inde sublatis an-
B choris, dum Luianum inuehitur sinum, cum extremo salutis discrimine in syrtes
impactus est. Saluti fuit, imploratum Beatæ Virginis auxilium: cui deinde, ad
perpetuam beneficij tanti memoriam, in vrbe Goa templum extruxit:& inde, San
ctæ MARIAE Vada, Luianæ syrti nomen impositum. Ex eo periculo ere-
ptus, ad Camaranum insulam intra fauces Erythræas cum vniuersa classe proue-
hitur. Ad eius famam, incolæ in proxima continentis, metu diffugerant. Locus
haud inamænus est. perennibus aquis,& pecorum armentis abundat. ad hæc, in-
gentes ædificiorum ruinæ, celebrem olim tectis & opibus fuisse testantur. Albu-
quercius in explorandis circa regionibus, & maris eius natura noscenda hyemem
posuit. quo tempore, duo in primis admiranda euenere: Ad Solem occidentem,
qua Regis Abassinorum imperium est, purpureæ Crucis in cælo signum præful
gens aliquandiu apparuit: quo viso Lusitani omnes venerabundi procubuere:&
Albuquercius, vt erat eximia pietate, sublatis ad eam manibus, clara voce fusus in
preces: O Crux, inquit, nostræ redemptionis argumentum: ò signum Christianę
victoriæ: ò decorata pretiosissimo sanguine Domini IESV: ò Diuina arbor,
cuius vitali fructu, letalis quondam plantæ repensus est fructus: in te, te inquam,
spes nostras omnes habemus repositas: te profitemur, agnoscimus, adoramus; ac
C suppliciter petimus, nobis inter tot pericula, terra marique præsidio sis. Ab ea
precatione obortæ omnibus lacrymæ:& index fidei ac religionis clamor ad astra
sublatus. tũ consono clangore hinc inde tuba concrepuit, & omnia tormenta di-
splosa: dein candida nubes conditam Crucem, sine fine defixis in cælum oculis
Lusitanorum eripuit. Neque Albuquercius prætermisit, quominus rem, sicuti
acciderat, testatò conscriptam, ad Emmanuelem Regem primo quoque tempo-
re mitteret. Per eosdem dies, vel ex intemperie cæli, vel ex insalubrium eiborũ
succo, atrox morbus naualem turbam inuasit. vulgo inter lusum, aut quotidiana
ministeria repente exspirabant. In iis, miles vnus in mare proiectus, ingentem
terrorem omnibus attulit. noctu quippe, infra sentinam pulsus frequentes exau-
diri cœpti. quem ad strepitum cum arrepta scapha vigiles descendissent; amplexũ
carinæ sub ipso gubernaculo defuncti militis corpus offendunt. scilicet pilus cun
ctis inhorruit. vbi ex pauore collegere sese, res ad nauarchum delata: nec dubium
fuit, quin cadauer translatum in littus humo contegerent. quo facto, postridie su
per ipsum sepulcrum rursus inhumatus apparuit. Ea re attoniti cuncti cũ apud
se causam exquirerent; Franciscus denique, incertum ex qua familia, monachus,
qui concionatoris munere fungebatur; sagaci coniectura suspicatus est, hominem

aliquo interdicti, vel anathematis vinculo constrictum, è vita excessisse. itaque in D
terram egressus, sanctissimi viri Benedicti Abbatis exemplo, è Pontificia formu-
la conceptis verbis, animum demortui rite expiauit: eique veniam à Deo preca-
tus est. Mirum dictu. ab eo mysterio reddita mortuo pax; & vaga ossa tandem in
suo tumulo quieuere. Inde, transacta iam hyeme, Albuquercius retro ad insulam
Mehum reuertit. in ipsis faucibus sita est: locusq. exstruendæ arci commodis-
simus visus: sed quod maiore apparatu indigeret, differri opus placuit. Præcel-
sa tantum Crucis trophæa ibi defixa, quæ à quattuor passuum millibus conspici
possent: & ab eadem sacrosancta Cruce nouum insulæ nomen impositum. Ex eo
loco profecta classis, cum iam tempus reuersionis instaret, aduersa tempestate rur
sus in Adeni portum infertur. ibi dies aliquot mutua iaculatione consumpti: &
quæ prima sese dedit occasio, in Orientem Albuquercius iter intendit. ab Ade-
no Dium accessit primum. ibi ab Iazio perhonorifice acceptus, commercii procu
ratorem consensu reliquit. Ab Dio Ciaulum ventum est; & exactum à Nizamalu
co tributum. Ac nulla admodum memorabili re gesta, Mahometanis tantum sex
nauibus apprime opulentis, ex itinere captis, Albuquercius ad Goam deniq. sal-
uis rebus applicuit. Eodem tempore Zamorinus, post factam cum Lusitano pa
cem, emoritur. Regnum excepit sororis filius Naubeadarinus, qui suopte inge- E
nio nostris enixe fauerat semper; auctorque auunculo fuerat Lusitanos omni of
ficio demerendi. itaque ipso statim initio imperii, non modo pacem firmabit; sed
etiam stipendiarium se fieri voluit Lusitani Regis, certo vectigali sponte instituto,
to, quod in singulos annos Emmanueli persolueret. ac simul, arci ad Calecutũ ex-
struendæ magna eiusdem voluntate admoti cum machinis fabri. & opus, adhibi-
ta diligentia breui surrexit: impositoque præsidio commercium cum Lusitanis
frémente Saraceno renouatum est. Aegre id passi veteres quoq. socii, Cocinen-
sis, & Cananorius; veriti ne per eam societatem negotiatio Calecutum vniuersa
transiret. quos tamen Albuquercius adiit, & multis rationibus lenitum vtrum-
que, operam dedit vt ab studio rerum nouarum auerteret. Hoc tam felici statu
rerum Orientis, Emmanuel decretis Lusitania tota supplicationibus, gratias Di-
uinæ Bonitati agendas diligenter curabat. ac per id ipsum fere tempus Iulio II.
Pontifici Max. vita functo, Leo X. magna omnium approbatione successit. huic
Pontificatum ineunti, Emmanuel per legatos non obsequium modo, more maio-
rũ rite deferendum, sed etiam Indicas opes religionis causa libandas existimauit.
Princeps legationis fuit Tristanus Acunia, qui, vt supra demonstratum est, res præ- F
claras in India gesserat. Munera fuere, complures ingentis pretii gemmæ; & Pon-
tificalia vestimenta cum aræ bene magno frontali, cuncta in varias Christi & San-
ctorum effigies ex auro primo, & vnionibus, atque lapillis admirabili splendore
contexta: quorum, qui in eiusmodi rebus intelligunt, simile nihil in Vaticano sa-
crario visum affirmant. Accessit è Perside animal, priscis Romanorum ludis ac
venationibus mirabiliter expetitum, panthera tremendæ pernicitatis, magnifice
instrati equi clunibus insidens, ad equitis nutum in syluestres feras inuolare iam-
pridem assueta. Conspiciebatur etiam, cum Indo rectore, militibusque, turritus
elephas, aureo strato, cum alia egregie doctus, tum vero ad certa symbola princi-
pem flexo poplite venerari, & inconditos edere ad tibiam motus; & haustam pro-
boscide ingentem aquæ vim, repente in spectatores effundere. Neque ita multo
post, rhinoceros quoque, non visum in Italia multis iam seculis animal, Romam
deuehebatur; vt eum elephanto commissus (quicum implacabiles gerit inimicitias)
veteris magnificentiæ spectaculum populo Romano repræsentaret. Sed qui ab
vltimis terrarum terminis in Europam incolumis venerat; ad Ligustieæ demum
oræ scopulos facto naufragio, cum impeditus catenis enare nequisset, exoptata

plebem

A plebem vrbanam oblectatione priuauit. Ea munera cum ipsa per se, tum vero
propter illustrem eximiæ cuiusdam pietatis, & obseruantiæ significationem sum-
mo Pontifici, & patribus mire grata accidere. Inter hæc, annus iam se circum-
egerat: cumq. in omnium ore ac sermone Lusitanica religio, & egregia belli faci-
nora versarentur; Abassini quoque legati ex India in Lusitaniam deuehuntur:
ij, quod contra Albuquercij præscriptum male accepti a nauarchis in itinere fue-
rant; nauarchos illico Emmanuel in vincla coniecit; nec nisi Matthæi precibus
fatigatus absoluit. ipsis vero legatis, magni honores ab Rege habiti. aduenientibus
primum frequenter obuiam itum est; ædesq. magnificæ ad diuersandum attri-
butæ. dein Petro Vasæo Igæditano episcopo, & Martino Villanouano Comiti
negotium datum, vt eos quam honestissimo comitatu in regiam vsque dedu-
cerent. intromissis, Emmanuel è solio comiter in amplexum occurrit. post salu-
tationem, à legatis extractæ ex arundine aurea litteræ, & dona prolata. Ea dona
fuere primum aurea quinque numismata Abassinis inscripta notis, quæ octonos
ferme scutatos penderent singula. dein pyxis auro solida, fidelibus claustris adser
uans Crucis adorandæ fragmentum, de quo supra docuimus, Abassinis Regibus
è Hierosolyma ipsa transmissum. Eam vero pyxidem Emmanuel nixus genibus,
B & præ gaudio lacrymabundus accepit, immortales Deo gratias agens, quod è
tam remotis ab Europa regionibus, ab Rege tam inclyto, per legatos compellari
se, bearique insuper tam salutari ac pretioso munere voluisset. Post hæc, Helenæ
ac Dauidis recitatæ per idoneos interpretes litteræ, tum Arabico, tum Persico
sermone conscriptæ. quarum erat summa: si vrgere bello maritimo Saracenos,
& cæteros nominis Christiani hostes Emmanuel pergeret, terrestres Abassinorũ
copias, quandoquidem re nauali parum admodum valerent, & commeatus quan
tæuis classi non defuturos: ac Lusitanum hortabantur, gloriosis adeo cæptis fi-
denter insisteret: postremo, si ad hospitii vinculum, affinitatis quoque iura vellet
adiungere; filiorum nuptias ac filiarum cum regiis dotibus offerebant. Ad ea, pa-
ri benignitate ab Emmanuele responsum est: ac multa deinde ex legatis de Abas-
sinorum ingenio, institutis, ac ritibus quæsita per otium. quæ à pluribus postea
fuse ac diserte perscripta, inculcari à nobis hoc loco necesse non est. Dum in Eu
ropa Emmanuel Rex legatis mittendis accipiendisque dat operam; interim in vl-
teriore India ab Lusitanis non Malacense modo stabilitum imperium; sed sociis
quoque Regibus latum opportune subsidium est. Rhotericus Patalinus (vti su-
C pra docuimus) præfectus erat Malacæ. in eius locum è Cocino cum nauibus ali-
quot missus Georgius Albuquercius, cum ad Somatram deuenisset; domestico
implicitum bello Regem Pacenum offendit. Factiosus quidam è popularibus coa-
cta manu erat in armis: atque is quo maiorem ciebat tumultum, eo lætior fuit Re-
gi nostrorum aduentus; eique dubijs in rebus non inanem fiduciam præbuit. si-
quidem post minuta aliquot prælia cum ad summam vniuersi certaminis ventũ
esset; Georgius cum suis primam sibi depoposcit aciem. Neque commissa pugna
subsidiis opus fuit. studio laudis incensi Lusitani tanto ardore sese in hostem in-
tulere, vt primo impetu pulsos loco rebelles, magna cæde, maiore cum trepidatio-
ne in fugam auerterint. Quo facto, Georgius & amicum Regem præsenti peri-
culo ereptum, arctius Emmanueli deuinxit; & ipse nouo decore genti Lusitanæ
parto, victor Malacam processit. in ea vrbe, Prætorio munere aduersa fama fun
gebatur is de quo demonstratum est, Ninachetus indigena: multis magnisque in
Lusitanos officijs eum gradum ab Albuquercio Imperatore promeritus. Eun-
dem forte honorem, acceptus nuper in fidem Abdala quoque dynasta Camparis
adamarat: præclarum sibi ad celebritatem nominis ratus, in Malacensi emporio
tot tamq. varijs nationibus è superiore loco ius dicere. huic, Albuquercius gra-
tificari

tificari eum admodũ cuperet; eam tamen distulerat rem, verecundia prohibitus D
coram super tali negotio Ninachetum alloqui; tamque veteri amico (quamquam alioquin improbo viro, perq. veneficia ac scelera magistratũ exercenti) repente magistratũ abrogare. Sed quod præsens non erat ausus, absens postmodũ non omisit. Proficiscenti Malacam Georgio, in cæteris mandatis illud etiam dedit, Prætori Ninacheto Abdalam sine mora sufficeret; perductumq. Malacam, in eo tribunali quam honestissime collocaret. Ille, quam difficili ac periculoso loco Campara na res esset, ignarus, Georgium Botellium cum nauibus non amplius tribus, inscio Ninacheto, ad Abdalam aduehendum proficisci iubet. Cæterũ Linguæ Rex, qui Regis Bintani filiam habebat in matrimonio, tum maxime terra mariq. circunsessum Abdalam premebat. id vbi Lusitanis nauarchis in itinere cognitum est; confestim à Malaca subsidium per litteras & nuntios euocant. Missi à præfecto Lusitani bellatores egregij centum, Malacenses ferme septingenti. Cum iis copijs Botellius initio, Camparani æstuarii fauces audacter inuectus; mox retro flexit iter, propterea quod æstuarium ad instar fluminis longum & angustum, depresso alueo, marginatis vtrinque ripis, non sine causa metum afferebat, ne prætereuntes nostros barbari ex tuto superne iaculis ac telis obruerent. igitur eo periculo animaduerso, portus aditum custodire, & mare commeatibus infestum redde- E
re statuit; vt hostem vel extra munitiones eliceret ad pugnam, vel victoria pæne iam parta inuitum ex obsidione detraheret. Neque inanis fuit coniectura. Linguanus, cognito nostrorum consilio, quod multitudine militum abundaret, in apertum prouehi, ac sese ad prælium offerre decreuit. ergo relictis ad opera stationibus, ipse cum sex armatorum millibus; actuariis octoginta, quas vocant Lanciaras, in Lusitanos mouit æstu secundo. Classem præibat ipse cum naui majoris formæ, crassioribus munita pluteis, & machinis varii generis; ac, præter naualem turbam, propugnatoribus ferme ducentis. in eam conspectam Botellius hortatus ad pugnam suos, extemplo vim iaculorum tormentis emisit, adeo perite libratis, vt remiges ad transtra complures vno ictu discerpserint. quo metu perterriti qui in eo latere curabant nautæ; partim in mare sese præcipitant, partim infra scalmos occulto loco se condunt. ita, ministerio destituta nauis, in obliquum intorta vorticibus, adeo tenaciter ad vtramque fluminis ripam inhæsit, vt neque ipsa moueri posset loco, & pone sequentibus reliquis transitum intercluderet. Tum, ex propinquo initum certamen; & Botellius cum suis in regiam nauem egregio conatu transcendit. Aequis viribus aliquandiu dimicatum est, dũ F
Regem satellites obnixe tuentur. Sed vbi cæteri Lusitani ipso tormentorũ strepitu exciti superuenere; tum demum percussi nouo terrore barbari; & Rex metu ne opprimeretur, è naui desiliit; perque auia & lutulenta cum paucis diu errabundus denique in tutum euasit. at Lusitani regia naue expugnata, in cæteras gradum illico faciunt. eæ cum obstructo, vt diximus, exitu clausæ tenerentur, & in angustiis confertæ atque implexæ remis, atque armamentis, neque explicare se possent, & contra vim æstus reciprocantis frustra niterentur; naualis turba, tentato vix prælio, sequuta Regis exemplum, qua cuique licuit, se in terram eiecit. ita, multis primo impetu cæsis, vacua pæne classe Lusitanus potitur. Et Abdala, præter spem obsidione exemptus, Malacam ouantibus Lusitanis ingenti pompa defertur. Ibi iussus Ninachetus magistratu se abdicare; non tulit ignominiam, veri honoris & solidæ virtutis ignarus. confestim ex aloe, & sandalis odoratis extructo rogo, quadratum iuxta suggestum nobilibus aulæis & alia pretiosa veste constrauit. ex eo suggesto, aurea ipse toga gemmisque præfulgens, ad circunfusam concionem de rebus ab se gestis, totoq. vitæ suæ cursu disseruit: expositisq. beneficiis, quæ in captiuos primum Lusitanos, tum in Albuquercium ipsum diffi-

cillimo

A cillimo tempore contuliſſet, nullo ſuo delicto ſpoliari ſe dignitate, dolenter ad-
modum, & acerbe conquerebatur. Tum Luſitana ingenia deteſtatus (adeo
funeſtas humano pectori ſubdit faces ambitio) è pulpito ſe ſe in ardentem py-
ram furibundus iniecit; mortemque paulo poſt ſponte affuturam, deuexa
iam ætate vir antecapere, quam vel ad exiguum tempus, minus inter ſuos
honoratus conſpici maluit. Verum, ne Abdalæ quidem diuturna felicitas
fuit. Iniquorum criminationibus in ſuſpicionem vocatus, quaſi de vrbe Alo-
dino prodenda clam ageret, per ſpeciem conſultandi, in arcem, Georgii præ-
fecti iuſſu deducitur: ibi, nihil minus metuenti, diuinamque & humanam
imploranti fidem, catenæ ſubito iniectæ. ac ne ex ipſis quidem vinculis fa-
cta dicendæ cauſæ poteſtate, paulo poſt in foro palam iugulatus eſt: quæ
res propter ſpectatam viri æquitatem, & amabiles mores, magnam apud eas
nationes Luſitanico nomini conflauit inuidiam. Inde minus iam multi Ma-
lacam inſtitores adire: nec regia modo vectigalia in dies minui; ſed etiam ci-
uitas annonæ caritate primum, tum etiam inopia laborare. Ob id à præfe-
cto ad reconciliandas circa nationes miſſus Botellius, notæ probitatis ac pru-
dentiæ vir, ciuitates ac regulos adeundo, virtute ac lenitate paucis diebus
B. Malacam intermiſſa commercia reuocauit. In ea legatione cum ad Siacanum
dynaſtam Alodini vectigalem veniſſet, vltimum pæne ſalutis periculum adiit.
Siquidem Alodinus pacis immemor poſt Maxelizii cædem factæ, Siacano
cum alia, tum filiæ nuptias offerebat; modo Botellium ſibi viuum, aut mor-
tuum traderet. proceſſiſſetque haud dubie fraus; ni Botellius, incolæ mo-
nitu, quem captum libertate donarat, mature inſidias præcauiſſet. Ea ex-
ſpectatione deluſus Alodinus, lanciaras ferme ſex & triginta ad eum inſe-
quendum protinus miſit. Eæ in Luſitanicos lembos nouem cum incidiſſent;
quibus Franciſcus Mellus præerat, atrox diu prælium, & incerta victoria
fuit, dum hoſtes multitudine maxime freti noſtros circumuenire nituntur.
Sed ad extremum, acrius inſtante, atque ad omnes occurrente impetus Lu-
ſitano, impares viribus ac dimicandi peritia barbari, magno ſuorum amiſſo
numero, terga vertere. Neque noſtris incruenta victoria fuit: è ſociis mul-
ti, è Luſitanis triginta quinque deſiderati. Huius pugnæ fama tranquillio-
res in vlteriore India fecit res: & Botellius, annona leuata, rebuſque ex a-
nimi ſententia confectis, auro pretioſiſque aliis onuſtus mercibus, Malacam
C. reuertit. Neq. ſegnius interim ad Goam Luſitana res ab Albuquercio Præ-
tore adminiſtrabatur. Intentus omni cura conſtituendo & propagando Em-
manuelis imperio, nullam eius rei occaſionem elabi ſinebat è manibus. An-
te omnia, captus opportunitate Dienſis emporii, legatos ad Mamudium
Cambaiæ Regem cum donis miſit, vt munitum de more diuerſorium Luſi-
tanis, negotiandi cauſa, in eadem inſula certis legibus extruere ſibi liceret.
Neque abhorrebat à conditionibus Rex, commercii ſpe illectus adeo fructuo-
ſi. Cæterum Iazii, qui nihil minus, quam Luſitanos accolas cuperet, opi-
bus artibuſque diſcuſſa tota res eſt. Cum Idalcane præterea, & Narſingano
Rege confirmata per mutuos nuntios amicitia, actumq. de communibus com-
modis. Verum nihil tenacius in Albuquercii mente, quam Armuzianæ rei cu-
ra inſidebat. cuius tum regni ſtatus erat eiuſmodi. Poſt Albuquercii diſceſ-
ſum, & arcem ſcelere nauarchorum amiſſam, ingens rerum perturbatio erat
Armuziæ conſecuta. Primum, Atar eunuchus grandi iam ætate, deceſſe-
rat. Dein, Zeifadinum ſuſceptis iam liberis regni potentem, Nordinus vr-
bis præfectus per Abaſſina mancipia veneno ſuſtulerat: inq. eius locum, præ-

teritis

teritis filiis, suffecerat Zeifadini fratrem, nomine Torum. hunc, multis ante officiis, ac tum recenti beneficio sibi deuinctum, quo insuper magis haberet in potestate, fidis priuatim sibi ministris, ac satellitibus cinxerat. Ex iis, tres germani fratres, Mudofar, Hales, Hamedes, quod Nordinum arcto affinitatis gradu contingerent, præcipuum dignitatis, & gratiæ locum obtinebant: sed ante omnes longe eminebat is, quem è fratribus tertium posui, Hamedes: vir & manu promptus, & libidine dominandi, & solertia in rebus gerendis, Atari eunucho persimilis. Is callide conciliando sibi militum animos, & obnoxios sibi sensim in vrbem introducendo, & grauissima quæque in se vnum trahendo munia, paulatim eo potentiæ viriumque peruenerat, regnum vt omne suo arbitratu ageret versaretque. Quocirca & Nordinus iacere, & præ illo pæne ciuilis ac modestus videri, & gemebundus Torus nusquam eodem inuito commouere sese, nedum maioris momenti quippiam aggredi. Iam vero, quod ad Emmanuelem Regem pertinebat, Lusitanis quidem ducibus illac iter habentibus patebat hospitium; & Emmanueli annuum stipendium ex Albuquercij formula pendebatur: veruntamen ea erat conditio rerum, vt Hamedes nullo frænatus præsidio, vbi vellet, ab Lusitano Regem regnumque posset abducere: & Emmanuel, per fraudem arce deiectus, precariam quodammodo eius insulæ ditionem habere videretur. E Hisce rebus probe compertis, Albuquercius, Torum teterrimo seruitio domesticorum eximere, & in fide ac patrocinio Emmanuelis omnino stabilire decreuit. Ea res quod in primis egebat silentio, ne se Hamedes ad obsistendum instrueret; per speciem Adeni repetendi, magnis nauibus duabus & viginti, & minorum nauigiorum ingenti numero comparato, circa initium insequentis anni Goa profectus; in medio itinere cursum ab Arabia repente in Persicum sinum auertit. Armuziam vt est ventum, nauigiis confestim circundat insulam, ne quid aliunde subsidii, vel commeatus eo subuehi posset. dein missis vltro citroque nuntiis, de nouis amicitiæ legibus agi cæptum. Summa postulatorum Albuquercii erat; præter stipendium Emmanueli bona fide soluendum, vt arx, ac diuersorium Lusitanis ad vrbem daretur negotiandi causa. Neque Torus abnuebat; cessit quin etiam arce protinus: cæterum, quo minus reliqua explicarentur, maxime obstabat Hamedes, continuandæ scilicet dominationis auidus; &, si alteri cedendum foret, in Ismaelem Persam, quam in Lusitanum Regem longe propensior. Ea incen- F sum cupiditate, cum ad saniora consilia reuocandi nulla esset spes; molientem insuper insidias, Albuquercius immissis per occasionem percussoribus, anteuertit è medio tollere. Hamede interempto, cætera expedita fuere; ac facile deinde omnibus de rebus communi consensu transactum est: & in arcem absoluendam cum Albuquercius diligenter incubuit, tum ipse quoque Torus materiam, & alia necessaria large subministrauit. Dein tormenta omnia, quæ ad rebellandum animos facere possent, Armuzianis adempta. & Lusitani regni stemmata, & vexilla in turribus cum ingenti clamore & plausu publice posita. Viri ferme triginta è stirpe regia, ob regni æmulationem, à tyrannis candenti ferro occæcati, regio sumptu in vrbe alebantur. Hos quoque, Albuquercius, ne quid eorum causa tumultus existeret; Goam amandauit, dato Quæstoribus, & præfectis negotio, vt cuncta eis ad victum, cultumque liberaliter Emmanuelis impensa præberentur. Inter hæc, Ismael, non modo sibi de Armuziano stipendio bellum cum Emmanuele suscipiendum non existimauit; sed etiam admiratione captus rerum, quas à Lusitanis per-

exigua

A exigua manu gestas, consentiens fama toto pæne terrarum orbe vulgauerat, legatum iungendi fœderis ac societatis, ad Albuquercium destinauit: is vero in gratiam tanti Regis ingenti apparatu ab Albuquercio exceptus. Missi ad eum deducendum, è Lusitana iuuentute præcipui. Pompæ autem ratio fuit eiusmodi. Præibant in equis, cum venaticis pantheris, Persæ rectores duo: tum equi cataphracti sex nullo sessore sequebantur: dein equites, in argenteis ferculis regalia dona, vestem magnificam varii generis, itemque natiuas & factitias primæ notæ gemmas, cum tibiarum ac tympanorum hilari pulsu gestabant. Postremo legatus ipse cum suo comitatu, Lusitanisque incedebat. is in ornatissimum solium, adstante procerum corona, ab Albuquercio perhonorifice acceptus; cum muneribus litteras ad Emmanuelem, & ad Albuquercium reddidit: expositisque mandatis, omni genere comitatis honorisque tractatus est. Ac demum redeunti, vicissim legatus ad Ismaelem adiunctus Fernandus Lemius: & missa pariter dona: affabre factæ loricæ duæ cum galea inaurata, ac thorace quam optimo: armillæ aureæ quattuor: & nobiles pyropi complures: itemque alia pretiosa ex auro gemmisque monilia: necnon è singulis Indicorum aromatum generibus aliquantum. Accessere, optatissimum

B Ismaeli munus, aliquot variæ magnitudinis ænea tormenta cum Lusitanis ballistis, æreque Cyprio, & stanno, ac postea magistri quoque eius fabricæ cum peritis libratoribus missi, vt quoniam a Turca nouæ illius terrore procellæ nuper acie victus fuisset; ea quoque virium parte communi hosti esset par. Dimissa legatione, & rebus ad Armuziam ordinatis, Albuquercius Torum hortatus est, vt Emmanuelis amicitiam cum fide coleret; certissimumque in eius maiestate præsidium suis fortunis repositum existimaret. Inde Goam classe renauigans, cum iam sexagesimum tertium annum ætatis ageret, fluente sensim aluo consumptus, ægre ad Goani portus fauces animam traxit. ibi, cum sese è lectulo mouere non posset; in ipsa naui per confessionem elutis animi sordibus, & sacro ad supremam luctam oleo inunctus; Christum, cuius Cruci affixi in sinu fouebat effigiem, suauiter alloquens, inter carorum manus & lacrymas exspirauit, prorsus inuicti ad laborem ac patientiam æque corporis animique vir: & cum quolibet suæ ætatis ducum, vel naualis rei scientia, vel expediti consilii magnitudine comparandus. Facinora duo apprime gloriosa vasto dudum agitabat animo. alterum, vt Nili fluenta, nouo

C & spatii longe breuioris alueo, Abassinis adiuuantibus, in Arabicum sinum auerteret, ac totam Aegyptum Turcis redderet prorsus infructuosam. alterum, vt ab Armuzia vectos hippagogibus equites velocissimos ad trecentos, in intimum repente littus eiusdem Arabici sinus exponeret: qui, ante quam è vicinis regionibus concursus fieri posset, Mecam non amplius septendecim Leucarum interuallo aduolarent; & ex inclyto apud eas gentes fano, abominanda Mahometis ossa raptim aueherent: scilicet in perpetuam teterrimi impostoris & hæresiarchæ ignominiam Christiano ritu publice concremanda. Talia meditanti, iniquorum obtrectatio primum, dein mors interuenit, vt seni matura, sic rei Christianæ atque omnibus bonis acerba. Elatus est quam amplissimo funere, & comploratione tanta; vt sacerdotum Christiano ritu psallentium voces nequaquam exaudirentur. Conditus est in ædicula MARIAE Virginis, quam Goa capta, vt supra dictum est, ipse construxerat: ac deinde Alphonsus filius (qui Olisipone hæc ibidem scribentibus nobis octogenarius agebat animam) suis impensis auxit, ornauitque. Oræ Indicæ imperium, quæque illo imperio continentur, Albuquercius decedens

dens pacata Emmanueli reliquit; & bellicam rem (vt iis locis ac moribus) egregie constitutam. Paulo ante ipsius obitum, è Lusitania cum nauibus decem Cocinum appulerat Lupus Soarius prætor ab Emmanuele designatus. is cum iniisset magistratum; anno qui Albuquercii mortem est insequutus, renouata cum finitimis Regibus amicitia, Fernandum Petreium Andradium cum nauibus octo misit in Sinas, ad instituendum cum ea natione commercium, & regiones è proximo cognoscendas. Vna profectus etiam Thomas Petreius, Emmanuelis nomine, cum donis ac litteris legatus ad Regem Sinarum: quorum nobis mentio quando nec semel facta est iam; & sæpius, vt videtur, in posterum incidet; aliqua hoc loco de gentis natura, moribus, opibusque posuisse, non incommodum fuerit.

Libri quinti Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER SEXTVS.

INARVM regio, quam hodie Cinam vulgus appellat, vltima terrarum Asiæ, ab Oriente, & à Meridie, alluitur Oceano quem Sericum, vel Eoum prisci dixere: ab Occidente Indiam vlteriorem attingit: à Septentrione, cingitur Massagetarum, Scytharumq. limitibus. Multo latius quondam imperasse gentem, annales ipsorum, ac litteræ, & veterum ædificiorum illustria monumenta, & complures, in India præsertim, ab iis denominatæ nationes, haud obscure testantur. Sed cum sua ipsi mole viribusq. fatigarentur (quod à Carthaginiensibus in re simili factũ legimus) sponte misso veluti sanguine, & castigata luxuria, intra hosce fines recepere se se; graui proposito edicto, ne quis iniussu magistratuum excederet. Regna, seu prouincias vastæ magnitudinis, numerant quindecim cum sua cuiusque metropoli: ad mare sex, mediterranea reliqua. Tellus, quòd maxima ex parte intra temperatę plagæ terminos continetur; radiosq. Solis, suapte natura vitales puro ac patenti excipit sinu; sic fit, vt saluberrimo cælo, & purioris auræ dulcedine perfruatur; ac simul inclytæ fertilitatis gleba, frugum omnis generis fundat copiam bifero triferoq. prouentu. Accedit ad eximiam soli fœcunditatem, summa cultorum industria. Et infinita est multitudo, quippe subolescente in dies prole, & in alienas regiones migrationibus interdictis. Neque in tanta mortalium turba cessare cuipiam licet. non priuato dedecore tantum, & proximi cuiusque probris ac iurgiis; verum etiam publicis moribus legibusque desidia plectitur. Itaque rustici homines nullam agri partem incuria squalere patiuntur. Saltus & colles; pinu vitibusque: campi & planities; oryza, hordeo, frumento, cæterisque segetibus nitent. quamquam è vitibus more nostro non exprimunt merum. vuas quodam condimenti genere in hyemem adseruare mos est. cæterum ex herba quadam expressus liquor admodum salutaris, nomine Chia, calidus hauritur, vt apud Iaponios: cuius maxime beneficio, pituitam, grauedinem, lippitudinem nesciunt; vitamque bene longam, sine vllo ferme languore traducunt. oleis alicubi carent: sed earum vice non desunt

plantæ, quę humorem vnctui prębeant. Pascua sunt etiam gregibus alendis v- D
berrima; & in hortis egregie cultis cum alia nostri orbis poma, tum sapidissimos
melopepones, suauissima & optima pruna ficusque, & medica citreaque variæ
formæ ac saporis, apprime generosa mala conspicias. Ad hæc, perspicui fon-
tes, & miro colorum decore odorumq. fragrantia flores ac rosæ perennant. flu-
mina vero, quæ magnas quoque patiuntur naues, piscosa & amęna, viridissimo ri-
parum vestitu, pinguibus aruis interfluunt. Quin, & ora maritima pluribus in-
trorsum ęstuarijs ad omnium rerum copiam inuehendam euehendamque, facili
patet accessu. Ingentem præterea volucrum & ferarum vim, ad aucupium ac
venatum, paludes, luci, saltusque suppeditant. Metalla auri, & argenti, & fer-
ri probatissimi, & alia; incolę effodiunt. Margaritas, & præcipuæ nobilitatis
vasa fictilia, quæ vulgo porcellana dicuntur; pretiosas pelles ad frigus arcendum;
itemque gossipij, lini, lanæ, bombycisque, & serici fila, vestemque omnis generis
mittunt innumerabilem. Saccari, & mellis, rhabarbari, casuræ, minii, glastique
tingendis vestibus expetiti, prouentus ingens: odoramentis cum aliis abundant;
tum præcipue mosco (cuius nullam apud Latinos Græcosue scriptores mentio-
nem inuenio) e feris quibusdam, vulpecularum effigie, crebro verbere enectis,
dein putrefactis. Denique, nihil aliunde, non ad victum modo cultumque; sed E
ne ad delicias quidem ac voluptates requirunt. ac proinde nulla sub Sole gens
est, apud quam aliarum gentium opes æque consistant. quippe vendentibus cun-
cta Sinis, nihil inuicem redimentibus, nisi forte in vsum tectorii cuiusdam odora-
ti, piper ex India. Neq. erat externo commercio locus; ni Sinam infinita quędam
teneret argenti cupiditas. id præferunt auro; & cum indidem effossum, tum e re-
motis regionibus illatum, auidissime accumulant. Iam de ædificiis, priuatisque ac
publicis operibus explicare, infinitum sit. Vrbes pręcipuæ magnitudinis celebrant
ferme ducentas: inferioris autem ordinis, longe plurimas. porro castella & pagi,
quorum nonnulli tribus familiarum millibus incoluntur; vicique passim ita mul-
ti se se offerunt, vt summa iniri vix possit. sunt autem egregio situ plerique: sca-
tent aquis, procera circundati sylua; ex qua turritę prędiuitum aratorum eminent
domus. Porro, dispersæ in æstiuos maxime secessus nobilium villæ, opere in
primis eleganti; vel ad opacas amnium ripas garrulos auium concentus, & fugien-
tis aquę lene murmur excipiunt; vel e montium iugis verticibusque, subie-
ctos vallium anfractus; & vasta maris ac terrarum spatia, longe lateque despe-
ctant. Sed ipsarum pręcipue vrbium pulchritudo mira. Nauigabilibus impositæ F
fluuiis, admodum profunda & lata fossa, mœnibusque cinguntur quadrati ab
imo lapidis, lateritiæ ad summum structuræ. lateres autem, ex eodem argillæ
genere quo porcellana vasa, confecti, & calce optima interliti, in eam duritiem
ac firmitatem breui tempore coalescunt, vt ferramentis postmodum labefactari
vix possint. crassitudo mœnium, quattuor, & alicubi sex capit homines: addi-
tis ad prospectum pergulis, ac mœnianis, & occultis ambulationibus, qua præ-
fecti oblectationis causa pererrent: pomœrium, intra extraque, libero ad circui-
tum spatio, senis in ordinem equitibus patet. Ad obliquos autem ictus, modi-
co interuallo, turres & propugnacula prominent, artificiosis contecta fastigiis;
& podiis elegantibus adornata. Ex iis mœnibus cum quædam ante bis mille
annos constet exstructa; nullam tamen in eis rimam, aut sinum, aut labem a-
spicias. adeo seuere acriterque sarta tecta ab regiis curatoribus exiguntur.
Vrbis vero totius, ea ferme dimensio est. Latissimæ viæ duæ se intersecan-
tes, perpetuo tractu qui lustrari oculis possit, præcipuas quattuor portas a-
periunt, pręferratas, ornatu magnifico, adituque ad aspectum pręclaro. Ab
hisce

A hisce rectis viis, aliæ dein alięque transuersæ, priuata & publica ędificia, vicosque
distinguunt. Et ab vtroque latere viarum, excurrunt porticus, quæ commean-
tem plebem, & fabrum atque institorum apothecas ac tabernas, à tempestatum
iniuria vindicent. iam vero, è lapide, trifores vt plurimum, & quidem summo
artificio perfecti cum inscriptionibus fornices passim visuntur. quę monumen-
ta, magistratu abeuntes, regu præfecti relinquunt. magistratibus autem ipsis, ce-
leberrimo loco stant ampla & operosa prętoria, cultissimis hortis, capacibus pi-
scinis, fontibusque pellucidis, & variis aquarum deriuationibus ad omnem ani-
mi remissionem instructa. Nec desunt auiaria, & ferarum septa, & operis to-
piarii tonsiles syluę, lucique densissimi, & distincta floribus prata: vt singulę pręre-
fectorum domus oppidi propemodum instar obtineant. Priuatorum ædes, cir-
ca maritimam oram humiles; mediterraneis vero locis, multiplici contignatio-
ne tolluntur; vel pictura decoratæ, vel opere albario candoris eximii. A primo,
ingressu panditur atrium, armariis circumquaque dispositis; in quibus inanium
Deorum statuæ collocantur. accedunt lacus pleni piscium, ac pensiles horti.
materia in ædificationes vtuntur mire lęuigata, & certo lenocinii genere in au-
ri colorem ac splendorem adducta. Pari læuore tegulum est, calce spissatum
B atque commissum ad pluuias arcendas: durantque seculis tecta talia, extremis
imbricibus è marmorato pereleganter elaboratis. ad singulas vero ianuas, viridi
opacitate arbores ad lineam directę consurgunt: quarum gratissimo aspectu, qua-
si pabulo quodam, oculorum acies quamlibet fatigata reficitur. Porro vrbes,
præterquam quod magnis, vt dixi, fluminibus plerę que alluuntur; sunt etiam
quę, ad subuectionis euectionisque commoditatem, canales nauium capaces
introrsum admittant. quales multis locis apud Belgas, & alicubi etiam in Italia
cernimus; marginatis vtrinque semitis ad terrestre iter adstructis. lapidei quo-
que pontes egregie facti, non ad oppida solum, sed etiam in agris plurimi. quę
flumina propter altitudinem pilas arcusque reiiciunt; ea, connexis & contabu-
latis nauibus pro ponte iunguntur. sin ex imbri vehementius intumuerint; so-
lutis interim ordinibus, viatorem, gratuitę cymbæ, Regis impensa transmit-
tunt. Iam, voraginibus, & hiatibus terrę, & stagnantibus aquis, quæque alia
ad iter impedimento sunt, publice occurritur. quin etiam, asperrimis locis ad
montium latera excisis cautibus, vię patescunt, ea molitione sumptuque, vt
Romanam in eo genere magnificentiam non requiras. Templa etiam cum tur-
C ribus, culminibusque spectantur (licet alioqui Deos contemnant Sinæ) pul-
cherrima, & maxima. Trans pomœrium dein, præsertim ad mare, suburbia,
eodem ornatu, & laxitate viarum, aduenas ferme ac negotiatores frequentissi-
mis diuersoriis, & cauponis accipiunt; in quibus, pręter delicatas de gentis mo-
re potiones, omnium etiam generum cocti, crudique prostant cibi, & exquisita cu
pedia. Sunt autem Sinarum populi (quemadmodũ eiusdem plagæ alii) prout ad
Septentrionem, vel ad Meridię vergunt, magis aut minus æneo colore, vel candi
do: simis naribus, exiguis admodum ocellis, rara barba, longis crinibus, quos accu
rate comptos, & in verticem coactos illaqueant, & oblongum ex argento clauum
in laqueum inserunt. neque tamen vna est omnibus capillamenti ratio. quip-
pe, cælibes, comam a fronte discriminant; mariti, confundunt; atque hæc præ-
cipue nota, ordinem vtrumque distinguit. Primarii, ac diuites, quique mi-
litiam exercent; versicolore serico: plebeii ac pauperes, lino, seu gossipio te-
gunt corpora. nam apud Sinas lana, cum maxime suppetat, minime texitur. Sagis
ad veterem Hispaniæ consuetudinem vtuntur, media sui parte crispis ac rugo-
sis; cæterum fusa & explicata lacinia, & laxis manicis: ipsum vero sagum,

ab læua parte confibulant. Accedit talaris tunica, quam qui è regia sunt stir- D
pe, vel superiore aliquo magistratu funguntur, circa baltheum maxime; cæte-
ri limbo tenus acupingunt. Caput operiunt præcelso ac rotundo pileo, è te-
nuissimis virgulis atro filo prætextis. Caligas induunt affabre factas, & elegan-
tes cothurnos, aut calceos bombycino obstragulo perpolitos. Vestimenta per
hyemem pretiosis murium Scythicorum pellibus, quas vulgo martas, vel sabelli-
nas vocamus, calore admodum suaui, & ventis impenetrabili densitate suffulciunt;
iisdemque separatim pellibus circumfouent colla. Molestias flatuum, munitis e-
gregie fenestris, ac specularibus prohibent. Per æstatem vero, ad reliqua reme-
dia caloribus leniendis, illud etiam accedit. Subterraneos idoneo loco effo-
diunt specus: inde conceptam auram, intensiorem aut remissiorem, prout libue-
rit, per omnes ædium partes admirabili machinatione dispensant. Mulieres,
circa curam capitis multæ sunt. crines diu pexos concinnatosque in summo cir-
cumligant vitta gemmis auroque distincta. reliqui corporis ornatus, minime la-
sciuus. Præcipuam decoris ac formæ laudem, in pedum breuitate & exilitate con-
stituunt: atque ob id ipsum, tenellos ab infantia fasciis perquam arcte constrin-
gunt. Magnus apud nobiles matronas honos pudicitiæ. raro visuntur: nec in pu
blicum prodeunt, nisi gestatoria sella, prætentis ex omni parte velis, &, occul- E
tæ speculationis causa, reticulatis ex ebore fenestellis ad latera appositis. suc-
collant serui, magna vndique stipante familia. Deprehensum adulterium æque
viri ac fœminæ, capite luitur. Ad nuptias, dotem non viro fœmina, sed vir fœ
minæ defert. Singulæ vxores in matrisfamilias numerantur loco: pellices pro-
cul à conspectu variis locis aluntur. Prostitutis ac meretricibus (ea fere manci-
pia sunt) proprium ac separatum in suburbiis domicilium est: Annum è lunari-
bus periodis duodecim ita conficiunt, vt tertio quoque anno ad duodecim vnam
addant. Principium, à Martii mensis nouilunio auspicantur. Eum diem pu-
blica hilaritate, natalem quisque suum priuata gratulatione concelebrant. mune-
ra sibi & sportulas inuicem mittunt. apparatissimis dein epulis, noctu præsertim,
exquisitissimi interponuntur ludi. Comœdias, ac tragœdias exhibent sumptuo-
sas, vel fabulis in præsens à poeta confictis, vel actionibus è vetere historia repe-
titis. petoristæ, aretalogi, præstigiatores, mimi non desunt. parietes forniceśq.
viridi fronde, micantibus rosis, & pretioso peristromate vestiuntur. fragrant
odoramentis ac floribus viæ. accensis funalibus ac laternis, arbores, pergulæ, fe-
nestræ collucent: neruorum pulsu; tibiarum vocumque concentu omnia per- F
sonant. Conuiuiorum autem ratio est talis. Inuitantur multi. propria singulis
mensa, aut summum binis, apponitur ex ligno ad instar ebeni splendidissimo,
variis syluestrium maxime rerum figuris, ac certis linearum ductibus (quo in
genere Sinæ admodum excellunt) capreolatim ex argento, vel auro discurren-
tibus. Ea pictura nitorque pro mappa est. serica frontalia dein ad humum vsq.
dependent. Conuiuæ fucatis consident cathedris, præmolli, vt apud nos, culci-
tra ad gratiorem quietem obductis. Inde elegantissimi primum canistri sertis re-
dimiti, onusti baccis pomisue, toto margine disponuntur. Intra id veluti se-
ptum, admirabili structura cæteræ exsurgunt dapes. cumque sagina omnis ge-
neris, ferina æque ac domestica, & piscibus, ostreisque, & cunctis ferme illecebris,
& condimentis abundent; suilla tamē pręcipue caro summorū pariter & infimorū
expetitur mensis: neq. ex alio vllo animali copiosior ganea. Cibos digitis attrectare
(vt sunt vulgo munditiarū diligentissimi) rusticitatis putant. bracteatis paxillis, vel
argenteis aureisue fuscinulis, eō concisa minutim frusta in os inserunt. Exiguis pocu-
lis crebro haustu sedant sitim: & magno cū honore verborū mutuo sibi propinant.
Miro

A Miro interim silentio atque ordine lances ab atriensibus inferuntur: & in singula fercula mensæ instrumentum omne mutatur. Hæc separatim viri, ac matronæ item seorsum (quæ maritorum zelotypia est) eodem apparatu in penetralibus conuiuantur. Salutandi ritus, inter plebeios, eiusmodi: læuam in pugnum compressam obtegunt dextra: ambas dein pectori sæpius admouent, & simul, accommodato ad gestum sermone demonstrant, amicum sibi conditum hærere in medullis. At primores, brachiis arcuatim extensis, ac digitis vtrinsque manus implexis, identidem se se ad terram vsque summittunt: certantque verborum officiis inter se, vter posterior, alterius honoris causa quiescat. Opificum ac sellulariorum, ingens vbique numerus; & certus ordini cuique vicus est: sculpendi ac pingendi artem, itemque plasticen, toreuticen, encausticen, necnon fabricas, ærariam, ferrariam, cæterasque metallicas, ac materiarias egregie callent. neque ad conflandos ignes (quod vel in primis mirere) cuiusquam egent opera. quippe, certa ratione ita libratis tubulis quibusdam, atque ad caminum aptatis, vt acceptam è cauernis auram perpetuo reddant. mechanica quælibet, vel ibidem excogitata, vel ex aliis terris inuecta, celerrime arripiunt. Aenea tormenta conflare; litteras ima-

B ginesque subiectis prælo typis excudere (quibus commentis Europa recentibus adeo gloriatur) vetustissimo in vsu apud Sinas esse, compertum est. Accedit ad artificium tormentorum, quòd ex iis quædam solubilia faciunt; perque partes imposita baiulis, aut iumentis, quocunque opus est, sine vexatione circumferunt. Ad scribendum autem, arctas & oblongas adhibent è lęui admodum ac tenui papyro pagellas. neque versus ab læua ad dextram, vt Græci; neque ab dextra ad læuam, vt Hebræi; sed ad imum ab summo perducunt. cuius generis impressum volumen, atque inde transmissum, Romæ in Vaticano, itemque in Laurentiana Philippi Regis bibliotheca videre me memini. Litteris vtuntur velut Aegyptiis, quas hieroglyphicas Græci dixere. Eæ singulæ singulis nominibus seruiunt, atque etiam integris interdum sensibus. Ita fit, vt cum Sinæ, varia lingua, quippe tam multis regionibus tamque disiunctis, vtantur; tamen, quæ litteris consignata sunt, peræque omnes intelligant. Prçter suum cuiusque nationis atque prouinciæ, certus insuper & communis eruditorum est sermo, Latinæ apud nos linguę respondet. vulgo Mandarinum appellant. hoc aulici, scribæ, iurisconsulti, iudices, magistratus vtuntur: huic

C impensa cura dant operam. Qui per plateas erret otiosus, vt supra docuimus, vel manum supplex ad stipem porrigat, ferme est nemo. Manci, vel aliqua parte corporis debiles, vel morbo implicitì grauiore, quam vt sibi parare victum vllo modo possint; cognatis affinibusue alendi attribuuntur à magistratu: sin propinqui desint, vel propter inopiam alendo non sint; causa probe cognita, ne quid subsit fraudis, in regia valetudinaria deportantur. Luminibus captis, si premat egestas; pistrino ac molæ; manci, aut quoquo modo mutili, dum supperunt vires, aliis alii ministeriis assignuntur. Denique nullus inertiæ, vel ignauiæ locus est. Itinerum spatia hoc pacto distinguunt. Minimam omnium mensuram patrio nomine vocant Li. hæc interualli continet quantum æqua planitie, die puro ac sereno, vox humana percurrit. Li decem, vnum explent Pù, quod Hispaniensi ferme leucæ respondet; siquidem Pù dena, diei vnius iter efficiunt, quod vulgo ychan appellant. Peregrinationibus autem, non iumenta modo, sed etiam varii generis cisia, lecticæ, pilenta deseruiunt: accedunt rhedæ ac vehicula partim equis iuncta; partim etiam, vbi camporum æquora patiuntur, velis acta. Nec vero minus perite, ac scienter aurigæ quam nautæ, & gubernacula moderantur, & varia velorum inflexione, prolato vel reducto,

prout opus est,pede,ventos excipiunt. Pretia rerum(vt quondam in Latio)non
moneta nummisue;sed,ne locus adulterio pateat, concisi maxime argenti ponde
re metiuntur: atque in id ipsum, forfices,& habilem trutinam ligneolæ inclusam
thecæ,in sinu circumferunt. ad maiora vero pondera, cum lancibus libram, pu-
blice probatam obsignatamque habent domi. teruntios duntaxat ex ære publica
forma percutiunt,gestantq. pertusos in linea, supplendis argenti pretiis. vel etiā
ad quisquilias coemendas. Nihil quod vlli vsui possit esse, perire per incuriam
sinunt. excrementa sordesque ad stercorandum agrum; vilissima scruta, in char-
tarias officinas;ipsa denique canum ossa,in cælaturam & sculptilia conferunt. Foe
neratores,vt pote reipub. noxii,cum aliis pœnis,tum pecunia mulctantur in fœ-
nore deprehensi. debilibus tantū aut cæcis ex infima plebe,ad sustentandam ino-
piam,aliquid vsuræ nomine exegisse impune est. Suarum quisque mercium insti
tor,descriptum indicem; pharmacopolæ etiam singulorum simplicium quæ ap-
pellant,specimen ipsum coguntur pro tabernæ foribus habere propositum. Ea sæ
pe ab ædilibus inspiciuntur:neque componendi,miscendiue, nisi præsens neces-
sitas vrgeat;neque composita diutius adseruandi,cuiquam omnino ius est. Voca
les & gesticulatorias aues enutriunt impensa cura, venduntque, præter naturales
colores,vario etiam vestitu ornatuque distinctas. Iam,naualium copia, ac totius B
rei maritimæ apparatus, pæne incredibilis: adeo large, materiam & omne instru-
mentum, cæduæ syluæ, & ferri optimi venæ,& lini gossipiique frequentissimæ
textrinæ suppeditant. Maximas naues, vento duntaxat mobiles (quarum supra
meminimus) vulgo iuncos appellant. ex iis partim ad bellum parantur, eminen-
tibus ad proram puppimq. castellis:partim depressiores,ad mercaturam & onera.
Sunt quas Lanteas,quas Bancones vocant:illæ, sex remis ingentibus;hæ tribus
tantum, quaterno vel seno in scalmum remige ad vtrunque latus instructę. Lon
gis etiam,triremium instar,vtuntur; sed sine rostro; & ad amnes, ac vada sulcanda
plano alueo fabricatis. Aliæ conspiciuntur,maxime peragrandis animi causa lit-
toribus, auro & argento cælata puppi, cubiculis,reticulatis fenestris, porticibus,
pensilibus hortis pæne in maris contumeliam exornatæ. Ad summam,varię ma
gnitudinis ac formæ nauium tanta copia est; vt præfecti oræ maritimæ, si quid
vrgeat subitæ rei, militares iuncos à quingentis ad mille contrahere momento di
cantur. Neque vllo tempore anni desunt classes, ad tuenda & purganda piratis
maria pluribus locis paratæ. Hæ, magno totius regni bono, mercatoribus, &
nauiculariis omnium nationum pręstare conantur non modo tuta, sed etiam secu C
ra commercia. Carinas oblinunt certo bituminis genere mire fideli cum ad ex-
plendas rimas,tum ad teredinem & noxia lignis animalia prohibenda. Purgandæ
vero naui, pluribus consertam vasculis antliam, ad latera introrsum applicant eo
artificio; vt vnus quilibet sedens, alterno pedum ac perleui motu, paucis
horis quantamlibet sentinam exhauriat. Nauigiorum fluuialium incredibi-
lis copia. quippe, in iis magna pars hominum cum coniugibus,& liberis degunt:
è quibus alii vecturam exercent;alii pro cauponibus & institoribus, in perpetua
statione sunt: nec solum in cibos,verum etiam in cultum,ac vestitum,ipsasque de
licias habent cuncta venalia; vt in ipso itinere ac fluuiis, vrbana commoda & co-
piam non requiras. Sunt qui intra eas naues,altilium,atque anatum præsertim,
ingentes alant turmas: & facillima est soboles; propterea quod ex ouis, non ma-
tris incubitu, sed leni tepore ex ignibus temperatis adhibito, quotquot visum est
pullos excludunt. Noctu, animantes eas intra septa nauium cohibent;mane vt di-
luxit,in campos oryzæ feraces emittunt. ibi, non paruo agricolarū compendio,
noxias frugibus herbas, mira quadam auiditate depastæ, sub noctem ad cymbali,
seu tympani pulsum,in suas quæque chortes ac receptacula redeunt. Minutę ve-

A rō cymbę, non fluuiatilem modo, sed ne marinum quidem saporis egregii piscem
interioribus incolis deesse patiuntur. Verno tempore anni, tumescentibus im-
bre ac niue fluminibus, cum ad ipsas maxime fauces foetificandi causa æquorei
greges ex alto succedunt; confestim è vicinis regionibus haud ignara prouentus
magna hominum multitudo cum retibus & verriculis aduolat. ingens captura
nullo negotio fit: inde amnici nautæ à maritimis quam optimos pisces vili coem-
ptos pretio, & vimineis conditos corbibus, peruncta charta ad continendum li-
quorem intectis; mutata subinde aqua, & pabulo iniecto, quamuis intima in loca
incolumes vehunt. ibi ex angustiis in ampla transfusi viuaria, & latas vrbium fos-
sas, ad lautiora conuiuia popinasque toto anno sufficiunt. Capiendi autem, cum
aliæ sunt artes; tum illa vel in primis iucunda. Prægrandes, ac domesticos habent
coruos, eiusmodi prædæ assuetos. horum colla nodo ita laxo constringunt; vt
nequaquam interclusa respiratione, cibos tamen transmittere, ac deglutire non
valeant: ita è caueis dimissi; admirabili solertia se se in aquas immergunt: piscicu-
los minutos ore conceptos, maiores autem rostro apprehensos, domum, vnde a-
biere, identidē referunt; quoad solutis omnino faucibus, ad satietatem ipsi quo-
que pascantur. Ea magistratuum oblectamenta præcipua. Rei litterariæ ma-
B gna pars hominum vacat. Medicas artes, & physica, & astronomica attingunt pau-
ci: iura legesque habent ante annos bis mille scripta, neque vnquam (vt ferunt)
exinde mutata. his vero, quod ferme ad honores ac magistratus aditum patefa-
ciant, plerique certatim insudant: deque politicis rebus, regnorumque admini-
stratione & quærunt ipsi inter se, &, vbi licet, è peregrinis auide sciscitantur. Gy-
mnasia cū egregiis doctoribus ferme oppidatim ample, & copiose sustentat Rex.
in ea gymnasia è ludo litterario primisque rudimentis pueri & adolescentes legun-
tur. studiorum præfecti, quos cessatores, vel tardos animaduerterint; obiurgant
primum: dein plagis afficiunt: ad extremum ignominia notatos expellunt. cæte-
ros, pro cuiusque profectu ac diligentia, tollunt laudibus. Ad hæc, regii censores
tertio quoque anno gymnasia publice recognoscunt. ab iis, ingenii & doctrinæ
hoc fere modo specimen sumitur. celeberrimis in regni cuiusque gymnasiis, ad
eam ipsam rem, mensis & subselliis instructa visuntur ampla & spatiosa conclauia.
In ea ex aliis prouinciis (ne quid gratiæ detur) euocati adolescentes, prætentato
sinu ne quem secum inferant librum; mane cum pugillaribus includuntur: ibi à
censoribus theses de repub. & regno, itemq. de priuatorum controuersiis, ponū-
C tur ex tempore. in eam sententiam, clausis ostiis, adhibitisque custodibus, pro sua
quisque copia & facultate scribunt eo intentiore studio, quod in eiusmodi certa-
mine non dignitas modo, sed etiam res vniuscuiusque disceptat: sub noctem, a-
pertis foribus, pensa exiguntur, adscriptis auctorum nomine, origine, & patria.
dein dimissa iuuentute, censores per otium ea scripta perpendunt: & ex vniuerso
numero tria primum millia; rursum ex hisce, trecenta; postremo ex trecentis, no-
naginta quam optima seligunt. atque is demum habetur sapientiæ flos, neque vl-
tra subcernitur. quippe, totidem iuris peritos, ad supplementum, in singula regna
describi solenne est. Post hæc, edicitur dies, quo die victorum nomina voce
præconis pronuncianda sunt. Fit denuo ex omni parte concursus. qui palmam
tulere, ii tum exquisito verborum honore magistri appellantur: atque is dies ma-
gna conuiuiorum ac ludorum pompa & celebritate peragitur. Noui magistri,
phaleratis in equis, ingenti omnium ordinum studio & comitatu, per vrbem ince-
dunt: dein missos in regiam, referri Rex iubet in Loytias; quo maxime titulo no-
bilitas vniuersa censetur: & annuum singulis honorarium ad eam personam tuen-
dam attribuit. ac tum denique inter se amplexantur, eiusque collegii necessitudi-
nem persanctam existimant. Porro, ex Loytiarum corpore iudices, & consilia-

rios,

rios, & magistratus creari mos est, neque per ambitionem, aut corruptelas, nullo D
sui dato in imis documento, rapiim ad summa transiliunt: sed in inferioribus probati spectatique, gradatim ad superiora conscendunt. Magistratuum annuorum ingens vbique numerus. maiores in vnaquaque metropoli, cum amplissima potestate, quinque: neque ij indigenæ, quo magis inter ignotos, odio & amore vacui, rectam in administrando rationem sequantur. Inter hosce, omnium consensu, primum dignitatis & imperii locum obtinet Tutan. is, quasi vicario Regis munere, vniuersæ prouinciæ præpositus est; ac dignitatis causa, proprio ac separato à reliquis præfectis habitat loco. ad hunc grauissima quæque & maxima referuntur; pleraque decidit ipse, ac de toto rerum statu subinde Regem per literas edocet. Proximus huic honore habetur Ponchasius, penes quem vectigalium & fisci regij est cura. is cum ingenti scribarum & custodum copia, tuetur ærarium; rationes & codices recognoscit; annua stipendia, salaria, mercedesque distribuit. Sequitur Anchasius, qui cum consilio delectorum virorum, non de ciuilibus modo controuersijs ac litibus iudicat; sed etiam rei capitalis quæstiones exercet: atq. ad hoc tribunal toto eo regno in causis grauioribus prouocatio est. Porrò Aitan rem bellicam administrat, conscribit exercitus, comparat classes; ac præcipue in id excubat, ne peregrini in vrbes ac mediterranea sensim irrepant. Aitani subest postremus omnium Luitisius, vir militaris item rei peritus; qui ad Aitanis arbitriũ, E
prout opus est, varias in expeditiones cum exercitu proficiscitur. Sunt qui præfectorum alia quædam tradant nomina, & plura: sed vtique magna omnium species: mira maiestas. ac singulis, excepto Luitisio, à consilio sunt viri decem lectissimi, verum impari dignitate: superioris ordinis quini ab dextra sedent, (quod apud Sinas honori ducitur) aureo baltheo, & (qui regius est color) croceo galero: inferioris classis ab læua totidem, cingulo argenteo, & cæruleo galero distincti. Si præsidem in prouincia mori contigerit; antiquissimus è consiliariis in locum defuncti succedit. Ex eodem numero, ad obeundam, ac lustrandam Regis iussu prouinciam, legati mittuntur. Cæterum cuncti peræque præsides & consiliarij, regium insigne gestant ad pectus humerosque; serpentem ex auro textili. Neque minoribus præfectis, aliisue, magistro custodiarum excepto, quemquam è superioribus, hisce nisi de genu alloqui, aut compellare fas est. Euntibus in prouinciam, præter vestimenta, & famulos aliquot, nihil omnino vel ad iter, vel ad hospitium, vel ad cæteros vitæ vsus parandum. in singulis oppidis regij sunt parochi. ab iis cuique pro dignitate cuncta benigne præbentur: quod si priuatis amicorum hospitijs vti malint; pro cibariis numerantur pecuniæ. Ingredientibus magistratum, obuiam primum sub signis peditum cohortes, & equitum turmæ, tum reliqui ordines cum insigni pompa; & vario symphoniæ cantu procedunt: ea frequentia per vicos vrbis, magnifico peristromate ornatos, non sine honore florum odorumque, nouus præfectus in prætorium vsque deducitur. Præsto sunt regij famuli & curatores, qui sine vlla ipsius molestia cibos, instrumentum, & suppellectilem ex maiestate suppeditent. intra easdem ædes propriis conclauibus ac mansionibus, asseclæ, scribæ, accensi, lictores, & forense ministerium omne alitur vnius Regis impensa: quo plures omnium actionum & vitæ quotidianæ arbitros, ac testes habere se magistratus intelligat. Iura autem, hoc fere pacto redduntur. à primo mane ad vesperam, paucis horis ad meridiandum intermissis, præcelso in tribunali considet prætor. cingunt latera iudices. cohors ad imperium parata circumstat. qui ad ius petendum accedunt, intromissi ab ianitoribus, procumbunt illico, & vel eminus ipsi, quid velint, clara voce pronuntiant; vel supplicem libellum recitandum propalam offerunt scribis. Prætor, agitata re, de consilij sententia respondet; plerumque responsum literis consignatum à scriba, ipse deinde rubricato

A bricato pigmento sua manu confirmat. Ex aperto administrantur omnia. solitudo, & secreta colloquia, & arcani susurri vetantur, quo minor flagitiis & fraudibus, quæ oderunt lucem, aditus sit. Capitalis noxæ reos, identidem comperendinant: nec nisi lente quæsita, & ad liquidum cognita causa, condemnant. itaque oppido pauci in tanta hominum multitudine carnificis manu finiunt vitam. Cæterum interea, vincti, quam diligentissime adseruantur loco amplo, instar oppidi, celsis admodum parietibus circumsepto; eodemque rerum venalium copia, tabernis, & opificiis, nequid extra petendum sit, ad omnes vitæ vsus instructo. carceri, cum magno vigilum numero præest non leui auctoritate vir. is per se, perque suos, custodiarum seriem quotidie recognoscit: & quam intentissima excubat cura, ne cui, delinitis pretio ministris, vel perfosso pariete, suspensi sue alicunde funibus, aut alia quapiam ratione effugium pateat. Fori vero ipsius, & prætoriæ turbæ seuera admodum disciplina: graui malo, erratum, atque adeo murmur omne compescitur. qui deliquere; iis, quo conspectior ignominia fit, vexillum quoddam in manus datur. cum eo vexillo, ad conuentum vsque dimissum, genibus nixi persistunt: ac demum ad Prætoris arbitrium verberibus acerbe mulctantur. ac multos passim videas (neque id propter adsuetudinem probro est)

B vibicibus liuida, & medicamentis oblita facie. Porro præfectis, cum in publicum prodeunt, multo cum satellitio, gregibusque clientum & amicorum, sella, vti dicebamus, magnifica gestari mos est: & quidem defixis in vno obtutu oculis (quo in genere à prima ætate exercentur) ac toto vultu ad seueritatem tristitiamque composito. Frænati sequuntur equi; variæ vmbellæ circumstant: lictorum anteit manus: quorum, hi regia vexilla; arundines illi tostas ad verbera; alij clauas argenteas ferunt; alii, pendente ex humeris tabella gypsata cum sericis floccis, inscriptum magistratus imperium ac potestatem ostentant. Hi omnes, in ordinem bini, magnis clamoribus submouent plebem, quæ vel in domos festina se proripit, vel etiam honoris causa vias euerrit. in transitu vero, mirum silentium: non modo interpellare præfectum, sed ne contra quidem intueri fas est. Rem militarem, non tam audacia vel firmitate, quam numero, & machinis, & egregia in primis disciplina sustentant. Præter extraordinarias copias, quæ variis locis, vbi res postulat, comparantur; in singulis vrbibus, firma ac certa præsidia sunt. pro muris aguntur excubiæ, quas identidem obit circitor: itemque validæ stationes ad portas. earum fores, præter alia repagula serasque, impresso chartæ, & com-

C missuris agglutinato signo, quotidie muniunt: nec nisi eodem à ministris inspecto ac probe agnito, aperire concessum est. Ad limites regni, crebræ & minutæ visuntur arces. qua vero Scythæ contigui sunt, insanæ substructionis murus in ducentas amplius excurrit leucas, quantū inter duos admirandæ altitudinis montes interuallum est. Ea regionis claustra firmissima. Vbi ex illa parte increbuit belli rumor; confestim à custodibus dato signo, è vicinis castellis & oppidis concursus ad munimenta fit; quoad ab Rege duces iusto cum exercitu superueniant. Equites, elegantissimo ornatu armatuque prælium ineunt, quaternis ex ephippio pendentibus gladiis, quorum simul duobus perquam scienter vtuntur. pedites item egregie armati pugnam capessunt. largum vnicuique stipendium optima fide persoluitur. spectatæ virtuti certus ab imperatore honos: contra, ignauię perfidiæque supplicium. Qui ad militiam adscripti non sunt; iis arma priuatim nulla: quæ maxime res ab intestinis tumultibus otium præstat. Atque vt cæteri magistratus, quo magis caste rempub. administrent, ferantque incorruptam in iudicando sententiam; è longinquis petuntur locis: ita, ordinum ductores, ac militares præfecti, ea de causa leguntur indidem, vt eos ipsamet caritas liberorum & coniugum, ad subeunda belli pericula, & acrius pro aris ac focis dimicandum accendat.

cendat. Porrò, hisce tot præfectis, iudicibus, populisque, cum regio nomine ac potestate vnus præest vir, necis ac vitæ omnium dominus. huius, vel e stipatorum & apparitorum frequentia, vel ex ædium admirabili ornatu & laxitate, vel ex ipso genere domesticæ disciplinæ, veneranda maiestas. Octo habet a consiliis, e toto Loytiarum ordine lectos viros: is ab Rege secundus dignitatis est gradus, summûq. totius gentis oraculum. sexaginta circiter alit vxores, fœminæ tantû, vel eunuchi ministrant. ipse, nisi mutandæ sedis causa, vel cum ad bella procedit; fere nunquam excedere solet è regia. De omni statu prouinciarum, & præfectorum actis, certior assidue fit; veredarius seu cursoribus ita distributis; vt in singulos menses ex qualibet prouincia litteræ in regiam perferantur, ii, per æquos paribus ferme interuallis in via dispositos, celerrime peruolant; suumque in singulas positiones aduentum, quo recentes equi, seu ad flumina traiicienda naues illico expediantur; vel tintinnabulis perargutis è belluæ ceruice pendentibus; vel etiam, vt apud nos, cornu sæpius inflato prænuntiant. Super hæc, statis ipse temporibus idoneos viros ad cuncta coram inspicienda, per omnes regni partes cum ampla potestate dimittit. quin etiam, extra ordinem certos è suorum fidelium numero in eam ipsam rem destinare consueuit, sacramento priuatim adactos muneris cum cura & cum fide fungendi. id vt quam occultissime fiat; multa Rex habet apud se diplomata, suo notata chirographo & signo; nominibus tantum inspeculatoris, & locorum, & personarum, ne quid emanet, consulto suppressis. Inde, vbi tempus est, clam accepto diplomate inspector idem & censor, quā Rex iusserit, verbo prouinciam, tanquam vnus de populo circuit; præfectisque, ac prætoribus, inter publicæ rei administrationem, ac præsertim inter dicendum ius, dissimulanter assistit. Vbi quæ voluit, probe cognouit; tum demum adit consilium; & prolato repente diplomate; mira omnium veneratione summus totius consilii iudex & arbiter in solio collocatur. Inde, prout exigit res, alios ornat laudibus, atque ad altiores extollit gradus; alios, nulla cuiusquam tergiuersatione, vel in ordinem cogit, vel etiam suppliciis grauioribus afficit. Atque eo præcipue metu magistratus ac iudices in officio continentur. In singulis prouinciis aurea tabula velata inscripto Regis nomine custoditur. Eam tabulam singulis nouiluniis velo reducto, Loytiæ, & præfecti omnes honoris causa inuisunt, & æque ac Regem ipsum adorant. Demortuo Regi, è filiis maximus natu; sin desint liberi (quod in tanta vxorum turba perrarum est) proximus è regia stirpe succedit. cæteri, ne quid eorum causa tumultus existat, remotis inde palatiis ad instar oppidorum incredibili magnificentia, regio cultu apparatuque, in libera custodia detinentur; proposita capitis pœna, si extra eos fines iniussu pedem extulerint. Legatos Regum, qui vel amicitiam expetunt, vel æquo iam ante fœdere iuncti sunt, missa obuiam nobilitate Rex comiter accipit: ac legatione perfecta, Loytias appellatos honoris causa, cum amplis muneribus domum remittit. Iam de thesauris, & coacervatis auri & argenti laminis, admiranda narrantur. nec desunt qui ad nostræ monetæ supputationem; aureorum annua millies ferme ac ducenties centena millia Regem capere pro certo perhibeant: quantū vix moriens Imperator Vespasianus, & quidem pecuniæ diligentissimus, in ærario Romano reliquit. Ingens omnino summa: & in cuius contemplatione haud immerito laboret fides. veruntamen satis constat, in vno Cantonis emporio, quod aliis eius plagæ multis & celebritate, & diuitiis inferius est; ex annonæ salariæ vectigali, centum circiter & octoginta millia coronatorum; & in mediocri quodam oppido eiusdem oræ Cantoniæ, è decimis oryzæ duntaxat, amplius centum millia percipi. vt minime dubitandum sit, quin ad fiscum perueniant immanes pecuniarū acerui quotannis: imperii magnitudinem, frequentiam populorum, exactiones

capitum

A capitum & ostiorum, portoria mercium, frugum omnium decimas, fructus me-
tallorum, & cætera vectigalia reputantibus. Accedit non mediocris ad summam
opulentiam momenti res: quod more Turcico & sectæ Mahometanæ totius, in di-
tione finibusque Sinarum, tributa & stipendia, pręter vnum Regem, nemo pror-
sus omnium imperat. nulli, vt apud nos, Comites, nulli Duces, Marchiones, Ba-
rones, vel dynastę censentur. Magistratus ac pręfecturas, non tam in beneficij
aut pręmij, quam in laboris ac muneris loco tribuit Rex: neque splendida hono-
rum vocabula, & opimi reditus, heredem sępe degenerem sequuntur. suas sibi
quisque diuitias ac dignitatem, studio ac diligentia parat: nec virorum fortium &
vigilantium loca, per nobilitatis fucum, ignauia & segnities occupat. Hęc fer-
me Sinarum bona laudesque: quas tamen eaedem grauioribus malis vitiisq. su-
perari non dubium est. Religionis, quę iustitię prima & pręcipua pars est, cura
genti postrema. Sacrificulis (quos patrio sermone vocant Hoxiones) exiguus
admodum honos. templa vulgo adeunt consuetudine magis & instituto quodam,
quam quòd mortalia curari ab Dijs; vel humanis dictis, factis, cogitatis interesse
cæleste numen existiment. Sane Euangelium accepisse olim ab Apostolo Tho-
ma creduntur, ut supra dictum est: & imago testatur id ipsum procerę mulieris,
B puerulum in sinu fouentis, cui ardentes hodieque lychnuchos more nostro su-
spendunt. Sed nec Apostoli vlla iam ibi mentio: & cuiusnam ea sit effigies, pror-
sus ignorant. adeo, vel ipsa regionum longinquitate, vel diuturno cultorum de-
siderio, in ea terra semen omne Christianæ pietatis interiit. Qui sapientiores ha-
bentur, ij arcanis & quę non temere vulgent decretis, Pythagoræ ferme somnia
de transmigratione animorum sequuntur: & pro meritis actę vitæ, sua cuiq. prę-
mia & supplicia, ex communi omnium gentium opinione constituunt; sedesque
fingunt refertas cunctis ijs, quę vulgo vel ad felicitatem prima, vel ad miseriam
extrema ducuntur. Capillum tam diligenter iccirco nutriunt, quòd credant ea
se tamquam ansa in cælum aliquando sublatū iri. sacrificuli contra (qui quidem
coenobiticam agunt vitam) abradunt capita, quòd sine tali adiumento sydera se
conscensuros esse confidant. Mundum vniuersum ex aqua initio conditum af-
firmant, quę vehementius agitata, é spumis ampullisque, cælo; ex imis partibus
& crassioribus, materiam terrę prębuerit; reliqua reseruarit sibi. Interrogati,
quisnam initio aquas agitarit: sponte ciendi vim ijs inditam fuisse respondent.
Rursus, vbi quęritur, à quo eam ipsam vim ac virtutem acceperint; subrident,
quasi plane ibi sistendum, neque sit vltra procedere. Primos homines vna cum
C cæteris animantibus ac plantis, aiunt é terra exstitisse: ac sine legibus, aut vllo iu-
re, vagos ac feros, arborum baccis, & crudis carnibus initio vesci, & sanguinem
potare assuetos, ipsa dein ratione duce ac magistra, frugibus ali, tecta moliri, vr-
bes condere didicisse: adhibitoque studio, paulatim à barbara & agresti vita, ad
cultum & mansuetudinem fuisse traductos. Non pauci, muta simulacra, vel etiam
informes adorant lapides; namque ij ferme Dij gentium sunt. Ad hęc, artis cu-
iuslibet inuentores, aliosque priuatim aut publice benemeritos, quid. m etiam pa-
rentes, carosue, in numina referunt. ijsque & statuas ac templa ponunt, & vota
faciunt, & adolent thura, non mortuis modo, sed interdum etiam (quod magis de-
testere) viuentibus. Alij Solem, & Lunam, ac stellas, cælumque pręcipue ipsū,
vnde cuncta in terras bona promanent, omni studio colendum existimant. Sunt
etiam, qui inferna venerentur monstra succincta colubris, & igneo vomitu, cuius-
modi cacodæmones in Europa depingimus. neq. id tam impetrandi cuiuspiam
commodi, quam depellendi malefici caussa. quippe obuersantia interdum eius-
modi visa, maiorem in modum extimescunt. Sed qui simulacris diuinos habent
honores; ij inter cætera illo vel in primis ridiculo genere superstitionis vtuntur.

Ad

Ad captanda itinera, vel grauiores quaslibet auspicandas res, adhibita ad flatuam precatione, sortes obseruant: quarũ est ritus eiusmodi. Dimidiatos globulos è ligno duos, ad iuglandis fere magnitudinem, filo traiectos; corã simulacro ipso temere ac fortuito iaciunt. Si ambo supini, vel etiam alterno consederint situ (quod vulgo infaustum putatur) idolum verbis ac iurgiis male admodum accipiunt: dein, quasi contumeliæ pœniteat; rursum delinimentis, votisque, ac supplicationibus propitiare contendunt. Si nihilominus aduersæ appareant sortes; idolum videlicet acerbius plectitur. ad verba accedunt verbera; in aquas proiicitur; amburitur igni: dein blanditiis denuo, ac promissis placatur. atque in hac vicissitudine tandiu persistunt, quoad iacta in sortes ambo missilia prona consistant. Tum vero, modulato carmine grates laudesque agunt inani Deo. mox etiam, egregie conditas coctasq. gallinas, anates, anseres, oryzam, &, quod præcipuo est in honore mensarum, offerunt suillum caput, & cantharum uini. Ex iis vbi singulis aliquid in disco; porcini capitis imas auriculas, reliquarũ altilium vngues, vini guttas aliquot in ara simulacro apposuerint (qui vetus est libandi mos) cætera ipsi dapes magno cum tripudio, & effusa lætitia comedunt. Mortuorum exsequiæ celebrantur in hunc fere modum. Patrem familias, vt exspirauit, quam optimis vestimentis indutum, in cathedra collocant. huic ad genua procumbens vxor primum, dein filii, tum reliqui deinceps propinqui & amici cum lamentis & lacrymis vltimum dicunt Vale. Postea corpus in arcam includunt, ex odorata & minime putri materia: commissuris cum alio spissamento, ne fætor emanet; tum lamina ferrea diligenter obstructis. eam arcam in amplo conclaui, vestitis lino parietibus, à terra suspendunt, ac linteo tegunt, in quo picta imago defuncti conspicitur. Ante id conclaue, aut in ipso ędium vestibulo, stant mensæ opiparis onustæ dapibus. quindecim ipsos dies arca domi adseruatur: cognati & noti locum officii causa frequentant; sacerdotes vero, noctu præsertim, piacularia sacra Diis manibus faciunt; ac pictilem chartam vel super demortui cadauer cum certis carminum præfationibus cremant; vel prætentis toto conclaui funibus appensam agitant; vociferantes, eo motu animum defuncti ocyus ad astra tolli. post quintumdecimum diem, arca in campum sepulturæ dicatum solenni pompa deuehitur. ibi cadauer inclusum, paulatim absumit dies. interea sese identidem Hoxiones ingurgitant cibo: eaque illecti sagina, locupletum præcipue funeribus inhiant. Mortuos, proximi biennium, vel etiam triennium lugent. quo temporis spatio crassiorem tunicam apprimunt carnibus, & horrida se se reste præcingunt. filii, si personam gerant publicam, illico se abdicant magistratu. Hęc de sepulcris. Ac ne maritimæ quidem res suis carent superstitionibus. Quæ naues primũ deducendæ sunt, hasce Lunæ, vel cuipiam fabuloso dicatas Deo, variis expiamentis & supplicationibus lustrare mos est. Ac cæteris item in rebus alias alii cæremonias ac ritus obseruant. Sunt qui omnem de Diis ac spiritibus opinionem plane & impune derideant: vnum esse interitum hominum ac iumentorũ; neque post mortem restare quicquam omnino, arbitrentur. Huic de superis persuasioni, consentanea hominum ipsorum inter ipsos est fides: quam eatenus colunt, quatenus commercii necessitas, & fructuosa existimationis ratio postulat. ea remota, nequaquam ii sunt, quibuscum in tenebris mices. quin etiam, totius humanitatis multis in rebus videntur expertes. alienigenam ferme auersantur, & interiore (vt dictum est) vsu & hospitio prohibent. Aere alieno pressi, liberos vel mancipio & nexui dant; vel etiam (quod multo flagitiosius est) adhibita omni lenociniorum arte, prostituunt. Vngues enormem in longitudinem excrescere patiuntur: quasi verò id (quemadmodum apud Græcos olim & crepidis vti, & comam alere) ingenui hominis, & sordidis operibus nequaquam occupati indiciũ

sit,

A ſit. Cognitores capitalium rerum, amplianda toties cauſa, per ſpeciem lenitatis, diram crudelitatem exercent. quippe rei, quorum magna ſemper eſt multitudo, interim onuſti catenis, noctu præſertim, arctiſsimeq. inter ſe conſtipati & contriti, adeo ſæua ac tetra cuſtodia detinentur; vt dilatam à iudicibus mortem haud pauci quotannis accerſant, ſibiq. ipſi afferant vim. Interea, in conſpectu comeſſantis ac ludibundi ſæpe iudicis, ſeriæ quæſtiones per tormenta exercentur: quorū cum alia ſunt genera; tum illud quotidianum. Pro virgarum faſcibus cubitali altitudine vtuntur, cuius ante meminimus, lata digitos quattuor, craſſa vnū; & quidem igne toſta, quo grauiorem faciat plagam. hoc ſæuitię inſtrumento, humi ſtratorū, ac ſæpe inſontium artus ac plantæ adeo acriter & acerbe cæduntur, vt qui nō robuſtiſsimo ſunt corpore, vel fracti ac debilitati diſcedant; vel etiam inter ipſa verbera nonnunquam exſpirent. Cum hac gentis immanitate, profuſa libido coniuncta eſt, abdomini cæteriſque indignis homine voluptatibus intemperanter indulgent. Leges & edicta magis ad ſeruitutem & abiectionem, quam ad virtutem & animi magnitudinem, informant populos: atq. ob id ipſum, etiam in bellica re nationibus aliis inferiores haud immerito exiſtimantur. Externū ad grauiores expeditiones conducunt militem. Id firmamentum eſt belli. Rex, barbara & ſtulta

B quadam arrogantia, ſe ſe dominum mundi, cæli filium appellat. Priuatorum fortunas, & partam ſudore & vigilantia rem, per publicanos & exactores duriſſimos atterit: ex ipſis etiam capturis impudicarum, quod à Caligula olim factum legimus, fædiſsimo vectigali inſtituto. Externorum Regum oratores, quos quidem iure beneficiario ſibi habet obnoxios (ſūt autem plures variis impoſiti nationibus, quarum olim imperium depoſuit Sina) per ſummum faſtū & ſuperbiam tractat. Non niſi humili equo inſidentes, qui pro habenis vili regatur fune; in regiam vrbē deſpicatiſſimi introeunt. dein pedites intra palatii aditum accepti; ad partem eam in qua latere audierint Regem (nam ipſius quidem aſpectu prorſus arcentur) cū quina ex interuallis adoratione procedunt. tum elata voce, legationem, nixi genibus peragunt. adeſt regius apparitor, qui cuncta per ſcribam excipiat; idemque, veluti numinis internuntius, ferat ab Rege reſponſum. eo accepto reſponſo, ceſſim orator, & ſubinde flectens genua, plane inhonoratus abſcedit. Inter hæc, & alia longe turpiora, quorum vel mentionem bene morata horreat mens; nihilominus elato ſupercilio Sinæ reliquas omnes gentes præ ſe contemnunt: rudes, inertes, barbaras putant. de ſuis tantum ipſi rebus magnifice & glorioſe non ſentiunt modo, ſed prædicant. Noſtris tamen hominibus tribuere nonnihil videntur. quippe

C Sinas vtroque oculo præditos aiunt, Europæos altero, cæteros neutro. In hoſce mores & inſtituta, Chriſti diſciplinam inſerere, quantæ ſit molis, quilibet non imperitus rerum exiſtimator facile iudicauerit. obſtant regia edicta, & difficultas introitus. Obſtant conſpirationes antiſtitū, qui peregrina in eas terras inferri ſacra; & extorqueri ſibi nefarios quæſtus, & coargui mendacia minime patiuntur. obſtat regionis feracitas, & libidinum illecebræ, & cætera malorum irritamenta; &, quo nihil cæleſti philoſophiæ inimicius eſt, faſtus & ſuperbia, & ſuarum omnium rerum amor quidam infinitus. accedit educatio puerilis, & fabulæ, & opinionū hauſta cum ipſo lacte peruerſitas. Verum nihil plane maiori eſt impedimento, quam noſtratium Chriſtianorum (quos ethnicis prælucere ad omnem iuſtitiam & caſtitatem oportuerat) tanto nomini ac profeſsioni minime conſentanea quotidianæ vitæ documenta. neque enim tantam ſpectata paucorū innocentia & virtus adſtruit Euangelio fidem; quantam inſignis multorum, & notiſſimi fere cuiuſque, auaritia & improbitas adimit. Hactenus de Sinarū moribus: quo in genere varia, tametſi nondum ad plenum explorata, ſubinde in Luſitaniam perferuntur: quæ ego ſi perſequi velim, immemor propoſiti mei ſim, quo mihi præcipue noſtrorū

hominum acta,non aliarum gentium ritus,vel instituta, litteris mandare decretũ D
est. Nunc ad institutum reuertor. E Sinarum prouinciis,maxime occidua est Can
tonia.Eo priusquam peruenias,multæ occurrunt insulæ;quas pręfecti regii prę-
sidiis & classibus tenent:neq. ipsorũ iniussu progredi aduenas Cantonem est fas.
Fernandus Andradius,vt exponere cæperam,cum ad Tamum insulam peruenis-
set;post diuturnam moram,transitu ægre tandem impetrato,cum duobus expedi
tis & egregie ornatis nauigiis,cætera classe ad Tamum relicta, Cantonis portum
inuehitur;ac magistratuum permissu Thomam legatum exponit; cui ædes & lau
tia de more attributa. ibi Fernandus, mira lenitate ac iustitia contrahendo cũ in-
colis;haud ita difficili negotio aditũ ad ea commercia nostris aperuit: auxit pro-
bitatis existimationem,quod sub tempus reuersionis, de suo discessu per præco-
nem tota vrbe denuntiari iussit;vt si quis quid vel ab se, vel ab suorum quopiam,
vel crediti,vel commodati,vel quouis alio nomine repetere vellet;mature profi-
teretur.Ea res videlicet magni & innocentis animi visa.& ex vnius viri moribus,
de totius nationis virtute nimirum existimabant:apparebatq. maximo cũ rei Lu-
sitanæ incremento societatem hanc institutam;nisi post Fernandi profectionem,
aliorum deinde nauarchorũ cupiditas ac licentia,qui Malaca ad spem ingentis lu-
cri,in eadem loca venere,opinionem Lusitanicæ iustitiæ fideique propemodum E
sustulisset omnem. Siquidem ex iis quidam ad Tamum in terram egressi primò
ne appellatis quidem magistratibus,castellum excitarunt. ibi tormentis vigiliisque
dispositis, imperium vsurpare, negotiationem communem interuertere, ac sibi
proprie vindicare;externos æque atq. incolas iniuriis & cõtumeliis intolerandis
afficere; virginibus vim inferre; à plagiariis ingenuos ingenuasq. coemere;non po
pularibus modo suis,& optimo Regi,verum etiam,quo nihil atrocius est, Chri-
stianæ disciplinæ,sanctissimisq. parentum institutis,dedecori ac probro esse.ita-
que paucis diebus,instigante malo dęmone,meriti sunt;vt non pro sociis amicis-
que,sed pro immanibus piratis atq. hostibus haberentur. neque vero sum nescius,
hæc ipsa minuere Barrium & eleuare dicendo. cuius ego auctoritate fretus,mul-
ta reticuissem; nisi eadem illa Goesius primum,dein Osorius plane disertis verbis
arguerent. Igitur Lusitani, à præfectis regiis valida classe circumsessi, cum in eo
iam esset vt caperentur;sęua tempestas repente coorta Sinarum naues dissipauit,
ac distulit. Per eam occasionem elapsi,pecunia, quam gloria conspectiores Mala-
cam rediere. Tristior multo fuit Thomæ Petreii legationis exitus. is magno labo
re quadrimestre amplius iter emensus;cum ad regiam deniq. peruenisset;præoc- F
cupatas cum aliorum; tum vero Cantoniorum magistratuum litteris & crimina-
tionibus, Regis & satraparum offendit aures.ita, non modo Regis conueniendi
potestas legato facta non est;sed etiam de consilii sententia pro exploratore com-
prehensus,& Cantonem remissus,in carcerem conditur: vbi omnibus incommo-
dis paulatim absumptus, inter maleficos furesq. nocturnos vitam miserabili fine
conclusit. Hunc maxime in modum,paucorum scelere alienati Sinarum animi,&
famæ fideiq. inęstimabile damnum est factum. ac deinceps,quotquot ex orbe no-
stro in ea loca vel suis, vel alienis nauibus deuenere; pessime accepti mulctatique
sunt:& complures in annos,nomini Christiano,ac Lusitano præsertim,ora nulla
fuit infestior.

Libri sexti Finis.

HISTO-

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. SEPTIMVS.

B

NTEREA Sultanus Campſon, ad abolendam acceptę ad Dium cladis maculam, & arcendos Arabia Luſitanos, claſſem omni conatu ad Suezium reparabat, auctore maxime Hoceno Perſa, de quo ſupra docuimus. Is, cũ ex Dienſi prælio, Campſonis iram non ſine cauſa pertimeſcens, ad Mamudium perfugiſſet Cambaię Regem; placandi Campſonis, & recuperandæ priſtinæ dignitatis & gratiæ, tale conſilium init. Gidda eſt emporium in Arabico ſinu, diei ferme itinere à Meca; idemq. portus peregrinis, qui prauа inducti religione, ad falſi prophetæ ſepulchrum vndique confluunt. Ea vrbs, quod nullis clauſa mœnibus, nullo præſidio vel arce teneretur; & aliquoties iam à Campſone defecerat, & Arabum campeſtrium, quos vocant Baduinos, incurſionibus repentinis erat vehementer infeſta. Porro Luſi-

C tani ſi frequenti nauigatione iis regionibus adſueſcerent; metuendum erat, ne Gidda nullo negotio occupata, eodem impetu Mecanam euerterent ædem; ac Mahometis reliquias, ad ſolatiũ interceptæ ab Saracenis Hieroſolymæ, diſſiparent. Eo animaduerſo periculo Hocenus, totam rem cum Cambaiano Rege primum, dein cum ſatrapis & principibus contulit. publicamque iactando cauſam; & religionem ac pietatem (vt ſæpe fit) priuatis rationibus prętexendo, facilę obtinuit, vt contra vim Luſitanam, cingendæ muris Giddæ magna ſibi cum à Rege, tum à priuatis, pecuniæ ſubſidia præberentur. Cum iis ſubſidiis Giddam delatus, ingenti oppidanorum lætitia excipitur: Inde primum auſus Campſonem compellare per litteras, culpa cladis nuper acceptæ, neglectas in religiones, & iuſtam numinis iram artificioſe collata; docet, ſibi eſſe in animo, ad ſacrarium Mahometis ab omni tuendum iniuria, & Luſitanos Arabico littore prohibendos, Giddam vndique apertam firmare munimentis: id vbi ſumma ciuium voluntate perfecerit; tum etiam, in Campſonis gratiam, nec opinantibus iis arcem imponere; ne, quod antea fecerint, in poſterum ab eius imperio atq. auctoritate deſciſcant. In eam rem affatim ſibi pecuniæ aliunde ſuppetere: tantum à Campſone ſibi peritis munitoribus opus eſſe; poſtremo hortabatur,

vt aduersum conatus nostrorum, classem sine mora reficeret: accensisque ad Ma- D
hometanam tuendam rem, Christianosque pellendos, Indorum principum stu-
diis, ne deesset. Ea satisfactione, tamque enixo studio religionis delinitus Cam
pson, non iras modo posuit; sed etiam structores & architectos Giddam extem
plo deportandos curauit: quorum assidua opera, & Hoceni sedulitate, breui mu
rus cum propugnaculis vrbi circundatus est. arcis exstruendæ, quod maturũ eius
rei tempus nondum esset, cura in posterum dilata. Simul etiam, comprehensis in
Alexandrino portu naualibus fabris Italici maxime generis, & cum noua materia
transmissis, vt ante, Suezium; classis ædificata maiorum nauium, quæ partim re-
mis, partim velis agerentur, septem circiter & viginti. In eas epibatæ impositi
ad tria millia, misti Mammaluci Arabesque; & ex aliis nationibus Christianæ fer-
me fidei desertores. Omnibus iis præpositus cum summo imperio nobilis archi
pirata Solimanus Mitylenæus, qui tum propter latrocinia Turcicis finibus exlu-
labat, adiuncto legato eodem Hoceno; quem pro Mir Hoceno, Amirasen, voca-
buli similitudine decepti, dixere nonnulli. Erant tum Arabicæ fauces, quasi vi-
ctoriæ præmium, Aegyptiis ac Lusitanis in medio positæ: neque erat dubium,
quin vtri priores ea claustra custodiis occupassent; Arabicum pelagus, totam-
que eam nauigationem essent in potestate habituri. itaque iisdem vtrinque ar- E
tibus & consiliis certabatur. vtrisque propositum erat Adeno potiri; sin id mi
nus è sententia cederet; vicinum aliquem locum permunire, atque obtinere pre-
sidiis. Quod cum Albuquercius iam ante frustra tentasset; tum Solimanus
quoque aggressus, cum vniuersa classe primum omnium Adenum accessit. &
initio conatus oppidanos ad voluntariam deditionem allicere; cum ferocia re
sponsa tulisset; vrbem summa vi oppugnare constituit, ignarus, præter muros
turresque præualidas, quam illa firmo ac fideli præsidio teneretur. Siquidem ad
primos Aegyptiæ classis nuntios, Amiriani præfecti accitu, non è vicinis modo lo
cis magna auxilia conuenerant; sed ipse quoque Rex, ab Elach vrbe, quæ ca-
put est regni, cum haud contemnenda militum manu raptim eo se se contulerat.
Igitur admotis ab Solimano triremibus, vario genere tormentorum vrbs acri-
ter quati cępta. iamque crebris ictibus labefacta non exigua muri pars cum in-
genti fragore prociderat: & Solimanus Mammalucos ad ineundam forti ani-
mo pugnam hortatus, veteremque militiæ gloriam nouo decore augendam;
copias ad littus exponit. perque patefactum ruina iter ausus in vrbem irrum-
pere, præter opinionem acerrime resistentibus oppidanis, cum magna suo- F
rum cæde vulneribusque repellitur. Ergo, tum ex propugnatorum frequen
tia, tum ex vnius temere tentati prælii euentu coniectans, quam non suarum
virium ea oppugnatio esset; conscensis trepide nauibus, retro ad Camaranum
auertit iter. Ibi, exposito omni fabrili instrumento, idoneus arci exstruen-
dæ locus eligitur. ac positis fundamentis, intenta cura & labore murus du-
cebatur latus pedes duodetriginta. Cæterum, superante in id multitudine, So-
limanus, ne otiosa interim haberet statina; Hocenum cum nauali maxime tur
ba ad opus promouendum reliquit. ipse cum expedito milite in continentem
egressus; oppidum Arabiæ Felicis, Zebitum, duodecim ferme leucas à ma-
ri, improuiso aduentu cepit. Locus erat cum refertus opibus; tum etiam
elegantia & cultu visendus. ibi dum Solimanus partim amœnitate regionis,
partim dulcedine prædæ retentus, moram trahit; interea ad Camaranum tri
stes nuntii incerto auctore afferuntur, Campsonem cum omnibus copiis ab
Selymo Ottomano deletum. Hocenus, qui & ab innato Persis in Græcos o-
dio, Solimanum auersaretur; & antelatum eum sibi in maris præfectura
peruinquo pateretur animo; oblatam occasionem auide arripuit, ab eius
auctoritate

A auctoritate classiarios abducendi, concione aduocata, cunctos hortatur, vt quoniam Aegyptia res in extremum sit adducta discrimen; operosa & inutili abiecta munitione, secum ad vrbem Giddam è vestigio redeant; oppidumque in primis opportunum, ac recenti firmatum opere; itemque classem tanto impendio & labore paratam, Aegyptio imperio seruare nitantur. Neque in id, consulto imperatore opus esse; qui & incerta fide vir, & natura Ottomanico addictus nomini; quę prima se dederit facultas placandi ac demerendi Selymi, nulla iurisiurandi religione rem Aegyptiam sit hosti teterrimo proditurus. Ea oratione gratius nihil ad aures Aegyptiorum accidere potuit. nam præterquam quod cæli, & aquarum grauitate, valetudo maximæ partis tentari erat cœpta; fremebant insuper, se in sordido, ac laborioso, & nullius emolumenti ministerio relictos; cum interim cæteri, partim vrbis opulentæ spoliis ditarentur; partim etiam ad satietatem se se in somnum, ac cibum, aliasque voluptates immergerent. Inde, omissa ædificatione, vnanimes Giddam extemplo traiiciunt; nauigiis aliquot ad Arabicum littus non tam in Solimani gratiam, quam ad Mammalucos deportandos relictis. Id vbi resciuit imperator; ictus atrocitate facinoris, perfidum ac seditiosum Hocenum increpitans, cum ea quam habebat manu sine mora subsequitur.
B Ad vrbem Giddam appropiuquanti portæ ab Hoceno clausæ, tum verò accensus rabie ac furore Solimanus palam se ad oppugnationem accingere, cruentaque inter ipsos Mahometanos haud dubie pugna imminebat; ni Paracates, Mecanę præsul ædis, cognito periculo, confestim aduolasset. Eius aduentu sedata certamina, patuitque Solimano introitus, ea lege, vt dum de Campsonis voluntate vel obitu certiora afferrentur, iis quas tum habebat copiis dux vterque separatim præesset. Cæterum intromissus Mitylenæus, fide nimirum egit Aegyptia. Comprehensum fraude Hocenum, vti opibus imperioque plus poterat, in vincula coniicit: dein silentio noctis prouectum triremi in altum, fluctibus mergi iubet. Ita, ad vnum Solimanum, rerum omnium potestas, & arbitrium redit. Ac paulo post, explorato & cognito exitiali Campsonis exitu; vt in gratiam cum Selymo rediret, trahendis in Ottomanicam ditionem omnibus circa nationibus populisque; operam deinde nauauit egregiam: ac demum ab Solimano Selymi filio Cairi præfecturam adeptus est. At Emmanuel, de Sultani comparatione rursus ab Rhodus certior factus; ad Prætorem Lupum Soarium de rebus iis mature perscripserat; mandaueratque vt contra eum apparatum summa
C ope instrueret se se; ac quanta maxima posset classe vltro ad Arabiam tenderet; neu Aegyptios cum Indis coniungi (nam id erat iis initio constitutum) vlla ratione pateretur. Soarius, ab dimisso in Sinas Andradio, statim ad eam expeditionē omnes curas, & cogitationes intenderat; adhibitaque diligentia, naues, quot antea nunquam, septem & triginta, cunctis rebus ornarat. Cū iis profectus ab Goa, præter Cambaiam Armuziamque, repente ad Adenum applicuit. Perculsus inopinato aduentu, & classis magnitudine Amirianus, qui magnam muri partem è recenti Aegyptiorum oppugnatione stratam adhuc ruinis haberet; excidium metuens, tempori paruit; & claues vrbis confestim ad Lusitanum suppliciter misit: & cur sibi minus cum Albuquercio conuenisset, causatus præfractum & asperum ingenium viri; se se ad vrbem dedendam, accipiendū intro pręsidium, & imperata facienda paratum ostendit. Omnino præclara erat occasio tam opportunæ potiundæ vrbis; & maximo rei Lusitanæ compendio, Saracenis & Aegyptiis Indicum mare in omne tempus intercludendi. Verum Soarius, antiqui moris homo, qui nimirum alienam è sua æstimaret fide, nequid copiarum in ea custodia relinquere cogeretur; atque vt quam integerrimas ad hostem afferret vires; prauo, quin potius nullo consilio, rem in posterū distulit: in præsentia, com

meatu multiplici in classem exacto, ad Camaranum processit. At Amirianus,& D
incolæ, ingenti leuati metu, nulla mora interposita reficere muros,alimenta con
uehere, custodias augere, nitique certatim, vt tam eximiæ, tamque insperatæ su-
perum in se se indulgentiæ, pro sua quisque parte respondeant. Interim ad Ca-
maranum fœda tempestate naues Lusitanæ amissæ quattuor; quibus, præter va-
lidam iuuentutem, omnis etiam vehebatur ædificandi apparatus. dein,cum nus-
quam appareret hostis; dimissæ ad explorandos maris recessus aliquot actuariæ.
In eas cum incidisset excussum ex Aegyptia classe nauigium; in quo erant Italici
fabri ferme triginta, cognitum ex iis est, Solimanum Giddæ se continere,subdu-
ctis in tutum nauibus. magnam ibi solicitudinem, magnum esse terrorem;quod
Lusitani ad dimicandum parati omnium virium mole aduentare dicantur. proin-
de,si perculsis quamprimum instent; vrbem haud dubie vel armis, vel conditioni-
bus,in potestatem esse venturam. Hoc nuntio erectus Prætor, extemplo Gid-
dam iter edixit. Vt in conspectu fuit classis, primo in vrbe vsque adeo trepida-
tum est, vt desperata defensione oppidani vulgo pararent fugam: Prætoris dein
mora,& Solimani adhortatio restituit animos. Et copiæ ab eodem extra mœnia
productæ, ad ostentandam hosti fiduciam, instructo agmine decurrere. Ad-
debat audaciam ipsa loci regio: quod vrbs à mari, admodum insidioso acces- E
su;cæcis & humilibus circa vadis, vno tantum, & eo sinuoso ac perangusto adi-
tur euripo. cuius cum in ipso flexu castellum excitarant, tum etiam alijs locis tor
menta in hostes opportune direxerant. Quæ omnia non tam ad reficiendos ex ti-
more oppidanos, quam ad absterrendum à congressu Prætorem valuere. Ergo,
ne Lusitanam rem in discrimen obiiceret, nequicquam exposcente pugnam mi-
lite, & minoribus præfectis tantam ignauiæ notam inuri nomini Lusitano que-
rentibus, Prætor oppido abstinuit; paucas tantum naues in portu succendit; ac
tanto apparatu nulla re gesta, explodentibus & exsibilantibus de more barbaris,
ineunte iam hyeme ad Camaranum reuertit. Ibi, quod nulla ad ædificandum
cæmenta suppeterent, inchoatum ab Aegyptijs opus instituit demoliri. Quo in
opere dum dies noctesq. naualis turba versatur;ex aeris intemperie grassari mor-
bus in classiarios cæpit: ac paucis mensibus tetra lue absumpti permulti. accede
bat ad grauitatem cæli,magna annonæ difficultas,vt in deserto loco,& hostili cir
ca regione. Tantum è Ceilifo proximo vico Arabes venalia cibaria ad littus com-
portare cæperunt. sed care Lusitanis id subsidium stetit. Lembus vnus è clas-
se ad commercium quotidie commeabat. Is, cum nihil tale nostri timerent; ab F
duobus speculatoriis Aegyptiorum nauigiis, indicio & fraude Ceilifanorum ex-
cipitur. Lusitani septendecim in eo lembo nauigabant. Comprehensi omnes;
& minime tum vulgari munere,ad Selymum ab Solimano transmissi sunt. Inter
hasce clades & ærumnas, hyberna transacta. & aperiente se iam vere,Prætor, ne
nihil omnino egisse videretur; ex Arabico sinu ad Africum littus traiecit. Auali-
tes ibi est emporium olim nobilissimum: nunc, vt humanæ sunt vices, negotia-
toribus infrequens; ac vulgo Zeila appellatur; nullis vallatum mœnibus,aut pro
pugnaculis: ac tum, propter finitima cum Abassino bella, magna ex parte deser-
tum, modico, tantum in speciem, reguli præsidio tenebatur. Id oppidum,
quod Solimano Adenum petenti enixe fauerat, omniaque necessaria benigne
suppeditarat; Lusitanus Prætor oppugnare ac delere constituit. Expositis co-
hortibus aliquot, per minores duces haud ita magno certamine confecta res est:
cæsisque custodibus, in ipsa tecta facibus & incendiis adeo acerbe sæuitum, vt
ne alimentis quidem, quibus vel maxime egebant, Lusitani pepercerint: nimi-
rum Adenica freti copia, quo Prætor tamquam ad certam possessionem tota
spe & cupiditate ferebatur. sed eum improuida longe fefellit opinio. siquidem

A ab Zeilana clade transuectus Adenum, cum ab Amiriano fidem promissi repete-
ret; magno suo dolore denique sensit, quam fugacia sint occasionum momen-
ta, & quam irreuocabilis rerum bene gerendarum prætervolet opportunitas.
Amirianus quippe, dum rubro mari Lusitani vagantur, non modo nouis ope-
ribus militibusque firmarat vrbem; sed etiam per exploratores, de naufragiis in-
terituque nostrorum, ac turpi ab Gidda recessu didicerat. Itaque rediens quas-
sata classe & imminutis copiis Prætor, adeo non mouit oppidanos, vt iis etiam
ludibrio & contemptui fuerit. In summa rerum inopia, portu exclusus, modi-
ca vix aquatione impetrata, plenus damni ac mœroris, Indiam irrita expeditio-
ne repetiit. Quietæ dein ab Aegypto res per aliquot annos fuere, dum Otto-
manus, extincto Sulthano, & sublatis ab radice Mammalucis, Alexandrinum im-
perium, & Africæ noua regna sibi constituit. Per eosdem ferme dies, quibus
circa Arabiam naualis afflictores est, ne Goa quidem vrbs multum ab extremo
periculo abfuit vnius hominis temeritate; quem arcta sibi affinitate deuinctum di-
scedens Prætor, Goæ Præfectum perampla cum potestate reliquerat. Huic simul-
tas vetus cum Calderia quodam intercedebat, Albuquercii alumno, viro egre-
gie strenuo. qui post Prætoris profectionem, vbi summam rerum omnium penes
B aduersarium vidit; veritus, ne is pro magistratu exerceret inimicitias; ex insula
in continentem profugit Pondam, quo nomine portus vicusq. abest ab Goa pas-
suum circiter octo millia. Pro Idalcane Ancostan iis finibus præerat. Ab eo,
propter fortitudinis famam Calderia comiter acceptus, in honore habebatur. Id
vbi Goanus resciuit, per internuntios inimicum exsulem ab Ancostane vehemen
ter expetiit. Ancostan, qui ad rem ac dignitatem Idalcanis pertinere arbitraretur,
tutum ad se cuilibet esse perfugium, præsertim cum in fœdere nihil eiusmodi no
minatim cautum fuisset; adduci se non est passus, vti receptum in fidem Lusita-
num exposcenti proderet inimico. Ea re accensus Goanus, per interpretem con-
uitia primum & minas in Ancostanem iacit: dein, specie transfugæ, percussorem
Calderiæ submittit Ioannem Gometium, virum audacem, & ad eiusmodi prom
ptum facinora. Is à Calderia in hospitium benigne acceptus, & in Ancostanis a-
micitiam ac familiaritatem breui perductus; cum inuitatu Ancostanis, oblectan-
di animi causa, in campum vna cum cæteris primoribus prodiisset; per causam
secretioris colloquij seductum paulisper à comitatu Calderiam, pene in Ancosta-
nis conspectu, nihil minus opinantem interficit, ac subditis equo calcaribus inde
se proripit. Enimuero indigna res omnibus visa: & dimissis continuo equitibus,
C è fuga retractum insidiatorem sua ipse manu Ancostan iratus obtruncat. Tum ve-
ro amens furore Goanus, omnibus modis amicum vlcisci, ac priuati odii causa,
publicam rem in discrimen vocare non dubitat. Paschales tum forte agebantur
feriæ; & instabat quinquagesimæ diei celebritas, quam Græco nomine Penteco-
sten appellant. In eum diem Præfectus, per simulationem ludorum atque certa-
minum coacto milite, Fernandum fratrem, & Ioannem Machiadum, de quo su-
pra commemorauimus, Pondam quam occultissime iubet inuadere, & Ancostane
ipso interempto, vicum præda exhausta delere. Octoginta non amplius equites in
eam rem vtriq. attributi, & pedites Lusitani septuaginta, & Indorũ maior aliquã-
to numerus. Ii noctu vado trãsmisso, cũ, si maturatũ foret, hostes alto sopore mer
sos in tenebris opprimere potuissẽt, atq. id ipsũ enixe Machiadus hortaretur; Fer
nandus, penes quem erat imperiũ, lucem opperiri æque stolido ac pertinaci consi-
lio maluit. atq. hęc ducis ipsius: illa militum fuit culpa. Campum, in quo Ponda
iacet, ab Goa petentibus, arctior & impeditior saltus intrandus est: cuius fau-
ces vel pauci homines facile tueantur. Ad eas obtinendas angustias, quo tutum, si
res posceret, copiæ receptum haberent; prouido Machiadi monitu pedites relicti

com-

complures. ij, vt agmen præcessit, ne prædæ postmodum expertes forent, statio D
ne per summum scelus deserta, protinus antecedentium vestigia subsequuntur.
Vti Pondam appropinquatum est; obscura nox & quies vtrique texit inceptũ.
Aduentante dein luce, fremitus equorum, & armorum fulgor insidias prodidit.
Conclamatum ergo confestim ab incolis ad arma est: & primo ignari quanta Lu-
sitanorum esset manus, Ancostane duce, fluuium qui Pondam præterfluit, ra-
ptim transgressi, in tutum se se recipiunt. mox, paucitate nostrorum animaduer
sa; collectisq. è repentino pauore animis, denuo traiciunt flumen, & in hostes pa-
latos, atque ad rapinam potius quam ad pugnam intentos, conferti ipsi & conglo
bati dant impetum. Vix primam impressionem sustinuit Lusitanus; &, paucis
exceptis, cæteri cursu angustias repetunt, loci difficultate, si minus virium præ-
stantia, sese defensuri. verum eas quoque nudas custodibus, barbari iam insede-
rant. ita, in medio deprehensi Lusitani passim cæduntur. Machiadus, egregia
corporis & animi fortitudine cũ aliquandiu restitisset, neq. vllam cerneret spem
salutis; ad Fernandum conuersus, erumpe tu, inquit, si qua potes, dum hostem e-
go vtcunque summoueo: & Goam vbi perueneris, fratri tuo renuntiato; dum ira-
cundiæ doloriq. intemperanter indulget, quam expetenda ad præmia opimam- E
que prædam præcipuos è Lusitano præsidio miserit. His dictis, miro animi ar-
dore se rursus in hostem concitat; & egregie dimicans, multis confossus vulneri-
bus ipse & circa eum quinquaginta ferme Lusitani pedites aut equites cadunt. è
reliquo numero capti septem & viginti. in iis nobiles & honorati viri aliquot ex
Emmanuelis familia. E sociis Indis, amplius centum aut occisi, aut in seruitutẽ
abducti. cæteri notis callibus trepida fuga latebras ac nemora petiere. Fernan-
dus, inter hostium tela, stragemque suorum, pernicis equi beneficio præter spem
euasit. Ad eius cladis nuntium, ingens luctus & mœror in vrbe fuit, ac vulgo li-
beris, aut cognatis orbati æque viri ac mulieres, præfecti temeritatem & furorem
exsecrabantur. Idalcan vero, non tam eo successu, quam violata ab Lusitanis pa
ce lætari; oblataque sibi occasione, quam dudum expetiisset, Goæ bello recupe-
randæ. quippe tum prælio custodibus imminutis, tum etiam ineunte per eos dies
hyeme, quæ in aliquot menses clausum externæ opi mare esset habitura. Adde-
bat fiduciam, deletæ in Arabico mari Lusitanæ classis quamquam incertus ru-
mor; & quod induciis nuper cum Narsingano Rege Crisnarao pactis, vniuerso
apparatu ac totis viribus in bellum Goanum sibi liceret incumbere. Hisce addu-
ctus rationibus Idalcan, primarium è suis ducibus, Ancostane adiuncto, Zufola- F
rinum, cum sex & viginti peditum, quattuor equitum millibus ad Goam profici-
sci iubet. Eo terrore in vrbem allato; Præfectus quotquot per ætatem ferre ar-
ma possint, custodire muros, & locis opportunis stationes agere iubet. ad Benesta
rinum præcipue intendit vigilias: & quoniam in eo publica salus verti videbatur,
ne hosti pateret introitus; quicquid naualium copiarum fuit, partim vada obsi-
dere, partim circumire interdiu noctuque insulam imperat. ad hæc, paganos, &
agricolas, ne, vt olim, iter barbaris aperirent; intra vrbem euocatos, vel in opera,
vel in præsidia mature distribuit. Zufolarinus, admotis ad littus copiis, cum ali-
quoties transitum frustra tentasset, ad extremum operibus insulam cingere; &
quoniam à mari (vti dictum est) nihil eo anni tempore subuehi posset; terrestri-
bus quoque commeatibus omnino instituit prohibere. Ita, præciso omni vndi-
que aditu, penuria primum, dein fame laborari tota insula cœptum. ventumque
ad vltima foret; nisi, vixdum hyeme exacta, singulari Dei beneficio primũ à Qui-
loa Ioannes Sylueria cum vario commeatu, & quadringentis armatis; tum ex vl-
teriore India Raphael Perestrellius cum fortibus viris; ac demum ex ipsa Lusita-
nia cum nauibus sex Antonius Saldania subuenissent. Huius noui subsidii fama,

non

A non absistere modo obsidione Zufolarinum coegit; sed etiam Idalcanis nomine
pacem ab Lusitano petere: quæ ex vetere formula Idalcani est data; cum eo, si
nuper ad Pondam capti restituerentur; & eius pacis Prætor adueniens auctor fie-
ret. sequutum vtrumque, & captiui cum fide redditi, & Prætor Goam delatus,
ratam habuit pacem. Hoc maxime modo Goa tertium ab Idalcane obsessa, & in
summum adducta discrimen, ex hostium faucibus præter opinionem eripitur.
Eodem fere tempore, fœdioribus etiam de causis, dum nihil minus Lusitani pre
fecti, quam de officio cogitant, amissa Malaca propemodum est. Georgio Albu-
quercio, qui Abdalam summa populi inuidia damnarat indicta causa, Georgius
Brittus in vrbis præfectura successerat. Is, vixdum sanatis iis, quæ exulcerata
per alios erant; Malacensibus æque incolis ac peregrinis admodum grauis esse; &
insitam ingenio violentiam in omne genus hominum cæpit expromere. Mamu-
dianæ familiæ seruitiis, quæ portoriis vel munitionibus, Alphonsi Albuquer-
cii decreto, operam dabant; mercedes quotidianas, & alimenta subtrahere; alios
à calumniatoribus circumuentos, in ergastula condere; ereptas iustis possessoribus
villas & prædia, quasi ad fiscum deuoluta, amicis aut affinibus pessimo exemplo
donare; iuncorum magistris, qui antea nostrorum merces quoquouersus bona fide
B vectare consueuissent, non modo custodes apponere Lusitanos; verum etiam, nul-
lo eorum delicto, ipsas nauium præfecturas adimere; denique, crudelitatis & aua-
ritiæ, nefaria passim edere documenta. Iis rebus territi qui nuper ad vrbem redie
rant, cum denuo diffugissent; ac nihil ferme vlla ex parte subueheretur; tanta tur-
sum Malacæ solitudo, & rerum omnium caritas consecuta; vix vt magnis propo-
sitis immunitatibus præmiisque, & præcone circumquaque dimisso, turbatæ ho-
minum mentes sedari, atque ad modicam celebritatem frequentissimũ nuper em-
porium redire potuerit. Cum in peius quotidie cuncta inclinarent; accessit ad res
propemodum ex toto euertendas, intestina discordia. Primum eo tempore & ma
ximum erat Malacæ munus, arcis præfectura: quod nimirum tam recenti domina-
tu, tamq. infestis circa nationibus Regibusque, Lusitanorum salus in eius arcis tu
tela consisteret. ac proinde, omni contempto periculo, reliqui duces ac magistra
tus, cum honoris gradum certatim expetebant. Georgius Brittus per eos forte
dies dolore corporis animique confectus, cum supremam sibi horam adesse intel-
ligeret; Præfectum vrbis Nonnium Vasæum Pereriam, vxoris fratrem sibi substi
tuit, Regis decreto; quod ita mandarat Emmanuel, vt si arcis præfecto diem obi-
re contigisset; in eius locum vrbis præfectus extemplo succederet. Britto igitur
C defuncto, arcem Nonnius occupat. enimuero id nullo modo ferre Antonius Pa-
tiecus maritimæ rei præpositus; quod eam præfecturam ad se pertinere affirma-
ret; præiudicata iam ante re Alphonsi ipsius Albuquercii sententia; qui Rhoterico
Patalino ea lege tradidisset arcem, vt eam postmodum ipse relinqueret Fernando
Petreio Andradio, penes quem eo tempore naualis item rei erat summa. itaque
nullum esse dubium, quin Georgio demortuo, proximus ea sibi vigilia debeatur.
Hoc certamine accensis animis, cum suos vterque sectatores haberet; nulla publi-
cæ rei cura, duas in partes discessit nomen Lusitanum: ac veritus Patiecus ne quid
ex ea concitatione tumultus oriretur; classem omnẽ, & quicquid naualis erat tur-
bæ, paruam ad insulam recepit è regione Malacæ. Cum dies aliquot obstinati am-
bo suspectique inuicem, in prauo consilio perstitissent; neque demouerí se de sen-
tentia vllius precibus vel auctoritate paterentur; festo die quodam Patiecus in cõ
tinentem excendit sacrificii causa, ac præter ipsam arcem cum honesto comitatu
ad templum eunti, Nonnius (edicto prius suis quid fieri vellet) in ipso limine ap-
paruit; hominemque blanda compellans voce; Quin, ait, Patiece, nostrarum litium
ac dissensionũ cognitoribus vtimur, communibus amicis ac popularibus nostris,

eorumq.

eorumq. arbitratu redimus in gratiam ? cum ad ea audienda Patieeus propius ad D
portam appropinquasset; è latebris repente prosiliens prævalidis lacertis Thomas Nonnius elatum inter manus Paticcum in arcem rapit. Patieci comites, nouitate rei primum attoniti; parumper hęsere: dein stupore in iram verso, cum ducis caritate vim pararent; partim præsidij metu; partim regiis minis ac denuntiationibus territi, destitere. Ea res momento vulgata, non modo nouam furoris & amentiæ labem Lusitanis adspersit, quod omisso concordię bono, tot vndique cincti periculis, inter se se contenderent; verum etiam locum Alodino dies noctesque in id ipsum intento, ad regnum omni conatu repetendum, aperuit. Ciribiges erat apud eum Raia, inter suos clarus bellica laude. Is, valida longarum nauium classe ab Alodino accepta; Muaris fluminis ostia petiit, leucas à Malaca non amplius quinque: aduersoq. amne subuectus, in terram egreditur; ac loco peropportuno, è robusta materia densatoq. aggere permunit castra: inde, vti nuper Lacsamana, repentinis excursionibus mare prorsus infestum habere, & in conspectum vrbis Malacę identidem prouehi, & mox recipere sese; vt, siqua posset, irritatos certamine Lusitanos, ad paratas intra flumen insidias de more pellice-
ret. Harum rerum nuntiis Goam per Verissimum Patiecum Antonij fratrem al- E
latis; Prætor Soarius, qui ex Arabia paulo ante redierat, Alexium Menesium cū nauibus tribus, in quibus erant bellatores trecenti, Malacam celeriter misit. ac sub idem fere tempus illuc è Sinis etiam Fernandus Andradius, non exiguo cum apparatu & copiis appulit. Horum aduentu atque auctoritate, gliscens denuo Lusitanorum intestina discordia, quamuis ægre sublata: & simul, à Menesio ad Sionis Regem, quicum ab ipso iam Albuquercio instituta erat amicitia, legatus Emmanuelis nomine, Eduardus Coelius mittitur, partim eius amicitiæ firmandæ caussa; partim etiam vt eadem opera colonos ab Rege peteret frequentandæ Malacæ, & quæstuosissimo eius oræ commercio Mahometanis eripiendo. Coelius ad vrbem Hudiam, quod regni caput est, Sionia naui delatus; Emmanuelis litteras ac dona reddidit Regi. dein iureiurando vtrinque renouatum est fœdus. cuius fœderis testem Coelius celeberrimo vrbis loco præcelsam ligneam Crucem summa Regis voluntate defixit. Ita Coelius, rebus admodum ex voluntate transactis; ac duarum insuper nauium præsidio adiutus ab Rege, lætus Hudia soluit. & Camboianam oram pęne prætervectus, quod à Patanis accessu tempestate prohiberetur; dū ad Sincapuram necessario cursum intendit, transuerso repente Euro
in littus Panis eiicitur. Potiebatur eius terræ, vt supra demonstratum est, regulus F
is qui Alodini sororem habuerat in matrimonio: ac tum forte ab Alodino ipso, incertum quibus de caussis, grauiter dissidebat. naufragos igitur Lusitanos haud immerito sibi diffidentes, metuentesque, non modo non pro accepta olim ad Malacam ignominia damnoque tractauit; sed etiam contra gentis morem benigne & comiter excepit hospitio. Quin, proposito Lusitanæ societatis commodo simul & ornamento, ac Malacensis pręcipue commercii vberrimo quæstu; facile sibi persuaderi à Coelio est passus, vt multorum exemplo dynastarum & Regum, se se cum honorario vectigali ad Emmanuelem adiungeret. ita, vas aureum librarum circiter sex, in annuum tributum est pactus. quam tamen deinde fidem, ab ingenii mobilitate non diu coluit. Inter hæc, Alodinus de Menesij Andradijque aduentu per exploratores certior factus, tot in vnum coactis Lusitanis vtiq. aperta vi se se imparem ratus; ad solitas artes dolosque confugit: simulato belli tędio, pacem eo consilio petit; vt nuntiis vltro citroque mittendis rem in discessum vtriusque ducis extraheret: quippe quos & reuersionis auidos, & secum vna florem Lusitanæ iuuentutis deportaturos esse non ignorabat. Neque sagacem astutiam viri, frustratus euentus est. Deceptos iam aliquoties Lusitanos, improba ne-

goriandi

A gotiandi cupiditas,& nimius reuisendæ patrię amor, nouam in fraudem impulit.
Iactatis vtrinque conditionibus, atq. ita approbatis, vt nihil ad firmam stabilem-
que concordiam,præter Soarii Prætoris auctoritatem, deesse videretur; eius au-
ctoritatis impetrandæ suscepto munere, quę prima nauigandi facultas data est,
Menesius, & Andradius cum egregio comitatu Goam petiere. At Alodinus à
Bintano progressus ad Pagum (id vico nomen; alii Pagodem appellant) occulte
paratam interea classem, ad eas quas habebat naues adiunxit: auditoq. ducum Lu
sitanorum discessu, ad arcem oppugnandam extemplo copias omnes æque ma-
ritimas ac terrestres admouit. Nihil tam inopinatum nostris accidere tali tempo
re potuit. oppressi, vix ad arma capienda spatium habuere. itaque eo die defen-
sa ægre mœnia sunt. Inde, cum sæpius vrgerentur; nec vigiliis tantum, sed etiam
omni vndique commeatu prohibito,fame laborarent; longe peiore quam antea,
loco res Lusitana esse cœperat: actumque de ea procul dubio foret; ni plane inspe
ratum subsidium Deus rebus iam perditis attulisset. Iauensis quidam erat in ho
stium castris vir cum pecuniosus & clarus, tum etiam consilio manuque promp-
tissimus. Is, grauibus ab Alodino acceptis iniuriis, quas salua dignitate ferre
non posset; accensus vlciscendi cupiditate, ad Lusitanos capta occasione transfu
B git.eo duce atque adiutore, vt erat locorum ac temporum bene peritus, Lusitani
fidis aliquot Malacensibus in expeditionem assumptis, agmine silenti profecti, su-
bito vicissim impetu castra hostium cum magna cæde expugnarunt. prædæ haud
ita multum in iis inuentum. tormenta, pleraque ex ære, aucta ad trecenta. quo-
minus Pagum victrici classe porro contenderet, ipsumq. Alodinū oppugnarent;
obiectis transuerso flumine munitionibus, custodiisque passim in ripa dispositis,
in præsentia prohibiti sunt. cæterum eo facto repressa interim tyranni ferocia, at-
que ad leuandam annonam, in aliquot menses laxamenti nonnihil nostris est datū.
Dum in hac rerum vicissitudine Malaca vrbs fluctuat, Soarius Pętor ducibus a-
liis alio missis ad maria tutanda; ipse cum septingentis armatis ad Ceilanum siue
Taprobanam, nauium vndeuiginti classe contendit. Cum Callensi regulo ante
multos annos (vt supra memoraui) Laurentius Almeida pacem ac societatem
inierat: Soarius, Columbani præcipue reguli amicitiam & commercium expete-
bat, quod in eius potestate laudatissimi cinnamomi syluas esse non dubie compe-
risset. cuius item rei fama commotus Emmanuel, id ipsum per litteras accura-
te mandauerat. Igitur delato in conspectum Ceilani Soario; & Columbanam
C præcipue oram oculis perlustranti, locus occurrit ad nauium appulsum, & arcis ę-
dificationem idoneus. hami figura littus in mare procurrit; curuoque anfractu
capacem efficit portum, in quem ex insula nauigabile flumen illabitur. huc appli-
cita classe, nuntii confestim ad regulum missi, fœderis & amicitiæ causa; postu-
latumq. de more, vt in vsum diuersorii, merciumque custodiam contra insidias
maxime Saracenorum, castellum ibi liceret exstruere, non tam Lusitanis, quam
incolis & regulo ipsi, præsidio ac munimento futurum. E Brachmanum disci-
plina, vt cæteri ferme Indi, erat regulus, atque adeo Brachmanes ipsemet. neque
ita pollens habebatur ea tempestate viris armisque. quocirca, & patriis institutis
peregrinas religiones auersabatur; & in tam tenera insula haud immerito Lusita-
nam extimescebat uim. Attamen, reputans apud animū suum, quam ex tenui for-
tuna victus Cocini Rex, post initam cum Lusitano amicitiam, ad quantas opes
breui tempore peruenisset; eiusdem successus, & emolumenti cupiditate ac spe
captus; & de fœdere, & de castello, non tamen sine aliqua solicitudine assensus est.
Cæterum haud ita diu in sententia perstitit. Saraceni ex continente profugi, vel
in primis vtilem in ea insula negotiationem paulo ante instituerant. ii, morte tri-
stius rati, inde quoq. ab Lusitanis pelli se; toto connixi impetu, regios consiliarios
pecunia

pecunia muneribusque; regulum ipsum adhuc fluctuantem, cum aliis rationibus, D
tum proposito miserrimæ seruitutis metu, facile ab ea mente deducunt. neque id modo, sed etiam ad arcendos aditu Lusitanos, vltro suam ipsi nauant operam: iisque præsertim instantibus operi, hortantibusque insulanos, munitiones raptim excitantur. ibi ferrea nonnulla tormenta disposita; & simul, ad nouam societatem plane dirimendam, Lusitani pauci, qui, vt in pacatam regionem securi descenderant, intercepti. Soario ad opus inchoandum in terram egredienti, obiecta munitio præter exspectationem apparuit. missi protinus ad rem cognoscendam aliquot expediti, renuntiant, multos insulanis Saracenos in statione versari. ita Mahometanum scelus haud dubie patuit. & Soarius, omissa interim ædificatione, copias ad pugnam exponit: magnoque vsus militum ardore, quamquam assidue iaculantibus contra barbaris, ad ipsa tormenta succedit. Aliquantum laboris ac periculi fuit, dum telis eminus dimicatur. ast vbi ad manus ventum est, momento disiectis munitionibus, hostes in fugam auersi: tum fugientibus acrius instare Lusitanus; neque aut ignotis callibus, aut occurrentibus fluuiis ab insequendo desistere, quoad Prætor signo tuba dato, palatos iam ac dispersos ab effuso impetu reuocauit. Magnus hostium numerus cæsus eo prælio. nec Lusitano gratis victoria stetit. vulnerati iaculis ferme sagittisque complures: nonnulli etiam desiderati, in iis Verissimus Paticeus, qui Malaca paulo ante redierat. Ab ea pugna, Soarius, vnius diei quiete militibus data, postridie prima luce rursus cum omni fabrili apparatu descendit; ac fossam à portu vastum ad mare duxit prohibente nemine. intra eam fossam vallum erigitur, tormentis in hostem obuersis: dein modico interuallo additur murus, barbarorum terrori magis, quam operis firmitati propter calcis inopiam interlitis argilla cæmentis. Hæc ingenti classiariorum certamine confestim peracta. & regulus, cum aduersa ictus pugna; tum surgentis operis necopinata molitione perterritus; misso confestim legato, veniam petiit eorũ, quæ alieno suasu, inconsulte ac temere egisset: atque ad iungendam ex integro societatem hospitiumque se se paratum ostendit. At Soarius grauiter questus non opera tantum sibi cum armatis opposita, sed etiam comprehensos interposita pactione Lusitanos; precise negauit, se pro tam atrocibus iniuriis aliter satisfactionem accepturum, quam si regulus ipse in Emmanuelis fidem ac ditionem cũ annuo vectigali concederet. Neque abnuit Columbanus, Lusitana horrens arma. cũq. super ea re præfectus regius aliquoties non sine interprete cõmeasset; ad extremum ita conuenit: vti regulus Emmanueli quotannis persolueret stipendii nomine, cinnamomi pondo centum & viginti millia; annulosque duodecim, sapphyris, aut pyropis ex eadem insula inclusis: & elephantos præterea sex. Emmanuel autem, receptum in fidem Columbanum, ab hostium vi conatibusque, ipse & successores ipsius, terra mariq. defenderent. His maxime legibus data pax: & nulla interposita mora, Soarius destinato loco arcem condere aggressus est. opus, adiuuantibus etiam regiis, breui absolutum. in eius arcis custodia Prætor Ioannem Syluerium valido cum præsidio collocauit. oram maritimam nauibus quatuor tuendam Antonio Mirandæ Azeuedio tradidit. ipse, rebus ex animi sententia confectis, & Arabicæ nauigationis magna ex parte compensato damno, circa initium Decembris ouans Cocinum est reuectus. Hæc ferme in vtraque India cis Gangem & vltra, Soario Prætore per triennium gesta. Prouinciam dein ab Soario accepit Didacus Lupius Sequeria is, qui primus Emmanuelis missu Malacam adierat. Huic, magna Indici exercitus parte variis casibus absumpta; naues nouem cum bellatoribus mille quingentis Emmanuel in supplementum attribuit, cum quibus anno seculi huius decimo octauo profectus Olisipone, Cocinũ secunda nauigatione deuenit. in eo cursu, circa promontorium Bonæ spei, contigit

git

A git res minime prætereũda silentio. Magnitudinis vastæ piscis est in Africo Oceano, quem piscem, à figura videlicet, acum appellant (Xiphiam ego fuisse crediderim) prælongo rostro, & in mucronem desinente; eodemq. ita duro atq. hispido, vt ferrum deterat in modum limæ. Ex iis belluis vna, dum subterfugientem prædam furibunda persequitur, in aduersam onerariam plenis euntem velis, toto impetu illata, in imas compages, pertuso alueo, acutissimum caput infixit. Ex eo laqueo dum se se per vim conatur excutere; quamuis libratam suis ponderibus nauē adeo quatefecit, vt se in Syrtim impactos nautæ non sine horrore putauerint. Quo dein ex foramine, cum, ignaro quidnam esset rei magistro, sentinam traheret nauis; Cocini demum subducta, insertum in catinam, vt dixi, plane cubitale rostrũ ostendit: quod illico extractum, & in Lusitaniam argumenti & miraculi causa, deinde transmissum est. At Sequeria, inito magistratu; primũ circa omnes arces præsidia noua disposuit. dein regulum Baticalæ, detrectantem iugum; pactumq. nuper Emmanueli stipendium persoluere (vt sunt leuia barbarorum ingenia) recusantem; misso ad eius portus fauces obsidendas cum nauibus aliquot Alphonso Menesio, subsequuturus ipse mox, ad fidem officiumq. aut minis, aut malo redegit. Simul etiam, cognito Malacam rursus ab Alodino grauiter premi; Antonium B Corream cum onerariis ad commeatus petendos, eoque importandos, proficisci iubet in regnum Pegu. cuius regni, vltra Gangem positi non longe à Malaca, Triglypton olim vrbem, caput fuisse quidam existimant. Correa, prospero cursu ad Martabanum emporium Pegusiorum delatus; ne in terra adhuc ignota longius ab suis nauibus ipse discederet, Antonium Passanium, & Melchiorem Carualium cum honesto comitatu muneribusque misit ad Regem in vrbe Pegu (ex qua tota regio denominatur) inde aliquot dierum itinere commorantem. Magna tum erat (vt sæpe diximus) toto pæne Oriente, gloria nominis Lusitani: magna cum bellicæ virtutis, tum opum ac diuitiarum existimatio. neque minor, si per Lusitanos licitum esset, omnes circa nationes tenebat, in Malacensi emporio negotiandi cupiditas. Itaque Pegusianus Rex, quamquam in primis tum potens ac nobilis; tamen haudquaquam indignatus, Antonium Corream nuntios pro se mi sisse; comiter iis acceptis, duos vicissim ad eum ipse cum donis remisit, stabiliendæ societatis & amicitiæ gratia: satrapam vnum; alterum pontificem; hunc, Raulinum; illum, Samibeleganum, Pegusiorum vulgus appellat. Vt Martabanũ est ventum, post mutuæ salutationis officia, conscriptæ communi consensu, pacis & C fœderis leges. tum, ad eas solenni iureiurando firmandas, in celeberrimum vrbis fanum Antonius Correa regijque, summa populi frequentia conuenere. totius autem cæremoniæ ordo fuit eiusmodi. Samibeleganus prior, in aurea plagula diligenter inscriptas eius amicitiæ leges, tum Pegusia, tum Lusitana lingua, vt & populares, & hospites intelligerent, elata voce recitari iussit. idem à nostris vicissim est factum. lectis, & subscriptis conditionibus, Raulinus, seu sacrificulus, quædam ex ritualibus Pegusiorum libris de more pronuntiat. papyracea dein segmenta crocei coloris (qui colos apud eam gentem cultui diuino dicatus est) & aliquot simul arboris odoratę folia certis notata litteris, igne subiecto comburit. Tum, suis insertam manibus, manum vtramque Samibelegani, cineribus iis imponit, pauca ex eo percontans, quibus ille ita respondebat; vt sui Regis nomine ratam & fixam eam societatem fore, iureiurando promitteret. Hæc omnia, summa attentione miroque silentio peracta. Dissimiles animorum habitus Antonius Correa comitesque in eam cæremoniam attulerant: quippe qui vano errore ducti, Christianam fidem ethnicis iureiurando obligari fas esse vix ducerent. itaque Antonii accitu, linteatus antistes, qui nauticis præerat sacris; diuini humaniq. iuris haud multo quam cæteri Lusitani peritior, in medium pro

dit. sacræ paginæ, Christiano ritu, erant ab Antonio cum solenni imprecatione tangendæ. atqui sacerdos pro Euangeliis bibliisue, librum ex composito protulit, eleganter & artificiose compactum; in quo varii generis lusus & cantica Lusitanico sermone scripta continebantur; nonnullis tamen immistis, vt fit, sententiis moralibus, atque diuerbiis. Huic ergo libro dum Antonius fallacem admouet manum; diuinitus factum est, vt in ea verba ex Ecclesiaste incideret: VANITAS VANITATVM, ET OMNIA VANITAS: quod ille vbi præter omnem exspectationem animaduertit, subita perculsus religione cohorruit; ac præclare sensit, quam integram & inuiolatam fœderum fidem, vel cum ipsis barbaris ethnicisque; esse cæleste iubeat numen. ergo apud se perinde iustum atque legitimum id iusiurandum Antonius habuit, ac si pro vulgari eo libro sacrosancta vtriusque testamenti volumina contigisset. Sancito in hunc modum fœdere; impositisque in onerarias mercibus, & omni genere commeatus, Correa peropportune Malacam defertur. Eius aduentus, non modo ex diuturna fame & squalore obsessos refecit; sed etiam animos iis addidit ad Alodinum ipsum vltro lacessendum, &, si qua fieri posset, ex tam vicinis sedibus tandem aliquando exturbandum. Quod ille quasi præsagiens, ad omnes eiusmodi casus multo ante se se parauerat. transuersis primum cancellis non vno loco interseperat flumen, angusto dumtaxat singulis paronibus lembisue transitu relicto. dein, sub aquas passim fistuca stipites præacutos adegerat. ad hæc, densissimas vastæ magnitudinis arbores, quæ ripas fluminis dextra læuaq. prætexunt, ad radicem ita incidi præceperat; vt perleui momento impulsæ, nauigantes obruerent. Denique non longe à Pago, qua sinuoso fluminis ambitu longiorem in cubitum prominet ripa; confibulatis è valida materia trabibus, & cespite ingesto, nouum castellum excitarat; idque non modico præsidio, nec paucis ex ære tormentis ad hostē ex obliquo feriendum instruxerat. His rebus cognitis (neque enim deerant qui cuncta renuntiarent) Correa, & Eduardus Mellus, contracta minorum nauiū classe, quarum pleræq. remis agerentur, & bellatoribus circiter quingentis impositis; Muaris fluminis ostia petiere. inde præmissi cum securibus dolabrisque, & firmo præsidio militum fabri ad hostiles munitiones amoliendas. ij quo validiores, ac peritiores talium erant artium, eò celerius confecta res est. discissi cancelli; euulsi ex imo stipites; insidiosæ arbores in diuersum proiectæ. ita sequenti agmini tutus ad castellum vsq. fuit accessus. neq. ita magno negotio, admotis nauibus machinisque, deiectum inde præsidium. Hinc, magna concepta fiducia, Lusitani ad Pagum victrici succedunt classe. Vt in conspectum oppidi ventum est; dispositæ extra vallum Alodini copiæ cum elephantis, & sublatus de more ingens clamor, & emissa tormenta, nonnullā cruenti prælii speciem præbuere. sed vbi egressus è nauibus Lusitanus in sicco signa constituit; & cominus gladiis contisq. dimicari cœptū est; tanta plane diuinitus formido (veterum Hebræorum victoriam diceres) tantus terror hostes inuasit, vt oppido ad prædā relicto, se se in proximos lucos, & nota latibula fœdo cursu coniecerint. nec pauci ex iis in fuga verius quam in pugna cecidere; cum è Lusitanis (quod præsenti diuinæ opi acceptum sine controuersia referas) ne vnus quidem desideratus sit. Fusis fugatisque hostibus, ad spolianda tecta raptim discurrit miles. exhausto quicquid erat pretiosi; oppidum concrematum. dein Alodini parones, & varii generis nauigia in vnum coacta fere centum. quorū erant aliquot, puppi proraq. regium in morem cælatis inauratisq. ex eo genere nonnulla in triumphi speciem reseruata. cæteris ignes iniecti. Hac tam insigni victoria parta Lusitani cum summa gratulatione redeuntes in vrbem accepti. Alodinus, fracta, sed nondum perdomita ingenti ferocia, ad recolligendas è tanta clade vires, Buntanum insulam fremens gemensque repetiit.

Interea,

A Interea, vicini Malacæ barbari, alienas angustias & incommoda suam rati occasionem; multis & grauibus iniuriis nostros affecerant: ac Paceuorum præsertim tyrannus, qui nuper in id regnum inuaserat; delatosque in Pacenum portum negotiatores aliquot Lusitanos partim exuerat mercibus, partim etiam per summū occiderat scelus. Ac ne Acenus quidem, quamquam societate ac fœdere iampridem nostris obstrictus, in ea rerum difficultate sat se pro amicitia gesserat. Ad eas vindicandas iniurias, regulosque ab instituto latrocinio deterrendos; Garzias Sala Malacæ Præfectus, Emmanuelem Patiecum, vnica, verum egregie instructa naui dimisit. is, præcipuo in Somatranos odio instinctus, quod Antonium fratrem paulo ante in vincla coniecerant, cum alia Somatræ littora, tum verò Pacenum, Acenumque breui adeo fecit infesta; vt non peregrini modo institores multi ab ea nauigatione desisterent: sed etiam incolæ, piscatu, quo maxime alimento victitat ea gens, intolerabili cum dolore damnoque abstinerent. Neque præcelsam Patieci nauem, atque à machinis ac milite paratissimā, semiermes ipsi, minoribus nauigiis aggredi satis audebant: tantum ad opportuna insidiis loca excubare instituerant, si quos, vt fit, in terram egressos, per occasionem excipere possent. Forte ita accidit, vt Patiecus, aquandi causa, Ma-
B lacensi quam exercitatissimo remige instructam scapham intra Iacaparini fluminis ostia mitteret. abest ea aquatio à Paceno portu millia passuum ferme quatuor. neque ad remigum præsidium propugnatores plus quinque attributi, Antonius Veranus Portuensis, Antonius Passanius Alanquerianus, Franciscus Gramaxius, Ioannes Almeida Quintelanus; postremi nomen intercidit. Aquatione per otium facta, priusquam ad suos Lusitani se se recipiant, à barbaris agniti. Et Pacenorum Præfectus, Raia Sudamicinus, rei subitæ nuntio excitus, lanciaras tres confestim expediri iubet; correptisque quæ fors obtulit telis, in singulas, aptas instructasque remigio, centum & quinquaginta armatos imponit. Ea dum parantur, coorti repente ab vtraque fluminis ripa barbari, sagittis & iaculis abeuntes nostros detinere non desinunt. & ea quidem mora non admodum Lusitanos retardat. quippe hostium tela, densatis vtrinque scutis excipiunt. grauius aliunde malum instabat; quod vno eodemque tempore contrarius ventus & æstus accedens, exitum intercluderet: neque ab socia naui, procul in salo iactis anchoris, erat in re trepida cur opis quicquam exspectarent. iamque raptim instructæ lanciaræ haud dubiam ad prædam cum ingenti clamo-
C re festinant. longe tamen reliquas antecedit ea, qua Sudamicinus ipse cum iuuentutis flore vehebatur. Ea re animaduersa Lusitani, tot vndique pressi difficultatibus, consilium ab ipsa desperatione capiunt, vltro in aduersum hostem eundi; vt, quemadmodum sit nomine Lusitano dignum, fortiter dimicantes occumbant prius, quam per metum mortis, in teterrimam seruitutem abducantur. Hoc ergo consilio scapham repente circumagunt: validoque remotum impulsu vix dum concurrerant proræ, cum Lusitani salutari IESV nomine pariter inuocato, strictis gladiis aut hastis, priores in nauigiū hostile magno saltu transiliunt: ac ferro primū summouent barbaros: dein conglobatos in vnum, ipsaq. audacia obstupefactos, haud tamen incruenti ipsi ad satietatem trucidant. Nec in longum extracta est pugna. Paceni, cum ad vehementes gladiorum & cuspidum ictus nuda præbuissent aliquandiu corpora; & emicantem è Lusitanorum oculis ardorem ferre vltra non possent; qua cuique commodum est, certatim se se in flumen eiiciunt. Sudamicinus perterritos nequicquā precibus minisq. cohibere conatus; deniq. se ipse quoq. de naui præcipitat; doloreq. ac rabie accensus, vt quéq. suorū nando adeptus est, elato pugione cōfodit. Cęteri duabus lanciaris ex interuallo sequentes, cùm, si acrius institissent, nostros vulneribus affectos ac pro-

pemodum exſangues nullo negotio conficere potuiſſent; nec opinata ſuorum D
clade perculſi, terga verterunt. Ita, IESV adiuuante, è rebus perditis repente Luſitanus victor euadit: ac nullo è ſuis amiſſo, captiuam ipſius Præfecti lanciaram in altum abducit: eo maiore omnium gratulatione ac lętitia, quo propior exitio fuerat res. Eius tam præclari facinoris fama cum cæteris circa populis, tum præcipue regulo ipſi Paceno magnum terrorem incuſsit. Miſsis extemplo ad Patiecum, mox ad Garziam Salam legatis, demiſſe petiit pacem; eaque conditione impetrauit; vt cuncta per ſcelus ac fraudem ablata Luſitanis cum fide redderet. Hoc rerum Malacenſium ſtatu, Sequeria nouus Prætor enixe operam dabat, vt pedem, ſi poſſet, in Maldiuis inſulis figeret. Eæ, vt ſupra docuimus, Canarino, & Malabarico littori obiectæ, numero plus mille cenſentur. Multitudinem hanc, intercurſantes euripi faciunt, adeo anguſti, vt alibi nauium antennæ iubas arborum deterant: alibi etiam, qui valentiores ſunt viribus, ramo quopiam manibus apprehenſo, ex vna in alteram inſulam ſaltu tranſmittant. Multis rebus ad victum neceſſariis carent incolæ: ſed pro iis omnibus: vna eſt palma (ſic enim appellant) Iudaicis & Africanis, careotas ferentibus, longe pręſtantior. quippe, non proceritate ſolum & pulchritudine excellit; verum etiam E
tota prorſus in vſu eſt ita multiplici, vt vulgo, ſi quem frugi & induſtrium laudibus efferre volunt, palma vtiliorem appellent. Prima dos, in fructu ipſo. Tengam Narlemue Indi; cocum, ſeu nucem Indicam Luſitani dixere: humani ferme capitis magnitudine, duplici operimento: quorum exterius, in ſummo læue, ſtupea intus denſitate (cairum vocant) netur ac texitur, cannabis & ſparti modo, cum alios in vſus, tum præcipue in vitilium nexus, & anchoralia: neque materia vlla ad nauticos funes & maris impetus obſequentior. namque, vt ſalſuginem amat ea planta; cairum quoque ex ea prognatum, & marinis aquis immerſum, identidem reuireſcit: & anchoris illigatum, fluitantes in ſalo naues egregie continet, non tam ab innata duritie, vel operis firmitate, quam viriditate ipſa, & lentitia quadam ad inſtar corii: vt ſe ſe vel in altum elato nauigio, miram in tenuitatem extendat; vel reſidente, rurſus in craſsitudinem contrahat. quod ſecus in noſtris euenit rudentibus: quæ nimirum ipſa vi ac pertinacia ſæpe rumpuntur. interior autem calix, rufo colore, & globoſa rotunditate prædurus, addito auro vel argento, in pocula figuratur. ipſa verò pomi caro, amygdalæ in modum, pinguedine quadam & grato ſapore lacteſcens, non per ſe tantum in cibo grata eſt, ac ſalubris; verum etiam, vbi viſum fuerit, exhauſto lacte, paulatim in oleum eliquatur. totus autem racemus, F
dum ex eo tener adhuc emicat fructus, nodo conſtrictus, ac leuiter inciſus, in obdita oris anguſti vaſcula opimum inſtillat ſuccum, ex quo variis artibus coctionibuſque, veteri, vt Strabo ipſe teſtatur, inuento, mel ſeu ſaccarum, vinum, acetumque perficitur. iam folia, cum & librariis pro papyro ſint, & loco tegularum impoſita domibus, arceant imbres; tum etiam in veſtis formam facili ſimul ac ſpiſſo contextu nectuntur. Denique, vna eademque arbor, omnia prorſus ad rem nauticam inſtrumenta ac materiem præbet. quippe truncum & ramos; in malum, aſſamenta, clauoſque: comam in vela: cairum in funes (vt dictũ eſt) omnium optimos, filaq. ad laterum ſuturas: poſtremo cocum ipſum, quæq. ex eo conficiuntur, in onera. ita, non ſine miraculo quodam, omnibus plane rebus ex ſemet apta & inſtructa nauigat palma: eademq. diſciſſa per hyemem, viuaces ad prunas, lenta igniũ alimenta ſuppeditat. Incolæ importato lino, ſericoque, talares tunicas eleganti opere texunt: quibus honeſtius multo, quàm cæteri Indi velant corpora. Piſcantur etiã palmeis verriculis minuta conchylia (ſunt qui Venereę cõchę genus putent) miro ſplendore, & colorũ varietate. hęc, ſaburrę loco in onera-

tias

A rias indita,ac diuersas in regiones euecta,apud Gangaridas & Sionios, vilioris mo
netæ explent vicem ad res parui pretii coemendas:apud Hesperios autem Aethio
pas, cum rebus etiam carioribus permutantur. Insularum omnium caput est Mal
diua;ex ea cæteris cognomentum. ibi frequenti empotio domicilium est Regis.
quicum inita iam à Soatio per Ioannem Syluerium, vt supra demonstratum est,
amicitia;ad eam stabiliendam,locumq. munitæ apothecæ de more petendum Sé-
queria deinceps Ioannem Gometium destinauit. Neque magnæ contentionis
fuit res. Ab homine donis ac promissis illecto; & cum Lusitanæ felicitatis opsiq.
haud ignaro;tum vectigalibus nouis rem augendi percupido,facile non de socie-
tate modo, sed etiam de castello impetratum. id castellum ad mare Gometius,
quod lapidibus & calce careret; é lignea materia glebisque raptim exstruxit, ac
muniit. Eius deinde operis, & quadam nominis Lusitani fiducia, vix quin-
decim armatorum custodia septus, cum iam non pro inquilino vel hospite,
sed pro tyranno ac domino sese gereret, & commeantes in id emporium pe-
regrinos variis vexaret iniuriis; repentina conspiratione Saracenorum oppres-
sus, vna cum suis occiditur. arce, & iis quæ intra arcem asseruabantur, Maho-
metanus potitur. ita Lusitani, quam facili aditu in eas irrepserant sedes; tam
B leui negotio mox deinde sua culpa deiecti sunt. Nec leuiores alibi plagæ per eos
dies acceptæ. Goana oneraria commercii causa Caulum petens, in Saracenorum,
qui Dabulum incolunt, biremes illata, prælio commisso deprimitur. In easdem
biremes Lusitana carauela postmodum incidit (rotundæ nauis genus, cum ad
onera,tum ad militiam vtile;dromonem Græco vocabulo haud incommode for-
tasse quis dixerit) contracto mox certamine, dum tormenta exercentur, ignea
scintilla in sulphurei pulueris cadum illabitur. inde sæuum repente coortū in-
cendium, nautas vectoresque omnes, vna muliere excepta, protinus hausit.
Ad earum rerum nuntios, ira percitus Christophorus Sosa, qui cum nauibus
aliquot Canarini maris custodię pręerat; nocte sublustri, Calacinum (is locus
est agri Dabulensis) inuasit. Sosæ aduentu præcognito, incolæ paulo ante
diffugerant. Lusitanus ad prædam versus, quamquam erat barbarica vilisq.
suppellex; tamen ab ea dulcedine auelli non potuit; quoad, illucescente de-
mum die, Saraceni circiter quadringenti, sagittariæ artis peritissimi superue-
niunt. Aduersus eam multitudinem Sosa cum centum & quinqnaginta arma-
tis egreditur: quorum erant sclopettarii seu fistulatores non pauci. Accen-
C sis vtrinque animis, atrox pugna coorta. Saraceni arcubus tantum instructi;
primam hostilium glandium procellam submissis corporibus excepere: tum ad
sagittandum ipsi consurgunt. tamq. densus ac perpetuus fuit spiculorum im-
ber; vt Lusitano, ad fistulas replendas nihil vnquam temporis aut loci reli-
querint. Inde cum, sensim cedendo, ad mare se se reciperet Sosa; minime
fefellit hostem. circummissus illico iuuenum globus, reditum interclusit. ita-
que Lusitani vndique vrgeri cæpti: nec sine multo sanguine, vix tandem ad
naues effugium patuit. Soluentibus dein oram simul, & iaculantibus adeo per-
tinaciter institere Saraceni, alienato ab sensu periculorum animo, vt semet aquis
vmbilico tenus immergerent, nauigiisque, remorandi causa, propemodum in-
iicerent manus. Ex eo discrimine Sosa deniq. elapsus, Caulum ad saucios cu-
randos, minime secunda fama se contulit. Eodem fere tempore quattuordecim
nauiū classis, cui Georgius Albuquercius pręerat, Olisipone profecta, male admo
dū nauigauit. quattuor tantū eo anno in Indiá peruenere. é reliquis vna é medio
cursu in Lusitaniá vento reiecta. aliam in ipso itinere Castellanus quidam nauar-
chus ab Indicis commerciis ad latrocinia piraticamque conuertit. tertia, su-
perato iam promontorio Bonæ spei, circa Quiloæ, & Mombazæ litora, magis

etiam miserabili genere cladis interiit. Mahometani eas incolunt regiones: hi, Antonino Rege interfecto, iampridem ab Lusitana societate defecerant. Cum dira necessitas cogeret, aquandi gratia, ad Matuam, eius oræ vicum, quadraginta viri ex naui Lusitana appulerant scaphâ; in quibus erant primarii duo: præfectus, & gubernator. Dum egressi ad fontes doliola complent; interim scapham, remigibus vacuam, recedens æstus in sicco destituit. Ad eam deducendam, aptandosque remos, semiplenis vasibus illico Lusitanus accurrit. nec segnius barbari, animaduersa re, duo circiter hominum millia infensis animis aduolant: nautasq. partim sub oneribus, partim à terra molientes, ad vnum omnes occidunt: neque quã cæteris Lusitanis, cum ad bombardæ ictum accedere propter vada non possent, indignam suorum cædem ex alto spectantibus. Ac ne ipsi quidem lætiorem exitum deinde sortiti. quippe, vrgente siti, dum alias aquationes in vicino conquirũt; rectore vacua nauis haud longe ab Quiloa in syrtes impingitur. Ad conspectam eminus prædam, ingens repente affuit hostium vis. momento spoliata oneraria: & quotquot ea vehebantur cæsi, vno duntaxat relicto adolescente, quem tyranno Mombazæ muneri mitterent. Albuquercius, dissipata classe, ignarus, ex iis quæ non comparebant, quo quæque delata esset, cum cæteris nauibus ad Mosambicũ E exegit hyemem: atque inde, transmisso mari, Goam insequenti demũ æstate peruenit. Circa idem fere tempus, Prætor Sequeria, toties iam ab aliis infelici successu tentatam Arabicam expeditionem aggredi statuit. Contractis ex omni ora nauibus maioris formæ quattuor & viginti, bellatorum tria millia imposuit; quorum erant Lusitani mille & octingenti: cæteram summam, è Malabaribus & Canarinis expleuerat. Cum iis copiis Goa profectus Februario mense, anno seculi huiusce vigesimo, ad Aromata promontoriũ Africæ, secunda nauigatione transmisit. Ibi cognito ad Giddam stare sex Turcarum triremes; manuque armatorũ cogi ad fauces Adeni occupandas; intra ipsas fauces inuehi, & longitudine sinus emensa, circa Giddam lacessere bello Turcas decreuit; vt si se occasio dedisset, signis collatis de rubri maris possessione decerneret. Hoc animi proposito legens oram, ad Meten vicum, aquandi causa, applicuit, metu desertum ab incolis. vna tantum vetula inuenta: cuius indicio in summa siccitate aqua patuit. amnis erat alueo glareoso. sub eam glaream, æstate, cursu tacito se se ita latices condunt; vt nihil humoris in summo prorsus appareat. Anum indicem remuneratus, & in eius gratiam flammis ab eo prohibitis vico, Sequeria in Arabiam non longe ab Adeno traiecit. ibi dum ad Aram (id loco nomen) anchoras iacit; in scopulũ sub aqua F latentem illata Prętoria, solutis incussu compagibus extemplo diuellitur. quæ in summis tabulatis erant, cum parte machinarum ægre seruata. cætera demerso alueo periere. naualis turba (quadringenti numerabantur) in cæteram classem distributi. à Sancto Antonio nomen erat Prętoriæ. ex eo, Diui Antonii saxa, locus appellatus. Ab hac statione cum ad Giddam recta contenderet Prætor, adeo pertinaci complurium dierum Aquilone prohibitus est; vt interim aduentante hyeme, idoneum rei gerendæ tempus effluxerit. Itaque omisso bello, ad pacem cum Dauide Abassino Rege firmandam animum adiecit. cuius Regis imperium, cætera mediterraneum, modica tantum ex parte ad rubri maris littora pertinet. Eam oram Dauidis nomine tenebat Præfectus maximus, quem honoris titulo Barnagazium vocant. oppidis ac vicis, Præfecti minores præerant. Cum hisce Præfectis de societate agendum erat Sequeriç, & legati duo in terram exponendi. alter, Matthæus Armenius, is, qui ab ipso Dauide Helenaque ad Emmanuelem cum donis ante decennium venerat: atque ob suspectam eius legationis fidem, ab Lusitanis nullo suo merito multa indigna & acerba pertulerat. alter, Emmanuelis ad Abassinum erat legatus, Rhotericus Lima, suffectus in locum Eduardi Galuani, qui superioribus

A periorібus annis in ipſo itinere, nondum peracta legatione, deceſſerat. Simul etiã
erat ei Mazua inſula (quæ Ptolemais ferarum olim fuit) haud procul à Camarano
viſenda, ſi forte locus arci ad eius regionis cuſtodiam ædificandæ idoneus foret.
ea inſula Arquico oppido maritimo Abaſſini littoris obiecta, perangusto freto ab
continente dirimitur: & lunato ſinu in idem littus obuerſa, in primis tutam ac pla
cidam ſtationem nauibus præbet. ad hæc, ciſternis, armentiſque varii generis, in
vſum claſsium & præſidiorum abundat. Prætor, totam inſulam per otium con-
templatus, tametſi Mahometani incolebant; tamen, vitandæ inuidiæ gratia, ſuos
ab incendiis ac præda continuit: Mahometis vero fanum rite expiatum, intemc-
ratæ Conceptioni Deiparæ Virginis dedicauit: ibi per eos dies Christiana ſacra
peracta non ſemel. Interea ab Arquici Præfecto oratores affuere cum donis &
commeatu: quibus, vtpote Chriſti cultoribus, ſericum vexillum Cruce inſignitũ,
amicitiæ cauſa, datum eſt. illi, cognito Chriſtianos & Luſitanos aduenas eſſe, cu-
ius gentis fama iampridem eo tractu inoteбuerat, mirum in modum gratulati; pri-
mum omnium de Matthæo Armenio cum cura perquirunt. hunc ipſum vbi adeſ
ſe præter exſpectationem audiere; & mox in conſpectum eſt productus veneran-
da canitie ſenex; obortæ cunctis præ gaudio lacrymæ. &, vulgata eius rei fama,
B certatim ad optatos viri amplexus, & manuum oſcula confluebant. Ea demum ce
lebritas, & Matthæum omni ſuſpicione liberauit; & Luſitanis, quod inſontem a-
deo aſpere & inhumane tractaſſent, dolorem ſimul ac pudorem iniecit: eo magis,
quod etiam aliquot è ſacra Viſionis æde monachi (multa autem cœnobia, ex Di-
ui Antonii ferme inſtitutis, eo toto regno viſuntur) ſalutandi eiuſdem Matthæi
cauſa, ad claſſem acceſſerant: qui ab Luſitanis ſacerdotibus linteatis, cum ſympho
nia & pſalmis accepti, magnam animi voluptatem præſeferebant, non è Matthæi
ſolum, ſed etiam ex ipſo Luſitanorum aduentu: quod vetus oraculum ſibi à ma-
ioribus traditum ferrent; ex occiduis aliquando regionibus, Chriſtianæ religio-
nis homines in ea loca venturos. Eius vaticinationis promiſſa, tantæ claſſis appul
ſu, tandem eſſe confecta; & in illo ſacratorum hominum cætu, Heſperiam cũ Eoa
Eccleſia, tanto locorum interuallo, dextras quodammodò miſcuiſſe; magnopere
lætabantur. in ſermonem dein cum Arquicano Præfecto ventũ eſt; & paulo poſt,
ad ſtabiliendam ſocietatem (quod ita Dauidem velle non ignoraret) Barnagazius
cum peramplo comitatu Arquicum proceſſit. Paululum ibi altercationis fuit, dũ
dies locuſque colloquio conſtituitur: littus ipſum aduena: Arquicum oppidum
C Barnagazius præoptabat, nonnulla fraudis ac periculi ſuſpicione ab Saracenis in-
iecta. Ad eam ſuſpicionem tollendam (quando per obſides tranſigi, indignum
Chriſtiana amicitia & hoſpitio videbatur) cum ſynceri animi pignus Crucem nu-
dari & porrigi ab ſacerdote iuberet Antonius Saldania, Luſitani Prætoris inter-
nuntius; ſeuero vultu Barnagazius confeſtim exſurgens obſtitit; negans, tam leui
de re, tam auguſta attrectanda myſteria. Quin ego potius, inquit, de iure meo de-
cedam, meque vltro in omne diſcrimen obiiciam. ita, mediæ regionis campus,
inter oppidum & mare, conſenſu deligitur. Barnagazius cum equitibus ducentis,
peditum duobus millibus ab Arquico; Sequeria cum ſexcentis non amplius arma-
tis è claſſe deſcendit. iis copiis in ſtatione vtrinque conſpecta relictis; cum ſenis
ambo comitibus in medium prodiere. Primus congreſſus fuit, mutuò blande &
amice conſalutantium: & Regis vtriuſque in alterum, beneuolentiam ſtudiũ-
que accurata oratione teſtificantium. dein ſocietas ac fœdus hoc maxime modo
ſancita. Claſſiarius ſacerdos argenteam Crucem in medium attulit: ea Barnaga-
zius prior apprehenſa, nixus genibus: Quam, inquit, pacem IESVS Chri-
» ſtus generis humani Redemptor, diſcipulis reliquit ſuis; eadem eſto inter nos,
» qui eiuſdem Chriſti cultum profitemur, ac fidem. Hanc ego pacem (quantum
»
in

„ in me fuerit) Regis mei nomine spondeo;atque ita iuro per hanc sacrosanctam no D
„ stræ salutis effigiem. In eandem ferme sententiam conceptis verbis iurauit Prætor. dimisso dein colloquio, per triduum ex vtraque parte donis officiisque certatum. & ingens omnium fuit lætitia, quod opulenti duo Reges terra marique, contra Christianæ rei aduersarios arma iunxissent. Post hæc, Sequeria Rhotericum Limam legatum Barnagazio commendauit,ac tradidit,ad regiam vsque tuto mittendum. cuius in comitatu cum alii honesti viri complures fuere;tum verò Franciscus Aluarus sacerdos:qui dein reuectus in Lusitaniam, eius peregrinationis seriem patria lingua descriptá edidit: eodemq. postea auctore, Paulus Iouius gentis ritus moresque latino sermone diligenter est persecutus. Per eosdem ferè dies quibus in Arabico sinu Lusitanus agebat Prætor, è Paceno Somatiæ insulæ regno, summus Mahometicæ superstitionis Califa seu antistes, nomine Molana, supplex illuc vsque contendit. puerum adducebat duodecim ferme natū annos, Paceni Regis filium: cuius parente occiso, Geinal tyrannus, ab Alodino socero adiutus,regnum inuaserat. huic si contra communem hostem suppetias Lusitani tulissent;restitutum in patrias fortunas puerum, in Emmanuelis auctoritate cum annuo tributo Molana spondebat futurum. Et pupilli orbitas, & Califæ obtestatio apud Sequeriam valuit. Ad Geinalem ex ea possessione pellendum, sex naues E cum valida manu armatorum, Georgio Albuquercio attributæ. Cuius rei,& iunctæ cum Dauide amicitiæ nuntios qui ad Emmanuelem afferret, Petrus Valæus in Lusitaniam à Prætore missus. magna toto regno omnium ordinum gratulatio fuit;& in singulis oppidis miro populi studio supplicatum est. Prætor,cum egressus freto Calaiatum petiisset, Armuziam inde processit. ibi, clauso iam mari, cū magna nauium parte hyemare coactus est. Dum hæc ad Arabiam, & Persidem fiunt; Goæ Præfectus interea Rhotericus Mellus Lusitanam rem, haud contemnenda, si crimen abesset, vectigalium accessione ditauit. Idalcanem inter,& Crisnaraum Narsingæ Regem, atrox ac funestum per eos dies exarserat bellum; dum reconciliatæ nuper amicitiæ leges ambo parum syncera fide custodiunt. Idalcan perfugas & noxios è Narsingæ regno contra ius & fas clam admittere,grassari occultis latrociniis, ac repetentem res Narsinganum, dolis fallaciisque frustrari. Crisnaraus vicissim,otii impatiens, bellum denuo optare; & in Raciolum vrbem Decani regni munitissimam, spe atque auiditate imminere: quam sibi maioribusque ademptam, Idalcanis accessisse regno ægre ferebat. Eius ergo repetendæ vrbis,& Idalcani arma rursus titulo specioso inferendi tale consilium init. Sa- F racenus erat in ipsius aula, Cides Mercar, Mahometano cultu ingenioque, industrius vir,& experiens. Hunc, ad Arabicos equos in vsum belli coemendos magno cum auri pondere Crisnaraus Goam misit:& quo testatior esset res, ad Goæ Præfectum super tali negotio separatim litteras dedit,haud dubius,quin per Decanios fines necessario iter habenti bene nummato viro, Idalcan,prędas eiusmodi sagaciter odorari assuetus,de more structurus esset insidias. Quod putarat,euenit. Ingressum Decanios limites Cidem,vtpote eiusdem sectæ hominem;quin etiam è Mahometis,vt ferebatur,stirpe genitum; Idalcan benignis admodum promissis ad se per litteras inuitauit. Cides,vel societate superstitionis, vel vberioris stipendii ostentatione adductus; vel etiam interuertendæ regiæ pecuniæ spe; haud grauate ad Idalcanem sese contulit. ille, comiter acceptum,per speciem honoratæ præfecturæ, Dabulum extemplo amandauit. ibi, nequid rumoris emanaret,pecunia spoliatum,per idoneos talium facinorum administros è medio sustulit. Crisnaraus interea,speculatoribus clam appositis,cum rei gestæ seriem haud magno negotio comperisset, lætus oblata belli occasione; missis quoquo versum ad Reges ac dynastas epistolis,manifestam Idalcanis perfidiam,& violatas pacis le-

ges

A ges minaciter & acerbe conquestus est: dein, maximis equitum peditumq. contractis copiis, Raciolum vrbem obsidione cinxit. Ad eam soluendam obsidionē Idalcan profectus; commisso prælio, magna parte suorum amissa, cum paucis elabitur. Crisnaraus victor, non castris modo Idalcanis est potitus; sed etiam Raciolum vrbem valido instructam præsidio, crebris iam oppugnationibus frustra petitam; metu denique in deditionem accepit. Idalcan interea, remotis oppidis, quo propter siccitatem Crisnaraus cum exercitu peruenire non posset, amissa in præsens renouandi belli fiducia, se se inglorius continebat. Ad eius cladis famam, cum alii ab Idalcane defecere; tum Gini, gens in Decano regno prænobilis. Eius gentis principes, germani duo fratres, Comus, & Appa, contractis octo ferme armatorum millibus, in subiectos Gateis iugis agros impetū fecerant; inde sine dubio in oram maritimam transgressuri, crebris portubus & vectigalibus quęstuosam (Concanum vocant e regione Goę) quam Ginorum olim familiæ Mahometani eripuerant. Eius oræ Pręfectus, Idalcani hero auaritia & fraude non absimilis, magna pecuniæ summa e vectigalibus portoriisque collecta; id vnum laborabat, quo pacto, inter eos tumultus, domini rem ad suum peculium adiungeret. Omnia circumspectanti, commodissima ad fugam, Goa Lusi
B tanorum vrbs visa. id quo tutius faceret; Lusitanum sibi præfectum ante conciliandum ratus; ad specimen probitatis ac fidei petiit ab eo per nuntios, primum vt Idalcani contra Ginos tumultuantes opem pro amicitia ferret. id si facere grauaretur (quod ita fore haud erat nescius) tum libero mendacio suadebat, vt ipse potius in eos portus & vicos, Emmanuelis nomine inuaderet. æquiore animo Idalcanem in afflicta fortuna laturum, suas opes & vectigalia in Lusitanorum, quam in perduellium potestatem venisse. Hoc nuntio accepto Mellus Præfectus, rem ad consilium detulit. ac tali tempore nemini dubium erat, quid ius, quid æquitas, quid amicitia postularet. verum apud homines lucra pensantes, vtilitas valuit. Mellus cum octingentis ferme Canarinis peditibus, Lusitanis equitibus ducentis & quinquaginta, eutipo traiecto, Concanum sine certamine vllo occupauit, non ausis Ginis aduersus Lusitanos arma ferre: & Rhotericum Iusartem cum modico præsidio ei regioni præfecit. At Idalcanis procurator, domino prodito voti compos, Goam plenos argento auroque loculos tulit: & quo res occultior esset, amico Lusitano cuidam æque fallaci custodiendos initio tradidit. Dein, cum hic depositum ex occasione repeteret; ille alter se quicquam accepisse
C se impudentissime pernegaret, neque chirographum exstaret vllum; ex dolore ac desperatione Mahometanus in furorem & insaniam versus, mentem simul cum pecunia perdidit. Fraudator vero, dum thesauris male partis incubat securus; inopinata morte postmodum, ab eo quod carissimum habebat in terris, auellitur. Quin etiam ipse Crisnaraus deinde malis artibus receptam vrbem Raciolum, bello vicissim superatus, amisit. quæ bella, & numero peditum equitumque, & vniuerso apparatu (alioquin fides Barrium, & Osorium, & alios rerum Indicarū auctores appellet) orbis nostri expeditionibus longo interuallo præferenda, enarrare nostri instituti non est. Postremo, ne Lusitanis quidem ipsis, vt in loco exponemus, diuturna stetit, minus honeste quæsita possessio. Ita, per omnes eorum scelerum affines peruagata cælestis ira, breui tempore pœnas à singulis improbæ cupiditatis exegit. Per eosdem fere menses, nouum & multiplex aliud in mari miraculum exstitit. Classis nauium nouem duce Georgio Britto dum ex Lusitania Indiam petit; rostrata celsior Rhoterici Vasæi Pereiræ, in medio cursu, repente, veluti fræno equus adducto, ita substitit magno cum aquæ sonitu ac motu, qualis, vbi in vada & syrtes incurritur, edi consueuit. Eo ipso terrore perculsi nautæ, demissa vtrimque bolide, profundum sine dubio mare comperiunt.

Cum

Cum inflatis vento velis hæreret nauigium nihilominus; dispiciendi causa (quòd D
esset nox) admotis ad marginem luminibus; implexam alueo ingentem belluam
vident. Carinæ centum & quinque dodrantium longitudine, applicuerat corpus;
cauda gubernaculum illigarat; alis immanibus latera ad summum vsq. cingebat:
quas iam in alas per imprudentiam nonnulli manus iniecerant. Ad spectaculum
adeo tetrum, ingenti videlicet horrore nautæ milite?que perfusi. vt vero, dolii
magnitudine, vasto hiatu nouissime caput extulit; metu exanimati pæne omnes,
infernum profecto monstrum diuinitus immissum credere, ad viua tot noxiorũ
corpora glutienda. Pauci, quibus in tanto discrimine mens animusque constite-
rat, consultandi gratia in vnam partem secedunt. erant qui contis, & iaculis, balli-
stisq. depellendum suaderent cetum: alii contra, nihil magis tali tempore vitan-
dum aiebant; ne tantæ molis animal vulneribus irritatum, concussu ipso & agita-
tione violenta nauem euerteret. in summa inopia consilii, cum nihil explicaretur;
& maior in singula momẽta terror instaret; suppliciter ac demisse veniam pacem-
que Dei & cœlestium exposcere, atque ad vota precesq. confugere placitum est.
Neque ea irrita fuere. Sacerdos cum linteo, & stola, & signo Crucis in medium
prodiit. ab eo, sacris carminibus, & exorcismis delinita bellua (mirum dictu) nul E
la cuiusquam noxa relicto nauigio, cum è portentosis narium fistulis ingentem
reflasset aquæ vim, sese admodum placido lapsu in mare demisit. Lusitani, tam-
quam ex orco præter spem erepti, debitas diuinæ clementiæ laudes & grates age-
bant. Circa idem fere tempus, in Somatram Georgius Albuquercius cum or-
bo extorriq; delatus est pucro. Antecius aduentum, tyrannus Geinal, Paceno-
rum erga se voluntati diffisus, non longe ab vrbe munierat castra; seque intra id
munimentum cum tribus millibus armatorum tenebat. Albuquercius, missis
qui tyrannum iuberent iniusta possessione decedere; cum denuntiatione minisq.
nil nisi verba & frustrationes eliceret; fauente Aruano finitimo regulo, castra cũ
trecentis dumtaxat Lusitanis aggressus, non sine sanguine suorum expugnat: ac
Geinale interfecto, & prædæ parte Aruano concessa, qui inter oppugnationem
auersas castrorum portas obsederat; pupillum magno populi assensu plausuque
Regem acclamatum, & cum annuo tributo in verba Emmanuelis adactum ex fœ
dere, in patria sede ac domicilio collocat. Eius pueritię regendæ, Molana præ-
positus is, qui pupilli susceperat causam: & rei maritimæ cura, Lusitanorum a-
mico Ninacunapani concredita: dein ad Mahometanos in officio continendos,
castellũ ipso in aditu portus exstrui cęptum. Quæ ne res, adeo secundæ, nimiũ F
Lusitanos efferrent; quo die Geinalis capta sunt castra, ipso die ad Acenum oppi
dum, leucas à Paceno fere viginti; dein ad Bintanum longe dispari successu pu-
gnatum est. Georgius Brittus, nauibus quinque ab Cocino Molucas petens; cum
ex itinere Acena littora tenuisset; auri occæcatus auiditate, cuius vim ingentem
in proximo delubro esse audierat; cum centum & viginti armatis in terram egre-
ditur. Huic Abrahemus tyrannus obuiam cum sex elephantis, peditibus mille
progressus, pugna commissa, Lusitanos complures temere inuectos, & in ijs
Georgium ipsum interficit; cæteros grauiter saucios retro ad mare compellit.
Inde in Georgij locum Antonio fratre suffecto, Lusitani Malacam traiiciunt. quò
cum item Albuquercius paulo post à Paceno superuenisset; duodecim amplius
coactis in vnum nauibus, & propugnatoribus ferme sexcentis, Alodino, infestum
de more Malacense littus habenti, arma inferre denuo placuit. Is nuper ad Pa-
gum victus, vt supra demonstratum est, in Bintanum haud longe à Pago recepe-
rat sese. Ea insula, Sincapuranis obdita faucibus, nobili secatur amne; qui ponte
iunctus, dein se in mare euomens, portum nauigantibus præbet. Huic imposi-
tam amni vrbem, insulæ cognominem, Alodinus, pulso, vti supra docuimus,

vetere

A vetere domino, pręclare munierat. ad pontis caput propugnaculũ excitarat; à cęteris partibus, ferratæ ſtructuræ, ad latera ferienda, vallum & aggerem obiecerat. Portum ipſum, & fallacia vada, & adacti fiſtuca flexuoſi de more ſtipitum ordines; & in aſsidua ſtatione paratę lanciarę ſeu lembi egregie tuebantur. Luſitani, prope certa victoriæ ſpe profecti, nondum probe explorata regione, deſcendunt; duabuſque ſimul partibus ad mœnia ſubire conati, cum neq. ſcalas attuliſſent, & ſtagnantibus circum aquis ac voraginibus impliciti tenerentur; deſtinatis vndique hoſtium telis ac tormentis, promptiſsimi quique ſternuntur. Nec felicius mari tentata oppugnatio eſt. cum & incognita obſtarent vada, & hoſtilium nauigiorum agilitas, onerarias Luſitanas, magnitudine ipſa inhabiles, crebris detrimentis afficeret. Ita, omiſso incepto, & pręcipuis è ſuorum numero deſideratis, diuerſi duces; Albuquercius Malacam rediit: Brittus ad Moluccas, quò intenderat, nauigare perrexit.

Libri ſeptimi Finis.

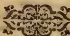

HISTO-

 D

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. OCTAVVS.

 E

VM hæc apud Indos alterna succedunt vice; interim ex alia quoque parte, atque adeo plane diuersa, per quam insigne ab homine Lusitano facinus editum est. Fernandus Magalianes agebat Olisipone, ingenti animo vir, & rei naualis apprime callens. Is, quod in India sub Albuquercio duce stipendia multa fecisset; nequaquam pro ipse præmiorum (vt in suis plerunque meritis æstimandis nimium sibi fauet humana cupiditas) ab Emmanuele tractari se questus, ad opulentiorem Caroli Cæsaris Castellæ Regis aulam transiit. ibi, cum astronomis aliquot communicato consilio, & implacabili odio in Emmanuelem accensus, Cæsarem & consiliarios docet; Molucas insulas, quarum celeberrimis toto iam terrarum orbe diuitiis Lusitani fruantur; intra Castellanæ conquisitionis limites haud dubie contineri. idq. non pluribus tantum argumentis è mathematica supputatione contendit; sed etiam acceptis inde litteris à Francisco Serrano, de quo supra commemorauimus; in quibus F de admirabili quadam eius regionis cum opulentia, tum ab aurea Chersoneso longinquitate dissereret. Profecto, si à fortibus & peritis hominibus tentetur ex Occidente iter; haud ita magno negotio è Peruana terra in easdem insulas penetrari posse. opem dein addit monitis: ac se, modo in eam expeditionem necessaria præbeantur; in omne discrimen, experiundi causa paratum ostendit. Mouit Cæsarem & magnitudo promissi, & Fernandi auctoritas cum testimonio Serrani coniuncta. Quinque compactis egregie nauibus, eximio & nauta & milite ad Hispalim instructis (quo in numero exsules erant Lusitani complures) vnus Magalianes cum summo imperio ac potestate præficitur. Cum iis nauibus, Bæti fluuio in altum Oceanum euectus; Canarias primum insulas, tum Brasiliam certo iampridem itinere petiit. inde, velis in Austrum datis, cum ignota littora diu legisset; ad magni fluminis ostia ventum est; quod Sancti Iuliani vulgus appellat. is locus quinquaginta gradibus ab æquinoctiali abest circulo. neque inde longe, infesto rigore, & æterno pressa gelu, niuosa montium cacumina in cælum exsurgũt. terram incolunt homines immani duodecim amplius dodrantium statura, efferis

moribus,

A moribus, crudis in cibum carnibus adsueti: è quibus duo ad classem attracti, blan
dimentisq. ac muneribus à Magaliane deliniti, intra paucos dies ex insolita victus
consuetudine periere. Ad eam oram explorandam missa nauis vna, cui præerat
Ioannes Serranus; in scopulos illata, saluis tamen hominibus, frangitur. Hisce re-
bus conterriti classiarij, &, præter alia maris incommoda, sæuissimo frigore ene-
cti; incerta vitæ, & perueniendi quo intenderant spe; reuersionem plerique suade-
re, quidam etiam conuitio efflagitare instituerunt. Hoîce Magalianes, obfirmato ad
omnem patientiam animo, benignis adhortationibus aliquandiu sustentare cona-
tus; comperta demū coniuratione; partim capite, partim exsilio puniit. qua suppli
cij ac minarum acerbitate, obstupefactis interim ab omni rerum nouarum conatu
reliquorū animis; vltra cū locum tres ferme gradus, hoc est leucas circiter quin-
quaginta, processit. atq. ibi demum sese ostendit euripus, sinuoso meatu Oceanū
vtrumq. coniungens. Ea re tum ex incitatissimo aquarum æstu animaduersa, tum
ex cetorum ossibus in littus eiectis; quasi peracto iam itinere, gratulatio ingens à
Magaliane facta; & euripo ipsi, ab inuentore, perpetuum ac nobile nomen inditum
est. ibi, commeatibus valde imminutis, cum denuo fremitum vel querimonias
quorundam inaudisset; capitis pœna proposita, vetuit ea de re sermones inferri.
B Tum alia nauis ad inquirendū exitum præmissa; ducem frustrata per tenebras re-
tro vnde venerat, Hispalim reuertit octauo mense quam ex eo portu discesserat.
Eam nauem missis qui quærerent, incassum dies aliquot prestolatus, cum reliquis
tribus audacter ipse progreditur: perq. varios mæandros, & cæcas ambages, cre-
bro velorum flexu tandem ex altera parte vastissimum rursus in æquor euasit. &
quoniam sub equatore ipso positas Molucas esse didicerat; in eam partem proras
dirigere magistros iubet. Leucas mille quingentas procul ab omni terræ conspe-
ctu prouecti, in desertas aliquot insulas incidere; quas ex aduerso Italiæ oppositas
nonnulli arbitrantur. inde continuato in Septentriones itinere, ad Subū insulā leu
carū ferme duodecim ambitu, auri feracem, frequentē incolis ventum est. Ibi Ma
galianis labores exitu necopinato conclusi. quippe insule regulus, quod armis co
tempore cū finitimo Rege Mathani contenderet; oblata recentis auxilij spe, adue-
nas non solū hospitio libenter excepit; sed etiā in corū gratiam sese cū vxore, libe
risque, & popularibus circiter octingentis, Christianū fieri voluit; & honoris cau
sa in sacro baptismate Fernandi nomen assumpsit. Hisce necessitudinū vinculis
magis magisq. Lusitanus obstrictus, petenti opem & Christiano, & hospiti, nega-
re non potuit. Descensione cū prestantibus aliquot facta, Magalianes, cū semel ite-
C rūq. fudisset hostes; tertio deniq. ex insidiis ipse circumuentus occiditur. Ceteri,
partim, circa eū interfecti, partim elapsi vix ad naues cū tristi nūtio peruenere. Ne-
que hic finis miseriarū fuit. ex quo facile existimari potest, quam non temere, nec
sine diligenti preparatione, barbaris Christiana sint impertienda mysteria. Regu-
lus, qui vix adhibito catechismo, vel anteactę vitę sceleribus cū salutari detesta-
tione damnatis, amicitię & tēporis causa, peregrina sacra suscepisset; qua mobilita
te Christū induerat, eadē paulo post & Christū ipsū, & vna cū Christo ius fœde-
rū, fas, humanitatē, fidē penitus exuit. Oblatā ab hoste pacē, cū eo si aduenas e me
dio sustulisset; recentia merita & iunctas nuper dexteras oblitus, minime recusauit.
Tam scelerati dein facinoris perpetrandi, cum in aperta vi nulla esset spes; primar-
rios e classe ad viginti, per officij ac beneuolentię speciem ad ferale conuiuiū in-
uitatos, repente inter ipsas dapes & pocula cōtrucidari; vno Ioāne Serrano vel ad
ludibriū, vel ad lucri spē reseruato; quòd ex redemptione se partē aliquā sulphu-
rei pulueris, & aliquot ęnea tormenta (cuius machinę in iis locis nihil vnquā simi-
le visum fuisset) capturū esse confideret. Atq. vna hæc spes salutis afflicto quoq.
Serrano restabat. Verum vtrumque postmodum euentus fefellit. namq. produ-

ctus in vinclis ad mare Serranus; noua clade exponenda primò socios ad miseri- D
cordiam lacrymasque commouit: eodemq. interprete, per consuetos iam nutus
ac symbola, cum incolis agi de pretio cæptum. Paciscebantur vtrinque, pecuniæ
loco, duas minoris formæ bombardas, & pulueris aliquantum. Ea cum linttibus
ad terram nautæ admouissent; subito pretium augere insulani, & recedere à con-
ditionibus, ac redemptorem variis artibus detinere. Inde altercatione cū iurgiis
orta, cum maior maiorq. hominum frequentia ad littus afflueret, veriti fraudem
& insidias classiarii, se se ad naues re infecta subducunt: anchorisq. sublatis, miserū
Serranū, frustra ius religionis, amicitiæ, patriæ, lamentabili vociferatione obtestan
tem, in barbara & crudeli terra destituunt. ad insulam decem leucas inde prouecti,
variis casibus imminutas recensent copias. fusis ac laceris magna ex parte ar-
mamentis, centū & octoginta nō amplius homines in vniuersum inuenti. Cum in
tres ipsas naues, neq. nautæ, neq. funes, neq. vela sufficerent; alueo vno, qui præ
cæteris quassatus erat, incenso; turbā cū instrumento omni in alteram transferūt:
ita, duabus tantum reliquis nauibus ex eo loco discedunt: ac proris in occidentē
Solem obuersis, diu errabundi, ad Molucas insulas tandem aliquando perueniūt:
ibi cū Tidoris regulo haud ægre societas iuncta. Lusitanarum aberat classis: eo fa-
cilius corrasis vndiq. frugibus, regulo enixe adiuuante, per tot ærumnas & peri- E
cula petitum ex insula specimen auehunt. ac retro inde itinere vtraq. primum in-
stitit nauis. dein Lusitanarum classium iniecto metu; altera fluctibus quassata, cū
omnibus compagibus aquam acciperet, ad Molucas recurrit; ibiq. egressis in ter-
ram hominibus, ad scopulos allisa diffringitur. altera Indis ad dextram relictis; im-
mani ausu protinus altum præcidere, & recta Bonæ spei promontorium petere
intendit. eo superato, cum ad Hesperidas vsq. insulas processisset; inaudito post
omnium seculorum memoriam cursu totum orbem emensa, & æmulis classibus
illuc vsque feliciter euitatis; ab Lusitano demum Limenarcha in eo portu deten-
ta est; & pauci qui superfuerant semianimes in custodiam traditi: è quibus tamen
aliqui, naui deinde recuperata, in Hispaniam, vnus etiam, patria Vicetinus, obstu-
pescentibus cunctis miraculi nouitate, in Italiam rediit. Huic naui non sine causa
Victoriæ inditum fuerat nomen. Nauclerus erat Ioannes Sebastianus Canus, ex
oppido Guetaria Vardulorum, ad Pyreneum; vir animi fortitudine, peritia gu-
bernandi, & inaudita felicitate sane promeritus, vt ipsius ac patriæ nomen, nullus
vnquam casus, nulla temporum longinquitas obruat. Neque me fugit, hæc ali-
ter ab Iouio æquali eorum temporum tradi. Sed nos rem totam ex fide retuli- F
mus: haud mediocriter locupletem huiusce narrationis auctorem sequuti Io-
annem Barrium Lusitanum: ad quem, præter cæteram notitiam; & habita
cum superstitibus ex ea classe colloquia; conscripti insuper ab ipsis guberna-
toribus eius peregrinationis commentarii peruenere. Ex eo deinde tempo-
re sæpius in Molucas è Bætica primum, ac postmodum è noua Hispania na-
uigari cæptum. quæ res ingentem discordiarum molem inter Lusitanos ac
Bæticos peperit; nec sine magno motu, cum in Europa legibus, tum in Asia
ferro, de illius maris & commercii possessione certatum est. Magalianes è
Bætica Septembri mense anni vndeuigesimi soluerat. biennium circiter in ea
nauigatione consumptum. Inter hæc, de rebus in Ceilano gestis nuntii ac lit-
teræ in Lusitaniam venerant. Ad ea tam opportuna & fructuosa tuenda
commercia, & fluxa fide Regem in officio continendum; arcem instaurari,
& aucto præsidio diligenter custodiri Emmanuel iussit. Eius rei causa Lu-
pus Brittus cum supplemento fabrū ac militum in Ceilanum profectus, accepto à
Ioanne Sylueria castello; primū omnium concharum vim ingentem è proximo
petiit; è quibus Indico more calce confecta; nouos muros prioribus iam colla-

bentibus

A bentibus ex arte perduxit; ac fossam probe purgatam statumine muniit. Ea re offensi vehementius insulani, quos communi vocabulo Cingalas vocant: quod contra ipsorum salutem ac libertatem cuncta parari haud absurde suspicarentur. Et Saraceni inquilini de more suspicionem ac metum augebant, in conciliabulis dictitando, veros videlicet vates initio se fuisse; cum exitialem Columbanæ terræ Lusitanorum aduentum fore prędicerent. Per speciem societatis illapsos inaudita auaritia & crudelitate homines, paucis diebus male mulctato hospiti Regi stipendium imposuisse: post hæc, aliarum gentium homines, nullo iure aut exemplo ab iis littoribus arcere cæpisse: non quieturos, quoad iniecto ad arbitrium fræno, populis perinde ac iumentis abutantur; nec eorum fortunas modo, sed etiam succum & sanguinem hauriant. Habere Columbanũ digna factis & moribus pręmia; qui, spretis fidelium sociorum consiliis; nouam & incognitam veteri & expertę amicitiæ prętulisset. Huiusmodi facibus ad exsecrabile odium nominis Lusitani accensa plebs; venalia primũ alimenta cibosque castello subtrahere: dein eò audaciæ ventum, vt Lusitanos longius ab arce vagantes, vel iaculis eminus peterent, vel iniquo loco circumuentos occiderent. ad hasce tam atroces iniurias, principio, pacis & concordiæ causa, leniter agere, & conniuere Præfectus. Sed conuitia

B militum, segnitiem & ignauiam increpantium, diutius ferre non potuit. meridianis horis, quod æstiuæ maxime quietis est tempus, cum centum & quinquaginta armatis Columbum oppidum arci pæne coniunctum, quam tumultuosissime inuadit. Barbari, qui vt in summo otio, nullis cincti mœnibus, neq. stationes neq. vigilias agerent, metu perculsi repente capessunt fugam; re familiari, pauidis coniugibus, paruisq. liberis in tanto periculo destitutis. Brittus sine certamine oppidũ ingressus; militem à direptione cædibusq. continuit: tantum fœminas puerosque ad fores ædium alligari iussit; vt cum in sua potestate omnia fuisse redeuntes Cingalæ cernerent, ex eo ipso, quam non hostiles in Regem populũq. animos gereret, existimare facile possent. Simul etiam ad retardandam eorũ ferociam, si à tergo instarent, patentioris viæ quæ ad castellũ fert, tectis ignes iniecit, salutari sane consilio. quippe barbari, non celerius, attoniti metu, se se ex oppido eiecerant, quam icti desiderio & solicitudine pignorũ, conglobati furentesq. in prælium rediere: instantesq. Lusitanis iam se recipientibus, eodem impetu in arcem irrũpere potuissent; nisi eos cũ demendi vincula suis; tum restinguendi incendii detinuisset mora. Inde nostris ad arcem mature adipiscendam, occludendasq. portas spatiũ

C est datũ, cum extremi tamen agminis ferme triginta saucii rediissent. Neque is terror (vti putarat Brittus) ad pacandã valuit gentem. quin, exasperati potius animi, signoq. dato per agros, armati ad viginti millia conuenere. ea multitudine freti, cũ temere ad arcis mœnia subiissent; magna cũ cæde vulneribusq. repulsi, castra communiunt. in exitu iam ęstas erat: eo maiorẽ in spem venerat regulus, si minus oppugnatio procederet; interclusis propter anni tempus maritimis commeatibus auxiliisque, obsessos ad vltimam inopiam rędigendi. Neq. tamen interea quies ab armis & ab operibus erat. aggerem assiduo labore ad mœnia Cingalæ proferebant. missilibus dies noctesque fatigabant hostem: inferiores vtique Lusitanis tormentorum magnitudine, & artificio; sed molem supplebat numerus. ferreas contraxerant ballistas ferme sexcentas. eæ vel brachiis collibratæ, vel innixæ canteriis, indita in fistulam plura simul veruta decem palmorum longitudine, aprugno aduersus ignem pennata corio, ita excusse emittebant; vt ad passus ferme ducentos obuia quæque perfringerent. hisce verutis interdiu impetebant inclusos: noctu ignitis iaculis militares intra arcem casas & diuersoria, ramis & frondibus raptim exstructa, incendere conabantur. Lusitano, in magnis rerum angustiis nihil erat æque difficile, atque aquandi ra-

tio, quod puteus extra arcem non sine cruore adeundus esset, neque eo per D
cuniculos, vt olim Cananore, penetrari loci natura permitteret. Accedebat aduersus tantam hostium multitudinem, mira defensorum paucitas; vt sine vlla interdum vicissitudine iidem perstare in stationibus & excubiis cogerentur. Vna tantum fiducia restabat venturi ab continente subsidii, si rem vsque in æstatis initium extrahere potuissent. Verum ea quoque spe excidere, postquam exacta iam per ingentes labores hyeme, Antonius denique Lemius ab Cocino cum vna tantum triremi, neque plus quinquaginta propugnatoribus, affuit; & iis quidem ægre coactis, quod & Sequeria eo tempore cum maxima parte copiarum abesset; neque è præsidiis, in tanta infensarum circa gentium propinquitate, deduci milites expediret. Interea barbari diurnis nocturnisq. operibus promoto vallo, turres insuper è palmea materia, cespite ingesto, duas erexerant: vt è superiore loco, dum fossæ complentur, sagittis & iaculis hostem in muro consistere prohiberent. Eo periculo animaduerso Brittus, antequam allati subsidii tenuitas emanaret, vltro in hostem erumpere statuit. Concilio conuocato, Lemium trierarchum postera luce circa meridiem repente à mari oppugnationem ostendere, & maioribus tormentis quatere turres iubet. ipse intento in E
eam partem hoste, cum trecentis & quinquaginta Lusitanis ex alia parte, semiplenas & incautas stationes aggreditur; turbatosque ipsa audacia barbaros vallo deturbat. inde transgressus munitiones, eodem impetu simul vtramque turrim inuadit; auersosque hostes, è propugnaculis deiicit. Turribus ab Lusitano captis, clamor extemplo circa vicos & palmeta perfertur; palati in vnum coeunt barbari; vt omni conatu Lusitanum expellant. iamque instructa acies tota Cingalarum, Saracenis immistis, admouebatur. centum & quinquaginta erant equites, haud spernenda in iis regionibus ala; peditum ingens numerus. elephanti quinque & viginti præibant. ex iis erant primi ordinis quattuor; non turres modo cum sagittariis dorso vectare assueti; sed etiam in decussim alligatas ad proboscidem falces, tanta vi ac dexteritate vibrare, vt quicquid ab latere vel a fronte se obiecisset, ancipiti ferro proscinderent. is terror Lusitanis offusus, primo referre pedem coegit: mox, quod sæpe fit, in ipsosmet recidit hostes; cum densis ictæ glandibus belluæ, spreto rectorũ imperio, terga vertissent. Vrente dein magis magisq. introrsus plumbea peste, doloris impatientes, quacunque ruerent, late stragem edere; ac simul cuspidibus iaculisque ab tergo Lusitanus instare. Ita suismet auxiliis cum in- F
genti clade barbari dissipati fusique. Brittus fugientem hostem aliquandiu persecutus; vbi ad lucos & nemora ventum est; contentus eius diei victoria substitit; & priusquam se barbari ex pauore ac trepidatione colligerent, non sine multo suorum sanguine se in arcem recepit. Atque is dies obsidioni attulit finem. Amissis ex amicorum numero præcipuis, regulus Mahometana hortamenta stimulosque exsecratus, vna cum arcis potiundæ spe, consilia belli deposuit: missisque ad Brittum oratoribus, veniam erroris & pacem denuo petiit: atque ab Lusitanis, vel quietem ex longa defatigatione desiderantibus, vel absente Prætore Sequeria nullam exspectantibus opem; haud grauate concessa. Ceilani res in pristinum rediere. At Prætor ineunte iam æstate ab Armuzia profectus, Cambaiæ legens oram, ad Dium applicuit. ea vrbs, quod magnas (vti diximus) habet opportunitates, & furtiuis Aegyptiorum & Saracenorum nauigationibus tutum ab Calecuto receptum dabat; Lusitano præsidio locum aliquem ibi obtineri ad hostes arcendos magnopere cupiebat Emmanuel. itaque inter cætera Sequeriæ mandarat in primis, vt Cambaiani Regis, & Iazij dynastæ voluntate, si fieri posset; sin

minus,

A minus, vi atque armis aream arci ad Dium ædificandæ occuparet. Et Cambaianus quidem Rex, haud multum ab ea societatis conditione abhorrebat. Iazius vero, summa vi, cum apud Regem, tum apud satrapas nitebatur, ne Lusitanis in eiusmodi possessionem pateret introitus:& simul, quantum ex tuto & occulto poterat damni prænternauigantibus inferebat: miro inter hæc artificio eximiam quandam in Prætores, ipsumque Emmanuelem obseruantiam ac beneuolentiam simulans. Neque tamen eos plane fallebat. ergo pari vtrinque fuco ac fallaciis agebatur. Sequeria cum ab Armuzia rediens Dium applicuisset, vt dicere institueram; bona cum pace in speciem acceptus est. nec modo commeatus in classem benigne præbiti, verum etiam ipse & nauarchi donis egregie culti. Verum appellatus de potestate ædificandi Iazius, ita se ad id propensum osten dit; vt rem interea totam sui arbitrii negaret esse. legatos necessario mittendos in regiam (vrbs erat Madaba, sexdecim fere leucas à mari) magnopere confidere se, cum Emmanuelis honori; tum etiam suis ipsius precibus ac suasionibus id facile ab Rege datum iri. ita, blandis promissis, ac singulari comitate extrahebat rem. At Lusitanus fraudem sentiens, vt verbis transigi nihil vidit; ad vim atque arma adiecit animum: neque ita difficilis videbatur futura oppugnatio:
B quod cum à militibus imparata eo tempore vrbs erat; tum in eo ipso littore stationem habenti Sequeriæ noua ab Emmanuele auxilia superuenerant. Sed tanta fuit Iazii in agendo lenitas, tanta in ostentandis viribus & omnium rerum apparatu solertia; vt Prætor, mitigata in præsens ira, neque ausus tali tempore summam rem in discrimen adducere; sine vlla noxa recesserit: maioribus videlicet copiis anno proximo rediturus. Sequeriæ profectio, duplici voluptate Iazium & amicos affecit: quod non modo præsentem arcis apparatum consiliumque sine cruore discusserat; sed etiam ad vrbem nouis operibus muniendam, & externo, quo maxime nitebatur, firmandam milite, spatium erat nactus. itaque in neutro cessauit: idoneis locis propugnacula exstruxit, instaurauit mœnia, & in iis tormenta vigiliasque disposuit. Castellum est in medio ferme introitu atque ore portus. ab eo castello catenam ingentem ex ea parte quæ latius patet, ad oppidum vsque perduxit. ab altera, tres onerarias collocauit pon deribus adeo degrauatas; vt perforato, cum opus foret, alueo, repente subsiderent. à fronte autem, ne subire triremes ad murum possent, prægrandia saxa & cautes in mare deiecit. tortuosos præterea cancellos, & variis ad errorem flexi-
C bus in se recurrentes, obliquo amne deduxit. ita omni aditu terra marique intercluso, lembos biremesque centum & octoginta, & aliquot insuper negotiatorum naues in portu cohibuit. Arabes denique, ac Turcas, Persasque, & ex aliis nationibus Christianæ maxime fidei desertores, mercede conduxit: ac, ne quid interea de ædificatione per legatos Prætor Lusitanus ab Rege impetraret; omnem per se perque suos conatum adhibuit. Neque segnius eodem tempore, diffisus legationi Sequeria parabat bellū. Ab Dio Goam, atq. inde Cocinū delatus; veteres naues, & quassatas refecit, nouas deduxit, complures nauarchos, quibus in beneficii loco Emmanuel quęstuosos ad Malacam, vel in Molucas, aut in Sinas, alioue dederat commeatus, pro imperio ac potestate, Cocini detinuit. ita, summo studio adhibito, duodequinquaginta maiorum nauium classem varii generis, cum cætero instrumento machinisque, tum validis militum centuriis adornauit; è Lusitana sobole tria millia; ex Indica impositi Canarini, ac Malabares, octingenti. Cum iis copiis Sequeria, prætextu Armuziæ repetendæ, quod Rex Torus tributū Emmanueli soluere distulisset; rursus ex itinere Diū accessit. sub eius aduentum Iazius, per exploratores iam ante de Lusitanorum apparatu certior factus; ne coram agere cū Sequeria cogeretur, tamquā euocatus ab Rege, in crebris

itineribus eò contenderat; Saca filio cum idoneis rectoribus eius adolescentię tri- D
bus, firmoq. militum præsidio ad vrbem relicto. Is, de area blaude per internūtios
ab Lusitano appellatus; è seniorum sententia benigne respondit: Si commeatu, vel
re quauis alia in classem opus sit; se affatim pro amicitia & pro cōsuetudine prę-
biturum: neque id, in tanta rerum omnium copia, quanta vrbi tum suppetat; in ma
gni obsequii loco numeraturum esse. quod vero ad aream arci designandam at-
tineat; se in potestate parentis esse: nec super tali tantaq. re sibi licere quicquam eo
absente decernere. mirari, cur ad eam diem Sequeria nullos ad Mamudium procu
ratores aut nuntios miserit. integram etiamnum esse rem: & Iazium patrem, ab
Rege accitum, eo etiam aduolasse libentius, vt præsens, auctoritate, studio, gratia,
postulatis Lusitanorum adesset. simul, quoniam Sequeria per interpretem ambi-
gue intulerat, Lusitanos in eo genere iamdudum exercitatos, modo se se in id ip
sum intenderent, arcem nullo negotio excitaturos; ipse vicissim obscure iecit;
non vnam omnium locorum esse naturam; haud æque facilem in eo emporio stru
cturam fore, atque in aliis Indiæ, vel Africæ littoribus extitisset. Sequeria, vbi Ma
hometanos non minus artibus ad eludendum, quam munimentis ad propugnan-
dum instructos videt; de summa rei præfectos in concilium aduocat. ibi, senten-
tiis in diuersa tendentibus, aliquandiu certatum. Erant qui non diutius ferendā E
ludificationem, atque admotis vndiq. machinis mœnia protinus quatienda cen-
serent. in iis, tormentorum magister; circumuectum speculatoria nauicula se, ad
dextram oppidi partem, quę in mare imminet, animaduertisse haud ita firmi ope-
ris muros; si placeat; se celeri strage illac transitum in vrbem esse daturum osten-
dit. alii contra, & ii præcipue, quos Prætoris iussu ad Cōcinum substitisse docui-
mus, nunc oppidi vires, & armatorum frequentiam; nunc ipsius Regis opes,
quem bello prouocari non expediret; nunc naturæ gentiumque memorabant ius:
quod vtique magno piaculo violatum iri, si non ante explorata Mamudii volun-
tate; inter ipsa beneuolentię & caritatis officia, oppidanis repente vim attulissent.
quin Prætor, vti Saca & Iazius ipse hortarentur, legatum & litteras ad Regem
protinus mitteret: à quo si nihil æqui impetratum foret; tum denique armis de-
cerni posse: neque vnquam Iazii oppugnandi honestas Lusitano causas defutu-
ras. Hæc à nauarchis propalam iactabantur: illa tacita suberat cura, ne, si dimica-
ri cæptum esset; crescente in dies mole belli; interim ad optatos cuique portus
& commercia nauigandi facultas effugeret. Eo vrgebant acrius, & aliis aliquot F
in eandem sententiam adductis, facile tenuere, vt ab armis abstineretur, quoad
legationibus tentata res esset. Id vbi manauit; classiarios, victoriæ simulac prę-
dæ incensos cupidine, & pugnæ signum in singula momenta exspectantes, ma-
gnus repente dolor incessit: vulgo, se deceptos delusosque fremebant: nec modo
querelæ, sed etiam probra & maledicta in Prætorem exaudiebantur. atque etiam
præfecti, se bellum suasisse per summam impudentiam mentiendo, assentandoq.
militibus, in Sequeriam ducem (cui vel inprimis parci oportuerat) omnem de-
creti eius inuidiam transferebant. Ea re Prætor cognita, rursum eosdem in con-
» silium vocat: &, Quandoquidem viri nobiles, inquit, è vobis audio esse complu-
» res, qui sese militibus venditent, totamq. dilati huiusce belli causam in me con-
» ferant vnum; & aliter in consilio, aliter in circulis ac cœtibus disputent; denuo
» perrogare sententias placet; nec verbo solum, sed etiam tabulis publicis consi-
» gnare, vt quid quisque senserit, dixerit, suaserit, palam exstet: neu quis posthac
» ex mea alteriusue infamia, vel inuidia, splendorem ad vulgus, & gloriam quęrat.
Sub hæc dicta, rogati præfecti, eadem illa de belli difficultatibus, de Cambaiani
potentia, de spe legationis, deque amicitiæ legibus iterarunt; cunctas deinceps
in codicem scriba publico referente sententias. Hisce ita peractis, communi de-
creto

A ereto missi à Prætore qui Sacæ nuntiarent: Quando nulla super tali negotio ha-
beat à patre mandata; nihil, ipso inconsulto, nedum inuito, Lusitanos de arce
conaturos. pacem eius, & Mamudii Regis, & sibi, & iis qui ante se pro Emma-
nuele Indiam rexerint, antiquissimam semper fuisse: & quoniam ita omnibus vi-
sum fuerit, se duos è classe primarios ibi relicturum: Rhotericum Fernandum,
qui ad Mamudium ea ipsa de re contendat; & Didacum Pacecum Beianumque
cum nauibus paucis, & fabrili instrumento; vt simul atque cum Rege conuene-
rit; sine vlla cuiusquam iniuria in optatam, & vtilem vtrisque ædificationem in-
cumbat. interea se Armuziam, vti instituerat, perrecturum: petere ab Saca, &
rogare, vt procuratores Emmanuelis pro consueta humanitate, & hospitii neces-
situdine tractet. Ad ea cum Saca, non exiguo leuatus metu, liberaliter admodū
respondisset; ex condicto Rhotericus legatus in terram expositus; Beianus cum
nauibus tribus responsum ab Rege ibidem exspectare iussus. aduentitii nauarchi
ad viginti, mercaturæ causa alii alio dilapsi. Prætor cum cætera classe Carma-
niæ oram legens, Armuziam venit. ibi cum Rege Toro, & Lusitano præsidio
collocutus, dilatæ ab Toro pensionis causam reperiebat eiusmodi. Bahar enim
est. cuius ante meminimus, insula & vrbs in Persico sinu (sunt qui olim Teharam
B dictam putent) cum fertilis agro, tum vero margaritarū piscatu prænobilis. Hanc
insulam iure beneficiario possidebat Mocrinus Arabs, vectigalis Regum Armu-
ziæ. Is, cum viribus & ingenio contumax, tum etiam Meccani antistitis affinita-
te subnixus, cuius filiam habebat in matrimonio; indignari cœpit, seruire se Armu
ziano Regi, qui à paucis Mahometanæ sectæ aduersariis, ex vltimo occidente
profectis, regnum defendere paulo ante nequisset. Non esse verum, aliis impera-
re, qui sua seq. ipsum tueri non valeat. Ergo, non modo iugum aperte detrectare
instituit Arabs; verum etiam prędatoriis nauibus omnes circa regiones infestas ha
bere; & commeantes Armuziam vndique negotiatores auertere. è quibus incur
sionibus, tantum paucis mensibus Armuzianæ rei damnum illatum est, portoriis
magna ex parte imminutis; vt Regi ad tuendam vix personam, nedum ad vectigal
Emmanueli soluendum, nummi suppeterent. Hasce querimonias Torus cum
ad Sequeriam ante per litteras detulisset; tum vero coram vrgere acrius instituit,
vt sibi aduersus rebelles auxilium ex fœdere præberetur. Neque abnuit Prætor.
Virum eximie fortem, ac bellicæ rei peritum, Antonium Corream expeditioni
præposuit cum septem egregie instructis nauibus, & Lusitanis militibus quadrin
C gentis. quorū, è prima nobilitate centum numerabantur iuuenes ad omnia prom-
pti, laudisque ac decoris apprime cupidi. Ad eas copias, Torus, lembos, quos
vulgo terradas vocant, ducentos adiunxit, Xarafo ex amicis præfecto, cum tri-
bus circiter Persarum, aut Arabum millibus. ex altera parte Mocrinus, ipsa meri
torum conscientia monitus, haud dubie tali apparatu peti vnum se; tamquam in-
dicto iam bello, sic omnia ad oppugnationem arcendam summo conatu parauc-
rat. ac primum, ex insula vicinisque locis, armatorum coegerat millia ferme duo-
decim: in quibus erant equites trecenti Arabes, è Persidc sagittarii quadringen-
ti; fistulatores preterea Turcæ, & ex ipsius Mocrini ditione, perpauci. reliqui, de
gentis more, gladio & iaculis vtebantur. Ad hec, qua in Baharenum oppidum
est descensus, vallum aggeremq. perduxerat; passim obuersis in mare tormentis,
& suis cuique præfecto stationibus ordine distributis. Correa, mense Iunio pro-
fectus Armuzia; aduersa tempestate diu retentus est; ac demum in Bahareni con-
spectum delata classe; & extra ictum bombardę anchoris in salo iactis, habitoque
consilio; placuit duabus simul partibus aggredi vrbem: & hinc Armuzianos, in-
de Lusitanos in terram exponere, non modo ad hostem ancipiti prçlio distinen-
dum; sed etiam, quod Correa, in tam exiguo Lusitanorum numero, diffisus Ara-
bum

bum ac Mahometanorum ingeniis, separatim & ex diuerso rem gerere tutius pu- D
tabat: præsertim cum contra Baharenios eiusdem & sectæ, & sanguinis gentem, inuitos arma ferre non dubiis indiciis comperisset. Neque eum prouida fefellit opinio. Xarafus, infra hostiles munitiones facta descensione, copias proximum in collem subducit, & explicandis per tumultum ordinibus, & imperiis turbando imperiis, data opera tempus terit, spectator interea futurus alieni certaminis, & consilium ex partis alterius euentu capturus. Correa, ne ipse quidem ausus in aduersum vallum recta subire; & militem in mari fluctuantem destinatis ho stium iaculis ac tormentis obiicere; paulo supra vrbem perincommodo loco descendit: cum exspatiantibus late vndis, alibi femore, alibi genu tenus aqua pertingeret. expositis tandem sine vllo certamine armatis; Correa, vt nusquam nisi in virtute spes esset, Tristanum Castrium, nauali turbæ præpositum, scaphas procul ab terra iubet abducere. Nihil inde temporis acie instruenda consūptum. quippe Lusitani vel à præferuido ingenio impatientes moræ, vel è nauibus ferme viritim depugnare assueti; si quando terrestri Marte certandum est, in iis vtique regionibus, ad signa atque ad ordines ægerrime continentur; sed vagātibus manipulis, palati, ac dispersi qua tulit impetus, in prælium ruunt: & cum denis interdum singulos concurrisse, egregiam laudem ac decus existimant. quę audacia, vti aduersus tumultuarium & concursantem valet hostem, cuiusmodi Numidæ, & Arabes, Indiq. censentur; ita, vbi cum ordinatis equitum turmis, ac pedite veterano res est, circumuentis plerunque, vel in medium acceptis, perniciem extremam afferre consueuit. Igitur ab Lusitano tum quoque de veteri consuetudine immutatum est nihil. Arius erat Antonii Correæ frater, ætate ferox, & celebritatis ac nominis præter modum appetens. hic prior in hostem cum nobilibus tendit. raptim Antonius cum reliqua manu subsequitur. ac tantus fuit ardor, vt barbaros cum cæde primum vulneribusque intra munimenta compulerint: dein, eodem impetu illati, longe summouerint. Ita, pæne iam concessum ab iis de victoria videbatur; cum effuso repente omni equitatu, Mocrinus elatum successu hostem represſit; & sensim cedentem, vallo, & munitionibus pepulit. Ibi, patentiore campo, affluente rursum ex oppido multitudine, recruduit pugna. cuius, non ex numero tantum, sed etiam ex ipso genere armorum, prorsus erat iniqua conditio: cum Arabes è superiore loco prælongis triginta dodrantium hastis aduersa hostium ora crebris ictibus foderent, priusquam ii venabulo gladioue succedere ad vulnus inferendum possent. ac nihilò secius obnixi animis Lusitani perstare; ballistisque præsertim ac fistulis equitem se se audacius inferentem arcere. in eo tumultu dum Arius temere in hostium cateruas inuehitur; duabus primum ictus sagittis, dein aliquot acceptis vulneribus concidit. eius cladis nuntii mœrore pleni, cum ad Antonium aduolassent; Vos vero pergite, inquit ille, vt cœpistis: nam frater quidem meus, pręclare vitam in suo munere posuit. His dictis, accensi rursus ad prælium animi: sed lassitudo & vulnera degrauabant. Medium ferme erat diei: & feruentissimo desuper Sole, arenaque infra æstuante, cum intolleranda siti mistus cruore manabat ex artubus sudor. Quæ cum defatigatio simul hostem cepisset; quasi tacitis induciis, paulolum vtrinque fuit quietis & spatiū ad saucios è prælio subtrahendos. Inde, renouato impetu Lusitani priores in pugnā redeunt; ac sublato pariter clamore, Sanctum Iacobum appellant. Audiit Apostolus voces, ac suis de more propitius, repentinū hosti metum ac trepidationem incussit. Mocrinus, inter prima signa, duobus iam equis insidenti suffossis; dum tertio arrepto restituere pugnam conatur; acerrime dimicanti femur plūbea glande traiicitur. ex eo demum ictu, cum sanguinis copiam funderet, fracta viri ferocia est: & elatus ex acie, pręcipuis ex amicorum numero prosequentibus, cum sese

desperatis

A desperatis rebus in latebras abdidisset, intra tertium diem emoritur. Barbari, vt seminecem Regem prælio excessisse vulgatum est; armis passim proiectis momento diffugiunt. ac tum denique Xarafus, deducto in campos exercitu, ad Lusitanos, victoriam gratulaturus, ac tarditatem purgaturus, accessit. Correa, tametsi perfidiam præclare senserat; tamen, ne res, alieno tempore, in iurgia, deinde, vt fit, in certamen excederet; in præsentia, dolori & iracundiæ moderatus; fugienti saltem perduelli Xarafum instare, & parta iubet vti victoria. Mox ipse quoque, refectis parumper ex lassitudine & calore militibus, aderat. Cum nusquam apparerent hostes, ad prædam victores illico versi; quæ non contemnenda ex ædibus præsertim regiis extitit. Simul etiam, centum & quadraginta nauigiis ignes iniecti: & Xarafo ad custodiam vrbis relicto, Correa se, ad curandos maxime ægrotos ac saucios, quorum magnus erat numerus, in classem recepit. At Mocrini cadauer, dum ex insula in Arabiam sepulturæ caussa traiicitur; ab Sadradino Xarafi propinquo interceptum, summo cum gaudio in vrbem asportatur. ibi abscissæ ab trunco ceruices; & corium è caluaria perquam artificiose detractum, Arabes gossipio inferciunt: id certum victoriæ signum, Toro missum munere, & cum ingenti gratulatione, in medio Armuziæ foro
B conditum est, addito titulo, qui Arabica & Lusitanica lingua rei gestæ seriem contineret. Ab ea clade, cognatus Mocrini Hametes, pactus vti omnis generis mercenarii, relictis armis equisque, in continentem sine fraude transportarentur, quod reliquum erat insulæ, cum Catifa oppido, in potestatem Regis Lusitaniæ tradidit. Mercenarii cum fide transmissi. & proposita venia, in suas domos incolæ reuocati: iurique inter eos dicundo præpositus notæ probitatis senex, nomine Bucatus, natione Arabs; quæ res ad pacandos gentis animos haud mediocriter valuit: siquidem Persas præfectos, populi Arabes ægerrime patiuntur. Insula dein à Lusitanis Regi Armuziæ restituta; & ab ipso mox Rege tradita est Bardadino cuidam, Xarafi propinquo; cum eo, vt serafinum quadragena millia quotannis tributi nomine penderet. At Correa, insigni parta victoria, & compositis ad Baharenum rebus, Armuziam reuertit. Aduenienti, vt æquum erat, magni cum à Toro, & omnibus ordinibus, tum à Sequeria Prætore habiti honores. Inde Rhotericus Botus, cum Antonio Abulæo scriba, & Lusitanis præterea septem, Baharenum petere, & ibi Emmanuelis negotia procurare iussi. Et Sequeria, cum Torum externo malo ac metu leuasset; intestinis præterea
C suorum fraudibus eripere aggressus est; quod certis auctoribus iam ante audisset, regia vectigalia & rationes, à ministris & Quæstoribus interuerti. Ergo, præter Mahometana mancipia, Lusitanos quoque iudices, & scripturæ magistros, magno Arabum dolore, in portu constituit. dein, confirmato Regis animo, & arcis præsidio inspecto, classem ab Armuzia soluit. ac Dium recta petenti, Beianus cum tristi occurrit nuntio; Rhotericum Fernandum à Mamudio irritum rediisse: & Sacam, haud dubie patris imperio, infida cum Lusitanis amicitia tandem abrupta, magno lemborum ac biremium numero in suas naues fecisse impetum: circumuento & oppresso pæne sibi vix ad fugam exitum patuisse: bellum atrox ab Lazio aliisque piratis instare. Hisce rebus cognitis Prætor, amissis nuper bene gerendæ rei occasionibus nequicquam ingemuit, suam ipsius leuitatem accusans, quod omnibus rebus ad dimicandum instructus, semel ab imparato Lazio blandimentis infringi, rursus mercatorum consiliis auferri se passus fuisset. Cum simul ira pudorque versarent animum, in præsentia ab Dio tentando copiis adeo imminutis abstinuit: vltra Diú est locus millia passuum circiter quinque & viginti, sat capaci portu, & ad mercaturam exercendam idoneo: Madrafabam appellant: ibi Sequeria, Diensibus inuitis, repente castellum excitare decreuerat.

uerat. Sed Iazius, de nuper captis Luſitanis cognito maturè conſilio, eam ipſam D
regionem firmis præſidiis occuparat. Igitur, ea quoq. ſpe deiectus Prætor, Ciaulum inde ſe contulit; & ab Nizamaluco tyranno poteſtatem petiit arcis ibidem extruendæ. In ſocietate cum Luſitanis dudum erat Nizamalucus, vt ſupra docuimus. ac tum forte aduerſus Idalcanem gerens bellum, equis præcipue militaribus indigebat, quos neque India fert, & ab Armuzia capta venales ad vnũ Goanũ emporium Albuquercij decreto deuehebantur. Quocirca Nizamalucus, de poteſtate arcis ædificandæ à Prætore appellatus, ea in primis lege annuit; vt trecentos quotannis equos è Perſide, vel Arabia, Ciaulum importari liceret; atque vt ab inſtitoribus, quantum in Goano portu, quadragenos in capita pardaos (nummus aureus eſt, denarium circiter octo æſtimatione) Luſitani procuratores exigerent. Conſcriptis conditionibus, expoſiti à Sequeria in terram fabri: atque ad ipſas fluminis fauces dimenſo ædificio, confeſtim opus fieri cæptum. Ea re vulgata, Iazii quidam præfectus ab Dio celeriter quinquaginta biremes ad opus impediendum adduxit. cum ea claſſe ab Luſitanis vario euentu certatum. ac nihilominus interea dies noctesq. continuato labore, ad iuſtam altitudinem, muri & propugnacula excreuerant. Ad ea diruenda, pellendosq. Luſitanos, cum longe E
maiore apparatu opus eſſet, Mahometana claſsis in periculoſa ſtatione multis acceptis incommodis, tandem irrito conatu diſceſsit. Et Sequeria ad cuſtodiam loci præſidio terra mariq. relicto, Cocinum reuectus, Eduardo Meneſio ſucceſſori prouinciam tradidit: vna re maxime memorandus. quod ab inſita pietate primus in vrbe Goa Diuo Franciſco templum; & coniunctas templo ædes cœnobiũque, ſodalibus Franciſcanis extruxit. At Eduardus inito magiſtratu, quod contra piraticas claſſes leuioribus nauigiis opus eſſe intelligeret; biremes duodecim ædificari iubet. cum iis ad oram arcemq. Ciaulanam Simon Andradius obtinendam profectus, in itinere audit, duas Turcarum triremes ab Dio Dabulum delatas (Mahometanum id emporium eſt dextra Ciaulum à Goa petentibus) intra eius portus fauces metu noſtrarum nauium deliteſcere. haudquaquam negligenda res viſa. Confeſtim ad vim ac pugnam paratus, Dabulum acceſſit. oppidanisq. primo tergiuerſantibus, dein terrore commotis, nõ modo triremem extorſit vtramque; ſed annuum inſuper vectigal impoſuit. iiſdem fere diebus, graues & periculoſi ad Armuziam motus fuere, initio à ſcribis & Quæſtoribus orto; qui Luſitanos cuſtodes ac præſides ad ſcripturam appoſitos, inſtar mortis ducebant. Xaraſus eo tempore plurimum Armuziæ poterat. Hoc maxime patrono ac fautore, Maho- F
metani qua veris qua falſis criminibus Torum in Luſitanos accendere; ſuperbum & immodicum peregrinæ gentis, & cuncta paulatim in ſe trahentis, imperiũ conqueri; furto ſurreptos ingenuos ingenuaſque, & per vim ad Chriſtiana ſacra cõpulſos; & ſuper omnia, deſtinatos ab Toro legatos ad Emmanuelem, fraude Præfecti retentos, indignari. Hæc, & alia id genus identidem deplorando, Regem ingenio mobili adoleſcentem, ac libertatis auidum, adduxere tandem, vt acerbiſſimæ ſeruitutis iugum excutere; & regnum Armuzianũ in priſtinam dignitatem omni ratione vindicare decerneret. Iam tum in exitu erat autumnus anni ſeculi huiuſce vigeſimi primi: & commodum Sequeria Prætor omnem fere claſſem ab Armuzia abduxerat, Emmanuele Soſa cum paucis admodum nauibus ad oram tutandam relicto. Ergo, ſecretis inter ſe colloquiis habitis Perſæ, ficto primum rumore diſſeminant, Arabicam oram, quæ ditionis Armuzianæ ſit, à Balochiis prædonibus è Perſide maritima deuaſtari. hoc mendacio conſequuti quod vel in primis optabant, vt Soſa, ad eos piratas fugandos, ab vrbe diſcederet; certam & inter ſe, & cum cæteris oppidorum magiſtratibus noctem occulte condicunt, qua ad Luſitanos vbique delendos vno temporis momento conſurgant. Vbi ea

A nox aduenit, regiæ claſsi præpoſitus, quem Xebandaram vocant, cum terradis o-
cto, duas in portu reliquas Luſitanorum naues, triremem ac dromonem agmine
ſilenti circumuenit. ac triremi quidem à cuſtodibus pæne vacua extemplo poti-
tur: & flammas illico tabulatis, arida palmarum fronde conſperſis, iniicit; qui ta-
men ignis, paulo poſt ab latitante puero extinctus eſt. dromonem vero, quod iu-
ſto nautarum numero tenebatur, ne aggredi quidem eſt auſus. Cæterum, vt ex
triremi ſplendor emicuit (id conuenerat ſignum) confeſtim è turribus, dein ex
omni vrbis parte, cum ingenti æris crepitu, cuiuſmodi Saturnalibus à plebe cieri
ſolet, ad arma, necemque Luſitanorum conclamari cæptum. multi ex iis, ad
maiorem laxitatem ædium, & liberiorem negotiandi facultatem, extra muros ar-
cis, domicilia comparauerant. ergo, in ſemiſopitos, vndique impetus ab hoſte fa-
ctus, quibuſdam etiam circumdati ignes: & ſimul exitus itinerum ſtationibus oc-
cupati. exinde cum clamor, & diſcurſus, & nocturna trepidatio, nec audire, nec
prouidere quicquam ſinerent; Luſitani partim intra domos oppreſsi, partim cur-
ſu protinus arcem petentes, aut flammis hauſti, aut inſidiis armatorum excepti
ſunt. nonnullę tamen familiæ conglobatæ, cum per media tela ferro ſibi viam fe-
ciſſent; intra arcis portas cum triſti nuntio penetrarunt. Pari audacia eodemque
B tempore, ne mutui ſubſidij vlla eſſet facultas, ad Curiatum, Soarem, Baharenum,
quotquot agebant Luſitani, vel trucidati, vel in vincla coniecti, vnius etiam fuit
memorabilis exitus, Rhoterici Boti: variis quippe tormentis diſcruciatus, vt ab
auita religione deficeret; conſtanti ad extremum vſque ſpiritum animo, Chriſtū
vnum Deum Dominumque conteſtans, glorioſi martyrii palmam adeptus eſt.
Deſiderati in eo tumultu, præter ſeruos ſeruaſque, Luſitani centum & viginti;
numerus in tanta præſidii tenuitate non modicus: & apothecæ omnes ac diuer-
ſoria momento direpta. Hiſce noctu ferme patratis, vt primum illuxit, emiſsi
raptim ex arce qui reſiduos è cæde conquirerent; nauesque fruſtra tentatas, in-
tra iactum teli reducerent: ſimul etiam, oneraria Luſitana, cum iam eſſet in cur-
ſu referta caricis, peropportune retenta; & onera in cibum, & ſolutis de induſtria
compagibus, aſſeres trabeſque in munimenta ſuffecit. aliquot etiam hoſtilibus na-
uigijs in ipſo portu ignes iniecti. hæc omnia ingenti cum ardore, nec ſine ſan-
guine multo peracta: & prius quam arx ab hoſte cingeretur, Ioannes Meria dro-
monem expedire, & Goam petere iuſſus ad opem à nouo Prætore implorandam.
At Soſa, per Maſcati Præfectum (qui vnus Tori mandata aſpernatus, in fide man-
C ſerat) de hoſtium fraude certior factus, ad Armuziam extemplo iter intendit.
Verum ab eius curſu fœda tempeſtate diuulſus Triſtanus Vaſæus Vega prior ad
vrbem decurrit, ac noctu per medias hoſtium ſtationes, deceptis ipſa audacia claſ-
ſiarijs, cum quempiam è ſuorum numero putarent eſſe; felici conatu ad arcem ip-
ſam applicuit. Solennia Dei natalitia tum forte agebantur: & ſacrificio nocturno
dabant operam Luſitani, eo attentiore obſecratione, quo vehementius erant de
communi ſalute ſoliciti. itaque inter ipſas preces Triſtanus Vega repente ſuper-
ueniens, cunctos ingenti ſpe lætitiaq. perfudit, quod vel ex eo miraculo, ſua vo-
ta ſalutemque Deo cordi eſſe haud dubie cernerent. Soſæ dein exſpectatione
ſuſpenſis, & è ſpecula identidem, vt fit, omnes circa regiones oculorum acie col-
luſtrantibus, tertio die, qui Diuo Ioanni Apoſtolo eſt ſacer; duas procul ab arce
leucas, anchoris in ſalo iactis apparuit. Roſtratam onerariam ex iis quos galeonca
vocant; & vnam dumtaxat biremem ducebat, eaſq. propugnatoribus valde infre-
quentes; compluribus, coniuratorū ſcelere, ad Calaiatum nuper amiſsis. cæterū
aquæ, cuius maxime inopia laborabatur, & varii commeatus, petitam è proximo
vim attulerat. Eius rei non ignarus Vega, ſuadere Præfecto arcis Garziæ Coti-
nio inſtitit vehementer, vt Soſæ, priuſquam opprimeretur, opem ex arce ſine
mora

mora ſubmitteret. Res erat periculi plena in tam exiguo bellatorum numero, & D
Armuzianis in proxima ſtatione ad omnes eiuſmodi caſus intentis. Attamen, id
ſibi periculum, is ipſe qui ſuaſerat Vega magno animo depopoſcit: neque fortius
obtulit, quam præſtitit operam. Spectato milite crebriſq. tormentis in paronem
impoſitis egregie velocem; præter hoſtium & Regis ipſius ora oculoſque incita-
to remigio ad Soſam tetendit. interea, qui remanſerant, ſupplices ad cælum ma-
nus pro felici euentu cum precibus tollere. hoſtes audaciæ magnitudine attoniti,
propemodum hærere. Regis dein imperio, tetradis octoginta raptim inſequuti,
cum aliquandiu ab tergo allatraſſent; duce & triginta viris amiſsis, & ſaucijs alijs,
male mulctari redire. Vega, è ſummo diſcrimine elapſus, ingenti ſuorum gaudio
ſe ad Soſam adiunxit. Ad id ſpectaculum percitus ira & furore Torus, domo ſe
proripit; pauoremq. & mollitiem territis ac mœrentibus exprobrans, reuerti eſ-
ctos in prælium iubet. atque vt pro meritis quiſque ſibi aut præmium, aut igno-
miniam paratam eſſe non dubitarent; menſas in littore collocat duas: quarum in al
tera fulgentes conſpiciebantur aurei nummi; in altera muliebres mitellæ, ac deli-
cati velamina, quo notæ genere apud eas gentes acerbius nullum eſſe conſueuit.
Equum dein conſcendit propere, fuſteq. arrepto, promiſcuam inſuper multitu-
dinem cogit in naues; poſtremo cum ſtipatoribus in editum ſubit collem, vnde, E
ſingulorum virtutis aut ignauiæ teſtis, conſpicere ſimul & conſpici poſſet. Ac
Luſitani pariter cuſtodes, è pinnis feneſtriſque proſpectant, commilitonum
vicem anxij, quippe quorum in virtute dextriſque, non modo imperium, ſed
vita omnium verteretur. Aucta claſſe nouis copiis, tetradæ omnino cen-
tum & triginta infeſtis in Soſam roſtris citato curſu feruntur. Soſæ, in ſum-
ma rerum iniquitate, illud etiam accedebat incommodi: quod omnis tum for-
te ceciderat ventus: vnicum onerariis nauibus, quæq. velis dumtaxat agun-
tur, aduerſum frequentes actuarias agileſque, remedium. Deprehenſus, cum
nulla niſi in cæleſti auxilio, & vltima neceſſitate eſſet ſpes; Deum enixe pre-
catus, vti extremis in rebus, quemadmodum antea ſæpe, ſui numinis præſentiam
oſtenderet; ſocioſque ad honeſtum & Chriſtianis dignum exitum paucis adhor-
tatus; exiguas copias magno animo ad pugnam inſtruxit. Ac primum, ne impune
circuiri ab hoſtium multitudine poſſet; neu quis caſus, inter pugnandum, ſuos ab
ſe diuelleret; paronem ac biremem, epibatis ac libratoribus ad idonea loca diſpo-
ſitis, demiſsiſque armamentis, ad onerariam ita reuinxit; vt cum ad opem, vbi res
poſtularet, ferendam, facilis ex alia in aliam nauim tranſitus daretur; tum, ad arcen F
dos vndique hoſtes, libera in omnem partem eſſet eiaculatio. dein ad auram, ſi
quid afflaret, excipiendam, antennas tantum onerariæ ſuſtulit; quod eæ, propter
celſitudinem, nihil ad expeditum certamen obeſſent. Vbi propius ventum eſt; miſ-
ſilium nubes atro mista fumo tantam caliginem exciuit; vti mutuũ hoſtibus con-
ſpectum prorſus adimeret. Certius tamen Luſitani è ſuperiore loco figebant,
cum in adeo denſa nauigia vanum prope nullum incideret telum. Auſi dein Ma-
hometani aliquot, oſtentandæ fortitudinis, & Regis demerendi gratia, è propin-
quo certare; adhortati inter ſe, magno impetu in Luſitanam biremem è tetrada
tranſiliunt. Eo ſucceſſu elati, cum onerariam porrò ſcandere niterentur, concur-
ſu ad periculum facto, partim contis ac ferro detruſi; partim etiam abſciſsis bra-
chiis interempti: quæ res cæteros ab eiuſmodi temeritate deterruit. Inter hæc,
cum ipſe maris æſtus accedens, tum etiam lenis ex alto flatus vela vtcunque per-
cutiens, onerariam per medios Armuzianorum ordines paulatim ad arcem ad-
mouerat. inde maioribus tormentis ex deſtinato ſummoti hoſtes: ac demũ octo-
ginta deſideratis, vulneratis plurimis, cum ingenti luctu ac dedecore ſe in portũ,
vnde prodierant, recepere. è Luſitanis, triginta ſaucij, occiſus puer vnus dunta-

xat

A xat è nauali turba: ſpiculorũ vero tanta vis intra onerariã & actuarias alligatas apparuit; nauiumque fragmenta collecta ita multa; vt complures dies materiam igni præbuerint. Soia & Vega, cæteriq. victores, inſigni parta gloria, gratulantibus ouantibuſq. cum effuſa lætitia ſociis, in arcem accepti. Ea te maiorem in modum exterritus Torus, conceſſo Luſitanis mari, arcem à terra oppugnare conſtituit. Tormentis librandis, regia & valetudinariæ Luſitanorũ ędes electæ. inde continuis aliquot diebus arcis mœnia quatiebantur. incluſi, nouas ita pro dirutis obijciebant moles; vt ſpei multo plus in virtute, quàm in muro foſsiue reponerent. Ergo, poſt editam locis aliquot ſtragem auſos ad mœnia ſuccedere Mahometanos, & ſcalis appoſitis in ſummum eniti; cum alio armorum genere, tum ſuperne vibratis ponderibus ac trabibus vndiq. deiecere. Multi in eo congreſſu, & fortiſſimus quiſque, exanimati. Neq. ad iterandam vltra oppugnationem Toro affuit animus. Et, circumagente ſe hyeme, ictus conſcientia admiſsi facinoris, & Luſitanæ claſſis aduentum extimeſcens; conſilium formidine ac deſperatione pleniſsimum cepit. Queixome inſula diſtat leucas tres ab Armuzia. eò, cũ vniuerſa ciuitate, congeſtis raptim in terradas ijs quæ tolli poterant, ingenti populariũ dolore migrans: tectis vrbis, quorum erant complura egregio opere & picturis ornata, vl-
B tro ſubdidit faces: hinc, toto quatriduo peruagatum incendiũ, cuncta propemodũ hauſit. Luſitani, rei nouitate defixi, primo igniũ contagia, dein hoſtiũ inſidias timuere. poſtremo, vt flammæ quieuerant; ſatis comperta vrbis ſolitudine, ad reliquias fumantis Armuziæ diripiendas egreſsi, paucis tantum exceptis commeatibus, omnia ferme in cineres & fauillam redacta comperiunt. Inter hæc, Eduardus Prætor, de ſuorum cęde, & arcis periculo certior factus; Ludouicum fratrem cũ nauibus decem & firmo præſidio, Armuziam proficiſci iuſſerat. Eius rei timore perterritus Xarafus, ne vulgata poſtmodum conſilia rebellionis in ſuũ reciderent caput; incautum & obnoxium ſibi Regem, opibus ipſe & auctoritate prępollens, per ſatellites ad ſcelus omne paratos, è medio ſuſtulit; eiuſq. loco ſubſtituit è Zeifadini liberis Mamudiũ, tredecim circiter annos natum. Ludouicus, tetro ſpectaculo Armuzię incenſæ commotus; & cognitis ijs, quę nouo Xarafi ſcelere ad Queixomen accidiſſent; fluctuauit animo, vtrũ commeatibus interceptis (quod erat perfacile) deprehenſos intra deſertam inſulam hoſtes, omnium rerum inopia & fame ſubigeret. dein, ex ijs quę ab exploratoribus deferebantur, non ſine cauſa veritus, ne ſi afflictos vrgere acrius inſtitiſſet; malis coactus Xarafus
C cum regia gaza, Regeque ipſo ſecederet in Perſidis interiora; leniter agere, & oſtentanda veniæ ſpe, rebelles ad pacem & concordiam allicere ſtatuit. Neque difficilem habuit exitum res. quippe, Luſitanis, emporij quæſtuoſi; Armuzianis, patrij ſoli deſiderio laborantibus. Pax ergo in has ferme conuenit leges: vti Mamudius cum ſuis Armuziam inhabitandi cauſa rediret. debita ad eam diem ſtipendia; & ex ea die in ſingulos annos vicena ſeraſinum millia Emmanueli perſolueret. Ciues, ablatas inter tumultum Luſitano res, captiuoſque omnes cum fide redderent. Luſitani, autem, neque iuri inter oppidanos dicundo, neque adminiſtrandis vectigalibus, exigendiſue portoriis, vlla ex parte ſeſe immiſcerent. vtrique amicitiam & ſocietatem recte & ex animo colerent. Per hunc modum compoſitis rebus, læti Armuziani in patriam redіere; inſtauratiſque ędificijs, & reſtituto commercio, propter eximiam loci opportunitatem, Armuzia breui in veterem celebritatem eſt reſtitura. Dũ hæc ad Perſicum geruntur ſinum, in Africo item Oceano rei & exiſtimationi Luſitanę pręclare conſultum eſt. Reguli duo, Zenzibaris, & Pembæ, aliarumq. circa inſularũ, vectigal annuum pacti, ſeſe in Emmanuelis amicitiam fidemque iam ante contulerant. Id ægre paſſus Mombazæ tyrannus; magnum earum inſularum numerum, & in iis præ nobilem vnam, Querimbam nomine, ab regulorum imperio

variis artibus ac promissis auertit. reguli, cum à tot simul populis destituti, vectigali soluendo non essent; à Lusitanis ducibus, qui ad Mosambicum aduersa tempestate hyemem exigere coacti erant; per nuncios opem rebus afflictis implorant. D
Digna Lusitanis institutis & consuetudine visa res est. Et Petrus Castrius, ne otiosa hyberna traduceret, paucis nauibus ad Querimbam appulsis; bellatores non amplius centum in terram exposuit. oppidum erat littore peramæno; & cum diuitus celebre, tum etiam incolis, & inuecto nuper à Mombaza præsidio frequens. Castrius multitudine haudquaquam exterritus, bifariam suos diuisit. Cum vna parte Christophorum Sosam occulte circumire; seq. ab tergo ostendere iubet: ac simul ipse cum cætera manu à fronte hostem aggreditur. Certaminis aliquan tum ac periculi fuit; dum eminus barbari iaculis de more pugnant. vbi cominus geri cœpta res est; micantes Lusitanorum gladios, & præpilata hastilia non tulere. Ac paucis nequicquam resistentibus, cum proximum quemque hostis cæderet; omnes, qua pauor tulit, per stragem corporum in agros effusi. Lusitanus, haud contemnendis egestis opibus, oppido flammas iniecit. Eius rei fama rebellium fregit animos. & confestim legati dedentium insulas, & in regulorum ditionem re-deuntium, affuere. Castrius, minime vulgari (si paucitatem militum spectes) relata victoria; & regulis nouo beneficio obstrictis; ineunte iam æstate Indiam petere in-tendit. Interea Antonius Brittus, vti narrare institueram, ab Georgio Albuquercio digressus; ad Moluccas longa ac difficili nauigatione peruenerat. Bacianum inter cæteras illius regionis insulas est. ea tum Laudino dynastæ parebat. Ibi, quod è Simonis Correæ iunco, Lusitani aliquot paulo ante per occasionem interempti fuissent; eam fraudem necemq. protinus vlcisci placuit: & exposito milite Brittus, insulæ agros ferro igniq. vastauit; abegit prædas; ac documento non leui sanxit, ne quis Lusitanos homines, vel tempestate, vel quouis alio casu in ea loca delatos, quamuis paucos & inermes; opportunos ad cædem & iniuriam duceret. Inde Tidorem progressus; ab incolis comperit, Boleifem Ternatis Regem, Almansoris filia in matrimonium ducta, ac deinde Franciscum Serranum, è vita migrasse. Boleifis maxime accitu Brittus ab Cocino fabros & ędificandi instrumentū aduexerat; cū vltro non Boleifes modo, sed Almansor etiam, in sua vterq. ditione, Lusitanis, quo potissimū vellent loco, arcis exstruendę optionem deferret: & auaritia cæci ambo, dum peregrina commercia, & noua lucra sectantur; certatim in multas indignitates, & in ipsum pæne seruitium ruerent. Veruntamen in Boleife præcipua quædam nominis Lusitani caritas eminebat. Is, vti supra docuimus, & Lusitanis, cum primū in eas regiones delati sunt, hospitio inuitandis, Almansorē prævenerat: & Franciscum dein Serranum, aliosq. diu apud se detentos, mira comitate officioq. tractarat: & cum se suaq. omnia Emmanueli per litteras amicissime detulisset: tum etiam nuper ab Indiæ Prætore classem & structores castello apud se Lusitanis ædificando per legatos admodum enixe petierat. Denique, morbo confectus, cū hæredem regni tenera etiamnum ætate relinqueret filium, nomine Boahatem; vxori, tutoribusque, & cognatis præcepit moriens, vt Lusitanā societatē summo studio retinerent; neq. alias quærerent amicitias; sed in vnius Emmanuelis fide opibusq. sat firmū sibi fortunisq. suis præsidiū constitutū arbitrarētur. Hęc pręcepta, defuncto iam Rege, infixa in reginę & propinquorū animis, ad continendam aliquot annos in fide gentē, haud mediocriter valuere. Ac proinde vbi nouā diuq. exspectatā ex India classem, Britto duce, Tidorē aduenisse cognitū est; Aroezius illico, Regis tutor, cū nauibus festoq. apparatu, ad cū sociosq. in hospitiū deducendos accurrit. Nec leuem interea voluntatē Almansor detinē di apud se Lusitani, & renouandę societatis ostendit. Verū Brittus insulā vtrāq. per otiū contēplatus; Ternatē Tidori ad ędificationē & domiciliū antetulit; nō modo loci natura adductus; quod aliquanto cōmodiorē Ternates habeat portū; sed

E

F

A etiã haud obscure infensus Almansori; quod post iunctas cũ Serrano dextras; no
uis Bæticorum se se fœderibus illigasset. Ergo Ternatem ab Arcezio perductus
in hospitiũ Brittus, ingenti reginæ, reguliq; & oppidanorum gaudio excipitur.
dein locus ad ædificium, contiguus vrbi delectus; materiaq. & cæmentis eo con-
uectis; Brittus, lætitiæ causa, caput perinde ac cæteri, sertis ac floribus redimitus,
primus omnium & rastello fodit humum, & lapidem in fundamenta conìecit viij.
Kal. Quintileis, anno seculi huius altero & vicesimo: qui dies cò etiam maiore
cum iucunditate transactus est, quod in eum ipsum diem Diui Ioannis Baptistæ
solennia inciderent: cuius felicem lætumq. humano generi exorium, è cælestis
oraculi promisso, totus pæne orbis terrarum exquisitis ludis, & anniuersaria gra-
tulatione concelebrat. In hunc fere modum, perpetua (uti rebantur) ac propria
Lusitano cum iis gentibus commercia constituta. Eadem tempestate funestus
in Indiam nuntius allatus de Emmanuelis Regis obitu. Circa finem prioris anni
decesserat, duos & quinquaginta natus annos; cum sex & uiginti regnasset. Huic,
vt maiestas ipsius ac merita postulabant, plurimis Europæ, Africæque, atq. Asiæ
locis cum sumptuoso apparatu iusta funebria persoluta. Neq. Christiani modo
Reges luxere defunctum, verum etiam ethnici, Cocinensis, Cananorius, Armu-
B zianus; iidemque, posito luctu, postmodum Ioanni successori per nũtios, litterasq;
que, obsequiũ & operam officii causa detulere. Ioannes, anno ætatis vigesimo ac-
ceptis regni gubernaculis; ad propitiandum cæleste numen, ac populos in officio
continendos, illud curabat in primis, vti studium Christianę religionis antiquissi-
mum sibi esse cuncti perspicerent. Idcirco, & in Lusitania salutariter in eo genere
multa decreuit; & per litteras Eduardo Indiæ Prætori mandauit; cultui diuino, &
sacerdotum commodis enixe prospiceret; ac nominatim, diuini Apostoli Tho-
mæ sepulcrum in Coromandelio littore, peruestigandum curaret: daretque ope-
ram, uti sacrosanctæ illæ reliquiæ (quamquam easdem, vti supra dictum est, vel
earum certe partem Mesopotamia sibi vindicat) cum dignitate custodirentur.
Eduardus, Emmanueli Friæ, præposito Coromandelicæ oræ, cum sacerdotibus
aliquot, & architecto id negotium dat. Profecti Meliaporem (nam ibi situm Apo-
stoli corpus audierant) æquatam solo ingentis amplitudinis vrbem offendunt.
Paucæ tantum pyramides, turresque, & columnæ, miserabili è strage supererant.
necnon varii coloris lapides, ac veluti porphyretica peregregie sculpta fragmen-
ta, quæ antiquum vrbis ornatũ & elegantiam satis arguerent. In iis visebantur ope
C rosa magnifici cuiusdam templi vestigia, vno tantum superstite ad orientalem pla-
gam sacello, crebris intus forisq. lapideis Crucibus è vetere disciplina conspersò.
Sub eo tecto latere Apostoli ossa cum accolæ pro certo affirmarent; primũ omniũ
sarcire ipsum ędificiũ placuit; quòd testudinis pondere pressi parietes, aliquot lo-
cis uitiũ fecissent. Ad eos ergo fulciendos, ac renouanda fundamenta, conductis è
vicino operis, dũ effoditur humus; ad quintum ferme dodrantem apparuit locu-
lus lapidea tabula tectus: in quam ab interiore parte incisæ prisca gentis lingua (vti
à peritis cognitũ est) litteræ testabantur; templũ id ab Sancto Dei Apostolo Tho-
ma quondam exstructũ: ei tẽplo tuendo colendoq., merciũ quæ in vrbem impor
tarentur, decimam ab Sagamo Rege attributam. accesserat obtestatio ad posteros,
ne quid ex eo vectigali ac donatione imminutũ vellẽt. paulo infra eã tabulã, ipsius
Regis (vti ex priscorũ traditione Indi asseuerabant) cadauer inuentũ. Altius dem
molientibus terram, quadratũ, primo lateritię, postremo lapideę structuræ septũ
apparuit, multiplici operimento, pedũ circiter nouẽ altitudine. ibi quòd sepultũ
haud dubie corpus Apostoli dicebatur esse; adhibiti ad amouendũ operculũ Lusi
tani duo (nã Indis rem eiusmodi committere non est visũ) nõ nisi noxis per sacrã
confessionem expiatis, & reconciliato per Eucharistiam Deo, aggredi rem ausi, lo
cũ aperiũt. Immista calci & arenæ, candidissima speciei ossa, & apposita lanceæ cu

ſpis,& uiatorii baculi fruſtũ,itemq. uas fictile,fidẽ inuenti demũ ſacri theſauri Lu D
ſitanis fecere.Sub hæc repertũ aliud cuiuſdam è Thomæ diſcipulis cadauer;cæte
rum tetro ac terreo aſpectu,quemadmodum & Sagami Regis. vt,ſi alia argumen-
ta defuiſſent;ex ipſo propemodum colore dignoſci Apoſtoli oſſa potuerint. Eo
maior gratulatio fuit Chriſtianorum: & affabrefactas,arte Sinarum,arculas duas,
è proximo emporio Paleacate confeſtim afferri placuit: quarum in altera eximii
operis argento cęlata,ipſius Apoſtoli;in altera,diſcipulorum eius reliquiæ inclu-
ſæ: & commune gaudiũ ſolenni ſupplicatione pompaque, & priuatis omniũ qui
aderant ſtudiis celebratum eſt. Propoſitis deinde in ipſo altari arculis,adhibitoq.
cuſtode; claues vtriuſq. Emmanuel Frias Cocinũ Prætori Meneſio detulit. Hoc
maxime modo, per eos dies,& ſacello,& religioni conſultũ. Biennio deinde poſt,
eadem oſſa intra ipſam aram occulto loco, duobus tantum conſciis Luſitanis,ab-
dita;ac poſtremo Goam,Conſtantino Brigantio Prorege(qui Diui Thomæ tem
plum in ea vrbe exſtruebat) à fratre quodam Franciſcano tranſlata fuiſſe comper-
rio. Circa idem tempus, quo nuntii de Emmanuelis Regis obitu in Indiam allati
ſunt;Idalcan otium à Narſingano bello nactus;recuperando Concano littori ani-
mum adiecit:quod ei Rhotericus Mellus,per occaſionem,paucis ante annis ade-
merat. Exiguis admodum copiis ea loca tũ Luſitani tenebant, cęteris vel ad Per- E
ſicũ & Arabicum ſinum;vel ad Molucas obtinendas paulo ante profectis. Eius rei
non ignarus Idalcan,miſſo præfecto cum quadringentis equitibus, & quinq. mil-
libus peditũ; Luſitanos cuſtodes, haud tamen ſine cruore ac certamine, pepulit:
portuſq. & agros opimæ fertilitatis recepit. Et in Somatra inſula, tyrannus Ace
norum Abrahemus, ab cęde Georgii Britti & comitũ ferocior factus, orę totius
maritimæ iam haud dubie affectabat imperiũ: nec ferro ſolũ,ſed etiam (quo nul-
lum acrius telum eſt) auro muneribuſq. pugnabat. Ad hęc,miſtæ blanditiis accede
bant minæ,&,vbi commodum eſſet,fraudes ac doli. Nullus amicitię fœderumue
reſpectus:nulla affiniũ caritas:nulla fidei vel iuriſiurandi religio. Exacta iam ętate patrem,à nefariis moribus & conſiliis abhorrentem,oneratũ catenis in caueam
incluſerat:ibidemque, veluti nouum & inuſitatum animal, illuuie & ſqualore cõ-
fecerat. Pedirenſem Regem,opibus & auctoritate pręcellentem,cui & cognatio-
nis vinculo,& iure beneficiario erat obſtrictus,pellectis ad ſe popularibus,exege-
rat regno. Simili ſcelere Daianum dynaſtam,cuius ſororem habebat in matrimo-
nio,per ſummum ſcelus,omnibus fortunis euerterat. Inde magna eius oræ parte
in poteſtatem redacta, infeſtis ſignis ad Pacenum vrbem, quò pulſi confugerant F
Reges,pergit ducere. Peditum millia quindecim habebat in armis, & complures
elephantos. ii pro equeſtribus copiis genti ſunt:nam equos non alit inſula. Cum
hoc exercitu caſtris duo millia paſsuũ ab vrbe poſitis,primum omniũ,ad tentan-
dos oppidanorum animos,per præconem edixit; qui ciuis Pacenus intra ſextum
diem ad ſe tranſiſset;huic nihil,ipſi,familiæque,& bonis ipſius damni illatum iri:
cęteris non eandem veniam & clementiam fore victis,quę ante dimicationẽ pare-
ret. Hoc edicto vulgato,magna pars ciuiũ tranſiit. alii clã elapſi,in ſaltus auios re-
fugere. ita,infrequentẽ defenſoribus vrbẽ tertio adortus Abrahemus expugnat,
Reſtabat arx,in quam Pacenus regulus,& exſules duo Pedirenſis, Daianuſq. cõ-
fugerant:lignea quidẽ illa,& multis iam locis prę nimio Solis ardore fatiſcens:ve-
runtamen haud leui pręſidio Luſitanorũ ferme trecentorum & quinquaginta, &
maioribus minoribuſq. tormentis inſtructa. Abrahemo nullę dũ eius generis ma-
chinę ſuppetebant. tantũ ingentem vim ſagittarũ,quas letali inficiunt ſucco,& ſar
mentorũ faces,oblitos naphta,ad excitandũ,vbi res ferret,incendiũ,ſcalaſq. pluri
mas ex arundine craſsiore,leues geſtatu,aſcenſu ſtabiles;necnon ferramenta ope-
ribus faciendis aduexerat. Ergo, vt ſine certamine, ſi fieri poſſet,rem confice
ret; Luſitanis per interpretem iuſſerat nuntiari: arcem eam ad ſuum imperium
per-

A pertinere:proinde cum bona pace abirent;secumq. suas res,dũ liceret, auferrent.
Ad ea cum ferocius responsum inclusi dedissent;appareretque armis rem geren-
dam;summa vi,priusquam auxilium iis alicunde ferretur (mare autem liberũ, vi-
cinamq. Malacam, & amicos Reges nonnullos habebant)arcem aggredi statuit:
Atq. ad vitanda hostium iacula,qua maxime virium parte erat inferior;cuniculos
agere ad arcem cæpit. nocturnum præterea tempus ac pluuium,ad oppugnatio-
nes captabat;vt neque per tenebras nostri collineare possent;& madefactus imbre
sulphureus puluis plane inutilis fieret. ad hęc,arietis loco elephantos ipsos ad ar-
cẽ admouebat:qui,rectorum instinctu valida impressione facta,munitiones euer-
terent;sublatoq. interdum ingenti clamore,interdum summo silentio arcem co-
rona circundabat;scalisq. erectis,ex omni parte simul transcendere nitebatur. &
obsessi quidem,hostium opera nequaquam extimescebant:excepti obstructiq. ex
aduerso cuniculi; nonnunquam etiam felici eruptione certatum est. Sed crebras
ac repentinas oppugnationes diutius ferre vix poterant:cum Abrahemus,in ma-
gna copia militum,identidem alios aliosq. summitteret; ipsi,propter paucitatem,
assiduis pæne stationibus circa munimenta dispositi,dies noctesq. in armis tradu
cere cogerentur. Accedebat vulgata graui cælo vis morbi,& extremę inopię me-
B tus;quòd per intestina de more dissidia,dum suæ quisq. intentus rei,publicam ne
gligit;ad tolerandam obsidionem cibaria segniter ac maligne conuexerant. Pręsi-
dio pręerat Henricius quidam. Hoc demũ, auctore; quod relatas nuper è capti-
ua naui pretiosas merces,in Indiam venũ asportare gestiret;non exspectato subsi-
dio,fœdum consiliũ ineunt arcis deserendę. cuius flagitii, post patefactam armis
Indiam, Lusitani ad eam diem nihil simile admiserant. Id vt quam occultissime
fieret,minora primũ tormenta inuolucris obtecta, ne ab hoste dignoscerentur, in
naues imponunt.maiora,quod amoliendi in tanta hostium propinquitate nõ erat
spes,ita ad plenũ inferciũt,vt,si flammas conciperent,ipsa(vt fit) boli magnitudi-
ne rũperentur. Sulphurei dein pulueris exiles humi tænias quoquouersum,ac pręe
sertim ad ipsius pulueris cellam,atq. ad muralia tormenta perducũt:iussis agmen
claudere magistris;&,cum iam omnes extra arcem essent,ignes inicere. Vix dum
ęuaserant,sarcinis quisq. suis dissimulanter elatis;cum,exorta repente flamma cũ
ingenti fragore fugam hostibus prodidit. Pars ad incendium extinguendũ auda-
cter accurrunt (&,incertum qua de causa, nondum ad sulphureos cados,ac mura-
lia tormenta peruaserat) pars ad litus effusi,turbatos auersosq. Lusitanos cũ cę-
C de insequuntur:ac demiq. appulsę ad terram naues,perculsis ac trepidantibus, ma-
gna parte impedimentorum amissa, vix atq. ęgre effugiũ prębuere; dũ in magno
tumultu,ne simul hostis irrumpat.alij confestim anchoras orasq. pręcidũt; alij ad
naues adipiscendas,collo tenus sese in aquas immittunt. Abeũtibus cum oneraria
vna,nauigijs tribus,per ludibrium barbari tum inter fugam ereptas,tũ superstites
ex incendio res,machinasq. pręsertim ostentant:plenumq. cladis & ignominię ag
men cũ probris & cachinnis exsibilant. Auxit pudorem,in ipso pęne portus exitu
socię classis occursus.naues triginta cũ omni copia rerũ ab Aruano Rege aderãt;
ipsumq. Regem terrestri itinere cũ quatuor millibus peditũ auxilio venire nun-
tiabant. Eæ naues,cognita præpropera desperatione abeuntium,retro, vnde vene-
rant,in patriam reuertere. & Lusitani Malacam delati, Antonium insuper Miran-
dam, & Lupum Azeuedium, cum recenti milite, & bellico instrumento iam in
cursu ad opem ferendam paratos inueniunt. Eo magis & suum factum ipsi dam-
narunt, & omnium conuitijs & maledictis excepti sunt. E regulis tribus, qui
comites fuerant fugæ, Pacenus cum rectore matreque Malacæ remansit; reli-
qui duo sese institorũ nauibus ad Aruanũ Regem supplices contulere. Lusitani è
Somatra insula in perpetuum exacti. Et Abrahemus, pulso mox etiam Aruano, re-
gnis quatuor auctus, æneisq. tormentis (qui vel maxime terror gentem preme-

bat) omnibus circa nationibus, atque ipsis adeo Lusitanis formidandus euasit. D
Alodinus item, elatus nouo successu rerum, & à Bintano reiectis Georgij Albuquercij copijs; classes denuo ad vexandam Malacensem oram instituit mittere; & cum Lusitanis obuiam ex vrbe progressis, aliquot secunda prælia fecit. Iam apud Sinas, in Lusitanum nomen acerbiore etiam odio & immanitate sæuitum est. Martinus Alphonsus Mellus cum sex nauibus eo contenderat, confirmandæ amicitiæ, & statuendi commercii causa, nondum probe gnarus, quid Thomæ Petreio legato, de quo supra diximus, accidisset. Lusitanos adesse vbi Cantonem allatum est, extemplo præfectis oræ maritimæ à magistratibus imperatum, nefarios prædones vel comprehenderent, vel ad internecionem delerent. Nihil tale metuebat eo tempore Mellus, quamquam à peritis rerum semel iterumque præmonitus. eò facilius repentino Sinarum aduentu cum suis opprimitur. & initio quidem, vt se se concordiæ & societatis cupidos probarent Lusitani, vel pluribus iaculis appetiti, certare supersederunt; dein, cum vndique instaret hostis, ac nullam pacis mentionem admitteret; iniquissimo loco & conditione committitur pugna. Multitudine tormentorum ac nauium, vt in suo regno, longe superabant Sinæ, itaque circumuentos aduenas partim bombardis è tuto discerpunt; partim E
fessos ac sese dedentes, in potestatem accipiunt. Mellus, cum aliquandiu egregie sese defendisset, ad extremum, singulari Dei beneficio, per mediam hostium classem male mulctatus elabitur. In captos, magistratuum iussu, grauiter acerbeque consultum. in carcerem conditi omnes; & pro latronibus piratisque damnati, aut pedore ac tabe in vinculis exspirarunt, aut ad supplicium producti summo plebis concursu, vel sagittis confixi, vel in frusta dissecti sunt, præconibus vetera gentis piacula, & recentem insuper audaciam referentibus; quod in regios portus ac fines armata manu non dubitassent redire; in quibus omnium flagitiorum ac scelerum paulo ante vestigia reliquissent. Hæc, & alia id genus, elata voce de scripto subinde recitabantur, ad tollendam è vulgi animis opinionem, quam de Lusitani olim generis virtute ac probitate conceperant. Dum hæc tam repentina rerum inclinatione tot simul regionibus Lusitani exercentur, ne ad Molucas quidem insulas otium fuit. Rerum ibi summa penes Aroezium erat. Hunc, Lusitana amicitia opibusque subnixum, & immodicos gerentem spiritus, regina cæteriq. primores minime concoquebant. Arx insuper, eodem in primis adnitente, non parum excreuerat: dispositaq. in muris tormenta, longe lateq. terrorē inferebant. Id sibi suisque iugum, per causam hospitii ac societatis impositum, F
regina sero ingemiscens; clam communicatis cum Almansore parente consiliis; fugam vna cum liberis ac præcipuis amicorum parabat: vt per eam occasionem popularibus paulatim abductis, vrbem desertam ac nudam Lusitano relinqueret. Ea re per indices comperta, Brittus arcis præfectus, adiutore Aroezio, regias ædes militibus repente circundat, elatumque inter manus Boahatem regulum, & paruulos fratres Aialum, & Tabariam, in arcem asportat. Regina, per occultos exitus inter tumultum elapsa. Inde consternatus Regis desiderio populus, cum frequens ad arcem accurrisset, Aroezij auctoritate, & Britti accommodata ad tēpus oratione sedatus est, cum inter cætera persanctè ambo affirmarent, consilium id publicæ salutis causa necessario susceptū fuisse, fidemq. obligarent suam, Boahati Regi diadema regnumq. mansurum incolume. Tum pluribus in æmulum diuitiarum ac dignitatis Almansorem inuecti, barbaros natura cupidos belli cædisque, ad inferendum ei bellum haud magno negotio perpulere. Inde, inter vtramque gentem paruis, nec dignis relatu prælijs vario successu certatum est. superior tamen ad extremum Ternatensis fuit res. Mariacum oppidum in summo editi montis vertice, quod insulæ Tidoris olim caput fuerat; Lusitanorum ope ab Aroezio cum multa cæde captum incensumque; & Maquienum insula, quam

A quam reguli ambo æquis portionibus obtinebant, metu coacta, in Ternatensem
ditionem vniuersa concesſit. Hæc ferme Eduardo Menesio Prætore per trien-
nium gesta. Succesſit Menesio Vascus Gamma, dux cum aliis laudibus, tum aper-
ta præsertim India clarus, ac memorabilis. Huic, pro trienni trimestre imperiũ
fuit. ornatisſimas naues è Lusitania sexdecim, in iis tria millia delectæ iuuentu-
tis ac nobilitatis abduxerat. Vt in Cambaiana littora ventum est (nam eam in pri-
mis regionem explorare placuerat) in summa repente malacia, silentibus ventis,
ab imo fluctus intumuit; inde naues inter se nutare; crepitare compages; tabula-
ta concuti cæpta. Nautæ, subito pauore icti, cum in Syrtes illatam haud dubie
classem crederent, in summa perturbatione rerum omnium, alij bolidem demit-
tere, alij ad exhauriendam sentinam, vel ad clauum tenendum accurrere. Sapien-
tiores alij, circunspectare fugam, atque doliola ac tabulas ad enatandum arripere.
ipse imperator, initio nequaquam expers timoris ac solicitudinis fuit: sed mox
comperto eum esse terræmotum (quem nauigantes quoque sentire non dubium
est) ad socios hilari fronte conuersus; Adeste animis, inquit, viri; aduentu nostro
perterritus Cambaianus Oceanus intremit. Atque hoc periculo defuncti Lusi-
tani, Cocinum incolumes deuenere. Vascus, accepta prouincia, dum à Coci-
B no varios huc illuc præfectos dimittit; nomenque Lusitanum in pristinam digni-
tatem conatur asserere; graui morbo implicitus, in ipso impetu mouendarum re-
rum, excesſit è vita. Vrbi Goę tum Henricus Menesius præerat, eximia virtute
& integritate vir. is continuo in Gammæ locum suffectus è succesſionibus, vt
appellant: quarum est ratio eiusmodi. Transmissos è Lusitania regios codicil-
los, minimum tres, olim apud Quæstorem, aut scribam, nunc apud Goanum Ar-
chiepiscopum, diligenter complicatos obsignatosque, custodiri mos est. quibus
in singulis, quasi per gradus, ad rem cautius celandam, adnotatum regio ipso chi-
rographo latet nomen illius, qui, si Prætorem in prouincia diem obire contigerit;
è Regis auctoritate substituendus est. iis autem codicillis, ordine superscribitur;
prima, secunda, tertia, vel quarta succesſio: ita. vt, si eius qui primo loco nomi-
natur, copia fuerit; secundum codicillum resignare, vel aperire sit nefas. Ergo,
vbi Prætor morbo, aliove quopiam casu decesſit; consilium cogitur. ibi, coram
Archiepiscopo, & magistratibus, qua diximus obseruatione, vt nullus aut fraudi
aut errori sit locus, codicilli & signa soluuntur: cuius primum exierit nomen, huic
defertur imperium; reliqua nomina, rursus occulta, ad Regis nutum arbitriumq;
C adseruantur. Id, ne per summi magistratus obitum prouincia diutius orba peri-
clitaretur; neu ob id ipsum inter præfectos certamina existerent; sapienter in tan
to locorum interuallo prouisum est. Per hunc modum renuntiatus Prætor Hen-
ricus, ad regia negotia conficienda, Cocinum petiit: & ex itinere multos Arabum
parones, Malabarica onustos fruge, vel cum ipsis oneribus cepit, vel disſipatos in
littus eiecit. Tumultuantes præterea ad Cananorem piratas, socii Regis rogatu
compescuit, & vicos aliquot eorum exusſit. Inter quæ, ad Calecutum, ab Lusi-
tanis ac Malabaribus denuo turbata pax est. Odiosæ primum controuersiæ in-
ter negotiandum exortæ; & partis vtriusque animi suspicionibus irritati, deinde vl
tro citroque factę iniuriæ: postremo, instigantibus è consuetudine Saracenis, bel
lum exarsit. Hisce rebus cognitis Henricus Prętor, quinquaginta variæ formæ
nauibus, in quibus erant duo armatorum millia, Cocino Pananem oræ Calecuta-
næ contendit. ibi, cum ablatas res nequicquam repetijsset, munitum demo lo-
cum & celebrem, terra marique simul adortus, pulso aut cæso Mahometano prę-
sidio cepit, ac direptum incendit. Multa inde relata tormenta: quorum aliquot
antea Lusitanorum apparebat fuisse. Lusitanus desertor ac transfuga præfue-
rat vniuersis. huius proiectum humi cadauer, densis concisa vulneribus facie,

vix

vix vt agnosceretur, inuentum est. A Panane in conspectum vrbis Calecuti pro- D
uectus Prætor, haud mediocrem hostibus terrorem incussit. Naues erant ibi com plures. in eas flammæ confestim iniectæ;& simul, qui arcem tenebant, suorum aduentu animati; eruptione facta, variis locis ignem suburbiis intulere. Inde Prætor, confirmato arcis præsidio, perculsisque hostibus; leucas in Septentrionem fere sex ad Couletum emporium eiusdem oræ processit. curuo in theatri modum, & accliui litore is portus est, ac mire facto ad iacula certis in omnem partem ictibus dirigenda. eo cliuo aggerem ac munitiones Mahometani perduxerant; intra stationem habebant parones fere centum & quinquaginta, proris longo ordine in altum obuersis, vt duplici vallo, tormentisque apte dispositis, & ingenti armatorum numero (viginti hominum millia conuenisse dicebantur) contra omnes incursiones oppidum egregie tutum videri posset. Henricus, comperta hostium multitudine, sub ipsum portum anchoras iacit. inde contemplatus naturam loci, & genus operum, ac lintribus ad vada exploranda præmissis; tribus è partibus vno tempore, distinendi hostis causa, oppidum aggredi statuit. Simonem Menesium cum bellatoribus trecentis in terram egredi iubet; ac læuum cornu munitionum inuadere. ipse cum centum & quinquaginta, non amplius, descensu facto ad læuam ducit; classiariis imperat ad hostium naues recta succedant. ita, clamo- E
re sublato, simul à fronte ac lateribus pugna committitur. Non exigua tum hosti, officinis iampridem institutis, tormentorum copia suppetebat. eo maiori tenebantur spe, Lusitanum congressu arceri, & iaculis eminus obrui posse: quippe seminudi ipsi, patente ad plagas corpore, Hispanienses gladios, & ingentia pila, galeasque, ac thoraces horrebant. Verum eos longè fefellit opinio. Siquidem inter iaculandum coortus è tormentario fomite fumus ad instar nebulæ, subeuntē audacter Lusitanum egregie texit. & flammæ intermicantis indicio, hinc parones iniectis ferreis manibus nostri apprehenderant; inde in vallum erepserant, & intra munitiones coniecerant signa, prius pæne quam eos appropinquare sensisset barbarus. Lusitanis, tum Saracenorum aspectus; tum pax à Calecutano toties per fraudem violata acuebat iras. Nec diutius tulere dimicationem hostes. Pauci tantum coniurati ad extremum vsque spiritum acriter obstitere. cæteri, quibus patrio more nihil erat pudoris ad fugam, strage suorum exterriti, terga uerterũt. Henricus, in magna hostium cæde, non plus quindecim è suorum numero amissis; vulneratis duodequinquaginta; & oppido, & classe hostili potitur. Inter cæteram prædam, tormenta variæ magnitudinis auecta trecenta & sexaginta; & mi- F
norum fistularum ingens numerus. parones abducti quinquaginta tres. Indico aromate onusti plerique: reliqui flammis absumpti: ac postremo, totum oppidũ, subiectis per iram ignibus, conflagrauit. Lusitanus gemina intra paucos dies victoria lætus, ouansque; Cananorem, inde Cocinum reuertit. Et Zamorinus, confecto quod per id tempus cum mediterraneis populis gesserat bello, omnibus dein viribus ad Lusitanam arcem expugnandam incubuit. Arx ea Calecutano erat imposita litori, quod, vt initio diximus, insidiosum asperumque, uix in summa malacia, paruis nauigiis accessum præbet. Iamq. hyems aderat. eo acrius Zamorinus, ne id anni tempus elaberetur, militares copias, & omnem oppugnandi apparatum vndique contrahebat: vt interim vel operibus ac vi arcem caperet; vel necessitate ac fame Lusitanos in deditionem acciperet. itaque extemplo præfectus eum duodecim fere millibus peditum, ad urbem præmissus. quo in numero Siculus quidam erat perfuga, non ignobilis architectus; qui Rhodię expugnationi cum Solimano Turca interfuerat. hoc maxime artifice ac præceptore, barbari vallo & fossa lata pedes fere octodecim, ad dimidiatæ Lunæ figuram, amplecti arcem instituunt. & ex vtraque parte, qua vallum in mare desinebat; arcendo

nauali

A naualı subsidio castella erigebantur duo, quæ obliquis ictibus totum littus abra-
derent. dein, per ambitú fossæ, modicis interuallis, propugnacula quinque exci-
tabant; vnde maioribus tormentis ad idonea loca dispositis arcis mœnia quate-
rentur. Hæc opera, licet in munitores crebri ex arce impetus fierent; tamen, abun-
dante multitudine, adhibitis pluteis vineisque, & instantibus præfectis, breui ad
exitum peruenere. Arcem, Lusitani haud amplius trecenti obtinebant. præerat
Ioannes Lima, vir & militiæ callens, & gloriæ in primis auidus. is, cum nulla su-
peresset nisi ab Oceano spes; duplici doliorum ordine; ingesta arena, & lorica
extrinsecus addita, brachium ad mare protenderat; alternis inter dolia tormen-
tis, ad arcendum ab latere hostem, apte locatis. & per expedita nauigia Prætorem
Henricum de statu rei Calecutanæ fecerat certiorem. Sub hæc, ineunte Iunio
mense, cum hyems in ea regione sæuiret; Zamorinus ipse cum reliquo belli appa-
ratu, & nonaginta millibus hominum affuit. Arcu & sagittis plerique; alij gladio
& parma; alii etiam ferreis fistulis instructi conuenerant. in speciem despicabiles,
cæterum vsu armorum, & corporum agilitate metuendi. Vt eæ copiæ consedere;
Siculus architectus Zamorino perfecta opera diligenter ostendit; rudiq. ad eius-
modi commenta barbaro, certam cum admiratione fiduciam iniecit, arcis breui
B tempore potiundæ. atque id ipsum vti quam minimo Indorum damno fieret, Si-
culus, petito colloquio, Lusitanos cum aliis rationibus, tum hostilis exercitus
magnitudine proponenda, instituit ad deditionem hortari. Verum eiusmodi ora-
tione tantum abfuit vt Limæ constantia moueretur; vti etiam ad lacessendum ho-
stem vltrò cum paucis eruperit. sed magna fuit merces audaciæ. Concursu ab
hostibus facto, pæne circumuenti Lusitani, multis acceptis illatisq. vulneribus,
ægre ad suos receptum habuere. Inde exasperatis vehementius animis; magno
conatu & oppugnari, & defendi arx cœpta. Tormentis vtrinque certabatur; é qui-
bus erant Calecutano, quæ dodrantali diametro emitterent globos, Sed iaculan-
di erat dispar admodum ratio. Ab Indis libratoribus, quippe nondum satis in eo ge-
nere exercitatis, ictus languidi, infrequentes, incerti; & si qui muris inciderant, e-
gregia laterum & structuræ firmitate respuebantur. Ab Lusitanis, crebri, destina-
ti, vehementes; & vbi hostis arci succederet; confertæ ac seminudæ multitudini
certam stragem perniciemq. afferebant. Multos etiam squamis arborum & frag-
mentis (sunt autem ibi palmeta frequentia) repente carpi, vel exanimari conspi-
ceres. Verum ea damna hostes, vt in tanta militum copia, facile sarciebant; cum
C deserta stationum loca alii subinde aliique supplerent; sauciis ac fessis integros
recentesque submitterent. Longe iniquiore conditione erant Lusitani: quos,
præter cæteras belli difficultates, ipsa qua laborare semper solent, paucitas fatiga-
bat. Præfectus, idoneis ad propugnandum locis, notæ fortitudinis viros cum
suo quemque manipulo collocauerat, ipse reliquos é præsidio circa se habebat;
cum quibus circumspicere, & obire ad repentina pericula posset. Verum & mili-
tem conficiebant, præter certaminis laborem & plagas, diurnæ pariter ac noctur-
næ vigiliæ: & præfecto, ad subitos ac diuersos clamores, prout res exigeret, occur-
rendi vix erat facultas. Interea Henricus Prætor, cognita obsidione, duas na-
ues cum propugnatoribus centum & quadraginta subsidio miserat, quarum alte-
ram Christophorus Iusartes; alteram Eduardus Fonseca ducebat. Iusartes feli-
ciore cursu paulum antegressus, propius ab Calecutano littore constitit. Fonseca,
quod tardius aliquanto nauigasset; ventis repente cadentibus, ab longiore spatio
anchoras iecit. Ad eas conspectas naues, erecti partis vtriusque animi. inclusorũ
optati auxilii spe. obsidentium; metu, ne tot iam exhausti labores in irritum cede-
rent: & locus ipse suspectus, iamdudum mentes Indorum curasq. conuerterat,
ne quid falleret tale. Lima, cum ad littus accurrisset; animaduersa paucitate co-

rum

rum qui aduenerant (non plus octoginta milites eo nauigio vehebantur) ne descensionem cũ euidenti periculo tentarent; nutu & significationibus admonebat. D
& ex ipso auxilio plerique, conspectis Indorum castris & frequentia, subeundam eiusmodi aleam pernegabant. Verum Lusartes cupiditate gloriæ omne discrimen impauido vultu contemnens, cum triginta quinque voluntariis in paronem desiliit; cæteris custodire nauem, & vbi primum terram attigisset; missilibus procul hostem arcere iussis. Inde contento remigio ad ipsum loricæ os, actuarii ptora dirigitur; quo subeuntes facilius protegeret statio Lusitana. sed illuc nautæ dum pari conatu enituntur; interea (vt fit) paronem paulo infra eum locum vehementior æstus abripuit. Eo ferocius progressi extra vallum barbari complures instare: atque, vt erant nudi, se se ad prohibendum accessu hostem aquis immergere. Nec Lusitani segnius è parone se certatim eijcere. ibi conserta in vadis manu, quàm acerrime dimicatur. Cæteri ad spectaculum intenti, propter ancipites ictus, ne suos impetant hosti permistos; iacula cohibere coguntur. Cum aliquandiu dubia stetisset pugna; Lusitani ad extremum deprimentibus vestimentis ingenti labore eluctari, quatuor è suorum numero desideratis, pluribus sauciis, cum magna vicissim hostium cęde, intra loricæ fauces audacissime penetrarunt: ac nihil propius factum est, quam vt instantes ab tergo Indi simul irrumperent. In eo tumultu eximia Emmanuelis Cernicii constitit fortitudo. is, cum iam introisset munitiones, E
& fatigatus, & saucius; circumuentum respiciens præcipuum è commilitonibus quendam; recurrit protinus: ac laborantem, summotis acriter Indis, recepit in tutum, magna vel mercede, vel gloria; quippe, omnium consensu ciuicam promeritus coronam; ipse post dies aliquot è vulneribus exspirauit. Sed interim dum ad mare Lusitani præsidiarii suis adiuuandis atque intromittendis insistunt; ex altera parte frequentes barbari desertas rati stationes, arcem scalis inuaserant. Eo nũtio exciitus ab littore Lima, cum promptissimis aduolat: & pluribus locis conantẽ scandere Malabarem; contis, gladiis, telis, igne deturbat. Erant Lusitano varia nouæ artis iacula, ad hostem cominus eminusq. impetendum. Sed è propinquo nihil Indos æque terrebat, atque incendiariæ bolides. quod est inuentum eiusmodi. Ollam ex argilla semicocta, quo facilius deinde rumpatur; circundatis ansulis tribus quatuorue, sulphureo complent puluere, & osculum diligenter obturant. tum ad eas ansulas igniti funiculi è gossipio vel stupa alligantur. vbi ad coniectum eius teli ventum est; contorta brachiis olla repente diffringitur; & simul arreptis è fomite adalligato fauillis, ingenti circumstantium damno, flammas edit ineuitabiles. quod missilium genus, in præliis duntaxat naualibus primo vsitatum; ad terrestria quoq. certamina exitiabili commento deinde translatum est. Hac maxime pernicie repulsi à mœnibus Indi vlulati cum insana trepidatione se se intra munimenta recepere. Interea præfectus nauis alterius Fonseca, quamquam probe animaduerso discrimine eorũ qui in littus exscenderant; paratus tamen eandẽ aleam, si res ita postularet, subire; per litteras ad sagittam reuinctas quæsiuit ab Lima, quid sibi tali tempore faciendum censeret. Ille vero, eadem vsus arte sagittę, de consilii sententia respondit: Nequaquam se Fonsecę suosq. in apertum adeo periculum obijceret: tutum in arcem introitum haud minus quingentorum Lusitanorum præsidio posse obtineri. Proinde rediret Cocinum propere; ageretque cum Prætore diligenter (ad quem simul ipse in eandem sententiam scriptas litteras dabat) vti militum quingentorum spectata virtute subsidium, & sulphurei pulueris vim, & ad obsidionem tolerandam alimenta submitteret. Cum hoc responso Fonseca per infensos infestosq. fluctus hyeme summa Cocinum renertit. & F
Prætor, cognito suorum periculo, Antonium Syluium ad opem obsessis ferendam cum aliquot nauibus, & viris quot Lima petierat, extemplo proficisci iubet. ipse

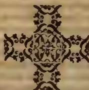
A ipse interea classi ornandæ operam dabat; vt cum primum se aperuisset mare, cum maioribus copiis eo contenderet. Hæc vbi per exploratores Calecutum allata ; confestim Zamorinus, antequam inclusis accederent vires ; omni conatu rursus oppugnare arcem aggreditur. Neque Siculus architectus, egregie sese barbaro venditans, incitatissimæ deerat ipsius cupiditati. aggerem ex Turcica disciplina promouendo, mœnibus adæquarat. Cuniculos prætera sub terras agebat ; locis etiam quibusdam statuebat oris vasti mortaria ; è quibus in sublime iacta ingentia pondera cum horribili strage in arcis tecta deciderent. Sed operũ eiusmodi, quæ Zamorinum inani fiducia inflarant, vbi ad pugnam ventum est, haudquaquam exspectationi respondit euentus. Indi telis ac missilibus ex aggere deturbati: cuniculi excepti cuniculis: & mortaria, quemadmodum, vbi à perito magistro locãtur, magnum hosti detrimentum important; ita, si artificium absit, in eandem pæne regionem recidente globo, machinatoribus interdum ipsis exitio sunt. Quocirca Zamorinus, haud mediocri suo malo peregrinas artes expertus, reliquum spei in sæuitia hyemis, & fame reposuit. neque ea spes fefellisset hominem, si ad arcendos commeatus vel modicam classem instructam in proximo tenuisset. Ex quo verum apparuit Themistocleum illud: Qui mare possideat, omnia possidere.

B Lusitani, Syluio duce ab Cocino præmissi, quamquam atroci tempestate disiectis nauibus; tamen vt sese ex iactatione refecerant, alii subinde atque alii Calecutum accedebant. Lima, fatigatis iam, & ab oppugnatione deterritis hostibus, vnam inopiam metuens ; modica militum auxilia recusabat: affuturum mox eum iustis copiis Henricum exspectans. Tantum sulphurei pulueris & commeatus præsentem expetebat copiam. Vtraque, noctis intempestæ silentio, scaphis paulatim in arcem inuecta. & vulgo iam è muris, Lusitani, suadenti deditionem hosti, recentes carnes, aliaq. cibaria, & ipsum denique in delicias betele ostentabant. Ea res Zamorini contudit animos. & circumacta iam hyeme, cum nauibus viginti, bellatoribus mille quingentis aderat Prætor. is, tum à mari, tum ab arce tormentis hoste summoto; cum ingenti clamore pluribus locis armatos in terram exposuit; immissisq; intra hostiles fossas audacissimis è suorum numero, cum ex aliis quoque partibus alii ad vallũ intrepide subiissent; ad tria Indorum millia partim ferro, partim igne deleuit: in quibus ipse quoque architectus, proditæ ac desertæ Christianæ fidei noxam luit incendio. è Lusitanis eo die paulo plus triginta cecidere. saucii relati amplius ducenti. & Henricus, proruto Indorum vallo, fossisq. oppletis ; idoneo

C prope arcem loco castra communiit. Inde Zamorinus & suorum territus strage, & simul veritus, ne in proxima palmeta Lusitani sæuirent (quo detrimento, vt supra diximus, nihil genti grauius aut acerbius est) misso caduceatore inducias petiit. in quatriduum datæ. interea de pacis conditionibus actum: neque conuenit, eo maxime quod Zamorinus insignem quendam è Cocinensi ditione perfugam tradere abnueret. Ac demum Henricus pertæsus Indicæ leuitatis, & Mahometanæ perfidiæ; præsidium abducere ab Calecuto, & arcem à fundamentis excindere statuit: præsertim quod ita velle Ioannem Regem è commentariis Vasci Gammæ didicerat. ergo, muris & propugnaculis, opere subterraneo, sulphurei pulueris de more copiam subdi iussit. dein militibus, & machinis, omniq. instrumento raptim in naues imposito (cuius rei facultatem & natura loci, & nautica turba præstabat) ignes cauernis iniecti; & barbaris illico, siquid forte prædę relictum esset, stolida temeritate in arcem ingressis (tanta inest hominibus rapiendi libido) interim è specubus cæcis erumpentes momento flammæ plerosque hausere: & cum horribili strepitu mœnium structura dissiluit. Atque is finis & arcis, & obsidionis fuit. Henricus, incolumi classe & exercitu Cocinum reuectus; alios alio præfectos dimisit. ipse inde septendecim nauibus Cananorem petiit. ibi, dum expeditionem

in Cambaiam, Diumq. meditatur;cũ non toto biennio rem Indicam administraſ- D
ſet,graui oppreſſus morbo, paucis diebus è vita migrauit anno poſt Chriſtum natum M. D. X X V I. Hoc Prætore, fama nominis Luſitani, refloreſcere viſa quodammodo:reque ipſa comprobatum eſt; tanti militem, quanti ducem eſſe. Atque in ciuilibus etiam rebus non vulgari prudentia fuiſſe dicitur:&,quod perrarum in eiuſmodi prouincia eſt, ab auaritia, & à ſordibus alienus. Sub idem tempus ad Malacam pariter bene geſta res eſt. Alodini copiæ,cum vrbem terra mariq. vehementer vrgerent,perpaucis egreſsis obuiam Luſitanis, cum ignominia fuſæ & fugatæ. Et ex acri obſidione,Linguanus regulus, parua manu Luſitanorum exemptus eſt. Raia Nara, gener Alodini, Linguam obſederat. ex eius exercitu cęſi ſexcenti,& plurimi vulnerati feruntur,vno tantum è noſtris deſiderato. Et è Molucis aliquot Luſitani ad Celebes populos auri cauſa profecti,cum littoribus arcerentur; fœda tempeſtate ad inſulam trecentas inde leucas abrepti ſunt. incolæ,moris antiqui homines,mira ſimplicitate ac ſecuritate ſeſe per nutus & nonnulla Molucenſis linguæ commercia,in conſuetudinem extemplo dedere. Egregio in primis habitu,& amabili vultus hilaritate ſexus vterque eſt. promiſſa barba & capillo ſunt viri,præmollibus ſtoreis regunt corpora. Ad fabriles vſus, ſpinis piſcium pro ferramentis vtuntur. Ignoti ad eam diem & nominis,& regionis erat inſula. tum primum, à nauclero Luſitano, dimenſis cæli plagis,nauticam in membranam ex arte relata eſt, deq. ipſius naucleri nomine Gometij Sequeriæ inſula exinde appellata. Non eadem erga Luſitanos comitas eo tempore in Arabici maris accolis extitit. Hector Sylueria cum aliquot nauibus Erythræas anguſtias tuebatur. Hunc, in Arabia, qui Doſarem vrbem incolunt,acceſſu prohibere conati,audaciæ pœnas dedere. profligati qui cum armis ad mare prodierant: oppidum captum,& direptum eſt. & inſulæ duæ, Mazua,& Dalaca,quod ſeſe ij populi infeſtos prætereuntibus Luſitanis præberent, ab eodem Sylueria domitæ; &, annuo ſtipendio impoſito, in ditionem redactę. Simul, Aethiopica legatione perfunctus, anno ſexto quam ad Arquicũ exſcenderat Rhotericus Lima, in claſſem acceptus. Acceſsit ab Aethiopico,ſeu Abaſsino Rege legatus ad Luſitanum Regem nomine Zagazabus: itemq. cum donis ac litteris ad Romanum Pontificem Franciſcus Aluarus, cuius ſupra meminimus, Rhoterici comes. Is in Luſitaniam reuectus, Italiam deinde petiit.ac Bononię,in celeberrimo conuentu,cum Cęſar coronarus adeſſet; Clementi VII. vti Eccleſiæ vniuerſæ Paſtori, & ſummo in terris Dei Vicario, paratam ad omne obſequium voluntatem Abaſsini Regis ac ſtudium, ſolenni cum adoratione,& pedum oſculo detulit.

Libri octaui Finis.

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. NONVS.

B

ENRICO Menesio vita functo, à primoribus Lusitanis ventum in curiam est: ibi apertus alter codicillus, inscriptum ostendit nomen Petri Mascareniæ, qui Malacæ vrbi tum præerat, vir bello fortis, & natura munificus, atque ob idipsum apud omnes ordines gratiosus. Verũ illud erat in ea successione incommodi; quod, nisi vertente anno, Mascarenias à Malaca, propter tempestatum rationem, adesse nõ poterat: cum interea simul a Calecutino, & Cambaiano Regibus, &, quod magis erat formidandum, ab ipso Turca bellum immineret: minimeque expediret, eiusmodi rerum statu, parente ac præside tandiu carere prouinciam. Ob eam maxime causam, Alphonsus Mexias regius Quæstor, cuius tum erat summa in Senatu auctoritas, censebat, nulla mora interposita, tertiũ

C deinceps codicillum aperiendum: neque exspectandum è tam longinqua regione Mascareniam: quem, quo melior esset ciuis, & Regis reiq. publicæ amantior; cò æquiore animo ferre oporteret, in tanto talique discrimine, saluti communi potius, quam proprio ipsius honori consultum. Aduersus hæc, amici Mascareniæ tendere; tam insignem iniuriam deprecari; ac postremò denuntiare, haud leuiori quam quod in præsentia proponatur malo, geminam successionem intestinis odiis ac certaminibus materiam vtique præbituram. nec vero dubitandum, quin ipsa dulcedo imperij, & ratio dignitatis, è duobus Prętoribus alterum ad retinẽdam; alterum ad repetendam omni conatu prouinciam, postmodum esset incitatura. Cum hisce aliisque difficultatibus non inueniretur exitus; multis altercationibus diu agitata, eò deniq. deducta res est; vt tertium codicillum inspicerent; prouinciamq. nouo successori mandarent ea lege, vt ipsam, quisquis ille esset, aduenienti Mascareniæ confestim redditurum se iureiurando promitteret. In hanc sententiam conuenere omnes. & resignato palam Codicillo, Lupi Vasæi à Sancto Pelagio (contracta vt assolet voce Sampaium appellabant) nomen apparuit; qui per id tempus Cocini præfecturam gerebat. Is, cum solenni ad-

P iuratione

iuratione pollicitus, sese Mascareniæ, vt primum adesset, honore cessurum; Præ- D
turam interim iniit: cognitoque prouinciæ statu, alios atque alios duces, ad obtinenda præsidiis maria, destinauit. ipse cum nauibus aliquot, in quibus erant Lusitani circiter mille; Malabaricam oram sibi tuendam desumpsit. Profectus Cocino, circa initium Februarij mensis anni millesimi quingentesimi vigesimi sexti, Cananorem petiit. ibi, dum commeatus in classem imponit, subito certior fit, Mahometanos è Calecutano emporio ad duodecim hominum millia, intra Bacanotis fluminis ostium cum nauibus onustis latere paratos ad exitum, quę prima sese occasio nauigandi obtulisset. Ea recognita, non dubitauit Prætor, quominus in angustiis deprehensos quamprimum inuaderet. Ergo sublatis anchoris eo contendit infestus. Res erat difficultatis ac periculi plena, non modo in tam dispari numero copiarũ; sed etiam quod contra omnem eiusmodi casum egregie sese Mahometani munierant. Fluminis alueũ de more fixis vtrinq. sudibus atq. cancellis, in arctum ita coegerant; vt singulis tantum nauigiis aditus pateret. cæcos præterea sub aquam, veluti laqueos, idoneis abdiderant locis; in quos illata ex alto nauigia sese induerent. & munitionibus in vtraq. ripa excitatis, crebra tormenta locauerant. Ad hęc, ex oppido fluminis cognomine, qui locus erat Narsinganæ ditionis, omnia illis ad victum necessaria suppetebant. Hæc. Prætor, cum E
partim ab exploratoribus accepisset, partim speculatoriis nauigiis obeundo per se nocte sublustri notasset; submissis primũ vrinatoribus, laqueos funesq. prętentos ab imo præcidi iussit: dein, sublato ingenti clamore, concinentibus vndiq. tubis, aduerso flumine subiit: præibant obtectæ centonibus, & maioribus tormentis instructæ aliquot scaphæ; tum cætera nauigia simplici propter angustias ordine sequebantur. In ea conspecta, illico barbari vim omnis generis telorũ emisere: quibus propter assuetudinem haud quaquam exterriti Lusitani, cõtento remigio ad ipsa munimenta succedunt. Ibi atrox & ambiguum aliquandiu certamen fuit, dũ conferti & obnixi corporibus Mahometani hostem descensu prohibere nituntur. Sed postquam impetu ex omni parte capto sese Lusitanus in mediam aciẽ saltu mittebat, & dextris gladiisque res geri cępta est; tum verò iniecta formidine pulsi vndiq. barbari, & magna cũ cęde præcipitem in fugam auersi. ac Prętor veritus, ne ab ira & cupiditate miles oppidum diriperet; & Narsinganũ Regem, cuius tum in ditione Lusitani complures negotiabantur, alieno tempore prouocaret; vallo potitus, receptui cani iussit, suosq. à præda, & ab insequẽdo vltra hoste cohibuit. Apotheca & diuersoriũ erat Mahometanorũ in ipso portu, frugibus, & merce pre- F
tiosa refertũ. Eam apothecam, Prætor, & hostiles vna lembos incendi iussit, octoginta fere tormentis, quorũ erant ænea pleraque, ex incendio ad classem abreptis. Neque, in magna hostium strage, Lusitani desiderati plus quatuor. quo tristior, acerbiorq. Calecutanę ciuitati, atq. ipsi præsertim Zamorino cladis nuntius accidit: vt, non retentę quacunq. conditione cum Lusitano pacis & amicitiæ, magis in dies hominem pœniteret. Ab ea victoria Prętor ad excidium Dabuli perrexit: quem in portũ Mecanis negotiatoribus receptũ dari contra fœdus cũ Idalcane ictũ; & pręterea, armatas inde triremes ad oram infestandã egredi pro certo cõpererat. Appropinquanti, nouus præses loci, quem Indi Tanadarẽ appellant, vnico nauigio prodiit obuiã supplex: & culpas omnes in eũ cui successerat, transferẽdo; seq. affirmando, vti oporteret, in fide officioq. mansurũ; haud magno negotio Lusitani Prætoris mitigauit animum: & renouata pax, ita, si Dabulanæ biremes cum tormentis à præside traderentur. Eductæ extemplo omnes, ac traditæ. Et Prætor ex animi sententia gestis rebus, Goam victrici classe contendit. Inter hęc, Ioannes Rex, Henrici Menesij morte nondũ audita, quatuor miserat in Indiam naues, & cum iis noua successorum nomina, ac separatim ad Mexiam Quæstorem

litteras,

A litteras, quibus erat in extremis, vt superioris temporis codicillos irritos duceret, & clausos obsignatosque, vt erant, in reditu ad se perferret; recentibus hisce vterettur si forte Menesiũ è vita discedere contigisset. Eam clausulam Mexias, quòd Mascareniam sibi minus propitium fore suspicaretur, ad res nouandas arripuit. E regiis litteris ad concilium refert, quandoquidem vetera inania fecerit Rex, de nouis diplomatibus aperiendis: quemcunque illa iusserint, hunc denique iustum ac legitimum Indiæ Prætorem fore. Hæc, præter omnium exspectationem, à Quæstore dicta, magnos animorum motus fecerunt: ac ferme aduersis auribus (vti par erat) accepta relatio. Inter cæteros, Vasæus Deza, Cocinensi arci præpositus, aperte disseruit, non modo superuacaneam, sed etiam perniciosam eam inspectionem futuram. Nuper declarato Prætore Mascarenia, per causam absentiæ, dignitatem optimi & clarissimi viri haud obscure impugnatam; superinducto contra omne ius fasque nouo successore. Cum inde certamen ac periculum ingens non sine causa timeretur, iureiurando ac promisso reddendæ aduenienti à Malaca prouinciæ, id periculum Dei benignitate discussum. Quid opus esse, certis & constitutis iam rebus, denuo solui codicillos? & pessimo publico labefactari concordiam & pacem; cum tantum belli pæne in manibus sit, cum tot vndique
B terrores immineant? Nam quòd huic actioni regia prætexantur mandata; profectò si in tanta regionum distantia, cum Ioannis ipsius consulendi facultas desit, ad interpretationem regiæ voluntatis atque iudicij referenda sint omnia; nulli dubium esse debere, quin Mascareniæ delatum è prioribus codicillis honorem, nō quietis modo, sed etiam hominis causa, ratum, inuiolatum, ac proprium esse Rex iubeat. Id, vel ex eo aperte intelligi, quod veteres codicillos ad se clausos atque obsignatos referri mandauerit. quos ille si vel apertos irritos omnino esse voluisset; id ipsum vtique disertis verbis adscripturum fuisse. Proinde supersedendum hoc successionis male auspicatę periculo; noua Regis exspectanda responsa; atque interim coniunctionem animorum atque consensum, quo vnomaxime inter hostilia circa omnia Lusitanæ stent res, omni studio & cura fouendũ. Maiori & meliori parti eorum qui aderant, admodum grata fuit oratio Dezæ: quinimmo ex oraculo missa videri quodammodo potuit. Siquidem paulo ante, Ioannes Rex à nauarchis qui ex India illo ipso anno redierant, audita morte Menesij, & Mascareniæ successione; veritus, è missis ad Mexiam quas diceba-mus litteris, nequid controuersiarum existeret; Petrum Annium Gallum cum
C nauigio expedito submiserat ad ea reuocanda mandata; & Mascareniæ nominationem sua auctoritate firmandam. Sed Annius, nondum tempestiuo ad nauigandum mari profectus, superato iam Bonæ spei promontorio, circa Sancti Laurentii insulam naufragio periit. Inde, non ad liquidum explorata Regis voluntate; cum plerique ex æquo & bono agendum, & cauendas omnes discordiæ causas prudenter monerent; Mexias tamen, paucis assentientibus, omne id periculum in se recipiendo, premendoque verbis iis quæ retulimus ex epistola Regis; peruicacia & obstinatione tenuit, vt nouissimi codicilli consulerentur. ij primo loco Prętorem declarabāt Lupũ Vasęum ipsum, qui secundũ in priore nominatione tenuerat. itaq. elatus hoc de se iudicio Regis; pro fiduciaria legitimam ac propriam sibi vindicare Pręturam; & ad arcendũ honoris aditu Mascareniam, si promissa repetere instaret; omnia pręmoliri constituit. Ea re multorũ animi grauiter offensi: nonnulli etiā Vasæi imperiũ detrectare palam ausi. Interea de interregno, & Mascareniæ successione, deq. vicario Vasæi munere, Malacam litterę nuntiq. peruenerant. Et satis comperta re, vtriusque Indiæ Prætorem Mascareniam rite consalutauerant loci ij colonique. Proinde, nequid se absente respublica incommodi acciperet; maturandum ratus Mascarenius, Malacæ Georgium Capraliũ

P 2 præfecit:

præfecit:ipſe,non exſpectata motione quam vocant;reclamantibus naucleris ci- D
teriorem Indiam petere intendit.neque impune ceſsit illi temeritas.ad Pulopua-
tem inſulam tenuit primum. ibi dum ſtat in anchoris;ſubita procellæ vi,malo dif-
fracto,lacerìſq. armamentis,pæne ſubmerſus, Malacam retro vnde abierat,redire
coactus eſt. Natus ad res gerendas,& gloriæ in primis appetens erat Maſcarenias.
Ergo, dum anniuerſarius recurrat Eurus;ne fruſtra interim tempus abſumeret,
quod parum feliciter Georgius Albuquercius ante tentarat, hærentem lateri ry-
sannum Alodinum oppugnare, & receptaculum piratarũ inſulam oppidumque
Bintanum,omnibus modis parat excindere. Forte tum Malacæ ſubſtiterant pręⷡ-
fecti aliquot Luſitani, Borneum inſulam alij; alij Molucas, alij Somatram ip-
ſam Regis iuſſu petentes. Hiſce non approbantibus modo expeditionem, ſed e-
tiam operam ſuam in idipſum enixe offerentibus, Maſcarenias variæ formæ na-
ues vndeuiginti contraxit: & Luſitanis trecentis, Malacenſibus ferme ſexcen-
tis impoſitis, ad Bintaunm vela fieri iuſſit. Alodinus ad eius claſsis famam,
pontem vrbemque nouo pręſidio & munitionibus auxerat, venenatis tribulis cir-
cumquaque diſperſis;plurimiſque tormentis ad idonea loca diſpoſitis.præterea;
quam acerrime defixis in imo longuriis, tigniſq. in lapides molares impactis vt
pondere ipſo detinerentur,obſtruxerat portum:& ſuper hæc,opem à propinquo E
regulo Panenſi petierat. Luſitana claſsis,ob naturam vadoſi maris,& frequentes
inſulas,cum tarde admodum nauigaſſet;ante ipſam Bintanum denique in ancho-
ris conſtitit. Inde præmiſſus ad omnia contemplanda cum ſpeculatorio nauigio
Eduardus Coelius,retulit,fauces portus,niſi euulſis cancellis,omnino eſſe impe-
netrabiles.porro deſcenſum ad vrbem plane exitiabilem fore:adeo locum & pręⷡ-
altis munitionibus, & crebris tormentis, & omni apparatu bellico tutum videri.
Hiſce rebus permotus Maſcarenias, vallum omittere; pontem ipſum (vti Albu-
quercius olim in expugnatione Malacę)admota celſiore naui,& repagulis per vim
extractis,adoriri decreuit. Ad eam rem,eximiæ fortitudinis nauarchus dęligitur,
Franciſcus Serranus Eborenſis; Luſitani propugnatores cum magno tormento-
rũ numero additi quinquaginta:& nauis,partim validis aſſeribus plnteiſque, par-
tim etiam culcitris,& goſsipio,quęq. alta ſunt miſsilibus eludendis,egregie tecta.
Hiſce mandatũ,vt oſtio repurgato,& faucibus vtcunq. patefactis, ponte inuade-
rent:laborantibus in tempore ſubſidiũ affuturũ. Tum, ad breuia vitanda, catures
duo,biremiũ inſtar,prætentatis canalibus,nauem remulco trahere iuſsi. Primus
labor aperiendi aditus fuit.adacta ad imũ tigna,immiſsis ductariis funibus,ergata F
conuellere nitebantur,eo quidem impetu,vt nonnulli præ nimia contentione ſan-
guinem euomuerint;atq. vt initia ſeſe dabant; multorũ dierum id opus procul du-
bio fore apparebat. Dum huic vni rei,in orbem ſuccedentes alij aliis,dies nocteſ-
que dant operam; noua repente ab alto conſpicitur claſsis. tres & triginta erant
lanciaræ à Panenſi regulo miſſæ: quibus, præter varios commeatus, duo cir-
citer hominũ millia vehebãtur.Ea re animaduerſa Maſcarenias,ne ſi proprius ac-
ceſsiſſent,elatus recenti ſubſidio Bintanius confeſtim erũperet, ancipitiq. prælio
Luſitani poſtmodũ vrgerentur;anteuertere,& cũ parte copiarũ ipſemet quam lõ-
giſsime obuiã ire Panẽſi decreuerat:ſed pręfectorũ dein precib' victus, ne ſe te-
mere in diſcrimẽ obiiceret;Eduardo Coelio cũ lãciaris quatuor.calaluziis quin-
que (eiuſdem fere magnitudinis vtraq. actuaria ſunt) id negotii dat.ipſe ad exitũ
portus tuendum cum cętera claſſe ſubſiſtit. Barbari,quamquam multitudine ſupe-
riores;tamen,& oneribus impediti,& à tormentis imparati aduentabant; ſeminu-
do corpore,ſagittis maxime freti. Ergo, vti propius ventum eſt;primum bombar-
dæ fragorem. & radiantia fulgetra non tulere. Perterriti, aliquot ſuorum amiſ-
ſis,turpem in fugã extemplo auertuntur; & hærentibus tergo Luſitanis, lanciarę
viginti

A viginti tres, ad proximam insulam directis proris, in littus eiectæ: & certatim exsilientes barbari, nullo nisi vitæ respectu, omnibus ferme relictis rebus, hac illacque dispersi: reliqui, cum insulam tenere nequissent, contento cursu prælati, nocte iam imminente, per tenebras euaserunt. Coelius, haud parua sine vllo suorum sanguine parta victoria, relictas ab hoste lanciaras cum ipsis oneribus ad Mascareniam cum ingenti gratulatione perduxit. Inter hæc, quod ad transitum satis esset ostio patefacto, Serranus, attracta remulco naui, ad frontem valli processerat: hic vero longe acrius desudandum Lusitanis fuit: dum ingruentem ab latere missilium vim excipiunt: atq. alij recentia foramina raptim obturant, alij conceptas exhauriunt aquas, alij pauentem ad prętervolantium globorum sibilos, abdentemque se remigem, adhortantur. Magnus in primis vsus centonum & gossipij fuit: nec dubium, quin alioqui nauem, quamuis firmis compagibus tabulatisq. munitam, creberrima pilarũ grando pessumdatura fuerit. E tanto periculo elapsi diuinitus, quintodecimo instituti operis die ad pontẽ appropinquant: iactisq. idoneo loco anchoris, in modum propugnaculi nauem ex omni parte stabiliunt. Tum vero indignatione atq. ira percitus Alodinus furere, & suos incusare, quod in omnium conspectu claustris effractis, hostem ad interiora penetrare sint passi. Confestim è
B gentis consuetudine submissi, qui nando clam oras præciderent, vt ipso fluminis impetu nauis in vada ferretur. Sed Lusitani, fraudem, iniectis ad anchoras ferreis catenis eluserant. Ea quoque spe destitutus Alodinus, euocatum è statione Laqueximenam præfectum, lanciaras vndecim raptim deducere, & cum quingentis armatis interclusam à cætera classe nauem inuadere iubet. Simul, ne quid interim Serrano auxilij superueniat, custodibus edicit, quam intentissimas pro vallo excubias agant; &, vbi postulet res, tormẽta sine vlla intermissione in prętereuntes exerceant. Vti imperauerat, factum. Laqueximena lanciaris momento deductis instructisque, nauem petit infestus: ac nequicquam arcere conante Lusitano, circumuentam barbari à prora maxime ascendunt: cumq. abundante multitudine integri succederẽt fessis; & paucitate, & labore, & vulneribus fatigatos Lusitanos, capta iam prora, ad malũ vsq. summouerant. Ibi Serranus grauiter saucius, egregie dimicans cadit; & pro mortuo habitus, collectis dein vtcunq. viribus, acrior in pugnam resurgit. Verũ libero introitu, irruentibus aliis super alios Mahometanis; nulla ope obsisti iam poterat. Cũ in eo statu res esset; conspicatus Mascarenias è prętoria discursum hostiũ, & circũfusas naui lanciaras; atq. ex ipso numero & vociferatione, haud absurde coniectans, præsidiũ in extremo versari discrimine; cõ-
C festim Eduardo Coelio & strenuis aliquot assumptis, in balancũ, quod leuioris nauigii genus est, ad fallenda missilia, desilit; ac nulla deterritus vi, pertinaci remorũ pulsu, pręter ipsas munitiones, nequicquam eiaculantibus barbaris, ad locũ certaminis appropinquat: disiectisq. ignifera bolide lanciaris, quæ proximæ erant; conscendit nauem; atq. vt prope letum auxiliũ suis iam iamq. captis, ita vniuersum gaudiũ & requiem attulit. neq. ascendentem (adeo certamine occupati erant introrsus dimicantiũ animi) sensit quisquam. recentes dein, respirantibus cęteris, pugnã capessunt: neque ea diuturna, vel ambigua fuit. Exterriti necopinato aduentu hostes cessere primum; dein, cum dolor cadentis ad irritum rei, ad rabiem atque ad iterandum certamen accenderet; cæsi ad vnum quotquot nauem intrauerant; & è Lusitanis (quod pæne fidem excedat) in tanto sauciorum numero, ne vnus quidem amissus. Mascarenias, per summam fortitudinem præsidio seruato; magnam sibi ad omnes laudem & gloriam peperit: dein festinandum ratus, ne denuo barbari nauem adorirentur; vel rates, vt solent, secundo flumine ac vento cum ignibus ad incendium immitterent: adiuuandi ratione vires, & rei sine mora perficiendæ, tale consilium expe-

dit. Duæ, præter amnem, ferebant ad pontem viæ: alteram, qua vrbs con- D
dita est,munimentis & custodiis obtinebat hostis: altera, propter vligines & palu-
des, inaccessa & clausa putabatur. hoc ipso itinere, quo minus erat suspectum,
Mascarenias noctu pontem aggredi statuit. atque vt ab eius rei sensu quam ma-
xime Mahometanos auerteret, quasi à vallo vrbem inuasurus; ab ea parte pluteos
erigi, vineas agi, & tormenta aliqua collocari iubet: inque hac statione primis te-
nebris Sanaiam præfectum Malacensium, cum quadraginta Lusitanis, & cum au-
xiliaribus collocat. iis mandat, vt cum primum à ponte micantes viderint flam-
mas; confestim clamore sublato, concinentibus tubis, tormenta displodant, &
quam tumultuosissime ex eo loco oppugnationem ostentent; hostemq. inde om-
ni ratione distineant. ipse cum cæteris Lusitanis, obseruato maris recessu, primæ
vigiliæ silentio, tria millia passuum à ponte, diuersum in littus egreditur. inde per
tenacem limum atque voragines ingenti labore eluctati, cum alibi vmbilico, alibi
humeris tantum exstarent; integras tamen ac recentes haud sine miraculo vires
ad pontem attulere. Quarta ferme erat vigilia, quæ gratissimæ quietis hora est:
& peruigil in naui Serranus, ad incendium ollas è composito paratas habebat. iis
Mascareniæ iussu in castella coniectis, simul ex arida materia splendor eluxit, & in
id ipsum intentus è condicto Sanaia, clamorem tolli, canere tubas, & cum horren- E
do fragore, globorum vim in munitiones emitti iubet. Dum simulato prælio Ma-
lacenses Laqueximenam egregie cohibent, & in eum vnum locum ex omni vrbis
parte concursus fit; interea Mascarenias cum suis, castelli portas & claustra perfre
gerat. Inde prælio in vrbem illato, cum cædes multis iam locis fieret; trepidi ad
Regem conuolant ciues; hostem intra mœnia grassari cum fletu renuntiant. ille,
inania videlicet ex inconsulto metu ratus afferri; pauidos ac tumultuantes cum
iurgiis increpat. Neque fuit fides, donec ipsa lux vniuersam aperuit cladem.
Tum vero Alodinus, conscenso propere elephanto, fugam arripuit; & mox inse-
quentem à tergo hostem extimescens (namque Lusitani, omissa in præsens præ-
da, vnum tyrannum petebant) ad pedes, ne dignosceretur, degressus, deuias pri-
mum petiit syluas: dein, parum tutam ratus insulam, occultis itineribus ad mare
se contulit, atque ad Vgentanam continentis oræ transmisit. ibi, diuturna ægritu-
dine & morbo, vti Mamudius olim pater, absumptus est. Lusitani interea, dimis-
sis per omnes insulæ partes, qui tyranno indagando, & comitibus ipsius excipien-
dis insisterent; Bintanum oppidum, cæso aut dilapso præsidio, diripuerant iure
belli; neque contemnendam, cum è reliquis tectis, tum verò è regiis ædibus præ- F
dam exhauserant. tormenta insuper, & quidem ænea pleraque, reuecta omnino
trecenta, quorum non pauca Lusitanis Alodinus ademerat. Propugnaculis de-
in ac munitionibus ignes iniecti, triduoq. omnia prorsus absumpta. Sub hæc,
pulsus quondam ab Alodino dynasta Mascareniam victorem adiit supplex: ac ty-
ranni questus iniurias; non modo pacem impetrauit; sed etiam in soliú restitutus
est legibus iis, vt Ioanni Regi annuum persolueret vectigal; arcemque aut propu-
gnacula, non nisi ex auctoritate Lusitani Prætoris exstrueret. Per eosdem fere
dies, haud contemnendę rei spes, cæterum inani successu, Lusitanis affulsit. Sun-
da est oppidum Iauæ maioris, ad Borealem plagam, Somatranis littoribus obua-
cens. id oppidum, præter maritimas opportunitates, agro est etiam cum aliarum
frugum feraci, tum vero egregii piperis. ei tum oppido Mahometanus dynasta im
perabat. is, finitimo bello cum valde premeretur; coactus inops ad potentiores
confugere, oratores opis implorandæ ad Mascareniam destinarat: ac simul ido-
neum Lusitanis apud se locum & exercendo mercimonio, & arci ædificandæ
promiserat. Mascarenias, legatis comiter acceptis & confirmatis, peracto demum
Bintanensi bello, Franciscum Salam cum aliquot nauibus, &, præter aliam turbá,
Lusitanis

A Lusitanis trecētis misit, nimis lentū perditis iam rebus auxiliū. quippe hostes inte-
rea Sundam expugnarant, locūq. operibus nouis, & valida militū custodia sepse-
rant. At Lusitanos à Bintano profectos, in conspectu pæne Sundæ atrox tem-
pestas oborta dispersit. Lembo etiam vno ad terram alliso, circumuenti à barba-
ris & cæsi triginta, nequicquam inspectante ac miserante procul Eduardo Coelio
trierarcho. inde, hostilia esse omnia patuit. Et Sala, collectis in alto nauibus, cū
ad Sundanum littus tandem appulisset; vi armisque descensione prohibitus, Ma-
lacam re infecta redire coactus est. Cæterum capti Bintani fama, in primis læta
cum vniuerso nomini Lusitano ac sociis accidit; tum iis præsertim, qui Malacē-
sem oram incolebant. magno quippe eorum detrimento, Bintanii prędones; non
mare solum infestum, sed omnes circa agros iam diu fecerant. Et Mascarenias,
insignis gloria militari, Malacam reuectus, maturo iam ad eam nauigationem O-
ceano, citeriorem Indiam petere intendit; ignarus quid, post priorem successio-
nem, è regiis litteris accidisset; ac minime dubius, quin aduenienti sibi, Vasæus,
vti receperat, illico prouinciam traditurus esset. Ergo, Malacensi re constituta, &
iuncto vel renouato cum vicinis Regibus fœdere, Mascarenias à Chersoneso cū
aliquot rostratis maioribus profectus, præter Gangeticum sinum, Cori promon-
B torium superat; flexoque in Septentriones cursu, Colanum applicat primum. ibi
à Lusitanis negotiatoribus Prætor honorifice salutatus, acta Mexiæ, & occupatā
à Vasæo prouinciam graui cum dolore cognoscit. Neque tamen idcirco despon-
det animum. Experiundi causa Cocinum prouectus, qua tum in vrbe Mexias
agebat, cum egressum è naui, & introitum in vrbem peruicacius tentasset; conci-
tante populum Mexia; vi & armis ad naues, haud sine damno vulneribusque, re-
pellitur. Perculsit grauiter ea res insolentem iniuriæ virum. nec deerant suaso-
res, qui ad contrahendas vndique copias, & vlciscendam iniuriam accendere ni-
terentur. At ille, de communi salute solicitus, ac memor moderationis eius quam
Alphonsus olim Albuquercius in re simili præstitisset; iracundiæ temperare, &
iure potius quam ferro cum inimicis disceptare constituit. Ac primum reposcen-
ti Regis nomine classem cū nauali instrumento Mexiæ tradit: vno dromone con-
tentus: inde ad Cananoris arcem delatus, cum à Simone Menesio præfecto non
nisi priuatus admitteretur; omni non modo vi, sed etiam minis ac verborum a-
trocitate sapienter abstinuit: ipso quinetiam dromone sociisque relictis, cum ca-
tute vnico, amicis duobus, totidem pueris, Goam ad Vasæi colloquium recta
C contendit. Vixdum eo perlatum erat, aduentare Mascareniam, cum ab amicis &
necessariis ipsius, magna & inter ipsos & cum aliis gratulatio facta: facileq. appa-
rebat, simulatque præsentis Mascareniæ copia foret, consensu maximæ ciuium
partis, coactum iri Vasæum vel magistratu sese abdicare, vel certe rem totam bo-
norum cognitioni arbitrioque permittere. Id ipsum veritus Vasæus, Antonium
Syluerium, & Simonem Mellum propinquos suos, cum magno numero nauium
ad custodiendas fauces Goani portus celeriter mittit: iubetque, appropinquanti
Mascareniæ denuntiare, in Cananoris arcem extemplo se se recipiat; ibique se ad
Vasæi nutum in libera custodia fore cū iureiurando promittat: atque inde Goam
sua postulata litteris consignata transmittat: id si voluntate abnuat facere; constri-
ctum vinclis Cananorem asportent. Nil recusatum à Vasæi cognatis. Perinde
ac si hosti occurrendum foret, ita quam maximis coactis copiis, maritimos aditus
occupant. vbi Mascareniam adesse nuntiatum à speculatoribus est; præmissi con-
festim qui missilibus vela submittere cogerent: dein Vasæi exposita mandata cū
minis. Et Mascarenias quidem, quominus antennas honoris causa demitteret,
non recusauit: vt vero Cananorem se rediturum, atque ibi in custodia sponderet
futurum, adduci non potuit. Vnum illud enixe petebat, vt inermi sibi vrbem intra-
re,

re, & cum Vasæo coram disceptare permitterent. Hæc identidem expostulanti, D
Regisque imploranti fidem clarissimo viro, per summam indignitatem iniecti
compedes: atque ad Cananoris arcem asportatus, Simoni Menesio præfecto ad-
seruandus cũ iureiurando committitur. duo item comites Mascareniæ, ab eius
complexu Goam abstracti, & pariter in vincla catenasque coniecti. Hisce actio-
nibus, quod magnam partem ciuitatis admodum offenderent; Vasæus publicæ
salutis & otij caussam prætexebat; videlicet, ne per Mascareniæ introitum, ab re-
rum nouarum cupidis & factiosis hominibus, tam alieno tempore tumultus exci-
taretur. Sed frequentes hominum cœtus & voces cohiberi nequibant comme-
morantium Mascareniæ cum egregia merita virtutesque; tum vero caussæ boni-
tatem, qua fretus nihil nisi ius posceret; cum Vasæus interea, nimirum ex con-
scientia sibi diffidens, grassaretur armis, omnique ope iudicium subterfugeret.
Eiusmodi sermonibus (neque enim erant obscuri) permotus Vasæus, insignes ali-
quot è Mascareniæ fautoribus in carcerem trudit. Nihil tam aut infirmum, aut
fallax, quam humana consilia. Quod vnicum remedium opprimendæ seditioni
putarat fore, hoc ipso vel maximum excitauit incendium. Namque vt eius rei fa-
ma peruasit Indiam (adeo lenibus medicamentis gaudet homines; tristia, & acria,
& aspera detestantur) extemplo alienati à Vasæo multorum animi & Mascare- E
nias occasione capta, per litteras & coram deplorando calamitatem suam, memo-
rando æquitatem postulatorum, querendo iniuriam, & vim, & sæuitiam inimici;
non Simonem modo custodem; sed alios quoque complures in caussam traxit.
Ita, paucis diebus, non sine extremo discrimine rerum, duas in partes Lusitanũ
nomen omne discesserat; vltimamque dimicationem dubio procul adesse appare-
bat. Hic è spectatoribus, amici sociique, miserari gentis vicem, quod in tanta pau-
citate, quas vires ad imperium vel tuendum, vel proferendum conferre oporte-
ret; eas per intestina dissidia in suam ipsi cladem perniciemq. conuerterent. ini-
qui vero atque inuidi, ridere amentiam, quod remotissimis in regionibus, cum
tot vndique pericula circunstarent, adeo certamen prauum imbibissent animis; vt
neque patrii soli recordatione (quæ populares homines peregre deprehensos
admirabili quadam suauitate coniungit) neque communi metu, quod firmissimũ
amicitiæ vinculum est, ab letali pertinacia flecti ad æquitatem & concordiam vl-
lo modo possent. Hostes verò, tam præclaræ occasioni delendi funditus Lusita-
ni sanguinis, haudquaquam indormiebant. Inter alios Calecutanus, tum vete-
ribus odiis, tum recenti incitatus damno, nouam classem habebat paratum, vt vbi F
sese vnius corporis duæ acies ciuili bello attriuissent; ad reliquias ipse conficien-
das accurreret. Neque fefellissent hominem cogitata; nisi propitiatus piorum
prece Deus, Vasæi mentem ad saniora consilia reuocasset. Quippe cognito præ-
ter cæteros, Simonem quoque Menesium, & Sosam Ciauli præfectum, se se ad
Mascareniam aggregasse; tandem extimuit; secumq. agi de iudicio est passus. pri-
ma conditio disceptationis fuit, vt ad caussam vsque cognitam, vterque pro pri-
uato se gereret. dein, commeantibus vltro citroq. internuntiis (namque ipsi cõ-
gressum inter se, ne mutuo conspectu recrudescerent iræ, consulto vitabant) ar-
bitri electi tredecim. qua item in re Mascarenias haud parum de suo iure decessit.
siquidem cunctos è Cocinensi colonia creari est passus, quam sibi vel in primis
aduersatiam senserat. eo consessu, neminem fefellit quorsum euasura esset res. ar-
bitri, tum conscii sibi quid de Mascarenia meriti essent, tum etiam Mexiæ priua-
tis de caussis obnoxii, intra paucos dies adiudicata Vasæo Prætura, Mascarenium
primo quoque tempore in Lusitaniam redire iusserunt. Insigni infamia id iudi-
cium fuit; neque ex altera factione moderatius pæne quisquam eam rem tulisse
fertur, quam ipse cui facta erat iniuria. Sed non diuturna Vasæo lætitia mansit.

Nam-

A Namque Ioannes Rex, coram audito Mascarenia, Cocinensium acta rescidit; liteque insuper æstimata, Vasæum Mascareniæ aureorũ millibus fere viginti damnauit, quantum ex honorario Præturę per biennium ceperat. Simul, ne quid in posterum simili de re controuersiæ oriretur; ab Rege decretum; vt in codicillis, vbi res postularet, aperiendis; cuius nomen exisset, hunc, si per id tempus vltra Cori promontorium, vel cis Dium (qui vlterioris Indiæ ferme sunt limites) vel publicæ, vel priuatę rei causa abesse contingeret; eius, in eiusmodi successione, ratio nulla haberetur. Hunc exitum habuit lis, quæ Lusitanam rem in extremum pæne discrimen adduxerat. Interea Vasęus, vir, si commune malum, imperii cupiditatem demas, haudquaquam improbandus, amoto æmulo, ad componendas res, armandamque aduersus imminentia bella prouinciam, intendit curas. ac primum, omnibus qui Mascarenium secuti erant, veniam & obliuionem præteritorũ indulsit. Dein Antonium Mirandam cum sex rostratis maioribus, vna longa naui, & biremibus aliquot, & armatorum mille præsidio, ad Erythræa ostia; Simonẽ Mellum cum modica manu ad Maldiuas insulas; Ioannem Dezam cum vna triremi, lembis sexdecim, ad Malabaricam oram obtinendam; & alios, prout exigebat res, in alia loca dimisit. Dum apud Indos, quas dixi turbæ sedantur; ad Mo-
B lucas interim, haud minus atrox ac detestanda incidit res. In eius emporii præfectura Garzias Henricus Antonio Britto successerat. Is, & belli tædio fessus, & paucitate suorum adductus; Tidorensi regulo expetenti pacem dederat in has leges; vt intra sex menses, tormenta, & alias res omnes per bellum Lusitanis ablatas, necnon fugitiua mancipia redderet. Lætus optata pace Tidorensis, id laborabat vnũ, quomodo perpetuam eandem ac stabilem faceret. In hac deliberatione versanti, optimum visum est, Cacilem Aroezium Ternatensem, cuius supra meminimus, quam arctissimo necessitudinis vinculo sibi coniũgere; quod is cum apud populares opibus, tum apud Lusitanos gratia & auctoritate plurimum valeret. Ergo per fideles internuntios, cum egregiæ cuiusdam voluntatis testificatione Aroezio filiam in matrimonium offert. Id Garzias interpretatus ad labefactandam ipsius potentiam haud dubie pertinere; omni conatu dirimere atque impedire nouam affinitatem instituit. Ad eam rem aptius occurrit nihil, quam arrepta qualibet occasione recentia fœdera soluere; & eodem Aroezio adiutore, quẽ natura leuissimum, & quietis inimicum nosset; Tidorensibus arma quamprimum inferre. Cum hæc sententia placuisset; extemplo per legatos ab Almansore ex con-
C ditionibus efflagitare instituit cum cæteras res, tum vero tormenta; quippe quorũ partem ex insula abesse, atque haud ita facile restitui posse intelligeret. Ad hæc regulus benigne respondit; necdum exisse diem in fœdere præstitutum; & sibi nihil maiori esse curæ, quam vt omnia sua Lusitani recipiant. Et cæteris quidem in rebus, non magnam fore cunctationem. tormenta se aliquot Bactiano regulo cõmodasse: ad ea exigenda reuehendaque spatio esse opus. veruntamen daturum se operam, vt ad condictum tempus Ternate cuncta sistantur. interim se, præter cętera incommoda, morbo etiam implicitum teneri. petere ab Garzia, & rogare pro reconciliata gratia, moram eam boni consulat, ac simul, vt medicum aliquem ad se mittere ne grauetur. At ille, minime patriis artibus, cum se excusationem accipere simulasset; medicamentarium nescioquem e suo comitatu summisit. is, e condicto videlicet, nihil minus metuenti ægroto venenũ pro pharmaco miscuit; ex quo, paucis diebus, per speciem ægrotationis fraude vtcunque celata, decessit. Defuncto regulo, magnus in vrbe luctus fuit, magna perturbatio rerum omnium. Eo acrius Garzias mœrentibus ac perculsis instare; & nisi tormenta extemplo restituant, denuntiare bellum. Ad ea Tidorenses coacto ægre concilio respondent: orbam ciuitatem in summa tristitia & mœrore versari: Almansoris insepul-

tum

tum adhuc iacere corpus: id vbi terræ mandarint, ac iusta suo Regi persoluerint; D nihil habituros antiquius, quam vt Lusitanis omni ratione satisfiat. Hæc demisse ac suppliciter agebant ciues: & status erat rerum, qui vel ferrea pectora lenire ad clementiam posset. At vero Garzias, vno tantum interposito die, nauibus ad Tidorem accedit, paratas ad eædem & rapinam copias confestim exponit. oppressi oppidani extemplo diffugiunt. Ille desertam inuadit vrbem; contra omne fas diripit, direptam incendit. Nihil eo facto grauius ad vicinorũ aures accidere potuit. Ex eo tempore cum à cæteris littoribus, tum à Baciano præsertim, Lusitani minis armisque procul haberi cœpti. Sub idem tempus, ab Hispali naues quinque ad Molucas intenderant iter, ducibus iis, qui Magalianis è comitatu superarant. Eæ, nondum probe explorato cursu, variis casibus dissipatæ sunt. optatos portus vna tantummodo oneraria tenuit. Martinus Ignatius Carquicianus præerat, homo Cantaber, cum propugnatoribus ferme trecentis. Is cognita Tidorensium clade, destitutam insulam summa accolarum voluntate occupauit, ac muniit. Inde inter Ignatium & Garziam, cum contestationibus minisq. nuntii commeare. Molucense emporium ambo sibi iure finium afferebant, & alterum vterque excedere ex iis locis, ac nihil eius negotiationis iubebat attingere. Ex hoc, iurgiis primum, tum etiam prælio leui certatum est. Postremo induciæ factæ, quoad ea de controuersia suum vterque consuleret Regem. Vixdum externi quieuerant motus, cum inter ipsos Lusitanos tetra visu, fœda relatu exorta dissidia. Georgius Menesius, successor Garziæ, Ternatem aduectus; inter cætera illud habebat ab Indiæ Prætore mandatum, vt Garziam in reditu per Borneum insulam cursum tenere, iterque illud explorare iuberet; quod multo compendiosius Moluccas à Malaca petentibus esse diceretur. At Garzias, qui ad Bandam insulam (quæ vetus erat nauigatio) vna cum aliis instituta mercimonia dudum haberet; perculsus necopinato Georgii præcepto; varias excusationes afferre, tergiuersari, deniq. omnia malle, quam negotia priuata relinquere. Et Georgius, ne contra virum pertinacem cũ suæ dignitatis iactura diutius tenderet; Garziæ loco Vascum Laurentium, virũ egregie fortem ac fidelem, cum vna caracora, quod nauigii Molucensis est genus, ad ea compendia perquirenda proficisci iussit. Hoc inter Garziam & Menesium simultatis initium exstitit. Per eosdem dies, Ioannis Regis nomine edictum est, quoniam in stipendia militum, & arcis munitionem magni sumptus fierent; ne cui omnino, præter apothecæ regiæ curatores, aut coemendi ab incolis caryophylli, F aut externis venundandi esset ius. Inter ipsos autem curatores, & magistratus vrbis, conuenerat pretium, quo ne pluris vel optimæ fruges Regi constarent. Id monopolium ægre admodum passi Lusitani, quippe qui mercaturæ impensius multò, quam militiæ insisterent. Ergo, per summam impudentiam contemptis edictis, vnusquisque venditores ad se priuatim allicere; vberiorem offerre mercedẽ; nullam regii quæstus, aut publicæ vtilitatis rationem ducere. Aduersus ea Menesius, monitis, precibus, minis aliquandiu niti: sed posteaquam se frustra conari, & cupiditatem imperio potentiorem animaduertit; suo periculo sapiens esse diutius noluit: remissa paulatim seueritate, cæterorum exemplo suam ipse quoque rem agere aggressus est. Inter hęc, Martinus Ignatius Castellanorum dux è vita migrauit. in eius locum suffragio militari suffectus Fernãdus Turrianus indignari cœpit, suę cohorti leges dictas à Lusitano; virosq. fortissimos, emenso per tot pericula tanto pelagi spatio, in aliena terra sedere otiosos. Cum eadem alii fremerent, & aperte vociferarentur, vi atque armis hostem inde pellendum; Turrianus de communi sententia rupit inducias; exstructaque & ornata biremi, hostiliter insectari Lusitanos instituit. Contra hoc malum Menesius vti pari magnitudine actuarium sine mora pararet, cum aliunde, tum ex inchoato Garziæ (necdum

enim

A enim ex ea regione discesserat) iunco, fabros pro imperio accersit. Id Garzias non necessitate, sed odio ac maleuolentia factum ratus; extemplo ad amicos refert. in iis erat mysta quidam, consors eiusdem negotiationis (adeo sacratas quoq. mentes amor pecuniæ de recto sensu detorquet) cui, modo ne sordidum lucellũ amitteret, nihil erat pensi quid faceret diceretue. Huius maxime instinctu Garzias, indignum facinus clamitans, profectionem suam sine causa impediri; naualia, vbi tum præfectus agebat, petit infensus: abductas operas reposcit; iniuriam acerbe ac vehementer expostulat. Menesius contra; & iure factum tueri, & ipsas temporum difficultates obtendere. Eam excusationem cum alter haudquaquam acciperet; magis magisq. accensi ambo: & inter altercationem prouectus intemperantia linguæ Menesius Garziam insanum appellat. Ad eam vero vocem Garzias adeo exarsit, vt stricto gladii capulo audacius quam priuatum hominem decet, præfecto cum maledictis intenderet minas. Concursu dein hominum facto, sedata rixa. tum verò Garziæ sectatores laudare constantiam viri; suadere vt in incepto persistat: suorum laterũ, si periculum immineat, oppositus polliceri. Cõtra Menesiani, Garziæ facinus & impudentiam exaggerare verbis; pessimi exempli rem nulla mora interposita vindicandam; & seditiosi vnius capite sanciendũ B imperium dicere. Hisce rationibus adductus Menesius, misso viatore Garziam citat. quo ille spreto cum insuper vim pararet; iusto dolore commotus Menesius, tormenta ex arce ad ædes Garziæ diruendas obuerti iubet. Minuit nonnihil ea res ferociam viri. & abiectis in præsentia pugnæ consiliis (sic tamen vt in voce vultuq. contumaciam cerneres) contemptum obit vadimonium, atq. inde semet in custodiam dat. Hic amici & fautores Garziæ, licet factum ægerrime ferrent; tamen quieuere aliquandiu, rati fore, vt ea satisfactione lenitus Menesius iras poneret; solutoq. Garziæ tandem aliquando cum suis proficiscendi faceret potestatem. Sed longe eos fallebat opinio. Vim sibi propemodum illatam, & imminutam in sua persona maiestatem regiam fremens præfectus, aperte iactabat, sibi certum esse, primo quoque tempore vinctum Garziam ad Prætorem Indiæ mittere. Ab ea sententia cũ à familiaribus deduci non posset; deprecator adhibitus Aroezius ipse, ex quo vel maxime tum Lusitani pendebant, nihil omnino impetrauit. Tum Garziani, præcipites iracundia, conspiratione facta, consilium capiunt amentiæ plenum; vt hostes vltro ad vrbem aduocent, iisque vtantur adiutoribus ad opem vincto ferendam. Eo terrore perculsus Menesius, ne per domesticas dissenC siones portam externo aperiret hosti, occupat eam ipsam rem sui beneficii facere. Garziam per communes amicos leni castigatione monitum ne pertinaciam adderet culpæ; hortatur vt condonatis Regi optimo inimicitiis, bona fide secum in gratiam redeat: quo in summa rerũ difficultate, communi animo viribusq. rempub. à Castellano defendant. Haud incassum hortatio adhibita. Victus necopinata clementia & comitate Garzias agit gratias præfecto: siquid vel aliorum impulsũ, vel animi perturbatione deliquerit, ignosci postulat sibi: & in posterũ non Regis modo, sed etiam ipsius Menesii causa in eius potestate se fore futurum esse confirmat. Iunctæ dein dexteræ, & demptis compedibus extemplo Garzias in pristinum splendorem est restitutus. Læta ea res coniuratis accidit: atque ob id ipsum à proditionis incepto nefario destiterunt. Pungere mox cæpit eosdem arctior in dies Garziæ cum præfecto concordia: nam vt ad Garziam tegendum adiuuandumque, vbi discrimen ingrueret, parati erant omnes; ita familiarem eius cum Menesio consuetudinem oderant, & consensum in bello ceterisque rebus administrandis: quippe quibus, militiæ deserendæ, atque ad suas cuique nundinas abeundi spes erat vna, turbidæ res, & obstinata ducis vtriusque dissensio. Ergo communicatis iterum consiliis, reconciliatam nuper amicitiam denuo labefacta-

re

re & conuellere omni ratione conantur. Varias primum causas offensionum serere aggressi;& ad alterum alterius confictas vel querimonias, vel maledicta deferre. Vbi artibus hisce parum proficiunt, ad nouum scelus adiiciunt animum. D Aethiops erat quidam,praeualens viribus,e Menesij domo.hunc ingentibus promissis adducunt,vti se ab hero ad Garziae caedem solicitatum esse mentiatur: ipsi dein rem per arcanos susurros quasi mysterium tradentes alii aliis, ad Garziam denique detulere. Qua ille criminatione tametsi commotus est; tamen adduci nequibat, vt inter mutua quotidiani conuictus officia, tam recenti praesertim ac tam illustri gratiae reconciliatione,tantum nefas a Menesio conceptum existimaret. Ast, vbi testis idem & index mandati maleficii accessit Aethiops;enimuero, quasi certa iam re, Garzias & vultu & animo penitus crimen accepit. ac ratus in eo rem verti, vter facinus antecaperet; primo coacta manu interficere Menesiũ cogitabat: dein veritus ne caedis eius inuidiam sustinere non posset; comprehendere hominem, & vicissim in carcerem condere statuit; horrantibus idipsum amicis; & asseuerantibus haudquaquam defutura postmodum crimina ac testes, quibus premi reus, ac detineri, atque ad extremum obrui posset:interea Garziae, pro ipsius auctoritate,compositis ad arbitrium rebus,quae primum nauigandi facultas daretur, ex residua copia non defuturum quẽ ad nouum vsque Regis decretum arci praeponeret. Hisce ita constitutis, in omnem occasionem rei bene gerendae cuncti excubabant. Ac demum Garzias nactus opportunitatem, quod Menesius partem suorum ad Maquienum insulam eum Aroezio miserat,vt Castellanum ab eo commercio prohiberent; alios insuper ipse ad cõuiuium in diem certum inuitandos curauit à Francisco Castrio quodam ex suis intimis,ad Tolocum,qui vicus à Ternate distat ferme quatuor millia passuum. Vbi ea dies aduenit;circa pomeridianas horas,quod remissionis & otii ferme tempus est; satis cõperta custodum infrequentia, certos è suorum numero in arcem praemittit; qui praefectum lusu facetiisque detineant. dein cum audacissimis aliquot ipse paruo interuallo subsequitur. Nulla in introitu difficultas fuit, quippe, assueto quotidie admitti;& tum desertis plane stationibus, & ex patente ianua clauibus incredibili socordia & securitate suspensis. Eas coniurati detractas immittunt serae, foresq. silenter occludunt. Inde ad penetralia familiariter intromissi,accepta & reddita salutatione considunt. Neque ita multo post Garzias Menesium aleę intentum repente medium corripit:reliqui,pars duobus,qui forte ibi aderant,praefecti administris,ne vociferando tumultum excirent,ora manibus obstruunt;pars hęrentem in tergo Menesii Garziam adiuuant. Erat Menesius insigni corporis firmitate,ac tum vires addebat dolor. itaque per summam indignationem exclamanti lacertisque,& morsu,& calcibus diu multumque eluctanti, aegerrime tandem vincula inicta; &, quo tutius adseruaretur, detractus in imam arcis turrem includitur. Garzias denuo praefecturam vsurpat. Cęterum neque eius rei sat probabilem in vulgus causam afferre poterat: & reputans apud se atrocitatem facinoris,iudicia nimirum,& offensionem Regis extimescebat. Augebat solicitudinem, quod Menesiani ad Maquienum,cognita praefecti iniuria,fremere,atque ad eam vindicandam propediem affuturi nuntiabantur. His anxius curis Garzias,haud inepto consilio venundandum ratus quod mox amissurus erat, Menesium alloquitur;iacentique & afflicto quas vult conditiones imponit; in iis, vt sibi ad profectionem (quando iuncus nondum esset absolutus) Petri Botellii nauem attribuat; liceatque sibi quos velit à Molucis abducere. Ita Menesius è carcere missus, cum libertate gubernaculum recipit. Concio dein ab eodem vocatur. In ea concione questus Garziae perfidiam & latrocinium; conditiones omnes quippe coacto expressas,rescidit: Garziam etiam ipsum comprehendere,& eius bona publicare

A care cupiit. Verum ille tormentis in arce confixis, ne in abeuntem exerceri possent, arreptaque naui, iam vela fecerat. Absentem ergo Meneſius (quod reliquum erat unum) perduellionis crimine condemnauit; totamque caussam teſtaro deſcriptam, ad Prætorem vrbis Malacæ tranſmiſit; ac ſimul, feſsis rebus auxilium ab eodem expetiit. Dum ad Moſucas in tam variis ac peruerſis hominum voluntatibus, alterno tanquam acceſſu receſſuq. æſtuant negotia Luſitana; interim ab aliis in alia regione præfectis multo commodius acta res eſt. Ad Longum oppidum non longe à Malaca, Mahometani incolæ paucos primo Luſitanos, dein miſſum à Malacæ præfecto ad eam rem cognoſcendam Aluarum Brittum, triremi quam ducebat, exutum, vna cum ſociis occiderant. Ad eas vlciſcendas iniurias denique profectus Martinus Correa, triremem recepit; ac magna cum hoſtium cæde captum oppidum concremauit. Et Ioannes Deza, præpoſitus oræ Malabaricæ, ſecunda aliquot prælia fecit. Zambucis aut paronibus quadraginta octo cum magna Mahometanorum cæde potitus eſt. Idem, aliquot locis deſcenſione facta, prædas abegit: vicos & villas exuſſit. atque exeunte demum æſtate Chinacutiales Calecuranæ claſsis præfectus, quæ ſexaginta paronibus, & magna armatorum copia conſtabat, ab eodem Deza memorabili pugna
B victus, cum ſeſe in mare eieciſſet; inter enatandum è fuga retractus, haud parua dein mercede in libertatem eſt reſtitutus. Eadem æſtate præter ſpem fuit otium ab Turca. Et Antonius Miranda cuſtos Arabici maris, claſſe in ſtationes idoneas trifariam diſtributa; alias atque alias Mahometanorum naues cum oneribus pretioſis excepit; Armuziamq. profectus, prædam in eo emporio vendidit. Ex eadem claſſe Mirandæ, ſcapha vna Ciaulum petens, in manus latronum Dienſium incidit. Luſitani ſeptendecim ea ſcapha vehebantur. Comprehenſi omnes, gratum in primis donum Cambaiano Regi ſiſtuntur. Ille Didacum Meſquitam ex eo numero, apprime generoſum ac ſtrenuum, à Chriſto ad Mahometem allicere blanda oratione conatus eſt. Id verò Didacus cum fortiter ac præciſe negaret; quinetiam vltro in pſeudoprophetam probra & maledicta ingereret; horribile dictu, in os hiantis bombardæ totus inſeritur, cum grauibus minis, ni extemplo pareat, ignis ab tergo applicandi. Cum ne hoc quidem terrore de fide conſtantiaq. decederet; variis tormentis excruciatus, in aſperum denique ergaſtulū vna cum cætero comitatu coniectus eſt. Circa idem tempus ab Cocino profecta claſsis nauium ad quattuordecim, repentina procella, circa oſtium Catuæ fluminis oræ Malabaricæ, ad terram alliditur. Laceris nauibus Luſitani cum ęgre in
C tutum enataſſent; à barbaris aut capti, aut hoſtiliter trucidati ſunt. Eo ſucceſſu inflatus Zamorinus, ad pellendum maris poſſeſsione Luſitanum, nouam claſſem ornauit nauium varii generis centum & triginta. hiſce præpoſitus Cutiales, vir & militiæ peritus, & magna inſuper ſanctitatis exiſtimatione, quod paulo ante à Meca redierat. is intra portum Termapatanum copias continebat; vt in prætereuntem cum exigua manu Simonem Mellum, è ducibus Luſitanis vnum, ex occulto impetum faceret. Ea re cognita Vaſæus Prætor, quam intentiſsima cura intrā ſextū diem roſtratas maiores ſex; lembos tredecim inſtruxit. Et Antonio Miranda, qui ex Arabia venerat, ad cuſtodiam inſulæ Goæ relicto; ad Termapatanū duxit infeſtus. Tum Cutiales, pro certo putans adeſſe Mellum, è portu raptim egreditur. Concurſum acriter initio eſt: procedente dein pugna, Calecutanis (vt ſæpe alias) mira diuinitus incuſſa formido. tanto ſuperiores numero nauiū militūque, nulla parte certaminis pares Luſitano fuere. Interfecti aut capti duo circiter millia; parones triginta quinq. abducti, aut depreſſi: tormenta relata quinquaginta circiter. è Luſitanis, diuina ſcilicet protegēte clemētia, planè deſideratus eſt nemo.

Inde magno suæ genti decore parto (in conspectu enim Cananoris vrbis hæc ge- D
rebantur, omni ad spectaculum effusa multitudine) Prætor ad populandum Ma
labaricum littus victrici classe contendit. multis ibi nauigiis repentino aduentu
subditæ faces; palmeta succisa; mortales variis locis aut cæsi, aut auecti. Sed in
Gatuam præcipue vicum, impositum eiusdem nominis flumini, ab ira male acce-
ptæ nuper naufragæ turbæ, sæuitum est. ferro flammisque cuncta deleta. Ab ea
strage, classis ad Porcam eiusdem oræ processit. Locus erat opportunus, & æ-
stuariis à mari præclare munitus. Et dynasta, qui patrio nomine Arel uocatur;
prædatoriis nauibus haud exiguas opes eo congesserat. Huius auaritia simul &
inconstantia, quod ab Lusitanis paulo ante ad Zamorinum defecisset, Prætor
incensus; exposito militi prædam edixit. Ea vero mercede proposita, nullæ pa-
ludes, nullæ voragines militari cupiditati obstiterunt. per vias & inuia cuncti eni
tuntur. Et quod per eos forte dies Arel cum iuuentute in expeditionem abierat,
sine vllo certamine, quod vix optare essent ausi, potiuntur oppido, atque ad
prædam securi discurrunt. In ædes Arelis præcipue impetus est factus. ma-
gna inde signati vis auri, & argenti, gemmarumque, & pretiosæ ac peregrinæ
vestis exhausta. ac prænobiles fœminæ duæ, Arelis vxor, & soror, moni-
libus & margaritis regium in morem excultæ, detractis ornamentis, in serui- E
tutem abreptæ; quibus Arel postmodum ingenti summa redemptis, ad Lu-
sitanorum societatem & amicitiam precario rediit. Ab ea populatione naui-
bus Goam reductis; à Francisco Pereria Ciauli præfecto nuntii trepidi cum
litteris affuere; Diensem classem bene magnam in eo tractu vagari: Ciaula-
nam arcem perexiguo teneri præsidio: ni propere subuentum sit, ingens ab
hoste periculum imminere. Aduersus eum terrorem extemplo Prætor naues
variæ magnitudinis quinquaginta duas, & in iis duo millia bellatorum eduxit.
Vbi Ciaulum est ventum; per exploratores cognoscit, hostem ad quatuor in-
de leucas abesse. biremes erant quatuor & sexaginta, milite, remige, tormen-
tis instructæ. Mahometanus Hali præerat. Contra eas copias Prætor, in-
tentus vltimæ dimicationi, ab Ciaulo sub vesperam prodiit. Hectorem Syl-
ueriam actuariis præpositum, oram quam proxime legere iubet: ipse cum
maioribus nauibus altum tenuit, classe diuisa, quo minus hosti pateret effu-
gium. Atque illo die, tenebris iam imminentibus, nihil est actum. pugna
tantum in diem insequentem edicta. & quoniam præcipua in dextris erat spes,
mandatum nauarchis, ne tormenta in hostem emitterent, priusquam è pro-
pinquo manus conserere se posse diffiderent. Præmium pronuntiatum, qui
primus nauem hostilem inuaderet, aurei centum. Simul, quo magis propitium
haberent Deum, peccata Lusitani per confessionem expiarunt. Vbi postera il-
luxit dies, ad Bombainum sinum, applicita promontorio Mahometana clas-
sis apparuit, cognito iam Prætoris aduentu, ad certamen parata. Triplex
erat agmen. primum & medium minores præfecti, postremum Hali ducebat.
Inde mutuo conspectu irritatis animis, vti ad bombardæ ictum est ventum;
tormentis, quibus iam tum abundabant Mahometani extemplo rem gerere. Lu-
sitanus, quemadmodum imperatum erat, supersedere iaculis; perque volitantes
globos ac fumi nebulas omni conatu ad hostem appropinquare. Inter hæc, ne
barbaro, si de more fugam arriperet, ab tergo receptus daretur; circumuecti silen-
tio nauarchi octo, Maini fluminis ostium occupant. & ex altera parte commisso
prælio, primus Antonii Fernandi lembus in hostilem biremem incitato remi-
gio illatus, durioris materiæ repercussu longe resiliit. ex eo lembo vnus Franci-
scus Barrius Paiua in ipsam biremem transilierat primo statim incursu: destitu-
tus,

A tus, cum telis vndique peteretur; tumultuosæ pugnę procellam, ad suorum vsq; reditum, summa cum omnium admiratione sustinuit. Certatim dein transcensum ab aliis est. ac Barrio seruato, dum instant perculsis, inter ipsam forte dimicationem sulphurei pulueris olla ex ipso carchesio decidit; conceptisque repente flammis, tabulatum omne à malo ad puppim cum superstantibus in mare proiecit. inde sine labore, semiusta biremi Lusitanus potitur. Neque minus acriter interim à Syluerii cæterisque conserta manu res geritur. Multi è barbaris, aut intra naues, aut in ipsis fluctibus cæsi. Cæteri, vt inclinatam rem videre, passim in fugam effunduntur., neque multum in ea præsidii fuit. Maxima pars, intento ad Mainum amnem cursu, in stationem hostium incidunt. ita, ex vniuerso numero biremes in medio deprehensæ quadraginta sex, cum omnibus tormentis in potestatem venere; flammis absumptæ tres; quatuor à Maino exclusæ, cum Nagotanem oræ Ciaulanæ subiissent; ab accolis Indis oppressæ. Hali dux ipso pugnæ initio, posteaquam collato pede certandum animaduertit; diffisus suorum virtuti, præceperat fugam; ac primo flectere promonrorium institit; dein segni vento æstuque reciprocante detentus, leuiore arrepto nauigio Tanaham, atque inde Bazainum oppidum petiit. fugientem biremes aliæ sex inter tumultum adeptæ. E Lusitana classe, iterato miraculo, non modo nauis, sed
B ne vir quidem vllus amissus. Quod si cui forte incredibile videatur; Fernandum Lupium historicum interroget (nam alii auctores nondum exstant) quippe is non solum æqualis eorum temporum fuit; sed etiam ad hæc ipsa commentanda Indiam sese consulto peragrasse testatur. Equidem, & ex aliis id genus euentis, quæ multa iam ante retulimus, facile adducor vt rem ita se habere concedam; & quæ in diuinam haud dubie potentiam referuntur; non est cur humanis laudibus afficta videri cuipiam debeant. Cæterum Diensibus audita clades, mistum pauore luctum ingentem fecit: constansque opinio est, si protinus ab Hali fuso, Prætor Dium processisset; primo aduentu capi oppidum potuisse. Neque in eam rem Vasco consilium aut animus defuit; sed partim successoris aduentantis fama retardatus; partim intercessione minorum ducum atque obtrectatione deterritus; omissa re, naues cum ingenti præda Goam reduxit incolumes. & quando foris aliorum culpa non poterat; domi certe, Lusitanam rem omni conatu promouere perrexit. Atque è portorio & scriptura multis iam ante fraudibus ac rapinis, magno commeantium bono sublatis, deinceps in administrationem rei naualis toto pectore incubuit; vt paratas haberet successor mariti-
C mas copias, si, vt pro certo putabatur, ad expeditionem Diensem animum adiecisset. Ergo, adhibita diligentia, paucis mensibus classem ornauit, quantam rarò alias habuit Lusitanus, nauium centum & triginta sex. in quibus erant rostratæ celsiores quatuordecim; triremes quas vocant regias, sex; celoces octo; dromones sex; biremes aut lembi, duo supra centum. Inde ad ædificia & sarta tecta conuersus, in Armuziana arce nouum è regione portæ propugnaculum exstruxit; muros ac templum instaurauit. Ciauli, intimam turrem, vbi præcipua quæq; adseruantur, maiorem in altitudinem extulit. portum, qua descensus in oppidum est, quadrato lapide muniit, & duo armamentaria facienda curauit. Goæ partem mœnium ad mare versam expleuit; & ædem vrbis maximam dudum inchoatam absoluit; & Franciscanum cœnobium nouo tegulo operuit. Cananore, puteum de quo inter obsidionem acriter dimicatum fuisse docuimus; perducta fossa, castelloque ad labrum fossæ excitato, intra munimenta complexus est. necnon arcis mœnia labefacta refici; & præfecti domum & apothecam amplificari iussit. Itemque Cocini quæ pars ad mare vergit, armauit mœnibus turribusque., & alia non pauca peropportune ad eas munitio-

tes adiunxit. ac demum, debitis militi trecentorum millium aureorum sti- D
pendiis cum fide & cum gratia persolutis, prouinciam optime constitutam expli-
catamque successori Nonnio Acuniæ tradidit. Is, anno priore, magnis nauibus
vndecim, & Lusitanis epibatis ter mille Olisipone profectus, magna parte nauium
infortunius amissa, circa Melindem aduersis tempestatibus hyemare coactus e-
rat. asperum littus & importuosum habet Melinde. tutior longe ad Mombazam
statio. Ea statione prohibitus ab tyranno (ad quem ob id ipsum oratores præmi-
serat) exposito milite se se ad oppugnationem parabat. Neque ausi certaminis
aleam subire Mahometani, raptim defosso quod pretiosum erat, vna cum tyran-
no profugiunt. Lusitani sine sanguine oppidum ingressi, quod reliquum erat
è suppellectili cibariisque, diripuere: atque exacta demum hyeme, ac refecto mi-
lite nauibusque, Nonnius Armuziam venit. Ibi, ex Ioannis auctoritate Rafus
rector olim Zeifadini pueri; vir facinorosus ac subdolus, in vincla conijcitur.
Ea re commotus Bardadinus Rafi cognatus, is qui Baharenum insulam benefi-
ciario nomine obtinebat, ab Armuziano Rege desciuit, probabilem causam na-
ctus, quod Rafus intra ædes regias fuerat comprehensus. quæ res tametsi pla-
ne inicio acciderat Rege; tamen id ipsius iniussu Lusitanos ausos persuadere si-
bi non poterat. Ergo iracundia in Torum accensus, intra arcem egregie muni- E
tam sese cum coniugibus, liberis, pecuniisque receperat: ac stipendium Armu-
ziano palam abnuebat. Ad eum opprimendum missus ex fœdere Simon Acu-
nia cum nauibus sex, & militibus haud plus trecentis; aduerso vento diu deten-
tus, ad portum denique Bahareni defertur. Sub eius aduentum Bardadinus
non tam præsentis classiculæ metu, quam ne in posterum aduersus se Lusitani-
ca arma conciret; candidum vexillum petendæ pacis in muro statuit; ac simul
per interpretem Acuniæ nuntiari iubet, se ab Armuziano iustis ac piis de causis
dissidere: cum Lusitanis vero nullas exercere inimicitias; quinimmo, quo-
niam ab Toro stent, paratum se in Ioannis Regis gratiam cum suis rebus abire,
arcemque iis vacuam tradere. Haud aspernabatur conditionem Acunia: sed mi-
litum clamoribus, qui prædæ spe illecti, coercendum vtique rebellem, & sal-
tem pecunia mulctandum fremebant, ab salutari sententia abductus; vnam pa-
cis rationem esse respondit; vt Bardadinus & cæteri cum singulis dumtaxat ve
stimentis excederent. Tum ille candido vexillo apposuit rubrum: vti se æ-
que ad bellum atque ad pacem (quando ita vellent) animatum Lusitani sentirent.
Erat Acunia, præter paucitatem copiarum, à bellico etiam instrumento fla- F
gitiose imparatus. Ergo suorum conuitiis coactus exscendere, eum admota
bombarda muros quatere instituisset, vix toto vertente mense tormentarius eum
puluis defecit. & Arabes, cum pro muris dimicando, & obstruendo obmolien-
doq. vbi quid perforatum aut dirutum erat, acriter obstitissent; tũ verbis insuper
Lusitanorum temeritatem, & conatus irritos eludebant. Bardadinus quidem, a-
deo se metu omni vacuũ præbuit; vt Lusitanis perquam amico suaderet animo,
integris rebus abirent: quippe & oppugnationem infeliciter experti; &, si obsidio-
ne inclusos vrgere persisterent, ab ipsa regionis & cæli intemperie; grauiores etiã
quam ipse vellet, pertinaciæ pœnas daturi. Neq. vana fuere prædicta. & loco graui,
& caloribus maximis, cũ arena uehementissimo Solis ardore æstuaret; ad hæc, odo
re tetro, ingruere morbi in milites cœperunt. breuique adeo grassata pestilentiæ
vis; vt ex omni numero vix triginta ad arma sustinenda sufficerent. Neq. hæc Bar-
dadinum fallebant: qui si vti occasione voluisset; stratos passim opprimere ac
delere facili negotio potuit. Sed partim Ioannis demerendi gratia, ab eruptione
continuit suos; partim etiam ne Lusitanorũ clades, propinqui sui Rafi capite lue-
retur. At Simon Acunia, in summa terũ desperatione, cum aliquandiu hæsisset;
ad

A ad extremum, omisso incepto proficisci constituit. Non longe à mari posuerat castra. ac nihilominus tanta erat lues, vt cum baiuli & iumenta deessent, ægrotos, iniecta pedibus reste, veluti cadauera ad naues pertrahere valentiores pauci cogerentur. ac Simon ipse, impositis admodum ægre tormentis, cum vela fecisset, ab dolore male gestæ rei paucis diebus extabuit. Circa idem tempus, Hector Syluería, dum Cambaianos agros circa Nagotanem flumen effuse vastat, ac vicos incendit; ab Regis præfecto qui cum sexcentis equitibus, & duobus millibus peditum propinqua oppida tuebatur; retro ad naues compulsus est. Cæterum nihil turpitudinis in receptu fuit. Tenorem pugnæ seruantes Lusitani, cum agmen Syluería clauderet, ad littus peruenere. Vnius etiam (cuius immerito intercidit nomen) in eo tumultu insigne facinus extitit. Is, parma hastaque extra ordinem pugnans, infestum conspicatus equitem in se venientem; mansit intrepidus: tollentique ad vulnus brachium, vltro ipse ferrum in axillam adegit: ac fuso ex ephippiis hoste, victor equo potitus est. Nec mora; nouus repente eques è pedite, cum alio item, haud absimili euentu, concurrit. per medium pectus, nequicquam obstante lorica transfixum, humi præcipitat. apprehensum habenis equũ, ad Syluériam præter omnium ora sine vlla trepidatione perducit. Neque, ad in-
B citamentum aliorum, tam strenuo bellatori præmiũ defuit. Equestribus insignibus ab duce, virtutis ergo, donatus, atque à Prætoribus Indiæ præcipuo deinde in honore semper est habitus. Ab ea populatione Syluería legens oram, ad Bazainum oppidum aduerso flumine subiit. is locus tria circiter millia passuum distat ab aperto mari; ac tũ sine arce aut mœnibus erat vllis. tantum ad flumen, qua è nauibus in terram exscensus est, lignea munimenta & aggerem cum propugnaculis tribus, tormentis sexaginta, barbari obiecerant. Præsidebat è prælio nauali nuper elapsus Hali cum tribus peditum millibus, & equitibus grauis armaturæ quingentis. atque ad eas tuendas munitiones parte copiarum relicta, cum reliquis ipse intra oppidum occulte consederat, vt si vallo superato Lusitani ad frequentia tectis loca proueherentur, in arcto deprehensos, vel etiam ad prædam palatos opprimeret. Syluería admotis ad littus nauibus, cum ex omnibus locis pugnam posceret miles; Canarinos ducentos ad primum hostium impetum frangendum præmisit. subsequuti mox Lusitani cum ingenti ardore, obuiis in aduersa tormenta pectoribus, ad ipsas munitiones celeriter euasere. ibi atrox fuit prælium: dum saxis partim ac sagittis, partim etiam contis & gladiis barbari
C obstinate resistunt. Sed ad extremum vndique pulsi, ad tecta refugiunt; & Lusitanus vallo potitus cum tergis fugientium instaret, eodem impetu ad vrbem defertur. Tum Hali dux cæterique ex insidiis præpropera festinatione consurgũt. neque Syluériæ in re subita defuit animus; dato repente signo, milites ex vrbe in campum eduxit. ibi densatis ordinibus impauidi hostem excipiunt. Et Hali ratus fugere Lusitanum, cataphractos primum immisit: quæ res barbaris fuit exitio. siquidem Lusitani fistulatores plumbeo nimbo in equitatum effuso (quo tum missili barbaria carebat, maiora tantum tormenta conflare didicerant) equi & ad fistularum bombos pauore consternati, & vrentibus introrsum globis in rabiem acti, domitis frænis in suos auertuntur; atque in perturbata peditum acie tanto maiorem stragem dedere, quanto magis in orbem sine intermissione fistulas exercens ab tergo Lusitanus instabat. inde haud magno certamine cuncti fugam arripiunt: neque pugnam instaurare deinde quisquam est ausus. Tum Lusitani direpto oppido flammas iniiciunt: ac deinceps omnem circa regionem ferro atque igne peruastant. eo metu, maris accolæ ad interiora compulsi: Tanahensis vero dynasta finitimus, annuo stipendio imposito in fidem acceptus. Per eosdem fere dies, intra ostium Ciales amnis oræ Malabaricæ, Calecutana

ingens nauis latebat, opimis onusta mercibus, cursum ad Mecam exspectans. hanc D parones duodecim, triplici ordine, validis retinaculis inter se conserti, & crebris à fronte & vtroque latere tormentis instructi, pro muro atque aggere tuebantur. Ea re cognita Antonius Miranda, qui eam regionem classe obtinebat, adiuncto Christophoro Mello, qui cum vna triremi & sex lembis ab Goa nuper accesserat; duplici agmine ab vtraque parte fluuij ad hostem subiit. Tormentis primum emi nus vtrinq. certatum. dein cum primo paronum ordine congressi cominus Lusitani, tanto ardore prælium iniere, vt non ferentes impetum barbari se se partim in mare præcipites darent; partim in secundum ordinem haud magno interuallo se se reciperent. Sed ne ibi quidem territis consistere licuit. Circumuenti extemplo omnes, vel incendio exusti, vel ferro cæsi, vel in seruitutem abducti sunt. é paronibus item arsere quatuor: reliqui simul cum oneraria mercibusque in potestatem venere. Inde Miranda populatus agros, nemine obuiam armato, onustum spoliis militem in naues recepit. Fama dein repente accidit, Calecutanos aduentare parones circiter quinquaginta. E Cum iis haud procul à monte Formoso quem appellant, prospere dimicatum est. Paronibus quatuordecim non sine magna hostium cæde captis, fugatis reliquis, cum ingenti æque terrestri, ac nauali præda, Christophorus Mellus Goam, Antonius Miranda Cocinum in hyberna concessit.

Libri noni Finis.

HISTO-

A

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DECIMVS.

B

T Nonnius Acunia cum solennibus cæremonijs & supplicationibus inito magistratu (is fuit annus apertæ Indiæ trigesimus secundus) nouos de more præfectos, ad obtinenda præsidijs maria destinauit. In ijs Antonium Sylueriam cum nauibus longis quinquaginta tribus, & Lusitanis epibatis nongentis, é quibus erant fistulatores quadringenti, Cambaiam bello vrere, atque omni clade vastare iussit. Hectori Syluerię, ad Arabici freti custodiam, rostratas celsiores quattuor, dromones duos, quattuor lembos attribuit. Oræ Malabaricæ, Didacum Sylueriam cum duabus biremibus, dromone vno, sex lembis præfecit. itemq. alijs alia munera ex regijs commentariis delegauit. Ab ijs vario euentu gestæ res. Antonij Syluerię precipuum decus inter omnes fuit. Is, cum ea quam dixi manu profectus ab vrbe
C Goa, Ciaulum tenuit: inde Rainelum Cambaiæ petit infestus. Mahometani oppidum habent, ex eorum genere quos Naiteas appellant. Campestris est locus, quattuor circiter à mari leucas, amni adiacens tortuoso, qui, propter tenuitatem, leuiora duntaxat nauigia patitur. Ager circa, frumenti & oryzæ ferax, multa insuper in lautiores dapes abundat alite; & incolæ, accipitrum genere, quos vulgo falcones vocamus, aucupium scienter exercent. Oppidum, ædificiis é polito lapide, & multiplici contignatione frequens, non modo propter soli vbertatem, sed etiam propter opulenta Sinarum commercia, scatebat ea tempestate omnibus diuitiis, & egregiam bello iuuentutem iuxta in terrestres, ac nauales expeditiones præbebat Regi. Præcipuum tamen (vt in plana ac fertili regione) robur in equitatu, quo ferme cataphracto, more Persarum vtuntur. & cum nulla pars corporis ad vulnus patet; tum ad feriendum hostem pugione precincti equites, bina vel terna spicula gestant manu; & præter hęc, ex ephippiis arcus & pharetra suspenditur. Syluerra ad fauces fluminis classe delatus, maiores naues cum ducentis armatis in salo reliquit. Ipse caturibus cum cætera manu subuectus; Surratum oppidum, metu incolarum desertum, ex itinere incendit. ac Rainelani, tum agrestium fuga, tum fumantibus tectis admoniti, quod mœnibus carerent; ad amnis

ripam

ripam atque ad omnes viarum aditus munitionibus raptim excitatis, maiora tor- D
menta & militum stationes opponunt. Inde in Lusitanos cum ingenti clamore
ac tubarum sonitu appropinquantes, horrifica vis telorum emissa: cæterum pro-
pter ipsam nauigiorum humilitatem nocuit nemini. Simul, ad prohibendum de-
scensione hostem, equites prodierant circiter quadringenti. hos, præmissa fistu-
latorum cohorte, Sylueria, territos facili negotio intra oppidum repulit. Tum
egressi in terram cæteri, submissis identidem ex arte corporibus vitabundi, ne-
mine prorsus amisso, ad ipsa tormenta succedunt; ac pede collato, ardentibus
animis ineunt pugnam: quam aliquandiu ancipitem oppidani fecere, dum in ar-
cto conglobati, pro tectis ac focis egregie dimicant. Sed ad extremum validâ im-
pressione facta Lusitanus intra munitiones irrumpit: neque sustineri vltra impe-
tus potuit. pulsi è statione barbari, & decumanæ viæ faucibus captis, ex omni
dein parte fugam capessunt. Sylueria victor, hoste profligato, suos ignaros loco-
rum ab insequendo cohibuit: custodiisq. contra subitos incursus ab continen-
te dispositis; diripiendi oppidi signum dat: in omnes partes extemplo discurri-
tur. nitidissima suppellex; &, præter pecunias, multum eboris nobiliumq. vaso-
rum, & varii generis prætiosæ mercis egestum est. Expleri quamuis auidus prę- E
dæ miles potuit, si capaces oneri ferendo fuissent. sed veritus Sylueria, ne im-
modico pondere mergerentur; cæteris opibus ac tectis iniici flammas, & hostilia
tormenta, ex ære omnia, in medium fluminis alueum proiici iussit. Ad hæc, na-
ues incensæ viginti, & cotiæ, quas vocant, multæ, mercibus & commeatu, cæsaq.
materia in ædificationem onustæ. Neque minus atrociter in villas, hortosque,
& sata sæuitum est. Pleraque, vt ne vestigium quidem exstaret, ignis absumpsit.
Ea clades omnem late regionem terrore compleuit. & Lusitanus, victoria vsus,
impetu eodem oppida vicina, Damanum, & Agazinum, vicosque ignobiles
complures quasi procella peruasit. Inde cum ingenti prędâ & magno captiuorum
numero, in Bombainum insulam recepit sese: atque ibi, dum à Tanahensi dyna-
sta, aliisque exigit tributum, aliquandiu substitit. Hæc ea æstate ab Antonio Syl-
ueria gesta. Eodem tempore Cambaiæ Rex cum Nizamaluco per præfectos ge-
rebat bellum. ii, cum è Ciaulanis maxime finibus agerent prædas, aduersus eam
pestem, oppidani, à Pereria Ciaulanæ arcis præfecto, ex fœdere opem efflagi-
tant. ille cum paucis equitibus peditibusque inconsulte prouectus, multo maio-
res ac paratiores in hostium copias incidit: & plerisque suorum amissis, dissipatis F
aliis, ipse trepida fuga vix in arcem euasit. ob eam rem à Prætore Nonnio præfe-
ctura deiectus, inque ordinem, haud leui apud Lusitanos animaduersione, reda-
ctus est. Interea Malabaricæ regioni præpositus Iacobus Sylueria Calecutium
petierat iussu Prætoris, vti coram commodius ageret de conditionibus pacis; cu-
ius haud mediocriter cupidum sese denuo Zamorinus ostenderat. Vbi eò per-
uentum est, immutato repente animo barbarum, nouis aliorum fœderibus alliga-
tum, & à societate Lusitana prorsus alienum ostendit. Ea ne impunita esset leui-
tas, ignem Sylueria tectis immitti, & oppidanos qui ad extinguendum accurre-
rent, missilibus è classe impeti iussit. vtrumque impigre factum. & incendiariæ
ollæ in proxima coniectę ædificia, & è nauibus tela in concursantem ignis oppri-
mendi causa multitudinem mittebantur; atque vti aridam simul & valentem ma-
teriam flammæ occupauerant; deleri pæne tota vrbs potuit, si modo paulũ ad-
spirassent venti. Cæterum per aeris tranquillitatem præcipue stetit, quo ne plus
ducentæ ędes arderent. Inde Sylueria populabundus, ad omnia maiorum flumi-
num ostia nauium stationibus collocatis, quod è Lusitana re in primis erat, egre-
gie obtinuit; ne quid eo anno Malabaricæ frugis Mecam transuehi posset; & Ma-
hometani mercatores, exclusi temporibus, imposita iamdudum in naues onera

magno

A magno cum detrimento ibidem exponere;nauesque propter hyemem ſubducere
ſunt coacti. Hiſce rebus peractis, Sylueria, nouis ab Goa copiis auctus; Manga-
lorem, oræ Narſinganæ opulentum emporium, arcemque emporio coniunctam,
vi atque armis adortus, expugnat. Prædiues negotiator eum locum habebat in
poteſtate. is, cum iamdudum lateret ſub vmbra Luſitanæ amicitiæ, occultum cũ
Zamorino percuſſerat fœdus; ac mutua colluſione Calecutanas merces, cũ ius
ab Luſitanis nauigandi impetraſſet, ſuo nomine in Arabiam tranſmittere conſue-
uerat. Ea fraude comperta Luſitani captum oppidum arcemq. diripiunt; ad ſe-
xaginta maiora tormenta, & æris Cyprii, coralii, argenti viui, purpureæ & bom-
bycinæ veſtis, itemque tormentarij pulueris, & varii generis commeatuum, quan-
tum nauigia pati poterant, auectũ: cæteræ gazæ, vna cum ipſis tectis muriſque,
ſubditæ faces: quod flammis abſumi nequiuerat, ferramentis exciſum: naues tre-
decim concrematæ: nihil in agris frugiferum, nulla felix arbor in hortis relicta;
multi mortales aut capti, aut occiſi. Dynaſta ipſe, deſperatis rebus, cum inter
tumultum elaberetur; plumbea glande traiectus occubuit. Per eoſdem fere men-
ſes quibus hæc in India gerebantur, in Arabico littore noui motus exorti. Turci-
ca mancipia duo, Muſtafa quidam peritus rei bellicæ, & Sofar Chius natione, ſed
B oriundus ab Italia, Quæſtor Aegypti, Solimano præfecto per fraudem interem-
pto, & grandi interuerſa pecunia; cum militibus ferme ſexcentis Suezium perũt;
comprehenſisq. in eo portu nauibus, in Arabiam, expugnandi & obtinendi Ade-
ni cauſa traiiciunt. Caſtris loco idoneo poſitis, maior in dies multitudo ad fa-
mam belli, ac prædæ ſpem, è vicinis regionibus affluebant. Inde, cum quintum
iam menſem tormentis Adeni mœnia quaterent; & intenta cuſtodia commeatus
arcerent; Luſitanæ demum claſſis aduentu deterriti, quam Hector Sylueria du-
cebat; irrito incepto ab obſidione diſcedunt. & Sylueria, circa Aromata promon-
torium, onerariis aliquot haud incruento certamine captis, poſtremo Adenum
acceſſit: liberoque mendacio abuſus, Regi nuntiari iuſſit; ſeſe, cognito vrbis di-
ſcrimine, ſine mora, ne Turcæ pedem in Arabia figerent, inſtructis egregio mili-
te nauibus, adueniſſe, paratum prælio dimicare; Turcaſque inde per vim expel-
lere; ni ſponte ipſimet, eo perculſi metu, abſcedere maturaſſent. Dein pluribus ex-
ſequendo, poſt occupatam à Turcis Aegyptum, & finitimas Adeno terras, quan-
tum ab immani & inexplebili gente periculum vniuerſæ inſtaret Arabiæ; ac ſimul
in poſterum Luſitanas opes & auxilia pollicendo; Regem & recenti obſidione fa-
tigatum, & ſuis in præſentia diffidentem rebus, haud magno negotio perpulit, vt
C aliorum exemplo in Ioannis Tertii fidem ſolenni cum iureiurando veniret. Fœ-
deris conditiones fuere, vt Adenicis nauiculariis inſtitoribuſque, omnes in par-
tes, vna Meca excepta, commeate liberum eſſet; Regemq. ac regnum, Luſitani,
quoties tempora exigerent, ab hoſtibus tuerentur. Rex Adeni viciſſim, Luſita-
niæ Regem patronum ac defenſorem agnoſceret; eique tributi nomine in ſin-
gulos annos dena ſeraſinum millia Armuzianæ monetę perſolueret. In has ma-
xime leges iuncta ſocietas; & ſeraſini millequingenti extemplo ab Rege curati ad
coronam auream Ioanni in Armuzia vrbe fabricandam, quæ ſtipendii primitię in
Luſitaniam primo quoque tempore mitterentur. Cæterum profecto inde Syl-
ueria, barbarus metu ſolutus, ad ingenium rediit. & coalitam nuper amicitiam, ac
fœderum ius, inexpiabili facinore violauit. onuſtam pipere nauem Luſitanam,
quæ in Adeni portum ſecura decurrerat; cœcus auaritia, & vetere in Chriſtianos
odio, circumuentam repente diripi, & Luſitanos omnes, quique ea vehebantur na-
ui, quiq. in Adeni emporio relicti ab Sylueria fuerant, per ſummum nefas ſpolia-
ri, & interfici iuſſit, magnamq. ſibi pecuniæ ſummam eo ſcelere peperit. Cum hęc
cis Cori promontoriũ fierent; in Molucis inſulis hoc pacto ſe habebant res. Euer-
ſam

sam ab Garzia vrbem, Tidorenses, adiuuante Castellano, haud magna mole, D
quippe è lignea materia solisque, refecerant: & in defuncti Almansoris locum suffecerant adolescentulum (quo nomine, quibusue parentibus, nihil traditur) is dum ad puberem perueniret ætatem, tutela regni penes Radem erat Cacilem. in eadem insula Castellani exstructum iam ante ab Ignatio ad portus fauces propugnaculum, arcis instar, vallo & fossa munierant. Cæterum è trecentis bellatoribus ad centum ferme variis redacti cladibus, cum aliis, vt in tam longinqua regione, difficultatibus, tum paucitate maxime laborabant. Eadem Lusitanos quoq. premebant incommoda; verum eo meliore conditione, quod & ab suis ipsi coloniis emporiisq. aberant propius; & Boleifis demortui Regis liberos omnes (vti supra demonstratum est) obsides insulanorum fidei, inclusos intra arcem habebant. Sed huic locorum opportunitati, hominum industria, & publicæ rei studium deerat. siquidem neque à Malaca iamdudum, neque ex India, quasi nullæ iam essent insulæ Molucæ, quicquam vel in supplementum, vel in alimenta, vel in stipendia militum aduehebatur; ipso vel in primis eam negligentiam demirante Aroezio: & Georgius Castrius à præfecto Menesio ad Bandam insulam missus, vt in eo emporio, quod Molucensi diœcesi erat contributũ, pecunias mutuas ab Lusitanis qui ibidem negotiabantur, & militares viros aliquot Regis nomine E
sumeret; spernentibus iussa mercatoribus, nihil omnino impetrauit; ac per idipsum tempus Tidorenses pauci admistis Castellanis eadem loca perierant ad sollicitandos populos, atque ab commercio Lusitano auertendos. ij, in circulis cœtibusque magnitudinem Castellani imperii viresq. iactando; Lusitanę vero ditionis fines & copias eleuando verbis, & vtraque regna comparando inter se; haud paruos ad præoptandam potentiorum amicitiam in ea gente motus animorum fecere. Castrius æmulos ac seditiosos comprehendere casso labore conatus, Ternatem, vacuus nummis & commeatibus, desertissimo comitatu reuertit. Ita, Menesio quoque, in magna rerum inopia, fluxaq. gentium fide, ex omni numero paulo plus centum & triginta Lusitani supererant. Deleri à barbaris vtraque natio potuit, si communi consilio ad facinus conspirassent. Sed sordida lucri cupiditas, & ciuile odium ad mutuam perniciem præceps, ad tutelam publicæ libertatis incautum, adeo distrahebat animos, vt discordes infensique inter se, domesticis certaminibus externa fouerent arma. Ab Lusitano Ternatensis; ab Castellano Tidorensis iamdiu stabat: porrò ad Ternatensem Bacianius, incertum quas ob causas immutata in successorem Almansoris voluntate; ad Tidorensem F
Catabrunus Geilolii regni procurator, puero admodum eo quoque Rege, se adiunxerant. inter vtranque partem, ducibus Europæis minuta prælia ferebantur. Sed ex omnibus maxime bellũ ciebat Geilolius, spe concepta inter eos tumultus imperii proferendi; cuius rei facultatem quietis rebus cernebat nullam. Mauricæ sunt aliquot insulæ, de quibus ante dictum est, Morum vulgo omnem eum tractum appellant. Harum partem cum singuli obtinerent Reges, quod in primis opulenta est terra, mutuo se se inde pellere conabantur. Ea res, ad euertendum Tidorem, ne receptum vltra æmulis daret is locus, aditum denuo Lusitanis aperuit. Quippe in eam ipsam expeditionem, vt fines Ternatensium inuaderent, Rades & Geilolius cum sua vterq. classe in Mauricas profecti, Castellanis adsumptis circiter quinquaginta, Tidorensem vrbem arcemque cum imbelli plebe, & præsidio Castellanorum haud amplius quadraginta reliquerant. Ea re comperta Menesius, confestim arce Gomezio Ario concredita, centũ & viginti Lusitanos eduxit: adiunctisq. Aroezii, & Bacianii auxiliis, per speciem occurrendi hostium nauibus, cum à Ternate soluisset, repente ad Tidorem flexit iter. & copiis bipertito in terram expositis, vrbem & male munitam, & defensoribus pæne vacuam,

primo

A primo impetu cepit. Oppidani cum regulo dilapsi. vrbs iterum direpta & in-
censa. Inde ad Castellanos, qui se se in arcem vrbe capta receperant; missi à Me-
nesio codicilli, cum clementi adhortatione, vti rerum suarum statum agnosce-
rent; captiuos & cætera per bellum ablata redderent; & incolumes ipsi cum suis
rebus abirent; neu barbaricum solum respergi vltra Christiano sanguine pateren-
tur. Quod si Cæsarem respicerent, gratiorem illi haud dubie lenitatem in disce
ptando, & animi æquitatem in complectenda concordia; quam in perditis iam re-
bus, improba partium studia, & pertinaciam in bello extrahendo, futuram. Ad ea
ferocius primo responsum à Castellanis. dein, vbi admoueri tormenta scalasque
videre; Fernandus præfectus, accepta fide, ad colloquium prodit. In eo col-
loquio, post multam altercationem, denique pax ita conuenit. Castellani, capti-
uos & cætera ablata Lusitanis cum fide redderent. inde ad Zamasum oppidum
oræ Mauricæ cum suis rebus abirent. nullas præterea plagæ illius adirent insu-
las; neu quam eius mercaturæ aut negotiationis partem attingerent. Ternatensi
Regi ereptam paulo ante Maquienũ insulam restituerent; neu illi, neu Baciano,
aut aliis Lusitanorum sociis arma inferrent; nec Tidorensem, aut Geilolium, cæ-
terosue illorum hostes, vlla iuuarent ope: sed ibidem quieti responsum ex Eu-
B ropa super commercii controuersiis, vti cum Ignatio ante conuenerat, exspecta-
rent. Menesius naues iis præsidiumque Zamasum vsque præberet; neu Castel-
lanos, Tidorisue aut Geiloli Reges dein lacesseret bello. In hasce leges iusiu-
randum vtrinque exactum: & datis qui prosequerentur, Castellani Zamasum si-
ne mora transuecti. Sub hæc, Tidorensi quoque Regi data pax, & instaurandæ
rursum vrbis potestas facta, cum eo vt Ioanni certum quotannis tributum pen-
deret, neque Castellanis in posterum, aliisue nationibus contra Lusitanos adesset.
Additum etiam, vt Lusitanos aliquot haberet apud se, ad gentem Europæis in-
stitutis & moribus imbuendam. Per hunc fere modum compositis in præsentia
rebus; adulta iam ætate Boahates intra arcem emoritur. Neque abfuit veneni
suspicio, in Aroezium vulgo collata, quod vereretur (vt est solicita omnis am-
bitio) ne maturo ad imperium adolescente, dominari postmodum ipse desineret.
Suffectus in Boahatis locum germanus frater, natu minor, Aialus. Is verò vt
sibi tandem aliquando restitueretur, summa ope orare infelix institit mater. sed
apud surdas aures nihil ea deprecatio valuit. Aroezius, continuandi imperii cu-
pidus, obstabat in primis: sentiebatq. in ea re cum Menesio, quamquam alioquin
grauiter eidem infensus, cum alias ob causas, tum verò, quod Cacilem Vaiacũ,
C è primoribus vnum, plus æquo fouere, sibique palam anteferre videretur. quæ
res non Aroezium modo prorsus alienauit à Lusitanis, sed etiam ipsi Vaiaco exi
tium attulit. quippe, non ferens æmulum Aroezius, fictis primum criminibus ho
minem insectari cæpit; dein etiam, cum parum criminatio procederet, necem in-
uiso capiti aperte moliri. Vaiacus, cum se imparem opibus aduersario cerneret;
vndique insidiis appetitus (quod vnicum erat præsidium) in arcem ad Menesium
confugit supplex. Verũ ne ibi quidem tuto esse licuit. inclusum, Aroezius, quasi
maleficum & facinorosum, extemplo ad supplicium à Menesio expetit. Mene-
sius, cum neque Aroezium exacerbatum, & amico inopi afflictoque consultum
vellet, suos in consilium vocat. Ibi dum sententiis certatur; Vaiacus interea, me
tuens, ne postmodum noxæ dederetur inimico; sese præceleri desperatione e tur
ri præcipitat. Huius viri interitu, Menesium haud mediocris inuasit mœror.
Accessit ad iras acuendas, parua dictu res; sed quæ in iis gentibus magnos animo-
rum motus exciuerit. Petitam è Sinis paulo ante sueulam (vt fit) Menesius ha-
bebat in pretio. hanc extra muros forte pascentem, oppidani aliquot ex insidiis
occidere. Causa occidendi fuit, partim praua religio, quod Mahometicis & Iu-

daicis

A plo dedantur. Aroezius, licet malum id sibimet Lusitanos cotraxisse non ignoraret; tamen vrgente metu inuitus obtemperat. Tabona citati preses & duo e primariis, Menesio sine mora sistuntur. e quibus ille duos præcisis manibus domū remisit. Præsidē verò brachiis post tergum reuinctis, in littore destitutum, ferocissimis duobus molosis obiecit. quorū impetū ac dentes, varia corporis declinatione, aliquandiu frustra euitare conatus; horrente supplicii fœditatem effusa ex oppido multitudine; circunspectare primo cæpit fugam: dein, cū terrestres omnes exitus milite obsessos cerneret; in mare se (quod supererat vnū) ad incertam spē salutis immisit. neq. canes, quippe iā inescati, ab insequendo abstitere. pedibus tantum nanti, pone cū adhererent; dolore ac desperatione in rabiē actus, repente se se cōuertit; dentibusq., horribile dictu, certare cū belluis instituit: atq. ad extremū, vnius aure mordicus apprehensa, cū iam sanguis viresq. deficerent; moribūdus, molossum vna secū ad ima detraxit. Atrox & inhumanū id pœnæ genus haud immerito visum, eo magis quod Lusitano ex patriis institutis ac legibus gloriari licet; nullā gentiū in homines damnatos mitiora exercere supplicia. Et Aroezius eo facto, ad implacabile Menesij aduenarūq. odiū efferatus; de tollendis e medio Lusitanis pariter & Castellanis agitare cæpit. Ac per fideles primū internuntios placatū sibi

B Catabrunū facile adduxit; vt simulatq. cæsos ad Ternarē Lusitanos audiret; Castellanos ipse vicissim ab Toloco ad Geilolū allectos, ad vnū interficeret. Addirū magno vtriusq. consensu, vt sublatis peregrinis, regulū vterq. suū necaret, ac regnū inuaderet. Hisce de rebus dū occulta consilia ineuntur; atq. ad fraudē, quādo in apertaui spes nō erat, tēpus & ratio exquiritur; indiciū interim conspirationis ad Menesiū defertur. ille, per summā dissimulationē Aroeziū in arcem (vti solebat) accersit, itemq. ex Aroezii amicis, quos ille in sceleris communionē asciuerat, precipuos duos, Tamaranū & Boiū: quorū hic indiciis capitalibus; ille rei maritimæ præerat. Hi separatim interrogati de coniuratione, primo satis constanter negabant: dein tormentorū admoto terrore, seriē totius rei sine cunctatione prōtulere. Hoc tanto periculo Menesius ictus, dānatū de consilii sententia Aroeziū, in elato suggesto (vti principes viros moris est) toto spectante populo securi percussit. Reliqui duo quo genere leti perierint, incertum est. Eo casu perterriti primores vrbis, ad locum natura munitum, cui Turoto nomen, simul cū Regina, liberisq., & cōiugibus effugerūt. Inde Regina denuo per legatos Aialū filiū à Menesio summa ope repetere aliquandiu perseuerauit. Postremo, vbi clausas aures frustra tentari perspexit; Aroezii exēplo venale quicquā ex agris ad vrbē deferri ve-

C tuit, adeo vt pene obsessi non modo penuriā, sed etiam famē Lusitani sentirent. Interea Consaluus Pereria successor Menesio destinatus, cū dies aliquot Malacæ ex itinere substitisset; idoneā nactus tempestatē, in Borneū traiecit; pacemq. & hospitiū cum Rege libentissimo instituit. Ea insula est perampla. ducentas circiter & quinquaginta leucas ambitu colligit. Mahometē colūt populi: carnibus, oryza, & variis alimentis abundant; & super hęc, laudatissimā caphurā, & primę notę adamantes, agallochū; itē q. apprime expetitū vicinis gētibus factitii vini genus quod patrio vocabulo tampoi dicitur, eū veste Cambaica, ære, argento viuo, rubrica minioue permutant. Portus & oppida numerant multa: sed pręcipua nobilitate Borneum regia est vrbs. hæc nomen fecit insulæ; lateritiis mœnibus, & sumptuosis ædificiis mirum in modum exculta. Inde Pereria Ternatem delatus, perturbata omnia; Lusitanos macie ac fame luridos ac deformatos offendit. Accepta dein præfectura, Menesium ab Reginæ oratoribus pro atrocitate facinorum dolenter & grauiter accusatum, in custodiam dat. habitaque rite quæstione, sicuti à Prętore Nonnio in mandatis habebat, restata omnia crimina, & litteris consignata; ipsumque Menesium vinctum remisit in Indiam. Tum, iuste ac leniter agendo cum incolis, Regemq. puerum laxius & liberalius habendo, Reginam & cæteros

R profugos

profugos cum omni rerum copia ad vrbem reduxit. Simul etiam arcē (quippe alicubi aggere tantum exstructo murus & propugnacula deerant) absoluere aggressus est: quam rē quo enixius ipsimet oppidani adiuuarent; cū solenni iureiurando palam Reginæ promisit; ædificatione absoluta, se confestim ei filiū incolumē fide optima redditurū. Post hæc, ad Lusitani Regis negotia procuranda, & prohibendū mercatura militē, toto pectore incubuit. Neq. solū edicto graui, vti Menesius antea, cauit ne cui prẹter ministros regios contrahere cū incolis liceret; sed etiā circūmisso conquisitore, mēsuras omnes atq. stateras ē priuatorū ædibus ablatas aut concremauit, aut fregit; certam prætereа caryophylli partē eius quod sibi quisq. iā emerat, pretio dominis persoluto, in regiam apothecam conuehendū curauit. Id verò acerbissimū accidit Lusitanis: militiæ quippe munia perosi; vetito commercio dudū assueuerant, coemptisq. frugibus, tanquā serpentes thesauris, incubabant. Ante alios Fernandus Lupius pro Episcopo (vicarios rū, sacerdotes eiusmodi, vulgo appellabant) qui cæteris exemplū omnis disciplinæ ac sanctitatis deberet esse; interdictā sibi negotiationem, & ereptū è faucibus nefariū quęstum, pati nullo modo poterat. Proximus huic Vincentius erat Fonseca, vir seditiosus ac turbulentus. Atq. hunc quidē, Prę fectus, arrepta occasione, quod exigenti vigilias circitori ferocius & contumacius respondisset; in vincla coniecit. Verū cęteros ex eadē factione coercendi, haud ęque expedita erat ratio: quippe complures, & paratos ad facinus; & incolarū, quibus tolli edictū pariter expediret, opibus ac fauore subnixos. Hisce rebus elati plerıq. milites, primò arcem præfectūq. deserere; ac partim ad Castellanos, partim etiā ad Mahometanos transfugere cogitarunt. dein, veriti, ne si adeo aperte nudassent animos; periculū affinibus ac liberis in Lusitania relictis crearent, sibiq. receptus à tam præcipiti consilio non daretur; tutius ac satius fore statuūt; per ipsosmet Ternatenses exitiū necemque præfecto moliri. Nec mora. mutuis adhortationibus inflammati; non modo plebē, sed etiā magistratus, atq. adeo Reginam ipsam in pręfectū accendere. Venisse nouū ex India non hospitem aut amicū; sed dominū ac tyrannū: qui, dū à Prætore Indiæ, & regiis Quæstoribus gratiam ineat; gradūq. sibi ad opes & imperiū struat; aliorum omniū rationes & commoda negligat: & iniquissimis edictis, contra naturę & gentiū iura, totū commerciū interuertat. Neq. verò blanditiis & fucata eius comitate decipi se patiantur. Simulatq. arcē absoluerit, certū esse illi, non Regē modo è custodia nullo pacto dimittere, sed etiā Reginā ipsam vnacū proceribus repēte cōprehensam, in eundē carcerē includere; quo pluribus obsidibus obnoxios ad omnia sibi habeat insulanos; nec tantū alimēta subtrahere, vt antea, sed ne hiscere quidem in posterū audeat quisquam. Ni talia machinantē occupent è medio tollere; non modo grauia fortunarū damna; sed etiam teterrimam haud dubie seruitutem omnibus imminere. Hęc, & alia eiusmodi, quæ in tali re praua cupiditas & malitia suggerebat; secundis auribus cum a populo, tum à Regina in primis accepta. ac læta mulier, quicquid irarum ac simultatum cum aliis fuerit, totum id in ipsos vertisse Lusitanos; tam pręclaram occasionē vlciscendi acceptas iniurias, delendiq. gentē insociabilē, è manibus elabi passa non est. Vocatis ad conciliū affinibus amicisque, demonstrat; agitatos partim conscientia scelerū; partim intercepti lucri dolore Lusitanos, capitali inter semet odio dissidere; atq. ipsius maxime præfecti necem omnibus votis expetere. Collata in eos à Boleife coniuge beneficia, dextrasq. iunctas, & hospitii sanctissima iura in memoriam reuocat. Pro iis quam male relata sit gratia, reputare apud se quemque iubet. Vixdum vita functo Boleife, paruulos liberos fraude in arcem abreptos; se sę gre ex impiorum manibus elapsam, relicto solio, vagam inopemque tamdiu tolerasse vitam; maiorem natu filium, vt primum ad capessenda regni gubernacula pubescere ceperit, veneno sublatum. hunc qui sibi afflictæ supersit vnus, per quotidianos dolos & cal-

lidam

A lidam frustrationem in custodia detineri: ad hæc, intolerandas contumelias,
& inaudita post hominum memoriam insontium supplicia cruciatusq. comme-
morat. Hortatur, quandoquidem ipsimet Lusitani ad facinus adeo gloriosum
inuitent, ac dextras quodammodo porrigant; sese ad tyrannum interficiendum
ingenti animo parent. Vbi eam belluam, adiuuantibus vel certe approbantibus
inimicis, in ipso cubili mactarint; tum subito aucti subsidiis quæ in tempore sint
affutura, occæcatos intestina rabie lupos ad vnū omnes occidāt, arceq. occupata,
& excusso impotentissimi dominatus iugo, innoxiū Regem orbę parente, ciuibus,
vrbi tandem aliquando restituant. Haud magni negotii fuit cunctos in sententiam
adducere; quippe Lusitanis & natura cultuq. dissimiles, & publice dudū infensos,
& propriis insuper damnis atq. offensionibus irritatos. Cū certatim in id operā
suam deferrent, dies rei peragendæ condicitur. Interea Regina ad omnem suspi-
cionē auertendam, officia in præfectū intendere; operas in arcis ædificationē vl-
tro suppeditare; hortari vt munimentis perficiendis insistat; scilicet quò sibi opta-
tis vnici filii amplexibus quamprimū perfrui liceat. Vbi destinata affuit dies; dele-
cti viri tum in Mahometis fano sub arcem, tū etiā in proximo luco, eoq. densissi-
mo, clam in insidiis collocātur: qui vbi è turri signū editū sit, extēplo per inchoa-
B ta vel intermissa opera in arcē irrūpant: dein coniurati cū gladiis, ndem ferme qui
familiariter ad Regē itare consueuerant; circa meridiē de more intromissi, ad in-
timam turrē sine vlla interpellatione peruenīūt. ibi cū Rege collocuti, simul expē-
diūt ferrū; & colligunt animos. Maxime opportunū erat diei tempus: custodibus
ac ministris, vti solebant, meridiandi causa dilapsis; & præfecto per summam se-
curitatem intra cubiculum quiescente. Vnus Vincentius Fonseca vinctus vigila-
bat in proximo. Is, è corporum motibus vultuque confuso, rem haud obscure
coniectans, cunctantes hærentesque, nutu ac verbis instigando perpulit tandē;
vt in cubiculum præfecti impetum facerent. Ergo strictis gladiis hortati inter se;
alii fores effringunt; alii gypsatos arundine intertexta parietes, calcibus pro-
ruunt. Pereria, arreptis armis cum se se acriter defendisset ac diu, transfixo
denique duobus ictibus pectore, moribundus occumbit. Interea qui sub arcem
in delubro latebant, gestientes cupiditate cædis & sanguinis, non exspectato si-
gno teneri non potuerunt, quominus in prætereuntem forte Lusitanum irrue-
rent. Eo argumento, necnon clamore ex præfecti ædibus vociferantis ancillæ,
patuit fraus. Tum excitati Pereriæ famuli aduolant: ad arma vocatur: atque, vt
C in communi metu, ab vtriusque factionis hominibus ad turrem extemplo con-
curritur. ibi, mira celeritate, antequam signum ederent percussores oppressi
partim cæduntur, partim è muris fenestrisque sese præcipites dant. Ab Lusita-
nis, vt in re trepida, occlusæ portæ; & pro mœnibus & propugnaculis vigi-
liæ stationesque pæne sero dispositæ. Ac per hunc modum eo die seruata non
arx modo; sed, vno Pereria excepto, vita omnium ac salus; euidenti profectò
Dei benignitate, credo propterea quod futuræ postmodum in iis locis Christianę
messi consuleret. Sub hæc, inter Lusitanos de successore, vti consueuerant,
ingenti contentione certatum est. Atque ad extremum, aduitente Vicario, per
seditionem ac tumultum, præteritis iis quorum habenda erat ratio more atque
instituto maiorum, è vinclis ereptus Fonseca in locum defuncti pessimo exemplo
sufficitur. Ab hoc, tametsi non tam voluntate, quam vi, quod alioquin ex om-
ni circa regione commeatibus arceretur, commodius factū est nihil, quam quod
expostulanti Reginæ Aialum filium reddidit. Cæterum, militari neglecta disci-
plina, & contempto Ioannis edicto, liberam negotiandi potestatem atque licentiā
Lusitanis indulsit. Et ipse postmodum apud Indiæ Prætorem accusatus (incer-
tum quibus artibus) omnium criminum & flagitiorum impunitatem adeptus est;

R 2 Aialo

Aialo regnante, nihilo quietiores, quam antea, res fuere. Quippe dum seuerius D
exerceret imperium, & à magistratibus cæterisque, quos ad eam diem publici pe-
culatus pauerant, acrius rationes reposcit; principum sibi odium simultatesque
irritauit. ij probabilem nacti materiam criminandi, quod per eos forte dies vagi
ad rapinam aliquot ex arce ab agrestibus interfecti fuerant, eius cædis culpam
in Regem conferendo, aliasque comminiscendo calumnias, Fonsecam adduxe-
runt, vt insontem Aialum vi atque armis pelleret regno, eiusque loco Tabariam
spurium substitueret, è stirpe regia minimum natu. Ea res multitudinis animos
vehementer offendit: ac vulgo Fonsecæ diras omnes imprecabantur. atque etiam
è Lusitanis nauarchis minime deerant, qui cum eo palam exercerent inimicitias,
& indignam Consalui Pereriæ necem, amissamque propemodum arcem, & sum-
ma iniuria occupatam ab eo præfecturam exprobrarent. Ita, domestico simul
& externo solicitus metu, peræque omnibus adeo diffidebat, vt non die non no-
cte arma deponeret, nihil ab vllo porrectum, nisi sinistra acciperet manu, quo al-
teram ad stringendum gladium expeditam haberet; &, quod in conscientia ma-
gnorum scelerum accidit, vmbras horreret. Interdum etiam, congressus homi-
num vitabat, ac lucem; & in solitudinem abditus; statum rerum suarum tacitus
apud se deflebat. Eo libentius de successoris aduentu nuntium accepit (is erat E
Tristanus Ataidius) eique sine vlla tergiuersatione claues arcis & gubernacu-
la tradidit. Hoc præfecturam gerente, haud contemnenda occasio amplifican-
dæ in eo tractu Christianæ religionis affulsit. Momoia est vrbs in Moro. Simu-
lacra colebat gens, atque inde Mahometani quotannis prædas agebant. eam iniu-
riam & calamitatem querenti Momoiano dynastæ, Consaluus Velosus qui tum
ibi negotiabatur, spem fecit, si Christiana suscipere sacra in animum induceret;
auxiliũ contra eas incursiones à Lusitanis impetrandi. Haud aspernatus condi-
tionem barbarus, auctore Consaluo legatos ad Ataidium mittit. ij, dies aliquot à
præfecto comiter habiti, sacro fonte abluuntur: dein muneribus culti ac Lusita-
nô vestitũ ornatuque; in patriam reuecti, plenam promissis legationem dynastæ
renuntiant. Ille, tam læto successu, magnam in fiduciam erectus, Ternatem extẽ-
plo contendit. Ibi iuncta cum Lusitanis amicitia; magnifico pro copia loci appa-
ratu, ipse comitesq. baptismo lustrati, atque aliis quidem alia de more imposita
nomina: dynasta in Lusitani Regis videlicet gratiam, Ioannes est appellatus. Mo-
moiam redeunti, comes additus Simon Vasæus sacerdos. huius opera, pręsertim
Ioanne adnitente, multi paucis diebus ad Ecclesiam adscripti. Cumq. in dies cre- F
sceret numerus; laboranti Vasæo Franciscus Aluarus item sacerdos paulo post ab
Ternate succurrit. Tum verò summi infimique, credo magis imitandi principis
causa (vt euentus postea docuit) quã quo necessaria Christianæ fidei capita probe
tenerent, relictis in speciem simulacris vni Deo nomina profiteri institerũt. Simul,
delubra non pauca, statuis dæmonũ comminutis atq. sublatis, rite expiata, & cultui
diuino dicata sunt. & ab Ataidio, vti receperat, Lusitani milites aliquot Momoiá
transmissi, qui vrbem munirent; ac nouellos Christianos à Mahometanorum in-
cursu rapinisq. defenderent. Dũ hęc ad Momoiam fiunt; Ternate ab improbis cu
pidisq. rerum nouarum, Tabariæ nomen ad Ataidiũ defertur, quasi de occupan-
da per dolum arce consiliũ iniret; ipsiusq. præfecti vitæ in primis moliretur insi-
dias. Ea criminatio, innoxio adolescenti, vt initio calamitosa, ita exitu salutaris
fuit. Quippe ab Lusitanis fraude in arcẽ illectus, repente in vincla conijcitur. de-
in crimina diluere, atque iras lenire pręfecti frustra conatus, cum valida custodia
in Indiam ad Prætorem est missus. atque ibi demum causa cognita, verbis hono-
rificis absolutus, repudiato Mahomete Christianus efficitur. Inde patriam repe-
tens, cum ad Malacam ex itinere substitisset, extinctus est morbo. Cæterum

Ataidius,

A Ataidius, præiudicata re, neque Nonnii exspectata sententia; Cacilem Aerium eius loco fecerat Regem, Bolcifi pariter ex Iellicę natum lana: quæ, filiolo alteri non sine causa metuens, cum aetas tenderet ne tam infaustæ successionis aleam subiret; satellites puerum à complexu parentis auulserant; ipsamque muliebriter vociferantem, vesano percita furore, ex ædium fenestra præcipitem dederant. Hoc tam atrox facinus, non Ternatensium modo, sed omnium eius plagæ Regum ac populorum iras denuo in Lusitanos accendit. ac vulgo in coetibus conciliisque, præter cæteras querimonias & maledicta, fremebant, indignā atque intolerabilem esse rem, ab iis qui pæne precario nuper in eas regiones irrepserint; Reges incolis ex libidine dari adimique. Id verò in primis pro suo quisque sensu & ingenio deplorare. Ac per eos ipsos dies, ad cumulandam inuidiam, fœdum Pinti cuiusdam factum accessit. Is ad explorandum Mindanaũ, & alias circa insulas, ab Ataidio missus, à Mindanao ad Sarragum deuenit, ibi clementer acceptus, cum Rege hospitium ac societatem mutuo sanguinis haustu sanxit: is genti solennis fœderum ritus. inde, cum securi insulani quasi ad amicum & socium, vel contrahendi, vel etiam visendi causa familiariter in ipsam nauem adirent; Pintus, aliquot ex iis repente correptos, abdito loco infra tabulata coniecit, asportandi causa. Non latuit ea fraus incolas. quippe, dum se ad iter expe-

B diunt nautæ; sensim vnus è captiuis in mare desiliit, tandoque cum ad suos peruenisset; rei gestæ seriem exposuit Regi. Ille accensus ira, extemplo celoces deduci, & in eas armatos imponi iubet. ab iis Lusitanus prope inter moliendum oppressus, sæua postmodum coorta procella pæne submergitur. Inde ad leuandam onere nauem iactis in mare tormentis, magna cum formidine ac trepidatione Ternatem applicuit. Hasce ob res, omnium animis maiorem in modum exasperatis; Moluccenses Reges ad extinguendum nomen Lusitanum, missis vltro citroq. nuntiis, cũ Ternatensi populo coniurauerant; in eandem societatem regulis quoq. Papuarũ insularũ assumptis, Vaigamano Vaigeo, Quibibio, & Mancimbo. Consiliũ erat, sparsos variis locis Lusitanos, ad internecionem delere; Ternatensis arcis præsidium, quando muralia tormenta deerant, subtractis vndique alimentis fame conficere; si id minus è sententia cessisset; felices omnes arbores vltro succidere, & cum familiis longe inde migrare; vt quoniam noxia & inuisa natio armis ex ea terra pelli non posset; certe solitudine ipsa, & inopia rerum omniũ, excedere cogeretur. Hisce rebus ita constitutis, initium belli factum à Ternatensibus: ii, quam occultissime suis rebus in tutum egestis, nequid hosti ad prędam

C reliquum esset; postremò, ante lucem omnes ex vrbe profecti sunt. frustraque Ataidius; vt primum id resciuit, abeuntes omni ope reuocare; eorumq. iras pollicitationibus & blanditiis permulcere tentauit. Maritima primum loca procul ab arce petiere: dein cũ à Lusitanis nauibus vexarentur; in abditos saltus ac præaltas rupes recepere se se. inde furtiuis expeditionibus, in aquatores maxime & lignatores Lusitanos fiebat impetus. quin etiam, vt nullam secum pacis conditionem esse Ataidius intelligeret; patriam ipsam Ternatem, ubi erant aliquot domicilia Lusitanorum, subito aduentu iniectis ignibus concremarunt. Eodem fere tempore cæteræ quoque gentes in arma coortæ: & Lusitani, qui aliis alıisque in regionibus, vt apud amicos agebant, repente circumuenti cæsique. Et in Moro, prętẹr alios, Simon quoque Vasæus sacerdos occubuit. Franciscus Aluarus, multis vulneribus acceptis, ægre nauicula Ternatem euasit. Pessimum verò ex ea coniuratione illud accidit, quod Catabrunus veneno adolescentulum Geiloli Regem sustulit, regnumq. per scelus inuasit: dein ad occupandas in eo tumultu Mauricas insulas magna classe profectus, neophytos Momoianos, vtpote Christianis præceptis leuiter admodũ imbutos, ab recta

in Deum fide, metu minisque deduxit, vno incassum reclamante dynasta Ioanne: D quippe qui Christianæ disciplinæ præcepta, & Euangelii veritatem, in pectus alte demiserat. is, vbi obstinatos ad deditionem, atque ab suscepta religione per summam leuitatem atque perfidiam auersos populares animaduertit; locum extra vrbem tumultuario opere munit; frustraque hortatus Lusitanos aliquot quos circa se habebat, ne asperis in rebus desponderent animum; ipse cum paucis familiaribus oppugnationem hostilem à matutino tempore ad vesperum præclare sustinuit. Nocte dein, desperata corporum salute, ad animos præsertim domesticorum quacumque ratione seruandos incubuit. Vxorem habebat Christianis nuper sacris initiatam; hanc vna cum paruulis liberis, ne propter infirmitatem naturæ vel ætatis, de baptismi præmiis periclitarentur, in opinionis errore optimo vtens animo, sua ipse manu peremit: inde cum sibi quoque manus pararet afferre; domesticorum interuentu prohibitus, & non sine magno animi dolore, Catabruno traditus est. Ab eo cum interrogaretur, cur tam triste consilium cepisset, immeritam coniugem cum innoxia prole occidendi per summum nefas; vxori quidem ac filiis egregie ab se consultum esse respondit; quorum sexus ætasque ab salutari Christi confessione abduci facile potuisset; at se se, vti virum deceret; nec tyranni minas horrere, neque extrema suppliciacruciatusue, E Christi causa defugere. Hac orationis libertate Mahometani sæuitiam acrius concitauit: cumque in eo iam esset, vt carnifici traderetur, amicorum ac procerũ deprecatione seruatus est. Dignus profecto qui non in vltima barbarie, sed in Europa media nasceretur: quippe, tam generosum ingenium, cultoribus peritis adhibitis, ad eximiam virtutum omnium frugem haud dubie peruenisset. Et de omnes quidem, quam dixi constantiam ac fortitudinem præstitit. De cætera neophytorum turba vtrum vel vnus in fide manserit, nihil comperti est. adeo (vt est in sacris litteris) male fundata ædificia, ingruentibus ventis atque procellis, facili momento soluuntur. Hæc, & alia eiusmodi audienti Ataidio peracerba erant; sed acrior & præsentior erat sensus quotidianæ penuriæ; omnibus circa populis infensis infestisque. itaque ingrauescente in singulos dies annona; oryzæ preciũ in modios à sestertiis binis ad quadragenos ferme peruenerat: iamque fames vrgebat; actumque de summa rerum procul dubio foret; ni per idipsum tempus cũ commeatibus & modico militum supplemento, Simon Sodreus à Malaca, & à Mindanao Pintus, cuius paulo ante meminimus, affuisset. Hoc aucti subsidio Lusitani, variis eruptionibus Turutum castellum egregie munitum, itemque Pa- F latiam, & Calamatam, & Gicum haud sine certamine capiunt. quibus victoriis laxatæ duntaxat in præsens angustiæ sunt. deficiente dein rursus commeatu, imminutoque variis cladibus præsidio, premi denuo longe vehementius cœpti, vtique postquam commisso nauali certamine cum Tidorensibus, præter consuetudinem, semel iterumque male pugnatum est. Ex eo tempore de maris possessione deiecti, egredi ex arce nusquam audebant: & diuina magis benignitate, quam viribus humanis, in aduentum Antonij Galuani extracta obsidio est. Eduardi, cuius supra mentio est facta, filius erat Antonius, in Abassina legatione ad Camaranum insulam vita functi: vir excellenti cum in Deum superosque pietate ac religione; tum erga homines æquitate, & incorrupta in Regem suum fide; & super hæc, admirabili quadam nauticæ rei scientia: quippe gubernatorum, in syrtibus euitandis & dirigendo cursu errata corrigere; desperantes, vt sæpe fit, de salute vectores nautasque confirmare; & morbo laborantes mira sedulitate suis etiam, vbi res ferret, impensis curare iamdiu solitus. Is, cum in India priuatam rem ageret, ex regiis repente litteris Moluecarum præfectus ab Nonuio declaratur. ac tametsi non ignorabat quam affecta atque adeo exulcerata Moluccensis esset res;

tamen

A tamen obſequio in Regem,& ſtudio rei communis adductus,plenam laboris ac pe-
riculi præfecturam haud grauate ſuſcepit. cumq. ei, è fiſco regio, in ſtipendium &
ſumptus neceſſarios nummi tarde admodum ac maligne præberentur; ſua ipſe
pecunia (habebat autem in numerato non exiguam, qua negotiari ſi cum induſtria
pergeret, ad opes ingentes peruenire breui tempore potuiſſet) & militem con-
duxit, & varios commeatus,& molas,& plumbum, & omnis generis ferramenta,
quibus rebus carent Molucæ, coemit. itemque ad propagandam Ternate ſobo-
lem, hoſteſque de ſpe deiiciendos eius coloniæ vel præfecturæ extinguendæ,
Christianas mulieres aliquot ſecum auexit, quas ibi cum Luſitanis in matrimo-
nio collocaret. Cum hoc apparatu à Cocino profectus, Malacam venit: inde per
Borneum inſulam ad Ternatem incolumis appulit. Deſcendenti, non præfectus
modo, & vulgus militum; ſed etiam ſacerdotes cum hymnis & ſacris carminibus
obuiam prodiere, quaſi ad certam eius præſidii ſalutem ac libertatem è cælo de-
ſcenderet. Neque eos fefellit ſpes. quippe, expoſitis à Galuano commeatibus,
annona primum leuari cœpta; ædileſq. macello præpoſiti; & in ſingulas res pre-
tium ſtatutum, quo ne pluris quæque væniret. Præter hæc; ad clericorum di-
ſciplinam regendam, curandoſque popularium animos, recentia Alphonſi Car-
B dinalis Luſitani decreta, ſeu conſtitutiones eccleſiaſticas Vicario tradidit. dein
ad militiæ munera, & arcem vbi opus eſſet inſtaurandam, curas intendit. iuſti-
tiaq. in ſuos; fortitudine & vigilantia in hoſtes, cum arma nunquam exueret, &
pro vallo excubaret, & ad ſubita ac periculoſa primus accurreret; enixe operam
dabat, vt omnes in ſalutari concordia atque in officio contineret. Ad Tidorem
eo tempore conſtiterat moles belli; quo coniurati Reges, Aialo exſule aſſumpto,
armatorum millia plus quinquaginta contraxerant. neque vrbem tantum cinxe-
rant muro foſſaque, ſed etiam, in præalta ſupra vrbem rupe, caſtellum, arcis in-
ſtar, exſtruxerant. Inde cum Ternatenſe infeſtum haberent littus, & prodeun-
tes ad piſcationem & quotidiani victus miniſteria Luſitanos exciperent; veritus
Galuanus ne per belli moram in priſtinas recideret rerum omnium difficultates;
miſsis primò Tidorem legatis, Reges ad ſuperioris temporis offenſiones volūta-
ria obliuione delendas, atque ad renouandum cum ingenti quæſtu commercium
eblandiri conatus eſt. dein, cum inflati nouo ſucceſſu barbari omnem pacis men-
tionem aſpernarentur, atque adeo in Luſitanum nomen conuitia & probra iacta-
rent; Galuanus, fuſis ad Omnipotentem Deum precibus, & cæleſtium vniuerſo-
rum ope ſuppliciter implorata; rem eſt auſus portenti ſimilem, & meritò caritu-
C ram fide; ni alia complura id genus euenta, hoc etiam ipſū omni ſuſpicione men-
dacii apud æquos rerum æſtimatores eximerent. Naues habebat in portu maio-
res, non amplius quatuor; & præter eas, aliquot leuiora nauigia. in claſsiculam
hanc impoſitis circiter quadringentis armatis, quorum erant Luſitani centum &
ſeptuaginta, reliqui, Aerio & paucis exceptis, infimæ ſortis homines, ac Luſita-
norum fere mancipia; Triſtano Ataidio cum eius familiaribus amiciſque ad cu-
ſtodiam arcis relicto, Tidorem petit vltro; & nullis (incertum quare) hoſtiū na-
uibus obuiam egreſsis, idonea ſtatione extra ictum teli anchoras iacit. inde obſi-
dentem littora multitudinem, & ſitum vrbis, ac totius circa regionis naturam at-
tente perluſtrat. Aduocato dein concilio, optimum uiſum, imminentem vrbi
rupem arcemque, vt in tali nullo metu ob hoſte neglectam, inuadere. Ad eam
rem Luſitani delecti centum & viginti; hiſce additi è reliqua turba qui trecento-
rum ſummam explerent. cæteri, claſſem tueri, & ad hoſtem diſtinendum, huc il-
luc circumagere naues, & variis locis deſcenſionem oſtentare iuſſi. Galuanus in-
terea, die qui fuit Indorum præſidi & Apoſtolo Thomæ ſacer, anno à partu Vir-
ginis ſupra ſeſquimilleſimum trigeſimo ſeptimo, quendam è captiuis nactus pe-

ritum

situm itineris ducem, remotiore ab vrbe loco, circa quartam noctis vigiliam, cũ ea quam dixi manu descendit; silentique agmine & expedito, per syluestres maxime semitas ad montis verticem occulte succedit. Iam itineris magnam partem, lento gradu, lassitudinis vitandæ causa, confecerat, cum orta lux, & micantes procul galeæ, rem hosti prodidere. extemplo ad arma conclamatum, horrenda cũ vociferatione: quam, repercussu multiplici, nemorum densitas, ac sinuosi conuallium anfractus augebant: & omni ex parte, quasi ad prædam haud dubiam, concursus illico fieri cæptus. Ante alios Aialus, quem ex amisso regno præcipuus vrebat dolor, ad præoccupandos transitus cum parte copiarum accurrit; & modica in planitie Lusitano è syluis egredienti fit obuiam. ibi contracta repente pugna Aialus casside armatus, & maculis ferreis, prælongam vibrans vtraque manu romphæam, in hostes furibundus inuehitur: ac dum hastatis & fistulatoribus incautius obiicit sese, cum vndique peteretur, vulneribus aliquot acceptis, in arma procumbit; & simul, vt erat egregiis viribus, momento resurgit; ac dissimulato aliquandiu dolore ne suis trepidationem iniiceret, ante prima signa prælium ciere pergit; dein, cum latius manaret sanguis, quippe nullo medicamento suppressus, linquente iam artus animo, & oculis offusa caligine, rursus occubuit: tantum ad stipatores effatus, vt inde se quam ocyssime tollerent; ne canes (sic enim Lusitanos vocabat) optato ad ludibrium corpore potirentur. Vti iusserat, non sine periculo factum. & ipse quidem elatus ex acie, paulò post efflauit animã; reliqui attoniti casu Regis (vt est fugacissimum genus) extemplo terga verterũt; ac per inuia cautesq; prærupta passim arma iactantes, pars nota nemorum latibula; pars vrbem trepidi repetunt; ac venientem subsidio alteram aciem, per angustos calles vna secum auertunt; pars montis cacumen contento cursu occupare nituntur: horum maxime tergis instat Lusitanus; cæsisque compluribus, vno tantum amisso mancipio, immistus fugientium turbæ in arcem irrupit. Ibi Galuanus tam insignem victoriam, ac plane diuinam, Christo domino superisq. gratulatus, ignes arci confestim iniecit prudenti consilio: quippe oppidani pariter & externi, vbi supra caput grassantes flammas videre, subito pauore perculsi, cum imbelli plebe sese certatim è portis ac propugnaculis in apertum effundunt: Lusitanus interea, collectis vtcunque viribus, cum incitato clamore, ac tubarum cantu, ex arce decurrit; ac sine certamine vacuam defensoribus, refertam diuitiis vrbem ingreditur. ad quas cum extremo periculo diripiendas ne cæca præceps auiditate discurreret miles, ædificiis omnibus iussu Galuani subditæ faces: E magnoq. omnium dolore, quique vt in tutum suas opes eo congesserant, quique subiectam oculis adamauerant prædam, cuncta, exceptis commeatibus, intra paucas horas arsere, & ex ea quæ tardior ad fugam fuerat, vrbana multitudine, capti plurimi, iuncusque in portu vnus, & actuaria nauigia permulta. Minutis deinde præliis terra mariq. fatigari hostis cæptus: quem ad huiusmodi machinas rudẽ adhuc, nihil æque ac tormenta Lusitana terrebant: simul etiam, prægrauante multitudine, in tam parua insula cibariorum difficultas vrgebat. Super hæc, aduenis Regibus non sine causa iniectus timor, ne Lusitana classis aucta nauium numero, in eorum fines impetum faceret. ac proinde (vti omnis ferme coniuratio, vbi proprii periculi incessit metus, quamlibet leui de causa dissoluitur) Tidorensi valere iusso, fœderati Reges domum quisque suam repente dilapsi. Eam occasionem Galuanus denuo tentandæ cum Tidorensi pacis idoneam ratus, si forte rebus aduersis ferociam exuisset; legatos ad eum & literas misit: neque ita difficile fuit, desertum à tot auxiliis, & recenti clade perterritum, ad æquitatem & concordiam reuocare, adnitente præsertim Cacile Rade, Regis fratre germano, qui inter cæteras causas, vulgata Galuani virtutum fama commotus, amici-

tiam

A tiam & ſocietatem cum eo vehementer optabat. Pacis conditiones fuere; vt Ti-
dorenſis ablata Luſitanis arma & machinas omnes redderet: caryophyllum inſu-
læ totum Luſitani duntaxat Regis procuratoribus è Ternatenſi formula ven-
deret: neminem contra Luſitanos aut armis, aut vlla iuuaret ope: Luſitani pretiũ
ſine dolo perſoluerent; & vrbi reficiendæ vna cum inſulanis inſtarent. Haſce in
leges renouata ſocietas eſt: eaq. magis in dies mutuis deinde congreſsibus doniſ-
que, & egregia in primis Galuani fide ac liberalitate coaluit. Inde aduerſus Gei-
lolium, minitantem adhuc, & de Chriſtiana religione in primis peſsime meritum,
Galuanus claſſe profectus, Ternatem ſæua tempeſtate reiicitur. Ibi, quod ſtati na-
uigationis Indicæ aderant dies, nefaria militum ſeditio rurſum exorta. & miſsio-
nem, & frugis priuatim auehendæ poteſtatem ferociter poſtulabant. eos, Galua-
nus, quando per vim coercere non poterat; tum verbis, tum exemplo ad officium
reuocare conatus eſt. quippe, non ſolum ipſe, contra aliorum conſuetudinem, ab
omni negotiatione prorſus abſtinuit, ſed etiam vltro ſibi collatum à Tidorenſi
Rege proceribuſque magnum caryophylli numerum, in Regis Luſitani apothe-
cas a ſcribis & cuſtodibus iuſsit inferri. Sed videlicet nullum in rebus humanis
remedium efficax eſt, vbi mentem, de cæleſtium bonorum contemplatione deie-
B ctam, fœdus auaritiæ morbus inuaſerit. Facta conſpiratione permulti collectas
fruges furtim in naues imponunt: tum intentantes arma palam, ſi quis eos retine-
re aggreſſus eſſet, non modo contra leges amicitiæ, ſed etiam contra iuriſiuran-
di fidem, inter infeſtas gentes ducem repente deſtituunt, & impia velificatione in
Indiam intendunt iter. neque tamen de facinore tam atroci vlla dein quæſtio ab
Indiæ Prætoribus habita. At Galuanus, quamquam aſperis in rebus à magna
ſuorum parte deſertus; conſilio tamen atque animo ſtetit. Ac primum, quod om-
nes in partes magnopere intereſſe cernebat; profugos & ipſa deſperatione in fu-
rorem verſos Ternatenſes mitigare, & in patriam reuocare adhortationibus, mo-
nitis, ac præſertim illuſtribus iuſtitiæ & ſanctimoniæ documentis inſtituit. quam
ad rem, Tidorenſium quoque ſuaſiones haud mediocris momenti fuere. Pau-
latim ergo poſitis odiis, relictas dudũ ſedes & incunabula repetebant. Quominus
frequentes redirent; Tabariæ deſiderium (quippe nondum defunctũ audierant)
Aialo præſertim extincto, erat in cauſa. Aerium, inter cætera, quod & ætate mi-
nor, & è peregrina pellice natus eſſet, auerſabantur. Galuanum orabant, vt inno-
xium Tabariam ab Indiæ Prætore depoſceret: atque ipſe interim arbitratu ſuo re-
C gnum adminiſtraret. Neq. conditio erat ſpernenda, quandoquidem ex huiuſmo-
di procuratione, præter cæteras vtilitates, nullo prope negotio Galuanus ditari
affatim poterat. Sed partim, credo, incertus vtrum ea res Ioanni Regi grata eſſet
futura; partim haud ita decorũ ratus, Chriſtianum hominem in parentis paſtoriſ-
que loco Mahometanis præeſſe; oblatum ſibi honorem opeſque, magno animo &
excelſo repudiauit: omniq. arte ac ſtudio, muneribus etiam è ſua pecunia conſe-
cutus eſt, vt in patriam cuncti remigrarent, & communis concordiæ ſalutiſq. gra-
tia, Tabaria interim omiſſo, Aerium Regem volentes agnoſcerent. Hac maxime
ratione Galuanus rem Ternatenſem diu multumque iactatam, haud ſine magno
labore ac difficultate reſtituit. Cæterum ab Geilolio, & Baciano adhuc reſtabat
bellum. Nec dubitauit Galuanus Regem vtrumque ad ſingulare certamen pro-
uocare; vt vnius, aut alterius capite potius, quam multitudinis damno & vexa-
tione, certamina finirentur: & in arenam haud dubie ventum eſſet, ni Rades, cuius
modo meminimus, pro amicitia interceſsiſſet. Hoc vel in primis adiutore & ſe-
queſtro, non prouocatio tantum oppreſſa; verum etiam inter Luſitanum & Re-
ges ambos reconciliata pax, & longo interuallo renouata commercia. Poſt hæc,
ad reficiendas vrbes per bellum dirutas, curæ conuerſæ; qua in re fidem Tido-
renſi

rensi Galuanus egregie præstitit. dein, castellis institutis, Ternatensem ipse ar- D
cem augere ædificiis & propugnaculis aggressus est: portusque aditum, antea in-
sidiosum & perangustũ, scopulo qui medium occupabat, ferramentis exciso, red
didit ampliorem. Ad hæc, Lusitanos colonos, contractis ad sobolem nuptiis, hor-
tando perpulit, priuatas ędes pro arundineis cœmentitias facerent; puteos fode-
rent; hortosque, & allatas ex India vites, & poma sererent; quam ipsam ad rem &
ad cætera vitæ ministeria, largas aquas à duodecim ferme passuum millibus ad ar
cem vsque perduxit. Insuper Aerio Regi, ducta iam ad propagandam stirpem
vxore, consulenti popularibus suis, & ædificandi æmulatione vehementer incen
so, rectas vias atq. transuersas, & cæteram vrbis dimensionem summa eius volun
tate descripsit. neque ipsum modo Regem; sed omnes peræque incolas, omni of-
ficio & humanitate demerebatur. Ex quo apud barbaros tantum huic viro bene-
uolentiæ & venerationis accessit; vt eũ ęque ac parentem cuncti obseruarent: ip
se quoq. Rex, & magistratus; nihil fere grauioris negotii, nisi ex eius auctoritate
susciperent. Per idẽ tempus, in Mauricis insulis archipirata quidam, haud contẽ-
nenda classe non modo gentem importune vexabat; sed etiam Ternatensibus atq;
adeo Lusitanis aperte minabatur. Aduersus id malum Galuanus caracoras ali-
quot ab Tidorensi Rege commodatas, cum paucis Lusitanis & auxiliaribus aliis E
misit, Fernãdo Vinagrio sacerdote, viro impigro, expeditioni pręposito. is, Chri-
sto duce ac præside, insignẽ ex hoste victoriam tulit. Archipirata, & ipsius frater,
aliique multi occidione occisi; cæteri turpem in fugam auersi. Inde Vinagrius
ad Mauricas res componendas adhibito studio: cum plerosque ex iis qui per me-
tum à Christo paulo ante desciuerant, in gratiam cum Ecclesia reduxit; tum alios
quoque non paucos ad fidelium numerum aggregauit. Hanc lętam adeo victo-
riam, alia mox neque magnitudine, neque fructu inferior subsequuta. Iunci com-
plures ab Iaua, Banda, Macazare, & Amboino insulis ad coemendum caryophyl-
lum Moluccas petebant. Ea re cognita Galuanus, ne per huiusce classis aduentum
Lusitana commercia turbarentur; caracoris vigintiquinque, Lusitanos haud am-
plius quadraginta, & auxiliares circiter quadringentos imposuit. Cum ea manu
profectus Iacobus Lupius Azeuedius, Molucensi mari præpositus, ad Amboi-
num occurrit hosti; neque vlla pugnandi mora est facta. fusi fugatiq. magna cum
cæde barbari; & ex ipsis iuncis, aliquot in potestatẽ venere. in iis tormenta com-
plura; telorum vis ingens; & pecuniæ non parum inuentum est. Inde territis late
nationibus, victor Azeuedius Amboini oram legens, accolas maris vniuersos F
aut voluntate, aut vi ad nomen Lusitanum adiunxit: iis qui Atiuam, Mantelum,
& Nuciuelem præcipua eius littoris habent oppida, enixe petentibus, Christiana
sacra per sacerdotes impertiit. ac demum rebus e sententia gestis, magna cum
præda Ternatem reuertit. Iisdem fere diebus, Galuani missu, Ioannes Focatia
ad Papuas insulas delatus, cõsilio ac lenitate magis quam viribus, regulos omnes
ad societatem atque amicitiam perduxit Regis Lusitani: præbitamque ab iis ma-
gnam commeatus copiam, incolumi classe Ternatem aduexit. Hoc tam secundo
rerum progressu; nequid ad gloriam Galuani præfecturæ deesset, ex alia quoque
parte ostiũ repente ingens Euangelio patuit. Macazar est insula, cuius modo me-
minimus, leucas à Molucis in Orientem quinque circiter & quadraginta. Eadem
ab Aquilone in Africum perpetuo tractu leucas ferme ducentas excurrit: atque;
vt aliæ ferme vicinæ; plura in regna diuiditur. Abundat in alimenta mortaliũ ory-
za, sale, carnibus, pisce: in reliquos verò vsus atque delicias, candida veste, sanda-
lo, ebore, auro, margaritis: &, quæ corporum firmitas & studium est gentis, valen-
tissimo in primis & exercitatissimo remige. Super hæc, amnibus ad euectionem
subuectionemque scinditur multis; qui e montana introrsus regione decurrunt.

Ex hac

A Ex hac insula germani duo fratres, Ternate nuper baptismi sacramentum, sponsore eodem & hortatore Galuano, susceperant: nouisq; de more nominibus Antonius Galuanus alter, alter Michael vocabantur: ambo deinde cum in patriam reuertissent, Euangelio vtcunq. prædicando, magnam populariũ partem ad contemptum fictilium Deorum, ac miram in cupiditatem nouæ ipsis quidem, ac peregrinę religionis impulerant. Ea re permoti, legationis munus iidem ad Galuanũ gentis nomine haud ita grauate recipiunt; atque ad conciliandam facilius societatem, vario genere mercium, quas terra fert, in naues imposito, nobiles insuper aliquot adolescentes baptismi causa Ternatem adducunt. Periucunda Lusitanis ea legatio fuit. Macazares confestim sacro fonte lustrati, & Franciscus Castrius notæ probitatis & industriæ vir, ad firmandam cum ea gente, & ineundam cũ vicinis Regibus amicitiam, haud sine muneribus à Galuano missus, ex itinere primum ad insulam Celebiorum appulit Cetiganum. ibi clementer acceptus, Regem vna cum fratribus tribus, coniuge, ac filio; itemque è nobilitate ad centum & triginta, & è plebe non paucos ab idolorum seruitute, ad vnius Dei cultum, ingenti omniũ animi voluptate conuertit: & elutis baptismate maculis, neophytos alios aliter; ipsum Regem nouo nomine Franciscum appellauit. duo & viginti dies in B tam salutari negotio positi. dein, magno sui desiderio relicto, Castrius ad Mindanaum insulam accessit; ac legens oram, denique ad insigne oppidum Siliganum haud frustra delatus est. quippe Regem (quem Antonium exinde Galuanum vocarunt) Reginamque, & filias duas, & è populo centum circiter & quinquaginta ad Euangelicam veritatem ab impia superstitione traduxit. In eadem insula baptizati cum vxoribus, fratribus, liberisque, & magna popularium turba Reges alij tres, Butnanius, Pimilaranus, & Camiguinus: illorum vtrique Ioannes; huic Franciscus inditum nomen. His rebus peractis, à Mindanao Castrius cum ad Macazares vela fecisset, aduersis repente ventis, ac sæua tempestate pæne submersus, Ternatem necessario redit, Macazarensi expeditione in aliud tempus dilata. Interea Galuanus magnopere lætus relatis in horreum Domini, quamquam oppido paucis ex infinita messe, manipulis; ad nouas operas comparandas diuino prorsus instinctu seminarium puerorum instituit. quod vnicum labenti Christianæ disciplinæ remedium, tanto deinde post Tridentina Synodus approbauit. In id Seminarium adlectos è variis nationibus adolescentulos indolis bonæ, qui matura dein ætate, in sua quisque patria Euangelio insisterent; summa cura, ac diligentia, C quoad permitterent occupationes, per se, perq. suos, Christianis & litteris imbuebat, & moribus. quin etiam, parentes barbaros, quo facilius desiderium ferrent; & verbis, &, vbi res posceret, etiam donis, admirabili quadam benignitate ac mansuetudine leniebat. Hic Molucensis rei cursus Nonnio Indiam regente per nouennium fuit. Eodem Prætore Nonnio primus ex Episcoporum numero ad ecclesiasticam rem inspiciendam ordinandamque, Fernandus è Franciscana familia in Indiam venit: ibi cum ceteris functionibus; tum sacramentis præsertim Confirmationis, & Ordinis rite ministrandis, necnon per sacras conciones & priuata colloquia Lusitanis ad disciplinam atque ad officium reuocandis; ethnicis ad Christianam alliciendis fidem; Episcopale munus egregie præstitit. nec dubium, quin multa & ab hoc viro, & ab aliis in eo genere digna relatu & præconio, gesta sint. Sed admodum raræ tum quidem in iis locis fuerunt litteræ: & si qui extant scriptores; ij ferme institorum peregrinationes atque commercia, & ducum res bello gestas, ac domesticas plerunque dissensiones per otium explicant; Christianæ rei (quod caput erat) progressum, & in erudienda barbarie piorum labores & fortia facta, quasi ab instituto aliena, vel omnino prætereunt, vel mira breuitate perstringunt. Inter cæteros multa est mentio Zufolarini, quem ad Goam obsidendam,

dam, Albuquereio Prætore, venisse docuimus. Is deinde, honoris, & gratiæ cau- D
sa Azedecan ab hero Idalcane appellatus, & aliquot insuper auctus vicis atque ca-
stellis, ad amplas breui peruenit opes: ac Pondam vicum, de quo supra diximus,
ad multa opportunum, & vrbi Goæ imminentem, lata fossa & egregii operis mu
ro circundedit. Veritus deinde propter interpositas offensiones (qui Mahome-
tanis Regibus ac tyrannis est mos) ne ab Idalcane per calumniam omnibus bonis
ac fortunis euerteretur, occultum fœdus cum Nonnio Prætore percussit; atque
ad Lusitanorum animos demerendos, Bardesiana, & Salsetana portoria opimi &
propinqui reditus, Ioanni Regi sponte assignauit. Missi confestim ab Goa exa-
ctores & scribæ, fixo in iis locis domicilio, aduentitiæ & insperatæ pecuniæ non
exiguas colligebant summas. Haud ita multum dein effluxit temporis, cũ Aze-
decan, vel purgatis, vt fit, suspicionibus; vel deprecatoribus apud Idalcanem ad-
hibitis, pristinum gratiæ locum recepit: demptoq. metu, pœnitere cæpit homi-
nem, proiectæ sine causa tantæ partis fructuum; & præualidæ gentis in eas terras
inductæ. Multa visuntur apud Indos fanis dæmonum adiuncta domicilia, non
modo virorum, sed fœminarum etiam; præsertim quę defuncto marito sese cre-
mandas eundem in rogum inferre non ausæ (quam vetustissimam esse consuetu-
dinem, & Propertius, & Strabo demonstrant) metu deinde ignominiæ, lucem & E
celebritatem hominum fugiunt; & remotis ab vrbe locis intra septa quædam in-
clusæ, quod reliquum est vitæ, in exsecrabili Satanæ famulatu consumunt. Ex hi-
sce vnum commodo situ, Lusitani Quæstores inuaserant. locus, de nomine caco-
dæmonis cui dicatus erat, Bardor appellabatur. Eos inde, facta manu, duce Soli-
mano barbarus pellere, & vectigalia sibi vindicare frustra conatus, occasionem in-
super Lusitanis prębuit, arcis egregiæ, quam Raciolum appellant, in iisdem fini-
bus extruendæ. Tum vero Azedecan, auctis externo milite copiis; nouem cir-
citer millium summam expleuit: in quibus cataphracti erant equites quinquagin-
ta, leuioris armaturæ ducenti. Cum hisce copiis idem Solimanus Raciolum acces-
sit primo. dein ad eliciendum in insidias Lusitanum reducto exercitu, duas inde
leucas, circa montis cuiusdam flexum, occulte consedit. Interea excitus à Ra-
ciolanis Ioannes Pereria Goæ præfectus, absente per eos dies Nonnio Prætore,
cum Indis mille, & Lusitanis quadringentis; quorum erant equites non amplius
centum, extemplo Raciolum accurrit. inde, cupiditate certaminis ad hostem pa-
rum explorato prouecti Lusitani, iniqua repente cernunt omnia, numerum pedi-
tum equitumque; naturã loci; corporum habitus. quippe, longe ab arce subsidio- F
que, non modo cum multiplici, sed cum recenti aduersario, fessis ac paucis præ-
lium instabat. Solimanus interim, ad circumeundos Lusitanos extenuata maio-
rem in sinum acie, pedites ab lateribus; cataphractos in medio; expeditos equites
centenos in vtroque cornu locauerat. iamq. promotis agminibus, ad iactum mis-
silium, quæ ignea erant pleraque, ventum erat; cum ex imminente periculo tur-
batæ Lusitanorum, præsertim auxiliarium, mentes; & insolitus quidam oculis
animisq. terror offusus. Ea re animaduersa Ioannes confestim aciem interequi-
" tans; Quæ vos (inquit) noua formido, commilitones, quis pręter consuetudi-
" nem horror inuasit? scilicet ex longa defatigatione, incommodo loco deprehen-
" si, necopinatam hostium multitudinem extimescitis. quasi verò nunquam adhuc,
" ex eiusmodi periculis ac difficultatibus, Dei benignitate, cũ incolumes, tum victo-
" res etiam euaserimus. Nonne, qui rebus in asperis ad hanc vsque diem nobis ma-
" ioribusq. nostris affuit Christus, nunc quoque præsens ac propitius fore putan-
" dus est? aut non idem hic est hostis, quem antea sæpe fudistis? cuius toties in
" terga pugnastis? cui per hosce dies inuito ac renitenti munitissimam arcem im-
" posuistis? Proinde, state animis viri, & omnem salutis spem, secundum immorta-

lem

A lem Deum, in dextris ac virtute reponite. Nam de receptu, ne deliberatio quidem reliqua est vlla. Cędetur patenti campo fugacissimus quisque, prius quam fractis metu viribus ad mœnia Raciolana tanto interuallo peruenerit. Inter hæc dicta, conspicatus intentos ad orbem claudendum hostes; Iordanem Freitam cũ delectis equitibus triginta, in cataphractos immittit. ipse cum pugnacissimis iuuenum (nam reliquos tardabat metus) antequam hostium cornua inter se coirent, in alterum, ardentibus animis impetum dat. Et quamcunque in partem sese ferox iuuenum concitat globus, perturbant hostium signa; & maiorem quam pro numero edunt stragem: atque instantibus nuper, vltro ipsi pauorem ac trepidationem incutiunt. Eo spectaculo Solimanus accensus, ex altera parte cum suis in auersos incurrit. ita abrupto ab reliqua acie cornu; & solutis ordinibus, promiscue geri cœpta res est. Et Lusitani socijque, cum inter pugnæ fugæq. consilium aliquandiu trepidassent; pudore demum per ignauiam deserendi ducis, & mutuis inter se adhortationibus incitati, densata acie, & pariter clamore sublato, medios in hostes inferunt signa: & corrigendæ tarditatis ac demendę ignominię studio, valida facta impressione, hostem impellunt primo: dein redintegrato impetu prorsus auertunt. Fusos inde passim Pereria cum equitibus, ad proximum
B vsque flumen acriter insequutus, late cæcidit; cum quidem Canarini & Decanii, ne in fuga dignoscerentur, virentes ramos, quod sociorũ Lusitani nominis erat insigne, capitum tegumentis insererent: ex hostibus, eo prælio, præter captiuorum turbam, mille & septingenti desiderati. è Lusitanis & auxiliaribus, ictis sagittis ferme complures; ne vnus quidem (quod portenti simile videatur) occisus. Tum castra, plena omnis opulentiæ, momento direpta. & Pereria, euidenti plane Dei superumque auxilio, cuius maxime fiducia inierat pugnam, memorabili parta victoria, spolijs diues & barbarica suppellectili, Goam reuertit; omniq. obuiam effusa ciuitate, cum laudibus, & cum solenni supplicatione ouans vrbem introijt. At Azedecan, quamquam tristi nuncio perculsus, non tamen iccirco abiecit belli consilia: quin, Solimano dimisso, cuius ductu iam toties male pugnatũ erat, Carnabecum Turcam Asiaticum, virum & corporis robore, & armorum arte præstantem, & sub eo præfectos octodecim ex eadem natione conduxit. ij cum octingentis equitibus, & peditum quatuor millibus ad eadem vectigalia recuperanda profecti, rursus ab Lusitano vincuntur. Carnabecus ipse inter alios, ac Turcæ præfecti, eo prælio ad vnum omnes occisi. Neque tamen incruenta Lu-
C sitanis victoria fuit: promptissimi aliquot, partim profundis foueis hausti, quas consulto occæcauerant hostes; partim etiam ipsius Carnabeci manu perempti sunt. Ea pugna fractus tandem Azedecan, ab armis abscessit: & pacata in aliquot annos regione, Lusitanis traditam sibi vectigalium possessionem, haud sine magno prouentu retinuit.

Libri decimi Finis.

D

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER VNDECIMVS.

E

V M hæc à minoribus præfectis geruntur, ne ipsi quidem Nonnio Prætori fuit otiosa prouincia. Is ingentē nactus naualem apparatum, quem decedens Lupus Vasæus partim Goæ, partim Cocini reliquerat; ad expeditionem Diensem, quam Lusitani dudum coquebant, animum adiecit. ac primum, idoneos homines, magnis præmijs inuitatos, mercatorum specie Dium ex vrbe Goa præmisit: qui cuncta probe cognoscerent; ac Lusitanas vires augendo verbis, Tocanem dynastam, Sacæ demortui fratrem, ad vitanda certamina, & componendam quauis conditione pacem impellerent; ac demum appropinquanti sibi omnia explorata clam ex vrbe renuntiarent. In horum opera & fide, quam multis rebus perspectam habebat; magnam rei perficiendæ spem collocauerat Nonnius. Dein, satis prouisis omnibus quæ ad rem pertinebant; diem ad conueniendum nauticis omnibus Ciaulū edixit. Ab Ciaulo profectus cum ornatissimis nauibus variæ formæ trecentis, F in quibus erant Lusitanorum tria millia, Malabarium totidem, & Canarini bis mille; Damanum oppidum oræ Cambaicæ processit, metu desertum ab incolis. ibi, solenni peracto sacrificio, Antonius Petronius Franciscanus, pro concione cunctos ad obeunda fortiter militiæ munera, pellendosque ex vrbe Dio nefarios Christiani nominis hostes, Mahometanæ sectæ cultores, hortatus est. Ab Damano classis, præciso Cambaico sinu, Betelem tenuit. Hoc nomine insula est, perexiguo circuitu leucę ferme vnius, angusto admodum freto à continenti disiūcta, difficili accessu, pæne vndique septa præruptis haud modicæ altitudinis rupibus. Ea, quod leucarū octo non amplius traiectu peropportune imminet in vrbē Dium, & circundato muro inexpugnabilis reddi facile poterat; ad eum locū muniendum paulo ante Cambaiæ Rex quendam è suis præfectis, Turcam natione, cum duobus millibus armatorum, & structoribus operisque circiter mille transmiserat. Sed nondum eo peruenerat opus, vt arceri munimento externa vis posset. ac proinde repentino tantæ classis aduentu perterriti milites, & præter cæteras difficultates etiam nauigijs ad transmittendum, vel accersenda è propinquo auxilia destituti; consilio habito, de arce honestis con-

A ditionibus tradenda consentiunt. Dux ipse, quo plus auctoritatis inesset le-
gationi, accepta fide, ad colloquium prodit. Petebat vti sibi cæterisque in-
sula excedere, suaque secum exportare tuto liceret. Cui Prætor, insolito ferox ap-
paratu, & auidus rei gerendæ; ipsi quidem id petenti dare se dixit: cum reliquis,
nisi permittentibus omnia, negauit vllam pacis conditionem esse. Hoc tam triste
responsum in arcem relatũ, mistam desperatione iram in militum pectoribus ac-
cendit. Extemplo regius Quæstor, ex obuiis trabibus raptim conferta rate, per te-
nebras pecuniam regiam in continentem auexit. hunc, nando subsequuti ex imbel
li turba qui poterant. cæteri, fero & infando consilio, vxores, & liberos, & quę ha-
bebant carissima, in vnũ congesta cumulum, ea ipsa nocte succendunt. & ex vni-
uerso præsidio septingenti ferme, certo deuotionis genere, monachorum instar
vertice capitis ad coronæ seu diadematis figuram abraso (adeo is ritus apud bar-
baras quoq. nationes defunctum humanis curis animum, & ipsius prodigum vitę
significat) ad mortem fortiter oppetendam obstinata mente coniurant. Inde cę-
ci furore & amentia, non sine probris conuitiisque, Lusitanum vario telorum ge-
nere superne lacessunt. Ea commotus audacia Prætor, non exspectato, vti decre-
uerat, Solis ortu (& forte nox erat Lunæ radiis admodum illustris) exposito mi-
B lite, à quatuor simul partibus adortus inchoatam arcem expugnat. Variis inde lo-
cis, vti se se passim conglobauerant hostes, atrociter dimicatum est. Dux ipse cũ
egregiis aliquot, eques primo, tum pedes ingenti animo pręlium ciens, haud mul-
tus occubuit. Cæso duce, fuga in omnes partes illico fieri cœpta. cumq. hinc in-
festæ cuspides; inde vastæ crepidines, & obsessum nauibus mare ad salutem ob-
starent; vrgente metu alij per saxa cautesq. se se deuoluunt; alii specus & latibula
circunspiciunt: multi eminus traiecti missilibus, multi cominus gladio hastaue
confossi, pauci admodum in seruitutem abducti. Cæterum vnius memora-
bile in primis exitium fuit. is, in angustiis deprehensus, cum adhærentem lateri
comitem interfectum, & in se deinceps intentam Lusitani lanceam cerneret; nul-
la cunctatione in vulnus ac ferrum vltro semet impellens; ad corpus aduersarii per
ipsum hastile furibundus affluxit; & stricta sica, necopinantis abscidit femur. ita,
mutuis ictibus, alterius vterque sanguine expleti, in eodem pęne vestigio corrue-
runt. E Lusitanis desiderati nobiles viri septendecim. vulnerati centum & vigin-
ti, quorum nonnulli postmodum exspirarunt. Post hæc, euersis, aut incensis Cã-
bæorum operibus; eorumq. tormentis in classem acceptis, Prætor circa eandem
insulam octo ferme dies in anchoris stetit; nuntium ab exploratoribus de statu rei
C Diensis ibidem exspectans. Ea mora saluti Diensibus fuit. Siquidem per eos ip-
sos dies Mustafa, & Sofar, qui nuper ab Adeni obsidione recesserant, fugitiua, vti
supra demonstratum est, Turcarum tyranni mancipia, nouam & conditio-
nem & sedem quærentes, Dium classe deuenere; secumque sexcentos Tur-
cas, Arabas mille & trecentos, &, præter minora tormenta, basiliscos æneos
egregiæ formæ tres in vrbem inuexere. Hoc tam insperato subsidio magno-
pere confirmatus est Tocan, cum paulo ante, Lusitanæ classis fama contetritus,
ad deditionem haud dubie inclinaret. Exinde, Mustafæ suasu, emissa extra
oppidum cum pretiosis rebus puerorum ac mulierum turba; reliquos oppida-
nos recensuit. inuenti qui arma ferre possent, præter nouos auxiliares, vnde-
cim fere millia; & omnes graui edicto vetiti egredi ex vrbe. Tum, eodem hor-
tante atque adiuuante Mustafa, stationes ad portas, in muris tormenta vigi-
liæque dispositæ: & sub præcipuas vrbis vias acti, & sulphureo puluere com-
pleti cuniculi; quibus, si in vrbem irrupissent hostes, in extremam eorum per-
niciem ignis applicaretur: & intra ostium portus, quod ferrea catena claudi
solitum esse docuimus, tres & septuaginta biremes instructæ: denique nihil

omissum, quod ad vrbem, præsertim à mari, firmandam tali tempore pertineret. D
Nonnius, vti dicebamus, consulto ad Betelem interea trahebat moram. dein, cum
ij quos ob idipsum ab Goa præmiserat, neque ipsi venirent, neque nuntium aut
litteras mitterent; quippe custodibus ad exitus omnes appositis; ignarus omnium
quæ apud hostes fierent, ad incertum euentum à Betele Dium ire perrexit; haud
dubie ratus, ad conspectum tantæ classis, motum aliquem in vrbe futurum. Vbi
eo peruentum est, vixdum in salo iecerat anchoras, paratus per colloquia tentare
animos incolarum; cum ex omnibus repente propugnaculis in classem vis ingens
pilarum emissa: è quibus, inspectante Nonnio, in ipsam pæne Prætoriam tres illa-
tæ, magnam consternationem fecere. Inde subducta extra ictum classe, & omni
spe non voluntariæ deditionis modo, sed etiam pacis abscissa; cum speculatoriis
nauigiis missi qui è proximo quoad liceret lustrata oculis vrbe, certi quippiã re-
ferrent. ij, abraso ad iacula vitanda littore, sensim progressi, ingentem aspiciunt
pro muris hominũ frequentiã, & nauium multitudinem in portu paratam, & om-
nia telis, atq. tormentis, micantibusq. cũ ingenti sono flammis horrentia. Simul
animaduertunt; nòn æque ab terra atq. à mari difficilem oppugnationẽ esse: & si-
cubi descensio facta sit; à Septẽtrionibus maxime succedi ad mœnia posse. Hisce
rebus cognitis Prætor, quod in vnam rem naualem intentus, terrestris pugnę ma- E
chinas & instrumenta nequaquã aduexerat; portus claustra perfringere; classemq.
adoriri, & simul è nauibus mœnia diuerberare decreuit. In eam rẽ postridie cum
tormentis maioribus promotæ, centonibus & pluteis tectæ, scaphæ cõplures; tri-
remibus ab tergo & ab latere adiũctis: quę simulatq. per stragem aliquis aditus da-
retur, ad irrumpendũ inter volitantia tela militem audacter exponerent. Hęc, tur-
batis inexspectata hostiũ vi plerisque, aduerso insuper æstu, per metũ ac trepida-
tionem ęgre fiebant: & simul periniqua erat verberandi conditio: quippe cũ oppi-
dani, è fixo & immobili, ad ictus destinatos tormenta librarent; Lusitani, è fluxo
& instabili, prope in incertũ mitterẽt tela. Ergo, vt in huiusmodi conditione, alte-
ris nihil ferme illatum damni; ex alteris, propugnatores & nautæ non pauci pæne
momento discerpti sunt: &, quod vel in primis oppugnantium fregit animos, om
nia ferme tormenta, maioribus quã quos paterentur bolis, & nimia defatigatione
disrupta. Hoc tam infelici successu perculsus Nonnius; ne simul ad procellas ac
tempestates expositam in salo classem haberet, simul milites remigesq. tanto cũ
detrimento densissimis hostium globis obijceret; sublatis anchoris, frendens ge-
mensq. irrito conatu ad Betelem rediit. Inde, Antonio Saldania ad peruastãdam F
Cambaicam oram cum parte copiarum relicto, cæteras ipse Goam reduxit inco-
lumes. Eodem paulo post Saldania quoq. rediit, inter cæteras clades euersa Go-
ga (id oppidi nomen) & onustis Indica fruge quinq. & viginti paronibus vno in-
cendio absumptis, Cãbaici sinus custodia viro egregie forti Iacobo Sylueriæ tra
dita. Goæ hyems iure dicundo, & nauibus reficiendis exacta. deinde vbi sese ęstas
aperuit; Cialẽ Prætor classe contendit. is locus vltra Calecutũ duas leucas appri-
me nauigabili ęstuario impositus, mire factus erat ad Arabũ infestanda cõmercia;
& Zamorini consilia explotanda, conatusq. opprimendos. Ibi ergo Prętor, quie-
to Calecutano, neq. ad impediendã ædificationẽ auso inire certamen, arcẽ egre-
giã opere militari paucis diebus exstruxit. In eã rem agri pars cũ palmetis ab Cia-
lensi regulo præsentibus nummis coempta: & regulus ipse, ne Zamorini vim ex-
timesceret, in fidẽ ac societatẽ acceptus est. Eadẽ ęstate, Iacobus Sylueria, Tana-
hensẽ dynastam Diensis auxilij fiducia tributum pendere recusantem aggressus,
oppido exegit; ipsumque oppidum egesta præda cremauit. In eodem tractu
Bandoram, qui locus erat in Tocanis ditione, & opere magno, & valido prę-
sidio munitus, vi cepit, ac diruit. Multos præterea Cambaicæ oræ vicos
euertit;

A euertit; naues partim subductas exussit, partim cum oneribus Dium petentes excepit, aut depressit. ad hæc, in remigum supplementum, quatuor millia captiuorum abducta; & clausis vndiq. maritimis commeatibus, Dienfi portorio & annonę, ingens eo anno detrimentum illatum est. eadem pæne vastitas, eodem Sylueria duce, anno insequenti propioribus etiam vrbi Dio littoribus atque agris inuecta. villæ, vici, nauigia passim incensa. multi mortales abducti. opulenta emporia duo, Pate, & Patane, haud sine certamine capta & direpta. Mangalor oppidum insigne (quo item nomine emporium est in ora Malabarica) dilapsis metu Mahometanis, deletum: ditati præda milites: nec parum pecuniæ in regios quoq. fiscos redactum: impune cuncta: cum & nouo Cambaiæ Regi Badurio interioribus implicito bellis, haudquaquam vacaret opem ferre quamuis adeo laboranti oræ maritimæ; & Melicus Tocan, circumferenti bellum Lusitano occurrere nec posset, nec satis auderet absente Mustafa, qui post repulsos ab Dio Lusitanos, in regiam cum læto nuntio ad præmia petenda, & venditandam in posterum operam suam Regi, haud sane magna Tocanis voluntate contenderat. Eo adiumento ac præsidio destitutus Tocan, omnibus circa populis ob recentia damna terrore nominis Lusitani perculsis, quicquid habebat copiarum ac virium, partim ad vrbis Dij custodiam, partim ad muniendũ Bazainum summo studio conferebat. Et Nonnius, B ardens dolore susceptæ ad Dium labis, ad eam eluendam, excidium Bazaini tacitus dudum apud se voluebat. Ac maturandũ ratus antequam ab terrore populationum reficerentur hostium animi; cum nauibus amplius octoginta, & bellatorũ quatuor millibus, quorum dimidia pars Lusitani, cæteri Malabares aut Canarini erant, Ciaulũ accessit. inde præmisso cum expeditis nauigijs Emmanuele Albuquercio ad portus introitũ occupandũ, ipse Iacobo Sylueria trans Diũ accito, cũ cætera classe subsequitur. Bazaini tum agebat Tocan magno equitũ peditumque numero ad famã classis Lusitanę contracto. Munitionis autem ratio erat huiusmodi. arcem idoneo loco ędificatam habebant. prætcrea, ad euripi fauces, qua descensuros putabant hostes, propugnaculũ excitarant. inde perpetuam fossam immisso mari, itemq. aggerẽ cum crebris turribus, magna tormentorũ imposita vi, ad oppidum vsq. perduxerant. neq. oppugnari, nisi eo munimento superato, arx poterat; & frequentia tectis loca protinus petenti hosti, nullis circa syluis aut collibus, turres ab latere minabantur. Nonnius, duce transfuga locorũ perito, paulo supra id quod dixi propugnaculũ, tripartito exposuit copias. Primo agmini Iaco C bus Sylueria; secundo Fernandus Deza, & nauarchi aliquot pręerant: postremum ducebat ipse. Vbi propius ad munitiones ventum est; Lusitani, tentata dein omissa propter altitudinem fossa; præter hostium oculos ad oppidũ recta contendunt. Scilicet in prætereuntes confestim ex aggere sæuus imber telorum, perpetua iaculatione coniectus. quacunq. audax incedit agmen; igniferę bolides; plumbei ac ferrei globi, spicula densa circumuolant. Mirum profecto, & quod, nisi in potentiam Dei referatur, plane fidem excesserit. Puro & patenti littore, cum ẽ turribus ac fenestellis vndiq. peterentur; nemo prorsus omniũ ictus est. quo miraculo cõmoti auxiliares multi, sponte dein Christianam fidẽ amplexi, cũ ita affirmarent: angustis in rebus nullum omnino æque atq. Lusitanorum Deũ suis cultoribus esse pręsentem atq. propitium. Ad extremas munitiones cum decẽ amplius millibus armatorum sese Tocan ostendit. Ibi acrior concursu primo, quam perseuerantior pugna fuit. Inuehentẽ se magno impetu Lusitanũ, gladijsq. & hastis aduersa ora & pectora fodientẽ, diutius non ferentes Mahometani, transmisso per pontẽ euripo, ad proximos montes celeri fuga succedũt, eodemq. loco castra cõmuniunt. Nec maior inclusis intra arcẽ, ad sustinendã oppugnationẽ animus fuit. Eminus conspicati suos abeuntes, & hostiũ aduentans agmen, extẽplo sese per auersã arcis

S 3 partem

partem omnes eijciunt: traiectoq. pariter euripo, Tocanis vestigia subsequuntur. D
Per hunc modum arx oppidumq. minore quam timebatur certamine in potestatem venit. e Mahometanis, tum in prælio, tum in fuga, cæsi quingenti & quinquaginta. e Lusitanis, desiderati non amplius sex. Multum ibi sulphuris pulueris & globorum inuentum; & maiora tormenta circiter quadringenta. Prætor, collaudato præcipue Syluera & iis qui in primo agmine dimicarant (nam ad secundā aciem & subsidia prælium non peruenerat) donisq. militaribus de more distributis, in ipso littore castra posuit: unde quicquid erat fertile in agris, ferro igniq. corruptum; oppletæ hostium fossæ; prorutum vallum; & arx ipsa, quod ad eam tuendam copiæ non suppeterent, à fundamentis excisa. & Nonnius, per se perq. suos egregie repenso barbaris quod ad Dium acceperat damno, incolumi classe Goam hyemandi causa repetiit. Circa idem tempus, Vgentanæ Rex, Malacensem oram crebris excursionibus habebat infestam. Aduersus eum cum quadringentis Lusitanis à Malaca profectus Stephanus Gamma, qui tum vrbi præerat, aduerso flumine ad hostem subiit; ac munitiones primum in itinere obiectas, exposito milite per vim cepit: dein, fugato Rege, desertam arcem & vrbem Vgentanam incendit; tormenta complura, nauesq. captiuas cum insigni laude victor Malacam reduxit. Sub hæc, e Lusitania cum onerariis quinque Martinus Alphonsus Sosa, præfectus maris Indici designatus, Goam defertur. Is, accepta à Nonnio classe, nauibus quinque & triginta, in quibus erant Lusitani sexcenti, ad Damanum duxit oppugnandum. Cambaici littoris id quoque oppidum est, supra Bazainum leucas ferme quattuordecim. Carebat mœnibus, atq. ob id ipsum oppidani cognito classis aduentu diffugerant. Sed firmi operis arcem Turcæ admistis Resbutis, qua gens latrociniis dedita Carmaniæ fines attingit, quingenti numero tuebantur. iidem, vrbis aditum à portu, tumultuariis munitionibus crebrisque tormentis obsepserant. Sosa in conspectum hostium delatus, leui primum nauigio ad contemplandam loci naturam & opera circumuectus est; dein vitato portu, nocte intempesta in asperum littus nō sine periculo repente descendit; ac partim scalis ad muros appositis, partim, dum pauidi quidam elabuntur, portis raptim occupatis, in arcem irrupit. Intra mœnia, cum Turcis præsertim, intercluso exitu, atrociter dimicatum est: ac, paucis exceptis qui inter primum, vt dixi, tumultum euaserant, cæteri ad vnum omnes occisi. e Lusitanis, decem desiderati non amplius: grauiter icti complures. Arx triduo diruta, & solo, vix vt vestigiū exstaret, æquata est. Inde victor Sosa totam Cambaicam oram, non sine magno terrore, Diū F
vsque percurrit. Capti & euersi Damani fama Badurium valde commouit; præsertim quod eo ipso tempore grauia ex aliis partibus bella imminerent. in quæ dum totis incumbit viribus, ne interim acrior ab tergo Lusitanus instaret; oratorem petendæ pacis ad Nonnium misit; scriptisque & obsignatis conditionibus, Ioanni Regi Bazainum, vicinasque insulas, quo in numero Salsetanæ sunt, & partem insuper continentis attribuit. Pace cum Lusitanis facta, sese ad cæteras expeditiones accinxit. Duo tum à Septentrione hostes in primis vrgebant: Crementina vidua, Sangę Regina, eximia specie, cæterū præferoci & plus quam virili ingenio mulier; à prima ętate militię rudimentis imbuta, pugnamq. inire, Amazonum instar, intrepide solita. itemque Mogores, Scythica gens, præpollens viribus; & cum finitimis Persis bello certare assueta. horum Rex Miramudius, à magno Tamberlane originem trahens, Mandoo dynasta solicitante (cuius auunculum Badurius pepulerat regno) paulo ante in Cambaiæ fines valido cum exercitu irruperat. Inde sublatis animis Crementina, filii gerens tutelam, statutum olim vectigal Badurio abnuebat pendere; coactisque duobus equitum, triginta peditum millibus, in regia se se continebat vrbe, cui nomen Citor. Hæ duæ maxi-

me

A me Badurium eo tempore distinebant curæ. Super iis cum aliquandiu apud se deliberasset (nam alienis consiliis admodum rarò vtebatur) Sangam edomare quamprimum, dein Mogoribus omni conatu obuiam ire constituit. Apparatus autem huiusce expeditionis erat eiusmodi, quemadmodum à Christianis cognitū est, qui in eo ipso bello Badurii stipendia meruere. Equitum sub signis habebat centum & quinquaginta millia, è quibus erant grauis armaturæ triginta. peditatus quingentorum millium explebat summam: in iis, externi variarum nationum ad quindecim millia. id erat exercitus robur. Partacas & Abassinos, alii præfecti; Turcas trecentos Mustafa ducebat. accesserant Christiani captiui, demptis ad militiā vinculis, non plus octoginta; quorum erant quinquaginta Lusitani, Galli reliqui, incertum quo casu, Dobriga quam vocabant naui, ad Cambaicas regiones appulsi. Armorum telorumque omnis generis vim ingentem, ceruliia tormenta mille admodum ex ære cuncta parauerat: in iis, vastæ magnitudinis quatuor basiliscos, intremente solo, centena singulos boum iuga trahebant. Hisce addita sulphurei pulueris pilarumque plaustra quingenta, & libratores, ac fusoriæ artis magistri complures, cum omni iaculandi & conflandi instrumento. ad hæc, turriti elephanti amplius ducenti; quaternas alii minores fistulas, maiusculas alii binas, to

B tidemq. milites dorso vectabant. Signato in stipendium auro argentoque, vehes onustæ quingentæ, & super hæc omnia, Satrapæ ac dynastæ permulti cum suis quisque thesauris, & magno comitatu sequebantur. iam vero mercatorum, opificum, lixarumq. & calonum summa iniri vix poterat. Cum hisce copiis è Mandoo regno, quod nuper inuaserat, profectus in Sangæ fines Badurius ad Citorem castra posuit. Ea vrbs edito loco duodecim millia passuū obtinet ambitu, sumptuosis admodum ædificiis publice ac priuatim ornata, mœnibusque ac propugnaculis egregie cincta. itaque propter maiestatem ac pulchritudinem, quamquam arroganti vocabulo, Mundi vmbella (id enim Citor gentis lingua significat) appellatur. & quoniam, si vel ad muros ex inferiore loco succedere Cambæus, vel fame subigere inclusos instaret; cum anceps oppugnatio, tum lenta fore videbatur obsidio; consilium cepit hosti plane exitiale: magnis operibus machinisque ex tuto vrbem adoriundi. neque difficilis erat ei molitio quantauis, nimirum exsuperante ad omnia multitudine. Ergo ad vrbis radices, densum ordinem trabium, qui munientes ab tergo protegeret, pluteorum vice defixit. post hosce pluteos breui tempore duas turres, quæ fastigio altitudinem æquarent mœnium, latas pedes

C quinquaginta, è lapide & argilla excitauit; gradusque ad ascensum adstruxit. in iis turribus delecti bellatores, & muralia tormenta disposita cum neque in aduersis propugnaculis quenquam consistere paterentur; & tectis ac delubris vltimū haud dubie minarentur excidium; Regina, alioquin ad defensionem parata, admoto hoc tanto terrore despondit animum: perq. notos calles, cum liberis & paucis familiaribus clam ex vrbe profugit. oppidani frustra hostem aliquandiu arcere conati, ad extremum perditis rebus, in auri, argentique, & pretiosę vestis aceruos (quos in idipsum ex publico priuatoq. collegerant) ad Betclanam conuersi rabiem, subditis ignibus iniecere sese. tres ipsos dies incendium tenuit: ad septuaginta millia sexus vtriusque mortalium per eam desperationem absumpta. Sultanus vrbem ingressus ingenti lætitia, purpuratos amicosque nouis beneficiis ac vectigalibus auget; militi stipendia duplicat; se ipse adeo magnifice & elate circumspicit, vt omnium Regūm vni sibi, qui Citorem expugnasset, vmbellæ honorem deberi haud absurda quidem allusione iactaret. Verum, quæ sunt humanæ vicissitudines, non diuturnum Sultano eius victorię gaudium fuit. aduentanti copiis auctis Mogori obuiam progressus; ad Docerem vrbem semel, ad Mandoum iterum profligatur, & castris exuitur. inde cum ab aliis, tū ab ipso Mustafa deser-

tus;barba,ne dignoſceretur,abraſa,gregali cultu,perpaucis comitibus Dium vſq. D
contendit. Ibi, à concepto pauore, de aſportandis Mecam theſauris qui ſupere-
rant,& regno relinquendo agitaſſe dicitur. Sed ſuorum hortatu retentus,dum ho
ſtes populando agro, & egerenda é deſertis vrbibus præda morantur, & ditati
ſpolijs,vt fit, patriam cogitant; interim ad opem à Solimano Turcarum tyranno
petendam oratores miſit: iis dona ad ipſum Turcam data,quorum æſtimatio ad
ſexcentorum millium aureorũ ſummam aſcenderet; ad milites vero quam exer-
citatiſsimos (nam id vnum ab Turca implorabat auxiliũ) mercede conducendos,
magna pecunię vis. Hoc in præſentia reparandi belli conſilium Badurius cepit.
Veritus deinde, ne ſerum afflictis rebus id remedium eſſet;fracta demũ ſuperbia,
Soſam ab Ciaulo (nam in ea tum ſtatione claſſem habebat) dein ab Goa Prætorē
ipſum Nonnium ad ſe per legatos ac litteras inuitauit: iiſque, modo partem ca-
peſſerent belli;poteſtatem arcis ad Dium ædificandę (quod fruſtra iam toties om-
ni arte quæſierant) vltro detulit. Hiſce nuntiis allatis,ab neutro in tam præclara
occaſione ceſſatum eſt. Soſa prior, tum Nonnius Dium inſtructa claſſe conten-
dunt. Ibi nouis vtrinque fœderis & amicitiæ legibus in publicas tabulas teſtato
relatis; deſignati cõmuni conſenſu fines arcis, in extremo inſulæ promontorio, E
qui locus imminet in ipſum introitum portus,vt clauſtra maris haud dubie Luſi
tani tenerent. Annus tum agebatur ſeculi huiuſce trigeſimus quintus. Area di-
menſa, confeſtim ad ſtructuram admotæ manus,non fabris tantum & nauali turba,
ſed ipſis etiam militibus & præfectis enixe rem adiuuantibus. Triquetra,vt po-
te in promontorium deſinens, loci eſt figura. iactis fundamentis, ab aperto mari
ad interiorem tumulum,é regione oppidi, murus eſt ductus pedum ſeptendecim
craſſitudine,altus ad coronam vſque viginti. in eo tumulo, rotunda, vti mos tũ
erat, ceſpite ingeſto erigitur ante omnia turris dodrantium nonaginta diametro.
Thomæa appellata, quod eius Apoſtoli feſto die exordium ſumpſerat: inde rur-
ſus ad alterum inſulæ marginem continuata mœnia ſunt; qua rupes abſciſſæ por-
tum attingunt. ibi turris altera extructa diametro dodrantium ſexaginta. Huic
ab Diuo Iacobo Hiſpaniarum præſide inditum nomen. Muris foſſa circundata
quoad cautes & præcipitia tulere. Inter duas turres medio ferme ſpatio,portā
cum lorica in vrbem aperiunt. intra mœnia ſacellum, & præfecto prę́ſidii militi-
buſque recta militariter excitant. Per hunc modum in præſentia duntaxat arx ab
vrbe interſepta eſt;laterum munitio,quod ea mari alluuntur, in aliud tempus re- F
iecta. Cæterum opus vndequinquageſimo die,non ſine Sultani admiratione per-
fectum. Simul,ad recuperandum in Cambaiæ finibus Variuenem pagum,arcemq.
appoſitam Indo flumini, miſſus rogatu Sultani Vaſcus Petreius à Sáncto Pelagio
cum Luſitanis ducentis & quinquaginta;Soſare adiuncto cum Turcis trecentis.
Mogores centum & quinquaginta,incenſo pago,arcem obtinebant.ii,quandiu le
uioribus miſsilibus dimicatum eſt; hoſtibus egregie reſtitere. Aſt vbi prouectis é
claſſe maioribus tormentis mœnia quati cæpta; diffiſi viribus arcem deſeruere.
Ita Variuenes denuo in Sultani poteſtatem redigitur. Præterea in maritima Cá-
baiæ oppida præcipua Luſitanorum manipuli aliquot præſidii cauſa profecti.
cuius auxilii fama e longinquo, vt fit, in maius aucta, retardatus Mogor; ſpoliis
Cambaianis grauem exercitum trahens, inſtante iam hyeme,domum reuertit. Is
Mogorici belli finis Badurio fuit. Inde Sultanus ad refouenda quæ recentibus
cladibus afflicta & proſtrata iacebant,itemq. ad continendos in fide populares in-
tendit animum. quippe, non pauci ea tempeſtate, Sultani tyrannidis iugum ex-
cutere conabantur. Per eoſdem fere dies,ad naualem nominis Luſitani gloriã,v-
nius viri virtute ac felicitate,haud mediocris acceſsio facta eſt. Iacobus Botellius
erat nauarchus egregie ſtrenuus, idemque maritimæ ſcientiæ laude præcellens.

A is, cum aliquot annos in India & Emmanueli & Ioanni Regibus operam fortē ac fidelem nauasset;in Lusitaniam deinde rediit ad præmia de more petenda: ibi cū suam agit causam, resque, vt fit,ab se gestas exponit; ab inuidis in crimen repente vocatur; quod fretus nauigandi peritia, Magalianis exemplo, res nouas cum regni periculo moliretur;atque ad Regem Galliç,qui tum erat Franciscus eo nomine primus,transfugere cogitaret. Per eam criminationem oppressus, relegatur in Indiam. in eo exsilio, non tam de patria,quam de existimatione solicitus,id maxime laborabat,quo pacto iniquorum calumnias refelleret factis;ac suam in Regē obseruantiam & fidem, insigni aliquo documento probaret. Iuncta per id tempus inter Lusitanos, & Sultanum amicitia,locoq. ad arcem Diensem dato,quod Ioannes dudum ardenter optabat; pergratum se Regi facturum existimauit; si omnes tam lætæ rei nuntios celeritate præuerteret. Modicam biremem pedes minus octodecim longam,sex latam habebat,ære suo in bellicos vsus extructam. In eam egregiis aliquot nautis,ignaris consilii,assumptis,(quos in itinere deinde tumultuantes partim donis mitigauit;partim metu minisque coercuit)tam paruo nauigio protinus Lusitaniam petere intendit. Dabulum ab Cocino prouectus, præciso Indico mari,ad Arabiæ littora vehitur;& aquatione facta,cum ex eo loco

B ad Bonæ spei promontorium incredibili audacia processisset;inter flectendū aliquoties pæne merso actuario,caligine tum obrectam insulā Sanctæ Helenæ prçteruectus, contento cursu Tertias, ac demum Olisiponem per summos labores atque pericula tenuit:resque ad Dium gestas ab Lusitanis, libentissimo narrauit Regi:quam narrationem ab Nonnio Prætore mox nuntij & litteræ,deflorata iam eius nouitatis gratia, comprobarunt. ita, non modo purgatus Ioanni, sed etiam præmiis donatus,patriæ redditur. Permultos dies in ore omnium ea nauigatio fuit. Quod si paria tam fortibus ausis vir fortitus esset scriptorum ingenia, scilicet Argo illa, tot poetarum carminibus inclyta, præ Botelliana biremi haud immerito rideretur. Compositis vtcunque ad Dium rebus(nam inde diuertit oratio) Prætor ad arcis tutelam relicto cum octingentis militibus, & idoneo tormētorum apparatu,Emmanuele Sosa,Goam hybernandi causa reuertit.Eodem tempore bellum atrox inter Zamorinum,& Cocinensem exarserat. Cocinensi, pro amicitia missus confestim auxilio,cum virtutis expertæ militibus, Martinus Alphonsus Sosa.is, conantem ingenti exercitu in Cocinensem agrum irrumpere Zamorinum,ad Repelini vada, Eduardi Pacieci quondam nobilitata victoriis,

C parua item manu, magna cum laude repressit. Repelini regulum,Zamorini socium,ex oppido per vim exegit: dein ad naues reuersus, Calecutanā classem ad Couletem oræ Malabaricæ fudit, fugauitque. ac rebus terra mariq. præclare gestis, Lusitani nominis gloriam apud eas gentes non parum auxit. Inter hæc, Sultanum Badurium, vel ab ingenii leuitate; vel quod Prætor non pro spe copias ad persequendum bello Mogorem misisset;pœnitere cæpit indomitæ gentis in suū regnum admissæ. Ninarao Diensi præfecto mandat, vti extemplo per speciem cingendi ex omni parte oppidi, & includendi quod in extremo patebat regii stabuli, modico interuallo murum arci Lusitanæ prætendat. Id cum se Lusitani passuros negarent, quod ex eo munimento periculum ingens immineret arci; elatus iracundia Sultanus, conuitia in eos,& minas intemperanter effudit:dein, simulata rursus amicitia;incautos adoriti,atq. adeo Prætorem ipsum, vt ferunt, simulatque rediret,ad epulas inuitatum opprimere statuit. Super hæc,ad distinendas quam maxime Lusitanas vires,missis clam litteris nuntiisque, Zamorinum cæterosque eius oræ dynastas in Lusitanum instigabat nomen. Prætor, pluribus ac minime obscuris indiciis fraude comperta, ineunte seculi huius anno trigesimo septimo; nauibus triginta,in quibus erant Lusitani quingenti, Dium iter edixit.

Eodem

Eodem cum ſua claſſe Martinum Alphonſum ex ora Malabarica ſubſequi iubet, D
paratus, vbi res facultatem daret, Sultani inſidias anteuertere. Ea facultas opi-
nione celerius oblata. Cum enim in Dienſi portu ſub arcem iactis anchoris Præ-
tor morbum egregie ſimulans, Regi ſalutem nuntiari iuſsiſſet; ac ſe, quominus ad
eum adiret, valetudine prohiberi; Sultanus, nimirum ad ſua regenda conſilia, vl-
tro ipſe parua biremi ad inuiſendum in prætoria Nonnium acceſſit, venatorio a-
mictu viridi, atro capitis diademate, gladio inaurato ſuccinctus. Vehebantur eo-
dem nauigio, præter Emmanuelē Soſam (quem ipſe pro amicitia ex arce euoca-
rat) Satrapę vel amici non amplius tredecim; præterea pueri duo, regium pugio-
nem alter, pharetram alter & arcum de more geſtabant. Lembi quatuor cum cæ-
tera familia ſequebantur. Vbi ad prætoriam applicuit, conſcendenti, Nonnius
aperto capite obuiam ad ſcalas magna cum obſequij ſignificatione progreditur;
acceptumq. perhonorifice, in puppim inſtar cubiculi, regio apparatu exornatam
induxit. intromiſsi cum eo, pręter interpretem & puerum vnum, præcipui Satra-
pæ tres. in prætoria Luſitani milites erant ducenti. Scilicet ingrediens Rex, à
conſcijs arcanorum illico morti deſtinatus: intentique ad imperia exſequenda, ſu-
ſpenſo omnes exſpectabant animo, quam mox Prætor ad occidionem vocaret:
Sed apud Nonnium, tantiſper dum in naui moratur Sultanus, hoſpitii valuit fas. E
Taciti ambo, & alter concepti facinoris, alter aditi periculi magnitudine confuſi,
aliquandiu perſtitiſſe dicuntur. ad extremum Sultanus, cum à ſuis Perſico ſer-
mone quæſiſſet, num in pergula quæ ad gubernaculum eſt, armati laterent; reſpō-
ſumque eſſet, nihil videri tale; tandem, proſequente officii cauſa Nonnio, ad ſca-
las rediit, ſuamque in biremem ſaltu ſe miſit, defunctum periculo vana opinione
confidens. At Nonnius, vti abeuntem vidit, quaſi omni religione ſolutus, confe-
ſtim ſuos aſpera voce vultuq. ceſſatores increpitat. Illi, dudum ad cędem inſtru-
cti, in expedita nauigia extemplo deſiliunt; contentoque remigio Sultanum intra
Luſitana præſidia claſſemq. deprehenſum inuadunt. Emmanuel Soſa cū prom-
ptiſsimis in regiam è ſua naui tranſcendit. Alij ab lateribus circumſiſtunt. Atrox
circa Regem pugna cooritur. multi vtrinq. vulnerantur, aut cadunt. in iis Soſa,
ab Soſaris genero, quem Tigrem mundi à virtute appellabāt, gladio confoſſus, in
mare proiicitur; & puer is, qui pharetram & arcum Sultani ferebat, artis ſagittarię
peritiſſimus, octodecim ſpiculis totidem Luſitanos, nullo prorſus in irritum miſ-
ſo, confixit: atque ipſe ad extremum glande traiectus occubuit. In eo tumultu,
armatæ celoces regiæ tres à Mangalore ſuperueniunt; in quibus erant mercena- F
rii Turcæ complures. ij, vt Regem in extremo diſcrimine circumuentum vide-
re; haudquaquam exterriti, ad eum eripiendum per media hoſtium tela nauesque
perrumpunt. neque à prælio abſtitere, quoad affluente in ſingula momenta ma-
iore Luſitanorum numero, ad vnum omnes interfecti ſunt. interea regiam nauē
promiſcua cædes vacuam epibatis fecerat. Rex ipſe, vulnere accepto, nautis ac
remigibus omni ope adhortandis inſtabat. iam prope littus erat nauis, cum è re-
migibus duo treſue, vno tormenti ictu diſcerpti ſunt. inde biremis, præſertim æ-
ſtu recedente, tranſuerſa repente vadis inhæſit. neque ſegniter Sultanus ad vici-
nam ſalutem in mare deſiliit. ſed nimirum fruſtra eluctanti extremus aderat dies.
inter enatandum, affecto corpore, cū in aduerſos fluctus aliquandiu tetendiſſet;
denique ad Luſitanum actuarium, cui præerat Triſtanus Paiua Scalabitanus, ipſo
aquarum impetu abripitur. ibi, ſpem inter ac metum, cum ingentibus promiſſis ac
precibus vt reciperetur; qua Regem, qua Sultanum ſe clamitans miſer, dum illi
remum ad euadendum porrigit Paiua; præter exſpectationem, à quodam è nau-
tis infimę ſortis homine, conto ſeu haſta conficitur. Exanime corpus cum diutius
fluitaſſet, ſubſidit deinde, neque vnquam apparuit. Ita, opulentus in primis In-

A diæ Regum, cum nuper maria terrasque sui nominis terrore complesset; ab ijs
demum quos magna mercede conduxerat, teterrimo genere leti, suorum in con-
spectu peremptus, cæcitatem humani cõsilij, & vanitatem eorum quæ vulgo so-
lida ac præclara putantur, exitu comprobauit. Ex iis qui pugnæ superfuerant, fe-
mineees aliquot in classem accepti: quo in numero Sofarem Nonnius clementer
habitum, curatis vulneribus, misit ad comprimendos in vrbe tumultus. namque
omnis multitudo (& erat eo tempore frequentissima) vt in eiusmodi perturbatio-
ne rerum, incendii ac direptionis metu perculsi, ad portas ac muros, fugæ causa
ruebant eo impetu, vt, præ conferta in angustijs turba, elisi aut obtriti sint aliquot.
is pauor ac trepidatio, Sofaris demum aduentu atque auctoritate sedatus. Badu-
rij mors, non tam interfectoribus gloriosa, quam læta iis gentibus fuit: fœdam
quippe in populares tyrannidem exercuerat: vitiis omnibus à pueritia deditus;
numinum contemptor; æque sui prodigus, & rapax alieni; potentiæ viriumq. per
libidinem & sæuitiam ostentator dirus: multos per calumniam omnibus fortunis
euerterat; multis beneficia dederat idem, ademeratque; multos etiam ex amicis,
in iis duos Iazii filios, vt Dium inde reciperet, omnibus tormentis excruciatos
necarat. Ergo, tot scelerum sibi conscius, adeo omnes homines, omnia loca tē-
B poraque suspecta habebat; vt cibum suis ipse sibi pararet manibus, perque sum-
mam indignitatem, principis simul & coqui munere fungeretur. Quo magis mi-
randum est, ad inuisendum Prætorem venisse tam exiguo comitatu. Sed illum
videlicet vltrices furiæ in eam amentiam impulerunt; vt quibus perniciem extre-
mam haud obscure machinabatur, eorum potestati semet vel nimis callida simu-
latione, vel stolida temeritate permitteret. Sublato Sultano, tota insula in Lusi-
tanam ditionem extemplo concessit. Custodes ad castella tuenda, itemque ve-
ctigalibus in portu exigendis ad Dium atque ad Rumæpolim (nam eo quoque fa-
cili appulsu commeabant naues) scripturæ magistri à Prætore dispositi. In regiis
thesauris haud ita multum pecuniæ inuentum: in horreis vero & armamentarijs,
commeatuum & instrumenti bellici omnis generis ingens copia. in naualibus etiā
haud exiguus nauium variæ formæ numerus. omnium ratio in codices à Quæ-
storibus relata. Neque multo post, contra omnes belli casus arx ab vtraque parte,
qua in mare vergit, muro circundari cœpta; & è uasto specu, in quem medio fer-
me spatio tellus recesserat, admodum capax effecta cisterna; & euersa Rumæpoli,
quod ad eius præsidium copiæ non suppeterent, eius loco nouum propugnacu-
lum excitatum est. Dum hæc parantur, quidam è Gangaridum gente, quam ho-
C die Bengalam vocant, ad Prætorem adijt, natus, vt ferebatur, annos trecentos
triginta quinque. neque mendacii suspicio suberat: nam & seniores qui tum erāt,
se de hoc eodem grandæuo aiebant à maioribus accepisse; & ipse filium habebat
nonagenarium; & cum litteram nosset nullam, quæ referebantur ab eo de veterū
gestis rebus, ad fidem annalium optime congruebant. Huic aliquoties iam de-
ciderant dentes, alijs continuo subnascentibus: & barba vbi prorsus incanuisset,
in atrum denuo colorem, idq. paulatim, semet ipsa vertebat. ante centesimum an-
num idola coluerat: inde æque miserabili errore ad nefariam Mahometis tran-
sierat sectam. is propter miraculi nouitatem Sultani stipendijs ali consuerus,
idem vitæ subsidium ab Nonnio petiit: Nonnius haud grauate assignauit: dein
arcis custodia cum sexcentis fere militibus Antonio Syluerìæ commissa, Goam,
vti solebat, in hyberna se contulit. Vulgato Sultani casu, Cambaiæ proceres Ma-
mudium puerum, eius sorore genitum, creant Regem. rectores pueritię, iidem-
que tutores regni, tres, Driacan, Madremalucus, Alucan adiuncti. Ad hosce,
post Nonnii profectionem, Sofar, vel ob nouas offensiones, vel Christianæ reli-
gionis odio in Lusitanos accensus, omnibus suis rebus miro silentio in tutū aue-
ctis

ctis (& erat totius ciuitatis longe ditissimus) triginta ferme leuearum itinere ad D
vrbem Madabam ab Dio contendit. iamque ad bellum sponte inclinatos, facili
negotio perpulit, vt omni conatu ad pellendos ex arce Lusitanos incumberent.
Confestim habito delectu, conscripta decem peditum, quinque equitum millia.
Alucan dux iis copiis datur. Præterea Sofar, egregiæ virtutis pedites ter mille,
equites mille suo ære conduxit. Pari ferme imperio vterque ex vrbe Madaba
Iunio mense profecti, non longe ab Rumæpoli castra locant. Ex recentibus eius
loci ruinis, continuo Lusitani in nouum necdum omnino absolutum, de quo di-
xi, castellum sese recipiunt. Id castellum Sofar, Alucane interim operibus occu
pato, cum suis magno impetu adortus, dum muros incautius subit; altera manu
plumbeo globo transfixa, prælio excessit. Eo vulnere spatium Lusitanis datum
perficiendo castello; itemq. cisternæ intra arcem, conuectis e vicino aquis, ad iu-
stam altitudinem implendæ. ac primo consilium Antonij Syluerię fuit, totam
insulam tueri, atque ob idipsum nauarchos aliquot, cum suo quemque manipu-
lo, ad loca idonea toto freto disposuit, qui transitum hostium ex continente im-
pedirent. Simul, quoniam Diensem populum aliena ab se voluntate, multosque
institorum habitu peregrinos milites in vrbe versari didicerat; eorum cœtus ali-
quoties vi minisque discussit; arma plerisque ademit; & mercatores quatuor, in E
primis pecuniosos, qui obsidum loco essent, repente in arcem arripuit. Dein, cũ
promotis munitionibus Alucan fretum omne tormentis infestũ faceret; nec pos-
sent sine pernicie Lusitani diutius in ea statione perstare; nauibus insuper aliquot
tormentisque, alieno sane tempore, subitæ procellæ impetu amissis; Antonius,
de suorum sententia denique relicta insula, nauarchos in arcem recepit. Rumęo
castello Franciscum Patiecum, adiunctis ex vniuerso præsidio militibus ad se-
ptuaginta, præposuit. in marino propugnaculo, quod in ipso aditu portus olim
Iazius extruxerat, Franciscum Goueam cum delectis locauit. itemque in arce,
prout res postulabat, aliis alias partes custodiendas attribuit. Relicta ab Lusi-
tanis insula, confestim hostes libero transitu summa ciuium gratulatione in vrbẽ
admissi. Alucan regiis in ædibus procul ab hoste consedit: neque in aleam pugnę,
grandi iam ætate vir, sese facile committebat. Sofar, prope arcis mœnia locum
cepit, atque communiit. Inde per occasionem leuia certamina feri cæpta, quibus
ferme superior Lusitana res erat: duce plerunque Lupo Sosa Cotinio, qui cum
præsidio signatoribus aderat, idemque postea totam hanc obsidionem duobus
libris diligenter est persecutus. Dum hæc in Cambaia geruntur; Ottomanus in- F
terea aliis aliisque Badurii nuntiis precibusque fatigatus, ac demum de eiusdem
cæde ab vxore vidua & profuga coram edoctus; non tam ad lacessendum bello
Mogorem, quam ad pellendos ex India Lusitanos, & Orientis regna ad suum
imperium adiungenda, conatus omnes adhibuit. Classem ad Suezium, cura A-
brahemi purpurati ædificatam & instructam habebat maiorum nauium (quarum
pleræque remis agebantur) ad sexaginta quatuor: ad quas accessere deinde Cam-
baicæ septem, Malabaricæ tres. Ei classi cum summa potestate præposuit Soli-
manum Peloponnesium, præsidem Aegypti, virum enormi non minus adipe, quã
auaritia & crudelitate notissimum. huic, remigum ad septem millia, bellatorum
sex attributa; in quibus erant Ianizari seu prætoriani mille quingenti: Turcæ bis
mille; aliarum gentium cæteri, maritimæ ferme rei callentes; qui & militum, vbi
opus esset, & nautarum partes obirent. Solimanus, lustratis ad Suezium copiis;
cum remigum pars imperium detrectaret; ducentos vno imperio iussit occidi:
eo metu seditione compressa, profectus, ad Giddam appulit vrbẽ ab incolis me-
tu relictam. dynasta, cui Solimani rapacitas & immanitas haud erat ignota, cum
popularibus in auia loca secesserat. Ab Gidda ad Camatanum, inde ad Zebitum

traiecit

A traiecit clasis. Nocoda Hamedius Turca oppidó imperabat. is, large & munifice accepto Solimano, eiusdem iussu repente securi percutitur: oppidum Mustafæ Mammaluco donatum. Ab Zebito Adenum superatis faucibus ventũ est: præmissis iam ante legatis, qui ab Rege commeatum, vacuasque in vrbe ædes curandis ægrotis pro amicitia peterent. vtrumque cum cura præstitit Rex. & alimenta in classem, & hospitium laborantibus datum. in id hospitium, simulato morbo, singuli milites à quatuor valentibus à mari transuehebantur, armis in lectulo sub veste contectis: per eam fallaciam, nihil eiusmodi suspicante populo, quingenti paulatim intromissi. Tum Solimanus ex composito per satellites Regem ad naues accersit. ille, cum suæ dignitatis haudquaquam oblitus, indignabundus abnueret; confestim insidiatoribus quod iam ante conuenerat è classe proponitur signum. ij cum armis extemplo coorti, stupente ad inopinatam rem ciuitate, regiam circumsistunt; comprehensumque Regem ad Solimanum vi pertrahunt. Ibi superbe interrogatus ab eo, cur tertium iam diem ad se officij causa venire distulisset; cũ liberius responderet, quam prædonis aures ferre consuessent; arreptus propalam ex ipsius pretoriæ nauis antenna suspenditur. Vrbe dein etiã delecta in modũ direpta, præsidioq. imposito, Solimanus ex eo portu soluit: ac

B tametsi ex Ottomani mandatis Goam primo intenderat cursum, tamen mutato postmodũ consilio, Dium flexit, haud dubius quin facili negotio Lusitanam esset expugnaturus arcem; ac simul potiturus insula magni ad vniuersam Indiam obtinendam momenti. qua tota de re cũ litteras ab Sofare iamdudum accepisset; Sofarem deinde ipsum in itinere ad leucas ab Dio circiter quindecim obuiũ habuit. Interea de Turcarũ aduentu & ante rumor, & ipsi postremo speculatores ad Antoniũ Syluerium attulerant. Ille tã multis varijsq. terroribus minime fractus; pro ea quam habebat copia vigilias intendit; custodias auget; munitiones instaurat: simul, ad petendũ à Prætore subsidiũ nuntios Goam cũ epistolis mittit. Iam Turcæ appropinquabant, in hũc fere modũ instructi. dextrũ cornu è quatuordecim triremibus, quas regias vocant, in altũ Solimanus extenderat: sinistrum, è triremibus non amplius septẽ, propius ad terram admouerat. mediũ locũ tenebant onerariæ, totum agmen reliquæ triremes & rostratæ claudebant. Vt in conspectu fuit clasis; ad nobiles qui ad spectaculũ ex arce conuenerant, Syluerius perquã serena fronte conuersus; En, inquit, viri tẽpus, acceptã à maioribus bellicã gloriã, debitamq. tum Deo, tum Regi nostro fidem nobis ob oculos proponendi. horum vtrũq. si attentis animis intuebimur, profecto labores omnes atq. pericula, quæ ex hostili tanto tamq. multiplici apparatu nobis impendent, præ officii ac pietatis fructu leuia ducemus. Equidẽ, & ex ipsa quam agimus causa, & ex vestra virtute commilitones, magna in spe sũ, fore vt de immanibus hisce barbaris illustrẽ intra paucos dies victoriã reportemus. qua vos eadem fiducia quoniam teneri certo scio; superuacaneũ reor hoc loco trophæa recensere, quæ toties iam ex cõmunibus & Christianæ religionis, & Lusitani sanguinis hostibus, Deo bene iuuante, retulimus. Ab hisce dictis, ad stationes disponendas animũ intendit. Fessis in tutum receptis, alios de more substituit. Cespitis & materię ad renouãdos aggeres, itẽq. lanæ & centonũ ad protegenda mœnia vim sedulo comportari iubet. ad hęc, seruitijs, ne quid ęorũ perfidia occultæ fraudis erumpat, custodes apponit. in primis vero annonę diligens habita est cura: vt salubri temperamento ac dimensione per idoneos ministros erogaretur. Super omnia, propitiando immortali Deo diurnæ pariter ac nocturnę supplicationes adhibitę. At Solimanus, in salo anchoris iactis; ad tẽtandã arcis oppugnationẽ septingentos pretorianos in proximũ litus exponit. ij, mistis sagittariis egregio ornatu fistulatores, cũ ad mœnia subiissent; repentina missilium vi, sex è Lusitanis occidũt; viginti consauciant. Neque segniter ab

inclusis reddita iaculatio est. Ianizari quinquaginta interfecti, vulnerati complu- D
res. Cæteri, minoribus quam venerant animis, ad Sofaris munimenta se recepe-
re. Per eosdem dies, transuerso cum sordidis nubibus Austro, classis propemo-
dum ad terram alliditur. Eo metu Solimanus, & quod telis ex arce peteretur, ad
Madrafabę portum, leucas vltra Diũ quinq. processit. Descendenti, paratus re-
rum ad omne obsequiũ præsto fuit Sofar. Cum eo Solimanus consilia de totius
belli ratione, atq. adeo de ipsius Cambaiæ occupando regno communicat. Expo-
sito dein milite, muralibusq. tormentis, Diũ terrestri itinere accedunt. Eodẽ fe-
re tempore Alucan, haud leuibus argumentis suspectum habens Turçicũ scelus,
ac dominandi libidinem; cũ parte copiarum (nam reliquas promissis & auctorita-
te Sofar apud se retinuit) omissa obsidione, in mediterranea loca secedit; Regẽq.
Mamudiũ & rectores de suo consilio per litteras edocet. Rex & factũ probauit; &
missis circum populos & dynastas edictis, nequicquam expostulante Solimano,
commeatus in castra subuehi vetuit: quæ res non paruo Turcis impedimento ad
victoriã fuit. Inter hæc, operibus, ad statuendã maxime tormenta, instabant bar-
bari. Illud etiam incendiariæ machinæ genus ab iisdem excogitatũ. Vastæ magni-
tudinis, ad onera transuehenda, nauis erat in portu. Huic naui prçcelsam ex arida
materia pyram, pice, sulphure, nitro, aliisq. ad foetorem simul ac fumũ excitandũ E
rebus, imponunt. Consiliũ erat, ardentem struem in marmũ propugnaculũ ęstu re-
ciprocante demittere, vt vel præsidiariis flamma tetroq. vapore spiritũ include-
ret; vel certe, dũ extinguendis ignibus occupantur; inter eam trepidationem atque
caliginem, Turcæ traiecto celeriter euripo, scalis in muros euaderent. Verum ad
eam molitionem, quo tanti ponderis machina innatare fluctibus, & muris applica-
ri posset; nimirũ expectanda erant summa per pleniluniũ incrementa maris, quas
vulgo nautici aquas viuas appellant. Ea re animaduersa, Lusitani, vltro nauem in-
cendere, Albuquercii ad Goam exemplo, & illud vtcunq. seu exitiale commentũ,
seu inane ludibriũ amouere constituunt. Ad eam rem Franciscus ipse Goueanus
eligitur, qui maritimæ rei, & propugnaculo præerat, insigni constantia vir. is pro-
xima nocte duobus egregie armatis cauribus eo sensim accedens, non fefellit ex-
cubias. continuo e stationibus densæ pilæ in prætereuntes emissæ. at ille nihilo se-
cius in incepto persistit; perq. media tela, fauente Deo, ad locũ sine damno proue-
ctus; in pyram multis simul partibus ignes conijcit. custodes ad viginti confestim
in mare desiliunt: ii e cauribus pleriq. confossi. Vbi materiam flammæ tenacius
occuparunt, quam vt opprimi facile posset; pari audacia & felicitate, Goueanus, F
volitantibus vndiq. globis retro vnde venerat, cũ suis incolumis abiit. Ea spe de-
lusi Turcæ, haud omissa interim arcis Diensis obsidione, sese cũ magna parte exer-
citus ad Rumęi castelli moenia quassanda conuertũt. Inde cũ vtrinq. sũma vi pu-
gnaretur, & multi quotidie occũberent; in Lusitana muliere (Barbarã nomine ap-
pellabant) inuictũ animi vere Christiani robur enituit. Huic, amisso coniuge, duo
supererant filii, ætate viribusque florentes, Aloisius, & Christophorus. ille ad Ru-
mæpolim, hic in eadem arce Diensi agitabat excubias. Forte ita euenit; vt Chri-
stophoro, cum pro muri corona staret armatus, contorta ab hostibus e transuerso
pila partẽ ventris vna cũ intestinis abriperet. extemplo semianimis domum rela-
tus, vti erat de æterna salute solicitus; parentem optimam interrupta compellans
voce; Peto, ait, abs te, quæsoque mater; vti mihi prius ad expianda crimina sacer-
dotem, quam ad prosequendum obitum, lacrymas ac suspiria præbeas. Vereor
enim, si te ingemiscentem audiero; ne dolor tuus ac moeror, meam ad supre-
mum hoc iter necessariam exigui temporis præparationem impediat. Cui pa-
rens, inter adstantium singultus & comploratione vna siccis oculis, & placido
vultu; Ego verò quod doleam, inquit, fili habeo nihil, nisi noxæ aut piaculi

quippiam

A
» quippiam tibi supereſſe, quod eluas. Nā alioqui probe intelligo, iis qui iſtud obie-
» rint leti genus, præclaram eſſe mercedem paratam in cælo. Tu modo clementis
» Dei pacem ac veniam fidenter implora: teq. in hoc tranſitu virum præbe. Id vnū
» in hac orbitate maximo mihi ſolatio fuerit. Inter haſce adhortationes, labentia
moribūdi viſcera manu ſuffulciens, fugientis animę reliquias tandiu fouit, quoad
accito in id ſacerdoti peccata cum ſalutari deteſtatione confeſſus, & abſolutus; in
ſinu parentis animam efflauit. Vixdū demortui corpus vidua terræ mandauerat;
cum de alterius filij nece nuntius affertur. in propugnatione Rumęi caſtelli paulo
ante ceciderat. ſcilicet nemo fuit, quin geminato intra paucas horas vulnere, con-
fectum iri fœminam pro certo putaret. At illa, in tam acerbo caſu, tantū abfuit vt
quicquam Chriſtiana ſpe & grauitate indignū admitteret, vt etiam venientes ad ſe
dolotis leniendi cauſa notos ac familiares vltro conſolaretur. Huius mihi matro-
næ ſenſus, & in liberos caritas, laudabilior haud paulo viſa, quam eius quæ ad pri-
mum de morte filii nuntiū exanimata eſt; aut illius, quæ lætitia conſpecti repente
nati quem mortuum crediderat, exſpirauit. Cæterum Patiecus Rumæo caſtello
præpoſitus, magna parte muri diruta, cum hoſtium multitudini vltra obſiſti non
poſſet; ſaluis, præter arma, rebus atque corporibus, deditionem fecit. Vix ea fa-
cta deditione, hoſtes ex omni parte in caſtellum irrumpunt, Syluerianis qui freto
B diuulſi rem ex arce ipſa cernebant, ad ſpectaculū adeo triſte collacrymantibus. in-
ter eam irruptionem, plane memorāda contigit res. Vexillū erat Chriſti Domi-
ni in ſummis mœnibus de more defixū. id vexillum Turca ſignifer contemptim
raptū abiecit, & Mahometanū eius loco ſubſtituit. Nō longe inde aberat Ioannes
Petreius, exacta iam ætate vir; cæterum egregie pius idem, ac ſtrenuus. is, vbi ſtra-
ta humi diuina trophæa conſpexit, generoſo quodam ardore ſuccenſus, eos qui
circa ſe erant, ad illam vna ſecum vindicandam contumeliā inuitat. Sex ferme ſe-
quuti. Cum iis ad locum intrepidus vadit; euulſiſq. pſeudoprophetæ, Chriſtiana
reponit inſignia. id conſpicati extemplo victores accurrunt; Luſitanis intermi-
nantur; Mahometana reſtituunt. nil valuerunt minæ. Turcis vixdum digreſsis, pa-
ri conſtantia Petreius & ſocii ad locū aduolant; Mahometis afflicta rurſus imagi-
ne, Crucem extollunt. hoc ipſum tertio vel quarto, Luſitanorum incredibili per-
ſeuerantia factum eſt. neq. certamini modus fuit, quoad exaſperati & perciti ra-
bie barbari, obtruncatos Chriſtianæ dignitatis aſſertores in mare deiicerent. Hinc
mira viſu dictuq. res. Militum Chriſti cadauera, diuino ſcilicet nutu, ne honore
ſepulcri carerent, obliquo euripo, contra vim æſtus rapidiſsimi, ſponte ad ipſam
C arcis Luſitanę portam ſuaſere; haud obſcuro ſane documento, cum tanta ſit cor-
porum diuinitus habita ratio in terris, quam glorioſa fuerint eorum animis in cæ-
lo pręmia perſoluta. reliqui dedititi, cum honeſtæ morti antetuliſſent exiguę lu-
cis vſuram; initio comiter accepti ab Solimano, atq. adeo donis culti, ſed iidem
poſtea, in reditu, ab ira male geſtæ rei, capita ad Zebitum præciſa dicuntur. Ca-
pto Rumęo caſtello, in vnam Dienſem arcē tota belli moles incubuit, ac ſimul ter
ra mariq. oppugnatio cępta. Maioribus primum tormentis per dies aliquot ſine
intermiſsione muri quatiebantur; Luſitanis, vbi quid procidiſſet, impigre obmo-
lientibus. Aſpera dein prælia, promoto ab hoſtibus aggere vineiſque, commiſſa.
acti vtrinq. cuniculi: ſæpe eruptionibus, ſæpe in ipſa mœnium ſtrage pugnatum
eſt. Verum atrociſsima omniū poſtrema dimicatio fuit. Triplici acie deinceps ad
mœnia ſucceſſerāt Turcę: quatuor ipſas horas mira contentione certatū: ac tan-
tus fuit ardor animorū, vt Luſitanus fiſtulator, aſsidua neq. irrita iaculatione iam
loculis pilarū exhauſtis; dentem excuſſerit ſibimet: raptimq. in fiſtulā inditū plūbi
loco in hoſtes emiſerit. E Turcis quingenti eo die deſiderati: vulnerati circiter
mille. è Luſitanis fortiſsimi viri cecidere quatuordecim; è reliquo numero par-

tim ambusti, partim grauiter vulnerati adeo multi, vt nõ plus quadraginta idonei D
ad sustinenda arma superessent. iamque ad extrema ventum erat. vna cũ viribus
annona quoque, & tormentarius puluis, & pleraq. instrumenta belli defecerant.
Vicit nihilominus pertinacia Lusitanus, quod nulla vi, nullis cladibus, non mo-
do ad arcis deditionem, sed ne ad pacis quidem mentionem adduci potuit: ipsis
quoque fœminis puerisque, supra sexum & ætatem, omni ope adiuuantibus vi-
ros; eosque ad certamen, ac decus, & oppetendam in Christiana causa mortem
adhortantibus. Inter hæc, ab Nonnio, dum ad subsidium inclusis ferendum re-
liquam ornat classem, celeriter præmissę liburnicæ sexdecim, ad Madrafabam ac-
cesserant noctu, quaternis in singulas puppes luminibus ad speciem augendam
haud frustra sublatis. eo quippe terrore Turcæ perculsi, tribus iam millibus suo-
rum amissis, & super alia damna, arctioris etiam in dies commeatus, & imminẽ-
tis hyemis pauore perterriti, Sofarem exsecrantes, vrbem incendunt; & noctis in-
tempestæ silentio conscendunt naues, duobus circiter mensibus in obsidione cõ-
sumptis: ac vela dant in Arabiam tanta cum trepidatione, vt sauciós quingentos,
& magnam tormentorum partem fœde reliquerint. Is dies fuit festus Sanctorũ
omnium: quo etiam pulchrior lætiorque, Lusitanis, exitii metu præter spem libe- E
ratis, illuxit. Turcico amoto auxilio, Sofar quoq. cum suis in loca remotiora di-
scessit. Insulam dein totam Lusitani sine certamine recepere. Inclyta per gentes
ea fuit victoria; bonamq. Asiæ atq. Africæ partem, Europamq. pęne totam no-
ua eum nominis Lusitani laude peruasit. quippe, non cum incondito ac semier-
mi Aethiope, vel cũ fugacibus Indis, sed cum paratissimo & exercitatissimo mili-
te & imperatore, in summa propugnatorum inopia fuerat res. Ergo Franciscus
ipse Rex Galliæ, magnus virtutum æstimator, captus admiratione Syluerię, pi-
ctam eius imaginem è Lusitania postmodum expetiit, præstantium virorum ac
ducum tabulis inserendam. Dum Lusitani obsidentur, paranti Nonnio quampri-
mum inclusis auxilium ferre, præter opinionem successor è Lusitania venit Gar-
zias Noronia. Huic, ob Turcici belli famam, naues vndecim, armatorum septẽ
millia tribuerat Rex. Qua in expeditione atq. apparatu minime silenda res acci-
disse fertur. Ad maiorem delectus copiam, vt in tanto periculo, Ioannes, insuper
natura misericors, facinorosos, ac noxios, & rei capitalis damnatos qui ad mili-
tiam idonei viderentur, conscribi & centuriari imperauerat. ii, quo notior eorum
esset opera, separatim vnam in nauim impositi: Callaicã appellabant. Hęc Regis
clementia diuino iudicio haud satis comprobari visa. Cæterę quippe naues, Oli- F
sipone profectæ, cursum tenuere omnes: vna duntaxat, qua cœnũ illud atq. col-
luuies vehebatur, incertum quo infortunio quoue loco, prorsus in itinere periit.
Ac ne reliquarunt quidem magnus in publicum vsus fuit; quippe soluta, vti dictũ
est, obsidione Diensi, profectisq. iam hostibus. Præter militares autem copias,
episcopo Fernando iam vita functo, virum egregium qui eo munere fungeretur,
secum Garzias adduxerat Ioannem Albuquercium è Franciscana familia, Castel-
lanum, eiusq. comites atque adiutores, Vincentium ex eadem familia, catechi-
stam eximium; & clericum quendam, nomine Iacobũ, ex oppido Lusitaniæ Bor-
ba, notæ facundiæ concionatorem. Horũ vero, cum in episcopatu administran-
do, tum in excolendis atq. ad Christum alliciendis hominibus, fructus pietatis &
industrię constitit. Vincentio etiam memorabile quiddam contigisse perhibetur.
Cum enim Episcopi iussu in Malabarica regione iuuentutem Christianæ doctri-
næ rudimentis imbueret, pueris aliquot vel tardioribus, vel aliud forsan agen-
tibus colaphos infregit, quæ res apud eas quoque nationes probro vel maxi-
mo ducitur. Inde ira parentibus mota. eumque furore perciti, ad eam, vt
ipsi rebantur, ignominiam demendam, arreptis armis in Dei famulum irent;
quamuis

A quamuis læsa pueriliis ætas, tantum abfuit vt patrum facinus adiuuarent, vt etiam facta manu lapidibus eos arcere non dubitauerint. Cuius rei miraculo stupentes barbari, gradum illico retulere, & suam quisque domum re infecta dilapsi sunt. At Nonnius tradita successori prouincia, cum circiter decennium Indiæ præfuisset, in patriam deinde renauigans, graui correptus morbo, circa frontē Africæ moritur. Defuncti corpus, nequaquam tanto viro dignis exsequiis, in mare piscibus esca proiectum est. Noronia, vt primum iniit magistratū, ad componendas maxime res Dienses, iniuria belli profligatas ac perditas adiecit animum. Id quia non nisi pacatis Guzaratibus fieri poterat; tentatis ante procerum voluntatibus, legatos de pace ad Mamudium misit. Aegre impetrata. nam etsi rectores iam tum propensi ad quietem & otium erant; duæ tamen faces Regē adolescentem assidue ad vlciscendam auunculi cædem omni arte incendebant; Badurij mater, & Sofar: quanquam is quidem occulte ac dissimulanter, vt spatium ad reparandas interim vires, ab Lusitanis haberet. Pax in his maxime conuenit leges. Vti portum arcemq. Lusitanus, reliquam insulam & oppidum Cambæus haberet, dimidiumque portorii caperet. Eidem quandocunque libuisset, murum è regione arcis liceret ducere; veruntamen remoto ab arce, & nequaquam suspe-
B cto præsidiarijs loco. ij fines communi consensu præscripti. Iacobus Lupius Sousa, loco Syluetiæ, cum nongentis militibus arci præpositus: & otium, quod ita vtriq. parti expediret, in multos annos fore videbatur. Cæterum inquietus adolescens, auiæ præsertim stimulis agitatus, ad recuperandum ab Lusitanis Bazainum, vicinasq. insuper insulas, quod nihil in nouo fœdere cautum de iis diceret, præfectos cum modico exercitu misit. Cum iis ab Rhoterico Laurentio Tauora, qui Bazaino præerat, minutis aliquot præliis prospero fere semper euentu pugnatum est. Guzaratæ ad extremum fessi bellicis incommodis, vltro pacem ab Laurentio petiere. Neque ea concessa. per vim omnes haud sine magna cæde ex iis locis exacti. Circa idem tempus, Ceilani Regem Zamorinus acri bello premebat. Missus à Prætore ad auxilium socii Regis & amici cum haud magna classe Michael Ferreria, Calecutanos commisso prælio superat: cæsi ex hostibus ferme notissimi, in iis Patemarcar ipse classis præfectus: pleræq. naues cum magno tormentorū numero in potestatem venere. Michael, defuncti ducis caput abscissum, munus gratissimum Ceilanio misit Regi. ob eam rem cum grandi pecunia donaretur; pecunia reiecta, contentus victoria, domum ouans reuertit. Ea clade, Zamorini maritimæ vires accisæ: pacemq. dein à Prætore haud æquis con-
C ditionibus impetrauit. Dū hi duces in India Lusitanas opes ac nomen armis amplificant, in Molucis interim Christianam rem pietate ac iustitia Galuanus augebat. Post Celebios dynastas ac Reges ad veri Dei cultū adductos, magnus in Molucensibus quoque populis, ac Ternatensi præsertim, ad eadem sacra motus animorum exstiterat. Ea re animaduersa, Mahometani Cacizii, quippe quorum priuata res ageretur, omnes insulas circumire, proceres ac Reges obiectis religionibus admonere, orare, obtestari, vt orienti quamprimum occurrerent malo: neu tam insignem summo prophetæ contumeliam imponi permitterent. Horum precibus ac denuntiationibus fatigati Reges, minaci edicto, siquis Mahometanos ritus atque instituta desereret, exsilium, & omnium fortunarum proscriptionem intentant. Eo edicto, aliorum studia Christianæ disciplinæ restincta; aliorum, vti sæpe fit, multo magis accensa: in iis Colanus Sabia ex intimis Aerii Regis amicis, & consiliarijs; nullo terrore de sententia demoueri se passus; in arcem Lusitanam repente confugit, ac mox ipse cum suis baptismo expiatus, Emmanuelis Galuam sibi nomen desumpsit. Post hunc, Geilolii quoque Regis consobrinus, Mahometica superstitione contempta, Christianam religionem

 amplexus.

amplexus. Accessit quinetiam è Caciziorum ordine primarius quidam, natione D
Arabs, ex ipsa Mahometis progenie: quod summum apud eas gentes nobilitatis
est decus. Huius vero conuersione, nequicquam mœrentibus collegis atq. fre-
mentibus, maiorem in modum plebs vniuersa commota: atque adeo Aerius ip-
se Rex parum abfuit, quin patriis ritibus relictis, illico se se ad Christum adiun-
geret. Alii certe complures auctoritatem Arabis aperte sequuti, quos omnes
Galuanus in fidem ac patrocinium benigne receptos; opera, consilio, pecunia
tuebatur. Neque tamen icc irco quicquam apud alios ipse vel de existimatione,
vel de gratia perdidit. Mira quædam erat caritas & veneratio viri; nihil magis æ-
que summi atque infimi, quam ne sibi Galuanus eriperetur, timebant. Ergo, re
sæpius agitata; permissu denique magis quam voluntate Galuani, legationem
communiter ad Ioannem Tertiũ decernunt cum litteris; in quibus exposita prio-
rum præfectorum auaritia, crudelitate, superbia; itemq; commemoratis ex altera
parte Galuani beneficiis, integritate, prudentia; enixe petebant, salutis & pacis om-
nium causa, vti proprium ac perpetuum, quoad viueret, Galuanum Ternatis
præfectum esse pateretur. Addita, si hoc petentibus daret, promissa, quę ad Lu-
sitani Regis dignitatem & commodum magnopere pertinerent. Hæc à Regibus E
proceribusque, communi omnium nomine missa legatio. Cæterum tanto loco-
rũ interuallo satis mature peragi ac renuntiari non potuit. iam Georgius Castrius
erat in cursu, designatus Galuano successor. Huic Ternatem appulso, auideque
expetenti prouinciam, Galuanus nondum spatio sui magistratus exacto, minime
peruicax vel ambitiosus, extemplo concessit. Nihil tam acerbum aut calamitosũ
iis nationibus euenire tali tempore potuit. Vixdum abierat præfectura Galua-
nus, cum tota Molucensis res, illius viri lenitate atque consilio quam optime cõ-
stituta, iisdem ferme quibus olim de causis, in pristinos fluctus ac perturbationes
cum inæstimabili detrimento Christianæ fidei recidit. Quæ quoniam vulnera
sine acerbo dolore tractari non possunt; consulto faciam vt ea posthac vel attin-
gam leuiter, vel etiam silentio prorsus inuoluam. Dabit, opinor, haud grauate
pius mihi lector hanc veniam: contentus videlicet iis quæ superioribus libris,
ad genus indicandum, inuiti retulimus. Hoc rerum Molucensium statu, Gar-
zias Indiæ Prætor, letali correptus morbo, sesquiannum circiter administrata
prouincia, anno seculi huius quadragesimo è vita migrauit. Garziæ statim è re-
gio chirographo substitutus est Stephanus Gamma, qui Malacæ vrbi paulo ante
præfuerat. Martinum Alphonsum Sosam multis rebus præclare gestis insignẽ, F
primo loco nominauerat Rex: sed cum is nuper in Lusitaniam rediisset; ad Ste-
phanum, qui proximum ab Sosa gradum in ea nominatione obtinebat, omnium
consensu delata res est. Per idem fere tempus, nouo Lusitanorum beneficio cum
Thoma (quem alii Tamasum vocant) Persarum Rege firmata societas. Reixe-
lanus tyrannus, de quo supra demonstratum est, ab Ismaele defecerat. idẽ è Per-
sicis finibus magna cum incolarum trepidatione ingentes agebat prædas. Ad cũ
coercendum plectendumque missus ab Thoma Cazican præfectus cum duode-
cim millibus equitum, & magno peditatu, ad Reixelum locauerat castra. sed op-
pidi præclare muniti neque facilis erat expugnatio, & in obsidione spes erat
nulla, quoad mare liberum tyrannus haberet. icc irco, ad commeatus vndique
prohibendos, nauale subsidium Persa iure amicitiæ ab Lusitano, arcis Armuzia-
næ præfecto, per legatum ac litteras petiit. In eam expeditionem profectus ab
Armuzia cũ celocibus aliquot Martinus Alphonsus Carualialius, adhibita cura,
vigiliisq. dispositis, breui maritimos omnes ad oppidum aditus intersepsit. Ty-
rannus, inopinato ictus malo, cum in singulos dies inopia cresceret; magno pri-
mum auri pondere Lusitanum aggreditur, vt onerariis duabus alimenta vehenti-

bus

A bus transitum dissimulanter ad se permittat. dein, vt inuictum ab auaritia sensit animum viri; desperatis iam rebus, in eius maxime fidem concedere voluit: sed Caciziotum verbis ab ea mente deductus est: cum ita dissererent, multo satius, vt in malis, esse, Persarum quam Lusitanorum arbitrio sese committere. quippe, si in potestatem Mahometanorũ veniret; corpori duntaxat imminere discrimen: sin impiis magni prophetæ aduersarijs vltro se dederet; non corporis modo, sed animi quoque damnum dubio procul esse factutum. Ea superstitione obiecta, miser, ad cruciatus ac necem sese Cazicani permisit. Capti latronis nuntio valde lætatus est Thomas, eamque victoriam Lusitanis præcipue tulit acceptam. At Caruahalius, hoc facto Persis maiorem in modum nomini Lusitano deuinctis, non minus integritatis ac fidei, quam rei naualis ac bellicæ decus Armuziam retulit. Dum hæc in sinu Persico fiunt, Stephanus Gamma interim & viribus ferox, & paterna gloria stimulante, haud leuis momenti rem, cum à Vasco parente olim, tum nuper à Garzia Prætore cogitatam suscepit; vti subductas ad Suezium Mahometanas triremes, ingenti cum Turcicæ rei detrimento combureret. In id classe instructa ornataque, per speciem Diensis reuisendæ arcis, vel Adeni mox oppugnandi; ad Arabicum fretum recta contendit; & successissent vota; si
B protinus ab sinus introitu Suezium petijsset. Sed visendi studio applicita ad dextrum littus classe, dum agros vicosque maritimos, & veteris Arabiæ monumenta perlustrat; interim de ipsius aduentu, & male tecto consilio, ad regionis præfectũ citatis equis nuntii perferuntur. Neque ille cunctandum ratus in tali re, validas equitum ac peditum copias ad loci custodiam extemplo submisit. Ea re segnes Lusitanorum conatus elusi. Appropinquanti Suezium Stephano, à præcursoribus nuntiatum, Turcica naualia magnis firmisque militum præsidiis obtineri. Non plus triduo (tantum in celeritate momenti est) Suezium Turcæ præoccupauerant. Lusitanus Prætor, magna spe deiectus, & grauiter semetipsum incusans; in Arabem ac Saracenum effudit iras, totamque oram nullo obuio late vastauit: Philoteras, hodie Alcocerim portum, itemque Elanam seu Totum, & Suaquenum olim Aspidem, vrbes; nauesque permultas incendit (inde abiturus, cũ ad Mazuam applicuisset insulam, Lusitanæ classis fama excitus Barnagazius, & vna orator Asnafasagaris Abassini Regis (quẽ alio nomine Claudiũ appellabant) cum ipsius Regis, & Elisabethæ matris litteris affuit. Fessis rebus auxilium contra communem aduersarium ex fœdere postulabant. Gradaametes Adelis ac
C Zeilæ tyrannus, Solimani Turcæ stipendiarius, infestissimus nominis Christiani hostis, in Abassiam dudum cum exercitu irruperat; multisque cladibus Regem penitus in intima Aethiopiæ compulsum, magna parte finium exuerat; religiosissima templa cum sacris monachorum cœnobiis euerterat; prædas pecorum hominumq. identidem agebat. Hæc Abassini cum miserabiliter exposuissent; indigna, vti par erat, visa Prætori Lusitano res. confestim aduocato concilio, suppetiæ Christianis contra Mahometanos communi consensu decretæ. Reliqua erat consultatio, quem potissimum expeditioni præficerent. in magna competitorum turba, cum id pietatis & officij munus certatim sibi quisque deposceret; Christophorus Gamma Prætoris frater, acri ac præferuido ingenio adolescens, cæteris antefertur. Huic, ex vniuersis copiis, Lusitani cum armis duplicibus quadringenti, & magnus tormentorum numerus attributus. Cum hac manu Gamma profectus Iunio mense, anno seculi huius quadragesimo primo, ad puteos quosdam salsos prima nocte consedit. Inde caloribus maximis per loca partim à feris infessa, partim etiam confragosa & arentia, summo labore fieri cœptum iter est pedibus. tormenta, commeatũque, cameli ac mulæ vehebant, Barnagazij cura contractæ. vbi angustiæ occurrerant, qua transitus onusto iumento non

esset;

esset; detracta belluis onera Lusitani, atque ipse ante alios Gamma, subibant hu- D
meris. ita, septimis demum castris peruentum ad prealti montis iugum, ex quo
in vberes & irriguos Abasiæ campus longe ac late prospectus est: Abaugo de-
gressi, aliquot amnibus facile superatis, tertio die Baroam procedunt. Vrbs est
in ditione Barnagazii ampla, & exornata ædificiis; pulcolus præterlabitur flu-
uius, circa ripam vtramque frequens vicis pagisque; sed per id tempus Mahome-
tanorum iniuria desertis. Appropinquanti Lusitano, sacerdotes & monachi ob-
uiam prodiere cum infulis, Dei primum, tum Gammæ & commilitonum implo-
rantes opem: quartumdecimum annum premi se se dura atque intoleranda Ze-
lani tyrannide. oppida euersa; incolas miserrimam in seruitutem abductos; anti-
quissimæ religionis ædes, atque cœnobia nefarie spoliata ac diruta: iam sibi ne
aras quidem quo supplicandi aut sacrificandi causa confugiant, superesse. Perge-
rent porrò alacres, ad salutem eius gentis è cælo demissi: ac violatæ religionis,
contemptique Christi Domini pœnas, ab impio & sacrilego tyranno repeterent.
Hæc, monachi, & alia quæ in tali re iustus piusq. subiicit dolor, cum flebili vo-
ciferatione conquesti, adeo confudere audientium animos; vt in tanta rerum in-
dignitate lacrymas nemo teneret. Gamma, seruis Dei bene sperare iussis, ad pro-
ximi templi parietinas adorandi causa concessit: nobiles erant columnæ, & lapi- E
dis elaborati fragmenta: neque ausi Christiani ædificium instaurare, temporarium
sacellum rei diuinæ faciendæ, vili desuper tegete paleisq. operuerant. A preca-
tione, Gamma cum suis in statiua extra vrbem locata se contulit: ad nouam auxilii
famam, Abassini subinde aliquot in castra affluebant. Mox, duobus eorum præ-
fectis & Barnagazio in consilium ab Gamma vocatis, de ratione gerendi belli de-
liberari cœptum. Victoriæ spem in eo verti censebant omnes, si cum reliquis co-
piarum Abassini Regis mature se se coniungerent. Sed quod is bimestri fermè
itinere ab eo loco distabat, nemini erat dubium, quin sæpius interea cum Zela-
no certandum foret. in præsentia, cum ad Lusitanorum existimationem, tum ad
commeatus facultatem & copiam expedire visum in primis; vti Elisabetham Re-
gis matrem in castra perducerent. Eam si apud se haberent; & maiorem hominū
concursum ad signa futurum; & audacius multo ac libentius alimenta ab agresti-
bus vndequaque subuectum iri. Elisabetha non longe inde sese munitissimo te-
nebat loco, quo Regum filij natu minores, nequid eorum gratia seditionis exi-
stat, Sinarum more includuntur. excelsa & vndique abscissa est rupes; quæ ab sa-
tis lato fundo paulatim fastigiatur ad summum: inde ad fungi maxime speciem, F
circumquaq. prominet labrum, mille fere passuum ambitu, ex quo subiecta quæ-
que ita lustrantur oculis; vt nullus circa latebris insidiisue sit locus. Intra eius
proiectutæ planitiem, regia tecta, cum capacissimis duabus cisternis, & ornatis-
simo templo cœnobioque visuntur: accedit agri, quod probe cultum, in annua
quingentorum fere hominum alimenta sufficiat. Vno duntaxat, eoq. perangusto
ac tortuoso anfractu ad certum vsque spatium ascensus est. ab eo spatio ita arre-
cta sunt saxa; vt funibus corbibusq. extollantur demittanturue homines, quæq.
alia vel importanda, vel euehenda sunt. ac demum ea natura est loci, vt prorsus
neque vi, neque fame sit expugnabilis. Gamma lætus propinquitate Reginæ,
litteras primum ac nuntios ad eam officii causa; tum ad ipsam deducēdam arma-
tos præmisit centum. Elisabetha, ne publicæ rei pro sua parte deesset, ex diutur-
no veluti carcere haud grauate descendit, liberis & arce, parenti quæ ibidem age-
bat exacta iam ætate, concreditis. Instratæ mulæ (nam equis minime vtuntur A-
bassini) ad saxi radices, opera Barnagazii præsto erant. Regina, præter Lusitanā
centuriam famulis quinquaginta, ancillis non amplius triginta sequentibus, in viā
se dedit hoc ferme ornatu. Vestes erant ex Indica tela niueæ, tenuissimo textu.

hasce

A hasce bombycina penula contegebat cinerea; ramis floribusque subtiliter ex auro
conspersa. Caput Hispanico more velatum, faciem etiam, nisi qua cerneret, lin-
teo obductam habebat; phaleratæ, & serico ad pedes vsque vestitæ insidens mulç,
quam Barnagazius ipse, obsequij causa, nudo exerto brachio, tygridis exuuijs hu
meros tectus, loro ducebat: cingebant latera linteati dynastæ pedites duo. Pro vm
bella; pellucidum conopęum ingens, ita omnia contegebat, vt nisi reducto linteo,
nequaquam introspici posset. Aduenientem, Gamma festo vestitu, ac densis tor-
mentorum bombis, quibusque aliis rebus lætitia significari solet, venerabundus
accepit: idemque quod ante per litteras, coram per interpretem docuit; se à Ste-
phano fratre Indiæ Prætore, quod ita velle Ioannem Lusitaniæ Regem intelli-
gerent, cum ea manu missum ad ipsam filiumq. adiuuandos. proximo anno ma-
iores, Deo volente, copias affuturas. interea paratum se cæterosq. qui aderant,
pro Christiani nominis dignitate, & Abasini regni salute mortem oppetere. Ad
hæc Regina paucis ita respondit; vt magnas Lusitano primum Regi, tum Gam-
mæ cæterisque gratias ageret. sperare se tam firmo præsidio collapsas Abasiæ
res in pristinum statum breui esse redituras. Inde, transacta iam ad Baroam hye-
me, castra mota; certusque & in castris & in agmine locus Reginæ assignari cæ-
B ptus; eidemq. custodes corporis, Lusitani fistulatores centum attributi, Michae-
le Cattanosio præfecto, qui hæc ipsa in commentarios retulit. Aduentu Reginę
vulgato, Abasini frequentiores adesse, & è sua inopia, quippe finibus ab hoste va-
statis, certatim cibos in castra conuehere. Per hunc modum Gamma, dierum ali-
quot iam iter emensus, munita loco excelso castella duo, haud incruento certa-
mine cepit. complures populos, qui ad Zeilanum metu defecerant, ad Abasini
fidem imperiumque reuocauit. Maturanti dein cum Rege sese coniungere, à
quo binas iam in itinere acceperat litteras, compendiis viarum antegressus Zei-
lanus occurrit, multitudine copiarum longe superior, cæterum armorum ac te-
lorum genere minime par. ducentos non amplius ferreis instructos fistulis Tur-
cas auxiliares habebat. cæteri, leui armatura, sagittis, hastisque, & gladiis vteban-
tur. Vbi propius ventum est, neque iam vitari congressus poterat; in aciem dux
vterque copias educit. ac primum Lusitanorum paucitas contemptui Mahome-
tanis esse. dein, vbi tormentis geri cœpta res est; equi flamma & fragore conster-
nati, domitis plerique frænis, in fugam seque & sessores auertunt; tum sagittarij
destinatis ictibus toto passim campo sternuntur. Denique Gradaameti in pri-
mis ordinibus restituenti pugnam, femur, vna cum equo plumbea pila transfigi-
C tur. inde super moribundum equum ad terram corruens, concursu suorum ex
acie in tutum effertur. Ad casum tyranni, fuga Mahometanorum ex omni par-
te fieri cœpta. instant Lusitani, & quoad vires tulere, ferociter hostem insequuti,
magna edita strage, non plus vndecim suorum amissis, victores in castra reuertū-
tur. Idem, iterati paulo post prælii euentus fuit: hoc etiam lætior, quod nuda
præsidio castra Mahometana direpta sunt. deleri eo die hostis potuit, si ad persę-
quendum equi Lusitano fuissent. grauis adhuc ex vulnere Gradaametes lectica
in aciem exierat. non nisi transmisso vicino flumine, ab effusa constitit fuga. Lu-
sitani, gemina intra paucos dies victoria gratulabundi, onusti manubiis, in statiua
rediere. ibi dum sauciis curandis operam dant; Barnagazius cum popularibus
quingentis, & paucis insuper Lusitanis è maritima ora superuenit. Inde territ-
tus barbarus, magna suorū parte dilapsa, retro ad Mangadasum præcelsum mon-
tem, qui fauces in Arabicas imminet, hyeme iam aduentante concessit. nec Lu-
sitani à vestigiis abstitere. eumque se se Gradaametes tum loci natura, tum anni
tempore tueretur, Gamma item vicinum montem, Ofalam nomine, ad hyeman-
dum elegit. ibi dū Lusitani partim intercipiendis commeatibus, partim finitimis
pagis

pagis vicisque in Abasini ditionem aut vi, aut voluntate redigendis insistunt; D
Gradaametes interea, quam occultissime per legatos ac munera, trans iterum ab Zebitano præfecto aduersum Christianos opem implorat. Missi Turcæ fistulatores admodum mille, quo maxime genere militum opus erat, cum tormentis curulibus decem: quos ille per auersam montis partem inscio Lusitano, vere iã appetente, lætus accepit. neque interposita deinde mora, quo minus vltro vallum & castra Lusitanorum inuaderet. Sensit illico Gamma non mediocriter auctas hostium vires: ac primo, distributis manipulis, in subita re stationes ad idonea loca disposuit: dein, vbi curules admouebantur ballistæ, munimento diffisus, vti per vices in hostem erumperent suis edixit. dictis obtemperatum: & in summa rerum omnium iniquitate Lusitani pugnam acriter initio sustinebant: dein perpetua ferri ac plumbi procella strati plerique; cæteri priusquam ab hoste circumuenirentur, fugam in saltus auios rupesque præcipiunt. De Barnagazio nihil traditur. Elisabetha cum saucijs curandis aliquandiu piam, vti solebat, ac sedulam nauasset operam; perditis ad extremum rebus pauida perexiguo comitatu profugit. Castanosius præfectus, & e stiparoribus triginta sequuti. in Reginæ tentorio vulnerati complures incerta spe vitę relicti. in eos parta victoria Mahometani cum fœde sæuirent; quidam e Lusitanis, atrox ac triste facinus ab vltima desperatione commisit. accenso funiculo, tormentarii pulueris cadis (nam ibidem adseruabantur) sensim adrepens, applicuit ignem; flammisque momento diffusis, seque & quotquot intra id tabernaculum agebant, eodem absumpsit incendio. Gamma, cum egregie aliquandiu dimicasset, ad extremum grauiter saucius, hortatu suorum, intendentibus iam se tenebris, præter ipsa castra cum paucis effugit. dumque egerenda e castris præda hostes distinentur; tota nocte per summam vexationem itinere facto, orta demum luce, ne conspici posset, in proximam conuallem, & densas circa syluas e via deflexit. ibi, dum ad abditum fontẽ e longa defatigatione colligit vires; ab equitibus insequutis, indicio vetulæ cuiusdam oberrantis, inter curandum vulnus opprimitur. Ad tabernaculum dein regium cum ingenti plausu raptatus, congestis in eum ab Gradaamete probris minisque, detracta primum veste, virgis acerrime cæditur: tum ad ludibriũ & contumeliam totis castris per militum & calonum ora traducitur. postremo, cum omnes iniurias & cruciatus inuicto propter Deum animo pertulisset; ad se retrahi iussum, ab impotenti sæuaque iracundia suismet ipse manibus tyrannus obtruncat. Sunt qui, ex ipso mortis & causæ genere, Gammam in cælestium numerum pro certo referendum existiment. Sane, Abassinus Rex in ea quam ad Indiæ Prætorem de his rebus misit epistola, Christi martyrem non dubitanter appellat. Caput Gammæ præcisum, & cum eo primarij Lusitani duodecim ad Solimanũ Ottomanum ab Turcis dono transmissi. Ea victoria intemperanter elatus Gradaametes, conuiuiis ludisque, aliquot deinceps dies indulsit. Cæterum insolenti barbaro, lætitia primo in mœrorem, mox etiam in perniciem versa. Dimissis cum congiario Zebitanis, quasi nil iam superesset periculi; cũ vxore liberisque, & cætera multitudine, ad Nili fluenta, valetudinis & animi causa concesserat. Ibi, nihil tale metuentem Claudius cum Lusitanorum reliquiis e fuga collectis, & Abassinorum peditum octo millibus, & equitibus quingentis inuasit. Contracto certamine, Gradaametes, ab Lusitano cuius nomen ignoratur, cum vnum tyrannum simul omnes impeterent, plumbea glande traiectus occubuit. Magna dein edita Mahometanorum fugientium strages. & castra cum tormentis & cætero belli apparatu direpta. &, quod omne superauit gaudium, haud exigua Christianorum omnis ætatis & sexus vtriusque multitudo, e miserrima seruitute ac vinclis erepta, Gradaametis vxor, cum trecentis equitibus quos circa se præsidij

causa

A causa habebat, & cum thesauris effugit. Certa dein pax Abassino Regi aliquandiu mansit; ijs qui per bellum ab eo deficiuerant, cum lacrymis & infima deprecatione ad fidem atque ad officium redeuntibus. Tam insigni parta victoria, Claudius, in iisdem locis, anniuersarias hebdomadæ sacrosanctæ ferias admirabili pietate celebrauit. quandiu corpus Domini clausum in sepulchro adseruatũ est, atratus & squalidus veteri gentis more, nihil omnino gustauit, nec pedem è templi finibus extulit. idem à Regina matre, & proceribus factum. Nec minore cæremonia studioque paschalia dein peracta mysteria. elutis per confessionem sordibus animorum, salutari cælestis agni cibo refecti, summi atque infimi, ad extremum agmine composito colluecentibus vndique cereis, cum solenni pompa supplicationem obiere. Neque ita multo post, Lusitanis qui in bello ceciderant, iusta funebria, & regalis apparatus exsequiæ, cum insigni erga pauperes benignitate, & piacularibus sacrificiis, & summa B omnium ordinum frequentia persolutæ. Lusitani superstites, virtutis ergo donis ab Rege donati, & liberaliter habiti, quod reliquum erat vitæ, fere omnes in Aethiopia transegere.

Libri vndecimi Finis.

C

D

HISTORIARVM INDICARVM

LIBER DVODECIMVS.

E

PLVRA iam hinc, & vberiora, de progressu Euangelij, deque rectæ in Deum fidei propagatione dicentur. Quippe, ad hæc vsque tempora, constituendis emporiis, arcibus exstruendis, tuendo mari, & propulsandis finitimorum armis distenti Lusitani duces ac proceres, in magna illustrandi nominis Christiani voluntate, humanę tamen magis quam diuinæ rei operam dederant. Et è Franciscana familia fratres, cũ domicilium in India pridem constitutum haberent; essentque amplificandæ religionis Christianæ percupidi, tamen quotidiana psalmodia, funcribusque, & cæteris diurnis pariter ac nocturnis ceremoniis impediti, satis otij nequaquam suppeditare poterant peregrinationi, catechismo, aliisq. muneribus, quæ ad conuersionẽ gentiũ, & curationem, & cultũ haud dubie requiruntur. De cæteris, neminem illorũ temporũ, ego quidem cũ Antonio Galuano, vel prudentię laude, vel caritatis ardore contulerim. Proximi Galuano habebantur, Michael Vasæus, totius Indiæ pro Episcopo: (Vicariũ generalem appellabãnt) & Iacobus, dequo supradixi, Borbanus, Episcopi comes: itemq. Cosmus Annius, regius scriba. ij, communi consensu, Stephano Gamma prætore, & Fernando Rhoterigio Quæstore approbantibus, cuiusmodi Ternate Galuanus, collegiũ seu Seminarium in vrbe Goa instituerant puerorum è variis nationibus, ad fidem Christianam (si fieri posset) vsquequaque disseminandam: atque ob id ipsum, ei collegio ab Sancta fide nomen indiderant. Sed mox, in stadio equestri (ita enim vocatur is vicus) attributa huic operi noua Diui Pauli conuersionis ædicula, priore appellatione antiquata, cognomen collegio fecit. eidemque alendo, prædia & reditus qui paulo ante in Ticuarino, Diuare, & Ciorano insulis, dæmonum cultui deseruierant; fanis eorũ ac delubris Vasæi cura disturbatis euersisque, ex Regis auctoritate assignati. Per eosdem fere dies, haud contemnendum etiam aliunde incrementum Christiana res ceperat. Parauæ sunt populi ad Comorini seu Cori promontorium, imbelles F

ac

A ac mites, piscatui margaritarum præcipue dediti. Inde Piscarium, quinquaginta ferme leucarum spatio, littus appellant. idque ab ipso promontorio initium ducens, meridiem spectat primo, tum in septentriones reflexum, ad usque Remanacoris vada, & Manarem insulam, fronte in orientem solem obuersa protenditur, tanta in tam breui locorum interuallo cœli varietate, quemadmodum supra demonstratum est, vt iisdem anni mensibus, cis promontorium, æstas & calor; trans idem illud, hyems & frigora sæuiant. pagis vel oppidis quinque circiter, & viginti, ora ea tota censetur. ii ergo populi ab inquilinis Mahometanis adempto piscandi arbitrio, cũ grauioribus in dies afficerentur iniuriis, coacto concilio, de re communi consultant. Forte in iis tum locis negotiabatur è Christianis Malabaribus quidam Ioannes Cruceius; qui nuper in Lusitania fuerat, eumq. Ioannes Rex comiter acceptum; honoribus ac beneficiis auxerat. Hoc maxime auctore, Parauæ, in summa consilii inopia, rerumq. difficultate, legatos opis petendæ Cocinum mittunt magistratus ac decuriones (Patangatini patrio sermone dicuntur) hisce imperatum, spondeant, si rebus afflictis auxilium latum sit, paratos Parauas omnes. publico gẽtis decreto, Lusitana sacra suscipere. Ei promisso quo maior esset fides, Cocinũ delati Patangatini, mandatis suorum expositis, confe-
B stim salutaribus abluuntur aquis, & Christo dant nomina. Hoc veluti pignore cæterorum voluntatis accepto; non dubitauere Lusitani suppetias laborantibus ferre. Classis ab Cocino ad Piscarium littus missa, non modo Mahometanorũ audaciam repressit, sed etiam Parauis erepta piscationis iura magno cũ ipsorũ emolumento restituit: & sacerdotes aliquot eadẽ classe delati, lustrandis baptismo Parauis æque summis atq. infimis, nemine repugnante, institere. Ac per hunc modũ, paucis diebus, voluntaria conuersione, in Christi fidem gens pæne vniuersa concessit. Ad huiusmodi veluti subitarios fideliũ greges; aliqua subinde mancipia, vel socii & auxiliares Indi temere adiungebant sese (certorũ hominũ testatam & illustrem vocationem excipio) magis quo dominis aut Lusitano prętori gratificarẽtur, quam quòd suis ponderibus religionũ discrimen ac momenta perpenderent. Ergo, multo maxima neophytorũ pars, præter intincti lympha corporis, & nominis immutati memoriam, Christianę disciplinæ retinebant nihil. Id autem, partim socordia gentis fiebat; partim etiam cultorũ inopia, quippe qui, propter paucitatẽ, nec probe subacto sererent solo; neq; sata deinceps ab initio vsq. ad extremũ, æquali cura prosequerentur, Ita, labores in semine destituti, optatam segetem virtutis ac pietatis ferre non poterant. Inter hæc, è quotidiano commercio nationũ
C quę ignorant Deũ, multa & grauia in hominum nostratium mores irrepserant vitia: propiusq. aberat, vt Europęi aduenę aliquid in singulos dies ex Asiatico traherent luxu, quam vt indigenis ipsi Christianę sanctimonię & seueritatis quicquã impertirent. Ad hanc morũ contagionem, accedebat ingenium soli cœliq.: mire factum ad corrũpendam vel generosam indolem; quodq:, ni summa cautio adhibita sit, quamlibet Martium vigorem animorũ, otii dulcedine, & variis voluptatum delinimentis extinguat. Hæc, Ioannes Rex, cum & litteris multorum, & sermone didicisset; angebatur intimis sensibus, quippe cui salus hominum, ac præcipue popularium suorum, carissima semper fuisset: præterea, stimulabat animum illa quoq. religio, quod ex decretis Pontificiis, & iure communi, non nisi tuendi augendiq. diuini cultus, & promulgandi Euangelii nomine, si promulgationem eam impedirent, bellum ignotis inferre gentibus, & Indicarum frugum opumque decimas, & vectigalia capere sibi liceret. In tanto autem reliquarum artium studio, tantisque diuitiis, & copia rerum, languere Christianam industriam; & adeo paucos existere, qui mortalibus inani spe & praua cupiditate deceptis, rectum viuendi monstrarent iter, haud immerito nefas arbitrabatur;

proinde, quo pacto hisce occurreret malis, dies noctesque agitabat animo. D
Sed in summa rei expediendæ voluntate, nihilominus hærebant consilia Regis: quippe, ad tantam hominum vim in arctam & angustam ab lata & spatiosa via traducendam, tot peragrandas terra marique regiones, tractanda tam variarum nationum ingenia, multorum inimicitias atque odia subeunda, refellenda iam inueterata, & penitus infixa captis errore mentibus, Brachmanicæ vanitatis aliorumque mendacia; & numero magistrorum, & spectata innocentia vitæ morumque, & egregia corporis animique firmitate, & sana multiplicique doctrina, & super hæc, non vulgari prudentia, magnoque rerum vsu opus esse non ignorabat. Huius autem generis magna per id tempus erat in Lusitaniæ regno penuria. Sacri concionatores è finitimis regionibus accersebantur. Liberalium artium studiosi, Complutum ferme aut Salmanticam adibant. nonnulli etiam, Regis impensa Parisijs alebantur. Vnicum erat regni totius Olisipone gymnasium infrequens, ab Dionysio Rege inchoatum. ibi, pars iuuentutis iuri maxime ciuili operam dabat. atque id sane gymnasium, nuper ipse Ioannes, in posterum longe prospiciens, ex Olisiponensi tumultu Conimbrigam transtulerat, in vrbem antiquam, & Musarum otijs iam ante dicatam; ac tum quidem, castigato præterlabentis Mondæ fluminis alueo, salubris pariter & amæni secessus. Eo clarissimos dicendi magistros, ac mathematicæ rei ac medicæ professores, & humani diuinique iuris, & sacrarum litterarum interpretes, non ex Hispania tantum, sed etiam ex Gallia, Germania, Italia, magnis præmijs euocabat: scholisque ex Parisiensi formula & disciplina institutis, aliquot insuper adolescentium collegia in eadem vrbe fundauerat. Sed necdum ad maturitatem ea peruenerat soboles; & Indicæ necessitates præsentem efflagitabant opem; & domesticis hisce præsidiis, ad excolendam Lusitaniam ipsam, & supplendos magistratus, & sacerdotia tuenda, egebat Rex. Neque porro verum erat, quo remotæ fouerentur partes, intestina ac vitalia membra destitui. Hisce anxio curis, atque ad Indicam subleuandam rem, externa circunspectanti auxilia; tale remedium haud obscura Dei prouidentia oblatum est. Ignatius Loiola Cantaber agebat Romæ, qui paulo ante, cum eximiis aliquot eiusdem propositi viris, afflatu diuino se se ad vineæ Christi culturam, atque ad Euangelij prædicationem, sine vlla prorsus aut temporum aut locorum exceptione deuouerat. Ea societas IESV ab ipso Pontifice Maximo, qui tum erat Paulus hoc nomine Tertius, postmodum appellata. Iamque variis Europæ locis haud obscurum egregiæ cuiusdam pietatis ac doctrinæ specimen dederant. Id Ioannes certis auctoribus vbi cognouit; Petro Mascareniæ, suo apud Pontificem oratori, mandat, etiam atque etiam agat cum Ignatio, vti alumnos disciplinæ suæ minimum sex mittat ad se. quando generis humani salutem, & Christi Domini gloriam vsque adeo sitiant; non defuturas in Asia atque Africa scaturigines, quibus eam aliqua saltem ex parte releuent sitim. præterea, nullam in eas terras nauigandi moram fore, simulatque commoda tempestas affuerit: quæq. ad nauigationem necessaria sint; ea ab suis procuratoribus large & copiose præbitum iri. Hoc accepto mandato Mascarenias Ignatium appellat. Ignatius ex auctoritate summi Pontificis, quod aliis quoq. regionibus pro sua parte consultum vellet, expetenti sex oratori duos tantum assignat, Simonem Rhoterigium Lusitanũ (quem Ioannes ipse Lutetiæ in studio litterarũ aluerat) & Franciscum Aspilcotam Nauarrũ claro inter suos genere natũ, cognomento Xauerium. Ac Simon quidem, mature præmonitus, quod quartana tũ laborabat febri, in Lusitaniam naui transmisit comite Paulo Camerte, egregia probitate fideque viro, qui se se cum aliis

ad

A ad Ignatium per eos dies adiunxerat. Xauerio autem, quo maiorem videlicet in
re subita ferret obsequij laudem, non nisi pridie quam illi cum Mascarenia itinere
terrestri abeundum fuit, denunciata res est. Ac, tametsi, confirmata nondum
societate, nihil in cæteros iuris erat Ignatio; Xauerius tamen ad imperium vsque
adeo durum, ac repentinum, non modo tergiuersatus vlla ex parte non est,
sed etiam incessit omnibus lætitiis: acceptoque spatio vix quod salutandis
amicis, & resarciendæ attritæ ac laceræ tunicæ satis foret, postera luce cum
oratore discessit. Huius mihi profectionem viri (nam Rhoterigius, Regis
ac procerum deinde rogatu in Lusitania substitit) paulo fusius persequi est
animus: vt promulgandi Euangelii studiosis hominibus, recens propositum
sit Apostolicæ peregrinationis exemplar. Quamquam huiusmodi narrationem
exsequenti mihi, subit illa suspicio, fore vt quæ de piorum hominum in ægrotos,
ac pauperes, & infimam plebem officiis, vel prodita sunt, vel in posterum
prodentur a nobis; aut friuola, aut etiam sordida videantur iis, quorum
videlicet aures, magnificis de republica, de motibus, de natura disputationibus,
vel sumptuosis bellorum apparatibus, terrestribusque ac naualibus
prœliis, & inclytarum vrbium expugnationibus adsueuere. Sed habet
B bet hoc vtique philosophia Christi. nihil primo aspectu contemptius; nihil in
recessu diuinius. quippe, animos, non ad sitim cædis ac sanguinis, vel ad
inanis gloriæ cupiditatem; sed ad humanitatem ac mansuetudinem, atque
ad amorem solidæ ac veræ virtutis inflammat: quæque ab aliis de officio,
vel ostentationis vel etiam animi sæpe causa quæruntur, ea rebus ipsis ac vita
quam verbis multo libentius explicat. Ergo Christianæ documenta virtutis,
tanto & ad bene viuendum aptiora, & ad narrandum grauiora censenda
sunt, quanto facta dictis; & pacis munera bellicis artibus antecellunt. Xauerius
igitur, vbi profectionis affuit dies (annus tum agebatur huius seculi
quadragesimus) ita ex vrbe decessit, nihil vt secum præter simplicem corpori
tegendo vestitum, & in quotidianas preces Romanum breuiarium extulerit.
Vt fieri cœptum est iter, illud ante omnia mordicus tenuit, vt intimam
sui custodiam, & certa precandi commentandique spatia non omitteret. inde
vegetior in dies atq. robustior, ad opem aliis ferendam semet acriter incitabat.
Hi quo libentius curationem vbi opus esset acciperent, cunctis interim officiose
demerendis, atque omni ratione sibi conciliandis insistere: deposita se-
C ueriore persona, comiter alloqui singulos: hilari ac sereno respondere vultu:
faciles ad se cuilibet præbere accessus; contemnere omnino neminem: gloriam
æque fugere atque alii captant: nihil in victu cultuque sibi præcipuum sumere;
minimis vilissimisque contentus esse: vti quisque pessime se acceptum a
prodromo quereretur, ita huic libentissime suo lectulo tectoque cedere: vbi
quis per niuosa, ac lutulenta, & prærupta itinera laberetur, ad eum subleuandum
raptim, ad pedes vel cum periculo desilire: alio quouis casu periclitantibus,
vbi non posset manu, prece votisque succurrere. Inter cæteros, primarius
quidam, contra omnium sententiam ausus tumenti fluuio ad transitum se se
committere, cum aquarum impetu vorticibusque ad exitium raperetur, pia (vt
affirmant) Xauerii supplicatione seruatus est. ad hæc, lassos & imbecilles omni
obsequio ac sedulitate refouere: postremus cubitum ire, primus exsurgere.
denique, famuli dum quiescunt, ipsis operam dare iumentis. Hac ille summissione,
officio, suauitate, clementia, cęterisque artibus, quas ei spiritus cœlestis haud
dubie suggerebat; breui omnium animos ita sibi deuinxit, vti deinde nihil ad cuiusquam
reprehensionem ab eo profectum; aut acerbum vlli videretur, aut nimium.
Neq. ipsos dumtaxat qui in comitatu erant legati, meliores quotidie reddere cona-

batur; sed etiam in cauponis ac diuersoriis, cum se occasio daret, promiscue cun- D
ctos docendo, monendo, iuuando, excellentis cuiusdam virtutis & caritatis relin
quebat impressa vestigia. Per hunc modum superatis iam alpibus & Pyrenæo sal-
tu, in Pompelonis veniunt fines. cumq. inde Xauerius ad suos facillimo negotio
posset excurrere, nunquam adduci se est passus, vt quicquam omnino carni aut
sanguini daret; atque ad patriæ saltem incunabula reuisenda, quamuis modico
diuerticulo de via deflecteret. Inter hæc, sagaci viro Mascareniæ, cognoscen-
di noui comitis, atque introspiciendi penitus eius animi sensus, maxima da-
batur facultas: nihil enim vitia virtutesque hominum ita explorare consue-
uit, vt bene longi itineris diurna pariter, & nocturna consuetudo; quippe
quæ simulationem quamlibet callidam & artificiosam, diu sustineri non pa-
titur. eo liquidius Mascareniæ de Xauerio ferre sententiam licuit. cumque
in dies notitia pariter & admiratio cresceret viri; præmisso ex itinere tabel-
lario, de ipsius laudibus ad Ioannem ita multa perscripsit, vt Rex miram in
eius videndi ornandique cupiditatem incumberet. Olisiponem denique ter-
tio mense perueniunt. ibidem agebat Simon. huius quartana vetus, cuius
accessum eo ipso die exspectabat, Xauerij demum læto ac salutari amplexu di- E
scussa. Post triduum Xauerius euocatur in regiam. accedenti, sese Rex per-
honorificum præbuit, ac verbis amplissimis, quid de illius meritis ac sancti-
tate sentiret, in amicorum ac procerum corona testatus est. At ille, peracto
salutationis officio; cum ei lauta ad diuersandum hospitia non deessent; ab
regia protinus ad publicum valetudinarium, quod Misericordiæ sodales pro-
curant, vna cum Simone, & Paulo Camerte se confert. ibi, dum naues ad
cursum parantur, de more tempus ita distribuunt patres, vti nocturnas ho-
ras, breui duntaxat excepto somno, sacris carminibus, & rerum diuinarum
contemplationi: diurnas, ægris omni ope refocillandis, confessionibus quam-
plurimorum excipiendis, & quotquot ad se venirent, aut consilio, aut re
iuuandis insumerent. Hisce ferme occupationibus, quod reliquum erat hye-
mis, summa populi Olisiponensis approbatione transactum. Iamque Indieæ
nauigationis appetebat tempus, cum regij œconomi, & Castanerianus in
primis dynasta, iussu Regis instare Xauerio, vti, consultis hominibus peritis,
indicem ederet eorum, quæ vel ad iter tam longum, vel ad prouinciam adeo
remotam necessaria duceret. ita sibi etiam atque etiam ab Rege mandatum,
vti prorsus nihil, ipsi vel sociis; neque ad valetudinem, neque ad commo- F
dum cultumue deesse pateretur. seorsum dein illi Ioannes totam Indicam rem
accurate commendat: conuertendis ad Christum ethnicis, neophytis in fide
firmandis insistat; Lusitanæ ditionis arces atque præsidia lustret; deprauatos
corrigat mores; deque omnibus rebus quam diligentissime ad se perscribat.
Postremo, quo sibi aptiorem & expeditiorem fore prouinciam intelligat; trans-
missum ad se ex vrbe Roma diploma litterasque Xauerio reddit; quibus eum
Summus Pontifex Nuntium Apostolicum in regionibus Indicis ampla cum
potestate creauerat. Et Xauerius Regi quidem paucis ita respondit, vt cum
eximiæ illius benignitati gratias ageret immortales; tum vero, quod ad pro-
curationem Indieæ rei pertineret, se se, quantum liceret ac posset; serui fide-
lis officio functurum esse reciperet. Regiis vero curatoribus, & Castaneria-
no præsertim, complura in vsum nauigationis identidem offerenti; aliquan-
diu obfirmato restitit animo: dein, ne per contumaciam superbiamue cuncta re-
spuere videretur, perpelli se tandem est passus, vt sibi comitibusq. duobus (nam ad
Paulum Italum, paucis illis diebus, studio pietatis incensus accesserat Franciscus
Mansilia Lusitanus) singulas crassiore textu lacernas ad arcenda circa Bonæ spei
promon-

A promontorii Antarcticę plagæ frigora, itemq. sacros aliquot libros, cuius generis inopia laborare India dicebatur, in nauim imponi permitteret. reliqui vero cōmeatus atq. viatici genus omne reiecit, cum ita diceret: suscepto paupertatis voto, & vnius Dei causam agenti sibi nequaquam esse de crastino laborandum. Hortante dein dynasta, vti puerum saltem vnum adsumeret, victus quotidiani administrum; Mihi vero, inquit Xauerius, dum pedibus manibusque vti licet meis, opus ministro non est. Cum ille nihilominus vrgeret ac premeret, vt indignum ea fore persona quam gerebat, affirmans, si in tanta vectorum ac nautarum turba palam conspiceretur, aut vestem ad nauis marginem abluens, aut cum cæteris ollam foco in quotidianos cibos imponens; Atqui clarissime vir, Xauerius inquit, dignitatis tuendæ, artes istæ & præcepta quæ narras, quo uides loci Christianam rempublicam adduxerunt. itaque mihi, & ollas, vbi res postulauerit, inspectante populo, non attrectare solum, sed etiam tergere, & lauare pannos, & infima quæque, modo peccatum absit, obire ministeria certum est. Cuius veritate responsi, & in præsentia oeconomo vocem inclusit; & magnam apud eum de se in perpetuum præclaræ cuiusdam ac diuinæ sapientiæ opinionem reliquit: quam Castanerianus postea prædicare libenter solebat; illudque crebris vsurpare sermonibus; in classis discessu, non minus cum Xauerio sibi certaminis fuisse, vt plus acciperet; quam cum alijs hominibus, vti ne plus exigerent. Ab eo colloquio, & Simonis deinde amicorumque complexu, Prætoriam nauim Xauerius Regis iussu conscendit. ibi vero, quam in omnes partes fructuosa eius caritas & industria fuerit, quo facilius possit existimari; pauca de vniuerso genere classium Indicarum hoc loco præfari est necesse. Præter nauigia permulta, quæ varijs anni temporibus ex Olisiponensi portu ad alia atque alia commeant noui orbis emporia; quatuor ferme vel quinque in Indiam onerariæ destinantur, magnitudinis adeo vastæ, vt cum inflatis aura secunda feruntur velis, oppidi propemodum instar obtineant. Harum singulis, præter commeatus, instrumenta, mercesque, complures hominum ordines vectari mos est. Primus ordo, nauticæ multitudinis. ij certis inter se legibus ac disciplina constricti, cursum ex arte moderantur. Secundus est præfectorum ac magistratuum, qui vel ad obtinendas arces ac maria, vel ad ius dicendum, & curanda publica negotia, in orientem ab Rege mittuntur. Tertius militum, quique ad naues tuendas, quique ad Indica præsidia supplenda conscripti sunt. Quartus est mercatorum, qui cum vxoribus interdum ac liberis, in colonias Indicas migrant. Accedit famulorum ac mancipiorum ingens numerus. Nec desunt medici seu quos vulgo physicos, seu quos chirurgos appellant. Populus vnius onerariæ, in vniuersum capitibus modo sexcentis, modo octingentis, interdum etiam plus mille censetur: &, obuersante plurima leti specie; culeum è sparto, & linteum quisque secum in nauim infert, quibus insutus, si diem obire contigerit, deijciatur in mare. Porro, cunctorum expiandis animis & rei diuinæ procurandæ, mercenarius plerunque præest: qui morientium vbi confessiones audierit; & mittendos in pelagus, lustralibus aquis & piaculari precatione fuerit prosecutus; nimirum sat suo muneri, sat legi factum existimat. Ab Olisipone Goam; inde Cocinum, coemendi maxime piperis causa, nauarchi petunt. is cursus, vt nullus grauior interueniat casus, quinto haud citius mense conficitur. interea, pro locorum ac temporum varietate, modo cadentibus ventis, malaciæ lentissima tædia, modo sæuientibus procellis, iactatio vehemens, sæpe sine exitu nausea, fastidium ci-

V 3 bi,

bi,terror assiduus,diuturna insomnia toleranda. adde maligne diuisa, & sæpenu- D
mero vitiata cibaria; vicissitudines immoderati caloris & frigoris; grauitatē cœ-
li sub æquinoctiali maxime plaga, quæ superando Bonæ spei promontorio, se-
mel iterumque traiicitur. Ad hæc, non leue incommodum in ipsa quoque ha-
bitatione consistit. ab ima carina ad summam nauis oram, contignationes quattuor
vel quinque attolluntur. in infima, nautici saburram ad æquilibrium sternunt. in
cæteris, tormenta constituunt, vasa disponunt, mercimonia capsasq. constipant:
vectoribus, admodũ exigua sub iis tectis agendi spatia relinquuntur. à prora pup-
piq. gemina in pugnam surgunt castella. in horum vtroque, & simul ad gyberna-
culum, ligneas casulas ac tuguriola fabri commināt: halce, qui sunt pecuniosi,
magno in breue tempus conducunt pretio. cætera turba, nisi cui interuenti, prout
cuiq; datur, sub dio in angustiis cubant. sin atrocior tempestas discursum nautarũ
ad repentina imperia postulet; pauidi confertiq. sub tabulata coguntur: ibi, con-
cluso halitu æstuque, teterrimus odor sentinæ pædorque, & illuuies afficit cor-
pora. Inde cum graues alii morbi; tum vero lethargi, apostemata, febres variæ,
fœda oris vlcera, & purulenti gingiuarum tumores existunt: & ipsos etiam haud
raro sacerdotes, medicosque corripiunt. Iam, in tanta plebis colluuione, militum-
que licentia, quot quantæque sint labes animorum ac vitia; enumerare superuaca- E
neum est. tacitus ea sibi quisque subiiciet. Omnem hanc benemerendi syluam,
& sempiternę gloriæ segetem, in sua nauigatione Xauerius habuit. Martinus Al-
phonsus Sosa cum summo imperio præerat classi, Prætor Indiæ designatus: qui
in eius maris præfectura paulo ante præclaras gesserat res. Huic primum, Xaue-
rius, & asseclis eius apparitoribusque, ad iustitiam colendam ac fidem, plena pru-
dentiæ, plena salutis monita per occasionem dabat: tum ad aliorum animos pari-
ter sanandos & corpora, omnes conferebat vires. excitare afflictos, cōsolari mœ-
rentes, adsidere ægrotantibus, interdũ etiam iisdem sua manu condire & coque-
re cibos, præbere sorbitiunculas, atque vitalem instillare succum, sternere lectos,
ac sordes euertere: quibus esset spes vitæ, hisce, auertendi cœlestes iras, & mo-
res in posterum corrigendi præcepta inculcare: quorum deplorata esset in terris
salus, iis æternæ vitæ facere spem, & simul ad supremam pugnam arma contra dę-
monum incursus ac petitiones induere. valentes, ad officia pietatis & humanita-
tis hortari, detrahentes de aliorum fama, serentes iurgia discordiasque, vel impia
in superos verba iactantes, vel rem alea dissipantes, leni simul & graui oratione
compescere; plurimam diuinæ tum iustitiæ, tum clementiæ mentionem & recor- F
dationem inferre; controuersias rixasque dirimere; lenire odia; religionis ignaros
ac rudes, Christiana doctrina instituere; omnibus omni ratione prodesse. inter
hæc, se ipse inuictum ab omni perturbatione præstare, cibo potuque vti parcissi-
me, nec dies modo totos exerceri, sed etiam noctes: & fatigatos vigilia cadentes-
que oculos, tandiu in opere continere, quoad somno & lassitudine oppressus, vbi
vbi sors ferret, tandem aliquando succumberet. Atque ex hoc tam abiecto, tam in
speciem seruili genere vitæ, tantum abest vt quicquam vel de auctoritate, vel de
existimatione deperderet; vt eum, summi infimique, tamquam salutis omnium
præsidem, & è supernis demissum sedibus, intuerentur. Inde primum & patris,
& sancti cognomentum inuenit: sic enim in oriente postea semper, & vocitatus,
& habitus est. Cæterum in hoc itinere, Xauerii virtus, eo maiorem habuit cam-
pum; quo tardius illo quidem anno ab Lusitanis nauigatum est. non nisi Augusto
mense exeunte ad Mosambicum deuenere: ibi ad Aprilem vsque hyemare coacti
sunt. & ægris, qui permulti erant, in regium nosocomium è classe deportatis; in
eorum famulatu pater tanta deuoto cum assiduitate vigiliisq. versatus est, vt præ-

sui

A sui corporis neligentia grauem & periculosum in morbum inciderit: in eo morbo cum maxime arderet febri, tamen non poterat, quin, vacillante corpusculo, periclitantibus tamen ac moribundis adesset. in iis, nautici iuuenis sortes adolescentis; cuius exitialem exitum haud sine causa metuebat, è faucibus tartari, si qua posset, eripere statuit. iacebat miser humi, destitutus ab omnibus, eique per extremam phrenesim (quod erat in primis dolendum) ad detestanda & confitenda crimina tali tempore neque mens, neque sermo constabat. Hunc tolli à valentioribus iussum, in suomet cubili Xauerius collocat, ad cuius contactum (mira dictu res) confestim ad se iuuenis redit, & peccata Xauerio rite confessus, magna cum salutis æternæ spe sub vesperam excessit è vita. Inter hosce labores exhausta iam hyeme, Prætor Sosa, quod certis de causis præuenire cuperet, quæ prima facultas nauigandi fuit, conscensa maiore celeriter antecessit, neque Xauerium, viribus vtcunque receptis ab se diuelli permisit; Paulus & Mansilia, in nosocomii procuratione, quoad classis abiret, iussi persistere. Xauerius interim de instituta vitæ consuetudine remisit nihil. certam ei nauis particulam ibi quoque Sosa in hospitium assignauerat; hanc item pater aliis egentibus vltro concessit. ipsi pro culcitra funis anchorarius in spiram conuolutus, pro ceruicali fuit ipsamet anchora. Ex itinere

B primum ad Melindem, tum ad Socotoram nauis appulsa. vtrobique, in erudiendis ac subleuandis hominibus, pro temporis breuitate, Xauerii nauitas ac diligentia constitit. Goam denique anno seculi huius quadragesimo secundo peruentum est, pridie nonas Maias, quo die, Romæ quondam sanctus Ioannes Apostolus ex olei feruentis dolio illæsus emersit. Descensione facta, pater ad Regis valetudinarium, vti solebat, extemplo se confert. Eodem paulo post cum classiariis ægrotis Paulus & Mansilia comites magna omnium gratulatione succedunt. Goanæ tum Ecclesiæ præerat Ioannes Albuquercius (de quo supra commemoratum est) præstanti sapientia Pontifex. Ad hunc, Xauerius, antequam vllam reipublicæ attingeret partem, adiit honoris & obsequii causa: eique sine ambagibus id quod erat exposuit: se Pauli Pont. Max. & Ioannis Regis Lusitaniæ iussu, ad impertiendum ethnicis euangelium, stabiliendos in fide neophytos, Christianos aduenas & inquilinos pro viribus adiuuandos, in ea loca venisse. attamen, ita sibi certum esse fixumque: communis rei nihil omnino, nisi ex ipsius Episcopi auctoritate ac sententia gerere. Simul, Pontificias litteras, quibus Nuncius Apostolicus fuerat declaratus, eidem offert venerabundus: ac profitetur, sese iure illo ac potestate nequaquam vsurum, nisi quatenus episcopus ipse permiserit. Hac seu altitudine animi, seu modestia captus Albuquercius, illico ruit in amplexus viri: perlectum

C probatumque diploma restituit: postremo, etiam atque etiam Dei seruum adhortatur, vti animo soluto ac libero Christianam rem è præscripto summi Pontificis administret; valde confidere se se, illius aduentum, ad Indicæ ecclesiæ vel tutelam, vel amplificationem magnopere profuturum. neque in præsentia modo Xauerium comiter ac libenter accepit; sed etiam in posterum præcipuo semper tum in honore, tum in amore cunctis approbantibus habuit. Ab ea salutatione regressus in domicilium hospitale Xauerius, consueta pietatis & caritatis munia cum suis obire perrexit. Præter hæc, salutarem publici catechismi ritum, in regionibus iis vtique primus instituit. Quotidie ferme prodibat ipse cum tintinnabulo, & ingentem promiscuæ turbæ numerum in templa cogebat. ibi rectæ fidei capita, & Christianæ vitæ præcepta, vulgi sermone breuiter ac dilucide comprehensa (quæ ipsemet postea certioribus ad modulandum adstrinxit numeris) decantabantur, hoc fere pacto. Verba præibat pater, inflexis ad aures populi demulcendas leniter vocibus. easdem voces reliqui extemplo reddebant. id cum pro populi captu bis terue ac sæpius fieret; sequebatur, vt sonus ille, ad aures blande ac suauiter accidens,

cidens, integra paulatim sensa, totasque periochas penitus in pectora demitteret D
vulgi. Ad extremum, vt silentio indicto symphonia conquieuerat; eosdem ex
eadem institutione locos, Dei famulus fuse ac populariter explicabat. Ita pue-
ruli, fœminæque, ac tarda plerunque mancipia, paucis horis ac pæne ludibundi,
multo plura percipiebant de rebus altissimis atque diuinis, quam illa noua ac ve-
tus Academia, lycæumque illud inclytum, & omnes antiquæ philosophorum
scholæ, tot seculis, tanta contentione, tantis lucubrationibus extundere value-
runt. Hæc tum in vrbe Goa per hyemem à Xauerio gesta: & simul, optimatum
rogatu, Paulus Camers, Diui Pauli seminario collegioue, quod iam puerorum
numero haud paruo constabat, administrando regendoque præpositus. At Xa-
uerius, quod per eos dies de recenti Parauarum & Piscariæ gentis conuersione
cognorat; Mansilia comite ad eos edocendos & confirmandos vere ineunte pro-
fectus est. ij populi, vti supra docuimus, magna Michaelis Vasæi & sociorum a-
lacritate, salutaribus illi quidem abluti fuerant aquis; cæterum eius mysterii vim,
& reliqua ecclesiæ sacramenta, itemque precandi formulas, & Christianæ fidei
articulos, & legis diuinæ præcepta penitus ignorabant. Neque sacerdotibus
Europæis quiue Goæ, quiue Cocini degerent, vlla ostendebatur facultas barba-
riæ illius erudiendæ: quippe in magna distantia locorum, & nullo propemodum E
linguæ commercio. ex quo nimirum facile conijci potest, dum peregrinus ho-
mo Xauerius ignotum sermonem addiscit, cœcamq. ignorantiæ noctem ex iis
mentibus conatur expellere; quam graues illi miseriæ, quantus molestiarum cu-
mulus fuerit perferendus. Cum Brachmanis præcipue magna seruo Dei fuere
certamina. Abduci à se populum, fraudesque suas ac mendacia detegi, mortis
instar ducebant. cumque à vi cædibusque eos turbarum absterreret metus, fru-
stra Euangelici præconis linguam donis ac mercede alligare sæpe conati sunt.
Interea, vicino quodam in oppido, quod tyranni metu in patria superstitione
perstabat, fœminæ quartum iam diem ex partus difficultate grauissime laboran-
ti agentique animam, Xauerius accitus interuenit. fidei summam exponit: cer-
tum ad salutem iter ostendit. assensa est mulier: baptismum expetit: illico pe-
perit. ea re adducti propinqui, dein populares vniuersi, tyranno mitigato, repu-
diatis idolis, Euangelio credidere: quos omnes probe institutos pater sacro item
baptismate proluit. Hæc & alia plurima Xauerium mire districtum habebant:
atque vbi quod in præsentia satis esset, eodem substiterat loco; delectos ex om-
ni Christianorum numero hypodidascalos (ij patrio sermone canacapoli vocan- F
tur) & probitatis, & ingenii laude præstantes, in ea locabat specula, qui cæteros in
officio continerent, sacras tuerentur ædes, baptismate fungerentur; & si quid
accidisset grauius aut difficilius, consignatum interea litteris memoriæ causa,
postmodum ad se referrent. Hisce vicariis commendato grege, ad aliud ipse a-
liudque deinceps oppidum aut pagum, pedes, & quidem sine sacculo semper ac
pera, transibat. Vbi oram omnem iis quæ dixi caritatis officiis, & prædicatio-
ne Euangelij peragrauerat; orsus iterum à capite eandem pari diligentia prouin-
ciam obibat, pensum cum à cæteris Christianis, tum vero à canacapolis exigens.
Atque huic hominum ordini, quo commodius tam piæ ac necessariæ functioni
vacarent; certum auri pondus impetrauit quotannis in Lusitanæ Reginæ soc-
culos ab Indis conferri solitum; cum quidem ad Catharinam scribens, Ioannis
vxorem, insigni virtute ac pudicitia fœminam, haud inepte lusisset, nullis eam
soccis æque facile scansuram in cœlum, ac precibus neophytorum, in quos Chri-
sti causa id opis ac beneficentiæ contulisset. Amplius annum Dei famulus in Pa-
raua regione traduxit; eumque Domini agrum adeo reliquit probe cultũ & con-
situm, vt hodie in primis totius Indiæ felix ac fertilis habeatur. Harum rerum

fama

A fama commoti Macoæ finitimi populi è Trauancoris regno ad Comorini latus occiduum, Parauis multitudine ferme pares, Xauerium ad se baptismi causa per supplices nuntios ac litteras euocant. ille profectus, eodem & institutionis, & peregrinationis ordine, plus decem hominum millia vertente mense ad Christũ adiunxit. noui dein ad eum concursus quotidie fieri, atque ubi patrio sermone proposita principia Christianæ doctrinæ didicerant; cum alia suspicere, & laudibus in cœlum ferre; tum vero ipsa præcipue decem diuinæ legis præcepta. mirari quam illa æquitatis plena essent, quam vera, quam rectæ rationi consentanea. oblatam sibi è cœlo haud dubie lucem gratulari inter se; deplorare suam, & maiorum suorum amentiam, qui ad eam diem in tam densis errorum tenebris, ac tanta vitiorum fœditate iacuissent. inde se mutuo ad Christianam religionem adhortari: mox cateruatim ad fontem æternæ salutis accurrere. Hisce abluendis cũ maxime instaret Xauerius; noui à Manarc legati superueniunt, id ipsum orantes: hoc nomine insula est, extremæ Ceilano ad septentriones apposita. eam quoque gentem, ne ipse ab inchoato opere abduceretur, missis interea pro se idoneis vtcunque viris, initiat. Is vero ager, non fidelium modo, sed etiam martyrum vberem segetem paucis diebus effudit. Si quidem Iafanapatani Ceilaniæ terræ tyB rannus, cuius in ditione erant Manarenses, idolis ad insaniam deditus, audita re, insitam ingenio feritatẽ nouellos in Christianos exercuit. immissoq. satellite, partim eorũ occidit, partim variis suppliciis per summam indignitatem affecit. pauci ex insula in continentem elapsi (in iis regius quidam adolescens) terrestri leucarum amplius ducentarum itinere Goam vsq. se contulere. ibi rite instituti omnes, & mystico partu renati sunt. Neque hac tantum regione se se tenebat animorum ardor. Macazares quoque, leucas in ortum quingentas ab Cocino disiunẽti, Christianos doctores maiorem in modum expetebant. ii legatos primum ea de re ad Antonium Galuanum (vti supra commemoratum est) miserant. Galuani iussu eum ad eos tenderet Franciscus Castrius; aduersa tempestate prohibitus, Ternatem redierat infecta re. Felicius deinde nauigauit, cum Sosa Indiam regeret, Antonius Paiua, coemendi sandali causa missus in easdem insulas ab Rhoterico Vasæo Pereria, Malacæ Præfecto. Iam ante, in illis emporiis negotia gesserat Paiua, ac proinde multos ibi notos habebat; neque erat Macazarici sermonis ignarus. Vt in Supanos deuenit (hoc nomine gens est) Rex ipse, iam septuagenarius, in primis totius Macazaris potens & bellicosus, vltro (quæ faciliC tas Regum illorum est) ad inuisendum aduenam accessit. Filium ducebat secũ, annos quindecim natum; itemque adolescentulas, aureis armillis ornatas, triginta. Eo comitatu cum ad portum venisset; accepta salutatione redditaque, variis de rebus, vt fit, cum peregrino mercatore sermonem instituit. inter cætera quæsiuit ex eo, quid ita, Lusitani Mauris (sic vulgo Mahometanos appellant) infensi infestique potissimum essent. Ea occasione arrepta, Lusitanus, in hæresis Mahometanæ vitia, & ipsius auctoris ambitionem, fraudes, auaritiamque pro ea quam habebat fandi copia inuectus; iis dein vitiis fraudibusque, veritatem, ius, fasque Christianæ religionis opposuit: deque ipso Christo Dei filio, generis humani liberatore, nonnulla subiunxit. Inde affirmauit, nomini Christiano cum sceleratissima & corruptrice animorum secta, proprium ac perpetuum bellum esse susceptum. Omnia Regi probabilia admodum visa: &, quod iam aduesperasceret, domum regressus, Paiuæ xenia misit ad nauem. Postero die, ac sæpe deinceps, multa ex eodem sciscitari perrexit. in iis, illud etiam; quisnam esset Iacobus quidam, quem in prœliis inuocari ab Lusitanis, ad se Mauri detulissent. Ad hæc, Paiua, de Christi discipulis ad Euangelium prædicandum à magistro dimissis, pauca perstrinxit. in iis, præcipua sanctitate meritisque fuisse Iacobũ,

qui primus lætissimum Hispaniæ, patefacti hominibus cœli, nuntium attulisset: atque idcirco in eius præcipue Apostoli tutela ac patrocinio Hispanos latere vniuersos. ac proinde, inter dimicationem ab iis inuocatum contra Christianæ fidei hostes adesse fulgentibus armis horrificum, igneo equo insidentem. eius rei, vel Mauros optimos esse testes, qui conserta cum Lusitanis pugna, plures ipsi ac patatiores, tali viso non semel cæcam in formidinem, fugamque præcipitem acti sint. Sub hæc Paiua è Christianis institutis, de inuocatione præsidioq. cœlestium pauca disseruit. Cum hæc & alia id genus complura, mira quadam approbatione per eos dies audisset Rex, neque tamen de capessenda peregrina religione statueret quicquam; Paiua, quod in eo emporio tempus vltra negotiandi non esset; ad Siani regnum leucas inde quinquaginta processit. Cum Sianio Rege familiaritas intercedebat Paiuæ; quippe apud quem ægrotus olim in hospitio fuerat, multaque cum eo de Christianis initiis egerat. Hunc vbi adesse cognouit Rex, confestim ad eum, iactis procul à portu anchoris in salo stantem, prior visendi gratia transmisit: & mirifica quadam ex eius adspectu voluptate perfusus, post mutuam salutationem; Auguror, inquit, faustum ac felicem mihi meisque tuum esse aduentum, ò Paiua: quandoquidem, ex quo te aspicio, tanta ac tam noua me gaudia pertentant. multo dein ac suaui cum peregrinis habito sermone, digreditur. Insequenti luce, eum ad eum salutandum honoris causa vicissim in vrbem Sianum Lusitani venissent; conuersus ad Paiuam Rex, Caue, inquit, putes excidisse mihi, quæ, hic apud nos cum esses, de vestræ nationis in vnum Deum fide ac pietate narrasti. hærent ea mihi penitus infixa; neque vnquam ex eo tempore voluntas mihi eiusdem amplectendæ ac profitendæ fidei defuit. Sed hactenus, me, popularium metus, si ab auitis institutis abscederem, nec non existimationis ratio, si, grandi iam natu, repente immutatus viderer; ab hoc tam honesto consilio retardarunt. easdem ob causas adhuc animi pendeo: teque pro amicitia consulo, quid mihi faciendum putes. ac simul quæso vti coram hisce proceribus (adstabant autem plures) aliqua de fidei vestræ mysteriis, deque hominis Christiani officio disseras. Tum Paiua, se indoctum præfatus, ac minime dignum qui tam sublimia tamque diuina tractaret, ac nihilominus incenso pii Regis studio pro sua parte non defuturum; orsus à primo decalogi præcepto, cætera singillatim deinceps quam planissime potuit explicauit: eaq. cuncta summatim ad illa duo capita redigi ostendit: amoris erga Deum, & proximũ. Magno assensu, Regis præsertim, ea oratio audita. sic ille abiit dies. Postero, eædem scholæ pari auiditate repetuntur. Paiua, ad ea quæ tradiderat, sermonem adiunxit de officiis operibusue misericordiæ, quæque ad corporis, quæq. ad animi auxilium pertinent; iisque operibus præcipuas Christiani muneris partes docuit contineri. Ab ea peroratione dimissus Paiua, proximo die reuocatur in regiam. ille, Deum enixe precatus, vti mortalibus cœcis lumen aliquod æternæ veritatis offerret; ad vrbem properauit, in rerum diuinarum cogitatione ita defixus, vt viæ laborem, ac tempus omnino fefellerit. Vbi ad Regem peruenit, adstante nobilium corona, rursus de Christianis præceptionibus verba fecit. exinde quæsiuit ab eo Rex, num quid de mundi creatione cognosset: ille, totam eius creationis seriem, à sanctis hominibus & prophetis conscriptam esse respondit. Cum, Sanctus quidnam sibi vellet, rursum interrogasset Rex (id enim verbum Paiua reddere Macazarice nequierat, propterea quod ii populi, vt sanctitatis ipsa re; sic etiam vocabulo carent) sanctos esse, inquit, eos, qui proposita nuper ab se præcepta seruarent; ac se quam maxime à corporis contagione ieiun gerent. huiusmodi fuisse rectæ religionis interpretes, Dei plenos; ac proinde nullum in eorum scriptis inesse mendacium. Tum Rex; quid est, ait, mendacium?

Atqui,

A Atqui, vt ad hoc respondeam (inquit Paiua) liberali venia est mihi abs te opus, ô
Rex. quod si nihilominus acerba & aspera mea tibi visa erit oratio; peto quæso-
que, vti omnem in me vnũ iram exerceas: Lusitanos meos cum suis rebus inco-
lumes abire permittas. Cum ille continuo quidlibet expromendi potestatem fe-
cisset, Scire aues, inquit, mendacium quid significet. Ego vero, nulla compara-
tione huiusce tibi vocabuli vim facilius aut clarius demonstrauerim, quam ista ip-
sa quam vos agitis vita. Cum enim IESVM Christum, Dei filium, totius veri-
tatis auctorem, penitus ignoretis; sic fit, vt erroribus infinitis impliciti, à verita-
te semoti, in ipso mendacio volutemini. Cum hæc & eiusmodi maxime dicceren-
tur, subito coactæ nubes, magno cum cœli fragore, tonitribusque, & procellis,
ingentem vim imbrium effudere. quæ res eo & mirabilior visa est, & gratior ac-
cidit, quo maiore cum detrimento frugum, diuturna siccitate laboratum in iis re-
gionibus fuerat. Cum dein Regem vrgeret Paiua, vt in Christi verba sine dubi-
tatione iuraret; ille nouem insuper dies ad deliberandum sumpsit. Obtrabant e-
gregiæ ipsius voluntati, maxime sacrificuli, quos vocant Becos, teterrimum ge-
nus. ii, quemadmodum Satanæ ministros decet, ipso amictu ornatuque corpo-
ris, muliebrem sexum certatim ementiri non dubitant, expilant faciem, crines
alunt comuntque: dentes artificio quodam inaurant: denique fractis moribus ge
B stibusque, luxum atque mollitiem produnt. iisdem fœminam attigisse capitale
est: ardenti viuus crematur pice qui tale quippiam admiserit. at vero ipsi (quod
uix auditu fas sit) certis inter se legibus nubunt: & praua insuper vulgo ferentes
dogmata, miseram gentem nefariæ turpitudinis ac superstitionis implent. igitur
hi præcipue, ab noua religione absterrebant Regem; quippe qui omnibus adsue-
ti flagitiis, Christianæ seueritatis & castimoniæ nomen horrerent. Accedebant
ad labefactandum, si qua possent, Regis propositum Mahometani quoque com-
plures, qui mercaturæ causa in eius regnum ex Vgentana, Pane, Patane conue-
nerant. Horum sceleri & conatibus dum obuiam itur, Supanus interim Rex,
bene comitatus, ornatissima classe, necopinato superuenit. ac primum omnium
interrogat Lusitanos, num Sianius Christo se addixerit. Cum ab iis responsum
esset, Sianium cunctari deliberabundum adhuc; Supanus, in re adeo salutari,
tam longa deliberatione quid opus est? inquit. ego quidem, nulla interposita
mora, Christianum me volo fieri. Tum Paiua, quod sacerdotibus careret, ipse
per se perque suos raptim ara excitata, quam maxime festo apparatu, Regem sa-
cro baptismo rite lustrandum curauit à quodam è comitibus, cum cætero cor-
C poris habitu, tum ipsa canicie venerando. post Regem, alii quoque complures
amici & propinqui eodem sacramento expiati. Regi, Ludouici nomen imposi-
tum. cætera cohors, alii aliter appellati. Summa dein cum lætitia, & gratula-
tione bombarda perstrepuit; reique gestæ fama longe ac late manauit. eo exem-
plo incitatus, tandem aliquando Sianius omni contempto periculo rupit moras.
à Paiua ipso cum primoribus aliquot baptizatus, Ioannem appellari se voluit.
Bonorum ingenti gaudio celebratus hic item dies: & Reges ambo præter vete-
rem amicitiam ac vicinitatem, nouo insuper sacræ necessitudinis ac societatis
vinculo magis magisque constricti. Abeunte dein Paiua cum suis, veriti, ne
duce, ac magistro destituta gens, breui pristinos in errores ingeniumque recide-
ret; oratores ad Malacæ præfectum implorandi tam necessarii subsidii causa mi-
sere. Hic admodum Euangelii cursus (quod quidem extitet) gerente Præturam
Sosa, per triennium fuit. Interea Prætor ipse, tuendæ atque administrandæ
prouinciæ diligenter operam dederat. Is, vt primum Goam est delatus, inito
magistratu, hyemem totam ferme iure dicundo consumpsit. atque illud ab eo in
primis laudabiliter institutum, vt sexta quaque feria valetudinarium publicum ad
consolandos

consolandos ægrotos inuiseret: ibidemque rei diuinæ palam interesset. custodias præterea singulis hebdomadis adibat: vinctorum cognoscebat causas, curabatque vt salua æquitate ac fide, quamplurimi soluerentur. idque toto præturæ tempore solenne seruauit. Exacta hyeme, præfecturas de more distribuit. ipse ad Baticalæ Reginæ ferociam edomandam arma conuertit. Hæc mulier, stipendiaria Lusitani Regis, non modo vectigal dudum abnuebat pendere; sed etiam piratis & hostibus nominis Christiani tutũ in suos portus dabat receptum. Sosa, quadraginta nauibus, in quibus præter auxilia Lusitani erant mille quingenti, ad Baticalã profectus, in ipso portus aditu consistit. inde missi ad Reginam, qui debitas pensiones, & prætera piraticos parones ad vnum exigerent. illa, metu repentino icta, quatuor in præsentia mittit parones. inde cum varias ad frustrandũ excusationes afferret; descensione facta Prætor instruit aciem. Mahometani, primo è palmetis in hostem intrepide subeuntem, varii generis tela coniiciunt. dein, vbi ea sperni sensere, ad vrbem citato recedunt gradu. ibi rursus conglobati in cõspectu liberorum, & coniugum (nam Regina rum aberat) prælium instaurant. anceps aliquandiu dimicatio fuit, sed inferente se acrius Lusitano, fusi per agros, fugatique omnes: oppidum nullo defensore captum & incensum est: e Lusitanis desiderati duodecim, vulnerati complures. è barbaris, maior multo numerus cecidit. Cæterum in ea pugna insigne traditur facinus Francisci Almeidæ Scalabitani. is, conspicatus commilitonem in extremo discrimine, hostiles manipulos impetu capto perrumpit: circumuentum Lusitanum egregie protegit: & in eodẽ hærens vestigio, intentos in se mucrones ac tela tandiu sustinuit; quoad suis ad opem vtrique ferendam spatium datum est. ita, coronam is quoque ciuicam; populari seruato: præcipuam victoriæ laudem, absterrito Mahometano promeruit. exinde Prætor, succedentibus in orbem centuriis, Baticalanos fines, non intermissa dierum aliquot clade vastauit. ac, metu malisque demum, Regiuam & consiliarios, ad piraticas tradendas naues, pernumeranda stipendia, & pacem renouandam adegit. postremo victor incolumi classe Cocinum petiit: ab Cocino dimissis varia in loca nauibus, in vrbe Malaca primus portorium & scripturæ magistros instituit: ex quo, ad regia vectigalia non mediocris accessio facta est. Inde Goam in hyberna reuectum, cupido incessit Tremelani delubri expoliandi, credo, quod eo cultu ac donatiis indignum idolum duceret. in Coromandelio tractu delubrum id est; cum cætera superstitione, tum auro ac diuitiis inclytum. in eam rem, Sosa, permultis iisque aptis remigio nauibus quo facilior esset ad terram appulsus, & tribus fere armatorum millibus, ineunte vere cum ab Goa soluisset, vixdum in altum euectam classem atrox tempestas oborta pæne demersit. maximo in periculo prætoria ipsa triremis fuit. dispersæ cæteræ, Cocinum deniq. tenuere. Inde ad insulam processere, quam à vaccis appellant. ibi ab exploratoribus cognitum, Coromandelium littus omne, contra quam Prætor ab aliis audierat, asperum & importuosum esse: nullam ibi tutam stationem fore. Hoc nuntio reuocatus; ne nihil omnino tali apparatu egisse videretur, ad Colanum repente flexit. ibi arcem, vti docuimus, Lusitani habebant. Rex erat socius: ac tum ab vrbe cum exercitu aberat, bellis finitimis occupatus. ab arce leucas circiter quatuor, à mari non plus vna, distabat fanum, in quo magnam item pecuniæ vim asseruari ferebat fama. Prætor in terram egressus, per speciem amicitiæ paulatim ad locũ progredi. populus mirari quid in pacata regione sibi vellent armatæ Lusitanorũ cohortes. vbi templum intrantem vident Sosam; tum demum sensere quid peteret. extemplo reliquias militum ex agris euocant; atq. ad naues redeuntem Lusitanum angusta ac depressa via (quod ad Calecutum olim Albuquercio euenerat) è superiore loco, syluisque ac sepibus, Naires nimus certum adorti; sagittis

A ac fistulis magno detrimento affecere. Sosa, eum agmen clauderet, ex equo de-
gressus quo minus ad ictus pateret; ferme triginta suorũ amissis, vulneratis com-
pluribus, ægre ad mare peruenit, haudquaquam satis magno operæ pretio: siqui-
dem effosis templi penetralibus, auream ollam extraxerant numulis argenteis
plenam quos Indi fanones vocant, neque sestertium plus vnum continent singu-
li. Eam ollam Ioanni Regi dono missam, consulti Pontifices reddendam Co-
lanio censuerunt. reuecta quamprimum in Indiam, & eodem loco Regis iussu
reposita est. Per idem tempus, crescendi ex aliorum malis, præclara se Lusitanis
dedit occasio. Inter Azedecanem & Idalcanem (vti sunt eæ gentes ad omnem
flatum spei vel timoris mobiles & infidę) noua odia & simultates exstiterant. Idal-
can Azedecanem, beneficiarium & vectigalem suum, in regiam pro potestate e-
uocabat. ille capiti metuens, pariterq. thesauris quos diuturna parcimonia rapi-
nisque congesserat; palam imperium detrectabat. Inde mutuo sibi struere insi-
dias, mox etiam bellum aperte moliri: ac demum in eius belli societatem pro se
vterque muneribus ac promissis Lusitanos allicere. Inter cætera, Azedecan,
exturbandi è male parto imperio Idalcanis, consiliũ cepit eiusmodi. E stirpe De-
canii Regis, quem à satrapis ducibusq. circumuentum & captum fuisse memo-
rauimus, Meales erat quidam. is, ad otium magis quam ad arma natus, & sæui-
B tiam Idalcanis haud sine causa pertimescens; veniam ab eodem impetrauerat, re-
ligionis ergo secedendi Mecam, ibi cum vxore liberisque aliquandiu commo-
ratum; Solimanus archipirata, de quo supra diximus, Indiam petiturus, aue-
xerat, iniecta quidem spe auiti regni recuperandi: sed, quod multo similius ve-
ri est, quo per eum, si res ita ferret, seditiones ac turbas in iis regionibus excita-
ret. Hisce ergo promissis inflatus Meales, & comiter in classem acceptus; in
Cambaiæ deuenerat fines. Cæterum à Lusitanis paulo post victo & fugato So-
limano, haudquaquam suis viribus fidens, ibidem in exsilio sponte substiterat. ea
re cognita Azedecan, ex vrbe Bilgano leucis ab Goa quatuordecim, per occultos
interpretes ac litteras instare Garziæ Castrio Goæ præfecto (nam Sosa tum abe-
rat) vti Mealem è Cambaia quamprimũ accersat. is vbi Lusitano præsidio septus
in terra Decania pedem posuerit, concursum ex agris vicisque, ab importuni ty-
ranni odio, ad iustum ac legitimum Regem extemplo futurum. se quoque in id
ipsum paratas habiturum copias: & Lusitanos, Meali tum inopi egentiq. quibus
velint impositis legibus, si eum in patria locauerint sede; pro insidioso & rapaci
accola, vicinum Regem ad omnia fidum atque opportunum habituros. Hisce
C atq. aliis rationibus facile persuasum præfecto, vti magnis pollicitationibus Mea-
lem cum vxore liberisque Goam euocaret. Eo vbi peruenit; confestim admoni-
tus Prætor, qui tum erat Cocini, Goam repetit. ibi in concilio dies aliquot an-
ceps deliberatio tenuit. nam & pacem cum Idalcane factam, repente violare, ne-
fas; & Mealem vltro accersitum repente deserere, turpe non sine causa videbatur.
Variantibus inde sententiis, cum aliquandiu hæsisset Prætor; tandem è digni-
tate fideq. nominis Lusitani statuit esse, Mealis afflictas fortunas omni ope ex-
citare; & cum Azedecane, iamdiu id exoptante, vires atq. arma coniungere. ha-
bito delectu, clam dies ad reducendum Mealem pręfectis edicitur. iam ad primos
Decanii regni fines præsto erat populariũ manus, Meali excipiendo submissa. Vbi
dies affuit, Prætor ipse cũ armatorũ copiis Mealem sine fine gratias agentem ad
littus honoris causa deducebat. vix ad arcẽ Benestarini peruenerant, vnde in cõ-
tinentem ex insula traiectus est; cũ seuocatum Prętorem Petrus Faria Lusitanus
vir bello egregius, & magno rerũ Indicarũ vsu monere etiã atq. etiam institit, in-
tegris rebus videręt quid ageret: perfida barbarorũ ingenia inconstantiam rerum

humanarũ apud se reputaret: neu florentes tũ Lusitanas opes cũ perditis misce- D
ret exsulum rebus; neu Idalcanem tanta potentia Regem, amicum ac sociũ, sine causa lacesseret. mittendi Mealis, quandocunque fit opus, arbitrium penes Prętorem fore: sedandi belli, si temere moueatur, non quoties libeat, facultatem fore. Hac oratione, & simul auctoritate viri permotus Prætor, qui adhuc fluctuaret animo, repente, quasi noua res aliqua maioris incidisset momenti; redire vna cum Meale cunctos in vrbem iubet. id cum initio sermonem æque ciuibus atque aduenis præbuisset, sapienter dein factum apparuit. siquidem quintodecimo ferme post die, nuntius venit, ab Idalcane debellatum esse. Profectus magno cum exercitu ab Vrbe Visapore (ea distat ab Goa leucas circiter sexaginta) Bilganum acri obsidione cinxerat. Azedecan inclusus, vrgente animi ægritudine senioque, extremum obierat diem. eo demortuo, Idalcan vrbem facili negotio captam diripuerat. magnas ibi opes, ingentem rei bellicæ apparatum inuentum aiebant. Hæc vbi Goam allata sunt, Prætor necessitatem in consilium vertit: celato quid nuper egisset; legatum victoriæ gratulandæ ad Idalcanẽ mittit. Mire opportuna ea fuit legatio. Idalcan, inter ipsam rei tantæ lætitiam, vel Prætoris officio, vel ipsius legati dexteritate captus; Bardesios & Salsetanos vicos agrosque; & extra suam ditionem quicquid Azedecanis fuisset; Lu- E
sitanis attribuit; cum eo tamen, vti Mealem cum coniuge & filijs Malacam amandarent, ibique custodiendum curarent, ne ad nouos tumultus ciendos redire posset in patriam. Prætor, ea donatione gaudens, misit extemplo qui possessionem locorum adirent, & vectigalia nomine Lusitani Regis, vt olim, exigerent. De Meale incertis implicans responsis, callide rem extraxit, neque ab Goa dimisit hospitem; verbo, vti in oculis populi Goani tutius adseruaretur; re vera, vt in tanta locorum vicinitate, hoc metu Idalcanem in officio contineret: ex eo tempore Meales nequicquam ẽ proximo auita intuens regna, & Lusitani præfecti fidem implorans, Goæ in libera custodia dissimulanter est habitus. Hæc ferme ab Sosa Prætore gesta; quem deinde virum, in Lusitaniam secundo cursu reuectum, & auctoritate florentem & opibus, præcipuo in honore semper habuit Rex. Cæterum eius præturam vna res maxime fecit insignem; aperta per id tempus, & primum cognita nostris hominibus terra Iaponia. cuius de terræ & cultorum ingenijs ritibusque, tametsi non pauca dudum à nobis alibi tradita sunt; tamen hic etiam exponi quædam aut ex eo tempore allata, aut etiam liquidius comperta, locus haud dubie postulat. Quẽ igitur vulgo Iaponẽ vocant, eæ præcipuæ F
tres insulę sunt, circumfusis alijs minoribus interfluo euripo disiunctæ. Prima & maxima, in satrapias aut regna tria & quinquaginta diuiditur: eius caput est vrbs Meacum; inde insula tota denominatur. alteram Ximum appellanţ. hæc satrapijs regnisue censetur nouem. nobilissimas habet vrbes, Vosuquim & Funaium regni Bungensis. Tertia dicitur Xicocum: satrapias aut regna continet non plus quatuor; insignis maxime Tosa vrbe regni cognominis. ita Iaponis vel regna, vel satrapiæ (sunt enim complures in quas vocabulum regni minime conuenit) in vniuersum numerantur sexaginta sex. Totius terræ longitudo ferme in ducentas, vti ferunt, leucas excurrit. huic nequaquam respondet latitudo: decem tantum alicubi patet; summum triginta non amplius. de ambitu nil dum certi proditum est. Iacet ab Aequatore in Arctum à trigesimo gradu ad trigesimum fere octauum. Ab oriente obuersa est nouæ Hispaniæ, centum & quinquaginta leucarum interuallo. A Septentrione, Scythas vel Tartaros, & alios ignotæ feritatis populos, ab Occidente adspicit Sinas, varia pro littorum flexu excursuue distantia: siquidem ab vrbe Liampo, qui Sinarum

regnis

A regnis in ortum est limes ; ad Iaponis insulam Gotum, quæ prima inde nauigantibus occurrit, leucas numerant sexaginta : ab Amacano autem, occiduo Sinarum emporio, vbi Lusitani ferme negotiantur, ad eandem Gotum, leucarum ducentarum nonaginta septem traiectus est. A meridie, vasto mari interfuso, inexploratas habet terras, é quibus casu nautas olim quosdam in Iaponem delatos fama est, neque inde soluisse. Tellus, maxima ex parte, niualis ac frigida, neque admodum ferax. Septembri mense oryzam (is cibus est communis omnium) quibusdam etiam locis Maio triticum metunt: neque ex eo panes more nostro, sed genus quoddam offæ, seu polentæ conficiunt. Salubris cœli temperies: aquæ bonæ: calidas etiam alicubi, medicos in vsus emicare cognitum est. Editi præruptique montes cum alii passim, tum duo præcipua nobilitate visuntur, quorum alter, incertæ appellationis, assidue flammas euomit; inque eius cacumine, certis hominibus, postquam voti causa diu se macerauerint, splendida circumfusus nube se se cacodæmon ostendit; alter Figenoiama nomine; Leucarum aliquot ascensu trans nubes attollitur. E terræ visceribus incolæ varia effodiunt metalla: & longinquas nationes ea merce pelliciunt. Arbores vel ad amœnitatem, vel ad fructum ferunt haud absimiles nostris. vnius tamen,

B quę palmam imitatur, ignoto nomine, admirabile prorsus ingenium. siquidem (vti perhibent) humorem quemlibet reformidat: si forte maduerit, contrahit illico sese, ac veluti pestifero contactu marcescit. remedio est, auulsam radicitus, in sole siccare; & in vacuum scrobem scoriam ferri contusam, vel sitientem arenam infundere: ibi, postquam aruerit, rursus depacta, reuirescit, ac pristinum nitorem decoremque recipit. rami quoque decidui seu defracti, si clauo ad truncum affigantur, velut insiti coalescunt. Plurima vero variis locis exsurgit cedrus, tantæ proceritatis, & crassitudinis, vt inde, fabri, basilicarum columnas, & cuiuslibet quamuis capacis onerariæ malos efficiant. Ex animantium genere, oues, porcum, gallinam, anserem, fœdasque alias domi haud quaquam alunt Iaponii: si caro gustanda sit, ferina vescuntur. Campos, boum & equorum militarium armenta: saltus atque dumeta, lupi, cuniculi, apri, cerui pererrant. é volatilibus, phasiani, anates amnicæ, palumbes, turturesque, coturnices, ac syluestres gallinæ cernuntur. Pisce cum alio abundant incolæ, tum vero fluuiatili trutta, seu silare, & marina tamquam alosa; huic honos plurimus. Butyrum nesciunt: oliuo carent: factitio vtuntur, é cetis ad litus e-

C iectis: pineas tædas ac faces, alicubi etiam paleas ad lumen adhibet vulgus. Procera statura, si cui contigerit, & decoro corporum habitu gloriantur. lenta plerisque viuacitas; firmæ vires: in sexagesimum vsque annum militaris ætas extenditur. Barbam alunt modicam: in capillo varius est mos: vollella depilant, pueri sinciput, plebeii ac rustici dimidium caput, viri nobiles totum ferme, paucis ad occipitium relictis capillis, quos attigisse quempiam, contumeliæ loco vel maximæ ducitur. Mortalitatis incommoda, famem, sitim, æstum, algorem, vigilias, laboresque admirabili patientia tolerant. in lucem editi, vel hyeme summa, protinus lauandi ad flumina deferuntur. ab vbere auulsi, venatu exercentur, & procul à matre ac nutrice locis habentur asperis, quod ita sentiant, nulla re magis infringi animos, quam molli ac blanda educatione. Storeis, culcitræ in modum tumentibus, hitidasque, pauimenta consternunt. in iis & somnũ, subiecto ceruicibus lapide vel tigillo, & cibũ capiunt genibus nixi, cruribus insidentes. Munditiarum apud eos haud minor quam apud Sinas cura. paxillulis item ipsi duobus inter edendum ita scienter vtuntur, vti neque excidat quicquam, nec digitorum tersu opus sit. cænationem intrant excalceati, ne catastromata calcando

coinquinent. tenuiores, ad mare præsertim, victitant herbis, oryza, pisce: diuites, D
ad consuetudinem Sinarum, ornant splendide atque apparate conuiuium. in singula fercula, fine linteis aut mappis mutatur sua cuique conuiuæ mensa è cedro pinu ue, palmi fere altitudine, binum dodrantium quadro, nitidissima, lectissimisque distincta coloribus. cibi confecti, in pyramidem exstruuntur, auro conspersi, cupressinis ramulis ad gratiam prominentibus. nonnunquam etiam, rostro pedibusq. inauratis aues integræ nobilibus patinis inferuntur. Hospitem & conuiuam hilare ac libenter accipiunt. conuiuandi ac propinandi multas habent leges cum ritibus exquisitis: hasce cuncti diligenter obseruant. Vsum vitis ignorant. oryza exprimunt vinum: sed ipsi quoque ante omnia delectantur haustibus aquæ pene feruentis, inspersо quem supradiximus puluere Chia. circa eam potionem diligentissimi sunt; ac principes interdum viri suis ipsi manibus eidem temperandæ, ac miscendæ, amicorum honoris causa dant operam: certasque habent ędiũ partes, huic ministerio dicatas: in iis foculus assidue stat, cortina è ferro liquato superimposita inde, venientibus & abeuntibus amicis pocula porrigunt: hospitibus vero, in digressu, contemplandam etiam offerunt gazam quæ apud eos maximi fit. ea ferme sunt illius quam dixi potionis instrumenta, focus & olla cum tripode, infundibulum, figlini calices, cochlearia, & vascula tum herbæ ipsi, tum pulueri qui ex ea conficitur, adseruando. Hæc, vtique certi generis, quod non nisi peritus eiusmodi rerum inspector intelligat, haud inferiore apud Iaponios habentur loco (quandoquidem hæc opinione gentium constant) quam apud Europæos anuli gemmati, & baccata monilia. Mira etiam dignitas, omni ornatu remoto, nudis gladiorum laminis certorum opificum. prorsus, vti nonnullæ aureorũ. quinq. circiter millibus æstimentur. Magnus insuper honos papyri plagulis quibusdam liquoris eximii, in quibus, atro monochromate singulæ tantum aues, arboresue, nobilium artificum penicillo pictæ retinent oculos. Hæc igitur, vt dixi, Iaponii, dynastæ præsertim, & auide sibi comparant, & aliis ambitiose proponũt. Ligneis plerique ob crebros terræmotus, quidam tamen ab imo lapideis vtuntur. ædibus, elegantia atque arte visendis. magnifica item exstruunt templa, & sacerdotum vtriusque sexus ampla & sumptuosa cœnobia: quamquam ingentem eorũ numerum, hæc scribentibus nobis, præpollens tyrannus Nubunanga, non tam Christianæ rei studio, quam exsecrabili quodam omnium religionum ac superstitionum odio, nuper euertisse nuntiabatur. Sermo Iaponiorum, vnus & communis est omnium; sed ita varius idem & multiplex, vti plures haud immerito videantur esse. quippe vniuscuiusque notionis ac rei, multa vocabula sunt, quorum alia contemptus, alia honoris causa; alia apud principes, alia apud plebem; alia denique viri, alia fœminæ vsurpant. ad hæc, aliter loquuntur ac scribunt; & in ipsa scriptione, aliter epistolas, aliter volumina librosque conficiunt: habent autem plurimos, tum soluta oratione, tum elegantissimo versu conscriptos. porro notis vtuntur eiusmodi; quarum singulæ, singulas, vel etiam plures dictiones, Aegyptio ac Sinensi more, contineant. ad summam, à nostris haud imperitis rerum æstimatoribus, Iaponica lingua, Latinæ, vel genere ipso, vel vbertate præfertur. Itaque ad perdiscendum, & magni laboris, & longi temporis indiget. Armis vero apprime dedita gens est. ea sunt, præter ferream fistulam, arcumque & sagittas, gladius incuruus, & pugio (queis ab duodecimo ætatis anno se se præcingunt) tam egregia chalybis temperatura, vti ferrum nostrum acie propemodum illæsa diffindat. accedit pilum auro argentoue bracteatum, falce præfixum: nanguinatam appellant. hastis item egregie vtuntur, quæ nostras & leuitate, & longitudine superant. Amictus ab infantia ad iuuentutem

E and F margin letters appear beside lines.

A tutem sumunt varios, idque cum cæremoniis, & solemni apparatu. Cæte-
rum, qui adulti iam sunt, talarem gestant versicolorem tunicam, hanc domi de-
mittunt; prodituri autem, in caligas infundunt, ad imum æqualiter laxas; easque
circa renes leui subligant nodo. Tunicæ amiculum superinduunt breuiorem
(quimonem vocant) manicis non vltra cubitos eminentibus. hasce vestes per æ-
tatem gerunt simplices, ac subtilissimq textu: per hyemem scilicet densiores ac
duplices, inserto item serico tomento; easque, ne incommode tumeant, perquam
artificiose perpungunt. Calceis crepidisue sine obstragulo, sandaliorum instar,
vtuntur, corneo ad extremum exstante hemicyclo, quem, firmitatis causa, pri-
mum inter & secundum inserunt digitos. Flabella gerunt, tum ad velandam fa-
ciem, tum ad auram colligendam, auro sericoque intertexta. sub vmbella ferme
proceres, alioquin aperto capite, in sole pariter ac pluuia vterque sexus incedit.
é coloribus festum habent nigrum atque puniceum: albus in luctu est. Ac plu-
rimis quoque aliis in rebus, credi vix potest, quantopere à nostro, victus eorum
& cultus abhorreat. In olfactu, suffitus nostros minime ferunt; alia ipsi quædam
odoramenta succendunt. In gustu, nostras illi epulas, nos vicissim illorum con-
dimenta aspernamur. Aquam nos gelidam, illi calefactam æstate pariter & hye-
B me potant. In auditu, symphoniam eorum, nostræ aures omnino refugiunt.
Nobis, dentium, in candore; illis, quod mirere, in ipsa nigritie decor est. itaq. atro
quodam eos pigmento identidem inficiunt. fœminas in publico viri & cognati
præcedunt, famuli subsequuntur. equum nos ab læua, illi ab dextra conscendunt.
Inter salutandum, nos caput; illi, perleui crepidarum vel sandaliorũ excussu, pe-
des aperiunt. aduenienti amico nos adsurgimus, illi subsidunt. nobis gemmæ, il
lis ferrea vel fictilia vasa in honore sunt. Iam, in curationibus, nos dulcia & bene
cocta, illi salsa, & acria, & cruda ægrotis apponunt: nos, pullos & altilia; illi pisces
atque conchylia. pharmacis nos ferme olidis & amaris: illi perquam suauibus &
odoratis vtuntur. nos crebro sanguinem, illi nunquam eliciunt. Atque aliis item
in generibus ita multa obseruant eiusmodi; vt si minus plantis (neque enim id
probe dum exploratum est) moribus certe orbi nostro plane oppositi videantur
esse. Neque vero, cur ita faciant, probabilem plerunque rationem afferre non
possunt. vt illa: sidere quam attolli, maioris venerationis indicium: cuiuslibet vlus
vasa, quam nullius commodi lapillos, quantauis mercede, sapientius emi: frigida
cõprimi fibras, irritari tussim, & pectoris vitia, restingui natiuos ignes: feruida fo-
C ueri calorẽ insitũ; laxari meatus, eoq. facilius leuari sitim; ægro, quas appetat natu-
ra potiones, non quas horreat, propinari: sanguini, quippe vehiculo vitæ, parci o-
portere defendunt. & alioqui, non minus illis Europæi, quã Europæis illi ridiculi
sunt. ac, si quando per munditiarũ aut elegantiæ contentionem, vt fit, cauillis aga-
tur; par pari nobis egregie referũt. Sed cũ in eiusmodi rebus tã vehementer à no-
stra consuetudine discrepent; iidẽ tamen in constituendis hominũ classibus ordi-
nibusue, haud absimile nostro discrimẽ ac rationem sequuntur. ordines ii, quinq.
præcipui. Primus, eorum qui cum imperio sunt, rerumq. potiuntur: hosce com-
muni cunctos nomine Tonos appellant, quamquam inter ipsos Tonos alii dein
exstant dignitatis gradus, vt apud nos Regum, Ducum, Marchionum, & Comi-
tum. ii omnes, non tam auro pecuniaue, quàm cæteris opibus, & clientelis abun-
dant. quippe ad regnum euecti, militibus amicisque agros (iure fundi sibi retento,
ac nullo imposito vectigali) diuidunt ea lege fruendos, vt & in pace, descriptis or-
dine ministeriis appareant Regi; & in bello, suis ipsi cibariis ac reliquo sumptu mi-
litiam obeant. sic fit, vti dynastæ, quamquam in magna nummorum inopia, tamen
& multitudine bellatorum; & aulæ frequentia cæteroque apparatu, vim imperii,

ac ſpeciem regiæ maieſtatis obtineant. Illud vero præclarum, quod animo excelſo, non morte demum aut vltima neceſsitate eogente excedunt gubernaculo, ſed vbi vrgete cœpit ſenium, certis ad victum cultumque ſibi prædiis reſeruatis, filium aut ſi quem alium ſucceſſorem deſtinarunt, artibus regnandi ac præceptis imbutum, plerunque ipſimet in ſolio collocant; ac iuuenilem eius ætatem exinde prudentia, rerum vſu, conſilijs iuuant. quod ipſum apud nos ab Carolo Quinto Cæſare, quo latius ac felicius imperabat, eo maiore moderationis ac ſapientiæ laude factum animaduertimus. Altera Iaponiorum claſsis, eorum eſt qui nefaria gentis illius procurant ſacra, capite ac mento prorſus abraſo, inter quotidiana & occulta flagitia & ſtupra, cœlibem nihilominus ac ſobriam profeſsi vitam, atque ad mortales decipiendos, conciliandæ pecuniæ cauſa, in omne argumentum ſanctimoniæ grauitatiſque compoſiti. iidem nobilium ac diuitum exſequias ducūt, & alternantibus in odæo choris, carmina ſuo more decantant; & dicendi copia & facultate præſtantes, concionibus populum arbitratu ſuo circumagunt. Variæ ac multæ numerantur eorum ſectæ: nec deſunt qui ad quandam Rhodiorum equitum ſpeciem (Chriſtianos quippe rirus hac etiam ex parte malus effingit dæmon) bellicas vna cum religione res tractent: ſed communi omnes appellatione Bonzii uocitantur, honeſto loco nati plerique; nam proceres, multitudine liberorum, & anguſtia rei familiaris vrgente, ex iis aliquos ad Bonziorum inſtituta ac familias aggregant. Multa inſuper variis habent locis gymnaſia, quas Academias dicimus, copioſis inſtructa vectigalibus; atque ob eas res præcipuum, ante hanc hominum ætatem, toto Iapone obtinebant honoris ac dignitatis locum; ſed poſt illatas in ea loca faces Euangelii, fraudeſque vulgo nudari & coargui cœptas, multum videlicet vniuerſo generi de auctoritate atque exiſtimatione deceſsit. Tertius ordo, ciuium ac reliquæ nobilitatis eſt; è quibus, in cultu Regum plurimi, ac ſimul in militaris gloriæ ſtudio conſeneſcunt; nec pauci, artibus iis quas ipſi liberales exiſtimant, atque inter cætera pangendis carminibus delectantur. Sequuntur inſtitores, ac ſellularii, & variarum opifices rerum, egregia ferme ſolertia. Multas armorum habent fabricas; atque ipſi etiam typis ad impreſsionem vtuntur. Poſtremus eſt agricolarum locus, & eorum qui propter inopiam, in ditiorum famulatu ac miniſterio victitant, quorū longe maior quam apud nos multitudo cenſetur. In vniuerſum, acuta, ſagax, ac bene à natura informata gens eſt: iudicio, docilitate, memoria, non Eois modo, ſed etiam Heſperiis nationibus antecellit: quæ res in ruſticis ac pueris liquido cernitur. illi, vrbanos pæne mores, vegetum ingenium, ac minime agreſtem indolem præſeferunt. hi, celerius multo quam Europæi noſtri, latinas, & litteras, & artes arripiunt. Paupertas dedecori aut probro eſt nulli: vix etiam in multis agnoſcitur, adeo accurate familiarem diſpenſant rem, & pro ſua tenuitate concinni ac nitentes incedunt. Maledicta, furta, impiam temere iurandi conſuetudinem, aleæ genus omne auerſantur. Famæ gloriæque auidiſsimi, dignitatis vero ſupra quam credi poſsit retinentes æque ſummi atque infimi ſunt. nullam non modo contumeliæ ſpeciem, ſed ne dictum quidem paulo aſperius ferunt. ergo reuerentur inter ſe, præcipue nobiles, certantque officiis & honore verborum. quin, ipſi rerum viliſsimarum artifices, quique ſe in diem locant, comiter appellandi, ſi eorum vti velis induſtria. nam alioquin irritantur, ac ſpreto ſucello, cæptum opus abiiciunt. Conſtantiam ac decorum ita cuſtodiunt vulgo, vt vel ab imminente ruina, ſenſim ac ſine trepidatione vlla recedant. cauentque diligenter, ne quid abiectum, aut timidum, vel in dictis vel in factis appareat. atque ob id ipſum, animi perturbationes, ægritudines, impetus, in ſpeciem cohibere, atque iræ præſertim notas omnes obruere, vel potius

I.

A tius in contrarium flectere didicerunt. tum enim & gradus tentior, & frons hilarior est. intemperantiam vero linguæ, maximo animo minime dignam putant. ac proinde, vociferationes ac iurgia, neque inter populares in publico, neque domi inter maritum vxoremque, parentes ac liberos, herum ac famulos audiuntur. Sedate grauiterque quod agendum est, agitur. siquid odiosius accidit, internuntii commeant: quin etiam, inter ipsas noxiorum pœnas, conuitia remouentur, & verborum acerbitas. prouocationes autem ac rixę, contra quam apud nos, admodum raræ. ferociam illi minasque in tempora belli reseruant. Iam vero (quæ haud postrema amicitiæ lex est) mutuis in congressibus, domestica incommoda, necessitates, ærumnas, amicis haud temere impertiunt: tristitiam & curas egregie condunt: neque alienam pacem & iucunditatem, ineptis querimoniis, & supervacaneo mœrore sollicitant: ab aliis interrogati, rem totam vel renidentes eleuant, vel certe modica significatione perstringunt. denique asperis atque aduersis in rebus, plane incredibilem animi æquitatem ostendunt, ac velut in gradu perstant, & quicquid euenit, sine gemitu excipiunt: credo, ipsa varietate casuum edocti, & inconstantia rerum humanarum, quę in iis regionibus vel maxime viget. infimę sortis homines ad regiam celsitudinem euehi repente, alios è summo fastigio ad ima
B præcipitari, pęne quotidianum est. hac illi vicissitudine scilicet eruditi, lætissima quęque sic optant, vt interim difficillima cogitent. Firmus autem est animus ad quæ diu meditatus ac præparatus accedit. Neque prouectæ solum ætatis eæ laudes: in puerorum consuetudine, atque adeo in ipsis lusibus & remissione animorum, senilis prope maturitas, & moderatio quædam elucet. Hæc ferme Iaponiorum bona: quæ tamen eadem, ingenti malorum cumulo compensari nil ambigas. Ac primum, in Dei cultu, quod potissimum iustitiæ munus est, & in finibus bonorum ac malorum, vna cum cæteris quæ Christum ignorant gentibus, miserandum in modum errant. Magistris religionum ac sapientiæ vtuntur iis quos dixi Bonzius. hi, vario alioqui in dogmate mendaciisq., omnes tamen (quod facili negocio deprehendas) in tollenda pariter Dei prouidentia, & animorum immortalitate consentiunt. Inter docendum interest, quod impietatem hanc pauci palam & promiscue cunctis hominibus; alii non nisi nobilibus ac dynastis ex arcano tradunt: vulgus ac multitudinem, tartari metu in officio continendam affirmant. Duobus hisce generibus interiectis scelere & amentia sunt, qui veteres quosdam impostores, Amidam, & Xacam supplici ter adorandos inculcant plebi, ver-
C bisque conceptis deprecandos identidem, neq; id per hæsitationem angoremue, sed animo plane securo; certaque, si tantum hi rite inuocentur, salutis æternæ fiducia; quippe quorum vtriusque, dum in terris agerent, tanta duritie s & asperitas vitæ fuerit ad generis humani luenda peccata, vti vltra sollicitum esse de superum pace veniaque, aut hoc nomine corpus diuexare quenquam, vel quoquomodo pœnas delictorum ab semet exigere, non modo stultum & superuacaneū, sed in ipsos beatæ vitæ parentes contumeliosum ac nefarium sit. hoc Bonzii multi & priuatim & publice suadere non desinunt, nequitia Lutherianæ persimili: vt vnum vtriusque auctorem facile agnoscas. Porro, quos dixi, Amidam, & Xacam, & si qua sunt alia primæ notæ numina, à quibus futuræ vitæ bona expectantur, patrio cognomine Fotoques vocant. alios dein habent velut minorum gentium Deos, bonæ valetudinis, liberorum, pecuniæ, & eorum quę ad corpus attinent, largitores: hosce Camis appellant, Reges olim ipsos, Regumue filios, aut inuento quopiam, insignive alio facinore, falsæ diuinitatis gloriam consequutos. horum de vita rebusque gestis, vti de Ioue, Saturno, Libero, cæterisque inanibus Diis Græci poetæ, absurda quædam, & ridenda, & turpia fabulantur. Inde Iaponii paulatim extinctis quę Deus indiderat, veritatis igniculis, contemptiæ

tiæ magiſterium exuunt,effractiſq. pudicitiæ clauſtris,in choreas, ludos, compo- D
tationes,ac venerem intemperanter effuſi, cœci cum cœcis ducibus viatores ad
ſempiternum interitum præcipiti celeritate feſtinant. iidem,per cauſam retinen-
dæ grauitatis atque conſtantiæ, dum animorum ſenſa motuſque à primis annis
obtegere ac celare adſueſcunt,facili deflexu,à prudentia ad aſtutiam,calliditatē,
perfidiamque degenerant. inde prauum ſimulandi ſtudium,& fallendi certamen.
vti quemque peſsime oderunt, ita familiariſsimis oculis intuentur: bona fides,
& aperta ſimplicitas, & candor illuditur. Accedit ſæuitia morum,& immanitas
dira. leuiſsimis de cauſis,& quidem nec opinantes & auerſos inuadunt homines,
unoque aut altero acuti ac ponderoſi acinacis ictu conficiunt; dein, compoſito
ac ſecuro vultu,quaſi facinus ad ſe nulla ratione pertineat,ferrum vaginæ reddūt.
inſuper,nacti occaſionem ex tuto, gladii acumen in capite humeriſue inſontis cu-
iuſpiam interdum experiri non dubitant. In bello, captis per vim oppidis, aut
pagis, certum exitium; cuncta ferro flammiſque vaſtantur:non ætati,non ſexui
parcitur. in prælio victi,ſi palantes effugiant,nullo diſcrimine ciues hoſteſne ſint,
ſpoliorum cauſa plerunque ab agreſtibus opprimuntur. aliena, vt diximus,furto
ſubducere dedignantur; cædibus rapiniſque graſſari non item. terra latronibus,
mare piratis vehementer infeſtum. prægnantes fœminæ, partum haud raro me- E
dicamentis abigunt;idque Bonziis auctoribus ac magiſtris;vel etiam editos in lu-
cem infantes, alendi tædio, inopiaue, crudeliter iniecto præfocant pede. egenti-
bus ægrotis, aut peregrinis publica & gratuita diuerſoria nulla. ſub dio perno-
ctant,miſeramque trahentes animam,deſerti ab hominibus,vel ipſa die ſanantur,
vel extincti morbo, abiiciuntur in ſterquilinium. Eo maiore cum approbatione
Iaponii Chriſtianam caritatem erga deſtitutos & calamitoſos; itemq. ſepulturæ
ac funerum inſtituta mirantur. Sontibus quolibet nomine, haud leuiora quam
exſilii, aut proſcriptionis, aut capitis ſupplicia conſtituta ſunt. gladio ferme tru-
cidantur improuidi, nam alioqui ſe haud inultos cadere patiuntur. quibuſdam
tamen locis comprehenſos latrones,certoq; ad ignominiam vehiculi genere per
ciuium ora tranſuectos, extra vrbem cruci, ab ignaris quanta ſigno illi veneratio
debeatur,affigi mos eſt. In ſeditioſos etiam, qui quidē potentes ac principes uiri
ſunt, ex antecondicto interdū animaduerti ſolet in hunc fere modū. Aedes noxii,
Rex, vbi viſum eſt,milite armato circundat,eidemque facit liberū aut pugnæ aut
mortis arbitrium. Si pugnam optarit,commiſſo protinus certamine, cum fami-
lia plane tota deletur,ac perpetua in omnem poſteritatem notatur infamia. ſin F
voluntariam elegerit necem, vltro ſibimet ventrem alta plaga in obliquum, non-
nulli etiam animoſiores duplici in decuſsim incidunt. vbi effluere inteſtina cœ-
pere, parato in idipſum famulo ceruices amputandas præbent; & ex amicis præ-
cipui allatis pariter ſibi manibus, ſupra mortuum corruere ſibi glorioſum putant.
Atque idem facinus, in aliis quoque periculis, præſertim vbi agitur exiſtimatio
& fama, valde vſitatum eſt, & obductis denſa caligine mentibus honeſtiſsimum
ducitur. quin, ipſi interdum pueri vel à parentibus exacerbati vehementius, vel
grauiore aliqua indignatione concepta,genus id leti palam ſibimet ipſi conſciſcūt.
Forenſis res, nulla propemodum: non iuris ciuilis formulæ; non reſponſa pru-
dentum;non vadimonia;non carcer:non iudicum teſtiumue reiectio; non citatio
reorum, aut cauſæ dicendæ poteſtas. ius totum in armis,aut principum placitis:
horum in proceres duceſque; ducum in ciues; ciuium in ſuam cuique familiam
formidabile vitæ pariter ac necis arbitrium: neque ab inferioribus acta pro pote-
ſtate, à ſuperioribus in cognitionem reuocari, aut reſcindi conſueuere. ipſi autē
dynaſtæ Regeſue, quamquam ab externo ac mercenario milite plane imparati,
atque ob idipſum indigenis vehementer obnoxii; tamen barbaro quodam faſtu,

vti

A vti de Sina retulimus, adorari colique se volunt: stipati armatorum caterua, difficiles aditus, delicatas præbent aures: adductoque vultu, nutibus ferme vel scriptis agunt: sermonem grauate consociant: nil opis habent in populi caritate reposită; regit omnia metus: huic adiunctum est odium: inde crebræ, & occultæ conspirationes ac seditiones erumpunt: excussoque rectore, sceptrum ad alios alioſque, in summa rerum omnium perturbatione transfertur. vetusta imperia, & principum longa serie deductas imagines, oppido pauca reperias. Sane Iaponium omne nomen vni quondam parebat Imperatori, cui titulus Vo, seu Dairi: quoad is diuturna pace in delicias atque socordiam resolutus; præfectis, & satrapis, ac præcipue Cubis (sic enim duo primarij vocabantur, quorum alter deinde extinxit alterum) contemptui cœpit esse. Viri ergo militares, talem aliquandiu perpessi, mox indignati dominum, tandem abrupere frænos, & suam inuasere quisque prouinciam: ita, momento vnitas illa, & maximi contextus imperii, multas in partes ac veluti fragmenta dissiluit; ius tantum Dairi mansit in hunc vsque diem, honorum vocabula proceribus diuidendi, quæ pro graduum varietate mutantur identidē, certisq. characteribus designantur. inde haud spernendas cogit pecunias: alioqui pæne precariam obtinet dignitatem. Summus vero & potentissimus Iaponiorum omnium habetur ille, quisquis Meacum, & Meaco finitima nobilissima regna

B (quem tractum communi cognomine Tensam appellant) armis atque arcibus occuparit. Ea loca nuper obtinebat Nubunanga, quem dixi, tyrannus. huius in soliū à coniuratis ante hoc biennium interempti; liberis eiusdem aut pulsis aut occisis, per factionem ac vim præcipuus è ducum numero Faxiba successit. Hactenus de moribus institutisque Iaponiorum, quod adhuc in tanta locorum longinquitate cognosci potuit. Cæterum aditæ primum eius terræ titulum, decusue, & alii quidem Lusitani ad se trahunt: sed ego Antonio Galuano crediderim, in eo libro quem de inuentoribus orbis noui conscripsit, aperte narranti, Antoniū Motam, Franciscum Zeimotum, & Antonium Pexotum, cum ex vrbe Sionis Dodra peterent Sinas, pertinaci vento ad insulas Iaponiorum abreptos anno seculi huius quadragesimo secundo, cum Sosa (vti dicebamus) Indiam prouinciam regendam accepisset. Is, eo perfunctus munere, Ioanni Castrio successori gubernacula tradidit, qui felicissima vsus nauigatione, præter militum supplementa, egregios tres viros è Societate IESV ad Xauerii labores adiuuandos aduexerat: Hispanum vnum, Ioannem Beiram è Ponteuetere (id oppidi nomen, orę Callaicæ) Italos duos, Nicolaum Lancilotum Vrbinatem, & Antonium Criminalem

C Parmensem, qui deinde, vti explicabimus, præclaro martyrio coronatus est. Hisce comitibus Goam delatus Prætor, forensi primum composita re, nouisq. magistratibus & scribis cum cura suffectis, in reficiendam exinde augendamq. classem, & reuocandam omni studio militarem disciplinam incubuit. Circa idem tempus, Moluci Rex Aerius, Goam vinctus defertur. Solio deturbatum nulla ipsius culpa; ferroque & criminibus oneratum Iordanus Ternatensis Præfectus cū armatis custodibus ad Prætorem Indiæ miserat. Aduenientem, Castrius detractis catenis, regio apparatu excepit; & in separato hospitio liberaliter habitum, causa probe cognita, de consilii sententia clementer absoluit: ornatum inde laudibus & honesto comitatu, in regnum haud sine tacita Iordani suggillatione restituit. Hoc item Prætore feliciter administrata Christiana res est. Michael Vaseus, de quo supra commemorauimus, eximia virtute sacerdos, deque Ecclesia Christi optime meritus, consiliis cum Francisco Xauerio communicatis, sub aduentum Castrij nauigauit in Lusitaniam; Indicæ rei vitia demonstrauit Regi; vt ea tollerentur, omni ope curauit; ab eodem Rege, anno sequenti litteras ad Castrium Prætorem eiusmodi retulit: Ioannes Rex, Ioanni Castrio Indiæ Prætori, amico

amico S. Quod non ignoras, idololatria tam graue piaculum est, vt ea in meis re- D
gnis vllo pacto ferenda non sit. declarum est autem ad nos, in Goanis finibus, tum
publice, tum priuatim coli sacella idolorum. præterea ludos, ritusque ethnicos
celebrari palam. Ac proinde, tibi etiam atque etiam mando ac plane iubeo, idola
omnia per idoneos administros inuestigata, & vndique sublata comminuas, com-
burasque, & cum grauibus edicas minis, ne cui prorsus vllum eiusmodi simula-
crum aut signum ex ære, ligno, argilla, gypso, alioue metallo, materia, massa,
fundere, ducere, sculpere, fingere, exprimere, figurare: aut aliunde importa-
tum habere, seu sacra ludosue ethnico more facere, aut Brachmanas concio-
natores magistrosue, teterrimos Christi aduersarios, vlla ope iuuare, vel tecto
recipere liceat. Qui secus faxit, pœnis in edicto propositis nulla remissione mul-
ctator. Et quia gentes ad legitimum vnius Dei cultum, non modo spe futuræ
beatitudinis, sed etiam præsentibus interdum præmiis inuitandæ sunt; curabis
enixe, vti redempturæ vectigalium, curariones publicæ, & alia muneta quæ-
stuola, in homines ethnicos ad hanc diē conferri solita, in ipsos Christi neophy-
tos primo quoque tempore transferantur. Ad classes meas deducendas audio
promiscuum cogi vulgus Indorum. Placet excipi Christianos: quod si necessi-
tas, eorum quoque operas interdum exegerit; videbis omnino posthac, vti quo- E
tidiana illis merces ac iusta soluatur. Atque hoc toto de genere. Michaelis Va-
sæi sententiam exquires: quem nos uirum & publicæ rei bene peritum, & Chri-
stianæ religionis apprime studiosum animaduertimus. Ad hæc, certis auctori-
bus magno mihi meo dolore compertum est; ab Lusitanis hominibus vili pretio
coempta mancipia, quæ apud Christianos dominos perfacili negotio ad baptis-
mum adduci possint; Mahometanis ac barbaris mercatoribus, ad non dubium a-
nimorum interitum, vberioris quæstus causa venundari. Id piaculum ne admit-
tatur in posterum, neu seruitia vlli nisi Christiano emptori aut licitatori addi-
cantur, item graui cauebis edicto. Fœneratorum licentiam, quam certo capi-
te Goanarum legum ali didicimus, fac imperio atque auctoritate coerceas: id-
que caput è legum serie quamprimum expungas. In oppido Bazaino tem-
plum Diuo Iosepho exstruitor, idoneumque stipendium alendo Vicario, & be-
neficiatiis aliquot, de meo adsignator. Annua porro tria pardaum millia, in im-
puras Mahometis ædes, & nefarium cultum, ab eius sectatoribus impendi ante-
hac solita; euangelii præconibus, & conuersionis adiutoribus in posterum nu-
merantor. In agro Cialensi, neophytis à Michaele Vasæo institutis, & si qui præ- F
terea ad Christum accesserint; è meis vectigalibus trecenti quotannis oryzæ mo-
dii ab antistite diuiduntor. Pondera, pretia, pactiones, olim cum Thomæis
Christianis initas, qui in Cocinensi ditione diuendunt piper, à nostris mercato-
ribus labefactari violarique cognouimus: nec non subtrahi corollaria, quæ ad
pretium addi ex pacto conuento consueuerant: idque magno cum eorum damno
pariter & offensione, quibus multas ob causas præcipue consultum oportuerat.
Ac proinde curabis quam diligentissime, vt in hisce commerciis, Thomæi pror-
sus incolumes indemnesque seruentur: eosque cæteris etiam in rebus, vti Chri-
stianos & socios æquum est, liberaliter comiterque tractabis. Ages etiam cum
ipso Cocini Rege, vti ritus quosdam ethnicos ab ipsius auguribus in piperis ven-
ditione adhiberi solitos (quandoquidem nihil ipsius ea res interest) è nostro cō-
mercio tolli permittat. Ab eodem Rege aiunt Indos ex eius ditione, qui relictis
idolis Christiana suscipiunt sacra, fortunis omnibus illico spoliari. Ab eiusmo-
di immanitate & tu omnibus neruis amicum Regem niteris auertere: & nos ipsi
quoque in eandem sententiam ad eum litteras dabimus. Socotoranam causam di-
ligenter ipse tu mihi, coram & per litteras commendasti. eos ego populos, è

miserrima

miserrima seruitute ereptos admodum cupio; sed cum eo, ne Turca, cuius in imperio sunt, acrius irritetur; classesque in isthæc maria mittere paulatim adsuescat. Hoc totum, adhibito Michaele Vasæo, tu pro tua prudentia rerumq. istarum vsu, videbis cuiusmodi sit. Piscarij littoris incolas, cum alijs iniurijs affici à meis ducibus ferunt; tum vero cogi ad ea quæ piscantur, sibi tantum, iniqua conditione vendenda. Cauebis igitur etiam atque etiam, ne populis iis liberum vendendi arbitrium adimatur: ducesque mei in commercio eiusmodi ne quid sibi proprium arrogent. atque ad cæteram quoque tollendam vexationem, videbis num ea littora sat custodiri, meaque vectigalia sat commode exigi sine classibus possint. quæ res si facultatem habuerit; non est cur illuc in posterum nauigent. Præterea, cum magistro Francisco Xauerio consultabis atque dispicies, vtrum ad eius Ecclesiæ incrementum expediat, fasue sit; piscandi potestatem patere duntaxat iis qui Christum induerint: cæteros; quoad sapiant, eo quæstu & commodo prohiberi. Qui ex ethnicis ad Christum se se conuertunt, eos audio tanquam sceleratos & sacros, à parentibus, cognatis, amicisque tecto eiici, bonis euerti, ac summa protinus in solitudine atque egestate versari. Horum tu inopiæ subleuandæ, communicata cum Vasæo re, annuam è meis reditibus pecuniæ summam decernes, distribuendam à sacerdote, qui eiusmodi neophytorum institutioni præfuerit. è Ceilano insula, regius vti fertur, adolescentulus, impias auunculi ne an parentis? effugiens manus, Goam baptismi gratia se contulit. Huius in persona quando ad aliorum conuersionem haud leue momentum est, dabis operam vti doctrina quidem ac moribus, in Diui Pauli collegio cum alumnis cæteris imbuatur: quod vero ad victum cultumque attinet, lauto separatim hospitio, impensa mea copiose ac liberaliter habeatur. Significauit is ipse mihi per litteras, ad Ceilani regnum, sibi ius actionemque competere: videbis quidnam hoc sit: totamq. rem probe exploratam & cognitam ad me perscribes. Quod autem tyrannus in suos populares qui Euangelio credidere, tam crudeliter sæuiit; seras quidem illas, veruntamen debitas tanto sceleri pœnas ab eo per te quamprimum exigi volo: & grauem audaciæ mercedem statui; quo intelligant omnes, nihil esse mihi antiquius, quam vt omni ex parte integri incolumesque seruentur, qui à dæmonum castris ad Christiana signa transierint. Ab ethnicis artificibus, Christi Domini, Virginis Matris, & sanctorum imagines pingi, atque adeo circumferri venales; minime decorum est nomini Christiano. Tu ergo, cum proscriptionis ac virgarum minis edices, ne cui profano tabulas eiusmodi pingere, aut vendere quoquomodo in posterum liceat. Parœciale Cocini templum, itemque Colani, dudum inchoata, patere imbribus putrefacienda, turpissimum est. Vtrunque tu, architectis ac fabris adhibitis, quamprimum tegendum ac perficiendum curabis. Placet etiam, in vico Noroa templum Diuo Thomæ Apostolo fieri; Calapore cæptam sanctæ Crucis ędem absolui; itemque in Ciorano insula templum excitari. præterea, locis idoneis auditoria & scholas institui, ad quę statis diebus non Christiana modo plebs catechismi causa, verum etiam ethnici ad Euangelium audiendum vel inuiti conueniant. Quandoquidem in ista mea ditione mihi primum omnium & maximum est obsequiū Dei, & Christianæ religionis amplificatio; cupio vehementer è Salsetanis quoque & Bardesiis finibus quibus mihi nuper Idalcan cessit: idolorum cultum, ac profanas gentium superstitiones prorsus euelli. Id quo citra tumultum ac vim, hoc præsertim initio fiat, expedit, rationibus ac disputationibus quam lenissime populos edoceri, quanto in errore, ac veritatis ignoratione versentur: quamque vel peruersum vel impium sit, cultum, vni debitum Deo, simulacris lapidibusque ab homine tribui. Porro, ad eas pellendas tenebras, cum alios viros adhibe-

bis

bis virtute & eruditione præstantes; tum vero ipse tu primarios gentis euocare, D
alloqui, monere non desines, atque omni ratione ad Christum allicere. Qui te se
dederint; hosce, in fidem receptos, non tueberis modo, sed etiam pro suo quem-
que captu fouebis ornabisque. Hæc omnia scito nobis maiorem in modum esse
cordi: quæ singula, te pro tua industria & probitate sedulo curaturum esse con-
fidimus. Almerini. viij. Idus Martias M D X L V I. Epistolam igitur hanc,
indicem regiæ pietatis ac sapientię, Vasæus in Indiam pertulit plenus optima spe.
Cæterum salutaria principis mandata, itemque Prætoris edicta, non quantum
par fuerat ponderis habuere. obseruata & exhausta ferme facillima quæque. reli-
qua, partim quod priuatis obstarent commodis, haud æquo animo in vulgus ac-
cepta: partim, nondum maturis ad agendum rebus, in aliud tempus dilata. Eius-
dem Regis decreto, ad reditus quos antea capiebat Diui Pauli Collegium, au-
reorum insuper annua bina millia Goanis è vectigalibus accessere. Xauerius in-
terim, Parauana Ecclesia constituta, Molucas (quam Domini vineam à Galua-
ni discessu fœdum in modum squalere didicerat) Parauis illum apud se retinere
summa ope conantibus, petere nihilominus intendit. Meliaporem ex itinere pri-
mum, inde Malacam: à Malaca in Amboinum, & Mauricas insulas, postremo Ter-
naten defertur. Omnibus locis bene ac feliciter gesta re, plantariis de more insti- E
tutis pro copia præsenti villicos atque custodes apposuit. Hinc ad reuisenda
quæ liquerat; operasque in Christi latifundia diuidendas (quippe recentes inte-
rim ex Europa cultores aduenerant) haud sine magno Molucensium fletu Goam
renauigare est coactus. Interea Tolanus Mauricæ terræ dynasta; in Ecclesiam
Dei (& erat ibi neophytorum ingens numerus) odium exprompserat nominis
Christiani. multos acerbe torserat, quosdam occiderat, plerosque omnibus for-
tunis exuerat. Ad ea facinora punienda profecti ab Ternate Lusitani, locum tum
cætera munitione, tum sudibus præacutis, ac tribulis ferreis vndique septum
offendunt. adeo, conscius quid metuisset Mahometanus, oppidum ad hostes
arcendos omni quidem arte, veruntamen irrito conatu firmarat. siquidem eru-
ctantibus è vicino verticibus montium, tanta repente cecidit cinerum vis, vti
munitionibus coopertis obrutisque, liberũ ac tutum Lusitanis ad vrbem accessũ
daret. hinc, non solũ extra læta, sed etiam miraculo insignis parta victoria. Cir-
ca idem tempus Meliapore item insignis ad memoriam accidit res. Lusitani,
suburbano in colle, vbi mactatum à barbaris Apostolum Dei Thomam fuisse do-
cuimus, nouum eidem Apostolo sacellum exstruebant. Aperientibus funda men- F
tum, insculpta quadrato lapidi, sanguineis & in speciem recentibus consperia gut-
tis apparuit Crux, lapideo item circulo inclusa; repandum in lilium desinens. in-
sidet in summo columba: lætæ ab imo herbæ luxuriant: in eo circulo incisę no-
tæ cernuntur, quas propter vetustatem legi adhuc potuisse negant quidam; alij,
seorsum ad legendum adhibitos diuersarum nationum Brachmanas duos præ-
cipua eruditionis fama; haud paruo quidem labore, veruntamen congruenti am-
bos interpretatione respondisse ferunt, notas eas, plurium litterarum singulas ob-
tinere vim, iis Apostoli Sancti martyrium, quale nos è vetere traditione descri-
psimus, breuiter continerit atque illud nominatim (quod ipsæ testentur guttæ)
Christi famulum, inter eius Crucis adorationem & oscula cecidisse. Extractam
ergo tabulam ac probe purgatam, Lusitani confestim in ara gratulabundi consti-
tuunt: intentiore cura sacellum absoluunt. Noua inde loco frequentia, nouus
honos accessit. sed miraculo mox euidenti maiorem in modum aucta religio.
octo ante Christi Domini, tribus ante Apostoli natalem diebus, cum ab Ecclesia
celebratur exspectatio Virginei partus, in eam ædiculã Christiani rei diuinę cau-
sa conuenerant. Mirum dictu; simulatque ab sacerdote cæptum Euangelium

est;

A est; vniuerso inspectante populo Crux ea modicis primo stillis, largo dein sudore manauit. admota hinc tersui linteola sacra, liquido cruentas ebibere maculas. Color etiam Crucis, è candido sensim in pallidum, è pallido in atrum cessit: grato posthæc splendore cæruleus effulsit: ad extremum, sacrificio peracto, natiuus redijt. Scilicet, res tam noua & illustris, ineffabili quodam gaudio delibutis adstantium animis, altos gemitus, pias acclamationes, vim lacrymarum exciuit: neq. vero proprium illius duntaxat diei cœtusue, id spectaculum fuit. ex eo tempore, singulis ferme annis, eadem festa luce, eodem non modo sacrificij, sed etiam Euangelii momento recurrit. si quando intermissum est, ipso doctus euentu dirum aliquid portendi populus putat. Ac, ne quis apud nos in tali tantaque re dubitandi foret locus; totam dein & facti seriem, publicis consignatam litteris, & operis effigiem è lapide ipso diligenter expressam, Cocinensis Episcopus in Europam sub initia Concilii Tridentini trans-

B misit. Cęterum thesaurus ipse, repertus Castrio demum obtinente prouinciam; & Euangelio adstruxit fidem, & opportune Prætori ad omne periculum ac dimicationem pro Christi nomine subeundam, animos addidit.

Libri duodecimi Finis.

C

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. TERTIVSDECIMVS.

E

TRANQVILLA tum Lusitano res erat Indica, finitimis tyrannis dynastisq. partim vi ac metu subactis; partim etiam æquo fœdere in amicitiam ac societatem adscitis; cum repente periculosum & graue bellum, vnde minime putabatur exortum est. Eius belli concitator ac princeps fuit Sofar, qui post fœdum ab vrbe Dio Solimani discessum, pacemq. redditam Lusitanis, nunquam animum remiserat à colligendis per otium viribus, quibus, vbi maturum esset, ad eorum perniciem vteretur. Sex amplius annorum spatium liberum in omnes apparatus habuerat. quo tempore ita sese in Mamudij adulta iam ætate Regis gratiam insinuarat, vt omnium arcanorum non particeps esset modo, sed pæne moderator & arbiter. ac simul animum adolescentis, & suo ipsum dolore, & muliebribus iam sat incensum facibus, ad vlciscendos auunculi Badurij manes, delendumque ex India Lusitanum omne nomen, miris artibus incitarat. In eam rem, præter veteres copias, nouos quotidie varijs è nationibus milites, ducesque belli peritos, ingentibus præmiis euocabat Rex. iis in disciplinam tyrones & collecititij tradebantur; fabrum, artificum, ac munitorum multitudo quam maxima cogebatur. ac præter cæteros, architecti etiam & machinatores egregij quinque à Byzantio vrbe conducti, menstruo in singulos trecentorum aureorum pacto stipendio, armorum ac tormentorum omnis generis officinæ locis idoneis perampla institutæ. solicitati occultis legationibus Indi Reges ac principes ad puniendas iniurias, & recuperandam maris possessionem, quam latrones pauculi, specie mercaturæ subreptam, aliena magis ignauia, quam sua virtute obtinerent. Sibi esse certum ac fixum, primo quoque tempore Diensem arcem inuadere. si vna cuncti consurgant, libertatemque ac dignitatem, qua nihil prius debeat esse, tandem aliquando respiciant; tam exiguam profecto manum, tot sparsam præsidiis, ab ope domestica toto pæne terrarum orbe disclusam, mutui demum inter ipsos auxilii communione sublata, nullo negotio prorsus obrui & extingui posse. Cum eiusmodi fere mandatis dimissi quoquouersum legati. Et omnia hæc interim clandestinis agitata consiliis, alto silentio tegebantur. Vniuersę cōparationi, tantisq. delectibus, probabili sane cōmento prę tende-

A tendebatur imminens in singulos dies à Patanio Rege bellũ, quicũ propter vicini-
tatẽ, quotidianæ discordiarum causæ non deerant. Sofar, simulandi æque ac dis-
simulandi magister, tum vel maxime cũ Lusitanis, honore verborum, officiis, hu-
manitate certare. Neq. vero callidi veteratoris fucum astutiamq. inscite Mamu-
dius imitari: quippe, tum suopte ingenio tectus ac perfidus; tum domesticis disci-
plinis ad omnes dolos atq. fallacias eruditus; adeoque se per id ipsum tempus in
Lusitanos bene animatum ostendere; vt noxios etiam perfugasque, si qui ex eo-
rum ditione in suos transissent fines, magna cum beneuolentiæ significatione ii-
dem ad supplicium redderet. Porrò, artificium hoc dupliciter proderat Camba-
ianis: quod cum suas ipsi cogitationes vario obtentu celarent; tum Lusitanos; (vt
est omnis incauta securitas) ad cuncta quæ nosse cuperent de viribus ipsorum o-
pibusque, de numero militum ac nauium, deq. omni statu prouinciæ palam & si-
ne ambagibus promenda perlicerent. Erant autem, siue superiorum temporũ vi-
tio, siue inani fiducia diuturnæ pacis, tum eiusmodi res, quę vel quietum hostem
& otij cupidum, pæne explorata victoriæ spe irritare facile possent. Disciplinæ
bellicæ studium, ad mercimonia quæstusq. conuersum. regius fiscus, vario sum-
ptu & fraude multorum exhaustus. classis in naualibus, interna vermium labe ac
B situ corrupta. nautæ remigesque, neglectis custodiis infrequentes milites, è sta-
tiuis atque præsidiis, causati sibi stipendia non pernumerari, pleriq. diffugerant,
atque arma flagitiose vendiderant. in ipsa Diensi arce, quæ maxime omniũ erat,
propter loci naturã, subitis ac variis belli casibus opportuna, è defensoribus non-
gentis, quos ibi Garzias pace constituta reliquerat, ad ducentos circiter & quin-
quaginta redierat summa. atq. hos ipsos, Ioannes Mascarenias præfectus, priua-
ta magis munificentia & comitate, quam auctoritate imperii, vel sacramenti reli-
gione retinebat. ibidem adseruabatur pulueris tormentarij, si acrior instaret ne-
cessitas, quod vix vnum in mensem esset satis. ac, ne frumenti quidem, vel ory-
zæ, & reliqui commeatus, ex anteconuecto atq. seposito copia suppetebat. Hæc,
Sofar, in primis, & alia id genus, ab Lusitanis, qui in Cambaia negotiabantur, sepa-
ratim ac sæpius, pro familiari consuetudine percunctando, probe cognorat. Inde
Regum exterorum, præsertim qui mare accolunt, pertentari animos denuo pla-
cuit. missi rursus legati. iis auditis, Reges alii pecunia & milite iuuere Mamu-
dium: alii, quominus eandem coirent societatem, intestino ac propius vrente
bello distenti sunt. apud quosdam etiam, rei euentũ exspectantes, composita nu-
C per cũ Lusitano pax & amicitia valuit. At Cambaianus, posteaquam sat sibi copia-
rum viriumq. paratũ ad omnes conatus animaduertit; gerendi belli hanc maxime
rationem instituit. Sofarem, ingentibus inflatum promissis, summæ rerum am-
pla cum potestate præfecit. Rumecani Sofaris filio, rei tormentariæ procuratio-
nem attribuit. hyems ad obsidionẽ arcis delecta, cuius initiũ, vti supra demonstra-
uimus, in iis locis est à Kalen. Aprilis: vt ipsum anni tempus, præclusa nauigatione,
Lusitanos maritimis, quæ vna supererant, auxiliis prohiberet. Rebus ita constitu-
tis, ad earum suspicionem quoad fieri posset auertendam, rumorem insuper è cõ-
posito dissipant; vrbem Dium Sofari pro amicitia donatam ab Rege; in eamque
possessionem breui Sofarem esse venturũ: nec sine magno comitatu; reuocandæ
veteris frequentię causa. quę res eo propius ad veri similitudinẽ accedebat, quod
& plenus certaminũ & controuersiarũ esset is dominatus, vt non multũ ex ea lar-
gitione Rex damni facere videretur; & huic eidẽ Sofari oppida nobilia duo, Sur
ratũ, & Reinelũ paulo ante concesserat. ea fama vulgata, Sofar, Surrato, vbi tũ age
bat, litteras ad Mascareniã dat: in quibus erat scriptũ: Ad cętera loca, quę Mamu-
dij Regis benignitate obtineret, nouissime Diũ vrbẽ accessisse. id munus eo sibi
accidisse iucundius, quo maiorem inde facultatem sit habiturus, optata Mascare-

niæ tanti viri consuetudine perfruendi. simul sibi esse in animo, vrbem superiori- D
bus belli cladibus magna ex parte dirutam & euersam instaurare,& in pristinam,si
fieri possit,celebritatem reducere;tumultus ac rapinas arcere; aduenis ac merca-
toribus,quo libentius affluant,pacem,annonam,fidem omni ratione præstare:ne-
que id sua tantum, sed etiam ipsius Regis Lusitaniæ causa. hæc quoniam in tanta
hominũ perfidia,tamq. seditiosis incolarũ ingeniis fieri sine magno apparatu cõ-
piisq. non possint;petere se & orare,si armatus, & cinctus amicorum frequentia,
Dium aduenerit;nequid idcirco aduersus Lusitanam rem aut amplitudinẽ ab se,
vel à Mamudio cogitatũ interpretetur. id adeo reapse daturũ operam,vti æqui pa-
riter & iniqui omnes intelligant. Si fallat;diras omnes in se,caputq. suũ,fortunas,
ac liberos,imprecatur. Hæc per summam impudentiam à Sofare in præsens tem-
pus de more conficta. Mascarenias haud ita pridem in eius arcis præfectura succes-
serat Emmanueli Sosæ(alteri ab eo qui à Badurianis est cæsus) cognomento Se-
puluedæ.atq. is initio præfecturę,cum in Cambaiæ finibus multa misceri ac para-
ri contra Paraniũ Regem audisset;haud sane commotus est. quippe nec sine cau-
sa, Mamudio,rebus iam a Mogore accisis,æmuli atq. opulenti Regis insidias om-
ni conatũ precauendas putabat;& quo minus temere Lusitanũ,constituta iam pa-
ce, Cambæi lacesserent,vel sibi obnoxium ducerent;sat magna ipsorum mercede E
recentibus euentis edoctos arbitrabatur. Hęc ferme principio Mascareniã solici-
tudine liberabant. Ast vbi,tempore procedente,Patanius nihil mouebat;ac nihilo-
minus Cambaia erat in armis;& militari concursatione,machinarum opificio,car
risq. ac iumentis omnia perstrepebant;enimuero tũ suspicari Mascarenias cæpit,
subesse fraudem,atq. ad Lusitanæ arcis excidium ea cuncta spectare. suspicionem
auxere commeatus atq. tormenta,in pagos Dio propinquos paulatim subuehi cę
pta. Postremo dubitationem exemere omnem,Sofaris ipsius litteræ,tanta pręser-
tim adulatione blanditiisq. conspersæ; necnon magna calonũ lixarumq. turba cũ
plaustris & impedimentis in vrbem ingressa; itemq. sub signis cohortes armatorũ
aliquot subsequutæ. Annus tum numerabatur seculi huiusce quadragesimus sex-
tus:& exacto iam autumno Martius mensis erat in exitu. Mascarenias,quamquam
atroci ac subita perculsus re, tamen extemplo colligit animum; seq. in omnes fir-
mandæ arcis,& seruandi præsidii partes intendit. Prima fuit propitiandi præpo-
tentis Dei cura. cælestem opem & supplex implorauit ipse; & aliorum precibus
iussit exposci. Tũ per expedita nauigia Castriũ Indiæ Prætorem;itemq. Bazaini
& Ciauli præfectos Hieronymum Menesium,& Antonium Sosam; de hostiũ ap- F
paratu & conatibus edocet:ni suppetiæ quamprimũ ferantur,vltimũ haud dubie
sibi suisq. imminere discrimen. In eadẽ loca mox nauibus institorũ amandat im-
bellem turbam,exceptis aliquot vsus quotidiani mancipiis, & paucis insuper ma-
tronis,quę sexus oblitę,ne desererent viros,societatem periculi,& diuturnę obsi-
dionis incommoda minime recusabant. Lusitanos pręterea negotiatores,quibus
erat arctior cũ Diensibus amicitia,hortatur tũ publicæ salutis,tũ priuati compen-
dii causa,vti coemptam frumenti & oryzæ vim, carnes pisceisq. sale duratos, &
alia id genus alimenta militibus deinde vendenda,celeriter in arcis apothecas im-
portent,id,vti potuit in tanta temporis angustia, & Diensium iniquitate, sedulo
factum. Simul, tecta & tabernæ in vestibulo arcis euersæ. tigna, tabulæ, ferra-
menta,mali nauium introlati. Inter hæc, Mascarenias pari dissimulatione,& iis-
dem quibus peti se videt artibus,ad Sofaris epistolam ita rescribit: Quod Sofar,
præter cætera in eum à Mamudio collata ornamenta, honoresque, nuper etiam
Diensi toparchia decoratus auctusque sit; neque mirari se, qui præclara eius
in Regem regnumque Cambaiæ merita dudum norit; & magnam cepisse a-
nimo voluptatem, non ipsius modo Sofaris, verum etiam reipublicæ causa;
quod

A Quod bonorum omnium intersit, fortibus & industriis viris laborum prēmia pro dignitate persolui. Quod ad ipsius aduentum in vrbem attineat, nequaquam se illi concedere, vti maiorem fructum, è mutuo conspectu & familiari consuetudine Percepturus sit. De copiarum numero, quas ad vrbem variis de causis rogatur adducere; neq. pudoris, neq. arbitrii sui esse, definire quicquam: tantū admonere pro amicitia, videat etiam atq. etiam, ne quid in tanta hominum colluuie, & Lusitani præsidii vicinitate turbetur. Hisce litteris acceptis, magnopere lætari Sofar, tam belle tecta sua consilia; tam læta initia dare sese. neq. diutius morandum ratus; instante iam hyeme, Dium alias identidem aliasq. submittit manus. interdiu milites ac lixæ cum sarcinis, noctu maiora tormenta cū reliquo instrumento oppugnationis intrabant. Postremo Sofar ipse ad XIV. Kalen. Maias cum Rumecane filio vrbem inuehitur. millia quinque Turcarum ducebat. ii erant exercitus nerui. sequebatur longe maior è variis gentibus multitudo. Nouus dominus, vetus inquilinus, ingenti gratulatione & plausu ciuitatis exceptus, diuertit in regiā. inde per causam Mascareniæ salutandi, speculatores in arcem mittit. à Mascarenia vicissim ad eū, honoris & officii causa destinatur Simon Pheus Limenarcha, notæ prudentię vir. Hunc Sofar aduenientem primo comiter accepit: mox, variis
B de rebus instituto sermone, deliberatū esse, ait, sibi, ad rixas vitandas, muro vrbem ab arce diuidere; valde optare se, ne Lusitani, vt olim, adeo salutare impediant opus. dein eorūdem iniuriam instituit queri, quod pæne precario in eas regiones admissi; totum sibi vindicent mare; & cum alios populos ac dynastas, tum vero ipsū quoq. Cambaię Regem iniussu nauigare prohibeant. Sat iam peregrinos & aduenas veteribus incolis insultasse: tantam indignitatem ferri non posse diutius. hæc Pheum renuntiare suis, ac simul reputare iubet quemq. apud se, quam pauci, quā procul ab domo, quam à rebus omnibus imparati, quā incommodo anni tempore, tot tamq. infensis nationibus ad prædam obiecti sint. ad ea si prudenter animū aduerterint; profecto fore, vti, vel cum iactura, paci atq. otio consulant, nedum in tanta rerum iniquitate deprehensi, validiorum opes atq. arma vltro lacessant. Cū hisce mandatis Pheus in arcem regreditur. Mascarenias ad consilium refert. ac tametsi liquido cūctis appatuit, à Sofare non certamen iuris quæri, sed vim; tamen, ne furendi materiam hosti armato præbuisse viderentur; de cęteris rebus placuit responderi, nihil ipsorū iuris aut potestatis esse. haud longe distare Prætorem Indię Castrium. si ad eū legati mittantur, sperare pro eius iustitia, quod fas ęquūq. sit, facile impetraturos. Quod vero ad murum attineat extruendum, in Garziano
C fœdere disertis verbis cautum esse de limite. si intra id spatiū ędificare Sofar animum inducat; se non modo non prohibituros, verum etiam adiuturos manu. Sin terminos transilire, &, quod Nīnaraus ante frustra tentarit, arci obmoliri atq. officere cogitet; daturos operam vti denuo Cambaia atq. India omnis intelligat, Lusitanos nullo terrore, nullis difficultatibus, vel de iure finiū, vel de gradu constantiæ demoueri. Hæc Pheus idem referre iussus in regiam, & vna exemplū fœderis, testato descriptū. Ad ea denuntiata, nimirū Christi desertor excanduit: traditūq. sibi à Pheo libellum, incensus ira, discerpsit. id Sofari, & committendi belli principiū; & finis alienæ gerendæ personę fuit. confestim iniectę legato catenę: & ambulantes in proximo Lusitani alii duo repente comprehensi, & in custodiam traditi: nimbus telorum in arcem subito procursu coniectus. Per hunc modum hostili scelere patefacto, Mascarenias, quo propius cernit periculum, eo in speciem erectior celsiorque; suos omni ratione confirmat. hortatur ne improuiso malo icti contrahant animos. proprium esse Lusitani generis & sanguinis, demonstrare quidnam diuino fulta præsidio, neque tamen idcirco in socordiam resoluta, paucitas possit. Eius rei multa eaque illustria variis orbis terræ partibus edita

documenta. Sed ne longe abeant, nuper hanc ipsam arcem, Antonio Syluería præfecto, maioribus etiam copiis terra marique oppugnatam obsessamque. Lusitanos perexiguo numero ad vltimum inopiæ redactos, multo maxima parte suorum amissa; tamen stetisse cœlesti subnixos ope; & quæ pati in iis angustiis posset humanum corpus, omnia pertulisse, quoad fracti metu aduentantis ab Goa subsidii, Turcæ pariter & Guzarates, atque adeo Sofar idem ille, relictis per summam trepidationem impedimentis, abscesserint. Inde, prædicatione omnium & fama, nomini Lusitano ingens additum decus. haud dispparis exitus, in simili causa, nunc quoque præcipiendum animis gaudium. nam & aduersus ruptores fœderum, contemptores diuini atque humani iuris, teterrima dæmonum mancipia, pro insontibus & circumuentis, &, quod caput est, rectæ fidei defensoribus, haud dubie superos bellum esse gesturos: & accita iam ab Goa, Bazaino, Ciaulo, & aliis oppidis fidelissima suorum auxilia propediem affutura. Neque vero, quod ad timorem vel maxime proponatur, extimescendam esse hyemem. Lusitanæ pietati, virtuti, nauigandi scientiæ, non regionum interualla, non ventos, non tempestates, quominus vltima experiantur, obstare. Tantum interea se ipsi viros præbeant: omni conatu enitantur ad laudem; neu committant, vti vel Christiana fiducia, vel duritie militari, Syluerianis aut aliis inferiores vlla ex parte fuisse videantur. Eiusmodi vocibus publice priuatimque obfirmato ad omnem patientiam milite; Mascarenias, pro tenuitate præsidii, stationes vigiliasq. disponit. Septem, instauratæ paulo ante arcis erant propugnacula: in iis totidem duces cum vicenis fere militibus collocat. Marinum castellum Fernando Caruallio committit. huic defensores triginta attributi. Cambaicam oram Iacobus Lactens duobus catutibus tueri iussus, & hostem, quoad liceret, maritimis commeatibus intercludere. Reliquam manum sibi Mascarenias ad subita belli reseruat. Duces ad sua quisq. digressi loca, se se alacriter ad opus accingere: centonibus ac molli tomento protegere muros: aggerere cespite: farta glebis dolia inter pinnas locare: arma, contos, machinas, & quicquid ad repellendum hostem opus est, pro copia præsenti raptim expedire: ad nominis Christiani gloriam retinendam; subeunda pericula; famem, sitim, vigiliasque, & vltima perferenda; mutuis adhortationibus incitari. Inter hæc, Sofar, omnibus iam rebus in proximo comparatis, qua parte ex oppido est aditus, aggerem vineasque ad arcem agere instituit. apertam quippe oppugnationem, & repentinum ad mœnia successum impediebat, præter defensorum virtutem, ipsa quoque altitudo & latitudo fossæ; quam post Syluériæ discessum, Emmanuel Sosa duplo quam antea capaciorem effecerat. Sofaris autem, muniendi ratio fuit eiusmodi. Ab vtroque insulæ margine vallum arci ad teli iactum obiecit. in eo vallo turres locis editioribus excitantur è soluto lapide, frontibus duntaxat ad lineam exæquatis. ab tergo baiuli atque operarii terrā adaggerant. in summo, prętentis gossipii sarcinis, muralia tormenta; in medio atq. imo, relictis ex arte fenestellis, minores fistulæ collocantur. Hæc omnia paucis diebus admirabili celeritate perfecta. noctu fere muniebant, quo minus ad certos Lusitanorum ictus paterent. interdiu, sicut ab opere cessabatur; ita ab arce diuerberanda, & fatigando præsidio nulla dabatur quies. A vallo dein multiplex murus cœptus duci, flexuosis Indico more mæandris: quo & oppidani tutius ad arcem subirent, aggeremque prorruderent; & præsidiarii, si forte erupissent, non modo ad transuersas ex occulto iaculationes præberent corpora; sed etiam ignotis anfractibus & errore viarum impliciti tenerentur. Dum hæc fiunt, Sofar optimum statuit, ex alia parte marinum adoriri castellum: vt eo capto, & portum haberet in potestate, & arcem ab latere tormentis impeteret. Eius rei causa ingentē onerariam in recessu intimo procul ab hostium telis, ad castelli fastigium adæ-

quan-

A quandum, pluribus tabulatis attolli iubet; multoque bitumine ac pice diligenter oblini: quam deinde, ad castellum admotam æstu secundo, succendant; concepto igne, in scaphas desiliant armati; auctoque tumultu inter fumum & clamorem, scalis ascensum in muros obtineant. Hæc res, priore bello frustra tentata, eundem rursus habuit exitum. quippe, tabulata paulatim in sublime crescentia conspicati è turribus Lusitani, rem ad Mascareniam deferunt. Extemplo negotium datur Iacobo Lacteo, qui captiua iam aliquot nauigia ad arcem traxerat, vti quamprimũ occupet parato ad incendium pegmati necopinatos ignes inferre. Noctu profectus cum fistulatoribus haud plus viginti, quamquam tectis sub manus vola funiculis, lenissimoque remorum pulsu, non latuit Sofarem ipsum, ea forte hora circumeuntem excubias. ille confestim ad arma littusq. dat signum. tollitur clamor, ex omni parte concurritur. Lacteus, ad similem casum præparatis iam ante suorum animis, rectum cursum rectasque proras in periculum tenet. nec minus feliciter quam antea Goueanus, circumfrementibus ferreis globis atque sagittis, ad onerariam penetrat, vt in nullo tali metu, minime custoditam. Confecta iam videbatur esse res, cum in ipso (vt fit interdum) articulo, ingens præter omnem exspectationem difficultas oboritur. hostilis pyra, quam vel è longinquo conceB pturam ignes crediderant Lusitani, aduersum coniectas è proximo tædas ardentesque ollas, repente contumax & inuicta perstare: iteratis vndique iaculis nihilo magis lædi: iaculantium oculos animosque ipsa rei nouitate confundere. Tum Lusitani, ancipiti vrgente malo, quod & in mora exitium, & in irrito incepto deformitas foret; consilium à cupiditate gloriæ mutuantur audax ac pæne temerarium. incisis momento anchoralibus, nauem ipsam remulco ad castellum vsque per media tela perducunt. ibi demum facibus per otium ingestis, in hostium conspectu, relucentibus late flammis absumpta. Id euentum, sicuti eximiam in suos Dei benignitatem, & pristina miracula retulit, nullo, ne tum quidem, è Lusitanis in itu reditu que inter tantam missilium procellam desiderato, vno tantum leuiter saucio; ita Sofarem, primo indignantem, dein stupore defixum, ab consilio maritimæ oppugnationis auertit. eo acrius ab terra munitiones vrgeri cœptæ. & abundabat multitudo, vt si quid tormentis ab Lusitano dirutum esset, Mamudiani extemplo reficerent; & mortuorum loco (plurimi autem quamquam per tenebras fixi cadebant) fustuario coactos alios aliosq. submitterent. inclusis contra, neque ad erumpendum copiæ, neque ad perpetuos & temerarios ictus iacuC la suppetebant. Per hunc modum, vertente mense, ad arcis pæne fossam agger vineæque perductæ. huic rursus aggeri lapideum præstruunt murum, tredecim pedum latitudine: & in eo noua castella, crebrasque stationes, & varia tormenta constituunt. Hanc ferme circumuallandæ quacunque licuit, arcis formam secutus est Sofar. Interea Castrio Prætori, ad classem, vt dictum est, reparandam sat per se incitato, acres addiderant stimulos, Mascareniæ nuntij ac litteræ. Confestim, è duobus filiis Fernandum natu minorem, egregiæ indolis adolescentem, cum nauigiis compluribus, & vario commeatu, cadisque sulphurei pulueris, & nobilium manu, Dium quam celerrime iubet præcedere. Hosce, dubio profectos cælo, atrox in medio cursu tempestas adorta disiecit. pars Bazainum & vicina littora petiere: Fernandus cum octo caturibus instando & remigando peruicit, vti Diensem teneret arcem; inuitisque, & inspectantibus Mamudianis, militem, & commeatus, & omne bellicũ instrumentũ exponeret. Ingenti Lusitanorũ gaudio id subsidium acceptum: ac minime dubia spes victoriæ consequuta. initur bellatorũ numerus: ad quadringentos & quinquaginta peruenit. Suppletæ dein auctæq. custodiæ, & Fernando infirmissimum omnium propugnaculum Diui Ioannis (suum cuique propugnaculo ferme ab cælestibus patronis indiderant nomen)

men) cum fortissimis iuuenibus est datum. Per eosdem fere dies, Mamudius, D
ad visenda opera militesque animandos, cum nouo exercitu Dium aduenit. id suspicatus e concursatione plausuque Mascarenias, Fernandum Caruallium e marino castello rem per exploratores iubet cognoscere. Transmissi multa iam nocte nandi periti & spectatæ fortitudinis viri sex, ad vicinam hostium stationem adrepunt; & e custodibus vni manus iniiciunt. ad cuius vociferationem concursu facto, Lusitani duo treise inter tumultum occisi. reliqui, tenaciter apprehensum vigilem, prævalentes ipsi viribus, ad suos illico transtulere. Ex eo, de Regis aduentu cognitum est, itemque de consiliis hostium nonnulla comperta. quibus rebus adeo non exterriti sunt Lusitani, vt etiam per tenebras, crebo igne, bombisque, & tubarum cantu signa effusæ cuiusdam gratulationis ediderint. Inde cũ, admiratio cepisset hostes, ausi e proximis vigiliis percontari quidam (e diuturno commercio haud ignari linguæ Lusitanæ) quænam esset causa tantæ ac tam repentinæ lætitiæ. Responsum ex arce est: efferri gaudio Lusitanos, quod Mamudium ipsum in castris versari didicerint. quippe, hactenus cum fugitiuis & desertoribus, mistis ex omni colluuione, turpiter dimicatum. deinceps, cum Rege regniq. proceribus multo honestius fore certamen. eo responso irritati vigiles inuicem probra Lusitanis ingerere, seruitium Sofaris, æternas compedes, acerba E
supplicia minitari. Verborum iaculationem, ferrea vtrinque sequuta missilia. Per continuos dein dies, inspectante atque adhortante Mamudio, arcis mœnia quatiebantur. Sub testudine basiliscos (noxiorum plerunque nominibus animantiũ hodie ballistas appellare mos est) & alia id genus tormenta Mamudiani promouerant. iis Thomæum, & Iacobæum propugnacula, & quantum inter vtrumq. erat muri, cum ruinæ minis, ac terribili fragore feriebant. Minora vero tormenta, in ipsas potissimum fenestellas ac pinnas obuerterant ita scienter, vt sine præsenti exitio se vix quisquam propugnatorum ostenderet. Inter cæteros nobili viro Iacobo Gnaiæ (à quo multa de his rebus accepimus) in hostem collineanti globulus in fomitem fistulæ illatus; fracto impetu, oculum ipsum quo collineabat, excussit. Puluis autem, eo erat artificio ac subtilitate perfectus, vt e flammis emicantes ouales pilæ, dolia cespite plena transfigerent. Mortarium etiam idoneo statuerant loco (& peritissimus aderat librandi magister) inde immani ambitu globi triginta paucis diebus in arcem immissi, maiore tamen inclusorum trepidatione, quam damno: quod tum e genere sonitus, tum e magnitudine impendentis e sublimi pestis ac ponderis, plerique spatium ad præcauendum haberent. tecta ferme perforabantur, & dissilientibus lapidum fragmentis nihil erat in proximo tutum. magister dein fortuito ex arce telo perimitur. successit huic artifex, nequaquam vsu vel scientia par. huius culpa recidentibus in castra globis, tres e Mamudianis obtriti: neque vltra exerceri machinam placuit: ita is terror amotus. Cæterum ex aliis partibus haud intermissa verberatione aliquantum prociderat muri. & propugnaculum Diui Thomæ, solutis compagibus, metuendo hiatu discesserat. Aduersus id malum interior murus latitudine pedum viginti mature perductus. diruta prius ædificia materiam & saxa variæ magnitudinis præbuere. A præfecto ipso cum nobilissimis primum admotæ operi manus: horum industriã cæteri deinceps acriter subsequuti: magnoque certamine continuata structura, intra septimum diem murus absoluitur. Sub hæc Mamudius, longiorem quam putarat obsidionem, & sine vlla pacis mentione obstinatos cernens Lusitanos, e suo comitatu Iusarcanem ducem impigrum, & bellicæ compotem laudis, cum Abassina legione in castris reliquit. ipse, procerum hortatu Madabam vndecimo quam venerat die regreditur: verbo, ad expediendos commeatus nouumq. subsidium: re vera, præter moræ tædium, metu quoq. perfusus, quod e cognatorum

numero

A numero quidam hostili glande traiectus, ad ipsius pedes exanimis corruisset. At
Sofar, incensus dolore & rabie, quod nullam admodum insignem operam præ-
senti nauasset Regi, præcelsam aliam struem è saxo terraque, interstratis ad fir-
mitatem ramis ac frondibus (vnde Ramosa appellata est) erigebat; vt libero in ar-
cem prospectu, Lusitani præsidii discursum ad bellica ministeria, destinatis è su-
periore loco ictibus impediret. Aduersus eam perniciem, Mascarenias, op-
portunitatem captans iaculandi, tormenta identidem alio atq. alio transferebat.
turrim dein è regione crescentis machinæ raptim excitauit. in eo præsidio posi-
tus Antonius Passanius cum fistulatoribus quadraginta; quot ipse quamquam
arctis in rebus priuato sumptu propter diuitias ac splendorem alebat. ii summa
contentione opus impedire iussi. id quo commodius facerent, nocturnis horis
(quo maxime tempore muniebat hostis) ferrea candelabra permagna, crebræque
faces ad idonea loca dispositæ: quæ, fuso longe lateq. lumine, cum situm castro-
rum, genus operum, multitudinem hominum veluti diurna luce nudarent; ma-
gnus videlicet, vilium præsertim operarum interitus consequutus. Sed ea erat
agrestis turbæ copia, is ab tergo instantium atque vrgentium præfectorum ter-
ror, vt plagis coacti miseri sese volitantibus palam telis obiicerent; ac peremptorũ
B loca noui subinde recentesque supplerent. ita, nequicquam conantibus prohibe-
re Lusitanis, ad summum perducta moles, & omni bellico apparatu confestim in-
structa. Inde, cum arcis interiora in dies magis infesta fierent, Mascarenias ante
sacram ædem edito loco tumulum extollit: collatisque eo tormentis, & ingenti
præcipue basilisco, Ramosam ita quatefecit, vt magna cum superstantium clade
prosterneret. neque stratam rursum exaggerare ausi Mamudiani. Conatus dein
omnis ad fossas opplendas, & opera mœnibus ipsis iniũgenda conuertitur. iam ad
marginem vsq. perduxerant vineas. accessere validis ex asseribus musculi, quam
durissimo corio tecti, sub quibus operæ sine periculo commearent. Ex iis mu-
sculis tabulæ decliues ita prominebant, vti per eas deuoluta ex occulto saxa;
trunciq. arborum, & glebæ vltra mediam fossam impetu ipso ferrentur. Inter hęc
Mamudiani per tenebras clara voce maledicere obsessis, quod more fœminarum
intra septa latitantes, non hasta gladioue, sed missilibus tantum è longinquo rem
gererent. at non hisce artibus qui primi è Lusitania ad Indos venerint, gloriam
quæsiisse: non ita nuper Syluerianos bellum exercuisse: verum in dextris & pede
collato repositam habuisse victoriæ spem: neque se mœnibus, sed armis mœnia
tutari solitos. attamen sibi non esse dubium, quin eius desidiæ, non tam penes mi-
C litem, quam penes præfectũ resideat culpa. quippe qui communem salutem pro-
prio timori prętexat: virosque (siquidem eius dissimiles sint) vitæ prodigos, lau-
dis appetentes, ad conserendam cum hoste manũ paratos, fame postmodum &
omnium rerum inopia perituros, exemplo segnitiæ, & imperii vinclis intra muni-
menta cohibeat. Hæc & alia eiusmodi ad excitandam seditionem, vel ad prouo-
candos ad temerariam pugnam Lusitanos, iactare sub muris ac portis identidem
barbarus, nimirum Sofaris iussu: quod magna esset in spe, si apertum ad certamen
elici possent, paucis prælijs absumptum iri omnes præsidii vires. Sed neque mi-
lites, in id vsque tempus obedientes duci, neque ducem, minime leuem, aut bel-
licæ artis ignarum, admodum mouebant importuna & quotidiana conuitia. Ma-
gis illa cunctos angebat cura, vt ingruenti à musculis damno quamprimũ obuiam
iretur: quæ res magnas habebat difficultates. nam & coniectos è muris ignes coria
respuebant: & maiorum ballistarum vsum, quo vel maxime inclusi valebant, spa-
tium ipsum propinquitatis ademerat. His rebus anxio, multaque aqud animum
suum agitanti præfecto; remedium tale in paucos tamen dies oblatum. Fornix e-
rat in imis mœnibus, simplici lapidum ordine in speciem obstructus. Eo animad-
uerso,

uerſo, locum aperiri ac repurgari Maſcarenias imperat; poſtibuſque validiſsi- D
mas imponi fores. Immiſsi dein qui perpetuo egeſtu, ſuccedentes inuicem alij
alijs, foſſam latentes exhaurirent: ac tradita per manus rudera ſilentio in arcem
aſportarent. ij deciduam vndequaque materiam ita ſubducebant, vt quam inte-
gerrimum cumuli faſtigium, fallendi hoſtis cauſa, relinquerent. Quatriduum to-
tum nocturnus diurno continuatus eſt labor. interea Mamudiani munitores fa-
brili bolide fundum ſubinde explorare. ac primo admirari cur minime creſceret,
neque reſponderet operi aceruus. dein, poſteaquam magis etiam ac magis immi-
nui ſentiebant (extenuatus quippe, demum aſsidua ſubtractione corruerat) no-
ſcendi cauſa, periculo contempto, capita proferunt. Luſitanos, quæ iaciebantur,
impigre amolientes cernunt. confeſtim & è muſculis in foſſam, & è muris in mu-
ſculos tela coniecta. Et Sofar à præfectis fabrum admonitus aduolat: is, dum ad
oram valli, in dextrum innixus cubitum, Luſitanam cryptam attentius contem-
platur, ſuſpenſo & cogitabundo, nequaquam in ſpem tantæ rei miſſus ex arce
globus, manum ſimul & ſinciput abſtulit. Ea vulgata re, tantus exercitum inceſsit
pauor, vt parum abfuerit, quin deſertis operibus vineiſque, obſidio ſolueretur.
Obſtabat maxime Rumecan, ferox ingenio viribuſque, & odio nominis Luſitani
à primis annis imbutus. Is, domeſtico luctu minime fractus, celebratis more Ma- E
hometano paternis exſequiis; tum vniuerſos, tum ſingulos appellare: hortari ad
perſeuerandum: tot iam exhauſtos labores; tantæ molitionis opera tanto ſudore
perfecta; ex hoſtibus in ipſa paucitate periiſſe non paucos; & qui ſuperſint, vulne-
ribus, fame, vigiliis, defatigatione confectos, hominum ſimulacra non homines,
vix iam ſuſtinere arma, latitare in angulis, deſperato nouo ſubſidio fugam haud
dubie meditari. ſed & maritimos exitus, aduerſo anni tempore, & terreſtres,
vallo & ſtationibus intercludi; immanes belluas indagine cinctas teneri; victoriam
eſſe in manibus; tam propinquę ſpei exitum nullo pacto deſerendum: tot nationũ
ſalutem, tantum diſcrimen opinionis in hac obſidione verti: ſi paulum adnitantur
Mamudiani; & liberatæ Indiæ decus æternum, & nauatæ Regi ſuo operæ merce-
dem opimam laturos. Hiſce dictis animati plerique, Rumecanis conſilium ap-
probant; in tanta tamque recenti clade tantam animi magnitudinem vulgo admi-
rantur. deniq. dum à Mamudio veniant mandata, ſummam belli adminiſtrandi
conſenſu militari ad eum deferunt. mittuntur ad Regem legati. ille per litteras iu-
bet duces oppugnationem vrgere; noua identidem ſupplementa, confecti belli
præmia pollicetur ampliſsima: prærogatiuam ſuffragij militaris de Rumecane F
confirmat. Luſitanis interim, cognita è fugitiuo quodam Sofaris nece, magna
videlicet ſpes tranquillitatis affulſerat: ac, veluti pactis induciis, dum ſedatur in
caſtris timor, vtrinque otium fuit. Sed mox necopinato recruduit bellum, nouo
imperatore adeo impigre obeunte munia; vt Sofarem deeſſe, neque hoſtes, neque
ciues vlla ex parte ſentirent. Ad foſſam præcipue aggerandam, ex patris deſtina-
tione curas intenderat. itaque præter eam turbam quam in caſtris habebat, alia in-
ſuper ex agris oppidiſque multitudo contrahitur: ac turmatim diuiſa, ad tintinna-
buli pulſum in orbem ſubit: neque iam è muſculis tantum, ſed propalam è vallo, cũ
interea miſsilibus certaretur, variæ magnitudinis lapides, arbores totas, virgulta,
ceſpitem iactant: occiſorum cadauera, ne cęteri ſpectaculo terreantur, obruta rui-
nis accumulant. poſtremo, vineas ac vallum ipſum vndiq. prorutum, cum ingenti
fragore deuoluunt: neque iam vlla ope reſiſtere Luſitanus valebat. Fornix pri-
mũ aſsiduo iniectu materiæ obſtructus: dein, quod ſupererat ſpatij, quotidianis
incrementis occupat moles. Inter hæc, Maſcarenias, tot vndique cinctus angu-
ſtijs, nouum à Caſtrio Prætore auxilium efflagitare per litteras nuntioſque, quos
in apertum vitæ diſcrimen ſpeculatoriis nauigiis hyeme ſæuiente mittebat. Ru-
mecan

A mecan verò, quamquam libero iam ad mœnia successu, cruentam nihilominus dimicationem prospiciens; Simonem Pheum sub muros misit, qui variis conditionibus popularium tentaret animos; Mamudii,& Rumecanis clementiam prædicaret; obsessisque, si abire incolumes animum inducerent, naues ad profectionem offerret. Ad ea cum ferocius responderetur, negaretque Mascarenias, cum violatoribus fœderum atque periuris, vllam sibi pacis conditionem esse; confestim Pheus è conspectu subtrahitur: coniectisque per iram telis, Lusitani duo qui ad colloquium pinnas muri fidentet ascenderant, occiduntur. Postridie sub vesperam è Mamudianis promptissimi, excelsos nauium malos transuersis iunctos tigillis, ad Sancti Ioannis propugnaculum erigunt: elatisque super capita scutis, in summum enituntur. Ferme triginta iam ascenderant, cum Lusitani ad periculum propulsandum, ac demendum dedecus mutuo se cohortati, impetu capto, alios è corona præcipites dant; alios in scalis obnixos, contis detrudunt; detrusos, iaculis, & flammarum alimentis, & saxorum ponderibus obruunt. in horum locū succedere conantes alii, pari defensorū constantia repelluntur. pauci incolumes, magna pars ambusti, aut vulneribus confecti recedunt. neq. vltra tentari pugnam ipsa patitur nox. Paulo dein segnior obsidio fuit, dum ad summū certamen Ma-
B mudiani se comparant: accensisque vrbe tota luminibus obeunt templa, suumq. Mahometem inani prece solicitant; multi etiam solenni vouent coniuratione, se non nisi victores ab arce redituros. In diem viii. Kal. Augusti certamen edixerant. is Diui Iacobi Apostoli natalis est dies: quod ipsum victoriæ mox omen Lusitanus accepit. Vbi tempus affuit, Mamudiani instructis ante lucem copiis, ad arcem silentio primum, vt fallerent; dein, postquam vigilare hostem sensere, magna cum vociferatione succedūt. Lusitani præsentibus animis corripiunt arma, Sanctum Iacobum ingeminant; tentantes ab omni parte aditum hostes, igne, ferro, lapidibus prohibent; vbi plurimum periculi ostenditur; ibi frequentiores obsistunt. Rumecan interea suis hortator adesse; alios castigationibus, alios promissis ac laudibus incitare, aliis voti ac iurisiurandi religionem incutere; acerrime vtrinque prælium cieri; confusus imperiis, minis, gaudio, metu clamor, itemq. tremendus tormentorum sonitus ad astra ferri; subeuntium audacissimi quiq. passim occūbere. in Thomæum præcipue & Diui Ioannis propugnacula ingruerat belli moles. Eo dum intenti propugnatorum oculi pariter animique sunt, è Mamudianis interim eximia corporum agilitate complures, obseruato æstus recessu, ad mari-
C timum areis latus, antequam dilucescat, accedunt: perque præruptum, eoque desertum ab hoste saxum, partim brachiis humerisque, partim qua cautes patiebantur, scalis innixi, in arcem scandunt, inq. ædium tectis Mahometana vexilla constituunt. dein, stolida capti auiditate, armorum atque hostium obliti, ad prædam illico dilabuntur. Mulierculæ quædam, aliis omnibus ad pugnam digressis, in ea parte curabant. ex iis nonnullæ virili animo arreptis hastis, prædatores locorum ignaros, & incerto concursu nocturnoq. pauore perterritos, intra tecta coercent; aliæ ad opem à præfecto exposcendam ad mœnia prouolant. Mascarenias trepido nuntio excitus, ne pugnantium frangantur animi, silentium imperat; ipse cū expeditis ad locum accurrit: ibi hostes partim in ædibus inclusos, partim in angiportibus errantes obtruncat. triginta ferme, cum sese conglobassent, ad vnum cæsi. cæteros ex arce deiectos, tum altitudo præcipitii, tum prominentes è rupe silices acuti dilacerant. intentiore dein cura locus custodiri cœptus: & Mascarenias, ab ea parte victor, in prælium festine regreditur; suis laborantibus omni arte animos addit; neque verbis tantum, sed etiam corpore miscet certamen; ducisq. pariter ac militis partes egregie sustinet. Sex ferme horas dubia victoria pugnatum est. Ad extremum Rumecan suorum clade perculsus, receptui cecinit. Lusitani

tantis

tantis defuncti periculis, primum omnium Deo ſuperiſque, ac patrono præſer- D
tim Diuo Iacobo laudes, grateſque agunt: cæſorum deinde ineunt ſummam. è
ſuis tantummodo ſeptem; ex hoſtibus comperiunt amplius mille & trecentos. ca-
pta etiam militaria ſigna non pauca. Chriſtianorum tutus magno omnium ſtu-
dio celebratum eſt. Laudati pro cuiuſq. merito milites ac præfecti. Ludouicus
Soſa, & Fernandus Caſtrius, quorum alter Thomæo, alter Sancti Ioannis propu-
gnaculo præerat, præcipuum fugati hoſtis, arciſque ſeruatæ decus tulere. Anto-
nius quoque Paſſanius, interiorem aggerem turremque magna cum hoſtiũ ſtra-
ge tutatus eſt. Ac, fœminarum etiam, illo potiſsimum die conſpecta virtus: è
quibus aliæ furtiuo, vti dicebamus, aſcenſu tranſgreſſum munimenta hoſtem Ma-
ſcareniæ trucidandum obiecerant; aliæ ad mœnia dimicantibus viris arma & ſa-
xa, itemque faſcias & medicamenta ſuggeſſerant, verſatæque inter ipſam dimi-
cationem erant adeo pertinaciter, vt ſauciæ nonnullæ conſtanti dextra ſibi ſpicu-
lum euellerent, plagiſque obligatis ad inſtitutum redirent. Is, bene iuuante Deo,
pugnæ illius exitus fuit. Secundum eam pugnam, obſtinatis vtriuſque partis a-
nimis, aliæ deinceps haud abſimili euentu pugnatæ. in iis, præter cętera tormen-
ta ferrumque, ardentibus maxime iaculis certabatur, maiore oppugnantiũ, quam
defenſorum pernicie. quippe goſsipio, quo Indi ad veſtem vtuntur, ignis tena-
citer adhæreſcens, momento excitatum incendium per confertos manipulos cu- E
neoſque late fundebat. quos autem flamma comprehendiſſet, ij, abiectis armis,
cum ſimul veſtimenta proiicere non valerent, cæteroſque ab iis adiuuandis exu-
endiſue, ſui quemque periculi metus auerteret, cæci amenteſq. crebro cum ge-
mitu, incerto veſtigio, extra ordines ferebantur. Hinc, deformatos vultus; exuſta
lumina; pendentem è nudatis artubus cutem, ac velut in lora diſſectam; horrendo
ſpectaculo cerneres. At Luſitanum multo minus lædebat ignis, amictu laneo, &
inſuper ocreis & chirothecis ac thorace munitum. & corio deficiente, præfectus,
in eundem vſum, è pellibus inauratis periſtromata pretioſa militibus diuidenda
curauerat. Ex eo tempore Mamudiani cum aperta parum proficerent vi, ſubter-
raneis operibus (& ſuppetebat ad omnia multitudo) occulte graſſari conſtituunt.
Cuniculos plures ad arcem agunt. interea, vt ab ſenſu operis Luſitanũ abducant,
fabros cum dolabris ad ſuffodiendos muros quam tumultuoſiſsime ſubigunt:
maiores globos cum fragore terrifico ac denſa fumi caligine iaculantur. Porro
cuniculorum diſpar, neq. vno tempore fuit exitus. alij ſpecubus puteiſque, quos
Maſcarenias mature in id ipſum effoderat, inutiles facti: alii non interrupto ſuc- F
ceſſu ingentibus detrimentis rem Luſitanam affecere. Longe pernicioſiſsimus
omnium fuit is, quem ad Sancti Ioannis propugnaculum præcipua contempla-
tione direxerant: is vt infra fundamenta peruenit, locum tormentario complent
puluere: eiuſdemq. pulueris tanquam inſtitas ad cuniculi os perpetuo tractu per-
ducunt. Poſthæc, veluti ad vltimam oppugnationem inſtructi, ſub ſignis ad eam
maxime partem ſubeunt arcis; ac vix tentato conflictu ſe ſe recipiunt. dein rurſus
accedunt receduntque ſimulato metu, nimirum vt è Luſitanis quamplurimos,
propugnandi ſpectandique ſtudio in fraudem illiciant. Tum Maſcarenias, ratus
id quod res erat, hoſtem dolo non metu pedem referre; mittit extemplo qui Fer-
nando Caſtrio & reliquis præſidiarijs nunciet, quamprimũ ex eo loco ſecedant:
hoſtilem trepidationem in tempus fictam: aliquid profecto occultæ machinatio-
nis ſubeſſe. illi, & vigore ætatis, & ſuperiorum dierum victorijs nimium ſibi præ-
fidentes; qua Indorum ignauiam irridere, qua præfecti ſeu monita ſeu iuſſa con-
temnere. Graue piaculum contumaciæ dedit nobilium cohors. nam ſimulatque
frequentes in turri conſpecti ſunt; ignem cuniculo Mamudiani raptim iniiciunt.
is à primo aditu ad inteſtina momento perlatus, multiplicatis in arcto flammis, &

in

A in apertum impetu vaſto enitentibus, euulſam ab radicibus turrem cum terribili
ſtrepitu qualis ex Aetnæ caueruis interdum cieri ſolet, in altum ſuſtulit, longe-
que ac late diſiecit. è ſuperſtantibus alios, volitantia ſaxorum fragmenta dilace-
rant: alii, ſublime quantum prope oculorum ſequi acies poſſet elati, dein ad ter
ram afflicti, ſuo & armorum pondere conteruntur. alios, dira ignium vis, tam-
quam tormento excuſſos ad hoſtem vſq. proiecit: quorum interitu nequaquam
expletis odiis barbari, inanima & mutilata cadauera tum inceſſunt probris, tum
ſparis & gladiis crudeliter fodicant. Viginti ferme ex ea ſtatione tantæ cladi ſu-
perfuere: ad centum extincti, in Ioannis Regis familiam adſcripti plerique, &
claris orti natalibus. quo in numero Fernandus Prætoris filius fuit. corpora de-
in conquiſita mulieres terræ mandarunt. Cæterum vixdum reſederant flam-
mæ, cum per ſtragem ac ruinas Mamudiani conantur in arcem irrumpere. ad-
uerſus eum impetum quatuor è ſuperſtitibus raptim oppoſuere ſeſe: nam reli-
qui incendio afflati, & recenti malo attoniti ac ſopiti iacebant. & cum pugnaciſ-
ſimis aliquot Maſcarenias confeſtim accurrit. huic manipulo ſacerdos effigiem
Chriſti Domini è Cruce pendentis intrepide præferebat. eius admodum piis ad-
hortationibus, & occulta nimirum è cælo vi, non dubie confirmati erectique
Luſitani, tumultum ac periculum pugnæ ſuſtinuere, quoad opere tumultua-
B rio murus interim ab tergo ingenti aliorum ſudore ac certamine obiectus eſt: &
imminente iam nocte, Mamudiani, multis item è ſuorum numero amiſsis &
ſauciis, incepto irrito receſſerunt. Eius diei caſu admoniti reliqui præſidiarii,
exinde cautius in muris agitare, atque ad primas talium incendiorum notas ab-
ſiſtere. itaque & Iacobæa & Paſſania turris, item ſubditis ignibus, nullo defen-
ſorum interitu prociderunt. Thomæa vero (nam eo quoque cuniculus pene-
trauerat) procumbentibus in foſſam ruinis, paratos atque imminentes in irru-
ptionem trecentos è Mamudianis oppreſsit. Atque huiuſce machinationis in v-
niuerſum ferme hic erat euentus, vt Mamudiani introitu excluſi, ſpatia ſaltem
obſeſsis eriperent, & intra mœnium excidia ſubitarias munitiones raptim exci-
tarent: Luſitani contra, & per patefactum ruina iter conantem tranſcendere
hoſtem, virtute atque armis arcerent; & nouum introrſus pro diruto murum
ſumma contentione reficerent. Inde anguſtior in dies arx fieri, & vix ad ex-
plicandos ordines relinqui locus. Quatuor iam menſes obſidionem pertulerant
Luſitani, cum ex adeo paucis aliqui ferme quotidie aut vulnerarentur, aut ca-
C derent. Acceſsit inopia & fames, frugibus carnibuſque conſumptis: & præter
fœda animalia, quicquid etiam erat fruticoſum aut herbidum, in alimenta con-
uerſo. hinc vulgo ingruerant morbi: feſsiſque & animis & corporibus, qui arma
tractare poſſent, vix centum & quinquaginta ſupererant. atque ij admodum
ægre continebantur, quominus in hoſtium ſtationes vltro impetum facerent, vi-
tæque miſerias & ærumnas honeſta morte finirent. In hoc rerum diſcrimine
diu exſpectatum ab Goa ſubſidium aduenit. naues quinquaginta Bazainum fa-
cili tenuerant curſu. Aluarus Caſtrius Prætoris item filius, & Franciſcus Me-
neſius præerant. inde Aluarus cum meliore parte claſsis Dium protinus anteceſ-
ſit, reliquæ, carptim, prout agilitate vel robore quæque præſtabant, captatis
tempeſtatibus, ante Septembris exitum ſubſequutæ. armati ſupra nongentos cũ
omni rerum copia in arcem expoſiti. quæ res Luſitano maiores quam pro viri-
bus animos fecit. Auxit ferociam, baſiliſcus, qui demerſis in ruina rotis inhæſe-
rat, cum eum ad ſe iniectis funibus Mamudiani attrahere niterentur, proſpera
pugna retentus. Ex hoc indignari poſtremus quiſque, & accuſare primos, quod
hoſtium conatibus non ſtatim ex arce obuiam ierint, quod opera mœnibus ap-
plicari, munitiones transferri, ſe ſe in tantas anguſtias cogi permiſerint. recen-

fere victorias (vt de Europa & Mauritania fileatur) ad Sofalam, Quiloam, Goam, D
Malacam, Armuziam, Calecutum, ad Repelini vada, ad Dium denique partas; ingentes barbarorum exercitus parua sæpe manu fugatos; peruagatum Africa atque Asia tota nominis Lusitani terrorem; scilicet quo tanta decora, tantæque laudes, in vno demum præfecto atque in vno præsidio pereant. tuendum omnibus viribus quod à maioribus acceperint patrimonium dignitatis ac famæ. viriliter tandem erumpendum in hostium castra, & dignum aliquid rebus olim gestis & vetere gloria perpetrandum: quicquid ad eam diem acceptum in arce sit damni, id fraude, cuniculis, tormentis illatum; si vera virtute, manu, & gladiis decernatur; Lusitanum impetum, & micantia ex propinquo arma Indos haudquaquam laturos: hæc initio pauci; dein velut ex contagione plures quotidie palam in circulis & contuberniis fremere; & in Mascareniæ cunctationem qua vera, qua falsa iactare. Postremo ad eundem conuenire frequentes; pugnam efflagitare; minari, si diutius torpeat, se quemlibet alium vel ex argilla ducem haud dubie suffecturos. Mascarenias contra, lenire furentes; de hostium genere numeroque differere; iam nunc abundare commeatu arcem; custodes vti ad hostem lacessendum paucos, ita ad prohibendum sat multos adesse; hyemem maxima ex parte circumactam; vniuersas ab Goa copias propediem affore; tum demum certioribus victoriæ præmiis, & minore suorum detrimento prælium inituros. Hęc E
& alia in eandem sententiam, surdis canere Mascarenias: adeo certamen penitus imbiberant animis plerique: nec deerant qui ab insito liuore, solutæ obsidionis gloriam præreptam Ioanni Castrio cuperent; atq. ad profligandos Guzarates egisse Prætoris ipsius auxilio nollent videri. Mascarenias, vt inflatos inani fiducia, fixosq. in audaci proposito animaduertit; Aequum fuerat (inquit) ciues, militem ab duce regi, non regere; exspectare signa, non extorquere; scire, quę ad rationem gerendi belli pertineant, præfecto & consiliariis curæ esse. Nunc, quando mihi prope manus iniicitis, & seditionem vultu verbisq. præfertis; vincat sane maiestatem imperii, inconsulta spes, & libido. ite, quod superi bene vertant: virtutem istam, lacertosque, & armorũ scientiam expromite. ego, quos agere debueram, sequar; & quamquam alieno tempore, tamen partem periculi ac laboris vobiscum vna capessam. Vos modo videte, vt quos ante pugnam spiritus atque ardorem ostenditis; eosdem in ascensu valli postmodum, atque in ipso conflictu præstetis. Cum hæc dixisset, prout in arcto licebat, copias instruit: primam aciem Alnaro Castrio; alteram Francisco Menesio dat; cum cæteris ipse, modica manu ad custodiam arcis relicta, subsequitur. Facta secundum euripum eruptione (nam ex ea parte latior patebat exitus) ferocissimi quique vallo succedunt; ac defensoribus primo impetu perculsis aut deturbatis, ingenti ardore transiliunt. dein, signo ab hostibus dato, cum noua identidem subsidia è castris affluerent, atrox esse prælium cœpit: & qui nondum transcenderant Lusitani, cum proculcatæ priorum pedibus lætiores herbæ, altitudinem nudassent valli, quod ex arce prospicientibus nuper humilius apparuerat; icti re subita, primo hæsitare, dein, hoste imminente, fugam aut latebras circumspicere. Tum Mascarenias: Hæccine pugna est quam poscebatis? increpitans; ante discrimen feroces, in ipso discrimine timidos & ignauos appellans; ad opem laborantibus ferendam frustra conatur accendere. Inter hæc Menesius intra vallum acriter dimicans, & circa eum aliquot principes Lusitanæ iuuentutis occumbunt. Aluarus Castrius saxo percussus, cedente ad ictum galea cum attonitus cecidisset, Mascareniæ interuentu seruatus est. Neque vltra sustineri superfundens se ex omni parte castrorum, poterat multitudo. Lusitani cum vndique pulsi transfigerentur, & oppugnari è F

diuerso

A diuerſo latere arcem, ſeu conſilio ſeu temere ſublata nunciaret vox; nequic-
quam obſiſtente Maſcarenia, nullius niſi vitæ memores ad mœnia portaſ-
que præcipiti curſu vertuntur, cupientem ſimul inuehi Mamudianum tor-
mentis è muro deterrent. Hic temerariæ eruptionis euentus fuit. Exinde
ſuo ipſi conatu ſegniores facti (vt in contrarium ſæpe migrant vitia) vix pro
muris obire ſtationes, vix recenti ſucceſſu elatis & ſubinde arcem aggre-
dientibus Indis obſiſtere; quoad refectis tandem ex pauore animis, rurſum
alacres, & obliterandæ ignominiæ cupidi, ad conſueta munia redière. At Ma-
mudiani, quo ſe magis magiſque obfirmatos ad continuandam obſidionem o-
ſtenderent; atque vt expeditiores ab continenti commeatus haberent; euripo
ad Rumæpolim, iactis vtrinque molibus, alterum pontem imponunt ea magni-
tudine ac firmitate, vt quamlibet onuſtas vehes tuto ac large tranſmitteret. Si-
mul, dies noctéſque fatigare ac premere Luſitanum; ſtantes muros frequenti
verberatione concutere; quæ minus commode balliſtis labefactari poſſent, ea
ſubditis ignibus calefacta, ſyphonibus acetum immittere; putrefacta continuo,
excindere ferramentis; igniferos è ſtupa, goſſipio, & ſulphureo puluere globos
in tecta conijcere; denique cuniculos, quod ea res proſpere ceſſiſſet, ad arcem
B vniuerſam euertendam pluribus ſimul locis agere. Aduerſus ea, Maſcarenias,
operariis auctus, non vna regione item obliquas aduerſáſque excauare foſſas;
tormentis ac miſſilibus ab omni parte hoſtes impetere; intergerinos ædium pa-
rietes perforare; qua tecti milites & mancipia commearent. Iiſdem fere die-
bus quibus hæc ad Dium fiebant, Goam de Fernandi & commilitonum clade
nuntius affertur. inde grauis mœſtitia ſimul & metus ciuitatem inceſſit. Præ-
tor, quamquam acri doloris morſu perſtrictus, tamen ad cæteros animandos,
lugeri filium vetuit. ipſe nitens purpura & ornatu alio ſumptuoſo, in campum
vna cum proceribus, velut animi cauſa, proceſſit. ibi, tum in gyros flexo, tum
curſu & ſaltibus incitato militariter equo, malum ſubinde Mamudianis intermi-
nans, cunctos vultu & oratione confirmat. mox in claſſis apparatum omnes de
integro curas ac neruos intendit. ac miteſcente iam hyeme, Aluarum Acuniam,
nauibus quinque, in quibus præter magnam inſtrumenti bellici vim, fiſtulatores
erant quadringenti, protinus iubet obſeſſos adire, ac ſuo nomine prohibere quo-
minus ante vniuerſę claſſis aduentum, pedes è munitionibus efferant: ſeſe pa-
ratis omnibus ad pugnam rebus breui affuturum. Cum ea manu profectus Al-
C uarus, circa Dium in aliquot naues Arabicas incidit. iis mercenaria variarum
gentium auxilia propinquus Sofaris quidam ad exercitum ſubuehebat. Alua-
rus, commiſſo feliciter prælio, naues expugnat. captum ducem in arcem in-
fert. huic magnum auri pondus ad redemptionem fruſtra offerenti, vna cum
primoribus abſciſſæ ceruices. capita in euripum conſulto proiecta, vt in con-
ſpectum vrbis æſtu accedente ferrentur. perlata atque agnita, iram in Luſitanos
ac rabiem hoſtibus acuere. At Prætor, appetente vere, Bazainum oppidum
nauarchis & militibus ad conueniendum edixit. atque ad cæteros excitandos
eodem ipſe confeſtim celocibus circiter quadraginta contendit. Coactis om-
nibus copiis quæ contrahi è vicinis regionibus potuere (ij fuere præter naua-
lem & aliam turbam, Luſitani bellatores mille quadringenti, Canarini auxilia-
res trecenti). Cambaicam oram ferro ignique perpopulatus, ad Mortuorum
inſulam nauibus circiter octoginta peruenit. Huc euocato Maſcareniæ mandat,
vti ad exſcenſionem cuncta quamprimũ expediat, ac ſine intermiſſione tormen-
tis vndique vallum hoſtium, & denſos aggeres quatiat, ruinaque patefaciat
in vrbem iter. Dictis obtemperatum, & paulo poſt Prætor incolumi claſſe
ſubſequitur. Ab auerſa parte arcis per triduum ſine tumultu expoſitus miles.

naues portum inuectæ, quam maxime tuto ab hostium telis recessu consi- D
stunt. Prætor, omnium postremus in terram egressus, vti munitiones intra-
uit; mirari faciem loci: solo æquatas turres ac propugnacula, alicubi nullum fos-
sæ vestigium; inædificatos mœnibus ab hoste muros, duasque propemodum ex
vna arces factas. contemplatus dein, quatenus licuit, hostilia castra, adhibitis pro-
ceribus, de summa belli consultat. Erant qui differendam eruptionem, & refi-
ciendum è maritima iactatione suaderent militem. ipse; ratus ad nominis Chri-
stiani dignitatem pertinere, ne vno quidem die Prætorem Lusitanum ab Indis
clausum teneri; nulla interposita mora certamen experiri constituit. militibus e-
dicit, curatis mature corporibus tertia vigilia præsto sint. Arcem, detractis val-
uis, ne qua in receptu spes vlli foret, Antonio Correæ cum idoneo præsidio in-
ter prælii tempus tuendam adsignat: consilio dein adiuuat rem, quod consilium
haud dubie victoriam peperit. Turris erat ad dextrum vrbis latus, qua in aper-
tum mare prospectus est: Syluerianam appellabant. ad eam quatiendam, quasi
ex illa parte descensio quæreretur, dromones pridie missi tres, è salo eminus
muri partem vehementi iaculatione diruerant. id vbi cognouit Prætor, Nico-
lao Consaluo, impigro viro, & rei maritimæ in primis perito, mandat, vti na- E
ues quæ remis agantur, præter nautas ac libratores, imbelli turba, lixis & calo-
nibus impleat: ij pariter ac nautæ hastas erectas singuli binas: remiges altera
manu remum, altera accensos funiculos teneant: libratores tormenta in hostem
veluti ad oppugnationem exerceant. Hoc modo instructam classem iubetur
Consaluus ad insulæ alterum latus, de quo dictum est, paulò ante lucem admo-
uere; vociferatione, bombarda, tympanis, tubis, quam maximum strepitum
ac tumultum ciere; alijs alijsque subinde locis descensionem ostendere, multi-
moda arte hostiles distinere copias. Hæc mandata Consaluo, cæteris item præ-
fectis, prout quæque res postulabat, sub vesperam edita imperia. Rumecan,
haud satis certus qua potissimum ex parte Lusitani essent erupturi, ad omnes a-
ditus æque terrestres atque maritimos, tormenta vigiliasque disponit; telorum
omnis generis ingentem copiam in muros aggeresque comportat: auget muni-
tiones: &, qua ex euripo descensus ad oppidum est, præaltas fossas leui super-
iniectu ramorum ac terræ latenter occæcat. Externi selectiq. militis (præter Gu-
zaratas Indosque, quorum maior multò erat numerus) in eam curam ac sumptū
acriter incumbente Mamudio, viginti millia in armis habebat. Ex iis ipsa robora
ad primos impetus excipiendos in fronte castrorū locat, firmatq. ab tergo subsi- F
diis: Rumæum pontem septingentis militibus insidet; reliquam multitudinem,
quo clamor, quo signa aduocarint; paratam ad omnia occurrere iubet. Rebus ita
prouisis, tanta virium suarum Mamudianos cepit fiducia, vti Lusitanorum pau-
citatem conatusque irriderent, vixque vniuersæ pugnæ subituros aleam cre-
derent. Lusitani contra, vti Christianos decet, vno Deo maxime freti, nihilo-
minus expediunt arma: atque ad condictum tempus ante Prætorium armati
conueniunt. Dies erat iij. Idus Nouembris, Diuo Martino sacer. Tum
loco excelso, vt vndique conspici posset, Antonius Casalius Franciscanus in-
signi pietate sacrificat: Deumque precatus, vt in hostes Ecclesiæ sacrosanctæ,
formidinem ac terrorem auerteret; Christianos, quo alacrius capessant pugnam,
noxis omnibus Pontificia potestate expiatos absoluit. Eosdem, Prætor, quod
pluribus agendi spatium non esset, paucis adhortatur, vti Christo duce, cuius tue-
antur causam, forti ac fidenti animo prœliū ineant. Ioannem ipsum Regem, vniuſ-
cuiusq. virtutis vel ignauiæ primo testem & spectatorem, mox remuneratorem
aut vindicem adesse putent. Indici totius imperij summam in eius diei certami-
ne verti nil ambigant. postremo sciant, præter naturam loci, ab se quoque
diligenter

A diligenter prouisum, vti segnibus timidisque nullum neque terra, neque mari ef-
fugium sit. Ex arce detractas fores, è portu naues in expeditionem emissas. Ma-
gnanimis, certam vel in morte victoriam, vel in victoria salutem, & præmia con-
stituta. Cum hæc agerentur, iam Nicolaus Consaluus classem è composito ad
alteram partem insulæ circumegerat: variisque (vti conuenerat) locis descensũ
& oppugnationem ostentare pergebat. & nox adiuuabat inceptũ, ex incerto spe-
ciem omnium multiplicem oppidanis intuentibus reddens. & in Prætoria subli-
me vexillum, ac lumen in puppi, ad hæc, densi tota classe ignes, tormentorum
fragor, micantiaq. arma, & mistus hominum vocibus ac tympanorum pulsu tibia-
rumque concentu Martius tubarum sonus; Castrium cum omni exercitu adesse
monstrabant. Eo terrore Consaluus omnium oculos in se conuerterat: vt non
ex vrbe tantum, sed etiam è castris, armatorum agmina, relictis præsidiis ad ma-
re concurrerent. id vbi à speculatoribus accepit Prætor, in primo tumultu, an-
tequam dolum clarior proderet lux, instructas, prout angustiæ loci ferebant, co-
pias; (ferme tria erant hominum millia) pluribus simul portis emittit. primum
agmen ducebat Mascarenias è veterano milite, ac perito locorum, atque ad eius
imperia dudum adsueto: accesserant è reliquo exercitu quadringenti. cum cæ-
B teris modico interuallo sequutus est Prætor. Cingebant latera spectatæ fortitu-
dinis viri. Vna Casalius ornatu quam augustissimo trabeatus, Christi ad Crucem
affixi attollens imaginem, concionabundus aderat. Eius hortationibus inflam-
mati Lusitani, simulque diuina & humana pleni spe, clamore consentienti ad ca-
stra succedunt: ac semiplenas adorti stationes, è vallo deijciunt: & partim stratos,
partim integros aggeres murosque, scalis, contis, humeris innixi transcendunt;
hostemque obuium, hastis, gladiisque conficiunt. Ad eius rei nuntium Rume-
can vacuam ratus arcem, cohortes aliquot ad eam occupandam circuitu capto
iubet extemplo contendere, ii, ab Antonio Correa, quamquam patentibus por-
tis, magna cum cæde pulsi. Alia item manus ad opem castris ferendam à mari
submissa. inde aliquot locis atrociter dimicatum est. id adeo ex ipsa vulnerum
fœditate perspici potuit. Cosmo Paiuæ gladio femur abscissum. Vasæo Fer-
nando, cum sese in hostes acrius immisisset; decisus ab tergo thorax, perque pla-
gam nudata vitalia: cuidam, quod super aures oculosque eminebat, à reliquo ca-
pite, prope ad ostentationem artis, vno acinacis ictu diuisum est. Circa vnam i-
tem è turribus, qua Prætor ipse constiterat, multum sanguinis fusum: & vexil-
C lifer Eduardus Barbutus, inter scandendum ter ab hoste præcipitatus, repetito
quartum conatu in pinnas euasit, ibique per vim Lusitana signa constituit. Ex-
inde ingens Mamudianos inuasit pauor, & fuga passim fieri cæpta. perterritis,
hinc Prætor, illinc Mascarenias pertinaciter ab tergo cum suis instant, immistiq.
fugientium turbæ eodem impetu in vrbem irrumpunt. ibi redintegrata pugna,
& æquis aliquandiu viribus mercenarij ac transfugæ maxime resistebant. Vrgen-
te dein vehementius Lusitano, quantum se inuehebat hic, tantum illi de loco de-
moti. atque vti denuo inclinarat certamen, Lusitana vis vltra sustineri non po-
tuit. Fusi Mamudiani, insula trepide relicta; super alium alij ex vtroque ponte
sese in continentem eijciunt. multi in turba obtriti, multi à persequentibus inter-
fecti. Castris & oppido Lusitanus vno die potitus. in oppidanos deinde nullo
discrimine sexus ætatisue sæuitum est. Mascareniæ præcipue cohors, dolori
atque iracundiæ paruit: Mahometicamq. perfidiam, cæsos tot prælijs commili-
tones, & diuturnæ obsidionis mala ad satietatem vlta est. armati iuxta & inermes,
pueri senesque, viri pariter ac fœminæ trucidati. vsque ad brutorum animantiũ
cædem atrox ira peruenit. regium Cambaiæ vexillum, & alia signa relata com-
plura. castrensis æque atque vrbana præda militi cessit. vtrobique tabernas aper-

tas, paratam expositamque rerum omnium copiam; triclinia strata, & appositos D
cibos velut in media pace (adeo Lusitanum Indus contempserat) inuenerunt. Si-
mon Pheus & socij, ad catenas demendas frustra quæsiti. ab irrito sub muris
colloquio Mamudiani Madabam vinctos attraxerant. hosce dein, & vna ciuem
Goanum Athanasium Frerium cum militibus viginti; dũ lembo Dium peterent,
vi tempestatis ad Surratum nuper eiectos, ab nuntio cladis acceptæ Mamudius
rabie furens iugulari omnes iussit. in cisternam proiecta cadauera. Cæterum in
prælio è nostris desiderati circiter sexaginta: ex hostibus ad quatuor millia. Ru-
mecan imperator (incertum à quo peremptus) inter cæsorum aceruos gregali
amictu vix tandem est agnitus. sexcenti viui, in ijs principes aliquot, in potestatem
venere. Præter innumerabilem armorum ac telorum copiam, ænea tormenta
maiora in castris reperta quinque & triginta, è quibus vnum Arabicis inscriptum
notis, rudi opere factum, sed inusitatæ magnitudinis, in armamentario Olisipo-
nensi conspeximus. Clara admodum & gloriosa Lusitanis hæc quoque victoria
fuit; vel magnitudine periculi, vel prædicatione omnium & fama: celebritatem
auxere diuina miracula, quod hostes ipsimet affirmarent, conserta iam pugna,
maiores aliquot ballistas, applicitum quater ignem, cælo minime pluuio, respuisse:
& super ædiculam arcis, apparuisse mulierem cœlesti lumine radiantem, cuius ful- E
gor ita adspicientium oculos mentesq. perstringeret; vt, cæci propemodum, ne-
que in ordines ire, neque in vnum conglobare se possent; ac tanto superiores nu-
mero, tamen, immutata repente rerum omniũ specie, in denos Lusitanos pugna-
turi singuli viderentur. inde consternationem, & fugam ortam. Prætor, ab tam
felici euentu primum Deo supplicationes habendas curauit. collaudato dein exer-
citu, laureatas ad Ioannem Regem litteras misit, militumque ac ducum virtuti
minime maligne testimonium tribuit: inde hostiles omnes munitiones æquauit
solo; pontes quibus insula continenti iungebatur, interscidit. Simul, ad reficien-
dam augendamque arcem, admotis ipse ante alios manibus, cunctos accendit: at-
que vt ingenti labore militum; ita non magno sumptu, intra paucos menses partim
repurgatæ ruderibus fossæ; partim etiam turres ac mœnia restituta: iisque, ad ex-
tremum, laxiore circulo noua fossa nouique muri circundati. Hisce rebus pera-
ctis, & stipendio militibus persoluto, Prætor ineunte autumno victor Goam in-
solita omnium ordinum gratulatione reuectus est. Per eosdem ferè menses Idal-
can in Bardesianos & Salsetanos fines, eadem qua nuper iis Lusitano cesserat le-
nitate, ad vectigal portoriumq. exigendum armata manu procuratores immise- F
rat. Aduersus hosce, modicis copiis Prætoris iussu profectus Iacobus Almei-
da, eiectos ex agris, Pondam trepida compulit fuga, castellũ, vti supra docuimus,
magnis operibus ab Azedecane munitum. iis cum ab Idalcane subsidia mitteren-
tur, Castrius ipse cum duobus millibus peditum, equitibus ducentis in ea loca tra-
iecit. Ad eius aduentus famam, pauidi hostes, ne exspectata quidem oppugna-
tione, castello agrisq. excessere. Castrius Ponda recepta & euersa, Goam rediit:
inde aduersus Mamudium reparantem bellum, protinus classe contendit lembo-
rum aut biremium centum & viginti, quibus Lusitani mille octingenti, & è sociis
Naires quingenti vehebantur. Cum hisce copiis in Cambaiam delatus; alijs atq.
alijs locis milites sub signis ad populandam oram agrosque duxit. Cum diu ne-
minem obuium habuisset armatum; ad Barocum deniq. vrbem cum equitum mil-
libus quinque acie instructa sese illi obiecit Mamudius ipse Rex. Turritos ele-
phantos, & curulia tormenta in prima fronte locauerat; post elephantos in dimi-
diatæ Lunæ figuram instructo equitatu substiterat. Neque Castrius detrectauit
certamen. Vbi ad teli iactum est ventum, repente Mamudiani referunt gradum,
haud tamen confusis turmarum ordinibus; & intra conspectum hostium, loco re-

motiore

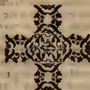
A motiore consistunt. Tam subiti receptus causa in occulto est. Sunt qui ab Tur-
ca quodam ex præfectis monitum dicant Regem, ne florem nobilitatis, & vna
suum ipse caput furentibus rabie ac temeritate Lusitanis obijceret. Sunt qui pu-
tent eo consilio recessisse, vti auiditate pugnandi pertractos intra sua præsidia
Lusitanos, ex omni parte circumueniret. siquidem è toto regno copias ingentes
equitum peditumque in loca vicina contraxerat. Vtcunque sese habeat res, Ca-
strius ad ostentandam fiduciam, integris item ordinibus, aliquantulo spatio ce-
dentibus instare perrexit: dein torrente desuper Sole, armisque degrauantibus,
expressa ab tanto Rege timoris confessione contentus, incolumem exercitum
præter oculos Mamudij, cum plausu cantuque ad naues reduxit. Patanem in-
de Arabum coloniam metu ab incolis relictam, itemque Patem eiusdem tractus
oppidum celebre, & alia emporia multa, plurimas naues incendit: magnum mor-
talium numerum partim occidit, partim cum alia omnis generis præda captiuos
auexit: sata, villasque, & conditas horreis fruges exussit. Eam vastitatem
per se grauem, spatium temporis grauiorem fecit. Tres fere menses circumla-
tus belli terror ac populatio: & Mamudij conatus in multum tempus ea clade re-
pressi. Inde Prætor confirmato Diensi præsidio, renauigans Goam, ex itine-
B re Dabulum oppidum Idalcanis maritimum vi cepit, direptoque flammas inie-
cit. Idalcan, absente Castrio, in Salsetanum rursus agrum, externorum magna
ex parte militum octo millia miserat, equites septingentos. Abassini erant,
Arabesque Turcis immisti. Duces iis quinque pari imperio præerant, ita vt plu-
ribus sententiis in decernendo staretur. ad Marganum vicum munierant castra.
Prætor, vti Goam insulam attigit; priusquam vrbem intraret, nouis copiis au-
ctus, ab Agacino (id loci nomen ad veteris Goæ ruinas) illico in Salsetanam ter-
ram transmisit ratibus. Lusitanorum peditum duo millia, equites centum &
octoginta; pedites Canarinos ex eadem insula Goa item bis mille; Naires sa-
gittarios peltatosque trecentos ducebat. Eius aduentu cognito duces hostium
silentio noctis in locum natura tutiorem se recepere. à fronte fluuius, ab tergo
mons editus claudebat, eorum vestigijs acriter insistens Prætor, in castris ab ho-
ste desertis ea nocte consedit. ibi refectus ex itinere miles. Postridie, diuisis
quadrifariam copijs, intentus prælio ad hostem ducit. Lusitanos interim, tan-
quam non cum armatis ac pluribus dimicandum, sed quasi par pecorum grex
mactandus foret, accensa cupiditas inuaserat pugnæ: minisque ac denuntiatio-
nibus plerique ad signa contineri vix poterant. ex iis quinquaginta fistulatores,
C inconsulto Prætore, deuiis callibus antegressi, flumen vado traijciunt, inter-
clusique ab suis temere hostem lacessunt. in eos continuo Arabicus equitatus e-
missus; cumque pauci à pluribus premerentur, atque retro ad flumen trepidi ce-
derent; conspicatus laborantes Prætor, ad opem circumuentis ferendam amne
transmisso cum paucis equitibus aduolat: perque ignium riuos, quos iactæ à
Mahometanis ardentes duxerant ollæ, perque media tela hostem aggressus, tan-
diu sustinuit pugnam, quoad ab tergo reliqua superueniret acies. Eo primum
certamine (ita per litteras iusserat Rex) cum Sancto Iacobo, Diuus quoq; Tho-
mas Apostolus inuocatus. & is ipse dies forte natalis erat Apostoli, xij. Kal.
Ianuarias; quæ res animaduersa, fiduciam animosque militibus auxit. Simul
etiam Casalius idem qui nuper ad Dium, Christi pro nobis è ligno pendentis ef-
figiem excelsam gerens, commemoratione tantæ caritatis identidem addebat sti-
mulos. Neque ad superos vota, neque ad homines hortamenta irrita fuere.
Euidens tum quoque cæleste numen Christianis affuit rebus. Et Lusitani pro-
ceres, nouo ardore concepto, in Mahometanas cateruas impetum dant. Al-
uarus Castrius primo incursu duos ex equis præcipitat; stricto dein gladio sese
medios

medios in hostes immittit. Ioannes Ataidius vnum ex primariis deturbat: in- D
de non gladio tantum, sed manu atque impressione vrget aduersos. Franciscus
Syluius, effuso item vno, cum tribus simul capessit pugnam, atque omnes in-
terficit. Iacobus Almeida vnum é quinque ducibus hasta transfigit. Aluarus
Camigna tres equites, Aluarus Gamma duos, Antonius Persona totidem ster-
nit. Saluator Fernandus vexillifer, ad cæteros magis magisque incitandos, in
mediam hostium aciem seque & signum intrepidus intulit. Dum hæc ab antesi-
gnanis fiunt, nequaquam ab aliis interea cessatum. acriter vbique gesta res:
magna passim edita strages. ac nisi prælio interuenisset nox, é tanto hostium nu-
mero pauci omnino superfuissent. Sub vesperum cœpta pugna, circiter vnius
horæ spatium habuit. arrepta dein fuga plenos vulnerum ac pauoris Mahometa-
nos tenebræ simul ac syluæ tutatæ sunt. Eorum equites cecidere centum & quin-
quaginta: sexcenti pedites: é quinque præfectis, occisi tres. in iis Celabatecan
Turca, magna inter omnes auctoritate. é reliquis, alter duabus acceptis plagis
ægre tandem euasit: alter incolumis, per densas cohortes incitato equo sibi viam
aperuit. E Lusitanis vnus tantum desideratus, Ioannes Carriagius, Goanus ci-
uis, & Naires duo: vulnerati Lusitani quatuor, Naires haud amplius tres. Hæc
omnia postmodum ad Ioannem Regem fuse perscripsit Prætor, idemque multi- E
plici intra vertentem annum parta victoria, Goam vrbem specie triumphantis in-
uectus est. Sub hæc, perhonorificum de rebus ad Dium gestis decretum Regis
allatum. ex eo cum alia fortibus viris diuisa præmia; tum veteranis ad Bazainum
agri assignati. Prætor ipse laudatus verbis amplissimis, & Proregis titulo deco-
ratus est: eidem super honorarium stipendium, decem auri millia dono data, &
in tres annos prorogatum imperium. Sed, quæ rerum humanarum vanitas est,
Castrio non diu licuit vti honore ac beneficentia Regis. é magnis laboribus vi-
giliisque lenta correptus febri, gementibus bonis, intra paucos menses extin-
guitur, vir omnium consensu æque belli ac pacis artibus clarus. Huius ingenium
& industriam varii per omnem ætatem casus exercuere. Olisipone, adolescens,
ob clandestinum matrimonium eiectus à patre, in aliam partem vrbis migrauit.
ibi, quamquam in magnis rei domesticæ angustiis, cum Petro Nonnio eiusdem
vicinitatis, illustri mathematico, familiaritatem iniit, multaque ab eo per otium
de rebus astronomicis, ac de nautica in primis arte cognouit. Ab ea commen-
datione, ipsomet insinuante Nonnio, in Ludouici principis amicitiam peruenit.
Ioannis Regis frater germanus hic erat: idemque eximius bonarum artium pa- F
tronus ac præses. Ab eo cum auxiliaribus copiis ductus in expeditionem Cæ-
saris Tunetanam, egregium sese virum & manu, & consilio præbuit. Inde cũ
Garzia Noronia in Indiam ab Rege missus; magnam sibi rerum Indicarum noti-
tiam peperit: eamque litteris ingenti labore ac subtilitate explicauit. Ab Olisi-
pone Goam vsque, singulorum dierum iter; locorum aspectus ac situm; altitu-
dinem Solis ac poli, diligentissime persecutus est. Idipsum rursus præstitit
oram legens ab Goa Dium vsque, & ex partium dimensione, multis oppidis vi-
cisque vocabula antiqua restituit. ii commentarii, Ludouico dicati, in Acade-
mia Eborensi (quam Henricus dein Cardinalis regali munificentia condidit) ad-
seruantur. Extant eiusdem Prætoris ad Ioannem Regem epistolæ: in quibus,
præter communis boni studium insigne, non vulgarem insuper tum militaris,
tum politicæ rei scientiam facile animaduertas. Et, quod hæc omnia superat,
vsque adeo pius perhibetur fuisse, vti quantalibet stipatus aut nobilium aut ple-
bis frequentia; ad Crucis adspectum illico positis humi genibus, oculos in cœ-
lum cum attenta quadam veneratione defigeret. huic pietati non sine causa vi-
ctorias vulgo acceptas ferebant; quas breui tempore, paruisque copiis, non pau-

cas

A eas neque obscuras de nominis Christiani hostibus reportauit: hoc etiam nomine felix, quod morienti Xauerius affuit, & in extremo illo certamine opem egregiam tulit. Castrio vita functo (annus tum agebatur seculi huius octauus & quadragesimus) successiones quas vocant, de more consultæ. prima Ioannem Mascarenium, cuius modo meminimus, nominabat. is, quod in Lusitaniam paulo ante redierat, solutus alter codicillus Prætorem declarauit Garziam Salam, grandi iam ætate virum, multisque in eadem prouincia honoribus domi pariter ac militiæ clarum. Huic, ritu solenni tradita extemplo gubernacula. Atque eo lætius fuit eius initium magistratus, quod per eos ipsos menses, è Dominicana quoque familia prædicatores in Indiam peruenere. Duodecim erant numero. Antistitem habebant Iacobum Bermudiũ Castellanum. Hisce, ac venturis deinceps fratribus, templum cœnobiumque Goæ magno rei Christianæ bono, & vrbis ornamento conditum est.

Libri tertiidecimi Finis.

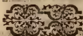

HISTO-

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. QVARTVSDECIMVS.

SVB idem tempus quo hæc in India gerebantur, in vltimas quoque terras portâ præter spem & exspectationem ingens Euangelio patuit. Angerus erat in Iapone quidam, maritimo in oppido Cangoxima honesto loco natus, regni quod Saxumam appellant. Is, contracta cum Lusitanis institoribus amicitia, de religionis Christianæ mysterijs, ac simul de Xauerij sacerdotis vita rebusque quas gereret, multa ex iis in familiari sermone percepit. inde paulatim, & veritatis, & Xauerij tanto studio est captus, vti ad eum inquirendum, vasto & ignoto sese mari absque vlla dubitatione crediderit. profectus ducibus Lusitanis iisdem, post varios errores atque discrimina, Malacæ Xauerium (qui è Molucis Indiam repetens eadem in vrbe substiterat) summa sua cum animi voluptate conuenit. atque vt pater item de Iaponiis mira quædam audierat, mutuo earum congressu & aspectu valde lætatus, crebris deinde colloquiis varia ex iisdem sciscitari non destitit. percommode ad singula respondebant: minimeque vulgaris inesse cunctis, ac præsertim Angero, tum indoles, tum humanitas visa. ergo Xauerius, vt primum Indica negotia transegisset, Iaponios (quod iam ante cogitarat) omnino adire constituit. Interea, quod Parauana & finitimæ Indorum Ecclesiæ erant illi ex itinere inspiciendæ; Angerum Goam via breuiore præmisit. Ioannem Beiram, Nunnum Riberium, Nicolaum Nonnium socios Molucas petere iussit. Malacensis catechismi, quem negligi aut remitti nolebat, munus Vincentio Viegæ externo sacerdoti egregie probo concredidit. Mox ipse perquam difficili ac periculosa nauigatione Cocinum delatus, inde ad Cori promontorium Piscariosque traiecit fines. ac suis qui in ea regione curabant, Antonium Criminalem communi consensu præposuit: neophytos ad perseuerantiam adhortatus est; oratoria recognouit; nec leuibus denuo signis atq. miraculis Christianæ fidei veritatem ostendit. morbos depulit: dæmonia exegit: mortuos quin etiam reuocasse perhibetur; quod tamen vt postea fateretur ipse, quamquam gr. uissimorum hominum prece fatigatus, adduci non potuit. Hisce aliisque in ora Piscaria gestis rebus, ad vrbem Goam summa ciuium gratulatione peruenit paulo anteq. am Prætor Ca-

strius

A strius è vita discederet. huic animam agenti (vt supra significatum est) affuit. Angerum vna cum famulis probe institutum, sacro intinxit latice, ac Paulum appellauit. famulorum alter Ioannes, alter Antonius nominati. ea, messis Iaponicæ fuere libamina. simul, è sociis alios alio: Alphonsum Cyprianum genere Castellanum, in Diui Thomæ Coloniam; Gasparem Berzeum, ortum in Belgis, Armuziam destinauit. Goani collegii ac seminarij domesticæ disciplinæ consuluit. Indica suorum domicilia, dum abesset, Paulo Camerti cuncta subiecit. Interim vero, Iaponicam ad expeditionem, instante iam die, se ipse diligenter parabat. is vbi percrebuit rumor, piorum greges ad illum protinus lacrymabundi conueniunt. monent, obsecraut, obtestantur, ne semet vltro tam ancipitem ac periculosam in aleam det; neu publicam rem, quæ ipsius vel in primis nitatur capite, eiusmodi consiliis tantum in discrimen adducat. Sane quam multa erant, quæ quamlibet animosum hominem ac fortem, absterrere à tali itinere possent. primum ipsa longinquitas. quippe leucas amplius mille treecentas distat à Goanis finibus terra Iaponia. dein, multis in regionibus, ac præsertim circa Somatram ac Sinas, mare à piratis infessum, itemque à Sinarum præsidiis, qnæ sæpenumero in peregrinos omnes nullo discrimine tamquam in hostes inuadnnt. idq. tum
B erat extimescendum magis, quod Sinas inter & Lusitanos nondum essent plane reconciliata commercia, neq. locus foret Sinarum vllus, quo Lusitanis ad contrahendum aperte descendere, aut vbi tuto commorari liceret. memorabantur etiam variis locis insidiosa vada syrtesque, nondum ad plenum iis cursibus exploratis. itemque Eoi pelagi natura, quod sæuum, & vastum, & verticosum, totas haud raro naues absorbet. & super hæc, præcipuus nautarum terror, ecnephias typhon; suetus in ea vel maxime plaga furere: & ipsa cum oneribus vectoribusque nauigia, in asperum sæpe littus ac saxa torquere. Cum hæc & alia multa ad timorem proponerentur, satisque mirari se posse amici negarent, cur tanto rerum vsu, tali sapientia vir, tantis periculis obiiceret sponte se se, relictaque in vicino segete, cuius ipsemet sementem fecisset; tam longinqua, tam operosa, tam incerti prouentus noualia peteret; At ego (inquit ille) satis mirari non possum, cur infinitam Dei vim pariter & clementiam quotidianis præconiis celebrare soliti, eidem nunc potentiæ ac bonitati, meo potissimum in capite diffidatis. Anne vos præterit, qui rerum omnium arbiter sit, huic animata æque atque inanima, prorsus ad nutum omnia deseruire? Testis haud semel vnda, quæ se se Domini ac famulorum postea gressibus, mutata illico natura, calcandam exhibuit. Testes venti ac procellæ, quæ perfusis vltimi exitii horrore discipulis, vno Christi imperio conciderunt. Testis inclytus ille Iob, in quem nihil omnino, nisi ex Domini voluntate, malo dæmoni licuisse comperimus. Testis denique (ne in re aperta sim fusior) veritas ipsa, quæ capitis nostri capillos omnes numeratos esse, ac ne vnum quidem ex iis periturum, disertis verbis affirmat. ergo, sicuti Regum ducumue internuntii ac præcones, regiis duntaxat insignibus freti, per media castra, per instructas armatorum phalangas ac tormenta disposita, vadunt securi & inermes; ita, diuinarum legum interpretes, gentiumque doctores, vna summi Regis tutela ac maiestate subnixi, per varia terræ marisque pericula, atque adeo per intentas vndique machinas ac mucrones, quocumque res postulat, intrepidi atque alacres penetrare non dubitant. At enim isti ipsi quos narras, in latrones incidunt, laniantur à feris, naufragia faciunt: variis implicantur morbis; æstu, frigore, fame, siti, rerum omnium egestate laborant; circumueniuntur consceleratorum insidiis, factionibus opprimuntur; tyrannorum iussu omnibus suppliciis excruciati mactantur. Concedo: & quidem hisce itineribus olim Apostoli ac martyres ad sempiternam gloriam peruenerunt. Sed idem contendo; hæc omnia

nia ad illorum vel probandam fidem,vel conſtantiam illuſtrandam,Diuina tantum
diſpenſatione permitti. Nam alioqui refertæ hiſtoriæ ſunt exemplis eorum, D
quibus eſurientibus angeli miniſtrarint cibos, quorum leuandæ ſiti, puriſsimi ſu-
bito fontes è terra emicuerint; quibus, poſita extemplo ſæuitia, flatus ac tempe-
ſtates obſecundarint; quos, voraciſsimæ & in alios ferociſsimæ belluæ, propa-
lam blandiendo permulſerint; quos vel exquiſitiſsima lictorum carnificumque
tormenta nil læſerint; queis ferrum, equulei, virgæ, rotæ, flammæ peperce-
rint. Atque in eiuſmodi certaminibus, tametſi non ſemper explorata victoria
eſt, multique ac magni ſæpe conatus in irritum cadunt; tamen diuinæ gloriæ &
hominum ſaluti ſeruientem, fidenter omnia tentare, moliri, experiri par eſt. Ita
ne vero? ad leuiſsimam incertamque prædam, per denſas acies, micantes gladios,
& volitantia tela cæco impetu ruet miles; inanes honorum titulos, & ſpecioſa vo-
cabula, nihil aut modicum duratura, ambitioſus per ſummam indignitatem atq.
miſeriam, quotidianis obſequiis, adulatione ſeruili, valetudinis damno, patri-
monii profuſione captabit; ſordidarum mercium cauſa, quæque dumtaxat cor-
pori ſeruiunt & vetuſtate facillime corrumpuntur, inſtitor ac nauicularius, terra
vnde ortum habet, relicta, veluti ruptis naturæ fœderibus, ventorum ac maris
iræ ſeſe permittet; obiectuſque fluctibus ac piratis, ignotum orbem, peregrina- E
rum auium inſtar, ignota ſemper littora pererrabit; nos, propagandæ religionis,
amplificandi Chriſtiani nominis, omnipotentis Dei demerendi; ſeruandi huma-
ni generis gratia; inopiam, ærumnas, incommoda, mortem denique recuſabi-
mus? præſertim cum illorum temporarios labores, ab improba plerunque cupi-
ditate profectos, mortemque vnam, altera ſæpe mors, & ſempiterni labores, at-
que infiniti cruciatus excipiant; noſtram induſtriam operamque, ſi in officio ac
fide ad extremum vſque perſtemus, beatiſsima æternitas, immortales coronæ,
immenſa præmia maneant. nihil ergo ſit tanti, quo noſtra de Deo, deque homi-
nibus benemerendi ſtudia retardentur. Nam quod Goanæ Eccleſiæ, viciniq.
huiuſce tractus, abſente me, ſolitudinem pertimeſcitis; agnoſco pietatem veſtrã.
ſed ne in hanc meſſem operæ deſint, ſatis à me, vt in tanta noſtrorum paucitate,
prouiſum eſt. Paulum Camertem eximia caritate virum, Goano collegio; An-
tonium Criminalem, inſigni virtute paſtorem, Eccleſiæ Parauanæ cum idoneis
adiutoribus vtrumque præfecimus. Ad hæc, epiſcopum habetis in vrbe vigilan-
tiſsimum; Franciſcanos, Dominicanoſq. fratres, veſtri amantiſsimos cupidiſsi-
moſq.: præter hoſce, alij quoq. ſubinde ſacerdotes è Luſitania ſuperuenient.
Vltimis, vltimis, inquam, nationibus, ad quas læti ſalutis nuntij, nullo vnquam F
tempore allati ſunt, rectus ad vitam æternam callis tandem aliquando monſtran-
dus; ac teterrima dæmonum ſeruitute miſerandum in modum oppreſsis, Chri-
ſtianæ libertatis cominus attollenda vexilla. Neque enim pro Luſitanis tantum,
aut Canarinis, aut Parauis, ſed pro vniuerſo hominum genere, quot quot vbiq.
ſunt, fuere, futuri ſunt, redemptor idem & conditor IESVS vitam ac ſangui-
nem in Cruce profudit. quibus miſerrima captiuitate detentis, cum in idipſum
à præpotenti Deo vocatus deſtinatuſque ſis, non omni ratione conſuluiſſe, neque
per inuia quamuis & aſpera ſacrum Euangelium pertuliſſe; extremæ non modo
ignauiæ, ſed etiam perfidiæ crimen eſſe quis ambigat? Proinde faceſſant quere-
læ, abſint complorationes, ſingultus ac ſuſpiria ſileant. quin potius, vti Chri-
ſtianos, & Dei hominumque amantes decet, meam hanc expeditionem, fauſtis,
vt ita dicam, ominibus, & ſtudio incenſis apud Deum ſuffragationibus proſequi-
mini. Hiſce dictis leuato vtcunque mœrore, conſcendit nauim Aprili menſe,
anno poſt Chriſtum natum MDXLIX. Comites habuit è ſocietate Coſmum
Turrianum, & Ioannem Fernandum Hiſpanos: de externis, Paulum famuloſque
Iaponios.

A Iaponios. Cocinum ab Goa primum, inde Malacam exeunte Maio uenere. Hic patri quo intenderat pergere cupienti, nauis Lusitanorum nulla sese obtulit. Iuncus erat Sinarum in Malacensi portu, & quidem piratica infamis. vulgo latronis iuncum appellabant. Cum hoc ipso latrone Xauerius (tanta inerat eius menti fiducia diuinæ tutelæ, tantus ardor liberandi ab dæmonũ seruitute Iaponios) certa mercede paciscitur, vti relictis ad læuam Sinis; ipsum & comites in Iaponem extemplo perducat. soluere viij. Kal. Iulias, ipso Diui Ioannis Baptistæ die natali. Post multa nauigationis incommoda, & nautarum fraudes, Cangoximam, Angeri, vti dictum est, patriam attigere xviij. Kal. Septembris, qui dies Assumptæ in cœlum Deiparæ Virgini sacer est. Xauerius à Pauli propinquis atque domesticis amanter exceptus, vixdum recreatis à maritima iactatione comitibus, ad Christianam rem animum adiecit. linguæ primum Iaponicæ rudimentis ad instar pueruli summo studio ac sedulitate instituit operam dare. in præcipuis dein fidei Christianæ capitibus conuertendis, quamquam enixe adiuuante Paulo, tamen ob rei difficultatem, & mysteriorum altitudinem, & linguarũ inscitiam, complures dies ingenti labore miseriaque desudatum est. postremo, iis in codicem vtcunque relatis, ex eo codice Xauerius balbutire ad populum vna cum sociis cœpit. magni extemplo concursus ad eos facti. atque, vt procacia & acuta sunt

B Iaponiorum ingenia, ridere alij solœcos barbariemque; alij, quid ea lectione significaretur, ambigere; alii peregrinum habitum cultumque demirari: alii etiam, com munis consuetudinis ac morum ignaros, probris & cauillis petulanter incessere. nec deerant, qui eiusmodi ludibria detestati, miserarentur innoxios; nec spernendum vtiq. genus hominum interpretarentur esse, qui tam remotis è regionibus, docendi tantum gratia, periculo maximo, nulla mercede venissent. Xauerius interea sociique nihil de studio & contentione remittere. ad hæc, normam eam tenere viuendi, tamque illustria sobrietatis, patientiæ, mansuetudinis, omniumq. virtutum exempla præbere; vti veram ac salutarem doctrinam afferre se, factis mo ribusq. multo magis, quam dictis aut scriptis ostenderent. Inde haud leuiter com moueri ciuitas cœpta; nostrisque non ad magistratus modo, sed etiam ad Regem qui tum extra oppidum agebat, Paulo præsertim adnitente, facile patuit aditus. Commercium is Lusitanorum auide iamdudum expetebat, quos ad vicina emporia cum pretiosis oneribus commeare didicerat. apud eos quod plurimum gratia & auctoritate Xauerium valere Paulus & famuli testarentur; valde sese illi

C comem & humanum initio præbuit. quin etiam prolatam à Paulo, Christi & Sanctissimæ Virginis matris imaginem veneratus, idipsum fieri ab omnibus qui aderant, imperauit: ac prædicandi Euangelii, & baptizandæ ritu Christiano gentis potestatem haud grauate concessit, eaque de re, publica edicta proposuit. Ac Bonzii etiam (quo de hominum genere supra demonstratum est) superstitionum Iaponicarum antistites, vel nouitatis gratia capti, vel suis opibus ac maiestate confisi: cum nihil ab ignotis præsertim externisque sibi metuerent, fauere tum quidem Xauerio videbantur. ergo Christiana paulatim sacra in vrbem inducta. Pauli primum vxor & filia, tum propinqui & amici complures, eodem Paulo dies noctesque hortante, monente, docente, ad baptismum adducti. hosce deinceps alii subsequuti; quibus ad virtutem ac pietatem excolendis, operam Xauerius in primis impendebat assiduam. Decretum erat illi, simulatque aliquem eius linguæ vsum nactus foret, Iaponis caput Meacum adire, & quo expeditior ad cæteros prædicatio esset, Regi primum ipsi vel Imperatori, quem vniuerso Iaponi præesse audierat, Euangelium afferre: sed Regis præcipue Cangoximani promissis ac precibus, & oblata

rei bene gerendæ spe, diutius quam cogitarat in eadem vrbe detentus est. Inter D hæc, negotiatores Lusitani cum mercibus Firandum regni Figensis appulerant. id vbi Cangoximæ cognitum est; periniquo tulit animo Rex, vicinos dynastas insperatis augeri opibus, at se diuturna lucri aduentitij exspectatione frustrari. ex eo tempore sensim auersari Xauerium cæpit, & ab ipsius doctrina præceptisque refugere. Bonzij quoque, posteaquam Christianis institutis vitia sua reprehendi; Euangelii luce mendacia prodi, sanctissimis decretis conuelli nefaria dogmata; denique discipulos & sectatores ab se auocari animaduerterunt; immutata subito voluntate, Xauerium exsecrari, fictis criminibus ipsum & socios in inuidiam adducere; publice priuatimque maledictis lacerare atque proscindere; offensum iam Regis animum nouis in dies facibus instigare. neque ab incepto destitere; quoad reuocato priore edicto, rursus pœna capitali sancitum est, ne quis omnino, relictis patriis auitisque noua & peregrina sacra susciperet. Xauerius, æquitate animi ac summissione furentes lenire nequicquam conatus, multaque & grauia perpessus incommoda, Meacum quo pridem intenderat, abire decreuit. Christianorum numerus in vrbe Cangoxima ad centum ferme peruenerat. Paruulum eum gregem, Paulo commendat. ipse, vertente anno, mœrentibus lugentibusque neophytis, & gratias immortales agentibus optimo patri, E Firandum ad Lusitanos cum Cosmo Turriano & Ioanne Fernando progreditur. ibi vero, cum à Lusitanis ipsis ingenti gratulatione, tum in eorum gratiam ab regulo per honorifice acceptus est; &, quod optabat vnum, illico facta legis Euangelicæ promulgandæ potestas. iam linguæ paulo maiorem notitiam noui præcones erant nacti. ergo, partim dicendo, partim aliis, alijsque, prout res postulabat, periochis è codice recitandis, & super hæc, in oculis omnium innocenter & caste viuendo; plures paucis diebus Firandi, quam toto anno Cangoximæ ad Christum adiunxere. iis Cosmi Turriani curæ fideique concreditis, Xauerius cũ Fernando Meacum petens, circa Octobris initium, sæuiente iam hyeme, Amangutium, leucas fere centum à Firando processit. ea tũ erat vrbs perampla (nam aliquoties dein ferro & flammis euersa est) in Iaponis ferme vmbilico sita, ac Regem habebat longe lateque imperantem. Ad eum Xauerius accitus Fernando comite accessit. ille de vno cœli terræque conditore, de lapsu angelorum hominumque, de redemptore generis humani IESV Christo Dei filio, de sempiternis pœnis ac præmijs, ex eo quem dixi libro multa expromenti Fernando, vnius horæ spatio mirum in modum attentas aures præbuit: dein; vt sine honore, ita sine iniuria vtrumque dimisit. eadem ferme nostri quotidie bis ad circumfusam multitudinem per uicos & compita prædicabant, obsoleto ac peregrino vestitu, nulla pompa vel apparatu verborum. Nihil initio tam nouum aut absurdũ ad Amangutianorum aures oculosque accidere potuit. ergo, non plebis tantum insanæ, sed etiam nobilium infesto clamore, sibilisque & cachinnis explosi; & omni petulantiæ genere vexati sunt nullo prorsus operæ pretio. Hæc per eos dies Amanguti gesta. Meacum inde abeuntes, duorum fere mensium iter excepit difficile & asperum, à latronibus atque piratis infessum; niue geluque, syluis ac saltibus; ad hæc, interueniente pelago vel æstuarijs impeditum. Id iter ingressi humano præsidio nullo, difficile dictu est quam grauia, quam acerba ignotis regionibus terra marique pertulerint, pedites ambulabant, & quidem in humeros elata sarcinula. in manicas oryzæ semitostæ indiderant bolos (auelam vulgus appellat) eo cibo famem, aqua profluente sitim leuabant. Ignari viarum, & simul quo latronum insidias effugerent, indigenas equites citato gradu, nunquam talari deposita veste persequebantur excalceati, quod eo anni tempore F

torrentes

A torrentes amnesque occurrerent vado superandi non pauci. itaque partim antecedentium festinatione, partim etiam assidua sarcinæ vectatione lassi, ad hæc lubrica plerumque via incerto ac fallente vestigio corruebant, pedibus interim glaciei & algoris iniuria miserandum in modum intumescentibus: ac noctu demum imbre perfusi, fame & algore confecti, sicubi tecto saltem agresti reciperentur, alia hospitalitate nulla; præclare videlicet secum agi putabant. Nam in pagis quidem & oppidis, præter cætera vulgi ludibria, interdum etiam lapidibus petebantur. ast vbi transmittendum esset mare, vix atque ægre tandem in naues admissi, pecudum instar in ipsam pæne sentinam detrudi consueuerant. Per eiusmodi vexationes atque miserias cum ad vrbem denique Meacum sospites haud sine miraculo peruenissent; minime idoneum sationi Euangelicæ tempus, cuncta bello flagrantia, surdas ad salutaria monita & obstructas incolarum aures offendunt. Ad ipsum vero Imperatorem, quamquam adhibita diligentia conatuque, adspirare non licuit. ergo, terræ natura, gentisque moribus in præsentia vtcunque exploratis, per easdem difficultates, iisdem itineribus, eodem ferme spatio temporis, Amangutium reuertuntur. ibi, quod se se haud iniquum illis ante præbuerat Rex, certum erat fixumque Xauerio, terram eam rursus omni arte moliri, curaque & labore, quoad eius fieri posset,
B sterilitatem soli maciemque peruincere. & quoniam experiendo cognorat, Iaponios, Bonziorum fuco & ostentationi assuetos, plurimum externa moueri specie, & animi bona ferme corporis habitu cultuque metiri; ad eorum mores, quantū sine peccato liceret, in præsentia conformare se se; & Christi causa non nihil ad illorum salutem extrinsecus mutuari in animum induxit. ergo, priusquam ad opus aggrederetur, Firandum accurrit. ibi, Lusitani Regis impensa videlicet, augustioribus vestimentis induitur; commendatitias ad Iaponios Reges litteras, quas ab Indiæ Prætore & Goano Episcopo sibi traditas, interim ibi reliquerat, sumit, nec non à Malacensi Præfecto munera Iaponiis ante id tempus ignota. In iis erat Lusitana vestis, vinumque prænobile; musica sambuca, & horologium ex iis, quæ inæquali ponderum examine, pluriumque rotarum denticulis inter sese implicatis, lento motu ac perpetuo, temporum interualla distinguunt: quam Europeæ solertiæ machinam gentes illæ sine fine mirantur. Hisce rebus in iumenta impositis; ipse, præter Ioannem Fernandum,
C duobus tribusue Iaponiis comitatus, Amangutium redit: litteras & munera offert Regi: quibus ille magnopere delectatus, ac simul comitum numero admonitus, & noui habitus dignitate; caput cum consiliariis contulit, iisdemque approbantibus, maiore deinceps in honore Xauerium habuit. ac primum, auri argentique non leui pondere munificentiam aduenæ remunerari contendit: quæ cum Xauerius obfirmato consilio cuncta reiecisset; altitudinem animi suspiciens Rex, uacuas Bonziorum ædes illi ad habitandum adsignat; dein publica per vicos edicta proponit, placere sibi, non Amangutii modo, verum etiam omnibus suæ ditionis finibus regnisque, vnius Dei legem ac religionem declarari palam; eamq. cuilibet amplecti liberū esse: legis eius ac religionis interpretes nulla ratione lædi, vel impediri. sub hęc, Euangelici pręcones ad instituta munia quam acerrimo studio retulere sese. interdiu, in areis triuiisq. conciones habebant; noctu, confluentibus ad se omnium ordinum, ætatum, sexus vtriusque mortalibus, aures ac responsa præbebant. erat autem tanta frequentia celebritasque, vti cœtum ædes ipsæ non caperent: alii, quæ in publico inaudissent; priuatim ac per otium audire nosse: alii etiam, animi causa, incomptam ac rudē peregrinorū atq. hospitū irritare linguam, & eū effuso adstantiū cachinno de

industria disputationem extrahere. alii, denique variis interrogationibus etiam atq. etiã fatigare doctores nouos. Huic tantæ curiositati cũ ab Dei seruis, partim ex vetere historia, partim è physica ratione, partim è Theologorũ decretis atq. responsis identidem satisfieret; illi, voluptatum illecebris irretiti videlicet, in stultitiæ tenebris, & cœno flagitiorum nihilominus hærebant. neq. tamen idcirco Xauerius despondere animũ: quin potius omnem in partem versare semet, cœptisque acriter ac perseueranter instare. Cum aliquot iam menses crudum aridumque nouale tractasset, ac, nullodum fructu, diuini verbi semina proiecisset; tandem è proscisso ac sæpius iterato solo, Christianæ fidei germen emicuit. Germinis eius origo fuit eiusmodi. Concionanti, vt solebat, in publica via Fernando, præteriens è plebe nescio quis, attracta præpingui saliua, repente in mediam inspuit faciem. ille, sine perturbatione vlla sputum linteolo abstergit: ac ne verbo quidem reddito, cœptam orationem eodem prorsus tenore vultuque prosequitur. id contemplatus ex auditoribus quidam haud imperitus rerum æstimator (ex quo facile intelligas, ad permouendos ad virtutem animos, facta dictis quanto antecellant) cœpit cogitare apud se; profecto nobilissimum atq. adeo diuinum philosophiæ genus esse, quod homines ad tantam æquitatem animi constantiamque perduceret. dimissa dein concione, domum ad Fernandum venit; præcipua Christianæ fidei capita legesque probe cognoscit: postremo, certis precationibus, Mosisque decalogo, ac symbolo Apostolorum è catechismi formula memoriter haustis, Amangutianorum omnium primus, anteactæ vitæ detestatus peccata, sacro fonte renascitur. Hunc alii deinceps diuino impulsu imitati, quorum ad quingentos breui peruenit numerus; & quidem ita in proposito firmi stabilesque, vti per varias deinde clades, & bellica infortunia, & nefarias Bonziorum conspirationes, magistris ac pastoribus haud semel orbati, suis tamen ipsi moribus ac vitæ ratione, Christianam fidem & disciplinam in hoc vsque tempus religiose coluerint. inter quæ circumacto iam anno, Lusitanorum alia nauis portum Bungi tenuerat, quo nomine regnum Amangutio distat leucas circiter quadraginta. ab iis de statu rerum Indicarum Xauerius cum litteras accepisset, cum alias ob causas eam sibi prouinciam repetendam existimabat; tum vero, vti rursus inde quocunque opus foret, supplementum è noua copia mitteret. simul, quoniam apud omnes circa nationes magnum nomen Sinarum, magnam auctoritatem compererat esse: primo quoq. tempore Sinas ipsos Euangelij gratia adire cogitabat, haud absurda ratione coniectans, si gentem illam Christo lucratus foret; eius lucri accessionem facili negotio postmodum vniuersos fore Iaponios. Hæc eo moliente, cæteri quoque dispersi per Indiam socii minime segniter in suo quisque munere versabantur. Egregia in primis fuit opera Gasparis Berzei, quem Armuziam à Goa profectum, paulo ante docuimus. Is in Zelandia, seu Mattiacis Belgici Oceani populis, oppido Gousa, Francisco & Agnete parentibus, obscuro natus loco, à primis pueritiæ rudimentis Louanium ad studia grauiora se contulit. Inde per varios casus cum in Lusitaniam deuenisset, in societatem adscitus, ac diu multumque probatus, in expeditionem Indicam vna cum aliis octo deligitur. Conimbriga profectus Olisiponem anno seculi huius quadragesimo octano, nauem Ioannis Mendozę conscendit. socii adiuncti quatuor: totidem cum Antonio Gomesio in aliam nauem impositi. Ac primum omnium, à nauarcho eblanditus est Gaspar, vti quotidie publice tum ad plebem erudiendam catechismum exerceri, tum ad propitiandum cœleste numen catholico ritu litanias adhiberi permitteret. Mox ad vitia tollenda corrigẽdosq. hominũ mores paulatim aggressus est: rẽ in primis arduam

A duam atque difficilem. præter naualem quippe turbam, colluuiemque feruilem,
epibatæ circiter quadringenti numerabantur, plerique fcortis, aleæ, rixis, calumnijs adfueti. Ad horum fananda ingenia, Gafpar, exemplo priufquam verbo opus effe ratus, cunctis, vti æquum erat, ad omnem virtutem & caritatem prælucere perrexit. Neque fane ampla defuit illi de Deo pariter ac de hominibus benemerendi materies. primum focii eius è maritima iactatione & naufea in morbum incidere. iis dum accurate miniftrat, & propalam coqui munere fungitur, ita defpicabilis initio vifus, vti paranti ad focum cibos ac fatagenti, procaces circum pueri, præter cæteras contumelias, appofitam quoque ollam aut furto fubducerent, aut per lafciuiam frangerent: quidam etiam ab innocente vix colaphos pugnofque abftinerent. perfpecta dein patientia & grauitate viri, paulatim contemptus in verecundiam vertit: nec defuere, qui laboranti, per fe perq. fuos opportune fuccurrerent. fimul etiam focijs melius cæpit effe. operam ergo iis adiutoribus, ad verbum Dei prædicandum, prohibenda flagitia, curandos ægrotos, vetere iam focietatis inftituto, conuertit. ex quo, mirum dictu, quanta quam breui omnium vitæ mutatio confequuta fit. bene moratam inftitutamque familiam; non promifcuam feruorum, nautarum, militum, inftitorum turbam,
B contineri marino illo domicilio diceres. Primus ferme Præfectus Mendoza, Gafparis confuetudine & admiratione fefe collegit: piifque priuatim exercitationibus ab eodem excultus, vltro deinde cum aliis quoque opportuna de Chrifto deque cœleftibus rebus habere colloquia; fuos primum familiares, tum cæteros in officio continere; egenos & imbecilles quotidianis eleemofinis alere. Præfecti virtutem ac beneficentiam reliqui deinceps pro fua parte imitati: vnus etiam haud infimæ fortis negotiator, Chriftianæ caritatis pulchritudine ac fpecie captus, contempta rerum humanarum inconftantia & vanitate, fefe ad Gafparis ductum ac vitæ rationes applicuit. Inter eiufmodi occupationes Guineæ malacia primum, dein fæuifsimis procellis duabus circa Bonę fpei promontorium fuperatis, nemine (quod perrarum eft) tantis incommodis, tantaque morborum lue prorfus amiffo, ad Mofambicum nauis appellitur. Ibi optatifsima dierum quindecim capta quies; terreftribus etiam diuerforijs è maritima iactatione refecti plerique. Gafpari tantum ac fociis, de aliorum magis quam de fua incolumitate folicitis, integratus labor. lauta illis inquilinorũ hofpitia minime deeraut; ac multi, vt iis ad valetudinem tuendam vterentur, inftabant; fed Gafpar, Xauerij æmulator egregius, deportatis in publicum nofocomium ægrotis, eodem ipfe
C quoque fuccefsit: ac refouendis eorum corporibus animifque (cum ad centum & viginti decumberent) pari cura ac diligentia totum fefe rurfus impendit. Per id ipfum tempus alia eiufdem clafsis naui, fratres Dominicani duo Mofambicum delati. horum quoque, in eo valetudinario, magna cum omnium approbatione caritas ac virtus enituit. Goam deinde peruentum. Ibi Gafpar, nouo impetu capto, in omnes partes Chriftianæ adiuuandæ rei animum ac vires intendit. variis quotidie locis ad multitudinem; in ipfo Prætorio ad felectam nobilitatem procerefque verba faciebat: quanto cum fructu motuque, è noua emendatione morum, è voluntatis diuitum ac delicatorum pœnis, è plurima peccatorum confefsione, è frequenti reftitutione pecuniarum apparuit. difputationes etiam de religione cum Brachmanis habebat interdum. Ex iis primarius quidam fæpe conuictus; denique cum vxore & fororis filio baptifmum expetiit. Is baptifmus octo ipfos dies tinnitu fefto, fymphonia, choreis, ingenti omnium ordinum ftudio celebratus: viæ vrbis, vario perittromate, ac virenti palma elegantem in modum ornatæ: neophyti magna tum Chriftianorum, tum etiam Brachmanarum frequentia in equis ad templum deducti; ibi ex aqua baptifmatis, ab Epifcopo ac

Prætore, honoris causa rite suscepti. Marito, Lucæ Salæ; vxori, Elisabethæ nomen impositum: adolescens Antonius appellatus. in hanc deinde familiam, ad cæteros ad Christum inuitandos, Prætor ipse, quod ita Lusitanum Regem velle non ignoraret, alia quoque propalam ornamenta & beneficia contulit. Hæc & einsmodi multa Goæ Gaspar omni ope curabat. A Xauerio dein missus, vti dicebamus, Armuziam; in ipsa primum nauigatione pristinam cunctos adiuuandi consuetudinem tenuit: eaq. re ipsa commotos è vectoribus aliquot Christianos fecit. Mascatum Arabiæ felicis delatus; Europæos exsules, vel decoctores, qui tamquam ad asylum in ea perfugerant loca, quoad fas tulit, expiate, atque ad fidem officiumque reuocare conatus est. A Mascato prouectus Armuziam; in ipso portu, officij causa obuios habuit Proepiscopum, & sacerdotes. ab iis cum honesto comitatu ad arcis Lusitanæ præfectum deducitur. ibi cum inter se præfectus, & Proepiscopus de hospitalitate certarent; & Gasparem apud se retinere admodum cuperent; ille, gratiis vtrique actis, ad publicum videlicet nosocomium de more diuertit; eam veluti sedem belli contra Satanam & vitiorum monstra capturus. Hic, è Xauerij præceptis, quæ assidue cogitabat, suum ante omnia pectus acri custodia sepsit ac muniit. simul, optimatū voluntates sibi conciliare aggressus, breui perfecit humanitate, submissione, prudentia, vt omniū nemo illis acceptior esset, aut carior. Per hos maxime, de statu emporii, & generibus negotiorum, & moribus hominum diligenter cognouit. Deliberanti dein apud se, qua potissimum ex parte oppugnaret sceleris & nequitiæ munimenta; arcem ipsam protinus aggredi visum est. ea ferme contemptu sacrorum, inscitia diuini pariter humanique iuris, & alta quadam futuri seculi obliuione cōstabat. nec mirum. multos quippe annos Christiani conuenæ & inquilini, magistris, ac monitoribus, parochisque caruerant: &, qui nuper aduenerant clerici, quæ tum erant tempora, pecuniarum haud paulo magis quam animarum inhiabant lucris. ergo passim enata virgulta veprésque, omnem ab infelici tellure benigni syderis radium ac lumen arcebant. hinc teterrima rerum, cæremoniarum, errorumque colluuies; artes magicæ; diuinatio; sortes, concubitus incesti ac vagi; quodque haud minus detestere, fidelium cum infidelibus, Iudæis, Turcis, Arabibus infanda connubia; vt Christiana proles à matribus educata (proh nefas) in Mahometanos, & Hebraicos, & aliarum gentium ritus moresque transiirent. eam consuetudinem, Gaspar, admirabili spiritus vehementia, crebris concionibus, ac terribili cælestium irarum denunciatione discussit. Et auxerat opportune pauorem auditorum atque formidinem, terra per eos forte dies horrendis motibus intremiscens. Præterea Gaspar, ad syncceritatem fidei reuocandam, & prauæ religionis procul habenda contagia, nullo non die statis horis è Xauerii formula publice catechismum habebat. id vero in omnes partes vnice profuit. puerilis ætas, infima plebs, sexus vtriusque mancipia, Christianis præceptionibus ac mysteriis erudita. simul etiam quotidianæ singulorum vitæ custodes adhibiti, qui ad Gasparem cuncta deferrent: propositisq. præmiis ac pœnis, pudici paulatim ac probi mores in vulgus inducti. eadem illa rudimenta legesque, serui mox heris, filii parentibus, fideles pueri æqualibus Mahometanis, aliisque priuatim edebant; eosque omni arte ad Christum allicere nitebantur. ac demum, sublatis ibi quoq. prophanis & lasciuis cantionibus, castissimo versu ac salutaribus monitis dies ac noctes omnia personabant. Ita, religionis integritati, non in præsens modo, sed in posterum quoque magna ex parte consultum. Erant præterea qui ferrum, & sulphur, vetitasque merces alias, Turcis ac Mahometanis inferrent, quod Pontificias diras, contra id facinus in cœna Domini cum horrendo carmine fundi solitas, vel proterue contemnerent, vel penitus ignorarent. docti quanto id

piaculo

A piaculo fieret, à quæstu sacrilego desistere non pauci, & pro ea potestate quam habebat Gaspar, in gratiam cum Ecclesia restituti. Ab hisce victoriis, Christi miles, teterrimam aliam generis humani pestem aggreditur, auaritiam, & fœnebre malum: quo in genere tanta erat nonnullorum impudentia (qui se Christianos ferebant) vt aureorum vix decem iteratis per annum vsuris, integra semper sorte, seque familiamque turpiter alerent. ad hæc tollenda scelera, Gaspar, de auaritiæ peccato disputationes instituit ea subtilitate doctrinæ, tam veris grauibusque sententiis, tam incensis amore diuino verborum fulminibus, vt hoc etiam dæmonis castellum pæne à fundamentis frequenti verberatione conuulserit. Id, graui multorum pœnitentia, & euidenti morum ac vitæ mutatione declaratum est; qui prima luce, ne salutato quidem Deo, ad argentarias tabernas protinus itare adsueti, atque ibi nullo recti prauique discrimine res contrahere, pecunias huc illucque traiicere, fœnus augere; iam, intima religione tacti, domo templum recta, inde forum adibant. ibi, stupentibus alienigenis pariter incolisque, tamquam in academia, de iure mutui, de legibus permutationum, de Christiani mercatoris officio, è Gasparis potissimum præceptis ac traditione quærebant. Neque labiis dumtaxat ac vultu sese philosophia continuit. ad rem atque ad facta peruenit: & inexorabilibus ad eam diem claustris obseratas aperuit arcas. Igitur ex male parto restitutiones vel in duplum iustis dominis, aut, vbi ii non apparerent, in pios vsus; & super hæc eleemosynæ factæ complures, atque ex iis, auri argentique redactum, quod magno puellarum numero collocando, nosocomii laxandis angustiis, & multorum inopiæ leuandæ sat esset. opulenti præterea negotiatores, gehennæ metu perculsi, vltro suas omnes rationes ad Gasparis arbitrium conferre, parati, quicquid ab se fraudatum fuisset, non pecunia tantum, sed etiam, vbi satis ea non esset, corporibus luere. Per hunc modum, fraudibus & rapinis obuiam itum est. Ingens præterea, vt in celeberrimo portu, amplisque diuitiis, erat Armuziæ luxus. ea quoque Satanæ opera Gaspar aggressus, multorum excussit delicias, multos à scortis atque à nefario pellicatu diuulsit. inde ad lites dirimendas tollendasque inimicitias adiecit animum: monitisque & auctoritate viros aliquot honestos adduxit, vti datis inter se dextris, & venia offensionum petita, publice ad ipsas templi valuas, magna populi frequentia, in gratiam optimo exemplo redirent. Non eundem cum sicariis (quorum erat ibi summa licentia) successum habuit res: Gasparis dicta palam aspernabantur, negantes, futura damna lucraue sibi esse tanti, vt præsentem fructum ac dulcedinem vltionis amitterent. Hoc perditorum hominum genus, itemque blasphemi, & seditiosi, & grassatores, egit cum Lusitano præfecto Gaspar, vt oppido pellerentur; sed propter multitudinem impetrari non potuit. Crescebat interim occupationum moles. quippe non vnius nationis alteriusue salutem Gaspar complexus erat animo, sed omnium prorsus, quotquot in eadem insula versarentur: quo pluribus ergo sufficeret, spatia temporis certa ratione dispensare coactus est. Dominicam feriam, itemque tertiam, quartam, & quintam, populo Christiano: secundam ethnicis, sextam Mahometanis; sabbatum Hebræis (quos harum quæq. secta festos obseruabat dies) attribuit. Christianis, quod eorum potissimum gratia missus in ea loca fuisset, idcirco longe plurimum operæ tribuendum putabat. igitur & ægrotis in nosocomio, quoad liceret, sedulus aderat; & custodias adibat frequenter; catechesim vero itemq. conciones, vel feruentissimo solis ardore (cū intra tectorum vmbras immersi aquis incolæ sedent) habere pergebat tanto omniū ordinū ætatumq. concursu, loca certatim occupantium, vti pæne ante lucem templū auditoribus oppleretur. accedebat domestica & quotidiana consuetudo multorum; vt, quod è superiore incassum egerat loco,

B

C

priuatis

priuatis colloquiis,& familiari conuictu ad exitum haud raro perduceret. Multo D vero maximam temporis partem eximebat pœnitentiæ sacramentum,cui Gaspar non interdiu solum instabat, sed etiam noctu: atq. ita distinebatur interdum, vt ad necessariam corporis quietem, quantouis adhibito conatu, spatium horæ vix vnius eriperet. Auxit eam occupationem, publice per eos dies accepta clades. Munitum & opportuuum castellum erat in Persidis continente, Monajanum, Armuzianæ ditionis. id hosti repente proditum est. eo vehementius tum Regis, tum popularium animos inopinata res perculit. missus extemplo recuperandi causa Mahometanus præfectus cum quinque millibus Persicę iuuentutis. additi ex fœdere, Lusitani circiter quadringenti. Pantaleon Sala præerat. Hosce,Gaspar,antequam ad bellum exirent, Christiano ritu ad confessionem conatus adducere, viginti vix persuasit,apud cæteros inania fuere monita: flagitiis non minus quam armis operti ad castra tendebant. Venienti dein ad se Pantaleoni salutandi causa, vereri se admodum dixit, ne graues neglecti numinis pœnas Lusitani propediem darent. Præsensioni respondit exitus. quippe, vt in statiua peruentum est, tetra Lusitanam cohortem inuasit lethargi lues. breui periere ad quinquaginta. vulnerati præterea ab hoste circiter centum. inde cum alij deinceps atque alii caderent, ac veluti pecora passim inhumati iacerent; consternata E fœdo spectaculo reliqua cohors, & ex conscientia delictorum, sempiterni exitũ metu perterrita; conuulsis repente signis ægre Armuziam repetunt; Gasparem vnum omnes requirunt; vti se à peccatis absoluat, ac resipiscentes exaudiat, obtestantur. Nec mora; in valetudinarium admissi,& in lectulis collocati plerique. Tum renouato ad omnem laborem conatu Gaspar in corporum simul & animorũ curationem totus incumbere. acciti extemplo medici adiutoresque. Sacerdotes etiam aduocabantur; sed vulgo negarunt milites, vlli omnino se se, nisi Gaspari, arcana sui pectoris velle committere. quocirca ita distringebatur, vti vno eodemque tempore, huic peccata expromenti; aures: illi animam agenti, voces & hortamenta præberet. Cecidit perincommode, quod vi morbi emotis mente nonnullis, ad confessionem peragendam neque ratio, neque sermo constaret. in iis quidam cum ferrum in se se repente strinxisset; clamore & concursu retentus, extorto gladio, in Gasparis fauces inuasit manibus: ac minimum abfuit, quin spiritu intercluso præfocaret insontem. per vim auulsus, paulo post exspirauit. instinctu mali dæmonis in eam rabiem actus creditur, tantam à Dei famulo sibi quotidie prædam eripi non ferentis. Inter hæc, solicito Rege populoque, quod F extraheretur bellum, & amissi castelli obsidio male procederet; supplicationes ad Beatæ Virginis ædiculam duo fere millia passuum ab vrbe, Gaspar indixit. insigni pietate concepta excalceati non semel iere quamplurimi, cælestem opem ac pacem consono clamore poscentes. haud in irritum fusa obsecratio. Monaianum, vi & armis ad eam diem frustra oppugnatum; conditionibus demum, ac subita voluntatum inclinatione receptum est. ea res præter spem nuntiata, ingentem Gaspari apud omnes gratiam & gloriam peperit. eximiæ viri sanctimoniæ felix tribuebatur euentus. Accessere ad nominis celebritatem ac famam, in alio generę nonnulla miracula. Lusitanus erat prædiues, mammonæ laqueis valde irretitus. is Gasparem salutaria dantem monita, identidem respuebat, hoc etiam nomine infensus patri, quod suum negotiandi ac viuendi genus (vt est suspicax male conscia mens) publicis ab eo concionibus proprie perstringi putaret. cum huius pertinacia Gaspar interim officiis & caritate certabat. ac plurima nequicquam expertus, ad extremum magis magisque pro illo se macerat, preces & oblectationes instaurat. nouissima demum hæc remedia valuere. propitiati Domini in obstinatum indulgentia singularis apparuit: quippe sera iam nocte, secundũ quie-

A tem Lusitanus præsentem sibi videre visus est sacerdotem, pulcherrima forma
conspicuum, suauissimo quodam odore fragrantem. tum alter adstans iacenti
nescio quis, amica voce; quid, inquit, dubitas, cœlesti huic medico, animi tui
latebras & vlcera patefacere? nonne cernis quantus oris decor, quanti & quam au-
gusta corporis totius habitusque dignitas sit? Hisce dictis erecto mirum in mo-
dum homini, & experiendi causa manus ad tactum admouenti, apparere Gaspar
è vestigio desijt. eam scilicet frustrationem Lusitanus ægre admodum ferre.
Tum alter ille, tristem ac mœrentem bono animo iubet esse, certam desideratí sa-
cerdotis in proximo spondet copiam. quippe, vbi diluxerit, in regio nosocomio
publice sacris operaturum. hæc effatus, item euanuit. Admiranda somnij vir-
tus fuit. lapideum viri pectus emollijt; vim lacrymarum expressit. madenti-
bus inde oculis ac genis euigilans, Gasparem è valetudinario precibus infimis do-
mum accersit; perque summam obseruantiam, ac mistum gratulationi pudorem
accepto, acta ad eam diem vitæ, quantum repetere potuit memorando, noxas
edisserit: eidem seque & sua cuncta permittit. mox tempestiuo dierum aliquot
secessu, meditatione salubetrima vegetatus, cum alia Christianæ sanitatis mini-
me obscura dedit signa; tum vero, quod in egentes, breui aureorum millia circi-
B ter quinque distribuit. Alium quendam, Gaspar, diu multumque obluctantem,
ad euomendum animi saniem, plagasque nudandas tandem aliquando perduxe-
rat. is, peracta confessione, dum circa mediam noctem è præscripto satisfacit;
ecce tibi, tetris animalibus fœdisque monstris cubiculum repente completur. ab
ijs circumuentus, ac varie petitus, obriguit primo; & conscius offensionum, in-
certus gratiæ, ne viuus in tartarum cum ipsis, vt aiunt, vestimentis illico rape-
retur, extimuit. dein, vbi se se paululum ex pauore collegit, detractam è pariete
sacram imaginem arcte complexus, magno clamore diuinum implorat auxilium.
Ad eas voces (mirum dictu) confestim atra illa & feralis turba discessit tanto cum
tumultu strepituque, vti domus tota concuti & conuelli funditus videretur. Id
probe expiati purgatique animi argumentum nonnulli duxere. certe magna tum
sua, tum Gasparis laude, vir ille, haud paulo meliorem inde vitæ rationem insti-
tuit. Alius, cum aliquot iam annos in flagitiorum tenebris & cœno iaceret; in
Christi lucem extrahi nullo modo se patiebatur; affirmans, mortem subitum
potius, quam Gasparis vultum atque iudicium. Veritus deinde, ne, si diutius
in eadem vrbe mansisset, ad id ipsum quod adeo horrebat, amicorum aut conui-
C tijs tandem adigeretur, aut precibus; mutare sedem, & in Indiā proficisci quam-
primum decreuit. eo consilio vixdum conscenderat nauem, cum subita vi morbi,
miser, ac simul panico quodam ita correptus est, vt cœlestes in suum caput minas
vndique intentas putaret: quicquid increpuisset, se videlicet vnum peti sine du-
bio crederet. Hisce terroribus anxius, in terram exscendit: Gasparem aduocat:
peccata fatetur: ac valetudine tum demum recepta, castigato vetere luxu nouum
induit hominem. eodem improuisæ mortis metu pertinaces alii multi ad Gaspa-
ris tribunal, arbitriumque pertracti. Atque horum, animi ferme: illorum, etiam
corpora sanata diuinitus. Primarii viri filius, febri grauissima laborabat. eidem
erat oculus diuturna tabe putridus, & sæuo tumore diruptus. duplici malo mul-
tis adhibitis effectu nullo remediis; cum in humana ope nihil iam esset spei, mœ-
rens pater Gasparem demisse obtestatur & obsecrat, vti pro salute carissimi filij
tam periculose ægrotantis, litare dignetur. Fecit ille: neque diutius dilarum è
cœlo beneficium est. eo ipso quo salutarem hostiam obtulit die, non solum æ-
quatis humoribus vniuersa febris abijt, sed etiam delapsis ex oculo maioribus
squamis, plane restitutum est lumen. Tum parens, accito festine Gaspari, libe-
ratum vtroque simul morbo iuuenem, vix præ lætitia sui compos ostendit: agit-
que

que gratias immortales, quod sibi pariter ac nato spiritum lucemque reddiderit. D
At Gaspar, modesto vultu, constantique sermone, Deiparæ Virgini, cuius votiuũ fuerat sacrum, tantam virtutem, adeo insigne miraculum tribuit. Idem pro amico pæne iam animam agente rogatus fecit: ille, sacro vixdum absoluto, conualuit. Mulier à dæmone propemodum obsessa, spectrisque horrificis agitata, in vltimum venerat vitæ discrimen. Euocatus à marito Gaspar, vt afflictæ & exsangui manus imponeret; per occupationes ipse tum quidem adire non potuit; cæterum schedulam, inscripto diui Ioannis Euangelio, pro se misit, quam pesti amoliendæ mulier è collo suspenderet. id vbi factum, confestim leuata morbo, terroribusque soluta, surrexit. Præterea, cuiusdam acutissimus laterum dolor, pia Gasparis deprecatione sedatus est. Neque vero ad corporis morbos dumtaxat leuandos, aut depellendos, valebant eius vota; sed etiam, vbi ad animi salutem id expediret, vltro accersendos augendosque. Centurio nobilis quidam, insigni contumacia & procacitate pæne totius ciuitatis odia sibi conciuerat: ac proinde cum multis, vt fit, graues & apertas inimicitias exercebat. Is ad concordiam à Gaspare diu multumque sollicitatus irrito semper conatu, incertũ cuius rei gratia ex vrbe secessit. regressus deinde, cum in eadem obstinatione perstaret; quam vellem (inquit Gaspar) ad flectendam istius mentis duritiem, E
diuina manu in corpus aliquid grauioris cruciatus immitti! nondũ id plane optauerat, cũ ferus ille, sæua correptus febri, ad Gasparem, vrgente religione se contulit. à quo per Pœnitentiæ sacramentum rite expiatus, cum in eius potestate sese futurum omnino affirmasset; apprehensum inermem ac supplicem, pater, ad petendam ab inimicis veniam offensionum tota vrbe circumagit: sane opportune: quippe, alii lapidibus, alii gladiis & ballistis instructi, variis locis inuisum caput ad necem operiebantur: quorum incensus dolor, & puniendi propositum, centurionis humilitate, & Gasparis auctoritate subito mitigatum est. Ita, quod ferreus miles, audacia & robore ægre assecutus foret, vti aduersariorum iras atq. impetus frangeret, id morbo subactus & Gasparis hortatu, Christiana virtute ac submissione perfecit. Alium item superbum, & sanguinarium; trucique ore minaces gerentem spiritus, aduersa præter opinionem valetudo prostrauerat. Vsus occasione Gaspar, ad hominem, si qua posset leniendum simul & expiandum, clementer accedit. mulcere iracundiam; bona concordiæ & pacis, discordiæ mala; perpetuum è mutuis certaminibus angorem ac solicitudinem; Christianæ legis de reconciliatione vim ac necessitatem expromere. Ille, domita nondum asperitate sæuitiaque, patrem auersatus, vltro contumelias ingerit, Deumque lacessit F
ipsum. abiret cum intempestiua sapientia: nullo pacto velle se inultum excedere: neque ipsius Christi gratiam existimationi ac dignitati præferre. hæc & alia, militariter, impia verba iactanti, renidens amarum Gaspar; Ita ne? inquit. Atqui non ante crastinus occidet sol, quam tu plus quinquies, & quidem frustra, sacerdotem inclames. nec vana cecinit. postera luce ante meridiem acri symptomate oppressus, posita repente ferocia, magnis vocibus Dei seruum ægrotus implorat. ac parum abfuit, quin ad supplicium sempiternum, temeratus ac sordidus è vita discederet. Hæc & alia id genus, à Gaspare, cœlestis cuiusdam virtutis edita documenta. Præterea missi variis è nationibus ad eum desertores ac transfugæ, necnon schismatici ventitabant Abassini, Armenii, Georgiani, & ex Europa non pauci. quos ille, per summam lenitatem ereptis opinionum erroribus, solemni ritu piatos, restituebat Ecclesiæ. Ex iis vnus, Ioannes nomine, in ipso conatu Gasparis adeundi, præclarum martyrii decus tulit. Germanus erat genere, in vrbe Colonia patre natus admodum locuplete; annumque iam decimum in oppido Turcarum Catifa, non longe ab Armuzianis finibus pro Mahometano sese gerebat,

A bat, tormentarii pulueris artifex, atque ob id ipsum genti percarus. is, audito Gasparis nomine, rebusq. iis quæ Armuziæ gerebantur; ab impio ministerio ad famulatum Christi, si Gaspar adiuuaret, quamprimum redire constituit. Id quo sine arbitris fieret, in atramenti librarii difficultate, sulphureum diluit puluerem: ex eo diluto litteras ad Gasparem vna eademque sententia, Latino, Belgico, & Franco sermone conscribit: vehementer optare se, modo apud Lusitanos tuto liceat commorari, & in idipsum à Gaspare fidem accipiat; Armuziam venire, & Christo Domino per sacramentum pœnitentiæ satisfacere. eo nuntio lætus Gaspar extemplo rescribit; fidenter accedat, sibi ac Lusitanis aduentum ipsius gratissimum fore. Hæc epistola, incertum eius fraude qui perferendam acceperat, an alio quo casu, ab Catifano præfecto intercepta, Ioannis consiliũ prodidit. Confestim à Turcis de ipsius religione quæsitum. ille vero intrepide sese Christianũ fateri, atque ad omnia tormenta necemque pro Christi nomine promptum ostendere. Inde furentibus Mahometanis, fœde laniatus atque distectus, ad vltimum vsque spiritum in veræ fidei confessione permansit. Caput abscissum, & prælongo infixum hastili, Turcæ in arcis mœnibus posuere. Haud ita multo post, Lusitana classis Armuziam tenuit. millia duo circiter hominum ea classe vehebantur.
B eius turbæ totius animorum sordes Gaspar eluit solus, quod sacerdotes cæteri per eos dies in morbum incidissent. inde placato Deo Lusitanus ardentior ad Catifanum littus accessit, ac repentina descensione oppidum cepit, atque diripuit. inter direptionem, Gasparis epistola apud Præfectum reperta. eo argumento de Ioannis nece cognitum est. refixum extemplo caput, Armuziamque accurate transmissum Gaspar cum psalmodia & laudatione perhonorifice condidit. Atque hæc ferme Dei seruus cum his qui vel Christi censebantur nomine, vel quoquo modo ad ius ac ditionem Ecclesiæ pertinebant. Cum Saracenis autem, & Arabibus, quique alii pseudoprophetam sequuntur, cum ex occasione alias, tum vero sexta, vti dictum est, feria maxime versabatur. Apud eos, contra quam in Iapone Xauerio, magnam illi pepererat existimationem perspecta & voluntaria viri paupertas; & in tantis animi bonis, tantaque doctrina, tantus corporis neglectus, tanta externi cultus habitusque tenuitas. Gratiam vero conciliarat comitas, & mansuetudo, & super hæc, fœneratoribus Europæis per illum incussa religio, & exhaustis incolis pecuniæ restitutæ. Augebat venerationem, constans apud omnes de eximia illius sanctitate, editisque miraculis rumor. vt eum Mahometani magnum Christianorum sacerdotem, atque adeo ipsum Ioannem Bapti-
C stam Zachariæ filium vulgo appellarent. Ergo ab iis, patri, inter cætera, nouum etiam & inusitatum honoris genus illud habitum est. media nocte, videlicet ob calores, illum non modo in maximũ Mahometis templum (Coranum idest rem sacram Arabes de ipso Mahometicæ legis nomine appellant) quo Christianis hominibus pedem intulisse capitale est; sed etiam in ipsius templi fastigium perduxere frequentes, magna luminum accensa vi, manum ipsius ac vestem subinde osculantes: neque abnuit ire Gaspar, quo gentis ritus ac superstitiones, refutandi gratia, certius propiusque cognosceret. Eadem fama permotus Armuziæ Rex ipse, diuino impulsu paulatim in studium Christianæ religionis incubuit, atque in id ipsum viginti circiter millia traxit è multitudine, itemque è nobilitate nonnullos: neque ita multo post ad se Gasparem accersiit, intrantique, non assurrexit solum, sed etiam in suamet sella diu renitentem sedere coegit. Ad colloquium, cæteris arbitris consulto remotis, vnus interpres adhibitus Garzias Penna Lusitanus, fidelis vir, & solers ingenio; Latinis pariter & Arabicis litteris eruditus. In eo congressu, cognita Regis voluntate, quominus inuisa proceribus foret, actum de coarguendis in publico cœtu & principum corona, vanitatis Mahometanæ

fallaciis:

fallaciùs: dein condictum catechiſmo tempus, ac ſacro baptiſmati. & Gaſpar, collaudato Rege, lætiſsimus abiit. eam rem (neque enim celari diutius potuit) ſatrapæ ægre admodum paſsi, blanditijs primum ac precibus tentant Regem: aſpernanti, mox defectionem, & arma, & iras Thomæ Perſarum Regis magni denuntiant. Haſce comminationes, diuina tutela fretus & ſubſidio Luſitano, temnebat Rex. Caeizios inſuper (quo nomine Mahometanæ ſuperſtitionis antiſtites vocant) auſos in regiæ veſtibulo de auita religione tenenda vociferari, confeſtim abigi lapidibus iuſsit, atque perpetuo mulctauit exſilio. Hactenus conſtantiam & fortitudinem Rex præſtitit miram: ſed matris ad extremum, inteſtina bella, patriæ exeidium, occaſum regni omni arte miſerantis, obteſtationes & lacrymas diutius ferre non valuit. Regis exemplum cæteri extemplo ſecuti. Aliquot deinde interiectis diebus, vocato rurſum ad ſe Gaſpari plus etiam quam antea honoris tribuit Rex. ingredienti ad ſcalas occurrit, ac dextram inſuper apprehenſam nixus genibus exoſculari contendit. dein tarditatis purgandæ cauſa, docuit quanto in periculo res verſaretur. Si pergant de baptiſmo agere; domeſticos tumultus ac ſeditiones, externa imminere bella. cedendum tempori, neque experiendam tanto diſcrimine vim. vbi primum atrox procella conciderit, & optata affulſerit lux, ſe neque ſuis promiſsis, neque patris optimi caritati ac ſtudio defuturum. Interea, quæ alioquin ad rei Chriſtianæ dignitatem & incrementum attineant, quantum præſentes difficultates ac tempora patiantur, ab ſe cuncta nihilominus exſpectet. Ad ea dicta Gaſpar, magna nimirum ſpe deluſus ingemuit; hortatuſque Regem eſt; vti Deo, cui nihil arduum, fideret; eique totam rem ex animo commendaret. ipſe item ab Rege digreſſus, contra nouas dæmonum & hominum fraudes, nouum è cœlo auxilium petit: voluntarias pœnas, ieiunia, obſecrationes per ſe perque ſuos inſtaurat: ſupplicationes de more per vrbem habendas curat. concinentes longo agmine incedebant pueri; validior ætas, quinquageni vel ſexageni pariter, in ſua terga flagris acerrime ſæuiebant: omnibus locis implorabatur diuina clementia. Aduerſus ea Caeizii viciſsim inflati pœnitentia Regis & popularium, concitata plebe, ſupplicationes item obire, inediam extendere, nouaculis cutem incidere, quammaximas manus in Coranum & reliqua fana cogere, Mahometis exſecrabile nomen, ex omni parte diſſonis clamoribus inuocare. Tum Gaſpar, facinus indignum ratus, in vrbe quæ Luſitano præſidio teneretur, Chriſto Mahometem opponi: eum veritate mendacium, fabulas & ludibria cum recta fide ſanctiſque myſteriis propemodum ex æquo contendere; per ſummum animi ardorem aliquot maioris formę comparat Cruces; ac nulla vi, nullo armorum ſtrepitu, pręuia duntaxat pſallentium puerorum imbelli turba, ad Coranum tendit intrepidus. res mira: Crucis virtute ac fulgore perſtricti atque attoniti Mahometani repente diffugiunt. Gaſpar in Corano palam victricia mortis ac Satanæ defigit ſigna. Regis dein iuſſu fabris adhibitis, templi ianuæ cæmento & calce obſtruuntur. Super hæc, graui edicto impiæ vociferationes inſula tota prohibitæ. tum vero ſatrapæ & antiſtites fremere; violatas religiones, & ſacra deſerta, cum Armuziano corani, cum cęteris Regibus, Perſaq. in primis, per litteras queri: cunctos ad arma atq. ad vltionem accendere; poſtremo, ſeſe vrbem relicturos, & in perniciem vectigalium alio commercia auocaturos minari. cum parum terrendo proficerent, ac nihilominus clauſæ valuæ perſtarent, multo breuiorem, & magis compendiariam ineunt viam. Europæos aliquot, profeſsione duntaxat ac nomine Chriſtianos, perque eos nouum arcis Luſitanæ præfectū grandi adoriuntur pecunia, vti Coranum denique patefieri, & celeberrimæ religionis altaria ſibi reddi permittat. Præfectus, quietis videlicet otiique cauſa inclinato ad aſſentiendum animo, nihil tamen inconſulto Gaſpare auſus aggredi,

patiem

A patrem ad conuiuium inuitat. in eo conuiuio cum blande super ea re Gasparem
appellare, & molli brachio negotium tractare cœpisset, subito deliquio pęne exa-
nimatus, cœptum omisit. de cæteris qui rem nefariam vrgebant, alii alio leto pau-
cis diebus absumpti. de templo in præsentia nihil impetratum. Rex cum ali-
quandiu Christi cultum agitasset animo, improborum artificio ac scelere sensim
infatuatus, denique sapientem cogitationem abiecit, ac regno cœlesti (quod ni-
miũ sæpe fieri videmus) humanas opes, & fluxa commoda vitæ præsentis ante-
tulit. De populo tamen subinde fiebant aliqui Christiani. Sed Gaspar ipsa pete-
bat capita; & legis peritos in certamen ac disputationem elicere nitebatur, vt Ma-
hometica palam prauitate conuicta, gentem, si fieri posset, vniuersam ad Chri-
stum adiungeret. illi contra, tergiuersari, congressum altercationemque defu-
gere, & quidem ipsius religionis obtentu, quod subdola falsi prophetæ sanctio-
ne vetari dicuntur, Mahometica dogmata ad examen ac trutinam reuocare, & in
quæstionem vllo pacto deducere. Hoc maxime prætextu conatus Gasparis &
prouocationes diu elusere. Veriti deinde, ne si pergerent abnuere pugnam, præ-
damnare semet, & causæ diffidere viderentur; athletam denique producunt,
ætate prouectum, natione Persam, cum sobrietatis apud eos, tum vero doctri-
B næ fama præstantem: quippe non Mahometica dumtaxat volumina, sed Aristo-
telem etiam lectitarat, ac medicam insuper callebat artem, eratque in physicis
apprime versatus. Is in medium adductus, Gaspari ante omnia sponsionem ob-
tulit; in montem natiui salis (quales in eo tractu multi consurgunt) squalidum, ac
desertum, & omnis alimenti penitus inopem secederent ambo. vter diutius in eo
monte inediam tolerasset, eius fides in Deum ac religio, rectior ac sanctior ha-
beretur. Ad ea Gaspar, tentato, quod aiunt, Deo, nihil opus esse respondit:
hominem à brutis ratione tantum & oratione secerni: verbis agerent prius: con-
certatione verborum si decerni lis, atque ad liquidum controuersia perduci non
posset; tum demum sponsione certarent; atque ad aspera quamlibet experimen-
ta descenderent. Hisce auditis philosophus rubore statim, mox pallore suffundit
nolle se videri victum: nolle rursus infirmas ac friuolas theses in discrimen addu-
cere. ad extremum, vincente pudorem metu, in aliud tempus dilata res est. Por-
ro, hæc nequaquam in occulto agebantur. Inter cæteros aderant ipsius philoso-
phi vxor, & filia, non vulgari indole & ingenio fœminæ, & insuper, generis no-
C bilitate insignes, è Zeidensi familia, quam ferunt ab ipso Mahomete originem du
cere. hæ, perspecta pugilis Christiani constantia, Mahometani formidine, pro-
fecto nihil syncerum ac solidum subesse patriis cæremoniis argute coniectant:
dein afflatæ diuinitus, quando paterfamilias in amentia perstaret, priuatim ipsæ-
met saluti suæ prospiciunt, baptismum à Gaspare seorsim petunt. ille fœminas il-
lustres apud fidelem amicum & probum, catechismi causa in hospitio locat; ia-
nuis quæ in publicum ferebant, diligenter occlusis. ea res ob illarum claritatem
atrox admodum incolis visa, magnosque in vrbe animorum motus exciuit: sed
partim Gasparis reuerentia, partim Lusitanorum arce machinisque deterriti,
diuersorio vim afferre non audebant. Tum philosophus desiderio ac dolore a-
gitatus, ad Gasparem adit; iniuriam dolenter expostulat; coniugem marito, pa-
renti filiam reddi protinus æquum esse, Deos hominesque testatur. Gaspar con-
tra, nihil iniuria factum dicere, fœminas vero (& sapienter quidem) sibi con-
suluisse: vt Christo initiarentur, suppliciter exorasse: recta illarum studia dese-
ri, sanctissima postulata repudiari nefas fuisse. Sub hæc, multis vltro citroque
habitis verbis, nouam conditionem philosopho Gaspar tulit; relictam paullo an-
te disputationem, ex condicto repeterent; testes adessent; si victor euaderet

Bb Persa,

Persa, fœminas domnm abduceret cum bona pace; sin victus; una cum illis ipse D
qnoque Christum indueret. Eam conditionem admodũ grauare Persa visus ac-
cipere; sed amor, & necessitudo, & prætetea ratio dignitatis vrgebat. dicitur di-
sputationi dies. ea vbi affuit, in idem conclaue conueniunt. sponsionis iudices ac
spectatores certaminis Proepiscopus ipse, & Penna interpres, itemque scriba pu-
blicus, qui dialogum ex fide mandaret litteris; nec non alii partis vtriusq. viri gra-
ues adstabant; spectaculi autem eo maior fructus fuit, quod certantium vterque
dialecticis artibus erat imbutus: vt non eminus inter imperitos tamquam velites,
in irritum aut in diuersum tela ferrentur; sed vt inter statarios & exercitatos, col-
lato pede, gladii mucronesque concutterent. De natura Dei quæsitum in primis.
qnem solitarium, & generationis expertem, è Cerdonis & aliorum hæresi Ma-
hometes affirmat. Hanc naturam vel maxime fœcundam validis argumentis
Gaspar ostendit; effecitque ratiocinando, vti Persa Deum trinum vnicumque,
ex fidei orthodoxæ decreto concederet. Deinceps de Christo Dei filio sequu-
tum problema, quem ex Dei quodam halitu; & è Virgine matre conceptum ge-
nitumque Mahometani eximium illi quidem prophetam agnoscunt; veruntа-
men Deum eundem, & pro generis humani salute mortuum, prorsus negant.
At Gaspar, verum Deum pariter hominemque, duplici in vnam hypostasim
coeunte natura, non solum è Spiritu sancto conceptum & natum è Virgine, sed E
etiam omnem Dei patris iram in perfidum ac rebelle genus humanum suo ca-
pite excepisse, diraque supplicia, & ipsam in Cruce mortem sponte subiisse; ra-
tionibus, exemplis, oraculis docuit. Iam, quæ Arabes de cœlesti beatitu-
dine fabulantur, quam in fœda sensuum voluptate ac titillatione constituunt;
quæque de immensis nescio quibus Angelorum corporibus ac ministeriis tur-
piter adstruunt, perleui momento cuncta Gaspar euertit. Denique, varie ar-
gumentando premendoque, paulatim aduersarium adduxit, vt Christianam
religionem dignam esse quam prudentissimus quisque maxime foueret; Maho-
meticam nec sine stultitia suscipi, nec sine pertinacia defendi posse fateretur.
Vbi ad hunc locum ventum est; nouo perfusus gaudio Gaspar, ad Persam:
bene habet, inquit; non longe abes à regno Dei. dein cum instare pergeret,
& clarius eandem confessionem exprimere; Persa confusus ac perturbatus, dæ-
mone reprensante resiliens, tam longe sese prolapsum ingemuit, ac sibi talia
excidisse responsa. postremo, ne manus omnino dedisse videretur, ad veterem
cantilenam confugit: domesticis negotiis impeditum, ne fidem falleret, subi- F
to se in arenam descendisse: certis insuper libris ad commentandum sibi opus
esse, quo paratior instructiorque in pugnam rediret. vt proferretur dies, &
ampliaretur iudicium, postulauit. inde furtim ex vrbe ad vicinum dynastam
consultandi gratia secessit. ab eo acriter obiurgatus, quod cum veteratore
ac venefico (ita enim Gaspatem appellabat) egisset; camelis in Persidis inte-
riora transmissus est, neque postea rediit. Insignis ad Gaciziorum dedecus
& ignominiam, illa fuga & exilium fuit. vulgo, fractum & abiectum Persam
latebras quæsiisse narrabant. Vxor interim eius, & filia, Christianis institu-
tionibus eruditæ, diuisis in pauperes aureorum quatuor fere millibus, magno
apparatu pompaque ad templum Christi adeunt. ibi summo omnium gentium
ordinumque concursu, mira bonorum lætitia, sacro fonte abluuntur: ma-
tronæ MARIA, virgini Catharina inditum nomen. hanc dein Gaspar Lu-
sitano viro dedit in matrimonium. Earum præclara conuersio Mahometa-
nos in diuersa distraxit. alii exemplo incitati, rectam fidem amplectebantur.
alios contra, è tam secundo Christianæ rei progressu metus incessit, ne

magia

A magia & præcantationibus ad peregrina & inuisa cogerentur facta. ac proinde, antistitum admonitu, non modo vocem Gasparis ac vultus horrebant; sed etiam ad consuetum catechismi signum, oppositis illico manibus obturabant aures, quod ita persuasum haberent, in ipso quoque illius tintinnabulo ac sono vim inesse maleficam. Per idem tempus, modo præconum adesset copia, nouus in vicinas regiones aditus Euangelio patescebat. populi sunt felicis Arabiæ, celeberrimis quatuor oppidis incolentes: Ammonitas quidam opinantur: vetustissimi generis: in ipsum vsque Loth originem referunt. Horum maiores, fama est mortalium primos à Mahomete in fraudem inductos. ij, rumore excitati, qui de Gasparis admiranda virtute ac doctrina longe lateque manauerat, communi consensu patrem ad se per litteras ac nuntios inuitatur. magno studio se teneri veritatis & sapientiæ: ad sitientes aures accederet; non sine fructu verba facturum. ea res Gaspari mistum dolore gaudium attulit, solicitam de officii ratione, deque æterna salute gentem in media apparere barbaria, magnopere lætabatur. obstructum sibi ad eos aditum, valde mœrebat. Optatum quippe Gaspari dudum fuerat; ad mortem ac supplicia pro Christi nomine subeunda, sese in medios Persas ac Turcas immittere, & Mahometanæ sectæ mendacia refutare
B palam: sed eo feruore comperto, Xauerius, publicæ magis rei quam Gasparis gloriæ consulens, in ipso discessu illum ex insula Armuzia, ad triennium, suo vel certe Goani Rectoris iniussu pedem efferre, vetuerat. Itaque Gaspar, quamquam eundi ac periclitandi percupidus, tamen obsequium sacrificio antiquius duxit: legatos, adhibita præparatione, baptismo lustrauit: quominus in eam regionem ipse in præsentia tenderet, causatus occupationes, per epistolam vniuersæ nationi suasit, idoneos interim ad se discipulos mitterent, atque in amore ac proposito veri cognoscendi perstarent. Hæc se se initia dabant expeditionis nouæ. necessario dilata, multis vt fit, difficultatibus interpositis deinde consenuit. At Gaspar à libero excursu, & ancipiti peregrinatione cohibitus, eo accuratius operam ac studium in omnes vnius Armuzianæ vineæ partes intendit. Inter alias nationes, vti dictum est, ethnici quoque simulacris dediti Armuziæ versabantur. In iis aliquot erant Iogues, (de quibus ante commemorauimus) horrido in primis & aspero victu cultuq. famam sanctimoniæ vulgo captare adsueti. suburbanum habebant specum, ac delubrum: interdiu ad emendicandam stipem, & imbuendas variis erroribus hominum mentes prodibant: noctu sese in
C eam recipiebant latebram: statisque horis (adeo ex omni parte Christianas cæremonias dæmon æmulari non desinit) dato signo ad certas primum commentationes euigilabant; tum ad cælestes honores simulacro seu pagodi cuidam, vt vulgus Indicum vocat, habendos. vnus omnibus præerat, insigni duritia & austeritate vitæ: neglecta semper barba & capillo; asperso cineribus corpore; obsitus pannis, ac seminudus; dira macie luridus. hisce aliisq. id genus artibus in tantam sui admirationem adduxerat cunctos, vti qua pedes aqua lauisset, hanc Armuziæ Rex ipse religionis causa potaret. Hunc præcipuo conatu Gaspar aggressus, paucis diebus arcta sibi familiaritate deuinxit; & crebra cum eodem instituit de omni virtute, ac præsertim de continentia & de castitate colloquia. quibus ille paulatim in studium Christianæ religionis adductus, moram trahebat nihilominus; & inter consilium mutandæ vitæ perplexus hærebat. Ita nutanti & anxio, suasit Gaspar, vti diebus triginta continuis, quina verbera virgæ, totidem Christi plagas recolendo susciperet: certamque sibi lucem à sole iustitiæ accuratis precibus implorarer. Fecit ille diligenter. ac demum nocte quadam diuinas laudes & bona reputanti apud sese, clara subito ad aures accidit vox: Quin tu, quod tibi monstratur iter ingrederis? vna est ad salutem via, quam populus Christianus militat.

ftit. fimul, vigilanti, magnificus noftratium facrorum apparatus per fpeciem oblatus: pretiofa Pontificum veftimenta: fumptuofa textilia: mitræ gemmis auroque fulgentes: nitidifsima lintea: nec non difpofita in abacis vafa varii generis, auro argentoque cælata. His ille vifis, ac monitis, & intimo fancti fpiritus hortatu vehementer incenfus, ad Chriftum fine vlla dubitatione tranfire conftituit. Mane, vitato Regis congreffu, qui ad illum vifendi caufa, vti folebat, acceflerat, Gafparem ipfe vltro conuenit; baptifmum enixe petiit. adeptus, noua innocentiæ ftola & inclyto Pauli nomine decoratus eft. Goam dein profectus, & in Europam claffe tranfmiffus, iucundum aliquandiu fpectaculum Regi Lufitano, ac popularibus præbuit. paranti poftmodum e Lufitania Romam ipfam adire, interuenit mors. Cæterum Armuziæ fequuti rectoris auctoritatem Iogues alii, fuaue Chrifti iugum, graui & acerba dæmonum excuffa tyrannide, fubiere. infignis ad veri Dei gloriam, & rectæ fidei propagationem ea conuerfio fuit: atque ad multum exinde tempus in omnium ore ac fermone verfata. fpecum ac delubrum Gafpar folemni ritu expiatum, præalta ibi defixa Cruce, Deiparæ Virgini dedicauit. Idem Iudæos omni officio & caritate complexus, miram ab eorum plerifque gratiam iniit. inde fefe comiter illorum fynagogis & cœtibus inferendo, quem fruftra exfpectant liberatorem ac Regem aduenifle iamdudum; atque ad infinitam eius clementiam quamlibet noxiis ac perduellibus aditum perfugiumque patere, firmifsimis argumentis ac teftimoniis demonftrabat: vti ab inanibus vmbris, & rancida fuperftitione ad nouam legem veritatis & gratiæ fe fe tandem aliquando transferrent; fuadere & inftare pergebat. duos præfertim magiftros, quos vocant Rabinos, magna apud væfanam gentem auctoritate, in certamen vocabat: ac parum abfuit, quin fæpius conuictum vtrunque ad Ecclefiam aggregaret. quominus plane obfequerentur, nimia in vxores ac liberos indulgentia, & neceffario male quæfitæ rei familiaris damno deterriti funt. Hifce aliifque geftis rebus, celeberrimum in Oriente Gafparis nomen euafit. Vna res famulo Dei ad cumulum dignitatis & gloriæ defuit; occafio martyrii fubeundi, quam ille palmam ardenter, vti dictum eft, adamauerat. Felicior in eodem voto fuit Antonius Criminalis, quem à Xauerio Ecclefiæ Parauanæ præpofitum fuiffe docuimus. Is totam oram, ducenta amplius paffuũ millia, fingulis menfibus ingenti labore nudis pedibus obire adfuetus; ad Remanacoris vada tum erudiendæ infudabat plebi. Vltimus in Septentrionem Chriftianorum locus erat ille: Narfingano feu Bifnagenfi regno finitimus, agri male pacati: atque ob id Lufitanorum aliquot præfidio tenebatur. In eodem littore nobilifsimum idolorum fanum habent Brachmanæ; ii ab Lufitanis militibus per lafciuiam laceffiti, ac variis affecti contumeliis, ad proximos Narfingæ populos confugiunt, quos Badagas vocant. cum iis acceptas à Lufitano queruntur iniurias: orant obfecrantque, ne patriæ religionis antiftites, Deorum immortalium interpretes ac facerdotes, peregrinis, & profanis, & defertis hominibus, derifui ac ludibrio diutius patiantur effe. Præfentifsimum quemque fpreti numinis vindicem vltoremque, maxima ab fuperis haud dubie laturum præmia. Hifce vocibus incitati barbari, certis de more fignificationibus iuuentutem ad arma vocant: millia ferme fex momento conueniunt: ad Remanacorem agmine infefto contendunt. Handquaquam anceps erat expeditio. Pagus, nullo aut perexiguo feptus munimento, ad incurfum patebat: incolæ minime feroces ingenio; &, fuper infitam lenitatem, pifcando natandoque magis quam bello aut armis exercitati. in Lufitanis tantum erat fpes: qui tamen ipfi vix quadragenarium explebant numerum: & quidem per eos forte dies, cum ab aliis imparati rebus, tum à tormentario pulvere,

A uere, quo maxime malo territare vel pauci magna barbarorum examina & in fugam agere consueuerant. Nota hæc Narsingano: speculatores quippe ac delatores occulti non deerant. eo maiore fiducia & impetu ferebatur ad prædam. Aduentu hostium cognito (& prouecta iam erat dies) Antonius præfectum præsidii Ioannem Fernandum Corream ad pacem duris in rebus petendam, placandosque aliqua honesta ratione Badagas, nequicquam adhortatus; templum, vbi rem diuinam mane peregerat, rursus ingreditur; ibi tenellum gregem æterno pastori commendat. tum de ipsorum incolumitate solicitus, ad portum accurrit. Miseranda ibi rerum facies. iam iamque adesse nuntiabatur hostis. inde alij protinus in auia fugam arripere: alij domo raptim elatis quæ quisque poterat, occupare lintres, vel vbi in iis locus non esset, ad ipsas in salo stantes adnare naues; alii, deficiente consilio, incerti quid agerent, hac illac errabundi cursare. Mulierum in primis triste spectaculum. hæ paruos complexæ liberos, opem à viris implorantes; cuncta lamentis gemitibusque complebant. Antonius, certatim offerentibus illi scapham Christianis; atque vt præsenti exitio subtraheret sese, etiam atq. etiam obtestantibus; imbellem & opportunam iniuriæ turbam summa ope instat imponere. Inter hæc, Badagæ, nulla pacis mentione ad aures admissa, iraium
B & cupiditatis pleni, sine certamine irrumpunt: Lusitanos trepide molientes à terra, telis eminus impetunt. lanceis multi; plerique sagittis, complures etiam, nuper illatis ad eos ferreis instructi fistulis aderant. iis licet nondũ ita perite vterentur, tamen haud in irritum plumbea tela mittebant. Icti Lusitani periere postmodum sex. Antonius, dum, summet oblitus, pergit fidelis custos armento consulere; comitem suum & interpretem, eximia probitate virum, occidi circa se videt. ad eius casum, illico manibus oculisque defixis in cœlum, procumbit in genua; quod ille quadragies ferme cum iaculatoriis precibus quotidie factitabat. Inter eam supplicationem, ipse quoque mox impio ferro confossus, animam Deo reddidit. Abscissum caput, & madentem cruore subuculam, barbari ad ostentationem ex alto suspendunt. inde ad prædam versi, magnum fœminarum ac puerorum abducunt numerum; atque ad gratias pro bene gesta re idolo agendas, cum læto cantu ac tripudijs abeunt. Beati martyris truncum, tenui cespite à superstitibus incolis in summa tellure contectum, Lusitani deinceps altius effossa humo, cum lacrymis condidere. Vir fuit insigni morum sanctitate; minime vulgari consilio & vsu rerum; cibi ac somni parcissimus; patientia corporis animiq. mi-
C ra; ac multo plura spiritus Apostolici relicturus exempla, ni strenuum probatumque operarium, diuina bonitas, ad gloriosam laborum mercedem ex agro maturasset educere. Felicem eius exitum, cum cura exploratum atque compertũ, socii à Xauerio eidem attributi, cum alij priuatim ad alios, tum communiter omnes ad Goanum Episcopum ex fide scripsere.

Libri quartidecimi Finis.

D

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. QVINTVSDECIMVS.

E

TALIS viri nece, ac neophytorum acerba vexatione commoris bonorum omnium animis, haud exigua spes aliunde rerum vtique læriorum affulsit. Maririmum est oppidum Tanor, leucas vltra Goam circiter octoginta, cis Calecutum ad quindecim. eius oppidi Rex è Brachmanarum ordine ac disciplina, cuiusmodi pleriq. Malabaricæ terræ sunt Reges; in Lusiranum nomen à pueritia valde propensus, cum Cialensis arcis præfecto Ludouico Xiralupo (quam arcem à Nonnio Prætore extructam in limire Calecutano docuimus) amicitiam ac familiaritatem inierat. Idem, Vincentium Franciscanum, Goani Episcopi comitem; & Ioannem Soarium Cialensem antistitem, ventitanres ad se, libenrer audiebat. horum præcipue stimulis discusso torpore, baptizatus à Soario, susceptus à Xiralupo, & Cosmo Annio Quæstore (qui tum forte Cocino rediens, Tanore salutandi eius causa descenderat) Ioannis maxime nomen in gratiam Lusitani Regis desumpsit. Paulo post, vxor quoque sacro fonte lustrata, itemque è Cialensis reguli præfectis vnus, & è Caimalibus seu dynastis alter. verum hæc in occulto fiebant, ne quis grauior popularium motus existeret; atque adeo Rex ipse Tanoris, trina fila, Brachmanicæ superstitionis insignia, palam è ceruice gestabat; cum ramen idem ipse, Vincentii patris munus, æneam icunculam Christi ad Crucem affixi, abditam fouerer in sinu. sub hæc, neophytum Regem adstringendæ cum Lusitanis amicitiæ causa, incessit cupido regiam ipsorum vrbem vltro adeundi Goam; & familiariter cum Prætore & cum Episcopo colloquendi. id quo rutius faceret, litteras ad vtrumq. dat; vetustum sibi hospitium esse cum Lusirano genere: nuper etiam, illorum sacra sibi & vxori suscepra. Valde se optare, si per eos liceat, ad maiorem percipiendum eius necessitudinis fructum, dextrasque iungendas, Goam venire. esse præterea, quæ cum vtroque communicari vehementer expediat. Eiusmodi litteris ad vrbem allatis, aduentus illius fama extemplo vulgata nouo gaudio cunctos affecit. præclarum atque honorificum sibi ducebant, sub nominis Lusirani tutela præsidioque latere quamplurimos; & Christianam religionem relictis patriis ritibus induisse haud ignobilem in iis locis Regem: atque, F

vt

A vt cupiditati est ferme adiuncta credulitas, vulgo ita disserebant: Malabarici littoris incolas omnes, viri huius exemplo atque auctoritate, in Lusitanicam fidem breui esse venturos: simul, affuturo propediem hospiti, quod genus honoris habeatur, exquirunt. super eadem re Prætor ipse consilium aduocat. ei consilio interfuere delecti è nobilitate viri triginta: Quæstores regij tres: custos Franciscanorum; & Goanus Episcopus. Ambigebat Prætor, vtrum aduenientem Tanorium, qui apud suos nondum pro Christiano se gereret, neque Brachmanicas è collo deponeret lineas, Goæ pro Christiano accipi ac tractari oporteret. ea de re cū alia alij rogati censerent; negauit Episcopus, neophyto Regi, patriū in præsentia gestamen, aut vitio verti, aut fraudi esse debere. Iosephū quoq. ab Arimathia, quem iustum sacræ testentur litteræ: itemque Nicodemum, & Gamalielem, qua fide, qua probitate viros? occultos Christi discipulos fuisse propter metum Iudæorum. eandem ob causam, ipsosmet Apostolos Christi, ante acceptam spiritus plenitudinem, ianuis clausis dies aliquot in eadem cænatione latuisse. iam vero, Diuum Sebastianum, bellatorem illum ducemque fortissimum, suscepta dudum Christiana religione, tamen Romano militari ornatu, vt nulla re prorsus à cæteris dignosci posset, custodias dissimulanter obire, & martyribus animos B addere solitum, quoad coram ipso Diocletiano demum aperiendi quis esset, quem coleret, cui dies noctesque seruiret, præclara sese dedit occasio. Similiter, huic etiam Regi tam pio, nondum maturis ad Christum publice profitendum rebus, concedendū aliquid spatij, dū Naires ac proceres vitandæ seditionis causa paulatim ab insita superstitione diuellat. suum esse cuiusque rei tempus. id exspectandum vtique sapienti. sæpe, quæ patientia ac lenitate sanari negotia possint, peruicacia & festinatione corrumpi. Hæc, & in hanc sententiam alia dixit Episcopus, haud dubie beneuolentia in Regem, & quadam naturæ bonitate pronectus: nec satis animaduertens, quantum inter habitum nationis, & symbola religionis intersit. Vicit tamen auctoritas Pontificis, inque eius sententiam Prætor & reliqui frequentes iere. Confestim Ioannes Lupus cū octo biremibus, & idoneo commeatu, missus ad Regem aduehendum; in ipso Tanoris aditu anchoras iacit, deque suo appulsu facit cum per nuntios certiorem. ille, sospitem gratulatus accessum, ad profectionem extemplo se comparat. id vbi cognitum in vrbe; propinqui, & primores, ac præcipue Brachmanæ circūsistūt Regem; monent; C orant, obsecrant, ne regnum sine causa deserat; ne caput suū peregrinæ & ignotæ committat genti: ne sese vetustissimis ceremoniis præditum augustumque, profana & impura contagione contaminet. Ea monita precesque obfirmato ad iter animo cum Ioannes aspernaretur; enimuero illi acrioribus remediis opus esse constituunt: facta conspiratione, custodibusque ad portas adhibitis, Regem in arcem includunt triplici circundatam muro. neque tamen idcirco ille de sententia demoueri se est passus. nocte concubia, solus, reuincta capillis in ipso vertice, quam dicebamus, effigie Christi, cuius opem subinde implorabat; subitariam restem, præligato quod fors obtulerat adunco cerui cornu, retinaculi causa in pinnas iacit: eoque adminiculo in summum euadit. inde translato in partem alteram vinculo, suspensus manibus ad ima sese demittit. ita, septum vnum atque alterū felici ausu transgressus; in tertii descensu, quod altitudinem mœniū restis haud æquaret, ex interuallo desiliens, caput & alterum læsit crus. inde ad stationem Lusitanorum ægre progressus, in ascensu scaphæ, tumentibus aquis pæne submergitur. Hisce defunctus periculis, ad naues denique magna omnium gratulatione peruenit. Vixdum in Prætoriam erat acceptus, cum eius cognito discessu oppidani ad littus accurrunt: supplices tendunt ad illum manus; eadem quæ paulo ante, cum lacrymis obtestantur. quos ille partim præsenti largitione, partim

celeris

celeris reditus promissione solatus, familiaribus paucis adsumptis Goam ire per- D
rexit. Propius ad insulam accedenti, præfectus vrbis Franciscus Lima in ipso
portus ore cum splendido comitatu, & fulgentibus vndique serico versicolore
caturibus ac lembis, obuiam fit. Ad mutuum conspectum, vtrinque tubæ tibiæ-
que, ac tympana perstrepunt. Consueta dein salutatione accepta redditaque
Rex ad impositam littori suburbanam Antonii Personæ villam, regio instructam
apparatu, deducitur. ibi noctem exegit. Postera luce, Hispaniensi decorus ha-
bitu & aureo torque, pari frequentia, nec sine horrisono tormentorum fragore
ad vrbem classe prouehitur. ipsum Prætorem in areis mole præstolantem; para-
tos item ciues populúmque; structam summa ratione pompam offendit. eius pom-
pæ ordo traditur talis. Ad portam qua intrandum erat, Lima præfectus in ar-
gentea lance claues vrbis tenebat; hospiti Regi more maiorum offerendas, adsta-
bant decuriones auratis baculis holosericam ostrinam attollentes vmbellam, fim-
briis è cocco retorto pendentibus. Viam quæ recta vocatur, & præter Sabaianas
ædes ad templum fert maximum, probe purgatam, aqua consperſam, virentiq;
stratam iunco, parietibus ex vtraque parte pretioso textili & varia pictura niten-
tibus; clerici & sodalitia sacra cum infulis & insignibus religionum, longo agmine
insederant. postremus omnium erat Episcopus, maioris formæ baiulans Crucem.
Rex vrbem ingressus, cum cætera lætus gratulatione, tum in primis honore cla- E
mium; sub umbella cunctabundus incessit, adeo conferta occursantium ac dedu-
centium multitudine (cum interim è superioribus locis alii spectarent plurimi)
vt à lictoribus, vmbellam antecedenti honoris causa Prætori, magno labore sub-
moueretur. Vbi ad Episcopum accessit Rex, solemni ab eo precatione lustra-
tus, Crucem veneratabundus amplectitur, pendentis Christi signum exosculatur:
dein templum intrat, fusisque rite precibus, ad pridianum hospitium eques eo-
dem studio & comitatu reducitur. exceptus dein à Prætore quam apparatissimis
epulis, arcano colloquio tempus ac locum petit. confestim vacua pars facta Præ-
torii. ad colloquium Episcopus, & nonnulli theologi nominatim adsciti, ac præ-
ter hosce Lima vrbis Præfectus, & Franciscus Aluarus à secretis, & regii quos di-
xi Quæstores, & Gaspar Nonnius interpres. Coram eo consessu Rex omnem sui
de religione consilii rationem exposuit. Sibi, posteaquam, singulari Dei benefi-
cio caligine discussa, de tenebrarum profundo in lucem sapientiæ ac veritatis e-
merserit, nihil æque in votis fuisse, aut esse; atque vt populares suos non solum,
sed vicinos quoq. Reges ac Principes Christo conciliet; cunctisque de suo (quod F
aiunt) lumine lumen accendat. Verum lenitate opus esse: quæ nisi tempus ac
spatium datum sit, constare non possit; vsqueadeo Malabaricam gentem suas
amplecti ac fouere, alienas horrere atque auersari leges ac ceremonias: adeo aui-
tis erroribus ac superstitionibus captam atq. implicatam teneri. interea sibi Chri-
stum eiusque præcepta penitus hærere in medullis, eius rei Deû & conscientiam
testes inuocat. simul, ad certamina, vbi res tulerit, pro Christi nomine subeunda
sacrosancto Chrismate confirmari se postulat. Ad ea Prætor, & Episcopus, col-
laudata viri pietate, eum experiendi gratia dicerent, satius videri sibi, Regem, ad
cæteros permouendos, Christianum sese fateri palam; & ope diuina præsidio-
que magis quam humana prudentia vel dexteritate confidere; multo plus vni-
uersæ genti exemplo factisq. quam arte ac simulatione & occultis hortationibus
profuturum; Rex magna rursum pericula, magnos rerum motus obtendere. in-
ter cætera incommoda, fratrem sibi esse æmulum regni, præpotentis dynastæ
vicinis opibus & fauore subnixum. haud sine causa vereri se, ne si noua, & pere-
grina obtrudenda religione, populorum animi grauius offendantur, eorum alie-
nationem ille suam occasionem putet. Lusitanis paululum modo exspectare ne
graue

A graue sit. Si vita suppetat; domesticas pariter & publicas res ita se Deo adiuuante compositurum, vt quæ nunc temporis causa corde tacitus premat, ea postmodum vultu, sermone, rebus denique ipsis tuto possit exprimere. Aduersus hæc vltra tendere, neque Prætori, neque consiliariis visum. ita, re infecta discessum est. seorsum dein super sacramento Confirmationis à Prætore consultus Episcopus, nequaquam negandum enixe petenti respondit; eodemque approbante Prætore, postridie ipsemet in priuato sacello, neophytum, paucis adhibitis testibus ne rumor manaret, solemni ritu ad luctam spiritalem inunxit. ab eo mysterio Rex nouis dein promissis optima spe tum Episcopum, tum cæteros omnes impleuit. Decem ferme dies Goæ in hospitio substitit. omnes hi dies Lusitano populo geniales ac festi fuere. è cunctis ædium sacrarum turribus campanum æs quam citatissimo pulsu dies noctesque personuit. Exhibiti ludi, taurorumque venatio; accessere armatæ saltationes & Indicæ, & Aegyptiacæ; mimi, sanniones, & petoristæ, quæque alia effusæ lætitiæ signa sunt: itemque ad Numidarum consuetudinem edita equestris pugnæ simulacra; in quibus expeditos equites, vario distinctos ornatu, arundinum iaculis inter se decertare mos est. Inter quæ reuocatus domesticorum epistolis precibusque Rex, proficiscendi veniam petit. Multum illi à Prætore bombycinæ vestis, multum gossipinæ famulis in discessu donatum. omni genere honoris & officii cultus, multo quam ante Lusitanis amicior & obstrictior abiit. Hanc nos rei gestæ seriem cum ex aliis auctoribus minime spernendis, tum vero ex ipsiusmet Episcopi Goani litteris hausimus, ad Catharinam Lusitaniæ Reginam datis. quibus nuntiis mirum in modum lætus Ioannes Rex, Tanorij conuersionem vna cum Antonii Criminalis exitu glorioso, non modo Lusitania tota prædicandam curauit, sed etiam Romæ Pontificatum ineunti Iulio iij. per Alphonsum Alencastrium oratorem suũ diligenter exposuit; quæ res, ingenti plausu, per eos ipsos dies resurgente Britannia quoque (perstitisset vtinam) bonorũ ac fideliũ vbiq. gaudia cumulauit. Sunt qui totam eam conuersionem, captandæ Lusitanorũ gratiæ, in tempus ab Rege barbaro fictam putent, eo maxime argumento, quod domũ reuectus, promissa non præstitit. Mihi, circũspectis rebus omnibus, verisimilius videtur, metu potius quam perfidia neophytum à suscepto consilio destitisse: presertim quod alioquin & ipse contractam cum Lusitanis amicitiam egregie coluit, & successor eius hodie sese præclare in eosdem animatum ostendit. Circa idem tempus, extorres patria dynastæ alii duo, cum ad Lusitanam confugissent opem, tenera ætate vterque, ad Christum

C adiuncti, atque à Prætore Societati IESV in disciplinam dati. Trichinamalo insulæ alter, quæ Ceilano adiacet; alter Maldiuis, quarum de regione ac natura supra docuimus, imperabat. Ac Trichinamalio quid postea contigerit, incertum. Maldiuanus, ducta in matrimonium nobili virgine Lusitana; exsul adhuc, & regno superstes, Cocini extremam ætatem degit inglorius. eius maximus natu filius, Franciscus nomine, præstanti indole & humanitate adolescens, nuper, cũ in Lusitaniam ad Philippum Regem suis ac patriis de rebus venisset; per noctem ignotus Olisipone, à sicariis, contracta ex occursu rixa, magno bonorum dolore peremptus est. Cæterum inter eas quas dixi conuersiones, confecta iam ætate Garzias Prætor, anno seculi huius vndequinquagesimo supremum obierat diem; pacatam nactus quidem ille prouinciam, veruntamen de Lusitana re inter ipsam pacem egregie meritus. quippe imminutam variis casibus classem, rostratis celsioribus ad quatuordecim cum cura suppleuerat. sulphurei pulueris in vrbe Goa instituerat officinas. Lusitanicæ ditionis oppida & propugnacula cunctis ad tolerandum bellum rebus instruxerat. inchoatam à Castrio Diensis arcis ædificationem, ex eius commentariis ac destinatione promouerat: multas; beodem

ob

ob negotia bellica relictas in suspenso lites & controuersias, attenta & æquabili D
iurisdictione deciderat. In Garziæ locum Georgius Capralius è regio codicil-
lo suffectus. oppido Bazaino tum præerat: vir & bello strenuus,& pietatis laude
præcellens. Hoc rerum Indicarum statu, Brasilicæ quoque syluæ ac dumeta
paulatim interlucari ac subigi cæpta. Societati IESV id item onus impositum,
cum id ipsum Franciscani iam ante fratres aliquot, Italici maxime generis, forti
magis animo quam prospero euentu tentassent. Namque ante partam eius linguæ
notitiam, vnus ex iis in traiectu fluminis ignoti submersus,celebre illi ab se nomē
dedit. Fratris flumen exinde appellatum. reliqui,subito coortis in aduenas Bra-
siliis,interempti. Successere igitur è Societate primi omniū sex; Ioannes Azpil-
cueta Nauarrus, Antonius Pirens, Leonardus Nonnius,Didacus Iacobæus, &
Vincentius Rhoterigius Lusitani. Rector iis additus item Lusitanus, Emma-
nuel Nobrega, præstanti virtute ac sapientia vir. Thomam sequebantur So-
sam, qui primus omnium Prætor ea littora petiit. Brasiliam attigere ineunte A-
prili mense, anno post Christū natum MDXLIX; cum ante duos circiter men-
ses Olisipone soluissent. Nauigatione sunt vsi admodum læta, ventisque adeo
secundis atque ferentibus, vti cæptis illorum adesse Deum,haud obscure appa-
reret. Paucæ tum Lusitanici generis erant in iis regionibus, ac vixdum inchoa- E
tæ coloniæ, seu præfecturæ. antiquissima omnium, & ab Aequatore in meri-
diem prima, Itamaraca dicebatur. alteram Pernambucum, tertiam Illeos,quar-
tam (Capralis quondam appulsu prænobilem) Portum securū; extremam à San-
cto Vincentio nominauerant. ipsorum vero incolarum, nulli pagi, nulla oppida
vrbesue. dispersis (vti supra dictum est) mapalibus habitabant, sedem pabuli ra-
tione mutantes Nomadum in morem: iidemque ab externis alieni commerciis,
& infandis epulis adsueti, paucos aduenas & imperitos regionum,haud sine cau-
sa terrebant. Sosa comitesque ad villam quam vocant Veterem descensione fa-
cta, instructo agmine, Christianæ religionis insignia præferentes, puro & aper-
to loco præcelsæ Crucis trophæa gratulabundi constituunt. Ibi mensis ferme
vnius fuit mora, dum variis artibus conciliantur animi barbarorum, & idoneus
in vicino situs exquiritur nouæ vrbi condendæ, cui deinde Saluatoris nomen
inditum est. Nec vani fuere conatus. & pax cum accolis inita, & spatium ædi-
ficationi designatum duobus circiter passuum millibus à Vetereuilla. inde Lusi-
tanæ multitudini (aliquot exceptis, quibus priorem sedem mutare non placuit)
in exstructionem areæ diuiduntur. Patres, facta optione, locum domicilio de- F
legere, vbi MARIAE Virginis adiutricis templum hodie cernitur. id tem-
plum ab iisdem conditum est ingenti labore: siquidem populo domibus priuatim
excitandis, & cingenda raptim vrbe, dies noctesque occupato, aquari lignarique
ipsimet, ac proximis è montibus materiam suis humeris baiulare cogebantur.
Accedebat extrema propemodum egestas in ignoto incultoque solo; nulladū in
eorum victum aut cultum ab Rege decreta pecunia. excalceati, ac seminudi, æ-
stu & sole torridi,quotidianum obibant opus.nec raro, plane omnibus defecti ali-
mentis, cibaria ostiatim emendicabant euentu vario, quippe cum alii sibi quoque
angustam esse domi rem dicerent; alii commoti misericordia, ex eo quod suppe-
tebat liberaliter impertirent. eiusmodi inopia conflictatis, ad extremum Prætor
modicum quid,eleemosynę nomine ad tolerandam ex parte vitam adsignat, quo-
ad reliquis deinde necessitatibus ab Lusitano Rege pro cætera ipsius munificen-
tia ac pietate subuentum est. Inter eas tamen ærumnas, miseriasque (si vltro su-
scepta pro Christi nomine incommoda nominibus hisce appellare fas est) adiu-
uandis quantum liceret, Lusitanorum animis, exemplo, verbo, sacramentis in-
stabant. Sed non eo consilio tantum traiecerant pelagi,vti Europæis inquilinis,

Christi

A Christi noticia dudum imbutis, atque ab infantia ad numerum fideliū adscriptis; potissimum operam darent. Indigenarum illi salutem præcipua contemplatione spectabant, in cæcis opinionum tenebris, & in summa veri numinis ignoratione versantium. itaque, simulac popularis è Lusitania Sacerdos aduenit, qui curionis parochiue munere fungi posset, concessis illi ædibus tanto sudore constructis; extra oppidum nouam in sedem loco edito commigrarunt, quem montem Caluarium ipsi dixere, circumfusis vndique barbarorum tuguriis; magno scilicet apertoque discrimine vitæ; sed sacra Deo & deuota iam capita, nihil pro salute hominum periculi recusabant. Atque hac maxime ratione Prætori ac cæteris, (quos tamen haud omnino relinquebant) satisfactum à patribus. Alia longe erat causa Vincentianæ coloniæ, quos exsules ferme, in vltimis finibus ab omni Christiano pastore disiunctos, atque ob id ipsum cœlesti carentes cibo, circumfrementibus barbaris, ipsa propemodum efferauerant loca. Ad hosce igitur omni studio recreandos refouendosque Nobrega ex ipsa suorum paucitate duos in præsentia destinauit: Leonardum Nonnium, & Didacum Iacobæum. ipse cum reliquis ad Brasilios indidem cicurandos & erudiendos incubuit. erat omnino laboriosa prouincia, & multis difficultatibus implicata. obstabat inscitia linguæ,

B quamquam haud ita copiosæ nec variæ, tamen ab omni Europæo sermone plane abhorrentis. obstabant ingenia moresque incolarum; quod super quotidianas cædes, ac finitima bella, & inexpiabile vlciscendi certamen, dapesque diras; in crapulam quoque ac Venerem proiecti, magis in dies obtunderent aciem mentis; & flagitiorum cæno quicquid erat indolis bonæ, demergerent. Accedebat indomitum ac late patens malum, & quo valentius nihil aditum atque iter obsepserit Euangelio; veterum Christianorum, indigna tali nomine ac professione licentia, procacitasque, cum anxia cupiditate sordibusque coniuncta: vt eorum aduentus in barbarorum vicos, vitæque consuetudo, cum grauiter cunctos offenderet, tum ingentem nomini Christiano inuidiam infamiamque conflaret. Nec leue afferebat incommodum ipsa mobilitas gentis, & crebra, vti dicebamus, mutatio loci; vt sub ipsam interdum messem, fessis agricolis, & diuturnum laborem tædiumque spe largi prouentus de more solantibus, adultæ iam segetes repente apparere desinerent. Postremo deploranda erat hic etiam, in tam vastis terrarū spatiis tantula ac tam deserta operarum manus. Sed nequaquam idcirco fracti animis vel debilitati sunt patres, haud ignari videlicet, quam exiguo numero A-

C postoli quantas olim res Deo duce atque adiutore gessissent. & Christus idem, talium consiliorum parens fautorque, recentibus his quoque famulis ipso potissimum præside fretis, ac nihilominus pro sua parte satagentibus, aderat. Igitur incommodo linguæ obuiam itum initio nonnullorum ope ex iis qui ante Sosæ aduentum ad villam Veterem agebant. ii primū adhibiti interpretes, vicem sermonis vtcunque supplebant. Dein, quo facilius procederet tota res, ac minus ipsi aliunde penderent patres ad Brasilicam linguam addiscendam cuncti pariter animum adiiciunt, acrique studio ac pia æmulatione perfectum haud ita magno temporis interuallo, vti essent ad confessiones audiendas, & habendas conciones idonei. Azpilcuetæ præsertim in eo genere enituit laus; vt cognitis iam rebus quæ à Xauerio apud Indos fierent, vulgo Lusitani affirmarent, peculiare ac proprium munus decusque Nauarræ gentis ac nominis videri conuersionem ethnicorum. Hoc instructi adiumento patres, doctrinæ Christianæ capita, certasq. precationes, vt assolet, Brasilice vertunt. dehinc vicos, & tuguria paulatim obire; modestia, comitate, beneficiis obligare sibi homines omnium ætatum: ac simul de rebus diuinis dicere per se ad populum incipiunt. Mirificos insolita prædicatio motus animorum effecit in rudi tenebrisque inuoluta barbarie; satisque apparebat,

rebat, cum alia, tum præsertim quæ de omnipotentia & infinitate Dei disserebantur, ingenti cum admiratione æque à viris ac mulieribus accipi. Nostram etiam legendi scribendique consuetudinem ac peritiam, sine fine suspicere videbantur; cupereque sese in cultu ac religione nostris esse simillimos. verum quominus id re ipsa perficerent, inueterata morum peruersitate ac feritate retardabantur. eo acrius instare patres, vti eos humaniorem ad victum ritumque traducerent. Maximus fuit labor in cohibenda funesti ac feralis cibi consuetudine, quo Brasilius nullum palato gratius edulium norat. atque ob idipsum grauia non semel adiere discrimina. Inter cætera illud memoratur facinus insigne. Captum in prælio ex hostibus quendam accolæ ad Caluarii montis radices attraxerant, ac diu pastū coactumque pinguescere, in epulas ingenti cum exsultatione mactarant. ea re cognita, Christum suppliciter inuocant patres, hortatique inter se protinus aduolant; in tugurium irrepunt; protensum cadauer in ganeam præparantibus interueniunt; palam ac fidenter afferunt manus. Ac virorum quidem, quies ac silentium fuit, iniecto pudore, quod cum patribus nonnihil iam familiaritatis è vicinitate contraxerant. Non eadem fuit patientia fœminarum. vetulæ adstabant aliquot præcipua crudelitate, & hostis puniendi libidine. hæ sibi necopinato ereptam è faucibus prædam indigne ferentes, cum clamoribus & quiritationibus concursare, iuuentutem ad vlciscendam adeo atrocem iniuriam excire. inde cōmoti nonnulli auferentibus aliquantulum restitere. sed mox vel ipsa repugnante natura, vel etiam diuinitus terreri cæptum omittunt. ita, corpus ablatum patres in horto suo sepeliunt, aliquot cenotaphiis ad fallendum appositis, si forte barbari noctu ad effodiendum atque asportandum accederent. Nec vana fuit coniectura. Facta manu per tenebras in hortum irrupere Brasilii, pertentatisque sepulcris, ac demum inuento corpore (tanta sagacitas fuit) iam extraxerant brachium, cum excubantes in idipsum patres accurrunt, eademque orationis animique constantia nefarios conatus infringunt: ac, ne sæpius certandum foret; ablata denuo membra intra vrbem ipsam accurate defodiunt. exasperauit ea res vehementius animos gentis, muliebribus præsertim incensæ facibus; ac parum abfuit, quin agmine facto repente vrbem inuaderent. Patres quidem, iussu Prætoris intra mœnia remigrare coacti tantisper dum iræ mitescerent; aliud sibi hospitium condidere qua nunc collegii noui exstruuntur ædes. Idem Prætor, qua erat pietate rerumque vsu, iacta in eos crimina & voces vulgi repressit. Ipsorum culpa & rerum gerendarum auiditate misceri cuncta, pacem turbari, ferocissimæ nationis arma irritari conquerebantur. At ille negabat euentum belli extimescendum, quod eorum causa conflatum foret. Deum quippe vel meliori affuturum causæ, vel sedatis tumultibus, è turbido ac tristi, serenum repente nitidumque diem haud dubie redditurum. Vera cecinit. mitigati præter spem animi barbarorum; & magno omnium gaudio redintegrata pax est. lentius inde cautiusque patres cum Brasiliis agere: non tam quod suo ipsi parcerent capiti, quam ne sermonem aut offensionem populatibus darent: monendo, precando, fœditatem rei demonstrando, non paucos à nefaria laniena ac popina tandem auulsere. ab aliis impetratum, vti ad eos, qui ea pti saginarentur, saltem sibi pateret alloquiū; horum ergo, quando seruare corpora non dabatur, animis certe omni studio consulebant: Christiana edoctos mysteria, atque ad salutarem peccatorum detestationem adductos, priusquam raperentur ad necem, sacro lustrabant latice; dabantque operam, vti ex hostiū ludibriis ac teterrima seruitute, ad cœlestia regna protinus euolarent: sed ne hac quidem ratione miseris diu prospicere licuit. Mali dæmonis artificio sibi persuaserant aiebantque barbari, intinctis eo baptismate carnibus multum de pristina saporis gratia deperire. ac proinde immutata volunta-

A te, ab illo religionis munere nostros arcebant. Itaq. attenta consultatione demũ eo decursum à patribus, vti necei destinatos, supremo die ad patibulum vsque prosequerentur, atq. interea madenti sudario super aliquam corporis partem furtim expresso, adhibita formula sacramenti, iam iamq. morituros dissimulanter abluerent. id aliquoties tentatum, ex animi sententia cessit. Per idem fere tempus Lusitanus quidam incolarum casis oberrans, incertum vnde orto iurgio, rixaue, perimitur. Accendit ea res maiorem in modum animos Europæorum. nulla surgentis etiamtum vrbis habita ratione, vindicandam fremunt cædem, consulendum ipso initio incolumitati aduenarum; neque impunitate ac socordia diutius alendam gentis audaciam. hæc minitabundi & coram Prætore, & inter se iactare. nec dubie ad arma itum foret; ni rem Christianam fouens Deus, barbarorum animos ad æquitatem repente flexisset. amicitiæ ac vicinitatis iura, sanguini prætulere. deditus piaculum iræ noxius, &, inaudito apud eas nationes genere pœnæ, in os bombardæ propalam insertus, applicato ad spiraculum igne discerpitur. ea res per agros nuntiata, magnum Brasilius terrorem incussit; simul etiam, vnius Lusitani casus, cæteros in præsentia nonnihil ab inconsulto ac temerario discursu cohibuit. inde patribus paulo expeditior Euangelii prædicatio cæpit esse. magnoq.

B ac fidenti animo sese multitudini subinde immiscentes, densam ignorantiæ nebulam, veritatis luce dispellere, opinionum portenta ac monstra fugare; magorum ac veneficorum (quibus deriui simul & quæstui captæ mendaciis & errore sunt mentes) præstigias atque fallacias aperire ac tollere nitebantur. In iis præcipua astutia veterator, summam sibi auctoritatem vbique pepererat; tamquam pro Aesculapio venditabat sese; ad ægrotos omnes illico aduocabatur. Hunc Nobrega data opera aggressus, rogat; qua tandem vi res tantas efficiat; illumne consulat Deum, qui totam hanc rerum vniuersitatem verbo condiderit, regiamq. ac domicilium habet in cælo; an tartarei cacodæmonis consuetudine vtatur & opera. impudentissime arrogantissimeq. respondit, se quoque Deum esse, & Deo prognatum; certum etiam hominem coram produxit, à quo grauiter laborante morbum ipse depulisset. illum præterea regnatorem cæli Deum, sibi esse amicissimũ; ac sæpe inter nubes, tonitrua, ac fulmina ostendere sese: & alia eiusmodi multa, superbiæ vanitatisq. plenissima. Hanc Nobrega tantam audaciam impietatemque non ferens, aduocata concione instituit singula hominis dicta firmissimis argumentis maxima vocis contentione refellere: conuictumque tandem ac fractum, ad sententiam simul moresque mutandos adduxit; amice comiterq. pollicitus, se pro

C illo apud verum Deum fore deprecatorem. ac paulo post, cum se ipse initiandum sponte obtulisset, in catechumenorum adscriptus est numerum. is numerus pro multitudine reliqua oppido exiguus erat: ægreq. admodum necessaria Christianæ sapientiæ præcepta & dogmata capiebant. post diuturnam institutionem, qui maxime idonei ad baptismum eualere, vitali fonte lustrati, eumq. vnica vxore, cæteris dimissis, rite coniuncti sunt. ex iis vnus, lætitia gestiens adiit patres: nutu gestuque significans & affirmans, proxima nocte se se apud superos fuisse, incredibili gaudio & suauitate perfusum. Cætera plebs à patriis epulis, & ebrietate, & saltationibus impudicis, & multiplici coniugio abstrahi ac diuelli non poterant: neque in iis colendis vllo pacto respondebat operæ fructus. quocirca socii, nequaquam vltra serere super spinas, sed puram aggredi tellurem è vetere præcepto constituunt. Infantes primum quamplurimos in tutum recipere (si eis forte ante vsum rationis obeunda sit dies) & salutari summi Pastoris nota insignire festinant. patres dein matresque familias, precibus, promissis, blandimentis adducunt, vti puerilem ætatem ac sobolem, sibi in disciplinam dent. hosce postmodum ipsos, cibo & crepundiis paulatim illectos, omni arte mansuefaciunt. nec pœnitendus fuit labor. siquidem & tradita facile accipiebant, & retenta fideliter, grã

 dioribus

dioribus natu, quotidianæ consuetudinis & linguæ beneficio per otium inculca-
bant; & suo ipsi exemplo sensim cæteros à nefariis atq. impuris moribus auerte- D
bant. Parentes interea (vt est etiam improbis ipsa per se virtus amabilis) filiorum
obsequio, sobrietate, cultu, doctrina lætari, eosq. vltro ad proficiendũ accendere.
ac tantus erat Christianæ institutionis amor, vt piis catechismi carminibus, ac bea-
tis vocibus IESV & MARIAE, littora, campi, luci perstreperent. Neq. ita multis
interiectis diebus, Brasilii centum maturi baptismo extitere. is baptismus quan-
to maximo licuit apparatu pompaq. celebratus est peracto Paschate, qui præcipue
dies, vetere Ecclesiæ instituto, sacris eiusmodi sunt destinati. cæteros catechume
nos ad septingentos, dũ amplius erudirentur, in aliud tempus, quamquam inge-
miscentes & impatientes moræ, differri placuit. Sub eiusmodi rerum initia, subi-
to factum, vti neophyti pęne omnes in morbũ alui, oculorumue, ac varios abces-
sus inciderent. hæc magi videlicet ad baptisma inuidiose referre. lauatione illa ten
tari valetudinem; doctrina ac prædicatione, pestem ac perniciem populis impor-
tari calumniabantur. Sed ipsorum mendacia & improbitatem, Dei beneficio red
dita mox Brasiliis firmitas, aperte redarguit. ea recepta, instittere cum aliis, moni-
tu patrũ, oratoria sacra sue ædes publice exstruere, quo ad conciones & catechis-
mum vndiq. conuenirent. duę duobus locis magno Christianæ rei bono excitatę. E
Agitatum etiam à patribus (idq. dein tempore procedente perfectũ est) vti quod
de Theseo iactat Græcia, sparsos per tuguria indigenas, in pagos & oppida coge-
rent; agris colendis adsuefacerent; eorumq. cœtus legibus ac magistratibus tem-
perarent. Circa idem fere tempus, quo Prætor in Brasiliam est missus, Conganis
quoq. Aethiopibus ab Rege Lusitano pari diligentia & caritate subuentũ est. Al-
phonsus iam ante decesserat Rex, cuius de singulari virtute ac pietate initio demõ
strauimus. Successór eius, Iacobus nomine, quamquã Christianis initiatus sacris,
tamen ab illius viri vestigiis atq. itineribus longe deflexerat. Hunc imitati popula
res, ad patria vitia leui momento ruebant. nec multum erat in Europæis vel insti-
toribus, vel etiam sacrorum administris, auxilii. quippe tantum aberant à miseris
Aethiopibus verbo aut exemplo iuuandis, vt ipsi potius constringendi vinculis,
maloq. ad officium cogendi viderentur. His rebus cognitis Ioannes Tertius. è
Conimbrigensi collegio quattuor viros in vineam illam, cæteris eandem sortem
ardenter optantibus, impetrauit: Christophorum Riberum, Iacobum Diazium,
Didacum Soueralium, queis Georgius Vasæus præerat. ii ab Olisipone ad cele-
brem Sancti Thomæ insulam nauigarunt, ex qua facilis ad littora Congi traiectus
est. in ea insula febribus aliisq. morbis acerbe vexati, necdũ recuperata valetudine F
Pindam emporiũ Congani Regni transmittunt. Eorũ aduentu audito Rex à leu-
cis quinquaginta è proceribus duos obuiã misit. ab iis in regiam ligneis equis de
more perducti. rudis artificii tale commentum est. Cantherio seu tigno dodran-
talis ferme crassitudinis, pedum octo longitudinis, bubulum corium ad sellæ am-
plitudinem intendunt. huic ephippio diuaricatis cruribus viator insidet, baiuli
succollant duo, & vbi longius iter est, succedunt alii. huiusmodi caballis langui-
dos adhuc patres in interiora prouectos, comiter accepit, in Ioannis videlicet
gratiam, Rex, vna cum liberis & ciuitate ad Crucem extra mœnia positam ho-
noris causa progressus. Tum illis adsignatur hospitium, cuiusmodi Aethio-
pum ædificia sunt, culmo paleisque contectum. Ibi Soueralius publice ludum
aperuit. sexcentos admodum pueros labore maximo & litteris, & Christia-
nis præceptionibus imbuebat. Cæteri ad emendandam populi ac procerum
vitam omni ope connixi primum, dein ad prædicandum ethnicis Euange-
lium operam contulere, nec sine fructu: quippe intra quintum mensem Ri-
berus mille septingentos Aethiopas probe institutos, ad Christum adiunxit:
Diazius quadringentos; Vasæus trecentos. idemque Vasæus cum fido vno
dunta-

A duntaxat interprete, viatico prorsus nullo in proximos pagos egressus; duo millia & septingentos baptismo expiauit: ac præter templa olim in vrbe Alphonsi beneficio condita, tria in finibus excitauit dicauitque; Saluatori vnum, MARIAE Adiutrici alterum, tertium Diuo Ioanni Baptistæ. ingrauescente dein morbo, domum redire coactus: ac reliqui item aduersa conflictati valetudine (siue id è grauitate cœli, siue ex insolentia deterioris cibi contingeret) à spiritalibus ministerijs ad necessariam corporum curationem haud sine magno ipsorum dolore traducti. Accessit ad prædicationem interrumpendam, Regis quoque alienus à studio religionis animus cum rei Christianæ, quæ ipsius auctoritate ac munificentia in primis egeret, segniter admodũ ac maligne pro sua parte consuleret: atq. inter cætera pessimi exempli delicta, ab improborũ consuetudine, & à multiplici pellicatu auelli non posset. Haud paulo felicior, eadem tempestate, fidei processus erat in India. & Capralius Prætor, tuendis ornandisq. neophytis ethnicos ad Christũ inuitabat. Consilio, auctoritate, ope, Dei seruis & Euangelij præconibus aderat. Præter hæc, attollentem sese denuo Zamorinũ, exercitu mature coacto repressit. Couletũ, Tiracolũ, Pananem Calecutanæ ditionis, vi cepit, facibusque subiectis incendit; agros vastauit; palmeta succidit; magnum B numerum æque maioris ac minoris formæ nauium flammis absumpsit. ad extremũ, otæ Malabaricæ proceres, Calecutani socios ac fœderatos, Cocino minitantes, intra Ciembem insulam deprehensos obsedit: redactisq. iam in arctũ rebus, nũtius de Alphonsi Noroniæ successoris aduentu in castra perfertur. E Lusitania profectus, Ceilanum attigerat. ad eius rei famam dilapsi milites, Noroniæ visendi cupiditate. & Capralius ipse ad prouinciam illi tradendam, vix anno Præturæ circumacto, discessit; inde soluta prętér opinionem obsidio. Interim ex vlterioribus Indis valde iniquos infestosq. Euangelio sese pręebant reguli Molucenses. ij cũ denuo in Lusitanorũ conspirassent cædem, patefactis insidijs oppressi, vires omnes atq. consilia ad neophytos ab Christi cultu abstertendos, Caciziorũ instinctu verterunt. neq. ita difficile fuit, exacerbatos Europæorum iniurijs; flagitijs atquę peccatis offensos, necdũ in veræ fidei ac solidæ virtutis amore fundatos, partim suadendo, partim insectando vexandoq. conuellere. Ergo, cum alii, tum vero qui Mauricas insulas incolebant, quorum ingens in oppido Tolo erat numerus, Xauerij patrũq. auctoritatis atq: institutionis obliti, rupto baptismi sacramento, propalam ab Ecclesia Christoq. desciscunt: ędem sacram euertunt: Cruces & sancto- C rum signa succidunt: Lusitano Rege contempto; Gellolii tyranni imperio ac ditioni sese subiiciunt. Neq. impune tanta illis impietas cessit. primũ ager, totius regionis antea feracissimus, mutata subito natura, squalidus atq. effœtus euasit: cõditę in horrea fruges, dira tabe prorsus exesæ: dulces aquæ, salsugine atq. amarore contracto, noxiæ redditę: fame dein ac pestilentia multi omniũ ętatũ ordinũq. mortales absumpti. ac reliqui nihilominus in obstinatione persistere. satisq. comperto, sibi nouũ à Lusitanis imminere bellum, contra omni arte parare sese; aditus alios muris, alios vallo fossaq. & operibus obiectis obstruere; milites ac tormenta clam ab Geilolio submissa locis idoneis collocare. Inde cum se aduersus omnem externam vim sat superq. tutos putarent, ac deterrimus quisq. ferocissime loqueretur; Lusitani parua, vt solent, manu, magnæ rei molem aggressi, cũ auxiliaribus manipulis aliquot superueniunt: missisq. è classe internuntiis, blando ac benigno sermone desertores ad sanitatem reuocare conantur. se nõ armis aut multitudine fretos, aut sanguinis auidos accessisse; verũ salutis ipsorũ studio adductos, & omnipotentis Dei præsidio atq. ope subnixos: quem illi si pergant spernere, neq. eos admissi facinoris pœnitentia capiat; maiore in dies mercede sensuros, quam graui piaculo datam Christo fidem, & initam cum Lusitano Rege amicitiam, ac diui-

na pariter & humana fœdera violarint. Aduersus ea cum inflato ac pertinaci animo respondissent barbari; sat iam ab ignoto & externo mercatore insultatum indigenis; non vltra ferendam impotentis dominatus acerbitatem; sibi quoq. auxilia, machinasq., ac bellica tormenta suppetere; deniq. se Christianos nullo pacto futuros; continuo in amentes efferatosq. euidentior quam vmquã alias, vindicta cœlestis apparuit. circa meridiem obscuratus repente sol. densas hinc tenebras cum pauidi ac tremebundi palparent; ecce tibi rursus, vicini montis è vertice, cum horrendo mugitu crebrisq. tonitribus, qualia maioribus tormentis eduntur, sordidũ ac tetrum erumpit incendium; tantaq. cineris, pumicumque, & ambustorum igne lapidum vis, vti propugnacula & muri coronas æquaret. accessit terrarum motus ingens, quo arbores auulsæ radicitus & inuersæ, tecta omnia diruta præter vnum templo nuper euerso contiguum. quin, proxima quoq. palus, oppleta saxis & improuisa congerie, late restagnans, multos mortales vna cũ brutis animantibus obruit. neq. horas paucas, vt ante, sed ipsos tres dies noctesq. tartarei camini ardor ac sæuitia tenuit. Post triduum stetere flammæ, & caligo discussa: faciliq. ac plano iam aditu Lusitani procul è nauibus omnia contemplati, descendunt. ac defensoribus aut exitio sublatis, aut metu dilapsis, iterũ nullo certamine cuncta peruadũt. Arma dein illata Geilolio is duodeuiginti iam annos cuiusdam insulæ, septem à Ternate leucas, arce sese tenebat, partim situ manuq., partim etiam æneis munita ballistis, quas ille Christianis, interposita hospitii fide captis, ac subinde mactatis ademerat. ea Lusitani arce tertiũ intra mensem Bernardini Sosæ consilio ac virtute potiti sunt. ipse tyrannus, cum viuus in potestatem venisset, memor flagitiorũ ac scelerũ, sibimet mortem veneno consciuit. in eius locũ filius ab Sosa cæterisq. suffectus. His cognitis rebus confestim illuc ab Ternate Ioannes Beira trãsmisit, territos incolas palatosq., suaui oratione ac familiari vultu contraxit: monitosq. per eam defectionem quanto quamq. nefario se se obstrinxissent crimine; docuit nihilominus, modo facti pœniteret, nõ esse cur de uenia desperarent: quippe nullum excogitari posse delictum, diuinę bonitati atq. clementię par. Multiplici malo emollita iam & subacta erat gentis duritia. hoc altius amantissimi patris monita penetrarunt. ergo vbi sat magno acriq. dolore compunctos, & priora consilia cũ gemitu detestantes, ac sibimet ipsis iratos animaduertit; bono ac fidenti animo iubet esse: tũ solemni ritu per sacram confessionem expiatos, Ecclesiæ sacrosanctæ, Christoq. salutis humanæ parenti restituit. Inde noua rerũ omniũ facies. pariter hominibus recta mens, laticibus dulcor, telluri fœcunditas rediit: luctus, mœror, atq. formido, in gratiarũ actiones, hymnos, lætitiamq. conuersa: deniq; inaudito miraculo, noxii quoq. mures, qui sata per id tempus in perniciem gẽtis eroserant; aquæ lustralis adspergine protinus ethnicorũ in arua compulsi, tanto quidem eorum damno, vti vulgo cũ Christianis iniuriam expostularent: mox etiã tantis ac tam variis permoti prodigiis, gregatim ad Beirã baptismi gratia confluerent. iis, quod pater solus cũctis ministrare non posset, socios à Ternate accersiit primum: dein, cum ne ii quidem sufficerent, magistratuum rogatu in Indiam ad subsidia petenda profectus est. Interea Gaspar intra insulæ Armuzię fines exacto ferme triennio, Goam superiorum accitu reuertit, Iaponios inde Sinasque, si per eosdem superiores liceret, tum etiam Scythas, vt ex ea parte immenso circuitu Romam ipsam adiret, vasto & cœlestibus flammis ardenti agitans animo. Verum in digressu ab Armuzianis, haudquaquam ei leue negotiũ fuit. Nõ enim precibus duntaxat, lacrymisue, vti mos est, ne se desereret, sũmi pariter infimiq. tendebant; amica parabatur ei vis; positęq. locis opportunis insidię. quas ille frustratus, celeri lembo ad Lusitanã peruenit classem, capta & direpta Catifa Canarinos ad portus eo ipso tẽpore nauigantẽ. ibi magno militũ ac naualis turbæ gaudio in vnã erostratis

A stratis acceptus, ad Bazainũ applicuit. A Bazaino, Antonii Laurerii Franciscani inuitatu, ad salutandos in vicino Christianos excurrit, ab codē Antonio per Euangeliũ genitos. Multa, in eo tractu, priscæ artis & magnificentiæ monumenta visuntur. in iis Canarini fanũ quod appellant, vna cũ ædibus priuatorũ multis, itēque viis & angiporribus, nec non cisternis ad centũ, è solido ac viuo lapide ferramentis excisum. aliud item ex vna petra fanũ elephantis vocatur, multis insigne simulacris, ac duobus præcipue colossis ingentibus, terna queis capita, totidem pedes manusque. eiusdem operis templũ aliud incerto titulo, Antonius rite expiatum, Christo dicauerat. in templum id Gaspar obuio Christianorum agmine, præcinentibus tubis, effusa cum lætitia exceptus, rem diuinam peregit, grauiq. & efficaci oratione animatis ad fidem officiumq. neophytis, Tanaham inde, Ciaulumque, postremo Goam cunctis optatissimus appulit. At Xauerius, ex Iapone Indiam, ex India retro Sinarum littora petiturus, primum Christianos in digressu confirmat. Cosmum Turrianum, & Ioannem Fernandum, Amangutiano præficit gregi, ipse in Bungum, quo Lusitanorum appulsam audierat nauem, recta contendit. Rex erat Bungi tum adolescens, & cæcis errorum tenebris inuolutus. attamen cognito quanta Xauerii esset virtus, quanta etiam apud Lusi-
B tanos auctoritas, (quorum illc, vt plerique eius tractus dynastæ, commercium ac societatem expetebat) aduenienti patri sese valde humanum & honorificum præbuit: abeunti, comitem è suis familiaribus cum epistola & donis ad Indiæ Prętorem dedit. idem, cæteris è Societate, qui in Iaponem postea missi sunt, eandem humanitatem ac beneuolentiam præstitit; proprium in suo regno domiciliũ adsignauit; aditum ad Regum finitimorum familiaritatem gratiamque litteris ac nuntiis muniit: quin etiam, in maximo rerum suarum discrimine, inter grauissimas bellorum ac seditionum procellas, eorum saluti & incolumitati præcipua fide curaque consuluit; ac duodetrigesimo demum post Xauerii profectionem anno, Christiana sacra suscipiens, quæ ad id vsque tempus metu leuerioris disciplinæ fuerat auersatus, de tanti patris nomine Franciscum appellari se voluit. nouissime vero, ad Gregorium xiij. Pont. Max. legatos è regia stirpe, venerationis & obsequii nomine destinauit: qui Olisiponem ipsius ferme triennii spatio, per quã ancipiti nauigatione deuecti, & à Philippo Catholico Rege in primis munifice comiterque tractati, bonam Hispaniæ & Italiæ partem, vt inaudito post omnium seculorum memoriam, ita gratissimo cunctis principibus populisque spe-
C ctaculi genere peragrarunt. Cæterum Xauerius, præter Bungensem, de quo dicebamus, Regis internuntium, ex ipso etiam fidelium numero viros duos egregie cordatos assumpsit, Matthæum, & Bernardum, ad vrbem vsque Romam Iaponicæ indolis exempli causa mittendos. quorum alterum Goæ mors abstulit, alteri, quo intenderat, cursu feliciore peruenit, & ab Ignatio in Societatem acceptus, quo in vulgus obscurior, eo per otium attentior, exquisitas Ecclesiæ Romanæ cæremonias, religionesque, & sacrorum apparatum est contemplatus; celeberrima sanctæ vrbis templa insigni cum animi fructu, ac pietatis incremento non semel obiit; patriam deinde repetens, multa Iaponiis narraturus; in Lusitania letali correptus morbo, Conimbrigæ supremum vitæ actum haud sine plausu peregit. Hisce ergo comitibus à Bungo Xauerius Nouembri mense anni quinquagesimi primi, paucis diebus peruenit ad Sinarum insulam Sanctianum; quo commeabant per ea tempora Lusitani, leucas ab vrbe Cantone triginta. ibi inter alios opportune reditum ad Indos parantem Didacum Peteriam offendit, nauarchum experientem, & industrium, & Sinarum vtcunque littoribus adsuetum. Cum hoc sua pater de introitu aggrediendo consilia contulit. Aptius nihil vtrique visum, quam ab Lusitano Rege ad Regem Sina-

rum, amicitiæ, & societatis ineundæ cum litteris ac donis orator. quam rem infeliciter olim quorundam culpa tentatam, mitigatis ipsa die Sinarum animis, modo temeritas abesset ac fraus, multo iam nunc melius cessuram, haud inani coniectura sperabant. in huius porro noui legati comitatu posse Christi nuntios in ipsa mediterranea dissimulanter induci, qui vel aliquam linguæ consuetudinem, vel interpretes certe nacti fidos, magno deinde animo, diuina subnixi ope sementem Euangelij facerent. Cum ea maxime ratio probaretur, legationem sibi (ni Prætor abnuat) Pereria ipse deposcit: cætera, nempe Xauerius. Hac mente profectos ab Sanciano, atrox procella è regione Cincei portus inuasit, aululamque repente scapham, & in ea duos è nautico ministerio Mahometanos, ex omnium oculis abstulit. Furebat ventus: aquarum insani montes vndique minabantur exitiũ: nautæ maioribus demissis antennis, modico tantum velo tempestatis vim subterfugere nitebantur: memoriam scaphæ, propior metus ac terror cunctis excusserat. Xauerio tantum ea insidebat cura. neque id, euadendi consilio si naufragium incideret; sed miserum illud animarum par ab sempiterno interitu vindicandi, nimirum diuinitus concepta spe, si reciperentur, Christianos aliquando futuros. Hoc ille studio accensus, quamquam alieno tum tempore, intentos gubernaculo naucleru m ac præfectum aggreditur. diu renitentem vtrunque monitis, obtestatione, auctoritate peruincit, vti dolones demitti protinus imperent. ægre id exsequuti proretæ, mox, cum ne sic quidem è summo speculantibus appareret scapha, pelago sæuiente vela rursus expediunt. Tũ, inuicto caritatis ardore ad proram aduolat pater: iniectis antennæ manibus, haud intermissa ad Deum prece, paululum adhuc moræ per summam contentionem extorquet: puerum iubet, dispiciendi causa, denuo rudentes ascendere. Cum hæc maxime fierent, ecce subito aduentans præter omnium opinionem scapha conspicitur. Protinus clamore sublato contracti dolones: atque ad eam exspectandam, cursumq. facilius inhibendum, obliqua oneraria contra maris impetum sistitur. appropinquanti dein eminus inijci funem Xauerius vetat, affirmans ad ipsum nauis latus recta accessuram esse per se: neque aliter factum. per medios fluctus facili admota remigio, tandiu stetit, dum tenacius religaretur ad puppim. lenitum interea pelagus. Mahometani è tanto periculo sospites, instante Xauerio cæterisque, ad Christum extemplo conuersi. cuncta prorsus vti prædixerat, euenere. scilicet magnitudine rei primo defixi omniũ animi: noua dein perfusi lætitia, diuinam clementiam gratulantes agnoscunt: ac prospero demum cursu Malacam deferuntur incolumes. ibi solita celebritate pater acceptus, non diu substitit. inspectis tantum & confirmatis in opere sociis, ex ea vrbe Cocinum, Cocino Goam deuenit Februario mense, anno seculi huius quinquagesimo secundo, quatuor non totis mensibus è Iapone illuc vsque consumptis. eius aduentus, quo diutius ac longius abfuerat, eo maiorem vniuersæ ciuitati lætitiam attulit. ipse, à descensu, primum omnium, publica nosocomia, & sacra cœnobia religiosorum inuisit; dein ad collegium diuertit. Ibi Gasparem ac socios perquam suauiter amplexatus, reliquum vnum esse cognoscit, qui dudum in lecto decumberet. is è diuturno ac letali morbo desperatus à cæteris, nunquam tamen spem abiecerat ipse, modo Xauerius ante supremum adesset diem. neque mendax fuit fiducia. vti valetudinarium ingressus pater, iacentem grato sermone ac salutatione vti solebat, impertiit; impositisque capiti manibus, consueta in eam rem ex Euangelio effatus est verba; illico leuationem sensit ægrotus, mox etiam vires omninò recepit. Obnitente dein rursus amicorum turba, nihilominus in maturandam profectionem intentus, Episcopo Prætorique suas & Pereriæ cogitationes aperuit. laudabiles vtrique visæ. & Prætor haud grauate principem legationis Pereriam declarauit, eidemq.

conci-

A conciliandæ fidei litteras ad Regem Sinarum, nomine Lusitani Regis attribuit. Cæteris ornamentis donisque regalibus Pereria suomet sumptu magnifice legationem instruxit. Xauerius interea, Indicæ prouinciæ res, ne quid per ipsius absentiam caperent detrimenti, accurate ordinabat. Ante omnia Gasparem, Paulo Camerte piis aliis muneribus occupato, quamquam inuitum, & comitaudi per asperrima quæque patris cupiditate flagrantem, Goano collegio cæterisque præposuit. Ad Bazaini culturam Melchiorem Nonnium; ad Tanahæ, consaluum Rhoterigium; ad Cocini, Franciscum Henricum, in Piscarium littus Aloysium Mendium (qui deinde propter Christum ibidem à Barbaris iugulatus est) ad Sancti Thomæ coloniam, Ioannem Lupium abire iussit. in Lusitaniam vero, atque inde Romam ad demonstrandum Ioanni primum Regi, tum Ignatio Indicæ prouinciæ statum, & petenda ab vtroque supplementa, Andream Fernandum cum Bernardo Iaponio, vti paulo ante diximus, destinauit. In Iaponensem denique vineam, Cosmo Turriano, & Ioanni Fernando subsidiarios designauit Balthasarem Gagum, Petrum Alcaceuam, Eduardum Syluium. hosce Malacam vsque secum ducebat. Hisce aliisque rebus, tum è domestica disciplina, tum è publica vtilitate compositis; inter pias deducentium lacrymas faustasq;
B preces, & certantia vota discessit xv. Kal. Maij, tertio circiter mense quam è Iapone redierat. Periculosa in primis ea quoque nauigatio fuit. secundo prouectos flatu, adeo subita ac fœda tempestas inuasit, vti neque nautarum conatus artesue, neque vasorum onerumque iactura, superandis fluctibus, & naui regendæ sufficerent. Inde, cum exsangues metu, humescentibus virorum etiam alioqui fortium oculis, relictas alij coniuges liberosque, alij tetrum & informe genus leti miserarentur; ingenti animo pater in medium prodiens, pauorem atque formidinem singulis demere; excitare iacentes; certo vultu ac sermone haud dubiam Dei benignitate salutem omnibus polliceri. Castellum dein onerariæ scandit intrepidus. reliquiariam thecam è collo sibimet detrahit: lineaque suspensam, vnius trinique Dei nominibus fideliter inuocatis, mari mergit; ac rursus ad cœlestium pacem exposcendam, sub tabulata succedit. Haud ita in longũ extenderat preces: cum è dira procella, turbidoque ac fulminante cœlo, optata lux primum, mox plena tranquillitas rediit. Hinc recreati Lusitani cum se defunctos iam periculis crederent, aperte monuit Dei seruus, haud leuius adhuc superesse discrimen. neque falsa prædixit. in breuia syrtesque paulo post illata carina, cum aliquandiu ipsa inaraffet vada; vectoribus pariter ac nautis nouo horrore intremen-
C tibus, eodem deprecatore in altum euasit. Malacam deinde peruentum. ex ea vrbe pater Balthasarem Gagum eiusque consortes in Iaponem sine cunctatione transmisit. ipse cum Pereria sese ad reliquum itineris conficiendum parabat. Bono iam loco videbatur esse res. quippe non modico nauigationis emenso iam spatio: & oratore cæterisque ad suas cuiusque partes rite obeundas accensis: cum repente, vnde minime oportuerat, graui tum Christianæ rei damno, tum bonorum dolore discussa tota legatio est. Præfectus eo tempore Malacam obtinebat, haud satis æquo in Pereriæ dignitatem animo, ac proinde coloniæ infrequentiam causatus, acceptasque clades, & imminens ab Aceno bellum; nauem legati, legatumque ipsum, è portu excedere vetuit. Neque, obfirmatam illius mentem, aut amicorum hortamenta, aut Pereriæ obtestationes, aut Prætoris decretum ac litteræ, aut Xauerii expostulatio, causæque bonitas, & Pontificia ipsa cum cœlestibus diris minisque diplomata, flectere valuerunt. denique, quantam in eo negotio diligentiam & alacritatem, vel certa cum impensa periculoque præstiterat designatus orator, tam se alter hic, nobilissimæ legationi actionique infestum aduersarium præbuit. Neque vero, in hac etiam vita, (ne quis indormire Deum rebus humanis

humanis putet) debita meritis vtriusque stipendia defuere: siquidem Præfectum D exsecrantibus quacunque incedebat viris fœminisque, elephantiaca primum inuasit lues: deinde, haud vno crimine, sed peculatus præsertim ac rapinarum accersitus, magistratu deiectus, catenis onustus, in Lusitaniam Regis iussu transuectus est. ibi cognita causa, damnatus, redactis in fiscum bonis; ad hæc, morbo in dies ingrauescente, quod reliquum vitæ fuit, per summam, & animi ægritudinem, & corporis fœditatem, egens, infamis, ab omnibus contemptus exegit. Contra, Pereria, egregii studii conatusque non modo præclarum ex optimi cuiusq. commendatione, atque adeo ex ipsa conscientia fructum, sed etiam splendida & opima postmodum à munificentissimo Rege præmia retulit. Xauerius autem, quamquam tanto præsidio ac spe subito destitutus; haud tamen idcirco despondit animum. neque consilium saluberrimæ expeditionis abiecit. Solatus Pereriam, atque ad obliuiscendam iniuriam, & condonandas Christo inimicitias adhortatus, itinere cœpto perrexit ipse cum vno è Societate Alexio Ferreria, externisque pueris duobus, quorum alter alienigena Sinensem linguam penitus ignorabat; alter, cui nomen Antonius à Sancta fide, genere Sina, in Goano diui Pauli seminario à primis educatus annis, pertenuem retinebat patriæ linguæ notitiam. Hoc tantulo comitatu Sancianum reuectus pater, ante omnia in littore E temporariam ædiculam ex obuia materia raptim exstruxit. ibi rem diuinam quotidie facere, & Lusitanos negotiatores omni officio adiuuare, vti solebat, instituit. simul, è Sinis qui ad eam insulam commercii causa ventitabant, peritum interpretem sibi parauit, qui tamen postea iniecto iudicii pœnarumque metu, fefellit fidem. ab aliis, de gentis quotidie moribus, legibus, institutis, diligenter quærebat, nec non de ratione insinuandi se in eas vrbes, hominumq. colloquia. quam illi rationem, cum fine euidenti capitis discrimine propter seuerissimâ interposita edicta iniri negarent posse; tamen Xauerius, ex iis quæ de Sinarum indole ingenioque subinde audiebat, acriore in dies accendebatur studio, tam docilem, tam politam alioqui nationē è gentili caligine ac tenebris eruendi: ac modo Euangelium afferre miseris quoquomodo liceret; omnes cruciatus ac mortem cum eorum salute non solum æquo, sed etiam libenti paciscebatur animo. Huic patris voluntati studiisque maxime Lusitani obsistebant, tum ipsius caritate, quem diligebant omnes ac reuerebantur vnice; tum vero nimia quadam solicitudine, et anxia cura fortunarum suarum; graui scilicet pauore concepto, ne vetitos intra fines publica nulla fide subito deprehensus Europæus aduena sacerdosque, F non ipse tantum acerbissimas illico daret pœnas, verum etiam denuo in Lusitanū omne nomen, regiorum satellitum furorem atque iras accenderet. atque ob idipsum crudelitatis eorum cum vetera documenta promebant, tum etiam recens in Lusitanos aliquot edita, qui tempestate in littus eiecti; comprehensi confestim ab incolis, teterrimo etiam num carcere tenerentur. quod si naufragis & eiectitiis euenisset; quid tandem illi futurum, qui se se, prudens volensque, nullis cuiusquam opibus vel commendatione fultus, intra illorum præsidia & septa non dubitasset includere? Deinde, vt maxime cuncta experiri libitum foret, quam tandem facultatem habitura esset res? calcaturumne cū comitibus æquora? an, centum fere millia passuum (quantum interesset spatii) trabe vel tabula traiecturos? nam portitoris quidem, & nauicularij nullam omnino fore copiam. Lusitanos, omni appulsu continentis arceri. Sinis, capitale esse, quemquam externum iniussu Præfectorum inferre. quod siquis adductus pretio, suam in id operam quamuis occulte detulisset; verendum tamen, ne pernumerata mercede, receptū cum inermi socio puerisque peregrinum, vel in deserta quapiam insula per scelus exponeret; vel breuiore facinoris compendio, nequid indicij emanare posset, in

altum

A altum è naui proijceret. Cum hæc ad terrorem à Luſitanis haud abſurde propo-
nerentur; nunquam tamen Xauerius de ſententia potuit demoueri: tantum, quod
ad ipſorum incolumitatem ac mercimonia pertineret, omnem illis dempſit timo-
rem; perſanctè pollicitus, non ante ſe quo tendebat iturum, quam confectis ipſi
negotiis ab Sanctiano ſoluiſſent. cæterum à tranſmiſsione in id tempus præpa-
randa non deſtitit, aliquandiu nullo ſucceſſu, quippe Sinæ inſtitores, ad quos erat
neceſſario confugiendum, appellati ea de re, vulgo negabant. ad extremum ta-
men pecunia euictus eſt vnus. huic cum Xauerio in hæc pacta conuenit. Sina lem-
bum, occultandæ rei gratia excluſo omni alio remige, nauta, vectore, ſuis dunta-
xat filiis famuliſq. ad iter in diem certam inſtrueret. tranſuectum in ſuburbia Can-
tonis patrem, ad tres quatuorue dies clam haberet apud ſe; tum intempeſta nocte
cum ſarcinula & libris ad portam vrbis nemine conſcio deſtitueret; vnde perdu-
ctus (quod exemplo videlicet erat futurum) ad tribunalia, quicquid liberet ibi
de religione, aliiſue de rebus, periculo ſuo palam explicaret. Xauerius viciſsim, cu-
ius opera tranſuectus fuiſſet prorſus haberet occultum: eidemq. nauli nomine da-
ret piperis quod ducentorum paulo amplius aureorum efficeret ſummam. id pi-
per Xauerio Luſitani, quando eum ab incepto reuocare nequiuerant, in idipſum
B pro amicitia fuerant elargiti. ea pactione tranſacta pater interea omnis tormenti
patientiam aſsidue meditari: martyrii palmam cũ animarum ſalute coniunctam
dies nocteſque ſibi proponere: condictum profectioni tempus per ſummam cu-
piditatem exſpectare. Inter hęc abeuntibus paulatim Luſitanis, aduerſa valetudi-
ne laborantem Ferreriam, ne ſibi in tam ancipiti re impedimento foret, in Indiam
tempeſtiue remiſerat. mox ipſe quoque in febrem incidit: qua dies aliquot acerbe
vexatus, cum onerariæ in ſalo iactationem ægre admodum ferret; in caſam inde
ſeſe recepit apertam, ventoque ac frigori peruiam, ex iis quas ad extremam litto-
ris oram, Luſitani ab Sinis ædificatione prohibiti, è paleis ac ramalibus momen-
to excitare, atque in diſceſſu diſturbare conſueuerant. Ibi quinto ab diſceſſu die,
dum Sinam ex compoſito portitorem exſpectat, nauarchis iam Luſitanis præter
vnum cunctis ex eo loco profectis; cum ad refocillandas vires nihil omnino ſup-
peteret, in ſumma rerum omnium egeſtate, germanus Chriſti in morte pariter &
in vita diſcipulus, accenſa diuino amore iacula è pſalmis ferme petita ſubinde in
cœlum emittens, IESVMq. ac MARIAM ſuauiter inuocans, e corpore ex quo
iampridem emineb at, exceſsit IV. Nonas Decembris, anno Chriſti nati (nam de
C ipſius quidem ætatę nil traditur) ſuprà ſeſquimilleſimum quinquageſimo ſecũ-
do: Indicæ vero ſuæ peregrinationis, vndecimo. Ea de re ſerius moniti Luſi-
tani mœrentes accurrunt: mirantur habitum quieſcenti quam mortuo propio-
rem: compoſitos artus; decoram faciem; ipſa denique pietatem adhuc ſpirantia
lineamenta. dein rati id quod erat, indignum ac nefas, tanti ſacerdotis corpus,
tamque de Luſitano vel in primis genere benemeriti, nullo exſequiarum hono-
re, deſertis in locis & barbaro ſolo relinquere; cum ipſis veſtimentis in arcam in-
cluſum, viua operiunt calce; quo celerius exeſis acrimonia carnibus, nuda ſecum
oſſa deportent: ipſam dein arcam deſerto & ſqualido quodam in eius inſulæ col-
le defodiunt. poſt dies aliquot confectis negotiis ad ſepulcrum vniuerſi conue-
niunt; corpus diligenter inſpiciunt attrectantq. non modo integrum ſolidumq.,
& aſpectu iucundum inueniunt, ſed etiam, quo magis obſtupuere, ſuauiter admo-
dum fragrans. læti ſuam de viri ſanctitate opinionem comprobari diuinitus, in
eadem viuæ calcis arca reconditum, venerabundi omnes in nauem imponunt.
Inde Malacam deuectum, prodeũtibus obuiam cum ſolemni pompa oppidanis,
excipitur. & ſua impenſa funus procurante Didaco Pereria, qui nondũ abierat,
in ædem Beatæ Virginis, vbi collegium eſt hodie Societatis, defertur. iam tertius

à morte agebatur mensis.arcam sacerdotes & amici rursus aperiunt: nihilominus incorruptum extrahunt mirabundi, ac Lusitanico more (haud dubio Dei nutu, quo liquidius postea de admirabili integritate constaret) terræ ipsi mandant uullo capsæ tabulæue munimine, puluino duntaxat ceruici subiecto, & obrecta sudario facie. quinq. ipsos menses eum in eo tumulo iacuisset, è socijs quidam missus ad Xauerium inuestigandum ab Goa superuenit(quem nos deinde Romæ hęc eadem ab alijs ante perscripta memorantem audiuimus) is auiditate ac studio explorandi cernendique oculis quæ ferebat fama,sarcophagum detegit.mirum dictu:puluinum ac sudarium purpureo eruore tinctum offendit,dum funeris administri terram superingerunt inculcantq. inter sepeliendum expresso. cæterũ corpus totum plane illæsum, & eadem quæ ferebatur odoris suauitate: quin etiam (quod super omne miraculum fuit) vestimenta ipsa,crepidasque,& extimum linteũ, adeo recenti specie, vt illo ipso Melchior Nonnius in Iapone deinde, quemadmodum Dini Pauli eremitæ palmea quondam tunica Diuus Antonius, ita ad celeberrimas quasq. gratulationes & cæremonias vti consueuerit. clara profecto ac testata sancti patris virginitate ac sanctimonia (quamquam alijs quoque argumentis ante iam nota) quando neque calcis viuæ caustica vis, neque telluris humor ac situs, defuncti carnes aut amictũ vlla ex parte labefactare valuerunt. Quo indignius visum omnibus,vltra in defosso haberi corpus,tanto tamque honorifico Dei munere custoditum. In ijs Didacus Pereria,memor amicitiæ ac meritorũ, elegantiore materia formaque arcam aliam damasceno serico subsuendam, aureo textili desuper obtegendam curauit. in eam translatum corpus idoneo loco ad vsque tempus Indicæ nauigationis est habitum. quo ipso tempore Indiam repetens Cosmi Turriani missu Petrus Alcaceua, Malacam ex Iapone delatus, impositum in onerariam sacrũ thesaurum vna cũ altero de quo dicebam socio asportat,præsens vtiq. nauigantibus ac salutare præsidium: si quidem nauim,diffracto gubernaculo, vadis impactam aliquoties, pręsenti illius ope,cuius vehebant exuuias, haud dubie seruatam fuisse eum alij, tum nauarchus ipse testatus est: ademq. actuario Goam celeri cursu pręueniens;rem totam patribus nuntiauit:ex ijs quatuor eum totidem à catechesi pueris,biremi regia, tardius nauiganti onerariæ ad Baticalam occurrunt, arcam denuo reserant sextodecimo iam ab obitu mense; æque incorruptum corpus ac vestimenta,gaudio simul ac stupore attoniti deprehendunt. Arca iterum clausa in biremem eo quem dixi ornatu deponitur. nautæ sublatis vndequaq. vexillis tormenta festo eũ reboatu displodunt. eo die sub vesperam à Baticala ad Goam biremis redijt. arca noctem vnam in ædicula Deiparæ Virginis custoditur, passibus ab vrbe mille quingentis. postridie mane confestim Prætor ac proceres, Canonicorum ac Misericordiæ sodalitia,ingens prætereа oppidanorum uis,& Diui Pauli collegium omne, corpori extra portas obuiam prodit. reliqua multitudo ad spectaculum effusa,parietes,fenestras,plateas, ita compleuerat, vt in reditu summoueri vix posset. cum cereis candidati nonaginta præibant pueri,sequebantur clerus,& magistratus,ac nobilium ordines:quacunq. pium incedebat agmen,multa erant passim odoramenta disposita. feretri latus vtrunque thuribula ex argento affabre facta cingebant: Diui Pauli templum quo inferebatur,eũ per eos ipsos dies hebdomadæ sacrosanctæ agerentur solemnia,nihilominus albo peristromate conuestitum:cuncta sobriam ad hilaritatem lætitiamq. composita. Hoc maxime modo corpus acceptum,& statim in Diui Pauli sacello,tectum vti erat,magna cum veneratione repositum est. ibi, quominus tertium aperto iam loculo palam ostenderetur, efflagitantibus pariter summis infimisq. negari non potuit:veruntamen ad introspiciendum obiecti cancelli; ne applicuisse rosaria,impressisse oscula virgineis carnibus, semel iterũq. palpasse non

satis

A satis habentes; insuper (quod apparebat futurum) in frusta, & præsegmina, cæte-
rasq. reliquias inuolarent. in eo sacello tres amplius dies ac noctes habitum summo
ac perpetuo omnium ætatum, nationum, ordinumq. concursu. neque interea ab
vno quopiam é superiore loco pater est laudatus, vt assolet. pro laudatore popu-
lus fuit. alij quippe reconditam viri doctrinam, & sapientiam, ac dicendi vim co-
piamque: alii prudentiam, vsumq. rerum, & longinquas peregrinationes ac plu-
rimas; alij comitatem ac mansuetudinem, & sine fastu vel arrogantia grauitatem,
sine indignitate summissionem, sine fuco pudorem atq. modestiam; alii castimo-
niam insignem; & voluntariam paupertatem; & longa ieiunia vigiliasque; alii sub-
leuatas egentium angustias; orborum educationem ac disciplinam; viduarum ac
virginum pudicitiam egregiè custoditam; curatos per summam patientiam ac se-
dulitatem ægrotos; diremptas plurimorum inimicitias; alij verissimas prędictio-
nes atq. miracula; (multo videlicet plura quam quæ nos alio properantes attigi-
mus) ac partim Christianorum greges à perdito vitæ genere ad meliorem frugē,
partim ethnicorū ab Satanę seruitute ad Christi fidem obsequiumq. traductos; ho-
rūq. tutelæ, commodis, ornamentis omni ratione consultū; alii deniq. magnitudi-
nem animi in rebus arduis capessendis, constantiam in promouendis, &, quod su-
B per omnia mirandum, adeo salubri temperamento mistam actione contemplatio-
nem; vt cum vtranq. coleret propemodum ex æquo, neutra tamen officeret alte-
ri: hæc, inquam, & alia pro suo quisq. sensu lacrymantes in cælum efferre. Inte-
rea exacto ferme quatriduo, cum satis iam in aperto fuisse videretur, ab socijs ar-
ca iuxta maximā aram loco certo reponitur, & claustro munitur. Huic tantæ gra-
tulationi Gaspar adesse non potuit, ad æterna, vti sperandum est, gaudia paucos an
te menses euectus. Is Indicæ prouinciæ administratione suscepta, publice priua-
timq. multa præclare instituit, quorum hodieq. vsus cum vberrimo perseuerat
animarum fructu. dumq. in domesticam pariter disciplinam, & communem Ec-
clesiarum vtilitatem intentus, affecto iam corpusculo acerbius grauiusq. quam
ferre posset imperitat; inter concionandi ardorem & contentionem defectus re-
pente viribus, intra pulpitum concidit. collecto dein spiritu domum regressus, a-
criq. correptus febri, mox inter sodalium caros amplexus animam efflauit xv.
Kal. Nouembris, anno seculi huiusce quinquagesimo tertio. elatus est magno ci-
uitatis luctu, quam sibi suisq. vniuersam excellenti caritate officijsq. deuinxerat.
Sub hæc, ab Iaponiis dynastis litteræ ad Prætorem allatæ. fœdus & amicitiam
C vltro petebant: ac siue id ex animo, siue gratiæ causa, nuntios Euangelij, & sapien-
tiæ Christianæ magistros. ea re permotus, vti æquū erat, successor Gasparis Mel
chior Nonnius Lusitanus, commendata vicarijs citeriore prouincia, cum sociis
aliquot Iaponem petere intendit. Ingens dudum in iis locis erat perturbatio re-
rū omniū. Amangutij Regem inter ac populares atrox ac periculosum extiterat
bellū, nec nisi Regis & filiorū interitu restincta seditio. in Bungi quoq. Regem, ali
quot principū coniuratio eruperat. ij, commisso demū prælio victi cæsique. otii
deinde nonnihil ab armis fuit. patres ad prædicationem & consueta munia redie-
re. ac Deus item signis atq. miraculis adiuuabat. ægroti debilesq., lustrali vt pluri-
mum aqua sanati: ex infessis diuturna possessione corporibus, Dei verbo fugata
dæmonia. hæc & alia minime deerant Euangelij firmamenta: sed nondum idcirco
notabilis fiebat ad rectam fidem accessio. Pauperes ferme, & inferiorum ordinū
homines, colla salutari subdebant iugo. contumax etiamtum, & fastidiosa, verun-
tamen manus olim datura nobilitas, à Christiana humilitate, ac mansuetudine, e-
gentiumque ac vulgi consortio valde abhorrebat.

Libri quintidecimi Finis.

HISTORIARVM INDICARVM

LIB. SEXTVSDECIMVS.

NTER hosce tam varios dubiosq. rei Christianæ successus, repentinum & graue apud Ceilanios quoq. bellũ exarsit. Columbano Regi, qui Cottam pariter insignem obtinebat vrbem, tres erant sororis filii, ad quos, de more gentis, hæreditas pertinebat. ii, expetitum ab insita dominandi libidine regnum, senecta auunculi detineri ægre ferentes, facta coniuratione Regem interimunt. inde ita inter se opes & imperium partiuntur, vti natu maximus, nomine Parea Pandar, ius populis è regali solio diceret; minimus, cui Madunio nomen (medio paucos intra dies extincto) militaribus copiis cum stipendio ac potestate præesset. Ac primo quidem concordibus inter se animis agere visi: mox (vt est omnis dominationis male fida societas) capitales inter vtrũq. dissensiones exortæ. Queri Madunius, non pro dignitate meritisque tractari se, quippe qui præcipuo periculo & audacia nefariam vim ac sceleratas manus auunculo, cęteris hortantibus, attulisset; magisque sese in dies à Pareæ consuetudine rationibusque alienum ostendere. at ille, nouis quotidie sese caputq. suum pręsidiis aduersus fraternas insidias impietatemq. munire. inter cætera, cũ Lusitano Rege per supplices litteras egit obtinuitque, vti nepotem ex filia, contra consuetudinem, excluso Madunio, in regni successionem iusq. adoptaret. Eo acriore incensus ira Madunius, exercitu coacto apertum fratri bellum inferre, Cottanos euastare fines, ad oppidum castra mouere non dubitat. Rex item, ne contra latronem ac perduellem, aggere mœnibusq. potius, quam armis ac virtute sese tutari videretur; male auspicato eductis extra oppidũ copiis, idoneo considet loco. erat in eius castris auxiliaria Lusitanorum cohors. ex iis gregarius quidam (temere, an à Madunio corruptus, incertum) plumbeo missili, fine metu suis obuersantem Regem interficit. Tum proceres in vrbem extemplo sese recipiunt; nepotemque Pareæ, regiis communi consensu decoratum insignibus, in auita collocant sede. mox, diffisi adolescentis ætati, ac popularium animis, instante præsertim ac minitante Madunio, nouum ab Noronia Prætore subsidium petunt. Ille sine mora instruit classem: impositisq. Lusitanorum millibus

admodum

A admodum tribus, ipsemet eam expeditionem obire constituit. prætendebatur bello, vetus cũ Columbano fœdus, & pia pueri pæne circumuenti defensio. sed arcana suberat profectionis illecebra, quod à quibusdam pro certo accepisset Prætor, auri argentiq. thesaurum in vrbe Columbo repertum, quo si potitus foret; & Lusitanum crebra erogatione exinanitum ærarium opportune suppleri, & se suosq. facili negotio ditari posse confideret. Hac mente consilioq. profectus, incolumi classe Columbum defertur, leucas ab vrbe Goa ducentas. descensione facta, primum omnium in thesauri perscrutationem toto pectore incubuit: & exacerbatis peracri quæstione oppidanis, adeo vt non pauci ad hostem subinde transfirent; ingenti labore miseriaque tandem eruit quod aureorum centũ millium summam expleret, quintum in classis belliq. apparatum insumpserat. Inter hæc Madunius contractis vndiq. copiis intra Ceitauacam vrbem, à Columbo nouem introrsus leucas, intenta cura sese munire pergebat. Promotis eo signis Prætor haud magna mole vrbem expugnat: direptamque, ferro & flammis excindit: de Madunij exitu nihil traditur. inde, firmato pupilli regno, quam inuenta pecunia lætior clariorque, Goam sospes reuertit. Ab Goa, renouato impetu, Ciembē insulam petit, receptaculum latronũ Malabariũ, in Cocinensis Regis damna perniciemq. imminentium.

B hanc frustra nuper à Caprali circumsessam, ipse haud incruenta victoria tande n cepit; Malabaribus partim cæsis, partim in seruitutem abductis. Circa idem tempus, auide cupienti Solimano Turcarum tyranno, occupandæ Armuziæ viciniq. tractus oblata denuo spes, Mahometanis inquilinis odio Lusitanorum per clandestinos identidem nuntios litterasq. solicitantibus. ea si obtinuisset loca, perbreui in Cambaiam & Indiam transitu, Lusitanos quæstuosissimi commercij fructibus, & inuſta longinqui maris possessione, facillime depulsurum. Eiusmodi stimulis incitatus Turca, cupidus præsertim delendæ ignominiæ ad Dium priore bello susceptæ; Peribecum vnum è Præfectis, qui ad Mecam agebat, classem ab Suezio propere iubet accersere; & Adeni claustra quam occultissime prætereuectum, Arabiæ Felicis quicquid Lusitanorum custodia teneretur, necnon Armuzianos fines, repentino aduentu (si res patiatur) inuadere; cum eo tamen, vti ad colligendam clementiæ famam, incolarum animos benigna oratione ac promissis alliceret prius, quam incendiis. cædibus, populatione vexaret. Ille, triremibus quinque & viginti, onerarijs duabus extemplo deductis ornatisque, celeritate vsus & secunda nauigatione, Mascatũ applicuit. Lusitani sexaginta, duce Ioanne Olisiponensi eam arcem obtinebant. ij, vel subito classis appulsu perterriti, vel à commeatibus imparati; Peribeco saluis corporibus & liber-

C tate deditionem faciunt: eiusq. mox deditionis luere piaculum; à barbaro contra pactionis fidem, & Solimani mandata male mulctati, & in custodiam & vincla coniecti. Eius rei fama pauidis illico nuntiis Armuziam allata, cum in maius, vt fit, cuncta certatim augerent; ita occæcauit animos omnium; vti amentes repentino terrore Mahometani pariter & Christiani diffugerint. Rex cum proceribus in tuta iam sese receperat loca. ciues & inquilini, partim arreptis quæ carissima habebant, partim etiam præ formidine ac festinatione relictis; auios alij montes, alij proximas insulas petunt. duo tum ad Armuziam è Societate IESV agebant patres: eorum alter, ad nauandam in extremo discrimine Lusitanis operam, sese cũ iis in arcem inclusit; alter, neophytos, ne mortis metu à Christo deficerent, corrogatis in alimenta pecunijs, ad Mogastanem continentis oppidum ingenti labore traiecit; eumq. ibi gregem ad vsque transitum illius tempestatis cum fide curaq. tutatus est. At Peribecus obuio nemine prouectus, vacuam hominibus, gaza refertam vrbem, ad Turumbacũ ab arce procul ingreditur: aduersus Lusitanorũ eruptiones militem idoneo loco disponit: dein cæteris diripiendi oppidi signum dat. Pauca tũ erant emporia Armuziano diuitiis comparanda: vsq. adeo multi om-

Dd nium

niũ ferme nationum inſtitores, varias illuc prim æ notæ merces opeſq; congeſſe-
rant. Ergo tantum pretioſæ veſtis, gemmarum, & vnionũ, auriq. & argenti exhau- D.
ſtum; quantum alioquin expedita ad iter faciendũ aliquot nauigia capere potue-
runt. expoſita dein ad arcem oppugnandã & apte locata muralia tormenta: queis
Peribecus præcipue infeſtum ſibi vnum è propugnaculis tanta pilarum vi ſine in-
termiſsione quaſſauit; vti ſolutis iuncturis bona pars muri prociderit: adeoq. cer
tis ictibus pares globi in aduerſa tormentorum ora contorti, vt noſtris amplius ex
eo loco iaculandi facultatem eriperent; neq. inter verberationem omnino quiſ-
quam oſtendere ſeſe pro pinnis auderet. Ea edita ſtrage haud tamen ad ſubeundũ,
conſerendaſq. manus Turcæ animus fuit; ſiue ad aſportandam feſtinaret prædã,
ſeu præſidii magnitudine territus, quod Luſitanos bellatores amplius octingen-
tos omnibus rebus ad ſuſtinendam vel oppugnationẽ vel obſidionem inſtructos,
arce contineri non dubie comperiſſet. Oſtentata igitur in ſpeciem, dein omiſſa pu
gna, Quexomẽ inſulam, quo multos ex vrbe confugiſſe audierat, protinus petit:
oppreſsiſq. ac varie cruciatis, quicquid ſecum aſportauerant fortunarũ extorſit.
inde grauem ſpoliis claſſem ad Bazoram vrbem, quæ in intimo eſt Perſico ſinu
Turcicæ ditionis, applicuit. ibi recognitæ manubiæ, & è moleſta iactatione refe-
ctus miles. At Goam vt primum circunſideri ab Turcis Armuzianos allatum eſt; E
Prætor, quanta maxima potuit claſſe exercituq. coacto, Dium ſine mora proceſ-
ſit. inde, ne præſidiis Indiam nudaret, cum parte copiarum Antonium Noroniam
iubet Armuziam pergere. Profectus, deſertam direptamq. vrbẽ; itemq. ſolutam
dudũ arcis obſidionem inuenit. intento dein reuocandis habitatoribus; triremes
duas è freto in altum egredi nuntiatur. Peribecus, Mecam ante hyemem reditu-
rus, pretioſiſsimis vtramque rebus onuſtam, nocte per ſummũ ſilentiũ à Bazora
ſoluerat, reliquis deinceps pari ſilentio ſequuturis. Ad harum conſpectum Anto-
nius confeſtim anchoralibus præciſis, abeuntem latronem inſequitur. at ille, ante-
capto iam ſpatio, per ſummam & remigum contentionem, & nautarũ induſtriam,
vix tamen atq. ægre inſtantium ab tergo Luſitanorum effugit manus. Inde mœ-
rens tam paruo ſibi momento elapſum hoſtem Antonius Armuziam reuertit; a-
ditaq. Regis iuſſu arcis præfectura, claſſem, vti mandauerat Prætor, Didaco No
roniæ tradidit. Eius ope ac præſentia dum fauces freti, vicinamq; oram attente
percurſat; profugi maris accolæ in patrias reuocati ſedes; incluſique intra ſinum
hoſtes, capto haud ſemel impetu cum ex anguſtiis erumpere conati eſſent, onera-
riis duabus amiſsis præclare cohibiti, quoad vrgente demum hyeme Turca Ba
zoram, Noronia Goam in hyberna conceſsit. neque iis dum exactis, Prætor, cui F
puniendæ Turcarum audaciæ cura viuebat in pectore, Fernandum filium cum
magno nauium ac militum numero ad eaſdem obſidendas fauces mature tranſ-
miſit. is celeri curſu in Arabiæ conſpectum delatus; ſpeculatoriis nauigiis quo-
quouerſum dimiſsis, cognoſcit partem triremium, cæteris ex interuallo ſequen-
tibus, curſum ad fauces intendere: continuo claſsiarios ad demendum nomini
Luſitano dedecus, atq. ad vlciſcendas fratrum ac ſociorum iniurias cohortatus;
ad Roſalgatum promontorium dirigi proras iubet. inde oram legens, circa Ma-
ſcatum obuias triremes habuit octo: eæ, vitandi congreſſus cauſa cum littus pro-
pemodum ſingulæ abraderent, Fernandus è celſarum numero tres roſtratas, ca-
ſtellorum inſtar, vltro in arenam inflatis velis inferre non dubitat. inde tranſitu
alueis ac miſsilibus intercluſo, habiliores ad curſum dromones & expedita na-
uigia quæ remis agerentur, egregio milite inſtructa, in hoſtes immittit. ii,
deſperatis iam rebus, cum iactura triremium ſeſe in terram parantes eiicere;
oppreſsi celeritate noſtrarum nauium trucidantur: ac nullo pæne certamine
triremes abductæ, cæteris Turcis è longinquo ſpectantibus, qui ſuorum caſu
perterriti, ac Mecam ne ſi liceret quidem tanta accepta clade redire non auſi, lon-

giore

A gioreambitu in Cambaiæ fines ad Cindifcanem regulum perfugere. is, in fidem acceptos ac supplices, repetente dein Lufitano, ita feruauit; vt in eius gratiam triremes ad vnam omnes membratim diffolutas, ad nauigandum prorfus inutiles fecerit. Eam fatisfactionem Prætor Lufitanus accepit. Fernandum interim, haud leui parta victoria, quominus fyncero gaudio frueretur, cura de illifis in breuia roftratis angebat: ne infixæ penitus euelli non poffent. verum poftquam pleniore accedente æftu paulatim alleuari cœptæ; iamque falo prorfus liberæ atque agiles innabant; tum vero plaufus & clamor militum ac nautarum exortus: velifque in Orientem datis, Goam incolumes ingenti omnium gaudio peruenerunt. At Peribeco, cum duabus quas dixi triremibus profpera nauigatione Mecam re uecto, male partis opibus diutius frui non licuit. Solimani iuffu, cum rei geftæ feriem poftea didiciffet; exfecrandæ rapacitatis atq. perfidiæ pœnas capite abfciffo perfoluit. Per idem fere tempus, periclitanti Parauanæ Ecclefiæ priuato confilio ac virtute fubuentum. Indici maris oram, præfertim quæ ad Cori promontorium vergit, diftractis tum in diuerfa Lufitanis viribus, Malabares Turcis immifti, latrociniis & incurfionibus infeftam nomini Chriftiano reddiderant; nauibus ad viginti, anni vix fpatio interceptis. iidem oppidum Punicale, oppu-
B gnantibus ab terra Mahometanis, admota ipfi claffe vi ceperant, Henrico Henricio è Societate IESV, necnon præfecto præfidii Lufitani cum vxore ac liberis & quinquaginta militibus in cuftodiam datis: quodque multo erat deteftabilius, Parauanos aliofque neophytos ad quinquaginta millia variis artibus ab Chrifto abducere nitebantur. Eius rei Cocinum multiplex iam fama peruenerat: itemque per litteras Parauæ Chriftiani tam duris in rebus opem ab ea ciuitate precibus infimis implorabant. ac demum, inftanti minaciter hofti vt Chriftiana defererent facra, confenfu refponderant, nifi intra quintum diem fubfidium à Lufitanis veniffet; tum fe de religione deliberaturos. Interim Cocini cognito fociorum extremo difcrimine; ingens inceffērat dolor, quod ærario exhaufto, & abfente magna parte iuuentutis ac nauium, publice Parauis opitulandi nulla effet facultas. Inde cum vulgo mœfti perplexique, cafum vicinæ Ecclefiæ miferantes, hærerent, Aegidius Fernandus Caruallius in communi caufa præcipuam Chriftianis operam nauare conftituit, eximia pietate pariter ac fortitudine viri quam nuper in obfidione Malacenfi nobilitauerat. Is contracta vndique pecunia, & omni pæne domeftico inftrumento in idipfum oppignerato; quamuis
C tum è crure altero laboraret; biremes quatuor, manciuam vnam (actuarii genus id eft) confeftim omnibus ad bellum rebus ornauit. multis deinde cum lacrymis per facram confefsionem expiatus, cœlettique refectus cibo, in hoftes duxit intrepidus: eofq. ad Calecarem vicum affecutus; vno IESV nomine fidenter inuocato, renouatis quæ iam confenuiffe videbantur militiæ Lufitanæ miraculis, roftratas minores duodecim, lenunculos, quos vocant calatones, amplius quadraginta, momento fudit fugauitque: in terram dein egreffus, Mahometanorum ædificiis ignem iniecit: Henricumq. grauia & acerba multa perpeffum, cum reliqua Lufitanorū manu è vinclis eripuit. Sub idipfum fere tempus quo aduerfum Chrifti fideles Malabarica graffabatur impietas, (ex quo facile diuini confilii ac deftinationis appareat altitudo) ex eadem natione gloriofum Euangelio teftimonium perhibebant Malabares adolefcentuli fex circiter & triginta, ab nono ætatis anno ad feptimum vfq. decimum. hofce, Lufitana qua vehebantur naui, circa Arabiam à Turcis excepta, cum à Chrifto ad Mahometem traducere fumma ope barbari conarentur; poftquam alternis blanditiæ minæq. nil proderant; ad verbera cruciatufq. defcenduut. Adduntur ad cæteram immanitatem ftillæ adipis igne liquati. ea tormenta multafq. præterea iniurias, puerorū virtus fidesq. vicit egre-

Dd 2 gie.

gie. Turcæ obstupefacti constantia, ab iis vltra vexandis tandem abstitere. At D Caruallius, præter insignem apud Indos gloriam, ab Lusitanis quoque, & ab ipso in primis Noronia debitum tantæ virtuti, & caritati præconium tulit: dumq. digna talibus factis exquiruntur præmia; interim è regio fisco quicquid in eam expeditionem insumpserat, benigne repensum. Eodem Noronia Prætore, cum alia, tum duo in primis horrenda fuere naufragia. Emmanuel Sosa, cognomento Sepulueda, qui Diensi(vti memoratum est) præfuerat olim arci, vir opulentus ac splendidus, ducta in matrimonium Eleonora Garziæ Salæ tum Prætoris filia, tactus desiderio patriæ; pressam diuitiis rostratam excelsam Cocini conscendit. sequebatur vxor, ac parui liberi; & Pantaleon Sala, & nobiles aliquot; & præter nautas, famulorum etiam ac mancipiorum turba: in vniuersum capita ferme sexcenta. Ianuarii mensis initium, Lusitaniam ex illa petentibus ora, statum soluendi tempus. ventorum id vices, ac dudum explorata nauigandi ratio postulat. Sosa cum cæteris, quod impeditior ad Coulanum coemptio fuerat; non nisi Februario mense profectus; circiter Idus Aprilis Cafrarium littus aperuit. Inde leni flatu prouectis, circa Bonæ spei promontorium vehemens ab occasu obstitit ventus, idque cum fulgetris, & cœli fragore, tetraq. ac minaci nubium vi. Tum inhorrescens mare paulatim attolli, maioresq. in singula momenta ciere fluctus. E Cum maduersum obniténdi, remigio destitutis, nulla esset ratio; paulisper addubitatum à nautis, vtrum demissis antennis, in salo transitum tempestatis expectarent. verum Oceano magis magisq. sæuiente perterriti; simul propter anni tempus abiecta superandi promontorii spe; retro in Indiam pari consensu vela dare constituunt. Sed ne id quidem è voto successit, adeo violenti ac repentini flatus ab Oriente, diuersisque coorti plagis, quassatæ iam nauis in perniciem conspirauerant. Horum impetu vela primum discissa: malus deinde, mox gubernaculum, frustra fluctus euitante magistro, diffringitur. præterea costis immodica iactatione conuulsis, multo plus accipiebatur vndę, quam vt exhauriri aut egeri summa turbæ naualis contentione & industria posset. Neque, præcipitata leuandæ naui bona onerum pars, auertebat exitium. per hunc modum spoliati armamentis; obuersante perpetua mortis imagine, dies aliquot in alto iactati, postremo vrgentibus à meridie ventis, certum ad naufragium ad terram appelluntur. neque erat in malis potius quicquam, ni viuentes videntesque hauriri profundo, vel in cæca vada syrtesque adigi mallent. ad teli ergo missum iactæ ab vtraque parte anchoræ, dum scaphis, quæ vna supererat salus, in continentem euaderent. Sosa ante F alios cum vxore filiisque, & primariis aliquot, raptim elata pecunia gemmisque, transuecti haud sine ingenti periculo: vsque adeo immanes toto littore moles aquarum illisu reciproco frangebantur. neque idem effugium cæteræ multitudini patuit; scaphis, post vnum alterumue traiectum, in dorsuosa breuia impactis & comminutis. Eodem fere temporis articulo anchorarius funis in Austrum obuersus, quamquam valido nexu & crassitudine, rumpitur. Tum qui remanserant, diuulsa nauis latera, & vasto dehiscentem hiatu alueum conspicati, erumpentia ex imo dolia, sarcinas, capsasue corripiunt; seque, incertam ad spem, qua cuique proximum est, in mare demittunt. Miserando hinc spectaculo, immistos fluitanti gazæ mortales, & naualia instrumenta passim agi ferrique cerneres. Periere ab ipso statim deiectu, Lusitani circiter quadraginta; ex aliis nationibus, ad septuaginta: reliqui haud semel operti fluctibus, ac turgido spumantique æstu in diuersa raptati, ad hæc, scriniorum incussu liuidi, aut clauorum squamarumq. ictu cruenti (tantus amor est lucis) tandem semianimes in sicco vestigia posuere. Vixdum euaserant; cum in conspectu omnium, vacua hominibus carina subsidit; & arenis illata, duas primum, dein quatuor in partes, ad extremum in minutissima

A nutissima frusta dissiliit. hæc maxime clades ad vltimam pæne rerum desperationem Lusitanos adduxit. quippe, consilium fuerat, è reliquiis naufragii subitarium dromonem intentis vestibus ad cursum aptare; atque vbi licuisset, cum delectis retro Sofalam aut Mosambicum opis petendæ causa transmittere. Eam quoq. sibi facultatem ereptam videbant, cum è discerpto nauigio laceroque, vix vlla fragmenta cubiti mensuram excederent. Paulatim dein, quæque supernatauerant, quæque obruta fuerant, pæne cuncta cum cadaueribus in littus eiecta: ipsæ quoque demum anchoræ, hastæque, & minora tormenta, quamquam hæc quidem prorsus inutilia; sulphureo omni corrupto puluere, neq. vllo conficiendi apparatu. Inter hæc autumnus abierat: &, quod ab æquatore in meridiem gradus vnum & triginta distat regio; refouendæ turbæ, frigore, inedia, vulnerib̄usque torpenti, Sosa complures excitarat ignes. tum ex aliquot oryzæ semicorruptæ modijs, ac salsamentis, quæ tempestatis iniuriæ superfuerant, cibaria in singulos parce diuisa: quod squalida circum arena, ac nullum esset cum incolis, fera & inhospita natione, commercium. dulces tantum in proximo scaturigines emicabant. atque ob id, connexis in orbem scrinijs, aduolutoq. saxorum pondere, vti securas exigerent noctes, loco munimenta circundata; & quatuor in partes,
B vt assolet, vigiliæ distributæ, quas intempesta nocte haud semel circuibat Sosa: neque vllum, in tali calamitate, boni & ciuis & præfecti omittebat officium. Tredecim ferme dies curationi corporum dati. mox de summa rei deliberatum, quid agerent, quo se conferrent. nemini dubium fuit, quin oram tenentes, ad flumen contenderent, cui Laurentius Marchesius olim ab Sancto Spiritu nomen indiderat: eodemque Lusitani ab Sofala & Mosambico mercimonij causa commeabant. id flumen à statiuis in Orientem aberat leucas centum & octoginta. Ab hoc decreto, Sosa, quamquam præcipua in clade, tamen cæteros ipse vultu ac sermone confirmat: ne asperis in rebus desponderent animos. qui se pelago committant; iis famem, sitim, iacturas, ærumnas, omnia incommoda esse debere proposita. quæ si contingant, non ita mox cadendum, quasi ea nunquam euentura existimarint. ad hæc, pro suis quisque delictis æterna supplicia meriti; breuia ac temporaria non inuiti persoluant. Simul, eo infortunio, non quid perdiderint cogitandum, sed quod euaserint. amisisse multa: sed perire vna cum ijs quæ amiserant, potuisse. monuit insuper, vt inter efferas destituti gentes, nullum deinceps nisi in coniunctione & concordia præsidium collocarent. nemo seorsū;
C omnes in commune consulerent. nihil neque dispersis, & vagis tutum, neq. conglobatis & consentientibus noxium fore. postremo precatus est cunctos; in ratione itineris, Eleonoræ & filiorum vel ætati vel sexui parcerent; seque validi & robusti ad infirmorum vires attemperare ne grauarentur. Ad ea succlamatum, duceret quo vellet, & quo modo. se ab eius auctoritate arbitrioque non recessuros. Per hunc modum corporibus & animis utcunque firmatis; hoc maxime ordine capessunt iter. Præcedebat Sosa cum vxore virilis animi fœmina, liberisq. propter ætatem securis, & Andrea Vasæo nauis magistro (is præcelsum Crucis vexillum ferebat) & Lusitanis aliis octoginta, seruis præterea centum. hi pueru los tergo per vices; Eleonoram informi pilento gestabant. sequebantur cum ancillis & imbelli turba nautici. agmen infaustum Pantaleon & reliqui cum mancipijs Lusitani cogebant. Modicis inde itineribus, per infesta Cafrum incursionibus, & noxiis animantibus loca progressos: inuiæ rupes, excedentia in nubes iuga, despectu horrendo conualles, cœnosæ voragines, inflata imbribus hybernis flumina excipiunt: ijs dum superandis, humilia procul vada, clementesq. montium ascensus ac descensus inquirūt; littoralis spatii triginta non amplius leucas, crebro ipsi ambitu flexuque, cæcis ad hæc erroribus, in centum prorsus extendunt.

Mensis inter hæc voluitur. simul, extrema quoque inopia, consumptis iam om- D
nibus alimentis, conflictari cœpti. Sustinebant famem primo conchyliis, putrefq.
cetorum artus, & alia maris eiectamenta. dein, vbi à littore abscesserant, sylue-
stria poma baccæue: tum tenerrima frondium; postremo bestiarum cada-
uera & ossa quælibet igne tosta; pellesque mollitæ. Nec leuius torquebat sitis:
cum oppido pauci, nec nisi magna præsentis pecuniæ mercede, aquandi causa de
via decederent, insidiantium ex occulto latronum impetus, atque leonum e-
tiam ac tigrium ignota cubilia metuentes. enormia inde aquæ pretia: vti octo in-
terdum aureis hemina constaret. Inter quæ subinde aliqui lassitudine, inedia,
siccitate confecti, deploratis viribus, Aethiopi diro, belluisque, & alitibus præda
restabant, suprema ad suos mandata dantes antecedentibus: quorum in animis, vt
fit, diuturni terrores & proprium cuiusque malum, omnem pæne miserationem
ac sensum alienæ calamitatis extinxerant. Sosam tamen, cari aliquot relicti, su-
pra modum angebant. vxoris vero quotidiani labores miseriæque propemodum
emouerant mente: quamuis illa quidem sese marito infatigabilem corpore pari-
ter animoque præstaret comitem; ac baiulorum destituta ministerio, dudum suis
ipsa pedibus ambularet addens cæteris animos; & in partem oneris, tenetæ pro- E
lis subleuandæ succedens. Quarto mense ad amnem Sancti Spiritus peruentum
ab inscijs. causa latendi fuit, quod auditæ conceptæq. animo magnitudini haud
quaquam respondebat flumen (quippe tribus alueis ea regione decurrens, in exi-
tu iungitur) & idonei ad percontandum explorandumq. interpretes deerant: si-
quidem Aethiopicis ex alia longe regione mancipiis quæ habebant in comitatu;
nondum erat cum iis populis tanta societas linguæ, vti per illos possent, quæ vel-
lent, probe cognoscere. Percommode cecidit, quod regulus ea tenebat loca,
miti admodum præter aliorum consuetudinem ingenio vir, beneq. in Lusitanos
animatus, quod illi placidum & æquum paulo ante commercium cum ipso Lau-
rentio Marchesio & Antonio Calderia fuisset. Is, peramanter acceptum Sosam
& reliquos, apud se, dum aliquis ab Sofala institor appareret, omni arte retinere
conatus est, partim ab insita humanitate, partim etiam proprii commodi gratia,
quod finitimis implicitus bellis, tempestiuo firmoque sibi auxilio diuinitus obla-
tam hanc putaret manum. ac proinde, post multa benigni vultus inuitamenta, de-
nique gestu, nutibus, & incerta vocum significatione denuntiat, haud procul ab-
esse inde potentiorem se Regem, impium, & rapinæ adsuetum: si pergant; præ-
cipitis consilii pœnas daturos. Nec preces nec monita profuere. quo liberalius F
habebatur Sosa, eo magis fraudem suspicatus, porro abire contendit, nauiculisq.
ab eodem regulo impetratis fluuium traiicit. Quinto die ad medium amnis bra-
chium processere, leucas iam à naufragio trecentas emensi; è quingentis comiti-
bus ad centum & viginti variis cladibus redacti non amplius. id quoque brachiũ,
conductis pretio lintribus, imminentiũ ignari transmittunt. maiore dein vsu lin-
guæ, per interpretes haud dubie cognitum, id esse flumen quod tanto iam diu
labore quæsissent: & eiusdem habitus albos homines illuc nauibus itare consues-
se. non longe à mari is locus aberat. salsi ex eo latices: neque vllam dulcis aquæ ve-
nam circum apparere constabat. ad hæc, solum plane incultum ac sterile. cum ibi
Lusitani, malis victi, sub noctem necessario consedissent; postridie aduentantes
Aethiopas ferme ducentos adspiciunt. ac primo adesse prælium rati, arma quæ
male iam sustinebant, expediunt: reliquias virium ad repellendos fugandosque
latrones intendunt. dein, postquam pacatus appropinquabat Aethiops; ac, qui
nam, & vnde profugi, blande quærebat; sumpta fiducia, infortunii summam, &
exhaustos labores, per interpretem exponunt. cibaria tantũ, neq. ea gratuita iure
gentium petunt: ferramenta genti expetita conciliando commercio proferunt.

Haud

A Haud ſpernenda creſcendi occaſio barbaris viſa. tantum de re ex tuto aggredien
da ſoliciti, ac toti è fraude mendacioq. conflati, reſpondent, nihil eſſe commea-
tus in promptu: haud ita diſtare oppidum: eo ſi acceſſerint, hoſpitaliter ac beni-
gne cunctos ab Rege tractatum iri. Suadebat requiem vltima laſsitudo,& inuen-
tus agnituſque tandem exoptati fluuii terminus: væſana inſuper fames vigebat
ac ſitis. age ſane. ducibus iiſdem ad oppidum tendũt. iamque ſucceſſuros, per
viatorem ingreſſu prohibet Rex. denſæ arbores in vicino adſignatæ, quarũ vm-
bra ſeſe vtcunque reficerent. ſex ibi dierum fuit mora: clauos ferme reuulſos è
naufragii tabulis, cum carnibus nutrituq. alio permutabant: ſitim leuabat in pro-
ximo fons. contracta inde cũ incolis nonnulla conſuetudine, pernicioſam in ſpem
hoſpitii Soſa paulatim inductus, mercatoris cuiuſpiam aduentum ab Sofala, ſi
liceat, ibidem operiri conſtituit. idipſum Aethiopes cum valde hortarentur; ex
iis miſsi ad Regem, qui Soſæ interim, & coniugi, cæteriſq. pro inſtituta ſocieta-
te paulo commodius diuerſoriũ peterent. Ille, popularium haud abſimilis, omni-
buſq. artibus ad fallendũ inſtructus, iubet Soſæ renũtiari; ſe ſuoſq. optimo eſſe in
aduenas & calamitoſos animo: ſed quominus eos adhuc intra oppidũ admiſerit,
duabus maxime cauſis retardatum. altera, quod magna tum annonæ penuria, v-
B no omnes loco ſuſtentari non poſſent: altera, quod ferro ſuccinctos, & vario ge-
nere telorum, incolæ ſeminudi, ac ſudibus tantum adſueti, maiorem in modum
extimeſcerent. Si animum inducant Luſitani, ad pacatæ manſionis fidem, arma
interim apud ſe cuſtodienda ſine dolo deponere; ſe domi ſuæ præfectum pri-
moreſque benigne habiturum: reliquos, circumfuſis oppido vicis fida in hoſpitia
diuiſurum. Dura omnino poſtulata viſa concilio. ſed recuſantibus, extrema ne-
ceſsitas & egeſtas inſtabat. ergo nemine præter vnam Eleonoram diſſuadente pa-
lam; Soſa qui amice monenti atque inuitanti regulo priori abrogauerat fidem; re-
pudiatis Eleonoræ precibus monitiſque, ſe ac ſua demum omnia inſidioſo huic
præpoſtera credulitate permittit. cohors reliqua ducis auctoritatem ſequi non
dubitat. tradita extemplo arma præmittuntur ad Regem: Soſa cum vxore, libe-
riſque, & fidelibus aliis ferme viginti ſubſequitur. cæteros quinos vel ſenos re-
gii præfecti varia in loca diducunt. necdum ad inhoſpitales peruenerant caſas,
cum deſtitutos ac diremptos ab ope mutua; non peculio tantum, ſiquid abditum
gerebant, ſed veſtimentis etiam quamquam attritis ac laceris exuunt; eaque nocte
maligne admodum paſtos, mane fuſtibus conuitiiſque per ſummam perfidiam &
immanitatem tectis ac vicis exturbant. Rex, gemmis, auroque, & argento, & quod
C pretioſi reliquum Soſæ & familiaribus fuerat, auidiſsime rapto, corporibus tan-
tum ac veſtimentis abſtinuit; domoque cunctos item exegit, inſuper increpans,
clementia adductum ſe non pro meritis tractaſſe vagos piratas, & communes hu-
mani generis inimicos. Tum demum ſenſere Soſa comiteſque, quam ſtulte ſeſe
inermes ignotæ ac barbaræ fidei credidiſſent. Neque hic finis miſeriarum fuit.
nanque dum inopes conſilii, ſolutis ordinibus, nullo rectore, nullo ſignifero, paſ-
ſim incerto errant gradu; noua repente Aethiopum manus, præacutis armata ſu-
dibus, in Soſæ manipulum inuadit: ipſumque & cæteros vtriuſque ſexus nullo
diſcrimine veſtibus nudat, obnoxios, & contra ne hiſcere quidem audentes. adeo
ablatis armis ceciderant animi. Eleonora tantum, generis memor, ac pudoris ad
vltimum retinens; obniti acriter, pugnis quin etiam colaphiſque barbaros vltro ad
necem irritare: quoad mariti denique hortatu, & deficientibus iam plane viri-
bus, abſtitit. nec mora: detractæ direptæque veſtes; metu ac pudore confuſis qui
ex infelici comitatu reſtabant, atque ab tanta rerum indignitate auertentibus o-
culos. tum vero, caſtæ matronæ triſtior omni morte lux viſa: defodit arenis è
veſtigio ſeſe: quæ ſupereminent, ſoluto raptim fuſoque obtegit crine. mox ad
Andream

Andream paucosque superstites, voce suprema: Vos quidem, inquit, duci ve- D
„ stro fidem egregiam præstitistis, optimi viri. nil vltra opus est. ite, vobisque ipsi
„ tandem aliquando consulite. ac, si quem patriis olim finibus reddi contingat; re-
„ nuntiate quo loci mea me maritumque delicta perduxerint. Mœstum inde si-
„ lentium immobilis tenuit. cara tantum intuenti pignora, iuges riui lacrymarum
denso cum gemitu profluebant. Sosæ item, altus mœror ac dolor vocem inclu-
serat. cumque defixo in terram obtutu, aliquandiu attonito ac stupenti similis ad-
stitisset; paterna demum exstimulante cura, proximam in syluam quærendo qua-
licunq. nutrimento secedit. inde regressus, Eleonoram triduano ieiunio fletuq.
pæne consumptam, è filiolis alterum prorsus extinctum offendit, cumq. suis ip-
se manibus terræ mandauit. Postridie eodem pabulandi functus officio, coniu-
gem vna cũ filio exanimem reperit, & lamentabili circum uociferatione complo-
rantes ancillas. Hisce confestim summotis, in dextram iacentis manum aliquan
diu reclinato capite incubuit: dein, iisdem adiuuantibus ancillis, cadauer vtrum-
que sepeliit, nihil vnquam effatus. postremo sese iterum abdit in syluas. ibi lania-
tum à feris putant. nunquam deinde comparuit. Hunc exitum, inter paucas mi-
seranda Sosæ peregrinatio terra mariq. sortita, cũ seculi huiusce tertius & quin-
quagesimus ageretur annus. reliqui ad centum, fœdo agmine, rerum omnium E
inopes, diu errabundi, variis casibus ad sex & uiginti redacto numero, cũ pro ca-
ptiuis haberentur, denique ab nauiculario Lusitano, qui eboris mercandi causa
regionem eam à Mosambico petierat; sestertiis in capita quaternis redempti. in
iis Pantaleon fuit: qui ante hoc biennium, exacta iam ætate, verum præualens
viribus, Olisipone subito neruorum stupore apoplecticus obiit. Cæterum tanta
Sosæ calamitas longe lateque vulgata misericordiam hominum ciuit: cupiditatẽ
& audaciam non imminuit. Anno quippe insequenti, nauarchi alii quinque Lu-
sitaniam versus Cocino soluere. Fernandus Aluarus Capralis cunctis præerat.
ex iis nauibus, vna tantum Olisiponem post varia discrimina tenuit. aliarum in-
certi euentus, Prætoria excepta, cui à Sancto Benedicto erat nomen. Hæc quan-
tum patebat constipatis ad summum oneribus, vix vt nautico ministerio spatia
superessent; in medio cursu aduersis ventis & fluctibus labefacta; cum deploratam
duceret sentinam, ipsa item circa Bonæ spei promontorium ad littus quod appel
lant Natale, vi tempestatis allisa dirumpitur. inter enatandum periere ad du-
centos. cæteri ferme debilitati ac semianimes, deserto in littore corpora prostra-
uere. Mesquita Perestrellius, qui cladi superfuit, ac totam accuratè descripsit;
varios insolitosq. addit terrores. ingruente procella, cacodæmonum choreas in F
sublimi visas. ab infortunio dum se miseri ad viam parant, silentio noctis nauti-
ca errantium ibidem animarum exaudita celeumata. cæterum hi naufragi iisdem
ferme quibus priores itineribus casibusque, illuuie obsiti, macie enecti, cum à
trecentis amplius, ad tres circiter & viginti rediisset summa, redempti pariter à
Lusitanis negotiatoribus; miseriarum & patientiæ documentum, ad Sofalam at-
que ad Mosambicum ægerrime peruenere. Sub idem tempus, Alphonso Noro-
niæ, cum circiter quadriennium prouinciam administrasset; successor aduenit
Petrus Mascarenias idem, qui Xaucrium olim ex vrbe Roma in Lusitaniam ad-
duxerat. Is, qua erat in Deum pietate, bonis maiorem in modum approbantibus,
ante omnia ad euellendos ethnicos ritus ac superstitiones, quarum adhuc erant
in vrbe Goa multæ reliquiæ, studium & cogitationes intendit. simul neophytorũ
libertati, commodis, immunitatibus, è Regis decreto cum fide curaque consu-
luit. Idem, solicitantibus iterum ab Idalcanis odio Mahometanis proceribus, ac
præsertim Incle Maluco, Mealem, qui Goæ dudum in libera custodia teneba-
tur, cum equitum peditumque præsidio in finibus Decanii regni, Pondæ consti-
tuit.

A tuit. Goam dein regressus; vixdum anno vertente Praeturae; morbo decessit. Huic è regio chirographo rite suffectus è prima nobilitate Franciscus Barretus. hoc Praetore, Mealem à Ponda Inel Malucus cum duobus equitum millibus in Decaniae terrae interiora perduxit. Ab rerum nouarum cupidis, quique saeuo tyranni seruitio premebantur, ad mitem ingenio virum, ac iustum regni haeredem concursus illico fieri coeptus. neque se Idalcan aduersus ea segniter comparabat. inter caetera, diffisus popularium voluntati, magnas firmasque copias è Narsingano regno haud leui mercede conduxerat, ac postremo signis collatis, haud dubie victor euasit. Meales ad Nizamalucum è fuga se contulit. Goam inde repetiit. ibi reliquam exegit aetatem. Praetor interea firmando imperio intentus, Ciaulanam arcem, vicino subiectam & obnoxiam colli, in eum ipsum collem transferre statuerat. coacta ergo in id classe, cum fabris alioque apparatu Ciaulum petit. Non latuit ea res Nizamalucum. is, ne geminum pro vno iugum acciperet, armato milite prior locum insedit. neque Praetori tentanda res visa per vim. dissimulato consilio, & renouata cum Nizamaluco amicitia; ad lustrandam Borealem plagam de more perrexit: nullaque memorabili gesta re; Goam aute hyemales motus reuertit. Sub haec Idalcan victis perduellibus ferox; in Canarinum B limitem praefectos cum exercitu misit. ij excelsis tumulis castra posuere, praeterfluebat amnis incerto gurgite, praecipitibus vtrinque ripis. ex hisce munimentis Mahometani crebra excursione terrestres ab Goa commeatus arcebant. Aduersus eos Praetor ex insula peditum tribus fere millibus, & paucis equitũ turmis in continentem traductis, cis flumen è regione hostium in ipsa valle consedit. Mahometani interim è superiore loco incendiarias bolides, & varii generis tela torquere. Praetor, conserendae cominus pugnae auidus, quod ponti materia deesset; transitum ex omni parte circumspicere. postquam dubias voragines, & cuncta vndique praerupta cernebat; admotis acriter equo calcaribus, vti erat cataphractus, qua in arctum coibat flumen, immani saltu transmisit: ac tanta fuit incitatio, vti diruptis ephippiis propemodum ex equo delaberetur. idem ausi ducis exemplo quidam, protinus in terram effusi, & ruentibus super eos equis obtriti. caeterae copiae, simulatque trans amnem conspectus est Praetor, qualicunque demum reperto vado, per aequa per iniqua traiciunt: ardentesque animis, in hostem aduerso cliuo succedunt. Non tulere impetum Indi. vixdum inito certa-
C mine, queis nullum in fuga dedecus, terga vertere. neque per aspera & confragosa euadentibus Praetor diutius institit. Missi dein vltro citroque legati; & ex vtriusque gentis commodo redintegrata pax est. Nec minori felicitate per id fere tempus in Brasilia quoque compositi bellorum tumultus: cum orto Lusitanos inter & Saluatoris accolas iurgio, ab Ioanne Rege Brasilii defecissent. Sequuta dein quies. perque eam tranquillitatem liberior excursus Euangelio patuit. Thomae Sosae Praetori iam ante successerat Eduardus Acosta: & peropportune cũ eo insignes aduenerant è Societate IESV viri Ludouicus Grana, Blasius Laurentius, Gregorius Serranus, Ioannes Consaluus genere Lusitani, Antonius Blascus Castellanus, & qui prouinciam hodie regit, Iosephus Anchieta Cantaber. Hisce adiutoribus institutae aliquot locis Ecclesiae, atque in pago praesertim, cui Piratininga nomen: vagique Brasilii, quo commodius erudiri possent, paulatim in vicos aut oppida contributi. atque hic etiam miraculis nonnunquam Deus praedicationi adstruebat fidem. inter caetera illud insigne referunt. Bello inter Piratiningae incolas & finitimas gentes exorto; cum in aciem exissent Piratiningani; necopinata multitudine hostilium copiarum exterriti fluctuabant. Erat in exercitu virilis animi foemina, paulo ante sacro lustrata baptismate. Haec, perculsos metu conspicata viros, magno animo hortatur, vti signo Crucis, Christiano

stiano

stiano more se muniant, ac prælium sine dubitatione committant. Factum vti D
monuerat; ac dempto pauore tantus repente ardor atq. fiducia cunctis iniecta; vti alacres ac celsi pugnam inierint; magnaque edita strage, hostem in fugam auerterint intacti omnes, duobus tantum exceptis qui salutaria piæ mulieris præcepta contempserant. sagittis ambo confixi: alter postmodum occubuit. Sub hæc, ad auri venas inuestigandas Lusitani milites cum fabris in mediterranea Prætoris iussu profecti. eorum animis Azpilcueta pastor adiunctus. ij per multos errores, varijs, vt assolet, conflictati miserijs & ærumnis, denique ad Saluatoris vrbem rediere nullo tantæ operæ pretio. At Azpilcueta è summis laboribus ac lassitudine morbum contraxit, quo sensim absumptus, magnum Brasilijs pariter ac Lusitanis desiderium sui reliquit. Interea exciti fama rerum quæ à patribus gerebantur Carigij & Ibiragiari populi Americæ interioris, dociles mitesque natura, Christianæ religionis præstantiam adamauerant, Castellanis presertim hortantibus, qui ad Paragaium amnem (is ex Argenteo defluit) sedes habebant. Nec dubitauere Carigii amplius ducenti, aliquot Hispanis admissis, audiendi Euangelij ac baptismi petendi causa, Brasiliam versus à sexcentis passuum millibus iter periculosum ignotumq. capessere. horum piæ voluntati breuiore compendio satisfactum. siquidem à Tupinaquinis diræ immanitatis gente intercepti ac tru- E
cidati, labes criminum suo protinus cruore expiarunt, tanta beatitudinis æternæ concepta fiducia, vt inter ipsam necem percussores in hæc affarentur verba:
» Vos quidem arbitratu vestro, carnifices, fluxa hæc & olida membra concidite,
» animas certe non prohibebitis, quominus ad suum hodie conditorem ascen-
» dant. Per hunc modum mactati plerique; alijs vincla indita;. vnus è Castellanis duntaxat clapsus, cum ad Sancti Vincentii coloniam peruenisset, cuncta patribus ex ordine retulit. Missus extemplo ad Tupinaquinos haud sine aperto vitæ discrimine Petrus Correa, linguæ Brasilicæ (vt supra diximus) bene peritus; trucis ac sanguinariæ gentis ferociam blando sermone permulsit, ac duos qui supererant, exemptos è custodia Castellanos in Brasiliã perduxit incolumes. Cæterum ipse Carigiorum indole magnopere delectatus, illam sibi prouinciam à Nobrega depoposcit. additus illi comes è Societate Ioannes Sosa Lusitanus, eximia sobrietate ac patientia vir: præfinito spatio temporis, intra quod spatium redirent. Haud otiosa vel irrita fuit legatio. Ingenti labore totum illud iter emensi, verbo & exemplo magnos in Carigia terra motus animorum fecere; non plebe tantum, sed primoribus quoque à patria vanitate magis in dies ad studium F
Christianæ veritatis accensis. Ab eo munere dum ad socios euocandos Brasiliam repetunt anno seculi huius quinquagesimo quarto, sub ipsum natalem Domini diem, quem Nobrega peregrinationis terminum dixerat; præclara vtrique tanti sudoris atque operis præmia diuinitus persoluta. Vetus quidam erat Castellanorum interpres, quem paulo ante Correa captum à Brasiliis, & in epulas de more saginatum, ex eorum faucibus eripuerat. magna huic erat cum Carigiis consuetudo, & auctoritas, variis artibus & mira calliditate quæsita. Ab eius impuro conuictu quod Correa, tollendæ publicæ offensionis causa, concubinam auulserat; ira percitus ille, & immemor acceptæ salutis; insimulare Corream & Sosam apud Carigios instituit, & in summum odium adducere, quasi cum hoste vicino in eorum perniciem conspirassent. Inde suspectos vulgo & inuisos, ethnici aliquot in itinere adorti, Brasilios primum duos qui cum ijs ambulabant, dein Sosam nixum illico genibus, & in preces effusum, sagittis eminus impetentes interimunt, postremo in Corream ipsum arcus intendunt. is, aliquot iam acceptis vulneribus, cum eos placido nihilominus vultu ac sermone lenire conaretur; contra illi pro verbis spicula redderent; flexis item ipse genibus, baculo abiecto, manus oculosq.

A losq. tollit in coelum, peccatisque hostium ingemiscens, inter supremam deprecationem densatis ictibus exspirauit. Sunt qui factum eiusmodi in dedecus & & infamiam trahant gentis vniuersæ, argumento probabili. sed mihi certis auctoribus compertum, clementi alioquin, vt supra diximus, ingenio viros, impii veteratoris dolo, & proditionis falso metu compulsos ad facinus. Certe, cum hæc scriberemus, de instituendo inter eos publico liberalium artium gymnasio à patribus agebatur. & vineam hanc, vt in primis fructuosam, Correa Solaq. præcipua sibi cura colendam sumpserant. quorum ille ante Societatis aduentum, Brasiliei nominis terra mariq. acerrimus insectator, postquam à patribus doctus est quanto id piaculo fieret: nouis beneficiis veteres iniurias obliterare, totūq. se se Brasiliorum saluti è patrum disciplina dicare constituit: pręclate secum actum iri putans, si in ea gente ad Christum adducenda vitam sibi ponere contigisset: ac proinde fideliter ac vigilanter admodum versatus in opere; quinto initæ Societatis anno voti compos effectus est. alter, ab olla & culina, quo in ministerio sociis aliquandiu deseruierat, ad gloriosam pariter ipse coronam ascitus, nouum patribus fratribusque solidæ virtutis ac summissionis certamen iniecit. Cum hæc in Brasilia fierent, Ioannes Rex dignam ipsius virtute ac pietate susceperat actionem; B Abassini Regis ac regni ad catholicam fidem, atque ad auctoritatem Sanctæ Romanæ Ecclesiæ tandem aliquando adiungendi. nam etsi ab Dauide legatus, de quo supra commemoratum est, Clementi VII. venerationem obsequiumque detulerat; tamen, in tanto locorum ac temporum interuallo, ad ingenium deinde redierat Abassina gens, quippe cuius in animis hærebant Dioscori & Eutichetis penitus infixa mendacia; & ab adulterino Alexandriæ pręsule nihilominus iuris diuini responsa, ritusq. sacrorū, & publicæ ac priuatæ cæremoniæ petebantur. quapropter vna superesse videbatur salutis ratio, si ab Romano ipso Pontifice legitimus & recte sentiens Patriarcha ad eos pascendos regendosq. populos mitteretur, & cum eo, spectata morum innocentia & sanitate doctrinæ theologi, qui concionibus, colloquiis, & frequenti disputatione, deceptis è mentibus letalium opinionum atque superstitionum fibras euellerent. Cuius rei perficiendæ hoc maiorem in spem venerat Ioannes, quod Claudius Rex, cui Gamma pridem suppetias tulerat, optime sese in Latinos Francosue (vt appellant ipsi) animatū, & reconciliationis cupidum ostendisset. Rebus igitur cum Iulio III, mox cum Paulo IV. diu multumq. agitatis, ad consilium adhibito in primis Ignatio Loiola; tandem in id munus delecti è Societate IESV tredecim viri, sanctimoniæ non minus C quam eruditionis laude præstantes: iique variis è nationibus. accessere ex eadem Societate probi aliquot vitæ quotidianæ adiutores. Neque vlli, tam arduam in expeditionem, tamq. laboriosum iter atque longinquum, alacritas defuit. tantum ab honorum vocabulis & insignibus cuncti & suo ipsi iudicio, & Societatis instituto valde abhorrebant. ac proinde nominatim appellati ea de re quidam, præcise negauerant. Eo dignior quæ extolleretur, tanta humilitas visa. ac ne tergiuersationi vltra esset locus; ab summo Pontifice pro imperio coactus ad Patriarchatum euehitur Ioannes Nonnius Barretus Lusitanus, qui nuper in Africa redimendis iuuandisque captiuis insignem operam summa cum prudentiæ & caritatis laude nauauerat: alterius Nonnii germanus frater, qui tum Indicam Ignatii nomine Societatem regebat. Huic, Episcopali dignitate coadiutores, vt appellant, iidemque si quid ei grauius accidisset, successores pro potestate insuper adiuncti duo, Melchior Carnerius item Lusitanus, & Andreas Ouiedus Castellanus, qui Collegio Societatis Neapolitano tum præerat, mirus & corporis domitor, & gloriæ humanæ contemptor. illum antistitis Niceni, hunc, Hierapolitani titulo decorauit Pontifex. Neque in quopiam eorum hærere potuit cupiditatis aut ambitionis

tionis vlla suspicio: cum & inuitos tanta onera subiisse constaret; & per hosce dignitatis gradus, non ad opes, aut vitæ commoda, sed, vti declarauit euentus, ad vltimam egestatem, & ærumnas, & quotidiana capitis pericula tenderent. Magnam vero exspectationem delectus ille conciuit. & cum de successu rerum varie, vt fit, pro suo quisque sensu loquerentur homines; tamen huic tantæ ac tam nouæ actioni vulgo fauebant. Ignatius vero in eandem, non solum opi diuinæ implorandæ assiduis per se perque socios votis & supplicationibus excubabat; sed etiam, fessa iam ætate viribusque, suum ipse nomen operamque (modo fulgor ac species honoris abesset) summo Pontifici sponte detulerat. cumque eius ætati, & valetudini, maximis præterea occupationibus parceretur; accurata meditatione ad Claudium Regem scripsit litteras hoc exemplo: Domine mi in Domino nostro I E S V Christo: Gratia tuæ Celsitudini, & salus, & affluentia donorum spiritualium, à Domino nostro I E S V Christo. Serenissimus Portugaliæ Rex, pro ea solicitudine ac zelo, quem illi Deus creator noster ac dominus dedit gloriæ sancti sui nominis, & salutis animarum, quæ vnigeniti eius filij pretioso sanguine & vita redemptæ sunt; non semel ostendit mihi per litteras, pergratum sibi fore, si é religiosis nostræ minimæ Societatis, quam vocant I E S V, duodecim viros designarem, é quibus ille Patriarcham vnum, duos coadiutores pariter & successores eligeret. iisdemque à Summo Christi Domini nostri Vicario suppliciter peteret auctoritatem & ius, quo iure ad suas quisque partes rite obeundas ipsi cum sacerdotibus alijs in tuæ Celsitudinis regna transmitti possent. Ego, pro eximiis inter cæteros Christianos principes, eiusdem Serenissimi Regis Portugaliæ meritis erga Societatem nostram vniuersam, nostraque vicissim omnium in illum obseruantia & pietate, feci quod iusserat: consultoque sequutus numerum qui Christi Domini nostri, Apostolorumque eius collegiũ referret; præter ipsum Patriarcham, sacerdotes duodecim supplementi ac velut seminarii causa, é corpore nostro cunctos excerpsi: qui ad sublcuandas iuuandasque animas, tuæ Celsitudinis imperio ac ditioni subiectas, sese vitamque suam in omnem laborem atque discrimen offerrent. Atq. hoc libentius parui, quod præcipua quadam alacritate sentio me sociosque meos omnes ferri ad obsequium & cultum Celsitudinis tuæ, haud immerito, quippe quæ inter tot circunfusas vndique nationes infidelium & hostium nominis Christiani, vestigiis maiorum suorum insistens, ad conseruandam ac promouendam Christi Domini ac Dei nostri religionem & gloriam diligenter incumbit. Quam ipsam ob causam optandum fuerat, vti ad hæc tam recta tuæ Celsitudinis studia conatusque, subsidium accederet spiritualium patrum, quibus & legitima potestas ab hoc Sanctæ Sedis Apostolicæ fastigio deriuata; & fidei Christianæ pura & syncera doctrina suppeteret. quæ nimirum duæ sunt claues illæ regni cœlorum, quas Christus Dominus noster Sancto Petro, & omnibus qui deinceps in eius erant solio sessuri, promisit prius, dein ipsa re tradidit. Promisit tantummodo, cum ad eum dixit (vt legimus apud Diuum Matthæum Euangelistam) Ego dico tibi quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam; & tibi dabo claues regni cœlorum; & quicquid ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis: & quicquid solueris super terram, erit solutum & in cœlis. Tradidit, ac promissa patrauit; cum post resurrectionem, antequam in cœlum ascenderet, sciscitatus ex eo ter (quemadmodum affirmat Diuus Ioannes Euangelista) Simon Bariona diligis me plus his? subiunxit in singula responsa: Pasce oues meas: committens illi non partem aliquam ouium suarum, sed totum prorsus gregem, vniuersa cum plenitudine potestatis, ad alendos vitali Christianæ religionis pabulo cunctos vbique fideles, eosdemque ad cælestia sempiternæ beati-

tudinis

tudinis pascua perducendi. Ac cæteris quidem Apostolis, auctoritatem Christus Dominus noster impertiit delegatam, ac veluti extra ordinem: at Sancto Petro eiusque successoribus, ordinariam dedit ac plenam; vti ab hoc summo Pastore, tamquam à fonte, reliqui animarum pastores peterent, eidemque accepturi ferrent, quicquid omnino iuris ad suum quisq. munus ac regimen obtinerent: quod olim adumbrasse per Esaiam videtur Dominus, cũ de Eliachim loquẽs Pontifice Maximo; Et dabo, inquit, clauem domus Dauid super humerum eius; & aperiet, & non erit qui claudat; & claudet, & non erit qui aperiat. quo videlicet typo figuratus est Petrus, eiusq. successores, quibus datam integram potestatẽ declarant claues, consuetum vtique symbolum & insigne pleni atque absoluti dominii. Quæ cum ita sint; Celsitudo tua gratias debet ingentes Domino Deo nostro, quod ipsa regnante potissimum, dignatus fuerit istis nationibus mittere veros animarum pastores, qui à Summo pendeant Pastore ac Vicario quem reliquit in terris I E S V S Christus Dominus noster; & quantamcunque habent potestatem, quæ sane perampla est, hanc ab eodem illo Vicario totam acceperint. Nec sine causa, patri auoq. tuæ Celsitudinis displicebat sumi ab vrbe Alexandria Patriarcham. quippe, sicuti diuulsum à corpore membrum, neq. motum, neque sensum, neque omnino vitam à corpore accipit suo; ita Aegyptius Patriarcha, siue ille Alexandriæ, seu Memphi degat, cum schismaticus sit ac disiũctus ab hac sacrosancta Sede Apostolica, & ab Ecclesiæ totius capite Pontifice summo; videlicet vitam gratiæ, & pastoralem auctoritatem, nec sibi recipit ipse, nec alteri cuipiam valet legitimam impertire. Ecclesia namque Catholica, vna tantum est in orbe terrarum: neque fieri potest vt alia Romano Pontifici, alia pareat Alexandrino. Vti sponsus eius Christus vnus est, sic sponsa illius vnica, de qua Salomon ait in Canticis ex persona Christi Domini nostri; Vna est columba mea: & Oseas propheta: Congregabuntur filii Israel, & filii Iuda pariter, & ponent sibi caput vnum. & in eandem sententiam multo deinde post Sanctus Ioannes, Fiet, inquit, vnum ouile, & vnus pastor. Vna erat, quemadmodum in Genesi legimus, arca Noe; extra quam nulla omnino salus. vnum tabernaculum quod fabricatus est Moyses. vnum Hierosolymæ templum à Salomone conditum, quo in templo sacrificare & adorare oportebat. vna cuius staretur iudicio, Synagoga. Hæc nimirum omnia Ecclesiam denotabant, quæ vna est item; extra quam nihil boni. etenim qui cum eius corpore coniunctus non fuerit, nempe nullum à Christo capite recipiet influxum gratiæ viuificantis animam, ac præparantis ad felicitatem æternam. Huiusce vnitatis declarandæ causa, contra quosdam hæreticos in Symbolo canitur: Credo vnã Sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiã: damnatusque à sacris Conciliis error est, priuatas Ecclesias, ceu Alexandrinam, Constantinopolitanã, aut similes dari, quę communi omniũ capiti subiunctę non sint Pontifici Romano, ex quo perpetua serie ab Sancto vsq. Petro (qui Christi Domini iussu, vti à Diuo Marcello martyre traditũ est; Romanam elegit sedem, eamque suo cruore sanciuit) perducti Romani Pontifices; Vicarii Christi citra controuersiam à tot ac tanta sanctitate doctoribus Latinis, Græcis, omniumque nationum habiti; ab sanctis Anachoretis, Episcopis, & aliis confessoribus adorati; tot signis atque miraculis, tot deniq. martyrum qui in hac fide & vnione Sanctæ Romanæ Ecclesiæ vitam profudere, testimonio comprobati sunt. Merito igitur, consentienti Episcoporum omniũ voce qui ad Chalcedonensem conuenerant Synodum, Papæ Leoni pariter acclamatum, Sanctissimus, Apostolicus, Vniuersalis. Et in Constantiensi damnata est hæresis negantium super omnes & singulas omnium terrarum Ecclesias, Primatum Romani Pontificis emi-

Ee nere.

nere. Ad quas tam disertas firmasque patrum sanctiones atque decreta, Con- D
cilii quoque Florentini, quod sub Eugenio IV. praeter alias nationes, à Graecis
etiam, Armeniis, & Iacobitis tanto studio celebratum est; in hęc verba accessit au
ctoritas: Definimus, Sanctam Apostolicam Sedem, & Pontificem Romanum,
in vniuersum orbem tenere primatum, ac successorem esse Petri, & verum Chri-
sti Vicarium, totiusque Ecclesiae caput, & omnium Christianorum patrem & do
ctorem existere: & ipsi in Beato Petro, pascendi, regendi, gubernandi vniuersa-
lem Ecclesiam, à Domino IESV Christo potestatem plenam esse traditam. Iure
igitur Serenissimus Rex Dauid, tuae Celsitudinis genitor, misso ad obsequiū Ro-
mano Pontifici deferendum legato, sanctam hanc Sedem omnium matrem ac
principem agnouit. cumque alia multa & praeclara ipsius pariter & tuae Celsitu-
diuis acta numerentur; tum duo haec eiusmodi sunt, vt eorum praestantiam nul-
la vnquam obscuratura videatur obliuio: ac proinde ab omnibus qui sub isto vi-
uunt imperio, immortales auctori bonorum omnium Deo debentur gratiae pro
tam singulari in eos beneficio, vestra duorum opera, industria, virtute collato:
cum alter omnium primus se in illius potestate qui Christi vices gerit in terris,
perpetuo fore professus sit; alter item primus dictum ab eodem Christi Vicario
Patriarcham, verum ac legitimum Sacrosanctae Sedis huiusce filium in sua regna E
perduxerit. Etenim si in magni cuiusdam beneficii loco habendum est, vt profe-
cto est, insitos esse corpori mystico Ecclesiae Catholicae quod à Spiritu Sancto
viuificatur ac regitur, quam, teste Euangelista, idem Spiritus docet omnem ve-
ritatem; si eximium est munus, lucem sanae doctrinae intueri, & Ecclesiae fun-
damentis insistere, quam Apostolus Paulus ad Timotheum scribens, domū Dei,
columnam & firmamentum veritatis appellat; cui se promisit in aeternum affore
Christus Dominus, inquiens, Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummatio-
nem seculi, vt legimus apud Matthaeum Euangelistam; est sane cur sine fine gra-
tulentur illae nationes Deo Domino & conditori nostro, cuius prouidentia, per
tuam parentisque tui Celsitudinem tanto illos bono dignata est. praesertim cum
iure sperandum sit, ex hac ipsa conciliatione consensuque, fore, Christo Domi-
no moderante, vt eum spiritualibus temporaria quoque incrementa, non sine
amplificatione imperii tui, & hostium abiectione proueniant. Sacerdotes qui
mittuntur isthuc, omnes quidem, sed praecipue Patriarcha, coadiutoresque, &
successores eius duo, spectata admodum virtute sunt, & nostra in Societate pro-
bati per omnia: ac propter illustrem caritatem, & exquisitam rectamque doctri- F
nam ad hoc tanti momenti opus adsciti. neque vero illis animus in idipsum aut
alacritas deest, haud leui concepta fiducia, labores suos, ad Christi Domini glo-
riam, tuae Celsitudinis rem, animarum auxilium, pari cum operae pretio collo-
candi. Humanae quippe salutis amor, illos, & Christi Domini aliqua saltem ex
parte imitandi exstimulat studium; qui cruciatus ac necem subiit volens ac li-
bens, vti mortales ab aeterna calamitate redimeret: aitque per Euangelistam:
Ego sum pastor bonus: bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. hoc e-
xemplo incitati Patriarcha & caeteri parati veniunt, non verbo duntaxat, consi-
lioque, & spiritualibus adiumentis; sed ipsa morte, si res ferat, periclitantibus a-
nimis opitulari. tua Celsitudo quo interiorem illos ad consuetudinem ac fa-
miliaritatem admiserit; eo maiorem, vt spero, capiet in Domino voluptatem.
Iam vero, quod pertinet ad fidem ac pondus eorum quae ab ipsis vel publice vel
priuatim exponentur, non ignorat Celsitudo tua, omnium (quatenus rite lega-
ti sunt) sed Patriarchae praecipue dictis, Apostolicae fidei pondus & auctorita-
tem inesse: ac perinde illis & Ecclesiae credi oportere; cuius ab ipsis interpretan-

da

» da sunt verba & sententiæ. Et quoniam Christi fideles cunctos Ecclesiæ firmi-
» ter assentiri, eiusque decretis obtemperare, & si quid existat ambiguum aut ob-
» scurum, eandem consulere necesse est; non dubito quin tua excellens pietas pro-
» bitasq. publico edicto curatura sit in suis regnis, vti omnes omnium ordinum homi
» nes tum Patriarchæ ipsius, tum eorum quos ille sibi substituet; dicta, præcepta, re
» sponsa citra vllam dubitationem sequantur. Constat ex Deuteronomio, de con-
» trouersiis omnibus ac nodis ad Synagogam Ecclesiæ prænuntiam referri soli-
» tum: hinc illa quoq. Christi Domini verba: super cathedram Moysi sederunt scri
» bæ & Pharisæi. idipsum in prouerbiis docet sapientia Salomonis, cum ait: Ne
» dimittas præcepta matris tuæ (ea est Ecclesia) & alibi: Ne transgrediaris termi-
» nos quos posuerunt patres tui. ij sunt eiusdem antistites. Deniq. tantum Eccle-
» siæ suæ tribui ac deferri vult Christus Dominus; vt per Sanctum Euangelistam
» Lucam aperte denuntiet: Qui vos audit, me audit: qui vos spernit, me spernit. &
» per Sanctum Matthæum: Si Ecclesiam non audierit: sit tibi sicut ethnicus &
» publicanus. Ex quo apparet, ne aures quidem præbendas iis, qui alienum quip
» piam à sensu & interpretatione catholicæ Ecclesiæ attulerint; Sancto quoque
» Paulo in epistola ad Galatas idipsum præmonente, cum ait: Si aliud vobis an-
» gelus de cœlo euangelizauerit, præter id quod euangelizauimus vobis, anathe-
» ma sit. ad summam, hoc idem Sancti doctores, Conciliorum Canones, fidelium
» omnium consensus & consuetudo plane demonstrant. Ac vicissim Patriarchæ ac
» sociis pariter omnibus certum est fixumque, tuam Celsitudinem assiduo cultu,
» submissione, atque etiam quoad fas piumq. ferat, indulgentia prosequi. Nos ve-
» ro quotquot in hisce terris è minima nostra Societate retinemur, tua Celsitudo
» ad omne obsequium in Domino paratissimos habeat. Nostris quidem certe pre-
» cibus & sacrificiis, vt iam instituimus, Deo supplicare pergemus, vti Regiam
» Celsitudinem tuam, regnumque istud amplissimum in Sancto Christi famula-
» tu conseruet: detque illi ita transire per bona temporalia, vt non amittat æter-
» na. Idem ipse Deus ac Dominus noster, omnibus nobis ad sanctissimam ip-
» sius voluntatem & clare cernendam, & rite exsequendam, perpetuum lumen
» ac vires pro sua infinita bonitate suppeditet. Romæ vij. Kalen. Martias
M. D. LV. Hæ litteræ, quas ad Claudium, ut dixi, perferret, Ioanni
Patriarchæ designato, cum Pontificiis diplomatibus, & sacro pallio de mo-
re transmissæ. Legationem totam Ioannes Rex pro sua consuetudine per-
C quamliberaliter instruebat. oratorem insuper declarauerat è suis familiaribus
primarium virum Fernandum Sosam, qui Patriarcham honoris causa in A-
basiam vsque deduceret. Accedebant regalis opulentiæ dona, intextæ au-
ro argentoque vestes, & sacrorum instrumenta magnifica. Dum hæc paran-
tur; mature ab Goa Regis iussu profectus ad Claudium Iacobus Diazius,
qui aduentum Patriarchæ & comitum nuntiaret: eisque aditum in ea loca
muniret. Vna missus à Prætore Consaluus Rhoterigius (de quo supra me-
morauimus) egregie pius & eruditus è collegio Societatis Goano sacerdos,
huic mandatum (nondum explorato ad liquidum sensu Abassini Regis) vti rem
totam probe cognosceret; conceptosque ab eo bonæ mentis igniculos, inte-
rim accurate foueret, excitaretque. Simul, superstitibus è Christophori Gam-
mæ clade Lusitanis, quorum plerique in iis terris nupserant, spiritalem o-
pem ac solatium afferret. Sapienter id prouisum ac prætentatum, exitus do-
cuit. Biremibus duabus, vnius mensis nauigatione, ad Arquicum Abassinæ
ditionis expositi ambo, in regia statiua (quæ subinde principi mutare mos est)
terrestri aliquot dierum itinere peruenerunt. Biduo post admissi ad colloquium:

& Lusitani Regis epistola publice recitatur, in qua erat: Quod sese Claudius, D
aui ac parentis exemplo, rectæ in Deū fidei, & catholicæ communionis cupidū ostendisset; gratissimum id omnibus Christi cultoribus, ac sibi præsertim accidisse. atque ob id se missurum anno proximo certum è sua familia virum, & cum eo perspecta morum innocentia, & doctrinæ synceritate patres, qui optimis eius studiis toto pectore deseruirent. Sub hæc & alia in eam sententiam, è Lusitanis adstantibus Abassinæ linguæ peritis cognita, Rex veluti oppressus, obducto vultu, sermone confuso, perplexa quædam & incerta respondit. ingenii mobilitate, vel improborum suasu immutatum haud dubie cerneres. Modeste post hæc interrogatus, quid ita super ea re litteras ad Ioannem vltro dedisset; reiecta in librarium aut interpretem culpa, se quidem fraterna in Lusitanum Regem voluntate esse ac fore subiunxit; cæterum nihil sibi minus in mentem venisse, quam vt icciréo à maiorum institutis, ac tot seculorum spatio corroborata religione deficeret. Attamen Rhoterigius, ope fretus diuina, captatisque temporibus, Claudium omni ratione ad sanitatem reuocare conatus; miram in eo & primoribus regni, Conciliorum, & Ecclesiasticæ historiæ, ac diuini & humani iuris inscitiam deprehendit. Neque tamen astus aberat. callide vel in primis ipse Rex agere; occupationes modo simulare; modo longis, & alienis, & non inuenientibus exitū sermonibus de industria tempus extrahere. in angusto com- E
prehensus, palam eludere; pleraque inficiari; interdum etiam infimi sacerdotis quasi sortem, qua confidentiam acerbe perstringere. At Rhoterigius, cum & malignos aditus & iniquiorem in dies coram disputandi conditionem animaduertisset; librum subsecíuis interim operis ab se confectum, & Chaldaice vtcunque redditum, obtulit Regi. quo libro, confutatis Abassinæ gentis erroribus, Ecclesiæ Romanæ summum inter omnes Ecclesias culmen ac potestatem aperte monstrabat. Aduersus hunc librum dum Claudius perita è variis cœnobiorum bibliothecis volumina dies noctesque perlustrat, neque tamen extricat quicquam; Latini sacerdotis nomen, & insignis in eo cuiusdam sapientiæ famam toto pæne regno vulgauit imprudens. ac ni caute suppressus liber fuisset, magnos proculdubio concussus ad Ecclesiæ Romanæ gremium apparebat futuros. auxit rumorem Abuna (sic enim Aegyptios Antistites vocant) nuper in eas regiones Alexandria missus. hunc Rex certaminis causa cum Rhoterigio committere cupiit, atque etiam vt scriptis Rhoterigii responderet hortatus est. At ille, rugosa fronte, superciliis adductis, nullum, ait, sibi cum hæreticis commercium F
sermonis esse: neque se illuc altercandi cum peregrinis, sed cleri ordinandi gratia destinatum. quin religionem vltro incusat Regi, quod impia scripta legere esset ausus; idque ne in posterum faceret, minaciter vetuit. Inter eiusmodi frustrationes ac moras sextus effluxerat mensis. cumque iam tempus reuersionis instaret, Rhoterigius, per Sacramenta expiatis, & confirmatis in officio Lusitanorum animis, ab Rege veniam abeundi cum Diazio petit; ac simul obsecrant, missis ambagibus promat, quid super aduentu Patriarchæ & comitum referri imperet Goam. ille, quod ad patrum aduentum attineret, Mazuæ præsto fore dixit è suis, qui descendentes exciperet, atq. ad se eū fide curaq. perduceret. vbi coram eos audisset; tum se, quid facto opus esset, deliberaturum. Simul, auri decem vncias Rhoterigio in viaticum erogari iubet. ille, accepta voluntate, pecunias reiicit. Goam dein repetentes, circa Zeilanā orā subita coorta procella euerso nauigio prope demersit. saluti fuit, suppliciter inuocatum Beatæ Virginis auxilium. eius præsenti ope, desperatis iam rebus, nullo nautarū ministerio suam in sedem carina rediit. ita fluctus exhausti. votiua dein casus effigies Goæ in eiusdem

A Dei Matris templo suspensa. Per eosdem fere dies quibus in Aethiopiam Rhoterigius erat profectus; è Lusitania praemissi, dum grauiora Patriarcham negotia morantur, ex eius comitatu decem; ac varias, vt fit, in naues impositi, Mosambicum incolumes deuenere. A Mosambico dum vastum praecidunt Oceanum, abducta ab caeterorum conspectu oneraria vna, in syrtim per tenebras noctis impingitur. neque tumidum erat mare, & paruo interuallo, breuia, ignotam ad insulam exigui admodum ambitus pertinebant. Eo tutius, dirupto alueo nautae vectoresque, trecenta circiter capita in terram effusi. verū squalidus, & ab omni humano cultu desertus erat locus. & è commeatu nautico modicum quid vini, & cibaria eaq. ferme vitiata supererāt: vt ni propere subueniretur, vltima necessitas ac dira fames instaret. extemplo nauarchus opis petendae gratia scapham cum eximiis viris triginta conscendit, & leucarum quingentarum, vt nautae supputant, spatium emensus, haud sine miraculo Goam applicuit. mox, è naufragii reliquiis raptim coëmnato nauigio, quinquaginta ferme alii subsequuti. remansere ad ducentos. in iis è patrū numero tres. Consaluus, Paschalius, & Alphonsus Lupius. hi ab antecedentibus liberaliter inuitati; praecipuā conditionem in communi discrimine recusarunt: afflictamq. turbam & inopem, suis quoque officiis ac praesentia
B destitui, quo erant caritatis ardore, passi non sunt. Eorum periculo cognito Prętor Barretus confestim cum duabus celocibus eundem nauarchum, & naucleriī ordinis prǽfectum, quem gubernatorem maximum appellant; ad naufragos quaerendos ac deportandos abire iussit. irritus fuit labor. & ingenti, vt diximus, interuallo distabant; & insula quo minor, eo ad inuestigandum obscurior. Ergo non ante inuenti, quam inedia ad vnum omnes absumpti sunt. Eius rei nuntius Goam allatus, moerore ciuitatem impleuit. Socii tres aeterno virtutis & caritatis praeconio celebrati, quod oblato ad salutem exitu, suis tamen ipsi capitibus aliena solatia praetulissent. Anno insequenti, Ioannes Patriarcha, Andreas Episcopus, & Ioannes Mesquita, oratore Sosa inter nauigandum extincto, Goam deuehuntur incolumes. Ibi cognito Claudium, contra opinionem & famam, in veterum erroribus & impia secessione perstare; digna consultatione res visa. Adhibiti praeter lectissimos è Societate patres, Ecclesiae quoq. Goanae viri primarii. Ac Patriarcha quidē, quamquā asperis ac periculosis in rebus, tamen sese in omnem aleam Christi caussa paratū ostendere. caeteris nequaquam è Sedis Apostolicae dignitate visum, eo loco fastigioq. personam, tot tantisq. Pontificis Romani decretis ac
C iudiciis inclytam; seiunctę à Catholico coetu genti praebere ad ludibrium & contumeliam os. Verum, ne praedamnata & abiecta repente per metum vel ignauiam tantae exspectationis apparatusque legatio, &, si quid sanari experiendo posset, omissum vlla ex parte videretur; Andream Episcopum duobus tribusue cum sociis Abassiam adire, quaeque Rhoterigius incassum egerat, pari fide, maiore auctoritate rursum aggredi placuit: & prout sese res darent, per litteras Patriarchae Ioanni suadere vel dissuadere prouinciam. Ille, tam praeclaram de Christo benemerendi & exercendae patientiae occasionem arripuit libens. Cum Emmanuele Fernando sacerdote, & paucis praeterea comitibus in Abassiam profectus; nihilo quam Rhoterigius faciliorem aut aequiorem expertus est Regem. Maior dein illis oblata omnis virtutis explicandae materies. Paucis namque post eorum aduentum diebus, Claudio à perduellibus acie victo ac perempto successit Adamus frater, olim desertor fidei Christianae, vir immanis ac ferus, & Apostolicae Sedis hostis acerrimus. is, vinctum Andream, in castra bellumque raptauit; comites, probris & contumeliis; Abassinos quotquot catholicae veritati fauere visi sunt, vario genere poenarum affecit. atque ipse demum à Turcis, quorum arma rebelles in regnum asciuerant, ingenti clade fusus fugatusque

 est.

est. & ab iisdem, Andreas ac socii primo capti crudeliterq. direpti, postmodum D igne in hospitium iniecto viui pæne combusti; denique tanta premi rerum omnium inopia cœpri sunt: vti ad vitam tolerandam, ne à pusillo quem supra dixi, Catholicorum abscederent grege, bobus & aratro quæsitis, terram suis ipsi manibus colerent. Atque inter hasce difficultates & incommoda quotidiana, caritatis & obedientiæ gloria clarus Andreas, diuexato miris modis & fatigato corpusculo tandem excessit. Per hunc modum de aggregandis ad Catholicorum numerum Abassinis elusæ bonorum spes. At Patriarcha Ioannes, Albuquercio Goano Episcopo vita functo, cum ad illius Ecclesiæ gubernacula vocaretur, nunquam, vt eam reciperet procurationem adduci potuit. Suum ipse quin potius apicem, quoad liceret, ad Societatis normam & instituta submittens; perpetuam abstinentiæ, religionis, industriæ laudem ad vltimum vsque spiritum æquali tenore perduxit. Melchior, Nicenus Episcopus, pari moderatione cum sæpe in ordinem redegisset; in Thomæos Christianos è consuetudine Societatis excurrens, Nestorianum pseudoepiscopum, inficientem praua doctrina populorum animos, egregie confutauit ac fregit; aliisque deinceps viro forti dignis actionibus cum iniquorum simultates & odia subisset; directa in eius caput sagitta, pileoque decusso, propemodum interfectus; in Sinas denique iussu Romani Pontificis abiit. ibi ad Amacanum hodie Lusitanorum emporium, ætatis iam exactæ reliquias, propagandæ fidei, & Christianorum animis rite curandis insumit. cæteri Patriarchæ socij varias ad functiones de more destinati, vitam in suo quisque munere posuere. insignem inter eos perhibent Antonium Quadrium Lusitanum, qui vniuersæ dein prouinciæ quatuordecim annos magna cum sanctitatis & prudentiæ laude præfuit. Verum circa irritæ expeditionis initia; neque leuioris momenti aliam, neque meliore successu tentauit Bomferrus è familia Franciscana sacerdos, natione Gallus, minime vulgari vel doctrina, vel sanctimonia vir. Is, rei Christianæ studio incensus cum in Indiam peruenisset, audita Pegusiani regni amplitudine, viribusque & superstitionibus incolatum, eam sibi præcipue gentem omni ope subleuandam, ac fidei rudimentis imbuendam suscepit. Igitur Goa profectus ad Diui Thomæ coloniam, ex qua frequens in littora Pegusiana traiectus est; cum eius coloniæ Vicario, & Alphonso Cypriano, & cæteris Lusitanis amicitiam iniit. iisdemque adiutoribus in onerariam admissus, difficili admodum ac periculosa nauigatione ad emporium cui nomen Cosmi, deuehitur. Prorsus ignotæ paulo ante Correæ aduentum de quo supra diximus, E nostris hominibus eæ gentes fuerant. ipsius dein Correæ & comitum relatu, multa de illarum diuitiis moribusque comperta. Bomferri postea litteris de origine Pegusiorum præter fabulosas quasdam opiniones acceptum, stirpem eos ab Iudæis exsulibus ducere, qui ab Salomone damnati ad Ophiranas aurifodinas, ea loca primi tenuerint. Fertilissimus vero ager, & exspatiantibus late campis, alendo pecori bonus, & affluens omni varietate rerum est. quippe, alueo nauigabili, & flexuoso discursu piscosi amnes intermeant. è quibus vnus è Ciamaio lacu centum & quinquaginta leucarum decurrit spatio; atque ad instar Nili statis incrementis in triginta circiter leucas exundans, præpingui ac feraci limo rigat arua felicia. Accedunt ad opulentiam, crebra introrsum æstuaria, facili commercio gentium exterarum, ac mira quidlibet importandi exportandique copia & facultate. Cæterum ignara Dei, & in omnem libidinem scelusque proiecta gens est, ac miserandis opinionum erroribus inuoluta: è quibus nonnulla hoc etiam loco attigisse operæ pretium fuerit: vt ex ea comparatione, Christiani, cum sua clarius agnoscant bona; tum ad eadem aliis impertienda vehementius inardescant. Iam primum, qui apud eam barbariem sapientes habentur, infinitos

perpetua

A perpetua ſerie ac ſucceſsione mundos ab omni æternitate conſtituunt. innumerabiles item Deos: quorum aliquot in ſingulis mundis variante numero deinceps extitiſſe aiunt. qui nunc voluitur, huius Deos quinq. habiturum affirmant, quorũ quatuor iam abierint. poſtremum hunc ante bis mille & nonaginta nouem annos aiunt è vita migraſſe; nunc ſine Deo ſunt. poſt multorum annorum curricula venturum alium exſpectant: eo quoque demortuo mundum hunc ingenti conflagraturum incendio; vti mox reparetur, ſuccedatque moles noua, ſuos item Deos & proprios habitura. in Deorum autem cœtum homines referuntur, ea tamen lege, ſi prius in aquatiles, terreſtreſque, & aerias omnium generum animantes varia tranſmutatione migrauerint. Qui ex hac vita decedunt, iis triplicem fingunt ſedem; Naxac, is tormentorum eſt locus; & Seuum, deliciis ac paradiſo Mahometano perſimilem; & Nibam, quæ vox, omnis eſſentiæ priuationem, & vltimum corporis & animi interitum notat. duobus in prioribus animæ tandiu detinentur, atque inde repetitis naſcendi vicibus in mundum toties redeunt; quoad in Nibam admitti, hoc eſt prorſus ad nihilum redigi denique mereantur. Hæc & id genus alia Peguſiani dogmatis elementa ſunt; exſtantque multa de hoc genere toto conſcripta volumina. Ex iis principiis, & eiuſmodi vanitate, quam

B prauus numinum cultus, quam abſurdæ cæremoniæ, quæ portenta opinionum, quæ vitiorum ſequantur monſtra, non expers doctrinæ, vel rerum imperitus facile quiuis exiſtimauerit. Accedit ad cumulum malorum, quod haſce tenebras circumſepſit dæmon, vt ſolet, ſumma difficultate luminis inferendi. ſiquidem ipſius artificio plane perſuaſum ac penitus infixum habent Peguſii, cuiuslibet alterius, quamquam ex ipſo demiſſæ cœlo doctrinæ vel ſectæ, decretis aut placitis, aures, nedum aſſenſum, abſque inexpiabili ſcelere præberi non poſſe. Bomferrus, in Coſmi de quo dicebamus emporio, tribus ferme annis, inter hæc exploranda myſteria, linguamque ediſcendam, ingenti labore miſeriaque conſumptis (ita tamen vt adiuuandis per id ipſum tempus Europæis mercatoribus operam daret) ſermones demum de Chriſtiana religione ſerere pedetentim aggreditur. Vnius æterni trinique Dei prouidentiam; vniuerſitatis huiuſce molitionem ex nihilo; primi hominis crimen in poſteros omnes letali contagione transfuſum; neceſsitatem ſatisfactionis infinitę, quam præter Deum præſtare cum poſſet nemo; Deus ipſe, redimendi generis humani gratia factus homo, volens prudenſque pro ſua immenſa bonitate ſubierit; ad hunc humanæ ſalutis auctorem, quot-

C quot ſeſe per fidem, & imitationem, & caritatem adiunxerint; hiſce omnibus inenarrabilia quædam & ſempiterna eſſe in cœlo præmia conſtituta: qui ſecus; hiſce in tartaro item exquiſitiſsima in omnem æternitatem parata ſupplicia: ad vtram quiſque pertineat claſſem, extremo voluentium ſeculorum die, cum animæ vita functæ, rurſum corpora induerint, Deum ipſum iudicem in celeberrimo ſuperum inferumque conuentu lata ſententia planum eſſe facturum. Hæc igitur, & alia rectæ fidei capita, cum per occaſionem exponere, Dei famulus, multiſque partim exemplis, partim rationibus affirmare tentaſſet; mirum quam obduratos obſirmatoſque contra omnem veritatem animos incolarum offenderit. alii, vt fabulas ac deliramenta ridere: alii, vt peſtes & piacula prorſus abominanda reſpuere. neque multum ab vltimo exitio aberat ignotus præco, ſi nouam ab omni memoria diſciplinam ac religionem porro inculcare inſtitiſſet. Ergo non ſine cauſa veritus, ne ſuper diſcrimen capitis, & quotidianas ærumnas, oleum quoque & operam perderet; amicorum ſuaſu, re infecta, retro vnde venerat in Indiam reuertit. Per eoſdem fere dies atrox Cocini facinus editum. in capſa, quæ piorum collationibus in maximo vrbis templo proſtabat, nefariæ ſchedulæ à cuſtodibus repertæ, cum horrendis in Chriſtum ſalutis humanæ parentem maledictis ac

iurgiis.

iurgijs. Lacerabatur simul è Societate Consaluus Sylueria, qui ad Manomotapam Aethiopiæ deinde Christi causa peremptus est, ac tum in cadem vrbe conciones habebat vir nobilis genere, sed virtute & eruditione multo nobilior. Huius tam sacrilegæ, tamque infandæ audaciæ crimen haud obscuro indicio hæsit in falsis è circuncisione fratribus, qua ex fæce aliqui ex Europa subinde, precio à limenarchis aut nauium magistris furtim admissi, mercatorum habitu in Indiam peruehuntur. ibi cum Aegyptiis ferme Iudæis (quorum in iis locis numerus ingens) aliarumque nationum, & sectarum hominibus, in Christiani deinde nominis damna perniciemque conspirant. Ex eo, de inducenda in illas regiones sacra Inquisitione agi cæptum ab Rege: quæ hodie per idoneos probatosque iuris diuini consultos iudicia Goæ magno rei Christianæ bono exercentur. Interea Melchior Nonnius, ab Goa per varios ancipitesque admodum casus ad Sinarum littora primum, inde, redemptis è custodia Lusitanis quorum ante meminimus, in Iaponios biennii amplius nauigatione perfertur. comiterque & benigne exceptus ab Rege Bungi, Cosmum Turrianum necopinato ibidem offendit, qui ab euersa excisaque iterum per intestinas ciuium discordias rabiemque Amangutio vrbe, sese in ea loca receperat. Cedrinas ædes eleganti opere, itemque aream templo condendo, necnon annuæ pecuniæ modicum quid patribus adsignauerat Rex: eius areæ pars cœmeterio è Christiana consuetudine dedicata: pars altera in vsum valetudinarii publici item diuisa bifariam: vti elephantiaci, quorum est in iis terris magna multitudo, seorsum ab cæteris ægrotis haberi, curarique possent. Id opus, quo magis nouum insolitumque, eo maiore approbatione celebratum ab incolis; multique inde, sed vt antea plebeii ferme ad Christum accedebant. At Melchior, haud ignarus, ad excitandos ad virtutem, pietatemque populorum animos, quantum sit in principis exemplo momenti; Regem ipsum variis rationibus ad verum Dei cultum conabatur adducere: successu tum quidem minime læto: quod neque dum tumultus plane quieuerant; & Rex è Ienxuana hæresi, quæ negat spiritum esse vllum, aut omnino quicquam præter ea quæ sensu percipimus; à voluptatibus, queis dudum adsueuerat, ad Christianæ disciplinæ seueritatem traduci se nullo pacto sinebat. Egit cum eo Melchior, vti cum aliquot saltem Bonziis præcipua sapientiæ fama, coram ipso regnique proceribus disputationem ac certamen haberi de religione permitteret: ne id quidem impetratum. Inde cum exiguam in præsentia cerneret proficiendi spem, Cosmo cum sociis ibidem relicto, ad suum ipse prouinciale munus reuertit in Indiam. Sextus & quinquagesimus tum seculi huius agebatur annus. eo ipso tempore Ignatius Loiola Romę, non tam ætate confectus, quam ieiuniis, vigiliisque, & super omnia desiderio Christi, decesserat. Huic, cum aliis in prouinciis, (ipsas enim duodecim ab se Dei munere constitutas reliquit) tum in India præsertim, solemni ritu, & exquisitis cæremoniis parentatum est. tametsi minime deerant qui tam illustri sanctitate viri patrocinium implorandum potius, quam fundendas pro eo preces haud absurde affirmarent. Certe ab illius excessu (vti optimum patrem in cœlo suorum cæptis adesse coniiceres) per omnes fundatæ ab eo Societatis ordines, recens quædam ad pios labores alacritas, nouus mentium ardor, vigorque diffusus: & Indicus ager, culturæ & sationibus vberiore quam antea prouentu respondit. annis quippe proximis quatuor, Goæ duntaxat, præter incertam summam eorum qui à Franciscanis & Dominicanis abluti sunt, baptizati ab Societate IESV mille primum & octoginta; mox mille nongenti sexdecim; dein tria millia ducenti sexaginta: demum incremento notabili duodecim millia septingenti quadraginta duo. In iis regia virgo fuit, adulta iam ætate, Mealis filia, ob generis claritatem

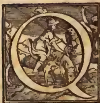
A claritatem Regi Mahometano cuidam in matrimonium destinata. hæc, tempestiuis nobilium fœminarum adhortationibus, itemque psalmis, & catechesi, & supplicationibus quæ per vrbem haberi consueuerant, studio Christianæ religionis incensa, dum Prætor Barretus tota de re Mealem docet, ac furentem ira placare contendit; matris ancillarumq. pertinaces & impias eluctata manus, ad paratum in platea vehiculum, adiuuante Prætore, sese proripuit, inde cum honestissimo comitatu ad spectatæ virtutis ac pudicitiæ matronam perlata, Didaci Pereriæ coniugem, adhibito scriba publico testibusque, Christianam sponte se fieri velle professa, post aliquot dies in D. Pauli templo ab ipso Aethiopię Patriarcha vitalibus aquis abluitur, & sacro MARIAE nomine decoratur, tāta ciuitatis vniuersę lætitia tantoq. concursu; vt Prætor ipse, qua erat pietate, virga ad submouendam turbam arrepta, lictoris munere fungeretur. eidem virgini cum à primoribus Lusitanis priuatim, tum à Prætore data publice munera; & annui reditus aureorum circiter octingentorum è fisco regio in alimenta decreti. Iam ex ipsis quoq. Regibus Molucarum, is qui Bachianum obtinebat insulam, quamquam acriter obnitente socero Ternatensi, tamen constanti animo se se ad Christum applicuit; abolitaq. Mahometana superstitione, ac fanis euersis, defixas haud vno loco præaltas
B Cruces adorari à popularibus iussit. Ac Soloris quoq. Rex (quæ salubris admodum ora, gradus octo cum quadrantibus tribus ab Aequatore in meridiem sita, leucas distat à Malaca trecentas) cū familia, regniq. proceribus ab Lusitano quodam institore baptismum accepit. patres deinde à Malaca per litteras inuitatos eſt propter paucitatem non impetrasset, fratris filiū Regem designatum, cui Laurentio nomen, apprime bona iuuenem indole, Malacam ipse transmisit: nimirum vt ibi per otium expolitus, ad suos dein erudiendos reuerteretur in patriam. Hæc Solorani. Ac multæ insuper eius plagæ nationes cum Euangelii nomen pertenui accepissent fama, miram in cupiditatem Christianæ religionis exarserant. Quibus vt Ioannes Rex propter multitudinem atq. distantiam cunctis opitulari non posset; Indicos quidem certe neophytos nouis decretis ornare, beneficiis atq. muneribus augere pergebat. is audita Petri Mascarenię morte, cum præclare intelligeret ad amplificationem rei Christianę plurimum interesse, cuiusmodi moribus ingenioque Prætor Indiam regeret; circumspectis omnibus Lusitani primoribus regni, præfectum cubiculi Constantinum Brigantiæ Ducis fratrem, in idipsum
C delegerat munus: qui prouinciam illam adeo sancte ac prudenter postmodum obtinuit, vti deinceps ituris eo magistratibus, officii exemplum ac norma vitus ipse proponi consueuerit. Iam in id quoque Ioannes acriter animum & cogitationes intenderat, vti Francisco Xauerio pro sanctitate viri, & immortalibus in Ecclesiā Christi promeritis, cœlestes more maiorum honores a Pontifice Romano decernerentur. Atque idcirco per litteras Indiæ Prætori mandarat, vti quæcunq. per Xauerium Deus miracula perpetrasset, vere atque accurate indagata colligeret: cuius nos inquisitionis autographum exemplar cum testimoniis publicis priuatisq. apud Conimbrigense Collegium nuper inspeximus. Hæc meditantem ac molientem, neque sera, neq. inexspectata Ioannem abstulit mors, cum ætatis annum, viribus dudum affectis, ageret quintum & quinquagesimum: vir plane magnus, & venerabilis, ac preter cæteras laudes æterno pręconio celebrandus, quod imperii moderatione, cultuq. bonarum artium, & studio religionis amplificandæ, formam speciemq. benefici, & mitis, ac vere Christiani Regis expresserit.

Historiarum Indicarum Finis.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA LIBRI QVATVOR.

IOANNE PETRO MAFFEIO INTERPRETE.

IOANNES PETRVS
MAFFEIVS
E SOCIETATE IESV,
Christiano Lectori. S.

VAE de Catholicæ religionis progressu litteræ ferme quotannis ex India perferuntur, eas (quod facile animaduerti) optimus quisque auidissime lectitare consueuit. Nec sane immerito. Quid enim ad honestam vitæ oblectationem accommodatius, quam corpore domi sedentem, cogitatione ac mente peregrinari; transmeare Caucasum, Oceanumque; nouas identidem formas rerum, & (vt inquit ille) mores hominum multorum cernere, & vrbes? Quid porro, vel ad animi fructum vberius, vel ad virtutis æmulationem efficacius, quam Euangelij face dispulsis errorum atq. opinionum tenebris, veritatis lucem longe lateq. fusam intueri; & in diuerso, vel aduerso potius terrarum orbe veluti renascentis Ecclesiæ sancita miraculis, testata martyrijs, distincta personis, notata locis temporibusque primordia recognoscere? Quæ mecum ego cum reputarem; & superioribus annis feci libenter, vti non exiguam earum litterarum partem in Latinum è Lusitanico sermone conuerterem; & nunc easdem sub Indicarum Historiarum opus intentiore delectu pressas ac repurgatas, & nonnullis insuper auctas epistolis, denuo in publicum edendas existimaui. Sane recentiores supersunt aliæ, quas mihi si per occupationes ac valetudinem licitum fuerit, latinas facere pro mea tenuitate propositum est. Tu interim (amice Lector) fruere præsentibus; ac nostros qualescunque conatus pijs apud omnipotentem DEVM precibus adiuuabis. Vale.

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA.

LIBER PRIMVS.

FRANCISCI XAVERII E' SOCIETATE IESV ad Socios in Europam.

VAM lætos atque vberes animarum fructus Indica ferat vinea; & non in Regijs modo præsidijs, verum etiam in reliquis oppidis barbarorum, sanctißima Christi fides quàm feliciter crescat, fusius ad vos scripsi mense Ianuario superiore. Ego Iaponem versus ex India sum profectus Aprili mense, duobus è Societate nostra comitibus, altero sacerdote cui Cosmo nomen est, altero laico: itemque Iaponijs neophytis tribus, quos mihi sane videtur Dominus præcipua quadam benignitate clementiaque fouisse. namque vt in Diui Pauli Collegio Goæ, cœlesti lauacro expiati sunt, tanta eos diuina bonitas voluptate gaudioque perfudit, tantamque ad suæ in ipsos beneficentiæ cognitionem adduxit, vt præ lætitia spiritali, piaque dulcedine lacrymas non tenerent. in virtutibus vero mirabile dictu est quantum profecerint: plane, vt ex nobis iucundam atque vtilem sermonis materiam præbeant. Ad hæc, & legere, & scribere didicerunt, ac distributis in horas precationibus diligenter vacant. Interrogati a me quonam sentirent se genere considerationis potißimum affici; paßionis Domini recordatione, dixerunt: itaque huic vni maxime commentationi dant operam. Articulos fidei, Redemptionis generis humani caussas, & cætera Christiana mysteria per otium cognouerunt. Percontanti mihi sæpenumero quosnam religionis Christianæ ritus, quæue instituta sibi maxime crederent profutura; duo illa semper, scilicet Confeßionem & Communionem sine controuersia responderunt. addentes insuper, sua quidem sententia neminem omnino fore participem rationis, quin auditis Christianæ disciplinæ decretis assentiatur ac pareat. Vnius vero ex ijs, cui Pauli nomen, sanctæ fidei cognomen impositum est, illam quoque vocem audiui; cum ingemiscens in hæc verba prorumperet: O miseri Iaponij; qui ea ipsa quæ Deus ad vestrum est fabricatus obsequium, adoratis vt numen. cui ego, quid ita? inquam. tum ille, quòd Solem, ait, venerantur ac Lunam; quæ res, ijs qui nouere Dominum IESVM Christum, famulantur ac seruiunt. quid enim agunt, inquit, aliud: nisi diei tenebras ac noctis illuminant, vt ea claritate mortales ad magni Dei, & filij eius IESV CHRISTI cultum & gloriam in terris vtantur?

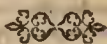
Verum vt ad institutam itineris nostri narrationem reuertar, Malacam venimus pridie Cal. Iunias, anno MDXLIX. ibi Lusitanorum accepimus ex Iapone litteras, in quibus erat scriptum, principem quendam eius terræ virũ velle fieri Christianum: itaq. legari ab eo ad Prætorẽ Indiæ, qui aliquot è Societate nostra Christianę religionis interpretes postularet. afferebatur etiam, quodam Iaponis in oppido, mercatores Lusitanos in hospi-

tium iussu reguli diuertisse dæmonum incursibus vehementer infestum, atque ob id habitatoribus destitutum: cum ignaris quid esset Lusitanis vestes detraherentur, famulus etiam nocturno spectro perterritus exclamasset; excitatos eo strepitu, arripuisse arma: deinde famulum Crucibus vndiq. circundedisse hospitium: incolas vero & regulum mercatoribus aperuisse, domum eam ab dæmone inhabitari: & simul quæsisse quonam ad eum fugandum remedio vterentur: respondisse Lusitanos, nullum aduersus dæmones Cruce firmius inueniri præsidium: itaque ex eo die Cruces domibus eius oppidi fere singulis collocatas. Nuntiabatur ad hæc, peramplum patere euangelizantibus in Iapone campum; quòd ea gens moribus mansueta sit, ingenio docilis, & acuta: quocirca magnam in spem veni, si per nostra peccata non steterit quo minus cœptis faueat Deus, ingentem animarum vim ad Ecclesiæ gremium accessuram. His ego rebus cognitis, tametsi ea mihi admodum læta videbantur, tamen aliquandiu substiti, mecum adhuc de profectione deliberans: sed cum certa constarent mihi iam diuinæ voluntatis indicia, videremque, me, si ab incepto desisterem, ipsismet Iaponijs ethnicis multo detestabiliorem futurum, (quamquam perennis ille humani generis aduersarius meum hoc iter summa ope nititur impedire) fidenti animo pergere, & primo statim aduentu Regem ipsum Iaponis adire constitui, eique mandata quæ habemus a Domino, exponere. Et quamuis apud Regiam Academia dicatur esse percelebris; tamen haud dubiam nobis, si ad certamen ventum sit, Deo fauente, victoriam pollicemur. nec nos litteratorum veremur sophismata, nec barbarorum minas, vel dæmonum insidias pertimescimus. quid enim nobis aut ab eorum scientia qui IESVM nesciunt, potest esse periculi; aut ab eorum vi, quibus nihil in nos, nisi quantum Deus ipse permiserit, licet? præsertim cum nulla re alia, nisi diuinæ gloriæ studio & salutis animarum adducti negotium hoc susceperimus; & Iob à diabolo sacræ litteræ non nisi concedente Domino lædi potuisse testentur. Illa vero nos vna assidue cura solicitat, ne grauius ipsi pro humana fragilitate peccemus, neue Dei auxilio, quod laborantibus ille semper benigne suppeditat, abutamur. quod tamen ne accidat, cum sacrosanctæ matris Ecclesiæ cuius imperij fines, animabus ad creatoris agnitionem trahendis propagare satagimus) tum nominatim Societatis IESV meritis impetratum iri speramus.

Sane quàm periculosum iter hoc Iaponicum est, partim ob frequentia latrocinia, partim etiam ob tempestates, quæ passim hoc mari ita sæuæ excitantur, vt præclare agi cum ijs qui nauigant existimetur, si tribus è nauibus duæ cursum incolumes teneant. Quocirca venit mihi sæpe in mentem vereri, ne, qui è nostra Societate sapientiores videntur, si cui eorum in hæc loca mitti contigerit, temerarium esse negotium, Deumque tentari quodammodo, tam apertis adeundis periculis, putent: qua tamen eos suspicione postmodum libero, quòd spero, Societatis nostræ doctrinis ac litteris inhabitantem Domini spiritum præsidere. Illud quidem occurrit mihi sæpenumero, quod aliquando patrem nostrum Ignatium audiui dicentem: omnibus ijs, qui in Societate nostra versantur, summo studio conatuque elaborandum esse, vt inanes a se timores, & cætera cuncta depellant, quæ homini, quo minus totam in vno Deo spem collocet, impedimento esse consueuere. Porro, quemadmodum interest inter eos, quorum ita spes est in Deo reposita, vt rebus tamen affluant necessarijs, & eos qui ob id ipsum vt Christum imitarentur, & soli Deo confiderent, omnibus sese vitæ præsidijs exuerunt; sic proculdubio multum refert, vtrum quis, cum vnicum habere se profiteatur in Dei bonitate perfugium, tum in tuto & quasi in vmbra se exerceat: an, alia re proposita sibi nulla præter Dei honorem gloriamque, sese caputque suum volens vidensque in discrimen offerat pæne quotidie: cuiusmodi si quis existat; næ illum ego propediem seculi tædio, migrandique ad Dominum desiderio affectum iri crediderim: quandoquidem hæc hominum quę dicitur vita, mors perpetua potius, ac triste quoddam à cœlestibus regnis exsilium est.

Vos interea valete fratres, dominumque precamini, vt nostram disiunctionem pro infinita sua misericordia coniungere dignetur in cœlo: nam in terris quidem ecquando posthac visuri inter nos simus, incertum est. Malacæ. x. Cal. Iulias M.DXLIX.

EX EIVSDEM PARÆNETICA ad Gasparem Berzæum, cum is Armuziam peteret.

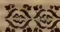
IN Armuziana ista prouincia, primum, & antiquissimum tibi sit Dei obsequium, & animi tui cultus. Ex hisce fontibus cætera ad proximorum vtilitatem large manabunt. ac proinde curabis, vt semel bisue quotidie te ipse ad calculos voces: atque integer iudex cognitionem exerceas tum communem omniũ illius diei cogitationum, & actionum tuarum; tum verò propriam earum, in quibus aliqua per id tempus præcipuo studio vel præcauenda, vel corrigenda, vel ad perfectum expolienda susceperis. In primis verò, Christianæ humilitati intenta cura studeas velim: eaq. potissimum obeas ministeria promptus ac libens, quæ cæteri velut abiecta & minime speciosa fastidiunt. in eo genere catechismus est. quas tu partes ne alteri delegaueris. circa meridiem singulis diebus compita vrbis cum socio circuibis ipse, plebem in templum elata ciens voce. ibi Lusitanorum filios, puerosque, & libertos, necnon sexus vtriusque mancipia, salutaribus institutis atque præceptis erudies: teque publicè præeunte, promiscuum vulgus Christianas precationes, & pia dogmata resonabunt. Atq. idipsum eo maioris apud te momenti debebit esse, quòd eius laboris patientia non modò imperitos idiotasque ad notitiam Dei atque ad virtutem informat; sed etiam reliquorum animos cum tacito quodam plausu atque approbatione conciliat. Delatus Armuziam, Proëpiscopum adibis officij causa: eique ad genua protinus accides, & manum exosculabere. ex eiusdem auctoritate conciones habebis; in confessiones audiendas incumbes; & cæteris Christiani pastoris fungere muneribus. Simul, operam dabis, vt ab eo gratiam & beneuolentiam ineas, quo per te, si fieri possit, piis animi saltem rite purgandi meditationibus imbuatur. Reliquos item sacerdotes omni summissione & officio demerebere: curabisque vt ex iis quamplurimos ad easdem meditationes Deo adiuuante perducas. Præfectus item præsidij, qualis qualis ille sit, enitère quantum poteris, vt amicus ac propitius tibi sit: neque res vlla erit tanti, vti dicto factoue illum exasperes: vbi hominem tibi arctè deuinxeris; tum si & male audierit, & monendo reddi meliorem putaris posse; & occasio commoda inciderit; quàm amicissime ac demisissime, & ore placido eidem expones, quinam de illius actis & vita sermones hominum sint: suadebisque, vti famæ pariter & officio consulat. Multi erunt, qui de illo ad te querimonias deferant; tuamque apud eum prophanis in rebus implorent opem. hisce tu occupationũ tuarum & magnitudinem excusabis, & genus. addes, vereri te, ne parum ea legatione proficias. qui numen & conscientiã spernat, hunc tua quoq. monita nihili esse facturum. Cum Sodalitio Misericordiæ, fac vt quam optimè tibi conueniat: sodalesque ipsos, quoad eius fieri poterit, mansuetudine ac beneuolentia comprehendas: ac totum opus, quibuscunque licuerit rebus, pro virili parte promoueas. Aegrotos in publico nosocomio; & vinctos in carcere identidem visis; hortaberisque ad cœlestes iras per sacram confessionem auertendas, quandoquidem ij, propter admissa piacula ferme plectuntur, & sunt qui Sacramentum Pœnitentiæ nunquam obierint. Ad hæc, vbi res postulauerit, ages cum præsidibus vtriusque loci, vti mature cognoscantur singulorum caussæ; ac simul, vt egentibus miserisque ad tolerandam vitam necessaria præbeantur. Iam, inter nauigandum, & postea quam exscenderis; omni ope contendes, vti per idoneos certosque homines, Armuziani populi mores ac vitia domi forisque; genera pactionum & quæstuum; necnon

in forensi re corruptelæ, factiones, calumniæ, & alia id genus, quibus opprimitur veritas; tibi quàm notisſima ſint: quò ad ea poſtmodum curationes ac medicinam ſcienter accommodes. Hoc tibi ad rem ex animi ſententia gerendam longè vtilius fuerit, quàm librorum attenta peruolutatio, minimè tamen alioqui omittenda. Mihi quidem, in omnes partes plurimū ſemper illam notitiam profuiſſe perſpexi. In capeſſenda autem Christiana re, delectuque negotiorum habendo; illud vitabis in primis; ne, quorum fructus ad vnum vel ad paucos pertinet, anteponas ijs, quę plures, vel etiam vniuerſos attingūt: ſed quò latius quidque, eò potius & antiquius tibi ſit. Quos in Societatis noſtræ diſciplinam admiſeris; eorum profectum caue ne acrioribus tentamentis explores, quàm quæ pati, vt ęgroti natura, ſic tyronis imbecillitas poſsit. Sed ſemper infra potius, quàm ſupra vires probatio ſit. alioquin exacerbantur multi, ſenſimque deſperant; ac domitis ad extremum frænis, in auia & dirupta præcipites abeunt. Atque hoc toto in genere, prorſus vitanda cenſeo experimenta, quæ vel inani & abſurda nouitate, vel etiam procaci quadā & cynica libertate, aut riſum, ſpectantibus, aut ſtomachum mouent. Tu verò ſectabere quæ & in vulgus accepta ſunt, & cum ratione pariter ac pietate conſentiunt. cuiuſmodi ſunt quæ poſui modò; carcerem & valetudinaria frequenter inuiſere; vinctis & decumbentibus, in vtroque homine patienter ac ſedulo miniſtrare; itemque, ad paupertatis voluntariæ documentum, panes & nummulos emendicare palam; & alia id genus. Porrò, ad regendos, & in virtute promouendos alumnos, illa res vna vel maximè proderit, comitate quadam eos & paternæ beneuolentiæ ſignificatione perlicere ad arcana pectoris ſui plane tibi nudanda; ſic prorſus, vti omnia cogitationum initia, quibus vel à deprauata natura, vel à malo dæmone ſolicitantur, extemplo ad te deferre non dubitent. Hæc deferendi & communicandi fiducia & conſuetudo, mirum, in omnes partes quantopere conducat. ſiquidem occultæ hoſtium fraudes, & improbæ petitiones, in medium protractæ, vel ipſa luce protinus euaneſcunt; vel, ſi vrgere perſtiterint, varijs remedijs opprimuntur. quibus in remedijs expertę virtutis illud eſt; vbi quempiam inani gloria, corporum illecebris, aliaue parum honeſta cupiditate irritari cognoueris; huic pręſcribere ſpatium aduerſus ea vitia meditandi: tum, quæ excogitauerit, iubere vt ea populo per occaſionem adhortationis impertiat. Hinc duplex percipietur fructus; tenacioris memoriæ, quòd ferè quæ commenti ſumus, promendo & commemorando, altius noſtris animis infiguntur: ſalutaris verecundię; quòd nos ea non exſequi pudeat, quæ ipſi alijs facienda pręcepimus. In Sacramento Pœnitentiæ, cum negotiatoribus pręſertim amplis & opulentis, ſunt quæ ante criminum cognitionem, in ipſa cognitione, & poſt cognitionem obſerues. Ante cognitionem; curabis, vti reus idem & actor (niſi id myſterium frequenter obire conſueuerit) biduum aut triduum ſumat ad anteactæ vitæ reputanda peccata, & ſimul memoriæ cauſſa in ſchedulam ex ordine referenda: vt ne imparatus, & ſine aliquo morſu doloris pudoriſque, ad accuſationem accedat. In ipſa verò cognitione, ſi turpitudine flagitiorum, aut magnitudine ſcelerum, quod ſæpe fit, abſterreri hominem ſenſeris quominus ipſe ſe prodat; hilari facie, blandoque ſermone, quinetiam, ſi opus fuerit, varijs te quoque morbis animi olim implicitum fuiſſe teſtando, vti ſingula probè fateatur, adduces. & cùm alia diligenter inueſtiganda & elicienda ſunt; tum verò accuratiſsimè, quę ad nefaria lucra, & res dolo malo partas aut retentas pertinent. etenim, ſi quem fœnore contaminatum, aut peculatu, vel iniquis pactionibus, in vniuerſum interroges, num aliena poſsideat; vt eſt procliuis ad ſui tutelam, & ſibimet libenter ignoſcit hominum natura; facile inficiabitur: ſin genus vitæ artiſue quam factitet, ſi vſuras, & contrahendi, mercandi, vendendi formulas nominatim exquiras, & (ſi regius forte præfectus curatorue ille ſit) ſi de interuerſa interceptaue pecunia, de monopolijs per vim nefaſque inſtitutis, deque alijs quæ magiſtratus contra voluntatem Regis, & ius commune plerunque ſibi pro poteſtate & imperio vindicant, ſingillatim percunctere; multorum haud dubiè delictorum confeſsionem exprimes, quæ reus alioqni, vel per malitiam, vel per inſcitiam ſilentio forſitan inuoluiſſet. A confeſsione, ſi noxius tibi dura & perfricta viſus erit

fronte;

fronte; comperendinabis videlicet, eique certos interea locos ad commentandum aſsignabis, quorum conſideratione, tamquam repetitis ictibus, è ſilice pectoris ſui, pios gemitus, & aliquas amoris diuini ſcintillas excutiat. Quòd ſi fraudati quid forte reſtituendum, vel condonandæ iniuriæ, vel ſcorta relinquenda, vel eiuſmodi quippiam expiandum ſit; planè videbis, vti ante latam ſententiam expietur, neu te largis cuiuſquam pollicitationibus induci permittas: nam qui piaculis eiuſmodi obſtricti tenentur, ab ſacerdote appellati, magis in promittendo interim faciles, quàm in præſtando poſtmodum fideles exiſtunt. Vbi ſine fallacia ab reo ſatisfactum eſſe didiceris, tum demum, æternis vinculis abſolutum, temporario aliquo ſupplicio rite iniuncto, dimittes. Si qua pecuniæ ſumma, ſeu propterea quòd iuſti domini copia nulla ſit, ſeu etiam pietatis ac beneficentiæ ſtudio erit in pauperes conferenda; nequaquam ego tibi ſim auctor, vt illius pecuniæ te ſequeſtrum ac diribitorem exhibeas. ſed eam tu (niſi ſi tibi ſecus interdum in re præſenti videbitur) ad Miſericordiæ ſodales extemplo reijcies: atque id multis grauibuſque de cauſis. primùm, quòd tibi non ęquè ac ſodalibus nota eſt mendicorum & egentium turba: quorũ, alij ſæpe morbum, alij probitatem & ſanctimoniam, alij etiam inopiam ipſam egregiè ſimulant. Ad hæc, ſi percrebuerit, humanis neceſsitatibus & egeſtati paratum in tua facilitate ſubſidium eſſe; tanti vndique petentium concurſus ad te fient, vti ad Apoſtolicas functiones, quæ tibi primæ eſſe debent, otij nihil ſuperſit. Non eſt porrò æquum, te qui ad Euangelium prędicandum veneris, relicto verbo Dei, miniſtrare menſis. Poſtremò, ſi pecunias ipſe tractare aſſueueris, metuendum eſt, ne famæ tuæ atque exiſtimationi aliqua labes ab iniquis, & omnia peiorem in partem interpretantibus, adſpergatur. Quæ cuncta incommoda effugeris, ſi haſce Chriſtianæ caritatis, & officij partes, eidem Sodalitio delegaueris. Quotidianis vſus præcepta, ad æternam ſalutem præcipuè neceſſaria, in Beatæ Virginis, & in Miſericordiæ templo palam in tabella propones. Ad ea perlegenda, exſcribenda, &, quod caput eſt, obſeruanda, cùm cæteros inuitabis; tum verò pœnæ loco, ſi res poſtulet, adiges in tempus certum, quorum ipſe confeſsionem exceperis: vt inde perpetuam, ſi fieri poſsit, eius diſciplinę conſuetudinem ſponte retineant. Singulis verò noctibus, voce ad commiſerationem accommodata, vicatim populo commendabis opportuna deprecatione adiuuandas animas, quæque in hac vita peccato letali tenentur; quæque in altera purgatorio igne torquentur. ſtatis per hebdomadam diebus operam conferes ad ſimultates ciuium dirimendas, reſtinguenda odia, forenſes denique controuerſias componendas, quippe quarum impenſę magno ciuium damno ſæpe ſortem exſuperant. Ergo ijs omni ope obuiam ibis: atque ipſos etiam quorum interdum culpa lites aluntur, ſcribas ac leguleios, tibi aliquo pacto deuincire, & ſalutari quopiam remedio ſanare conaberis. In concionibus autem, quo magis commune bonum id eſt, eo maiorem, vti dicebamus, induſtriam, & aſsiduitatem, & operam collocari, neque illas ad vulgi oblectationem plauſumque, ſed ad morum emendationem, & vnius Dei gloriam omnino referri par eſt. Animorum quippe agitur ſalus: adhibenda vulneribus remedia; non, prurientes aures curioſis quæſtionibus, & inani ſermone ſcalpendæ. ac proinde accerſita, fucata, dubia, obſcura, controuerſa, ne in medium adduxeris. virtutis amorem, vitiorum odium excitare contendes: & ex ijs quę pro vniuerſo mortalium genere Chriſtus Dominus acerbiſsima pertulit, locum ſubinde aliquem inducendo, ad male actæ vitæ deteſtationem, ad lacrymas, ad Pœnitentiæ & Euchariſtiæ Sacramenta populum vehementer impelles. Inter dicendum autem, vide ne quem eorum pręſertim qui cum imperio ac poteſtate ſunt, apertè perſtringas. Exulcerare plagas hoc quidem eſt, non curare. & qui longius in eo genere prouehuntur, efficiunt nihil, niſi vt magno labore, fructu nullo, gratias perdant, odia colligant. Priuatæ obiurgationes in priuato adhibendæ ſunt, & quidem plurima humanitate conſperſę. opulentis verò ac potentibus viris, quod ferme delicatum & faſtidioſum eſt genus, inter ipſam admonitionem ſubinde etiam te ad pedes abijcies; vel, ſi res tulerit, caros dabis amplexus: planè vt perſpiciant non triſtitia te vlla, vel ſeueritate, vel negotiorum appetentia, ſed eximia quadam beneuolentia & caritate, ad officium re-

prehensionis adduci. Iam verò, de familiari conuictu, & quotidiana cum hominibus consuetudine, haud leuis est animaduersio; multasque & magnas cares habet cautiones; quarum prima illa est: Ita vtendum amicis, quasi non tu quidem illis, sed illi tibi olim infensi, infestique futuri sint. Id si præsumpseris animo, longè attentius omnia circumspicies, teque ipse in officio continebis, neque in securitatem effusus, admittes quod aliquando tibi exprobrari, aut obijci possit. In vniuersum tamen, te cunctis mitem, iucundum, affabilem præbeas velim; vt ea comitate illecti (nam alioqui anceps & periculosa curatio est, quod item supra monuimus) omnes tibi pectorum suorum latebras, ac recessus aperiant. Alter locus cautionis est, operam des vti studiosos recti, verosque discipulos, à fictis prauisque dignoscas, & conuenientem vtrisque facias medicinam. Non enim deerunt plurimis obliti vlceribus, qui, vel metu ne illa detegas, vel etiam captandæ ad cæteros commendationis causa, vltro sese tuam in amicitiam ac familiaritatem insinuare non dubitent; ij, si te inter cætera ad prandium aut cœnam inuitent; i sanè; ac tu vicissim illos ad Sacramentum Confessionis inuita; curaque, vti prorsus intelligant, fixum esse tibi certumque, eos omni ratione ad Christianam seueritatem ac disciplinam, à laxiore vita delicijsq. traducere, sic fiet, vti vel in posterum te frustra interpellare desistant, vel (quod optandum est magis) ad meliorem frugem, te duce ac magistro, tandem aliquando perueniant. A donis muneribusque (friuola quædam excipio; quæ si recuses, largitor vtique Lusitanus contemni se putat) omnino abstinebis, vulgati prouerbij memor; Captum esse, qui cepcrit. Ioannes tibi Rex omnia ad victum, cultumque necessaria detulit, eius verè benignitate, atque idipsum modicè, vel etiam intra modum; vt votiuæ paupertatis religiosa professio constet. Si multis e partibus ad te cibaria cocta seu cruda mittentur; ea tu ad carcerem, vel ad valetudinarium publicè deportanda curabis. atque hoc pacto, in tractandis hominum ingenijs tua tibi ratio longè solutior & expeditior fuerit. Quos ad vitia proiectos, & in peccandi libidine perperam obstinatos offenderis; gehennæ quidem illos, & futuri terrore iudicij maximè commoueri oportebat: sed quoniam hæc nimium abesse longè, stulti homines putant, multi etiam propter fidei imbecillitatem, sintne omnino vlla, turpiter ambigunt; at tu, morbos, ærumnas, calamitates, exsilia, vincula, cædes, orbitates, naufragia, bonorum proscriptiones direptionesque, & alia malorum genera sexcenta percurres, quibus in hac etiam vita impios ac praui tenaces homines afficit Deus: eaq. denuntiatione perditos & insanos ab amentia reuocare conaberis. Si cum irato & flagrante cupiditate vindictæ, res tibi fuerit; blanda primùm oratione, quasi aliud agens, mulcebis hominem: dein, capto circuitu, sensim ad causam accedes, vt quam ille queratur iniuriam eleues verbis, & multo minorem opinione fuisse demonstres: aut etiam diuino permissu relatam, quòd iniuriosum ille quoque se quondam in alios fortasse præbuerit. ad hæc & alia id genus dicta, si te auersabitur, cedes tempori scilicet: sin dederit sese, premes paulatim acrius, & identidem instabis, quoad sedata perturbatione reliquam abs te medicinam libenter accipiat. eadem ferme obseruatione, ad leniendum dolorem, mœroremque, & cæteras animorum ægritudines, vti licebit. Atque hæc cum ijs qui Christiani censentur. Conuertendis autem ad Christum Iudæis, ethnicisque, suum item spatium ac laborem imperties: quam ad rem, ne longior sim, non pauca ex ijs quæ supra posuimus transferri commodè poterunt. Verùm de his hactenus. redeo ad prima. Tu fac in aliorum curationem ita, mi Gaspar, incumbas, vt interea tuæ ipsius perfectioni ac saluti quàm diligentissimè consulas. Vale.

EIVS-

EIVSDEM AD SOCIOS Goam.

APONEM Deo adspirante attigimus Augusto mense, die Assumptioni Mariæ Virginis sacro, cum festo ipso Diui Ioannis Baptistæ die natali, Malaca sub vesperam soluissemus. Nauiculario vsi sumus ethnico, mercatore Sina, qui suam in id operam præfecto Malacæ detulerat. ac primò sane feliciter nauigauimus: sed mox (vt sunt barbarorum ingenia ad leuitatem atque ad inconstantiam proná) profectionis mutare consilium nauicularius cæpit, & in occurrentibus passim insulis tempus frustra conterere. Nobis autem in eo itinere cum alia multa, tum illa duo præcipue molestissima contigerunt: alterum, quòd oblata diuinitus tempestate nautæ per nequitiā abuterentur; qua elapsa, ad oram Sinarum appellere, ibique totam hyemem, cursum exspectantes ponere cogebamur: alterum, quòd in eadem naui simulacrum vehebatur dæmonis; cui nautę, quanquam inuitis nobis & inspectantibus, patrio ritu sacrificabant. ab eodem etiam per sortes de ipsa nauigatione petebant responsa; quæ (vt aiebant, credebantque barbari) modo læta, modo tristia reddebantur. Centum a Malaca leucas, Sinas versus prouecti, quandam ad insulam stetimus: ibique aduersus maris illius sęuitiam naualibus instrumentis, aliaque materia comparata, post multas cæremonias & sacrificia quæsitum est ab idolo, prosperam deinceps fortunam essemus habituri, necne. cum valde prosperam respondisset, proinde ne moraremur diutius; sustulimus anchoras, veláque gratulabundi fecimus omnes: illi, simulacro quod in puppi locatum candelarum luminibus, odoramentisque ex incenso ligno quodam Aquilano venerabantur: nos conditore cæli terræque Deo, & eius filio domino IESV CHRISTO confisi, cuius cultum religionemque amplificandi studio in ea loca deferebamur. Cum iam essemus in cursu, placuit nautis ab dæmone percontari, vtrum nauis qua vehebamur, Malacam esset ex Iapone reditura. cum in Iaponem quidem peruenturam omnino, sortilegi retulissent, verum ex Iapone Malacam minime reuersuram; tum vero institutæ nauigationis pænitere barbaros cæpit, satiusque ijs videri apud Sinas hyemare, & Iaponicam profectionem in alterum annum differre. Noster autem quis animus, quis tum esset dolor, cogitare vobiscum potestis ipsi, cum de tota itineris nostri ratione consuleretur dæmon. Mox in oram terrę quā Cocincinam vocant, delati; duo, vno eodemque die (qui fuit Diuæ Mariæ Magdalenæ sacer) vespere, satis quàm aduersa pertulimus. Etenim exasperato vehementius mari, ingentesque voluente iam fluctus, cum iactis anchoris agitaremur in salo, apertum in ostiū sentinæ vnus è comitibus nostris Emmanuel Sina forte prętetiens decidit. mortuum credidimus: nam & alte ceciderat; & à capite pæne ad vmbilicum obrutus aliquantisper in aqua iacuerat. verumtamen extractus magno cum labore exanimis grauiterque caput sauciatus, adhibita curatione, paucis diebus, Deo fauente conualuit. Nondum huius plane curatum erat vulnus: ecce tibi eodem ferme casu, eademque nauis iactatione, filia nauarchi in mare delabitur, & in omnium oculis frustra conantium opitulari, submergitur. Cuius interitum tanti sunt ejulatus ac lacrimæ consequutæ: tanto præterea, quotquot in naui eramus, vitæ in discrimine versabamur; vt admodum digna miseratione res esset. Barbari ad propitiandum per sacrificia dæmonem versi, nulla capta quiete, diem noctemque totam mactandis idolo auibus, ferculisque apponendis operam dederunt; per sortes etiam quæsiere caussam infortunij. responsum est: si is qui prius in sentinam ceciderat

derat

derat Emmanuel fato functus fuisset; puellam in mare non fuisse lapsuram. Cernitis ipsi profectò, quantum nobis eo responso dæmon ab suis ministris creârit periculum: & nobis quid futurum fuerit, nisi furentis rabiem Dominus compressisset. sed me tamen in primis graues illæ in Deum iniuriæ, & barbarorum sacra illa sacrilega permouebant. itaque fusis in preces, Deum rogaui sæpius, vt priusquam fluctibus opprimeremur, homines ab se ad ipsius imaginem ac similitudinem conditos, tam falsis opinionum erroribus impijsque superstitionibus liberaret. tetrum quippe spectaculum, & indignum est facinus, Dei vice ab hominibus ad vnius D E I laudē factis, adorari perpetuum ipsius humani generis inimicū. Cuius de minis atque terroribus, quibus ille mortales, nactus occasionem, aggreditur, quòd multa mihi eo die noctéque Dei beneficio contigit experiri, quamquam ea sane cognitu vtilia sunt, tamen breuitatis caussa cætera prætermittam; vnum illud summatim attingam: huiusmodi ipsius petitiones eludi nulla ratione facilius, quàm animi magnitudine quadam ac securitate præstanda, non illa quidem, quæ proprijs viribus, sed quæ vnius Dei tutela præsidioque nitatur. venisse tempus vlciscendi sui, crebro mihi ponebat ob oculos. sed magis tali in re ac tempore nobis timendum est, ne fixam in Deo fiduciam, quæ debet esse firmissima, remittamus, quàm ne ab hoste (qui nihil valet nisi Domino permittente) vincamur. Porro, quid nobis in extremo spiritu futurum est, fratres, cum debilitatis corporis animique viribus grauiori quàm vnquam antea tentatione vexabimur; nisi per otium prius spem totam in Deo reponere, atque ad eum tempestiue confugere didicerimus?

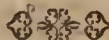
Ad nauigationē reuertor. lenita paulum tempestate, vela ventis mœrentes dedimus: paucisque diebus in portum Sinarum quem Cantonium vocant, peruenimus. Ac nautis quidem non dubium fuit, quin hyemandum esset ibidem; quamuis nos partim rogando, partim etiam eam iniuriam cum Lusitanis & cum præfecto Malacæ expostulaturos minando, frustra eos reuocare à proposito niteremur. Sed nescio quomodò factum est, vt stationis mutandæ petendique portus Cincei (qui in eadem est ora) subito consilium caperent. Eo cū iam appropinquaremus, nauarchus à quibusdam prænauigantibus repente fit certior, Cinceum portum à piratis compluribus obsideri. Præsens omnino periculum imminebat: eratque ventus Cantonem reuertenti, aduersus: Iaponem petenti, secundus. quocirca subita re perculsi nautæ, volentes, nolentes, cursum in Iaponem dirigere, & nos quo polliciti fuerant (& quidem reliquis portubus insulæ exclusi) rectà Cangoxímam, quæ Pauli nostri patria est, inuito dæmone perducere sunt coacti. ibi, cum à Pauli cognatis, tum à reliquis oppidanis amicissime excepti, dies ipsos quadraginta in addiscendis Iaponicæ linguæ elementis haud exiguo cum labore posuimus. iamque Decalogi præcepta, Deo fauente promulgare sumus aggressi, quæ Paulus noster, & cætera Christianę fidei capita patrium in sermonem accurate conuertit: ac nos quamprimum typis mandare decreuimus, quo Christi notitia facilius latiusque fundatur. Idem cognatos amicosque homo impiger dies ac noctes ad salutem hortari ac docere non destitit: breuique vxorem, & filiam, multos præterea vtriusque sexus in ouile Domini compulit. Nec sane (quod cernimus adhuc) eorum consilium improbatur in vulgus: & quia pleriq. norunt litteras, perfacile Christianis precationibus assuescunt. Die qui fuit Archangelo Michaeli sacer, cum Rege Saxumano collocuti sumus: qui nos perhonorifice acceptos, vt Christianæ legis volumina diligenter adseruaremus admonuit. paucis deinde post diebus edixit licere omnibus qui sub eius imperio sunt, fieri Christianos. Hæc nobis initia sese dant: læta vtique, veruntamen admodum incerto successu. Magna quippe multitudo eorum est, qui nefaria huius terrę sacra procurant. Cū ipsorum placitis atq. commentis, quod Christiana tantopere pugnat veritas; valde suspicamur fore, vt licet in præsentia nobis fauere videantur, tamen cum res paulatim progredi cœperit, nostram in perniciem tum sęuiant ipsi, tum vero populum concitent, alioqui per se minime nobis infestum. Fixum autem ac certum est nobis, sicuti ab omni prorsus contumelia & iurgijs abstinere, ita ab gentibus ad cognitionem conditoris liberatorisque nostri Domini I E S V C H R I S T I vocandis, nulla ratione

tione

tione desistere. Quod si euenerit, vt in caussa tam honesta, tamque pio ac salutari negotio vitam ponamus; næ nos id in magni beneficij loco accipiemus à Domino, cuius præceptis, animarum salutem, corporis nostri iactura mercari iubemur. Vtinam modo nos mentis candorem & simplicitatem, quę Sancti Spiritus gratissima sedes est, cum fide præstemus. quam tamen ad rem multum nos loci opportunitas adiuuabit. Etenim remotis adeo in regionibus, inter impios dæmonum cultores ab amicorum conspectu longissime positi, omnique pæne mortalium ope ac solatio destituti; nimirum nostrimet paulatim obliuiscimur: nosque in Deum totos necessario effundimus. quod secus, vbi Christiana viget religio, fieri consueuit. parentum quippe vel patrię caritas, affinitates, necessitudines, amicitię, ad omnes corporis animique vsus parata subsidia, Deum inter & homines interponunt fere sese: atque inde sensim ipsius Dei subrepit obliuio. quocirca eximiam in nos, hoc etiam nomine, Dei benignitatem experimur: qui cum, hac suscipienda peregrinatione, aliquod prętare nos illi putaremus obsequium; ipsi nos potius singulari eiusdem beneficio affectos, multisque vinculis solutos agnoscimus, quæ spem in Deo nostram & cogitationem cœlestis patriæ distinebant. Ad hæc illud quoque non leue commodum accedit, quòd deliciis ijs, quæ alibi carnis stimulos irritare, mentisque & corporis vires solent infringere; hic caremus omnino. Etenim Iaponij nullum altile mactant vel comedunt, pisce vescuntur interdum, oryza & tritico non abundant: herbis ac pomis vt plurimum victitant. & quidem ita prospera valetudine ad multam vsque senectutem vtuntur, vt facile appareat, quam paucis sit eadem quæ alioquin est insatiabilis, natura nostra contenta.

Vos item, carissimi fratres, (quoniam tanta vobis prouincia patefit) vigilate animis; vestramque industriam ac pietatem in theatro cœlesti probare contendite. id assequemini, si Christianam humilitatem, & sensibus intimis colueritis, & moribus expresseritis ac vita: quod ad existimationem auctoritatemque attinet, totum id Domino permittentes, qui vobis eam ipse per se conciliabit profecto: quod si facere omiserit: vestra caussa videlicet, ne, quæ Dei sunt vobismet arrogetis, omiserit. Illud vero vos ego etiam atque etiam obtestor, vt veram inter vos pacem atque concordiam omni ratione retineatis: summaque ope nitamini, vt ne qua in vobis semina dissensionis existant: pręclaros illos vestros conatus ac studia patiendi pro Christo, conferatis interim ad omnem discordiæ spiritum debellandum, memores affirmasse Christum, ea re suos cognitum iri, si se diligerent inuicem. Gratiam suam Dominus Deus noster ac voluntatem animis nostris insinuet, quo ex ea quàm maxime cuncta faciamus. Cangoxima. Nonis Nouemb. MDXLIX.

PAVLI IAPONII AD SOCIETATEM IESV in Indiam.

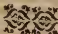

VOD mihi maxime fuit optatum, vt in Iaponem redire, matrem meam, & vxorem, ac filiam, cognatos pręterea ac familiares meos ab impio dæmonum cultu ad Christi religionem traducere mihi liceret; id iam Dei Domini nostri clementia singulari sum consequutus. Nunc autem alia me coquit cura, vt ij, quemadmodum ad Christum conuersi sunt, sic in fide quam ei dederunt, firmi stabilesq. persistant. quod ego cum à Domino precor identidem; tum vos, per Christum, vt in precibus vestris ac sacrificijs mei meorumque memores sitis, obtestor: quandoquidem ad salutem (nisi principijs consentiant exitus) cœpisse nil prodest. Iaponij me sane quàm libenter audiunt de

IESV

Iesv Christo verba facientem. itaque multos, fauente Deo, Christianos fore confido. Nos hic omnes corpore (vtinam æque spiritu) bene valemus, & quamquam à vobis locorum interuallo disiuncti sumus; tamen & animis in præsentia coniuncti videmur; & erimus aliquando corporibus: videlicet cum ad extremum iudicium excitabimur vtinam cum Domino regnaturi. Cangoxima. Nonis Nouembris. M D L X L I X.

IOANNIS FERNANDI AD FRANCISCVM Xauerium.

POST tuum ex hac vrbe discessum, inflati animis domum ad nos conuenere Iaponij, vt varijs nos interrogationibus fatigarent: videlicet rati, qui ipsorum argumenta refelleret, absente te, fore neminem. Sed Cosmus Turrianus, Deo fauente, spiritus eorum repressit: etenim interprete me ad singulas quæstiones ita respondit, vt satisfaceret: quas ego Iaponice quoniam ipsius mandato litteris consignaui, deesse nolui quo minus ex ijs aliquas ad te perscriberem.

Quæsitum est, ex qua materia Deus animum condidisset: nā corpus quidem è quattuor constare elementis non ignorabāt. Respondimus ad hoc; quemadmodum Deo, vt elementa, Solem, ac Lunam, & reliquū mundi fabricaretur ornatum, non opus fuit priore materia; sed vt existerent, ipso nutu verboque fecit; sic animos etiam ab eo creari sola ipsius voluntate, materia nulla. Tum illi percontari: qui color animi, quæ nam esset species. Nullam respondimus, etenim hoc proprium esse elementorum & corporum. Cum inde efficerent, quoniam corpus non haberet, nihil esse animum; Cosmus vt eos verbis ipsorum conuinceret, interrogauit num esset aer in mundo: cum annuissent, quæsiuit denuo, esset ne coloratus aer: negarunt. Tum ille: si aër, cum res corporea sit, nullo est colore; quanto minus (inquit) animus, cum careat corpore? Hoc audito, cessere.

Quæsiere alij, dæmones quid nam essent. cum responderetur esse multitudinem Angelorum duce Lucifero, qui elati superbia, quòd Deo sese æquiparare voluerant, cœlesti gloria sunt diuinoque aspectu priuati; cur, aiunt, homines tentat diabolus, estque eis adeo vehementer infestus? quòd eos, inquit Cosmus, ad beatitudinem illam, quam ipse amisit, conditos nouit: propterea eis inuidet, laboratq́. vt in fraudem inducantur.

Interrogauere nonnulli, cur, si erant cuncta quæ Deus fecerat bona, Luciferū spiritum malum & contumacem creasset? Ad ea, Luciferum, inquit, quique sunt eius sectam secuti, condidit Deus & clara intelligentia præditos ad bonum dignoscendum ac malum, & libera voluntate ad vtrumlibet eligendum: vt eos, si bonum exoptassent, gloria, sin malum, inferni cruciatus exciperent. qua facultate quòd Lucifer ac reliqui dæmones abusi, pro Deo adorari concupiuerunt; idcirco pœnas dedere, & sua ipsorum culpa mali ac superbi euasere: quod secus bonis contigit Angelis, qui semet subdentes Deo, meruere gloriam sempiternam. Percontabantur alij, quid esset Deus, vbi esset, num aspici posset: alij, cur Deus cum sit adeo clemens, aditum gloriæ tantis difficultatibus circumsepserit. denique tantus erat à matutino tempore vsque ad vesperam hæc & alia sciscitantium numerus, domus vt oppleretur. sed Cosmus (vt dixi) fecit omnibus satis. Bonzij nos, quòd eorum scelera coarguimus, maledictis insectari non desinunt. Confinxere quidam ex ijs, diabolum

diabolum è simulacro pronuntiasse, nos ipsius esse discipulos: eundem nostra de caussa è cœlo, multis inspectantibus, regiam fulmine percussisse: quidam etiam humanæ carnis voracitatem, nobis exprobrant. Ad hæc, illa quoque incommoda vel Dei potius beneficia accepimus. Commotum est in oppido bellum, quod regis obitu deinde sedatum est, adeo exitiosum & graue; vt vrbs octo dierum spatio conflagraret incendiis,& sanguine redundaret; quippe sublatis legibus, impune victrix vbique grassabatur improbitas: passim homicidia: passim rapinæ. atque eo sane toto tempore nos ad cædem inquirebamur assidue, partim ab iis, qui nos oderant, partim ab ijs, qui nostras qualescunque sarcinulas adamauerant: itaque magno in discrimine vitæ sæpe versati sumus: verum ex omnibus periculis eripuit nos clementissima Domini mater, quæ clientes adeo precipua cura tuetur suos. Cum enim status rerū esset huiusmodi; Cosmus Antoniū misit ad Naëtondoni vxorem, vt ab ea consilium peteret: illa iussit nobis renuntiari, confestim veniremus ad se. porro inter eundum complures in catervas armatorum incidimus: ij inter se per eorum ordines transeuntibus nobis, quin, aiunt, è medio tollimus hosce de Cengecu (sic enim Europæos appellant) quandoquidem ipsorum culpa, lignea vel lapidea simulacra neque alijs, neque sibi salutem dare posse negantium, Dij indignati, excitata discordia, tantam huic populo cladem intulere? hæc autem dicebant illi, propterea quòd eo bello cœnobia multa cum simulacris ignis absumpserat: imminuta magnopere idolorum & præstigiatorum auctoritate, vel ob id ipsum, quòd Regi in primis, vt nosti, superstitioso, nihil eam superstitionem profuisse constiterat. Ex eo discrimine elapsi, Naëtondoni domum peruenimus, cuius vxor dato puero qui prosequeretur, nos ad Bonziorum cœnobiū, quos ea suis alebat sumptibus, amandauit: illi vero grauiter nobis offensi, respuere: dæmonas dicere, nec locum excipiendo tam improbo hominum generi sibi superesse. Cur nos Deus, qui habitat in cœlo, cuius legem exponeremus, ex ijs periculis non in cœlum eriperet? Tamen ad extremum siue Dominæ metu, siue famuli precibus adducti, phani particulam nobis ad hospitium assignarunt. ibi toto biduo commoratos mulier nos domum suam rursus accersit, & in posticis ædium partibus ambulatiunculam quandam nobis ad diuersandum attribuit. hic nos quot periculis, quot laboribus perfuncti fuerimus, ne longior sim, in præsentia sileo. Sanctis sacrificijs, & precationibus tuis nos admodum commendamus, & patrum fratrumque carissimorum: quos ego ad hanc gentem salutaribus erudiendam preceptis, & veram in agnitionem Dei conditorisque sui trahendam, propediem venturos esse confido. Amangutio, 13. Cal. Nouembris. M D L I.

EDVARDI SYLVII AD Societatem IESV Goam.

MANOVTIANAS res primum, deinde vero Bungenses ad Diuinæ maiestatis gloriam hac epistola persequar. Postquam à nobis Petrus Alcaceua discessit in Indiam (discessit autem Octobri mense, anno Domini M D L I I I.) Amangutium veni cū Cosmo Turriano. ibi ex familia Regia multi insignes ac nobiles, & cum eorū singulis alij x v. ferme, vel x x, Christiani sunt facti. ad eum numerum accessere Meacenses Bonzij duo, quorum alter, earum legum in primis peritus, multa percontatus à Cosmo, totam illi suam vicissim de mūdi opifice, deque hominis anima sententiam patefecerat, cuius erat summa, nullum esse plane verum omnium conditorem. Verumtamen ipsemet conditor suam illi gratiam impertiri dignatus est, vt quanto versaretur in errore, & quàm essent ve

ra,

ra, quæ à Cosmo dicebantur, liquido cerneret. itaq. Dominum Deum nostrũ ex animo colere statim decreuit. id quo melius faceret, omnibus rebus quibus ad eã diem vtebatur, abiectis, exiguum sibi tectũ, aliqua ex parte à nobis adiutus, cum socio suo Barnaba exstruxit. ibi morantur ambo, & victum sibimet suis manibus operantes quærunt: nihil è domo nostra, nihil aliunde gratis accipiunt: vnam acquirendæ virtutis rationem sciscitantur à nobis, in qua, ceu nouellæ plantæ, adeo feliciter crescunt, vt mei me sane ex eorum cõparatione pœniteat. Eodẽ tempore Iaponius alius quidam ad Deum conuersus est, magna humanitate vir, acutoq. iudicio, annos natus plus quinquaginta: & quamuis, antequàm cõstituit Christiana sacra suscipere, diaboli tentationibus adeo vexatus est, vt in morbum inciderit; postea tamen quàm Deo sese commisit, manna absconditum affatim hausit, & nunc de pristina sua impietate deque excellentia diuinę legis loqui non desinit. Is nouo nomine Paulus appellatur; & quód magna prudentia & ingenio præditus est, & nihil vnquam adorauit in vita (nam Iaponiorum superstitionem inane semper nescio quid iudicauit) suo exemplo multos ad religionem impulit Christi: cui ille haud sane ficte dat operam, siue transferendis in patriam linguam scriptis quibusdam, (qua in re valet plurimum, & stylus eius valde probatur) siue alijs mortalibus omni ratione ad veritatis viam trahendis: præsertim vero confirmandis ac retinendis in fide neophytis, quos antea tam vehementer insectabatur. Vxor eius, & filij sunt iam Christiani, cum ipsius fratre non minus ingenioso, & ornato, alijs prꝗterea ipsius affinibus, & amicis.

Septuagesimũ vel octogesimũ alius circiter annũ agens, vir nobilis, ac dynasta, superstitionem suam cum Christiana religione commutauit: idolorum ante id tempus cultor egregius, quippe cui, simulacris humi de more statuendis venerandi caussa, præ assiduitate laboris occalluerant manus. nunc vero tanta ei lux veritatis oborta est, vt de laboribus ab se frustra susceptis, deque sua cæcitate verba facere nunquam desistat. is idolorum loco templum ædificare decreuit, quo Christiani ad sermones inter se de cultu diuino serendos augendæ pietatis caussa cõueniant: & vniuersis qui sub imperio suo sunt, omni conatu persuadere constituit, vt ad Baptismum accedant: quo lustratus est eius quoque filius annos natus triginta, qui domum nostram Christianæ doctrinæ & sacrorum caussa ventitat. Tria passuum millia distat ab vrbe Amangutio vicus quidam. ibi ad quinquaginta, vel sexaginta neophytos rusticos operarios omnes, tantum rerum diuinarum studium ceperat, vt litterarum prorsus ignari, litteratos homines populares suos argumentando conuincerent. Quin etiam eius loci Bonzius ipse, cum illos sæpe sermone atque altercatione lacesseret, turpiter ab ijsdem superatus ac victus, existimationi suæ denique migrando consuluit. eius discessu neophyti valde leuati sunt. Iidem pariter vniuersi certum in locum sæpe se conferunt, vbi de cultu diuino dissentur, admonentque inuicem sese, & ad fidẽ, ac religionem hortantur. Verum de statu rei Amangutianæ plura cognoscetis ex epistola Cosmi Turriani, quam misit in Bungum; ex qua ego hæc quæ sequuntur excerpsi.

» Ex hisce pauperibus multi facti iam sunt, fiuntque semper aliqui Christiani. ijdem preca-
» tiones tenent, easque ad ianuam fere quotidie recitant: tum singulis caxa (quod monetæ
» genus est) in eleemosynam datur: quare illi admodum læti, & Domino gratias agentes
» domum sese recipiunt. ijdẽ, Dominicis diebus, cum in ordinem discubuere, qui Christia-
» ni ad sacrificium veniunt, aliquid ijs præbent eleemosynæ caussa: itaque & illi beneficio
» gaudent, & Christiani rei totius dispositione atque ordine delectantur, & omnes in vni-
» uersum Domino gratias agunt; cuius sibi munere, anteactæ ipsorum vitæ fœditas patuit.
» Paulus & Barnabas Meacenses Bonzij duo mirabiliter in fide proficiunt. Faxit Dominus,
» vt ad finem vsque perseuerent. Die qui fuit DD. Cosmo & Damiano sacer, vespere mor-
» tuus est Ambrosius Eunadus Fasumius, Regis œconomus. eius funeri mecum interfue-
» re plus ducenti sexus vtriusq. neophyti. signum Crucifixi vnus è neophytis præferebat; &
» quoniam demortui domus à nostra plurimum aberat, pompa mediam per vrbem necessa-
» rio ducta est. Efferebatur autem corpus admodum excelso feretro, tantaque funalium
» multitudine, vt ipsam diei lucem repræsentarent; ac terræ quanto licuit apparatu cæ-
remonijsq.

„ remonijsque mandatum est. Commouit ea res aliquantum ad impias sectas deserendas cognatos ipsius, & maiorem ciuitatis partem: quas quidem sectas plane relinquerent, si diuinæ legis interpretum hic foret copia. Vxor autem eius continuo pauperibus fecit benigne: nam & ipso quatriduo præbuit ipsis epulum, & è domestica suppellectili multa distribuit: in ijs etiam vestem sericam, ex qua conficietur pecunia ad ædificandam illis domum in area, quam idcirco nobis neophytus quidam attribuit. Hoc eius recte factum, cæteraque neophytorum erga inopes beneficia, quibus bis terue cibaria singulis mensibus largiuntur, compenset Dominus: quem vos rogate fratres mihi carissimi, vt hæc ab illis fiant, nullam ob aliam caussam; nisi vt eidem placeant: & simul in officio me sua benignitate confirmet.

Domus ea, cuius meminit Cosmus, perfecta iam est. Absolutum est opus, v. Cal. Iulij, & diebus aliquot ibidem sacrificatum, sermonesque de ipsius fundatione sunt habiti. Hactenus de rebus Amangutianis. Nunc ad Bungenses venio. Anno M D L I I I. nostri lapidationibus ibi male accepti sunt, confictis in eos criminibus, quòd carne vescerentur humana. sed Rex, caussa cognita, rem totam breui compressit, dispositis custodiæ caussa circa domum nostram interdiu noctuque vigilijs. atque ea sane præclara fuit neophytorum probatio: quippe nos quo maioribus cunctos videbant angustiis, eo maiorem ipsi firmitudinem animi constantiamque præseferebant. Eo tempore multæ ad neophytos conciones, multæ contra Bonzios disputationes habitæ sunt: qui victi, cum quid agerent nō haberent, insigni mendacio populum onerarunt, nulla re scilicet Christianam à Iaponica religione differre. Res erat sane periculosa. itaque nostri diuinæ gloriæ zelo inflammati, nil aliud per eos dies docere populum instituerunt, nisi hæ duæ religiones quantopere inter sese differrent: legem quippe Iaponicam fabulis atque mendacijs: Christianam vero plane certissimis niti principijs. Atque ob id ipsum Balthasar Gagus librum Iaponico sermone conscripsit, ac dedit Regi, quem Rex coram se, suisque consiliarijs recitatum, ac vehementer probatum, suo signo obsignauit, atque ad Balthasarem remisit, iubens ei renuntiari, se libri eius exemplum descriptum habere apud se: proinde exemplar obsignatum vt erat, ostenderet magistratibus, vt eos perspecta Christiana veritate & doctrina, beneuolos & amicos haberet. Ex eo tempore adhuc in pace fuimus. Bonzij in Dominum crediderecomplures. in ijs quidam legisperitus ex eorum ordine, qui commentationibus vacat, noster antea vehemens aduersarius. huic ita deinde clarum veritatis lumen affulsit, vt in exquirendo Christiani hominis officio nunquam defatigetur. Tanta vero tranquillitate fruitur animi, atque ita Dei beneficia ipsius hærent infixa memoriæ; vt pro iis à quibus Christiana mysteria didicit, & à quibus huc missus est, denique pro cunctis Euangelij præconibus preces ad Dominum assidue fundat. Anselmus est quidam Dominus vici non longe ab vrbe positi. is, vt vxorem ad cultum Dei traduceret, anno superiore venit ad nos, & Balthasarem domum suam adduxit; qui fœminam, & domesticos omnes, aliosq. complures necessaria ad religionem rudimenta edocuit, & conuertit ad Dominum. Horum exemplo tantus in reliquis eius vici incolis motus animorū est factus, vt omnes fere Christiana iam sacra susceperint. Vicus est alius, decem leucas ab vrbe: illuc item anno superiore lucri caussa se contulit neophytus operarius quidam, Antonius nomine: ibique reperit hominem, qui ab dæmone septem iam diebus ita præfocabatur, ut nihil neque esculentum, neque poculentum per fauces posset demittere. Hunc miseratus Antonius, & simul recordatus latronis eius, cui culpam suppliciter agnoscenti Dominus noster IESVS CHRISTVS ignouerat, aquam in vas infundit, expiatque manu sua per signum Crucis. deinde hortatur ægrotum, vt peccatorum suorum agat pœnitentiam, & credat in cū, a quo & conditus fuerit, & salutem possit accipere. Annuit ægrotus, & continuo porrectum sibi poculum aquæ totum penitus hausit, appositumque oryzæ paulum, sine labore comedit. Quæ res ægrotum ita permouit, vt cum primum per corporis vires liceret, ad nos conferre sese Christianæ religionis suscipiendæ caussa decerneret: itaque fecit: omnem superstitionem abiecit, Christianos ritus ac precationes edidicit, paucisque post diebus est

mortuus. Alium etiam conuertit ibidem Antonius, claro admodum genere natum. Lucas nouo iam nomine dicitur. Is cum Baptismi caussa ad nos venisset, postea quam ablutus est, Balthasarem domum suam cum Ioanne Fernando, Antonioque perduxit. ibi dies aliquot instituendis baptizandisq. ita multis vacarût, vt ex vna tantum Lucæ familia, sexaginta capita (in his vxorem Lucæ, duosq. filios virili ætate) cœlesti lauacro purgaueri. Quorum tanta constantia, tantum animi robur apparuit; vt suo exemplo alijs ad fidem trahendis numerum deinde trecentorû impleuerint. Annus circiter agitur, cum quidam oculorum acie sane debili baptizatus est. is Dei benignitate factum est, vt vna cum animi lumine oculorum quoque lumen reciperet: etenim continuo clare cœpit videre: cuius rei fama cum latius manasset, Iaponiorum ad nos concursus hinc inde statim est factus, partim cæcorum, partim vario morborum genere, vt lepra, febri, alijsque huiusmodi laborantium, in quibus Dominus pro sua sapientia, cœlestis numinis vim sæpe declarat. Quod vt facilius cognoscatis, nonnulla referã, quæ in hoc genere contigerunt. In popularibus neophyti illius, quem ex oculorum debilitate repente conualuisse docuimus; iam inde ab ipso abauo quidam hæreditario veluti iure, & quasi per manus acceperat, vt à dæmone torqueretur. atque is impetrandæ salutis caussa, in victimas & impia sacrificia patrimonium pæne consumpserat. Verum dæmones idolis inhabitantes, quo maiores sibi honores haberi cernebant, eo vexabant hominem grauius; nec illius tantummodo cruciatu contenti, arreptum ipsius quoq. filiû annos natum triginta adeo male accepere, vt multos dies nihil omnino gustaret, nec iam patrem, vel affines agnosceret. Balthasar vbi id resciuit, contulit eo sese, cumque filium in ipsis tormentis offendisset, iussit eum Diui Michaelis nomen pronuntiare. paruit ille, & in ipsa pronuntiationis clausula tam vehementer intremuit, tanta cum gesticulatione, motuque membrorum, vt qui astabant, rei miraculo perhorrescerent. Verum diuinæ placitum est bonitati, vt simulatque super eum Balthasar sacra illa effatus est verba: In nomine Patris & Filij & Spiritus sancti; à nequissimo spiritu liberatus; continuo & cibum & vsum mentis rationisque receperit. Deinde vero vna cum patre Christiana rudimenta edoctus, & vterque sacro fonte lustratus est; ac filius quidem, Michaëlis: pater autem, Pauli nomen assumpsit. Paucis post diebus, eiusdem Pauli filia, soror Michaëlis, ad templum nostrum accessit, quæ item triginta iam annis male à dæmone habebatur. Ea cum velle se Christianam esse dixisset, vehementi pariter ipsa timore corripitur. Tum Balthasar ad exorcismos confugit, cæpitq. mulieri suadere, vt nomen IESV, nec non D. Michaëlis pronuntiaret. illa vero discruciata grauissime, ore compresso, voce veluti in cantum soluta, respondit, si, Xacæ & Amidæ, qui legem dedere Iaponijs, idola repudiarentur, neminem adorandum esse præterea: neque vero se cuiuspiam vi, ab eorum cultu posse abduci. Postridie (qui dies fuit Beatissimæ VIRGINI sacer) templo Christianis referto, cum mulier quoque adesset; Balthasar sacro peracto, ad exorcismum redijt. Hic dæmon versum eiulare, iniuriam côqueri, fœminamque torquere. Cum in eo statu res esset, Christiani qui aderant, in preces dedere sese, nec ita multo spiritus ille nequam erupit, mulier autem valde leuata est, atque integra prorsus mente, potum petijt, porrectamque sibi aquam lustralem seu benedictam, ebibit. Tum iussa dicere IESVS, MARIA, tam suauiter pronuntiauit, vt vox Angeli videretur. Ex eo tempore nunquam deinceps à dæmone vexata est, iamq. Christiana sacra suscepit. Qui ægroti huc deuenere, ex ijs ad trecentos iam Christiani cernuntur. quorum sermones inter se de beneficiis à Domino post Baptismum acceptis, operæpretium est audire, dum hic patientiam in morbo ferendo, ille recuperatam prope valetudinem prædicat. solent autem huiusmodi ægroti, decem alios, quindecimue singuli ad Christianam religionem secum adducere, quorum corpora non alio medicamento curantur à nobis, nisi aqua benedicta, cuius virtus in hoc regno multis experimentis, præsertim vero in oculorum curatione, quibus Iaponij vulgo laborant, est comprobata: vt eius petendæ caussa à leucis decem vel duodecim vndique concurratur ad nos.

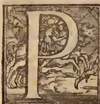
Hoc anno, qui post Christum natum est MDLV, in hac æde sacra Funaiensi, à Cineralibus

bus ad Paschalia vsq. solennia, conciones quotidie cum sacrificijs habitæ sunt, tanta neophytorum frequentia, vt eos domus nostra non caperet, tantoque animi ardore, nonnulli vt è pagis pridie ob id vnû ad nos venirent, quo postridie mane ad tempus concioni adessent; nonnulli autē ad templū duabus ante lucē horis accederent. quibus rebus homines ita vehementer inflāmabantur, vt quotidie ferme deni, duodeni, vel etiam viceni post catechismū fierent Christiani. Itaq. baptizati sunt eo toto Quadragesimæ tēpore, quadringenti. A Paschalibus ferijs vsque ad Pentecosten eodem feruore ac studio continuatæ sūt quotidie conciones, neophytorum rogatu, qui propitiandi Domini caussa mysterium Confessionis sane quàm diligenter frequentant; quorum vitæ morumque immutationē post Baptismū, noti affinesq. eorū valde mirantur, quippe, vt quisq. maxima pro Christi nomine ignominia afficitur, ita se beatissimum putat. Quidam etiam, cum initio conuersionis, nonnullo pudore territus latitaret; ita se nunc palam penitus in caussam Christianam tanta sua cum delectatione demisit, vt verbo Dei potius quàm cibo sustentari alique videatur. Cæremonia quoque nostra funebris magna cum admiratione probatur ab ethnicis: vt funus quod primum duximus, hominum plus tria millia spectandi caussa celebrauerint. cū autē pauperibus æque ac diuitibus honorē à nobis vident haberi; tū vero legi Domini Dei nostri simile nihil fatētur esse. atq. lex ea sane late vagatur in hoc regno Būgensi: nā præter vrbanū neophytorum gregem; Iacali quinquaginta, vel sexaginta, Siquidi totidē, Quinctani (pagorum hæc nomina sunt) plus ducenti visuntur. Neophytus quidam est, quem cæteri ob eius virutem parentis loco venerantur & colunt; qui sæpe ad sacrificia & conciones huc ventitat. Is ea circuit loca, & cunctos ad officium adhortatur. Superioribus diebus Balthasar Gagus cum Ioanne Ferdinando Firandum profectus est ad Lusitanorum qui ibi erant, confessiones audiendas. Rex autem ante quàm discederet, venit ad nos, iussitque Balthasarem de commeatu sine cura esse: daturum se qui eum prosequeretur, & omnia ad iter necessaria compararet, idemque, si Balthasar vellet, præstaret in reditu: præfectis etiam, quacunque transeundum esset, iumenta & cætera quę opus forent, se imperaturum. Eum nunc in singulos dies exspecto. mecum hic de neophytis remansere senex quidam, Antonius nomine, quinquaginta vel sexaginta natus annos: & alij præterea quattuor vel quinque homines impigri ad necessaria negotia obeunda.

Scriptis iam litteris, ex Ida pago non longe ab vrbe posito mulier quædam cum marito ad hoc templum Baptismi caussa se contulit. Sed vterque, quòd Balthasar aberat, domum suam re infecta, consilioque pæne mutato reuertebantur. Id vbi cognouit Antonius is quem modo nominaui, me appellauit, vt preces ab omnibus, qui aderant, ad Dominum pro vtroque eorum habendas curarem. itaque dum orationem Dominicam elata voce multi pronūtiamus, conspecta mulier est adeo vehemēter intremere, vt illā ipsi tres homines regere & continere non possent: dentibus vero tam acriter infrendebat, vt viderentur effringi. interea constrictis ipsius manuum digitis, mulierem signo Crucis, & aqua benedicta lustrabat Antonius: nobis ex altera parte in oratione Dominica & Angelica salutatione perseuerantibus. Post hæc mulier aliquantulum consopita, simulatque expergefacta est, iussa dicere, IESVS, MARIA, primum veluti indignabunda pronuntiauit. tum ei manus arctius iterum vinciuntur, precationi simul omnes insistimus: nec ita multo post fœmina dolere manibus, & lamentari, & rogare vt sese quàm citissime soluerent. Deinde, pia admodum voce proferens, IESVS, MARIA, verum Creatorem suum adorare se dixit, grauemque sese peccatricem agnoscere. Eadem mihi postea affirmauit, se toto septennio cordis ingentem sensisse grauedinem, sed iam ea leuatam, & exhilaratam esse. Postridie mane cum marito discessit: rediturі ad Baptismum cum primum Balthasar Firando reuerterit. Mihi sane magnam tota res attulit voluptatem, & ex eo die plane alia mulier atque antea, visa est. multa præterea in hac regione geruntur à Domino: qui nos pro sua bonitate idoneos vineæ suæ cultores dignetur efficere. è Bungo 12. Cal. Octob. MDLV.

TAQVÆ REGIS FIRANDI ad Melchiorem Nonnium.

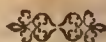

PATER Mag. Franciscus cum meum in hoc regnum venisset, Christianos fecit magna animi mei voluptate nõnullos, quos equidem commendatos habeo, & ab omni iniuria tueor. Bis deinde ad nos venit etiam Pater ille qui Funaij versatur, baptizauitque cum ex affinibus meis aliquot; tum ex reliqua nobilitate permultos: quem ego virum aliquoties audiui, eiusque doctrinam, quæ mihi penitus hæret in medullis, ita probaui, vt CHRISTVM sequi plane decreuerim. Quocirca te in meo Regno videre magnopere cupio: semel quippe mentitus, non mentiar iterum. Tu si ad nos te contuleris; & rem Deo gratissimam feceris, & à me quàm honorificentissime liberalissimeq. tractaberis. Firãdo.

Taqua Nombo Firandi Rex.

COSMI TVRRIANI AD SOCIETATEM IESV in Lusitaniam.

X quo tempore à Francisco Xauerio, qui postea migrauit è vita, Amangutij sum relictus; res per humani generis aduersarium minime tranquillæ fuerunt: qui cũ intelligeret quantum Euangelij promulgatione proficeretur, omni ratione eã impedire conatus est: bellum enim Regem inter ac populares eius ita perniciosum excitauit, vt vigesimo post meum aduentum die, Rege ipso cum filijs interfecto, alium, qui Regis Bũgi erat frater, in magna tamen principum dissensione, suffecerint. Nec tamen à nobis interea cessatum est: nam ad annũ M D L V I. (quod spatium fuit annorum circiter sex) assiduis concionibus, cæterisque ex instituto nostro ministerijs obeundis, Christianorũ duo millia fecimus: quo tempore nonnulli è proceribus, coniunctis viribus contra nouum Regem, sectatoresque ipsius, vrbi Amangutio sæuum adeo incendium intulerunt, vt cum amplius decem millibus familiarum incoleretur, vnius horæ spatio vniuersam flamma peruaserit. Nec sane domus nostra, templumque ab eo incendio fuit immune. Post hęc affertur nuntius, educentare hostes; quo audito Christiani conueniunt, communiq. sententia statuunt, non esse mihi in ijs tumultibus commorandum: denique vigesimo post incendium die, cum iam hostium exercitus ab vrbe non plus tribus millibus passuum abesset, vehementer à me efflagitant, orantque vt inde discedam. quorum ego precibus eo animo cessi, vt post eas turbas, ac seditiones redirem. Consilio profectionis meæ cogni-

to, reliqui Christiani ad me concurrunt, nullam ea nocte partem capiunt quietis, cum alij peccata confiterentur, meumque discessum lugerent; alij mecum vnà decedere decreuissent. quos ego vt potui, verbis solatus, discessi, multis me nihilominus ad nouem millia passuum prosequentibus summo cum dolore ac gemitu. mortuum parentem in conspectu eos habere dixisses. Nimirum præsagire iam tum videbantur calamitates, quæ postea contigere: quippe deinde, & vrbs funditus euersa est, & summa annonæ inopia, aliaq. id genus multa incommoda consecuta. In itinere cum diuellerentur à me, ecce tibi denuo lacrymæ virorum, mulierum, puerorum; quæ me sane magno mœrore, tristitiaque affecerunt: atque ita illi ad suos regressi sunt, ego Funaium iter intendi, qua in vrbe versabatur Balthasar Gagus cum duobus fere millibus Christianorum, quos ibi fecerat, eratque magna apud Regem in gratia, ad quem Prætor Indiæ certum hominem Regis Lusitaniæ nomine cum pretiosis muneribus misit, egitq. gratias quòd nos adeo humane liberaliterque tractaret. Hoc ille officio permotus, ædes nobis optimas ex materia cedrina est elargitus: è quibus templum exstruximus cum reliquis ad incolendum necessarijs ædificijs, operam suam in id nauantibus admodum impigre Christianis. Decreuit etiam nobis aureorum quinquagenum vectigal. Inde cum æstus belli iam deferbuisse videretur, ethnici multi ad verbum Dei confluebant, ac fere semper ad Dominum conuertebãtur aliquot, decem interdum, interdum quindecim, pluresque aut pauciores, prout mentes eorum Spiritus sancti claritas illustrauerat. Amangutio etiam Rex, regnique proceres, missis per Christianos epistolis, nos ad se inuitarunt. qua de re cum Regem ipsum Bungi amicitiæ caussa consuluissem, respondit adhuc maturum non esse: simulac foret, se moniturum. suspicati sumus occultam aliquam coniurationem ipso conscio aduersus Amangutii Regem esse conflatam: nec sane temere, nam ex principibus quidam potens, Amangutium ex incendio ferme iam instauratum aggressus, diruit, magna ciuium parte vel spoliata, vel in seruitutem abducta, Regis etiam fratre cum omnibus ijs, qui partes eius sequebantur, occiso. Ea re cognita, Bungi Rex magnas copias ad Amangutium occupandum misit, quo euentu, adhuc incertum est.

Anno MDLV. octauo Idus Septemb. Rex apud nos sane quàm iucunde cœnauit: à cœna de Deo verba fecimus. ipse per quendam ex amicis iussit nobis renuntiari velle se certos pecuniæ fructus assignare alendis ijs, qui in sua ditione Dei legem docerent. Respondimus, nobis hoc non esse ita necessarium, sed in pauperum subsidium hospitalem domum à nobis ædificatam esse, quæ huiusmodi ope admodum indigeret, orare nos Regem, vt beneficium illud in eam domũ conferret; quod fecit, & simul iussit nobis attribui aream in vrbe imperij sui admodum ampla ac celebri Facata nomine, ab vrbe regia quinque dierum itinere, vbi iam Balthasar Gagus aliquot fecerat Christianos. Eò nunc Balthasar idem est rediturus, vt ibi diutius commoretur, atque commodius Euangeliũ prædicet. Christus Dominus noster, eas vires nobis easque virtutes impertiat, quæ ad assiduos huius prouinciæ labores atq. pericula sunt necessariæ. Valete vj. Idus Septembris. MDLVII.

GASPARIS VILELÆ AD Societatem IESV.

NNO MDLV, cùm in hæc loca Melchior comitésque peruenissemus, nihil ad vos scripsi, propterea quòd redituro mox in Indiam Melchiore, satis fusè de moribus hisce, ac regionibus ex ipso vos cognituros putabam. Nunc ea persequar, quæ post eius discessum præsente me contigerunt, quo in omnibus immensa Dei bonitas magis eluceat.

Vbi terram hanc attigi, iussus sum Funaij habitare cũ Cosmo Turriano, partim vt ingrauescentem iam illius ætatem, in tantis ac tam multis laboribus aliquo auxilio subleuarem; partim etiam, vt ex eius consuetudine edíscerem, qua ratione horũ Christianorum ingenia colenda tractandaque sint. Balthasar autem Gagus, qui ibi erat, Firandum est missus, vbi portus est in primis celebris, & Christiani nonnulli: Regulus præterea vrbis eius valde nos diligit, fecitque nobis potestatem areæ coëmendæ, qua in area Virginis Matris ædem sacram excitauimus ad pios Christianorum vsus, cum Iaponiorum incolarum, tum Lusitanorum, qui eò commeant. Gagus ab Regulo humane exceptus est cum alio fratre nostro, itemque alio Iaponio Christiano in rebus diuinis admodũ erudito, quos secum adduxerat. Hos deinde cognouimus in neophytis instituendis magna cũ laude versari. post Gagi discessum, areã coëmimus patentiorem, donauitque Rex nobis peramanter quasdam ædes in proximo, quæ statim nobis vsui fuere. ex ijs quippe templum exstruximus, addidimusque tecta nonnulla nobis ad incolendum necessaria. Opus ad culmen perductum est die sanctis omnibus sacro, anno MDLVI. Melchior primum in eo sacrum fecit solenne. Inter hæc tẽpus aduenerat, quo Melchiori in Indiam redeundum erat, quem à nobis dimisimus, nulla spe in hac quidem vita nos reuisendi. Inde Christianæ rei ex instituto dedimus operam non sine aliqua difficultate propter occultas conspirationes aduersus Regem in vrbe conflatas à reliquijs coniuratorum, quos mense ante nostrum aduentum capitali supplicio affecerat, ac deinde ad cæteros minori suo cum periculo puniendos in insulam quandam, quæ arcis instar est, sese receperat. Hisce tumultibus & recentes Christiani vehementer, & nos etiam aliquantũ perturbabamur animis, quòd ex Regis interitu (si forte id contigisset) aut mors nobis imminere sine dubio videretur, aut certè multa ac grauia incommoda, quæ magno nobis impedimento forent, quominus rem ex animi sententia gereremus: verumtamen nonnullis à Rege concessis, pax inter eum & ciues composita est, & qualecunque otium consecutum.

Instituti autem nostri in Iaponijs adiuuandis eiusmodi ratio est. Primum, quoniam plurimis tantæ sunt tenebræ, vt animam simul cum corpore interire, nullumque Dei iudicium de rebus in vita bene vel male gestis futurum existiment; duos menses quotannis, Nouembrem ac Decembrem, vsque ad octauum diem ante Natales Domini ferias, ponimus in quotidianis, de morte, iudicio, pœnis inferni, deque cœlesti beatitudine concionibus; ad quas vniuersi ferè conueniunt Christiani. Die vero mortuorum omnium cõmemorationi dicato, in eandem rem maiori etiam studio ac cæremonia incumbimus. Toto autem eo tempore, cenotaphium habemus atratum: super id, responsum vnũ verbis conceptis quotidie pronuntiamus, & sacra rituum illorum mysteria populo exponimus. Quo quidem anni tempore tanta vis frigoris est, vt præter assiduum gelu matuti-

num, multa etiam è cœlo decidat nix. Sed Dominus pro sua clementia, necessaria nobis remedia suppeditare non desinit.

In festa Natalia, dimisis per finitimas villas nuntijs, Christianorum conuentum indiximus; quorum, à viginti quatt ior, ac triginta millibus passuum, tanta multitudo confluxit, vt eos templa duo coniuncta, ædesque nostræ priuatæ non caperent. Media nocte sacrum solenne rite peregimus cum hymnis quibusdam pijs, de laudibus Natalium Domini, & non nullas è sacris litteris historias exposuimus, quibus rebus Christiani admodum delectati, & in sacrosancta fide firmati sunt. Post eorum dierum celebritatem cum æquũ esse non videretur, vt intra domesticos parietes inclusi, animas IESV CHRISTI sanguine redemptas in desertis regionibus perire pateremur; missus sum cum Ioanne Fernãdo ad vicum, quem Cutamen appellant, vbi aliquot Christiani visuntur, quo & gentilibus viam veritatis ostenderem, & Christianis solatium aliquod atque vtilitatem afferrẽ. Et quoniam iter illud pedibus iniquo anni tempore sine vllo commeatu faciebamus; nec frigoris nec famis incommodum defuit. Peruenimus ad montem, vbi nos quidam ethnicus excepit hospitio, & paululum oryzæ dedit in cibum: & quia lucebat adhuc, ab eo petijmus, vt viam nobis ad vicum quendam finitimum monstrare ne grauaretur: quo cum peruenissemus, ad vetulam Christianam probi viri vxorem item Christiani, diuertimus. cuius nobis in ministrando studium, & alacritas, cum veteris illius, ac nascentis Ecclesiæ laudibus procul dubio comparanda, omnem præteriti laboris molestiam, ac defatigationem absterfit. Cœnam pro ipsius angustijs parauimus ex herba iname quam appellant, atque nasturtijs, cum anus ad nos calefaciendos ignem paucis quas habebat paleis excitasset. Eadem monita à nobis, vt aliquos ad Euangelium conuocaret, quamquam nox erat, frigusque permagnum, tamen tantam in ea re diligentiam adhibuit, vt multos barbaros adduceret, ad quos cum apud senem quendam de salutis ipsorum ratione verba fecissemus, decem ex ijs permoti diuinitus Euangelio credidere: quos simulatque opportunum est visum, magna nostra lætitia baptizauimus. Accessit ad hos etiam senex annos natus septuaginta, cuius domi sermo de Deo (quem diximus) habitus fuerat. Is cum annos circiter octo graui admodum valetudine laboraret, ita vt mẽbris pæne solutis, inter loquẽdum vehementissime tremeret, multis in vita homicidiis perpetratis, dæmonis cultor, cuius speciem se se identidem offerentem adorabat vt Deum; biduo post Baptismum Dei beneficio sanus, ac liber ab omni tremore surrexit, & omnibus inspectantibus, diabolicas syngraphas aliaque id genus igne combussit.

Ex eo loco profecti, antequam Cutamen peruenimus, nos in itinere nox oppressit. in magnis tenebris, frigore, gelu, incerti qua iter esset, aut quem percontaremur, Deum precati nos in viam dedimus, & in cuiusdam ethnici hospitium incidimus, qui nos ad Christianum honoratum hominem habitantem in ea solitudine misit, quem antequam inuenimus, iterum errauimus, sed ea ipsa noctis hora nobis obtulit Dominus, qui nos ad optatas illius Christiani ædes aliquando perduceret. Is nos simulac vidit, statim nobis prouolutus ad pedes, nunquam se tanto in honore fuisse dicebat. ea nocte in consolandis animandisque Christianis eius domesticis ibi posita, postridie mane profecti, Cutamen venimus, acceptique hilariter sumus à Christianis, qui cognito nostro aduentu obuiam nobis processerant. Hic, dierum aliquot moram fecimus, quo & Christianos confirmaremus, & paganos ad Christum adduceremus, quorum decem conuersi, alij miserabili quodam errore liberati sunt: cum enim sese de more dominis sacramento fidelitatis obstringerent, idque ante idolum stantes, sanguinemque mittentes è brachio, descriptis ex eo litteris quibusdam, quæ legi non possent, & ad extremum syngrapha concremata hero se fidem seruaturos esse iureiurando promitterent; omni studio fecimus, & effecimus, vt si ab ea consuetudine prorsus nollent absistere, saltem per Deum conditorem cœli terræque iurarent, quod nobis omnes se facturos esse polliciti sunt, potiusque mortem oppetituros, quàm ad pristinam iurisiurandi formulam redituros. Ea res Dominis eorum pergrata fuit, ipsorumque fidem, nunc multo quàm antea pluris æstimant. Circumspectis

ctis huius prouinciæ miserijs & inopia, Cosmo visum est, è re communi futurum, si in vrbe Funaio valetudinarium institueretur. Itaque consilio cum Rege commumnicato, peramplam domum exstruximus, bifariamque diuisimus, vt altera pars elephantiacos (quorum magnus in his locis est numerus) altera leuioribus morbis ægrotantes exciperet. Confluxere ilico elephantiaci complures, quorũ curationi præfecimus unũ è fratribus nostris chirurgiæ peritum, qui contemptis vt Christum pauperem sequeretur, deliciis diuitijsque quas posidebat, in Societatem nostram adscriptus est. Et quoniam vrbe tota montibusque finitimis multi prçterea inopes, ægrotique versantur: constitutus est Iaponius Christianus annos natus quatnor & viginti, spectatę virtutis adolescens, qui castitatis voto alijsque nonnullis Deo sese dicauit, vt is egentibus, viduisque diuideret eleemosynas, quas Christiani conijciunt in arcam ob eam ipsam rem publice positam. Augetur autem quotidie huiusmodi pauperum, atque ægrotantium multitudo, in hospitali quam diximus domo, magno cum rei Christianæ adiumento, & barbarorum pudore, cum videant populares suos ægrotos omnes gratis à nobis curari, necessarijs medicamentis adhibitis.

Ineunte Quadragesima, instituti sunt sermones de sacra Confesione, quam Iaponij tanto cum labore, lacrymisque peragebant, vt nostrum nobis teporem tacite exprobrare quodammodo viderentur.

Per idem tempus multa ac magna capitis pericula adiuimus; cum enim Rex arce se contineret, quæ abest ab vrbe vigintiquinque millia passuum, cumque magna latronum vis, sublatis iudicijs, vrbe tota volitaret, quorum animi in cædem nostram à Bonzijs solicitabantur; hyeme tota, necẽ in singula momenta exspectantes, panco vino in vsum sacrificiorum, alijsque rebus nonnullis vt potuimus absconditis, cum vel in cibo capiendo mors nobis ob oculos versaretur, vigiliis inter nos distributis (quod nunc etiam facimus) vitam nostram, magno sane labore incommodoque tutati sumus. Quo tempore iussit Rex nobis renuntiari, se nihil opis in tali re nobis afferre posse: proinde nostræ saluti consuleremus, molestum sibi fore si quid nobis incommodi accidisset. Ac reliqua sane vrbe item vigiliæ agebantur, sed omnis nostra spes, atque fiducia ex vnius Domini clementia ac bonitate pendebat. Inter hos metus hyeme exacta, nullo tamen Quadragesimæ die non habitus est sermo de rebus Diuinis, aliquot sese qnotidie diuerberantibus, cum sexta qnaq. feria noctu de passione Domini verba fierent, flagrisque in corpus suum omnes domestici nostri vna cum Iaponiis centum ferme, sæuirent, qui ad audiendum Euangelium ventitabant. Semihora dicendo absumebatur: inde Christi Crucifixi proponebatur vexillum: postremo extinctis luminibus veniebatur ad verbera, nec ante cædendi modus fiebat, quàm psalmus quinquagesimus ad finem vsque pronuntiatus esset, idque ea pietatis significatione, vt cuiusuis animus ad religionem, & lacrymas commoueri posset. Inter hæc rursus Amangutium inuitamur: sed quia in Bungo constabat operæ fructus; & simul, ne Ioannis Fernandi auxilio priuaremur (nam ei proficiscendum fuerat) Amangutianis rescripsimus, Paschalibus festis nos eo venturos. Sacrosancta hebdomada, quanta maxima potuit cæremonia religioneque peracta est. Primum Dominico die Palmarum, solenni sacrificio facto, ramisque de more distributis, prodijmus supplicantes, Crucemque præferentes permagnam; emensaque area spatiosa è regione ianuæ, foribus in reditu occlusis, Cosmus, qui extra templum cum signo Crucis populoque remanserat, clamare cæpit, Attollite portas: cui respondebat è templo chorus, vt assolet. cum tertio deniq. admissus esset, & ad aram maximam ordo comitantium, non sine summa omnium lætitia peruenisset; sacrum missæ continuo cæptum est. Pasione Domini decantanda, ingens animorum motus, & eorum, qui recitabant, & eorum qui audiebant est factus: tantumque dolorem delictorum atrocissima innocentissimi Domini mortis narratio omnibus attulit, simulque intimum solatium ita magnum, vt satis appareret, omnia hæc à Spiritu Sancto proficisci. atque ita sacrum peractum, & ritus illi sanctissimi quid sibi vellent, populo expositum est. ad hæc templi parietes pullo peristromate conuestiti, & sepulcrũ

excitatum est ad sacratissimum Christi corpus condendum, ac persoluenda iusta solennia, adiuuantibus quinque Lusitanis, qui in hac vrbe hyemauerant, seque ad nos Confessionis caussa receperant. Quartæ feriæ tenebras quas appellant, alternantibus choris canticū Zachariæ, cum symphonia; deinde psalmus idem quinquagesimus magno cum sensu, lacrymisque Christianorum; gentilium vero admiratione, & approbatione conclusit. Postridie, ad sacram Eucharistiam admissi Lusitani & Iaponij aliquot, qui quidem ad tantū mysterium idonei videbantur: & quia tum primum cœleste illud conuiuium inibant, summa animi dulcedine ac voluptate perfusi sunt. His rite peractis, corpus Christi condidimus, templum circumeuntes accensis luminibus. In sepulcri præsidio Lusitani duo, cum totidem pueris, armati maculis ferreis galeisque, sunt collocati: quæ res cum tempus illud referrent, quo Christus liberator noster in terris versatus est; Christianos mirum in modum commouebat, magnoque male actæ vitæ dolore afficiebat vniuersos. Sextæ feriæ exsequias maior populi frequentia celebrauit. decantata passione Domini, & corpore Christi recluso nō sine motu & cōploratione omniū, mirabilis erat sacris peractis dolor ac mœstitia Christianorum domum redeuntium. ijdem Sabbato sancto sacris adfuerunt. Ara in medio templo exstructa, sacello etiam maximo aulæis pictaque tabella exornato, in qua Christi resurgentis effigies cernebatur, multis præterea candelis ardentibus, pullū prætendebatur siparium. id, simulatque chorus, Kyrie eleison, nouies cecinit, subito demissum, aram ipsam, & Cosmum stantem aperuit, qui è choro clam se subduxerat, seque ornatu sacrificantis induerat. Vbi vero Angelicus hymnus intonuit, confestim æra campana vi summa pulsantur. quæ res tanta ac tam repentina lætitia Christianos affecit, vt mēte pæne emoti viderentur, siue id ex præterito mœrore, siue ex rei nunquam ante id tempus visæ nouitate contingeret. sane ij nobis dicebant se iam nunc in hac vita fructum cœlestis beatitudinis prægustare. Atque his rebus in Christiana fide non mediocriter confirmati sunt. Paschali die quæ consequuta est, corpus Domini circumtulimus sub vmbella, cereis & candelis accensis. Symphoniaci, cæterique ministri sertis amœnissimis redimiti iucunde psallebant. Nec tempestiuus tormentorum aliquot fragor, nec magna populi uis celebritati defuit. itaque concursus multitudinis nullum eo die locum sacro sermoni reliquit.

Dum hæc geruntur, affertur Amangutio nuntius, dynastam quendam nomine Moridonum copijs adductis, Regeque Amangutij & principibus interfectis, vrbem totam flāma ferroque vastasse. Ac nobis vtique si eò venissemus, fuerat moriendum. sed videlicet nos Dominus dignatus hoc honore non est; quem habet ijs tantummodo, quos præcipue diligit. vrbis excidium ingens fames excepit, quæ cum è barbaris multos, tum è Christianis nonullos absumpsit; vniuersum vero ciuitatis statum ac sobolem in multos annos omnino perturbauit, ac perdidit. Atque hi sane bellorum tumultus, quod adhuc experti sumus, Christianæ fidei propagationem magnopere distinent, sed nihilo minus eo ipso tēpore in Bungi regno multi Christiani fieri cœpti sunt, præsertim ex inopi plebe. nam diuites fere mundo seruiunt, & obtrectatorum voculas pertimescunt. Firando etiam à Balthasare Gago litteras accepimus, in parua quadam insula, triginta vel quadraginta homines Baptismū petere, Christianos eius regionis in IESV CHRISTI cultu proficere, phanūque exstruxisse, quamquam pro multitudine populi exiguum. Quod vero ad nos ipsos attinet, nunquam occasiones desunt, quibus probemur & exerceamur. Etenim Bonzij fictis criminibus falsisq. testibus nos apud populum in inuidiam conantur adducere, quòd scilicet humana carne vescamur: atque ad faciendam mendacijs fidem vestes manantes sanguine in ædium nostrarum fores occulte conijciunt. idque non semel hoc anno fecerunt, qui est à Virginis partu MDLVII. quocirca toto pæne Iapone percrebuit, nos dæmonas esse, nec verbis nostris habendam fidem. quod etiam scriptis in ianua nostra propositis palam edicunt. A pueris etiam interdum lapidibus petimur. Complures præterea nos fœde & contumeliose compellant, tametsi contra honesti viri permulti reuerentur, & colunt.

Huius

Huiusmodi periculis (vt dicebam) tentamur à Domino, & præclare docemur, quàm parum sine illius ope valeamus ipsi. Idem tamen hæc Iaponiorum peccata dissimulans, clementiæ suæ non obliuiscitur, ad alliciendos ad se animos nonnulla supra naturam interdum efficiens. Quendam multis iam annis pæne paralyticum Baptismo lustratum intra paucos dies sanitate donauit. Mulierem assiduo singultu etiam dum loqueretur & cibum caperet, iam diu laborantem per Baptismum eo vitio liberauit. Aliam energumenam, vt primum Christiana facta est, dæmon reliquit. E montanis quidam cum febri conflictaretur, ad templum nostrum descendit, certus inde non antę discedere quàm sanitatem reciperet, postridieque conualuit. Iam in ipso valetudinario, quod diximus, vulnera, veteresque decem atque etiam viginti annorum abscessus quarto decimo interdũ die sanantur. Atque hæc omnia necessaria sane sunt ad huius gentis tenebras dispellendas, detegendosque diaboli dolos, atque præstigias. simulat quis ex composito se mortuum esse, hunc venefici extractum è sepulcro se ad vitam reuocasse mentiuntur. Interdum etiam adiuuante dæmone ægrotos aliquos curant. Quidam cum multos iam dies nusquã appareret, veneficorum opera repente comparuit. Defunctus cum efferretur nescio quis, vbi ad feretrum detegendum sepeliendi caussa ventum est, nullum cadaueris ne indicium quidem inueniunt. Hisce alijsque id genus artibus miseros Iaponios diabolus decipit: quorum ad cætera scelera, quæ multa sunt, illa etiam accedit immanitas, vt filios infantes crudeliter enecent, vel quòd vnum aut alterum sobolis caussa satis esse, vel quòd in rei familiaris angustijs eorum felicitati hoc pacto se consulere arbitrentur. Persuasum habent etiam alicubi: quæ mulieres ventrem ferant, eæ fœminam si pepererint, ad inferna damnari: qua re permotæ fœtum in vtero medicamentis interimunt. Iam vero vetantur Iaponij de vitæ exitu cogitare, ne videlicet mortis metu à flagitijs deterreãtur. quocirca mortẽ repentinam exoptant, beatumque putant cui ita obire contigerit. Sunt etiam qui dæmonem colant, eoque familiarissime vtantur, quos Iamambuxas hoc est milites conuallium appellant, ij ad famam sanctimoniæ colligendam, sese grauiter puniunt, stant, vigilant, cibo parcissimo vtuntur; altero denique vel tertio mense, vbi satis factum esse diabolus pronuntiauerit; nonnullis amentiæ socijs vna secum adhibitis emendicata à popularibus stipe, mare petunt, nauiculamque conscendunt, cuius sentinam ita perforant, vt accepta paulatim aqua mergatur. Ad hęc, diabolus magnopere satagit quo brutorum animantiũ specie vulgo adoretur. atque vt boues colant, hominem occupat; percontantibus nomẽ, respondet se regem esse boum: rogatus vt abeat, negat se ex homine discessurum, nisi tẽplum sibi exædificaturos esse recipiant. Si pollicentur, abscedit. si promissa non fecerint, rursus reuertitur, oppressumque hominem varijs cruciatibus torquet, quousque phanũ ædificent, in quo varias bellnarum figuras pro numine venerantur, capitali etiam alicubi proposita pæna, si quis bouem occiderit. Interdum etiam venatores, si quam feram interemerint, suis veneficijs in morbum inducit. itaque eius rei metu feras pro dæmone suppliciter colunt. Quæ omnia facit ille nimirum ob eam caussam, vt mortales vero Dei cultu deserto mutent gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis, hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Iaponiorum doctrina seu superstitio multiplex est. alij nescio quem iam mortuum colunt nomine Amidam, alij quendam, quem Xaçam nominant. est etiam hæresis eorum, qui lingua patria Fotoqui vocitantur, in opinionum suarum prauitate vsque adeo pertinaces, vt aures Euangelio prorsus occludant. negant enim fidem habendam nisi scriptis ijs, quæ apud se habent: & pro miraculo est, si quis eorum Christiana sacra suscipiat. Denique Soli etiam, ac Lunæ deorum honores habentur, nec non ipsi dæmoni, cui templa erigunt, atque in ipsis templis effigiem eius multo quàm nos fœdiorem ac deformiorem depingunt. Multi sunt etiã cœtus cœnobitarum vtriusque sexus, albo vestium colore, rufo, nigroque distincti, vita moribusque turpissimi.

Societatis nostræ in his partibus tria domicilia sunt. Amangutij vnum, vbi multi erant Christiani: verum ædes eæ vna cum vrbe ipsa incensæ, & solum à barbaris templo Idolorum

rum

rum postea dicatum est: tametsi nunc audimus nonnullos qui superfuerunt Christianos, idipsum iudicio repetijsse, eiusque possessionem nostro nomine recepisse. Alterum est domicilium Firandi. Tertium, idemque omnium maximum est hoc Bungense, quod in primis stabile Deo propitio futurum videtur, tum propter Regis (quamuis nondum Christiani) eximiam erga nos beneuolentiam, & alijs rebus & in consilio dãdo probatam nobis, & cognitam; tum etiam propter existimationem à nobis apud præfectos regios magistratusque collectam. Accedit quòd Rex Euangelij promulgationem in suo regno sibi gratam esse demonstrat. Ad quem si Rex Lusitaniæ Ioannes patronus ac parens Societatis nostræ legatum quempiam mitteret, multum ea res (vt arbitror) ad eius conuersionem valeret. Vos etiam atque etiam Dominum obsecrate carissimi fratres, vt Regem hunc excitet: nam vtique ex eius conuersione huius regni totius insularumque conuersio pendet; quippe cum sit Iaponis Regum hodie in primis poteos.

Septembri mense Firandum, cum ibi Balthasar Gagus esset, duæ Lusitanorum naues appulsæ. Itaque à Cosmo ad eius subsidium in Confessionibus audieodis, alijsque laboribus, quos noua prouincia secum affert, eo sum missus. Meo aduentu Gagus, & Lusitani, & ipse regulus oppidi valde gauisi sunt. Et quoniam Christianorum veterum vita moresque apud hos populos in vtranque partem plurimum ad exemplum valent; primum omnium suadere Lusitanis instituimus, diligenter cauerent, ne quem neophytorum exẽplo suo offenderent. Multos Confessione purgatos sacra Eucharistia refecimus. omnibus vero dominicis festisque diebus ad Lusitanos à nobis, ad prouinciales à Iaponio Christiano comite nostro magnæ virtutis homine, & salutis suorum cupidissimo conciones habebantur: semel etiam cum symphonia sacrificauimus, & solenni supplicatione. præibant sclopetarij quadraginta cum displosione festiua: hos tibiæ sequebantur: deinde Lusitani duo cum funalibus, & crucifer vnus dalmatica indutus. tum è fratribus duo Litanias concinebant: postremum locum tenebat ornatu corporis pretioso Balthasar Gagus sacerdos. Vbi in conspectum nauium ventum est, in quibus erant vexilla sublata varijs Crucibus coloribusque fulgentia, prætereuntes nos maioribus tormentis honoris caussa consalutarũt. Frequens tum ibi forte mercatus erat, quo ex omnibus fere partibus negotiatores conuenerant. Itaque spectaculum magna Christianorum lætitia, magno barbarorum conuentu atque approbatione celebratum est. Cum ad Crucem peruenissemus, quam non longe ab ædibus nostris locauimus; habita de laudibus Crucis oratione, ad templum eodem ordine redijmus. Faxit Dominus vt per hos sanctos ritus qui cernuntur, Creatorem suum agnoscant homines, qui corporis oculis cerni non potest. Interim nuntiatur lætus rerũ Bungensium progressus, simulque Pauli obitus nationes Iaponij quem ægrum Funaij reliqueram, virum magnis virtutibus præditum. Hunc ferunt, agentem animam, intermortuis vocibus nihil tamen æque clare pronuntiasse ac IESVS, MARIA: cuius mortem homines pariter vitamque admirati sunt. Is triennium iam in vinea Domini laborauerat fidelis operarius comesque noster magno animi ardore, spiritu, curaque salutis humanæ. Itaque multum eius morte damni fecimus. ægre enim io tanta hominũ nequitia similem Paulo reperias. Balthasar Gagus Cosmi iussu ex eo loco Facatam profectus est, vt possessionem adiret areæ quam Rex nobis ad ædes ædificandas attribuit. Inde Bungi Regem inuiset, vt is totam rem auctoritate sua confirmet. speramus autem id valde è re publica futurum. est enim ea vrbs cæteris aliquanto pacatior, quod mercatores opulenti qui ibi commorantur, diuitijs metuentes suis, imminentis belli pericula largis muneribus, & congiarijs redimunt. Hic locus quartum iam quintumue annum abundat annona. exspectamus vicissim vaccas Pharaonis strigosas, quas vtinam Deus arceat. effodit enim pectus, infantium multitudo à parentibus tali tempore pereuntium: qnibus si nunc in ipsa vilitate non parcunt, quid in caritate putandum est? Magna enim (mihi credite) fratres carissimi sterilitatis incommoda ac difficultates in his regionibus sunt, prorsus vt ipsi diuites herbis tolerant vitam. Idcirco nos Iosephi prudentiam imitati, in annum insequentem aliquid semper custodientes, Christianorum inopiæ, ac necessitati consulimus:

tametsi

tametsi inter Iosephi horrea nostraque permultum interest, quippe apud nos non nisi nasturtiorum folia, lactucæque sole tostæ adseruantur. Res frumentaria in his locis est perexigua: nam triticum vbi maturum est, imbrium vi tempestatumque deperditur. Oryzam fere demetunt, eamque non ita multam, vt vniuersæ vrbi sufficiat: nec ea pauperes, nisi si quando gratulationis caussa, vescuntur: quos tamen omnes Domini benignitas alit, ac sustinet.

Scriptis his litteris, cognatus quidam Reguli Firandensis armis Regi Bungensium illatis acie victus est: quem quoniam Firandensis Reguli ope adiutum Rex Bungi cognouit, vastitatem eius regno inferre constituit. propterea Funaio scripsit ad me Cosmus rumorē esse, Bungensem exercitum infestis signis in hæc loca venturum: proinde si opus esset, rebus nostris mature prospicerem. Ex hoc denique intellexi quid esset, cur antea me Rex Bungi vt Octobri mense hinc discederem, per litteras monuisset. Huius belli metu perterriti afflictique Christiani quidam ad me noctu venerunt, professique sunt, si ego Firandi remanerem, se ad oppetendam mecum vna mortem in templum nostrū esse venturos: sin minus, intra priuatos parietes vitæ finem exspectaturos: quos ego salutaribus præceptis instructos, ijs verbis quæ tempori ac rei conuenire videbantur, bono esse animo iussi. Huius insulæ Firandi circuitus nouem passuum millia colligit, & aliquot habet vicos, quorū maximus est hic vbi sum in præsentia familiarum omnino ducentarum. In reliquis sunt Christiani non nulli, quos, nisi bellum impediat, singulis hebdomadis inuisere statui.

Hæc habui, mihi carissimi fratres, quæ de hoc anno MDLVII scriberem. vos oro per IESVM CHRISTVM, vt precibus vestris mihi veræ summissionis, perfectęq. obedientiæ virtutem ab eo impetretis, qui mea caussa ad ignominiosam vsque Crucis mortem esse obediens voluit. Ex insula Firando quarto decimo Cal. Nouemb. MDLVII.

MELCHIORIS NONNII AD SOCIETATEM IESV in Lusitaniam.

ANNO post Christum natum MDLV. ad vos dedi litteras ex ora Sinarum, vbi hyemare coactus fueram, cum Iaponem tenere non potuissem. Multa in eo itinere & magna vitæ pericula adiuimus, cum aut in vada incideremus, aut naues inter se concurrerent. In eo autem portu Sinarum ad mēsem Iuniū vsque substiteramus, quod anni tempus Iaponicæ nauigationi vulgo putatur idoneum. Sed cum repente decretū esset insequentem quoque hyemem ibi traducere; continuo Lusitanos qui simul aderant circiter trecentos instituimus consuetis officijs adiuuare. Casa itaq. & tēplo è paleis raptim exstructo, quotidie Christiana doctrina tradebatur: omnibus vero dominicis festisque diebus sacrum missæ & verba de rebus diuinis non sine magno fructu fiebant. Quo quidem tempore dici non potest, fratres carissimi, quantum voluptatis animo ceperim, cum viderem in Sinarum regione, inter tot seculorum idololatras, diuina sacrificia peragi, & Euangelium promulgari: & præsertim hebdomadæ sacrosanctæ Paschatisque solennia multis eorum qui aderant lacrymis lætitiaque celebrari. Illud etiam percommode factum est, vt Lusitani aliquot redimerentur, ab incolis iam diu in vinculis habiti, & capite sine culpa damna-

A ti. Tenebantur autem adeo tetra immaniq́ue custodia, vt nisi hisce oculis ego ipse vidissem, nunquam fieri posse putassem, vt quisquam eo vitæ genere spiritum duceret.

Quadragesima exacta, Cantonem Sinarum vrbem (quæ Olisiponi magnitudine pæne par est) tristes nuntij perferuntur, quibus omnes valde perterriti sumus: in Sancij prouincia, tantam repente aquæ vim scaturigine crebra è terræ visceribus erupisse, vt omnem circa regionẽ ad passuũ centũ octoginta millia inundauerit, vrbes septẽ villasq. cõplures obruerit, omnibus incolis vel ipsa inũdatione demersis, vel si inundationem effugissent, demisso cœlitus igne consumptis. Quod ita pro certo est habitum, vt Chaurel, qui magistratum Cantone summa cum potestate gerebat, quod patrem atq. familiam ea calamitate amisisset, administratione deposita (id enim in patris luctu solenne est) ad obrutam Sancij regionem magno cum squalore discesserit. Hæc autem de Sinis tantummodo cognita sunt; nam Lusitanis alijsue omnino aduenis mediterranea penetrare non licet. Inde, anno proximo, Iunio mense Iaponem versus nauigare perreximus, & duas inter insulas certum naufragij vitæque discrimen Dei beneficio euasimus. cuius clementia, & in eiusmodi periculis cura salutis nostræ, nostram in ipso fiduciam non mediocriter auget, magnamq. spem affert fore, vt Bungi Rex ad Christum adiungatur, præsertim cum eius rei, Rex ipse, scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, significationes dederit non obscuras.

B Cum ad Bungi oram appropinquaremus, ad oppidum quoddam appulimus, cuius oppidi principes, sumptis armis ab Rege defecerant. ibi ex incolis qui ad nauem accesserant, audimus vrbem totã euersam esse, aufugisse Regem, putare se nostros etiam Socios qui ibi commorarentur, occisos. Ea res quamuis falso nuntiata, omnes quotquot eramus in naui, magnopere conturbauit, ac perculit. Sed illuc nihilo minus vento aduerso contendimus, & Socios omnes incolumes DEI beneficio offendimus. Quos ego nobis ad littus obuiam prodeuntes quanto meo gaudio viderim, verbis exsequi fratres carissimi nequeo, prorsus vt à morte reuocati mihi viderentur. Neque vero in eo congressu Cosmus ille Turrianus temperare lacrymis poterat, bonus vtique senex, & vir plane egregius. Annos aliquot Amangutij vixerat, in ea vrbe relictus à Francisco Xauerio. ibi rem Christianam administrauit egregie, multis magnisque laboribus, ac difficultatibus fortiter superatis. Etenim vel intra priuatos ipsos parietes à Bonzijs lapidibus sputisque appetitus, illusus, & contumeliose tractatus est, cum sine magno periculo domo pedem efferre non posset, idq. ob eã maxime caussam, quod post Francisci Xauerij ex eo regno discessũ, Rege ipso Amangutij ex insidijs interfecto, assiduo pæne bello ac seditionibus, cũ vniuersæ fere nobilitatis ac magistratuum cæde regnum illud exarserat: cuius rei culpam Bonzij (quorũ est magna apud plebem auctoritas) cum in Christiana sacra suscepta, neglectasque Deorũ
C religiones conferrent; tantam in inuidiam Cosmum adduxerant, vt & mundus illi crucifixus, & ille mundo vicissim iure optimo dici posset. Sed eum in hisce incommodis & ærumnis præclara nimirum conscientia sustentabat: quippe qui ad Christi Domini nostri gloriam retulisset omnia, & Amangutianam Ecclesiam interim conseruari atque augeri intelligeret. Denique mihi narrabat, nunquam se in vita, lætitiæ ac voluptatis tantum cepisse, quantum per id tempus Amangutij percepisset. plane vt existimem illum è lacrymarum mira suauitate & copia, magna ex parte oculorum aciem perdidisse. Vt in Bungum veni, dedi operam vt Regem ipsum inuiserem, multisque eum rationibus ad CHRISTVM traducere sum conatus: sed frustra, partim quòd hostium metu in locũ munitum sese præsidij caussa recepisset, partim etiam quòd sibi intelligeret Christiana lege mores esse mutandos. Accedebat illa quoque suspicio, fore vt populares sui Christianum regem ferre nollent. Sed illud maxime retardabat hominem, quòd dæmoni deditus est in ea Bonziorum secta, quæ animum ait vna cum corpore interire, spiritum esse nullum, & nihil omnino præter ea quæ sensu percipimus. Sunt autem Bonzij cum regni proceribus affinitate coniuncti, nobis vero, quod plebi eorum scelera fraudesque detegimus, iniquissimi, tantisque mendacijs populum onerant, nihil vt Euangelio in his terris maiori impedimẽto esse videatur. Quod idem Francisco quoque Xauerio (quamuis id nos celaret) vsu ve-

nisse nunc demum cognoui. Quot ille in ijs locis incōmoda superauit; cum pedibus iter D
assidue faceret, cum per vias, ędesque Bonziorum, ac principum concionaretur, vulgaribusque cibarijs, quæ insipidissima sunt, victitaret! In magnis vero frigoribus, instar famuli à pedibus, Iaponios equites citato gressu persequebatur, talari veste nunquam deposita, & quidem sarcinula onustus, vt eo comitatu insidias latronum effugeret. Idem in castigandis Iaponiorum flagitijs & superstitionibus adeo fuit liber ac vehemens, vt trepidaret comes eius, qui mihi hæc deinde cuncta narrauit. Quoties ille puerorum insectantium vociferationes, iurgia, lapidationes constanti semper inuictoque animo pertulit! Mortem vero pro Christo vsque adeo optabat, vt eam vltro pæne quærere videretur. Regis quidem Amangutij nefario flagitio libere atque acriter accusando, nō obscurum adijt vitæ discrimen. Iaponijs proceribus quibusdam eum parum honorifice compellantibus, trementem interpretem, & mucronis ictum in singula momenta exspectantem, ijsdem compellationibus (tametsi citra contumeliam) respondere iubebat. idque non contumacia elatus, sed quòd illud sentiret ac diceret: nullam (vt tum res erant) suæ doctrinæ dictorumque in ijs locis auctoritatem futuram, nisi maiore apud eos esset in honore, quàm ipsimet Bonzij, quos illi sane valde reuerentur. Quā eius animi magnitudinē vitæq. contēptū Iaponij vsq. adeo mirabantur, vti Xauerius etiamnum magnum apud multos nomen sanctitatis obtineat. Ego in grauissimā febrim incidi magno sane vitæ periculo: ex qua tertio deniq. mense præter opinionē euasi; cūq. res Iaponicæ turbulentæ exiguā spem profectus ostenderent, infirmo etiamtū corpore ad meū prouinciale munus in Indiam mihi renauigandum existimaui. Huc nos (qualem nec videre me in vita memini, nec vero existere vnquam posse putaui) sæuissima dierum quinque tempestate iactati, incolumes Deo miserante peruenimus: cuius bonitatem supplices exoramus, vt quos è tot periculis ereptos in hæc loca perduxit, eosdem obedientia duce ad cœlestia regna sedesque peruenire patiatur. Cocino iiij. Idus Ianuarias MDLVIII. E

GASPARIS VILELÆ AD SOCIETATEM IESV Goam.

F

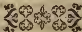
NNO superiore, fratres mihi carissimi, ad vos fuse perscripsi res cum alijs huius prouinciæ locis, tum præsertim Firandi gestas, vbi annum sum commoratus. quo temporis spatio Christiani mille & trecenti facti, templaque tria Christo dedicata sunt, quæ Idolorum antea fuerant. quam rerum conuersionem aduersarius ægre ferens, magnas in nos turbas per Bonzium quendam excitauit, qui ex incremento rei Christianæ acri odio in nos iam ante concepto, habita insuper nobiscū disputatione turpiter victus, adeo exarsit dolore ac rabie, vt in perniciem nostram ex illa die neruos omnes intenderit. Confestim praua Bonziorum dogmata atque mendacia vulgo prædicare aggressus est, idq. eo euentu, vt cuius nomē Firandi ante id tempus obscurum atque ignotum fuisset, plurimos iam sectatores haberet; nec plebs modo, sed ipsi Bonzij ex eius ore penderent. Inter hęc ille populū in nos omni arte incitare, monere & horari, vti nos, sicuti Franciscum Xauerium antea, exterminarent, atque ita Deorum ab se iram ac minas auerterent. quibus rebus effectum

A fectum est, non solum vt multi in nos falsum dicerent testimonium, sed etiã (quod Christianos pupigit vehementer) vt Crucem effringere non dubitarent in sacro cœmeterio positam: quam iniuriam & Regulus ipse, & aliquot alij Christi gloriæ cupidi quanquam vlcisci parati, iustis tamen de causis patienter tulerunt. Dominus vero Deus noster nihil ijs alijsque multis eorum sceleribus commotus, sed recordatus miserationum suarum antiquarum, pro flammis atque fulminibus signa misit è cœlo ad eorũ tenebras fugandas perquam clara & illustria: etenim in media aëris regione species Crucis apparuerunt, aliaque prodigia valde conspicua. verumenimuero vsque adeo densa caligine mentes eorum obductæ sunt, vt insolitam lucem intueri nequiuerint; sed potius in sua pertinacia obfirmatiores, neophytos à Christi cultu summa vi reuocare conati sint.

Meacum est vrbs totius Iaponis caput, frequentißima academia, litteratorumque conuentu percelebris: cui ciuitati quòd Euangelij lux nondum affulsit, Cosmo Turriano Rectori nostro visum est faciendum, vt aliquis nostrum ad explorandum ciuitatis statum, simulque tentandum quis ibi locus Euangelio sit, mitteretur. Eius rei gratia crebris supplicationibus ac sacrificijs rite peractis, hæc mihi prouincia obtigit, quamuis ad tantum onus haudquaquam idoneo. Sed qui illud mihi imposuit Dominus; idem ferendo quoque suppeditabit vires. Equidem, quod ad me attinet, mortem, iniurias, incommoda,

B & frigora quæ in ijs regionibus maxima sunt, mihi propono. Iaponicæ linguæ tametsi consuetudinem aliquam nactus sum, tamen quo facilius atque commodius cum Iaponijs agere possim, interpretem è Societate nostra Iaponium mecum duco, iamque me ad iter accingo. Itaque ne longior sim, temporis angustiæ prohibent. Illud à vobis fratres carißimi enixe peto quæsoque, vt me in tali tantaque re omnis opis egentem, Domino quam diligentißime commendetis. Ex Iapone. Cal. Septemb. M D L I X.

IOANNIS FERNANDI AD Melchiorem Nonnium.

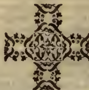
C ACTA proximi superioris biennij cognosces ex litteris ijs, quæ publice missæ sunt. Nunc accipe quæ mihi in præsentia occurrunt. Bungensium Christianorum in suscepta religione maior in dies firmitas atque constantia cernitur: quippe sese pœnitentiæ, & Eucharistiæ sacramentis identidem muniunt: sacris concionibus adsunt, subinde se verberibus puniunt, aliaque pia munera diligenter obeunt: horarias preces quotidie recitant, cruciatibus Domini in horas singulas ita distributis, vt vniuersam eius historiæ seriem singulis diebus ea ratione percurrant. Neque vero Facatæ, quanquam templo à militibus direpto & disturbato, cessatum est. Nam præter fœminas pueros que, patres familiarum sex baptizati sunt, quorum opera illam Ecclesiam propediem restitutum iri confido. Atque vt intelligas, Iaponij Christiani quãtum in virtute profecerint, narrabo quid vni eorum nobili genere nato contigerit. Is cum esset Amangutij apud amicum opulentum, qui agros oryzæ feraces ei fruendos dederat, cumque videret se occupationibus distineri, quo minus Christo, quemadmodum optabat, totum se manciparet ac traderet; fundo vectigalibusque relictis, Facatam vna cum vxore, liberis, ac seruis venit, vbi nõ modo se ipsum Deo vere atque ex animo dedidit; sed filium quoque indolis egregiæ no-

his tradidit tenera adhuc ætate, Societatis nostræ doctrina præceptisque imbuendum. Idē, D
vt vni Deo vacaret, abiectis omnibus negotijs, totū Quadragesimæ tempus posuit apud nos: quidquid à quotidiano sacro & concione supererat otij, totum id, precando, contemplandis sempiternis præmijs atque supplicijs, morteque, & extremo iudicio insumens: quibus rebus in Domini nostri IESV CHRISTI cognitione & amore crescebat in dies. Accedebat ad eius constantiam virtutemque corroborandam, rerum à martyribus pie fortiterque gestarum assidua recordatio: è quibus, præcipue diui Stephani delectabatur præclaro facinore, pro lapidatoribus suis in extremo spiritu Dominum deprecantis. Vbi hebdomadæ sacræ dies venerunt, vitæ maculis per Confessionem diligenter elutis, ipso Paschatis die cum alijs quattuor aut quinque cœlesti pane sese pauit ac muniit. Quinto autem sextoue post die, capta vrbe Facata, è principibus quidam qui seditione commota in Regem Bungi arma ceperat, is apud quem noster Christianus (vt diximus) Amangutij antea vixerat, se ab illo desertum indignatus, cum à sicarijs ad necem conquiri iubet: quos ille vbi se adorientes aspexit, non modo arma non sumpsit, cum esset vir alioqui fortis ac strenuus; sed etiam quasi mansuetus agnus in genua procubuit, tamdiu ad Dominum Deum oratione conuersa, quoad vsque impio ferro confossus eidem animam reddidit. nec dubitamus quin pro interfectoribus fuderit preces. Etenim diui Stephani exēplum intimis eius medullis inhæserat. Filius apud nos, vxor autem & filia apud sanctam E
fœminam precationi ac pœnitentiæ deditæ, magnos in virtutibus habent processus.

Alexander est quidam alius Christianus. is cum esset in famulatu potentis viri in agro Facatensi, haberetque in eodem famulatu socrum & coniugem, quæ vxori domini seruiebant; à Spiritu Sancto permotus, ea familiaritate salarioque relicto, Facatam, Baptismi petendi caussa concessit. quo impetrato, perceptis iam Christianæ fidei rudimentis, tota de re dominum fecit per litteras certiorem, eumque ita IESV fauente commouit, vt coniugem & socrum ad ipsum continuo dimiserit, quæ item ad Ecclesiam aggregatæ sunt. & coniux quidem, quindecim post diebus excessit è vita, IESVS, MARIA, pie pronuntians: quam multis rationibus in cœlum ascendisse confidimus: Alexander vero vxoris morte sanctissime obita adeo permotus est, vt omnem pecuniam abijcere, vitam cœlibem agere, & quoad spirauerit, Cosmo Turriano parere decreuerit. Pijs sacrificijs tuis & reliquorum patrum fratrumq. mihi carissimorum me valde commendo. F

è Bungo.
iij. Nonas Octobris.
MDLIX.

Libri primi Finis.

SELECTARVM

A

SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA.

LIBER SECVNDVS.

B

LAVRENTII IAPONII. ad Socios.

ACCEPI vestras litteras, quæ mihi periucundæ fuerunt: & qnoniam intelligo quanto vicissim desiderio teneamini aliquid de statu nostro cognoscendi; exponam paucis, quæ nobis in hac Meacensi prouincia contigerunt. Primum igitur Didaci domum deuenimus in Sacomoto vico: qui vicus iacet ad montis Frenoiamæ radices, in quo cum cœnobia litteratique permulti: tum vero insignis cuiusdam principis Bonziorum domicilium cernitur. ad eum montem cum peruenissemus, misit me Gaspar cum litteris ad Bonzium nomine Daizembum, quibus ille perlectis, aduentusque nostri caussa cognita; respondit, magistrum suum ex principibus eius ordinis vnum, qui è Bungo nos euocauerat, anno superiore extremū diem obijsse; & se tenui re familiari, auctoritate nulla C relictū, præsidio nobis esse nō posse. ad eū tamen postridie Gaspar, & ego reuertimus: & quoniā nos auide ipse decemq. eius discipuli Bonzij audire videbantur; apud eos verba fecimus: à quibus admoniti nullas religiones in ea loca iniussu Bōzij eius regionis maximi induci posse; dedimus operā diligenter, vt eū cōueniremus. Sed cū res parū procederet; oppidi præfectū postremo rogauimus, vt nos ad illum introducere ne grauaretur. tum ille: Si disputandi caussa venistis (inquit) excludemini: sin ædiū visendarum, id spectaculū vobis pecunia muneribusque mercandum est. Gaspar, vt omnes aditus clausos Euangelio vidit; à Frenoiama profectus, Meacum contendit. In ea vrbe quattuordecim dies in ædibus conductis morati ad docendum minime accommodatis, in alias migrare coacti sumus loco celebriore positas. Huc Meacenses nonnulli iam ad audiendum Euangelium ventitabant. Post quintum autem & vigesimum diem, Bonzio nos deducente, viro in primis ciuitatis honesto, Regem seu Imperatorem Gaspar adiuit. à quo ita amice acceptus est, vt ex ipsomet eius poculo, honoris & amicitiæ caussa biberet. tum vero frequentiore etiam vrbis parte nobis ad habitandum assignata, magna vis omnis generis hominum ad nos, vel audiendi, vel disputandi caussa, confluxit: sed animis initio tam obduratis, vt verbo DEI audito partim blasphemarent, partim etiam irriderent nos, atque deluderent. per eos dies cum honesta mulier Meacensis ad concionem venisset; vbi peroratum est, Baptis-

mum petijt statim: sed rem distulit Gaspar, eò quòd mulierèm nondum ad id Sacramentũ D idoneam repperit. Cungues prætereà duo (magni honoris nomen id est) noctu ad nos audiendos ita se conferebant, vt nostram doctrinam valde probare viderentur: quidam vero è principibus oppidi Gamangoxini, qui Meaci habitat, cum decem alijs apud nos Christianus est factus. posteà cum Gaspar ad Mioxindonum, qui præcipuum Meaci obtinet dignitatis locum, auxilij petendi caussa à primario quodam ciue deduceretur; tota vrbe percrebuit Mioxindoni iussu primarium illum virum in vincula Gasparem cõiecisse. rursus, cum vrbis præfectus per compita edixisset, ne quis Gasparem læderet; fictis rumoribus multi edictum esse mentiebantur, vt Gaspar oppido pelleretur. huiusmodi multa prætereo, quæ singillatim enarrare nimis longum est. Sed iuuante Domino IESV CHRISTO confidimus, nos, vt adhuc fuimus, ita etiam in posterum incolumes futuros magna cum Diuini nominis gloria, rabieq. ac dolore diaboli, quando iam nostri in hanc vrbem aduentus, ad Banduensem vsque Bonziorum academiam fama penetrauit, sexcentis passuum millibus Meaco distantem, interim Bonziorum minis, atque importunitate compulsus hospes is, ad quem diuerteramus, nos domo sua dimisit: itaque in aliam nos recepimus. Hic acrius etiam in nos aduersarij sæuire cæperunt, cum nos alij simias, vulpes alij, alij denique à dæmonibus occupatos, anthropophagosq. appellarent: pueri etiam eorundem instinctu cum cæteris iniuriis, contumelijsque, tum etiam lapidũ, E glebarum, & arenæ coniectu infestarent, atque lacesserent. Quanquam his rebus, Domino adiuuante, minime deterriti sumus, quo minus Euangelium ad mensem Aprilem vsque nuntiaremus, cui Iaponij centum circiter fidem habuere, baptizatique sunt. sub id tempus Bonzij quinque nos conuenerunt ex ea secta quam Baracaque appellant, qui meditationibus quibusdam vacant arbitratu suo confictis. ij cum nonnulla de nobis quæsissent eiusmodi, vt appareret eos à dæmone agi; Gasparis responsis victi abiectique conciderunt. Duo præterea ex ea secta quæ Tendaui dicitur, cum diu nobiscum de religione atque acriter disputassent; concessere ad extremum veram nostram esse doctrinam, tametsi eorum nemo se ad Christum adiunxit.

Alius in primis eruditus, cum è sermone Gasparis cognouisset vnum esse opificem rerum omnium, animosque hominum nunquam interire; idcirco negauit se Baptismum petere, quòd ex impurissimo flagitiorum cœno emergere, casteque viuere se posse diffideret.

In Bonziorum ordine magnum est nomen eorum, quorum eruditionem duo quidam ex principibus suo chirographo comprobauerint. Ea veluti quædam canonizatio est: in sella constitutos adorant, eorumque approbationem scripto testantur. ex eo tempore qui probati sunt, certos locos cæteris ad meditandum proponunt. F Hunc dignitatis gradum adeptus Bonzius quidam, nomine Quenxu, qui ipsos triginta annos in meditando consumpserat; in charta pratum, & in eo aridam arborem depingendam curauit. ad arboris autem radices carmina duo descripsit, iudicum chirographo confirmata, quorum hæc erat sententia:

Prioris,	Cedo, quis nam te seuit arbor arida?
	Ego, cuius principium nihil est, finis nihil.
Posterioris;	Meum cor, quod neque esse, neque non esse habet,
	Neque it, neque redit, nec retinetur vspiam.

Is igitur Bonzius cum ad Gasparem venisset contumacia inflatus, quòd diceret iam sibi perspicuum esse, quidnam antequam nasceretur fuisset, quid tunc, quid denique post mortem esset futurus; seque non discendi caussa, sed animi tantum, ad nos accessisse; diuinitus ita repente immutatus est, vt vere nihil esse quidquid sciebat, sibiq. Christianam doctrinam esse necessariam intellexerit. Baptizatus itaque summa populi admiratione; vitæ exemplo, quam ducit sanctissimam, alios aliquot partim conuertit ad Christum,

partim

A partim vehementer commouit. Cosmus autem amicus noster qui ante sexennium in Bungo baptizatus est, aduentu nostro cognito nos statim adiuit, parentibusque ac patria relictis Dominum cœlebs colere, & Gaspari obedire constituit. Bonzius erat quidam admodum senex, annos iam quadraginta in meditando versatus. is Christianam religionem ita auide arripuit, vt id ætatis homo ad verbum Dei audiendum à sex passuum millibus ventitet. Ad hæc, Bonzij circiter quindecim Christum secuti, partim legitimis iungi nuptijs, partim cœlibem vitam agere (quod in eo hominum genere maxime mirum est) decreuerunt. In vico Farima habitat Bonzius, qui piscibus, carnibus, tritico, hordeo, denique oryza abstinet, herbis tantùm victitans, arborumque baccis ac pomis, quiq. æternæ salutis adipiscendæ caussa voto se obstrinxit è libro quodam Xacæ, quem Foquequú appellant, se gratis plebem erudit urum. Narrauit autem nobis, se ante decennium per nocturnam quietem sibi visum esse versari cum sacerdotibus, qui è Cenghequu, hoc est Europæ regione venissent, sibique rectum ad salutem iter ostenderent, experrectumque postridie, statim audisse Amangutij esse presbyteros quosdam è Cenghequu, de vita futura publice disputantes. Hic audito Euangelio gauisus est; sed quoniam sine commeatu Meacum festine venerat, dixit se Farimam rediturum eo animo, vt sublatis rebus necessarius, votisque neglectis, & fallaci illa vitæ asperitate deposita, Meacum reuerteretur,
B & Christiana sacra susciperet, occulte etiam ad nos contulere sese audiendi Euãgelij caussa viri insignes duo, quorum alter in meditando exercitatus, quodam quasi Episcopi munere fungebatur: alter erat Bonzius legum peritus, & concionator, qui in eo congressu Gaspari aperte confessus est, in Iaponica philosophia simplex nihil esse, vel solidum. Bonziorum quoque familia, quæ a Foxequu nomen duxit, vitamque seueriorem cæteris omnibus profitetur; audito Dei verbo, nostraque vitæ ratione perspecta, quòd Gaspar gratis populum doceat, & cum ipse omni fœminarum consuetudine abstineat, tum laicos vna tantum vxore iubeat esse contentos; offendi cæperunt in Bonzio quodam præfecto cœnobij, quem antea venerabantur vt Deum, quòd amicas habeat in occulto, & laboris in docendo sui mercedem exigat: cumque carnium ac piscium esu cæteris interdicat, ea ipse clam comedat; quocirca cum è cœnobio pellere, aliumque pauperem ac bene moratum in eius locum sufficere decreuerunt. Tres præterea ijsdem meditationibus clari, quintum iam diem conciones nostras assidue celebrant, quos propediem baptizatum iri confidimus, eamque rem ad exemplum magnopere profuturam. Non longe ab ædibus nostris incendium excitatum est; cuius incendij in nos vt veneficos, diabolique præcones caussa conferebatur; sed iam Bonziorum furor aliqua ex parte deferbuisse videtur. quorum cum ita multæ, ac diuersæ numerentur sectæ, suã quisque profiteri nos dicunt; Xin-
C gouini, idipsum Denichi, quòd illi prædicent: Ienxuani Foben quoddam suum: Foquexani Mion (disciplinarum ea nomina sunt) Iondaxuenses Amidam: Xintani deniq. Quoquium: sed vt speramus, non longe aberit, quin omnes fateantur legem summi cœlorum terræque opificis nostro præconio promulgari: quem pro sua infinita clementia facturum esse confidimus, vt ipsum agnoscant, agnitoque omnem laudem, & gloriam tribuant. Vestras etiam atque etiam, fratres mihi carissimi, & istius Ecclesiæ, quibus egeo maxime, deprecationes imploro. Meaco iiij. Non. Iunias, M D L X.

CON-

D

CONSALVI FERNANDI AD QVENDAM è Societate Iesv.

HISCE litteris nonnulla, frater mihi carißime, persequar, quæ, in Iapone dum essem, in vinea Domini gesta sunt. Versabatur eo tempore Firandi Gaspar Vilela, cuius iussu Gulielmus vias vrbis ære campano circumiens, pueros ad Christianam doctrinam Iaponicè discendam in templum cogebat: ex quibus vnus admodū paruulus nondū ad cœtum Christianorum adiunctus, Gasparem adijt Baptismum magnopere efflagitans. quem Gaspar, id ætatis puerum, patre ethnico, cum prius perdiscere iuberet capita Christianæ doctrinæ, respondit ille, nequaquam se inde abiturum, quoad Baptismo lustratus esset. denique domum ad suos regressus, ita cum parentibus egit, vt patrem, matremque, fratres, ac sorores ad Baptismum adduxerit. Ad aliud venio non minus mirabile. Diuturno morbo vexatus ethnicus quidam ex optimatibus, cum varias curationes frustra tentasset, suadenti Christiano cuidam, vt ad valetudinem recuperandam, Christiana religione suscepta, ad templum nostrum accederet, aquāmque lustralem ebiberet; paruit ægrotus: statimque in pristinam valetudinem est restitutus. alij præterea morbi complures in his regionibus eadem aqua pelluntur. E

Alius Christianus cum è graui morbo iam prope animam ageret, me accersitum rogauit, vt quoniam essem è Societate Iesv, pro se Dominum deprecarer: sanitatem se cōtinuo recepturum. psalmis septem pœnitentialibus recitatis, magnam ipsius fidem Dominus reddita statim valetudine remunerari dignatus est.

Profectus ex eo loco Gaspar in insulam quandam ad promulgandum Euangelium, incolas plus sexcentos triduo baptizauit, Christianæ fidei præceptis imbutos. quæ res tanto diabolum affecit dolore, vt vnum è Bonzijs eo miserit, qui populo persuaderet, falsa esse quæ Lusitanus concionator docuisset. qua re cognita Gaspar confestim eodem legauit è nostris, qui apertis rationibus aduersarij mendacia redargueret. quæ res Christianos non mediocriter recreauit. F

Haud ita multo post, barbari tres è principibus ciuitatis, communi consilio profecti ad excindendam Crucem in monte à Christianis erectam, vixdum scelere perpetrato, inter se rixari cœperunt, sibiq; inuicem idipsum facinus exprobrare: demum eo rixa peruenit, vt eo ipso in loco, vbi Crux posita fuerat, inter se ex prouocatione dimicauerint: quorum duo postridie manè mortui ibidem reperti sunt: tertius vero nusquam postea apparuit (ablatus à dæmonibus creditur) nec aliud quidpiam de illo auditum est, nisi quod biduo post adolescens quidam repente ab immundo spiritu occupatus palam dicebat: se nimirum esse qui Crucem præciderat, & propterea se in altera vita torqueri acerbissime. quod vbi videre Iaponij, rei occultandæ gratia adolescentem abscondere statuerunt, atq. ita ex oculis nostris euanuit, vt nihil de ipso deinde cognouerimus, incertumque sit, eum ne interfecerint. qui partim hisce de causis, partim quod sexcentos quos dixi neophytos viderent alios idola cremantes, alios in mare proijcientes; concursu ad Regem facto postularunt, vt Gasparem regni finibus pelleret. quibus Christiani cum ex altera parte resisterent, resque iam ad arma spectare videretur; Rex misit qui Gaspari nuntiaret, nequaquam sibi placere eum in suo regno interim: proinde ad Socios sese reciperet. quocirca

in

A in Bungum vbi erat eo tempore Cosmus Turrianus, inde concessit non sine magno quidem animi dolore: quippe qui in spem venisset Regis ipsius ad Dominum traducendi. is enim sæpius Gaspari præsente me dixerat, se animo ac voluntate esse Christianum, & pro Christiano se gerere, quòd præclare intelligeret patriæ superstitiones quantum à veritate distarent.

Valetudinarium & sodalitium, quod Misericordiæ vocant, à Cosmo institutum in vrbe Funaio Regni Bũgensis, ethnici magna cum approbatione suspiciunt: cum enim inter se ex animo ac vere non ament; mirantur in primis, reperiri in toto orbe terrarum, qui pauperes curet, iisque necessaria cuncta suppeditet.

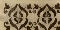
Duo sane admirabilia mihi narrata sunt, quæ in hoc oppido contigere. ethnicus quidam è primoribus ciuitatis ancillam habebat Christianam. atque, vt ethnici ferme Christianos auersantur, conuersus ad famulam, Cur, inquit, tu Christiana es, cum ego sim ethnicus? nisi continuo ab ista religione recesseris, hisce ego te manibus interficiam. Cui serua Dei, non eo consilio se Christiana sacra suscepisse respondit, vt iis mox desertis ad barbaros ritus rediret. tum herus eius perseuerantia cognita, cum mortis minis interdixit, ne ex eo tempore ad Crucem adorandam sese conferret. illa vero diuino fulta præsidio, nihil idcirco ab instituta Crucis latria desistere, quoad eam herus obuiam in itinere factus, B occidit.

Alterum illud est. Paucis ante diebus, quàm ego ad hunc Firandi portum venirem, Sinarum nauis Lusitanum quendam qui apud Sinas in vinculis fuerat, in eundem portũ aduexit. Sinæ aliquot ibidem commorantes cum ad nauim accessissent, vt Lusitanum viderunt; quærere de nauarcho Sina populari suo cœperunt, quo consilio Lusitanum in ea loca perducere ausus esset, cum Rex Firandi sacerdotem Lusitanum ex oppido pepulisset; nisi spoliari se ab Rege naugio vellet, continuo Lusitanum interficeret. Hæc dum agitantur, diuinitus factum est, vt Christianus Iaponius quidam interueniret. is vbi mœrentem Lusitanum aspexit, ad eum confestim accedens, caussa mœstitiæ cognita, manu apprehensum bono animo iubet esse: quantum per suas facultates liceat, nihil ei apud se defuturum. inde perducit domum, ibique hominem habuit quoad vsque nos eo peruenimus. Et sane Lusitanos Christiani tanta beneuolentia prosequuntur, vt in eorum ædes æque liber illis atque in suas ipsorum aditus sit: sed tum præcipue præclarum amoris sui documentum dedere, cum Iaponij facta in eos coniuratione arma ceperunt. quod vbi à Christianis cognitum est, communi statim consensu ad eorum defensionem se vel capitis periculo compararunt: cum ex eis quidam extrema iam ætate, reliquorum domos circumcursaret, hortareturque omnes ad mortem pro Christianis fortiter oppetendam: C quare perterriti barbari, à suscepto consilio destiterunt. Obsecrate fratres carissimi Dominum, vt huius gentis animos ad suos errores ac miserias recognoscendas illuminet. Calen. Decemb. MDLX.

LVDO-

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOCIOS in Lusitaniam.

N ijs litteris, quæ à vobis ad nos assidue perferuntur, insignes amoris erga nos vestri, & caritatis cernuntur notæ. apparet etiam quanto studio teneamini ad nos sublevandos in hæc loca veniendi. hanc plenam pietatis voluntatem, quoniam nos remunerari nō possumus, Dominus ipse pro sua benignitate compenset: quanquam vt amori vestro nos etiam aliqua ex parte respondeamus (quoniam auetis scire quid à nobis in re Christiana geratur) anni huius præsertim acta ad vos perscribere statui.

Balthasar Gagus hoc anno ex Iapone profectus in Indiam, aduersa tempestate retentus, hyemauit in ora Sinarum: atque id fuit caussæ, cur à nobis huiusce anni litteras non acceperitis. Post eius discessum nuntij Meaco allati sunt, Bonziorum in Gasparem Vilelam odium aliquantulum refrixisse. itaq. rursus aures dare cœpisse Euangelio, fierique aliquos Christianos, atque in ijs nobilissimos homines, & in rebus physicis admodum intelligentes. Missæ sunt etiam aliquot à Meacensibus illis neophytis ad Bungenses Christianos epistolæ; quarum vna duodecim circiter paginarum magnam harum regionum Christianis attulit voluptatem, sæpiusque descripta, omnia Christianorum loca percurrit, & simul recitabatur etiam ethnicis. Summa erat epistolæ, sectarum Iaponis omnium (quæ plus vndecim sunt) expositio simul & confutatio, cum religionis Christianæ confirmatione: nec vero pacatas vnquam res Iaponiorum fore, quoad omnes fierent Christiani: atque idipsum multis apertisque rationibus probabatur. Mense Iunio ineunte, ex Gasparis ipsius litteris cognouimus illum iter cepisse ad vrbem Sacaium, quæ bidui distat Meaco; vbi spes magna messis vberrimæ ostendebatur, non modo quòd sit libera, & in primis ampla Iaponis totius; sed multo etiam magis, quòd cum quidam è principibus ciuitatis illuc per litteras inuitasset, ædesque suas ipsi ad Euangelij promulgationem obtulisset. cuius tantum est eius rei desiderium, vt in Bungum etiam certum hominem cum mandatis miserit ad Cosmum Turrianum. Recordabitur, vt speramus, pro sua bonitate Dominus harum gentium, easq; conuertet ad se: nos autem in suo consi mabit obsequio.

Quod ad Bungensem Ecclesiam attinet, quæ nunc quidem est Iaponis omnium maxima; admodum augetur in dies (cœptis adspirante Domino) cum virtus veteranorum, tum etiam tyronum numerus: quorum tanta est pietas, vix vt possim verbis assequi: nonnulla tamen attingam, vt ex ijs reliqua intelligatis. Primum nulla nox præterit (vt mihi quidem videtur) quin verberationes in templo fiant, ac fere semper omnium quotquot ibidem eo tempore sunt. quibus in templo non licet, ij sese intra priuatos parietes cum vniuersa familia verberant. Quotidie, quamuis ningat, Christianis refertum est templum: nec reseratur fere, quin multi reperiantur ad limina præstolantes. Festis autem anni celebrioribus, tanta vis hominum confluit, vt ad multitudinem capiendam vmbracula è frondibus raptim exstructa cum templo continuare necesse sit: atque alij quidem præcipuis anni festis, alij vero diebus Beatissimæ Virgini sacris, alij quintodecimo, alij etiam octauo quoque die Confessione maculas abluunt. Sed Bungensium studium ac pietas

A pietas Quadragesimæ præsertim diebus elucet. res profecto visenda: quippe in singulos an-
nos crescit huius Ecclesiæ religio ac probitas.

In pueris ijs, qui ad nos Christianæ doctrinæ gratia ventitant, aliqui ita parui cernun-
tur, vt nihil pæne præter catechismum eloqui possint: itaque idipsum quod tenent
memoriter, oppido concinunt. Prope templum nostrum duodecim circiter Iaponij pa-
tresfamilias habitant, quorum filij puerique singulis noctibus audito signo salutationis
Angelicæ, ad Crucem conueniunt in ea vicinitate defixam; ibique nixi genibus totam ho-
ram quotidie in Christiana doctrina decantanda consumunt: idque parentũ iussu, quo-
rum tanta est pietas, vt infantibus Christiana rudimenta vna cum lacte paulatim instillẽt,
eosque tenera adhuc ætate nostram in disciplinam domesticam traditos Domino conse-
crent. nec vero parentum pietatem non imitantur liberi; atque vnus præsertim natu ma-
ximus omnium, annum agens tertium decimum; cui super mensam cruciatus Christi Ia-
ponice recitanti, fluunt interdum ex oculis lacrymæ, nulla vultus mutatione. alij vero
eorundem cruciatuum recordatione commoti, pijs Christum liberatorem verbis affantur,
ita suauiter, vt cuiuslibet ferreum quamuis pectus emolliant. Itaque horum quos domi
educamus operam ad conuersionem harum gentium magno nobis vsui fore speramus:
quippe cum Iaponios auditores patria lingua magis quàm peregrina retineat. alios præ-
B terea quinque Iaponios apud nos habemus prouecta iam ætate viros admodum probos:
tres videlicet Funaij, quartum Meaci cum Gaspare Vilela: postremus comes est peregri-
nationis meæ, annum agens alterum & vigesimum, tanta in dicendo suauitate ac lepore
præditus, vt auditorum animos mirabiliter capiat: hæreses vero Iaponicas, multaque de
physicis ita callet, vt hosce philosophos omnes refutet, ac vincat. faxit Dominus, vt eorũ
animis ignem inijciat. Christiani Facatenses, ac præsertim vnus è principibus, Cosmum
missis nuntijs per Deum obtestati sunt, vt eo aliquem è Societate mitteret: velle se opti-
mum templum exstruere, & suis alere sumptibus quotquot è nostris ibi commorarentur;
quod iam fieri cæptum est. hisce de causis, & simul, quod multi Christianorum vici alicu-
ius è nobis aduentum sermonesque iam diu desiderabant, decreuit Cosmus, vt initio Iu-
nij anni MDLXI, ad eos pagos, & loca finitima inuisenda discederem.

Pridie quàm Facatam perueni, aduentu meo cognito Christiani obuiam mihi alij ad
tria passuum millia, alij etiam longius magno cum gaudio processerunt. ego complures
dies in ea vrbe moratus, incolas circiter septuaginta sacro fonte lustraui. in quibus erant
Bonzij duo Iaponicarum legum sane periti, cum alter etiam regius concionator fuisset.
is septem dies mecum disputando, interrogando, quæ dicebam in commentarios referen-
do consumpserat, cum immensa Dei Domini nostri lux ei tandem affulsit, & illius exem-
C plo multorum præterea tenebras dispulit.

In eadem vrbe Facata cum alij complures, tum præcipue duo morbo graui laborantes
diuina ope sanati: quorum vnus paterfamilias tanto capitis dolore torqueri solitus, vt vio-
lentas sibimet manus inferre sæpe tentarit, tertiodecimo die Dei benignitate conualuit. al-
ter erat iunior lepra fœdissima coopertus. is, quòd de Christianis honorifice pieq. senti-
ret, putaretque iuuante Domino sibi per me sanitatem reddi posse, in meum conspectum
adductus est: quem vt vidi, negaui me ei morbo posse facere medicinam: veruntamen ne
plane mœstus à me discederet ipse, quique eum adduxerant, remedium quoddam illi præ-
scripsi facillimum, & post tertium diem ad me redire iussi: ita nitidus redijt, vt nulla un-
quam scabie laborasse videretur. equidem obstupui perspecta hominum fide, aperteq. de-
nuntiaui Christianis, ne sanitatem pharmaco, sed Deo Domino fideique suæ acceptam re-
ferrent: quæ quidem etiam in animos eorum qui morbo liberati fuerant, redundauit. nam
vterque Baptismo petito, & post catechismum impetrato, ad Ecclesiam aggregatus est.
cumque iam discessus mei tempus appeteret, quo æquiore animo id ferrent, spem illis
maturi reditus præbui: quorum duo primores ita obfirmato animo itineris mei comi-
tes esse statuerunt, vt eorum studijs remittere, aut eos de sententia demouere nulla
ratione potuerim.

In exitu Iunij Facata discessimus in insulam Tacaxumam, ambitu passuum sex milliū, D
in ditione viri principis Firandensis, Antonij nomine: vbi cum essent quingenti circiter
Christiani, ethnici tantum octo; ij quoque ad Deum nostro aduentu conuersi sunt. Præ-
est autem eorum institutioni, excellenti virtute vir, qui è Bonzio Christi seruus effectus
est: ædem habent, quæ idolorum antea fuerat, in primis ornatam: cuius vectigali,
itemque eleemosynis quas erogat institutum ibi quoq. Misericordiæ sodalitium, nō mo-
do ipse antistes alitur, sed etiam inopes peregrini, qui illuc sane multi (quod vidi per eos
dies) religionis caussa ventitant. eadem stipis per Misericordiæ sodales rite fideliterque di-
stribuendæ ratio, seruatur etiam in vicina insula Iquicuchi, itemque in cæteris insulis, in
quibus Ecclesiæ sunt. quo fit, vt ad iter in ijs regionibus faciendum, sarcinæ & impedimen
ta minime sint necessaria: quippe, quocunque peruenias, omnia tibi gratis, ac sedulo cō
parantur; maritimo itinere naues, terrestri comites & iumenta: quæ si recuses, iniuriā
videlicet sibi fieri, seque in Christianis officiosis numerari non putant.

Firando cum ad hanc inuisendam Ecclesiam aliquot Lusitani venissent, horum Chri-
stianorum religione, precandi studio, obedientia, amore non modo in sacerdotes no-
stros, sed etiam in omnes eorum vicarios, tantopere delectati gauisique sunt; vt mi-
hi affirmarent, Socios nostros qui in cæteris orbis terræ partibus versantur, si vel par-
ticulam norint eorum, quæ cum his Christianis geruntur, omnes Iaponicã hanc pro-
uinciam expetituros: quod equidem credo: nam vna profecto Christianæ doctrinæ de- E
cantatio multas vobis præ lætitia lacrymas exprimat. quid enim si videatis pueros centum,
ac puellas, bis quotidie catechismi caussa conuenientes, qui paucis ante diebus dicati dia-
bolo fuerant, iam Christianos templū ingredi, aqua lustrali se aspergere, demum ad pre-
cationem rite genua flectere? quid si duobus eorum voce præeuntibus, subsequentes cæte-
ros, doctrinæque præcepta concinentes audiatis? idque tanta cum modestia, ac verecun-
dia, vt oculos semper humi defixos habeant, ac duo illi præsertim, qui voce præeunt (quos
ego de industria non semel, & curiose notaui) & quidem in maximis caloribus, cum fa-
cies eorum sudore manarent, tanta fuere constantia, vt manus, oculos, pedes nunquam
mihi mouere conspecti sint: raptos profunda aliqua contemplatione dixisses. nec vero do-
ctrina tantum decantanda contenti sunt. nam eius quoque explicationem libentibus no-
bis requirunt. Iam vero quanta cum animi vestri voluptate intueamini Iaponios hosce
Christianos positis genibus, manibusq. sublatis, Christum è Cruce pēdentem adorantes,
lacrymis ad solum vsque fluentibus, in tormentorum Domini cogitatione ita demersos,
vt pæne ecstatici videantur? atque hæc quidem in hisce insulis prope desertis. quid de ijs
locis existimandum est, in quibus (vt in Bungo) Sacramentorum est vsus frequens? quæ
cum ita sint; misereat (quæso) vos fratres carissimi harum Ecclesiarum, Deumque cum
gemitibus obsecrate, vt supplementum aliquod è Societate nostra dignetur huc mittere. F
quod si forte nimis diu distulerit, quam vereor, ne qui venerint, paucos superstites è no-
bis offendant: siquidem tres hac æstate magnū vitæ discrimen adiuimus, quam tuetur Do-
minus, vt opinor, quoad alij nobis ad nouā hanc vineam tuendam colendamq. succedant.

Ex ea quam dixi insula, in aliam traieci maiorem, quæ Iquicuqui vocatur. incolas ha-
bet circiter mille quingentos, in ijs Christianos ferme octingentos. ij, quod iam ante de
meo aduentu cognouerant, obuiam mihi nauem cum primoribus aliquot Christianis mi-
serunt: quam vt conscendi, in ipsa nauigatione, tribus passuum millibus ante quam ad in-
sulam peruenimus, Crucem aspexi edito loco positam, quam satis amplo interuallo cir-
cumiens murus, sepeliendis Christianis cœmeterium efficit. vbi descendimus, hu-
manissime excepti, continuo ad salutandam Crucem de more perreximus: inde tem-
plum eorum inuisimus, eleganter ornatum. atque illos in præsentia quidem, ne inopem
plebem non sine iactura ab institutis operibus auocarem, dimisi, concione in matutinum
& vespertinum tempus, puerorum vero catechismo in pomeridianum indicto. itaque
tanti concursus fieri cœpti sunt, vt cum multi excluderentur, aream, quæ ad vestibulum
templi est, storeis pro re nata contegere necesse fuerit. Templum est autem excelso
loco

A loco, lucoque denſo, & ad aſpectum iucundo. in id aſcenditur gradibus, quibus in imis
ſtagnum eſt aquæ, nudis pauperum pedibus abluendis, non ſuperſtitione, vel cęremonia,
ſed ne templi cataſtromata calcata commaculent. Poſtridie quàm huc veni, cæteras quoq.
ſacras ædes luſtraui pulcherrime poſitas, quippe quæ ante id tempus idolorum fuiſſent,
quibus colendis optima loca diligenter exquirebantur: hoc autem tempore æditui Iapo-
nij ſunt illi ipſi qui nuper Bonzij, nunc Chriſtiani appellantur, antea dæmonem,
nunc IESVM Crucifixum ſupplices venerantur, & colunt. Et quoniam ex altero pago
eiuſdem inſulæ ſane frequenti, ad alterius pagi templum trium fere miliarium inter-
uallo Chriſtiani magno ſuo incommodo venire cogebantur; templum ibi quoque exædi-
ficandum curaui, quod paucis diebus multorum ſubſidio, magnaque omnium alacritate
perfectum eſt, tabula picta, cæteroque ornatu ex vrbe Firando illuc aduecto. Chriſtia-
norum animis recreatis, cæleſtique fonte purgatis ijs, qui ad Baptiſmum videbantur ido-
nei; ad alium Chriſtianorum pagum, quem Xixi vocant, ire perrexi, vt eos per Euange-
lium ſolarer, & ſimul vt in æde noua, quæ tum ab ijs ad tectum perducebatur, ſacellum ex-
ſtruendum curarem, Iquicuchenſibus Chriſtianis officioſe nobis in eam rem fabros ligna-
rios ſeptem, aliaque auxilia neceſſaria deferentibus. ibi igitur amantiſsime excepti à Chri-
ſtianis; qui quaſi regem exſpectarent ita ſedulo vias ante purgatas ornauerant, prima lu-
B ce, & veſpere de rebus diuinis diſputare inſtituimus, quo commodius cæteris horis diei
ſacello exædificando vacarent, quod ſumma eorum diligentia paucis diebus eſt abſolutũ.
Catechiſmi deinde cura certo homini tradita, Iram traiecimus eo conſilio, vt Facatam pro-
pediem euerteremur, quod eius peregrinationis ſpatium Coſmus nobis ad Auguſtum
exeuntem vſque præſcripſerat. Iræ, Cruce ſalutata, cum incolis egimus, vt ibi templum
(nullum enim erat) communi conſilio facerent. ad quod nobis Firando ſacræ imagines,
cæteraque neceſſaria ornamenta tranſmiſſa ſunt. nonnullis concionibus habitis, quibus in
fide Chriſtiani ſunt confirmati, Baptiſmoque luſtratis qui luſtrandi ſupererant, Caſun-
gam inde contendimus: vbi tanta nobis hominum multitudo ſeſe obuiam effudit, vt feſti
alicuius diei ſolennis celebritas videretur. Cruce adorata, ad primarium quendam Chri-
ſtianum diuertimus, apud quem nonnullis concionibus habitis, magna omnium volun-
tate decretum eſt templum, in quo ſacerdotes ſacrificarent, ſi qui in ea loca venirent: quo
item Firando neceſſarius ſacrorum apparatus eſt miſſus. Interea dum hic agimus, mihi
grauis homo narrauit Iquicuchi mulierem Chriſtianam ſuadente diabolo, ſiue eius mi-
niſtris, abortus faciendi gratia pharmacum ſumpſiſſe eiuſmodi, vt infantem ipſamq. pa-
rentem necauerit. Huius corpus Chriſtiani, quippe quæ noxa capitali obſtricta migraſ-
ſet, in ipſorum cœmeterio in quo Crux eſt poſita, ſepeliri cũ vetuiſſent; illa poſt aliquot
C dies periculoſe ægrotanti adoleſcenti cuidam Chriſtiano per uiſum, Corpus (inquit) meũ
ſacra ſepultura prohibitum eſt illud quidem: ſed ne idcirco me Chriſtiani damnatam exi-
ſtiment: nam ante quàm è vita diſcederem, Dominus contritione mea lacrymiſque pla-
catus eſt. quibus rebus Chriſtiani ex adoleſcente cognitis (namque is deinde conualuit)
valde animati ſunt.

Ex eo loco rurſus ad pagum Iquichuchi, atque inde, ſpe reditus Chriſtianis relicta, Firandum diſceſsi ad quædam ſacrorum inſtrumenta accipienda, quæ nobis Luſitanorum nauis aduexerat.

Firandum vt venimus, nauarchum Luſitanum allocuti, ad Antonium diuertimus ſtatim, qui cum vniuerſa familia nos peramanter accepit, detinuitq. ad multam noctem nonnulla de officij religione percontans: poſtridie nauarchum adiui, vt permagnam tabulam pictam in naui proponeret Chriſtianis viſendam, quos in proximum Dominicum diem (quod eorum commodo fieret) ad concionem ſimul & ſpectaculum, dimiſsis per agros nuntijs, euocauimus. interea nocturnis hortationibus cum cæteri Chriſtiani in fide animati ſunt, tum ethnici circiter quinquaginta ad Baptiſmum adducti: in ijs, e proceribus quidam Antonio non inferior. Et quoniam Firandi ſacra ædes erat nulla, petijt nauarchus ab Rege, vt in area noſtra excitare liceret ædiculam, quo Luſitani qui verſabantur

sibi nonaginta, religionis caussa conuenirent; eidemq. Firandenses Christiani deinceps vterentur. cui Rex se deliberaturum respondit. ea erat dissimulata negatio. itaque id vbi resciuimus, apud Christianum in area nostra habitantem priuatum sacellum exstruere, atq. adornare constitui. quod ille tanta animi alacritate studioq. recepit, vt ædium duarũ quas possidebat alterius, vltro mihi optionem daret, seque custodem fore profiteretur. igitur, Antonio præsertim operas & cætera necessaria benigne suppeditante, paratũ oratoriũ est, & omnibus rebus instructũ, in quo singulis noctibus Litaniæ & sacri sermones habebãtur. vbi Dominicus dies aduenit, è pagis insulisque finitimis ingens Christianorum multitudo confluxit tum ad verbum Dei audiendum, tum vero ad sacram visendam imaginem, positam, vt dicebamus, in naui, loco peristromatibus, vexillis, virentibusque arborum ramis ornato. referta iam spectatoribus naui, cum perorassem; eos omnes nauarchus, quod longe ab domibus suis abessent, liberali cibo, potuque refectos dimisit. D

Iam dies obrepserat, quo die mihi in Bungum redeundum esset: quocirca sacra tabula ex oneraria in nauiculam translata, vt inde Facatam deueheretur; Christianos Iquicuchenses monui, me sabbato proximo (vt promissa facerem) ad eos ex itinere venturum, & inde postridie vespere profecturum: qua illi re audita, parata naui continuo ad me deducendum venerunt. sub noctem conscendi, comitibus pijs aliquot Lusitanis, qui me rogauerant, vt mecum se ad illas Ecclesias inuisendas venire permitterem. Descendentibus nobis ad littus obuiam prodiere Iaponico more cum facibus multis: eodemque comitatu ad templum venimus, vbi nos magna populi multitudo cum pueris exspectabat. Concione habita, & puerorum catechismo peracto, quod iam intempesta nox erat, plebem dimisi, maneque postridie (Dominicus erat dies) post concionem incolas circiter tredecim Christiana doctrina iam institutos baptizauimus. Inde profecti, magna in itinere ac varia incommoda molestiasque pertulimus. Nam & mari, paruis lintribus, ijsque monoxylis, vastos interdum sinus præcidere sumus coacti, vixq. imminentium piratarum manus effugimus, qui captos homines diu multumque vexatos in seruitutem diuendunt; & terra, iumentis consulto relictis, lutulenta via atque teterrima cingulo tenus cœno demergebamur: quæ tamen sordes occurrentibus passim riuis eluebantur. Accessit ad hæc, assiduum pæne profluuium sanguinis, quo sane grauiter acerbeque vexabar. Sed eas omnes difficultates, Christianorum erga nos studium caritasque compensabat egregia: cũ & hospitij commorationisque nostræ mercedem constanter ac benigne respuerent: & abeuntes, viatico omnibusque rebus necessarijs liberaliter instructos vberrimo fletu prosequerētur: &, quod longe admirabilius est, impressa à nobis humi vestigia ipsa; obstupescentibus rei nouitate ac miraculo qui mecum aderant Lusitanis, oscularentur. Verum, ne longior sim, modum epistolæ faciam, si vnum addidero, ex quo facile iudicare possitis, quanta sit Iaponicæ gentis ac nominis ad humanitatem religionemque propensio. Cum fessus è via, morboque pæne confectus, in quodam ethnicorum oppido substitissem; tametsi nullum erat desiderium cibi, tamen ne plane deficerem, oryzam reformidans, putridaque piscium salsamenta (hæc enim incolarum cibaria sunt) misi qui oua coëmeret. is autem mihi mox oua cum ipsis nummulis retulit. Caussam quærenti, respondit, incolas oua, quod dies ille festus ipsorum esset, vendere noluisse: quòd ægroto quærerentur, dono dedisse. Denique in Bungum ægre peruenimus: ibi quanquam à Cosmo, ac Socijs amantissime acceptus, humanissimeque tractatus, vix tamen adhuc è diuturna ægrotatione conualui. Vos clementissimum IESVM obsecrate fratres, vt mihi ad se perfecte colendum vires animumque suppeditet, è Bungo. Cal. Octobris. MDLXI. E F

COSMVS

A

E SOCIETATIS IESV LITTERIS IN EVROPAM de obitu Consalui Sylueriæ Lusitani.

ONSALVI Sylueriæ nostri felicem obitum hac epistola persequemur. Is circa initium anni MDLX. cum Socijs duobus Goa discessit in regna quæ dicũtur Inhambanis & Manomotapæ, vt nationibus illis Euangelium nuntiaret, quod concionatorum inopia nunquam probe cognouerant. Vt primũ Inhambanem attigere, morbo corripiuntur ita graui, vt Cõsaluus natura valentissimus, oculorum acie vehementer hebetata fractisque viribus, propemodum extinctus sit. Vbi paulo
B melius habuere, ad vrbem regiam Tongen iter intendunt. ibi Regem vna cum vxore, sorore, liberis, cognatis, regniq. proceribus, populo denique pæne toto intra paucos dies magna omnium gratulatione atque lætitia sacro fonte lustrarunt. Rex Constantini, Regina Catharinæ, soror Elisabethæ nomen assumpsit. Inde Consaluus rei Christianæ caussa relictis apud Regem Socijs, Manomotapam ire pergit. comitabantur amici Lusitani sex. oram vnica biremi legebant. Mosambico insula superata, vix ad Masutæ fluminis ostium, leucas nonaginta processerant, cum atrox coorta tempestas, Consalui deprecatione repente sedatur atque comprimitur. Inde ex scensione facta, die qui fuit Diuo Hieronymo sacer, plicatilis ara in ipso littore ad sacrificium excitatur, ita vehementi Solis ardore, vt calceati Lusitani, terræ calorem ferre vix possent. Consaluo autem inter sacrificandum eruperunt ex toto capite pustulæ: quas cum ad curandas medicamenta nequaquam deessent, præclaro sui ipsius odio incensus ille cuncta repudiauit, seque naturæ dumtaxat sanandum permisit, ac tempori. Triduũ ibi morati, tranquillo mari prouehuntur ad Colimanem fluuium. eo resfantibus iterum ven-
C tis ægre subuecti, ad Mingoaxanem Giloæ regem veniunt amicum Lusitanorum: à quo benigne ac liberaliter accepti, facta etiam promulgandi Euangelij potestate, diutius tamẽ ibi non substitere, quod ad Manomotapæ Regem festinarent, quo vno ad Christum adiũcto, finitimos reges longe viribus atque auctoritate inferiores ad Christum deinde facile perduci posse confiderent. Hinc ad amnem ingentem tendunt Cuamam, leucas à Sofala triginta, ex quo rursus in Lindem proximum sinum periculosa procella compulsi, tredecim ibi stetere dies. Ab Linde cum ad Cuamam denuo peruentum esset, in ipso introitu fluminis re diuina peracta Consaluus à Lusitanis comitibus petijt primum, vt quoniam fines Manomotapæ ingredi inciperent, totum legationis suæ negotium Domino suppliciter commendare ne grauarentur: deinde vt æqui bonique facerent, si reliqua tota nauigatione se, vt precibus vacaret, ab eorum conspectu atque consuetudine remouisset: in rebus præsertim grauioribus, consulto potissimum Deo exoratoque opus esse. tum iubet in certa nauigij parte velum sibi prætendi. in eo recessu octo ipsos dies ita delituit, vt semel tantum quotidie tosti ciceris pugillo, & exiguæ haustu frigidæ sese reficeret, & quicquid à precatione supererat temporis, in euoluendo libro consumeret, qui scriptas sanctorum continebat vitas.

Octauo igitur die, cum ad Senam (qui terminus nauigationis erat), venissent, vicum

ſane frequentem; ibi deſcenſum eſt, nuntiuſque à Conſaluo ad Regem de ſuo aduentu in D
intima regni miſſus. à quo dum reſponſum exſpectat, interim Chriſtianos aliquot inqui-
linos à peccatis per confeſsionem abſolutos, à turpi concubinarum conſuetudine ad ſacras
nuptias legitimaſque traduxit, catechiſmum publice docuit, & è Luſitanorum ſeruitiis
ibidem capita fere quingenta baptiſmo luſtrauit: Regem etiam Inhamioris, Regis Mano-
motapæ ſtipendiarium, tribus paſſuum millibus à vico Sena, cum aliquoties adijſſet, co-
hortationibus ſuis ita permouerat, vt ſe vna cum vxore & liberis, libentiſsime Chriſtia-
num fore profiteretur. Sed Conſaluus, partim quòd non haberet quem apud illum cate-
chiſmi cauſſa relinqueret, partim etiam ne Manomotapæ Regis offenderet animum, ſi
prius ſtipendiario quam ipſimet Chriſtiana ſacra impertiſſet, Inhamioris Regem vt po-
tuit conſolatus, hortatuſque vt ipſe cum ſuis Dei bonitate fretus in ſuſcepto conſilio per-
maneret; totam rem in tempus aliud diſtulit. Iamque alter effluxerat menſis, cum Anto-
nius Caiadus Luſitanus, qui morabatur in vrbe Regia Manomotapa, legatus à Rege ad
Conſaluum aduenit Manomotapam perducendum. Conſaluus ſacrorum ornatu cum
ſacrato lapide & calice in ſarcinam colligato, ſublatoque in humeros, ſe in viam dedit.
Cum ad fluuios ventum erat, qui multi in ea regione ſunt, ſi quidem vado ſuperari poſ-
ſent, quamuis ad iugulum vſque pertingerent, tranſibat, manibus elata ſeu capite ſarcina:
ſin minus, vaſi ligneo impoſitum peramplo Conſaluum, natantes ipſi propellenteſque E
traijciebant Caſres, quo nomine gentes eæ appellantur. ſub noctem natalem Domini ad
Chetuchin pagum haud longe à Manomotapa ventum eſt, factumque ter ſacrum ſumma
Luſitanorum animi voluptate. Inde Natalium feriarum octaua, cum vrbem Manomota-
pam introiſſent, miſit confeſtim Rex qui Conſaluũ cum muneribus viſeret, auri pondere
ingenti, bobuſq. permultis, & famulatu ad miniſteria quotidiana: quippe qui de Luſita-
nis mercatoribus iam ante cognouerat, Conſaluum non modo vitæ ſanctitate virtuteque
præſtantem, ſed etiam generis claritate ac nomine in primis eſſe conſpicuum. Conſaluus
gratijs actis, muneribuſque repudiatis, ex ipſo legato Regem cogniturum eſſe reſpondit,
quod genus auri, quaſue diuitias quæſiturus in ea loca veniſſet. Obſtupuit ea animi ma-
gnitudine Rex, venientemque ad ſe deinde Conſaluum tanta gratulatione & ſignificatio-
ne honoris excepit; quanta neminem vnquam antea. Nam & in ipſa penetralia, quo nul-
li eſt aditus, introduxit; & aſsidente matre, conſidere Conſaluum etiam in tapete iuſsit,
Antonioque Caiado è conclauis ianua interprete adhibito, Rex quattuor continuò ſciſci-
tatur, quot fœminas, quid auri, prædiorum, bouum denique vellet, quos incolæ non
minoris quàm aurum ipſum æſtimare dicuntur. Cum nihil ſe præter ipſum Regem re-
ſpondiſſet optare; conuerſus ad interpretem inquit Rex: Profecto neceſſe eſt, qui nihil
horum accipiat quæ à cæteris tantopere adamantur, longo interuallo à reliquis diſtare F
mortalibus. & nihilo minus ad extremum multa benigne pollicitus, amantiſsimis verbis
Conſaluum ad hoſpitium remiſit. Ibi dum ille mane rem facit diuinam, è principibus
quidam prętereuntes cum è foribus aſpexiſſent in ara propoſitam perelegantem MARIAE
VIRGINIS imaginem, quam in tabula depictam ex India Conſaluus aduexerat, ſpecie
decepti ad Regem deferunt, Conſaluum egregia forma puellam apud ſe habere, hortatur
vt ab illo depoſcat. Nec mora: mittit ille, qui Conſaluo renuntiet, audiſſe ſe, illum vxorē
ſecum adduxiſſe: vehementer cupere, vt eam ſibi ſiſtat. Tum Conſaluus tabulam pre-
tioſa veſte inuolutam ad Regem affert. Cuius deſiderium quo magis exacuat, præfatur
illam eſſe effigiē matris Dei, cuius in ditione ac poteſtate ſint omnes Reges, & Imperato-
res orbis terræ totius: ac tum denique tabulam aperit, Regis quoque matre præſente. Rex
imaginem veneratus, Conſaluum etiam atque etiam obſecrat, eam ſibi largiatur, domi
habere ſe velle. Libenter vero Conſaluus annuit: quin etiam ipſemet in regio cubiculo
collocat, ibidemque quaſi ſacellum quoddam precandi cauſſa periſtromatis pretioſis exor
nat. Narrant qui inde venere Luſitani, noctibus deinceps circiter quinque, Reginam
cœli ea ipſa ſpecie quam tabula oſtenderet, diuina circumfuſam luce, ſuauique ſplendo-
re fulgentem, auguſtiſsimo ſimul ac iucundiſsimo aſpectu, dormitanti Regi aſtitiſſe, quod

A ille mane matri narrabat, rei nouitate vehementer attonitus, itemque Luſitanis, qui ſtatim id Conſaluo renuntiabant. Poſtremo Rex Conſaluum ipſum accerſit, ait ſe mirum in modum angi, quod ſermonem Reginæ eius quæ ſecum ſingulis noctibus loqueretur, non intelligeret. Cui Conſaluus cum eam eſſe linguam diuinam dixiſſet, quam nemo noſſet, niſi qui ſacro ſanctis eius Reginæ filij legibus pareret, quippe qui DEVS eſſet, generiſque totius humani redemptor; Rex in præſentia quidem, ſi minus verbis, vultu certe ac ſignificatione ſe Chriſtianum velle fieri oſtendit: bidui deinde ſpatio interiecto, per Antonium Caiadum Conſaluo aperte denuntiat, certum eſſe ſibi matrique Chriſtiana ſacra ſuſcipere; proinde ad ſe baptizandum quamprimum veniret. Conſaluo tamen dies aliquot ſuperſedere ſatius viſum, dum Rex Chriſtianæ fidei præceptis ac rudimentis imbuitur. quibus, cum ſatis iam operam dediſſe videretur, quinto circiter & vigeſimo poſt aduentum ſuum die Conſaluus Regē ſimul & matrem non ſine ſolenni pompa & gratulatione baptizat. Regi, Sebaſtiani: matri, Mariæ nomen eſt inditum. Eo ipſo die Rex Conſaluo, quoniam aurum reſpueret, boues centum donauit: ille ad Antonium Caiadū miſit, vt in fruſta diſſecti diſtribuerentur in pauperes. Quam eius liberalitatem ac beneficentiam populus ingenti cum admurmuratione ſuſpexit. Regem imitati trecenti ferme è regni proceribus, Chriſto ſeſe pariter addixere. Hi nunquam à Conſalui latere

B diſcedebant. adferebantur etiam dona Conſaluo: lac, oua, butyrum, hœdi, aliaque id genus: quæ ille nec aliud genus carnis omnino guſtabat; cocto dumtaxat milio quodam exiguo, herbiſque, & ſylueſtribus victitans pomis. Iamque ſpectata vitæ morumq. ſanctimonia ſtudioque ſalutis humanæ, tantam ſibi ſummorum infimorumque beneuolentiam conciliauerat, tantoſque in omnium animis effecerat motus, vt in Chriſtianam religionem vniuerſa multitudo videretur incumbere; cum à Mahometanis quattuor potentibus & callidis viris, & apud Regem gratioſis, Conſaluo parantur inſidiæ. Auctor conſpirationis fuit Moſambicanus Minguames nefariæ ſuperſtitionis antiſtes, ſiue, vt ipſi appellant, Cacicius. ij Regi partim coram ipſi, partim per idoneum internuntium valde ſibi dolere demonſtrant, quod tantum in capitis regnique diſcrimen vltro ſe ipſe demiſerit, Conſaluum, cui tantum fidei & honoris habeat, miſſu Proregis Indię, terræque Sophalæ regulorum, ad explorandum Regis ſtatum, ſolicitandoſque ad defectionem populariū animos aduenisse, vt motibus excitatis ipſi deinde infeſto exercitu ſubſequuti, Regem opprimant. Addunt inſuper fabuloſa portenta, Conſaluum magum eſſe teterrimum omnium, & ſagaciſſimum, varia veneficia ac medicamenta ſecum attuliſſe ad incolarum animos occupandos, Regemque mactandum. quicunque caput ſuum aqua perfundi pateren tur, conceptis præſertim verbis Langariorum (ſic enim Luſitanos vocant) à Conſaluo

C pronunciatis, confeſtim volentes nolentes in eius poteſtatem venire: id ipſum alibi contigiſſe. proinde videret etiam atque etiam Rex quo progrederetur, cui ſe ſuaque crederet. Si Conſaluum abire permittat incolumem, fore vt ciues mutuis inter ſe cædibus amentes atque lymphati miſerandum in modum graſſentur atque concurrant. Hiſce aliiſque mendacijs onerato Regi, adoleſcenti præſertim, ac matri, facile perſuaſum eſt, vt Conſaluum primo quoque tempore interficiendum curarent. Nec dum ea conſilia eruperant, clandeſtinis agitata colloquijs; cum ad Antonium Caiadum Conſaluus, haud ignaro (inquit) mihi, nec imparato, mors inſtat ab Rege. Caiado autem ita incredibilis viſa res, vt ſubridens prorſus negaret. iamque dies aduenerat necis, vel vitæ potius, qui dies natalis erat idem D. Suſannæ Virginis martyriſque; Conſaluus ab Antonio magnopere petit, vt Luſitanos duos treſue ad ſe confeſtim accerſat. Confeſſionem (inquit) illorum tuamque ſimul excipere, & ſacra Euchariſtia hodierno die reficere vos omnino conſtitui: nec enim poſtea potero. Hos ille dum abſentes euocat, Conſaluus ad meridiem vſq. præſtolatus, cum non adeſſent, conſecratas conſumpſit hoſtias duas: factiſque eodem die Chriſtianis circiter quinquaginta, veſtem ad corporis cultum, roſaria ad precandum diuiſit. Luſitanos vero ſub veſperam redeuntes, confeſſionis Sacramento, quoniam Euchariſtiæ nō licebat, purgatos, mira vultus hilaritate animique tranquillitate animabat inſcios quid

ille conditum haberet in animo. Iisdem sacrorum apparatum dat in ædes Antonij deferendum. ipse linteatus cum effigie Christi ad Crucem affixi, domi remansit, reuertentiq. rursus Caiado, pectus hominis manu leniter apprehendens, Antoni Caiade (inquit) profecto paratior ad mortem obeundam ego sum, quàm ipsimet inimici ad inferendam: Regi autem ac matri libenter ignosco. Mahometanorum quippe artificijs ac dolis inducti sunt. Hæc ille serena facie atque hilari cum dixisset, Antonius ab eo digressus, tametsi vix fieri posse putabat, vt Rex tam nefario scelere sese obstringeret; tamen, quoniam ex recenti quodam sermone, eius animum exulceratum, contra quàm existimasset, offenderat; famulos duos ad Consaluum custodiendum ea nocte misit, à quibus ea quæ sequuntur, accepta sunt: Consaluum, cum secus diuersorium in area ad multam noctem, quasi è corporis custodia exire gestienti mora nimis longa videretur, ita citatis gressibus ambulasset, oculis semper intentis in cœlum, manibus modo sublatis ad sidera, modo Crucis in figuram extensis, ducens ex intimo corde suspiria; suum denique tugurium subiisse, fusisque precibus coram Christi signo, quod vnum solatium illi supererat; in arundineum stratū decubuisse, & in somnum incidisse iustorum: id enim ex insidiis conspicati satellites octo circiter, illico irrumpunt: in ijs barbarus nobilis nomine Mocrumes, qui sæpe cum Consaluo conuiuium inierat, iacentis pectus opprimit insidetque, arreptum inde pedibus & brachijs, humo tollunt alij quattuor: duo reliqui collo injiciunt funem, quo vtrinque adducto, Consaluus expressam ex ore naribusque magnam sanguinis copiam effudit, & spiritum simul Domino reddidit. Tum vero CHRISTI simulacro sacrilegis manibus comminuto, defuncti corpus reste ligatum, attractumque interfectores in præterfluentē Monsengessem deijciunt, ne videlicet (quod Mahometani confinxerant) cadauer ipsum tam malefici hominis sub dio relictum veneni sui tabe cunctos inficeret. Hunc habuit exitum pia Consalui legatio: quo sublato, Rex eadem sæuitia percitus Christianos pariter quinquaginta, quos ille extremo die suo pepererat, magistri donis exutos iubet occidi. Id simulatque cognitum est, regni proceres, quos Encoses vocant, rei atrocitate permoti consensu adeunt Regem; &, si hominibus (inquiunt) hisce mors idcirco debetur, quòd aquam infundi capitibus suis à Consaluo permiserint; eadem & omnium nostrum, & vero tua quoque causa Rex est omnibus vno eodemque leto occumbendum. Qua denuntiatione repressus Regis furor cū aliquantulum resedisset, cum biduo post Lusitani quoque conueniunt, docent quàm graui scelere sese obligauerit: terrores insuper addunt, nō Deum modo indignam innocentissimi viri necem debitis pœnis, sed etiam homines ipsos nobilissimi, bello atque armis vlturos. Ad ea Rex diligenter excusare sese, culpam in suasores impulsoresque reijcere, magnum perpetrati facinoris dolorem ostendere, denique vt factis verba consentiant, è quattuor consiliarijs duos confestim interficit: nam reliqui duo, quorum alter fuit princeps nefarij consilij Minguames, rem odorati, mature diffugerant: qui tamen quod summa diligentia conquirebantur, nequaquam euasuri potentissimi Regis manus existimabantur. Hisce rebus perlatis in Indiam, Antonius Quadrius noster, id ipsum vehementer optāte Prorege, idoneam nauigandi tempestatem exspectabat, vt Socios aliquot Manomotapam mitteret ad cæpta promouenda, quæ felicem omnino progressum habitura sperabant, eius Ecclesiæ fundamentis tam innocenti castoq. sanguine positis.

Nobis interea, carissimi fratres, omni cultu & obsequio propitiandus est Dominus; ac præter cæteros ipse quoque Syluerià suffragator adhibendus, vt pari spiritus ardore succensi, deuotas Christo animas, Dei gloriæ & salutis hominum causa tandem aliquando fundamus. Goæ.

GASPA-

A

GASPARIS VILELÆ AD SOCIOS.

NNO superiore, Cosmi Turriani missu, è Bungo discessurus Meacũ, de mea profectione feci vos per litteras certiores. Nunc, quoniam id fore vobis gratum atque iucundum existimo; ea persequar, quæ mihi ex eo tempore contigerunt: vt cum Deo Domino gratias agatis; tum fratrem hunc vestrum à vestra consuetudine tanto locorum interuallo disiunctum, supplicationibus vestris adiuuandum intelligatis.

B Anno igitur à Virginis partu M D L I X, comite Christiano Iaponio, Laurentio nomine, probo iuuene, & linguæ huius rerumq. peritissimo, nauigium ethnicorum conscendimus: iter autem nostrum (quod facile iudicari potuit) aduersarius multis rationibus impedire conatus est. primum enim ipso nauigationis initio, tanta repente malacia ac tranquillitas exstitit, vt nauis loco moueri non posset. Tum barbari vt muneribus pacem ventumque à Dijs obtinerent, stipem singillatim à vectoribus corrogare cœperunt. Vbi ad me ventum est, negaui me vnius Dei conditoris cœli terræque cultorem, in quo spes meas omnes haberem repositas, quidquam in ipsorum delubra collaturum. quo illi responso adeo excãduerunt, vt eius incommodi caussam apud me residere, ac proinde me in mare proijciendum esse affirmarent. Hic nos ad Deum mente animoque conuersi: cuius beneficio infla ri vela mane postridie cœpta sunt. Sed cum aliquot passuum millia processissemus, aduerso vento rursus retenti, quatriduum stare coacti sumus. Tum vero barbari plane in nos caussam eius rei conferre, verbisque & significationibus conceptam iram ostendere: quæ tamen Domino miserante cohibita est. Denique ad portum quendam delati, ibiq. decem dies tempestate coacti subsistere, communi sententia decreuerunt, nequaquam nos secum ex eo loco auehendos: & ipso quoque nauarcho in eam sententiam adducto, nos descen-

C dere coegerunt: quem tamen, cum aliam nauem nullam in eo portu offendissem, precibus placatum, inuitis omnibus perpuli, vt me vltra eum locum passuum sex & triginta millia deferret. Et quoniam nauarcho vlterius progrediendum non erat; barbari circum naues quotquot in eo portu erant circumcursare statim incipiunt, & gubernatoribus aperte denuntiare, si prosperam optent nauigationem, nos omnino reijciant: ita cunctis abeuntibus, nos in littore sumus relicti: sed paulo post diuinitus alio confestim nauigio appulso, tam feliciter nauigauimus, vt portum citius ijs qui ante nos soluerant (cum etiam aliquot eorum in piratas incidissent) sine vllo periculo tenuerimus. Tum denuo instare barbari, & nauicularijs persuadere conati sunt, ne porro nos ad vrbem Sacaium veherẽt: sed frustra. etenim incolumes eo peruenimus quarto Idus Sextileis: qui dies quoniã Diuo Laurentio erat sacer, ipsum Christi martyrem, eius nationis patronum asciuimus. est autem vrbs Sacaium perampla, plurimisque ac pecuniosis mercatoribus frequentissima, fuitque legibus ac moribus more Veneto gubernatur. Hic nos ex itinere aliquantulũ recreati, ad montem contendimus Frenoiamam, ab vrbe Meaco passuum millibus decem & octo. mons autem est permagnus: habitatur à Bonzijs, & caput est regni, ad cuius radices iacet lacus plenus piscium, passuum nonaginta millia in longitudinem, vnum & viginti in latitudinem colligens, quem multi confluentes efficiunt amnes. in eius littore locus est

ad

ad montem pertinens cœnobijs plus quingentis visendus, multis alijs bellorum iniuria de- D
letis, quæ quondam trium millium & trecentorum summam implesse dicuntur. Hæc au-
tem cœnobia Bonzij variarum habent sectarum, bipedum superbissimi: ac cæteri quoque
montis incolæ ad litteras natura propensi videntur, in quibus (vt opinor) excellerent, si se
ad Christianam religionem adiungerent. ijs nos Euangelij lumen inferre conati, nihil
profecimus, & nemo nobis aures, præter senem quendam Bonzium, dedit: cui, & simul
discipulis eius aliquot, demonstrauimus vnum esse Deum opificem rerum omnium, ani-
mosque hominum esse immortales. tum ille mihi in aurem insusurrans, orationem meã,
quamuis placitis Iaponiorum aduersaretur, plane sibi probari dixit, & præsertim quæ de
animorum æternitate à me fuerant disputata: sed quominus Christi sacra susciperet, se
Bonziorum metu, capitisque periculo deterreri. vbi igitur frustra nos laborare intellexi-
mus, inde profecti, paucis diebus Meacum hyeme tum ineunte peruenimus: est autem
vrbs perampla, tametsi maior olim fuisse traditur, cum esset eius longitudo passuũ vnius
& viginti millium, nouemque latitudo: Hanc montes editissimi cingunt: quibus in imis
ingentia vbique & opulenta cœnobia, atque ædificia antiqua cernuntur: quanquam sedi-
tionibus & incendijs vna cum ipsa vrbe, magna ex parte disiecta & excisa; vt, quod nunc
vrbis incolitur, priscæ magnificentiæ tenuis quædam velut imago esse perhibeatur. Regio
est in primis frigida, partim ex copia niuium, partim ex arborum cæduarum inopia. Ste- E
rilis autem adeo, vt raphanis, rapis, malis insanis, & leguminibus vulgo vescantur.
hæc autem ciuitas dicitur quondam religione ac litteris floruisse: cuius rei argumen-
tum etiam illud afferunt, quod ex eadem vrbe monteque omnes Iaponiorum sectę mana-
uerint, quarum principes ac magistri in his locis sibi in hoc vsque tempus sedes ac domi-
cilia collocarunt. Meaci igitur, conducto hospitiolo, cum nemo fere ad nos ignotos
adhuc, & obscuros audiendos accederet, mihi faciendum existimaui, vt primum omnium
Regem siue Imperatorem honoris caussa inuiserem, vt eo beneuolo, propitioque vtere-
mur: deinde sumpta Cruce, in mediam viam ex ædibus prodiens Christum palam prædi-
care institui. quas ad voces ingens continuo populi multitudo conuenit, alij rerum noua-
rum studio, alij etiam cauillandi atque irridendi. Quorum interrogationibus cum ita
Deo adiuuante responderetur à nobis, vt ipsorum rationes plane infirmari ac refutari cõ-
staret; aduentus nostri fama totam vrbem ita peruasit, vt omnium sermone celebraretur:
partimque improbaretur nostra doctrina, partim etiam defensores aliquos inueniret. Bõ-
zij quidem furentes circumcursare vicos, plebem in nos incitare, Euangelium probris
maledictisque proscindere, falsis etiam testibus criminari, nos carnes humanas vorare, re-
pertaque domi nostræ ossa cadauerum: alij denique nos hominum specie dæmonas dice-
re: hortari etiam vicinos, vt nos finibus pellerent: ædiũ vero domino exprobrare, quòd F
nos in suis tectis morari pateretur: qui ipsorum dictis impulsus, mihi renuntiari iussit,
vt confestim migrarẽ: cumque incertus quo me reciperem, haud ita continuo paruissem;
stricto gladio in me impetum fecit, quamuis intelligeret, si me occidisset, se vel patrijs le-
gibus capite punitum iri, vel eius ignominiæ vitandæ caussa, mortem Iaponico more sibi
vltro esse oppetendam. Ac meus quidem quis tum esset animi sensus ac status, cum im-
pendentem mihi è barbari manibus ensem aspicerem, existimare potestis ipsi. Et sane mi-
hi affirmanti credite fratres, permultum interesse, vtrum quis mortem apud se tacitus me-
ditetur & cogitet, an oblatam sibi propius intueatur ac cernat. Ego me (ad quem enim
confugerem?) Domino totum commendaui ac tradidi, cum vna me res eo tempore so-
laretur, quòd inter eos terrores minasque, verbum Dei in hac vrbe, quæ omnium Iapo-
nicarum superstitionum est parens, disseminari & crescere intelligerem. Eo periculo per-
functus, cum iam aliquot Christianos fecissem, iniquorum furori concedere, & in alias
ædes migrare constitui, quas nobis vini propola quidam exhibuit perincommodas, quip-
pe quæ Ianuario mense in magna niuium copia, frigoribus maximis, & parietibus, & om-
ni alio munimento carerent. Hic nos maiore etiam animo cœptis institimus, Dei benefi-
cio parati, vitam, si opus esset, in Christiana caussa profundere. iamque & è ciuibus plu-

A re, iamq. & è ciuibus plures, & è paganis permulti Christo nomina dare non dubitabant,
quãuis ob idipsum vulgo despicerentur;& Bonzij,quamuis aliqua ex parte placati,nondũ
tamen calumnijs ac maledictis nos lacerare desisterent, quinimmo ne uspiam consistere no
bis liceret, communi consilio emptores ab eius taberna qui domum nobis locauerat, auo-
care cæperunt: quo ille permotus incommodo, sæpius egit mecum, vt inde migrarem:
sed tamẽ solitudinem nostram miseratus, quòd nullus præterea foret nobis in vrbe locus,
tres menses de habitatione commodare decreuit. quo temporis spatio multa frigoris, labo-
ris, valetudinis incõmoda non solum æquo, sed etiam libenti animo (Domino auxilian-
te) pertulimus. Iamque æstas appetebat, cum Regem rursus adiuimus, vt nobis in vrbe
tuto manendi faceret potestatem. ac, tametsi obtrectatores non defuere, feliciter tamen
diploma statim abstulimus, mortis proposita pœna, si quis nos aut iniuria affecisset, aut
quo minus suscepto munere fungeremur, impedire ausus esset. Ea re & iniquorum im-
petus retardati, & Christianorum numerus ita auctus est, vt necesse fuerit perampla domo
ad eam rem coëmpta templum instruere, quo non Christiani solum, sed etiam ethnici cõ-
fluebant. quorum alij se ad Ecclesiam aggregabant, alij cum verba nostra vehemẽter pro-
barent, Baptismi tamen petitionem se differre dicebant, quoad latius res Christiana pate-
sceret. Annum iam in opere versabamur, meliusque res ibat in dies, cum perpetuus ille
B hostis bonorum omnium, Bonzios, aliosque barbaros impulit, vt magna pecuniæ vi in
commune collata magistratus corrũperent: qui muneribus deliniti inscio Rege nos sum-
ma cum ignominia exterminassent vtique, nisi cognita re ethnicus quidam primarius, vir
bonus, & nostram caussam apud Regem agere solitus, nocte antequam domum nostram
irrumperent inimici, me per nuntium monuisset, vt Bõziorum rabiem in præsentia de-
clinarem, meque in arcem quandam suam ad sextum decimum lapidem ab vrbe, reciperẽ.
Consilio à Christianis probato, magna eorum manu, ea ipsa nocte ad arcem vsque dedu-
ctus, fere quatriduum latui. Sed cum iam res postulare videretur, ne diutius abessemus,
Meacum occulte regressi, ad Christianum quendam diuertimus. quo tempore varius erat
de nostro discessu populi rumor: cum alij iniuria, alij iure optimo nos oppido pulsos di-
cerent. Christiani vero clam eo ventitantes, quibuscunque rebus poterant, consolari nos
& iuuare conabantur: quorum operâ quattuor mensium inducijs impetratis, vt interea de
nostra mansione, vel profectione ageretur; in publicum magna omnium bonorum grà-
tulatione prodiuimus, neque ita multo post sacra ædes nobis est restituta. Quæ dum ge-
runtur, ad Regem delatum est, contra ipsius edictum quàm iniqui in nos Bonzij ac magi-
stratus fuissent. qua re permotus, multo nobis in posterum diligentius cauit. aduersarij
vero fracti ac debilitati non modo nos vltra vexare destiterunt, sed etiam facta iam nobis
C libera commorandi potestate, nonnulli fauere visi sunt. ita, quod consilium diabolus in
nostram perniciem ceperat, idipsum vel maxime nobis diuinitus profuit.

Restat vt nonnulla de superstitione, sacrisque huius gentis attingam, vt ipsorum cæci-
tate perspecta, eo magis enixe pro ipsis Dominum deprecemini. Primum Augusto men
se concelebrant ludos quos vocant Gibon (quæ vox hominem significat) quòd ij ludi ho-
mini sacri esse dicantur: quorum eiusmodi est ratio. Primum in vrbis vicos, opificum-
que collegia, describunt pegmata excogitanda moliendaque. inde vbi festus dies aduenit,
veluti ad supplicationem populus coit. Agmen currus quindecim, vel viginti præce-
dunt sericis pretiosisque tapetibus cooperti: in ijs pueri multi psallentes, vel tympana pul
sant, vel tibijs concinunt. Singulos autem currus hominibus tricenis, aut quadragenis im
pulsos sua quemque artificum turba sectatur. Alia deinde sequuntur vehicula homini-
bus armatis instructa, sericis item, varijsque priscarum rerum monumentis ornata. Hoc
ordine pompa delubrum præteruehitur, cuius delubri ea celebritas est: qua in res matuti-
num tempus omne consumitur. Sub vesperam inde binæ lecticæ prodeunt: altera illius
quem colunt Dei, lecticarijs ita compositis, vt præsentis numinis pondere valde fatigari
premique videantur; alteram esse aiunt amicæ cuiusdam ipsius. neque ita multo post, ter-
tia lectica vxoris iustæ gestatur, cui simul ac maritus per nuntium significauerit se vna cum
pellice

pellice aduentare; lecticarij ſtatim huc atque illuc lymphati diſcurrunt, itáque vxoris Ze- D
lotypiam, inſaniamque ſignificant. Hic populus magna edit ſigna doloris, atque mœſti-
tiæ: plorant multi, multique ad conſolandum Deæ animum poſitis genibus eam ſupplices
venerantur. denique lecticæ coniunctæ ad phanum redeunt: atq. ita ludis finis impor.itur.

Neque ille minus miſerabilis error eſt. Eodem Auguſto menſe biduum tribuunt co-
lendis Manibus mortuorum. ſub imminentem noctem in ædium foribus lampadas mul-
tas accendunt vario genere picturæ, & ornatu: inde vrbem tota nocte perambulant, alij
religionis, alij etiam ſpectandi cauſſa: magna etiam populi vis, cum adueſperaſcit, ex vrbe,
aduentantibus (vt ipſi videlicet opinantur) ſuorum Manibus obuiam prodit. Vbi quen-
dam ad locum peruentum eſt, quo loco eos ſibi occurrere arbitrantur; humanis primum
verbis excipiunt: Felix (inquiunt) fauſtuſque ſit veſter aduentus. Iamdiu aſpectus ve-
ſtri fructu caruimus: conſidete parumper, ciboque vos ex itineris defatigatione reficite.
Tum oryzam, poma, & alios apponunt cibos: quibus ea per inopiam non licet, ij aquam
calidam ſecum afferunt: ibique totam horam morati, quaſi finem epularum exſpectent,
precibus eos in ſuas domos inuitant, aiuntque præcedere ſe, domus inſtruendæ cauſſa, pa-
randique conuiuij. Vt biduum illud effluxit, accenſis funalibus oppido plebs egreditur,
lumina diſcedentibus præferens, ne ſcilicet in tenebris offendant, aut quopiam incurrant:
inde in vrbem reuerſi, ædium tecta lapidationibus diligenter excutiunt, ne qui forte ex E
Manibus (à quibus nimirum aliquod ſibi metuunt damnum) occulte remanſerint: tametſi
eos miſerantur nonnulli, quòd paruulos dicant eſſe, &, ſi forte eos in itinere imber op-
preſſerit, extingui miſellos. Interrogati Iaponij, cur illis epulum præbeant, reſpondēt,
eos ad paradiſum tendentes ſuum, qui abeſt leucarum decies millies millena millia, quod
iter non minus quàm triennio conficitur, feſſos è via, recolligendarum virium cauſſa huc
diuertere. Per eos etiam dies omnia ſepulcra diligenter purgant: Bonzij autem videlicet
regnant; nemo eſt enim re familiari quamuis exigua, quin ad expiandos rite ſuorum Ma-
nes, Bonzijs munus aliquod afferat. Videtis fratres mihi cariſſimi huius gentis errores, &
tenebras, in quibus hæret adeo pertinaciter, vt eam inde ægre admodum eruas. Obſecrate
Dominum, vt eos pro ſua bonitate conuertat.

Ad hæc, alios etiam agunt celebri cum certamine ludos menſe Martio ſane deteſtabiles.
Conueniunt poſt meridiem quibuſcunque libuerit, armati, deorumque ſuorum imagi-
nibus picti humeros. tum duas in acies diuiſi, pueri primum lapidibus, deinde cæteri ſa-
gittis, & ſclopis, mox contis, poſtremo gladijs dimicant. qua ex pugna ſemper fere non-
nulli deſiderantur, complures vulnerati diſcedunt, omnibus qui in eo prælio quempiam
occiderint, aut plagis affecerint, impunitate propoſita. omnino bellicoſa eſt natio. hoc
ipſorum ſtudium, hæc eſt oblectatio: militibuſque pro numero ac dignitate capitum, quæ F
ex hoſtibus cæſa retulerint, præmia perſoluuntur.

Dæmon autem tanto apud hoſce miſeros in honore eſt, vt ei magnificentiſſima phana
exſtruantur: in quibus horribili ſpecie ſeſe identidem offerens, cum alibi adoratur à popu
lo, tum præſertim in monte ſuburbano, in quo fuiſſe quōdam aiunt cœnobiorum ſeptē
millia, quamuis nunc minus multa viſantur: quorum eſt vnum in primis opulentum, &
confluenti omnium ordinum multitudine vſque adeo celebre, vt cum Reges bella geſtu-
ri ingentem auri vim ei delubro voueant, & victoria parta perſoluant; tum infima quo-
que plebs in ſuis difficultatibus atque periculis eodem auxilij cauſſa confugiat. quibus dæ-
mon per quietem apparens perſuadet, ſe ipſorum religione placatum, eos è periculo eri-
puiſſe, perindeque ijs cætera in poſterum ceſſura, vt ipſum rite negligenterue coluerint.
quibus ille artificijs ita imperium in has gentes exercet, vt magnopere metuatur, obſerue-
tur, denique adoretur ab omnibus.

Ille quoque deplorandus hominum error eſt. Bonzium quendam Combadaxi nomi-
ne, ante octingentos annos ferunt in hac vrbe verſatum: quem equidem exiſtimo homi-
nis forma dæmonem fuiſse: adeo nefaria ſcelera ab eo excogitata, cæteriſque demonſtrata
narrantur. hunc tradunt deducere ſtellas è cœlo, & futura prædicere ſolitum: inuentorem

etiam

A etiam litterarum fuisse, quibus Iaponii vtuntur, sibique multa eaque magnifica templa ædificari iussisse, extremaque iam ætate subterraneum sibi effodi specum, in quem vltro se condidit, cum diceret, se iam vitæ huius satietate teneri, & in eo specu viuentem velle quiescere ad annorum decies millies millena millia. quo tempore fore, vt magnus quidã in Iapone doctor existeret, seque tum in lucem hanc esse rediturum: eo sermone habito, se intra specum obturato ostio occludi imperasse. magnum est eius vbique nomen, & viuere etiamnum creditur, multisque se per visum offert, & ab eo plerique suppliciter opẽ implorant. anniuersaria vero illius diei solennia, quo die sese in specum abdidit, mirum quanta remotarum etiam nationum frequentia celebrentur.

Alij præterea alijs ætatibus fuere tres vel quattuor Bonzij summa eruditionis existimatione, quibus item magni honores habentur: sed vni præsertim, quem ante annum trigesimum vixisse perhibent, auctorem sectæ eius, quam Icoxos vocant: magna apud plebem auctoritate: cui sectæ Bonzius semper cum imperio præsidet, stupris, flagitijsque palam turpiter deditus. quem plebs nihilo minus tanta pietate, ac veneratione prosequitur, vt eũ si modo aspexerit, vim lacrymarum profundat, soluique se admisis noxis ab eo suppliciter petat. eidem tantum pecuniæ deferunt, vt magnam Iaponicarum diuitiarum partem vnus obtineat. Festos vero eius dies quotannis ita conferta populi multitudo concelebrat, B vt in ipso cœnobij aditu, cum fores aperiuntur, obtriti aliqui semper intereant: quibus cũ ita præclare agi putatur, vt nonnulli religionis caussa sese pedibus irrumpentium vltro calcandos necandosque substernant. nocte autem, oratio de laudibus eius dum habetur, tanta auditorum comploratio oritur, vt si publice magnum aliquod incommodum ac vulnus esset acceptum.

Magna est etiam sanctitatis opinio Bonzij Nequiron, qui ante quingentesimum annũ floruisse dicitur, & Foquexanæ familiæ princeps fuisse.

Hactenus de rebus Meacensibus. venio ad Sacaianas. Ego Sacaium Cosmi iussu Meaco me contuli, vbi sum in præsentia: quam vrbem, cum ex concursu hominum ad nos audiendos (quorum aliqui iam baptizati sunt) lætam nobis animarum segetem allaturam; tum quod copiosissima ac munitissima est, tutum nobis in tumultibus bellicis perfugium fore confidimus.

Multa vidi post meum aduentum memoratu digna, è quibus ne longior sim, vnum dumtaxat exponam. Iulio mense festum diem agunt Daimaogini, quem excellenti sanctitate virum, asseclam aiunt fuisse prisci cuiusdam Imperatoris. hunc Sacaiani adorãt, templis compluribus ei dicatis, & ludos eiusmodi faciunt. Horis pomeridianis viam vrbis longam ad passus ducentos transuersis vtrinque tignis ac tabulatis obsepiunt, ne plebi C introspicere liceat: tum magna hominum multitudo à tribus passuum millibus eo contẽdit. in primo agmine idolũ procedit equo insidens, stricta ingenti machæra, pueris duobus deinceps comitantibus, quorum alter arcum eius & pharetram, alter accipitrem gerit. pueros multæ equitum turmæ certis insignibus distinctæ sequuntur, & magna præterea peditum vis, qui voto se se ei celebritati obstrinxere, saltantesque concinunt, Xenzairaquu, Manzairaquu; hoc est annos mille voluptatis, mille millena millia gaudij. Hanc turbam Bonzij primum candidati psallentes, deinde vniuersa nobilitas in equis mitrata, postremo quinque vel sex veneficæ magno mulierum comitatu linteatæ sequuntur: extremum agmen claudunt ingentes armatorum copiæ ad excipiendam Daimaogini lecticam prodeuntes ad viam, quam clausam esse dicebamus. Lecticam vero ipsam inauratã lecticarij ferunt viginti, qui varias cantilenas velut intercalari quodam carmine concludunt Xenzairaquu, Manzairaquu. Eandem, simulatque profertur in publicum, iactata suppliciter stipe, alijsque similibus veneratur populus. Hanc ego superstitionem, & alias in hac vrbe conspexi, quas Dominus aliquando penitus abolere dignabitur. Meacum ad Natalem Domini cum Christianis agendum post menses quattuor cogitabam, vt mense Martio Sacaium denuo reuerterer, Christianamque rem omni conatu fulcirem, quoad nobis supplementum isthinc in tanta operariorum inopia submittatur. Vos per Dominum obto-

stor

ſtor fratres mihi cariſsimi, animum inducatis ad hanc prouinciam adeundam. Etenim ſi quod vnquam tempus amplificandæ Catholicæ Eccleſiæ fuit idoneum, nunc certe egregia ſeſe præbet occaſio. Iaponica lingua haud ſane difficilis eſt, vtique ad intelligendum. patientia tantum, animique ſubmiſsione opus eſt, ad ea quæ Dominus permiſerit, perferéda: quas ille virtutes pro ſua benignitate profectò impertiet ijs, qui huic colendæ vineæ ſeſe alacri animo obtulerint. Quem nos etiam atque etiam obſecramus, vt in animis veſtris, & omnium ſemper inhabitet. Sacaio. XVI. Calen. Septemb. MDLXII. D

EX EPISTOLA ARIÆ SANCTII ad Socios.

E

GO in hac vrbe fratres mihi cariſsimi operam nauo curandis ægrotis, qui in Hoſpitali domo ſunt; & ſimul pueros quindecim partim Iaponios, partim etiam Sinas, qui apud nos educantur, litteras & muſicen doceo, quo maiore cæremonia cultuque ſacra in poſterum peragantur: quam rem ad conuerſionem barbarorum non mediocriter profuturam eſſe confidimus. In his pueris duo numerantur, alter quattuordecim, alter vndecim natus annos, tam excellenti ingenio præditi, vt id ætatis, Chriſtianos concionibus ſuis ad lacrymas vſq. permoueant. Sed maiorem Coſmus Turrianus Meacum miſit ad ædem ſacram tuendam, & Gaſparem Vilelam in opere ſubleuandum: minor apud nos remanſit. Inſtitutum noſtrum in Iaponijs erudiendis, eiuſmodi eſt. Ioannes Fernandus, qui bene iam nouit Iaponice, edocendis neophytis primum operam dat: deinde certum in locum ſe confert, quo multi ad eum ſciſcitandi & quærendi cauſſa conueniunt, quibus ille reſpondet; refutatque, cùm opus eſt, errores ipſorum: idque ſæpenumero bis in die. vertendis etiam Iaponice neceſſarijs quibuſdam libris vacat, adhibitis ad eam rem nonnullis incolis Chriſtianis, vt verſio purior, clarior, atq. ſuauior ſit: ex ijs qui Chriſtiana diſciplina inſtituuntur, aliqui ſunt viri primarij, quorum vnus ante Baptiſmum, Bonziorum cœnobio cum poteſtate præfuerat, in Iaponicis ſuperſtitionibus litteriſque apprime verſatus. F

Ad conciones, quæ ſingulis anni feſtis diebus, per Quadrageſimam vero multo ſæpius habentur, operibus ſuis & ratione lucri neglecta, tam alacriter auideque ventitat plebs, vti fræno potius, quàm calcaribus egeat. quantum vero concionibus proficiatur, ſatis apparet vel ex pietate cultuque ſacrorum, vel ex conſenſu mutuaque Chriſtianorum beneuolentia, quam ſane augeri conſtat in dies. Hebdomadæ ſacræ diebus cum cætera ſolennia rite ſunt perſoluta, tum vero quinta feria in cœna Domini, poſteaquam pauperum pedes de more abluti ſunt, agmen proceſsit eorum, qui ſeſe flagris cædebant: ſequebantur tredecim pueri ornatu funebri, paſsionis Domini argumenta geſtantes: ij ſuum quiſque carmen elata voce tanto cum animi ſenſu pronuntiauerunt, vt nemo omnium, quotquot erant in templo, lacrymas tenere potuerit. Paſchali autem die Dominico, hiſtoriæ quædam è ſacris litteris actæ ſunt: vt exitus Iſraëlitici populi ex Aegypto, ſpecie rubri maris in

A vestibulo templi machinationibus artificiosis exhibita, quæ transitum Israelitis præberet, ingressum autem Pharaonem vna cum exercitu obrueret. Ionæ quoque Prophetæ casus, aliaque similia spectacula edita sunt. Supplicationibus absolutis, dialogus publice est habitus, in quo superiorum dierum ex morte Domini luctus atque mœstitia cum Paschalis celebritatis lætitia & gratulatione conferebatur: quibus rebus mirum quanta voluptate affecti fuerint Christiani. Atque iam ante, ipsis quoque Natalis Domini ferijs, orbis terrarum totius inundationem, custodias Loth, Abrahami victoriam, denique pastorum aduentum ad oppidum Bethleem, sermonesque cum Virgine Dei matre habitos ita ad viuū effinxerant, non modo vt spectatores, sed actores etiam ipsi præ intima animi dulcedine collacrymarentur. Atque hæc de rebus Bungensibus.

Nunc de cæteris Iaponis partibus pauca complectar. Gaspar Vilela Meaco Sacaium profectus primarij cuiusdam viri precibus inuitatu, non solum peramanter ab eo acceptus est, sed etiam eiusdem benignitate sumptuque templum ædificauit, quo populus ad Euangelium conueniret: statimque constitit operæ fructus, nonnullis ad Baptismum adductis, in ijs adolescente filio eius, apud quem Gaspar diuerterat, præclara indole puero, qui tam illustria virtutis ac pietatis dedit indicia, vt eius operâ parentes quoque ipsius, fratremque natu maiorem, qui iam ad religionem Christianam valde se propensum ostē-
B dit, ad Ecclesiam Dei aggregatum iri Domino fauente speremus. Puerum hunc Gaspar deinde, parentibus non inuitis, quos nimirum adolescentulus precibus vicerat, in Bungum misit, vbi quid egerit, è Ludouici Almeidæ epistola cognoscetis.

Quod ad Amangutianam Ecclesiam pertinet, quam iam diu nobis lustrare non licuit, morem præceptaque sibi à Cosmo tradita Christianos studiose retinere cognouimus. Dominicis diebus in templum sacra tabula picta, quam eo misit Cosmus, ornatum, frequentes conueniunt: atque vbi Deum rite precati sunt, vnus eorum ex Catechismo Iaponice scripto nonnulla recitat, de quibus deinde disserunt inter se.

Habent etiam quosdam quasi œconomos ægrotis ac pauperibus subleuandis pecunia, quæ tum ad eam rem, tum ad curanda Christianorum funera in commune confertur. Aliqui etiam in Bungum ad Confessionem, & audiendum verbum Dei se conferunt. eam Ecclesiam Cosmus, quoniam per operarios non potest, saltem per litteras consolari & confirmare non desinit.

De Firandensibus autem rebus illud accepimus, Regem hoc anno se denuo Christianis æquum præbere cœpisse, templique exstruendi iam nunc illis potestatem fecisse eo fortasse consilio, vt cum Cosmo in gratiam redeat, & hac ratione cum Lusitanis fœdus & hospitium renouet: quorum sibi amicitia, atque commercium quàm sit fructuosum, vt clarius
C desiderando sentiret; nauem eorum, superioribus diebus Firandū appulsam, & Cosmo, & Lusitano viro nobili, qui tum in vrbe Funaio versabatur, nauarchi eius auunculo visum est faciendum, vt in alias oras auerterent. Igitur abeundi potestate ab Rege Bungensi quamuis ęgre impetrata de Cosmi valetudine atque incolumitate solicito, Firandū vterque profecti sunt. Funaij autem, vbi à Christianis auditum est, Cosmum profectionem parare, mœrentes continuo ad eum ventitare cœperunt, parentem illum atque pastorem agnoscere, mambushi, illi etiam humi prostrati, pedibus oscula figere: quibus Cosmus exposuit, quàm iustis de causis iter illud ingrederetur, & simul mandauit, vt vicarijs, donec rediret (quod propediem erat futurum) diligenter obtemperarent: atque ita ab eis digressus est, multis eum viris, mulieribus, pueris magno cum luctu ac mœrore extra oppidum prosequentibus: quo absente, cum barbari se in templum nostrum insolenter inferrent, ea recognita Rex misit è familiaribus suis, qui templum assidue custodirent, & in vincula abriperet, si quis in eum locum se contumeliose gessisset: atque eiusdem præsidij negotium duobus etiam primarijs ciuibus dedit, in ea vicinitate habitantibus. In ipso autem itinere labores atque pericula Cosmo non defuere: tertio quippe die in latronum insidias incidit, quorum vnus intentum iam arcum in Cosmi pectus non sine magno eius vitæ discrimine obuerterat, cum ex ipsius comitibus quidam ante sagittam emissam, addu-

ctas arcus habenas præcidit. Firandi autem magna cum gratulatione à Lusitanis exceptus, D qui nauis vexilla sustulerant, & tormentorum strepitu lætitiam significauerant, in ædiculam diuertit ab Ludouico Almeida raptim, dum templũ ædificatur, exstructam: vbi cum cæteros Christianos, cognito Cosmi aduentu terra ac mari vndique confluentes, tũ nautas ipsos Lusitanos admissis noxis per Confessionem absoluit; ijsdemque facile persuasit, vt cum oneraria ex eo portu discederent. Hæc habui de Iaponensium rerum progressu quæ scriberem. Vos Dominum precari assidue insistite fratres, vt nos idoneos veritatis Euangelicæ præcones efficiat. è Bungo. v. Idus Octobris. MDLXII.

LVDOVICI ALMEIDÆ ad Socios.

E

ANNO superiore cum Ecclesijs Facatæ, Firandi, alijsque lustratis in Bungũ ægrotus ex itinere redijssem, vt primum è morbo conualui, de tota peregrinatione mea feci vos per litteras certiores. quas quoniam vobis esse gratas intelligo, pergam ea scribere, quæ quidem in ijs locis euenere, in quibus mihi versari ex eo tempore contigit: nam cætera ex aliorum litteris cognoscetis.

Firandi erat Christianus quidam quintum circiter, & sexagesimum agens annum, scriba Regis intimus, quem ille apud se in honore habebat, liberaliterque tractabat. is igitur Christiánus cum animaduerteret se iam ad vitæ exitum appropinquare, susceptas in vita maculas matura Confessione delere; & (quoniam nullus erat ibi sacerdos) Bungum vel cum F Regis offensione, periculoque rei familiaris petere omnino constituit. rem itaque cum vxore communicat; quæ (vt erat præstanti virtute ac pietate mulier) consilium vehementer probauit: illud solummodo monuit, vt quàm occultissime abiret, ne in se Regis iracundiam prouocaret. Quocirca nauem Christianus intempesta nocte conscendens, in Bungum iter intendit: cuius discessu postridie cognito Rex, partim quòd eius opera admodũ indigeret, partim quòd se inconsulto inuitoque abijsset, iratus, nauigio statim instructo, misit qui hominem persequerentur. Iamque magno suo bono è finibus Firandensis regni in Reguli cuiusdam ditionem euaserat; cum superuenientibus qui ad eum capiendum missi erant, Reguli iussu, cui cum Firandensi rege amicitia intercedebat, eodem Rege postulante oppressus, & in custodiam traditus est. Firandi vbi cognitum est illum inuentum fuisse, nec tamen vt rediret vllo pacto adduci potuisse; legauit ad eum Rex cognatos ipsius nonnullos, qui ad redeundum hortarentur: sed vxor contra per litteras ei suasit à suscepto itinere nequaquam desisteret, bonoque animo esset, se laborum ipsius periculorumque breui consortem futuram. Sed videlicet currentem incitabat. Cosmus autem vbi id resciuit, egit cum Rege Bungi, vt Christianum ab regulo per litteras impetraret: quas qui pertulit litteras, offendit hominem magna in Deum fide, speq. sub-

A nixum, de se ipso autem adeo demisse, maleque sentientem, vt non modo qui in Bungũ ad Confessionem incolumis perueniret, sed qui vllo prorsus beneficio afficeretur à Deo Domino nostro, se prorsus indignum affirmaret: tantoque in se ipsum odio erat incensus, vt ad quotidianas verberationes, & precandi assiduitatem, alia quoque voluntaria supplicia adiungeret, tanta cum sui cognitione, vt precibus Christiani, qui regiam epistolam attulerat, nequiuerit adduci, quicquam vt de instituta vitæ austeritate remitteret. Denique solutus in Bungum ægre peruenit tanta animi sui cum voluptate, tantasq. Deo gratias agens, vt rem verbis assequi nequeam. Cuius aduentus cum ad cætera multa profuit, tum ad Christianorum fidem ac spem in Domino augendam. Eum Cosmus, pueris, quos alimus domi, instituendis præfecit, & pijs quibusdam libris in Iaponicum sermonem vertendis. Magnum apparet in eo precandi studium, & caritas; &, licet extrema sit iam ætate, vix vnquam cessantem reperias. Eum Dominus ad finem vsq. conseruet.

Per idem tempus nobilis quædam mulier, primarij ciuis vxor ex familia regis Bungensis, à dæmone agitata, per campos tanto cum vlulatu, atque impetu ferebatur, vt à nemine contineri posset. Hanc sibi Cosmus à Christiano quodam insigni viro commendatam ad se perduci, & in cubiculo publici valetudinarii, perpetuis, custodibus, adhibitis, collocari iussit. Et quoniam in spem venerat mulier, se Baptismi beneficio sanitatem esse recepturam, habebatque mentis eius animique vexatio dilucida interualla; ijs opportune Cosmus est vsus ad eam Christianis præceptis rite imbuendam. quibus vt satis erudita visa est, in magna Christianorũ corona, eam Dominico die baptizare constituit. Erat mulier tum sane quieta, sed cum primum caput salutari aqua perfundi cæptum est, tanta repente vi se commouit, clamoresque edidit ita magnos, vt omnes quotquot aderamus, perterrefecerit. Tum Cosmus à quattuor viris apprehensam, teneri ad finem vsque Baptismi imperauit. quo absoluto misera fractis viribus concidens, inter famulorum manus in hospitale cubiculum est relata. Ex eo tempore nullum eiusmodi incommodum, aut molestiam hucusque perpessa est. quare & Christianorum fides non mediocriter aucta, & maritus ipsius ita permotus est, vt ab Rege petierit, sibi per eum liceret Christiana sacra suscipere: quod ei Rex ita prolixe libenterque permisit, vt diceret gratum sibi fore, si eum reliqua familia imitaretur. itaq. baptizatus ipse cum liberis, cognatis, & famulis, sane quàm in virtute proficiunt. Ego interea vires è morbo collegeram. quocirca mensis Octobris initio misit me Cosmus, comite è Christianis domesticis vno, ad templa quinque visenda, varijs locis regni Bungensis commodo Christianorum exstructa. mensem in eo itinere posui, multos baptizaui ethnicos; Christianos autem docui, qua ratione templa concelebrarent, sermonesque inter se de religione fererent, si quando ad vrbem venire non possent.

C quasdam etiam areas defixis Crucibus Christianorum sepulturæ dicauimus: denique in singulis templis benedictum, seu piaculare granum relictum cum codicillo, qui descriptas grani indulgentias contineret. Inde ad Cosmum reuersus, Cangoximam mense decembri tetendi. profectionis caussa fuit Emmanuelis Mẽdozæ cum sex Lusitanis aduentus, qui vt per Confessionem peccatis sunt absoluti, Cosmum rogarunt etiam atque etiam, vt me Cangoximam ad hyemem ibi cum ipsis exigendam, Christianos visendos, & promulgandum genti Euangelium mitteret. idipsum Regi quoque Cangoximano fore gratissimum, quippe qui magnam eius rei voluntatem scriptis ad Prætorem Indiæ litteris, itemque ad Antonium Quadrium eidem prouinciæ pro Societate Præpositum, ostendisset; è Bungo igitur (vt dicebamus) profecti, gelu, & frigoribus maximis, quatridno ad mare peruenimus: cum semper, vbi sub vesperam constiteramus, verba de rebus diuinis ad incolas fecissemus. Inde solutis anchoris, inter nauigandum, aduerso vento in oppidum sane frequens coacti descendere, cum spectaculi nouitate permota (nunquam enim Lusitanos antea viderant) magna hominum vis ad nos conuenisset, per eam occasionem eis Euangelium nuntiauimus: quo illi audito, obstupefacti, ad nos audiendos iterum ac tertio rediere, atque vniuersi pæne professi sunt, nisi Reguli metus obstaret, se Christo nomina libenter daturos, idq. eo cum animi dolore sensuque, vt nos ad misericordiam pro-

nocarent. Dixi mecum Regulo acturum (qui Bungensis Regis est stipendiarius) vt cui- D
libet Christiano esse impune liceret: eosque solatus vt potui, ex eo loco discesi. digressu
meo lacrymæ nonnullis obortæ, vt si diu mecum vixissent, apud quos non toto biduo
fueram. ex quo facile iudicare possitis, quanta sit huius gentis ad humanitatem, religio-
nemque propensio. Angunem delati, & à Regulo peramanter excepti, vt primum oppor-
tunum est visum, de rebus diuinis, & animorum immortalitate cum eo colloqui cœpi-
mus: multisque sermonibus vltro citroque habitis, cum etiam familiæ partem a cœna ad
audiendum accersisset, sera iam nocte ab Rege dimissi, nauarchum quendam Lusitanum
sane tempestiue conuenimus: cum enim nostra hortatione permotus, concubinam, ex
qua duas susceperat filias, iusta cum dote in matrimonio legitimo collocasset, paucis post
diebus est mortuus. Ex eo portu Tamarim tendentibus, vbi Emmanuelis Mendozæ na-
uis in statione erat, arx in itinere occurrit Hexandoni viri principis, in edito monte posi-
ta, omnium quas in vita videre me memini, & loco & opere munitissima. quippe quam
decem fere propugnacula cingunt, inter se non nisi ponte subductili peruia, magnoq. in-
teruallo distantia, fossis ita profundis, vt despicientium oculis altitudo caliginem offun-
dat, perpetuo (vt aiunt) silice ferramentis exciso: quod equidem vix hominum manu fie-
ri potuisse crediderim. ibi cum Hexandori vxorem, & quattuordecim præterea Christia-
nos multis iam annis Franciscus Xauerius Deo peperisset; mihi faciendū existimaui, vt me E
ad eos consolandos, confirmandosque conferrem. qui me omnes, sed vxor præsertim He-
xandoni amicissime acceptum, multa cum de Francisco Xauerio, tum de Bungensi, Mea-
censi, cæterisque in Iapone constitutis Ecclesijs percontati, felicique ipsarum progressu
valde lætati sunt. me autem idcirco etiam libentius viderunt, quòd iamdiu neminem om
nino è Societate nostra conspexerant. quo toto temporis interuallo eos in Christiana fide
partim senis cuiusdam Christiani, honorati viri velut magistri familiæ studio, partim etiā
quibusdam miraculis diuina prouidentia retinuerat. Relictum sibi libellum descriptis Xa-
uerij manu Litanijs, alijsque precandi formulis, æque ac sacras reliquias pia mulier admo
dum religiose custodiebat, expertæ virtutis remedium. Etenim ægrotos complures, in ijs
Hexandonum iam desperatum, corporibus ipsorum impositus libellus ille sanauerat. Nec
minore cura senex traditum sibi ab eodē seruabat flagellum, quo singuli Christiani inter-
dum (nec enim sæpius permittebat ille, veritus ne vsu nimio absumeretur) sese cædere cō-
sueuerant, quòd eam rem non solum animis, verum etiam corporibus prodesse diui-
nitus intelligerent: itaque mulier ipsa quam diximus, morbo grauissimo implicita, cum
varia medicamenta frustra tentasset, ad ipsum flagellum postremo confugiens; Francisci
Xauerij, vt putandum est, meritis continuo in pristinam valetudinem est restituta. cum
omnibus igitur de re diuina familiariter colloquutus, ara etiam excitata cum Beatissimæ F
Virginis imagine pereleganti, quam eo mecum attuleram; pueris nouem, in ijs duobus
Hexādoni filijs Baptismo lustratis (quos iam senex ille Christianis rudimentis imbuerat)
incredibili cum eorum mœrore postridie mane discessi, commeatu ab ipsis affatim instru-
ctus, atque pollicitus me in reditu quindecim dies apud ipsos commoraturum. Can-
goximam simulatque peruenimus, Regem adiui confestim, eoque collaudato quòd Euā-
gelium in suo regno promulgari cuperet, multisque præterea verbis habitis, petij vt lice-
ret mihi in præsentia Tamarim vsque ad Lusitanorum stationem excurrere. quod ille cum
permisisset ea tamen conditione, vt auum ipsius ex itinere inuiserem; Tamarim tridui iti-
nere, diuertentes ad Regis auum, ire perreximus, maxima niuium copia, quæ aciem ocu-
lorum retunderet, viaque teterrima, occultis passim occurrentibus foueis, è quibus iu-
menta sese ægre admodum expedirent. In eo igitur portu, ægrotis primum curatis, quo-
rum ingens erat numerus partim sæuitia frigorum, partim etiam cibariorum inopia: de
inde ethnicis nouem, qui idipsum à me diu multumque contenderant, baptizatis: certo
prçterea nauis loco, ad fœminarum tutelam de Iaponijs coēmptarum (quas illi ex ora Si-
narum aduexerant) custodibus binis appositis; denique communi consilio indicta pecu-
niaria multa, si quis temere iusiurandum vsurpasset; (late enim patebat hoc vitium) Can-
goximam

A goximam redij, & conciones ad Christianos habere institui. nam ethnici veriti Bonziorum offensionem, ad nos venire nõ audebant: quod ego cum animaduertissem, cepi consilium familiaritatis, si quo modo possem, atque amicitiæ cum Bonzijs ineundæ, quo deinde populus ad nos maiore cum fiducia ventitaret. Erat in eo ordine vir quidam insignis, magna etiam ante id sacerdotum existimatione, tum vero & Regis ipsius consiliarius, & amplis cœnobijs tribus summa cum potestate præpositus. Hunc igitur adij, collyrio ad oculos curandos, quibus ipse laborabat, allato: atque ille meo sane quàm lætatus aduentu, sibi valde optatum fuisse dicebat, quæ Xauerius disputaret, cognoscere; sed interpretem defuisse. Inde me multa de summo rerum opifice, de immortalitate animorum, de tempestatum varietate, terræ tremoribus, pluuijs, alijsque rebus huiusmodi interrogans, magna sua cum voluptate totam eam noctem apud se detinuit. Quibus ille sermonibus captus, cum ad me sæpe, alio item Bonzio comite, ego vicissim ad illum familiariter ventitarem, cumque doctrinam nostram tum apud alios, tum apud Regem ipsum ita collaudasset, vt Rex Xixona (hoc est sanctam rem) publice responderet; vel eo Regis testimonio, vel confirmata atque illustri mea cum Bonzio consuetudine animati ethnici ad nos audiendos venire cœperunt: è quibus multos Deo adiuuante ad Christum adiunximus. In eo numero fuere primarij duo Regis ipsius cognati, quos catechismo institutos vna cum vxoribus & parte familiæ (triginta quinque in vniuersum fuere) baptizauimus. quorum deinde omnium ope ac studio sacrum Deo Domino templum exstructum est.

B

Rebus ita constitutis, per Christianum nuntium in arcem Hexandoni magnis precibus accersitus, optimis cum Christianorum, tum etiam reliquorum studijs me magnopere expetentium deesse non potui: è quibus circiter quinque primarij audito aliquoties Euãgelio ad Ecclesiam adscripti sunt: in ijs quidam adeo excellenti ingenio, vt in commentarium relatis ijs, quæ de me didicerat, librum confecerit exorsus ab ipso mundi initio ad vsque Christi domini nostri in terras aduentum, eius præcipue cruciatibus singillatim enumeratis. quæ ipsius lucubratio & hominibus illis, & alijs etiam populis, ad quos eam ego ipse deinde circumtuli, maiorem in modum profuit. Idem iussus à me Iaponica quædam scripta de Christiana religione describere, mandatum ita auide arripuit, vt opus vniuersum (omnino foliis quinque & quinquaginta constabat) vnius dimidiatique diei spatio absoluerit. Hunc ego, & Hexandoni filium natu maximum, quem Xauerius baptizauerat, docendis in templo cæteris Christianis præfeci, regula præscripta, quam in eo munere obeundo tenerent. quam quidem in rem, vt quibus otium suppetit, diligenter incumbunt, præsertim vero librarius ille quem dixi: qui quidem Christianis lectionibus, & commentationibus mirifice delectatur, seque cum libro quem à me descripsit, in lucũ abdens, quæque legit ex eo secum identidem reputans, tanta voluptate perfunditur quòd ad hanc Dei rerumque cœlestium cognitionem peruenerit, vt lacrymas præ gaudio continere non possit. Is ipse in Christianorum cœtu post Litanias publice decantatas interrogatus à me quidnam esset facturus, si Rex ei diceret, Christiana sacra fac deseras, quoniã ex meis popularibus es, meisque sumptibus victitas, responsurum se dixit illico: Here, vis ne me in te sine fuco ac simulatione beneuolum? in re tua familiari procuranda fidelem? vis me submissum? vis perferentem iniuriarum? vis denique in omnes clementem ac benignum? iube me esse Christianum: hasce enim virtutes omnes vna religio Christiana complectitur. Ac cæterorum quoque Christianorum (ad quorum numerum ibidem alij septuaginta per eos dies accessere) egregia pietas, assiduum precandi studium, mirus inter se amor atque concordia cernitur. vna tantum res ipsorum animos vehementer angebat, quòd Hexandonus communium meritorum Ecclesiæ expers tamdiu in Iaponica superstitione persisteret. pro cuius conuersione cum preces ad Deum, & lacrymas cuncti, sed vxor ipsius præsertim quotidie funderent: tum ego eiusdem vxoris rogatu hominem adij, & ex eo quæsiui, cur ueritatem sæpe iam cognitam depositis Iaponiorum erroribus sequi negligeret. Tũ ille Deũ testatus Christianam religionẽ sibi plane probari, alio-

C

quin permisurum se nequaquam fuisse, vt eam familia sua tota susciperet; vna re quomi- D
nus eos imitaretur, impediri se dixit, quod vereretur, ne grauius animum Regis offende
ret: sperare se Deo propitio fore aliquando, vt Rege ipso libente, Christum, quem inti
mis sensibus adorabat, palam ac libere profiteri posset. quo illius responso Christiani val-
de lætati sunt. Inde cum rursus ad Cangoximanos venissem, Cosmi litteris per Chri-
stianum Bungensem ad me perlatis eo consilio sum reuocatus, vt ad Regem Vocoxiuræ
proficiscerer, qui nos in suum regnum liberalissimis conditionibus inuitauerat: cum præ-
ter alia multa, & Lusitanis omnibus in eum portum commeantibus, quique cum ipsis ne-
gotia contraherent, in decennium ab omni portorio immunitatem se daturum esse pro-
misisset; & quicquid circa est agri ad passuum octoginta millia Cosmo obtulisset, vt intra
eos fines ethnicus nemo ipsius iniussu habitare posset. Cangoximæ igitur institutis qui
Christiano grege in templum statis diebus aduocato, pastorum vice ac munere fungeren-
tur, baptizatisque ijs, qui iam ad id Sacramentum idonei videbantur; cæteros quibus po-
tui verbis sum consolatus: duos præsertim Bonzios illos, de quibus dixi: quos in discessu
meo perquam studiose CHRISTO nomina profitentes, in aliud tempus idcirco re-
ieci, quòd à curandis Iaponico ritu Regis procerumque funeribus, nulla ratione se posse
desistere dicerent, eaque re Christiana sacra, quæ ipsi apud se tacita colerent, minime pol-
lutum iri arbitrarentur. denique à Christianis vario commeatu peramanter instructus, & E
magna cum doloris amorisque significatione dimissus, ad arcem Hexandoni (quæ ab op-
pido Cangoxima passuum abest decem & octo millia) dum nauis paratur, biduum substi-
ti. atque inde incredibili Christianorum dolore ac gemitu, ipsis etiam ex arce summa fœ-
minis ad mare me deducentibus, &, quasi in eo salus omnium verteretur ita me vt celeri-
ter ad se redirem enixe rogantibus, conscendi, & decimo septimo die in Bungum magna
nostrorum gratulatione perueni. atque inde tertio Nonas Quintiles Vocoxiuram, qui lo
cus vltra Firandum est quattuor & viginti passuum millibus, discessi: quo vt perueni, sa-
lutatis ex itinere Facatensibus (qui cum initio diu multumque Euangelio restitissent, bel
lis deinde perdomiti ac velut subacti, diuinum semen libentius acceperunt, bonamque in
primis virtutum frugem tulerunt) Regem Vocoxiuræ primum adij, qui me honorifice
sane bis conuiuio excepit. deinde cum eius ministro, qui Regis ipsius nomine ad Cosmũ
litteras dederat, de re communi agere institui. cumque ille quædam ex ijs quæ per episto
lam nobis vltro detulerat, reuocaret; faciendum mihi existimaui, vt ad Cosmum scriberẽ,
eique totam rem integram reseruarem. Ad portum igitur reuersus, dum in Christianos
ex instituto adiuuandos incumbo, Firando nuntij perferuntur, quanto cum rei Christia-
næ adiumento Damianus Iaponius familiaris noster excellenti pietate virtuteque iuuenis,
qui nuper Facatensibus quoque summa cum omnium admiratione operam nauarat egre- F
giam, in eo oppido versaretur. nec ita multo post, quædam parantibus nobis, quæ ad Cos-
mum mitterentur, ecce tibi repente affertur ipsum adesse Cosmum. Primo incredibilis
visa res: ea Cosmi ætas ac valetudo, ea difficultas itinerum est; sed vbi iam ad portum ap-
plicuit, quanto gaudio affecti simus facilius est vobis existimare, quam mihi scribere. is
me confestim ad Regem legauit, vt cum eo rem omnino transigerem. quod ego cum fe-
cissem ablatis etiam syngraphis, in Bungum ipsius Cosmi iussu ad epulas in ædibus nostris
(id enim semel in anno solenne est) Regi Bungensi parandas excurri: quo secum ille filiũ
hæredem regni futurum meo rogatu cum proceribus duxit. Cumque in eo conuiuio can-
didati pueri nostri domestici quattuor magna cum omnium delectatione fidibus canerẽt,
Regis filius mensa relicta sese ad æquales suos hilariter ac festiue recepit. puer ille quidem,
ac pæne potius infans (annum quippe agit quintum) sed in quo sensus animi ac ratio lon
ge præcurrat ætatem. è Bungo rursus Vocoxiurã reuersus, qui locus à Christianis incoli-
tur, habetq. in monte summo Crucem, quæ eminus valde conspicitur à Petro Barreto na-
uarcho Lusitano defixam, quòd eodẽ loco tribus deinceps diebus sub vesperã, inspectan-
te se, alijsque compluribus, sublime in aëre signum Crucis apparuisset; Cosmum san-
ctissimis (vt solet) occupationibus districtum offendi. Tanti ad eum Confessionis & Eu-

charistiæ

A charistiæ caussa concursus vndique Christianorum fiebant, vt omnis perturbationis vitandæ caussa, triceni per vices ordine sibi succedere iuberentur. quorum erat ita magna in Cosmum obseruantia ac veneratio, vt coram eo oculos attollere non auderent: tanta religio ac pietas, vt in sacris mysterijs obeundis, ac præsertim in corpore Christi sumendo, copiam lacrymarum effunderent: ea denique animi virtus, ac probitas morum, vt barbari ipsi Christianorum vitæ admiratione sese colligerent, & seueriorem vltro disciplinam induerent. Per eos dies Facatensium Præfectus nauigium cum hominibus fere triginta ad Cosinum misit rogatum, vt quoniam tres è militibus suis in prælio sclopis icti grauiter ægrotarent, opem illis ferre ne grauaretur. Fecit Cosmus, vt Facatam è domesticis nostris adolescentem Iaponium mitteret chirurgiæ laude præstantem, qui non modo vulnera extractis artificiose glandibus mira felicitate sanauit, sed etiam oblatam sibi mercedis loco magnam argenti vim, stupentibus barbaris constanti animo excelsoque repudiauit. Quare commotus Præfectus, vt nos aliqua ratione remuneraretur, immunitati nostræ toto suæ ditionis imperio, qua sæpe nobis iter habendum intelligebat, publicis diplomatibus cauit.

Restat vt epistolam hanc eximiæ indolis adolescentuli commemoratione concludam: in quem cum omnia & animi & corporis bona quasi secum ipsa certans natura congesserit; B tum etiam dona accessere cœlestia, quę singulare pueri ingenium, memoriam, oris corporisque totius dignitatem ac speciem multo admirabiliorem efficerent. tanta enim in eo castitas ac sanctimonia cernitur, vt octauo quoque die post Confessionem rite peractam cœleste Eucharistiæ conuiuium non sine lacrymis ineat: tanta vero animi submissio & humilitas (cum illustri admodum loco sit natus) vti ad Bungensem inuisendam Ecclesiam à Gaspare missus ex vrbe Sacaio, bona cum parentum venia, quos puer precibus expugnauerat, eo simulatque peruenit, vt scilicet vnus è Christianorum grege videretur, nō modo comam sibi totonderit, quod in Iapone valde inusitatum est, verum etiam omni delicatiore cultu ornatuque abdicato; de contemnendis rebus humanis publice disputare instituerit. Idem in patriam à parentibus reuocatus, Vocoxiuram, vt inde Sacaium renauigaret, à Cosmo perductus est. quem aiunt ex itinere in vrbe Firando apud vxorem Antonij viri principis, eiusque ancillas, cum se per id tempus ad sacram Confessionem pararent, de Pœnitētia sane opportune verba fecisse; quam ille Christianę philosophiæ partem, iam antea sæpius à se tractatam, callet egregie. Huiusmodi pueri sunt (fratres mihi carissimi) quorum opera faces amoris diuini Deo adspirante Iaponiorum cordibus iniectum iri speramus: atque ob idipsum apud nos delectam eorum manum Societatis nostræ præceptis atque institutis imbuimus. Interea Socios omnes nostros per IESVM CHRISTVM C obtestor, ab eo precibus impetrent, vt mihi det in ipsius obsequio ac famulatu vitam ponere. ex Iapone. octauo Cal. Nouemb. MDLXII.

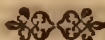
 D

REGIS CANGOXIMANORVM AD Lusitanum Indiæ Prætorem.

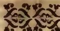

NNO superiore cum duo ex Societate IESV meum in hoc regnum concionandi caussa venissent; bellicis occupationibus impeditus, quem & ego cupiebam & ipsi merebantur honorem, illis habere non potui. Eadem fuit caussa, cur Lusitani ad Omangũ portum naui delati, non modo perinde ac voluntas mea, & ipsorum dignitas postulabat, accepti non sint; sed etiam pro piratis habiti (quibus ora maritima per id tempus erat infesta) commisso prælio Alphonsum Vasæum non sine meo quidem dolore, è suorum numero amiserint. E
Tu si ad me litteras dederis, magno me decore auctum atque ornatum existimabo, atque ipse vicissim ad te scribam quotannis. Lusitani vero, vel sacerdotes tui si ad me cum tuis litteris venerint, eo erunt apud me loco, qui rebus tuis iure debetur. Xaxumæ anno quarto.

EIVSDEM AD ANTONIVM QVADRIVM Indiæ prouinciæ pro Societate IESV Præpositum.

F

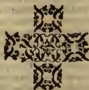

OCII duo Cosmi Turriani, qui in Bungo versatur, meum in hoc regnum se contulerunt: quorum ea est animi magnitudo roburque, ea in dicendo vis atque doctrina, vt mihi cœlestia quædam tonitrua esse videantur. Sed illud in primis admiror, aut Lusitanos mercatores negotiorũ caussa, aut vestri ordinis homines vnius rerum opificis gratia (præsertim cũ ita late pateat propiusque absit India) è remotissimis regionibus totum pæne terrarum orbem circumeuntes, ad aquam calidam ebibendam paruas in hasce insulas tam longa & periculosa nauigatione contendere. Sane ante Christiana sacra suscepta nihil erat in his locis, præter calores maximos: vt mihi Socij vestri Nauabangi, quasi ventilatores videantur, qui corda mortalium salutari aura opportune refrigerent: qui profecto

A profecto libenter meum in hoc regnum est cur veniant, quamuis exiguum. nam vt alibi aduersos maris æstus, hic quidem certe semper secundos offendent. Ac licet populares mei Christiani ipsorum præsentia destituti, se interea Crucis aspectu excelso loco sublatæ sustentent; meum mihi tamen hoc regnum à Socijs vestris relictum, quandam obducti nubibus cœli, aut Solis propria luce defecti reddit imaginem. Simul etiam Lusitanos negotiatores, quorum mihi perspecta fides ac probitas est, in meæ ditionis terras commeare mihi gratissimum fuerit: qui sic habeant, se non modo ab omni iniuria tutos fore, sed etiam amicissime, liberalissimeque tractatum iri. nec latronum insidias metuant, qui, quibus in oppidis Christiani sunt, nulli versantur. Te quidem certe obsecro, vt de tuis aliquos primo quoque tempore mittas, quos ego magno cum desiderio in ipso littore opperior. Datæ anno quarto, mense septimo, octauo die, & vigesimo.

Libri secundi Finis.

A committebantur: ita tamen, vt res Bonziorum semper esset superior. denique vigesimo die, cum ad vniuersam dimicationem ventum esset, Regis patruus victus, quoddam in castrum consugit. Rex autem Meaci, eius rei nuntio audito, se in arcem recepit vrbe deserta, quæ ab hostibus capta, rapinis incendioque vastata est. ijdem sequuti victoriam, signis ad castrum de quo diximus, motis; patruum Regis, eiusque copias omnino delere parauerant: cum Rex Meaci exercitu viginti millium hominum quam occultissime instructo, & ingenti flumine superato, hostes necopinantes tanto impetu oppressit, vt cum essent ad hominum triginta millia, fusi fugatique sint. quos Rex deinde coniunctis cum patruo viribus fugientes Meacum vsque insecutus, tanta ipsorum cæde vrbem recepit, vt multos in annos ea victoria debellatum esse existimetur. Itaque aduersa factio extremam sibi perniciem metuens, pacem ab Rege petijt, seque interponente Vo, siue Dairi, qui rebus ad honorem dignitatemque pertinentibus toto Iapone præsidet, impetrauit. In his tamen belli periculis, & calamitatibus, templum nostrum Dei beneficio integrum, & incolume perstitit: & in ipsa obsidione Laurentius Iaponius Meacum bis penetrauit (nam me ipsum per litteras Cosmus ante sedatos tumultus eo redire plane vetuerat) semel ad celebrandas cum Christianis Natales Domini ferias: iterū ab ijsdem euocatus ad gratias principibus ciuitatis agendas, qui Bonzios cum templum nostrum per vim occupassent, iniu-
B sta possessione magno bonorum gaudio depulerant. Toto eo belli tempore, quod annum circiter viguit, pia quædam munia Christiani Meacenses obiere, tribus in singulos menses viris institutis ad pauperum incommoda subleuanda eleemosynis, quæ ob eam ipsam rem in commune conferebantur: cum etiam semel in mense in consilio publico de ipsorum pauperum commodis ageretur. mulier vero Christiana in primis locuples, & honesta, cum liberos non haberet, partem suam bonorum à marito obtinuit; eamq. in mendicos, lepra vlceribusque tota vrbe finibusque Meacensibus laborantes, quamquam nonnullis obtrectantibus Bonzijs, magna tamen cæterorum omnium, qui nihil vnquam simile viderant, admiratione atque approbatione distribuit.

Multa in his locis cœnobia Bonziorum visuntur, in quæ (vt aiunt) pœnitentiæ caussa se recipiunt qui mundo nuntium remisere, densis adeo tenebris obcœcati, vt nefaria flagitia in hisce cœnobijs admittere nulla religio sit, nam discrimine recte vel perperam facti confuso, seditionibus, furtis, rapinis, cædibus, cuncta miscentur. Quam etiam ob caussam ex ijs quidam nomine Cacubau, vt ex ea videlicet hominum colluuione, fæceque emergeret, socijs aliquot secum adhibitis, Bonziorum formam instituit, eorum qui Neugori nominantur: quorum alij precibus vacant, alij militiæ, alij quinis quotidie singuli perficiendis sagittis. Arma vero semper habent parata, principemque familiæ suæ Cacu-
C bau in deorum numero venerantur. Rectorem cui pareant, habent nullum. viribus nāque certatur. & quamquam in consilijs, qui ætate præeunt, priores sententiam rogantur; suffragiorum tamen iura vsque adeo promiscua sunt, vt quod reliqui omnes communi sententia decreuerint, vnus modo si intercesserit, prorsus impediat. Itaque ad vnam eandemque deliberationem toties conueniunt, quoad plane dissentiat nemo. Vbi vero tenebræ se intendêre, sæpe sese inuicem perimunt, ac diripiunt: nec tamen idcirco se putant leges violare, cum ijdem muscam, aut passerem necare nefas ducant, quod legibus suis quicquam animatum vetentur occidere.

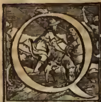
Nunc paucis exponam, quod anno superiore me fugit, Iaponij miseri, cum ad sedes, vt ipsi putant, beatorum migraturi sunt, qua ratione se ad iter accingant. Eas autem esse varias opinantur: alias infra maria, alias alibi, certis præpositis diis, qui à quibus in vita culti sunt, eos in suum quisque domicilium præmij loco perducant. atq. ad infernas quidem sedes qui profecturus est, hoc maxime modo se comparat. Dies complures stat vigilans, & ex quodam quasi suggestu de mundi contemptu concionatur. huic alij sese comites adiungunt, alij stipem eleemosynæ caussa largiuntur. nouissimo autem die orationem habet ad comites; qui pro amicitia simul omnes epoto vino, conscendunt nauiculam, imposita falce ad spinas rubosque qui occurrunt in itinere præcidendos: nouisque induti ve-

stimentis,

ftimentis, manicas lapidibus infarciunt: ad collum autem ingēti saxo religato, quo citius D
ad paradisum illum suum perueniant, sese è nauigio sponte præcipites dant. Quem mihi videre contigit, hunc septem comites sequebantur, qui quidem tanta cum animi alacritate & gaudio in mare sese proiecerunt, vt nouitate spectaculi plane obstupuerim. Qui autem Amidam venerantur, alium ritum obseruant. Cum eos tædium cepit vitæ, in specum ad instar dolij, in quo considere possint, sese conijciunt, ita ex omni parte contecti, vt vna tantum ex arundine perforata spiritum ducant. atque ita ieiuni ad mortem vsque persistunt, assidue Deum illum suum, seu potius dæmonem inuocantes. Nuper in hac vrbe Sacaio contigit (quod tamen vt audio haud insolitū est) vt Bōzius quidā pecuniosus, omni scelere ac nequitia infamis, annos natus septuaginta, cum in morbum incidisset, se mori nolle affirmaret. Idem interdiu comedens repente ex omnium conspectu prorsus ablatus est: quod ipsi quoque Iaponij malum & infaustum interpretantur. Est autem in his locis opinio è falsis vatum prædictionibus, ex hoc tempore omnia fore semper pacata: id autem ea ratione confirmant, quòd annus hic post millesimum & quingentesimum alter & sexagesimus; postremus sit (vt ipsi aiunt) inferiorum, quos à quadringentesimo septuagesimo numerant: & propterea hoc anno dicunt facinorosos omnes bello consumptum iri, vt pax in posterum vigeat, quam illis dare dignetur Dominus, quo latius sanctissima ipsius religio peruagetur. E

BALTHASARIS GAGI ad Socios.

QVI status esset rerum Iaponicarum, & quibus Deo fauente laboribus in vrbe Facata perfuncti essemus, per litteras vobis exposui anno MDLIX. nunc ea perscribam, quæ mihi Goam ex Iapone repetenti in itinere sesquianni spatio contigerunt. F
Cum certis de caussis Cosmo Turriano necessarium visum esset, vt aliquis nostrum proficisceretur in Indiam; ego eam peregrinationem obire iussus comite vno è fratribus qui cœlum Iaponium non ferebat, Rege, Socijs, & vniuersa Bungi Ecclesia salutata, sexto Calen. Nouemb. MDLX. iuncum (nauis genus id est) vterque conscendimus, & duodecim dies vento vsi sumus ita secundo, vt nobis iam in conspectu esset ora Sinarum, postridieque nos putaremus portu Veniaga potituros, vbi semper quingenti, aut sexcenti Lusitani morantur. vectores igitur & reliqua naualis turba, prospera nauigatione plus æquo elati, præmaturis gratulationibus atque conuiuiis commeatum nauticum consumere atque exhaurire cœperunt. In hac animi iucunditate, cum ita prope ab continente abessemus, vt quolibet vento littus teneri posse videretur; eo ipso die sub vesperam aduerso repente flatu increbrescente, imbribusque densissimis tam sæua tempestas exorta, adeoque ingentes excitati sunt fluctus, vt iuncus modo attolleretur altissime, modo infimè magno omnium cum horrore desideret. Augebat perturbationem ac metum, cum intempesta nox cœcæque tenebræ, tum minantes circa scopuli. quo in discrimine cum aduerso flatu retineremur,

A mur, ecce tibi noctis hora circiter decima gubernaculum nauis effractum in mare delabitur; quo amisso de huiusmodi nauibus plane actum existimatur, statimq. propterea præciditur malus, ne iuncus ex vehementi agitatione mergatur: & simul ipsa quoque vela cũ antennis in mare prolapsa sunt. Tum vero omnes longe alijs ac pridie sensibus animi, serio de morte cogitare, certatimque ad Confessionem concurrere incipiunt, tanto omnes terrore perculsi, vt mente pæne emoti viderentur, neque iam in summa naui quisquam appareret. vnus gubernator in vado explorando, contemplandoque per magnetem cursu totam eam noctem absumpsit. Postridie, sæuiente adhuc mari, fusisque armamentis, salutis spes iam fere nulla supererat. tantum argenti pondo ad aureorum centum millia vehebantur, quæ tali tempore nulli nobis vsui esse possent, cũ ita vehemens esset agitatio, vt alterum in latus procumbente iunco, ima carina appareret: & simul ex leuitate saburræ, & pondere tabulatorum non modo diu retineretur, quo minus in alteram partem recumberet, sed etiam compagibus resolutis, carina fatisceret. quocirca tertio tempestatis die malum alterum, qui stabat ad puppim, nautæ præcidere, & mercatorum cubicula leuandi oneris caussa disturbare, ipsos denique foros è crassis trabibus asseribusque compactos resoluere sunt coacti, vasto iam nauis alueo, ac propemodum vacuo. hic velum exiguum nauclerus è mappis, cubiliumque linteis & ornamentis, veste serica, aliisque nonnullis,
B quæ tum sese obtulerant, pro re nata concinnat & comparat: quod ipsum statim impetu venti discerptum est. iamque humanæ opis vnum illud supererat: validior clauus ad extrema tempora reseruatus, sed in iis procellis metuendum erat, ne repositus ad puppim statim effringeretur. Verumtamen, ne in Bornei syrtes incideremus, quo in loco nonnulla nauigia Lusitanorum è Sinis in Indiam cursu directo perierant (præsertim cum illuc nos impetus maris deferret, nec plus centum & quinquaginta millia passuum inde abessemus) tutius visum est, gubernaculum restituere, paruumque sarcire velum quod vnum restabat. Sed omni iam veste consumpta, mœrentibus omnibus, quòd nihil ad resarciendum occurreret; diuinitus factum est, vt qui rimas iunci, obturandi caussa scrutabantur, in sarcinam vestium inciderent, cuius antea non sine luminibus diu multũq. frustra quæsitæ, cum merces in Iapone exponerentur, pretium domino magister nauis aureis octoginta persoluerat. Ex hac igitur sarcina aduersus venti vim duplici velo confecto, & baculis quibusdam, arundinibusque crassis aptato, clauoque summo conatu locato, quem ego prius precationibus pijs, & piaculari aqua rite lustraueram, cæteris eo tempore vota nuncupantibus variasque fundentibus non sine lacrymis preces; diem vnum noctemque processimus: sed cum nauis iustis careret velis, atroci tempestate vsque adeo quassabatur, diffractum vt denno sit gubernaculum. Tum vero seruandi argenti spes prorsus amissa. ac-
C cersiti nautæ barbari Sinæ, vt vectoribus in scapham confugientibus, ipsi in iunco remanerent, aliáq. sibi raptim exstruerent, se deliberaturos ea nocte respondent; inde ad sortes dæmonemque inuocandum conuersi: quod ego cum cernerem, orabam Dominum, ne nos dæmonis arbitratu interire permitteret. Mane, simulatque illuxit, nautæ sese statim ad alium clauum reficiendum, scaphamque parandam expediunt. Clauus è refixis iunci tabulis refectus, & collocatus, non diutius sustinuit impetum maris, quàm quanto temporis spatio Litaniæ recitatæ sunt: quo magis in suscepta sententia persistebant Christiani, vt in scapham, quotquot ea caperet, sese reciperent, & iuncum vna cum argento cæterisque desererent. atque ego sane liberaliter inuitatus in scapham, partim ne pericula adirem noua, partim ne plus ducentos mortales, scaphæ exclusos angustijs, omni solatio destitutos in iunco relinquerem, sacerdotes duos è nostris & fratrem vnum imitari omnino decreueram, qui superioribus annis è Lusitania proficiscentes in Indiam, ad insulas Maldiuanas naufragio & fame perire, quàm scapham conscendere, quæ Cocinum incolumis tenuit, cæteris vectorihus desertis in extremo periculo vitæ, maluerant; inque eo officio vitam naturæ debitam Christo Domino pie fortiterque reddiderant. Sed interea fabri lignarij quartum iam gubernaculum reparauerant, ad quod collocandum, pacemque à Deo exposcendam stipe à vectoribus in hospitale domicilium Bungensis Ecclesiæ corro-

Ll gata,

gata, miserante Domino factum est, vt clauus is omnium infirmissimus nos ad continē- D
tem aliquando perduceret. Quindecim ipsos dies ea tempestate iactati sumus, quotidie
(vt erant pericula) morientes: cum etiam vulgo neglectæ, nec iam clauibus custoditæ
argenti laminæ pedibus traherentur. Eiusmodi quippe temporibus pauper spiritu est
quilibet.

Initio tempestatis eius, vectores nautasque mature monuimus, vt animarum saluti
consulerent: qui in mea potestate se plane fore cum promisissent, ego vt sublatis peccandi
occasionibus ad gratiam diuinam magis essent idonei, primum illud curaui, vt fœminæ
quæ vehebantur in naui, certum in locum abderentur, vbi quinque menses remotæ à vi-
rorum oculis perstiterunt: deinde ad cæteros animandos confirmandosque conuersus, tā-
tum Deo adiuuante profeci, vt qui principio abiectis animis concidissent, ad æquitatem
ac fortitudinem reuocati, pro admissis in vita noxis leue sibi supplicium illud atque incō-
moda ducerent: placandoque Domino certatim dediti, vel precibus ac litanijs vacarent,
vel sublatis in cœlum oculis pia cum prece suspiria mitterent, vel alta apud se cogitatione
defixi lacrymas funderent: alij etiam flagris semet cæderent: alij mare sacris reliquijs, &
aqua sancta lustrarent: alij denique nummos in cultum Diuorum à vectoribus peterent,
quorum vis tanta collecta est, vt quindecim dumtaxat viri locupletes, aureos fere mille
contulerint. Ac mihi sane credite fratres, in hac vita labores & incommoda esse expeten- E
da, quippe quorum amaritudinem, magna suauitas, & firma spes comitetur: quod secus
in rebus prosperis vsu venire vel primis nauigationis diebus clare perspeximus. Inter has
igitur difficultates rursus in terræ conspectum delati, & cum iam contenebrasset, nimia cu
piditate prouecti, periculum fuit, ne vi ventorum ad terram allideremur. Sed ex eo pe-
riculo, cum primum illuxit, euasimus: & à Sinis nautis cognitum est, nos permagnam Si-
narum ad insulam processisse, nomine Ainanem: ex qua insula nautici commeatus, &
anchoralia à Sinis fere petuntur. hic dum portum subimus, qui in Septentrionem ad gra-
dus decem & nouem est positus, in aliud repente omnium maximum vitæ discrimen in-
cidimus. In ipso enim aditu iuncus in arenam bis adeo vehementer incussus est, vt plane
iam carina dehisceret. ac pereundum nobis vtique fuerat, nisi Præfecti seu Limenarchæ
permissu, præsentem incolæ nobis opem tulissent: quos nonnullis donis remunerati de-
scendimus 11. Calen. Decemb. quem ipsum in diem Præsentatio Dei matris MARIAE
VIRGINIS incidebat. & quoniam iunco afflicto, ac pæne iam dissoluto, ad portum
Veniagam nauigari non poterat; Lusitanum quendam continuo ad Cantonem oppidū,
atque inde Amacanem ad Lusitanos mercatores pedestri itinere misimus, qui de nostra sa
lute iam desperauerant. Amacanem peruenit nuntius Natali ipso die Domini, anno
MDLXI, statimque ad nos deportandos Lusitani aliquot nauigia submiserunt. Et quo- F
niam in Ainane insula menses quinq. posuimus, ex qua deinde Amacanē trigesimo die
peruentum est; de eius insulæ & incolarum natura ac moribus, ne longior sim, pauca
de multis attingam. Est autem Ainanis regio cum fructibus Indicis, & omni cibario-
rum genere abundans, tum etiam margaritis & vnionibus nobilis: frequenter incolitur,
vrbibus opere lapideo exstructis: gens vero ipsa moribus rustica, vestitu brachata, eminē-
tibus è capite ad instar boum cornibus binis è tenui confectis velo, forficibusque ceu ton-
sorum è summa fronte, peracutis. eius ornatus caussam cognoscere nunquam potui, ni-
si, si forte dæmonem effingunt specie belluæ sese offerentem. In hac ego insula sacrificaui
aliquoties, & Sacramenta distribui. Inde proficiscentes ad Sinas, cum parua nobis insula
ipso Paschali die Dominicó sese obtulisset; partim eius diei celebritate, partim etiā ipsius
loci amœnitate inuitati, descendimus, & commodum in monte quodam ingenti specum
& fornicem in templi formam excauatum offendimus. ibi, ara excitata, sacroque per-
acto, cœlesti pane Lusitanos refeci. Ex eo loco ad Sinas delati, idoneam tempestatem ex-
spectantes, ad alteram vsque feriam Natalium Domini anni MDLXII. substitimus. atque
inde solutis anchoris tertio decimo die Petram albam felici nauigatione tenuimus. Hic im
minentibus tenebris territi quo minus fretum Sincapuranum inueheremur, exscensione

facta

A facta Domino gratias agebamus vniuersi, cum repente vela complura piratarum apparuere (Aceni vulgo appellantur Somatræ populi) ad regnum Iantanæ tendentium. Tum nobis Malacensis quidam denuntiauit, nos vt instrueremus, Acenorum regem centum nauium classe aduentare, quonam consilio, sibi incertum esse. Ea res nobis sane metum attulit, quòd oneraria pretiosis mercimoniis referta, ab armis autem esset inops: ac oihilo minus nautæ vectoresque sese ad pugnam expediunt. Sed classe Acenorum sine iniuria prætervecta, ad dimicationem ventum non est. Postridie vero Sincapuranum fretum inuecti, cum ventus deficeret, anchoras iecimus. ioterim Acenorum oaues ferme trigiota, in ijs maioris formæ decem, quibus totius clasis vehebatur Præfectus, ad nos aduentantes, partim ad puppim onerariæ sese opponunt, partim etiam latera ipsa paoe abradunt, vt appareret eos mercibus adamatis (neque enim ignorabant ex quo loco profecti essemus) pugnam optare. cumque biremes maioribus bombardis, atque sagittis, quas præsenti veneno in ipsa naui asidue inficiebant, nos insestare cæpissent, quamquam oostri, quorum erat numerus ad ducentos, arma parauerant, seque omnes ad propugnandum instruxerāt; tamen certisimo in capitis discrimine versabamur: cum ex altera parte hostium clasis multo viris armisque superior immineret, ex altera vero littus esset propinquum, salo in quo stabamus noo plus cubitos quattuor profuodo. itaque aut præcisis ab hoste anchoralibus,

B quod vrinantes faciunt, in vada incurrendum, aut io manus hostium plane deueniendum fuisset, oisi nos insperantes præsenti periculo Dominus exemisset. quippe hostes comiter amiceque à oobis compellati, oonnullisque muneribus deliniti, non modo oos lacessere desierunt, verum etiam ita beneuoli discessêre, vt sibimet ipsi Lusitanos, & oobilitate, & belli gloria compararent. Malacam inde peruenimus tertio decimo Calen. Februarias, qui dies Diuo Sebastiano sacer est: vbi à Socijs nostris amantisime excepti, ad octauum vsque Idus Februarij piratarum metu commorati sumus. Malaca dum ad Colanum portū, in quo arx est Lusitanorum, contendimus, Ceilanijs iam syrtibus superatis, vento admodum prospero in Cilanos scopulos recta deferebamur, nisi ad iactū lapidis animaduerso periculo, & mutata repente velificatiooe Comorinum promontorium feliciter prætervecti (quod vix fieri posse videbatur) ipso die Paschali dominico, magna Melchioris & reliquorum Sociorum gratulatiooe qui in eo Matris Dei collegio sunt, Cocinum appulissemus: quo ex loco ad hoc Goanum diui Pauli collegium dudum exspectati quinto decimo die peruenimus. Cuius equidem collegij cum egregia rei Christianæ adiuuandæ studia, tum varias plurimasque exercitationes, & spiritales, & litterarias, denique ipsius Ecclesiæ incrementa vehementer sum admiratus: quam porro Dominus ad gloriam suam tueatur, & augeat. Hactenus de nauigiatione. nunc de Iaponicis rebus pauca perstringā.

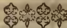
C In Iapooe Ecclesiæ numerantur nouem templo quæque suo instructæ: quorum templorum quinq. circiter idolis ante dicata, nunc sacris altaribus, & IESV CHRISTI, MARIAEQ. VIRGINIS DEI matris imaginibus exornata diuino cultui seruiunt. Facatense templum Christianus quidam, Cosmus nomine exstruxit. idemque vt obs in ora Sinarum tempestate retentos cogoouit, argenti laminam mihi in subsidium misit. Nam Cutamense (quod templum est permagnum in agro Funaiano regni Bungensis, passuū ab vrbe viginti quinque millibus) suo sumptu ædificatum Christianus Lucas cœmeterio circundedit, excelsā lapidea Cruce in medio posita, ad quam se post mortem sepeliri iussit. Cutamensis porro ager ipse, vectigalis est dynastæ cujusdam ethnici, cum quo ipsiusque comitibus, dum Ecclesiam Cutamensem inuisimus, de rebus diuinis sæpe collocuti sumus. quibus ille sermonibus, nostraque consuetudine delectabatur adeo, vt quattuor horas totas interdū nobis aures præberet, atque ita commouebatur interdum, vt velle se Christianum fieri diceret: sed hominum rumusculos veritus (quæ res toto terrarum orbe plurimum potest) à suscepta sententia destitit. Idem apud Lucam rursus totum vespertinum tempus nos audiendo consumpsit, clareque perspectis ex ea disputatione Iaponicarum sectarum omnium erroribus atque fallacijs: comitibus suis, qui secum aderant, aperte professus est gratum sibi fore, si quis eorum Christiana sacra susciperet. quæ

res nonnullos ex iis adduxit, vt conceptum animo Baptismi desiderium expromerent: quo D
ille ita gauisus est, vt eos ipsemet hortaretur, vti constanter in proposito permanerent. Ac fere omnes Iaponij proceres nobis amici sunt. nam etsi aliqui, acie mentis retusa flagitiis, lucem Euangelij aspicere nequeunt; valetudinis tamen caussa, si quando ipsi, aut ipsorum familiares in morbum incidunt, ad nos confugere consueuerunt. vt iam in his terris Christianam rem non modo Theologi, sed etiam medici chirurgique promoueat. quod ipsum apud Sinas quoque propediem fore confidimus: qua in prouincia rumor iam dissipatus est, candidam gentem, promissa barba, Sinarum Imperij potituram. quod si (vt speramus) euenerit, paucæ omnino pro messis eius, itemque Iaponicæ, & Indicæ copia, Christianarum sodalitatum omnium operæ fuerint.

In Iapone, simulatque cognitum est me in Indiam profecturũ, Christiani omnes à viginti septem passuum millibus ad me salutandi caussa venerunt: qui vero longius aberant, mihi se per litteras excusarunt. Itaque in meo discessu tanta hominum multitudo conuenerat, vt eos nec templum, nec atrium nostrarum ædium caperet. Hic ego fratres mihi carissimi, Christianorum lacrymas consulto prætereo, quorum mœrorem solari conabar noui supplementi spe, cuius caussa me ad Socios mecum ex India reducendos abire dicebam. Ad mare tendentem ingens me agmen omnis ætatis virorum, atque mulierum ita obfirmato animo prosequutum est, vt ad eos domum remittendos bis in itinere mihi E
subsistere necesse fuerit. quorum equidem precibus (nam ijs me magnopere commendaueram) nos è tantis periculis diuinitus ereptos puto. Sunt autem Iaponij acceptorum beneficiorum adeo memores, gratique, vt si modo ipsorum eleemosynas acceperimus, quod illi sibi honoris loco ducunt (non enim dico si eos inuiserimus, aut alia quapiam re adiuuerimus) eorum primarij ad agendas nobis gratias domum vsq. contendant. quod ipsum interdum etiam ethnici eorum cognati faciunt. quod si qui nobis (vt fit) in domesticis ministerijs operam dederint, illam dumtaxat mercedem requirunt, vt sub vesperam hilari vultu dicamus: Goxinro de oniar, hoc est, laborastis egregie. Id si reticeatur, valde mœsti afflictique discedunt.

Bungensium Rex proficiscenti mihi dedit eleganti opere gladium, aureaque vagina in anguis formam elaborata, mittendum ad Regem Lusitaniæ, quem esse tenera adhuc ætate cognouerat, itemque præclarum Indiæ Proregi pugionem: quæ omnia in Iaponem idcirco remisimus, quod tempestatis iniuria nitorem suum atque decorem amiserant. Ad ipsum autem Bungi Regem Constantinus Prorex munera & litteras miserat: & simul eũ affecerat laudibus, quod Euangelij præcones in suis regnis tueretur, benigneque tractaret. quod ille munus ac litteras ita illustri gratia excepit, vt non modo eum qui attulerat, aureis donarit amplius sexcentis, verũ etiam ad Prætorẽ vicissim miserit in bellicos vsus affabre factum thoracem auro sericoque distinctum, cum inaurata galea, cupreoque frontali, F
item hastilia duo pugionibus præfixa, argenteis crustis ornata, quas Nanguinatas appellant, aliaque similia. Nos autem ipsos mirum quanta beneuolentia prosequatur. nam cum cæteris rebus amice nobis fauet, & commodat, tum in consilio dando fidem præstat cum humanitate ac facilitate coniunctam, liberumq. permittit, sequamur id, quod optimum esse iudicauerimus. In Christianorum vero negotijs, quanti nos faciat, plane demonstrat. etenim vel infimorum hominum res, commendatio nostra si accesserit, suas putat, eosque nominatim appellat, quod magnum est apud Iaponios honoris indicium, aditusque eis ad se præbet facillimos: denique illis etiam internuntiis ad nos vtitur. quibus rebus Christiani maiorem in modum animantur.

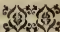
Vos tanto Regi fratres meliorẽ in dies mentem: nobis ad cœpta strenue promouenda lucem viresque precamini. Goa.

GASPA-

A

GASPARIS VILELÆ ad Socios.

NNVM in vrbe Sacaio moratus, Meacum pacatis iam rebus discessi anno MDLXII, magnaque Christianorum lætitiâ acceptus, conciones habere continuo institi: & quo maiore gratulatione studioque celebrarentur instantes iam Natales Domini feriæ, Iobeleum promulgaui septimo ante anno datum à summo Pontifice. quo illi ita permoti sunt, vt ipsorum & ir. Confessionibus diligentiam, & in festorum Natalium
B exspectatione pietatem ac studium magnopere admirarer. Natalis Domini dies festus cum aduenisset, nouem, qui mihi maxime idonei visi sunt, exposita prius ipsis augusti illius ac tremendi mysterij sanctitate, ad sacram Eucharistiam admisi, eo sensu pietatis affectos, vt magno temporis spatio lacrymantes ante perstiterint. Reliquorum autem desideria idipsum auide expetentium, verbis leniui; totaque ea nocte in laudibus summi parentis ac Domini exacta, matutino tempore sacrum feci, deque ipso Natali, tanto cum omniũ gaudio ac voluptate disserui, vt identidem prisca illa mihi subirent nascentis Ecclesiæ tempora, cũ Christiani omnes vno amoris vinculo caritatisque coniuncti, ad festos dies agendos, & conuiuia spiritalia celebranda castissimè conuenirent. Peractis ferijs, deinceps ad conciones redij, ad quas ethnici multo iam tum pauciores, quàm antea ventitabant: credò propterea quòd initio ad nos audiendos cauillandi studium ac petulantia complures impelleret, quos nunc perspecta veritas ab ea derisione deterret. Nec fere nobis iam aures atque operam dant, nisi qui serio saluti suæ consulere, ac rationi parere in animum induxerunt. quod ipsum cæteri quoque Meacenses vtique facerent, nisi eos fictis rationibus deceptos ab eo consilio dæmon abduceret. aiunt enim, cum perpetuum quendam inno-
C centis vitæ cursum religio Christiana requirat, se eiusmodi militiæ sacramento obligari, & pugnam aduersus voluptates deliciasque nolle capessere, vt cum se magna ex parte huius vitæ iucunditate priuarint, tum sempiternis in altera vita supplicijs, nisi ad finem vsque perseuerauerint, deinde mactentur.

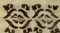
In hebdomadæ sacrosanctæ Paschalibusque solennibus, eadem Christianorum fides, atque religio constitit. celebritatem auxere nouem Baptismo lustrati, in ijs ciuis quidam locuples, & Iaponicis superstitionibus admodum eruditus, cuius oculos mentis, cum nihil post mortem omnino superesse putaret, Dominus ita aperire dignatus est, vt sacro sanctum Baptismum magno animi ardore lacrymisque susceperit.

Per eos dies seditione Meaci rursus exorta, quam iniqui in Christiana sacra conferebãt (multo iustius Regis ipsius tyrannidi tribuendam, qui regnã septem vi metuque tuetur, nec spei quicquam habet in ciuium caritate repositum) ad reuisendos neophytos, Sacaiũ, de Christianorum Meacensium sententia discessi, Meacensis templi Ecclesiæque custodia Christiano admodum seni relicta. Meacum reuertar (vt spero) ad festum diem agendum natalis Reginæ cœli MARIAE VIRGINIS, cui ædem idcirco dicauimus, quòd eo ipso die Meaci primum sacra missæ peracta sunt. In hac autem vrbe Sacaio, non admodum magna mihi spes propinquæ messis, nunc quidem ostenditur. tanta enim est

incolarum superbia ac leuitas, vt cœlum honoris existimationisque iactura mercari se nolle fateantur: quanquam tempore procedēte sperādum est agrum hunc ipsum bonam pietatis frugem laturum. Rationem instituti nostri in Bonzijs hisce tractandis, aliaque nonnulla cum de ipsorum ornatu cultuque corporis, tum de incolarum natura moribusque separatim perscripta ad vos mitto: quo iis cognitis gratias Domino nostro agatis, qui nos ex infinito prope cœcorum numero exemit; & simul eidem supplicetis, vt ad ipsum conuertantur hæ gentes, Indica Brachmanarum superstitione deposita, quam ab Indico magistro ex regno Sionis acceptam huc vsque retinent: quod ipsum ex delubris etiam apparet, quæ in oppido Indiæ Ceilano eadem quæ in Iapone videre me memini. idque vobis idcirco significandum putaui, vt praua huiusce religionis origine cognita, vos ad eam reprehendendam, & confutandam facilius comparetis. Precibus vestris, ac sacrificiis vt me Domino commendetis, à vobis etiam atque etiam peto. Sacaio. v. Cal. Maij MDLXIII. D

Scriptis iam litteris, rogat me per nuntium ethnicus quidam vir opibus præpotens, vti ad se baptizandum veniam in vrbem Naram. Omnino vereor vt verbis hominis fides habenda sit: grauem enim adhuc se rebus diuinis aduersarium præbuit. Verumtamen, quicquid sit, experiar: præclare mecum existimans actum iri, si in Christiana caussâ vitam ponere mihi contigerit. nec enim permittet Dominus, vt exiguam huiusce lucis vsuram animæ meæ saluti, atque immortalitati anteponam. Sin ethnicus ille vera narrauerit, seq. ex animo ad sacrosanctā Ecclesiam aggregarit; ne ego tum omnia Societatis nostræ Collegia nouam in hanc messem per litteras euocare non dubitem. magnum enim in his locis eius viri nomen, magna auctoritas est. Faxit Dominus quod è sua gloria maxime fuerit, cui me inter acies gladiorum, intentaque in me inimicorum tela versantem, plane commisi totum ac tradidi. E

LVDOVICI FROII AD SOCIETATEM IESV in Indiam & in Europam.

F

E MAXIMIS nauigationis periculis summo Dei ac Domini nostri beneficio liberati, ex ora Sinarum incolumes in hunc Iaponis portū deuenimus, quem Vocoxiuram appellant: obuiosque habuimus in littore Christianos incolas omnes tanta ex aduentu nostro voluptate ac lætitia gestientes, vt nos humeris ipsimet suis sublimes tollere atque asportare velle viderentur, quorum ducenti circiter nos ad templum vsque deduxerunt. Cosmi vero Turriani gaudium fuit ita magnum, vt collacrymaretur, satisq. se vixisse iam diceret, quoniam quidem operarios sibi in subsidium missos à Domino in tanta negotiorum mole, tamque opportuno tempore cerneret. Ioannem autem Fernandum è magnis assiduisque laboribus ita consumptum macieq. confectum offendimus, vt animā agere pæne videretur. Etenim ad domesticas & quotidianas Cosmi occupationes, accedebat etiam magna frequentia principum virorum, & Christianorum tum ex aliis regionibus

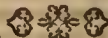
A bus, tum ex hoc regno, vel baptizandi vel salutandi caussa aduenientium. Ioannes autem,
post sacra missæ à Cosmo peracta, totum fere diem & sæpe noctem partim rudimentis
Christianæ doctrinæ vulgo tradendis, partim etiã proceribus ac Bonzijs qui ad Baptismũ
accederent, separatim instituendis ponebat. Mihi vero baptizandi onus impositum est;
ac nono post nostrũ aduentum die primum sexaginta Baptismo lustrati sunt, multique
deinceps è prima nobilitate, Bartolemæi regis maxime hortatu ac persuasionibus inci-
tati: quorum plerique catechismum sua manu continuo describebant, quo facilius memo-
riæ commendarent, eundemque domesticis traderent. singulis autem, à Baptismo, sane
quam enixe ac studiose petentibus, Crucis sigillum è collo gestandum, itemque Rosarium
precandi caussa dabatur.

Firandi autem, simulatque Sodales ex India aduenisse auditum est; Antonius & vxor
ipsius Elisabetha misso confestim nuntio Cosmũ magnopere obsecrarunt, vt quoniam
tres è nostris in hoc portu sacerdotes essent, unum ex ijs ad Firandensem cæterasque eius
tractus Ecclesias inuisendas omnino mitteret. quod si per litteras ab ipso non impetras-
sent, duos è filijs suis ab se legatum iri, qui idipsum humi strati supplices peterent. Neq;
ita multo post, ab vrbis Ximabaræ Tono seu regulo (qua in vrbe Christiani eo tem-
pore plus mille & quingenti numerabantur) nobilis vir cum mandatis ad eundem
B Cosmum est missus, vt ab eo promissa exigeret. promiserat enim Cosmus, simulat-
que supplementum ex India aduenisset, missurum se qui Ximabaræ commoraretur. Ea-
dem erant postulata Regis quoque Bungensis, quo in regno annum iam sacra missæ facta
non fuerant. Atque in Bungum quidem, quòd eius Regis gratia ad rem Christianam iu-
uandam in primis est necessaria, Baptista Montanus paucis post diebus profectus, amicissi-
meque ab ipso Rege acceptus est. Antonio autem Firandensi, itemque Tono Ximaba-
rano Cosmus respondit, simulatque per occupationes liceret, se ipsum ad illos esse ventu-
rum. Christiani vero, quique insulas, quique Firandum oppidum incolunt, vbi rescie-
re nos piaculares orbiculos seu grana benedicta ex India, itemque Veronicas attulisse; multi
cum vniuersa familia, ijque admodum pauperes, conductis mercede nauigijs ad hũc por-
tum traiecere. interrogati cuius rei caussa, nullius præterea, respondebant, nisi vnius po-
tendæ Veronicæ. nam qui orbiculum optabant, octo diebus ante, supplicationes ad Deũ
habebant, quo facilius impetrarent: atque etiam, cum sibimet ipsi diffiderent, Lusitanis
apud nos deprecatoribus vtebantur: eaque dona quàm sibi grata essent, ipsis etiam lacry-
mis testabantur. Iam vero alij Christiani Amangutio, quinquaginta aut sexaginta leuca-
rum itinere, alij Facata, alij denique alijs è regionibus ad nos hucusque Confessionis caus-
sa contenderunt. quorum sane religio caritasque est admirabilis. Per idem tempus Bar-
C ptolemæus quoque Rex ad Cosmum inuisendum in hæc loca se contulit: quem continuo
adiuimus, eique xenia dedimus Rosarium ex equo marino, itemque granum vnum auro
insertum. quæ ille quanti faceret, vel ex eo ostendit, quod vtrumque statim è ceruice su-
spendit. cuius aduentus magna Lusitanorum quoque gratulatione (namq. illum omnes
admodum diligunt) concelebratus est. Regis autem ipsius animi submissio ac pietas, cũ
sacro missæ interesset, potissimum elucebat. etenim cum in templum quotidie mane, mul-
to ante lucem veniret, (maximam enim noctis partem fere Iaponij proceres vigilant) non
modo sacerdotem ad statam horam vsque præstolabatur; sed etiam plebem infimam aduẽ-
tu suo summoueri plane vetabat, vixque parato sibi honoris caussa stragulo ad considen-
dum vtebatur: prorsus, vt quilibet vnus è populo videretur esse. Sermones vero de re-
bus diuinis ita auide expetebat, vt sacro interdum peracto, ante recitatum à pueris de mo-
re catechismum templo nequaquam excederet. idemque vt quædam sacrificij & Euchari-
stiæ mysteria probe cognosceret, accersitum ad se eius rei gratia nocte Ioannẽ Fernandum
summa sua cum animi voluptate pæne ad lucem detinuit multa percontans, quæ sibi par-
tim ad comites suos docendos, partim ad Bonzios refutandos, necessaria diceret, quæ ille,
& simul purgatorij ignis infernique supplicij discrimen à Ioanne cum didicisset; ad Cos-
mum salutatum accessit: cui id honoris etiam habebat, vt in ædium ingressu pugionem

cæteraque arma deponeret. Paucis diebus in his locis moratus, ad subsidium fratri suo D
germano Rimanorum Regi ferendum, qui bello erat implicitus, proficisci coactus est. &
quoniam consueuere Iaponij principes Manibus mortuorum decemdialia fere sacra, non
sine magna Bonziorum præda saginaque persoluere; Barptolemæus rex, patre qui eum a-
doptauerat, per eos dies vita functo, re cũ Cosmo cõmunicata, pro exsequiis illis, Bon-
ziorumq. conuiuijs, totidem dierum epulum sex pauperum millibus præbere constituit:
partim vt sibi ipsi, quoniam impio parenti non poterat, diuinam gratiam conciliaret: par
tim etiam, ne post Christiana sacra suscepta, pristinæ benignitatis atque clementiæ obli-
tus esse videretur. Idem, in rebus diuinis multo plura præstare quam polliceri solitus, si-
mulatque Vmbram regiam vrbem regressus est, demortui Regis imaginem quam odora-
mentis suffire venerarique solebat antea, igne comburi iussit: quod à Bonzijs ingens pia-
culum est habitum. cumq. ex itinere ad oppidum Omuram se contulisset, vbi erat eo tem
pore vxor ipsius Regina; multis ei rationibus persuasit vt vna cum omni famularum co-
mitatu ad baptismum accederet. quæ res eo mirabilior visa est, quòd anteà Regem ab eo
consilio reuocare ipsa tentarat. simul etiam Rex templum ibidem magnificum ædificare
constituit, Bonzijs ad eam rem è cœnobio quodam ędeque pulsis. quapropter etiã Aloy-
sium præstanti virtute virum, regiæ vrbis præfecti fratrem, sibique in primis familiarem,
ad Cosmum cum mandatis misit. quibus rebus ira permoti barbari impellente dæmone, E
Regi ipsi insidias compararunt. Capita coniurationis fuere duodecim viri vrbis admini-
strationi prępositi. ij, ad rem occultandam, Regemque fallendum, Christianos fieri velle
se simulant. quos tamen Rex, quasi eorum scelus præsagiret, diu multumque ante Baptis
mũ probari iussit. Et quoniã Gotondonus spurius regis demortui filius, Barptolemæo in
legitimi filii locum ab Rege ac Regina adoptato, hæreditario iure regnoque priuatus fue
rat; Gotondonum coniurati cum alio quodam è proceribus facinoroso homine Feribo,
in societatem consilij assumunt. omnes denique Barptolemæum hortantur vt regni pos-
sessionem cum pompa solenni aliquando capiat, & simul Reginæ Baptismum a cætero-
rum, Cosmo accersito, quanta maxima posit cæremonia & ciuium gratulatione concele-
bret: namque eo ipso die statutum facinus perpetrare decreuerant. sed veriti mox, ne ipso-
rum consilia patefierent, rem aggredi anteuertunt. Aloysium regis internuntium vltro
citroque ad Cosmum rei Christianę caussa commeantem Feribus in itinere adortus inter-
imit: cuius in comitatu ne Cosmus esset, diuinitus factum est: præmisso quippe ad Regẽ
Alexandro, Aloysium subsequi deinde ipse decreuerat. Eadem ipsa nocte XII viri re-
giis ædibus vrbique incendium inferunt, ex quo Rex cum præfecto vrbis Aloysij fratre
paucisque præterea comitibus, in arcem proximam confugiens; haud ita multo post Ri-
manorum Regis auxilijs regnum prope vniuersum ingenti Christianorum gaudio rece- F
pit, misitq. Cosmo nuntiatum, se Vocoxiuram, cum primum posset, ad ipsum inuisen-
dum esse venturum. Interea Gotondonum, & Feribum, aliosq. rebelles varijs locis Rex
Rimanorum obsidebat, eorumque agros ita vastabat, vt ex hoc ipso portu incendia cer-
nerentur, multi etiam seditiosi, Regis imperio capite plectebantur: quam rem ad Chri-
stianæ religionis propagationem magni momenti fore confidimus. Sed paucis mihi per-
stringendum videtur, quanam ratione Barptolemęus Rex sese ad Christum adiunxerit. Is
claro in primis genere natus, Cegandono patre admodum sene (qui viuit adhuc) acerri-
mo & Bonziorum fautore, & Christianæ religionis inimico; ab Rege, vt dicebamus, ad-
optatus est, (quem arcta affinitate contingebat) populo magistratibusq. approbantibus.
Aliquot deinde post annis Cosmus, cum Vocoxiuram se contulisset, Rex ad eum salutan-
dum ineunte Quadragesima venit, quem antea nunquam viderat. Ad ipsum vero postri-
die Cosmus Lusitanis nonnullis comitantibus, qui in hoc portu hyemabant, honoris caus
sa adijt, eumque in ædes nostras in posterum diem ad prandium inuitauit. A prandio
Cosmus partim suo ipse sermone, partim Ioannis Fernandi, qui bene Iaponice nouit, o-
pera, cum alia multa Regem de rebus diuinis edocuit, tum de animorum æternitate, in-
scitiaque & errore illorum, qui nihil esse omnino pręter materiam primam opinarentur.

habita

A habita est hæc disputatio in facello quodam optime ornato, proposita MARIAE VIR-
GINIS imagine cum filiolo IESV, cuius ille tabulæ cum cætero aspectu mirifice gau-
debat, tum stupebat in primis quòd quamcunque se in partem verteret, defixos in ipsum
oculos puer IESVS habere videretur. Atque ille quidem omnia quæ dicebantur, cla-
re percepit. in digressu autem, Cosmus ventilabrum aureum Regi donauit, Cruce præfi-
xum cum clauis tribus, & nomine IESV eleganter sane descripto: quod ventilabrum
Gaspar Vilela ex vrbe Meaco miserat. cuius argumenti litterarumque nouitate permotus
Rex, vt ea omnia per otium cognosceret, rursus ad nos cum magno comitatu se contulit,
cæterisque in atrio relictis, vno Aloysio secum adhibito, templum ingreditur, ibique rur
sus de sacris fidei Christianæ dogmatibus, deque sanctissimi nominis IESV, Crucisque
mysteriis atque virtutibus, Regis ipsius rogatu Ioannes admodum fuse copioseque disse-
ruit: è quibus multa Rex sua ipse manu in commentarium retulit. ex eo die, aureæ Cru-
cis sigillo munitus, quod secum de Cosmi sententia dies noctesque gestabat, se identidem
IESV CHRISTO commendás, crebrisque Cosmi cohortationibus incitatus, denique
nomen CHRISTO Domino dare constituit. Nocte igitur domum ad nos cum suis
familiaribus venit, pijs de religione sermonibus ad insequentem vsque lucem aures præ-
bet, quibus Cosmi iudicio iam satis institutus, sacro Baptismate ab eodem lustratus est, ma
B nibus in modum precantis magna cum submissionis pietatisque significatione coniunctis,
comitum suórum è præcipua nobilitate corona circundatus, qui pariter eius consuetudi-
ne monitisque adducti, in eandem Baptismi voluntatem valde incubuerant. Xumitanda
appellabatur antea: ex eo tempore Barptolemæus nouo nomine vocitatus est. Inde ad
bellum discessit, Cosmum obtestatus, vt pro sua suorumque salute, ac felici vxoris partu
Dominum precaretur. Porro in itinere Maristenis delubrum, quem Deum rei militari
præpositum Iaponij magno cultu cæremoniaque venerantur, iniecto igne consumpsit,
eodemque loco signum Crucis erexit, quod ipse & vniuersus ipsius comitatus supplices
adorarunt. In castra vero simulatque peruentum est, misit qui toto regno Deorum pha
na comburerent. Ex ipsis vero lucis materiam cæduam gratis ad naues parandas ac refi-
ciendas Lusitanis attribuit. Quin etiam in castris, quicquid à bellicis occupationibus o-
tij superest, id totum nocte dieque in militibus ad Christianam pietatem informandis in-
sumit, quos paulatim ad nos, quo res minus inuidiosa apud ethnicos ac Bonzios sit, Ba-
ptismi caussa dimittit. Eiusdem, in bello insignia sunt nomen IESV cum clauis tribus
in humerali depictū, Crux è collo dependens, & piaculare granū in baltheo. Deniq. tanto
rei Christianæ studio incensus est, vt neminem intra insulæ huius fines habitare patiatur,
quin concionibus sacris intersit. Christianos vero, contra omnium, etiam parentis Co-
C gandoni iniurias ac vim tuetur egregie. & quoniam Rex est splendore atque auctoritate
præcellens; magnopere, vt dixi, fore speramus, rebus pacatis, vt Euangelium ipso adiu-
tore Dominus longe lateque disseminet. Vos interim ego etiam atque etiam oro, vt sa-
crosancta sacrificia vestra, piasque suffragationes mihi deesse ne patiamini. Vocoxiura
XVIII. Cal. Decemb. MDLXIII.

LVDO-

D

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOCIOS in Indiam.

XPONAM his litteris fratres mihi carissimi, quanam ratione Rimanum in regnum, vrbemque Ximabaram nuper inducta Christiana religio fuerit. Ac portus quidem hic seu emporiũ Vocoxiuræ, quod commutato iam nomine MARIAE VIRGINIS adiutricis vocatur, compluribus Facata, Firando, Meaco, aliisque ex oppidis huc ad Cosmum Christianæ doctrinę caussa commigrantibus, ita frequenter habitari cæptum est, vt Ecclesiam hanc regionis huiusce totius caput aliquando fore speremus; Barptolemæo etiam rege vnacum ipso flore nobilitatis haud ita pridem ad fidelium numerum aggregato. Eius autem frater, Barptolemæi monitis precibusque sæpius excitatus, vt à Iaponicæ superstitionis erroribus ad rectam veritatis Euangelicæ semitam se traduci pateretur; à Cosmo magnopere petijt, vt aliquem ad se instituendum in castra (bellum enim per id tempus gerebat) omnino mitteret. Missus ego sum, benigneque ab eo acceptus, nocturno tempore, quod à negotijs magis erat vacuum, de rebus diuinis ad Regem diu multumque dixi. quod ipsum deinde per alias occasiones alibi cũ ipsius rogatu fecissem, ijs sermonibus admodum delectatus permotusque Rex, certis de caussis Christiana sacra ipsemet in præsentia suscipere supersedit, sed duas mihi dedit epistolas, alteram ad Cosmum, cui potestatẽ per eas litteras faciebat Euangelij toto suo regno libere promulgandi; alteram ad incolas oppidi maritimi Cochinoci, in qua erat scriptum, vt ad audiendum Euangelium ad me conuenirent. ad quos me qui perduceret vnum ex amicis ac familiaribus mihi comitem dedit: quo sane breui peruenimus, hospitioque excepti ab vrbis Præfecto, verbum Dei disseminare instituimus. Nec sane frustra. etenim baptizati sunt quinquaginta supra ducentos, in quibus fuit cum vxore, ac liberis ipse ad quẽ diuerteramus, vrbis præfectus. Deinde cũ in ædes regias in primis instructas loci maiestate deterriti timidius incolæ ad nos & ipsi venirent, & filios mitterẽt, veriti, ne ab ijs ædiũ ornatus, & catastromata fœdarentur; vbi id animaduerti, egi cũ Præfecto de aliis ædibus, populi docendi caussa, cõparandis. ille mihi sane liberaliter omnium quotquot essent in oppido, dedit optionem. delectum est ædificium quoddam peramplum, sed magna ex parte dirutum, secus aream, quam nobis Rex templo ædificando attribuerat. Operæ centum ad ruinas instaurandas ædemque sacram exstruendam Præfecti imperio ex censu ciuium exhibitæ, opus vtrunque celeriter absoluerunt. Tum vero liberius ad Christianæ doctrinæ rudimenta, sacrasque conciones pueri senesque sese conferre: è quibus deinceps non ita multo temporis spatio centum & septuaginta Baptismo lustrati sunt. designatum est etiam Christianis humandis prope ædem sacram Cruce defixa peramplum soli spatium, quo primum illati sunt infantes duo tertium circiter annum agentes, quos Dominus pro salute harum gentium deprecatores in cœlum asciuit. Secuta deinde est in Barptolemæum regem coniuratio, bellicique tumultus, quibus tametsi oppidani commoti, atque à Bonziorum fautoribus potentibus viris ad Christianam religionem deserendam solicitati sunt, Cruce etiam ipsa contumeliose diffracta; ipsi tamen in fide fortiter perstiterunt. quod egomet deinde ex eorum sermonibus

E

F

A monibus clare perspexi, cum ad eum portum per id tempus naui accessissent. cum enim ab hostibus Christianæ religionis vrbe occupata, publico edicto nos intromittere vetaretur; ad stationem nostram, sera admodum nocte, parato nauigio frequentes venerunt, se diligenter excusantes, quod nos excipere hospitio sibi per aduersarios non liceret, pietatem tamen suam atque constantiam verbis testantes huiusmodi: Christiana religione deserta, quam porro sectabimur? in difficultatibus nostris atque periculis ad quem confugiemus? an ad lignea siue lapidea simulacra, quæ huc vsque coluimus? quis insitam vnius Dei caritatem ex animis nostris euellet? Quibus ego verbis maiorem in modum recreatus, eosq. vicissim, vt potui, consolatus; ad Cosmũ cæterosq. Socios Vocoxiuram ex eo loco profectus sum, qui sese cum Christianis ad hostium furorem vitandum, in onerariam receperant. verum sedatis iam maxima ex parte tumultibus, & Barptolemæo, qui in arcẽ quandam ex incendio regiæ vrbis cum paucis vix viuus euaserat, in regnum restituto, metus hosce omnes iuuante Domino propediem sublatum iri confidimus. sed de his hactenus.

Venio ad res Ximabaranas: quam ego in vrbem ab ipso Tono accersitus, Cosmo iubente, me contuli, benigneque exceptus, & in optimo totius vrbis domicilio sum collocatus. Postridie me Tonus inuitat ad cœnam. A cœna familiares suos atque domesticos in cœnaculum conuocat. Hic ego bene longam de Christiana religione disputationem instituo. illi vero multa ac varia me interrogant: quibus ego dum ad singula respondeo, noctis

B magna pars abijt. Mane cum illuxisset, Tonus rogatu meo popularibus omnibus Christianæ capessendæ religionis fecit publice potestatem. ex eo tempore ter quotidie concionari cœpimus, matutinis primum horis, tum pomeridianis, postremo vespertinis, tanta hominum vi confluente, vt non domus solum, sed etiam via auditoribus oppleretur. Secundum hunc rei Christianæ cursum more suo aduersarius non semel impedire conatus est. Tria visuntur Ximabaræ cœnobia Bonziorum, qui cum alijs de caussis plurimum possunt, tum quòd principes ciuitatis affinitate contingunt. Eius ordinis hominum fallacias atque superstitiones quod palam coarguimus, populumque ab ea secta ad CHRISTVM omni ope traducimus, capitali nos vbique fere odio insectantur. Ximabaræ autem, simulatque ita propensam in nos populi voluntatem intellexêre; inimicitiis quas antea inter sese exercebant, communi metu suadente depositis; calumniis fictisque criminibus nos oppugnare constituunt. Ad Tonum adeunt, mirantes cur in suis terris tam improbum genus hominum versari patiatur. Anthropophagos esse nos, & quocunq. Christiana sacra inferamus, eodem continuo bellum exitiumque importare. Si nobis in vrbe habitatio detur, Lusitanos ipsos illi imperium erepturos. Ad hæc, plebem incitare conantur, partim vt nos ex vrbe pellendos vna voce abs Tono deposcat, partim etiam vt nos pu

C blice conuitijs maledictisque proscindat. Eam rem vbi parum procedere animaduertunt, consilium etiam audacius capiunt. Dum ego in ædibus nostris de re Christiana ad populum maxime dissero, facta manu quidam è Bonzijs de communi cæterorum sententia in ædes nostras irrumpit, positamque ibi Crucem effringit. Sane indigna visa res est, valdeque omnes, sed hospes præcipue noster, eo facto commoti. Itaque nihil propius factum est, quàm vt eum interficerent. Bonzij autem furore elati scelus scelere cumulant. Mos est neophytorum susceptam à se Christianam religionem Cruce in charta depicta, atque in ædium foribus collocata publice profiteri. id illi sibi non modo apud Deum salutare, sed etiam apud homines gloriosum existimant. Hæc omnia insignia Bonzij postridie, primoribus vrbis pro affinitate fauentibus, discerpere ac lacerare decernunt. Quod vbi Tonus rescîuit, Christianis confestim totam rem iussit renuntiari, eosque hortatus est, vt tumultus vitandi caussa, eam iniuriam æquo animo ferre ne grauarentur: se ipsum in Bõzios vtique animaduersurum, sed tempore. Quorum amentia ac furor eo vsque processit, vt quicunque ad nos audiendos venirent, eos vsu etiam fontis arcerent in proximo siti, ad quem plurimi aquationis caussa ventitabant. prorsus, vt nobis eius molestiæ vitãdæ caussa, in aliam vrbis partem migrare necesse fuerit.

Iam vero illa quoque res accidit, non minus euentu felix ac læta, quàm initio tristis ac tur-

turbulenta. Adolescentes duo ad nos audiendos rei nouitate inuitati ex oppido finitimo D venerant. dumque in ædibus nostris morantur, in familiari & iuuenili colloquio (vt fit) vnus eorum alterius procaci interrogatione lacessitus, stricto mucrone in socium præceps iracundia ferebatur; cum illum ex his qui aderant Iaponij quidam (aderant autem fere centum) vi arreptum retinent, eique de manibus sicam extorquent: quo ille facto ita iratus inde discessit, vt aut eam vlcisci iniuriam, aut mortem sibimet inferre Iaponico more, statuerit. Accessit ad exstimulandum iuuenis animum satis iam per se incitatum, patris quoque denuntiatio vehemens, ne suum in conspectum veniret omnino, nisi prius ab ædium præcipue domino apud quem res illa contigerat, doloris pœnas exegisset sui. igitur adolescens, amicis affinibusque coactis, vim comparat: quod vbi Ximabaram allatum est, Christianos omnes magnopere conturbauit; me vero potissimum, verentem, ne si ad manus ventum esset (quæ res non sine multorum cæde erat futura) tum vero Bonzij ciuibus quod cupiebant plane persuaderent, nos rixarum ac seditionum vbique terrarum auctores esse perpetuos. Iamque se, quanquam in magno omnium mœrore oppidani ad Ioannis (sic enim appellabatur) hospitis nostri defensionem instruxerant, aduentabatq. armatum agmen aduersariorum; cum iuuenis ille dux agminis repente præter omnium spem gentisque consuetudinem exterritus substitit, satis dignitati suæ, satis parentis imperio factum existimans, si vacuam nobilis cuiusdam viri domum ingressus in suburbano E positam, resistente nemine, pugionem inde vicissim abstulisset, atque ita (vt fecit) in patriam reuertisset. Id à Christianis vbi rescitum est, tanta voluptate lætitiaq. perfusi sunt, vt ab ipso noctis crepusculo, quamquam eos domum dimittente me, nihilominus gratias DEO cuncti simul agentes, factum inuicem gratulabundi narrantes, ad insequentem lucem vsque perstiterint. Nec tamen inter hasce aliasque difficultates, & Bonziorum insectationes, Domino DEO fauente, cessatum est. nam præter quotidianas conciones & catechismum, Baptismi celebres varijs temporibus complures habiti sunt. Ac primum ethnici quinquaginta nomen CHRISTO dedere. deinde rursus circiter septuaginta. tertio denique Baptismo, candidati trecenti numerati sunt, è quibus baptizauimus dūtaxat eos, quos satis probe institutos Christianis præceptis inuenimus. cæteri qui minus adhuc idonei videbantur, in aliud tempus reiecti. Christianorum primitias libauit Dominus in hoc item oppido, sex videlicet trimos aut quadrimos infantes: quorum qui primus excessit è vita, Christianæ fidei veritatem illustri sane testimonio comprobauit. cum enim iam ageret animam, sublatis ad sydera manibus; Tem iangate mairo, idest, confestim (inquit) in cœlum migrabo. cuius rei miraculo neophyti magnopere confirmati sunt. Ipse autem Regulus tametsi nec dum Christianus est, & certis de causis in aliud tēpus Bonziorum scelus ac maleficia debitis vindicare supplicijs distulit; suam tamen erga F nos beneuolentiam, & Christianæ religionis vel tuendæ vel amplificandæ studium plurimis rebus ostendit. primum enim nobis honoris caussa familiariter sæpe conueniendis nomen nostrum apud Ximabaranos in admiratione & in gratia posuit: deinde aream templo ædificando optimam, materiamque suo sumptu conuectam, operasque ducentas nobis attribuit ad arcis ruinas æquandas solo, quæ arx quondam illa ipsa in area fuerat. in tēpli vero ipsius apparatū & cultum familias septuaginta in ea vicinitate habitantes certum vectigal pendere iussit, exturbationis pœna proposita, nisi in officio perstitissent. Idem, quod Christiani ad templum, æstu maris accedente, ægre admodum veniebant, ingenti ponte ad ipsius templi valuas vsque perducto, facilem ijs tutumque aditum præbuit. Auctus vero filiola (quam nos quod clarissimo genere orta est, magno Christianæ rei adiumento futuram aliquando speramus) eam nobis tradidit baptizandam, quod fecimus, & nomine Christiano MARIAM appellauimus, vt eam videlicet nomen ipsum ad omnem virtutem ac sanctimoniam incitaret.

Hæc fere in oppidis Cochinoco, & Ximabara gesta sunt: quam ego vtranque Ecclesiam per id tempus sæpe reuisi, & alteri Damianum, alteri Paulum comites ac familiares nostros interim dum ego abessem, præposui. Vos etiam atque etiam obsecro fratres, vt

pro

A pro hac vniuersa Iaponica vinea Domino Deo nostro quàm diligentissime supplicetis. Ex portu MARIAE VIRGINIS adiutricis, v. Calen. Decembris. M D LXIII.

IOANNIS BAPTISTÆ MONTANI Ferrariensis, ad Michaelem Turrianum è Societate IESV. in Lusitaniam.

B NNO superiore in Iaponem peruenimus, & maritimum in oppidum Christianorum descendimus, vbi Cosmus Turrianus cum vno è fratribus nostris rem Christianam præclare gerebat. quibus ego cum nauare operam ibidem vellem, in Bungũ à Cosmo idcirco sum destinatus, quòd sesquiannũ iam ea princeps Iaponis totius Ecclesia sacerdotem desiderabat. Ibi quanta Bungensium & lætitia & benignitate acceptus fuerim, exponere nimis longum sit. Regem ipsum etiam inuisi aliquoties, à quo semper honorifice humanissimeque tractatus sum, qui tametsi ethnicus adhuc est, in ea secta quæ nihil superesse post mortem existimat; Christianæ tamen religioni tantum tribuit, rebusque nostris vsque adeo fauet enixe, vt vnus è fidelium numero esse videatur. credo propterea quòd ominibus ducitur, videtque se ex quo tempore Euangelium in suis terris promulgari cæptum est, non solum imperio, atque opibus auctum, sed etiam filio, quod vehementer optabat. Quod ad conuersionem harum gentium attinet, Euangelium longe lateque iam peruagatum est, & sane probatur in vulgus, & fere semper ad Baptismũ, Dei
C beneficio aliqui perducuntur. Ratio autem nostra cum illis agendi est eiusmodi. Quæritur primum quam sectam sequantur. deinde, non modo quam ipsi profitentur, sed etiam reliquæ omnes Iaponicæ sectæ multis rationibus ita confutantur, vt earũ ope ac præsidio æterna salute se nequaquã posse potiri intelligant. Id vbi perceperunt, docentur esse vnũ rerum omnium opificem, qui ex nihilo cuncta creauerit, eaque omnia fungi officio præter Angelos desertores, & hominem; qui è primo illo statu sua culpa exciderit, in quo ab Deo parente positus fuerat; idemque naturæ legibus, rectæque rationi aduersetur. Discunt deinceps, Deum esse trinum & vnum, cuius imperium primus ille homo neglexerit. Et quoniam infinitæ maiestati ac numini facta iniuria, infinitam quoque satisfactionem exigeret, secundam Trinitatis personam, cum genus humanum, aliaue omnino creata natura soluendo non esset, humanitatem nostram vltro assumpsisse atque induisse, vt idem homo simul & Deus innocentissimus pœnam nostris sceleribus debitam pretioso sanguine suo acerbaq. persolueret morte, ac nos in omnipotentis Dei gratiã restitueret. Hæc illis omnia clare & copiose explicantur. tum ad eorum quæstiones probe respondetur, & omnis ex eorum animis, quoad eius fieri potest, dubitatio tollitur; atque, vt illis certæ precandi formulæ traditæ, præceptaque Decalogi exposita sunt, promittunt se barbaros ritus superstitionesque deposituros, denique sacri Baptismi vis atque mysteria iis-

dem explicantur, atque ita CHRISTO dant nomina ac baptizantur. Versamur autẽ in D
hisce Iaponicis regionibus hoc tẽpore è Societate sacerdotes septẽ, fratres quinque. mul-
ti præterea sunt incolæ familiares ac veluti sodales nostri, præstanti virtute homines, qui
nos in opere haud segniter adiuuant. Sed vniuersi pro messis copia sane quàm pauci su-
mus, nec nobis (quod facile credas) ab occupationibus multum superest otij. itaque sub-
sidio vehementer indigemus. Pijs deprecationibus tuis & cæterorum me valde commen-
do. è Bungo. v. Idus Octob. MDLXIV.

EX ALIA EIVSDEM IO. BAPTISTÆ Epistola ad Ioannem Polancum è Societate IESV. Romam.

E

VNC aliqua mihi de Bungensium Christianorum pietate
ac deuotione dicenda sunt: quæ virtus cũ semper in ijs appareat
eximia, tum vero Quadragesimæ tempore præsertim elucet.
nam præter asperitatem vitæ priuatam, & assidua supplicia vo-
luntaria, Christiani sexta quaque feria frequentissimi in sa-
cram conueniunt ædem: atque vbi de passione Domini per-
oratum est, extinctis luminibus atrocissime cuncti sese diuer-
berant. Equidem vt primum interfui, attonitus rei nouita-
te miraculoque, prorsus obstupui. Neque vero dumtaxat
virorum hoc decus est: ipsæ quoque mulieres in hanc partem
se admodum strenue atque acriter incitant. quarum nonnullæ cum me summis precibus
obsecrarent, sibi vt in templo sumptis ne dignoscerentur virilibus tunicis, echinatis glo-
bulis ferreis in sua terga sæuire liceret; negaui scilicet: primum id minus decorum arbitra-
tus; deinde etiam veritus, ne si ad cæteram austeritatem & pœnitentiam, qua se ipsæ pæne
conficiunt, verberum quoque tormentum accessisset, certum adirent vitę discrimen. id- F
ipsum graui admodum ætate senes à me magnopere contenderunt. Iam vero sacræ heb-
domadæ officia, quo animi sensu ac lacrymis; Paschalia autem solennia quãto animi gau-
dio, atque hominum multitudine celebrentur, dici vix potest. Nec sane minor est Na-
talium feriarum gratulatio & celebritas. quin etiam pia simul & iucunda per eos dies spe-
ctacula committuntur, illustribus aliquot actionibus è sacra historia Iaponico versu descri-
ptis: quæ poëmata Christiani magno suo bono memoriter hauriunt, namque ea ratione
& magnam sacrarum litterarum partem addiscunt, & hisce carminibus identidem conci-
nendis, profanas cantiones quibus antea assueuerant, paulatim dediscunt. Nam quid ego
de Confessionibus dicam? quo in genere ita solertes accuratique sunt, vt aliud nil egisse
videantur in vita. Quibusdam ego, id vehementer optantibus, per interpretem aures
præbui: quorum nonnulli scriptam Confessionem suam secum attulerant. Credas
mihi affirmanti velim, quotidianas me sesquianni totius (tam diu enim sacerdote carue-
rant) recognitiones actionum suarum, quæ examina dicimus, in ijs scriptis liquido
comperisse: ea dispositione atque ordine in commentarium crimina suis quæque die-
bus notata retulerant, cum ante id tempus octauo vel quintodecimo quoque die
Sacramentum Confessionis obire consuessent. quæ mihi eorum diligentia eo laudabi-

A lior videtur, quòd ex mediocribus interuallis peccata rite confiteri haud ita difficile duxerim: ipsorum vero octodecim mensium errata in tēporum seriem digesta proferre, id vero in primis mirandum est. Quid quæris? contritione sua animique candore ita me sibi obligarunt, vt cum CHRISTO Domino ingentes & agam & habeam gratias quòd me in hæc loca perduxerit; tum etiam tibi plurimum R. P. vel eo nomine debeam, quòd auctoritate studioque tuo perfectum est, vt aliqua mihi pars demandaretur huiusce tam fructuosæ prouinciæ: quam ego vt ex instituto ac spiritu nostræ Societatis geram, peto abs te, vt infirmitatem meam tuis ad Deum precibus ac sacrificijs subleues. è Bungo. VI. Idus. Octobris. MDLXIV.

LVDOVICI FROII AD SOCIOS, in Indiam.

B

ANNO proximo, Vocoxiura vico ab hostibus concremato, & exciso, Cosmus Turrianus cum Ludouico Almeida, & Iacobo Consaluo officij caussa conquisitus à Christiano quodā nobili viro Tacaxim oppidum Regis Bungensis æger naui deuectus est. Ego autem ab Antonio Firandensi viro Principe accersitus, Cosmi iussu Tacaxumam contendi febri frigoribusque vexatus, quæ me quattuor menses male habuerunt. Eodem venit post mensem Ioannes quoque Fernandus. Insulani sunt numero trecenti circiter & quinquaginta, Christiani omnes, quorum quibus licuit, aduenienti mihi nauigiolis obuiam prodiere, cæteris in littore præstolantibus, quorum omnium quanta C sit pietas atque religio, ex eo facile iudicabis, quod his in nocte ad Dominum deprecandū, Christiue tormenta necemque secum reputandam surgere è lectulo consueuerunt. Quin etiam primis tenebris multi cum se in preces fuderunt, ad mediam vsque noctem in ea cogitatione sui met pæne obliti persistunt. Pyxidiculam ego cerearum agni cœlestis imaginum, quas Romæ summus Pontifex consecrauerat, Socijs nostris attuleram ex India. id vbi resciuit Christiana quædam anus Facatensis, multis precibus vnam mihi earum extorsit. Eius rei fama statim hoc toto tractu percrebuit. itaque ad me quotidie & Firando, & alijs ex locis nauigia veniebant virorum fœminarumque plenissima, è reliquijs illis amoris (sic enim appellant) aliquid à nobis efflagitantium; negari non poterat. itaque totum eius ceræ consecrationisque mysterium exponebat Ioannes, deinde in eos distribuebatur. & sane ceram in particulas ita minutas secare coacti sumus, vt Christianis mille quingentis ac triginta sufficerent. quas pro suis quisque copijs vel argentea theca, vel ænea, vel stannea, vel ex aurichalco includebant; ex altera parte nomine IESV spinea corona circumdato, ex altera tribus ad imam Crucem clauis incisis. Templum autem ipsum, quòd Firando, alijsque ex insulis confluentem ad nos multitudinem non caperet, per eos dies amplificatum, & sacrario atque ædificijs ad hyemem traducendam ornatum est. opere absoluto, dum Iaponius quidam apud nos ceram in candelarum vsum

ad ignem liquat, arida palearum materia, è quibus parietes erant exstructi, flammam ita D
auide arripuit, non modo vt hospitium nostrum ædemque sacram, sed etiam quindecim fere vicina Christianorum tecta comprehenderit atque consumpserit. quorum sane mihi æquitas animi ac patientia visa est admirabilis, cum incensis domibus domesticoq. instrumento, in publicum se coacti proripere, tempestate perfrigida, cum è cœlo densa nix caderet, vna cum coniugibus liberisque, qui nonnullis eorum erant septeni, octoniue, nostram tamen vicem magis quàm suam ipsorum dolerent. Ex ea clade sacrorum apparatus Dei beneficio ereptus est, & aliquid è supellectili vestibusque, quas nos omnes egentibus Christianis ijs, quorum domus arserant, miseratione commoti diuisimus. Ioannis verò Fernandi commentarius multis iam annis elaboratus, in quem ille sacras conciones, & catechismi explicationem Iaponico sermone retulerat, sane quam incommode periit. Ego interea cum ægrotus decumberem, ex eo periculo me ad quendam Christianum recepi, ibique in summa egestate storea mihi pro stragulo fuit, lignum pro ceruicali: eo statim magna vtriusque sexus hominum ac puerorum turba confluxit, incommoda nostra & calamitatem, lacrymis prosequentium: mortuos parentes lugere dixisses atque, vt est gens ad omnem humanitatem ac misericordiam prona, quamquam in summis rei familiaris angustijs, alij ad me contegendum suismet vestimentis exuere sese, alij in cibum duas tresue cochleas, alij virides cepas, alij deniq. syluestre allium afferre. aliquot etiam Firandenses, E
& Facatenses Christiani, qui in eam insulam anno priore Vocoxiura migrauerant, cocta nobis cibaria septem octoue dies è suis domibus misêre. Eius incommodi nuntio Firandum vicinasq. in insulas perlato, confestim ad nos subleuandos Christiani cum fabris, paleis, funibus, arundinibus aduolarunt: quorum opera cum ædes nostræ, templumque, tum etiam incensa Christianorum tecta magno omnium gaudio ac voluptate refecta sunt.

Sub idem tempus ecce noua calamitas. Aduectum ex India pretiosum ornatum sacrorũ vna cũ aureo textili, & simul vitrea vasa donanda principibus, Firandum Cosmus, vt ibi videlicet ab incendijs tutiora essent, ad Christianum amicum custodienda transmiserat. Hic dum ludos quosdam profanos ipso Cinerum die agunt barbari, vnus ex ijs temere arreptum ignem in ædificium conijcit, qui vento adiuuante, adeo vehemens ac sæuum excitauit incendium, vt bonam vrbis partem cum ædibus Antonij dynastæ, & Christiani eius qui nostra seruabat, momento pæne temporis hauserit. quæ res magnam mihi præcipue, febri, tali anni tempore, laboranti, patientiæ materiam præbuit, quòd in eas ego quoque sarcinas, Diui Thomæ partes, quæ appellantur, itemque nonnulla valetudinis aduersæ remedia, quibus admodum inops est hæc terra, conieceram. Inde, paucis interiectis diebus, vigilias agere sumus coacti latronum & hostium metu, quibus paruum hoc Firandi regnum infestum est: paratisque nauigiis quibus alio, si res ferret, auheheretur sa- F
cra vestis & instrumentum, nos cum Christianis in editum locum munitumque recepimus. Sed belli tumultus ille Deo fauente sublatus est. Et quoniã Iaponicæ linguæ ignoratio rem Christianam magnopere distinet, erepto ex assiduis occupationibus tempore, faciendum sibi frater noster Fernandus existimauit, vt de Iaponico sermone grammatica præcepta conscriberet. ijs duplex etiam Lexicon addidit: in altero Iaponicas voces, in altero Lusitanicas alphabeti ordine cum sua cuiusque significatione prætexens. Sexto vel septimo mense, haud tamen idcirco intermissis concionibus, cæterisque muneribus, eã lucubrationem absoluit, in primis vtique necessariam Iaponijs excolendis.

In ferijs Natalibus, atque Paschalibus, incolarum summa religio. Nocte Natali sub vesperam ientaculo exceptos bifariam in templo diuisimus. Ibi alternantibus choris certos ex veteri testamento locos, sacrasque Prophetarum prædictiones tempori accommodatas versu Iaponico decantarunt. Deinde solennia missarum sacra peracta sunt. Dominica in palmis cum sacrum fieret, Passione Domini per vices, vt fit, recitanda, tanta populi comploratio orta est, vt vix inter pronuntiandum nos mutuo exaudire possemus. Iam sexta feria, quæ proxime consecuta est, complures tum Firando, tum ex finitimis pagis Christiani ad verberationem cum flagris ac tunicis confluxêre, quòd Firandi conuentus

huiusmodi

A huiusmodi ab Rege prohibentur. nec sæuientibus eo die procellis atque imbribus deterri-
ti sunt, quo minus acriter sese cædentes, sanguinemque mittentes, permultos passus ag-
mine composito incederent. quod ipsum separatim mulieres quoque, Christi amore in-
censæ fecerunt, idque summa cum pietate, & sanctimonia. Porro aquam Sabbato sancto
benedictam, magno studio ac fide ad morbos pellendos partim apud se religiose asseruan-
dam sumpserunt, partim etiam Firandum, cæterasque in insulas atque oppida Christia-
nis dono mittendam. Paschali vero die Dominico, ad summam gratulationem species tã
tum & pompa magnifica defuit. cætera sane egregia. vnum dumtaxat pallium erat nobis,
quo eodem pro vmbella in supplicatione vsi sumus. sub ea gestabam ego sacratissimum
CHRISTI corpus in calice, linteatus præibat Fernãdus corona rosea redimitus, & quam-
quã macie ita confectus, vt vix hærere vestigiis posse videretur; valde tamen iucunde ca-
nebat, Dic nobis MARIA, quid vidisti in via? Cui respondebat ex altera parte Iaponius
quidã senex, trullam bacillo pulsans: nec enim vlla in his locis organa musica sunt. Eo die
cibum apud nos cuncti sumpsere, quod festis ferme celebrioribus factitant, præsertim ve
ro die Visitationi MARIAE VIRGINIS sacro, quem diem præcipuo cultu atque hono
re exigunt Misericordiæ sodalitia, conuiuij curatoribus in qualibet Ecclesia constitutis.

Ipsis hebdomadæ sacrosanctæ diebus, Firandi res accidit ad prouidentiã Domini iusti-
B tiãq. declarãdã admodũ illustris. Princeps Bonziorũ erat in vrbe quidã, Sasimãdaque no-
mine, regni totius huiusce tanquã Archiepiscopus, capitalis Christianæ religionis inimi-
cus: cuius scelere antea & Cruces præcisæ, & Gaspar Vilela cũ reliquis omnibus è Societate
nostra Firando pulsi exclusiq. fuerant. quã rem Antonius dynasta grauissime tulerat, nec
tamen vindicarat, eo quod Bonzius principum affinitatibus admodũ potẽs esset. Is igitur
ab eodem Antonio, qui cũ regij exercitus Imperator vna cũ Rege militabat, per interpre-
tem petijt fundum quendam continuandum prædijs delubrorum suorum. Id cum An-
tonius aperte negasset, accensus ira misit continuo Bonzius primum, qui Antonij villas,
deinde sex circiter Christianorum Antonij popularium domos incenderent. Enimuero
tum Antonius rei atrocitate commotus Regem adit, Bonzij improbitatem diutius ait to-
lerari non posse: nisi in ipsum Rex animaduertat, sese confestim rei militaris cura deposi-
ta, ad vlciscendam eam iniuriam profecturum. cui Rex quamquam inuitus ac mœrens, ta-
men quod Antonij viri nobilissimi, & secundum se opulentissimi opera plurimum indi-
geret, respondit se totam rem ipsius arbitrio plane permittere. Tũ recordatus iniuriarum
quibus ille nos affecerat, postulauit Antonius, vt Bonzium eo dignitatis gradu deiectũ,
Firandensis regni finibus in perpetuum exterminaret: &, ne qua spes reditus ei relinque-
retur, agros illius ac bona aliis possidenda assignaret. Quo statim facto, & Christiani mo
C lesto grauique aduersario liberati, & Bonzijs dedecus ingens, ac dolor inustus est.

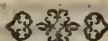
Decem menses Tacaxumæ fuimus: quo temporis spatio vicinas insulas, quæ in Anto-
nij ditione sunt, bis Fernandus inuisit. nec sane frustra. nam & Christiani, ipsius aduen-
tu mirum in modum recreati, & barbari multi ad ouile CHRISTI perducti sunt: in ijs
vetula quædam annum agens circiter nonagesimum, mulier honorata, multisque affini-
tatibus pollens. Hæc beatitudinis gratia, multa Iaponis delubra superstitiosis peregrina-
tionibus circumierat, habebatque papyraceam tunicam, quæ descriptam Amidæ vitam
continebat, quam illi cum aliis diplomatibus & indulgentiis (Ecclesiasticos enim ritus
dæmon effingit) Bonzij pretio ingenti vendiderant, polliciti, si eo amictu, supremo die
suo efferretur, omnibus noxis solutam, recta ad beatas Amidæ sedes proculdubio peruen-
turam. Aegrotum quendam eius propinquum Ioannes inuiserat, cuius domi casu ipsa
quoque tum aderat. Eam igitur Ioannes accersi iubet, si pauca de Redemptore generis
humani, deque altera vita cognoscere cupiat. audituram se respondit mulier: verũ enim-
uero falli, si quis idcirco se Christianam futuram existimet. Sed vbi dæmonis malitiam,
fraudes Amidæ, cui illa tantopere fideret, Euangelicam denique veritatem Ioannes ape-
ruit; vt Iaponica ingenia facile rationibus cedunt, eius orationem mulier ita approbauit,
vt lacrymis obortis Baptismum continuo peteret. quid multa? solennes precationes edi-

dicit, chartaceam illam tunicam, aliaque Bonziorum scripta quæ diximus, ad Ioannem D
attulit comburenda, sibi posthac sacrum fore nihil, aut religiosum affirmans, præter no-
men IESV. ac deinde baptizata, tantam animi pietatem atque ardorem ostendit, vt cũ
vniuersos Christianos, tum eos præsertim, qui eam antea nouerant, ingenti gaudio affe-
cerit: quam metuebant prius, nunc autem metu duplicatum in amorem conuerso, maxi-
me diligunt: ac mirantur quæ prius præ imbecillitate corporis stare vix posset, eam nunc
quotidie templum petentem, Angelicamque salutationẽ trecenties recitantem, & singu-
lis noctibus orandi caussa bis è cubili surgentem. Eadem postea ad me Tacaxumam cum
aliis Christianis naue contendit, vt rei diuinæ interesset, & granum aliquod benedictum,
& ceræ, quam diximus, consecratæ particulam à nobis exposceret.

Hisce rebus, alijsque peractis, quas ego breuitatis caussa prætereo, Fernandus ad me re-
uertit. Et quoniam Firandenses Christiani magno nostri desiderio tenebantur, mihi au-
tem per Regem à Christiana religione, contra quàm initio simulauerat, alienum, in ea vr-
be rem diuinam facere non licebat; supplicationibus habitis, & re cum Antonio commu-
nicata, omnino visum est faciendum, vt saltem Fernandus eo sese conferret: vbi ille dum
fideles in officio retinet, labantes in fide confirmat, ethnicosque præceptis Christianis in-
stituit; interea naues Lusitanorum duæ in hanc oram è Sinis delatæ. quarum magistri cum
iniussu meo Firandi portum inuehi nollent, Rex ratione lucri coactus (nam alioqui, sic- E
eus ac primis aduentus nostri in Iaponem annis simulauerat, & nobis, & Christiano in-
fensus est nomini) se mihi per quendam è suis familiaribus excusauit, quòd bellicis distri-
ctus negotijs nondum mihi salutem nuntiari iussisset; & simul magnopere petiit à me, vt
Lusitanos vrbis aditu ne prohiberem: se primo quoque tempore de mea quoque introdu-
ctione cum nauarchis acturum. Illi igitur, permittente me descendunt, & promissa ab
Rege sæpius exigunt, templum ære suo se exædificaturos recipiunt. Rex tergiuersando
rem extrahere, nosque iam aperte frustrari, cum eo ipso tẽpore oneraria cui a sancta Cru-
ce est nomen, aduenit, sane opportune. nam & sacerdotes è Societate tres Melchiorem Fi
gueredum, Balthasarem Acostam, & Ioannem Capralem summa cum animi nostri volu-
ptate ac lætitia nec opinantibus nobis aduexit, & occasionem optimam præbuit Regis ab
ea perfidia reuocandi. Hanc ego nauem actuario quæsitam reperi in ipso cursu velis ad-
huc inflatis: & Petro quidem Almeidæ nauarcho pro excellenti eius probitate, & in Socie-
tatem nostram obseruantia, facile persuasum est, vt vela submitteret statim, ibidemq. sub-
sisteret: mercatores autem siue nauigationis nausea tædioque, siue alia quauis de caussa,
nullis rationibus de sententia deduci potuere quo minus scaphis oppidum peterent, &
mercimonia exponerent. magno illis ea descensio stetit: namque à furibus igne apothecis
eorũ iniecto, nõ exigua merciũ parte vel flamma ventoque sæuiente consumpta, vel etiã F
ab ipsis furibus inter eam trepidationem ablata, aureorum circiter duodecim millium dã-
num fecere. Interea Petrus Almeida, qui iactis anchoris, ab oppido sex millia passuum
stabat, rogatu meo Regi aperte denuntiat, se nisi nobis restitutis nequaquam appulsurũ.
Rex autem, dierum aliquot mora interposita, ad extremum metuens, ne si rem diutius
distulisset, magna rerum suarum iactura nauarchus alios portus peteret; nobis & vrbem
intrandi, & sacræ ædis exstruendæ potestatem fecit. Descendentibus nobis ad littus die
natali D. Barptolemæi Apostoli, gratulatio ingens & à nautis Lusitanis significata est, &
ab incolis Christianis, cum se præter spem, voti compotes factos viderent. Nos cum na-
uarchis & magno præterea comitatu Regem adiuimus, eique gratias egimus. accepti sane
frigide, quod dedit accepimus. inde Antonio eiusque matre salutata, ad instaurationem
templi continuo animum adiecimus. ex onerariis Lusitanorum tribus, pecunia in ædifica
tionem corrogata, opus celeriter ad culmen perductum est. Itaque in eo templo natalem
diem MARIAE VIRGINIS egimus Balthasare sacrificante, & magno omnium gau
dio concionante. Tanto autem studio à nobis de hac Firandensi commoratione multis de
causis laboratum est: primum quòd ita mandauit Antonius Quadrius: deinde ne Chri-
stiani incolæ summa virtute ac religione homines deserantur: tum vt iacta à nobis in ani-

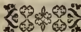
mis

A mis puerorum, qui sane præstanti sunt indole, semina Christianæ doctrinæ, ad bonam frugem nostra opera perducantur: postremo Lusitanorum etiam gratia, qui ad hoc emporium libentissime commeant, ad merces distrahendas ac diuendendas opportunissimũ. Dum hęc ad Firandum geruntur, cognitum est Cosmum Turrianũ Bungensis regis hortatu, atque auxilio ad oppidum Rimani regni Cochinocum peruenisse, eamque Ecclesiam, quam hostes afflixerant, eiusdem Regis ope ac beneficio restitutam. Eo Melchior Ficeredus cum mandatis ac litteris, quas afferebat ex India, ad Cosmum profectus est. Nec ita multo post Cosmus ad nos scripsit, vt ad se ego & Balthasar Acosta veniremus, Caprali, & Fernando Firandi relictis. quæ prima nauigandi facultas fuerit, proficiscemur. atq. ego me, nisi per mea steterit peccata, Meacum ad Gasparem Vilelam missum iri confido. nam nostrorum hominum subsidium aliquod non ipse modo, sed etiam Meacenses vehementer exoptant: quippe qui ad eum, sacrorum caussa, è remotis vrbis amplissimæ partibus ægre admodum ventitant. Cuius profecto res gestæ satis declarant, nihil esse tam arduum atque difficile, quod non animi robur ac perseuerantia superet. Nam qui primis legationis suæ temporibus, contumelijs, probris, lapidationibus nullo defensore appetitus, diuque vexatus est; tantum constantia, patientiaque profecit, non modo vt populo, sed etiam vt principibus, Regeque iam ipso æquo ac beneuolo vtatur. In agro Meacensi B intra quadragesimum circiter lapidem Ecclesias septem instituit, multis è prima nobilitate ad Christi cultum adductis: magnum denique rei Christianę studium in illis gentibus excitauit. Verum hæc, & reliqua huius prouinciæ acta ex aliorum litteris fusius cognoscetis. Vos ego patres, fratresque mihi carissimi per Deum obsecro, vt vestris in sacrificijs precibusque memoriam mei retineatis. Firando. Quarto Non. Octob. MDLXIV.

IOANNIS FERNANDI AD FRANCISCVM Petreium è Societate IESV.

C

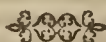

T si putabam vos de rebus Meacensibus è Gasparis Vilelæ ipsius litteris cognituros; tamen cum Christiani duo certi homines nuper ad nos Meaco venissent, faciendum mihi existimaui, vt quæ ab illis accepimus, tibi per litteras primo quoq. tempore exponerem. Anno superiore, cum Gaspar ad Bonziorum furorē atque impetum declinandum, ex vrbe Meaco Sacaium Christianorum hortatu precibusque se recepisset; Didacus quidam neophytus ad Xamaxinodonũ in ius adijt, debitam sibi à nescio quo pecuniam iudicio repetens. hunc Xamaxinodonus vt agnouit, per ludibrium sit ne Christianus interrogat. Ego vero sum, inquit ille: cui rursus Iudex: cedo, vestra quæ dogmata sunt? recusanti respondere Didaco, se qe excusanti quod tyro esset etiam num; acrius instare denuo barbarus, & vrgere, vt aliquid in medium afferret. Necessitate pæne coactus Didacus

cus de animorum immortalitate, deque æterno totius vniuersitatis parente cæpit nonnul D
la disserere: quibus permotus Xamaxinodonus, abi (inquit) nuntia magistro tuo vt ad
suam mihi doctrinam declarandam accedat. nam si tu rudis adhuc & nouitius tam bene di-
sputas, quid de ipso doctore tuo putandum est? quòd si veritatem religionis Christianæ
probarit; eam ego fortasse & Quequidonus collega suscipere non grauabimur. Di-
dacus igitur non sine diuino consilio id factum existimans, forensi actione deposita, Sa-
caium illico ad Gasparem excurrit, eique iudicis mandatum exponit. Gaspar rem cum
Christianis qui ibidem aderant, communicat. illi negant se dubitare quin ea sit insidiosa
euocatio; proinde nequaquam eundum. omnino probabilis erat ea sententia: verumta-
men, ne cui, verbum DEI audire se velle dicenti, aliquo pacto defuisse videretur; Lau-
rentium Iaponium comitem suum ad eum legauit: qui, quamquam proposito vitæ peri-
culo, libens discessit, ea conditione, vt nisi intra quatriduum reuertisset, minus commo-
de cum eo actum existimaretur. Dies duo, tres, quattuor: nec tamen redit. pro mor-
tuo scilicet, vel certe male accepto est habitus. mittitur de communi sententia Meacum
vnus è Christianis Antonius nomine, vt cuncta Sacaium explorata certaque referat. Huic
in ipso itinere occurrit Laurentius & comites duo cum iumento tendentes ad Gasparem
deportandum, quod iam Xamoxinodonum & Quequidonum Laurentij opera Domi-
nus ad se conuertisset. Meacum igitur cum Socijs tribus Gaspar profectus (sunt Iapo- E
nij Laurentius, Augustinus, & Damianus missus ad eum mense Decembri) Xamaxino-
donum & Quequidonum Baptismo lustrauit. Erant ambo venefici, & dæmone familia
riter vtebantur. iidem iuris Iaponici peritissimi, summaque prudentiæ & eruditionis fa-
ma. itaque ab ipso Rege & ijs qui rerum potiuntur, de religione belloque consulebãtur:
Christianæ autem religionis adeo acres aduersarij, vt in ea affligenda & Gaspare exturban
do Bonzij ipsorum præcipue opibus, gratia, auctoritate niterentur. Nunc autem diui-
nitus immutati ambo tanto studio in Christianæ caussæ defensionem incumbunt, vt Ia-
ponicarum opinionum prauitatem atque fallacias scriptis arguere atque aperire institue-
rint, Euangelica veritate ad calcem operis addita: quem librum ad communem omnium
vtilitatem salutemque sunt edituri. Sane grauem ex eorum conuersione plagam ac dolo-
rem Bonzij accepere, præsertim quòd illos imitatus Xuinaidonus quoque, vir in Iaponi-
cis meditationibus exercitatissimus, & Mioxindoni rei militaris præfecti cognatus, ad
CHRISTVM accessit, atque inde in patriam reuersus passuum ab vrbe Meaco vigin-
ti quattuor millia, quæ Imoris appellatur, estque in Mioxindoni ditione, tantum apud
affines & amicos exemplo suo monitisque profecit, vt eo Laurentius ipsorum roga-
tu missus à Gaspare, patritios sexaginta, eorumque familias, omnino capitum ad
quinque millia, baptizauerit, æde sacra confestim exstructa. quorum tanta fuit in fide B
virtus atque constantia, vt post Laurentij discessum, à Bonzijs ethnicisque ad defectionẽ
solicitati lacessitique partim altercationibus, partim etiam ludibrijs & insectationibus, nõ
modo non ab incæpto destiterint, sed etiam pro defensione Euangelij diem vnum in ar-
mis fuerint. Quibus rebus Xamaxinodonus cognitis, Gaspari persuasit vt ad Mioxin-
donum (cuius domicilium ab Imori castro, vnius diei distat itinere) sese conferret, caussã-
que Christianorum apud eum ageret. Ab eo Gaspar benigne acceptus, cum de rebus di-
uinis ipso valde approbante verba fecisset, summa eiusdem voluntate obtinuit, vt Imo-
renses ethnici Bonzijque neophytis negotium postea ne facesserent. quare Christiani mo
lestia liberati & magnopere confirmati recreatique sunt: ad quorum numerum tredecim
alios in reditu Gaspar adiunxit, postridieque Meacum reuertit. Ex eo tempore in agri
Meacensis munitis oppidis quinque ad passuum non vltra quinquaginta millia totidem
Ecclesiæ institutæ dicuntur. Regis autem ipsius Meacensium tanta esse fertur in Gasparẽ
animi propensio, vt cũ Gaspar ab Amangutianis litteras accepisset, eam Ecclesiam à Mo-
ridono tyranno vexari, pijs ipsorum discussis cœtibus, euerso templo, areaque ipsa per
vim occupata; Regem adierit, atque ab eo impetrauerit, vt ad Moridonum scriberet, gra
tum sibi esse futurum, si Christianos commendatos haberet, eorumque templi instaura-
tionem

A tionem atque ædificationem adiuuaret. Eam epiſtolam Rex inſigni cuidam viro dedit ad Moridonum in caſtra leucas triginta vltra Amangutium perferendam; eiuſdem epiſtolæ ſeparatim exemplo ad Chriſtianos Amangutianos allato, qui propterea magnam in ſpem rerum meliorum venerunt. Hæc habui quæ de Meacenſibus rebus in præſentia ſcriberē, vt tam læti nuntij quam primum in Indiam peruenirent. Gaſparem ipſum de eiſdem rebus aiunt ſcripſiſſe. Eius litteræ, quas Bungi itinere pergens alius neſcio quis ferre dicitur, vt ſperamus, propediem ſubſequentur. Hactenus de alijs. Quod vero ad me ipſum attinet, te per IESVM CHRISTVM R.P. obteſtor, vt mei in ſanctis ſacrificijs tuis nominatim memineris, atque idipſum à reliquis omnibus Socijs peto: quo ipſorum deprecatione placatus mihi Dominus tantum virtutis impertire dignetur, vt Societatis noſtræ diſciplinam ac leges ad finem vſque vitæ cuſtodiam. Firando. VI. Idus Octobris. MDLXIV.

B

LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOCIOS in Luſitaniam.

C OMPLECTAR his litteris, fratres mihi cariſſimi, ea dumtaxat, quæ mihi, certa Iaponis obeunti loca in itinere contigerunt: nam cætera noſtri Meaco, Firando, atque aliunde, ad vos ipſi perſcribent. Anno proximo Pater Coſmus Turrianus, Vocoxiura, vbi tum commorabatur, miſit me, duo in oppida regni Rimani ad prædicandum Euangelium; quibus in oppidis intra tertium circiter menſem (quæ Dei benignitas eſt) non infimæ conditionis homines amplius mille ducenti ad ouile CHRISTI perducti ſunt. Atque illa quidem iam cognouiſſe vos arbitror: Barptolemæum Regem valde potentem Rimani Regis fratrem, magna cum nobilitatis parte conuerſum ad CHRISTI fidem, aliosque deinde complures. Didiciſtis præterea, vt opinor, Vocoxiura vicus ac portus, noſtris ab eodem Barptolemæo attributus, cum ædificijs, tum vero neophytis in dies quàm feliciter creſcere cœperit. Hunc adeo lætum rei Chriſtianæ progreſſum cum diabolus ferre non poſſet, Bonzios permultos è popularibus Barptolemæi ſolicitare non deſtitit, quoad facta coniuratione armiſque clam ſumptis, Reges ambos repentino impetu aggreſſi; Barptolemæum, quòd idolorum cultu ſublato phana ipſa Deo vero dicaſſet regno deturbatum, in arcem quandam compulerint, intra quam ſeſe continebat hoc tempore; fratrem vero eius, quod in regnum ſuum pateſeciſſet aditum Euangelio, dimidia fere parte oppidorum ſuæ ditionis exuerint. In eo tumultu, Vocoxiura vicus, iniecto furtim à vicinis hoſtibus igne, confeſtim incenſus eſt. Coſmus in Rimani cuiuſdam neophyti nauem confugit, Leonis nomine, qui periculo cognito ſtatim præclare inſtructis nauigijs duobus ad opem Eccleſiæ temploque ferendam aduenerat: quod tamen ipſū vna

vna cum ædibus Christianorum agricolarum, cum iam Cosmus, vt dixi, nauigium conscendisset, inspectantibus nobis, eodem conflagrauit incendio. Spectaculum nostris oculis graue admodum, & acerbum. Vicus primum exustus ac dirutus is, qui modo & cõuenarum numero, & plurimo Dei cultu florebat: innocentes pueri permulti quorũ pijs vocibus, ac quotidianis precationibus in Dei laudem nuper omnia perstrepebant, raptim in naues impositi, dilapsique: cætera neophytorum turba cum liberis atque familijs, sine tecto, sine cibarijs, sine vllo præsidio relicta crudelitati hostium atque sæuitiæ. Rebus igitur desperatis mœrentes cursum direximus ad portum, qui primus regni Bungensis occurrit, leucas à Vocoxiura circiter quinquaginta. In ea nauigatione, digna memoratu nõnulla accidêre; è quibus hoc vnum in præsentia exponam. Cum ad alias eius oræ stationes, tempestatis caussa, coacti summus appellere; tum ad quendam regni Rimani portũ, citra eum locum quem petebamus, passuum millia quinque & viginti. Eius portus atque oppidi facile princeps erat Leo: qui inde Vocoxiuram ad nos, vt diximus, nauigiis duobus erat profectus. Eo igitur delati, quòd Cosmus valetudine admodum vteretur aduersa, descendimus, ibique dies octo substitimus. quo tempore Christianorum concursus ad Cosmum ingens fieri cæptus; quod neminem è sacerdotibus nostris antea viderant. Verum noctu fere ventitabant, exploratorum metu, hostiumque Christiani nominis, quibus oppidum erat refertum. Nam Regis pater, qui ætate iam exacta Regni administratione decesserat, cognita seditione ac bello in filium excitato, rebellibus renuntiari iusserat, omnia ipsorum arbitrio compositum iri; spoponderatque, ipsum filium Regẽ, itemque nepotem, in exsilium ituros; Cruces Christiano ritu defixas auulsum iri, Christianos ad patrios ritus Christo deserto redituros. Id erat caussæ cur neophyti minus aperte Cosmum inuiserent, quorum erat numerus ferme octingentorum. Ipsi vero pueri Christiana doctrina sic erant eruditi, vt cuncti precandi formulas, plerique etiam Catechismum totum tenerent. ij, curabat Cosmus vt inter sese, dialogi more, fictis ad tempus personis, de Christiana religione, Gentilique superstitione certarent; idque tanta cum animi voluptate, vt perspecta gentis huiusce fides ac pietas, omnem pæne acceptæ cladis dolorem abstergeret. Sed hoc ipsum quoque solatium nobis humani generis hostis inuidit, ac Bonzios impulit, vt facta manu, diuersorij nostri arundinea tecta nocturnis lapidationibus magno cum strepitu peterent: quo maxime tempore neophyti spiritalium sermonum delicijs fruebantur. Quocirca nihil hostium vim ac potentiam veritus Leo (quod alius nemo præter ipsum auderet) nos ædium suarum excepit hospitio: cumque nihilominus Bonzij furerent, tanto dolore ipse cum omnibus suis exarsit; vt inscientibus nobis arma capere, ignemque cœnobiis Bonziorum inferre, summa præsertim vxoris voluntate, decreuerit. Eam rem odorati Bonzij, furere desierunt. Verum quia commoratio nostra diuturnior, periculosa neophytis esse videbatur, idq. ipsimet ita iudicabant; quamquam magno cum dolore, quem ex ipsorum solitudine & calamitate capiebamus, magnaque mutuæ beneuolentiæ significatione, silentio noctis digressi; postridie Tacaxim oppidum Bungensis oræ tenuimus. Ibi Cosmus loco propinquo consistere, & neophytorũ animos, epistolis, inter eos terrores atque discrimina confirmare, totiusque rei exitum exspectare constituit. & quo esse ibi tuto liceret, ad regem Bungi me misit, duarum & triginta leucarum itinere; vt is de mansione sua cum Tacaxiano Præfecto per litteras ageret; quod Cosmus ipse propter valetudinem longius progredi non auderet. Rex erat eo tempore Vosuqui (id oppidi nomen est) quem vt conueni, Cosmique mandata exposui, Rex valde lætatus Cosmum in suis versari finibus, protinus mihi dedit ad Præfectum epistolam; Cosmo aream ædesque ad habitandum attribueret, & ex incolis, Christianum, quicunque vellet, fieri permitteret. Atque hæc quidem eo ipso die: post mensem autẽ, Cosmum regni proceribus per litteras magnopere commendauit. Post menses vero duos, cum Christianam rem parum procedere cognouisset, duas edidit tabulas ornatas auro, nigroque colore distinctas, quarum alteram Cosmus apud se, alteram vnus è nostris haberet in alio pago perecelebri (Cauaxirim appellant) leucas à Tacaxi septem. Earum in vtra-

D E F

A que rei Christianæ tribus capitibus chirographo suo cauit quàm diligentissime. Primum
enim edixit licere in suo regno, summis, medijs, infimis Christianos fieri: deinde pœnas
proposuit, si quis diuinæ legis præcones, aut impedisset, aut vlla ratione læsisset: tertio
declarauit placere sibi in perpetuum tota sua ditione prædicari Euangelium. Ac mirum
sane, quantopere Christianæ religioni faueat, quamquam ei nondum addictus. Petenti-
bus nomine Bonziorum quibusdam, vt nos exterminaret; alienum esse eius dignitate, fer-
re qui Deos suos tam impudenter, tam contumeliose proscinderent; infames item edaci-
tate carnis humanæ (hoc enim illos non pudet crimen nostris obijcere) & quocunq. per-
gerent, euersiones atque excidia secum afferentes: cum hæc, inquam, & alia sexcenta in
nos probra iactarent; annus, respondit ille, circiter quartusdecimus agitur, ex quo hi ho-
mines in hæc loca magno vtique meo bono delati sunt: tribus quippe dumtaxat regnis an-
te præfueram, nunc vero quinque possideo. antea pecuniæ laborabam inopia, nunc Ia-
ponis Reges omnes diuitijs supero; atque ad populares etiam meos hoc beneficium perti-
net. denique omnia mihi ex eorum hospitio secunda acciderunt: quin etiam filio magna
mea voluptate sum auctus, cum nullum antea suscepissem. Quæro nunc ex vobis; ec-
quid attulerit mihi commodi religionis vestræ defensio? proinde cauete, ne in posterum
ad me, istiusmodi verba faciatis. quo illi responso fracti abiectique cessere. Idem fere
B Meaci contigisse cognouimus, cum Bonzij ex ea vrbe Gasparem Vilelam exturbare cona-
rentur. Mos est Iaponiorum, cum aliquam pecuniæ summam principibus largiuntur, chi-
rographum illis offerre, ex quo ipsi deinde per suos domesticos eam pecuniam exigant.
Eiusmodi chirographum, facta collatione, Meacenses Bonzij detulerant ei, qui caussas ip-
sorum apud Regem agere consueuerat, vt idem ille nostros Meaco pellendos curaret. Is
auditum aliquoties Dei verbum (vt erat bonus natura) probauerat. Itaque rem sustine-
re, & chirographum apud se detinere constituit, quoad clarius, quæ tradebantur à Vile-
la, cognosceret. Adit igitur & audit hominem magno cum assensu: redit iterum, ac ter-
tio: denique clariore oborta sibi luce Christianus efficitur. atque hac maxime ratione Do-
minus hominem hunc, sicut & cæteros qui se haud difficiles præbent, ad veritatem ab
errore traduxit. Verum, vt ad institutam narrationem reuertar, tabulas ego regias ad
Cosmum misi, quarum vnam Eduardus Syluius Cauaxirim promulgandi Euãgelij caus-
sa pertulit. Ego in regia vrbe moratus sum à natalitijs Domini ad Paschatis vsque peracta
solennia. Interea quanta, quàm assidua concionum frequentia; quàm crebri Baptismi;
quæ in publicum hospitale caritatis officia; quot eleemosynæ; ferijs vero Natalibus, quã
pia è sacris historijs spectacula exhibita; per Quadragesimam, qui ardor animorum, quã
graues, quam acerbæ pœnæ à neophytis vltro susceptæ: Paschalibus denique diebus quàm
C festiuæ ac iucundæ gratulationes tum publice, tum priuatim extiterint, quoniam ea vo-
bis minime noua sunt, nihil attinet scribere. Per eos dies Eduardus Cauaxire dum incen-
sus rei Christianæ studio, immemor cibi potusque ad Euangelium dies ac noctes prædicã-
dum incumbit, grauem morbum è summo labore contraxerat. Ad eum ego curandum
(abest autem Cauaxiris oppidum ab regia vrbe leucas paulo plus triginta) Cosmi iussu
ingenti labore perrexi; quòd è perpetuis imbribus amnes adeo intumuerant, vt vado trãs-
mitti non possent. Ita coactus de recta via deflectere, quinto demum die perueni Caua-
xirim, fratremque nostrum offendi humanis omnibus remedijs, in magna diuinorum so-
latiorum copia, destitutum, macieque pæne extrema confectum: sic prorsus, vt nonnul-
la, quæ mecũ ad instaurandas ægroti vires attuleram, parũ illi exhausta prope iam naturali
virtute profuerint. Et quoniam Cosmi visendi, antequàm migraret è corpore, magno de-
siderio tenebatur, noctem quietam nactus, ipsius Cosmi iussu Tacaxim cum naui transue-
xi, quem acceptum amantissime, officiosissimeque tractatum, Cosmus frustra sanare co-
natus est: decem superuixit dies: sumpto bis corpore Domini lætus abijt, præclaro nobis
cum virtutum aliarũ quæ in ipso elucebant, tum vero Christianæ humilitatis ac patientiæ
documento relicto. Quàm multas ille, sui præsertim aduentus initio difficultates, & in-
commoda pertulit! quot imbecilli corpusculi vexationes pœnitẽtiæ nomine subijt! quan-

tā vero industria, quanto fuit studio Christianæ religionis propagandæ: equidem nil vidi D
simile, cessabat numquam. itaque præter cæteros labores, non Iaponicas modo, verum
étiam Sinenses, quæ multo difficiliores cognitu sunt, didicerat litteras; artemque Iaponi-
cæ linguæ grammaticam; & copiosa lexica primus ipse confecerat. Sed redeo ad Cosmũ.
Is eo ipso tempore ab rege Rimanorum accersitus, tametsi cum eo congredi vehementer
optabat, atque ob idipsum etiam in oppido Tacaxe remanserat; prius tamen regem Bun-
gi constituit tota de se facere certiorem: binas interea litteras ad Rimanum dedit, quas cũ
mandatis ego deinde sum subsequutus: ignosceret moræ: ita de se meritum esse Bungen
sem, vt illo inconsulto proficisci fas esse vix duceret. Rimam Tacaxe tendentibus pagus
occurrit, quam Leonis patriam esse iam diximus. Eo vt perueni, me viso, & profectio-
nis meæ caussa cognita; neophyti, dici vix potest quanta lætitia affecti sint. Serum erat
diei: totum id tempus confluentibus ad me salutandi caussa datum est: baptizati quoque
nonnulli; in ijs ethnici cuiusdam filius, qui pro ea consuetudine, quam cum Christianis
sancte institutam habebat, non modo sese Deo commendare iam cœperat, verum etiam
Christianæ doctrinæ rudimenta memoriter hauserat. Postera luce ex eo loco profectus
Rimam quinque leucarum interuallo deueni. Rex cum cætera comitate, tum etiam cœ-
na me excepit; multaque de Bungensi re percontatus, quod ad Cosmum attinebat, ita re-
spondit: Cochinocum suæ ditionis emporium esse Christianorum (quadringenti & E
quinquaginta fere neophyti numerantur) eo Cosmum posse concedere, ibique ex-
spectare, dum debellatum esset; daturum se, qui me illuc vsque perduceret,
mihique aream, ac domum in vsus Cosmi assignaret. itaque factum
est; cessitque res è sententia. Cosmus bona Regis Bungensis venia
conscendit statim, & Cochinocum naui delatus, magno om-
nium gaudio exceptus est; nullaque interposita mora,
neophyti solum purgare, ædesque instruere ag-
gressi sunt. Ille perspecta hominum virtu-
te ac probitate magnopere delecta-
tus; illud præcipue mirabatur,
cum temporis spatio non
plus trimestri ad
CHRISTVM
Dominum cuncti conuersi fuissent, tam recenti re, nul-
lis hostium minis aut denuntiationibus de susce-
pta religione potuisse deduci. Grates Do- F
mino, qui illos tanto animi robore, ac
fortitudine impertijt. è Bun-
go. Pridie Idus
Octob.
M D LXIV.

Libri tertii Finis.

SELE-

A SELECTARVM EPISTOLARVM EX INDIA

LIBER QVARTVS.

B LVDOVICI ALMEIDÆ AD SOCIETATEM IESV, in Indiam & Europam.

T communis officij ratio, qua ad alloquendos litteris amicos absentes impellimur, & præcipuus animi fructus, quem vos percipere ex Iaponicarum rerũ cognitione intelleximus, me hortatus est, vt confectum Dei beneficio iter Meacense, cariſsimi fratres, hac epiſtola vobis exponerem. Cum ſtatuiſſet Præfectus noſter Coſmus Turrianus, vt ego & Ludouicus Froius Meacum eo conſilio peteremus, vt ipſe quidem maneret ibidem, & Gaſparem Vilelam adiuuaret in opere, ego autem vt Ludouicum illuc vſq. proſecutus, quod ad ſpem propagandæ in ijs locis Chriſtianæ religionis attinet, comperta atque explorata referrem omnia; Cochinoco Rimani agri vico maritimo, quod his tempo-
C ribus Coſmi Turriani domicilium eſt, ab ipſo Coſmo non ſine magna beneuolentiæ ſignificatione fauſtiſque precationibus ad nauem vſque deducti, ſolutis anchoris eo ipſo die ad vrbem Ximabaram ſecundo vento deuenimus; atque ibidem (vt eſt grex ille neophytorum eximio quodam rerum diuinarum ſtudio) vel concionum frequentia, vel eorum qui ad CHRISTI fidem traducti ſunt genere ac numero, biduí ferme operam adiuuante Domino ſane quàm præclare poſuimus. Cum iam hora profectionis adeſſet, a neophytis parato nauigio ad mare deducti ſumus. quidam etiam (ex quo facile hominum in nos amor eluceat) qui ad tempus adeſſe nequiuerant, curriculo tendere ad naues, & aquis eodem impetu ſe ſe credere, vt nos iam in ſalo ſtantes, affari ſibi liceret. Ioannes vero dynaſta proprio nauigio nos longius proſequutus, curſum inde ad Barptolemæum regem intendit, qui paucis ante diebus Coſmo Turriano Crucem auream dono miſerat cum epiſtola, in qua erat ſcriptum, ſe Crucis eius beneficio, quam ſecum ſemper tuliſſet, non modo magnis è periculis euaſiſſe, verumetiam multas ex hoſte retuliſſe victorias: Id argumentum ſuæ fidei & amoris mittere ſe ad Coſmum, cupere tamen aliam ſibi viciſsim ab eo remitti; eam, quòd Coſmi fuiſſet, maiore etiam apud ſe in honore futuram. Crucem igitur Ioanni dynaſtæ Coſmus tradidit ferendam ad Regem: additæ muneri ab Ludouico Froio nonnullæ reliquiæ. Cui vos quoque Regi tam pio, tamque de Chriſtiana

religione bene merenti, fratres charisimi, felices bellorum euentus ab immortali DEO D
precamini. ijdem enim & Barptolemæum & Christianam religionem hostes oppugnât.
Ximabara igitur Tacaxim, qui Bungensis Regni Rimanique est limes, atque inde Funa-
ium terrestri decem ferme dierum itinere, non sine summa difficultate perreximus. nam
præter vim frigoris acerbisimi, & confragosa atque inuia loca; diuturnus etiam imber
calles ita lutulentos effecerat, vt sæpenumero prolapsi fuerimus: cum interea defatigatis
corporibus ad reficiendas vires in diuersorijs nasturtiorum & inhamis herbæ folia præbe-
rentur. Cutamis est pagus, à Funaio millia passuum septem & viginti, egregio templo
visendus, quod ibi Christianus quidam exstruxit. In eo pago noctis vnius demum quie-
te capta, Funaium postero die peruenimus. Rex erat eo tempore Vosuqui. Eum con-
uenire septimo post die placuit, deque suscepta peregrinatione facere certiorem. Ille vero
nobis benigne & comiter acceptis, litteras etiam ad amicos Meacenses commendatitias de-
dit. In vrbe Vosuqui Christiani visuntur aliquot: in iis noster hospes in primis CHRISTO
deuotus, & probus. Is non paruo nos affecit solatio, cum totam precationum suarum no
bis rationem exponeret. Ea erat eiusmodi, vt orsus à summo Pontifice cæterisque Eccle
siasticis ordinibus, & Regibus Christianis; ad vniuersos nostræ Societatis homines, sed
nominatim ad vnumquenque nostrum, qui versamur in Iapone, descenderet; tum pro
conuersione ethnicorum, sed regis Bungi præcipue, supplicaret: longam inde pertexuit E
seriem petitionum, certis in singula rerum capita obsecrationibus distributis: tam copio-
se præterea de contemptu mundi, tam scite de alliciendis ad CHRISTVM Iaponijs pro
ceribus disputauit, vt eius pietatem vehementer admirati fuerimus. Quid multa? no-
stram vicem Doctoris officio functus est. Nos Funaium inde reuertimus. Funaio Mea-
cum versus iter intendimus, magno neophytorum numero nos ad passuum tria millia
prosequente. Verum aduersa tempestate Funaium reiecti sumus omnino ter: cum ipsi
palam neophyti faterentur, se nobis contrariam à Deo nauigationem enixe precari, vt
apud se Natalem Domini diem festum agere cogeremur. Spatium id fuit mensis vnius:
quo tempore non destitimus vicinis locis verba facere ad incolas; & hospites nostros ad
CHRISTI fidem & cultum suscipiendum hortari; cum ipsi quoque Bonzij ementito
corporis habitu se mulierum cœtibus inserentes, clam ad nos audiendos accederent, ijdé-
que à suis popularibus proditi, ac disputationibus nostris Domino adiuuante conuicti fa-
cile cederent. per eos dies Tonus ad CHRISTI ouile aggregatus est, insigni nobilitate
vir, ingenioque præstanti. Iam Natalitia Domini aderant: ijs ingenti Christianorum
gaudio celebratis, denuo soluimus, & vento secundo ad insulam nomine Hiu sane haud-
quaquam securi peruenimus. Sæuiebat maiorem in modum mare: parua erat nauis: ve-
ctorum mira colluuies, Lunam, Solem, coruos, aliasque belluas vario ritu adorantium. F
Metum augebant præterea in oculis nostris è recenti aliorum naufragio reliquiæ & sarci-
næ fluitantes. Verumtamen nos Dominus, quo nitebamur vno, ad eius quam diximus
insulæ portum, leucas à Bungo quadraginta perduxit. Eius circuitum insulæ passuum
aiunt patere millia ferme trecenta. Quatuor in regna diuiditur, oryzæ ferax. Locus au-
tem ipse, ad quem sumus appulsi, Fore, gentis vocabulo nominatur. Ibi aliquot reper-
ti Christiani, qui Euangelium in vrbe Meaco perceperant. Ex ijs quidam in primis ho-
nestus, continuo nos gratulabundus inuisit: noctemq. totam apud nos traduxit alijs nul-
lis nisi de benignitate diuina sermonibus. Equidem nullum adhuc vidi tanta vel auctori-
tate, vel prudentia, vel cognitione veritatis Christianæ Iaponium. Filium annos vnde-
cim natum egregiæ pucrum indolis, cultui CHRISTI dicauit. Reliqui eius domestici
eximia sanctitate & religione sunt omnes, sed vxor præcipue, quæ ventrem ferens, & qui-
dem proxima partui, vt audiuit CHRISTI sacerdotes adesse, insperato gaudio elata,
postridie confestim ad nos, ancillis ac liberis comitata, bene longo interuallo se contulit,
verboq. Dei refecta, vespere cum suis domum reuertit, eaq. ipsa nocte peperit filium, cu-
ius rei nuntium diluculo misit ad nos. Dies octo ibidem commorati, sex incolis conuersis
ad CHRISTVM, eadem naui Xiuaquim (nam eo vsque erat conducta) sexto die pro-

uehimur,

A uehimur, qui portus in itinere medio ſeſe offert Sacaium è Bungo petentibus. Hyemis
initium erat aſperrimæ: iuga montium niue cooperta, quæ aſsidue cadebat denſa adeo, vt
iam tum experiri liceret, inter eius regionis & aliarum frigora quantum intereſſet. Ibi
quòd nullam in curſu maioris formæ nauem inuenimus, paruum nauigium coacti con-
ducere, per infeſta piratis loca (incertum maiore frigore, an metu) quem petebamus por-
tum beneficio Dei tenuimus. Sacaium inde peruentum eſt, cum quidem proxima nocte
incendium eminus apparuiſſet nobis, quo mille circiter vrbis eius tecta conſumpta ſunt.
Atque vt nos aduentare cognouit ex optimatibus quidam Chriſtianus, nomine Sanctius,
certos homines obuiam miſit nobis inſtructo maiore nauigio, in quod è noſtro myopa-
rone tranſcendimus, ad eumque perducti liberaliter admodum & amanter excepti ſumus.
Domum habebat peramœnam in vſus hoſpitum atque aduenarum intra ædium ſuarum
ſepta more patrio ſeparatam ac propriam: eam nobis ad diuerſandum aſsignauit. Ibi poſt
quietem, nobis affuit illico Sanctij ipſius vxor & liberi (quod ex ipſo congreſſu facile appa-
ruit) admodum ingenue & liberaliter educati. Horam circiter iucunde fuere nobiſcum:
inde recepere ſeſe. Ac Ludouicus quidem Froius, quòd ita omnino ſtatuerat, poſtridie
bene comitatus Meacum iter intendit: ego remanſi, vt negotijs quibuſdam expeditis, ſine
mora ſubſequerer. Ille cum ad oppidum Ozaquiam veſpere proceſsiſſet leucas à Sacaio
B tres, ea ipſa nocte flãmis ædificia illius oppidi nongenta deletá ſunt. quare perterriti neo-
phyti, qui Froium deducebant, veritique ne quid illi ab oppidanis incommodi accideret
(quòd noſtri nominis fama iam valde percrebuit, rumoribus improbiſsimis diſsipatis, nos
vrbium clades & exitia circumferre) patrem ex vrbe quàm occultiſsime tectum eduxere,
eoque ipſo die tanta vis niuium cœlo delapſa eſt, quanta his annis quinquaginta nunquã.
Verumtamen Deo adiuuãte ex hiſce difficultatibus Meacum Froius euaſit incolumis. Ego
è frigoris, quod in itinere pertuleram, acerbitate, in magnos incidi corporis dolores,
qui me quinque circiter & viginti dies adeo vexauere, vt pæne confecerint. Eo autem
toto tempore Sanctius in me curando plane paternam aſsiduitatem ac diligentiam præſti-
tit; cum & nocte ipſemet cum duobus tribuſue adminiſtris ægrotanti mihi ſedulo adſtaret
excubaretque, & vxor ac filij ſubinde me amiciſsime atque humaniſsime inuiſerent. Ne-
que vero medicus defuit præſtanti eruditione Chriſtianus. Conualui denique Dei bene-
ficio. Et quoniam ad ingrediendum iter nondum ſuppetebant vires, erantque nonnulli,
qui me audire cuperent; interea prędicare Euangelium inſtitui. Credidere octo, bapti-
zatique ſunt. ad quos inflammandos excitandoſque, Sanctij quoque & filiorum ſpectata
pietas & ardor animi, vt puto, non mediocriter valuit. Per eos ipſos dies Sanctij filia ve-
nit ad me, nomine Monica (grandiori natu fœmina proſequente) fuſiſque rite precibus
C coram Deiparæ Virginis effigie, quam ferre mecum in itinere conſueui, ad me verba fecit
in eam ſententiam, vt diceret, ſe quidem ſumma Dei benignitate Chriſtianam eſſe: & e-
iuſdem CHRISTI, Virginiſque Matris inſtinctu decreuiſſe iam pridem virginalem vi-
tam ad mortem vſque traducere: quin etiam illud ſibi certum fuiſſe, tondere comã, quod
apud Iaponios relicti ſeculi ſuſceptæque vitæ ſeuerioris indicium eſt; & à Sanctio patre cõ-
tendere, vt ſe in vilibus miniſterijs pro mancipio haberet in poſterum: nunc autem inau-
diſſe (nimirum ſuis peccatis id poſtulantibus) ſe auunculo ſuo à parentibus eſſe deſpon-
ſam ſuperſtitioſo in primis homini, & falſorum Deorum libros, Bonziorum ritu dies
noctesque peruolutanti: præclare intelligere ſeſe, quanto id cum ſalutis ſuæ periculo futu-
rum eſſet; proinde petere à me & orare, vt Sanctium patrem ab ea mente deducerem: ſe
valde confidere, CHRISTO fauente, rem omnem feliciter eſſe ceſſuram. Ego, col-
laudato puellæ conſilio, primum admonui, vt ſecum reputaret etiam atque etiam, ſe te-
nera eſſe admodum ætate (ſextum decimum agebat annum) necdum expertam varias dæ-
monis artes inſidiaſque, quas ille ad tam ardua nitentibus tendere conſueuit. ſane, ſi ad ex-
tremum vſque ſpiritum in virginali caſtimonia perſtitiſſet, ingens præmium à CHRI-
STO Domino laturam in cœlo: ſin forte offendiſſet, enimuero & ſibimet detrimen-
to, & parentibus nobiliſsimæque familiæ magno futuram eſſe dedecori. Quocirca ſi

robur haud sentiret sibi inesse tanto certamini par, nubere satius esse, non tamen auuncu- D
lo. Tum illa, Christi fretam auxilio sperare se dixit & de se ipsa, & de inimico generis
humani victoriam; sese periclitandi caussa quid in eo genere posset, triduum totum, &
quidem magna cum animi sui voluptate atque lætitia per inediam transegisse: itaque sta-
tuisse apud animum suum, qui in eo ieiunio & vires & solatia sibi suppeditasset IESVS,
eundem sibi cæteris omnibus in difficultatibus affuturum. His ego auditis, tam pium e-
ius propositum admiratus, hortatusque etiam atque etiam, vt vigilaret in retinenda con-
stantia; virginem à me dimisi. postridie Sanctium alloquor, filiç voluntatem expono,
doceo matrimonium illud tribus maxime de caussis esse nefarium. Primum quod vir sit
ethnicus, & colendis Idolis adprime deditus; deinde quod Monicæ auunculus; postremo
quòd ipsa repugnet & renitatur puella. Ad hæc ille; neminem esse tota vrbe Christianũ,
quicum filiam matrimonio posit honeste coniungere; perditum idololatram per eam
occasionem facile ad CHRISTVM posse conuerti; denique sibi non esse iam integrũ,
quippe qui conscijs principibus ciuitatis, homini in primis opulento potentique, filiam
enixe cupienti desponderit: vereri se, vt inimicitias & inuidiam sustinere posit, si rem
inchoatam, ac pæne confectam, repente reuocare nitatur. quæ cum ita sint, tamen quo-
niam id matrimonium saluis Christianis legibus contrahi nequeat, se omnino, quicquid
ego velim, esse facturum. Laudaui pietatem hominis. Ille perturbato in præsentia reces- E
sit animo; sed mox, vt est vir egregie prudens, Deo duce ac præside, incestas nuptias mi
ra lenitate discusit. Neque ego interea destiti Monicam salutaribus præceptionibus insti
tuere. quas illa cum & eximia quadam animi submisione, & magna gratiarum actione
semper exciperet, priscas illas mihi Virgines reddere videbatur, quas optimo iure Catho
lica Ecclesia ob excellentem vitę sanctimoniam in numero cœlestium collocauit. Est autẽ
puella maiorem in modum solitaria & precationibus dedita: cubiculum habet remotum
ab omni domestico strepitu, cum signo Crucifixi & spiritalibus libris, quibus, vt est legẽ-
di scribendique bene perita, dat operam. Frater eius est Vincentius nomine, annos cir-
citer vndecim natus. Is, percunctanti mihi, quem sibi modum statueret amoris in IESVM
Christum Deum suum ac Dominum; vt sanguinem (inquit ille) ipsius caussa profundã,
& quamuis minutissima in frusta dissectus, me Christianum esse profitear. Interim ego
iam firmior cæperam esse. Itaque nostrorum monitu, qui Meaci versantur, ethnicum
quendam adire constitui in Sacaianis finibus eo tempore commorantem, cuius auctoritas
& opes in vrbe Meaco magnæ esse dicuntur. Id iter pedibus conficere me Sanctius nequa-
quam est pasus, nam & longius erat, & ego vires nondum plane receperam. Lecticam ab
eo sum coactus accipere cum lecticariis duobus admodum leuem, commode sedentis ho-
minis dumtaxat vnius capacem, quadrata forma, fenestellis ad latus additis, quę ab insidẽ F
te aperiri claudiq. ad libitum posint, quo maxime vehiculi genere vtuntur nobiles orna-
tu magnifico, & opere quàm elegantisimo. Sic igitur ad eum quem dixi dynastam a-
lieno ministerio deferor. Scribam habebat Christianum apud se: cuius beneficio nobis &
facilis ad eum patuit aditus, & de rebus diuinis agendi benigne potestas est facta. Comes
erat mihi Iaponius quidam in eo genere in primis exercitatus. Is cum de vanitate plurium
Deorum, de Iaponicæ superstitionis origine, itemque de vno rerum omnium opifice &
conditore vero Deo dissereret (auditores autem aderant præter Dynastam viginti) eosq.
ipsos statueret iudices, vter cultus verior esset existimandus; ingens apparebat omnium
approbatio: scriba vero gaudio triumphare, quippe qui Christianam religionem ante su-
sceperat. & cum omnes eo sermone commoti, tum tres præcipue nobis aures deinde sæ-
pius præbuere, baptizatique sunt. Sed quia cognoueram eo ipso tempore Gasparem Vi
lelam esse Imori, quod castrum leucas distat ab vrbe Sacaio sex, reuersus ad Sanctium, di-
xi, discedere postridie statuisse me. Tum ille, quoniam quidem mihi abire certum esset,
velle se, ait, nonnulla mihi è suis thesauris ostendere. Ritus est Iaponiorum, qui quidẽ
nobilitate ac diuitijs præstant, hospitibus paulo honoratioribus in digressu beneuolentię
caussa præbere spectanda, quæ apud sese pretiosissima sunt. id est omne instrumentum ne-
cessarium

A cessarium ad potionem herbæ cuiusdam in puluerem redactæ, suauem gustu, nomine
Chià. Est autem modus potionis eiusmodi. pulueris eius, quantum vno iuglandis puta-
mine continetur, coniiciunt in fictile vas, ex eorum genere, quæ porcellana vulgus appel-
lat. Inde calenti admodum aqua dilutum ebibunt. Habent autem in eos vsus ollam anti-
quissimi operis ferream, figlinum, poculum, cochlearia, infundibulum eluendo figli-
no, tripodem, foculum denique potioni calefaciendæ. Hæc igitur Iaponiorum est gaza,
nec sane apud eos minoris, quàm apud nostros homines annuli, gemmæ, & è carbun-
culis atque adamante monilia. Sunt etiam periti earum rerum æstimatores atque proxe-
netæ. Puluis autem ipse magno admodum pretio venit, eiusque propinationem solen-
nes præcedunt epulæ. Quinetiam certæ ædium partes dicantur hisce conuiuijs, quarum
est mira mundities, nec in alios patent vsus. Postridie igitur me per nuntium accersit Sã-
ctius, cuius è cubiculis per angustam admodum ianuam cum neophytis duobus in xystum
educimur. Inde scalæ nos excipiunt cedrinæ, admirabili quodam artificio elaboratæ, eæ-
demque ita purgatæ mundæque, vt nunquam ad eam diem calcatæ pedibus esse viderẽtur.
per eas in atriolum ascendimus. inde arcto aditu in cœnaculum ducimur conuiuio desti-
natum, vsque adeo egregio perfectum opere, vt hominũ manu fieri potuisse vix credas.
pars erat eius cœnaculi armarijs instructa more nostro. Stabat è creta nigerrima foculus
B vlnæ ambitu; ipsa nigredine (quod mirere) splendorem æquante lucidissimi speculi; olla
tripodi admodum eleganti superimposita, pulchra ad aspectum, quam dixit mihi vnus è
neophytis, optima conditione sexcentis aureis coëmptam à Sanctio, sed re vera multo plu
ris esse. Interea mensa nobis apponitur, non tam ciborum varietate (quos terra ipsa non
fert) quàm genere ministerij, & munditijs elegans. Eximia est enim gentis in conuiuio-
rum apparatu solertia. Nullus præterea quamuis in maxima discumbentium multitudi-
ne strepitus, vix hiscere famulum cernas. omnia ad modestiam & grauitatem mire com
posita. peracto prandio, nixi omnes genibus (nam hoc apud Iaponios Christianos in mo-
re positum est) Deo gratias egimus. Tum Sãctius potionem quam dixi Chià, sua ipse ma
nu miscuit nobis atque porrexit. Deinde supellectilia, quæ tunc ibi erant, exposuit. In
ijs ferreum tripodem exiguum, paulo plus dodrantis circuitu, ad sustinendum ollæ, cum
aperitur, operculum. Eum ego tripodem attrectans manibus, quòd vetustate rimas age
ret, ferruminatum duobus locis offendi. Ac nihilominus aiebat Sanctius eum in primis
nobilem esse Iaponis totius, sibique aureis constitisse mille & triginta, quamuis eum ip-
se longe pluris faceret. Porro hæc instrumenta sericis tegumentis inuoluta conduntur
arculis pretiosis. Alia præterea minime vilia dixit mihi Sanctius in præsentia non osten-
dere se, quòd ad manum non essent, verum in reditu prolaturum. Quæ vobis æstima-
C tiones minus à vero abesse videantur, si reputetis id quod res est, Meaci esse quendam ex
principibus ciuitatis, qui vasculum fictile ad vrceoli magnitudinem, in vsum eius quam
dixi, potionis, aureorum triginta millibus æstimet: omnino carius, sed certe multi non
deerunt, qui decem millibus cum eo libenter decidant. Nam quæ tribus, quatuor, quin-
que millibus æstimentur, idque frequenti commercio, alia vasa plurima sunt. Atq. etiã
gladijs quibusdam est eadem apud Iaponios dignitas. Iamque profectionis instabat hora.
Salutata igitur vxore Sanctij & liberis, in suburbanum quoddam, ientaculo de more pre-
parato, deducor ab ipso Sanctio, eiusque filio, fratribus, & cognatis, & neophytis ali-
quot egregio corporis cultu, quòd ad honorem meũ id pertinere arbitrarentur. Ab eo
comitatu digressus, ad amnem deuenio nauigabilem hora post Solis ortum tertia, ab vrbe
Sacaio nouem millia passuum. Præstolabantur ibi me duo nauigia, quæ nobis Christia-
nus vir, Imorensis castri primarius, factus de profectione mea certior, ad tempus occurrẽ
re iusserat. quorum in altero filius erat ipsius, duodecim circiter natus annos, in humero
sclopum gerens, virili plane ac militari corporis habitu; in altero large & copiose castriũ
cta cibaria. Is, vt me ad conscendendum inuitauit, continuo mihi mandata parentis ex-
posuit; ignoscerem sibi, quòd ipsemet obuiam mihi non prodijsset: se id cupisse vehe-
menter, sed quòd recentem hospitem Gasparem Vilelam sibi deserere non liceret, vicariũ

eius officij misisse filium, qui me domum vsque perduceret, Ad montis radices in quo D
summo castrum est positum, aduerso flumine sub occasum Solis delati, quòd arduus ad-
modum & asper ad iugum vsque restabat ascensus, descendenti mihi præsto fuit lectica: &
quamquam accelerantibus gradum lecticarijs, circa medium cliuum oppressere nos tene-
bræ in sylua cedris & pinis ingentibus frequentissima; sed opportunè obuiam habuimus è
castro, cum accensis funalibus homines: quæ res ad itineris difficultatem leuandam nō me
diocriter profuit. Denique oppidum intrauimus, magna cum Gasparis Vilelæ, tum ho-
spitis nostri ac familiæ voluptate. Castrū est totius regionis huiusce munitissimū in Mio
xindoni ditione, qui rerum ferme potitur hoc tempore, ibique cum fidelissimis habitat,
qui magna ex parte Christiani sunt. Ii postero die cum animarum sordes per Confessio-
nem eluere cuperent, ad concionem, quæ bis habebatur quotidie de Sacramento Pœnitē-
tiæ, conuenere vestitu serico versicolori, inauratis ferme pręcincti pugionibus, & quidē
tanta nostrorum hominum reuerentia, vt eos plerumque manibus humi positis perinde
alloquerentur vt reges. Crux erat domi nostræ posita; hanc vbi suppliciter adorarunt,
Gaspare magna demissione salutato, aures admodum attentas Dei verbo dedere. Inde mul
ta sciscitati, quæ pertinerent ad refutanda Genxuensium mendacia (quod hominum ge-
nus & secta, Iaponicarum omnium vehementissime Christianæ religioni aduersatur) itē
que alij alia percontati, cum Gaspar ad omnia respondisset, læti digressi sunt. Postridie E
Confessionum initium est factum. quo in opere Gaspar hebdomadam posuit. adiuimus
etiam salutandi caussa Regem, quod semel quotannis Gaspar facere consueuerat. Ille vero
nobis non poculum modo porrexit (quod summū honoris indicium est) sed etiam, quā-
diu apud eum fuimus, flexis æque ac nos genibus perstitit, ac verbis humanissimis vtrunq;
dimisit. Insula est passuum mille & quingentorum ferme circuitu ad montis eius radi-
ces, quam grandis ambit fluuius, & in ea templum Christianæ religionis consecratū. Hāc
possidet præstanti fide neophytus, & miro incensus desiderio nominis Iaponici totius ad
CHRISTVM adiungendi. qui, vt ædem sacram in urbe Sacaio ædificandam curarem,
non modo me multis rationibus adhortatus est, sed etiam Caxarum (monetę genus id est)
in eos sumptus quinquaginta millia liberaliter detulit, eoque subsidio rem aggredi nobis
erat in animo. Ad hanc igitur insulam missæ celebrandæ gratia Sabbato sub vesperum
venimus. Templum pro nostra tenuitate exornauimus in posterū diem. Tum prima luce
Christiani affuere: Gaspar diuina peracta re, de matrimonij Sacramento sermonem ha-
buit, quòd nōnulli cuperent nuptias Ecclesiastico ritu contrahere. Baptizati sunt etiam
nobiles fere octo. Inter quę me rursus è frigore tormina corripuere acerbissima. Meacū
igitur Gasparis hortatu delatus ęger decubui menses duos. Exacta dein hyeme, vt cœlum
intepuit, recreatus, quæ circa Meacum sunt Christianorum loca, quòd ita Cosmus Tur- F
rianus mihi mandarat, lustrare constitui. de quibus ad vos pauca perscribam, quoniam
quidem separatim res Meacenses è Ludouici Froij epistola cognoscetis. Naram igitur
veni primum, diei vnius itinere. Vrbs ea ditionis est Daiondoni inter Meacenses proce-
res longe potentissimi, & apud Mioxindonum atque Cubū gratia & auctoritate summa.
Neophytos è prima nobilitate duos adij protinus, hortatusque sum, vt sacri Baptismi be
neficium agnoscerent, & immortales Deo Domino gratias agerent. Illi me ad præfectū
in arcem deduxere munitissimam, aspectuque pulcherrimam, Collis erat præcelsus è lapi-
de molliori. Eum collem ante quinquennium Daiondonus fabris adhibitis ad iustam pla-
nitiem ita depressit, vt eadem opera ex ipsomet lapide solidæ turres & propugnacula exsi-
sterent. In medio autem complures effodit puteos negotio facili, quippe cum ad tertium
statim cubitum, aquarum copia scaturiret. Tum illuc è popularibus suis ditissimum quē-
que ac fidelissimum euocauit: solum in areas descriptum illis ædificandi caussa distribuit.
Illi porro certatim ędes exstruxere magnificentissimas, contignationibus multis, & more
nostro specularibus fenestris instructas. Illud vero præcipue delectat intuentium oculos,
quòd non priuata solum ędificia, sed mœnia etiam ipsa turresque tectorio inductæ sunt
lęuissimo prorsus ac nitidissimo. Nihil in orbe nostro tale conspexi. Calcem quippe non

arena

A arena commiſta, ſed candidiſsimo quodam chartę genere ſubigunt. Nam quid ego de tegulis dicam, quę duorum digitorum craſsitudine, nigricantes, & varietate figurarum oculos retinent, & in quingenteſimum annum atq. eo amplius durare dicuntur? Oeci porro & cubicula cedrina ſunt gratiſsimi odoris, pergulæ omnes ex vna duntaxat eiuſdem materiæ tabula. parietes pretioſe cælati priſcis annalium monumentis. quod inter effigies eſt ſpatij, totum id inauratum eſt. Columnę cum epiſtylijs ac ſpiris ex aurichalco itē inauratæ, cælatura magnifica, quibus è medijs eminent eiuſdem operis roſæ peramplæ, viſuq. pulcherrimę. Iam vero lacunaria tum alijs commentis opificum, quę dicendo aſſequi nequeo, admirabilia, tum vero tabularum iuncturis adeo artificioſe latentibus, vt quamuis defixos fallant obtutus. Sed mihi inter cætera mirabile viſum eſt cubiculum vlnarū quaq. verſus quattuor & ſemis, è ligno croceo vndatim criſpante, venuſtatis eximiæ, ita polito ac ſplendido, vt cum ſpeculorum fulgore certet. quamquam ego dotem eam ipſius materiæ fuiſſe minime credidi, quòd ad eum modum ſine aliquo artis lenocinio radiare vix poſset. Huic ædium dignitati hortorum reſpondet amœnitas, quibus dici nihil puto poſſe iucundius. Multa ſunt Meaci viſenda, ſed nihil ad hęc. Itaque non immerito locus hic confluentibus vndique animi tantum & oblectationis cauſſa viris principibus celebratur. Nobiliſsima phana ſunt etiam, quorum vnum Cobucui nomine, poſt concionem ad neo-
B phytos habitam adiuimus ipſorum rogatu poſtridie. Eius propylæa triplici conſtant atrio cum totidem periſtylijs. In primo aditu egregij ſunt operis lapideæ ſcalę, quibus in ſummis, ad poſtes ianuæ, coloſsi duo præclare facti cernuntur, clauas, quaſi cuſtodiæ cauſſa tenentes. poſt tertium denique periſtylium, templi ſeſe facies aperit. In id gradibus item lapideis artificioſe factis aſcenſus eſt. Valuas coloſsęi leones duo cuſtodiunt. In medio tēplo, ſedentium habitu, ſeptenûm cubitorum tria ſigna ſunt poſita, Xacæ & filiorum, latera ipſius cingentium. Pauimentum omne eſt è quadrato lapide. Sed miraculo pręcipue ſunt columnę ſeptuaginta cedrinę, diametro & altitudine plane viſendæ, quarum ſingulas caxarum decies, hoc eſt aureorum quinque circiter millibus conſtitiſſe, codices & rationes templi teſtantur. Eas cum reliquis parietibus valde iucunda miniati operis pictura conueſtit. Tectum eo quo dicebamus tegulæ genere affabre & varie laqueatum, ad vlnas quattuor porrigitur extra parietes, mirum vt videatur tantæ molis procurrens pondus ſuſtineri ac ſuſpendi poſſe. Ad templi latus cœnatio Bonziorum ſane magnifica, & eadem qua templum ipſum ſtructurę atque operis firmitate, vlnas in longitudinem quadraginta, duodecim in latitudinem extenditur. Dormitoria porro cubicula in duos diuiſa ordines, & centum & octoginta numerantur. Multi pręterea & perampli ſunt Oeci, quorū vnus penſilis, columnis quattuor & viginti, vlnæ vnius & dimidiatę ambitu ſuperimpoſi-
C tus, bibliothecam continet Bonziorum, tanta quidem librorum copia, vt vel feneſtras ipſas propemodum obſtruere videantur. Balnea præterea, & cellę in vſus domeſticos, & promptuaria viſuntur artificioſiſsime elaborata. Iam vero culinę quanta munditiés, quod ad Iaponiorum omnium commune eſt, nihil attinet dicere. Ahena quibus aqua ad potandum calefit (frigidam enim neque hyeme, neque æſtate bibunt) vlnæ altitudine, duorum digitûm craſsitudine, oris ambitu vlnarum trium, ſtant ex ære puriſsimo. Culinam riuus præterfluit. Tota nocte, vt in magnis ædibus (conclauia numerantur minimum quattuor & viginti) lannternæ collucēt. Ab huius templi ędificatione ſexcenteſimus iā annus eſt. Stagnum habet ante ſe vulnarum in omnem partem circiter quinquaginta pleniſsimum piſcium, graui pœna propoſita, ſi quis eos attigerit. Inde ad Caſungę delubrū acceſsimus dicatum idolo, à quo diuitias, honorem, vitæ diuturnitatem, & quicquid in hoc ſeculo eſt optabile promiſſum ſibi cultores inani ſpe deluſi, miſerandum in modum exſpectant. Itaque magna in veneratione & honore apud Iaponios eſt. Adeuntibus, pratum occurrit primum, aſpectu grato, herba non vltra dimidium palmum excreſcente: pratum excipit lucus, iſque denſiſsimus; hunc perpetua & ęquabili ad templum vſque latitudine limes interſecat, paſſuum longitudine circiter mille, planus ad iter vſque mediū: inde in cliuum aſſurgit lapideis gradibus vlnas binas inter ſeſe diſtantibus. Vtrinq. admi-

ſta pinu cedrus extollitur tantæ proceritatis, vt meridiano diei tempore totus pæne limes D
opacetur: ſtipitibus ita craſsis, vt ex ijs mali in vſum cuiuſuis quamlibet capacis onerariæ
nauis confici poſsint. Sane cedros ex ijs vidi complures vlnarum quinque ambitu, rotun-
ditate plane tornatili. Loci amœnitatem augebat præterlabens etiam riuulus. Vt propius
ventum eſt, duplex apparuit ordo pilarum è lapide quadrato cum baſibus, laterna ſuper-
impoſita lignea nigricante cum emblematis ex aurichalco inauratis cælatiſque magnifice,
& lapideo tegmine turbinato ad flatus arcendos ac pluuias. Aliæ erant laternæ è ſolido
metallo, item auro coopertæ, opere admodum ſumptuoſo. ex vtraque parte ſtant quin-
quagenæ, quarum ſingulæ omnibus ardent noctibus. Media autem pila nomen oſtentat
aureis litteris inciſum eius, qui delubro laternam quamque dicauerit, annua pecunia in
vſum perpetui luminis attributa. Tum ingens domus Bonziarum exſurgit nobilium fœ-
minarum, quæ annum egreſſæ quintum & quadrageſimum, ſeſe delubri miniſterio man-
ciparunt. Student cultui corporis, ornatu ſerico, & maxime peregrinorum ex toto Ia-
pone religionis cauſſa aſsidue confluentium, leuandæ ſiti dant operam. Ex hac Bonzio-
rum domo porticus admodum pulchra ad vſque adyta pertinet phani, quo nemini patet
ingreſſus, niſi qui ipſius loci antiſtites ſunt, quorum vidimus aliquot intra ſedentes togis
amplis è ſerico indutos, tectoſque capita pileis plus dodrantem altis. In eam autem por-
ticum nummi iactantur à populo. Aliud eſt in eadem ſylua delubrum, quod Fachima- E
num appellant, ſimile cæteris: niſi quòd laternarum eſt etiam pretioſior cælatura, & auri
maior copia. Circa, eſt atrium candido & nigro ſtratum lapillo, medicis conſitum ma-
lis, ordine certo diſpoſitis, magnitudine pari, in ſingulis interuallis vaſe lapideo colloca-
to, quod fruteta continet, altitudine haud ſupra binos dodrantes, iucunda roſarũ & flo-
rum varietate commiſta. Inde, quòd redeuntibus domum, minus nobis erat deuium,
phanum inuiſimus aliud extra nemora poſitum conſecratum Idolo Daibut, quę vox ma-
gnę ſanctitatis denotat virum. Huius phani frons ianuas habet tres, ſed vnam pręcipuam:
atrij vero latera ſingulas, altitudinis atque amplitudinis omnes miræ. Patet autem atrium
id quadrata forma vlnas omnino ſexaginta, quoniam eiuſmodi eſt apud Iaponios ædifi-
ciorum & priuatim & publice ratio, vt quanta cuiuſque menſura ſit, primo ſtatim intuitu
intelligas. In eius atrij medio eſt phanum vlnas longum quadraginta, triginta latũ. Scalę
& pauimenta ex ingenti quadrato lapide: vbi portam intraueris maximam, duo ſeſe oſtẽ-
tant coloſsi, maioris etiam formæ, quàm quos antea diximus. Duo præterea ſtant iani-
tores ad latera, truci admodum aſpectu, vlnarum quattuordecim altitudinis, inſtar tur-
rium, membris inter ſe præclare conuenientibus: alter Tamondea dicitur, alter Beſamon-
des, quorum ſingulos vni cœlo præeſſe vulgus opinatur, calcantque pede ſinguli dæmo-
nem. In medio autem templo tria ſedent ſigna. Canon, & Xixi, parentem Xacam in- F
terlocant. Xacæ ſtatua ex ære cyprio in ampla & pulchra quieſcens roſa, quattuordecim
vlnas latitudinis obtinet: reliquæ duæ nouenas, ligneæ, ſed omnes affabre admodum au-
ro intectæ, radijs tanta claritate micantibus, vt intuentis aciem pæne perſtringant. poſt
hæc, alia duo ſimulacra cernuntur; Homocondis, & Zoiolis (quibus etiam cœlorum præ-
fectura vulgo tribuitur) ſuperioribus omnino ſimilia. porro ex vtraque templi parte pul-
pitum cernitur. ea eſt quadriforis manſio, parietibus duarum vlnarum altitudine. Interius
alia eſt eiuſdem formæ domuncula, in eius medio ſtat cathedra eximiæ maieſtatis. Totum
vero ſuggeſtum parua ambit operis egregij porticus, trium dodrantium latitudine. Iam
vero lacunaria templi columnæ cedrinæ ſuſtinent octo & nonaginta, mirę altitudinis, æ-
qualiter teretes, ambitu vlnarum trium & ſemis. Templi conditi, ſeptingenteſimus an-
nus eſt. Annis viginti exſtructum perhibetur fuiſſe. Idem anno abhinc quadringen-
teſimo conflagrauit, ac reſtitutum eſt denuo, ſed nequaquam pari magnificentia mate-
rięque pręſtantia, quod ipſum indicant lapideę columnarum baſes ex incendio relictę,
quarum amplitudo longe maiorem columnarum formam poſtulare liquido cernitur. Iã
vero extra periſtylium templi, turris lignea firmo admodum opere ingentibus triginta
pilis impoſita, tintinnabulum ſeu campanam ſuſtinet ęneam tantę magnitudinis, vt eam

dimenſus

A dimensus præsente me neophytus quidam, vlnarum os duarum, sex ambitum, trium & semis altitudinem; æris vero ipsius crasitudinem dodrantis vnius dimidiatique compererit. Suauissimum edit sonum, exauditurque longissime. Qua templi patent fines, itéq. vrbe tota, & circa vrbem passuum ad duo circiter millia plurimi cerui & palumbes nó modo vagantur impune, sed etiam tecta ciuium subeunt, attrectante nemine, propterea quia delubro dicati sunt. Ac de phanis quidem huius vrbis & monasterijs, ne sim longior, hactenus. Quæ postquam rogatu, vt dixi, neophytorum inuisimus, postridie Nara Tochim leucarum quinque interuallo veni sub vesperam, acceptusque sum à Christianis incolis ingenti lætitia, credo quòd Iaponij cuiusdam opera conuersi ad dominum, cum Gaspar plurimis maximisque occupationibus impeditus eos adire non posset, nullum adhuc è Societate nostra conspexerant. Gens est fere nobilis. præfectus Cubum cognatione attingit. Itaque vulgo cum adeunt hominem, non nisi celsitudinem ipsius inter loquendũ appellare mos est. Triduum apud eos fui dumtaxat. Concio defuit nunquam. Multa de quibus ambigerent singuli quæsiere: precationi vero mirum omnes ij quàm dediti sint. Digredienti autem mihi non modo munuscula quædam obtulere beneuolentiæ caussa, quæ, ne se contemptos putarent, recusare non potui; sed etiam equos & exploratores itinerum peramanter dedere. Itaque Sauam, sex à Tochi leucas, iter intendimus. Id

B castrum in editissimo positum iugo, leucas à Meaco viginti distat in Orientem, situ amœnissimo, quippe omne circa spatium, cum alię formosę varij generis arbores, tum cedrus plurima pinusque conuestit: & inde in subiectos agros apprime consitos frequentesq. ędificijs atque cultoribus, ad passuum millia circiter sexaginta prospectus est. Huc ergo dum tendimus, medio ferme itinere, stratos equos duos, & quidem optimos nullo sessore cõspicimus, sagittarijs fere quindecim comitantibus, quos nobis Christianos omnes, Christianus ipse dominus loci Franciscus obuiam miserat. Igitur Tochianis domum remissis, & gratijs actis, nouo comitatu Sauam magna Christianorum voluptate peruenimus. Frãciscus autem ipse, vt nos lautius exciperet, simul etiam, vt nobis occurreret in itinere, venatum ex oppido excesserat eo ipso die, sed in nos idcirco non incidit, quòd opinione celerius ambulauimus. Sauæ porro diuertimus ad ædem Christianorum sacram, cui coniuncta domus est Socijs nostris excipiendis, itemque separatim laicis qui sese nostris hominibus comites dederint, è cedrina sere materia opere egregio fabrefacta. Hanc etiam porticus ambiunt, longissimo, vt dixi, gratissimoque prospectu. Sub noctem Franciscus affuit magna cum domesticorum & clientium manu, aprum ingentem afferens, non sine magno quidem & labore quæsitum & impēdio, quippe non canes modo, sed etiam quosdam homines fera male multauerat. Pictã in templo CHRISTI resurgentis ima-

C ginem, quam è nostro effingendam exemplari Franciscus egregij artificis manu curauerat, nixi omnes genibus pia cum prece venerantur primum venatorio nondum ornatu deposito: deinde me perbenigne salutat Franciscus, agitque gratias, quòd ad se tam longe contenderim; tum, veritus credo ne mihi fesso de via molestus esset, magna cum amoris humilitatisque significatione se domum recepit. Vir est inter populares suos corpore simul & animo eminentissimus: nam & statura Iaponijs quotquot vidi ad hanc diem omnibus antecellit: & eximia humanitate atque animi magnitudine præditus est. Accedit summa cum in armorum vsu dexteritas agilitasque membrorum; tum Iaponicæ superstitionis legumque peritia: quod ille studium cum ad veritatem religionis Christianæ transtulerit, tantos breui tempore processus effecit, vt Dei magnitudinem assidue prædicare, cæterosque ad virtutem exemplo vitæ, plerisque pietate sermonibus incitare non desinat. Sane ego eum ex abdito quodam loco exaudiui cum ad domesticos aliquot, quorum erant ethnici nonnulli, de fide Christiana dissereret, doceretque quantum inter patria Idola Deumque verum interesset. Qua in disputatione, elatus ardore animi, eo deuenit, vt diceret, non modo fidelis ministri, sed ne hominis quidem loco, qui Christianus nó esset, posthac neminem apud se futurum. Atque hæc viri fides religioque eo admirabilior est, quòd vix ante annum ad Christum adiunctus est, eumque semel tantum à Baptismo Gaspar

spar inuisit. Castrum est Sauæ finitimum, cuius qui potitur, à Daiondono rege desciue- D
rat. Hunc quamquam magno proposito periculo non dubitauit adire Franciscus, nobis
qui Sauæ remanseramus, enixe Dominum pro ipsius incolumitate precantibus: tantaque
prudentia tractauit ingenium rebellis, vt quocunque voluerit flexerit hominem, eumque
Daiondono, cuius in ditione sunt ambo, reconciliauerit. Magnam Sauanis lætitiã attu-
lit ea res, pacem optantibus. Nec modo secularia procurauit ibi Franciscus, sed etiam na-
ctus occasionem, Euangelio promulgato & Iaponicarum opinionum vanitate detecta,
primarios quosque eius loci viros desiderio Christianæ religionis accendit. Paulo post,
alium dynastam conuenit ethnicum, eumque cum familia tota conuertit. ij paucis ante
diebus Baptismi Sacramento Ecclesiæ adiuncti sunt. Postea legatus ad Mini regem, duos
regni proceres ad Christum eadem felicitate traduxit, quos ego cũ exclusus temporibus ba
ptizatum ire non possem, ad Gasparem scripsi Meacum, vt aliquem eius rei caussa ad illos
mitteret, quòd eorum Baptismus ad Christianam religionem augendam non mediocriter
pertineret. Atque hæc & alia id genus multa Franciscus. Nos autem Sanæ & conciones,
& priuata colloquia de rebus diuinis habuimus, & varia sciscitantibus incolis factum est
satis. Baptizati præterea nouem: in ijs claro admodum loco natus adolescens, qui de Chri-
stianæ fidei mysterijs à populari quodam neophyto edoctus, ad me Sauam vsque leucarũ
decem interuallo Baptismi caussa venerat. Dum hæc geruntur, affertur ad nos nauem E
in portu Sacaiano stare paratam: quam ego ne occasionem amitterem, quamquam mœrẽ-
tibus digressu meo Sauanis, inde discessi. Et quia Sacaium petentibus periculosa quædam
loca erant prætereunda, Franciscus non modo necessaria nobis ad profectionem omnia,
sed etiam sclopis alijsque telis armatos quattuor & viginti custodes attribuit, nec omnino
quicquam est passus nos in iter illud impendere. Compenset Dominus egregiam hanc
in nos viri benignitatem. Vos verò carissimi fratres pro eiusdem salute Dominum assi-
due deprecamini. Sacaium vt veni, ingenti gratulatione me Sanctius eiusque domestici
rursus excipiunt. Triduum substiti dum nautæ soluerent, nec interea neophytos confir-
mare, officijque monere destitimus. Cognoui etiam Monicæ virginis in suscepto consi-
lio constantiam: quæ ab alio quodam Meacensi procere non mediocriter expetita, omnes
conditiones animo excelso repudiarat. Sed cum iam hora profectionis instaret, Imo-
rensis oppidi Princeps, qui magna virorum nobilium manu Sacaium ad me salutatum ac-
cesserat, itemque è Sacaiano grege Christiani primarij nos viatico instructos, honoris caus
sa ad nauem vsque deducunt, nauarchoque commendant diligentissime: Comes vero
nauigationis nobis magno Dei beneficio accessit Sacaianus medicus eximia eruditione at-
que existimatione vir, qui à superstitionibus patrijs conuersus ad Dominum, non modo
communis officij laudem, verum etiam Euangelicæ perfectionis culmen expetiit; seculo- F
que plane relicto, se ad nostram Societatem aggregare decreuit. Itaque vt prorsus exi-
ret de terra sua, & de cognatione sua, rogauit me, vt in Bungum, aliòue se mecum addu-
cerem. Cessi facile hominis precibus, iussumque omni patrimonio cedere filio item me-
dico, pretiosum dumtaxat ornatum corporis retinere, quo facilius nobis ea ratione ad Ia-
ponios principes, qui externa fere specie ducuntur, aditus pateficret; ad Cosmum Turria
num inde perduxi, cuius mandato, ingenti neophytorum approbatione concionari iam
de rebus diuinis instituit. Idemque nuper in vrbe Sacaio tam sumptuose indui, & tanto
comitatu incedere solitus, mirum quanta nunc humilitate, quanta mansuetudine verse-
tur in domesticis ministerijs apud nos. Verum ad rem redeo. Sacaij conscendimus circa
Idus Maias, & in Bungum die tertiodecimo secunda nauigatione peruenimus. Lætis
nuntijs de re Meacensi, Ecclesia illa tota valde gauisa est. Inde quarto post die Vosu-
quim perrexi, vt regem inuiserem, à quo humanissime acceptus, petij neophytis id in
primis optantibus, locum templo ibidem exstruendo: ille vero non aream modo nobis ad
mare secus arcem optimo situ, verumetiam fabros ad ædificationem libenter attribuit,
quam rem speramus ad Christianæ religionis incrementum magnopere profuturam. His
peractis Funaium redij: Funaio perueni octauo die Ximabaram, quo Cosmus etiam Tur-

rianus

A rianus trigesimo circiter ante die Cochinoco se transtulerat. Magnos ibi concursus offen
di ethnicorum ad verbum Dei audiendum. Christiani facti paucis illis diebus ad centum &
octoginta. Tonus etiam ipse, itemque separatim vxor stipata grege cognatorum & ci-
uium, Cosmum Turrianum adiere, & concionanti cum aures præbuissent, magis etiam
quàm antea propenso ac beneuolo in nos animo recessere. Tum confessionibus omnium
Christianorum auditis, nauigiisque duobus peramplis ipsorum opera comparatis, Cochi-
nocum magna nos turba longe prosequente renauigauimus. Et quoniam allatum erat,
Ioannis Pereriæ Lusitani onerariam nauem appulsam esse ad portum Rimani regni Facũ-
dam, leucas à Cochinoco quinque circiter & viginti; misit eo me Cosmus ad Lusitanos
visendos: eodemque Melchior Ficeredius quintodecimo post die ad eorum confessiones
audiendas & sacrum missæ faciendum è Bungo peruenit. Hic dum vterque moramur,
me Barptolemæus rex Omuram ad se per nuntios euocat. Ego approbante Ficeredio me
in viam dedi Iaponio comite viro sectarum Iaponicarum in primis perito, nec Christia-
næ religionis ignato. Aduentu nostro Barptolemæus, qui neminem ex nostris biennio
toto vidisset, valde lætatus est. multa deinde percontatus, addit vereri se, ne familiares
sui, & ij quidem quibus maxime fidat, inter diuturnas bellorum occupationes Christianę
doctrinæ rudimenta dediscant, itaque renouata institutione opus esse. A cœna igitur è
B domesticis suis primarios euocat, iubetque arrectis auribus nostrum sermonem excipere.
Non omittam hoc loco quædam ad huius Regis Christianam humilitatem & pietatem
declarandam magnopere pertinentia. primum ad mensam, diu renitente ac repugnante
me, peruicit denique, vt loco superiore quamuis inuitus accumberem. Sublata mensa,
familiariter se inter me & Iaponium comitem interlocat, & studiose docet hominem (eo
enim vtebamur interprete) quam potissimum in sententiam ad suos quorum optime no-
rit ingenia, verba facere oporteat. Inchoato deinde sermone, idem in inferiorem locum
seorsum ac demisse in famulorum turbam eo sese consilio recipit, vt re ipsa exemploq. suo
demonstret, quantus honos Euangelio, quantus Euangelij præconibus debeatur. Ac pri
ma quidem illa disputatione ex ipsis creatis naturis vnum esse omnium creatorem euiden-
ter ostendimus. Tum declaratum est, quæ Iaponiorum numina, quis Christianorum
Deus esset infinita bonitate, potentia, sapientia præditus. Quæ illi cum stupentes audi-
rent, magnopere videlicet lætabantur, sese ab inanium Deorum veneratione ad talis tanti-
que Domini cultum esse traductos. Reliquis vero diebus actum de cœlesti beatitudine,
pœnis inferorum, alijsque rebus eiusmodi, quas maxime neophytis initio proponere cõ-
sueuimus. Et sane talibus egere monitis visa est mihi Barptolemæi familia: nam ipsius qui-
dem Regis in fide constantia plane vicit exspectationem meam. Quæ viri laus eo maior
C est, quòd nec ita pridem Christiana sacra suscepit, & eo ipso nomine à popularibus suis
per summum scelus atque perfidiam regno spoliatus, finibusque suis exactus est, vix vno
sibi relicto puero victus quotidiani administro; quanquam deinde in regnum est diuini-
tus restitutus, rebellibus partim supplicio affectis, partim, cum ad sanitatem redirent, ve-
niamque supplices peterent, in fidem receptis. Ego dies aliquot apud eum commoratus,
Facundam ad Lusitanos reuerti. Ibi redduntur mihi à Cosmo litteræ vt ad se primo quo-
que tempore veniam, inde mihi necessario in Bungum esse proficiscendum. Cochino-
cum ergo traieci minime tuta nauigatione, etenim nocte desertum quendam ad portum
appulsos duo piratarum inuasere myoparones, qui tamen præclare instructo nauigio no-
stro, propugnatoribus acriter dimicantibus reiecti sunt. Cosmus interea in febrim inci-
derat: ea simulatque leuatus est, in Bungum ab eo discessi, tum aliarum rerum caussa, tum
vero vt Ioanni Baptistæ nostro in eius Ecclesiæ procuratione succurrerem. Primo post
profectionem die Ximabaram delatus, Airem Sanctium ibidem reperio in erudiendis Ca-
techumenis occupatum. Et quoniam neophyti magno concionum desiderio tenebãtur,
dies aliquot rogatu ipsorum in eo munere posui. Candidatos etiam aliquot Christianis
præceptionibus probe institutos, sacro fonte abluimus. Tonum ego præterea, & ille me vi-
cissim inuisit, audijtque cum suis perattente de rebus spiritalibus disserentem. Quin e-
tiam

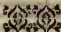
tiam cœmeterio Christianorum, quod illi mirum in modum expetebant, locum idoneũ, itemque nouo templo exstruendo, & in alios etiam vsus, insulas tres excelsa consitas pinu benigne largitus est, porro grex ille neophytorum in primis flagrat studio rerum diuinarum. quod cum alijs rebus plurimis clare perspeximus, tum illa præsertim. Instabant anniuersaria quædam ethnicorum festa ludiue celebritatis eximiæ, ad quæ, vt apud nos ad corporis CHRISTI solennia, omnes omnium ordinum homines ritu patrio conuenire consueuerant. Cum se Christiani affuturos negarent, enimuero Bonzijs cæterisque indignum facinus visum. Itaque Tonum adeunt, iniuriam Christianorum queruntur, obsecrant etiam atque etiam, ne patriis dijs & ciuitati vniuersæ, sibi denique ipsi tantam inuri contumeliam sinat. Permotus hac oratione Tonus, vocatos ad se Christianorum primarios diligenter hortatur, ludos ne deserant. Aiunt illi, se Christianis legibus prohiberi, spectaculis interesse, quæ idolorum tribuantur honoribus: proinde nequaquam affuturos. Ad ea Tonus, si minus idolis, mihi certe meisque iussis hoc date. Illi vero in proposito omnes obfirmati, Quidquid volueris, inquiunt, nobis facito, leges nostras nequaquam violare decreuimus. atque ita ab Tono digressi, in templum sese vniuersi recipiunt, martyrium fortiter exspectantes. Et sane (vt acri sunt & vehementi Iaponij ferme dynastæ natura & ingenio) mirum est Toni imperio cunctos non illico fuisse mactatos. Sed eorum fortasse multitudine territus, iussit illis renuntiari, quoniam in sua religione tam obstinati persisterent, quod attinet ad ludos, agerent quod probarent, se illos vltra non cogere. Quare neophyti magnopere in fide pietateque confirmati sunt. E principibus ciuitatis Christianus quidam Leo nomine, Toni propinquus, nuper est mortuus. Is, quòd ære suo templum additis liberaliter hortis exstruxerat & Christianam religionẽ non modo contra cæteros ethnicos, sed etiam contra ipsum Tonum, vbi opus esset, egregie tuebatur, Bonziorum scelere creditur veneno fuisse sublatus. Hunc neophyti, vt mutuam inter se Christianorum caritatem publice ostenderent, quàm magnificentissime extulere: feretrum cum Litanijs & precibus magnaq. cereorum ardentium multitudine septingenti fere neophyti sequebantur. arca vespere conditus est circumsuta serico. postridie lapideum additum est monumentum, & lignei circumquaque cancelli, Crucibus duabus, altera ad ostium septi, altera ad monumenti caput, impositis, opere politissimo. Itaque vulgo locus quotidie celebratur ac visitur. Verum de Ximabaranis hactenus. Ego inde Funajum, mox veni Facundam: ibi hæc scribebam ad vos septimo Cal. Nouemb. MDLXV.

LVDO-

A

LVDOVICI FROII AD SOCIOS in Indiam.

NNO superiore, fratres carissimi, ad vos scripsi Firando,
constituisse Cosmum Turrianum, vt Meacum subleuandi
Gasparis Vilelę caussa proficisceretur, quod multa esset ibi mes-
sis, operarii pauci; mihique comitem itineris ab eo assignatum
fuisse Ludouicũ Almeidam. Nunc mihi, tam longa peregri-
B natione Dei beneficio peracta, visum est faciendum, vt ea po-
tissimum per litteras vobis exponerem, quæ vobis cognitu iu-
cundissima putarem fore. Et quoniam totum hoc scribendi
munus ita inter nos ego & Almeida initio distribuimus, vt il-
le iter ipsum quęque in itinere gesta sunt, ego res Meacenses
& alia nonnulla de Iaponiorum natura moribusque probe comperta persequerer; omissa
peregrinatione, ego quod mearum est partium hisce præstabo litteris: vos autem maior vi-
delicet huiusce gentis miseratio capiet, reputantes quanto artificio, quanta solertia saga-
cissimus ille humani generis aduersarius, per speciem religionis, cæremoniis plurimis ri-
tibusque deceptas Iaponiorum mentes ad interitum perducat, ac pertrahat. Ac primum
in eorum animis prorsus extincta est notitia omnis, non modo CHRISTI liberatoris no-
stri, verum etiam vnius Dei rerum omniũ opificis. Superstitionũ vero permultę sunt se-
ctę, quarũ quam quisq. voluerit liberũ est sequi; sed præcipuę duæ, quę ab Amida & Xaca
denominantur. Itaque complura visuntur cœnobia non modo Bonziorum, sed Bonzia-
rum etiam vario corporis habitu, quippe alij internis tunicis albis, extimis nigris vtuntur,
alios cineraceus distinguit color; quorum idolum est nomine Denichi. ab ijs Amidani
magnopere dissident. Bonzij porro fere omnes magnifice habitant, habentque peram-
C pla vectigalia. Iisdem cœlibatus indicitur, nuptias contraxisse capitale est. In phano me-
dio aram excitant: in ea signum Amidæ ligneum, corpore supra lumbos nudo, muliebrem
in modum auribus perforatis, in rosa item lignea considet præclara ad aspectum. Ingentes
habent bibliothecas, cœnationes ad cibum vna sumendum, ęramenta seu tintinnabula,
quibus ad precationes horarias excitantur. Vespere pręfectus certum vnicuique argumẽ-
tum ad meditandum proponit. à media nocte ante aram templi, alternantibus choris qua-
si matutinas recitant preces è Xacę libro nouissimo: prima luce horam vnam singuli medi-
tando consumunt. mento capiteque sunt raso. amplissima peristylia construunt, & in
ijs Fotoquiorum (hoc nomine Iaponij quidam sanctu appellantur) sacella. dies per annũ
festos agitant multos. Sunt autem Bonzij claro vt plurimum genere: namque Iaponij
proceres multiplici prole onerati, quibus filijs amplum satis patrimonium relinquere se
posse diffidunt, hos fere ad Bonziorũ numerum aggregant. Insignis eorundem sacrificu-
lorũ est auaritia: omnes conficiendæ pecunię norunt vias. Vendunt artificio miro multa
chirographa, quorum pręsidio sese tutum à dęmonibus fore vulgus putat. Mutuantur
etiam nummos, quos in altera vita multiplicato reddant fœnore, dantque cautionis cau-
ssa syngraphas creditori, quas è vita discedens secum ad inferos deferat.

Alia est familia sane frequens eorum, quos Ianambuxos vocitant, crispante ac vibrato

Oo capillo.

capillo. ij res vel amissas, vel furto sublatas ita comperiunt. Statuunt ante sese puerum, D
hunc dæmon certis euocatus carminibus occupat: ex eo deinde puero: quod auent cogno
scere, sciscitantur. Horum preces in vtranque partem multum valere creduntur. Itaque
precationes eorum faustas æque dirasque pretio populus comparat. Huius ordinis candi
dati, antequam admittantur, bis terue mille simul montem quendam editissimum pe-
tunt. Ibi sexagesimum diem pœnitentiæ nomine, vbi sese voluntario supplicio macerauerint
(quo ipso tempore sese illis dæmon varia specie visendum offert) quasi iam laurea do-
nati, & in cæteram adscripti familiam, floccis quibusdam albis ornantur è collo pendenti-
bus, atrisque pileolis qui non nisi summum capitis verticem tegant: atque his tanquam
insignibus inde Iaponis prouincias peragrans, seque operamque suam vbique venditant,
aduentum suum in oppida significantes pulsu catilli, quem secum circumferre singuli so-
liti sunt. Non desunt alij nomine Genguis, qui res item furto surreptas, furesq. ipsos per
diuinationem demonstrent. Ii in præcelso montis iugo sibi domicilium collocarunt: o-
ris atro colore ob assiduam solis, pluuię, venti, geluque patientiam. Vxores ducunt, sed
non nisi ex suo genere ac stirpe. Iisdem (vt fertur) è capite quasi corniculum quoddam
extuberat. Editissimas rupes atque cacumina subeunt, fluuios traijciunt maximos vnius
arte dæmonis, qui vt infelices magis in errorem inducat, iubet illos montem quendam al
tissimum ascendere. Hic eum miseri ad præfinitum vsque tempus magno cum desiderio E
præstolantur. Tum illis denique circa meridiem, aut sub vesperam sese offert dæmon,
quem sub Amidæ nomine venerantur, transitque per medium eorum cœtum. ex eo viso
tanta in hominum pectoribus ac medullis insidet superstitio, vt nullis deinde rationibus
possit euelli. Consueuerat etiam diabolus in alio quodam monte sese Iaponiis visendum
præbere. Quisquis maiore beatarum sedium ac paradisi desiderio tenebatur, conferebat
eo sese, eamque visionem exspectabat: denique oblatum sibi visum, eiusdem suasu, in
interiores vsque sequebatur recessus ad foueam profundissimam: in hanc dæmon desi-
liens, cultorem vna secum ad interitum detrahebat. patuit in hunc modum fraus. Senem
ea superstitione captum filius ab eiusmodi consilio reuocare frustra conatus, sumpto arcu
& sagittis ad locum vsque occulte prosequitur. Comparet ibi dæmon humana specie non
sine splendore quodam. Hunc senex dum venerabundus adorat, adducit arcum prope-
re filius, emissaque in spectrum sagitta, pro viro vulpem immutata repente figura conspi-
xit. Inde fugientis cruorem bestiæ persecutus, ad præcipitium illud, quod dixi, peruenit,
quo in imo permulta ossa reperit mortuorum, quos dæmon per eam speciem ante decepe
rat. atque ita & à præsente parentem interitu, & cæteros ab opinione vsque adeo pestifera
liberauit. Ad hæc locus est frequentibus Bonziorum cœnobijs admodum celebris (Co-
iam appellant) quorum princeps auctorque perhibetur fuisse Combendaxis veterator cal F
lidus, arteque dicendi famam sanctimonię consecutus; cum tamen diabolica plane iura le-
gesque descripserit. Inuentor etiam fuisse dicitur litterarum, quibus nunc vulgo Iaponii
vtuntur. Is cum ad senectutem peruenisset, sese vltro defodit scrobe profunda quadratæ
formę, cubitorum circiter quattuor, eamque deinde seueris verbis aperiri omnino vetuit,
neq. enim in præsentia mori se; post aliquot millies millena annorum millia virum quen-
dam doctrinæ laude præstantissimum in Iaponis regna venturum, nomine Mirozu: tum
se quoque demum è fouea proditurum: interea fessum diuturnis laboribus corpus quiete
velle reficere. Circa ipsius sepulcrum lampades ardent multæ è varijs eo missæ prouincijs;
persuasum est enim genti, quicunque in id monumentum exornandum largi ac benefici
fuerint, eos non in hac modo vita diuitijs auctum iri, sed etiam in altera ipsius Comben-
daxis patrocinio futuros incolumes. Eius porro cultus qui sese mancipant, intra ea cœ-
nobia quasi claustra concluduntur, capillo in speciem abdicatæ vitæ secularis abraso,
cum tamen ibi deinde, prout eos egit libido, in omni flagitiorum genere volutentur.
In illis ędibus, quę (vt dixi) permultę sunt, pręter magnam laicorum tur-
bam, Bonziorum sex circiter millia numerantur. Mulieribus aditus eo non est,
capitali si accesserint pœna proposita. Fatonochaiti prætereą domicilium est Bonzio-

rum.

A rum. Hi magnam puerorum turbam varijs artibus ad omne doli furtique genus e-
rudiunt. Si quos eximia nacti sunt indole, hos de regum singulorum edoctos pro-
sapia ac stirpe, & procerum ritibus; armorum etiam vsu, dicendique arte exercitatos, re-
gio ornatu in alias prouincias dimittunt eo consilio, vt sese regum filios ementiti, per cō-
mendationem speciemq. nobilitatis conciliata mutui nomine pecunia, bene nummati ad
se reuertantur. Itaque locus is tanta est apud Iaponios infamia, vt si quem ex ea disciplina
forte deprehenderint, confestim interimant; nec tamen impostores idcirco ab improbita-
te malitiaque discedunt. Iaponiæ terræ in Septentrionem adiacet amplissima syluestriū ho
minum regio, leucas ab vrbe Meaco trecentas. Bestiarum pellibus induuntur, toto hirti
corpore, ingenti barba, mystacibus maximis, quas paxillo subrigunt potaturi. Vini gens
auida in primis, ad bella ferox, formidolosa Iaponijs. In prælio sauciati, salitis aquis ab-
luunt vulnera. id vnum genti remedium est. speculum gestare dicuntur in pectore; ad ca-
put gladios alligant sic, vt in humeros manubrium desinat. Sacra habent nulla, cœlum
dumtaxat venerari soliti sunt. Aquita perampla est vrbs in regno Iaponis Geuano. illuc
frequentes commeant mercimonij caussa, itemque vicissim ad eos Aquitani, sed rarius,
quod illuc delati, fere perimantur ab incolis. Multa erant præterea in hoc genere quæ scri
berem: sed ne sim longior, ad Iaponiorum insanias redeo; qui ad memoriam sui nominis
B propagandam illud vel maxime pertinere arbitrantur, inanis gloriæ cupidissimi, vt quan-
to maximo apparatu pompaq. vita functi sepeliantur. Funerum autem & exsequiarum
in vrbe Meaco ritus eiusmodi est. Hora circiter antequam domo efferatur cadauer, ami-
corum turba vestitu quàm optimo ad rogum anteit. mox propinquæ ac notæ mulieres
progrediuntur amictu candido (color ille funestus est) versicolori velo caput obductæ,
familiam etiam pro suis quæque facultatibus ducunt, albo item ornatu subserico. quæ ve-
ro dignitate atque opibus præcellunt, cedrina singulæ magnifico apparatu & artis eximiæ
lectica vehuntur. secundo loco incedunt pedibus viri permulti sumptuoso vestitu. Lon-
go deinde interuallo Bonzius earum superstitionum antistes auro sericoque refulgens le-
ctica gestatur ampla & præcelsa pretiosi operis, Bonzijs stipatus fere triginta petasatis lin-
teatisque, atro superindutis pallio textu pertenui. tum cineraceo quidam vestium colore
(nam is quoque funestus est) accensa prælonga pinea face, demortuo (ne offendat erret-
ue ignarus viarum) iter monstrat ad pyram. Huic Bonzij ferme ducenti succedunt, nomen
concinentes dæmonis eius, quem defunctus in vita præcipue coluit: simul etiam ingens
catinus ad rogum vsque tintinnabuli vice pulsatur. tum chartacei duo perampla & expan-
sa figura canistri præfixi hastilibus, chartaceæ item rosæ varij coloris copiam continent:
quos qui gestant, tardiori procedentes gradu, sic hastilia subinde concutiunt, vt flores il-
C li paulatim in speciem pluuiæ decidant, ventoque flante spargantur: eum videlicet imbrē
argumento esse aiunt, mortui animam ad paradisi gaudia penetrasse. post hæc autem, octo
prima lanugine Bonzij diuisi bifariam, prælongas arundines cum vexillis cubitalibus, qui-
bus item idoli nomen inscriptum est, per terram auersa trahunt cuspide. Tum ijsdem in-
signes litteris, ardenti inclusa candela decem laternæ feruntur, obductis velo pertenui late-
ribus. Ad hæc iuuenes duo cinereis vestimentis pineas præferunt faculas, dodrantiū trium
longitudine, haud tamen accensas, quibus deinde rogo flāmas inijciant. Eodem vestimen-
ti colore permulti sequuntur, verticem capitis adoperti exiguis admodum pileolis mento
subligatis, è nigro fulgente corio forma triquetra (quod apud eos honoris indicium est) ij-
dem schedula insignes, capiti affixa, in qua nomen eius, quem dixi, dæmonis legitur: quod-
ipsum quo magis celebretur, pone certus homo tabellam ostentat cubiti longitudine, do-
drantis latitudine, albo velo tenuissimo tectā, inscripto ex vtraq. parte eodem illo nomine
litteris aureis. Tum demum à quattuor viris, lectica sedens magnifica defunctus ipse gesta-
tur in veste candida, demisso capite, iunctisque precantis habitu manibus. ad cæterum ami-
ctum extima toga papyracea superadditur libro exarata, quem Deus ille suus, cum in ter-
ris ageret, scriptum reliquisse perhibetur, cuius præsidio meritisque vulgo se compotes fo-

re salutis existimant. Cadauer filij subsequuntur, quàm elegantissimo cultu corporis: D
quorum natu minimus pineam item fert facem ad ignem pyræ inferendum. Extremum
agmen est magnæ hominum multitudinis ijsdem quæ modo dixi pileorum insignibus. Vt
ad locum exsequiarum peruentum est, Bonzij vniuersi & cætera simul turba cum strepi-
tu æramentorum catinorumque horæ spatio dæmonis illius nomẽ magnis clamoribus in-
uocant. Deinde hoc maxime modo fit bustum. Area quadrata satis ampla, cancellis emi-
nentibus, & velo crassiore ita præcincta est, vt singulis in quattuor cœli plagas ianuis in-
troitus pateat. In medio fouea referta lignis, tecto eleganti opere ex vndulata materia
super eam excitato, duas habet è regione mensas vario ciborum genere (piscibus tamẽ ex-
ceptis & carnibus) præsertim vero carycis, medicis malis, placentis affatim instructas. Stat
etiam in earum altera vaporarium vasculum suffimenti caussa prunis impositum, & li-
gnum aquilanum in disco. Vt igitur eo deuentum est, lecticæ vinculum injicitur è fune
prælongo, quem, qui adsunt, certatim manu apprehendentes vociferantur, vt diximus:
postea totum septum introrsus terna lustratione circumeunt. Deinde lectica pyræ super-
imposita Bonzius earum cæremoniarum antistes, carmen effatus, quod circumfusa turba
nequaquam intelligat, accensam faculam ter supra caput in orbem idcirco circumagit, vt
eo significet gyro, defuncti animam nec originem habuisse, nec vero finem aliquando ha-
bituram esse. Rotatam inde faculam abijcit: hanc duo è defuncti filiis cognatisue arreptã E
stantes ad lecticæ latera ad Solis ortum alter, alter ad Occasum, super cadauer ipsum mu-
tuo sibi quasi honoris & officij caussa ter vbi porrexerint, denique in lignorum struẽ inij-
ciunt. Superinfunditur oleum statim, cum aquilano ligno & alijs odoramentis, prout
copiæ suppetunt, magnoque incendio corpus in cinerem vertitur. Interea filij ad mensam
accedunt, & aquilano ligno in vaporariũ indito, solenni suffitu parentẽ quasi iã ad cœle-
stium numerum adscriptum supplices venerantur. Adoratione peracta, merces laborum
Bonzijs pro dignitate persoluitur: Antistiti quinque vel decem vel etiam viginti aurei
nummi: cæteris vel argentei deni viritim, vel certus caxarum numerus: prandium vero
paratum (amicorum ac Bonziorum turba dimissa) vel busti ministris, vel pauperibus vl-
cerosisq. relinquitur. Postridie liberi cum affinibus & amicis ad rogum reuersi, cineres, os-
sa, dentesque demortui in vas inauratum imposita, domum referunt, ipsumque vas veste
contectum in mediis ædibus locant. frequẽtes adsunt iterum Bonzij ad priuatas exsequias:
eædemque septimo die denuo repetuntur. Deinde translati certum in locum cineres ter-
ræ mandantur, quadrato imposito lapide, in quo ductis à summo ad imum vsque maiori-
bus litteris, nomen describitur dæmonis, quemcunque demortuus in vita coluerit. inde
continuis diebus ad sepulcrum se filij conferunt, ibi spargunt rosas, ibi calidam apponunt,
vt habeat defunctus, vnde sitim leuet. nec solum die, sed mense etiam & anno septimo pri- F
uatos intra parietes eadem funebria iusta recurrunt, ingenti videlicet Bonziorum sagina,
crebrisque vindemiis. Omnino in hæc funera impensa fit à locupletioribus aureorum
trium circiter millium, à tenuioribus ducentorum trecentorumue. nam quorum tanta
est inopia, vt funeri sumptus desit, eos per noctem ac tenebras nullo apparatu vel pompa
in sterquilinium abiectos humi defodiunt. Aliud est etiam genus funeris, quod viuenti-
bus in ora præcipue maritima ducitur. Ii cum Amidæ sese eximio quodã cultu deuoue-
rint, eius visendi cupiditate flagrantes, mortem vltro sibimetipsi consciscunt. Ac pri-
mum emendicata per dies aliquot stipe, & in manicas indita, publice concionantur ad po-
pulum, totamque consilij sui rationem exponunt, magna omnium approbatione; tantã
quippe sanctimoniam cuncti suspiciunt: deinde sumptis falcibus ad vepres ac sentes, qui
ad beatorum sedes iter impediunt, præcidendos, nauigium conscendunt nouum, saxisque
ad collum, brachia, renes, crura, pedesq. religatis, in altum prouecti, vel perforato de in-
dustria merguntur alueo, vel etiam deinceps in mare singuli sese præcipitant. Alueo vacuo
confestim ignis ab amicis ac propinquis officij caussa proprio separatim nauigio pro-
secutis injicitur, nefas putantibus nauem, tantis religionibus consecratam, ab vllo pror-

A sus in posterum attingi mortalium. Sane, dum nos peteremus Meacum, octo diebus antequam ad Insulam Hiu peruenimus, viri sex, fœminæ duæ simul eo genere lethi perierant ad oppidum Fore. His deinde populus ædiculam vniuersis, columnam primumque singulis perpetui honoris caussa prope littus erexerat, & imposita baculis complura chartæ segmenta, ædiculæ toto tecto defixerat, carminibus plurimis intra parietes propositis, quæ beati illius cœtus egregias laudes celebrarent. Itaque visebatur locus die noctuq. superstitiosissime. Ac forte per eos dies dum ad quendam infantem Baptismo lustrandum ego & Ludouicus Almeida tendimus, illac nobis iter facere contigit: atque eo ipso tempore prodeuntes è sacrario quinque circiter vetulæ cum globulis precatorijs, quæ vulgo rosaria dicimus, (adeo Christianos mores Lucifer æmulatur) partim ludibrio nostram ridere dementiam, partim seuero vultu nobis impietatem exprobrare, sacrum illud monumẽtum nulla veneratione honoris ue significatione prætereuntibus. Restat vt de Bonziorũ concionibus pauca perstringam. Eæ si minus crebræ quàm apud nos, certe quàm apparatissimæ. In templo permagno cum serica superne vmbella suggestus attollitur. In eo stat ornatu sumptuoso cathedra: ante cathedram mensa cum tintinnabulo & libro. Vbi concionis tempus aduenerit, ad suum quæque doctorem in varia templa frequentes Iaponiorum sectæ conueniunt. Ille suggestum ascendens, & in sella considens, magnifice sese circumspicit: deinde indicto campana silentio, pauca ex eo quem diximus, recitat libro, quę

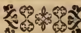
B mox idem fusius explicat. Sunt autem hi concionatores viri ferme diserti, atque ad flectendos animos auditorum idonei: & quoniam hiat semper auaritia Bonziorum, eo potissimum omnis spectat eorum oratio, vt populum inducant specie pietatis ad sua locupletanda cœnobia, tanto beatiorem in altera vita fore quemque affirmantes, quanto, quæ ad sacra vel exsequias pertinent, maiore pompa & impensa curarit. Cumque ita multæ atque ita inter se pugnantes numerentur superstitiones atq. familiæ, in eo tamen vel maximè laborant magistri, vt sua quisque mendacia & fabulas ita discipulis probent, nihil vt præterea verum, nihil ad æternam salutem tutum, nihil dignum quod audiatur, existiment. Accedunt alia quoque artificia, incessus grauitas, oris atque habitus dignitas, denique species omnis exterior; quibus rebus Iaponiorum pectora tantis opinionum peruersitatibus imbuuntur, tantamque ex ijs fiduciam ac spem salutis æternæ concipiunt, non solum vt domesticos intra parietes, verum etiam in publico, totaque vrbe rosaria ferè semper manu percurrant, ab Amida Xacaque diuitias, honores, bonam valetudinem, sempiterna gaudia suppliciter postulantes.

Quæ cum ita sint, carissimi fratres, existimare potestis ipsi, quanto Dei auxilio indigeant, non modo qui in hæc loca Euangelium afferunt, sed etiam qui allatum accipiunt,

C seque relictis idolis ad CHRISTVM adiungunt: quippe tot à diabolo machinis oppugnantur, ita solicitantur assiduis Bonziorum dissuasionibus, postremo ab affinibus amicisque adeo contumeliose, moleste, acerbeque vexantur, vt nisi diuina gratia sacrificijs ac precationibus Ecclesiæ Catholicæ conciliata subueniat, multorum vel potius fere omnium fidem atque constantiam his certe nascentium Ecclesiarum mitijs valde periclitari necesse sit. Quo magis vobis, qui salutem animarum tam vehementer expetitis, Iaponicos hosce greges præcipue in Domino commendatos esse par est. Nos Sacaium ex itinere venimus quinto Calen. Februarias. Ludouicus Almeida quibusdam negotijs primum, deinde etiam valetudine aduersa impeditus, ibi diutius substitit: ego dici non amplius mora facta, profectus inde, Meacum leucarum tredecim interuallo perueni pridie Calen. Februarias. Aduentu meo cum cæteri Christiani, tum Gaspar Vilela præcipue, qui neminem è nostris Meaci toto fermè sexennio viderat, mirum in modũ recreatus est. Is quadragesimum nondum ætatis annum excedit, sed cani septuagenarium indicant, frigorum vi vehementer affecto consumptoq. corpusculo. Meacensi lingua, quæ, vt celeberrimi populi regiæque vrbis fertur elegantissima, iam nunc vtitur ita perite, non modo vt confessiones intelligat, sed habeat etiam conciones: Quosdam insuper libellos ad pietatem vtiles in eandem vertit linguã, aliosq. deinceps non intermittit subsecisuis operis vertere. Quod

reliquum est, nos omnes Dominus pro sua bonitate perpetuo tueatur, opemque nobis D
ad voluntatem ipsius & recte interpretandam, & rite exsequendam impertiat. Meaco.
* * Calend. Martias. M D L X V.

EIVSDEM AD SOCIOS.

X ijs litteris, quas ad vos dedi mense Februario, multa de Ia-
ponicis ritibus atq. superstitionibus cognouisse vos arbitror:
alia nunc de rebus præcipue Meacensibus addam hac epistola, E
quam puto vobis fore non iniucundam. Ego, vt scripsi ad
vos antea, Meacum attigi magna Christianorum lætitia pri-
die Calendas Februarias: incidit meus aduentus in ipsum no-
ui anni initium, quod hac hyeme Iaponij à Calendis Februa-
rijs auspicati sunt; varius enim est in his regionibus anni cur-
sus; longe alia atque apud nos ratio temporum, atque descri-
ptio. Vetus est autem gentis mos, vt anno ineunte, ab die
nono Lunæ adusque vigesimum, regni proceres, & Bonziorum principes ad Re-
gem quisque suum salutandum non sine donis accedant. Ea sunt fere magnus char-
tæ numerus, aurea flabella, arma affabre facta, & alia eiusmodi, atque hæc consuetudo,
iam inde ab antiquis ducta temporibus, cum in alijs omnibus regnis, tū vero in hoc Mea-
censi tanto diligentius retinetur, quanto Cubus, honore atque amplitudine cæteris om-
nibus Iaponis Regibus antecellit: atque idem honos vxori quoque ipsius, matrique tri-
buitur. Hos autem salutatores Cubus longo cubiculorum ordine admittit ille quidem
in penetralia, operis eximij peristromatis aureis adornata; sed ad eorum verba salutatio-
nesque (ea loci & personæ maiestas est) nihil omnino respondet; insignibus tantum Bon
zijs quibusdam id habet honoris, vt flabellum quod tenet manibus, paululum inclinet; F
atque in hunc modum primæ nobilitatis viri inducuntur; nam inferiorum ordinum ho-
minibus, quamquam locupletissimis, & longe pretiosissima dona ferentibus, nullo pacto
ad eum aditus est. Et quoniam ad viam Euangelio muniendam, & existimationem apud
rudem ignarumque veræ virtutis & gloriæ populum colligendam pertinere magnopere
visum est, vt Euangelij præcones nequaquam exclusos inde fuisse constaret; dedit operā
Gaspar, vt illum ipse quoque per idem anni tempus inuiseret. ac superioribus quidē an-
nis aulici cuiusdam beneficio potentis viri, & ad Christianam religionem propensi, ali-
quoties introductus est: nunc vero mihi quoque eiusdem opera patuit aditus. Cubum er-
go primum, deinde vxorem, postremo separatis in ædibus matrem inuisimus, honesto co
mitatu ad regiam vsque deducti: & cum benigne accepti sumus ab omnibus: tum vero à ma
tre humanissime, quippe quæ non modo potionem nobis misceri iussit à famulis, verū
etiam Zacanam (salsamenti genus id est oliuarum instar) de more paxillis insertam; suis
ipsa manibus honoris caussa porrexit. Eam inuenimus in cœtu nobilium fœminarū se-
dentem ante sacellum ornatissimum, in quo erat Amidæ puerilis effigies egregie picta cū
diademate, aureis è capite radijs emicantibus. mirum ibi silentium, mira modestia, mira
denique domestica disciplina; vehementer dolendum vt sit, tantam indolem tantis diabo-

A li fraudibus opprimi; orandusque sit etiam atq. etiã Dominus, vt hasce tenebras, Euan-
gelij splendore pro sua infinita bonitate disijciat.

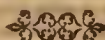
Vt eo functi sumus officio, postridie Gaspar ad neophytos reuisendos abijt Imorim;
ego Meacensibus prædicare Euangelium institi, cum alijs, tum vero quibusdam è Cubi
familia viris illustribus, qui ad nos ventitare cœperunt: ex ijs tres audito iã aliquoties ver-
bo Domini, Baptismum à nobis vehementer efflagitant; sed idcirco differtur, vt interea
melius Christiana rudimenta atque instituta percipiant. Auditores habemus mirum in
modum curiosos; nullum quærendi finem faciunt, præsertim qui sunt è Ienxuana fami-
lia, quæ omni sublato numinis metu, corporis voluptates pecudum more persequitur. ij
nihil in animum inducunt credere, nisi quod cernunt oculis, manibusque contrectant:
quamobrem expugnantur difficillime, nec nisi euidentibus plane demonstrationibus co-
dunt. Obijciunt autem nobis inter alia; si quidem est Deus, vt dicimus, idemque adeo
bonus est; cur ad hoc vsque tempus celauit bonitatem suam, eamque tam sero Iaponijs de
clarauit? respondetur autem ad hæc omnia sic, vt contradicere nequeant: sed tantæ, tam
densæ illis tenebræ sunt, vt insolitam Euangelij lucem vix pauci admittant: qui tamen eo
sunt ingenio atque indole præditi, vt vbi verbum Dei quasi terra semen acceperint, quo
tardius acceptum, eo diligentius amplectantur ac foueant. In vniuersum autem, Iapo-
B niorum ingenia ad Christianam religionem in primis idonea sunt, præstantque non solũ
in cognoscenda veritate sedulitatem ac studium, sed etiam in retinenda fidem atque con-
stantiam. tres quidem ij quos modo diximus, aulici, tanta in eo genere diligentia sunt, nõ
modo vt Christianæ doctrinæ præceptiones ac formulas suo descriptas chirographo dein-
ceps memoriæ mandent, idque celerrime; sed etiam quæ ex concionibus nostris audiere,
domum regressi in commentarios referant, præsertim quæ de mundi creatione, de immor
talitate varijsque viribus ac facultatibus animæ differuntur. Eos deinde commentarios
offerunt Socio nostro Damiano recognoscendos identidem. Et cum eiusmodi gentis na
tura, tum illud quoque vel maxime Christianam caussam adiuuat, quòd multæ sunt su-
perstitionum sectæ, non solum diuersæ ac variæ, sed etiam inter se pugnantes: quo facilius
est, diabolica mendacia fraudesque conuincere. Circa Meacum in patentibus campis plu-
rima sunt idolorum phana, è quibus adij Christianorum ductu nonnulla: in ijs quoddam
est Amidæ sacrum ab vrbe quattuor fere passuum millibus, à priscis Imperatoribus condi-
tum ac subinde renouatum, longitudine vlnarum centum circiter & quadraginta. ingen-
tes habet valuas in medio, ingredientibus obijcit sese suggestus, in quo Brachmanis habi-
tu, perforatis auribus, mentoque & capite raso ingens Amidæ statua considet. supra sta-
tuam quasi pro vmbraculo pendent excepta catenis multa magnaque tintinnabula: circa,
C ludentium specie triginta cernuntur milites strictis telis armati, saltantes Aethiopes, anus
venefica, dæmonesque teterrimi: effingitur etiam certa quadam imagine ventus, horrifi-
coque aspectu tonitrua: ad hæc septeni gradus ad templi totius longitudinem porrigun-
tur: in ijs ordine certo dispositæ vnius Canonis Amidæ filij imagines omnino mille, hinc
inde quingenæ, eadem omnes forma, ore venusto, egregie factæ, tricena brachia totidẽq.
manus ostentant: è quibus duo tantum ad reliqui corporis magnitudinem apta proportio
ne conueniunt, cætera parua sunt, duo etiam lumbos præcingunt. Singulæ porro statuę
bina tenent iacula, pectus insignitæ septenis hominum vulticulis, corona capiti imposi-
ta cum diademate radiante. Sunt autem cuncta eius templi non modo simulacra, sed etiã
quæ diximus tintinnabula, & ipsæ catenæ magna obryzi auri copia scite admodum ab imo
ad summum vsque verticem intecta sic, vt fulgorem intuentes oculi ferre vix possint: lo-
cus est celeberrimus, multique eo longinquis è regionibus religionis caussa confluunt.

Inde passuum interuallo duum circiter millium, collis attollitur, ad cuius radices vete-
rem quandam academiam multis distinctam cœnobijs tenui fluens aqua riuus circuit amœ
nissimus: multa ibi delubra, quorum in aliquibus magno cultu adoratur statua cacodæmo
nis, facie magis etiam quàm apud nos pingitur, fœda & horribili. in summo autem colle
ingentia tria lignea templa, ligneis item columnis mira crassitudine suspenduntur, infimo

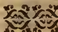
pauimento

pauimento strato laterculis leuigatis. In eorum vno colossum immanis magnitudinis D
Xacæ signum, singulas habet ad dextram læuamque statuas paulo minores: à tergo autem quoddam quasi folium exsurgit, ex quo sigillorum unius palmi duo circiter millia prominent, infantesque præterea bimi ferè quadraginta. denique latus vtrumque templi, sparis armati dæmones bini custodiunt: hæc autem aurata sunt omnia. Alterum est templū probandis, & laurea donandis veteri academiarum more scholasticis destinatum. In eo pulpitum, vexillis compluribus è superiori parte pendentibus, eminet ligneum, in quod scalis tribus ascēditur. est ibi mensa cū cathedra parata magistro, qui actibus eiusmodi præsidet, itemque ad imum suggestum altera in vsum discipuli, qui eo iudicio probandus, insignibusque doctrinæ publicè decorandus est. templum autem ipsum lacertæ, seu stellioni dicatum est, quem vulgo Deum ac præsidem litterarum & eruditionis existimant: huic nulla neque ara, nec statua, vt cæteris Dijs erigitur. in summo tantum laquear, multiplicem conuolutus in spiram ingenti orbiculari depingitur forma, vt scholastici dum eum supplices venerantur, oculos mentemque simul ad superna cogantur attollere. Tertium phanum altitudine duo proxima superans, clausum offendimus. è regione sunt ædes peramplæ, cælatura magnifica; scholasticorum id domicilium est. multa erant præterea ibidē visenda, sed imminente iam nocte reuertimus.

Hæc habui quæ ad vos in præsentia scriberem. ea si minus læta videbuntur, quòd parum videlicet ad rei Christianæ amplificationem attineant; eo diligentius orandus erit vobis Dominus, vt de Ecclesiarum incrementis, & rei Christianæ progressibus multa nobis in posterum ad vos, maiore cum animi nostri vestrique fructu, spiritalique solatio scribere liceat. Quamquam post nostrum ab vrbe Firando discessum non pessimè posita est opera: Deo quippe adiuuante Iaponij sexaginta ad Christianorum numerum adiuncti sunt. Quod reliquum est, nos omnes pro sua clementia Dominus perpetuo tueatur, ac protegat. Meaco, pridie nonas Martias, M D L X V. E

EIVSDEM AD SOCIOS.

 F

VOD vos velle maxime intelligo, id hisce litteris agam, vt Ecclesiastica primum, tum cætera persequar. Quadragesimę diebus Dominicis omnibus Gaspar Vilela Euangelium declarauit. quarta quaque feria Damianus noster de Pœnitentiæ Sacramento copiose disseruit. sexta, sacro missæ peracto, non destitit Iaponius puer ex ijs quos educamus, de Passione Domini verba facere: quam in sententiam, conuenientibus nocte neophytis, Vilela denuo disputabat, ijs præcipue locis insistens, quibus auditores ad pietatem excitari maxime possent. Dominica in palmis (quoad eius fieri potuit in tanta ædium angustia) Catholico more cæremonijsque transacta est. inde ex oppidis finitimis atque etiam remotioribus neophyti ad indulgentias (quas à summo Pontifice datas Catholico ritu

A ritu proponimus) Paschatisq. solennia frequentes venire cœperunt. in ijs quidam cũ vxoribus liberisque nobiles viri, quamquam lecticis aut equis vsi, tamen assidua pluuia valde vexati, pietatis laudem cumulauere patientiæ meritis. Vilela ducentorum fere & quinquaginta confessionibus auditis, quinta feria in cœna Domini mandatum Euangelicum de mutua dilectione publice docuit. postea cum de Eucharistia suauissime perorasset, cœlestem panem Christianis circiter sexaginta distribuit: qui cum ex intimo sensu, & gaudio spiritali, copiam funderẽt lacrymarum, sane quàm ingenti nos affecere solatio. in sacello intimo Ludouicus Almeida sepulcrũ erexerat ornatissimum. in eo Corpus Domini conditum est, armatique custodes adhibiti. Vespere, solennibus officijs persolutis, puer Iaponius in exponenda Passionis Domini serie collecta è quattuor Euangelistarum historiis, horas duas ferme consumpsit. quæ deinde explicatione potissimum indigere sunt visa, in ijs Vilela ex instituto declarandis immoratus est, suadens auditoribus pœnitentiam; sed calcar videlicet currentibus: nam cum sæpe alias, tum eo maxime anni tempore voluntarias ab sese pœnas, easque adeo acerbas exigere soliti sunt, summopere gratulandum vt sit, in vltimis hisce terrarum finibus, inter tot idolorum cultores, in ipso denique (vt ita dicã) regno diaboli, sacratissimæ Crucis trophæa, salutaremq. humano generi mortem CHRISTI Domini, tam incitatis hominum studijs, tanta religione, tam grata memoria celebrari. Maioris hebdomadæ luctum atque tristitiam, ingens gaudium Dominicæ Resurrectionis excepit. à media nocte, domus Christianis completa est, liturgiã & supplicationẽ matutinam exspectantibus. ea peracta, simul etiam Christianis aliquot Eucharistiæ Sacramento refectis, concio habita est de Resurrectione Domini Paschalibusque mysteriis. inde conuiuio excepti sunt, quod Natali die & Paschate Domini solenne Gaspar instituit eo consilio, vt quàm arctissimis Christianorum animi caritatis ac beneuolentiæ vinculis inter se iungantur. simul etiam per eam occasionem colloquia de rebus cœlestibus habita, ductaque præ dulcedine ad vesperam. quædam præterea è diuinis laudibus decantata. quo strepitu exaudito gentiles, præsertim quòd nonnihil de apparatu ædiculæ nostræ cognouerant, instare vehementer vt fores aperirentur: obsisti non potuit: introiere permulti, pleræque vero mulieres diuino quodam instinctu nixæ ante aram genibus, manibusque sublatis, effigiem CHRISTI Domini supplices adorarunt. Posthæc neophyti, qui ex oppidis vicinis ad festa conuenerant, Gaspare officiosissime salutato digressi sunt. nunc autem id Gaspar agebat, vt sibi diuersorium conduceret prope regiam in superiore vrbis parte, quod toto iam fere triennio frustra conatus est; vt ibi quoque posset Euangelizare commodius. Verum satis iam de rebus Ecclesiasticis: ad alia veniamus. Ante discessum Almeidæ, cum tempus eius reuersionis adesset, perducti sumus vterque ad insignia

C quædam vrbis ædificia ac templa, quorum tanta est religionis ac magnificentiæ fama, vt ad ea visenda ex aliis omnibus regnis peregrini Meacum fere assidue confluant. Ex iis nonnulla perstringam: infinitum est enim singula persequi. Aedes igitur quasdam Cubi primum adiuimus eximio quodam artificio atque elegantia exstructas oblectationis & animi caussa. nihil ego nec in Europa, nec in tota India tale conspexi: ijs horti subiecti sunt cũ aliis arboribus ignotis in orbe nostro, tum cedro, cupresso, pinu, malis medicis consiti: quæ omnes arbores, varias in figuras artifici manu coactę, cameras, tintinnabula, turres, aliaque id genus plurima referunt. iam lilij, cyani, rosæ, florumque tanta est copia, tanta colorum odorumque varietas, non solum vt aduenas ac peregrinos, verumetiam domesticos ipsos atque cultores cum voluptate atque admiratione retineant. neque horti modo, sed vrbs ipsa quoque pulcherrima. viæ latæ ac directæ, foribus arcium instar (quę res furta & latrocinia maxime prohibet) occluduntur. in ijs variarum mercium institores, opifices, ac sellularij, cum alia in vsus deliciasque mortalium, tum pręsertim aurea flabella conficiunt, sericamque cuiuslibet operis textrinam exercent. in medio celeberrimum Amidę phanum cum omnibus horis diei, tum vero sub noctem clausis iam tabernis frequentissime visitur, iactantur à populo nummi cum precibus, & simulacrum adoratur. nos eo ex hortis Cubi via longa lataque perducti, inde sumptuosissimas pręfecti Meacensis nuper in-

staurataz

ſtauratas ędes adiuimus: quibus item horti coniuncti, non modo arborum multitudine D artificioſiſque figuris delectant oculos, verum etiam aquæ limpidiſsimæ copia, quæ à nouem circiter paſſuum millibus exciſa rupe, regali ſumptu perducta, lacum in hortis medijs efficit, in quo complures variæ magnitudinis inſulæ, ligneis lapideiſq. peruiæ pontibus, vſquequaq. lætisſimis arboribus opacantur. Inde quanquam feſſos iam, ac reditum cogitantes, neophyti nos longius pertraxere. multa igitur prætereuntes phana, ingentem ingredimur lucum, in quo Bonziorum cœnobia quinquaginta miræ amplitudinis, à regum & principum liberis qui ſacris addicti ſunt, magnifice ac ſumptuoſe incoluntur: facitque ipſa vicinitas, vt eorum præfecti ſe inuicem elegantia munditijſque ſuperare contendant. Ex ijs aliquot inſpeximus obiter. Cuiuſdam eſt ianua lignea egregio quodam artificio, longeque alia atque apud Europæos forma. hæc nos in xyſtum induxit ſtratum quadrato lapide nigro, parietibus vtrinque excurrentibus opere tectorio læuoris atque candoris eximij. Xyſto nouum quoddam genus hortorum prætenditur; in quibus manu facti colles è ſaxis ad eam rem è longinquo petitis, frutetis conſiti, pontibuſque coniuncti cernuntur. Solum partim arena craſsiore admodum candida, partim etiam atris lapillis obducitur, è quibus paſsim elati maioris formæ lapides, ex imo leucoia, violas, ac flores emittunt adeo artificioſe commiſtos atque diſpoſitos, vt cum in orbem ſingulis anni temporibus floreant, ver ibi perpetuum eſſe videatur. Multa prætereo, tum ne longior ſim, tum quod ea verbis aſſequi me poſſe diffido; ſed illud non omittam, quod in reditu vidimus. In E medio phano quodam, machina lignea ſculptilis variiſque picta coloribus, multis foruļis collocatos continet libros ab vno Xaca cõſcriptos. eademque, vt eſt verſatilis, quem quiſque voluent librum offert protinus. & quidem tanta eſt voluminum copia, vt incredibile ſit, vel vna ætate à multis auctoribus, vel multis ætatibus ab vno auctore confici potuiſſe. eorum autem vſus eſt maximus nõ in Iapone modo, ſed etiam in Sionis regionibus, vnde omnis Iaponica fabuloſitas & ſuperſtitiones primum exſtitiſſe, atque inde paulatim oram Sinarum, Peguſiam, Bengalanam, totumque eum tractum in Biſnagam vſq. peruagatæ dicuntur. Aliud etiam phanum in reditu vidimus inferorum regi dicatum, cuius præcelſum horrifico trucique adſpectu ſimulacrum regio ſceptro inſignitũ, duobus hinc inde ingentis item ſtaturæ dæmonibus cingitur, quorum alter calamo deſcribit hominum noxas, alter deſcriptas in tabula recitat. parietes picti, varias inferorum oſtentant pœnas, quibus plurimi ſexus vtriuſque mortales dæmonum miniſterio cruciantur. Celebratur autem ædes hęc, augeturque pecunijs fere aſsidue: nunquam enim deſunt, qui ad regis effigiem timore perfuſi, ea ab ſeſe tormenta atque ſupplicia deprecentur. Atque hæc illo die. Poſtero autem, Chriſtiani cuiuſdam principis inuitatu ad audiendas Bonziorum conciones in ſuburbana cœnobia (ſunt autem exitus ex vrbe ſpatiandi cauſſa gratiſsimi) venimus. F egreſsi, turbam virorum æque ac fœminarum cum ſuo quemque roſario ſupplicantes adſpicimus. percontati à neophytis, quidnam id eſſet, dimiſſam tum concionem eſſe reſpõdent. interrogati de numero, aiunt homines earum rerum periti, capitum eſſe quinque circiter millia. addunt inſuper, in eo templo quotannis centum diebus continuis ab vno eodemque Bonzio conciones haberi, multis magniſque indulgentiis auditori perſeuerãti propoſitis. Optatum erat nobis omnino aliquem ex ijs concionatoribus audire, cognoſcendi maxime ſtudio, ſaluaque religione & officio transferendi ad vſum noſtrum, quæ ad conciliandos permouendoſque Iaponiorum animos pertinere viderentur. & quoniam allatum eſt, rem adhuc integram eſſe in alio quodam cœnobio, pergere porro illuc vſque decreuimus. eo tendentibus igitur nobis primo Guiuani phanum occurrit, quod ingenti frequentia, ſuperſtitione, anniuerſarijs mimorum ludis variiſque ſpectaculis magnopere celebratur & colitur. Inde exeuntes, viam ingredimur pinis vtrinque iucunda admodum ſpecie conſitam: ſimul adſpicimus populi concurſum, ad concionem citato greſſu tendentis. nos vt ad locum peruenimus, moniti à Chriſtianis periculum eſſe, ne Bonzij ſi nos adeſſe ſentirent, concionari deſiſterent, occulto loco ad initium vſque concionis non ſine magna quidem vel admiratione, vel pudore ſubſtitimus è conſcientia teporis ac negli-

gentiæ

A gentię nostrę concepto, cum interim vnius horæ spatio auditores illi omnes ad parui pulsum tintinnabuli nixi genibus, incredibili quadam significatione pietatis, rosaria manusq. tollentes in cœlum, in oratione persisterent, vociferantes assidue: Namu Amida Ambut. Hoc est: Da salutem Amida: quod ipsum nomen etiam domi forisque, seu emant aliquid, seu vendant, modulata quadam pronuntiatione gestientes ac libentissime sæpius inuocant. quin etiam pauperes ipsi inter emendicandum, ijs à quibus eleemosynam petunt, propitium precantur Amidam. Bonzij vero ac legisperiti verba illa plebi inculcare non desinunt; Ichinem, Amidabut, Sucumet, Murioo, Zai: idest quisquis Amidæ sanctū nomen ex animo inuocauerit, proculdubio saluus erit. Imperato deinde maiore campanæ silentio, vt concionator suggestum ascendit, tum nos quoque sensim irrepsimus. phanum erat ad fores vsque ac porticus refertum viris ac fœminis. in ipsis autem arę gradibus multi Bonzij considebant manibus intra togam abditis, oculisque demissis. Porro concionator claro, vt aiebant, genere, decora quidem in primis facie, aspectuque gratissimo, in excelsa vnde ab omnibus conspici posset sedens cathedra, sericis ad talos vsque perquàm splendide vestimentis indutus, interiore candido, exteriore purpureo, flabellum tenens aureum; ex libro quem habebat in mensa propositū, quædam instituit subinde recitare, tum fusius explicare, tanta non solum actionis venustate, sed etiam (vt Gaspar Vilela affirmabat

B eius linguę bene peritus, & cæteri qui nobiscum aderant) orationis elegantia atque artificio, vt mirum videri non debeat, eiusmodi homines tanto in honore ac veneratione esse apud veritatis ignaros. Mihi quidem hæc apud animum meum reputanti, venit in mentem, non sine Sancti Spiritus vehementi quodam instinctu Franciscum olim Xauerium tā acri studio tam longinquam hanc peregrinationem expetijsse Iaponicam. profecto enim hę gentes, naturę bonitate, ingenijque præstantia multis Europæ nostræ (quod earum pace dictum sit) nationibus antecellunt. Quod si minus magnifice de Iaponijs vel sentiunt negotiatores Lusitani, vel prędicant; id nimirum idcirco fit, quòd non nisi cum populis maritimis negotia contrahunt, qui ab interioribus tantum absunt vitæ cultu, morumque elegantia, vt præ ijs rustici videri propemodum possint. itaq. per contemptum syluestres etiam vulgo à Meacensibus appellantur, cum tamen alioquin ab humanitate ipsi quoque maris accolę nequaquam abhorreant. Sed iam finis epistolæ sit. plura propediem: atq. vtinam cuiusmodi omnes optamus. Meaco v. Calend. April. M D L X V.

C ## EIVSDEM AD SOCIOS.

DE statu rerum Meacensium, & religionis Christianæ processibus ad Paschatis vsque peracta solennia, superioribus litteris ad vos fuse perscripsi. attexam nunc fratres carissimi reliqua, è quibus facile iudicare possitis, quàm assiduis vestrum omnium sacrificijs pijsque deprecationibus egeamus.

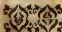
Postquam à Paschali conuentu neophyti in suas domos & vicina castella digressi sunt, nos Meacensibus Euangelium prędicare perreximus. auditores minime deerant. multi etiam diabolicis fraudibus, & Iaponicæ superstitionis prauitate conuicta, sic immutabantur afflati diuinitus, vt constantissime crederent, in vno CHRISTO Domino ac

Redemptore nostro omne salutis humanæ perfugium esse repositum. Ventitabat etiam D
ad nos cum alijs principibus ciuitatis, quidam Regis Mini cognatus, vir sane perspicax: is
cum à nobis multa subinde perquireret, litterisq. responsa mandaret commentandi caus-
sa; tantus illi paulatim veritatis illuxerat splendor, non modo vt ipse in voluntatem Chri-
stianæ suscipiendę religionis vehementer incumberet, sed etiam spem nobis adferret fore,
vt Mini regnum vniuersum ipsius opera atque auctoritate sacrosanctum acciperet Euan-
gelij lumen. Ad hæc, Iobeleum à summo Pontifice datum, ad felicem euentum Triden-
tini Concilij precibus ac ieiunijs impetrandum, in hac vrbe propositum est octauo ante
Pentecostem die. cuius rei nuntio in pagos & castella perlato, magno studio ac pietate sese
comparauere neophyti ad tam insigne CHRISTI Domini beneficium: & quanquam
per eos dies Gaspar in febrim incidit, & ego non optima sum vsus valetudine, tamen con-
cursu ad nos Christianorum facto; Dominica Pentecoste, imbecillitatem nostram Domi-
no fulciente, per occasionem tam amplæ consequendę indulgentię, multos & verbo Dei,
& sacratissimo CHRISTI corpore pauimus, quod illi nimirum, vt solent, vberrimo
fletu crebrisque suspirijs percepere. is erat Christianæ rei cursus, vt in tantis gentium tene-
bris, tantaque aduersariorum potentia, sat secundus: iamque parabat Vilela totam hanc
Meacensem obire prouinciam, & prout se obtulisset occasio, per ethnicorum pagos &
oppida circumferre Euangelium; cum cæptis interuenit atrocissimum, & post hominum E
memoriam inauditum facinus, quod non modo conatus nostros omnino impediret, sed
etiam nos ipsos in extremum vitæ discrimen adduceret. Nam Regulus Imorensium (de
quo scripsi ad vos antea) Mioxindonus, deuictis à se gentibus quibusdam potentia atque
opibus auctus, ipsum quoque Cubum, vt in pace otioque securum & imparatum a rebus
omnibus, certe nihil eiusmodi metuentem, imperio quod magna cum æquitate regebat,
per summum scelus atque perfidiam deturbare, ac tyrannidem occupare constituit: neq.
apud inflammatum dominandi libidine animum, vel Cubi virtus & probitas, vel plurima
eaque maxime ab eodem in se profecta beneficia valuere. Igitur assumptis latrocinij socijs
duobus, Narensium tyranno Daiondono, & alio quodam dynasta; cum delectis armato-
rum duodecim millibus repente Meacum iter intendit eo certiore spe rei perficiendæ, quod
& ipse Cubi nomine vniuersæ rei bellicæ præerat, & plurimos habebat in vrbe Meaco satel
lites & clientes. copiis ergo prope vrbem iussis opportuno loco subsistere, ipse cum fide-
lium manu specie officij Meacum introit, nimirum vt quibusdam recentibus honoris insi
gnibus à Cubo decoratus, ei gratias agat. atque vt quod volebat quàm maxime sine tumul
tu transigeret, ad alia verborum officia illud etiam addit, vt Cubum in suburbanũ quod-
dam Bonziorum cœnobium blandis precibus ad cœnam inuitet. namque ibi circumuen-
tum adoriri placuerat. Sed cum res parum procederet, quòd Cubus de confidente prope F
Meacum exercitu factus denique certior, & suspicatus id quod erat, non modo se Mioxin-
dono minime crederet, sed etiam fugam pararet (ex qua deinde imprudenti comitum suo
rum consilio reuocatus est) Mioxindonus aperte ratus agendum, copias omnes ad regiam
propius admouet: ac ne inexpiabili in suum Imperatorem ac Regem odio accensus esse vi-
deretur, dum inops consilij Cubus cum familiaribus trepidat, pręmittit ad Regiam qui
palam denuntiet, se Cubi ipsius caput minime petere, certis tantum eius cognatis amicis-
que grauiter infensum, eorum potentiam vltra ferre non posse: itaque tum demum rem
conuenturam, seque inde cum pace abiturum, si complures proceres, quos nominatim in
schedula descripserat, quamprimum interfici iubeat. ad hæc tam insignis impudentię po-
stulata, ira percitus is qui ad ea cognoscenda Cubi iussu prodierat, grandis natu aulicus il-
le ipse qui nos ad Cubum introducere consueuerat, abiecta quam legerat schedula, verbis-
que grauissimis in parricidas inuectus, ad extremum addit, rebus iam desperatis quoniam
quidem alia ratione non possit, certe voluntaria morte sese officio fideique suę satis esse fa-
cturum. His dictis regressus in regiam, coram ipso Cubo strictum pugionem gentis mo-
re sibi condit in viscera, & moribundus occumbit. eodem ipso leto quattuor alij, cum præ
timore occlusis ianuis non admitterentur, mox in ipso regiæ periere vestibulo: Senis vero

demortui

A demortui filius, vt patrem conspexit exanimem, præceps dolore atque iracundia fertur in
coniuratos infestus, pugnansque perimitur: tum illi pluribus locis palatio flammas iniji-
unt, quod Cubus vbi sensit; certus prælio potius quàm incendio mortem oppetere, ex
honestissimæ grauissimæque fœminæ matris amplexu se proripit, vaditq. cum suis arma-
tus in confertam hostium aciem: ibi quàm acerrime dimicans, ventrem hastili, caput sa-
gitta confixus, duobus præterea vulneribus acceptis in facie, concidit: super eum præliã-
tes egregie centum circiter aulici primæ nobilitatis viri sternuntur: quorum cum animi
magnitudo ac fidelitas omnium, tum præsertim adolescentuli cuiusdam quartumdecimũ
annum agentis enituit: qui cum in certamine hostes pæne obstupefecisset audaciæ miracu-
lo, eumque viuum sublato vndique clamore conarentur excipere; ille Cubum defunctũ
intuitus, sibique turpissimum ratus Regi suo Dominoque superstitem esse; gladio confe-
stim abiecto sicam arripuit, abscissoque sibimet gutture eandem sicam adegit in viscera.
Inter hæc hostes, qua per incendia patuit aditus, in regiam frequentes irrumpunt; fra-
trem Cubi Bonzium vna cum matre, nequaquam vel huius senectutem vel illius adolescẽ
tiam miserati, acerbissime contrucidant: regia gaza diripitur: cuncta ferro flammaque mi
scentur. honorariæ puellæ ac pedissequæ, regulorum fere ac principum filiæ, & clarissimis
ortæ familijs, omnia miserabiliter eiulatu gemitibusque complentes, inter obsessos arma-
B tis exitus conantur sibi fuga consulere: quarum aliquæ vestimentis etiam in illa ipsa imma
nitate petulanter atque procaciter à militibus exuuntur: aliæ vero ad viginti, dum ancipi-
ti metu distractæ, hinc micantes horrent gladios, inde sæuienti perterrentur incendio; in
conclaue quoddam abditæ quo nondum flammæ peruaserant, igne deinde grassante opi-
nione celerius, ibidem oppressæ atque ad vnam omnes absumptæ sunt. porro Cubi ipsius
filiæ duæ ad pedes hostium prostratæ suppliciter, Christiani cuiusdam beneficio, in ædes
propinquas amicorum, incolumes euasere. at mater ipsarum regina, inter ancillarũ gre-
ges tum quidem elapsa feliciter, in quoddam sese cœnobium recepit, passibus mille circi-
ter & quingentis ab vrbe disiunctum; sed paulo post à conquisitoribus deprehensa, vbi se-
se Daiondoni & Mioxindoni iussu morti destinatam esse cognouit; chartam atque atra-
mentũ poposcit, scripsitq. sua manu multis verbis ad filiã vtramq. litteras, quarũ erat clau
sula, viro suo per summam iniuriam à rebellibus interempto, se quoque nullo suo merito
ad necem rapi: verumtamen æquissimo animo sese mortem obire, nec dubitare quin hoc
totum pro sua infinita clementia de se statuisset Amida, quo citius ad paradisi gaudia per-
uenire, ibique Cubo suo in perpetuum perfrui sibi liceret. Deinde obsignata epistola, cũ
Bonzijs apud quos delituerat gratias egisset, ad aram Amidę perrexit: ibi manibus subla-
tis in cœlum, obtinendę indulgentiæ caussa Amidam bis inuocat nominatim, & simul cœ
C nobiarcha ad absolutionis indicium manus capiti supplicantis imponit. inde regressa in cu
biculum, elatis manibus Amidam rursus appellans, à militibus iugulata est. Iam vero qui
Cubo in extremo certamine affuerant, eorum ędes direptę, suburbana ædificia solo æqua-
ta, corpora simul cum ipso palatio concremata sunt. Cubi tantùm cadauer, hostium per-
missu, à Bonzijs ad rogum ac sepulturam elatum est in cœnobium, quod ille ad eam ipsam
rem ingenti sumptu construxerat. primarius autem quidam è Cubi familiaribus peregre
proficiscens, cum rem gestam in itinere cognouisset, Meacum redijt illico: atque vbi re-
giam deletam, & omnia versa vidit in cineres; sepulturę locum recta petiit, ibique disse-
cto sibimet ventre super Cubi tumulum corruit. Sorores Cubi duæ sunt Bonziæ; quas,
quamuis inclusas cœnobio, nihilo minus aiunt peti conuitiis atque ludibriis hostium; at-
que ob idipsum à sodalibus perpetuo custodiri, vigiliis distributis, ne sibimet necem ex
desperatione consciscant. Nos interea ciuitate ad acerbum adeo spectaculum ingenti pa-
uore perculsa, cum domum nostram neophyti confugissent, ad preces ac Litanias con-
uersi videlicet, mortem exspectabamus in singula pæne momenta: nec sane, quod Bonzio-
rum in nos odium est, quæque eorundem apud Mioxindonum atq. Daiondonum gratia
& auctoritas, multum ab extremo periculo abfuimus. sed cũ ad nos clam venisset pro ami-

citia scriba Mioxindoni, pectus feriens, & impietatem Domini sui grauissime detestans increpansque; multis deinceps nuntijs atque interpretibus vltro citroque missis, magno uix tandem labore impetratum est, sacra iam veste cæteroque instrumento in pacata loca præmisso, vt exsulatum nobis abire liceret. Itaque Gaspar Imorim ad Christianos profectus est, ego paruam sum relegatus in insulam nomine Cangam. Atque vt intelligatis, nisi hæc tam atrox repente procella exstitisset, quam lætos Domini vinea fructus ostenderet, quo die discessimus (is fuit sanctæ Mariæ Magdalenæ sacer) eo ipso die, quamquam in magna trepidatione ac tumultu, Bonzius vnus, laici duo è Mioxindoni familia Baptismi Sacramento renati sunt. Quod superest patres fratresque carissimi, vobis orandus est etiam atque etiam Deus, vt afflictas res pro sua bonitate sapientiaque restituat: ne stultis ratiocinatoribus, & occulta iudicia Domini parum æqua lance pensantibus, plus diabolus ad euersionem Ecclesiæ Meacensis, quàm CHRISTVS ad eiusdem tutelam defensionemque valuisse videatur. Ex Iaponis insula Canga mense Augusto. MDLXV.

ORGANTINI BRIXIENSIS ad Socios Romam.

NON eram nescius (fratres mihi carissimi) quàm grata vestris auribus accidere soleant ea, quæ de nostrorum hominum laboribus atque periculis ex India perferuntur ad vos. Quocirca prætermittere nolui, quin ex ijs quæ hoc anno præcipue cótigerunt, nonnulla perscriberem, præsertim vero felicem Francisci Lupij obitum, qui vna cum fratribus nostris duobus, ante vnum mensem, pro cóstanti Catholicæ fidei confessione à Mahometanis interfectus est: vt simul intelligatis & quantopere diuino subsidio vestrisque deprecationibus egeamus; & quæ maxime requirantur in eo, qui Indicam hanc expeditionem atque prouinciam expetat.

Illud igitur primum: Patres duos, Ramirum & Alcaram è vita migrasse (quos ignota quapiam in regione viuere putabamus) hoc anno denique pro certo cognouimus. Ii ante biennium Iaponis regna petituri, onerariam quandam in vrbe Cocino conscenderant; sane inuiti, vel quod nauicularius vir potens, nimia lucri cupiditate, mercatores in suam vnius naué merces imponere per vim & iniuriá cogeret: vel quod ob idipsum nauis iniusto pondere prægrauata pressaque interitum haud obscure denuntiaret. Verú, vt æque demés ac iustus est Dominus, sacerdotes hosce duos permisit in eodem versari discrimine, quorú officiú ac pia sedulitas tot mortalibus per cófessioné sacram expiandis confirmandisque

A disque in extremo spiritu non deesset. Secunda nauigatione Malacam vsque delati, atque
inde prora in Sinas directa, cum iam in Sionis peruenissent sinum, atrox repente procel-
la cooritur, eo vento excitata quem Typhonem appellant. Is, ex Occidentali ferme pla-
ga violentus erumpens, & rapida vertigine circa orizontem rotatus, assiduis incrementis
horarum circiter viginti spatio circulum conficit: impetu horribili sæuisque turbinibus
vasta illa æquora vehementissime commouens agitansque: decumanis vndique fluctibus
insurgentibus, qui inter sese velut arietantes atque collisi, omnem salutis spem nauigan-
tibus adimunt. Ad hanc igitur tempestatem adeo periculosam, cum ingens etiam oneris
iniqui pondus accederet, solutis carinæ compagibus totam nauem æstus absorpsit, sic, vt
nullæ plane reliquiæ superfuerint. Erat in eodem cursu iuncus (onerariæ Sinensis est ge-
nus) qui singulari Dei beneficio portum tenuit. ex eo deinde cognitum est, nauem, cum
imminentis exitij signum æneo tormento frustra dedisset Sinis proprio metu laboranti-
bus atque solicitis, paulo post haustam fluctibus apparere desiisse.

Perculit casus is vehementer Indiæ colonos: nam & aureorum quadringentorum mil-
lium, & permultorum hominum damnum est factum, complures etiam viduæ atque ino-
pes relictæ mulieres. Neque vero, humana ratione rem æstimantibus, eius incommodi
pars minima peruenisse videtur ad nos: duobus è Societate nostra viris amissis, quorum
B opera magno rei Christianæ vsui in hisce regionibus esse procul dubio potuit. quamquam
speramus illos eo migrasse, vbi vel maiori esse nobis auxilio suis apud Deum suffragatio-
nibus possint: neque enim parui ducendum est, in eiusmodi caussa pro CHRISTO la-
borantes, è vita excessisse.

Periculo simili perfuncti sunt etiam Andreas Fernandus, & Ioannes Capralis: alter Si-
nas, alter è Sinis Iaponem petens: quorum vterque asseuerat pro miraculo haberi, si quis
Typhonis violentiam effugiat, præsertim vero, si totam noctem sæuire perseuerauerit:
itaque in tali re, nautas, desperata salute corporis, ad vota potius quàm ad armamenta; ad
expianda peccata, quàm ad humana remedia solere conuerti: quippe non modo vela vis
venti dilacerat, diffringit malos, & quicquid exstat ex aqua dissoluit; sed etiam ipsa nau-
gia (præsertim si minus onusta sint) arrepta, & in terras vsque longo tractu contorta affli-
gere dicitur. Occupat autem ventus hic marium quicquid est Malacam inter & Iaponem,
frequens à mense Maio vsque ad Septembrem, quo maxime anni tempore hæc maria na-
uigantur. Vos itaque, fratres carissimi, qui Sinensem hanc & Iaponicam expeditionem
Christianæ fidei propagandæ gratia optatis, comparate vos ad mortem in itinere obeun-
dam, sicuti obiere duo illi priores: & contra, putate vos iter incolumes posse conficere,
quemadmodum posteriores hi duo, quos diximus, confecerunt. qui in hisce versatur or-
C bis terræ partibus, huic nihil minus quàm de tuendo corpore laborandum est: ea quoti-
die vitæ pericula occurrunt. Et sane ita constitutum & affectum animo quemque esse o-
portet, mortem vt omnino contemnat: nimius quippe metus, & cura corporis, spiritua-
lem & nostrum & aliorum profectum haud mediocriter impedit: quod in se quisque reip-
sa experiri & cognoscere facile poterit.

Anno proximo, Franciscus Viera Goam è Molucis veniēs cum paululum processisset,
nauis in syrtes & scopulos incidit, factoque naufragio, mari sese commisit imperitus hu-
mo natandi: & bis ad ima demersus, ab vrinatoribus denique semiuiuus ad littus extrahi-
tur: quo cum cæteri quoque comites fere omnes, aliqua etiam parte commeatus tormen-
torumque recepta, se contulissent; nouum eos periculum confestim excepit. cū enim in-
colæ Mahometani à Lusitanis hostiliter dissiderent, magna eorum manus ad eos trucidan-
dos accurrit: sed nostri in locum natura munitum sese receperant, cuius opportunitate,
itemque tormentorum vsu, ab hostium incursibus tam diu se defenderunt, quoad nauis
alia Molucensis ereptos eo periculo Malacam abduxit. Multa Franciscus capitis pericula
narrat, quæ nostræ Societatis homines in Molucis insulis fere quotidie subeunt: mira etiā
de neophytis prædicat, qui eo præcipue anno Christianæ fidei caussa crudeliter oppugna-
ti, magna etiam ex parte varijs cruciatibus interfecti sunt: cum quidem mulieres ip-

sæ filiolos partim sinu complexæ, partim manu trahentes, opulentis instructisque domi- D
bus consulto relictis, per syluas errarent, ne susceptam recens Christianam religionem eiu
rare aut deserere cogerentur: aliæ vero vna cum liberis, in IESV CHRISTI confessio-
ne fideliter persistentes, gladijs impiorum occumberent: multi præterea adolescentuli, e-
iusdem fidei retinendæ caussa, ingentia maris spatia traijcerent, ex insula tranantes in insu
lam. Atque etiam illud, idem Franciscus addebat: quo tempore Mahometanorum me-
tu, post naufragium sese munito illo quem diximus, continebant loco, eodem contendisse
pueros, non plus decimum aut duodecimum agentes annum, qui noctu natantes, veriti
ne per imprudentiam iaculis peterentur, clamarent: Ne librate, ne librate: Christiani su-
mus: quorum constantia nostri ad lacrymas vsque permoti, & cæterorum quibus opem
ferre non poterant calamitatem miserati, eos in comitatum suum gratulantes acciperent.
Quin petitis, fratres, vt vitam vobis in hisce regionibus ponere liceat, quoniam quidem
ipsæ mulierculæ pueriq. ad mortem pro CHRISTO obeundam exemplo suo nos pro-
uocant?

Qui è nostris in ora Comorinensi rem Christianam procurant, ijs grauissima impen-
dent pericula tum à Mahometanis, tum à Narsinganis, quos Badagas vocant, regiorum
ferme vectigalium exactoribus. Est etiam in primis importunum & contumax genus ho
minum militarium, qui Naires vulgo dicuntur. Ex ijs quidam iuri dicundo præpositus, E
cum in templo nostro forum ageret, Andreas Fernandus (qui Romano in isto collegio
quondam versatus est) indignitatem rei non ferens, Mahometanum inde amouere omni-
no constituit: ad eumque conuersus: An tu facile patiaris (inquit) eiusmodi munera in ve-
stris phanis exercere Christianos? respondit ille: nequaquam. Rursus Andreas: ita ne vero?
delubra vestra dæmoni dedicata, nulli functioni quę uobis minus decora videatur, patere
permittitis: nos nostra tēpla vero Deo ac Domino consecrata per summū scelus profanari
ac pollui negligemus? tum acriori etiam spiritu: Apage, inquit, apage te. Atque hac incre
patione permotus barbarus in præsentia excessit ille quidem, sed paulo post, vt erat ani-
mo elato ac superbo, doloris impatiens, armatorum plus centum coacta manu re-
dijt ut Andream occideret: quasi vero non vnus in id facinus foret satis. Andreas autē,
cognita re, neophytum comitem suum, ne quid primo illo impetu caperet detrimenti, ma
gna festinatione in templo conclusit: ipse pro foribus, innixus arundine constitit, mortē
exspectans. & Mahometani quidem arcubus & sclopis instructi cum adessent, hortati se in-
uicem ad manus Andreæ inferendas, ibidemque satis diu morati (ex quo diuinam proui-
dentiam in Andrea tuendo facile intelligas) denique re infecta, nullo plane resistente, di-
scedunt, hominem prorsus intactum atque illæsum relinquunt: ille vero, eiusmodi euen
tu erectus, & in ea sententia confirmatus est, placere Deo, vt improba illa ethnicorum iu- F
ris dicundi consuetudo è sacris ædibus tolleretur. itaq. rem magno conatu aggressus, quod
voluit ea tota regione perfecit. Idem cum neophytum, qui à baptismo sese Mahometanis
ritibus contaminare nō dubitauerat, in custodiam tradi iussisset; pagani ij apud quos neo-
phytus piaculum illud admiserat, publicis nuntijs ab Andrea petunt vt hominem eximat
è custodia, liberumque dimittat. æquum esse negat Andreas. Illi iterum ac tertio repe-
tunt, mortem insuper minitantes. cum nihilo magis flecteretur, facta manu in hominem
ire constituunt. certior fit ea de re Andreas à quibusdam Christianis monentibus vt nescio
quo se recipiat: verum ipse recusat, vtrumque locum inquiens hostibus æque esse obno-
xium. Tum è Christianis quidam: Vis ne, ait, pro tua defensione populus ad arma concur
rat? Nequaquam, respondit. nauigium vos mihi dūtaxat in fugam, si opus erit, instrui-
te. Hæc verba dum fiunt, ecce tibi repente magna hostium multitudo superuenit; qui cū
Andream aliquandiu circumstetissent (mirum dictu) ne asperioribus quidem verbis eo
compellato, nedum occiso digressi sunt.

Pagus est alius Mahometanorum, qui, cum acre incensumque Andreæ studium Chri-
stianæ fidei propagandæ ferre non possent; communi consilio cum primum illac ei tran-
sire contingeret, ipsum è medio tollere decreuerant. verum simulatque eo peruenit, tan

to

A to eos terrore Dominus perculit, vt quasi cum ingenti exercitu in oppidum irrupisset Andreas, ita sese abderent omnes, nec apparere quisquam auderet in publico.

Hæc, vt dixi, atq. alia huiusmodi pericula in eo tractu sunt pæne assidua: vt nostri imminentibus hostibus, loca sæpe mutare, sæpe etiã lintres conscendere, atq. in mari pernoctare cogantur. Mahometana est natio Malabarica. ij ferme piraticam exercent, Christianis maxime infesti, quod multi iam è Societate nostra senserunt. Petrus Vaës vna cum Socio missus Damanum, pæne iam absoluta nauigatione, quinque Malabarium biremes obuias cũ vidisset, quàm celerrime ad littus appulso nauigio, cum reliqua nauali turba vectoribusq; descendit: nec tamen ita maturare licitum est, quin Malabares extremum agmen assequuti, viros aliquot fœminasque perimerent. Nostri duo non tam pernicitate corporis, aut robore (triduana præsertim inedia & valetudine prope confecti) quam singulari quodã Dei beneficio præsentique ope, ex hostiũ elapsi manibus, imminente iam nocte sese ignotis inuijsq. itineribus ac saltibus commisere. Augebant metum hinc indagantes piratæ; inde incolæ Christianis infensi. cumque totam fere noctem errassent, denique labore ac defatigatione victus Alfonsus in itinere substitit, sociumque compellans: Mihi quidem, inquit, harum gentium feritatem (quoniam sic placet Deo) diutius euitare non licet. Tu tibi, frater, ipse consulito. Interea se dies aperit, armatorum aduentantium manipulum

B adspiciunt: haud dubiam rati sibi cædem imminere, ad preces, vt in re tali, confugiunt, ambo se se victimas offerunt Deo. Sed res contra quam putauerant, cecidit; nam Brachmanes quidam eius regionis in primis opulentus, descensione piratarum audita, ad nostros conquirendos periculoque eximendos, eam armatorum manum vltro dimiserat. ij sublatum in humeros Alfonsum, pone sequente socio, ad Brachmanem perduxerunt, qui eos liberalissime exceptos, cibo somnoque refectos, datis etiam præsidij caussa comitibus, liberos Damanũ abire permisit. Eximiam huiusce Brachmanis (in tanta præsertim barbaria) humanitatem ac beneficentiam Dominus pro sua benignitate compenset. Idem Alfonsus Damano Goam reuertens, in piratas denuo incidit, verum euentu meliore, quippe à Christianis prælio commisso, biremi vna, celocibus duabus prædones exuti sunt.

Petrus quoque Martinius hoc anno Bazainum ex obedientia nauigans, in hosce Malabares incidit: à quibus proculdubio captus esset, nisi egregie instructum, quo vehebatur actuarium, medios hostes felici conatu atque impetu perrupisset: quæ tamen res, haud omnino cessit impune: etenim nauarchus noster in ipso transitu grauiter à prædonibus ictus est.

P. vero Dionysius hoc item anno tendens Cocinum, cum ex itinere Mangalorem attigisset, vbi tum castris positis Lusitani vrbem obsidebant Reginæ cuiusdam Christiani no-

C minis inimicæ (quam vrbem deinde captam euerterunt) rogatus vt descenderet ad militis confessionem audiendam periculoso vulnere laborantis, cum iam esset in littore, barbari necopinantes Lusitanos magna vi repente adorti, nonnullos etiam qui erant cum Dionysio occidunt: ipse vt se ad actuarium reciperet, non minori periculo in mare se proijcit, nandi peritia nulla, mortique præsenti quorumdam ope subtractus est.

In eodem exercitu versabatur cum Socio vno Ioannes Franciscus Stephanonius. is præter quam quod militum confessionibus audiendis, cum res exigeret, operam dabat, sæpe etiam hostium telis caput obijciebat suum. quippe qui, quotiescunque certandum esset, in primis ordinibus imaginem præferens Crucifixi, militibus cohortandis instaret. circa quẽ pugnantes cum caderent plures, incolumem semper eum diuina prouidentia præstitit.

Naues Christianorum duæ cum ab Armuzia soluissent, in Malabares inciderunt, quarum altera capta est: altera Dei beneficio effugit, quam Petrus Touarius cum Socio item vno conscenderat.

Iam vero tres alij è nostris, in iis Melchior Nonnius, Goa Cocinũ versus profecti, circa mediam nauigationem Malabaribus hisce piratis occurrunt, qui celocibus aliquot, & hippagine equis onusta, quam de Christianis antea ceperant, onerariam nostram aggredi nõ dubitarunt, in primis totius Indiæ grandem ac validam. Sed non paruo ipsis ea stetit auda-

cia: victi quippe fusique sunt, multis ipsorum in prælio cæsis: hippaginę etiam à nostris recepta. Nimis longum faciam, si cunctas eorum insidias persequar, quas nemo nostrorum hoc anno expertus non est, cui quidem hæc maria nauigare contigerit. D

Salsetanæ insulæ in proximo sunt, in quibus ethnicorum ducenta, Christianorum duo circiter millia numerantur, in ecclesias quinque descripta, quibus in singulis bini è Societate rem Christianam administrant. Has porro insulas euripus bene longus à continenti disiungit. in euripi littore statio quædam est, vbi à prætereuntibus etiam viatoribus Salsetani barbari vectigal per summam iniuriam exigunt. eo cum peruenisset vnus ex decē ijs, quos in ea diœcesi versari diximus, paucis neophytis custodiæ caussa comitantibus, vt è Sociis quendam inuiseret, Mahometanorum actuariolis permultis, breui temporis spatio circumuentus est. Ac primo quidem sat molli brachio de nostris conqueri incipiunt, quod in transitu ad portorium soluendum appellere negligant: deinde, cum sacerdos mercatorem se negaret esse, nec huiusmodi oneribus obnoxium; irati nauigiola sensim applicant, neophytorum arma nonnulla surripiunt, sacerdotem ipsum iniectis manibus vi conantur abducere: quod vbi minus è sententia cessit, vniuersam denique feritatem ac malitiam expromunt: contis, iaculis, lapidibus hominem petunt, ingenti arrepta parma se protegentem, neophytis etiam egregie propugnantibus: quorum vnus, cum iam eius loci præfectus grauem ictum in caput sacerdotis libraret, aliam nullam cernens defendendi rationem; ex arcu quem habebat adductum, emissa repente sagitta Mahometanum traijcit: is continuo moribundus in mare delabitur, tum cæteri se recipiunt, sacerdote ex altera parte semiuiuo relicto, parma (cuius munimento seruatus est) locis compluribus perforata. Eo casu cognito vicini Brachmanes in subsidium frequentes accurrunt, & quadam quasi lectica è lignis ac linteis raptim exstructa, exceptum hospitio sacerdotem admirabili quadam humanitate, quibus possunt medicamentis curant, deinde vehiculo satis cōmodo impositum, ad ipsius ędem, vt inde Goam transueheretur, deponunt: Goam demum delatus ex vulneribus æger, dies amplius quadraginta decubuit. Atque iam antea ille ipse præfectus alios tres è nostris ibidem interceptos domumq. suam abreptos, multis probris, contumelijsque vexauerat. E

Nondum vigesimus agitur dies, cum ibidem Balthasar Gagus est captus: ac Pondā perductus, à Mahometanis Præfecto regio sistitur. Expostulanti quod vectigal sibi non solueret, & quædam alia querenti, Balthasar satisfecit egregiè. Tum ad Christianos quosdā iussus diuertere, incolumis ad nostros postero die remissus est: nimirum propterea quod Prætor Indię cognita re, statim omnes huius insulæ exitus custodiis occuparat, edicto proposito necui prorsus Mahometano excedere liceret: multo etiam vehementius acturus atque seuerius, ni Gagus tam propere dimissus fuisset. F

In eadem Salsetana regione Gagus in latrones cum incidisset, summo Dei beneficio manus eorum effugit: quod sclopus iam in ipsum intentus, flammam, è fomite non arripuit. Hoc vero tempore ea loca Mahometanis aliisq. grassatoribus admodū infesta nuntiabantur, magno vtique nostrorum periculo: quos tamen (vt speramus) Dominus pro sua clementia proteget. Prætor etiam, quo die hæc scripsi, militum cohortem ad eos fines tuendos miserat.

Iam vero de Francisco Lupio nostro quid dicam fratres? de cuius obitu è Melchioris Nonnij epistola, regionibus illis pro Societate præpositi, sic accepimus. Idoneam nactus nauem, & cū cæteris rebus, tum vero epibatis nautisq. plus centum instructam, vna cū fratribus, eiusdem Melchioris iussu conscenderat. iter vnius diei prouecti, postridie in Malabarium celoces quindecim incidunt. pugna committitur, quam nostra nauis, vt erat egregie ornata, ad vesperam vsque fortiter sustinet. ad extremum, intentis in prælium Christianis, tormentario pulueri casu quodam ignis admotus adeo vehemens incendium, vt primo impetu, superiore nauis parte diffracta, homines aliquot in mare proiecerit. quo viso hostes nauigia propius admouent, partim vt natantes excipiant: partim etiā vt aliquid, si possint, ex onerum reliquiis rapiant. sæuiebat ignis interea, multisque iam

A partibus comprehensis, oneraria instar fornacis ardebat. Vectores ac nautæ, prout ad quemque ignis accesserat, ita se quisque è naui præcipites dare: cum vita seruitutem pacisci. nostri quattuor, etiamnum in angulo, quo nondum flamma peruaserat, continere se se, & preces ad Dominum fundere, incerti quod potissimum optarent exitij genus: quippe, si eodem loco persisterent, iam iam deflagrandum: sin mari se crederent, vel aquarum vi moriendum sibi esse cernebant, vel hostium certe iaculis, ni vellent in ipsorum potestatem venire, quos à Societate nostra præsertim, capitali odio dissidere non ignorabant. cum diutius deliberassent, rem totam denique Dei bonitati committere, ac cæteros imitari constituunt. dum igitur in alto iactantur, Franciscum è tonsura capitis pro sacerdote cognitum illico Mahometani in celoces accipiunt, certi hominem aut vita priuare, aut à CHRISTO disiungere. quærunt ex eo proinde, velitne, CHRISTO deserto, Mahometem sectari: ego vero nequaquam, ait egregius CHRISTI miles. instare illi acrius, cædemque, ni pareat, strictis intentare mucronibus. at ipse fortioribus etiam oculis, eadem illa respondit. qua viri constantia ad rabiem concitati ac furentes barbari crudeliter hominem contrucidant. ille præclaro nobis veræ virtutis documento relicto, dæmonis victor migrauit ad Dominum. Huiusmodi triumphi ad sacrosanctæ fidei amplificationem vtinam Dei benignitate quam plurimis nobis obtingant.

B De reliquis, duo, vel eundem exitum sortiti, vel inter natandum lanceis confossi putantur. id autem ex eo conijcitur, quòd omnium captiuorum indicem, seu catalogum accepimus, in quibus vnus dumtaxat numeratur è nostris: quocirca duos, vt dixi, mortuos arbitramur. Melchior ab eodem loco abest propius. is totum euentum clarius fortasse cognouerit, Romamque perscripserit.

Restat quartus, Antonius Dionysius nomine. hunc ad terram enatantem prædones cur diutius persequerentur, non fuit: alij quippe iam in littore ad prædam parati constiterant: à quibus Antonius, quæ gentis est impudentia & immanitas, omnibus etiam interioribus vestimentis exutus, in oppidum quoddam abreptus est. Hunc Mahometani incolę adhuc ignari quisnam sit, in vincula catenasque coniectum ita benigne tractare dicuntur, vt nudus humi cubet stragulo culcitraue nulla, non plus scutellam oryzæ quotidie in cibū accipiat. sed eum Goæ propediem affore sperabamus, quandoquidem in redemptionem est iam curata pecunia.

Nunc, quoniam tum ex hisce difficultatibus & incommodis, tum ex alijs, quæ ad vos è Iapone fortasse perscripta sunt, satis vt arbitror intelligitis, in hasce Indiæ regiones venire, aliud esse nihil, nisi doloribus mortique, CHRISTI Domini caussa vltro offerre sese; modum epistolæ faciam, & alia pericula silentio prętermittam, quæ maiorem etiam

C animi virtutem roburque desiderant. Illud vos tantum rogo, & per commune omnibus nobis beneficium huiusmodi nostræ vocationis obtestor: vt pia quadam abdicatione rerū omnium (non omissis interim aut neglectis ijs, quæ vestræ fidei curæque commissa sunt) expetatis ardenter, Deumque assidue deprecemini, vt liceat vobis ad animas vestras & corpora eidem immolanda, in hæc loca contendere, vtique ad idipsum in primis accommodata. Quod vt impetrent pauci, non parum tamen omnes ea petitione profecerint. etenim si Dei thronum atque præsentiam frequentare, caput vitamque vestram pro salute animarum ei deuouere non desieritis: profecto vestra ille studia non modo pro sua bonitate approbabit, sed etiam pro merito cuiusque remunerabitur. Præterea, fieri non potest ad mortem vt se quispiam comparet, quin idem ab hac vita misera sese diuellat ac separet. Dicam planius: quisquis pro CHRISTI Domini gloria mortem vere & ex animo exoptat, idem nullo negotio prauas animi cupiditates coërcet, quæ res ad Deum & sanctè colendum & facile, valet plurimum. Itaque sic habetote fratres mihi carissimi: eos impetus animi eaque desideria, quæ fundamentis huiusmodi non nituntur, assidua precandi exercitatione coniuncta, nequaquam esse huic Indicæ legationi atque oneri paria: quippe, quo minus fundata sunt, eo facilius variis & quotidianis incommodis labefactata subsidunt paulatim & concidunt. contra, si matura stabilique virtute subnixa fulciantur, ingruentibus

tibus laboribus atque periculis non modo non quatiuntur, aut corruunt, sed etiam magis magisque confirmantur & corroborantur in dies. Quocirca obseruet etiam atque etiam vnusquisque se, videatq. quemadmodũ ambulet: omnibus autem nobis ad sanctam ipsius voluntatem ac placita rite exsequenda, spiritum Deus ipse, viresque suppeditet. Amen. D
Goa v. Cal. Ianuarij. M D L X V I I I.

FRANCISCI CAPRALIS, AD IO: Baptistam Montanum.

E

VPERIORIS anni res gestas in vinea Domini scripsi ad te antea fusiùs. nunc quæ sint deinceps acta narrabo. In ditione Barptolemæi dynastæ versatus adhuc est Ficeredius, vbi Christiani subinde facti complures, in iis nobiles aliquot. Cætera ex ipsiusmet Ficeredij litteris cognoscẽtur. Porro in hac vrbe Cochinoco, vbi ferme agit Balthasar Lupius, multæ cõfessiones per interpretem sane magno cum animarum fructu ab eodem exceptæ. Complures etiam insigni ante id tempus pertinacia, flexere tandem animos, & præter omnium spem sese ad CHRISTVM adiunxere. Præterea, cum graue instaret huic neophytorum gregi periculum partim ab ipsomet regulo qui à Christiana religione vehementer abhorret; partim etiam à quorundam leuitate, qui nondum erant in fide fundati; diuinitus factum est nec opinantibus nobis, vt multi primum ad verbum Dei audiendum, deinde etiam ad Baptism sacramentum accederent: & hoc ipso tempore numerus augebatur in dies. Quo de genere toto quoniam ad vos puto Balthasarem ipsum plura scripturum; hæc strictim attigisse contentus, veniam ad res Amagusanas, qua in vrbe ego, & Ludouicus frater, & Laurentius Iaponius hyemauimus hoc anno, ipsius Amagusani Toni rogatu: qui cum Euangelij audiendi caussa crebris me litteris inuitasset; nec mihi, nec ijs quos ea de re consului, vllo pacto amittenda visa est adeo præclara Christianæ propagandæ religionis occasio. Fundum igitur venimus primum. quo nomine oppidũ in primis munitum ac frequens, quidam ex Toni popularibus obtinet. Hic, vbi è naui descendimus, obuiam nobis è nobilitate prodiere permulti non sine lecticа, qua trium circiter millium interuallo ad oppidum vsque deueherer. neque tamen ea sumus vsi, quamquam id illis admodum ægre ferentibus. Bonziorum deinde cœnobio excepti sumus, vnde ipsi cum suis idolis Toni iussu paulo ante migrauerant. Huc ille nobis cum xenia protinus misisset, paulo pòst ipsemet nos gratulabundus inuisit. Affuere mox magistratus etiam, publice gratias agentes nobis, quod ad legem Dei prædicandam venissemus ad se. Paucis dehinc diebus in adeundis officij caussa principibus, & ciuium beneuolentia concilianda consumptis; conciones in eodem cœnobio haberi cœptæ. ad quas præter cæterã turbam Tonus quoq. cum arcis præfecto & aliis proceribus ventitabat eo quidem animi sensu,

F

A fu, vt ex iis aliquot ipso statim initio baptismum expeterent. Sedenim Diabolus in humani generis perniciem intentus, cum futuræ messis copiam cerneret, conatui nostro sese vehementer obiecit. Dynasta Xichiensis est Amagusano finitimus, cuius in ditione nonnullas habemus Ecclesias, Michaële Vasæo præside; is ad Lusitanorum allicienda nauigia, tantisper dum eos falleret, suscepta Christiana religione, deinde per summū scelus perfidiamque deserta; dæmonis instinctu (quem sibi apparentem aspectabili forma & adorare coram & alloqui dicitur) necnon Bonziorum suasu, quos plerunque graues aduersarios experimur, cognita propensione Amagusani populi ad fidem Euangelicam; tam multiplices adhibuit machinas ad Tonum cæterosque ab ea mente auertendos; vt res tota frigere continuo cœperit. Quod ego magno meo dolore cum vidissem; ne in iis locis operam diutius perderem; parum abfuit quin re infecta redirem. sed ne nullū omnino exstaret operæ pretium, placuit experiri ecquid in oppido vicino profici posset, cum aliis nominibus celebri, tum quod illic Tonus maiorem ferè partem temporis habitat: sed ibi quoque desertoris eiusdem, & aliorum Diaboli satellitũm scelere aditus nobis omnes ad animarum salutē obstructos offendimus. itaque trium circiter mensium ibidem spatio per ingentes labores, summamque hyemis asperitatem exacto, cum nulla iam superesset rei bene gerendæ spes; ecce tibi repente immutata diuinitus volūtate Amagusanus Tonus baptismum efflagitat;
B idque cum multis, quos imitati deinceps ex aliis quoque vicis, & oppidis plurimi se se ad Christianam Ecclesiam aggregarunt. in ijs etiam (quod mirere) Bonzius concionator insignis, idemque princeps Icoxuanæ familię, quæ in his locis hominum secta Lutherianæ videlicet in Europa respondet: siquidem ad beatitudinem requiri aliud nihil affirmant, pręter vnius nomen Amidæ: eiusque pręstantissimis & salutaribus humano generi meritis iniuriam fieri, si quis opera virtutis, & suam cuiusque industriam esse præterea necessariam ducat. Conuersus ad CHRISTVM est etiam Toni filius adoptiuus, eximia spe summæ virtutis adolescens: huic ante baptismum magna fuere cum Bonziis, & Camisama Toni vxore certamina. sed omnes difficultates Deo adiuuante perrupit amor cognitæ veritatis, & mira quædam animi inuicti constantia. Idemque duodecimo quam renatus est die, cum audisset nos profectionem parare; voluit omnino vel minima quæque delicta sacramento confessionis eluere. ac mihi neganti opus esse, quod è recenti baptismo emersisset ab omni labe purus ac splendidus; institit nihilominus ille, cum diceret ignorare se quid nam sibi euenturum esset absente me. Cessi igitur denique incensis officio precibus, & aures neophyto præbui, tam scienter, tam disposite singula recensenti, vt non sine stupore ego quidem oblatam eius animo lucem, & impertita diuinitus charismata recognoscerem. Atque hæc antequam ego discessi. postea vero (quemadmodum ad me delatum est) Camisa-
C ma accersitum adolescentem interrogat; num Christiana sacra susceperit quamquam inuita ac repugnante se. Ille vero quod erat fatetur ingenue. Tum indignata mulier, & sua in eum beneficia, & illius ingratum in se animum exprobrans; iubet illum vultu seuero confestim è sua domo facessere, neque suum in conspectum venire post hac. qua denuntiatione adolescens non modo non exterritus est; sed etiam diserte respondit: ingenti sese gaudio exsilij ignominiam, & incommoda pro CHRISTI nomine subiturum. sed cum ad templū à neophytis nuper exstructum venisset, reique totius manasset oppido rumor, adfuit Tonus ipse continuo, & Bonzio quodam nobili secum adhibito, qui adolescentem à teneris educarat; multis precibus mitigata Camisama, in eius gratiam innoxiū filium incolumi Christiana fide restituit. Cum his ergo manipulis Dei beneficio Bungum versus inde profectus; Fundum ex itinere attigi denuo: prolatisque Toni litteris quibus ad audiendum verbum Dei cunctos adhortabatur, ea fuit rerum conuersio, is ardor animorum, vt qui paulo ante nefario conatu prædicationem Euangelij vel maxime distinuerant, in iis etiam quidam è numero Bonziorum, immutati subito sese ad nos adiuuandos enixe conferrent. Itaque diebus octo decemue quibus ibi substitimus, præter aliam turbā, plus viginti è principibus ad CHRISTVM adiuncti sunt. exædificandi præterea templi cura mandata certis hominibus, tantus denique omnium exstitit motus, vt cum primum

huc

D

hucredirem, se se Christianos fore vniuersi promitterent. ipse vero dynasta Fundanus cur nomen CHRISTO dare supersederet, id caussæ afferebat, quod è patriis legibus necesse foret sibi, dum gens tota prophanos ritus abijciat, publicis eorum ludis atque celebritatibus interesse. itaque baptismo in proximum annum dilato, precandi formulas interim è catechismo ediscebat. Qui in Amagusanis finibus baptizati sunt, eorum numerus in vniuersum est duum circiter millium. In Bungensi autem ditione conuersi aliquot: quidam etiam languentes erecti. Iam vero in ipsa quoque Xichi regione, quamuis desertore illo dynasta furente minaciter, cum aliqua facta est ad CHRISTI gregem accessio, tū insuper edita nonnulla sunt veræ fidei ac pietatis illustria documenta. Cum enim è neophytis quidam proposita capitis pœna perterritus, quæ humana fragilitas est, à CHRISTI nomine defecisset; id vxor eius ita indigne tulit, vt vna cum filio sese a viri conuictu & consortio protinus remoueret, fortiter increpans: Auertat à me Dominus, vt cum eo viuam, qui mortis metu CHRISTVM eiurauerit: quo facto miser ille compunctus intimis sensibus, & culpam agnoscens, noctu clam ad Michaëlem Vasæum accessit: & effuse flens, ducensque ex alto corde suspiria, locum pœnitentiæ suppliciter petijt, paratus tanti peccati quodlibet subire supplicium: quin etiam certum sibi esse affirmans, relicta patria fortunisque omnibus in Christianorum loca migrare, vt religionem susceptam liberius colere sibi liceret. nec fefellit fidem. nocte intempesta ipse cum fratre ac duodecim præterea consilij eiusdem socijs, abiit. qui omnes re familiari & agris, facta iam semente, neglectis, vagi & egentes CHRISTO seruire potius, quam domi diuites, et apud Principem gratiosi ac potentes idola colere, maluerunt. Nec minor in cæteris illius terræ neophytis, quamquam numero paucis tenerisq. virtus enituit. Grauibus enim edictis contra CHRISTI cultores à tyranno propositis; tantum abfuit, vt illi ab instituto recederent: vt etiam in exsilium voluntarium ad Christianorum oppida patriis focis bonisque relictis abire; vel si res ita ferret, vitam pro CHRISTO profundere communi consensu decreuerint. Qua cognita re, dynasta damnum simul & inuidiam veritus, reuocauit edicta: & accito ad se Michaëli nostro multa promisit.

E

Facata est vrbs in primis celebris, quæ hostili rabie cum aliis oppidis nuper incensa & euersa, ac denuo propter loci opportunitatem exstrui cœpta, paulatim speciem veteris frequentiæ recepit: numeratque iam nunc ædificiorum ad tria millia, cum decem millibus antea censeretur. hic ego & Ludouicus in transitu dies quattuor vel quinq. morati, Christianos aliquot fecimus; multo plures vtique facturi: si mensem vnum ibi ponere licuisset, is erat hominum vndique concursus ad nos, ædificabat ibidem hoc tempore templum suo sumptu neophytus quidam. totus vero grex aliquem sacerdotem magnopere postulabat: sed nemo erat quem daremus, magno sane meo dolore: nam & illius populi inclinatio ad fidem; & ingens nationum varietas eodem commercij caussa confluentium, præclaram ostendit copiosæ materiem frugis. Nuper etiam dynasta quidam decem circiter à Cochinoco leucis, & locum nobis templo excitando, & in parochi sumptus vectigal annuum detulit. Aliis item locis nostri ob idipsum valde expetuntur: sed tanta paucitas est, vt nedum alia quærere, sed ne parta quidem tueri possimus: perit enim non vno loco Christiana res operarum inopia: quanto animi nostri mœrore non dico. magna tamen eramus in spe fore, vt Dominus pro sua clementia ac bonitate subsidium nobis aliquod tā necessario tempore mitteret: præsagiebatque nescio quo modo mens, te quoque affuturū, optabam quidem certe vel maxime: non solum vt amicissimi viri congressu & colloquio fruerer: sed etiam vt exemplo tuo monitus ipse me recolligerem; quippe iam pridem varijs curis & occupationibus valde distractus. Nobis Deus vberem gratiam & sui nominis caritatem cunctis infundat, vt omnibus in rebus ei quam diligentissime seruiamus. Amen.

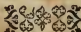
F

Cochinoci. IX. Cal. Octobris. M D L X X I.

LVDO-

A

LVDOVICI FROII AD ANTONIVM Quadrium in Indiam.

VA mentis humanæ peruersitate fieri dicendum est, Pater, vt quæ nobis Deus bona largitus est, ea carendo fere magis quã fruendo sentiamus? Id adeo ex obitu Vatandoni Comidoni clarissimi atque optimi viri quotidie certius ego quidem experior. cuius de incredibili studio erga nos nomenq. Christia-
B nũ vniuersũ, licet sæpius te per litteras docuerim antehac; tamẽ hoc tempore, cum ille ingenti mœrore bonorum omnium in bello ceciderit, faciendum mihi existimaui, vti paulo fusius ad te perscriberem. nam & grati memorisque animi officium id vtique postulat; & ipsa commemoratio laudum ipsius, leuat aliqua ex parte dolorem meum; & ad celebritatem & gloriam Diuinæ prouidentiæ pertinere videtur, intelligi, nobis, in tam remotis regionibus inter Bonziorum insidias, & intenta in nos barbarorum tela versantibus, non deesse ne ex ipsis quidem principibus ethnicorum; tum nostræ salutis, tum Christianæ religionis ac fidei propugnatores acerrimos, Ac quo res tota clarius pateat, repetam paulo altius initia ipsa & originem eius amicitiæ, quæ nobis cum illo intercessit. Christianus est quidam in hoc Meacensi tractu non modo generis claritate conspicuus, verum etiam propter egregiam virtutem ac probitatem summa apud omnes gratia, nomine Darius Tacaiama Fidanus. Is cum pro sua in Deum pietate, proque ea necessitudine, quæ sibi erat cum Vatandono, de rebus diuinis deque instituto nostræ Societatis esset aliquoties cum eo familiariter collocutus, hominem denique perpulit, vt concionis audiendæ caussa ad templum nostrum accederet. Cũ igitur ad Gasparem Vilelam vterque venisset, ex ipso Catechismi exordio disputatum à no-
C stris est horæ amplius spatio, vnum esse Deum fontem & originem rerum omnium; qui quæ videntur queque non videntur, ex nihilo cuncta creauerit; ac simul peruersitas & amentia sectarum Iaponicarum multis rationibus refutata est. Quæ omnia Vatandonus homo ingeniosus cum & patienter ad finem vsque audisset, & tamquam rationi rerumq. naturæ consentanea valde probasset; egit in præsentiã Gaspari gratias, operamque suam illi benigne admodum detulit. & quoniam certis de causis erat ei confestim in regnum Vomi (quæ ipsius fuit patria) recedendum, ad extremum adiunxit, vbi vacaret, se ad audiendum Dei verbum esse rediturum. Sequuta deinde Cubi cædes est, cumq. ab iisdem coniuratis, qui Cubum oppresserant, crudelissimis hominibus, & Christianæ fidei inimicissimis, nos quoque ad necem inquireremur; fuga nobis coacti consulere, multis peragratis locis, ad vrbem Sacaium denique venimus, vt ibi tuto loco, & Meacensi ditioni finitimo, bellorum exitum, & occasionem aliquam redeundi Meacum exspectaremus. Interea Vatandonus, cuius animo altius insederant quæ de vno cœli, terræque Domino ac Deo nuper audierat; mirabiliter auidus plura discendi, petiit à Dario Tacaiama per litteras, vt à Gaspare Vilela Iaponium aliquem Diuinæ legis interpretẽ suo nomine postularet, quod vbi Gaspar cognouit; misit ad eum protinus Damianum, in erudiendis Iaponijs popularibus suis in primis exercitatum, qui dum magna spe rei bene gerendæ concepta, Vomim

iter

iter intendit; eo ipso tempore demortui Cubi frater Cauadonus Voiacata, elapsus è con- D
iuratorum custodia, ad Vatandonum opis implorandæ caussa confugit supplex: quem il-
le non modo benigne exceptum ingenti sumptu & munificentia plus annum in arce sua
Coca fouit atque custodijt, magno ob idipsum ære alieno conflato; sed etiam, vt in frater-
num imperium restitueret, finitimos Reges nationesque circumire, atque omni ratione
solicitare non desijt, quoad Nubunanga Rex Voaris, armatorum quinquaginta millium
exercitu comparato; & Mioxindoni & Daiondoni, qui coniurationis principes fuerant,
repressa audacia, quem dixi exsulem, in fraternis opibus & gradu honoris amplissimi col-
locauit. Id fuit caussæ, cur Vatandonum absentem patria, & rebus grauissimis occupatum
Damianus inuenire, ac per otium (vti sperauerat) religionis Christianæ mysteria docere
nequiuerit. Venit deinde Sacaium Vatandonus vna cum præcipuis ducibus exercitus Nu
bunangæ; cumque apud eum esset etiam Darius Tacaiama, tempus opportunum ratus
Meacensis Ecclesiæ subleuandæ; Vatandonum docet, occiso priore Cubo; nos etiam fa-
ctione Bonziorum per summam iniuriam pulsos Meaco, nunquam postea redeundi pote-
statem impetrare potuisse; neophytorum gregem pauloante ab idolorum seruitute ad cul
tum vnius verique Dei traductum, orbum pastoribus in luctu & squalore iacere, de nostra
magis, quam de sua salute atque incolumitate solicitum. orat, & obsecrat, vt dignum se
suisque rebus gestis patrocinium nostri suscipiat, seque pro æquitate ac iustitia perditorũ E
hominum sceleri furorique opponat: id si fecerit, magnam non à Christianis modo, sed
etiam ab ipso CHRISTO Deo gratiam initurum. Quæ vbi Vatandonus audiit; alacri-
tate mirabili delatam ad se caussam recepit illico: meque confestim (nam Gaspar in Bungũ
iampridem euocatus abierat) ad se nocte eadem accersit, ad quem cum adiissem; tanta sum
ab eo non dico comitate, sed veneratione acceptus, vt in consessu principum (quod Euro-
pæi nostri vix credant) de sella mihi quamuis enixe renitenti decesserit, aliaque more pa-
trio signa summi cuiusdam honoris habuerit. Mecum ego Laurentium nostrum addu-
xeram: quem vbi Vatandonus Iaponium cognouit esse, conuersus ad eum: Quin, inquit,
nisi incommodum est, mihi, & proceribus hisce de Christiana lege, deque vno rerum om-
nium conditore aliqua exponis? Tum ille, quæ est facundia præditus, in eam sententiam
ita copiose tanta cum auditorum attentione disseruit; vt in mediam vsque noctem sermo
protractus sit. cum perorasset, eius orationem, & argumenta magnis laudibus Vatando-
nus extulit, & simul nostram caussam principibus qui aderant, ex animo commendauit:
quos ego cum officij caussa postridie conuenissem, non modo me perhonorifice accepere
singuli, sed etiam suum omnibus in rebus mihi studium operamque benigne polliciti
sunt. Ad hæc Vatandonus, qui Sacaiani populi tumorem & superbiam nosset, nec igno-
raret, nos ex quo tempore Meaco sumus exacti, quasi profugos & abiectos homines vul- F
go contemni; ad conciliandam nobis authoritatem & gratiam; semel iterumque hono-
ris caussa domum nostram non dubitauit venire tanto stipatus grege amicorum, vt multi-
tudinem via ipsa non caperet. Quinetiam Fabium Reoqueium indidem Christianum pri
marium virum, quod nos in eo exsilio benigne fouisset, accersitum ad se non modo ma-
gnopere laudauit gratiasque egit illi mirificas, verum etiam hominem de suo liberaliter
admodum muneratus est, addens insuper, quicquid in nos officij ac beneuolentiæ contu-
lisset vel conferret in posterum, id se perinde gratũ esse habiturum, ac si totum in semet-
ipsum collatum fuisset.

Post hæc Meacum reuertit: paucisque diebus interiectis fecit me per litteras certiorem, se de reditu nostro cum Nubunanga, & nouo Cubo transegisse: itaque Darium propediem ad me reducendum esse venturum. itaque factum est; quanto neophytorum gaudio, tu ipse existimabis, cum id propter aduersariorum summam gratiam atque potentiam sperare vix iam vllus auderet. Tandem igitur veni Meacum, & quoniam ædes nostras quidam tribunus militum occuparat; diuerti ad Christianum ciuem Meacensem, Antonium nomine, virum in primis honoratum, ac nobilem: statimque nos Vatandonus ter deinceps inuisit, hospitique nostro item vt Sacaij fecerat, dedit munera, ac petiit, nos

ad

A ad aliquod tempus habere domi ne grauaretur: intellecturos breui Christianos quanta cum fide curaque Vatandonus patrum negotia transegisset. quæ tanta significatio beneuolentiæ dici vix potest, quantam nobis apud illos existimationem attulerit. Nec ita multo post (sane præter opinionem infidelium) quæsitum ipsemet me magno comitatu deduxit in regiam, fecitque & effecit omni artificio, vt inspectantibus, & tabescentibus Bōzijs, in magna principum frequētia, cum à Nubunanga, tum à Cubo quam honorificentissime admitterer. Ad hæc, nostræ non modo mansioni, & incolumitati, sed commodis etiam & ornamentis per litteras regias diligenter cauit: quæ quoniam ab ipsis etiam ducibus, atque à principibus Bonziorum, non nisi magno auri argentiue pondere comparantur; cum idcirco Vatandonus insciente me ad Nubunangam decem auri laminas iustæ magnitudinis attulisset; negauit ille subridens, in tali caussa opus esse muneribus: decretum ipsemet, qua maxime vellet formula scriberet: se id confestim suo chirographo munitūrum. Tum ille tanta regis in nos propensione animaduersa, scripsit non modo vt nobis tuto Meaci habitare liceret; graui pœna proposita, si quis nobis negotium facesseret; sed etiam vt ædes nostræ ab hospitio militum (qui fere in templa, & cœnobia diuiduntur) ac præterea vti vicinitas nostra tota à vigilijs obeūdis, præbendis ad munitionem operis, alijsque id genus oneribus esset immunis. quæ omnia cum à Nubunanga, & Cubo, quamuis contra nitentibus aduersarijs, impetrasset; subscripta diplomata (quorum ipse in suo tabulario exemplum retinuit) magna sui animi voluptate vocato ad se Laurentio tradidit; pollicitus insuper, se daturū operam, vt Tribunus ille qui nostras occupauerat ædes, iampridem à Christianis desertas, excederet: idque multis adhibitis internuntijs tam diligenter curauit, vt ille denique in superiorem vrbis partem ingenti populi admiratione migrauerit.

B

Multo deinde post, cum Rex Micauæ inuisendi Cubi caussa Meacum ingenti comitatu venisset, exceptus est non ita remoto ab æde nostra diuersorio. cumq; ad accipiendos amicos eius, quotquot erant propinqua Bonziorum ædificia occuparentur; veritus Vatandonus, nequid nobis quoque molestiæ exhiberetur, scribam suum, & aliquot præterea è familiaribus misit ad ædes nostras, qui speciem præberent occupati iam ab se hospitij: quæ res vtique nos ab omni eiusmodi incommodo liberos præstitit. neque vero id ipsum egregiæ beneuolentiæ cōmentum ille significauit nobis; è scriba deinde cognouimus ipsius conscio secretorum. & sane tum hisce, tum alijs in rebus, quæ vel ad commodum, vel ad dignitatem nostri ordinis pertinerent, tanta fuit eius diligentia, & amor in nos; non modo vt preces nostras, verum etiam voluntates suis ipsemet fidelissimis consiliis, officiis, benignitate præuerteret.

C Quandiu Nubunanga Meaci commoratus est; ad eum ego de Vatandoni sententia aliquoties accessi, tam facili mihi ex illius commendatione aditu ad regem, vt multis interdum dynastis, & principibus Bonziorum ad limina præstolantibus, ego extra ordinem intromitterer. Sed cum proxime ad regem sub eius profectionem adijssem; longa illa disputatio, de qua scripsi ad te antea; de immortalitate animorum incidit mihi cum Nichioxine Bonzio, viro in primis diserto, & propter egregiam rei militaris peritiam (neque enim hoc sacerdotum genus abhorret à bellicis artibus) magna apud regem auctoritate. ex quo certamine cum ille turpiter victus abijsset; in eam exarsit rabiem, vt nunquam ex eo die perniciem nobis moliri desierit. cuius furori & amentiæ cum locis omnibus aperte sese Vatandonus non modo consilio, sed etiam armis opponeret, nec illum vsquam consistere pateretur; superatus ille viri constantia, vbi se viribus imparem sensit; omni deinceps dolo & insidijs grassari constituit. Dissimulata igitur in tempus iracundia, falsis criminationibus circumuentum Vatandonum eo tempore ægrotantem, adeo artificiose & callide apud Nubunangam accusanit, multis diaboli satellitibus in eius flagitij societatem adscitis; vt Rex mendacijs oneratus, adeuntem ad se valetudine recuperata Vatandonum, non modo aditu congressuque per summam ignominiam arcuerit, sed etiam aureorum viginti millium annuo

Qq reditu

reditu, & nobili in primis arce multarit. quo ille tam insigni accepto incommodo, tantum D
abest, vt quicquam idcirco de suscepta in nos beneuolentia, studioque remitteret; vt e-
tiam palam dictitaret venientibus ad se consolandi gratia principibus, præclare vero se-
cum actum esse, cui nostra caussa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque
adeo, quo illustrior esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris,
& dignitatis imminutione; tamen diligentius etiam quàm antea, vbicunque opus
foret, nobis omni ope curaque affuturum. Interim ex altera parte Nichioxines, & cæ-
teri Bonziorum antistites, oppressa innocentia impune volitare; nobis ferrum, flam-
mamque minitari; de templo nostro funditus euertendo, serendoque ibidem sale per
ignominiam perduellibus constitutam, in suis cœtibus multa iactare; nec tamen ces-
sit illis ea res è sententia: nam & Nubunanga, Cubusque nos nulla nostra culpa aut do-
mo, aut ex vrbe pelli passi non sunt; & machinationis eius artifex Nichioxines, iu-
sto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitiis ac facinoribus patefactis, haud ita mul-
to post à Nubunanga multis verbis male acceptus, & omni dignitate spoliatus est: & an-
no vertente Vatandonus cum ad Nubunangam, qui tum forte Meacum redierat, sordi-
datus venisset; Diuino prorsus beneficio, amicorũ deprecationibus ad caussam dicendam
admissus, tantam suæ cladis misericordiam exciuit, vt illum Rex, viri meritis & probita-
te perspecta, in pristinum gratiæ locum restituerit, & insuper dena aureorum millia ad vi- E
ginti quibus antea fruebatur, addiderit.

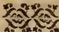
Iam, qui apud alios caussam nostram tam diligenter agere solitus fuerit, qui ad po-
tentissimos Reges aditum nobis tam studiose munierit, qui denique pro nobis fortuna-
rum & capitis discrimen adierit; ineptum arbitror explicare, quam benigne, quamque
honorifice nos accipere consueuerit ipse venientes ad se vel Meaci valde remoto à nobis
loco; vel in suis extra vrbem oppidis, aut arcibus habitantem. Qua ille cura cauebat exce-
ptis hospitio, ne quid nobis omnino deesset! quam familiariter nos in ipsis ædiũ penetra-
libus, quò paucissimis è familia patebat introitus, vna cum vxore, liberisque adhibebat ad
mensam! quoties, rei Christianę caussa iter habentibus per infesta latronibus loca nobis e-
quos & corporis custodes attribuit! quam sæpe xenia misit humanissime! quam suauiter
si quid vicissim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mitteremus, quod Nubunan
gæ, vel Cubo gratum fore intelligeret, remissum idipsum ad nos, monuit vt illis potius op
portuno tempore largiremur! Neque vero nobis fauebat ille tantummodo: sed etiã Chri-
stianam rem tanto erat ardore cõplexus, vt de Diuinæ legis pręstantia, de sempiternis post
mortem pręmijs atque supplicijs, de virtutibus Christianis in cœtibus principum fereret
ipsemet ex occasione sermones. Quinetiam multos, dum esset Meaci, per caussam inspiciẽ
di horologij, ignotæ in his regionibus machinæ, domum nostram adductos, eadem opera F
sacris concionibus admouebat; atque vbi peroratum esset, summã totius doctrinę iterabat
ipsemet, præcipuis locis insistens, & Bonziorum fraudes & errata redarguens.

Iam vero neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defensionem ac patro-
cinium quam ex animo suscepisset; cum alijs plurimis rebus ostendit, quas ego, ne lõgior
sim, consulto prætereo; tum vero insigni quodam pietatis & iustitiæ documento. id fuit
eiusmodi. Vetula quædam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in
tẽplo nostro ministrare consueuerat. hanc ethnicus nescio quis potẽs cũ de quarundã ędiũ
possessione deturbare per vim & iniuriam conaretur; confugit illa supplex ad Vatandoni
fidem, cuius deinde beneficio quicquid cupiebat, obtinuit. sed prima luce ad eum profe-
cta, dum exspectat ad fores, pueri quidam è Vatandoni familia, rosarium, quod de more
muliercula percurrebat, interea per ludibrium, vt fit, vellicare; stanneam iconculã è rosario
pendentẽ abripere. tum illa indignari, & impietatẽ facti muliebriter accusare. contra pueri
quo magis irritatam vidẽt, eo instare acrius, & illudere. cum strepitus inualesceret; exaudit
è cubiculo Vatandonus fœminam quiritantem. quærit continuo, quid sit rei. proteruitate
puerorum cognita, iubet ex ijs tres protinus comprehendi, seuere admodum increpans
declaraturum se, quantopere velit Christianos omnes ab omni contumelia tutos, domi

A suæ præsertim. cumque dubium esset nemini, quin grauiter esset in eos animaduersurus, muliercula primum pro illorum salute deprecari: cum nihil ipsa proficeret; monitus ego statim ad eum mitto Laurentium: qui cum nihilo magis hominem placare potuisset; ego ipse denique ad illum accessi: multisque rationibus iracundiam mitigare conatus sum. sed nec vetulæ preces, nec Laurētii legatio, nec nostra contentio flectere animū hominis valuerunt, quominus vnum ex ijs quippe notiore petulantia adolescentulū, in arcem suam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam ille venerationem rerum diuinarum, tantum cultum religionis imbiberat. Denique, vt finem faciam, Christianos omnes omnibus minimis maximisque rebus fouebat, sicuti liberos indulgentissimus parens. Miretur fortasse quispiam, quæ res catechumenum eo pietatis ardorisque prouexerit. Primum, vt ego quidem arbitror, insita illi constantia, & bonitas tam insignis, vt fortes viri permulti relicto vberiore stipendio, ad ipsius ductum & imperium sese vltro conferrent: deinde, ac multo etiam magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas aliasque grauissimas occupationes licebat, aures dabat quam studiosissime. captus erat quippe vehementer honesti pulchritudine, & Christianæ fidei veritatem & excellentiam magis admirabatur in dies. & sane, cum primum ei Laurentius æternitatem animæ, & varias ac multiplices eiusdem vires exposuit; stupore propemodum at-
B tonitus Vatandonus, qui ad eam diem in hæresi fuisset Ienxuanorum, qui nihil omnino post mortem superesse opinantur; palam exclamauit: se tum demum ex quo ea didicisset, hominem sibi videri: antea quidem in tantis errorum tenebris, infra ipsas pecudes iacuisse miserrimum. atque etiam Tacacuquim (id arci nomen) eundem Laurentium ad se magnis precibus euocauerat, quo commodius catechismo vacaret: eoque probe peracto; Christianæ militiæ obligare sese baptismi sacramento decreuerat. sed hæc parantem, & assidue meditantem oppressit mors illi immatura, Christianis omnibus luctuosa; quem tibi casum exponam, vt potero.

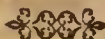
Iquenda est regio finitima ditioni Vatādoni: quam regionem bellicosi admodum incolunt populi. in eius limite cum Vatandonus castella duo excitasset; non tulit factum Iquendæ regulus. exercitu repente coacto, primum omnium præmia pronuntiauit aureos annuos MD siquis ad se caput Vatandoni retulisset: deinde vero postridie ad vnius è castellis oppugnationem tetendit infestus. Quod vbi sensit præfectus presidij Darius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatandonum in arce vicina Tacacuqui morantem. is cognita re, quas habebat eo tempore copias, præcipiti agmine ducit obuiam hostibus. ducenti eius latera stipabant lectissimi viri: cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione sua pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit.
C Hostis comperta paucitate nostrorum, veritus ne si Vatandonus idipsum resciret; omissa pugna se in castella reciperet; maiorem partem exercitus iubet occulte considere ad montis radices: cæteris imperat, Vatandonum ad certamen eliciant. Vt propius ventum est, Vatandonus puniceo insignis galero quem dono à Lusitanis acceperat, ardens cupiditate pugnandi, nō exspectato subsidio, cum sua cohorte dumtaxat, ex equo desiliens (neque enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in aduersos ferociter intulit, neque ante prouidit insidias, quam consurgente vndique multitudine circumfusus est. Pugnatum vtrinque acriter: quoad Vatandonum multis acceptis vulneribus egregie dimicantem obtruncauit ex hostibus quidam, cū quo gradum forte contulerat; verū is quoq. letaliter saucius, dū certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus moribundus occubuit. reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate ad vnū omnes cæsi. Qui erant in subsidiis, cū se longe impares cernerēt, fuga repēte dilapsi. Vatandoni filius in arcē Tacacuquim cū admodum paucis cōfugit. hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis ad arcē castra posuere. ego, quo die male pugnatum est, eram in insula Sanga ijs ipsis locis ita propinqua, vti fragorem tormentorum exaudirem. Sed nihil tale suspicanti mihi tristis adest repente nūtius, Vatandonum cæsum esse cum suis. id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, &

Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam veriti, neophytorum hortatu omnem apparatum sacrorum in tutum asportandum curarunt. ego nequid aduersarij contra Christianam rem audacius molirentur; quo ipso die hæc scripsi, mane Laurentium ad Nubunangam, & amicos ipsius cum muneribus miseram. omnino turbulentæ erant res: multi circumquaque inimici: neophytorum grex metu ac mœrore perculsus. auxerat inuidiam obitus ipse Vatandoni, & rumor improborum scelere dissipatus, omnes quicunque nos foueant, tandem iratis Dijs funditus interire. Nos in tanta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat: quam quo magis magisque demereamur in dies; tuas pater optime, fratrumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia vehementer expetimus. Meaco. IV. Cal. Octob. MDLXXI. D

E

EIVSDEM AD ANTONIVM QVADRIVM in Indiam.

QVANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor ex obitu Vatandoni dynastæ, uiri fortissimi nostrique amicissimi; nuper ad te fuse perscripsimus. Ex eo die, insperata quædam, eademque cum ad muniendam Euangelio viam, tum ad leuandum mœrorem nostrum in primis accommodata exstitere. quos ego euentus hac epistola persequar.

Quod ipsemet nosti iampridem, Frenoiana excelsus in primis est mons, nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo monte Rex quidam Iaponis, patriæ superstitioni apprime deditus, ante annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta, ædibus adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quàm commodissime facerent; non modo turbas, ac strepitus omnes agricolarum inde remouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent, ad montis radices ædificauit, superum inferumque Sacomotum (id locis nomen) iisdemque Bonzijs insuper, tertiã fere partem vectigalium Regni Vomensis attribuit. Quod opus ab illo Rege fundatum, posteri eo impensius adiuuerunt; quod vniuersæ Academiæ summo cum imperio præponi solitus est aliquis vel ex filijs regis, vel quam arctissima certe cum rege affinitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem excreuerat olim Academia, tantumque illi honoris, & auctoritatis accesserat, non solum vt Meacensis omnis iurisdictio illorum hominum arbitrio regeretur, sed etiam vt omnes ferme Iaponicarum superstitionum interpretes, duces que sectarum, inde tamquã ex perenni fonte, vel seminario quodam existerent. sed imminuta paulatim regia potestate, rebusque (vt fit) bellorum iniuria ac vetustate labentibus, F

ingens

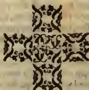
A ingens ille templorum numerus quæ sexdecim dispersa conuallibus, antea visebantur, ad
octingenta vel paulo amplius rediјt. ac simul Bonziorum illa qualiscunque disciplina sen-
sim ita soluta est; vt omni abiecto pudore sese turpissimis voluptatibus flagitiisque dedi-
derint; atque ad armorum vsum ac latrocinia studio doctrinæ religionisque conuerso; cũ
alia multa per vim nefasque patrarint; tum vero annis ab hinc septem & triginta Meacum
vrbem, ingenti facta hominum cæde pæne totam incenderint. Verum iusto Dei iudicio;
cum præsertim allatum ad se CHRISTI Euangelium obstinata respuerent mente; cõ-
tigit anno superiore, vt graui bello inter Nechiensis Regem, & Nubunangam exorto; il-
lius copias Bonzij tecto & commeatibus iuuerint; Nubunangam vero præter cæteras in-
iurias etiam transitu prohibuerint. Qua re ille maiorem in modum offensus fremensq;
pactis cum hoste induciis, in regnum Voaris rediјt; ac primum Bonzios eius regionis Ico-
xos (qui dicuntur) castellis omnibus exuit; & quotquot uinos vel ex ipsis, vel etiam ex eo-
rum popularibus capere potuit, omnes cruci suffixit: deinde aucto exercitu, victricia signa
repente ad Frenoiamam, ira stimulante conuertit. Tum primum temerarios Academi-
cos, & omnia sibi secunda pollicitos, verus belli terror inuasit, pœnituitque lacessiti Nu-
bunangæ; cumque se uiribus longe inferiores cernerent, missis legatis, magno primũ auri
B pondere, deinde loci religione, metuque numinum placare conati sunt Regem: quibus il-
le cum respondisset; nec se pecuniæ cupidum, sed vindicem scelerum, & vltorem iniu-
riarũ adesse: nec inanium Deorum vlla terreri formidine; tum illi vt in re trepida, contra
hostium impetus omni ratione se comparant: Erat in ipso montis vertice templum Qua-
noni dicatum, quem deum vel dæmonem potius miro cultu veneratur Iapone toto cæca
gentilitas, plurimiq. mortales votiua peregrinatione suscepta eodem assidue confluebãt,
quod persuasum haberent ab illo Deo longioris vitæ spatia, bonam valetudinem, diuitias
impetrari: Frenoiamani vero Bonzij sacra quotannis eidem ac ludos ingẽti apparatu sum-
ptuque persoluere soliti sunt, quibus continuo in vrbe Meaco Gibonis solennia succede-
bant eo pompæ ordine, hominum frequentia, commentis artificum, vt satis appareat æ-
mulum diuinæ gloriæ Sathanam, in iis locis, anniuersariam apud nos corporis CHRISTI
celebritatem effingere voluisse. In illud igitur montis cacumen & Bonzij, & è proximis
pagis promiscua turba sese recipiunt: stationibusque dispositis, hostem ex eo loco prohi-
bere constituunt. At Nubunanga Satomoto & Chata vicis cum incolarum internecio-
ne incensis euersisque, montem ipsum Frenoiamam, ne quis è numero Bonziorum elabe-
retur, corona circundedit. deinde instructum exercitum in æquaductu sed cliuo submisit:
restitere aliquandiu è superiore loco Bonzij: vrgente dein multitudine hostium, effra-
C ctisque claustris, & superata munitione trucidati fere omnes: ac simul, iniectis maximo ac
nobilissimo templo facibus, ea tota moles horribili prorsus incendio conflagrauit: atque id
ipso die festo Michaëlis Archangeli, III. Cal. Octobris: vt ad hostes CHRISTI delen-
dos, tollendaque prorsus illa nequitiæ cubilia, & scelerum officinam, princeps militiæ cœ-
lestis præsenti ope affuisse videatur. Postridie vero, qui dies fuit natalis Beati Hierony-
mi, Nubunanga circummisso milite, latitantes ferarum instar Bonzios qui prælio superfue-
rant, protractos è dumetis aut specubus interfecit: sub hæc domus eorum direptæ, fana plus
CD cum omni sacrorum instrumento pariter concremata, ingens omnibus circa natio-
nibus terror incussus. Meacum dein Octobri mense ineunte victor Nubunanga se con-
tulit. Hic ego & Organtinus ad eum officij caussa cum adijssemus; non modo comiter
ambos accepit; verum etiam (quod vix credat quispiam) sese in nos peramanter effudit.
Quod superest, te Pater etiam atque etiam obtestamur, vt nos totumque Iaponicum gre-
gem hunc tuis & sociorum pijs deprecationibus & sacrificijs adiuuare ne desinas. Meaci.
Natali die Sancti Francisci. MDLXXI.

Scriptis iamdiu litteris necdum datis, alia quædam interim euenere; quæ ego ad Diuinę
iustitiæ ac prouidentiæ fidem gloriamque deesse nolui, quin adscriberem.

Germani duo fratres erant in vrbe Meaco, tum genere, tum diuitijs clari: ijdemque Xa-
cæ cultores egregij. quorum vterque sese religioni Christianæ in primis acrem aduersariũ

assidue præbuit, iidemque superioribus annis antesignani fuere factionis eius, cuius scelere nostri Meaco semel iterumq. per summam iniuriam exacti sunt. Anno deinde post fere sexto, cum ego Vatandoni opera ac studio restituturus ad Cubum salutandi caussa de more venissem, die quodam accidit vt ex his fratribus natu maior adesset, nomine Taquenus Vchisamidonus. Is, quo erat in nomen Christianum odio ac rabie, non potuit sese continere, quominus coram ipso Cubo, me sociosque maledictis incesseret; nobisque cũ alias calumnias, tum præsertim esum humanæ carnis obijceret; quæ tamen crimina ab iracundia ac furore profecta, apud Cubum cæterosque qui aderant, minime valuerunt. Idem nuper, Euangelij progressum, & collabentem Deorum suorum existimationem incredibili quodam animi dolore cum cerneret; fretus tum suis opibus, tum gratia principum, nouam Xacæ sectam condere aggressus est. iamque repudiata coniuge, mentoque & capite raso, Bonziorum habitum & cultum induerat; cum ad illum adiungere se dæmonis instinctu cæpere complures: quibus ille magno sumptu amplum cœnobium extruebat (numerus enim discipulorum ad CD ascenderat) concionibusque pæne quotidianis populum contra Christiana sacra legesque miris artibus incitabat. sed cum illum tantis debita sceleribus vltio Diuina maneret; accidit aliquando vt intemperantia linguæ prouectus præsente Cubo Nubunangam Regem dictis amaris haud obscure perstringeret, affirmans illum iam ad summum potentię culmen euectum, diutius in eo fastigio stare non posse quin rueret, vel certe quasi matura vel potius vieta ex arbore bacca decideret. quibus temere iactis; non defuere confestim, qui ad Nubunangam cuncta deferrent. quibus ille auditis, vniuerso Bonziorum generi multis iam ante nominibus infensus, vt diximus, adeo excanduit; vt in regnum suum Voaris Meaco decedens, comprehensum nouum hæresiarcham, & equo impositum, quamuis magnopere deprecante Cubo alijsque proceribus; quindecim à Meaco leucis in ipso itinere securi percusserit. ad hæc, liberi, euersis & solo æquatis domibus eorum, & cœnobio nuper ædificari cœpto, in exsilium acti sunt. triduo autem post (quod mirandum est magis) frater ipsius æque acerbus CHRISTI inimicus, in vrbe Sacaio infixa pedi spina dolore confectus, ac miserabili genere leti defunctus est: vt in vtroque euidenti significatione cœlestis iræ vindicta satis appareat.

Franciscus Capralis ad nostrorum lustranda in his Meaci partibus domicilia non ita pridem accessit. eum ego deinde in regna Mini, Ceunoquuni, Cauachisque deduxi. Paschalia vero festa Sangæ peregimus: quo fructu, ex alijs litteris (vt spero) cognosces. Te Pater optime Dominus tueatur incolumem. Meaci. IV. Idus Augusti. M D LXXII.

EIVSDEM

A

EIVSDEM AD FRANCISCVM CAPRALEM.

VLLAM puto regionem ex ijs, quæ Christianorum nauigatione, vel armis apertę sunt, in tanta rerum vicissitudine ac varietate versari, quantam assidue patitur hæc terra Iaponica. Mitto cætera quę tibi nota sunt. Post tuum à nobis digressum, quot cædes, populationes, euersiones vrbium, & incendia consecuta! Cubo enim (vt nosti) Nubunangę opibus restituto, cum res Meacensis vtcumq. pacata videretur esse, repente quibusdam interpositis offensionibus (vt sunt irritabiles animi Regum, & omnis imperij suspiciosa cōmunio) periculosum & graue bellum inter eosdem exarsit, cuius belli initio cum se Cubus, euocatis vndique militibus, in arcem munitissimam recepisset, & cum hostibus Nubunangę inita societate (qui multi potentesque sunt) tantum uirium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus egressurus in præsentia crederetur; tum ille nihil hoc apparatu perterritus, præter omnium exspectationem cum robustis legionibus affuit: captusque misericordia populi, cum frustra per interpretes de conditionibus pacis egisset, malo cogendum ratus, qui monitis non pareret; quamquam inuitus, atque adeo illacrymans tantæ cladi (vt affirmant) omnibus passim tectis agrorum, multisque præterea idolorum fanis, Bonziorumque cœnobiis, ad hęc vicis frequentibus vno die centum exustis, prędaque ingenti rerum non modo agrestium sed etiam vrbanarū abacta (quod ciues tumultus initio, veriti ne Meacum recta contenderet, pretiosam supellectilem cum liberis vxoribusque in ea loca raptim auexerant;) rursus Cubum institit ad pacem inuitare. At ille fœderatorum copias propediem exspectans, cum interim omni ope resistere, & vltima experiri decresset; tum vero Nubunanga vehementius irritatus vrbem ipsam euertere statuit. Est autem pro situ loci diuisa bifariam, sic vt altera

C pars Meaci, superior; altera inferior nominetur. Superiorem longe celeberrimam totius Iaponis, præcipua nobilitas incolebat. ij direptionis & incendij metum ingenti pecunia conati redimere, nihil profecerunt. inferioris vrbis exitus felicior fuit: siquidem ciues, & in ijs Christiani permulti, non tam argenti pondere, quam precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt: itaque totis castris graui pœna proposita iussit edici, nequis inferiori Meacò damni quicquam inferret. Interim in superiori parte consceleratí aliquot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipsos prædę portio perueniret, vltro ignem tectis inijcere anteuerterunt, qui tota ea nocte longe lateque vagatus, tertiam fere oppidi partem absumpsit. postridie vero Nubunanga cum suis inuectus, quod erat reliquum omne combussit. eo incendio ædes priuatę ad octo millia: Bonziorum cœnobia, viginti: & in ijs duo Xacæ, & Amidæ nobilissima & maxima; minora vero ferme ad octoginta conflagrasse dicuntur; quorum in vnum trepida fuga sese abdiderant Bonzię mulieres ad sexaginta ex iis, quę stipi cogendæ ad instaurationem fani Daibud in regno Thematis religionis caussa dabant operam. Non defuit tamen luctuosa clade res pæne ridenda. Manibus mortuorum ad inferos primum, deinde ad beatas Amidę sedes, cum tempus fuerit, deducendis, Iizum nescio quem, ferali instrumento tridente præfecit Iaponica fabulositas. Huius Iizi delubro (quod in Meaco in primis colebatur) Bonzii me-

metuentes exitium, ſortibus coram ipſo iactis, quęſiere num illud inde amoueri expediret. D
cum reſponſum eſſet vtique amouendum, idque continuo, etenim loco imminere ſine
dubio flammas; antiſtites templi, & vniuerſa vicinitas magna cum veneratione ac cęre-
monia ſtatuam in Meacum ſuperius tranſtulere: cumque iam in tuto rem eſſe putarent,
ecce tibi conflato repente, vt dicebamus, ibidem incendio, ſimulacrum penitus deflagrauit.
Interea incluſus arce Cubus nihilomagis flecti, quoad Nubunanga, caſtellis circa ipſam ar-
cem quattuor excitatis, obſidione hominem premere, & operibus oppugnare conſtituit,
minis inſuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipſo in Dairis filium transferendæ. Quo
metu victus Cubus, poſitis tandem ferocibus animis, præſertim cum exſpectata dudum
auxilia non adeſſent, pacem expetiit: neque abnuit Nubunanga, quamquam longe ſupe
rior, & explorata pæne victoria. Scriptis itaq. conditionibus obſides dati: qui tamen quod
non primæ ſunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione manſurum; ſed hanc mo
ram interpoſitam, quoad auxilium à ſociis quandoque veniat: adeo gratia quæ Nubunan-
gæ à Cubo pro ſingularibus eius in ſe promeritis maxima debebatur (quæ humani eſt inge
nij prauitas) in odium vertit.

Nobis inter hoſce tumultus, quorum vix minimam partem hiſce litteris attigi, tametſi
rē Chriſtianam amplificare non licuit, tamen haud omnino ceſſatum eſt. ſiquidem & neo
phytos exanimatos metu ſolati ſumus, & multos inopia rerum omnium preſſos, conqui- E
ſitis eleemoſynis recreauimus, & plurimis rebus viciſſim eorum in nos fidem ac beneuo-
lentiam ſumus experti. Qua illi cura ſacrum inſtrumentum, & imagines, ne quid pate-
rentur iniuriæ, locis idoneis abdiderunt! Quanto ſtudio nos in eas arces & oppida certa-
tim inuitarunt, quæ maxime remota ab hiſce periculis videbatur! Quo ſenſu poſt ſedatos
tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati ſunt: cum quidem præ gaudio pleriq.
lacrymas non tenerent. Iam vero illa quoque res magno nobis fuit ſolatio, quod inter
ipſas armatorum cateruas multa militum vexilla ſalutari ſigno Crucis diſtincta conſpexi-
mus: in quibus Ioannes Naetondonus Tambæ regulus, idemque rei militaris laude inſi-
gnis, in ipſa galeæ criſta nomen IESV maioris formæ litteris aureis geſtabat inſcriptum;
cuius viri egregia pietas atque conſtantia ſilentio mihi prætereunda non eſt. Primum e-
nim ethnica matre, cum tu hic eſſes, ab hoſtibus interempta, anno deinde vertente à ſuis
monitus, vt mortuæ ritu Iaponico parentaret, ac Bonzijs de more munera mitteret, ille
vero ſeſe paratum inquit iuſta parenti perſoluere; quippe ſi minus illi quę ſua culpa euan
gelicæ lucis expers, è vita migrauerat, ſibi certe ac fratribus haud dubie profutura: Confe-
ſtim ergo pauperibus è regno Tambæ inuitatis (conuenere autem circiter mille) ante ipſa
arcis mœnia & largum epulum vniuerſis, & certam pecuniæ ſummam ſingulis præbuit;
Chriſtianas inferias ethnicis ingenti cum approbatione mirantibus. Idem, cum ipſo tu- F
multus initio duo millia lectiſſimorum militum ad vrbem Meacum adduxiſſet (quo maxi
me præſidio fretus Cubus arcem tueri decreuit) ſacramento rogatus Cubi nomine, verbis
ethnico ritu conceptis, quibus ni fidem præſtent Imperatori, vel Regi, Duces militesue, ſe-
ſe caputque ſuum æternis maniũ deorum ſupplicijs deuouent; negauit ille ſe falſos deos
fidei ſuæ teſtes adhibiturum, ſed vnum Deum rerum omnium conditorem; nec alio iure-
iurando obligari ſe paſſus eſt; eodemque die ſub veſperam venit ad templum Chriſtianis
dumtaxat militibus comitantibus: ibi cum aliquandiu precationi vacaſſet, pœnitentiæ Sa-
cramentum à me popoſcit ſupplex, & ſimul rationem ac viam confeſſionis bene atque or
dine peragendæ. Præceptiones igitur illi quaſdam tradidi Iaponica lingua conſcriptas,
quibus perlegendis, & notando ſiquid opus eſſet, totam eam noctem nulla capta quietis
parte conſumpſit, ac deinde peccata de more confeſſus, arcem introijt. Gerit autem ad aſ-
ſiduam mortis recordationem propalam è roſario maiuſculæ formæ caluariam, aliaq. eiuſ-
modi religionis inſignia præfefert eo clariore tum virtutis indicio, tum pietatis exemplo,
quod idem & in ipſo flore iuuentæ nunc eſt, & bellator egregius. Idem in illo Meacenſi
diſcrimine veritus templi noſtri direptionem: non modo milites ad eius cuſtodiam, ſed
etiam iumenta miſit ad ſupellectilem auehendam, & ſumma cura quotidie ex arce, quo lo-

A co res esset, per internuntios exquirebat: meque codicillis monebat identidem, vt ex ijs periculis Tambam effugerem ad suos, datis ad eos litteris vt me perinde ac semet ipsum acciperent. Rebus deinde vtcunque compositis, vt primum Nubunanga discessit, confestim salutandi caussa venit ad me, suaq. mecum assidue negocia communicare non desinit; ac præter insignem probitatem & fide tam docili est ingenio, vt Lusitanicas notas imitari bis terue dumtaxat aggressus, recentissimas ad me litteras dederit Lusitanico charactere cõscriptas. Præterea cum Bonziis, apud quos diuersatur, de religionis veritate concertat: refellitque mirum in modum eorum insanias. quin etiam suis militibus pium aliquem librum quotidie lectitat ipsemet, eosque ad Christianam fidem studiose adhortatur. In prædiis ac locis, quæ virtutis ac præmii nomine Cubus eidem attribuit, fanum est Massunogi nescio cuius, in primis totius Iaponis & ipso ornatu & genere structuræ visendum. id ille disturbare constituit, & ex ea materia in oppido suo Tamba templum exstruere ad populares suos Christiana religione imbuendos. & ego ob idipsũ, sedatis motibus hisce, mittere illuc Laurentium cogitabam. Frater ipsius natu maior, Guembadonus nomine iam triduo pergit nostris concionibus interesse, quæ ter, quaterue singulis diebus habentur. alij præterea è Ioannis familia uentitant, itemque Naitus Iosadonus ordinum ductor ex eadem regione, in Iexuena secta valde versatus. is, quindecim concionibus auditis, baptismũ efflagitat; sed eum ego, vt cæteros fere candidatos, ad finem vsque catechismi reieci. E B militibus Naetondoni diem extremum obijt neophytus, cui nomen erat Romano; huic ego morienti affui in tempore: eũdem extulimus publice magna hominum frequentia: siquidem funus à Christianis omnibus Meacensibus, & ab vniuersis commilitonibus nõ modo fidelibus, verum etiam ethnicis concelebratum est.

In Regno quoque Voaris, quamquam in summa operariorum inopia, feliciter admodum Christiana religio pullulat. Supplet autem doctoris vicem, egregia fide & caritate non ignotus tibi neophytus, Constantinus, cuius viri de landibus mira perferũtur ad me. Domi suæ oratorium ornauit, quo Christiani omnes philosophandi caussa conueniunt. in eo cœtu explicat ipse præcepta Decalogi, ex commentariis quæ habet apud se. mortuos etiam Christiano ritu sepulturæ mandat: baptizat infantes: ethnicis Euangelium prædicat: redarguit Bonzios: denique pusillum gregem pro viribus tuetur adeo, vt Voarenses Christiani vulgo Constantini discipuli nominentur. Conuertit etiam subinde (Spiritu Sancto adiuuante) ad CHRISTVM aliquos, è quibus nuper quosdam duxit ad nos eo animi candore, summissione, virtute viros, vt primitias spiritus in ijsdem facile agnoscas. ij, cum ad obeunda hebdomadæ sacrosanctæ solemnia amplius quatridui itinere per infesta latronibus loca Meacum venissent, templum ingressi, prostrauere sese illico ad aram, effusè C flentes, agentesque Domino gratias, quod se ad sacra illa officia incolumes perduxisset. Singulis ego piacularem globulum Roma transmissum donaui, quod illi munus perinde ac thesaurum quempiam ita simul & venerabundi, & læti accepere, vt vel eam vnam ob rẽ tanti fuisse labores itineris omnes, & omnia vitæ pericula dicerent. Constantino verò prębui etiam icunculas, & stanneas Cruces, Voarensibus diuidendas; itemque linteum in exsequias defunctorum. Hisce muniti præsidijs, & catechismo probe iterato, post festa Paschalia in patriam rediere, Meacensibus Christianis ad sex millia passuum officii caussa prosequentibus.

Venio ad res Cauachenses, quo in Regno complures item numerantur eximia fide ac probitate neophyti: cuius rei haud obscurum præbuit documentum Hector ille, qui ibidem ad te (si meministi) cum vxore ac liberis adiit. Cum enim adolescentem ethnicum nobilem ipsius curę concreditum, intemperanter agẽtem, amice obiurgasset, vt sunt iuuenes, diuites præsertim, aduersus monita contumacẽs & asperi, ita offensus est nequam ille, vt paulo post percussores ad interficiendũ Hectorẽ dæmonis instinctu summiserit; quos bonus Christi discipulus vt in se repente vidit irruẽtes, deuexa iã ætate vir, & inermis, apprehenso quem è ceruice gestabat globulo, IESV dulce nomen implorans, multis vulneribus crudeliter confossus occubuit. Eius vxorem quattuor cum filiolis Christianis cõquisitam

ſitam recepit illico in fidem ſuam Iquenda Sangadonus primarius vir è Mioxindoni fami- D
lia, eiuſque inopiam ac ſolitudinem in oppido Sanga ſuſtentat ſane quàm inſigni pietate
vir, & Chriſtianorum omnium quotquot in eo ſunt Regno, parens tutorque fidisſimus.
Huncarci Vacaianę præpoſitum, cæteroſque neophytos commorantes ibidē, ethnici tres
cum occidere ſtatuiſſent, arcemque hoſtibus prodere; conſcelerata eorum conſilia diuini-
tus patefacta ſunt in ipſo pæne articulo aggrediendi facinoris. itaque & Chriſtiani pericu-
lū euaſere, & infideles illi paulo poſt, Mioxindoni iuſſu cogitati ſceleris capite pœnas de-
dere, cuius euenti felicitas iure tribuenda videtur precibus meritiſque Sangadoni.

In eadem loca (vt ſcripſi ad te antea) Organtinus Italus cū Laurentio, & Matthęo pro-
fectus paulo ante natalem Domini diem ingenti Chriſtianorum lætitia acceptus eſt, cumq.
in ipſis natalitijs circiter quindecim ſacro fonte abluiſſet pleroſque è Mioxindoni domo;
redire parantem, Sangadonus vna cum reliquis Chriſtianis magno adhibito conatu, va-
riiſq. rationibus ad vſq. Paſchalia feſta retinuit. Interea quid actum ſit à noſtris, ex eiuſ-
dem Organtini epiſtola cognoſces, cuius pręcipua capita hoc loco mihi ſummatim addere
„ viſum eſt. Organtinus Brixianus, Ludouico Froio Meacum. Dominico die palmarum
„ cum Sangam vndique Cauachenſes neophyti conueniſſent amplius CC (nam per Qua-
„ drageſimę tē pus nonnulli ſe ad CHRISTVM adiunxerant) eo ipſo die magno omniū gau-
„ dio ſupplicantes inceſſimus; in Paſchate vero, ſacramentum confeſſionis obiere nonaginta E
„ quinque; Communionis autem ſeptuaginta. quo ne maior eſſet numerus, ſacerdotū ino-
„ pia factum eſt, ſolus enim eram, ſed in omnium animis vtique poſt illa myſteria liquido
„ vis gratiæ cœleſtis apparuit. deinde rurſum alternantibus choris, fidibuſque ſubinde canē-
„ tibus, agmine compoſito proceſſimus ad Crucem vſque magna turba ſpectante gentilium.
„ ea cæremonia peracta ego ſacrum ritu ſolenni peregi, concionem Laurentius habuit ingē-
„ ti auditorum tum approbatione, tum fructu; ac ne ſua corporibus quoq. refectio deeſſet,
„ quotquot aderant Chriſtiani Sangadonus omnes ibidem excepit admodum liberali conui
„ uio. Sic illi abierunt dies. Nunc ego Sacaium parabam excurrere, vt quibus neophytis San
„ gam venire non licuit, eorum ibi confeſſiones audirem. Vale. Sanga. Hactenus Organ-
tinus, qui quoniam Iaponijs iam nunc ſine interprete ipſe per ſe præbet aures, vel inde exi
ſtimabis quam breui quantum in huius linguæ cognitione profecerit.

Ego paucis hiſce diebus baptiſmatis fonte luſtraui Naitum Toſandonum, quem ſupra
dixeram concionibus frequentem adeſſe (is Thomam nouo nomine appellari ſe voluit)
deinde Guembadonum Ioannis Naëtondoni fratrem, qui hoc tempore in familiaribus
eſt Cubi, eritque vt ſpero, huic Meacenſi Eccleſię non paruo adiumento. acceſſit etiam
filius ipſius Guembadoni annos natus nouem, quorum alteri Iuliani, alteri Benedicti no
men indidimus. Is deinde Iulianus milites Cubi prætorianos, è quibus habet complures a- F
micitia ſibi coniunctos, cæpit paulatim ad noſtras conciones allicere: audiuntque libenter,
& capiunt quæ dicuntur, iamque nonnulli ſe ad CHRISTVM adiungere decreuerunt.

Organtinus, & Laurentius ante octo dies huc Sanga rediere, itaque Laurentium cele-
riter miſi Tambam, ad Euangelium promulgandum, vehementer id efflagitante Naëton-
dono.

In Regno Iquendæ vnus dumtaxat eſt Chriſtianus, ſed mirum in modum ſtudioſus fi-
dei propagandæ. Huius adhortatione permotus vnus è triumuiris Regno adminiſtrando,
venit hodie cum aliquot è ſuis ad me, audiendi Euangelii cauſſa; quod hiſce militibus la-
bore & diligentia maxima ab horis meridianis ad veſperam vſque ſine intermiſſione expli
catur ac traditur. Ex iis multi iam è catechiſmo cum alia, tum ipſas precatiunculas chiro-
grapho ſuo deſcriptas, admodum facile memoriter hauſere. Sane quam optatum fuerat no
bis, in Iquendæ regionem inſerre verbum Dei: gens enim eſt acri in primis ingenio, nec
dum nobis ad eam adſpirare licuerat.

Sed paginæ iam nimis multæ procedunt. itaque modum epiſtolæ faciam, ſi quædam ad
huc de Nubananga ſubiunxero. Præter Frenoiamenſem, (quam ille Rex, vt antea ad te
ſcripſi, funditus euertit) aliæ ſunt etiā Bonziorum Academiæ. in ijs & longa ſexcentorū

anno-

A annorũ pace,& varijs opibus ad omnes deliciarũ vſus eo cõgeſtis, in primis clara celebriſq. fuit ea, quã patrio nomine Facuſangin appellant. Multa viſebantur ibi cœnobia Bonziorum, & ſeparatæ præterea ipſorum ædes numero mille quam ornatisſimę,cõmodisſimęq. In horum quoque Bonziorum perniciem intentus iamdiu Nubunanga, ſuſtinebat tamẽ ſe, dum aliqua ſe offerret cauſſa probabilis. Ea vt apparuit, quippe prẹda quam è regno Voaris quidam ex hoſtibus eius abegerat,apud hoſce Bonzios depoſita & cuſtodita; enimuero ille nihil cunctandum ratus, poſt factas cum Cubo inducias, confeſtim cum exercitu venit illuc:multiſque incenſis ędificiis,& cuncta illa Bonziorum gaza direpta, egregie ſuas iniurias vltus eſt. Ac vide quam non disſimulanter factis dictiſque Iaponicæ ſuperſtitioni,eiuſdemque cuſtodibus bellum indixerit. Xinguen eſt Rex Cainochuni, qui patre in exſilium pulſo per vim, fratre autem natu maximo in cuſtodiam incluſo,regnum inuaſit; inſano deorum cultui vſque adeo addictus, vt poſt aditam regni poſſeſsionem, barba & capillo poſito, ſe in Bonziorum ordinem adſcribi voluerit: nec ſolum eo habitu, & ſtola ornatus incedit, ſed etiam ter quotidie ſacris operatur, ſexcentos ad eam rẽ ſecum trahens Bonzios. Is per cauſſam inſtaurandæ Frenoiamæ, & dirutæ Quanonis templa reficiendi coacto exercitu, & locis aliquot dolo magis & fraude quam ui aperta occupatis, antiſtitem ſe, & aſſertorem profitetur auitæ religionis: & ſibi iactat eſſe propoſitum, in ea tuenda

B colendaque vincere Xacam ipſum, fama ſanctimoniæ celeberrimum. Idem cũ ante aliquot menſes dediſſet ad Nubunangam litteras cum arroganti inſcriptione, Tendaino, Taxu, Xamon, Xinguen, hoc eſt ſummus in domicilio Regum, religionumque Xinguen; viciſsim illi reſpondit hic alter cum horrendo plane ſui nominis titulo: Dairoquu, tennomauon, Nubunãga: id eſt, Nubunãga domitor dæmonũ, hoſtis oppugnatorq. ſectarũ. Nec ſane falſo: pergit enim diabolicos hoſce ritus, & nefaria ſacra, & omina, quibus Iaponij mirũ in modũ ducuntur, & ſacrificulos omnes non modo palam irridere atq. contemnere, ſed etiã deteſtari, & omni conatu delere: vt non immerito ab hiſce neophytis flagellum diuinæ iuſtitiæ nominetur. nec deſunt qui eundem (licet nondum id aperte præſeferat) intimis tamen ſenſibus eſſe Chriſtianum exiſtiment. Quæ cum ita ſint, pro certo putarat Iaponicũ vulgus, Nubunangam religionis tam multis locis tam grauiter violatæ, breui pœnas daturum. Nunc vero contra, cum videant omnia illi è ſententia cedere, fierique potentiorem in dies; valde offendi cæpere in ſuis diis, & conceptam à pueris opinionem de ipſorum numine ac maieſtate paulatim deponere: quæ res minime aliena noſtris rationibus videbatur, atque vtinam percrebreſcat.

Hæc ego, Pater optime (quominus œconomiam in ſcribendo requiras) ex interuallis ad te fere noctu exarabam, erepto è ſummis occupationibus tempore. Si quid proinde acciderit litteris dignum, non deero veſtris omnium deſideriis. Vos interim iſtic valete, noſtramque imbecillitatem veſtris holocauſtis, pijſq. ſupplicationibus fulcire quotidie

C pergite. Meaco. XV. Cal. Iulias. M D L X X I I I.

Selectarum Epiſtolarum ex India Finis.

DE

DE QVINQVAGINTA
DVOBVS E SOCIETATE IESV,
DVM IN BRASILIAM NAVIGANT,
PRO CATHOLICA FIDE
INTERFECTIS,

EPISTOLÆ DVÆ.

A

PETRI DIAZII AD LEONEM HENRICIVM Prouinciæ Lusitanæ pro Societate IESV præpositum.

XPONAM his litteris felicem exitum Ignatij Azebedij Brasiliæ Præpositi Prouincialis, & comitum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdē Brasiliæ prouinciæ pro Lusitaniæ Rege
B præfecto, classe nauium septem, Olisipone profecti, octauo die Materiam hanc insulam prospera nauigatione tenuimus. Nouem circiter & sexaginta in vniuersum è Societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quæ S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andradio multisque alijs è nostrorū numero vehebatur Ignatius. Francisco autē Castrio cū fratribus duobus, & pueris orphanis, Ioannis Fernandi obtigerat nauis. Me Socijs cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum nauis exceperat. Et quoniam certis de caussis in hoc Materiæ portu aliquandiu subsistere decreuerat Aloysius; vectores & nautæ S. Iacobi, quòd multa negotia haberent in Palma ex Canarijs, seu Fortunatis insulis vna, magnopere efflagitarunt, vti sibi liceret præire: se expeditis mature negotijs, aduenienti reliquæ classi præsto futuros. Atque initio quidem recusabat Ignatius, in tanto maris & piratarum discrimine à cæteris digredi periculosum ratus: verum deinde victus precibus, abeundi veniam ab Aloysio petijt: qua impetrata, quasi diuinaret ea quæ postea consecuta sunt, pridie eius diei qui Apostolorum Principi sacer est, Sacramento Confessionis & Communionis præmuniendos curauit omnes, & simul diuisit ijs Agni cælestis cereas imagines aliquot, à summo Pontifice consecratas, & alia quædam religiosa munuscula, quæ ex vrbe Roma secum attulerat.

C Hisce peractis, soluēre pridie Kalen. Iulij vento secundo, qui tamen eos in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iulias, allatum huc est, Iacobum Soriam maritimæ rei pro Nauarræ Regina præpositum (is Caluini sectator egregius, capitales inimicitias cum Papistis, sic enim Catholicos per ludibriū hæretici appellant, exercere sese palam profitetur, ac prædicat) stare cum nauibus circiter septem in portu ad quinque leucas hinc sito, cui à Sancta Cruce nomen est. Perturbauit is nuntius vehementer omnium animos, statimque Aloysius, oppidique præfectus cum populo vniuerso ad pugnam comparauere sese. Itaque Sabbati luce quæ consecuta est, cum se Iacobus Soria in conspectum nostrum dedisset, occurrentibus sibi Catholicis, qui probe instructa militibus tormentisque nauigia decem eduxerant, perterritus cessit, fugaque sibi consuluit. Hostem fugasse contenti nostri postridie reuertuntur: ille vero hoc perfunctus periculo, Canarias petijt, ac die Iouis insequenti ad aspectum vsque Palmæ Insulæ, & onerariæ nostræ, quæ portum capere nunquam potuerat vento destituta, sane feliciter est prouectus. eo autem ipso die Ignatius mane cum cæteris fratribus ad Tertiæ cohortis (id loco nomen) vicum a portu leucas quinque circiter, scapha contenderat eo consilio, vt si daretur facultas, ad portum terrestri itinere perueniret: sed cum res exitum non haberet,

in nauim se denuo recipere sunt coacti. Vt vel ex hoc satis appareat, expetendum id genus D
mortis paratum illis fuisse diuinitus: eoque magis, quòd iter illud leucarum octoginta, vix
diebus quindecim ab ipsis emensum, addo naui minime impedita, vento etiã initio (vt di-
ximus) valde secũdo; id iter totũ nauibus quinque (& quidem earũ nonnullis admodum
onustis) non plus triduo ab Iacobo Soria decursum est. Postridie nostri eadẽ malacia no-
uem fere millia passuum à littore detenti, vbi aduentantes Caluinianos aspiciunt, paucis
dispositis tormentis ad defensionem extemplo parare sese: Ignatius autem sumpta MA-
RIAE Virginis imagine, quam Roma secum extulerat, prout res & tempus postulabat,
ad officium, atque ad pietatem cunctos hortari. Interea vnum è nauigijs hostes ad no-
stram onerariam applicant, in eamque tres primo, in ijs nauclerus magna apud eos existi-
matione, transiliunt. atque ij quidem statim à Lusitanis interfecti: sed maiore deinde
hostium irrumpente numero, diutiùs obsisti non potuit. Tum Iacobus Soria, vbi co-
gnouit nostræ Societatis homines ibi versari, omnes ad vnum occidi imperauit, vocife-
ratus: interfice, interfice, quoniam ad praua dogmata disseminanda Brasiliam petunt. In eo-
rum numero, qui onerariam occupauerant, erat Iacobi cognatus quidam: qui cum vitam
aliquot Catholicis promisisset, id iussit Iacobo renuntiari. quæsiuit ille, cunctine presby-
teri (sic enim nostros vocabat) essent interempti: cum interemptos esse responsum fuisset,
tum ab alijs manus abstineri non vetuit. quo facto sane præclare suum in nos odium ex- E
prompsit, præsertim quòd paucis ante diebus, intercepto nauigio, quo Franciscani con-
cionatores duo, totidemque seculares, vt appellant, sacerdotes in Lusitaniam vehebantur,
eorum nulli necem intulit: nactus deinde nostros magna ex parte adolescentulos tyro-
nesque, nulli pepercit omnino. Mactatus est autem omnium primus Ignatius, quem
obuiam hostibus prodeuntem elata manibus ea quam dicebamus imagine, magnoque ani-
mo profitentem sese cum suis esse Catholicum, lanceæ tribus ictibus confoderunt, & sa-
cram imaginem extorquere frustra conati sunt. tum Didacus Andradius in amplexum
ruit Ignatij: atque ita coniuncti simul ambo confecti vulneribus præcipitantur in mare
vna cum ipsa imagine, quæ de Ignatij manibus nunquam exciderat. Inde tabulata onerariæ
subeunt, quo Ignatius in eo tumultu fratres octo & triginta (tot enim erant cum ex hoc
portu profecuti) condiderat: binosque, ac ternos ordine deinceps eductos ad nauis margi-
nem, ac talaribus tunicis, quamquam exigui admodum pretij, exutos, adacto bis terue sin-
gulis in viscera pugione, semianimes è naui deturbant: quorundam etiam præcidunt bra-
chia, vt omnem prorsus euadendi spem ijs adimant. Atque hunc exitum felix comitatus il-
le sortitus est. Postea quæsitum de trium illorum cæde, qui ex hostium classe in onera-
riam primi transcenderant. Eius auctores cædis, onerariæ gubernatorem cum admini-
stris duobus, ad se perduci furore percitus iubet Soria. ibi, ipso non solum imperante, sed F
etiam inspectante, viuentium pectora dissecantur, & extracta crudeliter intestina deijciun-
tur in pelagus. Iam vero hanc immanitatem Caluiniani illo etiam scelere cumulant. in
onerariam reuertuntur, sacrosanctum caput vnius ex vndecim Virginum millibus, quod
solatium neophytorum Ignatius in Brasiliam afferebat, è carchesij fune contumeliose
nefarieque suspendunt: deinde arreptam aliam Virginis Deiparæ effigiem, egregio perfe-
ctam opere, quam item Roma Ignatius auexerat, cum sacris alijs imaginibus permul-
tis, in angulo nauis per ludibrium collocant: in easque vt in scopum sicas eiaculari la-
sciuientes incipiunt. Rosaria vero benedicta, ac sanctorum reliquias, librosque de religio-
ne, & alia scripta quædam ad Brasiliæ prouinciæ rem magnopere pertinentia, vt sibi minus
vtilia, vel superuacanea potius, alto mandarunt. Huius rei gestæ seriem totius à Lusitanis
duobus accepimus, qui spectatores affuerunt, cum per eos dies à Caluinianis captiui deti-
nerentur. Qui è nostris occisi sunt, æque nouitij ac veterani, præclaris erant adiumentis
rerum gerendarum instructi: itaque ad rem Christianam promouendam valde habeban-
tur idonei.

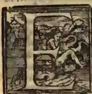
Obstupesco sane, mecum ipse considerans mutationes migrationesque nostrorũ è naui
in nauem Olisipone primum, deinde in hac insula Materia: vt felix ille manipulus, sicuti
Gedeo-

A Gedeonis quondam milites, pæne viritim à Domino lecti fuisse videantur. Me in S. Iacobi nauem imponere, ipse apud Aloysium præfectum remanere Ignatius iam prope decreuerat, sed mutauit deinde consilium: partim vt equidem existimo, ne laborem atque periculum subterfugere voluisse videretur; partim etiam quòd ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui sumus nunc è Societate ad triginta. Cæptũ iter numinis fiducia persequi certum est: vtrum eodem euentu, nescimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehementer expetere, nobisque tendere insidias. Sed iam instat hora profectionis, itaque finem scribendi facio, meque & comites tuis cæterorumque sacrificijs ac deprecationi commendo. Ex insula Materia xv. Kalend. Septemb. M. D. L X X.

FRANCISCI HENRICI Præpositi Domus Olisiponensis ad socios, Romam.

B

XITVM Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouistis, vt credimus; qui Brasiliam vna cum Aloysio regio Præfecto petentes, vt in ea prouincia, rei Christianæ procurandæ caussa, more nostro collegia instituerent, in itinere à Caluinianis oppressi, vitam in professione fidei Catholicæ profuderunt. Nũc aliorum XIV qui anno post, in eadem caussa parem præstiterunt animi fortitudinem (ad septuaginta enim è nostris Olisipone discesserant plures in naues impositi) persequemur eo ipso

C ordine, quo rem totam alter duorum qui Dei benignitate superfuero, nobis exposuit.

Post obitum Ignatij, cum Lusitanicæ naues è Materia insula cursu in Brasiliam directo soluissent; aliæ alium euentum sortitæ sunt: ea vero, qua Petrus Diazius cum Socijs aliquot vehebatur, ad Cubæ insulæ portum, cui à sancto Iacobo nomen est, fluctibus & procellis adeo labefactata peruenit; vt eam relinquere plane sibi necessarium duxerint. Sed cum alia esset ibi nulla, ad Abanam eiusdem insulæ portum, in Orientem procedere statuunt; ac tridui primum iter emensi pedibus; & quidem excalceatis, imbre denso atque perpetuo, via teterrima; difficultatibus præterea vt in eiusmodi regione, maximis; exiguo & aperto sese commisere nauigio, ventis pluuiæque adeo expositi, vt non commeatus modo corrũperetur humore nimio, sed & ipsa quibus erant induti vestimenta pæne putrescerent Eo nauigio quattuor & septuaginta leucas Abanã vsque prouecti, maioris formæ naui in eo portu cõducta, Augusto mense denique ad insulas Tertias, Aloysium regiũ Præfectũ, & è nostra Societate Franciscum Castriũ, & quinque fratres qui antecesserant, assequũtur. Hic Aloysius, nauali turba vehemẽtius imminuta, quod & ex oneraria ipsius, in tã difficili ac diuturna mensiũ quindecim nauigatione viri sexaginta perierant, & ad Antillas multi substiterant; multi etiam laboribus periculisque defatigati, mutato consilio in Lusitaniam inde reuerterant; cum superesset vectorum & nautarum vix quod in vnam satis es-

reditu, & nobili in primis arce multarit. quo ille tam insigni accepto incommodo, tantum abest, vt quicquam idcirco de suscepta in nos beneuolentia, studioque remitteret; vt etiam palam dictitaret venientibus ad se consolandi gratia principibus, præclare vero secum actum esse, cui nostra caussa in tantam calamitatem incidere contigisset: atque adeo, quo illustrior esset amor ipsius erga nos, quamquam tanta facta & rei familiaris, & dignitatis imminutione; tamen diligentius etiam quàm antea, vbicunque opus foret, nobis omni ope curaque affuturum. Interim ex altera parte Nichioxines, & cæteri Bonziorum antistites, oppressa innocentia impune volitare; nobis ferrum, flammamque minitari; de templo nostro funditus euertendo, ferendoque ibidem sale per ignominiam perduellibus constitutam, in suis cœtibus multa iactare; nec tamen cessit illis ea res è sententia: nam & Nubunanga, Cubusque nos nulla nostra culpa aut domo, aut ex vrbe pelli passi non sunt; & machinationis eius artifex Nichioxines, iusto Dei iudicio compluribus eiusdem flagitiis ac facinoribus patefactis, haud ita multo post à Nubunanga multis verbis male acceptus, & omni dignitate spoliatus est: & anno vertente Vatandonus cum ad Nubunangam, qui tum forte Meacum redierat, sordidatus venisset; Diuino prorsus beneficio, amicorũ deprecationibus ad caussam dicendam admissus, tantam suæ cladis misericordiam exciuit, vt illum Rex, viri meritis & probitate perspecta, in pristinum gratiæ locum restituerit, & insuper dena aureorum millia ad viginti quibus antea fruebatur, addiderit. D E

Iam, qui apud alios caussam nostram tam diligenter agere solitus fuerit, qui ad potentissimos Reges aditum nobis tam studiose munierit, qui denique pro nobis fortunarum & capitis discrimen adierit; ineptum arbitror explicare; quam benigne, quamque honorifice nos accipere consueuerit ipse venientes ad se vel Meaci valde remoto à nobis loco; vel in suis extra vrbem oppidis, aut arcibus habitantem. Qua ille cura cauebat excepti s hospitio, ne quid nobis omnino deesset! quam familiariter nos in ipsis ædiũ penetralibus, quò paucissimis è familia patebat introitus, vna cum vxore, liberisque adhibebat ad mensam! quoties, rei Christianę caussa iter habentibus per infesta latronibus loca nobis equos & corporis custodes attribuit! quam sæpe xenia misit humanissime! quam suauiter si quid vicissim ad illum nos allatum ex Europa, vel ex India mitteremus, quod Nubunangæ, vel Cubo gratum fore intelligeret, remissum idipsum ad nos, monuit vt illis potius opportuno tempore largiremur! Neque vero nobis fauebat ille tantummodo: sed etiã Christianam rem tantò erat ardore cõplexus, vt de Diuinæ legis pręstantia, de sempiternis post mortem pręmijs atque supplicijs, de virtutibus Christianis in cœtibus principum sereret ipsemet ex occasione sermones. Quinetiam multos, dum esset Meaci, per caussam inspiciẽ di horologij, ignotæ in his regionibus machinæ, domum nostram adductos, eadem opera sacris concionibus admouebat; atque vbi peroratum esset, summã totius doctrinę iterabat ipsemet, præcipuis locis insistens, & Bonziorum fraudes & errata redarguens. F

Iam vero neophytorum, quos omnes fratrum numerabat loco, defensionem ac patrocinium quam ex animo suscepisset; cum alijs plurimis rebus ostendit, quas ego, ne lõgior sim, consulto prætereo; tum vero insigni quodam pietatis & iustitiæ documento. id fuit eiusmodi. Vetula quædam erat de grege neophytorum, Dominica nomine, cuius filius in tẽplo nostro ministrare consueuerat. hanc ethnicus nescio quis potẽs cũ de quarundã ędiũ possessione deturbare per vim & iniuriam conaretur; confugit illa supplex ad Vatandoni fidem, cuius deinde beneficio quicquid cupiebat, obtinuit. sed prima luce ad eum profecta, dum exspectat ad fores, pueri quidam è Vatandoni familia, rosarium, quod de more muliercula percurrebat, interea per ludibrium, vt fit, vellicare; stanneam icunculã è rosario pendentẽ abripere. tum illa indignari, & impietatẽ facti muliebriter accusare. contra pueri quo magis irritatam videt, eo instare acrius, & illudere. cum strepitus inualesceret; exaudit è cubiculo Vatandonus fœminam quiritantem. quærit continuo, quid sit rei. proteruitate puerorum cognita, iubet ex ijs tres protinus comprehendi, seuere admodum increpans declaraturum se, quantopere velit Christianos omnes ab omni contumelia tutos, domi

suæ

A suæ præsertim. cumque dubium esset nemini, quin grauiter esset in eos animaduersurus, mulierculæ primum pro illorum salute deprecari: cum nihil ipsa proficeret; monitus ego statim ad eum mitto Laurentium: qui cum nihilo magis hominem placare potuisset; ego ipse denique ad illum accessi: multisque rationibus iracundiam mitigare conatus sum. sed nec vetulæ preces, nec Laurétii legatio, nec nostra contentio flectere animũ hominis valuerunt, quominus vnum ex, ijs quippe notiore petulantia adolescentulũ, in arcem suam ab vrbe amandatum, capite plecteret. tantam ille venerationem rerum diuinarum, tantum cultum religionis imbiberat. Denique, vt finem faciam, Christianos omnes omnibus minimis maximisque rebus fouebat, sicuti liberos indulgentissimus parens. Miretur fortasse quispiam, quæ res catechumenum eo pietatis ardorisque prouexerit. Primum, vt ego quidem arbitror, insita illi constantia, & bonitas tam insignis, vt fortes viri permulti relicto vberiore stipendio, ad ipsius ductum & imperium sese vltro conferrent: deinde, ac multo etiam magis, frequens auditio, & cogitatio verbi Dei, cui quoties per bellicas aliasque grauissimas occupationes licebat, aures dabat quam studiosissime. captus erat quippe vehementer honesti pulchritudine, & Christianæ fidei veritatem & excellentiam magis admirabatur in dies. & sane, cum primum ei Laurentius æternitatem animæ, & varias ac multiplices eiusdem vires exposuit; stupore propemodum attonitus Vatandonus, qui ad eam diem in hæresi fuisset Ienxuanorum, qui nihil omnino post mortem superesse opinantur; palam exclamauit: se tum demum ex quo ea didicisset, hominem sibi videri: antea quidem in tantis errorum tenebris, infra ipsas pecudes iacuisse miserrimum. atque etiam Tacacuquim (id arci nomen) eundem Laurentium ad se magnis precibus euocauerat, quo commodius catechismo vacaret: eoque probe peracto; Christianæ militiæ obligare sese baptismi sacramento decreuerat. sed hæc parantem, & assidue meditantem oppressit mors illi immatura, Christianis omnibus luctuosa; quem tibi casum exponam, vt potero.

B

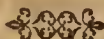
Iquenda est regio finitima ditioni Vatãdoni: quam regionem bellicosi admodum incolunt populi. in eius limite cum Vatandonus castella duo excitasset; non tulit factum Iquendæ regulus. exercitu repente coacto, primum omnium præmia pronuntiauit aureos annuos MD siquis ad se caput Vatandoni retulisset: deinde vero postridie ad vnius è castellis oppugnationem tetendit infestus. Quod vbi sensit præfectus præsidij Darius Tacaiama, citato equo misit protinus nuntium ad Vatandonum in arce vicina Tacacuqui morantem. is cognita re, quas habebat eo tempore copias, præcipiti agmine ducit obuiam hostibus. ducenti eius latera stipabant lectissimi viri: cum his intrepidus antecessit, reliquos opinione sua pauciores (haud plus quingenti fuere) cum filio subsequi iussit. C Hostis comperta paucitate nostrorum, veritus ne si Vatandonus idipsum resciret; omissa pugna se in castella reciperet; maiorem partem exercitus iubet occulte considere ad montis radices: cæteris imperat, Vatandonum ad certamen eliciant. Vt propius ventum est; Vatandonus puniceo insignis galero quem dono à Lusitanis acceperat, ardens cupiditate pugnandi, nõ exspectato subsidio, cum sua cohorte dumtaxat, ex equo desiliens (neque enim equites in Iapone pugnare mos est) sese in aduersos ferociter intulit, neque ante prouidit insidias, quam consurgente vndique multitudine circumfusus est. Pugnatum vtrinque acriter: quoad Vatandonum multis acceptis vulneribus egregie dimicantem obtruncauit ex hostibus quidam, cũ quo gradum forte contulerat; verũ is quoq. letaliter saucius, dũ certa præmij spe caput asportat, paucis confectis passibus moribundus occubuit. reliqui stipatores Vatandoni ex præcipua nobilitate ad vnũ omnes cæsi. Qui erant in subsidiis, cũ se longe impares cernerẽt, fuga repẽte dilapsi. Vatandoni filius in arcẽ Tacacuquim cũ admodum paucis cõfugit. hostes victoria vsi, vastatis agris, villis incensis ad arcẽ castra posuere. ego, quo die male pugnatum est, eram in insula Sanga ijs ipsis locis ita propinqua, vti fragorem tormentorum exaudirem. Sed nihil tale suspicanti mihi tristis adest repente nũtius, Vatandonum cæsum esse cum suis. id vbi Meaci cognitum est, Organtinus Italus, &

Laurentius Iaponius Bonziorum insolentiam veriti, neophytorum hortatu omnem apparatum sacrorum in tutum asportandum curarunt. ego nequid aduersarij contra Christianam rem audacius molirentur; quo ipso die hæc scripsi, mane Laurentium ad Nubunangam, & amicos ipsius cum muneribus miseram. omnino turbulentæ erant res: multi circumquaque inimici: neophytorum grex metu ac mœrore perculsus. auxerat inuidiam obitus ipse Vatandoni, & rumor improborum scelere dissipatus, omnes quicunque nos fo ueant, tandem iratis Dijs funditus interire. Nos in tanta solitudine periculisque vna scilicet fiducia bonitatis Diuinæ sustentat: quam quo magis magisque demereamur in dies; tuas pater optime, fratrumque nostrorum omnium pias pro nobis deprecationes, & sacrificia vehementer expetimus. Meaco. IV. Cal. Octob. MDLXXI. D

E

EIVSDEM AD ANTONIVM QVADRIVM in Indiam.

VANTA esset rerum perturbatio, qui Christianorum dolor ex obitu Vatandoni dynastæ, uiri fortissimi nostrique amicissimi; nuper ad te fuse perscripsimus. Ex eo die, insperata quædam, eademque cum ad muniendam Euangelio viam, tum ad leuandum mœrorem nostrum in primis accommodata exstitere. quos ego euentus hac epistola persequar.

Quod ipsemet nosti iampridem, Frenoiana excelsus in primis est mons, nouem circiter millibus passuum ab vrbe Meaco situs ad orientem. In eo monte Rex quidam Iaponis, patriæ superstitioni apprime deditus, ante annos octingentos templa construxit ad tria millia & octingenta, ædibus adiunctis dumtaxat in vsum Bonziorum, qui legum ac disciplinarum in studio versarentur. quod vt sine vlla interpellatione quàm commodissime facerent; non modo turbas, ac strepitus omnes agricolarum inde remouit; sed etiam vicos duos vnde omnia necessaria peterent, ad montis radices ædificauit, superum inferumque Sacomotum (id locis nomen) iisdemque Bonzijs insuper, tertiã fere partem vectigalium Regni Vomensis attribuit. Quod opus ab illo Rege fundatum, posteri eo impensius adiuuerunt; quod vniuersæ Academiæ summo cum imperio præponi solitus est aliquis vel ex filijs regis, vel quam arctissima certe cum rege affinitate coniunctus. Itaque in tantam amplitudinem excreuerat olim Academia, tantumque illi honoris, & auctoritatis accesserat, non solum vt Meacensis omnis iurisdictio illorum hominum arbitrio regeretur, sed etiam vt omnes ferme Iaponicarum superstitionum interpretes, duces que sectarum, inde tamquã ex perenni fonte, vel seminario quodam existerent. sed imminuta paulatim regia potestate, rebusque (vt fit) bellorum iniuria ac vetustate labentibus, F

ingens

A ingens ille templorum numerus quæ sexdecim dispersa conuallibus, antea visebantur, ad octingenta vel paulo amplius rediit. ac simul Bonziorum illa qualiscunque disciplina sensim ita soluta est; vt omni abiecto pudore sese turpissimis voluptatibus flagitiisque dediderint; atque ad armorum vsum ac latrocinia studio doctrinæ religionisque conuerso, cũ alia multa per vim nefasque patrarint; tum vero annis ab hinc septem & triginta Meacum vrbem, ingenti facta hominum cæde pæne totam incenderint. Verum iusto Dei iudicio, cum præsertim allatum ad se CHRISTI Euangelium obstinata respuerent mente; cõtigit anno superiore, vt graui bello inter Nechiensis Regem, & Nubunangam exorto; illius copias Bonzij tecto & commeatibus iuuerint; Nubunangam vero præter cæteras iniurias etiam transitu prohibuerint. Qua re ille maiorem in modum offensus fremensq; pactis cum hoste induciis, in regnum Voaris rediit; ac primum Bonzios eius regionis Icoxos (qui dicuntur) castellis omnibus exuit; & quotquot viuos vel ex ipsis, vel etiam ex eorum popularibus capere potuit, omnes cruci suffixit: deinde aucto exercitu, victricia signa repente ad Frenoiamam, ira stimulante conuertit. Tum primum temerarios Academicos, & omnia sibi secunda pollicitos, verus belli terror inuasit, pœnituitque lacessiti Nubunangæ; cumque se viribus longe inferiores cernerent; missis legatis, magno primũ auri

B pondere, deinde loci religione, metuque numinum placare conati sunt Regem: quibus ille cum respondisset; nec se pecuniæ cupidum, sed vindicem scelerum, & vltorem iniuriarũ adesse: nec inanium Deorum vlla terreri formidine; tum illi vt in re trepida, contra hostium impetus omni ratione se comparant. Erat in ipso montis vertice templum Quanoni dicatum, quem deum vel dæmonem potius miro cultu veneratur Iapone toto cœca gentilitas, plurimiq. mortales votiua peregrinatione suscepta eodem assidue confluebãt, quod persuasum haberent ab illo Deo longioris vitæ spatia, bonam valetudinem, diuitias impetrari. Frenoiamani vero Bonzij sacra quotannis eidem ac ludos ingẽti apparatu sumptuque persoluere soliti sunt, quibus continuo in vrbe Meaco Gibonis solennia succedebant eo pompæ ordine, hominum frequentia, commentis artificum, vt satis appareat æmulum diuinæ gloriæ Sathanam, in iis locis, anniuersariam apud nos corporis CHRISTI celebritatem effingere voluisse. In illud igitur montis cacumen & Bonzij, & è proximis pagis promiscua turba sese recipiunt: stationibusque dispositis, hostem ex eo loco prohibere constituunt. At Nubunanga Sacomoto & Catata vicis cum incolarum internecione incensis euersisque, montem ipsum Frenoiamam, ne quis è numero Bonziorum elaberetur, corona circundedit. deinde instructum exercitum in eos aduerso cliuo submisit: restitere aliquamdiu è superiore loco Bonzij: vrgente dein multitudine hostium, effra-

C ctisque claustris, & superata munitione trucidati fere omnes: ac simul, iniectis maximo ac nobilissimo templo facibus, ea tota moles horribili prorsus incendio conflagrauit: atque id ipso die festo Michaëlis Archangeli, III. Cal. Octobris: vt ad hostes CHRISTI delendos, tollendaque prorsus illa nequitiæ cubilia, & scelerum officinam, princeps militiæ cœlestis præsenti ope affuisse videatur. Postridie vero, qui dies fuit natalis Beati Hieronymi, Nubunanga circummisso milite, latitantes ferarum instar Bonzios qui prælio superfuerant, protractos è dumetis aut specubus interfici iubet. Hæc domus eorum direptæ, fana plus CD cum omni sacrorum instrumento pariter concremata, ingens omnibus circa nationibus terror incussus. Meacum dein Octobri mense ineunte victor Nubunanga se contulit. Hic ego & Organtinus ad eum officij caussa cum adijssemus; non modo comiter ambos accepit; verum etiam (quod vix credat quispiam) sese in nos peramanter effudit. Quod superest, te Pater etiam atque etiam obtestamur, vt nos totumque Iaponicum gregem hunc tuis & sociorum pijs deprecationibus & sacrificijs adiuuare ne desinas. Meaci. Natali die Sancti Francisci. MOLXXI.

Scriptis iamdiu litteris necdum datis, alia quædam interim euenere; quæ ego ad Diuinę iustitiæ ac prouidentiæ fidem gloriamque deesse nolui, quin adscriberem.

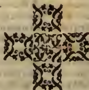
Germani duo fratres erant in vrbe Meaco, tum genere, tum diuitijs clari: ijdemque Xacæ cultores egregij. quorum vterque sese religioni Christianæ in primis acrem aduersariũ

assidue præbuit, ijdemque superioribus annis antesignani fuere factionis eius, cuius scelere nostri Meaco semel iterumq. per summam iniuriam exacti sunt. Anno deinde post fere sexto, cum ego Vatandoni opera ac studio restitutus ad Cubum salutandi caussa de more venissem, die quodam accidit vt ex his fratribus natu maior adesset, nomine Taquenus Vchisamidonus. Is, quo erat in nomen Christianum odio ac rabie, non potuit sese continere, quominus coram ipso Cubo, me sociosque maledictis incesseret; nobisque cũ alias calumnias, tum præsertim esum humanæ carnis obijceret; quæ tamen crimina ab iracundia ac furore profecta, apud Cubum cæterosque qui aderant, minime valuerunt. Idem nuper, Euangelij progressum, & collabentem Deorum suorum existimationem incredibili quodam animi dolore cum cerneret; fretus tum suis opibus, tum gratia principum, nouam Xacæ sectam condere aggressus est. iamque repudiata coniuge, mentoque & capite raso, Bonziorum habitum & cultum induerat; cum ad illum adiungere se dæmonis instinctu cæpere complures: quibus ille magno sumptu amplum cœnobium extruebat (numerus enim discipulorum ad CD ascenderat) concionibusque pæne quotidianis populum contra Christiana sacra legesque miris artibus incitabat. sed cum illum tantis debita sceleribus vltio Diuina maneret; accidit aliquando vt intemperantia linguæ prouectus præsente Cubo Nubunangam Regem dictis amaris haud obscure perstringeret, affirmans illum iam ad summum potentię culmem euectum, diutius in eo fastigio stare non posse quin rueret, vel certe quasi matura vel potius vieta ex arbore bacca decideret. quibus temere iactis; non defuere confestim, qui ad Nubunangam cuncta deferrent. quibus ille auditis, vniuerso Bonziorum generi multis iam ante nominibus infensus, vt diximus, adeo excanduit; vt in regnum suum Voaris Meaco decedens, comprehensum nouum hæresiarcham, & equo impositum, quamuis magnopere deprecante Cubo alijsque proceribus; quindecim à Meaco leucis in ipso itinere securi pertusserit. ad hæc, liberi, euersis & solo æquatis domibus eorum, & cœnobio nuper ædificari cœpto, in exsilium acti sunt. triduo autem post (quod mirandum est magis) frater ipsius æque acerbus CHRISTI inimicus, in vrbe Sacaio infixa pedi spina dolore confectus, ac miserabili genere leti defunctus est: vt in vtroque euidenti significatione cœlestis iræ vindicta satis appareat.

D E

Franciscus Capralis ad nostrorum lustranda in his Meaci partibus domicilia non ita pridem accessit. eum ego deinde in regna Mini, Ceunoquuni, Cauachisque deduxi. Paschalia vero festa Sangæ peregimus: quo fructu, ex alijs litteris (vt spero) cognosces. Te Pater optime Dominus tueatur incolumem. Meaci. xv. Idus Augusti. M D L X X I I.

F

EIVSDEM

A

EIVSDEM AD FRANCISCVM CAPRALEM.

VLLAM puto regionem ex ijs, quæ Christianorum nauigatione, vel armis apertę sunt, in tanta rerum vicissitudine ac varietate versari, quantam assidue patitur hæc terra Iaponica. Mitto cætera quę tibi nota sunt. Post tuum à nobis digressum, quot cædes, populationes, euersiones vrbium, & incendia consecuta! Cubo enim (vt nosti) Nubunangę opibus restituto, cum res Meacensis vtcumq; pacata videretur esse, repente quibusdam interpositis offensionibus (vt sunt irritabiles
B animi Regum, & omnis imperij suspiciosa cōmunio) periculosum & graue bellum inter eosdem exarsit, cuius belli initio cum se Cubus, euocatis vndique militibus, in arcem munitissimam recepisset, & cum hostibus Nubunangę inita societate (qui multi potentesque sunt) tantum uirium collegisset, vt Nubunanga nequaquam è suis finibus egressurus in præsentia crederetur; tum ille nihil hoc apparatu perterritus, præter omnium exspectationem cum robustis legionibus affuit: captusque misericordia populi, cum frustra per interpretes de conditionibus pacis egisset, malo cogendum ratus, qui monitis non pareret; quamquam inuitus, atque adeo illacrymans tantæ cladi (vt affirmant) omnibus passim tectis agrorum, multisque præterea idolorum fanis, Bonziorumque cœnobiis, ad hęc vicis frequentibus vno die centum exustis, prędaque ingenti rerum non modo agrestium sed etiam vrbanarū abacta (quod ciues tumultus initio, veriti ne Meacum recta contenderet, pretiosam supellectilem cum liberis vxoribusque in ea loca raptim auexerant;) rursus Cubum institit ad pacem inuitare. At ille fœderatorum copias propediem exspectans, cum interim omni ope resistere, & vltima experiri decresset; tum vero Nubunanga vehementius irritatus vrbem ipsam euertere statuit. Est autem pro situ loci diuisa bifariam, sic vt altera
C pars Meaci, superior; altera inferior nominetur. Superiorem longe celeberrimam totius Iaponis, præcipua nobilitas incolebat. ij direptionis & incendii metum ingenti pecunia conati redimere, nihil profecerunt. inferioris vrbis exitus felicior fuit: siquidem ciues, & in ijs Christiani permulti, non tam argenti pondere, quam precibus infimis & humilitate veniam & pacem à Nubunanga impetrarunt: itaque totis castris graui pœna proposita iussit edici, nequis inferiori Meacò damni quicquam inferret. Interim in superiori parte conscelerati aliquot, ne in patriæ direptione & exitio nulla ad ipsos prædę portio perueniret, vltro ignem tectis inijcere anteuertunt, qui tota ea nocte longe lateque vagatus, tertiam fere oppidi partem absumpsit. postridie vero Nubunanga cum suis inuectus, quod erat reliquum omne combussit. eo incendio ædes priuatę ad octo millia: Bonziorum cœnobia, viginti: & in ijs duo Xacæ, & Amidæ nobilissima & maxima; minoris vero formę ad octoginta conflagrasse dicuntur; quorum in vnum trepida fuga sese abdiderant Bonziç mulieres ad sexaginta ex iis, quę stipi cogendæ ad instaurationem fani Daibud in regno Thematis religionis caussa dabant operam. Non defuit in tam luctuosa clade res pæne ridenda. Manibus mortuorum ad inferos primum, deinde ad beatas Amidę sedes, cum tempus fuerit, deducendis, Iizum nescio quem, ferali munere, tam tridente præficit Iaponica fabulositas. Huius Iizi delubro (quod in Meaco inferiori colebatur) Bonzii me-

metuentes exitium, sortibus coram ipso iactis, quęsiere num illud inde amoueri expediret. D
cum responsum esset vtique amouendum, idque continuo, etenim loco imminere sine
dubio flammas; antistites templi, & vniuersa vicinitas magna cum veneratione ac cęre-
monia statuam in Meacum superius transtulere: cumque iam in tuto rem esse putarent,
ecce tibi conflato repente, vt dicebamus, ibidem incendio, simulacrum penitus deflagrauit.
Interea inclusus arce Cubus nihilomagis flecti, quoad Nubunanga, castellis circa ipsam ar-
cem quattuor excitatis, obsidione hominem premere, & operibus oppugnare constituit,
minis insuper additis Imperatoriæ dignitatis ab ipso in Dairis filium transferendæ. Quo
metu victus Cubus, positis tandem ferocibus animis, præsertim cum exspectata dudum
auxilia non adessent, pacem expetiit: neque abnuit Nubunanga, quamquam longe supe-
rior, & explorata pæne victoria. Scriptis itaq. conditionibus obsides dati: qui tamen quod
non primæ sunt notæ, negabant plerique Cubum in conditione mansurum; sed hanc mo
ram interpositam, quoad auxilium à sociis quandoque veniat: adeo gratia quæ Nubunan-
gæ à Cubo pro singularibus eius in se promeritis maxima debebatur (quæ humani est inge
nij prauitas) in odium vertit.

Nobis inter hosce tumultus, quorum vix minimam partem hisce litteris attigi, tametsi
rē Christianam amplificare non licuit, tamen haud omnino cessatum est. siquidem & neo
phytos exanimatos metu solati sumus, & multos inopia rerum omnium pressos, conqui- E
sitis eleemosynis recreauimus, & plurimis rebus vicissim eorum in nos fidem ac beneuo-
lentiam sumus experti. Qua illi cura sacrum instrumentum, & imagines, ne quid pate-
retur iniuriæ, locis idoneis abdiderunt! Quanto studio nos in eas arces & oppida certa-
tim inuitarunt, quæ maxime remota ab hisce periculis videbatur! Quo sensu post sedatos
tumultus incolumitatem nobis frequentes gratulati sunt: cum quidem præ gaudio pleriq.
lacrymas non tenerent. Iam vero illa quoque res magno nobis fuit solatio, quod inter
ipsas armatorum cateruas multa militum vexilla salutari signo Crucis distincta conspexi-
mus: in quibus Ioannes Naetondonus Tambæ regulus, idemque rei militaris laude insi-
gnis, in ipsa galeæ crista nomen IESV maioris formæ litteris aureis gestabat inscriptum;
cuius viri egregia pietas atque constantia silentio mihi prætereunda non est. Primum e-
nim ethnica matre, cum tu hic esses, ab hostibus interempta, anno deinde vertente à suis
monitus, vt mortuæ ritu Iaponico parentaret, ac Bonzijs de more munera mitteret, ille
vero sese paratum inquit iusta parenti persoluere; quippe si minus illi quę sua culpa euan
gelicæ lucis expers, è vita migrauerat, sibi certe ac fratribus haud dubie profutura. Confe-
stim ergo pauperibus è regno Tambæ inuitatis (conuenere autem circiter mille) ante ipsa
arcis mœnia & largum epulum vniuersis, & certam pecuniæ summam singulis præbuit;
Christianas inferias ethnicis ingenti cum approbatione mirantibus. Idem, cum ipso tu- F
multus initio duo millia lectissimorum militum ad vrbem Meacum adduxisset (quo maxi
me præsidio fretus Cubus arcem tueri decreuit) sacramento rogatus Cubi nomine, verbis
ethnico ritu conceptis, quibus ni fidem præstent Imperatori, vel Regi, Duces milites ue, se-
se caputque suum æternis maniũ deorum supplicijs deuouent; negauit ille se falsos deos
fidei suæ testes adhibiturum, sed vnum Deum rerum omnium conditorem; nec alio iure-
iurando obligari se passus est; eodemque die sub vesperam venit ad templum Christianis
dumtaxat militibus comitantibus. ibi cum aliquandiu precationi vacasset, pœnitentiæ Sa-
cramentum à me poposcit supplex, & simul rationem ac viam confessionis bene atque or
dine peragendæ. Præceptiones igitur illi quasdam tradidi Iaponica lingua conscriptas,
quibus perlegendis, & notando siquid opus esset, totam eam noctem nulla capta quietis
parte consumpsit, ac deinde peccata de more confessus, arcem introijt. Gerit autem ad as-
siduam mortis recordationem propalam è rosario maiusculæ formæ caluariam, aliaq. eius-
modi religionis insignia præfefert eo clariore tum virtutis indicio, tum pietatis exemplo,
quod idem & in ipso flore iuuentæ nunc est, & bellator egregius: Idem in illo Meacensi
discrimine veritus templi nostri direptionem: non modo milites ad eius custodiam, sed
etiam iumenta misit ad supellectilem auehendam, & summa cura quotidie ex arce, quo lo-

co

A co res esset, per internuntios exquirebat: meque codicillis monebat identidem; vt ex ijs
periculis Tambam effugerem ad suos, datis ad eos litteris vt me perinde ac semetipsum acciperent. Rebus deinde vtcunque compositis, vt primum Nubunanga discesit, confestim salutandi caussa venit ad me, suaq. mecum assidue negocia communicare non desinit;
ac præter insignem probitatem & fidē tam docili est ingenio, vt Lusitanicas notas imitari
bis terue dumtaxat aggressus, recentissimas ad me litteras dederit Lusitanico charactere cōscriptas. Præterea cum Bonziis, apud quos diuersatur, de religionis veritate concertat:
refellitque mirum in modum eorum insanias. quin etiam suis militibus pium aliquem librum quotidie lectitat ipsemet, eosque ad Christianam fidem studiose adhortatur. In prædiis ac locis, quæ virtutis ac præmii nomine Cubus eidem attribuit, fanum est Massunogi
nescio cuius, in primis totius Iaponis & ipso ornatu & genere structuræ visendum. id ille
disturbare constituit, & ex ea materia in oppido suo Tamba templum exstruere ad populares suos Christiana religione imbuendos. & ego ob idipsū, sedatis motibus hisce, mittere illuc Laurentium cogitabam. Frater ipsius natu maior, Guembadonus nomine iam
triduo pergit nostris concionibus interesse, quæ ter, quaterue singulis diebus habentur.
alij præterea è Ioannis familia uentitant, itemque Naitus Iosadonus ordinum ductor ex
eadem regione, in Iexuena secta valde versatus. is, quindecim concionibus auditis, baptis-
B mū efflagitat; sed eum ego, vt cæteros fere candidatos, ad finem vsque catechismi reieci. E
militibus Naëtondoni diem extremum obijt neophytus, cui nomen erat Romano; huic
ego morienti affui in tempore: eūdem extulimus publice magna hominum frequentia: siquidem funus à Christianis omnibus Meacensibus, & ab vniuersis commilitonibus nō modo fidelibus, verum etiam ethnicis concelebratum est.

In Regno quoque Voaris, quamquam in summa operariorum inopia, feliciter admodum Christiana religio pullulat. Supplet autem doctoris vicem, egregia fide & caritate
non ignotus tibi neophytus, Constantinus, cuius viri de laudibus mira perferūtur ad me.
Domi suæ oratorium ornauit, quo Christiani omnes philosophandi caussa conueniunt.
in eo cœtu explicat ipse præcepta Decalogi, ex commentariis quæ habet apud se. mortuos
etiam Christiano ritu sepulturæ mandat: baptizat infantes: ethnicis Euangelium prædicat:
redarguit Bonzios: denique pusillum gregem pro viribus tuetur adeo, vt Voarenses Christiani vulgo Constantini discipuli nominentur. Conuertit etiam subinde (Spiritu Sancto adiuuante) ad CHRISTVM aliquos, è quibus nuper quosdam duxit ad nos eo animi candore, summisione, virtute viros, vt primitias spiritus in ijsdem facile agnoscas. ij,
cum ad obeunda hebdomadæ sacrosanctæ solemnia amplius quatridui itinere per infesta latronibus loca Meacum venissent, templum ingressi, prostrauere sese illico ad aram, effuse
C flentes, agentesque Domino gratias, quod se ad sacra illa officia incolumes perduxisset.
Singulis ego piacularem globulum Roma transmissum donaui, quod illi munus perinde
ac thesaurum quempiam ita simul & venerabundi, & læti accepere, vt vel eam vnam ob rē
tanti fuisse labores itineris omnes, & omnia vitæ pericula dicerent. Constantino verò præbui etiam icunculas, & stanneas Cruces, Voarensibus diuidendas; itemque linteum in exsequias defunctorum. Hisce muniti præsidijs, & catechismo probe iterato, post festa Paschalia in patriam rediere, Meacensibus Christianis ad sex millia passuum officii caussa
prosequentibus.

Venio ad res Cauachenses, quo in Regno complures item numerantur eximia fide ac
probitate neophyti: cuius rei haud obscurum præbuit documentum Hector ille, qui ibidem ad te (si meministi) cum vxore ac liberis adiit. Cum enim adolescentem ethnicum nōbilem ipsius curę concreditum, intemperanter agētem, amice obiurgasset, vt sunt iuuenes,
diuites præsertim, aduersus monita contumacés & asperi, ita offensus est nequam ille, vt
paulo post percussores ad interficiendū Hectoré dæmonis instinctu summiserit; quos bonus Christi discipulus vt in se repente vidit irruētes, deuexa iā ætate vir, & inermis, apprehenso quem è ceruice gestabat globulo, IESV dulce nomen implorans, multis vulneribus crudeliter confossus occubuit. Eius vxorem quattuor cum filiolis Christianis cōqui-

ſitam recepit illico in fidem ſuam Iquenda Sangadonus primarius vir è Mioxindoni fami- D
lia, eiuſque inopiam ac ſolitudinem in oppido Sanga ſuſtentat ſanequàm inſigni pietate
vir, & Chriſtianorum omnium quotquot in eo ſunt Regno, parens tutorque fidisſimus.
Huncarci Vacaianę præpoſitum, cæteroſque neophytos commorantes ibidē, ethnici tres
cum occidere ſtatuiſſent, arcemque hoſtibus prodere; conſcelerata eorum conſilia diuini-
tus patefacta ſunt in ipſo pæne articulo aggrediendi facinoris. itaque & Chriſtiani pericu-
lū euaſere, & infideles illi paulo poſt, Mioxindoni iuſſu cogitati ſceleris capite pœnas de-
dere, cuius eventi felicitas iure tribuenda videtur precibus meritiſque Sangadoni.

In eadem loca (vt ſcripſi ad te antea) Organtinus Italus cū Laurentio, & Matthęo pro-
fectus paulo ante natalem Domini diem ingenti Chriſtianorum lætitia acceptus eſt, cumq.
in ipſis natalitijs circiter quindecim ſacro fonte abluiſſet pleroſque è Mioxindoni domo;
redire parantem, Sangadonus vna cum reliquis Chriſtianis magno adhibito conatu, va-
riiſq. rationibus ad vſq. Paſchalia feſta retinuit. Interea quid actum ſit à noſtris, ex eiuſ-
dem Organtini epiſtola cognoſces, cuius pręcipua capita hoc loco mihi ſummatim addere
„ viſum eſt. Organtinus Brixianus, Ludouico Froio Meacum. Dominico die palmarum
„ cum Sangam vndique Cauachenſes neophyti conueniſſent amplius CC (nam per Qua-
„ drageſimę tēpus nonnulli ſe ad CHRISTVM adiunxerant) eo ipſo die magno omniū gau-
„ dio ſupplicantes inceſſimus; in Paſchate vero, ſacramentum confeſſionis obiere nonaginta E
„ quinque; Communionis autem ſeptuaginta. quo ne maior eſſet numerus, ſacerdotū ino-
„ pia factum eſt, ſolus enim eram; ſed in omnium animis vtique poſt illa myſteria liquido
„ vis gratiæ cœleſtis apparuit. deinde rurſum alternantibus choris, fidibuſque ſubinde canē-
„ tibus, agmine compoſito proceſſimus ad Crucem vſque magna turba ſpectante gentilium.
„ ea cæremonia peracta ego ſacrum ritu ſolenni peregi, concionem Laurentius habuit ingē-
„ ti auditorum tum approbatione, tum fructu; ac ne ſua corporibus quoq. refectio deeſſet,
„ quotquot aderant Chriſtiani Sangadonus omnes ibidem excepit admodum liberali conui-
„ uio. Sic illi abierunt dies. Nunc ego Sacaium parabam excurrere, vt quibus neophytis San-
„ gam venire non licuit, eorum ibi confeſſiones audirem. Vale. Sanga. Hactenus Organ-
tinus, qui quoniam Iaponijs iam nunc ſine interprete ipſe per ſe præbet aures, vel inde exi-
ſtimabis quam breui quantum in huius linguæ cognitione profecerit.

Ego paucis hiſce diebus baptiſmatis fonte luſtraui Naitum Toſandonum, quem ſupra
dixeram concionibus frequentem adeſſe (is Thomam nouo nomine appellari ſe voluit)
deinde Guembadonum Ioannis Naętondoni fratrem, qui hoc tempore in familiaribus
eſt Cubi, eritque vt ſpero, huic Meacenſi Eccleſię non paruo adiumento. acceſſit etiam
filius ipſius Guembadoni annos natus nouem, quorum alteri Iuliani, alteri Benedicti no-
men indidimus. Is deinde Iulianus milites Cubi prætorianos, è quibus habet complures a- F
micitia ſibi coniunctos, cæpit paulatim ad noſtras conciones allicere; audiuntque libenter,
& capiunt quæ dicuntur, iamque nonnulli ſe ad CHRISTVM adiungere decreuerunt.

Organtinus, & Laurentius ante octo dies huc Sanga rediere, itaque Laurentium cele-
riter miſi Tambam, ad Euangelium promulgandum, vehementer id efflagitante Naęton-
dono.

In Regno Iquendæ vnus dumtaxat eſt Chriſtianus, ſed mirum in modum ſtudioſus fi-
dei propagandæ. Huius adhortatione permotus vnus è triumuiris Regno adminiſtrando,
venit hodie cum aliquot è ſuis ad me, audiendi Euangelii cauſſa; quod hiſce militibus la-
bore & diligentia maxima ab horis meridianis ad veſperam vſque ſine intermiſſione expli-
catur ac traditur. Ex iis multi iam è catechiſmo cum alia, tum ipſas precatiunculas chiro-
grapho ſuo deſcriptas, admodum facile memoriter hauſere. Sane quam optatum fuerat no-
bis, in Iquendæ regionem inferre verbum Dei: gens enim eſt acri in primis ingenio, nec-
dum nobis ad eam adſpirare licuerat.

Sed paginæ iam nimis multæ procedunt. itaque modum epiſtolæ faciam, ſi quædam ad-
huc de Nubananga ſubiunxero. Præter Frenoiamenſem, (quam ille Rex, vt antea ad te
ſcripſi, funditus euertit) aliæ ſunt etiā Bonziorum Academiæ. in ijs & longa ſexcentorū

anno-

A annorũ pace, & varijs opibus ad omnes deliciarũ vsus eo cõgestis, in primis clara celebrisq. fuit ea, quã patrio nomine Facusangin appellant. Multa visebantur ibi cœnobia Bonziorum, & separatæ præterea ipsorum ædes numero mille quam ornatissimę, cõmodissimęq. In horum quoque Bonziorum perniciem intentus iamdiu Nubunanga, sustinebat tamẽ se, dum aliqua se offerret caussa probabilis. Ea vt apparuit, quippe preda quam è regno Voaris quidam ex hostibus eius abegerat, apud hosce Bonzios deposita & custodita; enimuero ille nihil cunctandum ratus, post factas cum Cubo inducias, confestim cum exercitu venit illuc: multisque incensis ędificiis, & cuncta illa Bonziorum gaza direpta, egregie suas iniurias vltus est. Ac vide quam non dissimulanter factis dictisque Iaponicæ superstitioni, eiusdemque custodibus bellum indixerit. Xinguen est Rex Cainochuni, qui patre in exsilium pulso per vim, fratre autem natu maximo in custodiam incluso, regnum inuasit; insano deorum cultui vsque adeo addictus, vt post aditam regni possessionem, barba & capillo posito, se in Bonziorum ordinem adscribi voluerit: nec solum eo habitu, & stola ornatus incedit, sed etiam ter quotidie sacris operatur, sexcentos ad eam rẽ secum trahens Bonzios. Is per caussam instaurandæ Frenoiamæ, & diruta Quabonis templa reficiendi coacto exercitu, & locis aliquot dolo magis & fraude quam ui aperta occupatis, antistitem se, & assertorem profitetur auitæ religionis: & sibi iactat esse propositum, in ea tuenda

B colendaque vincere Xacam ipsum, fama sanctimoniæ celeberrimum. Idem cũ ante aliquot menses dedisset ad Nubunangam litteras cum arroganti inscriptione, Tendaino, Taxu, Xamon, Xinguen, hoc est summus in domicilio Regum, religionumque Xinguen; vicissim illi respondit hic alter cum horrendo plane sui nominis titulo: Dairoquu, temnomaδon, Nubunãga: idest, Nubunãga domitor dæmonũ, hostis oppugnatorq. sectarũ. Nec sane falso: pergit enim diabolicos hosce ritus, & nefaria sacra, & omina, quibus Iaponij mirũ in modũ ducuntur, & sacrificulos omnes non modo palam irridere atq. contemnere, sed etiã detestari, & omni conatu delere: vt non immerito ab hisce neophytis flagellum diuinæ iustitiæ nominetur. nec desunt qui eundem (licet nondum id aperte præseferat) intimis tamen sensibus esse Christianum existiment. Quæ cum ita sint, pro certo putarat Iaponicũ vulgus, Nubunangam religionis tam multis locis tam grauiter violatæ, breui pœnas daturum. Nune vero contra, cum videant omnia illi è sententia cedere, fierique potentiorem in dies; valde offendi cæpere in suis diis, & conceptam à pueris opinionem de ipsorum numine ac maiestate paulatim deponere: quæ res minime aliena nostris rationibus videbatur, atque vtinam percrebrescat.

Hæc ego, Pater optime (quominus œconomiam in scribendo requiras) ex interuallis ad te fere noctu exarabam, erepto è summis occupationibus tempore. Si quid proinde ac-

C ciderit litteris dignum, non deero vestris omnium desideriis. Vos interim istic valete, nostramque imbecillitatem vestris holocaustis, pijsq. supplicationibus fulcire quotidie pergite. Meaco. XV. Cal. Iulias. M D LXXIII.

Selectarum Epistolarum ex India Finis.

DE

DE QVINQVAGINTA
DVOBVS E SOCIETATE IESV,
DVM IN BRASILIAM NAVIGANT,
PRO CATHOLICA FIDE
INTERFECTIS,

EPISTOLÆ DVÆ.

A

PETRI DIAZII AD LEONEM HENRICIVM Prouinciæ Lusitanæ pro Societate IESV præpositum.

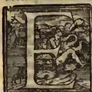
EXPONAM his litteris felicem exitum Ignatij Azebedij Brasiliæ Præpositi Prouincialis, & comitum. Nonis Iunij, cum Aloysio eiusdē Brasiliæ prouinciæ pro Lusitaniæ Rege præfecto, classe nauium septem, Olisipone profecti, octauo B die Materiam hanc insulam prospera nauigatione tenuimus. Nouem circiter & sexaginta in vniuersum è Societate nostra conscenderamus, in tres onerarias distributi. Quæ S. Iacobi dicebatur, ea cum Didaco Andradio multisque alijs è nostrorū numero vehebatur Ignatius. Francisco autē Castrio cū fratribus duobus, & pueris orphanis, Ioannis Fernandi obtigerat nauis. Me Socijs cum amplius viginti, eadem quæ Aloysium Præfectum nauis exceperat. Et quoniam certis de caussis in hoc Materiæ portu aliquandiu subsistere decreuerat Aloysius; vectores & nautæ S. Iacobi, quòd multa negotia haberent in Palma ex Canarijs, seu Fortunatis insulis vna, magnopere efflagitarunt, vti sibi liceret præire: se expeditis mature negotijs, aduenienti reliquæ classi præsto futuros. Atque initio quidem recusabat Ignatius, in tanto maris & piratarum discrimine à cæteris digredi periculosum ratus: verum deinde victus precibus, abeundi veniam ab Aloysio petijt: qua impetrata, quasi diuinaret ea quæ postea consecuta sunt, pridie eius diei qui Apostolorum Principi sacer est, Sacramento Confessionis & Communionis præmuniendos curauit omnes, & simul diuisit ijs Agni cælestis cereas imagines aliquot, à summo Pontifice consecratas, & alia quædam religiosa munuscula, quæ ex vrbe Roma secum attulerat.

C Hisce peractis, soluēre pridie Kalen. Iulij vento secundo, qui tamen eos in medio cursu defecit. Porro Dominico die proximo, quinto nonas Iulias, allatum huc est, Iacobum Soriam maritimæ rei pro Nauarræ Regina præpositum (is Caluini sectator egregius, capitales inimicitias cum Papistis, sic enim Catholicos per ludibriū hæretici appellant, exercere sese palam profitetur, ac prædicat) stare cum nauibus circiter septem in portu ad quinque leucas hinc sito, cui à Sancta Cruce nomen est. Perturbauit is nuntius vehementer omnium animos, statimque Aloysius, oppidique præfectus cum populo vniuerso ad pugnam comparauere sese. Itaque Sabbati luce quæ consecuta est, cum se Iacobus Soria in conspectum nostrum dedisset, occurrentibus sibi Catholicis, qui probe instructa militibus tormentisque nauigia decem eduxerant, perterritus cessit, fugaque sibi consuluit. Hostem fugasse contenti nostri postridie reuertuntur: ille vero hoc perfunctus periculo, Canarias petijt, ac die Iouis insequenti ad aspectum vsque Palmæ Insulæ, & onerariæ nostræ, quæ portum capere nunquam potuerat vento destituta, sane feliciter est prouectus. eo autem ipso die Ignatius mane cum cæteris fratribus ad Tertiæ cohortis (id loco nomen) vicum a portu leucas quinque circiter, scapha contenderat eo consilio, vt si daretur facultas, ad portum terrestri itinere perueniret: sed cum res exitum non haberet;

A Gedeonis quondam milites, pæne viritim à Domino lecti fuisse videantur. Me in S. Iacobi nauem imponere, ipse apud Aloysium præfectum remanere Ignatius iam prope decreuerat, sed mutauit deinde consilium: partim vt equidem existimo, ne laborem atque periculum subterfugere voluisse videretur, partim etiam quòd ego tanto indignus bono videlicet fui. Reliqui sumus nunc è Societate ad triginta. Cæptũ iter numinis fiducia per si qui certum est: vtrum eodem euentu, nescimus: illud quidem intelligimus: Iacobum Soriam id vehementer expetere, nobisque tendere insidias. Sed iam instat hora profectionis, itaque finem scribendi facio, meque & comites tuis cæterorumque sacrificijs ac deprecationi commendo. Ex insula Materia xv. Kalend. Septemb. M. D. L X X.

FRANCISCI HENRICI Præpositi Domus Olisiponensis ad socios, Romam.

B

EXITVM Ignatij Azebedij, & Sociorum nouem & triginta iam cognouistis, vt credimus; qui Brasiliam vna cum Aloysio regio Præfecto petentes, vt in ea prouincia, rei Christianæ procurandæ caussa, more nostro collegia instituerent, in itinere à Caluinianis oppressi, vitam in professione fidei Catholicæ profuderunt. Nũc aliorum XIV qui anno post, in eadem caussa parem præstiterunt animi fortitudinem (ad septuaginta enim è nostris Olisipone discesserant plures in naues impositi) persequemur eo ipso C ordine, quo rem totam alter duorum qui Dei benignitate superfuere, nobis exposuit.

Post obitum Ignatij, cum Lusitanicæ naues è Materia insula cursu in Brasiliam directo soluissent; aliæ alium euentum sortitæ sunt: ea verò, qua Petrus Diazius cum Socijs aliquot vehebatur, ad Cubæ insulæ portum, cui à sancto Iacobo nomen est, fluctibus & procellis adeo labefactata peruenit, vt eam relinquere plane sibi necessarium duxerint. Sed cum alia esset ibi nulla, ad Abanam eiusdem insulæ portum, in Orientem procedere statuunt; ac tridui primum iter emensi pedibus; & quidem excalceatis, imbre denso atque perpetuo, via teterrima, difficultatibus præterea vt in eiusmodi regione, maximis; exiguo & aperto sese commisere nauigio, ventis pluuijsque adeo expositi, vt non commeatus modo corrũperetur humore nimio, sed & ipsa quibus erant induti vestimenta pæne putrescerent. Eo nauigio quattuor & septuaginta leucas Abanã vsque prouecti, maioris formæ naui in eo portu cõducta, Augusto mense denique ad insulas Tertias, Aloysium regiũ Præfectũ, & è nostra Societate Franciscum Castriũ, & quinque fratres qui antecesserant, assequũtur. Hic Aloysius, nauali turba vehemẽtius imminuta, quòd & ex oneraria ipsius, in tã difficili ac diuturna mensiũ quindecim nauigatione viri sexaginta perierant, & ad Antilias multi substiterant; multi etiam laboribus periculisque defatigati, mutato consilio in Lusitaniam inde reuerterant; cum superesset vectorum & nautarum vix quod in vnam satis es-

ſet onerariam (in quibus tamen ipſis fœminæ quinque & viginti, imbelli cum puero- D
rum grege numerabantur) redactis in vnum omnibus, cæptum iter vnica naui pera-
gere inſtituit; ſoluitque feria quarta, octauo Idus Septembris. Porrò è Societate no-
ſtra (totidem alijs fere tempeſtate diſiectis, de quibus nihil dum certi compertum
eſt) quattuordecim aderant, Patres duo, Petrus Diazius & Franciſcus Caſtrius; duodecim
fratres; Alfonſus Fernandus, Gaſpar Goës, Andreas Pais, Ioannes Aluarus; Petrus Dia-
zius, alter eodem, quo Sacerdos nomine; Fernandus Aluarus; & ex nouitiorum nume-
ro; Michaël Tarraconenſis, Franciſcus Paulus, Petrus Fernandus, Sebaſtianus Lupius, Di
dacus Fernandus, Didacuſque Caruallius. Dies octo in altum Oceanum proſpero flatu
prouecti; naues quinque ſole iam occidente conſpiciunt, quarum erant Gallicæ quat-
tuor, vna Anglica. Eæ, diſsimulato in noctem vſque conſilio, conuerſis deinde repente
proris, vento ſecundo nauem noſtram inſequuntur. Id vt animaduertit Aloyſius, ratus
(id quod erat) & hoſtes eſſe, & hæreticos; aduocata ſtatim concione, ſocios nauales ad
prælium acriter ineundum hortatur, mortemque vt Chriſtianos deceret, pro Catholica re
ligione fortiter oppetendam. deinde arma expediri, culcitras locis opportunis prætendi,
ſaxorum vim congeri, ſulphurei pulueris cados promi celeriter imperat: diſpoſitis deni-
que ad pugnam ſtationibus, peccata rite confeſſus eſt ipſe, & cæteri quibus ea nocte con-
fitendi ſpatium datum eſt. verum inalbeſcente iam die, roſtrata hoſtium nauis ex earum E
genere, quos Galeones appellant, ad noſtrã appropinquauerat, amplior & eminentior
multo; duabuſque tormentorum ſignificationibus, de more, iuſſerat à Luſitanis vela ſub-
mitti. Cum illi nequaquam parerent; tum hoſtes facto ter in onerariam impetu, quinq.
ex eorum numero occidunt, ſeptemdecim, eoſque fere omnes in cruribus vulnerant, ſic,
vt funibus, ne caderent, altera manu apprehenſis, non niſi altera decertare poſſent. Et
quamquam hæretici è ſuperiore admodum loco pugnabant; haud tamen incruentum eis
fuit certamen: ſiquidem & initio dimicationis de ſuis fere viginti amiſere, vulneratis præ
terea circiter vndecim; & deinceps tribus bombardæ ictibus læſi grauiſsime ſunt, quorum
vno diffractus malus & vela proſtrata; altero perforatum carinæ latus non ſine magno eo-
rũ diſcrimine aquas accepit; tertio diſcerpti decem ſimul hæretici: quæ tametſi erant om-
nia non leuia incommoda, nihil tamen hoſtes æque perturbauit ac vela deiecta, prorſus vt
de ſe actum iam arbitrarentur. Tum vero ex ipſa deſperatione omnibus connixi viribus,
quartum iam noſtros inuadunt, & minore quam putauerant negotio ſuperant. decem
quippe non amplius propugnatores erant relicti, quorum quinque in prora collocati, pri
mo impetu cecidere. Itaque patefacto iam aditu, hæretici ad ſexaginta vi maxima irrum-
punt, quos Aloyſius, cum duas ferreas glandes alteram accepiſſet in pectore, alteram in
crure, quamquam exhauſtis iam corporis viribus, magno tamen animo conſtituit oppe- F
riri; gladioque, & ſcuto nunquam abiecto, ad extremum vſque ſpiritum dimicauit egre-
gie. Eius morte à reliquis deditio facta. quæ tamen ad mitigandam hoſtium crudelita-
tem minime valuit. nam diabolicis inſtincti furiis, obuios quoſque obtruncant: Aloyſiũ,
ignari quis eſſet, nudatum, itemque aliorum corpora multis adhuc ſpirantibus, in vn-
das proijciunt. Verſus deinde in Sanctorum reliquias, & ſacras imagines furor, quarum
erat ingens in ea naui numerus. Has hæretici Catholicis per vim extorquere, trahere per
tabulata, calcare pedibus, in ignem denique gratulabundi conijcere: ſimul, ore impuriſ-
ſimo, in Sanctos quorum erant illæ reliquiæ, blaſphemias euomentes, quas horret ani-
mus ſcribere. quin etiam, repertas vigeſimo poſt die ſtatuas duas, alteram ſacratiſsimæ
Virginis, alteram Angeli, elatas in publicum, ſacrilegis fregere manibus, caput Angeli
per ludibrium tota naui circumferentes. Tertium & trigeſimum vagati diem, capto etiam
Algarbienſi nauigio, prædam expoſuere poſtremo ad Oruium promontorium oræ Cal-
laicæ. Claſſi præpoſitus erat Ioannes Cadaulius Gallus, hæreticus vehemens, &
Eccleſiaſticorum ordinum inimicus acerrimus: roſtrata vehebatur eadem, qua Ia-
cobus ante Soria Ignatium Azebedium & comites ceperat & occiderat. In Aloy-
ſium vero præfectum incidere Caluiniani, cum ab inſula Gomera, eam depopulati,

A soluissent. atque is fuit Aloysij & Lusitanorum obitus. cuius viris de fortitudine virtu-
teque frater noster ita multa commemorat; vt pro certo habendum sit, animam eius
in cœleste domicilium commigrasse. Nunc veniamus ad nostræ Societatis homines,
quod maxime nobis propositum est. Ii, cum hostes infesti aduentarent, à media
nocte ad lucem vsque expiandis per Confessionem criminibus quisque suis vacarunt.
Deinde tabulata subire iussi, non nisi commisso prælio ascenderunt ad animandos milites,
cibo recreandos, & curanda vulnera. Sed quo tempore facta est deditio, in summa naui,
præter Castrium exstabat eorum nemo: namque is paulo ante ad excipiendam vnius è gu-
bernatoribus Confessionem ascenderat, ad imam proræ turrim ex vulnere animā agentis.
In eo munere occupatum, hæretici vulneribus quàm plurimis punctim cæsimque confo-
diunt, ira maxima perciti, nimirum eo quod Ecclesiæ sacramenta ministrantem offende-
rant. Nam in cæteros non adeo sæuiere: in Castrium vero certatim omnes. Sub idem
tempus Petrus Diazius, qui ad eam vsque horam Confessionibus eorum qui sub tabulatis
erant, operam dederat, atque hilari semper ac sereno vultu animauerat cæteros, Gaspare
Goe sequente, in apertum prodiit. Vt primum apparuere, vtrunque Galli confestim
occidunt. nec puero quidem ætatis admodum teneræ parcunt, qui à Petro ægre sese diuel
li patiebatur. Atque hoc maxime modo tres ij primo coogressu cæsi ac nudati, deijciuntur
B in pelagus. Tum vndecim reliqui, sedato iam paulisper tumultu, sese inuicem plenis pie
tate sermonibus adhortati, vltro in editiora nauis euadunt: nec modo, latendi caussa, in
cæteram turbam sese non inserunt; sed etiam in vnum, dedita opera, conglobati omnes,
aperte profitentur se & eiusdem esse religionis cuius tres modo perempti, & æque para-
tos ad mortem communis Domini gratia subeundam. Quos, circumfusi confestim hære-
tici, dictis factisque eo die toto contumeliose ac petulanter illudere ac diuexare non desi-
nunt, cum illi responderent nihil, nisi siquid ad honorem Dei, vel ad dignitatem Eccle-
siæ Catholicæ pertineret. Vbi nox adfuit, manus ad terga religantur insontibus: atque in-
ter vinciendum, accidit vt Michaël Tarraconensis è vulneribus quæ in brachijs principio
acceperat, ingemisceret. Quæ res tantum absuit, vt hæreticos ad misericordiam permo-
ueret; vt etiam arreptum furenter hominem, multa ingerentes probra, è naui præcipitaue-
rint; &, ne incomitatus abiret, Franciscum quoque Paulum (nam is erat proximus) eo-
dem impetu deturbarint. Cæteri omnes, vinclis (vt dicebamus) iniectis, in Aloysij
cubiculum detruduntur: adhibitisque custodibus, totam eam noctem, partemq. insequen
tis diei, prope per inediam transigunt: cum interea super alios alij ad ostium adessent car-
ceris, modo læta, modo tristia nuntiantes: quidam etiam truci obtutu, strictis minaciter
gladijs fremerent: Papistę, Latrones, ecquis erit aliquando qui vitam vobis eripiat? &
C alia eiusmodi. Interea nostri, quasi futura prospicientes, magno animo sese ad extrema
quęque parauerant: nec eos fefellit opinio. Nam educti è carcere, damnantur capitis.
Iamque parabantur laquei vt suspenderentur singuli è maximo nauis malo; cum Præfe-
ctus, maioris prædæ spe, quòd eos putaret pecuniam, ad templum in Brasilia exędifican-
dum, secum attulisse, rem in pręsentia distulit; sed eorum comperta denique inopia, Pe
tro Diazio, Didacoque Caruallio ibidem relictis, septem reliquos in rostratam ex onera-
ria transferri iubet. Hic eos hæretici denuo circumsistere; nec solum in fratres nostros, verū
etiam in Romanum Pontificem CHRISTI Vicarium, in Ecclesiasticos ritus, in San-
ctos eorumque venerationem, denique in Sacramentum ipsum altaris, contumeliosa atq.
impia verba proferre. ad quæ cum illi fortiter admodum responderent, cædebantur pu-
gnis, alapisque frequentibus, defensores Catholicæ fidei: quin etiam exquirebantur dili-
genter in summis capitum verticibus, sacræ quas appellant coronæ, quarum hæretici si
quas inuenerant, has vero iterum iterumque singuli tundere; & simul jurgijs & maledi-
ctis in eosdem inuehi cum alijs multis, tum illis præsertim: canes, fures, veteratores; per
vos stat quo minus conspirent vniuersi mortales atque consentiant, sublatisque discordijs
ac tumultibus, tranquilla omnes pace atque otio perfruamur. Vestro scelere non modo
Germania, & Gallia, verum etiam Brasilia, atque adeo toto terrarum orbe praua doctrina

 diffun-

diffunditur. Erat è nouitiorum numero Petrus Fernandus, faber lignarius, omnium re- D
centissimus ille quidem; sed apprime humilis, & magna virtute vir. Is, initio deditionis,
pileo talarique tunica exutus ab hostibus, ne deinde fallente vestitu pro seculari haberetur,
& pręclaram pro CHRISTO moriendi occasionem amitteret; aggregabat se ad fratres
identidem, vultu oculisque ad modestię religionisque significationem ita compositis, vt
vel ex eo satis intelligerent hæretici, hominem esse de nostris. Quo etiam vehementius
irritati, caput eius arreptum, vtraque manu subrigere, colaphis petere, digitis oculos ape
rire, palpebrasque distendere, paxillos denique mento subdere, ne vultum demitteret. ad
hæc, illum contumelijs incessere eiusmodi: Canis, attolle faciem; frontem exporrige. quæ
ille nimirum excipiebat tanta non solum animi ęquitate, sed etiam oris hilaritate, vt eo
bono se indignum existimans, conuersus ad Deum, diceret: Quo meo mihi merito hoc
tribuis, vt pro te patiar, Domine? Per hanc simul procacitatem atque sæuitiam hæretici
cum sese miseri diutius oblectassent, alij demum alio varios in vsus digressi sunt; spatium-
que fratribus datum ad inflammandos mutuis cohortationibus animos, viresq. recolligen-
das: quo in genere Petri maxime Fernandi, eius quem modo dixi caritas ac virtus enituit,
cum in singulos congressus, lætissimo semper vultu, cæteros ad constantiam ac fidem ac-
cenderet, atque ad agnoscendam insignem hanc in se Dei beneficentiá, multis rationibus
excitaret. Cuiusmodi sermonibus dum se inuicem confirmant fratres, magna rursus cir- E
cumuenit eos hæreticorum manus. Instituitur de religione certamen: ex quo, vt genus vi
deatis, vnum attigisse sat fuerit. Oppugnabant hæretici supplicationes & preces, qui-
bus auxilium à Sanctis more catholico exposcimus. qua in disputatione acrior coortus
quidam ex ijs: Non ne, inquit, cernitis, in nostra potestate vos esse captiuos? quin vos
igitur MARIA virgo, Sanctique, quorum opem implorandá affirmatis, è manibus nostris
eripiunt? cui fratres: Si expediat nos esse superstites; Beatissima Virgo Sanctique, & vi-
tam nobis à Domino, & libertatem obtineant vtique: sed quia emori pręstat, idcirco non
impetrant. Hæc & alia id genus respondebant fratres: quę illi cum ferre non possent, a-
mentes iracundia & rabie, consputabant ora subinde nostrorum: quin etiam quodam Al
phonsi Fernandi responso permotus vnus ex ijs, furensque: ob idipsum, inquit, quòd
ita dixisti, peribis. cui Alphonsus, vtpote Prominister: Non solus ego, sed omnes plane
mori parati sumus. Atqui exspectate (ait hæreticus) molossi canes, caput egomet uobis
præcidam, vosque (meam fidem testor) in mare proijciam. Hac altercatione in cœnam
vsque ducta, discedunt hæretici: fratres vero tempus nacti rursus molestia vacuum, de in-
tegro adhortari se mutuo; diuinam opem in tali tantoque salutis æternæ discrimine expe-
tere; CHRISTI morte cruciatibusq. memoria repetendis, sese ad perseuerantiam at-
que ad fortitudinem incitare; Deo denique pro tam præclara sibi oblata bene moriendi oc F
casione gratias agere. Interea hęretici expleto epulis ventre, animi quoque feritatem ex-
tremo supplicio nostrorum exsaturare constituunt: nec mora: singulos octoni deniue cir
cumstant, exutosque tunicis, quanta maxima vi, quàm possunt longissime à nauibus in
altum eiaculantur. Ac Petrus quidem Fernandus, & Ioannes Aluarus, natandi minime
periti, fluctibus hauriuntur illico; cæteri quinque vnum in locum diuinitus congregati,
diu sese sustentant, postremum vale sibi dicentes inuicem, ac veniam inter se delictorum
petentes. Didacus verò Fernandus, quem vna cum Sebastiano Lupio (qui deinde super-
stites ambo fuere) sub noctem hæretici quidam quasi diuino iussu, cibo potuque refecerát,
validus viribus, classem, quòd è repentina pluuia venti quieuerant, tardius autem asse-
quutus, & nescio quo pacto in vnam nauium acceptus, Diuinæ consilio prouidentiæ man-
sit incolumis. Luctantur cum fluctibus reliqui, & quamquam in summa difficultate
ac defatigatione, Apostolico Symbolo, precibusque fundendis ad Deum, sese contra
spiritales nequitias communire non desinunt. iamque nox erat media, cum Alphonso
Fernando in verba præeunte, certos è quinquagesimo psalmo versiculos decantare cæpe-
runt, atque illum pręsertim: Tibi soli peccaui, &c. Verum lassitudine tandem victus, &
aquarum vi obrutus Alphonsus extinguitur, spectata probitate, ac religione vir, cuius

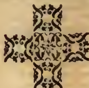
pręcipue

A præcipue robur animi ac virtus in hæreticis modo refutandis eluxerat. Hunc autem eo consilio è Lusitania secum abduxerat Azebedius, vt philosophiam, cui magna cum laude uacauerat, in Brasilica prouincia profiteretur. Alphonsum secutus est mox, IESVM inuocans, Andreas Pais: postremus omnium Fernandus Aluarus mergitur. Tum Sebastianus Lupius in mari medio, nocte intempesta, densis tenebris, imbre maximo derelictus, elatum forte quadam in classe lumen eminus intuens, mille circiter & quingentorum passuum interuallo distantes consequitur naues; quarum ad vnam, itemque alteram accedens, & vt admitteretur suppliciter postulans, cum acerbe minitantes hostes, intentaque in se tela sensisset, quasi ad extremum perfugium, contendit ad vnam è scaphis: cuius ad marginem stans forte quidam hæreticus paulo mitior, tum Sebastiani angustijs, tum etiam fortassis ab se desertæ veræ fidei religionisque recordatione commotus, excepit hominem: penulaque contectum, ac furtim in nauem impositum, commentis quibusdam hostium furori atq. immanitati subtraxit. Duos autem illos qui in Lusitanica naui relicti fuerant, eodem genere mortis, eadem animi magnitudine defunctos accepimus. Porro nobis hæc omnia Sebastianus ipsemet Lupius exposuit. nos

B totam rei gestæ seriem his consignatam litteris eidem Sebastiano recognoscendam ostendimus: cuius ille narrationis veritatem ac fidem suo rursus testimonio comprobauit. Quo etiam studiosius fecimus, vt hanc ad vos mitteremus epistolam, rati eo vobis gratiorem futuram, quo certiora perferret. Quod reliquum est, vestris omnium sacrificijs, precibusque, nos etiam atq. etiam Domino commendari percupimus. Olisipone. v. Idus Decembris. MDLXXI.

C

FINIS.

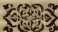

IGNATII LOIOLÆ VITA

POSTREMO RECOGNITA.

IGNATII VITAE LIBER PRIMVS.

Ortus eius, & educatio. Cap. Primum.

N ea Hiſpaniæ regione, quæ ad Pyrenæum pertinet, ac vulgi
ſermone Guipuzcoa nominatur, in primis clara eſt Loioleia
familia. Eius familiæ princeps Bertramus, Ognis & Loiolæ
B dominus, quæ loca ſunt in finibus vrbis Aſpeithiæ, in matri-
moniũ ducta Marina Sone, æque clari generis fœmina, quin-
que ſuſcepit ex ea filias, filios octo: quorũ minimus natu fuit
Ignatius is, quem Societas I E S V parentem agnoſcit; cuius de
vita & moribus, quæ nobis fuerint comperta, in vnius Dei gra
tiam gloriamque litteris mandare decreuimus. Hiſce ergo pa-
rẽtibus natus Ignatius eſt anno poſt Virginis partũ M. CDXCI.
regnantibus in Hiſpania Fernando & Eliſabetha, cognomento Catholicis. Ac de pri-
ma ipſius pueritia id vnum conſtat, haud ita ſeuera diſciplina educatum à ſuis fuiſſe; atque
ab ipſis incunabulis, vt in opulenta domo, profanos admodum hauſiſſe ſpiritus: deinde lit-
teris vixdum à limine ſalutatis, cum eſſet eximia & animi & corporis indole, continuo in
Fernandi regiam à patre miſſum, veteri Hiſpaniæ more, quo in regno principum li-
beri ea fere conditione ac iure naſcuntur, vt maximus ætate dumtaxat in patrimonio im-
perioque ſuccedat; reliqui, ſiue ad acuendam gentis induſtriam, ſiue ad familiæ ſplendo-
rem in vno capite retinendum, portiuncula quadam hæreditatis aſperſi quæ tenuem in vi-
ctum cultumque ſit ſatis, vel ſtudijs doctrinæ militiæve dant operam, vel aulæ regumque
præſidio ad opes gloriamque nituntur. Hic ille cum honorarios inter ephebos aliquandiu
C apparuiſſet, aulicis imbutus moribus ad Antonium Manricum ſeſe contulit Naiarenſium
ducem ex ijs, quos in Hiſpania magnates appellant; quo cum Loioleiæ genti neceſsitudo
vetus intercedebat. Atque apud hunc domi foriſque in honore habitus, rei militaris tyro-
cinia poſuit: & quod ijs ferme vſu venit, qui nondum cæleſtes delicias deguſtarunt, id ip-
ſum Ignatio contigit, vt ardenti laudis humanæ ſtudio, & communis conſuetudinis impe-
tu abreptus, cum eſſet in corporis ornatu elegantiſsimus, equorumque, & armorum vſu
præcelleret; quod ſibi datum fuerat temporis ad negotiationem ſalutis æternę, id ille miſe-
rabiliter, vt plerique mortalium, partim in factionum rixarumq. periculis, partim in ama-
toria væſania, & cætera ſæculi vanitate conſumeret. Verumtamen inter eiuſmodi vitia, &
cæcos errores, pręclara quædam emicabant bonę ac religioſæ mentis indicia. Primum enim
in tanta licentia militari, tamque corruptis hominum moribus, quamuis animo conſter-
natus eſſet interdum, & multis vndique cinctus anguſtijs; nulla tamen ipſius atrocior vn-
quam audita vox eſt, quales multæ à neſarijs hominibus in Deum, ac Dei prouidentiam
vulgo iactantur. Nec ſolum ab omni verborum impietate ſemper abhorruit, ſed etiam ſa-
cra omnia ſacrorumque antiſtites naturæ perpetuo inſtinctu admodum religioſe reueri-
tus eſt. Erat præterea intactus ab auaritiæ ſordibus, & à lucri cupiditate vehementer alie-
nus: quod cum alias, tum vero in expugnatione vrbis Naiaræ, quę in Cantabriæ finibus eſt,

perspici potuit: quam iure belli, cum dux militi diripiendam dedisset; Ignatius, quamuis ad ipsum victoriæ pars non exigua pertineret, tamen nec præsentis prædæ dulcedine, nec cæterorum exemplo adduci potuit, vt sese alienæ rei contactu pollueret; non Christiano solum, sed etiam ingenuo homine id indignum existimans. Quæ ipsius altitudo animi in priuatis quoque dissidijs ac simultatibus eminebat, vt si quando ex certamine dignitatis (vt fit) ad manus pugnamque venisset, si locus reconciliationi daretur, illico vna cum armis odium omne deponeret, & cum inimicis in gratiam plane bona rediret fide. Neque vero eidem in magnis arduisque negotijs capessendis alacritas, vel gerendis consilium & cautio deerat. quocirca inter quosdam Cantabriæ populos graui orta seditione, legatus ad eos à duce Naiaræ, breui controuersias omnes magno partis vtriusque consensu & approbatione diremit: ac licet iuuenis admodum esset ætate, in agendo tamen, tractandisque hominum ingenijs, iam tum senilis quædam in eo maturitas apparebat; prorsus, vt negotium nullum ferme susceperit, quod non ad optatum exitum sua lenitate ac virtute perduxerit. quamquam ob imperitiam rerum diuinarum, hæc tam egregia animi bona, & quasi talenta non optime collocabat interdum; ad hominum videlicet gratiam, ac sui ipsius incrementa ijs artibus vtens, quas ad vnius Dei honorem & gloriã omnino referri oportuerat. D

Conuersio eius ad Christum. Cap. II. E

HVNC maxime in modũ adolescentia, atque ipso ætatis flore consumpto, cum annum ageret iam nonum circiter & vigesimum, à miserabili errore, certoq. æternæ vitæ periculo in rectũ salutis iter summo Dei beneficio reuocatus est. Tota autẽ eius conuersionis ratio fuit eiusmodi. Ardebat eo tẽpore Hispania intestini belli tumultibus, quam nactus occasionẽ Franciscus Galliæ Rex, Nauarræ Vasconũ quæ Guipuzcoam attingit, Henrico Albreto cognato suo recuperandæ, cuius pater ex eo regno Fernandi Catholici armis olim exactus fuerat, Andreã Foxiũ, cognomento Asparotũ, cum exercitu iussit in eas regiones impetũ facere. qui celeritate vsus, cum aliquot loca improuiso aduentu cepisset, cumq. nobilitas Henrici cupida ad Gallũ sese quotidie adiungeret; Naiaræ dux, qui Nauarræ summo cũ imperio præerat, eius rei fama cõmotus, in vlteriorem Hispaniam ad auxilia contrahenda profectus est, Ignatio, paucisque præterea Pompelone custodiæ causa relictis. Accæteri quidem, appropinquante Gallorum exercitu, magnitudine pedestrium & equestrium copiarum exterriti, & simul diffisi oppidanorum animis, tempori cedere, & vrbem relinquere omnino decreuerãt: Ignatius F vero, multis verbis homines ab eo consilio reuocare cõatus, vbi se nihil proficere hortando perspexit, ardentibus oculis detestatus ignauiam perfidiamque, spectantibus omnibus in arcem solus introijt, paratus illam cum aliquot in eo præsidio relictis omni ope tueri. quo virtutis exemplo permotus alius quidam Ignatij in studio bellicæ laudis æmulus, eandem aleam subijt: reliquis vero salus, quàm aut fides aut gloria fuit antiquior. Ventum deinde in consilium est à custodibus de summa rei: cumque in tanta propugnatorum paucitate contra tantas hostium copias negarent plerique locum obtineri posse diutius, ac seniorum præsertim sententiæ ad profectionem inclinarent; Ignatius, quo erat animi & corporis robore, quàm acerrime sese rursus opposuit remque difiecit. Interea Galli, resistente nemine, propius ad vrbem accedunt, & magna ciuium volũtate admissi, castris ad arcem positis, præfectum præsidij ad colloquium euocant. Ille accepta fide, cum tribus dumtaxat egreditur, in quibus erat Ignatius; qui cum ab hostibus proponi conditiones iniquiores vidisset, exarsit nimirum, easque conditiones tam acri ac vehementi oratione commilitonibus dissuasit, vt ad extrema omnia perpetienda potius, quàm arcem deserendam cunctos accenderit. Nec mora: Galli omisso colloquio, acrius instare, tormentis mœnia quatere, at-

A tere atque diruere; vndique ascensum tentare: Hispani contra, Ignatij præsertim exem-
plo atque adhortationibus incitati, fortiter sese defendere, subeuntem hostem gladijs, to-
lis, contis arcere; quoad Ignatio ante alios dimicanti, globi vi excussus è muro lapis, læuam
haud ita grauiter læsit tibiam; globus vero ipse quamquam impetu refracto subsiliens, dex-
tram adeo labefactauit atque confregit, vt è vestigio semianimis alienata mente corrue-
rit. Tum vero debilitati animis cæteri, & deditio facta. Ignatium porro stratum, vel ad
colligendam clementiæ famam, vel etiam virtutem in hoste admirati Galli benigne susci-
piunt, & in vrbem ex arce translatum, in pristino hospitio collocant, medicisque adhibi-
tis, & rebus omnibus necessarijs diligenter curant. Huic Gallorum benignitati, pro sua
animi magnitudine egregie respondit Ignatius. quippe tātum aberat vt eos odisset, à qui-
bus in illam calamitatem, vitæque discrimē erat adductus, vt cum in lecto decumberet, sin-
gulos blande comiterque compellans, omnia fere sua in eos amoris caussa diuiserit; atque
hunc clypeo, illum pugione, alium thorace donarit. Interiectis deinde aliquot diebus,
cum grauius laboraret quàm vt breui tempore sanari posse videretur, ad cæteram huma-
nitatem illud etiam additum à Gallis, vt Ignatium lectica Loiolam vsque (neque enim lon
ge aberat) deportandum curarent. qui peramanter à suis acceptus, cum ingrauescente in
dies morbo periculosius ægrotaret, accersiti confestim vndique medici, crure inspecto, se-
B uere pronuntiant, ossa illa, siue id prioris chirurgi vitio, siue itineris agitatione contige-
rit, nequaquam esse bene locata: neque vero, nisi ea coagmentatione denuo resoluta, fru-
stisque suo loco repositis, posse vllo modo fieri vt coalescant. Qua tam acerba denun-
tiatione Ignatius minime exterritus, non modo statim æquo animo sese paratum ostendit
ad omnia subeunda, sed etiam inter ipsam curationem, quamuis esset asperrima, nullum
aliud indicium dedit doloris, nisi vt coactos in pugnum digitos valde constringeret. Ex
eo die morbus maiorem in modum est auctus; cumque iam Ignatius omnes fere cibos hau-
stusque stomacho fastidiente respueret, aliaque in eo cernerentur lethalia signa; suorum
admonitu, sacris, quæ ad expiandum animum pertinent, rite procuratis, ipso B. Petri Apo
stoli peruigilio, cunctis mœrentibus, eo deductus est, vt medici prorsus actum affirmarent,
nisi ante mediā eam noctem vis morbi remitteret. Venerabatur iamdudum Ignatius præ-
cipuo quodam cultu principem Apostolorū: quin etiā eius laudes militariter olim carmi-
ne Hispanico celebrauerat: cuius profecto pietatis fructum non exiguū tulit. siquidem illa
ipsa decretoria nocte per quietem videre sibi visus est eumdem Apostolum, optatam sibi
valetudinem diuinitus afferentem. nec sane in irritum ea visio recidit: quippe continuo
leuari doloribus, ciboque refici est cæptus. Iamque Dei beneficio periculum mortis euase-
rat, magnaque suorum gratulatione melius habebat in dies: cum repente animaduertit os
C quoddā genu sub ipso fœdius prominere: quod quoniā præter cætera incommodā impe-
dimento etiam sibi videbat fore, quominus graphice quàm soleret ac vellet, ocreatus ince-
deret (vt erat idem & patiētiæ militari, & vrbanæ munditiæ & elegantiæ apprime deditus)
percontatus est medicos, posset ne vllo pacto deformitas tolli: qui cum respondissent posse
vtique, sed dolore omniū quos ad eam diem sensisset, maximo & acerbissimo; propterea
quod in eam sedē fragmenta iam firmiter coaluerant, non dubitauit Ignatius ingenti om-
niū vel admiratione, vel metu, concinnū ac decorum corporis habitum anteferre manife-
sto vitæ discrimini: secarique de sententia medicorum os iussit, clariore etiam, quàm an-
tea, fortitudinis ac patientiæ documento: quandoquidem in ea carnificina (quæ quo
lentior, eo fuit horribilior) non modo ligari tenerive se non est passus, verum etiam, ijs
qui aderant, pauore propemodum exsanguibus, ab omni prorsus querimonia gemituque
se ipse continuit. Post hæc, doloribus magna iam ex parte mitigatis, nondum tamen gres-
su recuperato, nec pedibus ad insistendum idoneis, interea dum iacentis corpus terrestres
medici persanare conantur, eiusdem animi vulnera curare medicus cælestis aggreditur. Cū
enim affixus lectulo Ignatius, fallendi temporis caussa prophanum quempiam librum po
poscisset ex ijs, quos antea per otium lectitare consueuerat; diuino plane consilio factū est,
nullus vt eo tempore domi liber esset eiusmodi: at vero longe meliores alij duo reperti

sunt, Hispanico sermone conscripti; quorum alterius, Vita Christi, alterius (quo sele- D
cta virtutum exempla continebantur) Sanctorum flores, erat inscriptio. Ea videlicet
lectio salutis initium attulit homini. Dum enim oblatos sibi libros, varijs locis quasi
aliud agens delibat, sensim capi cœptus est pulchritudine eorum quæ scripta reperie-
bat; atque adeo inter ipsam lectionem, vbi quidpiam insigne cognouerat, subsistere,
secum ipse deliberans: Quid si præclarum hoc sancti Dominici facinus, quid si hoc sancti
Francisci, Deo fretus aggrediar? Neque vero, cum hæc & alia sibi multa proponeret,
res occurrebat vlla tam ardua, tamque difficilis, quam non perficere sese posse gene-
rosa quadam alacritate confideret. Quæ cum apud se diutius agitasset, emergebant
rursus rerum inanium voluntates, & sæcularia desideria: quorum sese nonnullis adeo
manciparat, vt dum eorum vel adipiscendi rationem exquirit, vel potiundi spem animo
concipit, plures interim horas per imprudentiam in ea cogitatione defixus hæreret.
Iamque priora illa propemodum exciderant, accensosque nuper igniculos pietatis, volu-
ptatum illecebræ, & perniciosa rerum fluxarum blandimenta restinxerant; cum pericli-
tanti seruulo diuina bonitas opem celeriter afferebat, ex eorum videlicet recordatione quæ
legerat, meliorem ei mentem, & consilia saniora submittens. atque in hac item commen-
tatione tamdiu morabatur, donec interuentu cuiuspiam, alio mentem animumque con-
uerteret. Hac ille vicissitudine, & quasi conflictu dies aliquot mirum in modum exagita- E
tus, cum in eius pectore voluptas & virtus pæne ex æquo certarent; contrarias in partes
magna sua perturbatione distrahebatur, incertus animi, hanccine viam, an illam, cum pri-
mum posset, insisteret. Verumtamen inter alternas fluctuantis animi propensiones illud
intererat, quòd blandis illis rerum fluxarum imaginibus, quamdiu præsentes obuersaban-
tur, tamdiu titillabatur Ignatij mens: abeuntibus vero, succedebat illico amarus quidam
torpor, & ægritudo, & sibimet displicentis animi tædium. At contra, præclari illi ad Chri-
stianam laudem impetus, cogitationesque de adæquanda vigilantia & sobrietate Sancto-
rum, de votiuis peregrinationibus, de victu cultuque in primis horrido & aspero; non mo
do cum aderant, animum insolita quadam iucunditate mulcebant, sed in recessu quoque,
tristitia subeunte nulla, securum hilaremque præstabant. Sed enim tantum hoc ille discri-
men, sæculi tenebris occæcatus adhuc, hebesque ad subtiliora hominis interni iudicia, qua-
si ignotum quidpiam prætenbat, quoad clariore demum oborta sibi luce, mentis aciem ac-
curatius in eam varietatem cœpit intendere; ac deniq. non sine admiratione quadam ani-
maduertit, ab illis cogitationibus, vt erant inanes ipsæ, sic se ieiunum & aridum, ab his au-
tem, velut à pabulo salutari, lætum vegetumque discedere: liquidoque perspexit, fucata &
insidiosa voluptas quantum à vero & solido gaudio ac suauitate distaret. Atque hanc pri-
mam de intimis animi sensibus motibusq. ratiocinationem habuisse fertur Ignatius: ad F
quam vbi maior deinde rerum diuinarum vsus accessit, tantam in spirituum discretione
(quæ consummatæ sapientiæ virtus est) solertiam atq. peritiam est consecutus, vt egregia
etiam illius generis præcepta in eo libro, qui Exercitiorum appellatur, posteritati relique-
rit. His ergo obseruationibus, & assiduis librorum monitis è lethali animæ veterno excita-
tus, anteactæ vitæ peccata, & infinitam in se Dei clementiam aliquando cœpit agnoscere;
nec solum de mutandis in posterum moribus, verum etiam de expiandis omni ratione de-
lictis, placandoq. numine, serio cogitare. Atq. in hanc deliberationẽ ingressus, denuo sese
ad Christi domini, Sanctorumq. sectanda vestigia occulto quodã instinctu acriter sentie-
bat impelli, & eorum præcipue, qui in se ipsi quàm maxime duri ac seueri exstitissent. artiũ
quippe spiritualiũ, & Christianæ philosophiæ rudis & ignarus adhuc, omnẽ fere sanctita-
tis & officij perfectionẽ in asperitate vitæ, & in voluntaria corporis afflictatione statuerat.
quocirca iam tũ agitabat animo, simul atq. per valetudinẽ liceret, nudis pedibus Hieroso-
lymã petere, ac frequẽti verberatione, longoq. ieiunio tantas peccatorũ pœnas vltro susci-
pere, quantas videlicet ab excelso magnoq. animo, salutare odiũ sui, & ardẽs diuinæ gratiæ
promerendæ studiũ exigebat. Iamq. rectis euntẽ sensibus, & optima quæq. expetentẽ, lon
ge vehemẽtius incitauit diuina visio. Etenim nocte quadã vigilanti, augustissima specie,

A ac beatißimo lumine fulgens MARIA virgo vna cum paruulo IESV, non modo sese palam ostendit, verum etiam incredibili benignitate spectandam aliquamdiu præbuit: quo viso mirifice recreatus Ignatius, tantum repente odium fastidiumq. concepit eorum quæ apud cæcos mortales prima putantur, ac præsertim quæ cum inhonesta voluptate cõiuncta sunt, vt omnes rerum illarum, quamuis diuturno vsu ac vetustate corroboratas imagines, ex hominis memoria cõfestim aspectus ille deterserit. Accessit ad hæc illud quoq. non leue Dei beneficium, quod ei in omnem deinde vitã proprium ac stabile mãsit: vt quotiescunque sublatis in cœlum oculis astra suspiceret (quod sane sæpe faciebat, ac diu) mortalia cuncta illi repente sordescerent; & miro quodam æternæ patriæ desiderio raperetur.

Ad Montemserratum religionis caussa proficiscitur. Cap. III.

B NTEREA simul & animo & corpore conualescens, è lectulo surgere, & intra cubiculi fines paulatim crura explicare, atque ingredi cœperat; nihilq. longius ei videbatur, quàm vt de cognatione sua, & de domo patris exire, & præteritæ vitæ peccata quàm acerrime vindicare sibi liceret. Sed quia nondum erat ad iter faciendũ idoneus, cõstituit interim præclarissimas quasq. Christi Domini, Sãctorumq. res gestas memoriæ caussa descri bere: atq. ad id ipsum exquisiti cuiusdam nitoris & elegantiæ codice comparato, quæ de virtutum exemplis præcipue admirabatur, in eũ codicẽ vario picturæ genere quàm cõpositissimis & quàm clarissimis litteris ordine referebat. Atque huic operi dum insistit ardentius, quamquam sua de instituendo nouo genere vitæ consilia mortalium nulli aperuerat; hæc tamen tanta scribendi ac legendi assiduitas, contemptus corporis, frugalitatis amor & parcimoniæ, sermo quotidianus non ad vrbanitatem, vel ad ambitionem, vt antea, sed ad modestiam, pietatemque compositus: hæc igitur, & alia non obscura immutati animi indicia, celeriter illũ domesticis prodiderunt. In ijs Martinus Garzia frater natu maximus, qui demortuo iam pridem Bertramo in dominatu, reiq. familiaris administratione successerat, suspicatus id quod erat, Ignatiũ vel morbi vexatione, vel eorum quæ legerat admonitione

C compunctũ, ac pertæsum vitæ prioris, nouũ aliquid ac magnum moliri, atq. etiam fortasse nuntiũ rebus humanis velle remittere; cõmotus animo vehementer, hominem seuocat, varijsq. interrogationibus blande pertentans, ad extremũ per cõmunes parentes, perq. fortunas omnes obtestatur & obsecrat, videat etiã atq. etiam quid agat, quo progrediatur, neu quid noui consilij capiat, quod vel ipsi munitũ & exploratũ ad gloriam & opes iter impediat, vel sempiternã Loioleiæ familiæ dedecoris notam inurat. Ad quæ Ignatius breuiter, quo se quàm primũ à fratre expediret, satis memorem fore sese respondit officij: & simul, quoniã de recuperata propemodum eius valetudine ad Naiaræ ducem nuntij venerant, in oppido finitimo, cui Nauarreto nomen est, eo tempore cõmorantem; veniam à fratre petijt ducis pro amicitia reuisendi; ac per eã caussam, duobus dũtaxat assumptis famulis, equo in viam sededit, ac breui Nauarretum peruenit incolumis. Ibi duce amicisque ita salutatis, vt arcana consiliorum suorum quàm accuratissime tegeret, simul etiam certa pecuniæ summa in vsus pios insumpta, Barcinonem petere, vt Hierosolymas inde contenderet; famulosque dimittere statuit, quo liberius remotis arbitris in suum sæuire corpus, & debita vitæ licentius actæ supplicia à semetipso posset exigere. Solos ergo per summam dissimulationem Nauarreto profectus, primum omnium religionis caussa celeberrimam beatæ Virginis ædem adire decreuit, quæ in Monteserrato à monachis Bene-

ctinis incolitur, estq. Barcinonem è Nauarra petentibus minime deuia. Deinde reputans D
apud animum suû partim voluptates, quibus antea indulserat, partim etiam periculosum & graue bellum, quod sibi rursum à carnis illecebris, atque ab inferioris animæ viribus imminebat; omni ratione se contra domestici hostis insidias muniendum est arbitratus. Ergo non solum institutam, ex quo die Loiola discesserat, consuetudinem obfirmato retinuit animo, vt singulis noctibus pœnæ nomine se acerrime verberaret; sed etiam ratus nullum continentiæ præsidium posse firmius inueniri, quàm Dei matris eiusdemq. Virginis perpetuæ patrociniû, recenti præsertim illius in se clementia ac benignitate inuitatus; in eius maxime clientelam fidemq. confugit, ac studio virtutis incensus, illico fecit vt eidem Virgini Beatissimæ sese irreuocabili voto castitatis obstringeret. Quod religiosi animi obsequium & sacrificium pro sua infinita bonitate ratum & gratum Deus ipse videtur habuisse: quandoquidem ipsa Virgine deprecante videlicet, ex eo tempore ad extremum vsque diem Ignatius plane omni sensu libidinis caruit. Cæterum quo facilius omnes intelligant, quàm sit periculosum & anceps, in Christianæ philosophiæ curriculo sine rectore ac magistro versari; non omittam hoc loco quod ambulanti in feruore spiritus per eos ipsos dies Ignatio cõtigit. Erant eo tẽpore in Hispaniæ finibus, Maurorum multæ reliquiæ: quos nefariæ superstitioni Mahometis addictos, Fernandus Catholicus haud ita pridem è suo pepulerat regno. Ex ea igitur fæce quidam insidens mulo, Ignatium forte assecutus, E
comitem sese illi adiunxit; ac nonnulla primum (vt fit) de itinere sciscitantur, varijs deinde sermonibus eo deuentum est, vt de singulari MARIAE virginitate dißererent. quam cum nefarius ille ante partum quidem integram illibatamque fuisse fateretur, à partu vero nequaquam; contra Ignatius ab eiusmodi errore quibuscunque poterat rationibus hominem reuocare cõtenderet; post multam altercationem magis magisque obstinatus impius ille, cum oblatam sibi veritatis lucem intueri nollet, repente non sine rabie quadam subditis mulo calcaribus antecesßit, seque celeriter ex Ignatij conspectu proripuit. Quo facto vehementius irritatus Ignatius, parum absuit quin citato gressu persequeretur abeuntem, & pugione confoderet; facinus indignum existimans non tam contemptum relictumq. superbe se, quàm de summa castimonia & sanctitate Reginæ Angelorum ausum fuisse vilissimum caput ore polluto detrahere: cumque militari etiam tum spiritu religionis officijque momenta perpenderet, sese vix pietati satisfacturum putabat, si tantas blasphemias pateretur inultas, neque ab impuro dæmonis mancipio pœnas petulantis linguæ reposceret. Verumtamen incitatum iam generosi pectoris impetum retardabat suspicio latẽtis in tam speciosa cogitatione piaculi; metusque probabilis, ne per hanc animaduersionem, & cæleste numen, & eam ipsam quam defendere conabatur, Virginẽ offenderet. Cum igitur multa secum agitasset, motu corporis pariter atq. animo varius; ad extremum, sane quàm præcipiti consilio statuit ad biuium vsque procedere, vnde Maurum ex habito colloquio ad F
proximum pagum nouerat diuertisse. in eo biuio laxatis omnino mulæ, qua vehebatur, habenis, ita de re tota interpretari, vt si bestia ipsa per se Mauri vestigijs insisteret, non dubitaret quin accepta futura esset vltio Maiestati diuinæ: sin minus, pro certo putaret, nequaquam id à se officij Deum, Beatamque Virginem postulare. Hac ille mente procesßit ad biuium: cumq. pagus ille, quem diximus, abesset diuerticulo passuum non amplius quadraginta, via facili ac spatiosa; plane diuinitus factum est, vt sponte sua iumentum angustiore via Barcinonem versus iter arriperet. Atque hunc in modum Ignatius in re tam graui, illo pia ipsius studia regente periclitatus, lethalis noxæ crimen felicius effugit, quàm sapientius. Inde progressus ad vicum à Monteserrato haud longe distantem, de peregrinatione Hierosolymitana, deque asperiore vita quamprimum ineunda mire solicitus, viatorium ibi coëmit ornatum, sparteos videlicet calceos, talarem è sacco tunicam, funemque pro baltheo, tornatilem baculum, & in vsum aquæ cucurbitam. Quæ omnia, vt Christi paupertatem non erubescere, & peruersam recti verecundiam deponere paulatim assuesceret; suspensa propalam ex ephippijs, ad montem vsque lætus aduexit.

A

Acta eius in Monteserrato. Cap. IV.

VO simulatque peruenit, templum ingressus, ac numine salutato, nihil antiquius habuit, quàm vt per sacram totius anteactæ vitæ confessionem, contractas animi sordes elueret. qua confessione in primis fideliter atque accurate de scripto peracta per triduum, summa deinde cum veneratione ad Sacramentum altaris accessit. Contulit etiam cum eodem patre, qui sibi confitenti aures dederat, omnia sua consilia cogitationesque de imitatione Sanctorum, quæ ad eam vsque diem prorsus nemini patefecerat. præterea, quidquid habuit pecuniæ, totum id in Christi Domini gratiam pauperibus benigne diuisit. Dein silentio noctis eius, cui dies festus Angelicæ salutationis illuxit, pretiosa vestimenta quibus erat ornatus, quàm occultissime potuit, pannoso cuidam ex infima plebe largitus, confestim optato illo sacco sese alacer induit, ac fune præcinxit; B dextro pedi, quòd ex reliquijs morbi singulis etiam tum noctibus intumesceret, calceum induxit è sparto; sinistrum vtique nudum relinquere, & capite item nudo prorsus decreuit incedere. Sed quia non ignorabat plurimos pallio tenus esse philosophos, vestemque facilius multo mutari quàm mentem; omni ope sibi enitendum existimauit, vt illa exterioris amictus insignia, ad intimos animi sensus occulta quadam affinitate pertingerent. cumque accepisset in more positum olim fuisse, vt nobiles equites, antequam in ordines referrentur, in sacris ædibus noctem vnam armati excubarent (quod in Hispania peruigilium armorum appellant) militarem illum ritum ad rudimenta Christianæ perfectionis in semetipso transferre constituit. Igitur gladio ac pugione, quibus antea mundo meruerat, è tholo suspensis, nouo instructus armorum genere, totam eam noctem peruigil ante aram sanctissimæ Virginis, modo stans, modo nixus genibus, præteritorum veniam demisse precari, diuino cultui deuouere sese, ac beatam præcipue Dei matrem intenta supplicatione propitiare non destitit. Atque hunc in modum Christianæ militiæ nomen ex animo dedit Ignatius anno post Christum natum M. D XXII. quo ferme ipso tempore, vt à multis non sine admiratione quidem animaduersum est, Martinus Luther infamis hæresiarcha, magnis in Germania motibus excitatis, iussus à Carolo quinto Imperatore adesse Vormatiæ, male pressum ad eam diem virus opinionum suarum effudit in illo C conuentu palam, Sedique Apostolicæ & catholicæ veritati nefarium atque impium bellum temulentus indixit: vt satis appareat, cum maxime furiam illam contra omnia diuina & humana iura, legesque sacratas obarmaret Satanas; tum ex altera parte, præter alia militantis Ecclesiæ robora, nouum etiam hunc ducem excitatum diuinæ prouidentiæ nutu, quem Christus Imperator, & ipsum, & sectatores ipsius, obligatos religionis arctissimæ sacramento, adactosque nominatim in verba Romani Pontificis, furori ac libidini hæreticæ prauitatis opponeret.

D

Ardores eiusdem in studio pœnitentiæ, Cap. V.

ACRA igitur vigilia, quemadmodum dicebamus, exacta, quo celebritatem hominum, famamque sanctitatis vitaret Ignatius nondum certa luce, relicto monachis iumento, pedes ipse, obuoluto etiam tum fascijs altero crure claudicans, per summum laborem à Monteserrato discessit, & è via militari paulo post deflexit ad oppidum Barcinonensis agri Minoressam (hodie Manresam vulgus appellat) nouem fere millibus passuum à Monteserrato; vbi antequam longinquæ & periculosæ peregrinationi Hierosolymitanæ sese committeret, sæuiente præsertim Barcinone per id tempus pestilentia, deuio & obscuro loco aliquandiu delitescere, & humilitatis Christianæ, quæ cæterarum est parens custosque virtutum, solida iacere fundamenta decreuerat. Interea mendicus ille, quem Ignatius pridie suis vestimentis induerat, cum ex insolito ornatu in furti suspicionem venisset, illico à loci magistratibus comprehenditur, & diuinam humanamque E
frustra implorans fidem in vincla conijcitur. Cumque inter quæstionem ea sibi à viro quodam nobili clàm donata iureiurando affirmaret, notasque corporis, ignarus nominis, ederet; conquiritur extemplo diligenter Ignatius. cum nusquam appareret, mittitur ad eum insequendum festine viator; qui ægre procedentem facile consequutus, quærit ex eo, num cui quidpiam in Monteserrato donauerit. Ad eam vocem, id quod erat, suspicatus Ignatius, substitit; coactusque innocentis periculo, pauperi cuidam vestimenta sese pridie largitum esse confessus est: cumque viator porro instaret, quis tu, aut cuias? nullum omnino ad ea verbum Ignatius reddidit. sed itinere cœpto perrexit tacitus, casum insontis apud se miserans, ac semetipsum incusans, qui ne benefacere quidem sine ipsius cui benefaceret damno, vel certe discrimine, didicisset. Vt igitur Minoressam accessit, oppidum ingressus quo dicebamus amictu, ad publicum infimæ plebis hospitium precario sese contulit; ibique sanctæ paupertatis ac pœnitentiæ studio inter egentes ac sordidos quam exsequemur vitam exorsus est. Victum ostiatim precibus infimis emendicare quotidie: totam hebdomadam, excepto die Dominico, ieiunare; in ipso cibatu simplici pane contentus, atque vbi sitis vrgeret, aqua profluente; somni parcissimus humo nuda cubare, auctoque supplicio, singulis diebus ter sese flagellis quàm acerrime cædere. Ad hæc, horas quotidie septenas genibus nixus in oratione vocali persistere; nam eius quæ F
mentalis dicitur, vsum & consuetudinem adhuc ignorabat. Præterea sacrificio matutino; Vesperarum & Completorij officijs attentissima cura semper intererat. obibat etiam octauo quoque die sacra Confessionis & Eucharistiæ mysteria. Et quoniam superioribus annis (vt diximus) & humanæ laudis famæque appetentior, & munditiarum ornatusque fuerat studiosior: vt vitium vtriusque diligentiæ pari neglectu rependeret, natalium suorum generisque splendorem; ne quis illi honos haberetur, studiose celare; & capillum quem pro eius sæculi more promissum impensius comere curareque consueuerat, relinquere cœpit impexum & squalidum: quin etiam vngues ipsos excrescere per diuturnam incuriam pati: atque in hoc tam aspero, tamque horrido vitæ instituto, constanter id omne refugere, quod vllam posset afflictæ carni delectationem aut leuamen afferre. Itaque cum esset decoro vultu, & egregia totius corporis firmitate; detractis paulatim viribus, omnis ille vigor acerrimi bellatoris, & forma viridis iuuentæ prorsus elanguit.

A

Molestiæ scrupulorum, ac tentationes eiusdem. Cap. VI.

EIVSMODI vitæ cursum aliquandiu securus Ignatius ma-
gno animi fructu sine vlla offensione tenuerat, nondum gra-
uiora prælia & occultas dæmoonum artes expertus, quibus in-
cauta mens homioum ad præclara tendẽtium, si præsertim suis
viribus ipsi confidant, facile in fraudem inducitur; cum repen-
te quædam illi obijcitur species, cuius, quamuis identidem ap-
parentis, formam & figuram satis explicare non posset, multis
distincta luminibus, & grato qoodam splendore collucens,
quod spectrum diabolicum postea, vt dicemus, agnouit, ijsdẽ-
que fere diebus cum se illouie & squalore obsitum animaduer-
teret, atrox illa cogitatio nec opinaotem inuasit: Quæ, malum, ratio te, miser, impulit, vt
relicta patria, cognatis, amicisque potentibus, pedore ac dira macie deformatus tristissimo
& obsoletissimo vestitu, vel stipem in triuijs corrogares, vel inter infimas plebis minutæ
B quisquilias lateres inglorius? nonoe intermissa militiæ honoratæ stipendia, dulcissimosque æqualium conoictus, & pristinæ fortunæ cultum victumque, maiore cum tua tuique
sanguinis dignitate repeteres? Hæc, & alia id genos vbi animo vehementer obiecta, aucto-
rem sensit Ignatius illico: & qoamuis initio paulisper ea recordatione commotus, tamen
vt se collegit, illam ita constanter ab se reiecit ac repulit, vt vltro etiam familiarius quàm
antea, sese cœtibus atque colloquijs egentium & mendicorum insereret. qua submissiooe
victus princeps auctorque superbiæ, rursus Ignatio templom ingredienti ad officia diuina
celebranda, quibus mira cum attentione ac perseuerantia quotidie dabat operam, vt dixi-
mus; incæpti operis molem ac difficultatem ita repræsentauit, quasi eius ærumnas & incõ-
moda miserans diceret: Hem infelix Ignati, annis vtique septuaginta, quot ætas tua reci-
pit, in tantis tibi laboribus, in tanta vitæ asperitate degendum est: quos tu, præsertim vr-
gente senio, tolerare quî poteris? Tum ille fortiter, nec sine contemptu: Quasi vero, in-
quit, mihi tu vel vnius diei spatium præstare possis. Hæc duo prima post conuersionem
Ignatius de summa rerum certamina subijt: quorum vtroque turpiter superatus humani
generis hostis, vbi se irruptione & aperta vi nihil proficere intelligit, longe diuersa bellan-
di ratione, dolo cuniculisque grassari constituit. Neque abnuit Christus, pugnarum eius-
modi iustissimus arbiter: qui vt oeminem supra id qood potest, oppognari permittit, sic
C militibus suis, qoos gratiæ diuinæ præsidio, & liberæ voluntatis arbitrio ad omnem virtu-
tem exercet, ne parta semel victoria per otium torpeant, nouam in dies gloriosi triumphi
materiam deesse oon patitur. Est igitur in dæmoois artibus, quas ad bonorum perniciem
assidue meditatur, illa vel pessima; vt quos ita videt studio virtutis ac religionis addictos, vt
inde terrestrium vel honorum spe, vel commodorum & voluptatum illecebris auelli non
possint, hos per speciem ipsiusmet honesti qood adamarunt, ad immoderatam inediam &
carnis maceratiooem acrioribus incitamentis impellat, eosdemque præteriti temporis pia-
cula reputaotes, ac cælestis iræ seruili metu perculsos, in singula momenta misero qoodam
angore solicitet. id autem eo consilio, vt vel plane defecti viribus, per caussam recuperan-
dæ valetudinis paulatim ad socordiam atque ad ignauiam delabantur; vel assidua scrupu-
lorum agitati molestia, dom se ipsi calumniari noo desinunt, si minus inertia, certe defati-
gatione ac lassitudioe ab incæpto desistant. cuius vtriusque cladis vtinam ne tam multa
nobis quotidie exempla suppeterent. Hæc igitur eadem fraus Ignatium qooque io discri-
men adduxit. Obtinuerat ille (quemadmodum dicebamus) ex quo sese ad Christum ad-
iunxit, in summa vitæ austeritate perpetuam animi tranquillitatem atque lætitiam: quam
ne ex quotidiana copia vilem duceret, neu suis ipse meritis per insolentiam adscriberet; ab
ijs quas diximus, tentationibus cæpit illi pater cælestis vniuersam repeote subtrahere, sic, vt

interdum

interdum cum maxime gaudens exultaret in Domino, tunc subito nulla præcedente signi- A
ficatione, prorsus exui nudarique se omni gaudio & iucunditate sentiret: nec iam in preci-
bus, neque in psalmis, neque in ceteris, quibus assueuerat, pietatis officijs vllam inueniret
omnino delectationem aut requiem. idque cum ei frequenter accideret, attonitus rei no-
uitate, animo suspenso ac mire solicito, caussas eius varietatis & immutationis inquirere,
ac dubitare apud se, recte ne confessionem in Monteserrato, quam diximus, peregisset?
quidquam ne omisisset, quod ad integram criminum accusationem attineret? ac proinde
num idcirco fortasse Deum adhuc iratum experiretur? Quæ ille dum anxius agitat, arrepta
occasione diabolus perturbandi hominis, deque suo statu deijciendi, hanc ipsam suspicio-
nem atque formidinem instituit illi vehementer etiam atque etiam incutere. Ex eo tempo-
re tyro vanis agitari terroribus, dies noctesque fletibus iungere, nullam capere partem
quietis. Itaque dum amissam recuperare conscientiæ pacem, & hærentem visceribus pe-
stem omni ratiooe conatur euellere, non satis habuit peccata vetera, quorum de confessio-
ne ambigebat, iterum iterumque apud sacerdotem expoocre; sed etiam cuiusdam concio-
natoris mooitu, qui Minoressæ per eos dies agebat, totius vitæ noxas, quotquot reuocare
in memoriam potuit, in libellum relatas, quod ad Montemserratum antea fecerat, quàm
accuratissime rursus explicuit. Sed (quod sæpe contingit) quod sibi adiumento fore pu-
tabat, id erat ei contrarium maxime. siquidem ipsa commemoratione rerũ quas aliquãdo E
obliuisci oportoerat, fiebat vt etiam si quid ipsa die mitigatum fuerat, recrudesceret. Nec
iam tantummodo soperiorum annorum delicta occupatum animum amarissima supersti-
tione torquebant, sed etiam præsentis temporis cura pauorque, ne inuisa Christo sua es-
sent studia, neu Dominum suis omnibus dictis, factis, cogitatis offenderet. Quocirca mul-
tis iam rebus frustra tentatis, vnum dumtaxat occurrebat illi remedium, nec sane spernen-
dum; vt sacerdos pro potestate omnino sibi posthac eiusmodi suspicionibus ac recordatio-
nibus interdiceret. Sed id ipsum coosilij ad eũ deferre non audebat, peruersa videlicet ratio-
cioatione delusus, ac veritus ne sibi minus ea medicina prodesset, cuius auctor ipsemet ex-
stitisset. Inter has ergo curas, graui pressus mœstitia cum ita iaceret, vt nulla iam res miti-
gare dolorem posse videretur; inuasit hominem atrox & sæua cogitatio, vti ad luctus mi-
seriasque finiendas, è fenestra cubiculi (Dominicanorum hospitio tum forte vtebatur) se-
metipse præcipitem daret. Quam ille cogitationem, ope diuina cum acerrime repulisset,
subijt animum firmitas & constantia cuiusdam anachoritæ, quem in Patrum historia le-
gerat, impetrandi gratia nescio quid quod vehementer optaret, omni cibo tamdiu absti-
nuisse, quoad per eam abstioentiam propitiato oumine, voti compos existeret. & quam-
quam periculosa admodum ea ratio videbatur, metusque suberat, ne tam aodaci incæpto
Deum irritaret potius, qoàm reconciliaret sibi, tamen tota re apud se diu multumque agi- F
tata, ne quid omnino intentatum relinqueret, illum ipsum rigorem perseuerantis inediæ
sine vlla dubitatione experiri constituit, atque ita experiri, vt nihil interea de quotidiana
precatiooe, verberibus, & cætera corporis maceratione remitteret. Dies igitur vnus, duo,
tres, quatuor, nec tamen aut linqui animo, aut molestia liberari. itaque ad septimum vsque
diem obfirmata mente ieiunium extendit, extendissetque porro, ni sacerdos idem, cui sua
non modo vitia, sed etiam bona, & intimos omnes animi recessus ac latebras diuioo quo-
dam instinctu nudas & apertas habebat, pro imperio vetuisset eum longius progredi, mi-
nis insuper additis, ni paruisset, illum à sacra corporis Christi commonione prohibendi.
hac igitor tã seuera denũtiatiooe deterritus, cibum sumpsit Ignatius, & illo quidem ac po-
stero die fuit illi qoies: tertio vero eadem illa peccata rursum occursare memoriæ, quarum
cogitationũ initia dum admittit incautius, ac species (vt fit) speciem adducit, sensim in pri-
stinos fluctus, æstusque solicitudinum reuolutus; cum ex vna parte prorsus instaurandum
Confessionis mysterium iudicaret, ex altera vero id sibi non modo ooo profuisse, verum
etiam oocuisse antea cerneret; ex vehementi fluctuatione tam graue tædium præsentis mi-
seriæ mentem eius inuasit, non quidem vt de morte oppetenda, sed vt de abijcienda seue-
riore disciplina, & sæculi commodis repetendis magno quodam impetu cogitauerit. Ve-

rum

A rum in tantis tenebris ac procellis nutanti, & in magnum adducto periculum, peropportune radius diuinæ bonitatis affulsit, cuius beneficio diabolica discussa caligine, totius tentationis exordia progressusque attente considerans, liquido comperit, omnes illos conscientiæ stimulos, vanasque suspiciones, à malo spiritu fraudulenter immissas, ac proinde sine vlla dubitatione constituit, præteritæ vitæ labes, quod ad confessionem attineret, perpetua obliuione conterere. Atque in hunc modum singulari Dei beneficio, non modo infelicem illam sui calumniandi miseriam ac pœnam euasit ipse, verum etiam alios curandi, qui eadem ægritudine laborarent, miram à patre luminum facultatem & scientiam est consecutus.

Ignatij profectus in Spiritu. Cap. VII.

Hisce igitur periculis perfunctus Ignatius, ac veluti auulsus ab vbere; maiores quotidie efficiebat in solida virtute processus: & quo acrior ac diuturnior probatio fuerat, eo magis idoneus euasit ad noua omnipotentis Dei charismata capiêda: in quibus fuit
B illud eximium. Cum enim religionis caussa ædem Pauli Apostoli extra oppidum peteret, & in ipso itinere ad Rubricatum amnem, qui Minoresam interfluit, constitisset; necopinanti repente diuina quædam oborta lux est tanta, tamque mirifica, vt momento pæne temporis nullo magistro quàm plurima clare perspexerit non solum de fidei Christianæ mysterijs, verum etiam de alijs vel subtilissimis philosophorum quæstionibus atque decretis: quasi nitidissimo quodam in speculo perspicue cerneret ea, quæ post multam accuratamque lectionem, maximosque labores ac vigilias vix demum solent homines intelligentia comprehendere: atque in eo cælesti prorsus intuitu, non sine summa animi voluptate diutius acquieuit. Quo tanto, tamque insigni accepto beneficio, cum ad agendas Domino gratias accessisset ad Crucem in propinquo defixam; oranti sese denuo in aëre spectrũ illud obiecit, de quo diximus antea, sed (quę nimirum virtus ac potestas est Crucis) nequaquam pari splendore vel pulchritudine. itaque quod suspicatus pridem Ignatius fuerat, tum denique clare perspexit esse dæmonium: eodemque deinde sæpius apparente, tantum abest vt moueretur, vt illud etiam baculo per cõtemptum abigeret. Atque eius fere generis per id tempus plane diuinitus alia multa percepit. Quodam die, dum indicta publica supplicatione Minoressæ religiosum agmen in-
C struitur; & Ignatius interim beatissimæ Virgini psallit, insistens gradibus templi Dominicani; subito in Deum ita rapta mẽs eius est, quasi per apposita quædam, & maxime illustria symbola, Trinitatis ipsius numen augustissimum cerneret distinctum personis, vnum essentia. Qua visione tanto gaudio est delibutus, vt neque in ipso mox agmine lacrymis & singultui crebro temperare valuerit, neque vero totum eum diem alia vlla de re, nisi de sanctissimo illo fidei Christianæ mysterio disputare: idque tanta similium & exemplorum varietate & copia, vt cuncti obstupescerent. qui netiam per eos ipsos dies non dubitauit homo litterarum propemodum ignarus, librum de Trinitate conscribere quoquo potuit stylo: vsque adeo cælestes typi quos diximus, in eius memoria atque intelligentia diuinas illas rerum altissimarum notiones impresserant. Ac licet antea quoque & monadem in triade, & in monade triadem sanctissime coleret, suasque & naturæ diuinæ communiter, & separatim singulis personis preces hymnosque persolueret; ab hoc tamen raptu longe studiosior & ardentior euasit in eodem officio pietatis; eamque laudabilem consuetudinem ad extremum vsque vitæ retinuit, sic, vt præcipuam caperet voluptatem, & proprio quodam sensu rerum cælestium afficeretur, quotiescunque sanctissimæ Trinitati sacra perageret. Neque vero fuit hic finis mirabilium visionum: siquidem rursus per significationes arcanas, & mystica quædam exempla, oblatus est eius mẽti modus ipse, quem in huius vniuersitatis

uerfitatis molitione fummus ille rerum opifex tenuit: quas illuftrationes atque doctrinas, D
vt omnino vires naturales excedunt, fic poftea negabat Ignatius poffe verbis adumbrari, nedum exprimi. Præterea cum facrificio Miffæ in eodem templo Dominicano interefflet, dum à facerdote de more hoftia falutaris attollitur, apertifsime vidit Ignatius illa fpecie Chriftum Deum eundem & hominem verifsime contineri. Factum eft etiam aliquando (idque ipfimet qui interfuere, teftati funt) vt alienatus à fenfibus, à Completorio Sabbati ad alterum vfque proximi Sabbati Completorium in altifsimo quodam exceffu perftiterit; qua ipfa hora, multis adftantibus qui rei totius euentum attente exfpectabant, quafi è profundo fomno excitatus, repente fuftulit oculos, IESVM perquàm fuauiter inuocans, atque interim pij quidam homines mortuum rati, vtique terræ mandaffent, nifi contemplati omnia diligentius, ac pertentato corpore, latentem in eo vitam ex tenui cordis palpitatione fenfiffent. Ad hæc, intento precationi, fefe non femel tum Chriftus Dominus, tum Virgo mater oftendit. quibus, & alijs id genus clementiæ diuinæ fubfidijs in recta fide vfque adeo confirmatus eft, vt etiam fi nulla extitiffent Chriftianæ religionis monumenta vel teftimonia, nequaquam tamen dubitaffet, ex ijs tantummodo quæ Deo fibi aperiente cognorat, mortem pro defenfione catholicæ veritatis oppetere. & qui paulo ante vix vocalis noffet orationis vfum, paucis menfibus tantam rerum fpiritualium peritiam, ac tantam Dei familiaritatem eft nactus, vt quidam, eius omnia vel dicta vel facta curiofe obferuantes, intempefta nocte fupplicantem animaduerterint (eleuate fpiritu farcinam corporis) quatuor circiter cubitis à terra fublimem: & quidem ex confortio fermonis Domini (quod de Moyfe fcriptum legimus) tota facie mirum in modum radiante. E

De ftudio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII.

QVAE omnia, quamquam egregia atque expetenda per fe, tamẽ eo pluris erant in Ignatio facienda, quo magis erant cum aliorum fructu & vtilitate coniuncta. Nam in cæteris ornamentis ac beneficijs, quæ in eum Deus plena manu congefsit, illud equidem vel præcipuum duxerim, quòd in tanto perfectionis ardore non dedit illi fpiritum folitudinis, animum ve vni fibi vacantem, fed Chriftianæ propagandæ fidei cupidifsimum, ac mire ftudiofum diuinæ gloriæ, falutifque communis. Cum igitur acta eius in Monteferrato (quamquam ea ipfe occultifsima voluerat effe) inftitutamque vitæ afperitatem ac fanctimoniam vicinis locis fama vulgaret, ac nobilitatem viri præcipue, rumor (vt fit) etiam in maius attolleret; ingens hominum concurfus ad eum fieri cæptus partim vifendi gratia, partim etiam confulendi; quos ille vt omni conatu quàm acerrime ad Chriftum adiungeret, neu fqualor ille nimius, & diutina illuuies ad fe adeũtibus terrorem incuteret; primum deponere fordes, & externum corporis habitum cæpit aliqua ex parte componere: deinde cũ intelligeret difficilem in primis & ancipitẽ effe curationem animorum; quo cautius rectiufq. in re tanta procederet, ope diuina fuppliciter etiã atq. etiã implorata, fuæ cõuerfionis originẽ, ac feriem, variasq. tentationũ procellas ac tenebras, & fubfequutam mox tranquillitatẽ ac lucem, quàm accuratifsime fecum expendens, demũ ex ijs quæ partim cælefti magiftro dictante perceperat, partim etiã ipfemet experiẽdo cognorat, de fructuofa ratione meditandi orandique, præclaras obferuationes & faluberrima præcepta confcripfit: qui liber (vt antea dictũ eft) Exercitiorum fpiritualiũ titulo, tempore procedente deinceps ab eodem auctus atq. recognitus, & Romani Pontificis iudicio ac teftimonio comprobatus, ita multos omnis ætatis atque ordinis homines tum in eligendo genere vitæ, tum in componendis moribus, perturbationibufque fedandis, ac præfertim in retinenda conftantia falutari, mirum in modum iuuit, iuuatque quotidie; vt iure optimo videatur hoc non in F

A postremis numerandum esse remedijs, quæ diuina bonitas hac hominum ætate vel ad corrigenda sæculi vitia, vel ad renouādam veterem Ecclesiæ disciplinam clementer adhibuit. His ergo meditationibus, quos ad bonam perfectæ virtutis frugem Ignatius repericbat idoneos, paulatim, & quasi per gradus cæpit excolere: cæteros interim precibus monitisque, prout sese dabat occasio, à vitiorum fœditate deterrens, atque ad studium æternæ beatitudinis incitans: idque eo libentius atque securius, quòd communicandis ijs quæ à Domino acceperat, nihil interim sibi religionis ac spiritus deperire sentiret. Nec solum venientes ad se, benigno excipiebat alloquio; sed etiam inuitatus interdum ab alijs ad prandium, minime recusabat accedere, nimirum eo consilio, vt ex re & ex tempore sumpta occasione, qui se in Dei gratiam terrestri pauissent cibo, eosdem ipse vicissim spiritualibus epulis, & opportuna quapiam adhortatione reficeret. Atque in hunc fere modum adiuuante Domino permultos ad arctam salutis semitam, à via lata & spatiosa traduxit.

Egraui morbo periclitatur. Cap. IX.

B SED in eiusmodi curam dum incumbit ardentius, nec tamen interea fere quidquam de assiduitate precandi, ac de quotidiana vitæ asperitate diminuit, morbum ex ingenti labore contraxit adeo periculosum & grauem, vt sæuiente atrociter febri proxime ad mortem accesserit. quo tempore & oppidi magistratus periculo viri permoti, publice diuersorium illi curarūt necessarijs rebus instructum: & præter aliam amicorum turbam, honestæ matronæ, quæ vitandæ pestilentiæ caussa Barcinone sese eo receperant, certatim ægrotanti assidere, & noctur nas agere excubias, perinde quasi in vnius vita salus omnium verteretur. Atque his populi officijs, ac pia sedulitate bonorum, ereptus è præsenti vitæ discrimine, in id ipsum iterum ac tertio recidit ob eam caussam, quòd nondum plane confirmatis viribus (blandimenta videlicet carnis, & veteris hominis malitiam veritus) præpropera festinatione ad pristinas occupationes corporis animique redierat: quarum pondere oppressus, denique didicit ipse, alijsque deinde præcipere solitus est, imbecilla valetudine minuendos labores, curandumque tali tempore, vt quantum de consuetis exercitationibus infirmitas demat, tantum ad Dei gloriam, & proximorum ædificationem æquitas animi, & exemplum Christianæ fortitudinis addat. Vetabat idem etiam corpus debito C somno ciboque fraudari, multis eo tempore doctus experimentis, vt moderata sobrietate vegetatur animus, sic immoderata vigilia vel inedia vires adeo frangi ac debilitari, vt mens earum ministerio destituta, vix munere suo fungi, aut ad contemplationem rerum diuinarum possit exsurgere. Vexatus igitur, vt dicebamus, diuturna & periculosa ægrotatione, demum ita conualuit, vt ex reliquijs morbi dolore stomachi molestissimo subinde cruciaretur: quapropter calceos induere, & panni crassioris tunica cinerea, & capitis tegumento contra sæuitiam hyemis munire sese piorum hominum benignitate precibusque coactus est.

Deina-

De inanis gloriæ vitio superato. Cap. X.

Ccessit ad illa corporis ægrotantis incommoda, grauis etiam animi cruciatus, ab importuna quadam inanis gloriæ tentatione profectus. Dum enim ingrauescente morbo conscientiam suam diligentius excutit, seque ad extremum comparat mortis agonem; subijt illi repente, se iustum esse, neque vllo pacto sibi de sempiterna beatitudine dubitandum. Cui suasioni dum resistere vi summa conatur, intelligens vt quisque sibi maxime placet, ita Deo maxime displicere; diuturnũ & anceps intra sese certamẽ tanta tentatione metuq. sustinuit, vt miris modis quotidie torqueretur, maioreq. ex offension is diuinæ formidine, quàm ex ipsa grassantis morbi vehementia metũ ac sollicitudinem caperet. Versabat videlicet in omnes partes hominis animũ dæmon callidus, Christi permissu; & quẽ desperationis iaculis paulo ante superare nequiuerat, eumdẽ rursus nimię confidentiæ ac vanitatis elatione supplãtare & euertere nitebatur. Sed cõtra eiusmodi cogitationes E Ignatius & in ipso (vt diximus) morbo, & recuperata postmodum valetudine cum diutius dimicaret; partim agendis idẽtidẽ Domino gratijs, partim naturæ humanæ fragilitatẽ apud se reputãdo; deniq. diuino præsidio detestabile hoc ingrati animi vitiũ ita debellauit, euulsitq. radicitus, vt postea quotiescũq. salus animarũ, aut Dei gloria postularet, sua nõ minus bona, quàm mala sine vlla prorsus cenodoxiæ titullatione palam & ingenue expromeret.

De profectione Hierosolymitana. Cap. XI.

Nter hæc anni fere spatio exacto, partim spiritualium rerum scientia instructus, partim etiam arte quadam & consuetudine regendarum animarum imbutus, cum nihil vulgare aut exiguum agitaret animo, sed egregia quædam & ardua in Dei gloriam ab ipso conuersionis initio concepisset; Hierosolymam, quod iamdudum habebat in votis, petere omnino constituit, non tam vt Christi Domini sacratissima incunabula cerneret (tametsi idipsum vehementer optabat) quàm vt F in conuertendis ad Euangelij lucem infidelibus qui ea tenent loca; vel operæ pretium faceret, vel certe martyrij palmam, cuius auidissimus erat, acquireret. Sed hoc suum de prædicando Euangelio consilium, vitandæ scilicet humanæ laudis caussa, nemini prorsus aperiebat: peregrinationis vero propositum, cum necessario amicis patefecisset, multi primum id ei multis rationibus dissuadere, obtestari etiam & orare ne populum ab se nuper è somno vitiorum excitatum ad studia virtutis pietatisque, repente desereret, neu se ipse, affecta præsertim valetudine, itineri tam longinquo ac tam periculoso committeret. deinde cum nec precibus nec suasionibus eum de sententia demouere possent, instare saltem & vrgere, nè incomitatus abiret; multa posse in tam remotis ignotisque sibi regionibus, ac tanta rerum humanarum varietate contingere, quæ præsentem cuiuspiam fidelis opem solatiumque requirerent. Omnino probabilia videbantur afferre, & humano iudicio rem æstimantibus, etiam necessaria: nec vero deerãt homines impigri, peritique linguarum, qui sese illi comites laboris ac periculorum libenter offerrent. Verum Ignatius, qua erat animi altitudine, in cælum semper intentus, atque à diuina prouidentia vsquequaque pendere mirabiliter cupiens, amicis omnia sua in eum studia profitentibus ita remisit, vt diceret, in præcipuis hominis Christiani virtutibus,

A non modo fidem & caritatem esse, verum etiã spem. Eius porro cõparandæ gratia, certùm sibi esse nõ modo fine viatico, sed etiam sine comite iter id ingredi; quòd clare perspiceret, si, qualia multa possunt homini accidere, peregrinanti præsertim, sibi quidpiam euenisset, fieri non posse quin aliqua saltem ex parte comitis prælidio fideique confideret: proinde quidquid in eo spei locasset, id vtique ex ea detractum iri fiducia, quam totam in vno Deo clementissimo parente ac rectore vellet esse repositam.

Nauigat in Italiam. Cap. XII.

HAc igitur mente sub initium anni M D XXIII. magno omnium dolore Minoressa profectus venit Barcinonem, vt in Italiam ex eo loco traijceret. cumq. peropportune paratam ibi nauem offendisset, egit cum nauarcho suppliciter, vt se mendicum egẽtemq. gratis admittere ac transportare ne grauaretur. cui naulum quidem ille se remissurũ promisit; ea tamen conditione, vt nautici saltem panis, quod erat necessariũ, secum inferret. Eo re-
B sponso cũ vehementer angeretur Ignatius, quòd cõmeatus copiã quamuis exiguam, cerneret inopiæ illius quam sibi summã proposuerat, legibus aduersari; post multas anxiasq. cogitationes totam rem deniq. permittere statuit arbitrio sacerdotis, quem sibi paucis illis diebus Barcinone, tũ suæ cõscientiæ iudicem, tum interpretẽ diuinæ voluntatis elegerat. Ille re cognita, Ignatio respõdit, æqua postulare nauarchũ: proinde non resistendum esse, nec vero timendũ, ne si cibaria, tam vilia præsertim ac necessaria, sibi parauerit, quidquam idcirco contra consilium perfectæ paupertatis admittat. Tum Ignatius quamquam soluto vixdum religione animo, tamen partim sacerdotis impulsu, partim etiam metu occasionis eius amittendæ; emendicata de more pecunia, panes in nauem imposuit, & ne quid preterea secum inferret, paucos qui superfuerant nummos reliquit in ipso littore: deinde solutis anchoris die quinta Caietam non minus periculosa quàm celeri nauigatione delatus, Romam pedibus iter intendit. ac prima nocte diuertit ad villam militibus refertam; quibus nefaria quædam ac turpia molientibus, tãto animi ardore ac vociferatione se obiecit, vt illi partim verborũ pondere, partim cõstantiæ miraculo obstupefacti, à flagitioso conatu destiterint. Inde laboribus maximis, cũ sæuiente per eos dies pestilentia luridus ipse ac macilẽtus, tectis fere atq. oppidis arceretur, deniq. in vrbẽ Romam haud ita acriter custodi tam, lassitudine ac fame pæne cõfectus
C introijt ipso Dominico die Palmarum. cumq. venerabundus religiosissima quæque loca obijsset, Adriani VI. Pont. Max. pedes exosculatur. Mox paranti Venetias ire, vt in Palæstinam inde transmitteret; rursum Hispani amici nonnulli, qui Romæ eo ipso tempore versabantur, profectionem dissuasere cum alijs rationibus, tum præcipue nauigationis longæ & infestæ periculis proponendis: quippe cum paulo ante per summum nominis Christiani æque damnum ac dedecus, Turca Rhodum insulam expugnasset, quo nuntio videlicet omnis Italia cohorruerat. Sed cũ Ignatius ab instituta peregrinatione nullo terrore posset abduci; illud saltem hortari & orare instituerũt, ne se daret in iter eiusmodi sine pecunia, tum in alios vsus necessaria, tum vtique ad naulum pro transmissione soluendum. nam vt Venetias emẽdicato victu peruenisset, quæ deinde ratio quæ spes homini extern o & ignoto foret, in tam remotas regiones traiectum nanciscendi gratuitum? Proinde recte amiceque suadentibus ne resisteret, iuuariq. se in CHRISTI gratiam aliquo saltem viatico pateretur. Cum hæc, & alia eiusmodi asseuerantes pariter ac miserantes ingererent, sæpius eadem iterando; cunctantem ac tergiuersantem denique perpulerunt, vt in ipso discessu aureos aliquot nummos acciperet. quo ille subsidio oneratus verius quã instructus, nõ multum processerat viæ, cũ rem totã attente contemplans, seq. ipse accusans grauiter, quòd de fiducia diuina humano metu se deijci, fixũq. paupertatis propositũ oblato auro passus esset

Tt infringi;

infringi; parum abfuit quin omnem pecuniam illico indignabundus abijceret: ſed quia id D
prodigum, ac Deo ingratum fore videbatur, decreuit certe in obuios pauperes paulatim
inſumere. quod cum alacriter præſtitiſſet, breui & nummis omnibus vacuus, & ſtimulis
conſcientiæ liber euaſit. Pergentem porro Venetias, eadem quæ ſupra memorauimus in-
commoda & difficultates itinere pæne toto vexarunt. Sæuiebat etiam tum locis aliquot
fœda lues atque contagio; diſpoſitiq. cuſtodes aditus oppidorum aſsidue tuebantur. Igna-
tium vero ex ipſo corporis habitu vel in ſumma cæli temperie metuiſſes. Obſita erat ſqua-
lore veſtis, & horrida; color exſanguis, cauum macie caput, cōditi introrſum oculi, & ina-
nes faucium ſinus. quocirca fiebat, non ſolum vt excluſus à diuerſorijs omnibus pernocta-
re ſæpe cogeretur in publico, ſed etiam vt pallore & macie peremptum, rigentemque, præ-
tereuntes aliquando nonnulli ceu monſtrum quoddam aut triſte ſimulacrum horrerent.
Ipſe vero linguæ imperitus, ignarus itinerū, cum præ defatigatione ſæpe deficeret; ad Foſ-
ſam tamen Clodiam Deo adiuuante peruenit, quo ex emporio breuis & quotidianus Ve-
netias traiectus eſt. Ibi certior factus à viatoribus, obſeruari Venetijs omnia diligentiſsime,
& è ſuſpectis præſertim regionibus venientes acceſſu prohiberi; flexit inde itinere terreſtri
Patauium, quorumdam conſilium ſequutus, qui idipſum periculi metuentes, faciliorē ſi-
bi ex ea vrbe Venetias tranſitum fore ſperabant: ijdemq. Ignatium adiunctum ſibi comitē,
præ imbecillitate haud ita æquantem gradus, in campis circumpadanis repente deſtituunt, E
vnius ope CHRISTI ſubnixum: qui ſane pro ſua infinita clementia laboranti ſeruulo in
tanta ſolitudine minime defuit, ſed proxima nocte ſeſe illi, quemadmodum antea ſæpe fe-
cerat, viſendum obtulit; recreatumq. mirifice, intra ipſa Patauina mœnia primum, deinde
Venetias ſine vllo errore aut difficultate perduxit. nemo quippe ex Patauinis cuſtodibus
ad portas, nemo ex Venetis exploratoribus ad inſulas frequentiores appropinquantē (cum
nauim ingreſsi de more ſingulos vectores diligenter excuterent) Ignatium nulla munitū
valetudinis teſſera, ne appellauit quidem: mirantibus, cognita poſtmodum re, Clodianis
deſertoribus illis; quibus per adulterata videlicet ſymbola introitus in vrbem vtramq. non
ſine magna vel ſolicitudine, vel cōtentione patuerat. Venetiarum vrbis, in receſſu intimo
ſinus Adriatici, ea regio ac ſitus eſt, vt leniter ſtagnantes ex alto aquæ illam ex omni parte
circumluant. ea inclytæ vrbi & ad merces copiasq. inuehendas opportuna receptacula, &
contra hoſtiles incurſus munimenta firmiſsima ſunt. Ex ijs porro æſtuarijs, maiores mino
reſque euripi totam vrbem intercurſantes, varijs mæandris ac flexibus ita diſtinguunt, vt,
quot in partes pedibus, in totidem fere mari aditus ſit; egregio ſane vel artis, vel naturæ mi
raculo. Inde vicorū, inſularum, ac pontium ingens numerus: vt qui diutius ibi verſati non
ſunt, viarū locorumq. modo varietate, modo ſimilitudine ſæpe fallantur. Sed contra eiuſ-
modi ambages, certum paratumq. remedium eſt maxima multitudo cymbarum, quæ vſ- F
quequaq. diſperſæ, nominatim ad omnia & publica & priuata loca quemlibet haud ita ma
gna mercede traijciant. Ignatius naui Patauina, ex ijs quæ per Medoacum flumen aſsidue
commeant, in area Marciana ſub noctem expoſitus, cum neq. vias ad publica xenodochia
noſſet, nec portitori conducendo ſuppeterent nummi; aſſuetus longo iam vſu male cuba-
re, ſub porticu Procuratoria, quam appellant, intendentibus iam ſe tenebris, vacuum opi-
ficis cuiuſdam fulcrum elegit, in quo feſſos artus vtcumq. reficeret. Tenet fama, litterisque
multorum eſt memoriæ traditum, dum ille ibi noctem exigit, vicinum ſenatorem M. An-
tonium Triuiſanum (quem ipſi multo deinde poſt, eiuſdem ciuitatis principem vidimus)
cæleſti voce excitatum, increpitumq. quòd in multa veſte, molliq. ſtrato decumberet ipſe,
cum interim Dei famulus peregrinus non longe à veſtibulo illius ædium iaceret in publi-
co pauper, & omni humana ope ac ſolatio deſtitutus. itaque ingenti metu & horrore per-
fuſum proſilijſſe confeſtim, & quæſitum diligenter Ignatium excepiſſe perho-
norifice. Sed ille poſtridie cum in amicum veterem Cantabrum
incidiſſet, à lautiore hoſpitio ſeſe ad eum familia-
riter tranſtulit.

Naui-

A

Nauigat in Palæstinam. *Cap. XIII.*

Bi cum aliquandiu moraretur, in omnem nauigandi occasionem intentus; ecce tibi nouæ amicorum pugnæ (quos illi vbiuis breui conciliabat cognita viri virtus atque modestia) eum varijs terroribus ab instituta peregrinatione reuocare conantium; quibus ille, Deo fretus, ita resistebat, vt diceret, pro certo habere se, vt cætera cuncta deficerent, vel vna solummodo tabula quo cupiebat vtique peruenturum. Nec eum fefellit bonitatis diuinæ fiducia. Cum enim eo anno formidine Turcarum, vt diximus, solito minor esset in Iudæam peregrinantium numerus, & quotquot erant, simul omnes paulo ante soluissent; desperata iam à cæteris re, Ignatius repente fit certior, nauem in Cyprum parari patricio Veneto, prætori eiusdem insulæ designato: cumque inde non ignoraret breuem atque facilem esse traiectum in Palæstinam; nullo adhibito deprecatore, cum tamen

B multi nec aspernandi suppeterét, ad Venetorum Ducem Andream Gritum adijt ipsemet, insigni non minus humanitate quàm prudentia principem: ac Deo fauente facile ab eodẽ impetrauit, vt gratis in Cyprum vsque deueheretur. Sed interea dum prætoria ornatur nauis, in febrim Ignatius incidit, factumque diuinitus est, probandæ scilicet eius constantię caussa, vt quo die pharmacum hauserat, eo ipso nautæ signum profectionis ediderint. qua re minime conturbatus Ignatius veniam petit ab hospite; qui pertinaciter ipsum etiam atque etiam retinere conatus, cum nihil omnino proficeret, consulitur medicus: ille verò sine cunctatione respondet, hominem ad interitum ruere. Attamen Ignatius nihilo magis immutatus, & cælestis nimirum medici ductum sequutus, felici sane consilio (quod tamen admirandum potius, quàm imitandum alijs duxerim) fluctuante etiam tum in stomacho potione conscendit; factumque est Dei beneficio, vt ora soluta, inter nauigandum, ex ipsa maris agitatione tantam vim pestiferi ac vitiati humoris euomeret, vt morbo plane leuatum sese celeriter senserit. Recuperata valetudine instititit suo more, quoscunque poterat factis dictisque ad virtutem & pietatem adhortari. cumque in eadem naui per summam impudentiam committi grauia quædam flagitia comperisset, non dubitauit aperte tum dedecus detestari palam; & impuros illos homines tanta orationis acrimonia reprehendere, vt ij facta cum nautis coniuratione molestum sibi monitorem in deserta quadam

C insula exponere, atque ab suo conspectu & consuetudine procul amouere decreuerint. quam rem odorati è vectoribus quidam Hispani ad Ignatium pro amicitia detulere, suadentes etiam atque etiam, vt in loquendo cautior esset, sibique consuleret. sed ille nihilominus turpiter peccantes obiurgare perrexit, diuinæ prouidentiæ ope subnixus: cuius beneficio factum est, vt ad insulam sceleri destinatam appropinquantes nautæ, aduerso repente vento reiecti, volentes nolentes Ignatium in Cyprum vsque peruexerint: vbi cum stare ad salinas peregrinam nauem, de qua supra diximus, audisset; illuc itinere terrestri se contulit: in eamque gratis admissus, nihilo plus viatici secum intulit, quàm in priores intulerat, Christo vno videlicet fretus, qui tota illa nauigatione sese illi non semel ostendit; eumque magnopere confirmauit; ac denique incolumem ad portum Palæstinæ perduxit.

Tes 2 Pale-

A tur, nihil prolato opus eſſe reſpondit, credere ſe quæ diceret; & quoniam ita iuberet, dicto audientem fore. Dum igitur ad hoſpitium tendit mœrens, vt ſe ad reditum compararet, acris illum inceſsit repente cupiditas mōtis Oliueti illius celeberrimi reuiſendi, quo in ſummo cernuntur adhuc IESV Chriſti aſcendentis in cælum expreſſa veſtigia: ac ne quis forte in tantis temporis anguſtijs impedimento ſibi eſſet, re nemini patefacta, & (quod periculoſius eſt) nullo propter inopiam Turca ſecum adhibito ex ijs qui mercede conducti peregrinis in ea regione præſidio ſunt, ſolus ad montem excurrit: cumq. à cuſtodibus non admitteretur, cultellum è calamaria theca detractum mercedis loco ijs dedit, ſacri mōtis cacumen ſubijt alacer, & diuinorum pedum notas multa cum prece & ingenti gaudio veneratus, ad Bethphage properauit: vbi dum ſingula curioſe perluſtrat, ſubijt illius animum ſubito, minus diligenter in Oliueti faſtigio ſeſe animaduertiſſe, vtra ex cæli plaga dextrum, vtra ſiniſtrum eſſet Chriſti veſtigium: qua dubitatione quaſi quibuſdam calcaribus incitatus, illico ad montem recurrit, adnotauitque intentis oculis vel minutiſsima quæq. ſic, vt locus in poſterum dubitationi non eſſet: vſque adeo inexplebile ſtudium ſacroſancta illa redemptionis humanæ monimenta, & incunabula Chriſtianæ religionis penitus etiam atq. etiā cognoſcendi recolendiq. mentē eius inuaſerat. Interea, cū abeſſet diutius, nec in turba peregrinorū appareret, ad Franciſcanos defertur deſiderari ex eo numero Ignatiū. Franciſcani ſu-
B ſpicati id quod erat, ac veriti ne per eam ſolitudinē Ignatius in aliquod vitæ vel ſeruitutis diſcrimen incurreret; Armenium quemdā in eo cœnobio miniſtrantem, ad illū perquirendum celeriter mittūt. qui deſcendenti ex Olиueto cōmodum Ignatio factus obuiam, fuſte primū, ac truci vultu acriter minitari, ac temeritatē aſpere admodum increpare: deinde immiſſa manu, & brachio ferocius apprehenſum, ad diuerſoriū trahere minime ſane renitentem, quin etiā nouo cæleſtis gaudij rore perfuſum, quòd inter eas contumelias Chriſtū ſibi præſentē, & vſq. ad hoſpitium præeuntē, incredibili quodā genere cōſolationis aſpiceret.

In Hiſpaniam redit. Cap. XV.

VT igitur poſtera dies illuxit, cum reliquo peregrinorum agmine Ignatius abijt præ deſiderio triſtior, & relictam prouinciā ſine fine reſpiciens: nec tamen, quoniam præſenti neceſsitate victus inde recederet, de muniendo in poſterum ſibi quādoq. reditu ac manſione deſperans. Cumq. primo traiectu Cyprū tenuiſſet incolumis, tres ibi onerarias in Italiam paratas offen-
C dit: quarū vna erat Veneti mercatoris, maxima, & omnibus rebus inſtructa; altera minor, ſed bene firma, Turcarum: tertia Chriſtianorū, parua, & male compacta. Ac cæteri peregrini, quòd tēpus erat hibernū, & obnoxium tempeſtatibus, pro ſe quiſq. tendere, ac certa mercede paciſci: vt in primā illam aſcēderent: cumq. Ignatius propter egeſtatem à nauarcho repudiaretur, ijdem illum enixe precari, vt hominem ſibi notū, probum, atque adeo ſanctum ne recuſaret admittere. quibus ille non minus amare quàm inepte facetus: Atqui ſancto, nihil opus eſt (inquit) naui. calcabit æquora multorum exemplo. neque vnquam exorari ſe paſſus eſt: ſed magno ei ſtetit cauillus, & contumacia. Cum enim Ignatius inde per contemptum excluſus, facile obtinuiſſet ijſdem deprecatoribus, vt in illam debilem gratis admitteretur: cumq. ſimul omnia nauigia vento ſecūdo ſoluiſſent; repente cooritur atrox adeo ac ſæua tempeſtas, vt Turcica nauis in omnium conſpectu miſerandum in modum fluctibus hauſta, nullo prorſus euadente perierit; Veneta vero in ſcopulos illiſa naufragiū fecerit, ſaluis tamen hominibus: tertia tantum, qua vehebatur Ignatius, minime valida, ventis ac fluctibus diu multumque agitata, altero denique menſe in Apuliam, lacera ac valde feſſa peruenit: quo ex loco ipſe deinde Venetias petijt, tam longa & periculoſa nauigatione mire vexatus. Etenim ſtudio paupertatis, quæ fuit illi ſem-

per omnibus commodis & emolnmentis antiquior, nudis cruribus, hyeme sæuiente con- D
sce nderát, femoralibus tantum è tela, cócisaq. ad humeros aploide, ac scissili tunica breuio-
re semiamictus, cum è cælo densa caderet nix, ac tristi gelu cuncta inhorrescerent. atq. ad
has cæli iniurias accedebant quotidiana vitæ discrimina, vigiliæque, & cętera maris incom-
moda: quibus ille pæne confectus cũ Venetias peruenisset Ianuario mense anni M D XXIV.
ab hospite Cantabro clementer acceptus, nummisq. aliquot ad iter faciendũ, atq. ad fouen-
dum stomachum nimio frigore languentem panni quodam frusto donatus, Ferrariam ve-
nit. ibi maximnm vrbis templum ingressus, dum religiose numen adorat, mendicus quidã
ex ijs qui sacrarum ædium vestibula conterunt, precationi apprime intentum intuitus, cõ-
festim ad illum accedit, manumq. ad stipem porrigit supplex: cui cum Ignatius ex ea quam
habebat pecunia, nummulum hilari vultu dedisset, atq. is (vt fit) rem ad cæteros pauperes
detulisset; alius aliusq. deinceps ad Ignatium accurrere: quos ille cum se per Christum ob-
secrantes frustrari fas esse vix duceret, à minoribus nummis ad maiores paulatim progres-
sus, breui totam crumenam ita penitus exhausit, vt sibi deinde ad cibum illo die capiendum
ostiatim emendicare necesse fuerit. quam rem pauperes ijdem mox conspicati, & maxima
quadã admiratione correpti; sanctũ, sanctum illico exclamãt. quibus plausibus vocibusq.
nequaquam inflatus ipse, cum vno bonæ conscientiæ testimonio niteretur, Genuam inde
sine vlla cunctatione profectus est. Graue per id tempus inter Christianos Reges vigebat E
bellum; & præcipua quæq. Cisalpinæ Galliæ loca, vel Hispanicis, vel Gallicis præsidijs te-
nebantur: cumq. ob id ipsnm valde infesta cædibus ac latrocinijs itinera esse constaret; ad-
monitus à bonis quibusdã viris Ignatius est, vt per occultos tramites à via regia declinaret,
ni cum ingenti vitæ periculo in manus militum vellet incidere. At ille, quem ardens odiũ
sui, & amor imitandæ Christi patientiæ intrepidum redderet, recta nihilominus ire perre-
xit. neq. ita multum viæ processerat, cum ad oppidum nescio quod in stationes circumsi-
dentium Hispanorũ incurrit, qui tam periculoso ac suspicioso tempore exploratorẽ sine
dubio rati, comprehensum Ignatium, & in domunculam quamdam seductum, blande pri-
mum interrogant; deinde omni vestimento, & ipsis deniq. calceis ferociter exuunt, singu-
las partes proterue simul & cnriose pertractant, numquid ad obsessos vel nuntij, vel litte-
rarum afferat, diligenter exquirunt. cum nihil eorum quæ putauerant, neque percunctan-
do elicerent, neq. perscrutando inuenirent; ira commoti, Atqui te Præfecto sistemus, in-
quiunt, & confessionem quam pertinaciter supprimis, exprimemus: cum nihil recusaret
Ignatius, ac tantummodo peteret, vt sua se tunica tectum incedere paterentur; illi vero, lu-
dibrij & ignominiæ caussa brachatũ per media castra vulgo inspectante atq. irridẽte perdu
cunt. quam ille tam insignẽ contumeliã excepit ac subijt alacer, cum alijs nominibus, tum
præcipne quòd interea sibi species quædã est obiecta Christi Domini, cum à Pilato per me F
diam vrbem ad Herodis tribunalia missus esset, ab eo per summam iniuriam atque indigni
tatem spreti & illusi; & vniuerso irridente ac sibilante populo, per hominũ ora semel ite-
rumque traducti: cuius opprobrij se quoque factum esse vtcumq. participem, mirifice læ-
tabatur: sed vbi ad Præfecti diuersorium appropinquauit, repentino quodam timore per-
fusns, cæpit subito cogitare apud se, quonã modo ipsum alloqueretur. Etenim Ignatius,
quòd olim in regia, sermonis flosculos & verborum elegantiam nimiũ studiose captasset,
ad eam vanitatẽ expiandam, consulto post conuersionẽ instituerat rudi & agresti sermone
cum ipsis quoque dynastis ac principibus agere; & quo magis vulgo cótemneretur, omne
liberalioris edncationis & nobilitatis indicium studiose celare. tum igitur subijt illius ani-
mum, expediret ne tali tempore quidpiam de suscepta seu tarditate, seu rusticitate depone-
re. Sed cum rem totam accuratius intuens, ab humano timore profectam animaduertisset;
vsque adeo in semetipsum animo concitatus est, vt nulla habita ratione periculi, non mo-
do mutata consuetudine ad orationis lenocinia non descendere, sed nullum prorsus neq.
gestus, neq. verborum honorem habere Præfecto decreuerit. Quæ res cuipiã fortasse teme
ritatis potius quàm consilij videatur esse: sed vtiq. seruorũ Dei, præsertim in ipso feruore
pœnitentiæ, facta vel dicta, ad cómunem sensum ac normã exigenda non sunt. Cum igitur
coram

A coram illo stetisset, vt erat seminudus & squalidus, ne aperto quidem capite, oculos humi defigit. multa ac varia sciscitanti, nullam omnino reddit vocem. tantum ad illam interrogationem, Es ne speculator? non esse, respondit; idque ob eam caussam, ne si nihil contra dixisset, silentio ipso, quod aiunt, rem affirmasse, & merito quæsitorem in suam perniciem efferasse videretur. Tum ille insanum ratus Ignatium, acriter milites increpat, quòd in conspectum suum, non bene cognita re, dementem adduxerint; & simul, Abigite hunc, inquit, liberumque dimittite. qua reprehensione magis magisque irritati, cum aduersus Ducem hiscere non auderent, sui doloris pœnas ab innocente Ignatio repetunt. nec modo iurgia & probra certatim ingerere, sed etiam impetu facto, pugnis, cubitis, calcibus hominis latera faciemque contundere, mirabiliter in ipso verberum dolore lætantis, quòd aliquid innoxio sibi ad Christi Domini exemplum perpeti contigisset. Cumque verberando & conuitiando fessi denique destitissent, miseratus alius quidam miles excepit exanimem, ac fouit, ciboque recreatum in sequenti luce tutum abire permisit. Sed antequam Genuam accederet, rursus in statiua Gallorum incidit, verum euentu admodum dispari. siquidem Dux, vt eum in Guipuzcoa natum audiuit Vasco ipse eidem regioni finitimus, quasi popularem clementer agnouit, ac benigne tractari à militibus iussum postridie dimisit incolumem. Inde cum Genuam peruenisset, Rhotericum Portundū ibi offendit Cantabrum,
B Hispaniensi classi præpositum, in Fernandi quondam regia sibi notum; cuius beneficio dum Barcinonem traijcitur, nihilo pacatiori vsus est mari, quàm terra paulo ante vsus fuerat. Etenim à piratis conspecta nauis, qui valida per eos dies classe infestum habebant mare Ligusticum, ingenti nautarum labore metuque manus insectantium effugit.

Barcinone ad studia litterarum aggreditur. Cap. XVI.

INTEREA Ignatium Hierosolymitana commoratione prohibitum, grauis coquebat cura, quid ageret, quod nam potissimum vitæ genus eligeret. ac multa secum agitanti venerat illi dudum in mentem, cœnobium aliquod ingredi maxime dissolutum, vt ibi, dum lapsam religionis disciplinam, & verbo & exemplo conatur ad veterum instituta redigere; & cæteris aliqua re prodesset, & ipse interea (quod necessario futurū videbat) ab ijs qui restringi se nollent, multa pro Christi nomine pateretur. Sed incertus num id maxime ad Dei gloriam
C pertineret, quam videlicet vnam in omni actione spectare cōsueuerat; multa ac diligenti prece & ieiunio explorat numinis voluntatem: ac diu perplexus, in eam denique mentem sese diuinitus plane sensit impelli, vt sine dubitatione statueret, primum operam suam, qualis qualis esset, nequaquam intra vnius familiæ cancellos includere: deinde, quo latius pateret vtilitas ac fructus animorum, eiusdem consilij ac propositi idoneos aliquot adlegere socios atque adiutores: postremo, vt sine hominum admiratione versari in adiuuandis hominibus posset, ad sancti Spiritus vnctionem, doctrinæ quoque subsidium, ac litterarum cognitionem adiungere, præsertim quòd ea commendatione facultatem etiam repetendæ atque obtinendæ Hierosolymitanæ prouinciæ (cuius illi cura viuebat in pectore) facile se ab ecclesiasticis magistratibus aliquādo impetraturum sperabat. Et quidem, quod ad litterarum studia pertinet, cum nondum intelligeret quàm illa sibi totum hominem fere vindicent, ratus posse interim se animis quoque adiuuandis vacare, Minoressam ad gregem illum suum reuerti decreuerat, vbi & sparsa in hominum mentibus pietatis virtutisque semina ab bonam frugem perducere, & Cisterciensis cuiusdā monachi, spectatæ sanctitatis ac doctrinæ viri, tum consuetudine perfrui, tum industria erudiri magnopere cupiebat. Sed cum illum, contra quàm putarat, demortuum reperisset; Barcinonem sibi studiorum idoneam sedem putauit fore, propter eam maxime caussam,

sam, quòd cum paupertatem perpetuo colere, nihilque ab domo sua & cognatis accipere decreuisset, in ea vrbe multos habebat spirituali necessitudine sibi coniunctos: in ijs Ardebalum quemdam peritum, vt locis ac temporibus illis, ludimagistrum; & Elisabetham Rosellam primariam fœminam, quorum alter operam illi gratuitam in docendo, altera in quotidianos vsus quidquid opus esset benigne detulerat. Vt igitur Barcinonem reuertit, seque Ardebalo dedit in disciplinam, repuerascere in gratiam Christi matura iam ætate vir (quippe tertium circiter ac trigesimum agebat annum) & elementarius propemodum fieri non erubuit. Cæterum ad illa spinosa rudimenta grammaticæ capienda, ediscendasque verborum inflexiones & nominum, cum alia erant ei impedimento, tum illud præcipue, quòd animum ad rerum cælestium sensa concipienda longo iam vsu promptum & agilē, si amandi vocabulum, vel alia quæpiam eiusmodi vox admonuisset eorum, quæ pie ac religiose cogitare & commentari consueuerat, subito pæne abstractus à sensibus, in contemplationem diuinæ caritatis ac sempiternæ beatitudinis tota mente raperetur. Ex quo fiebat, non solum vt nihil noui mandare memoriæ posset, sed etiam vt si quid antea impressum esset, id ipsum cōcursu nouarum & præstantiorum imaginum illico deleretur. quam ipsam rem, quasi futura præsagiēs, pro sua parte adiuuabat etiam vafer humani generis inimicus, eo maxime tempore crebra intelligentiæ lumina eidem offerens, & recondita patefaciens scripturæ sacræ mysteria. Quod ille cum cerneret, cumque adhibito sæpe conatu, E euagationem hanc frustra cohibere tentasset, pro ea discretione spirituum quam diuturna exercitatione parauerat, facile sensit diaboli fraudem sese à litterarum studio reuocare conantis. ac, quo consilio Barcinonem sese contulerat, id ipsum labore ac diligentia consequi maiorem in modum exoptans, hanc inijt rationem eius abigendæ molestiæ. Templum erat beatæ Virginis, cui à Mari cognomen est, gymnasio proximum. in id templum fusis rite ad Deum, eamdemque Virginem precibus, Ardebalum pro amicitia accersit; rem illi totam, vt erat, exponit; deinde se ad pedes abijcit homini, etiam atque etiam obtestans, ne ab incæpto desistat; se vtique, modo sibi panis, & aqua non desit, in proximum biennium, & eo amplius, si opus fuerit, ad scholas frequentem esse venturum, seduloque daturum operam litteris; petere & rogare, vt ab se quotidie non minus quàm à cæteris pensum exigat; cessantem, quasi quemlibet vnum è grege puerorum, arbitratu suo & verbis & plagis accipiat. Miratus viri humilitatem ac probitatem Ardebalus, bonum animum iubet habere, suamque illi operam denuo pollicetur. Atque hac submissione victus denique dæmon abscessit, & importunis illustrationibus Dei beneficio recedentibus, operæ pretium Ignatius facere, & liberius in grammaticæ cognitione cæpit excurrere. Interea discendi mirabiliter auido, & omnia studiorum compendia perquirenti, suasere nonnulli, ad pietatem videlicet cum elegantiore doctrina iungendam, vt Erasmi Roterodami, qui ea tempestate F Latinitatis auctor idoneus habebatur, Enchiridion militis Christiani studiose perlegeret. quod ille facere cum cæpisset, celeriter sensit ea lectione spiritus feruorem in se quasi frigida superfusa restingui: consultoque per preces Deo ita librum illum abiecit, vt neque in manus postea sumpserit ipse, & multo post, Generalis creatus, omnia scriptoris illius opera in Societate IESV legi vetuerit: non quo singula hæretico veneno infecta putaret; sed ne quis forte captus facetijs ac dicacitate viri, sensim, vt fit, ab incorruptis ad vitiosa descenderet. Nec tamen eo tempore Ignatius, quamquam studio litterarum adeo intentus, consueta caritatis officia & studium pænitentiæ omisit. quinimmo cum Barcinonem valentiore quàm inde abierat stomacho reuertisset, nō ille quidem ad saccum rediit, neque orationi ita multum temporis tribuit; sed tamen vestitu admodum vili vsus est, & calceos ad ostentationē vitandam ita perforauit, vt soleis paulatim magis magisque discerptis, hyeme iam sæuiente, nudis humi plantis incederet: atque etiam subsecíuis operis, erepto è scholasticis exercitationibus tempore, instituit pia passim colloquia serere, plebem infimam doctrinæ Christianæ præceptis imbuere; quosdam etiam spiritualibus exercitijs ad virtutem ac perfectionem informare. Quarum rerum admiratione permoti præ cæteris viri quattuor, sese ad Ignatij ductum atque institutum aggregarunt (quibus tamen, vt suo loco videbimus, in

A mus, in proposito constantia defuit) Callistus quidam, qui auctore Ignatio peregrinationem Hierosolymitanam nuper obierat; alterum Artiagam cognomento appellabant; tertius fuit è Gotholaniæ Proregis familia, nomine Cazeres: ad quos vltimo loco Ioannes adolescens, natione Gallus accessit. His ille socijs auctus; tametsi studiorum metam quamprimum attingere optabat, quo liberius omnem curam atque operam in hominum salute consumeret; tamen quòd sibi nondum sat firma grammaticæ fundaméta iecisse videbatur, numquam adduci potuit, vt ab Ardebali disciplina discederet (quamuis ad superiores artes vulgo idoneus haberetur) quoad insignis quidam Theologiæ doctor, cui sese excutiédum examinandumque tradiderat, facto periculo, ad reliquorum sententiam accessit. Cuius auctoritatem & iudicium ne contemnere videretur, licet ipse sibi haud sane placeret, ad grauiora studia Complutum vna cum socijs abijt.

Eiusdem commoratio Complutensis. Cap. XVII.

B IBI cum ad publicum xenodochium suo more diuertisset: artium, vt appellant, curriculum inijt non admodum felici successu: quippe qui eadem illa præpropera festinatione incitatus, nullo pæne seruato vel ordine vel discrimine disciplinæ, multa & varia vno eodemque tempore aggressus est; & in logicis terminos, quos appellant, in physicis Albertum, in Theologia Magistrum sententiarum (qui maxime libri tum in Hispania terebantur) euoluere, & plures quotidie in scholis audire cæpit interpretes; quæ res in speciem vtilis & compendiaria, vel maximo ei in id ipsum quod properabat, impedimento fuit. Etenim, quod in rebus humanis fere fit, cum auide sequeretur omnia, nihil propemodum assequebatur: & ipsa varietas ac multitudo rerum, tum intelligentiæ tenebras, tum vero memoriæ perturbationem & confusionem afferebat. Ad hæc illud etiam accedebat incommodi, quòd in summa paupertate, non solum ex emendicato viuebat ipse cum suis, verum etiam aliorum inopiam ac difficultates, conquisitis vndique eleemosynis, magno labore & corporis & animi subleuabat. Præterea, quod eius cursum vel maxime retardauit in litteris, tanta cupiditate ardebat errantes animas ad bonam menté atque ad legé Euangelicam reuocandi, vt se, quamuis alieno tum tempore, continere nó posset quo minus & in scholasticorum circulis de vera virtute ac pietate sermones inijceret, & in triuijs

C pueros plebemque fidei Christianæ præceptionibus erudiret, & omnium ordinum homines passim ad cultum Dei, studiumque religionis, acri ac vehementi oratione incitaret. Quibus adhortationibus commoti multi cum ad sanitatem & officium redirent, & crebris altisque suspirijs veram cordis contritionem ac poenitentiam testarentur, ab imperitis quibusdam Ignatius in suspicionem & crimen veneficij vocari est cæptus: quasi homines oratione sua cardiacos redderet. Præterea cum insignes quædam in populo repente morú ac vitæ mutationes existerent, & maior in dies hominum concursus ad Ignatium fieret; breui rem ad sacros Inquisitores Toletum pertulit rumor. Gliscebat eo maxime tempore apud Germanos Lutheriana pestis, manabatque malum quotidie latius: Quinetiam in Hispania ipsa, insani conatus eorú qui sese Illuminatos ferebant, paulo ante magistratuú diligentia oppressi fuerant. Quocirca sacri Quæsitores in omne eiusmodi contagionis periculum excubantes animo, atque ex hac hominum frequentia & inusitato agendi genere veriti ne quod nouum incendium existeret, Complutum celeriter aduolant, in Ignatij doctrinam ac mores diligenter æque ac dissimulanter inquirunt. cum nihil neque in dictis neque in factis à recta fide alienum inuenirent, Ignatium ne appellant quidem; tota re delegata Vicario Archiepiscopi, Ioanni Figheroæ, qui deinde Regio consilio præfuit, Toletum ipsi ad sua tribunalia reuertuntur. Neque ita multo post, Vicarius ipse, magis vt surpandi

pandi iuris caussa, quàm quòd rem vlla animaduersione dignam putaret, ad Ignatij diuer- D
sorium adit quiete, & pauca quædam ab eo percũctatus, ad extremum exponit, inquisitum
in ipsius & sociorum vitam esse acriter, neque inuẽtum quidpiam vitiosum; proinde mo-
re suo animarum saluti operam darent, cum eo tamen, vt non vno eodémque omnes habi-
tu incederent; ne tali tempore nouam aliquam sectam inducere viderentur. Natini colo-
ris lanea veste cuncti vtebantur. iussit ille Ignatium & Artiagam nigro, Callistum & Ca-
zerem rufo colore distingui, adolescentem Gallum nihil mutare. nec recusauit Ignatius,
vt erat magistratibus apprime obediens. Interiecto deinde quattuor fere mensium spatio,
cum nihil de instituta docendi ratione remitterent, nec persuadere sibi Vicarius posset, ho-
mines idiotas, in ijs tractandis quæ ad Christianæ fidei dogmata pertinent, nusquam labi;
rursus in eos clam institit quærere. sed cum nihilominus sana cuncta reperisset, rem totam
sine vllo indicij tumultu suppresit. Nec tamen ita multo post Vicarius idem tertiam in
Ignatium quæstionem exercuit, quorumdam calumnijs ac suspicione cõpulsus. Conflue-
bat ad nouum doctorem audiendum, vt diximus, populi turba promiscua. in ijs fœminæ
duæ honesto loco natæ, grandis natu mater, & filia forma eleganti. hæ publicis Ignatij ad
hortationibus incitatæ, vt est sexus ad pietatem propensus, adeo exarsere, vt cuncta Hispa-
niæ valetudinaria peragrare, & in Christi Domini gratiam toto vitæ suæ tempore paupe-
ribus ministrare decreuerint. Hoc animi propositum Ignatio cum aperuissent; dissuasit E
ille magnopere cum alias ob caussas, tum ne cuius oculos animumque solicitaret aspectus
adolescentulæ; non deesse Compluti pauperes, quos officij caussa, si vellent, inuiserent; pos-
se etiam operá dare sacro Eucharistiæ ferculo prosequendo, & alia id genus obire permul-
ta, vtriusque sexui, alterius etiam ætati magis congruentia. Quibus rationibus, & simul
auctoritate viri deterritæ, cogitatam quidem illæ deposuere prouinciam; verumtamen ea-
dem agitatæ spiritus vi, temperare sibi postea nequiuerunt, quominus inconsulto atque
inscio prorsus Ignatio, pedibus, ac mendicãtium specie aliud genus peregrinationis longæ
difficilisque susciperent. Giennium in Bætica est vrbs, quam nonnulli Mentesam Oreta-
norum falso putarunt, sacro Sudario in primis visenda, in quo crucem sibimet baiulantis
expressa Christi Domini adoratur effigies. Ad id Sudarium venerandum, pedibus, vt di-
ctum est, paucis admodum conscijs profectæ, duodecim ferme dierum itinere, cum in vrbe
non apparerent, admiratio primum affinium ac vicinorum orta: deinde vbi à familiaribus
cognitum est peregrinantium habitu petijsse Giennium, varie pro suo quisque sensu rem
interpretari. nonnulli probare factum, plerique reprehendere quòd eo loco fœminæ sine
comitibus, nullo apparatu se in iter periculosum dedissent. Doctor vero Cirolius, cuius
in tutela erant mulieres, auctorem eius consilij suspicatus Ignatium, vehementer excan-
duit, facinus indignum exclamans, hominẽ externum & ignotum, in aliena patria suis con F
cionibus cuncta miscere, & ipsas matresfamilias à cura domesticarum rerum auocare, nu-
biles vero puellas in pudicitiæ discrimen adducere. Atque his querimonijs Vicarium per-
pulit, vt Ignatium in carcerem, misso repente viatore, conijceret. Erat æstiuum anni tem-
pus, & satis laxa custodia. itaque ad eum totis iam illis finibus celebrem, vel spectandi, vel
audiendi caussa plurimi ventitabant. quibus ille securitate mirabili tum Christianæ doctri-
næ rudimenta, tum etiam, vbi res exigeret, spiritualium exercitationum præcepta more
suo tradebat. Georgius quidem Nauerius, insignis ea tempestate doctor, & magna apud
Carolum Cæsarem gratia, cum ad eum visendũ accessisset, animi magnitudinem, & dicẽdi
vim admiratus, vt primum ad suos domum reuertit: Hodierna die vidi Paulum (inquit)
in vinculis. Iamque septimumdecimum diem ibi transegerat non solum innoxius, verum
etiam prorsus ignarus cuius criminis nomine accerseretur; cum eius interrogandi gratia
(multa quippe ad eum ab iniquis delata fuerant) Vicarius ipse cum scriba publico in carce-
rem venit. Ac primum (vt fit) varijs quæstionibus versat in omnes partes Ignatij animum:
dein sciscitatur ex eodem, obseruet ne Sabbata. cui ille, Vtique, in honorẽ beatæ MARIAE
virginis (inquit.) nam cæteroquin & Iudaicos ritus ignoro, & vero Iudæum patria mea
fert nullum. Postremo, nostin, ait, mulieres quasdam duas, matrem & filiam? Cum Igna-

tius an-

A tius annuisset, Numquid auctor illis fuisti (adiungit) peregrinandi Giennium? Nihil ve-
ro minus, ait Ignatius: quinimmo credas mihi iurato velim, eiusmodi concursationes &
itinera in vniuersum vtrique dissuasisse me: &, si profectæ sunt, me ignaro, atque adeo in-
uito profectas. Tum hilari vultu Vicarius, humeros Ignatij leniter apprehendens, Atqui
ob id ipsum, inquit, in custodiam te scito fuisse coniectum. His ita peractis, ac tota serie
quæstionis per scribam in commentarios relata, Vicarius abijt. Interea peregrinatione
confecta, secundo & quadragesimo denique die mulieres reuertuntur. è quibus Ignatij
innocentia clare perspecta, venit in carcerem scriba, & Vicarij sententiam Ignatio recitat:
qua primum iubebatur ipse cum socijs cæterorum scholasticorum habitu incedere; deinde
quadriennij perfiniebatur spatium sacræ Theologiæ cognoscendæ, ante quod exactū spa-
tium, de fidei Christianæ mysterijs ad populum verba ne facerent. Quibus auditis, quod
ad habitum pertinet, nihil sane recusabat Ignatius, dummodo in idipsum egenti sibi neces-
saria præberentur: illam vero temporis finitionem ægre admodum tulit, quòd ea re sibi
viam ad procurandam animorum salutem obstrui cerneret. Itaque sine vlla dubitatione
Salmanticam ad sua prosequenda studia migrare constituit, cum sesquiannum circiter
Compluti moratus, inter eas ipsas difficultates & occupationes, non nihil tamen è logicis,
physicisque, & ex ipsis Theologiæ fontibus degustasset. Sed interim, ad gloriam Dei, ne
B quid in doctrina moribusque suis resideret infamiæ, Toletanum Archiepiscopum (cuius
in diœcesi Complutum est) sibi ex itinere adeundum, totamque ei rem gestam, & omnem
consiliorum suorum rationem explicandam existimauit. Is erat Alfonsus Fonseca, mo-
rabaturque eo tempore Pintiæ. à quo benigne acceptus, animatusque ad cæpta strenue
promouenda, nec non instructus viatico, Salmanticam venit, quo comites iam ante præ-
cesserant. quorum ille diuersorium ignorans, primum omnium sacram ædem ingreditur,
vbi orantem conspicata pia quædam mulier, instinctu videlicet numinis, vltro ad eum ac-
cessit, & sciscitata nomen, ad socios iam sibi notos læta perduxit. Verum Ignatio ne Sal-
manticæ quidem quieto esse diutius licuit. Cum enim quod supererat à studijs otij, in co-
hortandis ad virtutem ac pietatem & priuatim & publice non modo plebeijs, verum etiam
principibus viris insumeret; neque vero, adiuuante Domino, frustra operam collocaret;
omnium in se oculos repente conuertit, vrbemque totam celeriter eius nominis fama per-
uasit. Erat omnino inusitata res, & ipsa nouitate valde mirabilis; laicos homines, & ex-
terna re nulla differentes à cæteris (etenim eos Figheroa suo sumptu Compluti schola-
sticorum vestimentis ornarat) Apostolico ac pastorali propemodum munere fungi pa-
lam, & sacerdotes ipsos ad partes suas rite obeundas accendere. Et cum eiusmodi vitæ ge-
nus valde probarent, suspicerentque permulti; tum vero non deerant qui totam rem secus
C interpretarentur, ac diligentius cautiusque examinandam putarent. In ijs Dominicani
fratres è diui Stephani præclaro cœnobio, quamquam eorum pro potestate non erat eius-
modi quæstio, tamen, quo erant caritatis ardore, sat suum rati quod communem ad rem
totius Ecclesiæ pertineret; Ignatium noscere, spiritumque ipsius, & doctrinæ genus, & vi-
tæ institutum expendere omnino constituunt. Interim ignarus huiusce consilij Ignatius
confessarium ex ipso cœnobio sibi delegerat. Is igitur confessarius aduenam iussu Vica-
rij (nam Prior, seu cœnobiarcha tum aberat) in proximum Dominicum diem ad prādium
inuitat; nec renuenti, Fac (inquit) paratus accedas; quærenda ex te non pauca. Ac nihilomi-
nus, vbi dies aduenit, sine cunctatione promissa fecit Ignatius. Exceptus est cum vno è co-
mitibus Callisto, comiter. Sublatis deinde mensis, vtrumque Vicarius cum eodem confes-
sario, & alio è fratribus in sacellum quoddam seducit. consident omnes. Tum blando
vultu Vicarius Ignatium intuens, gaudere se admodum inquit, ac valde probare, quòd ille
cum socijs Apostolicum in morem peregrinando populos doceat, atque ad cultum Dei,
ac studium pietatis impellat. verumtamen auere se nosse quibus maxime litteris operam
dederint. Cum id quod erat, Ignatius, minime doctos fateretur esse; Quid igitur, in-
quit, expertes doctrinæ, conciones de rebus diuinis habetis? Nos vero nequaquam con-
cionamur, ait Ignatius; verum de virtutis pulchritudine, de vitij fœditate, cum occasio sese

dat, fami-

dat, familiariter & ex æquo loco disserimus, atque homines ad odium peccatorum, amo- D
remque probitatis hortamur. Ad ea Vicarius: Sed vtique de virtutibus vitijsque sine li-
beralium artium cognitione disputari non potest, vel à magistris & libris accepta, vel infu-
sa diuinitus: vos vero neque litteris, neque doctoribus operam dedistis, vt ipsi fatemini: re-
stat igitur vt à Spiritu sancto vobis hæc tradita sint. atqui hoc ipsum est de Spiritu sancto,
quod maxime quærimus. Tum Ignatius vt peti se vidit repentino dilemmate, cum aliquan
tulum substitisset: De his, inquit, hactenus. Cum nihilominus instaret ille, ac Spiritus
sancti verbo hominem vrgeret, oppressus Ignatius tam perseueranti interrogatione, in
eodem tamen gradu constantiæ perstitit, seque nihil præterea responsurum affirmauit,
nisi quibus legitime interrogandi ius esset. Quo loco Vicarius: Ita ne vero? inquit. Cum
nouæ impostorum sectæ quotidie pullulent, & in errorē ac fraudem ita multos inducant,
vos in reddenda vestræ doctrinæ ratione tergiuersamini? Atqui efficiam vt omnino red-
datis. Triduum deinde intra sacros cœnobij fines detinentur, atque humanissime tractan-
tur à Fratribus. Eo spatio exacto, ecce tibi à Baccalaureo Fria, Vicario Salmanticensis
Episcopi, notarius ambos perducit in carcerem, includitque separato à reliqua reorum
turba conclaui, mirum in modum squalido, ac peruetusto, odorisque teterrimi; cuius te-
ctum medium stipes ligneus fulciebat, ac stipiti ferrea catena erat affixa dodrantium longi-
tudine circiter nouem, bifida ad extremum serie. huic ergo catenæ altero vtrumque pede E
adstringunt, sic, vt nusquam alter sine altero progredi, aut loco pæne mouere se posset. Igi-
tur tota ea nocte per summum corporis incommodum nulla capta quiete, in hymnis &
canticis perstitere. postridie, vt per vrbem vulgata res est, continuo boni viri complures
cum stragulis, culcitrisque, & ciborum apparatu adfuerunt, quorum benignitate recreatus
Ignatius, ac paulo clementius haberi deinde in ea custodia cœptus est. Itaque, vt ante Com-
pluti, sic eo tempore concursus ingens hominum ad eum fieri. ad quos ille admirabili trā-
quillitate, de contemptu rerum humanarum, de futuro extremo iudicio, deque sempiter-
nis præmijs atque supplicijs disserebat. In ijs Francisco Mendozæ (qui postea S. R. E. Car-
dinalis & Episcopus Burgensis est mortuus) miseranti casum ipsius, & amice ex eo quæ-
renti, grauiter ne ferret custodiam & vincula: Tantum ne malum tibi videtur esse carcer?
inquit Ignatius. atqui, scito, vrbe Salmantica tota non ita multas esse compedes, manicas ve;
quin ego plures Christi Domini caussa vehementer exoptem. Interea Baccalaureus Frias
ad carcerem accedit, Ignatium & Callistum diuersos interrogat, ac varijs percōtationibus,
quales haberi à iudicibus solent, vtriusque sensus & animum diligenter explorat. Cum
illi congruentia responderent, nec modo sibi, sed etiam inter se mire constarent; denique
librum Exercitiorum, de quo inaudierat, poscit: nec recusat Ignatius; quinetiam sibi præte-
rea esse tres in eadem vrbe socios aperit, editque diuersorij nomē, ac notas, quibus inueni- F
ri sine errore possint. neque vero supersedit ille missis lictoribus eos in carcerem tradere
inferiorem, ne quod ijs colloquium cum Ignatio, neu qua communicatio consiliorum es-
set. Post hæc, ablatum Exercitiorum librum & ipsemet accurate perlegit, & examinandum
præterea tradidit tribus Theologiæ doctoribus: qui dum singula diligenter expendunt, ac-
cidit interea res ad innocentiam Ignatij & sociorum declarandā non leuis momenti. Cum
enim cæteri, qui in vinculis tenebantur, per negligentiā custodum effracto carcere omnes
repente dilapsi essent; Ignatius comitesque soli in summa fugiendi licentia postridie ibi-
dem inuenti sunt, & cunctis admirantibus, approbantibusque, confestim in amplam do-
mum & commodam inde magistratuum iussu traducti. Citatus præterea Ignatius ad Bac-
calaureum & reliquos libri sui recognitores, cum & de Exercitiorum ratione, & de præci-
puis fidei Christianæ mysterijs multa ex eo quærerentur, paucis ac demisse præfatus, neque
se vacasse admodum litteris; & quæcumque sentiret, diceret ve, Ecclesiastico iudicio & cen-
suræ cuncta submittere; ad singulas quæstiones de sanctissima Trinitate, de Incarnatione
Domini, de sacramento Eucharistiæ, aliasque complures ita respondit, vt iudices ipsi pæne
obstupescerent. Præterea è iure canonico proponitur ei difficilis quidam nodus, quē ipse,
cum item responsa Doctorum se ignorare dixisset, illico soluit egregie. Postremo iussus

primum

A primum Decalogi præceptum, vti consueuerant ad populum, sic ibidem repente explica-
re; in eam sententiam vsque adeo varie & copiose dixit, vt omnē illis præterea interrogan-
di cupiditatem exemerit. His rebus ita peractis, cum dies vinculorum esset secundus iam &
vigesimus, vnacum socijs euocatur ad iudicum sententiam audiendam. cuius erat summa,
innoxios eos, & ab omni hæretica labe intactos videri, ac proinde posse arbitratu suo in
adiuuandos homines ac plebem erudiendam incumbere; tantum ne intra quadriēnium in
Theologiæ studio exactum, quæ cogitatio lethali, quæ veniali crimine teneretur (qui lo-
cus in toto pæne iure Pontificio ac Theologia difficillimus est) auderent ipsi per se defini-
re, atque statuere: id autem propterea quod in Exercitiorum libro signa quædam tradita
viderant iudices ad peccata capitalia à venialibus dignoscenda: quæ tamen quod nihil con-
tinerent à recta fide alienum, nominatim improbare non audebant. Recitata sententia;
cum honorifice tractatum ab se Ignatium putarent iudices; ille vero suis rebus è conscien-
tia apprime confidens, vehementer indoluit, ab ijs quos veræ & Catholicæ fidei tutores ac
præsides agnoscebat, nullo in suis neq. dictis, neq. scriptis deprehenso vitio, tamen in re
tanta tamq. necessaria sibi silentiū imponi; atq. iter ad excolendos ac pro viribus adiuuan-
dos homines impediri. Quæ ipsa res inclinatū iam ante animū eius impulit, vti satius iudi-
caret ex hisce difficultatibus quas in Hispania obijci sibi subinde videbat, ad scholas Parisiē-
ses in Galliā vltro sese transferre: vbi tū ob suā nouitatē, & eius linguæ inscitiā sibi minus
B interim negotij putabat fore, tū propter illius academiæ celebritatē atq. frequentiam, non
defuturos deinde quos ad suū institutum, atque ad Apostolica vestigia sectanda perliceret.

Lutetiam proficiscitur. Cap. XVIII.

ET quoniam ad iter adeo longinquum & anceps, nō idem erat
socijs animus: atq. etiam, vt maxime incolumes eo peruenis-
sent, incertum erat, apud ignotas nationes quam copiā in stu-
dijs litterarum degendi essent habituri; communicato cum ijs
consilio statuit Ignatius antecedere solus ipse Lutetiam: & si-
quidem res facultatem habitura videretur, vt eos ibidem alere
posset, ipsos euocare per litteras; sin minus, tota de re facere
certiores; vt quamquam diuersis locis, eadem tamen coniun-
ctione animorum, emenso interim philosophiæ ac Theolo-
giæ curriculo, intermissam ad tempus cōsuetudinem, Deo vo-
lente deinde repeterent. Rebus igitur ita compositis, quamquam è præcipua Salmanticensi
C nobilitate multis ægre ferentibus, ac maiorem in modum renitentibus, vigesimo circiter
die quàm è custodia exierat, in viam se dedit Ignatius, onustum libris asellum præ se agēs,
ac Barcinonem deuenit. Hic vero, vt inter veteres amicos ac familiares, omni ope certan-
dum illi fuit, vt se à lacrymis atque à complexu carorum auelleret, etiam atque etiam de-
precantium, ne patriam cum externa regione mutaret, neu se tali tempore in manife-
stum vitæ periculum vltro demitteret. Vigebat adhuc bellum inter Hispanos Gallos-
que, & circa regni vtriusque præcipue limites infesta latrocinijs loca, & recentes multo-
rum cædes ad metum proponebantur. Sed ille nec terrore, nec precibus de suscepto con-
silio demoueri se passus, certe illud recusare non potuit, quominus tum ad sumptus itine-
ris, tum ad necessaria Parisijs comparanda, nummorum aliquid partim in numerato, par-
tim in nominibus ab Elisabetha Rosella, & alijs quibusdam amicis acciperet. Quibus ille
subsidijs, ac præcipue diuinę bonitatis ope munitus, hyeme summa, pedibus, vt solebat, nul-
lo duce vel comite inde profectus est sub initiū anni M D XXVIII. cumq. Ianuarium totū
in itinere posuisset, Februario mense Lutetiā sospes introijt. ibi quod ad studia pertinet,
respiciens perexiguum præteriti temporis fructū, rationibus suis accurate subductis ad Dei
gloriam statuit in litteras toto pectore incumbere. cumque experiendo iam cognouisset,

eam esse humanæ mentis imbecillitatem, vt in plura vno eodemq. tempore vix atq. ægre sufficiat, damnata priore festinatione, in posterũ, cõpendijs omissis, regia via procedere, & studiorum suorum nouum initium ordiri decreuit. Igitur ad Montis acuti collegium itare quotidie, ibiq. inter procacium puerorum greges, matura iam ætate vir, grammaticæ rudimenta repetere non dedignatus est. Simul etiam de stato precationis tempore, & vexatione corpusculi, quo plus otij ac virium studio superesset, multum imminuit, sic tamen, vt illa precipue tria numquam omiserit: primum, vt quotidie sacrificio Missæ religiose interesset: alterum, vt octauo quoque die post pœnitentiæ sacramentum cælesti pane sese reficeret: extremum, vt bis quotidie sua eius diei dicta, facta, cogitata quam diligentissime recognosceret; conferensq. hodiernum cum hesterno die, hebdomadam cum hebdomada, mensemq. cum mense; suos in spiritu vel progressus, vel regressus perquàm accurate exploraret atq. perpenderet. Procurationem quoq. alienæ salutis, & institutam consuetudinem agendi cum proximis, tantisper dum litteris, ac præsertim philosophiæ vacaret, aliqua ex parte remisit, numquam tamen omnino deposuit. D

Extremæ inopiæ incommoda superat. Cap. XIX.

E

IAM vero, satis vsu ipso edoctus, quantum detrimentũ studijs afferat mendicitas; & cura tolerandæ in singulos dies vitæ; & nihilominus optans CHRISTI Domini & Apostolorũ exemplo nihil prorsus in hoc sæculo possidere; piorũ benignitate ac facultatibus totam rem ita moderari constituit, vt neque in diem, vt antea, precario victitaret, & nihil idcirco de voluntariæ paupertatis proposito meritoq. deperderet. Sed ea res primis vtiq. mensibus minime cessit illi è sententia. Cum enim sese in Hispanorum aliquot contuberniũ contulisset, qui plurimi Parisijs ipso belli tempore versabantur, & exactam è syngrapha Barcinonensi pecuniam cuidam ex eadẽ natione custodiendã dedisset, eã ille clam suos in vsus non optima fide conuertit; cumq. postea reddendo nõ esset, reliquis iam nummis insumptis Ignatius, & à locupletibus amicis, quorũ ope adiuuari posset, longo interuallo disiunctus, tãta subito rerũ omniũ inopia oppressus est, vt ei cibũ ostiatim quæritare quotidie, & in hospitalẽ sancti Iacobi domũ, infimis precibus exorato eius loci præfecto, demigrare necesse fuerit graui sane incõmodo. Quippe Lutetia Parisiorum, vrbs in primis Europæ totius & magnitudine & celebritate visenda, trifariã est diuisa. partẽ vnam, quam Sequana fluuius insulam efficit, regia vetere, foro, & tribunalibus nobilẽ, vulgo Ciuitatẽ appellant. altera, quæ nouã regiam continet, Oppidũ dicitur. tertia pars iam inde à Carolo magno dicata Musis, Vniuersitas nominatur. in hac, præter cæterã incolarũ turbã, scholastici maxime inhabitant; ac numerãtur ibi collegia permulta libero aditu, cũ suis vnumquodq. liberaliũ artium discipulis & doctoribus, & præfecto collegij, quẽ Primarium vocant. Igitur ex ea vicinitate in sanctũ Iacobi hospitiũ, quod procul inde est in suburbio, extrema necessitate cõpulsus Ignatius, in tãto locorũ interuallo, cum alijs afflictabatur incõmodis; tum vero quòd cũ ante lucẽ in academia inciperent scholę, nec nisi nocte desinerẽt; ipse, illius hospitij legibus, nec mane ante solis ortum egredi poterat, & vespere ante occasum regredi cogebatur, sic vt inter eundum & redeundum, quamuis industrio ac vigilanti discipulo multum & de magistri dictatis, & de tota scholarũ exercitatione deperiret. Cui tanto detrimento cum in præsentia nullũ aliud remediũ occurreret, consilium cæpit more scholasticorum egentium ea conditione locandi operam suã alicui ex academiæ Primarijs, doctoribusve, vt quod sibi à rebus domesticis otij superesset, id totũ in scholastica disciplina, studijsq. doctrinæ cõsumeret. Sed magis magisq. probante Deo constantiã & patientiã viri conditionem eiusmodi, quamuis magna adhibita diligentia, nactus est nullã. F

Itaque

A Itaq. deiectus hac spe, cum id ærumnosæ vitæ genus aliquandiu tolerasset; & quos in Hispania reliquerat socios, de statu rerum suarum per litteras monuisset, hortatus vt ibidem ex condicto circulum studiorum absoluerent; rationem inijt multo commodiorē, vt indictis vacationum ferijs, in Belgium, atq. interdum etiam in Angliā siue Britanniam, ad Hispanos negotiatores excurreret: quorum benignitate cū facile obtinuisset annuā pecuniæ summam Lutetiæ toto studiorum tempore certis pensionibus exigendam, commodius multo cæpit in liberalium disciplinarum cognitione versari. Cumq. octodecim fere menses Latinæ linguæ tribuisset in Montis acuti collegio, in collegium cui à sancta Barbara nomen est, ad philosophię studia transijt alacritate mirabili: ac primū occursantes denuo rerū cælestium importunas imagines, quamquā eximia cum animi delectatione coniunctas, eadem spiritus cōstantia, qua superiores illas, iterum ab se reiecit ac repulit; deinde magistris attente audiendis, multa ac diligenti eorum quæ audierat commētatione, quotidianis deniq. gymnasij exercitationibus, triennio & mensibus sex (quod spatium temporis curriculo philosophiæ in academia illa tribuitur) ita profecit, vt honorifico magistri iudicio ac testimonio (is erat Ioannes Penna philosophus) post consueta certamina, ritu solemni, laurea, cæterisq. doctrinæ insignibus decoratus sit. Post hæc in cœnobij Dominicani gymnasio sacram Theologiam aggressus est, ingenti sane labore & industria, cum præter cæteras
B lucubrationes, hyeme sæuiente, quotidie mane ante lucem ad scholas, quæ illa circiter hora ibi habebantur, accederet. atque ex eo studio tantum Deo adiuuante percepit, quod satis esset ad fidei doctrinæq. suę rationem, sine suspicione vlla nouitatis, ex Patrum decretis atque auctoritate reddendam.

Varie propter Christum exercetur. *Cap. XX.*

NEQVE vero, quamuis interim à plebis catechesi atque à publicis actionibus abstineret, idcirco tamen, quoad per scholas licitum est, ab adiungendis ad CHRISTVM hominibus, animisque ad studium veræ laudis & gloriæ destitit. quapropter multi nec infimæ sortis viri, priuatis ipsius colloquijs ac monitis incitati, partim castigato vetere luxu, Christianæ disciplinæ seueritatem induerunt; partim etiam solemni voto varia religiosorum instituta professi sunt; partim deniq. ingenti academiæ totius admiratione, in CHRISTI gratiam pecunia egenti-
C bus distributa, pauperem vitam agere, atq. adeo ad conculcandum penitus omnem sæculi fastum, & expianda superbiæ crimina, palam per vicos & compita manum ad stipem ipsi porrigere, victumq. palam emendicare cæperunt. quos tamen amici, rem indigne ferētes, cum neq. precibus neq. minis à proposito reuocare valuissent, facta manu deniq. ab hospitali domo sancti Iacobi quo sese contulerant, vi armisq. in pristinum academiæ diuersorium ad sua prosequenda studia retraxerunt. Ignatius vero tantam eiusmodi rerū inuidiam subijt, vt præter cæteras iniurias & maledicta, falsis etiā criminationibus ad sacrum Inquisitorem semel iterumq. delatus sit. Is erat ea tempestate Matthæus Ori, ex Dominicana familia Theologiæ magister, tum eruditione, tum probitate conspicuus; qui accusatorū fraude comperta, Ignatium non absoluit modo, sed etiā miris ornauit laudibus, ipsumq. Exercitiorum librum, qui præcipue in suspicionem crimenque vocabatur, tantum abfuit vt damnaret, vt sibi etiam eiusdem exemplū Ignatij permissu desumpserit. præterea absolutionis ac sententiæ formulam, publici scribæ chirographo & signo munitā, quam contra iniquorū calumnias, quādocumq. opus esset, proferret, tametsi minus gratū id potentibus quibusdā viris fore videbat, Ignatio petenti cōcessit. Neq. vero pro CHRISTI nomine solum hac falsæ accusationis procella defunctus Ignatius est; sed eorum ipsorum opera, qui illum deinde vel maxime dilexerunt, virgarū quoq. publice peri-

tulum adijt. Mos est Parisijs in scholasticos improbos ac seditiosos, ad sanciendam acade- D
miæ disciplinam, in hunc fere modum animaduertere. Dissimulato consilio, ad cōdictam
diem in aulam collegij Primarius, magistriq. nodosa instructi virga conueniunt: compre
hensumq. repente noxium, & in medio consessu nudatum, certo plagarum numero sin-
guli afficiunt. Id supplicij genus cum ad sensum corporis peracerbum est, tum vero ad
ignominiam ac dedecus longe turpissimum, deque ipsius loci nomine aula vulgo appella-
tur. Hunc igitur cruciatum ac notam maleficiis constitutam, Ignatio insonti, quòd condi-
scipulos festis præcipue diebus à schola ad oratoriū & sacra mysteria Cōfessionis Altarisq.
traduceret, vehementer iratus magister ipse Ioannes Penna parauerat, Iacobo Gouea Lu-
sitano collegij Primario in suam sententiam facile adducto, quippe qui iam ante priuatim
erat infensus Ignatio, quòd familiarem quemdā suum, Amatorē nomine, seuerioris vitæ
præceptionibus imbuisset, atq. (vt pietatem fere interpretantur homines) infatuasset abdu
ctum à curis inanibus, & iucundo conuictu amicorū, atq. à pristina consuetudine. Vt igi-
tur dicta supplicio dies illuxit; aduentans iam ad scholas, ab amico fideli mature monetur
Ignatius, ne intra collegij septa vtiq. illo die inferat pedē; concitatos in eum esse omnium
animos; pœnas aulæ daturum extemplo, ni caueat. Ad cuius rei nuntium ancipiti delibera-
tione distractus Ignatius, quòd & pro CHRISTI nomine verbera & cōtumelias perpeti mi
rifice optabat, & supplicij apud homines adeo turpis infamia, metuebat ne complures è iu- E
uentute, ipsius opera iam ad meliora conuersos, nec dum in bono stabiles, à sua cōsuetudi-
ne atq. auctoritate auocaret, iterq. sibi ad alios etiā deinceps CHRISTO lucrifaciendos ab-
rumperet; totam rem ad ipsius Goueæ arbitrium iudiciumq. reijcere statuit: quod ille re-
cognita decreuisset, id ex diuina maxime gloria & voluntate futurum, neque de eiusmodi
sententia vllis amici denuntiationibus precibus ve demoueri se passus, quamquam horren
ti pœnæ imminentis acerbitatem, & renitenti carni vim fortiter intulit: ingressusq. colle-
giū, & recta Goueam petens nondum è cubiculo egressum, placido ac sereno vultu, & al-
» tam animi pacem ac securitatem indicante; Si meæ mihi (inquit) existimationis & incolu-
» mitatis, quàm diuinæ gloriæ, salutisq. animorum cura prior esset ac potior; nequaquā ho-
» dierno die pedem intra fines huiusce collegij posuissem. neq. enim antequam huc venirē,
» ignarus eram Gouea, quantum è vestra omniū indignatione dedecoris, quàm acerba tor-
» menta me maneant. Sed quoniā nihil omnino mihi vel ad meritum optabilius, vel ad verā
» dignitatem præclarius duco, quàm CHRISTI Domini caussa, tam grauia tamq. multa pro
» me perfuncti, vicissim probra, plagas, mortem deniq. perpeti; idcirco nimirum ad scholas
» accessi, & vltro memet in tantum & corporis & famæ discrimen obieci. Verum enim vero
» mihi non modo quid votis meis ac desiderio, sed etiam quid proximorum rationibus, &
» sempiternæ saluti conducat, caritatis lege considerandum est. Multos habeo adolescentes F
» Dei beneficio nuper è cœno flagitiorum emersos, ac vix dum auulsos ab improborum pe-
» stilenti consortio. hos ego vereor, ne si me in tam honesto conuentu publice vapulasse cō-
» stiterit, à meo sermone congressuque protinus auocet infamiæ metus; ac proinde, vt sunt
» flexibiles hominum voluntates, ad eadem illa saxa quibus paulo ante adhæserant, ingenti
» dæmonum gaudio, & feruor ætatis, & prauæ consuetudinis æstus abripiat. Simul etiā (vo-
» rum vt fatear) tui me Gouea, doctorisq. mei Pennæ me miseret, qui Christianam pietatē
» ac fidem sacramento professi, cæterisq. ad exemplum iustitiæ virtutisq. præpositi; CHRI-
» STI famulum, CHRISTI caussam agentem, adeo acerbe insectamini. & qui, qua pœna lex
» affici iubet eos qui scholasticos deprauare, magistris illudere, seditiones cōflare voluerint;
» eadē dignū iudicatis eum, qui iuuentutē à vitijs, doctores à iurgijs, academiā à tumultibus
» vindicare conatur. quæ quoniā mecū ipse reputās, nō leuis momēti ducebā esse, quamquā
» cupidus inimicorū odij vel meo sanguine explendi, tamen pro nostra necessitudine deesse
» nolui, quominus eadē tibi quoque, integra etiamnum re, cōsideranda proponerem. Mihi,
» vt dixi, pro CHRISTI nomine vexari ac torqueri optatissimū est: iamq. si videtur, sponte
» ad patibulū pergo. tu, Lutetiæ Parisiorū, à sanctæ Barbaræ collegio, in eiusmodi caussa ta-
» le documentum vel pietatis vel æquitatis dari an expediat, pro tua sapientia ac religione
conti-

A constitue. Vixdum Ignatius dixerat, cum Gouea, vir & ni cōcitaretur aliunde, suopte mitis ingenio, & tum instinctu diuino valde compunctus; illico cœpta damnauit, ac maiorem in modum detestatus est; apprehensumque amicissime Ignatium deduxit in aulam, quo iam collegæ cum reliqua turba parati conuenerant. Ibi silentio indicto, repente contra omnium exspectationem de Ignatij laudibus orationem instituit; viri fortitudinem, innocentiam, caritatem extollens; se ipsum, & cæteros qui innoxio periculū struxerant, vehementer accusans. quam in sententiam cum multa dolenter grauiterq. dixisset, ad extremū obortis lacrymis, ad Ignatij genua procidit, precatusq. delicti veniam, & apud cæteros illum in admirationem gratiamq. restituit, & ipse in omni deinde vita Ignatium & socios præcipuo amore studioq. complexus est.

De socijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI.

HASCE igitur, aliasque eiusmodi insectationes atque pericula Ignatius CHRISTI caussa contraxit. attamen idem plurimorum quoque sibi gratiam ac beneuolentiam optimis artibus peperit.
B Fuit enim in illo, præter diuinitus infusa charismata, mirum etiam atque efficax ingenium & studium ad animos hominum demerendos. In principum amicitias opportune insinuare sese, easdemque obsequio & submissione tueri; pares facilitate ac suauitate morum allicere; inferioribus, & egentibus, auctoritate, opera, necnon è suis angustijs etiam pecunia præsto esse; morbo aliquo laborantes vel cum valetudinis & contagionis periculo adire, solarique amantissime; eorum quibus cum viueret, ageretve, vel difficultatem naturæ, & arrogantiam perpeti; vel ineptias ac stultitiam, quoad ita res ferret, exsorbere dissimulatione mirabili; ad aliorum arbitrium ac voluntatem, quibuscunq. rebus honeste posset, semper accōmodare se ac flectere; omnibus denique in CHRISTI gratiam omnia fieri: vbi penitus in hominum sensus ac voluntates irrepserat, tum demum officijs ac beneuolentia comprehēsos occupatosque, pro suo quemque captu, sensim & caute progrediens, Christianæ religionis & officij præceptionibus excolebat. Atq. his ferme artibus, & simul sanctimoniæ ac frugalitatis exēplo, multos, vt diximus, à turpi ac flagitiosa vita non modo ad sobrietatem & continentiā, sed etiam ad contemptum rerum mortalium, atque ad salutaria consilia CHRISTI conuertit. Complures præterea hæreticos, grassante iam tum peste Luteriana, tempestiuis dispu-
C tationibus monitisq. conuictos, ad sacra Quæsitorum tribunalia volentes adduxit; & cum sancta Romana Ecclesia in gratiam secreta abiuratione restituit. Iam vero, quod ei vel in primis propositum initio fuerat, vt aliquos ingenio doctrinaq. præstantes, ad suum institutum ac vitæ rationem aggregaret; in idipsum per Theologiæ maxime tempus incubuit; adiunxitq. sibi, Deo bene iuuante, iuuenes nouem ex academia vniuesa lectissimos. quorū primus fuit Petrus Faber Allobrox, pago Villarcto Gebēnēsis diœcesis humili natus loco, sed egregie pius, quippe qui duodecimo ætatis anno per summū sanctimoniæ studiū virginitatē Deo vouerat; idemq. ad litteras à vita pastorali traductus, tantū ingenio industriaq. profecerat, vt eū in locis Aristotelis difficilioribus magister ipse Penna cōsuleret. Hunc igitur Ignatius & studiorum & conturbernij cōmunione sibi coniunctū; licet sociū gloriosi operis ipso initio destinasset, nō tamen cōtinuo illi rem aperuit, neq. ad tantam perfectionem impellere confestim aggressus est. sed conscientiā excutere, & in se ipsum quotidie diligenter inquirere primum edocuit, deinde ad totius ante actæ vitæ noxas per sacram Confessionem expiandas adduxit, postremo, cum iam philosophiæ curriculum exegisset, spiritualibus exercitationibus perpolinit; adeo propensum ad pœnitentiā, tātoq. animi ardore succensum, vt hyeme summa, concretū glacie flumen Sequanam plaustris impune prementibus, in se parata Iacobæi vici domuncula propositas meditationes, & quidem insidēs niui

ſub dio peregerit, ſexque ipſos dies omni prorſus cibo potuque abſtinuerit, inediam lon- D
gius vtiq. protracturus, niſi eum, re animaduerſa, conſultoque ſuppliciter Deo vetuiſſet
Ignatius. & ſane reſpondit operi fructus. Cum enim antea in eligendo certo vitæ genere
Faber mira animi ſolicitudine, varijsque ſcrupulorum moleſtijs adeo torqueretur, vt præ
nimio angore ſeſe in auias abdere ſolitudines, ibique radicibus herbarum victitare pæne
decerneret; ex hac ſpirituali exercitatione vocari ſe vna cum Ignatio ad animorum ſubſi-
dium non dubie ſentiens, tantam eſt pacem ac tranquillitatem conſcientiæ conſequutus,
vt ex vehementiſsima tamquam agitatione ac ſalo, placidum, tutumque portum ſe denique
nactum eſſe profiteretur. Ex eodem contubernio Franciſcus quoque Xauerius nobilis
Cantaber, idemque non vulgari eruditione, quippe qui laurea magiſtrali donatus Lute-
tiæ poſtmodum publicus Ariſtotelis interpres exſtiterit; quamquam principio ita nō ſtu-
dioſus Ignatij, vt eius pietatem (vt fit) etiam procaciter irrideret; tamē viri tum patientia,
tū obſequijs adeo delinitus eſt, vt ad illius ductū arbitriumq. ſeſe omnino contulerit. Hunc
& diuitiarum affluētia, & viuido ingenio, & viribus corporis præferocem, admirabili pru-
dentia ac lenitate manſuefecit Ignatius, in eamq. rerum humanarū deſpicientiam, & cari-
tatis ardorem paulatim adduxit, vt inter ipſa Exercitia ſpiritualia, tum ad carnis maceratio-
nem quattuor dies ieiunus omnino trāſegerit; tum vero, quod inter iuuenum greges de-
ſultor eximius, corporis agilitate ſibi nimium placuiſſet, ad eius piaculum vanitatis, mem- E
bris valido fune perſtrictis, non ſine acri ſenſu doloris dies aliquot in commentandi oran-
diq. labore atq. attentione perſtiterit. Hic eſt Xauerius ille, qui non multo deinde poſt,
Ioannis Luſitaniæ regis rogatu, ex auctoritate Pontificis Romani miſſus in Orientē, ple-
nus Apoſtolico ſpiritu, tota India maritima ſummis laboribus ac periculis peragrata, in vl-
timas Iaponiorum terras Euangelij lumen primus intulit, atq. ingenti infidelium numero
ad CHRISTVM adiuncto, multis clarus miraculis, in ipſo aditu Sinarum exceſſit è vita.
Porro Xauerium & Fabrum imitati ſunt Iacobus Laines Seguntinus, qui deinde Societati
noſtræ proximus ab Ignatio præfuit, vir de Chriſtiana republica in primis optime meri-
tus; & Alfonſus Salmeron Toletanus, Græcis & Latinis litteris admodum eruditus: vterq.
confecto Cōpluti philoſophiæ curriculo, Pariſioſq. partim Theologiæ cauſſa, partim etiā
Ignatij noſcendi gratia profecti, cuius de laudibus iam tum in Hiſpania, conſtanti homi-
num ſermone multa cognouerant. Acceſsit ad hos etiam Nicolaus Bobadilla Palentinus,
doctus iuuenis, & philoſophiam publice profeſſus in oppido Hiſpaniæ Pintia: itemque
præſtanti indole Simon Roterigius Luſitanus. & poſt aliquāto, Claudius Iaius Gebennē-
ſis, & Ioannes Codurius Ebredunenſis, Paſchaſiuſq. Broetus Ambianenſis, Fabri præcipue
(cuius iā erat nomen Pariſijs celebre) monitis & exēplo permoti. Hi omnes, impulſu pla-
ne diuino, cum alter alterius conſiliū ignorarent, poſt exactiſsimam totius vitæ confeſſio- F
nē ſpiritualibus exercitijs ab Ignatio perquàm diligenter exculti, vehemēti quadā ſpiritus
motione ſeſe nō quidem in vmbrā ac ſolitudinem, ſed in ſolem ac puluerē euocari ad præ-
lia Domini prælianda ſenſerunt. nec fuit è nouem vllus fere, quin ad propitiandum cæle-
ſte numen, eiuſque voluntatem ſuppliciter exquirendam; præter cæteram abſtinentiam, &
incommoda voluntaria, tridui, vt minimum, totius inediam ſponte pertulerit, nimis au-
daci fortaſſe conſilio; niſi eos & multorum exempla, & feruor ſimul ætatis ac pietatis ex-
cuſet. Hoſce igitur ſocios Dei beneficio nactus Ignatius (quorū tres erant ſuperſtites hæc
ſcribēte me, Salmeron, Roterigius, & Bobadilla) quod iam diu moliebatur & agitabat ani-
mo, re ipſa aggredi primo quoq. tempore ſtatuit; vt Hieroſolymam Pōtificis maximi per-
miſſu repeteret, genteſq. finitimas Chriſtiana quondā religione præſtantes, deinde Maho-
metis nefaria ſuperſtitione deceptas, vel à miſerabili errore ad veritatem Euangelij reuoca-
ret, vel certe (quod erat proximū) ſanguinem ac vitā in cauſſa tam pia, tamq. glorioſa pro-
funderet. Neq. ſane difficile fuit, cæteros iam ſponte currētes, & Dei amore incenſos, in eā-
dē ſententiā & propoſitū adducere. & quia pleriq. Theologiæ ſtudia nondū abſoluerant;
ne interim conceptus ardor animi refrigeſceret, & ſimul vt ipſorū eo gratius diuinæ maie-
ſtati obſequium eſſet, quo maiorem ſibimet ipſi neceſsitatem ſeruitutis ac religionis im-

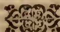
posuiſſent;

A posuissent, implorato beatissimæ Virginis patrocinio, ac sancti Dionysij Areopagitæ, cuius
in tutela Parisij sunt, in æde suburbana, quæ Mons martyrum dicitur, sub Confessionis &
Eucharistiæ mysteria sese voto obstrinxere singuli, emẽsis Theologiæ spatij cõtinuò mor-
talibus rebus nuntium remittendi, atq; in paupertate perpetua seruiendi gloriæ diuinæ, sa-
lutique animorum: ac nominatim, ad constitutam diem Hierosolymam eo consilio naui-
gandi, vt in conuersionem infidelium toto pectore incumberent; palmamque martyrij stu
diose captarent. id consilium si qua re impediretur, anni circumacto spatio denique Ro-
mam adirent, suamque operam summo Pontifici CHRISTI Vicario ad spirituale proxi-
morum auxilium sine vlla vel præmij pactione, vel temporum aut locorum exceptione
deferrent. Id votum in eo templo vouere ingenti cõsensu & alacritate, anno post CHRI-
STVM natum M.D.XXXIV. decimooctauo kal. Septembris, quo die Assumptionis
MARIAE Virginis anniuersaria gratulatio celebratur. idemque votum eodem loco die-
que pariter anno proximo ac tertio renouarunt, atque ea res tum ad conspirationem ac
vinculum animorum, tum ad confirmandas in suscepto consilio mentes omnium mirifi-
ce valuit. Incendebant præterea studium alter alterius omni genere officij & caritatis, duce
ac moderatore simul Ignatio, quem omnes vt parentem eundem & vnice diligebant, &
valde reuerebantur. ac primum spirituales modo apud hunc, modo apud illum agitare cœ-
B tus; ibique suauissima de rebus diuinis habere colloquia, & sese mutuo ad Christianam
laudem & decus hortari; deinde in studiorum difficultatibus, locisque obscurioribus adiu-
uare inter se, & lucubrationes quisque suas, lumenque doctrinæ & ingenij, cum res exige-
ret, in commune conferre; præterea inuicem sibi omnibus in rebus adesse certatim; denique
à frequenti sacramentorum vsu, & assiduitate precandi meditandique, nullo pacto recede-
re. quibus rebus & varias dæmonum insidias tentationesque, conantium eos ab in-
cœpto reuocare, vicerunt; & breui tanta coaluere concordia, vt quamquam
è diuersis, necnon infensis inter se orti nationibus, gratia tamen
superante naturam, intra eosdem alti parietes, atque
adeo ex vno propemodum omnes vte-
ro in lucem editi vide-
rentur.

LIBRI PRIMI FINIS.

IGNATII VITÆ LIBER SECVNDVS.

Æger Hispaniam repetit. Cap. I.

NTERSA Ignatius graui morbo partim è maximis laboribus vigilijsque, partim etiam è Parisiensis cæli grauitate contracto, vexatusque subinde stomachi iam pridem affecti doloribus acerbissimis; post multa remedia incassum adhibita, iubetur à medicis ad patrium solum & incunabula se referre; quod vnum ad inueteratas corporis ægritudines certissimum perfu- E
gium vulgo arbitrantur. Nec recusauit ille, non tam valetudinis ratione, vel desiderio suorum adductus, quàm duabus alijs maxime caussis: primum, vt quibus olim in regionibus, malo publico, iuuenilis licentiæ ac vanitatis ipsemet specimen extitisset, ibidem ad spiritualem ædificationem vicissim aliqua Christianæ humilitatis atque modestiæ documenta præberet; popularesque suos & verbo & exemplo ad studium pœnitentiæ salutaris accenderet. deinde, vt, quoniam socijs aliquæ erant in Hispania rei familiaris tricæ, eas eodem itinere atque opera ipse expediret, neq. per eã caussam illi vel auocarentur à studijs, vel recenti etiam tum vocatione, & expeditionis tam arduę, tamque laboriosæ consilio, patriæ dulcedinis, ac domesticæ tentationis, qua nulla fere periculosior est, aleam subire cogerentur. Simul etiam, è relictis olim in Hispania socijs, cogitabat, si quem in proposito constantem inueniret; secum in eandem expeditionem educere. Cæterum ne quid è suo discessu res Parisiensis caperet detrimenti, primum commilitones ad perseuerantiam ac fidem paucis adhortatus, Petrum Fabrum & annis & vocatione antiquissimum, illis præposuit; cui interim obtemperarent, quem parentis ducerent loco. deinde tempus certum edixit ijsdem approbantibus, quo tempore cuncti, rebus omnibus præter viaticum & necessaria scripta ex voto abdicatis, nauigaturi Hierosolymas Italiam pete- F
rent, seque iam antegressum Venetias conuenirent. Dicta profectioni dies est viij. kalend. Februarij, anno M D XXXVII ineunte, qua die Apostoli Pauli conuersio beata recolitur. His ita constitutis, anno M D XXXV. per autumni tempus ipse non sine lacrymis, mutuique amoris magna significatione singulos in digressu complexus, cum vellet de more pedibus quamquam ægro corpore proficisci; coëmpto à socijs equo vti coactus est: breuique partim ex ipsa vectatione, locorumque mutatione, partim etiam è studiorum intermissione morbo leuatus, Pyreneo superato Guipuzcoam prouinciam attigit. Eius de aduentu propinqui festinc præmoniti ab ijs qui hominem ad Aquas Augustas, quam hodie Baionam appellant, in transitu agnorant, extemplo; quòd regni limes latrocinijs infestus esset, armatos homines ad eum excipiẽdum tuendumque dimiserant: atque hos primum Ignatius in Guipuzcoæ finibus, deinde etiam, quæ iam tum erat fama de sanctitate viri, clericos omnes agmine composito ad oppidum Aspeithiam honoris caussa obuios habuit. cumque ab ijs, & ab ingenti præterea gratulantium turba deduceretur ad ædes paternas; ille, vt ostenderet quantopere ab eiusmodi fastu pompaque abhorreret; vt primum potuit, ex eo comitatu sese proripiens, ad publicam hospitalem domum diuertit, victumque continuo emendicare ostiatim cæpit; frementibus videlicet cognatis, eamque rem (vt fere do-

A fere deprauata sunt Christianorum quoque iudicia, & pauci ex animo crucem amplexantur) summi dedecoris atque ignominiæ loco sibi ducentibus. Deinde quamquam inuitis iisdem, instituit plebem Christianæ doctrinæ rudimentis imbuere, priuatisque colloquijs eos qui ad se ventitabant, è peccatorum veterno excitare; festis vero diebus etiam conciones habere tanta hominum frequentia, vt cum eos templa non caperent, in agrum prodire necessario cogeretur, vulgoque arbores audiendi caussa conscenderent. Ex sane operæ fructus egregius Dei beneficio constitit. Complures ad virtutem ac Dei cultum à vitæ prauitate conuersi, multæ sublatæ discordiæ, & odia inueterata restincta, contra aleatores lata publice lex, pœnæque propositæ; institutum præterea, vt preces pro salute quotidie fundrentur eorum omnium, quibus lethalis noxæ piaculo obstrictis, in singula momenta exitialis exitus immineret: itemque vt ex Ecclesiæ Romanæ consuetudine, salutationis Angelicæ signum daretur mane, meridie, & vespere. iam vero grauia quædam vitia, quæ non in populum modo, sed etiam in sacerdotes irrepserant, magna ex parte correcta. denique morbo incurabili affectus, & extrema presis inopia, ne vel oppido errarent, vel strati passim in compitis cælum miserabili questu complerent, publico sumptu consultum. Atque hasce leges moresque custodiendi, ne (quod fere fit) bene cæpta propediem obsolescerent, curam & munus Loioleia familia, placata postmodum Ignatio, sibi desumpsit. qui cum in eo xenodochio aliquâdiu ita versatus esset, vt satis appareret ipsum exemplo CHRISTI

B Domini laboribus & paupertate multo magis, quàm otio & rerum afluentia delectari; ad extremum quotidianis propinquorum precibus exoratus, ne cognationi aut nihil omnino dedisse, aut etiam inimicias palam denuntiasse videretur, in paternam domum ex hospitali se transtulit, ibique aliquot moratus dies, restituta domestica disciplina, cunctis ad officium ac pietatem animatis, valentior multo quàm Lutetia discesserat, ad sociorum expedienda negotia proficisci constituit. Atque hic nouum ecce tibi certamen Ignatium inter & cognatos exoritur; cum ille pauperis habitu prorsus, & pedes iter facere destinasset animo: illi contra, quoniam quidem eum apud se diutius retinere non possent, certe non nisi bene comitatum, & pecunia instructum abire permitterent. Verum certaminis denique is fuit exitus, vt Ignatius ne frustra diutius tenderet, ad viæ modicum in speciem deduci se passus, breui domum & famulos & cætera cuncta remiserit, pedibusque porro perrexerit; Gallicano equo ministris valetudinarij iam ante relicto, quem illi deinde in Ignatij memoriam, veluti sacrum & immunem ab opere, vagari in pascuis ad extremum vsque senium permisere. Ignatius igitur Nauarra primum, deinde Castella peragrata, mandatisque recentium sociorum exhaustis, de veterum statu ac voluntate cognoscere nequaquam omisit: verum illi partim exspectationis ac moræ tædio victi, partim etiam aspero

C virtutis itinere fatigati, in alia fere omnia dudum abierant. Ioannes tantum Gallus, ne de animi salute periclitaretur, monasticæ se addixerat vitæ. Callistus ab animorum cura, ad pecuniæ lucrum studio repente conuerso, in Indiam nauigauerat, vnde aliquanto post bene nummatus ingenti omnium admiratione qui eum antea norant, Salmanticam rediit. Cazeres cum Segouiam patriam petijsset, mollioris vitæ commodis, & domesticorum consuetudine delinitus, otio ac voluptati sese dediderat. Artiaga vero, curriculum honoris & ambitionis ingressus, & è Commendatario factus Episcopus, cum aliquandiu in eo dignitatis gradu vixisset, ad extremum ægrotus, epota per imprudentiam veneni laguncula (cum duæ starent, altera salubris aquæ, altera sublimati, quod appellatur, medicamenti) miserabili genere leti defunctus est.

Venetias

D

Venetias ingenti labore contendit. *Cap. II.*

IGNATIVS ergo cum in Italiam properaret, & hoſce quos dixi ſocios tam longe lateque diſperſos in vnum redigendi, atque ad priſtina reuocandi conſilia ſpes nulla ſe oſtenderet; occulta Dei iudicia ſecum expendẽs, fuſis pro ipſorum ſalute ad ſuperos precibus, Valentiam venit, vbi videlicet nauem ſtare paratam audierat. Ibi diſſuadentibus multis ne ſe tali tempore mari committeret, quòd præter cæteras difficultates, etiam nobilis archipirata Aenobarbus, loca opportuna, & littorum flexus valida obſideret claſſe; nullis terroribus de ſententia deceſsit Ignatius. & nauis prædones quidem effugit, verumtamen fœdiſsima tempeſtate coorta, clauo diffracto, fuſiſque armamentis, cum iam de ſalute vectores nautæque omnino deſperaſſent, lacera & quaſſata fluctibus Genuenſem portum ægerrime tenuit. Atque hæc tanta maris incommoda, non ſane leuius terreſtris itineris diſcrimen excepit. Cum enim ſolus, ignariſque regionum Ignatius per Apennini tramites Aemiliam peteret, viam ingreſſus initio ſpatioſam, ſed in arctum deinde magis E magiſque coëuntem; ſtudio procedendi, ſenſim in eas penetrauit anguſtias, vnde ſeſe expedire humana ope vix poſſet. Primo igitur ſolicite veſtigium facere, deinde cum neque progredi, neque iam regredi tutum eſſet, in exilitate ſalebroſa, & horrenda crepidine, torrente rapido minaciter ſubterfluente; hæſit aliquantiſper ſtupenti ſimilis, vbi repente ſeſe tot periculis cinctum animaduertit. Sed ad extremum fidenter implorato diuino auxilio, quod vnum reliquum eſſe videbatur, humi procubuit; & genibus manibuſque reptando, quadrupedis inſtar, ac prominentia modo ſaxa, modo è ſaxis enata virgulta prenſando, tãdem euaſit labore, quos ad eam diem pertuliſſet, omnium maximo. inde per immenſæ altitudinis inuias rupes ac ſolitudines diu errabundus, cum ad radices montium denique deueniſſet, omnia rurſus offendit partim niuium tabe, partim etiam hybernis imbribus impedita. Cumq. nihilominus vrgeret progrediendi neceſsitas; via teterrima (& eſt mollis & cretoſus ager, ac ſemitæ per horum temporum incuriam exiguo munimento, nec vllis, vt olim, ſtratæ lapidibus) cum profundo ac tenaci limo diu multumque luctatus, ad Bononiæ portas tandem aliquando peruenit. Atque hic, ne quid deeſſet ad probandam æquitatem ac patientiam viri, ad cæteras miſerias illud etiam ludibrium acceſsit; vt in ipſo vrbis introitu, è ponticulo in foſſam, limo cœnoſo margine lubricante decideret, emerſuſque luto deformatus ac madidus, ab ijs qui tum aderant, non ſine ioco & facetijs (vt ſunt procacia in F alienis malis hominum ingenia) rideretur. Sed ille nimirum identidem exerceri ſe à patre cæleſti prudenter intelligens, & in gratiarum actione perſiſtens, ſole ſiccatis vtcumque veſtibus, laſsitudine ac fame confectus cum vrbis magnam partem fruſtra emendicando perambulaſſet, in collegium Hiſpanicæ nationis demum exceptus, ibique dies aliquot clementer eſt habitus. Inde cum itinere iam facili & certo Venetias perueniſſet, exacta pecunia quam illi per trapezitas eadem Eliſabetha Roſella benigne curauerat; interea dum ſocios è Gallia præſtolatur, in varia pietatis opera ex inſtituto cæpit incumbere. Nec ſane fruſtra: ſiquidem complures omnium ordinum homines partim Chriſtianæ doctrinæ præceptionibus imbuit, partim ab impura & flagitioſa vita ad caſtum Dei timorem, ſtudiumque virtutis eodem Deo adiuuante conuertit. Quibuſdam etiam primarijs viris tum patritijs indidem, tum externis, praua animi affectione ac vitio laborantibus, non ſine copioſo fructu, ſpiritualium exercitiorum expertæ virtutis medicinam adhibuit. In ijs Didacum Guiam, & Stephanum germanos fratres è præcipua nobilitate Cantabriæ, ſibi quondam Compluti familiariter notos, ac tum Hieroſolymis redeuntes, earumdem commentationum beneficio tantam ad rerum diuinarum intelligentiam, & humanarum contemptum adduxit, vt omnibus diuitijs & honoribus abdicatis, CHRISTI conſilia omnino ſequi decreuerint,

A Atque hos imitatus est postmodum Baccalaureus Hozius, item Hispanus, Theologiæ peritus: qui cum ad easdem commentationes peragendas valde propensus esset, verumtamen ex quibusdam iniquorum sermonibus haberet suspectã Ignatij doctrinam ac dogmata; demum se Ignatio exercendum atque colendum ita commisit, vt multos in cubiculum quo secessit, secum afferret libros, quibus Ignatij dicta scriptaque ad sanctorum Patrum & conciliorum trutinam expenderet. Sed vbi appositas ab Ignatio epulas degustauit; tantum abfuit vt in ijs veneni deprehenderit quidquam, vt etiam ardenti quodam rerum cælestium amore inflammatus, mortalibus commodis nuntium sponte remiserit, atque vltro ad Ignatij voluntatem & vitæ rationes adhæserit. Ex Veneta vero nobilitate in primis eo secessu ac meditatione profecit Petrus Contarenus Zachariæ filius, is qui multo post, magna cum integritate ac sanctimoniæ laude Paphensem Episcopatum administrauit. Sed & aliorum ex Ignatij consuetudine insignis vitæ morumque mutatio est consecuta. Quæ quoniam nec ab obscuris hominibus, & in oculis celeberrimæ ciuitatis fiebant, breui vt alijs locis antea, sic tum Venetijs Ignatij pietas in crimen inuidiamque vocari cæpta, non ferente diabolo, tantam sibi prædam è faucibus eripi: statimque vulgatum ab eiusdem emissarijs est, Ignatium prauitatis hæreticæ semel iterumque conuictum in Hispania, elapsum è custodia; in Galliam profugisse; ac proinde eius effigiem ab Hispanis Inquisitoribus ignominiæ caussa

B publice concrematam. eundem Parisijs nouas molientem res, inficientemque perniciosæ doctrinæ labe scholasticos; vbi delatum suum nomen ad sacra tribunalia odoratus fuisset; fuga præuertisse lictorum manus, & consilia magistratuum. Quas criminationes Ignatius cum non modo in vulgus, iniquorum opera sparsas, verum etiam ad Legatum Apostolicum Hieronymum Verallum, qui deinde S. R. E. Cardinalis fuit, delatas inaudisset; non tam de sua, quàm de sociorum existimatione solicitus, vltro ad Legatum adijt, & acriter institit, vt eorum criminum quæstio exerceretur. quod ita factum, & veritate comperta, honorifice à Legato est absolutus, incumbente in eius caussæ cognitionem Gaspare Doctore Legati assecla; qui ex eo tempore Ignatium vnice dilexit, ac sacratissimæ domui Lauretanæ deinde præpositus, in Societatem vniuersam plurima egregiæ voluntatis officia cõtulit.

Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap. III.

VM hæc in Italia gerit Ignatius, interim bello inter Christianos ingrauescente Reges, cum exercitu formidabili Cæsar per Insubrum & Allobrogum fines in Galliam irruperat. Ea fuit

C sociis Ignatij caussa & profectionis maturandæ, & itineris per Thulingiam, seu Lothoringiam atque Germaniam, sane incõmodo anni tempore faciendi. Igitur pecunia rebusque omnibus, præter viaticum & scripta, in CHRISTI Domini gratiam distributis, mense Nouembri, anno circiter post discessum Ignatij, suo quisque baculo innixi pedites viam capessunt, & quidem tãta cum alacritate ac feruore spiritus, vt ne à Iacobo quidem Laine, viribus nondum è recenti morbo recuperatis, extorqueri potuerit, quominus & pedibus ambularet vt reliqui, & inter ambulandum insuper inualida membra discruciaret hispido in primis & horrenti cilicio. Vestitus erat omnium, vt peregrinorum & pauperum, nequaquam elaboratus, & ad modestiam submissionemque compositus. pendebat è scapulis mantica ex corio, in qua sacra Biblia, & Breuiarium asseruabãtur, & scripta, quæ diximus. Rosaria vero ad catholicam fidem vel inter ipsos hæreticos profitendam, palam gestabant è collo suspensa. Hospitium ingressi, primum omnium, nullo adstantium respectu, nixi omnes genibus Deo gratias agebant; eundem in egressu pariter sibi propitium precabantur. Sobria & frugalis erat mensa; oratio ac meditatio non solum in diuersorijs, verum etiam in ipso itinere plurima. sacerdotibus qui tres erant, sacrificanti-

crificantibus, cæteri quotidie cælesti reficiebantur pane. sermo nisi de rebus diuinis aut ne- D
cessarijs fere nullus. in decernendo si quid in deliberationem incideret, mira concordia: in
superandis viarum difficultatibus periculisque, summa constantia & æquitas animi. Au-
tumnales pluuias tota fere Gallia pertulerunt: occurrêre mox Alpes pæne obstructæ niui-
bus: multa fuere subinde famis, frigoris, defatigationis incommoda subeunda: nihil se illis
obiecit tam arduum, aut tam extimescendum, quod eorum quemquam à concepta reli-
gione, officioque deduceret. Atque hac disciplinæ pacisque custodia, cum omnibus, per
quorum fines transierant, populis, bonus odor in CHRISTO fuissent; cunctis non catho-
licis modo, sed etiam hæreticis nouum ac religiosum agmẽ magna cum approbatione mi-
rantibus, ad tertium Idus Ianuarias anni M D XXXVII. Venetias ingẽti omnium gaudio,
& mutua gratulatione sospites ad Ignatiũ peruenerunt. Atque vbi paululum è longa con-
tentione ac lassitudine quietis est captum; statim Hierosolymitanæ prouinciæ consilia re-
nouantur. primum omnium, rati gratiora superis fore sua studia, si ad ea summi totius Ec-
clesiæ Pastoris auctoritas & consensus accederet; simul atq. hyems remitteret, tunc vel ma-
xime sæua, Romã ire constituunt, & à Pontifice maximo ius tum ad sacros ordines, titulo
voluntariæ paupertatis; tum ad mansionem Hierosolymitanam, & prædicationem Euan-
gelij sine vllo interdicti metu suppliciter petere. Interea Venetijs ne cessarent, atq. adeo vt
quædam quasi rudimenta futuræ militiæ ponerent; publicis valetudinarijs inter se distribu- E
tis, ægrotos ac pauperes omni ope adiuuare instituerunt: Confessionis & Eucharistiæ sacra-
menta gratis ministrare qui per sacerdotium poterant: cæteri solari iacentes; afflictos mœ-
rentesque spe cælestium bonorum erigere; adesse animam agentibus; cunctos deniq. ad pa-
tientiam, fidemque adhortari: nec modo spiritualibus officijs fungi certatim; sed ne vilissi-
ma quidem ac seruilia corporibus pauperũ curandis, defugere ministeria; sternere lectulos;
euerrere sordes; purgare schaphia; cadauera defunctorum rite curata humi condere; inter-
diu pariter noctuq. omnibus præsto esse tanta cum alacritate ac diligentia; vt cuncti obstu-
pescerent, vulgatoq. rumore, principes etiam viri ad spectaculum conuenirent. Quibus in
officijs cum aliorum omnium, tum Xauerij præcipue caritas ac virtus enituit. Is cũ in quẽ-
dam incidisset morbo Gallico misere deformatum, atque ad eius aspectum exhorruisset, vt
ea re infringi ac debilitari sensit caritatem in proximum, ita repente in semetipsum excan-
duit egregius CHRISTI miles, vt manantem saniem ex vlceribus purulẽtis (cuius rei vel
mentionem aures delicatæ refugiant) obfirmato animo, semel iterumq. non dubitarit ex-
sugere. qua re nõ modo se ipsum in præsentia præclare vicit, sed etiã in omne tempus pro-
priam quandam atq. perpetuam in elephantiacos atq. vlcerosos clementiam & misericor-
diam est consecutus: quam deinde, vbicumq. terrarum fuit, quotiescumq. se dedit occasio,
diligenter exercuit. Quidam etiam è sociorũ numero, pauperẽ lepra toto corpore cooper- F
tum cum præfectus nosocomij non admitteret, in suum lectum accepit ipse: cumque mane
surrexisset cunctis ingemiscentibus eadem ipse quoq. morbi fœditate correptus; postridie
nõ sine miraculo prorsus illæsus atq. intactus apparuit. Hæc & alia eiusmodi veræ pietatis
& officij documenta cum in ea vrbe dedissent (quorum ibi grata in multos annos deinde
memoria viguit) appetente iam vere, vti condixerant, Romã cuncti fere præter Ignatium,
discessere. Ipse tum ad parta in Domino retinenda, tum ad expedienda quæ ad nauigatio-
nem pertinerent, ibidem interea substitit. Atque illi quidem eadem fere disciplina quam
supra diximus, ijsdemque imbrium difficultatibus, iter ingressi; ad superiorem parcimo-
niam ac frugalitatem illud etiam addidere, vt neque vllo prorsus viatico, diuinæ tantum
prouidentiæ bonitatisque fiducia, Romam vsque contenderent: & quia tum Cineralium,
seu Quadragesimæ tempus erat; quotidie, quamquam in tantis laboribus, ritu catholi-
co ieiunarent. Nec sane defuit illis & exercendæ spei, & CHRISTI Domini inopiam
ac perseuerantiam aliqua saltem ex parte imitandi materies: acciditque aliquando, vt cum
panis dumtaxat frustulum singuli mane sumpsissent, imbre densissimo stagnantibus late
cãpis, vt alicubi pectore tenus aqua pertingeret, nullo præterea cibo, millia passuum ferme
triginta nudis pedibus vno die peregerint, & quidem incredibili non modo tranquillitate

animi,

animi,sed etiam hilaritate psallentes. Diuersorijs vero cum propter inopiam excluderen-
A tur,& ad publica xenodochia de more cõfugerent,quamuis oppido lassi,tamen ijs quæ su-
pra diximus,caritatis muneribus fungebantur: seq. ipsi domare ac vincere magis magisq.
nitebantur in dies. Sane Rauennæ quidã ex ijs cum hospitalis lectuli sordes,ac manantia ta
be stragula nauseabundus vitasset; quæ prima deinde occasio data est suimet puniendi, nõ
prætermisit. in pago nescio quo pauper phthiriasi consumptus è vita migrauerat. cum in
eum pagũ nostri venissent,distributisq. cubilibus nullum iam superesset,nisi quod phthi-
riacum fouerat; Pater ille amissam nuper palmam recuperare vehemẽter exoptans, nudus
illico per summum animi ardorem easdem subijt lodices,ibiq. sese identidem versans,cum
ingentes animalium greges ea tota pauisset nocte; ad sudorem vsq. defatigatus, non leues
ab se prioris fastidij ac deliciarum pœnas exegit. Deniq. sanctam Vrbem ingressi, vt sacra
Apostolorũ limina,& præcipuæ religionis templa caste obierunt; à Petro Ortizio Hispa-
no Cæsaris procuratore ad Pontificẽ maximum introducuntur. Is erat eo tempore Paulus
III. e gente Farnesia, cuius nomini plurimum vtiq. nostra Societas debet. Consueuerat au
tem super mensam non fabulatores aut mimos inducere,sed præstantes philosophos atque
Theologos; & ipsemet, veritatis indagandæ atq. illustrandæ caussa ponere de quo inter se
disputarent. ea erat grauissimi senis & prudentissimi Principis oblectatio. Ad has ergo di-
sputationes post pedum oscula Patres adhibiti, cũ egregiũ qua Christianæ humilitatis atq.
B modestiæ,qua eruditionis & ingenij specimen præbuissent; nõ modo quæ volebant de sa-
cerdotio, deq. Hierosolymitana prouincia,libẽte atq. approbante Pontifice impetrarunt,
sed insuper pecunia ab eodem instructi,& fausta cum prece dimissi sunt. Ad quam deinde
pecuniam cum è nationis maxime Hispanicæ collatione accessisset;quod aureorũ amplius
ducentorum summam expleret; socij ne quid ex eo viatico præterquã in vsum votiuæ na-
uigationis attingerent,apud mensarios pecunia omni deposita, & Romæ victum emendi-
cantes, admirabile dedere spectaculum ijs qui coram Pontifice disserentes illos audierant:
& deinde quemadmodum venerant,sic Venetias prorsus egentes ac vacui reuerterunt.

Sacris initiatur Ignatius: et de rebus ab eodem & socijs in Veneta ditione gestis. Cap. IV.

POST hæc,diligenti adbibita præparatione, cum ad eiusdem Le-
gati Veralli pedes perpetuæ paupertatis & castimoniæ nuncu-
passent vota,diuini amoris igne succensi, mirante,ac maiorem
C in modum approbante populo,sese denuo ad pristinos illos la-
bores, & assidua pauperum ministeria retulerunt. Deinde in
exitu mẽsis Iunij,Diui Ioannis Baptistæ die natali, Ignatius,&
reliqui laici per omnes ordinum gradus ad apicem sacerdotij à
Vincentio Negosantio Fanensi, Arbensium Episcopo euecti
sunt,tanta non modo ipsorũ, sed etiã ipsius Episcopi lætitia &
animi voluptate, vt sese inter eiusmodi cęremonias nihil vnquã simile sensisse affirmaret.
Interea Patribus neq. in eam diem vlla fuerat in Palæstinã transmittẽdi facultas; & eo ipso
tempore cum graue bellum ex fœdere Christianorum principum, Venetos inter & Soly-
manum Turcam exarsisset, sublato repente commercio, omnis non modo peregrinorum,
sed etiam institorũ nauigatio conquieuit. vt satis appareat,cæleste numen iratum gentibus
ijs quæ creditum sibi regnum Dei per summum olim scelus negligentiamq. amisere; Apo
stolicum hunc,deuotumq. sibi manipulũ,in alias longe nationes atq. prouincias iusto iam
ante iudicio destinasse. Itaq. propter eam quam dixi causam,spe traijciendi sublata,quam-
quam voti religione soluti videri propemodum poterant,tamen ne quis omnino scrupu-
lus animis insideret,finem anni vertentis,vti Parisijs ante decreuerant, prorsus exspectare,

ſeque interim tum ad ſacerdotij primitias diuinæ maieſtati libandas omni diligentia com- D
parare; tum etiam poſt multam precationem & abſtinentiam, proximis operam ex inſtitu
to nauare conſtituunt. Id quo liberius atque commodius facerent, è tantæ vrbis celebrita-
te ac frequentia, in finitima eiuſdem ditionis oppida alio atq. alio recepere ſeſe: vt ſi forte
(quod tamen in præſentia vix fieri poterat) bello ſedato præter opinionem tranſitus pa-
tuiſſet, è propinquo Venetias cuncti ſimul accurrerent. Franciſcus ergo Xauerius, & Sal-
merou, ad montẽ Celſum (id vico nomẽ ab vrbe Patauio millibus paſſuũ fere quindecim)
ſeceſſere, Ioãnes Codurius, & Hozius, Taruiſiũ; Claudius Iaius, & Simon Roterigius Baſ-
ſanum, oppidum agri Patauini; Paſchaſius & Bobadilla, Veronam; Ignatius vero, Faber,
& Laines cum Vicetiam petijſſent, hanc vitæ rationem iniere. Erat extra vrbem domuncu
la ruinoſa & deſerta nullis foribus aut feneſtrarum obicibus, vento cuilibet peruia. id ſibi
diuerſorium, ne cui moleſtiam exhiberent, atque vt ab vrbano ſtrepitu remoti liberius vni
Deo vacarent, memores inſuper ſtabuli quod Regem ipſum Angelorum noſtra cauſſa na-
ſcentem olim exceperat, vnanimes delegerunt, quotidianis muneribus ita inter ſe diſtribu-
tis; vt vnus ad cuſtodiam diuerſorij, & paucula victus miniſteria remaneret (qui ferme erat
Ignatius, quòd propter nimiam lacrymarum copiam grauiter ex oculis laboraret) reli-
qui duo vrbem ingreſsi, cibum in ſingulos dies emendicarent: quod ab ea functione ſu-
pereſſet otij, totum id omnes cæleſtium rerum contemplationi tribuerent. In hoc vitæ E
genere cum quadraginta iam dies non minori cæleſtium donorum copia, & animorum
voluptate, quàm corporum vexatione, & carnis incommodo perſtitiſſent, quanto nimirũ
ſpatio temporis, CHRISTVM ipſum Dominum ac magiſtrum, antequàm turbæ ſeſe com-
mitteret, abſtinuiſſe cibo, & in eremo cum beſtijs latitaſſe meminerant; ad eos reuiſendos
Taruiſio repente Codurius affuit. cuius acceſſu læti, cum ſpiritus vehementiam ex ea ſoli-
tudine, aſsiduitate precandi, ieiunijſq. conceptam diutius cohibere nõ poſſent; ad CHRI-
STI gloriã ex vmbra in arenam prodire, & quæ diuinitus acceperant bona, cum proximis
communicare conſtituunt. Nec mora: Vicetiam ingreſsi, deſcriptis inter ſe celeberrimis
oppidi partibus, eadẽ omnes hora de rebus diuinis ad populũ dicere incipiunt, nullo pror-
ſus aut loci apparatu, aut pompa verborum. In triuijs plateisve, prout cuiq. locus obtige-
rat, deſumpto ex aliqua forte officina ſcamno pro ſuggeſtu vtebantur. populum elata vo-
ce, & in gyrum acto ſupra verticem pileo, ad concionem inuitabant. ſermo, vt peregrino-
rum & hoſpitũ, ex varijs linguis fere miſtus, ac minime proprius. Verumtamen is erat ora
tionis impetus, adeo graues ac veræ ſententiæ, tanta in omni geſtu atq. habitu pietas, deniq.
is ardor in oculis emicabat, vt peritiſsimus quiſq. rerum æſtimator hos demum eſſe Chri-
ſtianos concionatores, germanoſq. præcones Euangelij dictitaret: multi etiam qui rei no-
uitate illecti cum cæteris initio per iocum laſciuiamq. ludibundi confluxerant, prudentiſ- F
ſimis eorum præceptis, & dicendi grauitate permoti, depoſita paulatim petulantia lõge alij
atque acceſſerant, dimiſſa concione recederent. Quòd ſi quis deinde ſeorſum ad Patres adi-
ret, veritatis & officij ſtudioſior; hũc vero humaniſsime acceptũ, pro ipſius ingenio priua-
tis inſtitutionibus ad omnem virtutem ac religionẽ informabãt. Illud vero præcipue rem
adiuuabat, quòd neq. inanes plauſus, vt diximus, fucata oratione captarẽt, neq. inter ipſam
concionem, aut vbi peroratum eſſet, quamquam in ſumma rerum omnium inopia, quid-
quam à circumfuſa multitudine vel peterẽt ipſi, vel etiam vltro delatũ acciperent. breuiq.
conſtare cæpit, paupere tecto ciboq. contentos, & ab omni auaritia & vanitate abhorrẽtes,
non aures populi ſcalpere, ſed vulneribus omni ratione mederi; nec ſuũ potius, quàm Dei
proximorumq. negotium agere. Atque haud ſane diſsimilis fuit cæterorum Patrũ in ſua
cuiuſq. prouincia probitas & induſtria; vt etiam aliqui ex magnis laboribus & incõmodis
extremum adierint vitæ diſcrimen. Neq. ita multo poſt, cum euocati ab Ignatio vt de re-
bus communibus agerent, cuncti Vicetiam conueniſſent; tanta animorũ inclinatio, ac be-
neuolentia populi Vicetini erga peregrinos apparuit, vt qua nuper in vrbe, tribus dũtaxat,
cibarij panis, ac fere mucidi, quotidiana vix circuitione colligebatur quod ſatis eſſet ad vitã
ægerrime tolerandã; in eadẽ, ipſis iam vndecim, ex volũtarijs ciuiũ eleemoſynis omnia ad

victum

A viĉtū cultumq. necessaria large ac benigne suppeterent. Ibidē igitur primas diuinæ maiestati hostias immolauere noui sacerdotes, vno Ignatio excepto, quippe qui ad se comparandum amplius adhuc temporis sibi sumpserat, & Romæ postea sacrificandi fecit initium ad ipsum Præsepe & incunabula CHRISTI Domini, quæ in æde sacratissima beatæ MARIAE ad Niues religiose coluntur.

Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS *apparet: et vnde Societati* JESV *nomen inditum fuerit.* *Cap. V.*

T quoniam expeditioni transmarinæ præfinitum anni spatiū erat in exitu; & infestum adhuc classibus mare; quid proinde agendum esset, Patres inter se deliberant: nec dubiū fuit, quin, vti Lutetiæ vouerant, cuncti sese ad fidei catholicæ propagationem, & animarum auxilium, Sedis Apostolicæ cultui, & Romani Pontificis obsequio manciparent. Cuius officij pro-
B curatio (quoniā satis id esse videbatur) Ignatio, & duobus primarijs patribus Fabro & Laini mandata est; Romam adirent, & (quod bene verteret) CHRISTI Vicario hæc sociorū studia ac vota quàm primum exponerent. Interea reliqui, ne conceptus è diuturna meditatione & sacrificijs feruor ac spiritus euanesceret, nō modo se ipsi diligentissime custodire, sed etiam præsidij diuini fiducia proximis omni ratione opitulari decernunt. ac præcipuis vrbibus inter se descriptis, præsertim in quibus litterarum studia florere, & frequentissimā iuuentutem versari cognouerant; Codurius Hoziusq. Patauiū, Roterigius & Iaius Ferrariam, Xauerius & Bobadilla Bononiam, Paschasius & Salmeron Senas profecti, eadem ferme ratione quam paulo ante Vicetiæ adhibitam diximus, & priuatim & publice cum hominibus agere, eosq. è lethali flagitiorum veterno excitare, atq. ad contemptum rerum mortalium, & cogitationem futuri sæculi omni conatu atq. artificio impellere atq. adhortari cœperunt. Cumq. ipsa nouitate rei omnium in se oculos atq. ora vertissent, paucis mensibus, Deo aspirante, non modo id effecere, quod maxime optabāt, vt, magni animorū motus, & insignes ad CHRISTVM conuersiones existerent; sed etiā, quod minime laborabant, vt ipsorū nomen ac fama Italiam fere totam ingenti cum admiratione peruaderet. At Ignatius Romam duobus quos dixi comitibus recta cōtendens, & ab
C eorum altero quotidie corpus CHRISTI religiose casteq. suscipiēs, MARIA virgine potissimum præside, atq. adiutrice, sese ad sacrum suo tempore faciendū, ac multa pro CHRISTI nomine subeunda, dies noctesq. simul intenta quadā animi cura, simul inæstimabili spiritus dulcedine, & noua diuini luminis copia præparabat. Etenim ex quo primū Hierosolymis rediens ad litterarū studia in CHRISTI gratiam animum adiecerat, de rerum cælestium contemplatione, vt diximus, nō sine magna difficultate remiserat multū, seq. ipse Domini caritate, spirituali cōsolationi delicijsq. sponte subduxerat. Sed studiorū exacto curriculo, deinceps & Venetijs, & in Vicetino secessu, & in hoc de quo dicebamus itinere, tam crebra diuinitus lumina, tam liquidas animi voluptates, eadē scilicet Virgine fouente percepit, vt in antiquum statum illum Minoressanum (quem postea ob singularem & eximiam illius temporis in se de Dei benignitatē religioso ioco primitiuam suam Ecclesiā appellare consueuerat) non solū ex integro, sed etiam cum fœnore sibi restitutus esse videretur. Sed præter cætera, quæ quòd mortalem naturā exsuperant, verbis exsequi difficillimū est; quo die Romam accessit, res ei contigit vel ad memoriam posteritatis insignis, vel ad confirmandū in proposito Ignatium cæterosq. haud mediocriter efficax. Etenim orandi caussa non longe ab Vrbe templum ingresso, qualia passim imposita militari viæ cernuntur, statimq. vt sæpe solebat, abstracto à sensibus, atque alta quadàm animi contemplatione defixo, claris-

ſima in luce per ſpeciem illi ſeſe Deus pater oſtendit, IESV filio baiulanti crucem, & cru- D.
deliſsimis affecto ſupplicijs, præſentem Ignatium ſocioſq. commendans; quos ille cum in
fidem ac patrocinium libentiſsime recepiſſet, ad Ignatium placido & ſereno vultu cõuer-
„ ſus, hæc ipſa effari verba dignatus eſt: EGO VOBIS ROMAE PROPITIVS
„ ERO. Quo tanto tamque diuino ſolatio mirum in modũ erectus & confirmatus Igna-
„ tius, ac ſocios deinde compellans: Quid nobis, ait, Romæ futurum ſit, fratres; in crucem
„ ne, an io rotam agi nos velit Deus, ignoro. vnũ ſcio, quidquid eueniat, IESVM CHRI-
„ STVM nobis propitium fore. ac ſimul totius viſionis ordinem expoſuit. Quæ res non in
præſentia tantum illos inſolita quadam lætitia & voluptate perfudit, ſed etiam in poſterũ
contra omnes difficultates atq. pericula magnopere corroborauit, ac munijt: atq. idipſum
vel in primis fuit cauſſę cur Ignatius confirmatæ poſtmodum Societati ſalutare potiſsimũ
IESV nomen indiderit. quam tamen deinde verbo ſcriptoque minimam vocare ſolitus
eſt, quòd reliquis religioſorum familijs (quas item ſocietates IESV licet optimo iure ap
pellare) cunctis omnino tum de ſplendore, tam de antiquitate concederet.

Ignatius Romæ Chriſtianæ rei dat operam: in Caſinati monte animam Hozij cælum intrantem videt, Cap. VI. E

GITVR tam ſecunda numinis voluntate, tamq. liberali promiſſo mirum in modum læti, ſic tamen vt non ſine myſterio
CHRISTVM Dominum crucifixi maxime habitu apparuiſſe apud ſe reputarent, cum gratiarum actione ac prece ſanctam
Vrbem ingreſſi, nihil antiquius habuere quàm vt viatici nomine ſibi numeratã anno priore pecuniam, quoniã quidẽ na-
uigationis conſilia in irritum cecidiſſent, prorſus ad nummũ ijſdẽ à quibus acceperãt, redderent; quæ, vtpote ſacra, in alios
pietatis vſus & opera expenderetur. Deinde, quemadmodum ante conuenerat, ſuam & reliquorum operam Pontifici maxi-
mò in Apoſtolicis præcipue functionibus, citra honoris titulos, & dignitatis inſignia, detu-
lere. Neq. aſpernatus eſt pia Patrũ ſtudia CHRISTI Vicarius; atq. in præſentia, donec eiuſ-
modi aliqua ſeſe offerret occaſio, iuſsi Faber & Laines in almo Sapientiæ Gymnaſio ſacras
litteras profiteri. quo munere dum alter in Biblijs explicandis, alter in ſcholaſtica Theolo-
gia, vt appellant, pari cum eruditionis ac pietatis laude perfunguntur, atq. etiam ſæpe corã F.
ipſo Pontifice de grauibus rerum diuinarũ quæſtionibus diſputant; interim Ignatius pro-
ximorum ſaluti de more operam nauabat cum alijs artibus, tum vero ſpiritualibus præſer-
tim exercitationibus, quippe ad curandas perturbationes admodum efficaci, virtutiſq. iam
pridem expertæ remedio: quibus ille per eos dies, præter cæteram turbam, inſignes aliquot
viros diligenter excoluit. in ijs Gaſparem Contarenum Cardinalem, grauiſsimum Sena-
torem, eundemq. temporibus illis (quod eius varia monimenta præclare teſtãtur) ingenij
& doctrinæ facile principem. Is, Ignatij prudentia & conſuetudine vſque adeo captus eſt,
tantumq. eius præceptis conſilijsq. profecit, vt qualem dudũ optauerat animi regendi mo-
derandiq. magiſtrum, deniq. ſeſe Dei beneficio nactum eſſe affirmaret. idemq. tradita ſibi
Exercitia (quod exemplum apud hæredes hodieq. aſſeruari perhibent) ſua ipſe manu per-
quàm accurate deſcripſit. Hũc imitatus Cæſaris procurator (de quo ſuprà dictũ eſt) Petrus
Ortizius Theologiæ doctor inſignis, eaſdẽ exercitationes ad CHRISTI Domini gloriã, &
ſuã ſalutẽ omnino experiri cõſtituit. Id quo liberius ſimul & fructuoſius faceret, procura-
tione interim vicarijs delegata, cum paucis quotidianæ vitæ adminiſtris, & Ignatio præce-
ptore in montẽ Caſinatẽ ſeceſsit, quo in monte antiquiſsimũ & nobiliſsimũ cernitur ſan-
cti Benedicti cœnobium. Ibi, remotis arbitris, maxima diligẽtia dies ipſos quadraginta piæ

A meditationi ex Ignatij præscripto vacauit; idq. tanto cum animi fructu, tantaq. accesſione
virtutis, vt quamquam Christianam philosophiam multo ante professus, tamẽ se tum de-
mum vere philosophari cæpisse fateretur. ac parum abfuit, quin grãdis iam natu vir, & Im-
peratoris legatus, illico mortalibus rebus abiectis magno animo ſeſe ad laboriosum Ignatij
vitæ genus adiungeret. ſed cum id neq. per ætatem liceret, neq. per ſuſcepta negotia; certe
quod proximum fuit, egregie prętitit, vt & ſanctimoniæ ac pietatis exemplo in posterum
sui ordinis hominibus præluceret, & Societatem deinde nostram quibuſcumque poſſet re-
bus, perquàm ſtudioſe ornaret, atq. defenderet. Non omittenda videtur hoc loco res me-
morabilis, quæ Ignatio in illa Caſinati commoratione diuinitus accidit. Dum enim pro
ſalute Baccalaurei Hozij quem grauiter ægrotare cognorat, Domino ſupplicat, repen-
te vidit in ſpiritu (quod ipſum ibidem D. Benedicto fertur olim in obitu Germani Epi-
ſcopi contigiſſe) animam ſocij luce clariſsima radiantem, deducentibus Angelis in ſublime
ferri, atque ipſa demum cæli beatiſsima regna conſcendere. eidemque Ignatio, paulo poſt,
dum ad rem diuinam accedit, in ipſo Miſſæ introitu, Sanctis omnibus rite appellandis, lu-
cidiſsimum cæleſtium agmen ſubito apparuit, ſic, vt in ijs Hozium eximio fulgore mican-
tem ſine vlla dubitatione dignoſceret. Qua ex vtraq. viſione tanto eſt gaudio delibutus, vt
multos dies prę dulcedine lacrymis temperare nequiuerit. Huic Hozio Patauium (vt dixi-
B mus) prouincia nuper obtigerat. vbi dum in officio, ſingulari cum induſtria & fide verſa-
tur, ex ipſa rei nouitate ſuſpectus, & coniectus in carcerem ab Antiſtite Patauino, moxque
ab eodem dimiſſus perhonorifice fuerat. cumq. acrius denuo in proximorum ſalutem in-
cubuiſſet, è magnis diurnis nocturniſq. laboribus lethali morbo correptus, ex hac vita mi-
grauerat, cum alijs miræ cuiuſdam ſanctimoniæ relictis indicijs, tum vero quòd qui ante
obitum ſubniger fuiſſet, ac vultu deformior, in eiuſdem demortui facie tantus repente ni-
tor ac venuſtas apparuit, vt eo ſpectaculo Codurius conſors prouinciæ animum exſatura-
re, & præ lætitia fletum cohibere non poſſet. Huius igitur tam felici exitu maiorẽ in mo-
dum gauiſus Ignatius, è Caſinate Romam vna cum Ortizio peracta commentatione regrẽ-
diens; obuium habuit in itinere Franciſcum Stratam Hiſpanum, præclaræ indolis iuuenẽ,
ſibi antea non ignotum: qui cum è cuiuſdam principis viri familia, pertæſus aulicę vitæ, mi-
litandi cauſſa Neapolim peteret, vno Ignatij congreſſu atq. ſermone (quæ hominis erat in
dicendo vis) à ſæculi ſtipẽdijs ad CHRISTI vexilla facili negotio traduci ſe paſſus eſt: ac va-
rijs deinde locis, eiuſdem Ignatij miſſu, & Societati noſtræ, & rei Chriſtianę vniuerſæ con-
cionator egregius haud mediocriter profuit. Hoc igitur auctus commilitone Romã Igna
tius reuertit: ad quem deinceps aliquot etiam alij rebus gerendis idonei diuino impulſu
paucis diebus adiuncti ſunt.

C

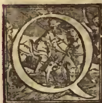
Romam Patres vniuerſi conueniunt: veterem plebis erudiendæ morem, & frequentem vſum Confeſsionis & Euchariſtiæ reſtituunt. Cap. VII.

VAE dum ardens CHRISTI amore diligenter agit Ignatius, interim Patres cæteri, ſua quiſque prouincia bene geſta, Romam (vti decreuerant) circa mediã Quadrageſimã conuenere. Is fuit annus poſt CHRISTVM natum MDXXXVIII. Tecto recepti ſunt à Quirino Garzonio ciue Romano, ad villam Minimorum fratrum cœnobio proximam. Ibi in ſumma omnes egeſtate precario victitantes, cõmuni conſilio ad rem Chriſtianã pro viribus adiuuandam aggreſsi, permiſſuq. Antiſtitum varia Vrbis templa ſortiti, concionibus primum ciuitatem ad omne officium atq. virtutem vehementer accendere; deinde etiã veteri Eccleſiæ inſtituto plebem pueroſq. Chriſtianã

catechesi (quæ iam diu obsoleuerat) vicatim erudire instituerunt. Ac licet pijs eorum studijs D dæmon omni conatu se opponeret; tamen partim exemplo vitæ, partim assiduitate dicedi hortandiq. cum alia multa propediem assecuti sunt, tum vero præcipue, vt sacræ Confessionis & Eucharistiæ frequens vsus (quo nihil est humano generi salutarius) diaboli fraude iampridē extinctus, magno vtiq. Christianæ Reipub. commodo in principe magistraq. orbis terrarum Ecclesia reuiuisceret. ex quo deinde paulatim effectum est, iisdem scilicet adiutoribus, non solum vt in Italia, Gallia, Hispania, cæterisq. catholicis Europæ regionibus, verum etiam vt in ipsa India, atq. adeo in vltimis terris, vbi paulo ante ferales dæmonum dapes & nefaria sacra viguerant, iam nunc, ingenti bonorum gaudio, per pœnitentiæ sacramentum frequenter elutis animi sordibus, diuina passim conuiuia celebrentur.

Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur. Cap. VIII.

Q VAE nimirum satanas futura præsagiens, ipsis rerum initijs per se suosque satellites obuiam ire non distulit. Augustinus E quidam erat ex Eremitana familia concionator, prorsus indignus eo nomine atq. ordine. Is Lutheris impij sectator occultus, per ambages identidem perniciosa dogmata spargebat è pulpito: ac miris artibus auditores è recta in Deum fide atq. à Romani Pontificis auctoritate sensim abducere conabatur. Id autē eo fidentius, quòd per eos forte dies Pontifex aberat, maximis de rebus quæ ad salutē Ecclesię pertinebant, in fines Galliæ Narbonensis, Nicæam vsq. profectus. Hanc rem odorati è Patribus quidam; ne ad perniciem animorum latius manaret; communi consilio totā ipsi cognoscere atq. inuestigare non dubitant. ad eum concionatorem audiendum cum cætera multitudine semel iterumq. conueniunt; quæ ratio disputādi sit, qui scopus totius orationis, diligenter attendunt. neq. vero, peritos dogmatum quę per id tempus in controuersiā vocabantur, diabolici ministri fefellit astus, ac latens lupi sub ouis pelle rapacitas. Itaq. satis iam comperta atque explorata re, primum ex Euangelij præceptis priuatim ad hominem adeunt; quid ad se delatum, quid auribus ipsimet suis deinde perceperint, ijs potissimū verbis exponunt, quibus non de populi modo salute sese, verumetiam de ipsius qui populum pestifera contagione inficeret, pro Christiana caritate solicitos esse demonstrent: rogant, F hortantur, denuntiant, praua dogmata corrigat, ambigue dicta, quæque ad contemptū Sedis Apostolicæ, & Ecclesiasticarum traditionum ac rituum facile trahi possint, ad Conciliorum decreta, normamq. synceræ fidei quàmprimum interpretetur: vtique à deprauanda Romanā ciuitate, atq. à perturbādo ipso veritatis fonte in posterum abstineat. Ille (qui fastus hæreticorum est) homines nimirum idiotas ex habitu ratus, eorum dicta primo eleuare, & eludere; deinde vbi se varijs vrgeri ac premi argumentis & rationibus vidit, versam te animum simul ira metuque, pauca præfatus quæ ad occultandam in præsentia improbitatē valerent; cū inanibus promissis Dei famulos ab se dimisit. Deinde vt se à timore collegit, diabolicis actus furijs, & amicorum opibus fretus, quos ille sibi multos potentesq. parauerat, ad institutam agendi consuetudinem pari scelere atque impudentia redijt. Quod vbi sensere Patres, in re tam atroci, tamque periculosa nequaquam lenibus rati opus esse remedijs; consiliū cepere dignum hominibus diuinæ gloriæ studiosis, dignum sacræ Theologiæ doctoribus, vt improbi concionatoris mendacia palā, & ex superiore loco suis ipsi concionibus refutarent. Id ergo cū facere instituissent, bonis maiorem in modū approbātibus; cognita re Lutherianus vehementer excanduit; vocatisq. ad se confestim amicis rabiem dolorem que suum impertijt, etiam atq. etiam obtestans, ne tantam ac tam insignem iniuriam

inultam

A inultam esse paterentur. Illi, & eadem laborantes opinionum insania, & magistri igno-
minia valde commoti, facta conspiratione, Ignatium & socios omni dolo per fas ac nefas
euertere, nec modo fama, sed etiam, si res procedat, vita spoliare constituunt. Primum igi-
tur tota Vrbe fictis criminibus dissipant, Ignatium sociosq. omni scelerum genere cooper-
tos, tum in Hispania, tum in Gallia, quin etiam nuper Venetijs, falsæ religionis, & probri
flagitijque damnatos; & elapsos è iudicum manibus, ad corrumpendam iuuentutem spe-
cie pietatis Romam se contulisse; ibi, quod bonis artibus nequeant, id, alios criminando ac-
cusandoque, per summam iniuriam quęrere, vt sibi apud imperitum vulgus famam sancti-
tatis eruditionisque concilient. Cum aures nacti secundas, hæc & alia id genus quàm ap-
positissime ad veritatis imaginem & per se ipsi, & per emissarios oppido sererent; tantam
in inuidiam & odium breui seruos Dei adduxerunt, vt eos multi iam quasi facinorosos ac
fugitiuos horrerent; ipsorumque congressum & consuetudinem vulgo refugerent. Cum-
que iam res è sententia flueret, lęti successu aduersarij, præterea promissis ingentibus one-
rant subornantque qui ijsdem fere nominibus quæ sparsa in vulgus fuerant, apud Vrbis
Pręfectum insontes accuset. Has vero partes inexpiabili scelere sibi desumpsit Michaël
Hispanus quidam, qui iam ante Parisijs in Ignatium debacchatus, ac deinde singularibus ab
eodem Ignatio lucrandi fratris mirabiliter cupido prouocatus officijs, egregiam viri bene-
B ficētiam (vt fere fit) minime vulgari perfidia atque impietate rependit; atque vt Ignatium
& socios familiariter nouerat, confictis quàm maxime ad similitudinem veri criminibus,
apud Præfectum sane magnam in suspicionem cunctos adduxit. Omnino res erat insignis
infamiæ; nec modo in Vrbę vulgi sermonibus terebatur, sed apud exteras quoque nationes
atque prouincias aduersariorum nuntijs ac litteris percrebuerat, Ignatianos cum suo capi-
te, denique manifestorum scelerum, hęresisque conuictos teneri: videlicet, vt quas noxij
varijs locis effugissent pœnas, eas iusto Dei iudicio Romæ in celeberrimo totius orbis terrę
theatro persoluerent. Interea Ignatius totius machinationis nequaquam ignarus; fretus-
que tum præclaro conscientiæ testimonio, tum etiam CHRISTI promissis, qui se illi
Romę propitium spoponderat fore; omnes inimicorum impetus, totamque belli procel-
lam inuicto animo sustinebat; Deumque vna cum socijs pro aduersariorum salute preca-
batur assidue. Iamque caussæ dicendæ tempus appropinquabat; cum incidit in eius manus
epistola, quam antea Michaël, recentibus quibusdam Ignatij meritis delinitus (quippe vel
ferrea pectora interdum patientia & caritate flectuntur) ad amicum nescio quem summa
cum Ignatij & sociorum laude perscripserat. Ea videlicet epistola, delatoris caussam iugu-
lauit. namque vbi iudicij aduenit dies; citato ad tribunal Ignatio, multa in eius vitam ac mo-
res improbe mentitus est Michaël. ad quæ cum Ignatius admodum sedate respondisset,
C prolata ad extremum epistola ac recitata, institit ab aduersario quærere, numquid earum
rerum meminisset? num chirographum agnosceret? Tum ille re inopinata perculsus, vi-
ctusque cōscientia, repente pallescere, titubare, frigido sudore perfluere. quod vbi animad-
uertit Præfectus (is erat Benedictus Conuersinus, vir prudens, & in caussis cognoscendis
apprime versatus) confestim suspicatus coitionem ac dolum, data opera Michaëlem dili-
genter interrogat: cumque non obscuris vestigijs ad ipsa fraudis cubilia peruenisset, seue-
rum calumniæ vindicem sese præbuit: ac multis verbis increpitum calumniatorem (quam-
quam Ignatio pro ipsius periculo deprecante) insuper multauit exsilio. Post hæc Ignatius
flagitare & vrgere, vti conspirationis nefariæ principes, quæ priuatim in circulis cœtibus-
que iactarant, eadem coram Prefecto palam ac legitime exponerent, vt sibi diluendi crimi-
na, & se sociosque purgandi copia fieret. Misso igitur viatore, vadimonium obire cogun-
tur. At illi, veteratores & callidi, & cum in foro iudicijsque diu multumque versati, tum
etiam recenti Michaëlis malo facti cautiores, vbi ad tribunal adfuere, per summam dissimu-
lationem se de Ignatio ac socijs & sentire quàm optime, & ad eam diem sensisse respondēt:
neque vllum esse crimen, quod ipsi quidem in eorum vitam moresque conijciant. Atque
hæc, & alia eiusmodi coram iudice: rati nimirum fore, vt Ignatius præclare secum actum
existimans, quòd imminens calumniæ periculum euasisset; tam illustri præsertim accepta
satisfactio-

satisfactione proinde quiesceret. At ille multa ac magna quæ ad iuuandam Ecclesiam per- D
tinerent, mente ac cogitatione complexus; veritusque ne si quid suspicionis incommodæ,
aut si qua dedecoris nota nascenti Societati adhæresceret, vel omnes in posterum ipsius co-
natus irritos redderet, vel certe magnum rebus gerendis impedimentum afferret, à Præfe-
cto etiam atque etiam postulare, ne fictæ aduersariorum palinodiæ fidem haberet: eos quip
pe alia tum sermonibus, tum per epistolas longe lateque vulgasse, ac quæ tunc ad tempus
accommodata, iudicij metu perterriti dixerint. quæ nisi à magistratibus rite cognita &
quæsita publice coarguantur, malo videlicet publico per summum nefas hæsuram in Socie
tate magnam infamiam. proinde iure se postulare, vt in sua dicta vitamque omnem dili-
genter inquirat; se suosq. ad caussam vsque cognitam in vinculis habeat, ac pro vt re ipsa cō
pererit, ita pronuntiet. Hæc igitur, & alia id genus, Ignatius. Contra, aduersarij, veriti
ne si quæstio perageretur, ingenti suo periculo ac damno paterent ipsorum artes atque
mendacia; per se suosque omni ope contendere ac niti, vt Præfectus ab instituta cognitio-
ne desisteret. Iamque vt pote qui plurimum opibus & gratia poterant; in suam sententiam
non modo Præfectum, sed Legatum etiam, qui Vrbi pro Pontifice summo cum imperio
præerat, Cardinalem Neapolitanum adduxerant. quin etiam ex ipsismet Ignatij socijs non
deerant, qui, aduersarijs iam à suscepta actione deterritis, & sponte cedentibus, non vltra
instandum, vitandas lites, paci & quieti consulendum esse censerent. At vero Ignatius in E
posterum longe prospiciens, eoque iudicio non tam suam, quàm CHRISTI Domini
caussam agi prudenter animaduertens; nullis neque minis, neque promissis, nec suasioni-
bus de sententia deduci se passus est. cumque omni ad eam rem conatu non semel adhibi-
to, propter aduersariorum gratiam atque potentiam nihil plane proficeret; non dubitauit,
consulto per sacrificia precesque Deo, ad ipsiusmet Pontificis maximi fidem opemque
confugere, qui Nicæa per eos dies, adulta iam æstate redierat, & in Tusculano secessu vale-
tudinis caussa morabatur. Facili ergo ad principem aditu, quo die venit, admissus Igna-
tius, Latino sermone (quippe qui nondum satis Italice nosset) eidem ex fide retulit, quo
consilio à militari vita sese ad animorum auxilium, atque ad litterarum studia transtulis-
set. ac dum rem Christianam pro virili parte administrat, quoties, quot locis, quibusve no-
minibus accusatus & absolutus fuisset: Nuper etiam ab Hierosolymitana peregrinatione
bello prohibitum (quod Pontifex ipse non ignoraret) se, ceterosque eiusdem instituti la-
borisque socios, qui se vitamq. suam ad Christianæ religionis amplificationem Sedi Apo-
stolicæ mancipassent, cum maxime in vrbe Roma populum docere insistunt, paratique in
omnem quamuis arduam atque longinquam expeditionem, eiusdem Pontificis reditum
nutumque auide præstolantur; circumuentos repente iniquorum insidijs, & summam in
inuidiam non modo in Vrbe, sed etiam apud remotas nationes adductos, ne id quidem à F
magistratibus obtinere posse, vt iacta in suos mores vitamque crimina in cognitionem vo-
centur. Sibi quidem propriæ vtilitatis & nominis rationem (quamuis ea per se negligenda
non sit) minus antiquam esse: sed quoniam eodem iudicio & ipsorum existumatio, & ani-
marum salus agatur (omnium enim qui ad rem publicam accedant rationes, non veritate
solum, sed etiam fama niti) petere se & orare, ne grauetur pro sua sapientia ac potestate
perficere, vt Præfectus Vrbis inchoatam quæstionem primo quoque tempore peragat; ne
in Vrbe totius æquitatis parente, contra paucorum factionem opesque nullum inopiæ ac
solitudini præsidium fuisse videatur. Sub hæc audita Pontifex bono esse animo iubet Igna-
tium; & collaudata (quod antea fecerat) ipsius & sociorum industria & pietate, Præfecto
per codicillos imperat, iudicium vtique reddat Ignatio, caussam rite cognoscat, feratque
pro veritate sententiam. Equidem hoc loco adesse mihi animis velim eos, qui Deum res
humanas negligentem circa cæli cardines otiari, non minus inepte, quàm impie fabulan-
tur. ex ijs quippe quæ consequuta sunt, nemo sanus, paternam cælestis numinis curam ac
prouidentiam in suos, non clare perspiciat. Cum enim tota aduersariorum actio ea ma-
xime calumnia niteretur; Ignatium sociosque varijs locis iure damnatos, ambustosque
iudicij flamma per dolum effugisse; cumque longum & operosum esset, nemine præser-

tim ne-

tim necessaria in eam rem impendia subeunte, ex tam remotis disiunctisque prouincijs rei
A geste seriem litteris cōsignatam, testibusque firmatam ex forensi formula petere; plane di-
uinitus factum est, vt quotquot in Italia, Gallia, Hispania Ignatij iudices exstitissent, sub
ipsum ferendæ sententiæ tempus Romā fere omnes alius alia de caussa conuenerint. Ioan-
nes Figheroa, quondam Archiepiscopi Toletani Vicarius, is qui Compluti primum de
Ignatij fama capiteque cognorat, grauibus de caussis Neapolim à Cæsare missus, in reditu
commodum Romæ substiterat. Venerat eodem è Gallia, Parisiensis Inquisitor Matthæus
Ori, Dominicanus, apud quem Ignatius, vt supra dictum est, semel iterumque ab impro-
bis fuerat accusatus. Denique in tempore Gaspar etiam Doctus à Venetijs adfuit, qui ha-
bitæ in ea vrbe in Ignatium quæstioni præfuerat. Hi omnes in iudicium adducti, aduersa-
riorum commenta detexere, cum summa testificatione virtutis ac pietatis Ignatij. Præte-
rea litteræ ciuitatum, apud quas Italia tota Patres aliquandiu vixerant, per idem tempus al-
latæ, magnum pondus ad illustranda ipsorum merita, & refellendas iniquorum calumnias
attulere. Iam vero Hercules quoque, secundus hoc nomine, Dux Ferrariensium, qui Patri-
bus familiariter vsus, ijsdemque peccata ritu Christiano confessus, ex eorum etiam mani-
bus corpus Domini sumpserat, libentissime fecit non modo vt per epistolam, sed etiam vt
per legatum, perspectæ ipsorum innocentiæ ac sanctitati debitum testimonium laudesque
tribueret. Quibus rebus adductus Vrbis Præfectus, vigente præsertim Pontificis iussu,
B quamquam aduersarijs omni studio contra nitentibus, denique sua sententia Ignatium &
socios omni non modo culpa, sed etiam culpę suspicione liberauit verbis amplissimis, eius-
que sententiæ, ad viodicandam insontium famam, varias in prouincias testato descripta
exempla dimissa. quibus ex rebus dici vix potest quantum Patribus vbique honoris & exi-
stimationis accesserit. Atque hac maxime ratione diu suppressa atque occultata veritas ex-
tulit aliquando sese, ac malitia superata, processit in medium: quæque machinamenta dia-
bolus ad teneram adhuc Societatem deformandam atque adeo præfocandam artificiose pa-
rauerat, ea ipsa, moderante rem numine, in eius maxime decus & incrementa cessere. At ve-
ro insidiatorum longe dissimilis fuit exitus. Namque administer consceleratæ calumniæ
Michaël, fraude patefacta (quemadmodum dicebamus) in exsilium actus est: E ducibus ve-
ro (quos nominare hoc loco necesse non est) vnus paulo post iudicium graui correptus
morbo, semet acriter ac dolenter incusans, cum insigni facinoris detestatione diem obijt. al-
ter, cum deinde manifestis hęreticarum opinionum indicijs teneretur, mature sibi fuga cō-
suluit, effigiemque suam pro se iudicibus cremandam reliquit. tertius eodem nomine com
prehensus, & cognita caussa perpetuo addictus carceri, ad extremum tandem morte iam
imminente resipuit; eidemque animam agenti quidam e Societate ad vltimum vsque spi-
ritum assedit; quæque illi tempori tribui solent, pietatis & caritatis officia præstitit.

C Porro Lutherianus ille concionator, qui totam conspirationem scelusque
conflarat, intra catholicorum castra per fraudem aliquandiu versa-
tus, cum religionis ac pudicitiæ simulationem vltra susti-
nere non posset, larua deposita, palam fidei &
continentiæ bellum indixit, atque ad
optata hæreticorum lustra
popinasque se
contulit.

Ignatius

D

Ignatius & cæteri Patres de constituenda Societate deliberant. Cap. IX.

HAC igitur falsæ accusationis procella Ignatius socijque defuncti, primum omnium (vt æquum erat) ingentes & vniuersi communiter, & singuli priuatim egere diuinæ clementię gratias; deinde, partim quòd aliqui subinde ad Ignatij institutum aggregabantur; partim etiam quòd inaudierant, aliquot è suo numero varias in vrbes atque prouincias iam tum rogatu Principum à summo Pontifice destinari; visum est faciendum, vti de stabilienda quàm maxime ad Dei gloriam, saluteinque animarum Societate primo quoque tempore inter se consulerent. ad eam quippe diem, communi tantum officio ac pietate ducti, sine certis & proprijs legibus ac magistratibus vixerant. Ergo precationibus, ieiunijs, & sacrificijs in eam rem quàm accuratissime adhibitis, quotidianæ vitę munera laboresque ita partiti sunt, vt diurna tempora Dei verbo, consuetisque functionibus; nocturna vero priuatis inter se colloquijs, & necessariæ consultationi darent. E Prima igitur nocte quæsitum est, vtrum Pontificis iussu digressi, prout se daret occasio, suam quisque sine aliorum consensu vel respectu rem agere; an potius, quamquam corporibus locisque disiuncti, animorum tamen conspiratione, & meritorum communione, vt adhuc fuerant, sic in posterum coniuncti esse deberent. Dictisque sine variatione sententijs, nullum fuit dubium, quin tam suauis, tamque arcta societas, Dei prorsus munere ex tam diuersis moribus linguisque coalita, omni conatu studioque retinenda foret; tum ne qua Spiritui sancto iniuria fieret, à quo diuinitus fuerant in eam consensionem adducti; tum vero, ne concordiæ atque vnitatis bonum amitteretur, quo nihil est ad res magnas atque arduas moliendas, & obstantia quæque perrumpenda, valentius. Cum hæc & alia multa in eam sententiam ingenti alacritate & gaudio spirituali pro se quisque dixisset, magnopere incensis ad mutuam caritatem & beneuolentiam animis, cœtus ille dimittitur. Proximo deinde consessu de religione relatum est, placeretne ad vota duo Paupertatis Castitatisque rite suscepta, tertium perpetuæ item Obedientiæ adiungere, & è suo corpore eligere, qui cæteris ampla cum potestate præesset. In eam rem, quod maioris momenti videbatur esse, diem proferri placuit, spatiumque seorsum singulis ad deliberandum dari, atque interim instauratis precationibus & sacrificijs, diuinæ sapientiæ lumen opemque diligenter exposci. F Vt igitur eius consultationis dies aduenit, omnium in vnum congruêre sententiæ, quandoquidem CHRISTVM Dominum ac magistrum sibi pro viribus imitandum cuncti susceperant, quoniam ille sese perfectum atque integrum holocaustum Deo parenti pro salute humani generis obtulisset, prorsus oportere vt ipsi quoque pro suo modulo CHRISTVM effingerent: ac quemadmodum singulorum corporis bona per voluntariam inopiam, corpus ipsum per castimoniam Deo immolatum esset; sic animus quoque ante cælestes aras per obedientiam spiritualis victima caderet, præsertim cum hoc sacrificio nullum diuinæ maiestati gratius aut suauius esse constaret. Ergo sine controuersia deligẽdum videri, cui omnes in terris tanquam CHRISTO parerent; cuius in verba iurarent; denique cuius sibi nutum ac voluntatem instar diuini cuiusdam oraculi ducerent. Hisce ita constitutis, deinceps quæsitum de huius ipsius potestate, vtrum certo dierum spatio definitam, an vero perpetuam esse oporteret. Perpetuam esse placuit omnibus, idque cum alias ob caussas, quas commemorare hoc loco necesse non est, tum vero vt negotia grauiora, quæ ad conficiendum non modo plenæ libertatis, verum etiam longi fere temporis indigent, leniter, & ex animi sui sententia posset ad exitum sine vlla trepidatione perducere. Additum ad hæc, vt Societatis candidati, cum alijs experimentis, tum vero præci-

A ro præcipue ſpiritualibus exercitationibus, peregrinatione, & infimis publici alicuius valetudinarij miniſterijs probarentur. Itemque, vt qui Societatis inſtituta profiterentur, ij ad tria ſolemnia vota, quæ nobiſcum alijs dicatis Deo famulis ſere communia ſunt, quartum nominatim adiungeret; quaſcumque ad fidelium vel infidelium terras Chriſtianæ rei cauſſa Pontifici maximo ipſos mittere placuiſſet, eo ſine vlla tergiuerſatione, atque adeo ſine vlla non modo mercede, ſed ne viatici quidem petitione proficiſcendi: ac ſimul, concepta verborum formula ſeſe obſtringerent, puerili ætati per catecheſim erudiendæ; quòd eo remedio nullum ferme efficacius foret ad intemeratam fidem tuendam, ac prauæ religionis prohibenda contagia. Hæc igitur & alia id genus nonnulla per eos dies ab Ignatio patribuſque decreta ſunt: eidemque Ignatio negotium datum, vt ea in ſummam redacta, Pontifici maximo primum Apoſtolica auctoritate ſancienda atque approbanda proponeret; deinde vt eadē ipſe poſtea per otium fuſius explicaret ordinaretque, & quàm accommodatiſsimas ad Societatis vocationem & ſpiritum leges canoneſque perſcriberet.

Patres in varia loca Pontificis iuſſu diſcedunt. Cap. X.

B

SVB hæc ferme decreta, Pontifex maximus aliquot operarios ab Ignatio in varias agri Eccleſiaſtici vineas poſtulauit. Id noſtræ Societati fuit Apoſtolicæ peregrinationis exordium. Ennio Verulano, S. R. E. Cardinali per eos dies cum ampliſsima poteſtate legatio Parmenſis obuenerat. Huic, Pontificis iuſſu, legationis comites, & rerum ſpiritualium adminiſtri duo, Petrus Faber, & Iacobus Laines ab Ignatio dati: Senas vero in Etruriam, Paſchaſius ad inſtaurandam ſacri cuiuſdam cœnobij diſciplinā ab eodem Pontifice miſſus eſt. In Aenariam ſeu Inarimem inſulam, pacificationis gratia non leuis momenti, Nicolaus Bobadilla: Brixiam in Cenomannos ditionis Venetæ, Claudius Iaius grauibus item de cauſsis abijt. Ac per idipſum tempus etiam in extremas terras primum Societati patuit aditus. Braſilicam oram, & prætereà quidquid inter inacceſſum olim Bonæ ſpei promontorium, vltimoſque Sinas interiacet maritimi tractus, Indo & Gange ſuperato, Luſitani, armatis claſsibus; ante annos aliquot ingenti auſu & labore, æque fortiter ac feliciter aperuerant. neque Ioannem hoc nomine tertium Luſitaniæ Regem inſigni virtute
C ac pietate virum, vlla magis angebat cura, quàm vt barbaras illas nationes à miſera dæmonum ſeruitute ad vnius veri Dei notitiam cultumque traduceret: atque ob idipſum, quos in ea mitteret loca præcones Euangelij, & moribus & eruditione præſtantes, tota Europa impendio conquirebat. Eius rei conſcius Iacobus Gouea, is qui Pariſijs in ipſo virgarum periculo ſingularem Ignatij fidem virtutemque, ingenti cum admiratione cognorat, procuIdubio ſtatuit, illum & ſocios ad Indicam expeditionem fore quàm accommodatiſsimos, quoniam quidem ab Hieroſolymæ acceſſu bello impediti, quemadmodum audierat, in Italia ſubſtitiſſent. Neque tamen quidquam eius conſilij ratus impertiendum Regi antequam ipſius Ignatij voluntatem exploraſſet; pro amicitia ad illum ſcribit, quàm libenter Luſitaniæ Rege, quam ſpatioſius bonorum induſtriæ pietatique campus in India pateat. ſibi quidem, quando illum & ſocios ab Hieroſolymitana curatione arceat bellum, ſanctiſsimis ipſorum ſtudijs prouinciam in primis aptam videri. Si conditio placeat, vltro ſemet apud Regem totius negotij fore interpretem pollicetur. Ad ea, cum gratiarum actione reſcripſit Ignatius, neque ſe, neq. ſocios eſſe iam ſui iuris, quippe qui ſummo CHRISTI Vicario ſemetipſi perpetuo nexu Obedientiæ mancipaſſent. proinde agendum eſſe cum Romano Pontifice. quidquid ille iuſsiſſet, id vero ſine mora facturos. Quo accepto reſponſo Gouea, cum facile ſperaret à Pontifice impetrari poſſe, rem totam Regi ſuo per

litteras aperit, ipſumque exemplar epiſtolæ Ignatij ad eum mittit cum ſummis illius & ſo- D
ciorum laudibus, etiam atque etiam ſuadens, vt eiuſmodi virorum opera potiſsimum vta-
tur, neu tam præclaram occaſionem elabi patiatur è manibus, cui ſimilem fortaſſe nullam
ſit in poſterum habiturus. Haud incaſſum adhibita hortatio. quippe Rex & ſua ſponte
iam incitatus, & Goueç talis viri monitis & auctoritate permotus, confeſtim Petro Maſca-
reniæ, ſuo apud Pontificem maximum Oratori mandat mox in Luſitaniam redituro, det
operam vt quàm plurimos ex Ignatij diſciplina ſecum deducat, Euangelij cauſſa mittẽdos
in Indiam, eaq. de re cum Ignatio quàm primum agat: ſi res cum illo minus procedat, om-
ni conatu cum ipſo Pontifice tranſigat. vtique, ne ſine tali comitatu reuertatur ad ſe. Hoc
tam ſeuero mandato legatus accepto, ſine cunctatione Ignatium conuenit, ac pauca præfa-
tus (vt fit) conciliandæ beneuolentiæ; mandatum ſui Regis exponit, Patreſque minimum
ſex in miſsionem Indicam poſtulat. Ad quem ille ſubmiſſa oratione, tam honorifico Re-
gis de ſe iudicio gratias cum egiſſet, eadem ferme quæ ad Goueam reſpondit: quod ab ſe
petatur, totum id è ſummi Pontificis voluntate imperioque pendere. qui tamen, ſi, quid
ego ſentiam quæris (inquit Ignatius) vnum aut alterum fortaſſe tibi concesſerit, plures ve-
ro nequaquam. At ille cum nihilominus in eodem poſtulato perſiſteret, Dei fidem &
hominum teſtans, nuſquàm operam collocari fructuoſius poſſe; tum Ignatius, quaſi futu-
ra præſagiens, familiari ac placido vultu: Deus, inquit, meliora, clariſsime orator. quippe ſi E
è tam exiguo numero, ſex vnam dumtaxat in prouinciam demas, quantulum, quæſo, reli-
quo terrarum orbi ſupererit? Neq. tamen idcirco ille ab incæpto deſiſtit. quoniam Igna-
tium flecti poſſe diffidat, ad ipſum adit Pontificem, narrat quid ſibi ab Rege mandatum ſit,
ſuppliciter etiam atque etiam obſecrans, ne in tam honeſta cauſſa, tamq. pia, fruſtrari ſe, Re-
gemque ſuum concepta peropportuni ſubſidij ſpe patiatur. Hic Pontifex, quamquam
lætus ab vrbe Roma potiſsimum, vt par erat, peti ſacri Euangelij nuntios, & inſuper, tanto
Regi, tamque de Romana Eccleſia bene merito gratificari vehementer exoptans; tamen, vt
in tali negotio, ne videlicet ſeruis Dei ad omne paratis obſequiuum abuti pro poteſtate vi-
deretur (qua erat lenitate ac ſapientia vir) audito legato, rem ipſam probauit, de numero
ad arbitrium reiecit Ignatij. Is proinde (ſane quàm ægre ferente Maſcarenia, neque ta-
men aſpernante quod datum eſt) poſt multas in eam rem fuſas ad ſuperos preces, quemad-
modum antea ſignificauerat, duos dumtaxat glorioſo muneri deſtinauit; Simonem Roto-
rigium Luſitanum, & Nicolaum Bobadillam, qui cum idcirco Romam euocatus, grauiter
iſchiade laboraret, neque legatus Regius maturo iam reditu exſpectare diutius poſſet; ægro
Bobadillæ, ſibique vicem ereptam dolenti, Franciſcus Xauerius repente ſufficitur. Erat
omnino laborioſa prouincia, iterque longinquum: &, cum fere nullam in ſpem reditus,
tum vero in apertum pæne quotidie vitæ diſcrimen. Sed quæ alios ab eiuſmodi conſilio F
retardaſſent, ea ipſa incitamenta fuere Patribus, cũ ſe quiſque tali ſorte præ cæteris beatum
exiſtimaret. Ac Simon quidem parata in Luſitaniam naui celeriter anteceſsit, ac deinde
Regis Luſitaniæ iuſſu, procerumque rogatu, quamuis inuitus, in eadem prouincia ſubſti-
tit. Xauerius autem, vti delatum ad eum eſt, confeſtim exſiluit gaudio, datoque ſibi tempo-
re vix quod ſatis eſſet ad laceram attritamque tunicam reſarciendam, & ſalutandos fratres;
cum legato poſtera die profectus eſt, immortales agens Domino gratias, quòd ſe denique
voti compotem effeciſſet. Perpetuas quippe clades pereuntiũ ex ignoratione Dei, in vlti-
mis regionibus, animarum, iam ante miſerari, & meſsis potiſsimum Indicæ magnitudinem
crebris conſueuerat vſurpare ſermonibus. Quin etiam per quietem non ſemel erat ſibi vi-
ſus Aethiopem in humeros ſuſtuliſſe vſqueadeo ponderoſum, vt ipſa oneris magnitudi-
ne excitaretur è ſomno mire defatigatus, membriſque omnibus dolens: continuoque rem
omnem Iacobo Laini patefaciebat eiuſdem cubiculi ſocio. Hæc igitur fuere noſtris homi-
nibus Pontificiæ miſsionis initia: Patreſq. in varia deinceps loca profecti, maiorem in mo-
dum aucta Societate, inſtitutiſque ſupplementi cauſſa tota ferme Europa collegijs, domi-
buſve, res eas Deo duce atque adiutore geſſere, quæ proprio, & quidem iuſto volumine
ipſæ per ſe ad enarrandum indigeant.

A

Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. *Cap. XI.*

EQVE vero Ignatio & cæteris qui remanserant Romæ, negotium defuit. Erat annus à Virginis partu M D XXXVIII. insignis annonæ caritate, ac per hyemem præcipue tanta frugum inopia, vt paßim iacentes in publico pauperes frigore fameq. confecti, miserandum in modū exspirarent. Quo spectaculo cōmotus Ignatius, tantæ calamitati sibi omni ope subueniendum putauit. Iamque è Garzonij villa, cum suis in Vrbis frequentiora loca migrauerat, laxiore sibi ab amicis domo cōducta ad circum Flaminium, in ea regione quæ sancti Angeli ad forum Piscariū hodie dicitur. In eius igitur domus ampla cœnatione fœno stragulisq. dispositis, & in pauperum alimenta eleemosynis vndiq. corrogatis in omnes partes dimisit qui in id hospitiū, vt quemq. periclitātem extrema inopia inuenissent, vel inter manus, prout res ferret, vel gestatoria sella deueherent. Cum strenue curaretur, adhibitis etiam vbi opus esset, adiutoribus baiulisque, breui numerus decumbentium ad quadringentos ascendit. Hic vero, eodem Ignatio præside ac duce, Patrū fratrumque sese caritas ac virtus exeruit. Diluculo quotidie linteati omnes ad imperia accipienda præsto aderant. Inde ad sua quisque officia discurrere sine vlla perturbatione vel tumultu; alij recens illatos pauperes clementer exuere, & calida elutis corporum sordibus in lectulo collocare, alij aßidere languentibus, eosdemq. amicißimis consolari verbis. hi cibos aut domi excoquere diligenter, aut aliunde missos instruere, illi fercula inferre, & longa inedia propemodum enectis pretiosos liquores instillare: hi cubilia sternere, illi scopis pauimenta purgare: deniq. certatim omnes munere suo ita fungi, vt præclare testarentur, in minimis illis agnoscere se Regem regum & dominum dominantium. neq. vero corpora solum egentium, sed animi quoque eadem opera curabantur. Plurimi quippe rudes, Christianæ doctrinæ præceptis probe instituti, multi à turpi quæstu, fraudibusq. deterriti, & quod caput est, sacra omnes cōfeßione expiati, ac pane cælesti longo interuallo refecti sunt. Deinde, vt aliqui conualuerant, succedentibus inuicem alijs, cum tegumentis ad frigus arcendū, & certo pecuniæ subsidio mittebantur. Ea res per Vrbem vulgata, magnam populi beneuolentiam conciliauit Ignatio. atq. ad eam Christianæ humilitatis caritatisq. officinam visendam interdiu promiscua turba, noctu vero etiam viri principes ventitabant: ac tanta fuit exempli vis, vt quidam, cum præsentes non suppeterent sibi nummi, depositis illico in vsus pauperum vestimentis, domum seminudi reuerterint. Alij etiam sancta æmulatione incitati, eiusdem conditionis homines, quorum nō deerat paßim copia, hospitio susceptos benigne curarunt. Multi præterea proceres, in gloriosi operis perfectionem, Ignatio pecuniæ summam vltro detulere non leuem. Qua in re Margaritæ Austriacæ Caroli V. filiæ, Octauio Farnesio nuptæ, Placentinorum & Parmensium hodie Duci, pietas ac beneficentia vel in primis enituit. Atq. eius pecuniæ, cum Ignatius intelligeret, se vel maxima eorū qui contulerant voluntate, partem aliquam in suas & suorum neceßitates erogare posse, tamen tanta fuit religione vir, vt ne obolum quidem nisi in externorum pauperum commoda insumpserit, relatis in codicem accurate nominibus, vt omnium prorsus ratio constaret. Atque hunc maxime in modum labor ad exactam vsque hyemem secunda ciuitatis admurmuratione perductus. ac vere demum ineunte, frumenta partim ab ijs qui suppresserant, sponte prolata; partim à magistratibus aliunde connecta sunt. Ea re non mediocriter annona laxauit; grauiq. perfuncta periculo plebs, Deo adiuuante, ad solitos quæstus & opificia redijt.

B

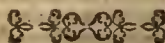
C

Yy Confir-

Confirmatur à Pontifice maximo Societas. Cap. XII.

NTERREA, cum ad Ignatium studio religionis aliqui subinde se adiungerent; nequaquam immemor ille, quod ad Societatem confirmandam attinebat, negotij paulo ante suscepti; quidquid à publicis occupationibus otij datum est, in eam ipsam rem diligentissime contulit. ac primum totius instituti formulam (fusius postea explicandam) ad certa capita dilucide redegit, ac breuiter. deinde nactus opportunitatem, quod Pontifex maximus per autumni ferias è turba negotijsq. Tibur sese receperat; eam formulam auctoritate Apostolica sanciendam eidem Pontifici suppliciter obtulit, per Gasparem Contarenum Cardinalem, de quo supra dictum est, ob egregiam virtutem sapientiamque Principi in primis acceptum, nostriq. ordinis amicissimum. quam ille vbi perlegit; confestim, Spiritus, inquit, Dei est hic. ac multa præterea in eam sententiam adiunxit, quare confideret tocentem huiusce manipuli ardorem, tali tempore diuinitus excitatum, afflictis Ecclesiæ rebus non leui tum præsidio, tum ornamento futurum. Verumtamen, vt in tanta re ne minus consulte quidpiam statuisse videretur, totum negotium delegauit tribus viris è sacro Collegio Cardinalium, apud quos minimum loci fore putauit gratiæ. In ijs fuit Bartolemæus Guidicionius Lucensis, vir diuini humaniq. iuris apprime peritus, idemq. nouarum religionum adeo non amicus, vt de ijs ad certum numerum redigendis librum etiã conscripsisse dicatur. Is, præiudicata iam caussa, collegas nequaquam propensos in Ignatium, facile in suam sententiam adduxit, certamque propemodum confectamque rem, consilio & auctoritate sua pæne discussit. Quod vbi sensit Ignatius, parum præsidij ratus in hominibus esse, ad opem diuinam de more confugit. ac præter ieiunia, supplicationes, cæteraque ad numen propitiandum adhiberi solita, cælestes insuper hostias eo tantum nomine per se & per amicos immolauit ad tria millia. qua procuratione, intra finem anni vertentis, cum cæterorum, tum præcipue Guidicionij ita immutata voluntas est, vt cum de multitudine religionum cohibenda idem quod antea omnino sentiret, huic tamen refragari se vltra negaret posse, diuino videlicet monitu, & occulta spiritus operatione vehementer instinctus. Ita, qui diu valde anxios habuerat Patres, eorumque spem varijs frustrationibus propemodum extinxerat, idem vna cum cæteris collegis repente placatus ac fauens, rem vltro suscepit, commendauitque Pontifici, Tibure denuo commoranti; qui libentissimo animo & Societatem ipsam, & Societati inditum nomen rite sancteque approbauit V. Non. Octobris, anno M D XL. idque testatum voluit esse publicis litteris eodem die locoque datis; cum eo tamen, vt in vniuersum socij ne plures sexaginta numerarentur. Ea videlicet fuit nouellæ Societatis quædam quasi probatio. siquidem triennio post, cum varijs locis atque prouincijs Deo aspirante constaret egregius opere fructus; ab eodem Pontifice limes ille omnino sublatus est, liberumque Ignatio & successoribus relictum, cuilibet petenti Societatem dare. quod item apparet diplomate dato pridie Idus Martias anno M D XLIII.

A

Præpositus Generalis creatur Ignatius. Cap. XIII.

IGITVR post multas difficultates approbata deniq. Societate; gratiæ primū (vt æquum erat) actæ superis, quorum benignitate res bene feliciterq. vertisset; deinde, quoniā in dies à Pontifice missio Patribus imminebat; è suo corpore Præpositum Generalem (sic enim qui cunctis præesset appellare placuerat) primo quoq. tempore deligere visum est. Societatis autem status per id tēpus erat eiusmodi. Franciscus Xauerius & Simon Roterigius in Lusitaniam erant profecti. Petrum Fabrum Cæsaris legatus Ortizius ad Vormatiensem conuentum Pontificis permissu in Germaniam adduxerat. Iacobus Laines Parmæ, Claudius Iaius Brixiæ, Senis Paschasius agebant. In Brutios Nicolaus Bobadilla discesserat. Cum Ignatio Romæ duo dumtaxat è Patribus versabantur, Salmeron, & Codurius. tyrones vero qui nomen dederant Societati, partim apud Ignatium erant, partim B studiorum caussa ab eodem Parisios missi, necessaria ad bellum spirituale arma enixe parabant. quidam etiam ad res domesticas componendas in Hispaniam profecti; & concionibus iam tum, & colloquijs, ingenti hominum approbatione, Societatis nomen longe lateq. vulgauerant. Hoc Societatis statu, cum Præpositi eligendi tempus adesset, Patres qui quidem in Italia erant, per litteras moniti, quod rei Christianæ commodo facere possent, creandi Præpositi caussa ad Vrbem accederent; sub initium Quadragesimæ anni M D XLI conuenere omnes, vno dempto Bobadilla, quem in oppido Bisiniano tum maxime res gerentem, abduci rursus ab opere Pontifex noluit. Is & cæteri qui longius aberant, suum quisque in schedula suffragium rite obsignatum, partim in discessu reliquerant Romæ, partim deinde misere inclusum epistolis. Ac primum tridui supplicatio indicta, vetitumque inter ipsos de Præpositi electione colloquium est. deinde coniectis in vrnam schedulis, triduum insuper continuatæ preces: ac septimo denique die legitime extractis recitatisq. suffragijs, Præpositus declaratur Ignatius, nemine præter ipsum Ignatium discrepante: namque is consulto, ne vnum nominatim ex omnibus deligendo, cæteros quodammodo notasse videretur; in schedula scripserat, se ad eum accedere, in quem plurima suffragia conuenirent, vno se dumtaxat excepto. Igitur explorata iam numinis voluntate, ad Ignatium venerabundi accurrunt Patres. at ille, parendi nimirum longe quàm imperandi cu-C pidior, seuero vultu iubet eos absistere, negatque se munus viribus impar suis vlla ratione subiturum: multaque serio disputat, cur alium potius quemlibet sibi sufficere debeant. Sed videlicet quibus rebus putabat voluntates Patrum alio posse transferri, eæ ipsæ vel maxime studia eorum incendebant. nihil enim ad conciliandos homines æque valet, atq. animi moderatio atque submissio. quo factum est, vt nihil eorum quæ ad munus detrectandum Ignatius afferebat, aliquandiu non modo ad animum admitterent, sed ne ad aures quidem. Sed post multam deniq. altercationem ægre Ignatius tenuit, vt amplius in tertium diem obsecratione protracta, rursus in suffragium iretur. quo die cùm idem prorsus omnium consensus exstaret, neq. iam locus tergiuersationi videretur esse; tum Ignatius: » Quandoquidem vos in me potissimum eligendo perstatis, inquit, ego autē, meæ conscius » infirmitatis, vestro iudicio salua religione assentiri nequeo; reliquū est, vt huiusce contro» uersiæ arbitrum deligamus eum qui mihi à confessionibus est; quoque, vt scitis, vtor diui» næ voluntatis interprete; (is erat ante conditam Societatem frater quidā Theodosius ex ordine Minorum, cœnobij quod ad sancti Petri in Monte aureo, qui fuit olim Ianiculus, appellatur.) Quod, ne frustra diutius tenderent Patres, eo facilius cōcessere, quòd minime dubitabant, quin ipsorum suffragij prærogatiuam ille quoque sua sententia comprobaturus esset. neq. eos fefellit opinio. Cū enim rem totā ad eum detulisset Ignatius, imbecillitatē

suam corporis animiq. commemorans, dein etiam atq. etiam obtestans, vt se tanto onere D
leuatum vellet; ille cognita re tantum absuit vt precibus Ignatij cederet, vt etiam obiurga-
uerit hominẽ, quòd, tam explorata diuina voluntate, Spiritui sancto diutius restitisset: &
simul, ne dissimulationi esset locus, vltro adijt Patres, ac de suo responso certiores fecit.
Quibus rebus denique victus Ignatius, omni spe in vno Deo rei bene gerendæ reposita,
dedit manus, diemq. constituit x. Kal. Maij, quo die ad auxilium diuinum implorandum,
præcipua septem Vrbis templa simul omnes obirent, & in diui Pauli potissimũ (quoniam
eius maxime Apostoli vestigia sequerentur) solemni professione suæ religionis vota susci
perent. Vt igitur ea dies adfuit, in eo templo ad sacellũ beatæ Virginis, vbi tum Eucharistia
custodiebatur, quod sacellum ad imos gradus est aræ maximæ, sub ipsam cælestis panis com
munionẽ; ipse primum qui sacrificabat Ignatius, tum cæteri sua quisque vota clara voce de
scripto ex Apostolici diplomatis formula nuncuparunt. deinde sumpto ex Ignatij mani-
bus corpore Domini, post gratiarũ actionem, sacratissima eius ædis loca religiose cũ adijs-
sent, circa aram maximam sub qua Petri, & Pauli Apostolorum ossa condita sunt, cuncti
consistunt, flentesq. præ gaudio, & suauissime amplexantes inter se, gratulantur denuo su-
peris, quòd cæptis adfuerint, suamq. Societatẽ arctiori vinculo colligarint: deinde reliqua
templa pari lætitia ac pietate circumeunt. Quibus rebus ingenti omnium consensu & con-
spiratione peractis, magistratum Ignatius inijt, ac primum omnium, ad constituendam do E
mesticam disciplinam adiecit animum, quæ digna tali instituto, digna Christianæ philoso
phiæ professoribus haberetur. Itaq. ad cæteros prouocandos, atq. ad iacienda in tyronum
animis veræ humilitatis fundamenta, in sordidis culinæ ministerijs aliquandiu versatus est
ipse, tanta cum alacritate ac diligentia, quasi tum primum ad suam ipsius emendationẽ, vi-
tæ spiritualis curriculũ esset ingressus. neq. tamen interea grauioribus negotijs deerat, tẽ-
poribus ita distributis, vt quantum liceret, vtriq. muneri satisfaceret. accedebat ad hæc, sum
mus paupertatis amor, summa in victu cultuq. frugalitas: præterea in singulorũ officijs exi-
gendis, erratisq. puniendis admirabili mista lenitate seueritas: in subleuandis vero omniũ
& animi & corporis necessitatibus, cura & vigilantia plusquam paterna, cumq. ad ea cari-
tatis officia, prout res postulabat, opportunas insuper adhortationes & publice & priua-
tim adhiberet; haud sane difficile fuit, in animos, recentissimo tum Societatis spiritu, spon-
te incensos officio ac religione, eos mores eamq. viuendi rationem inducere; vt (si cælesti-
bus terrena comparare fas est) intra illa tecta parietesque, angelorum in humanis corpori-
bus quidam conuictus videretur esse. nullæ tum querimoniæ, nullæ detractiones, nulli su-
surri quibus incommodæ suspiciones excitantur, & disiunguntur animi; sed acerrimum
sui cuiusq. deprimendi submittendiq. certamen; in superiorũ iussis excipiendis exsequen-
disq. alacritas ingens; mirus in cõmunicando interpretandoq. candor atq. simplicitas; ocu- F
lorum ac sensuum intenta custodia; studiũ precationis ac solidæ virtutis ardens; quæq. ex
his rebus necessario prouenit, admirabilis in magna nationum, ætatum, ingeniorũ varieta-
te concordia. Itaq. coniectis, vt fit, omnium oculis in ordinẽ nouum; breui non ad nostros
tantum, verum ad exteros etiam, salutaris exempli manare vtilitas cæpit. Adolescens qui-
dam, egregijs naturæ adiumentis, è Septentrionali plaga Romã aduenerat, non modo Lu-
theriana tabe infectus ipse, verũ etiam mire cupidus eiusdem longe lateq. vulgandæ. Is cum
ex occasione sese in hominum cœtus insereret, verbisq. venenatis clericorum vitam ac mo-
res summam in inuidiã vocaret primum, deinde abductis à sacerdotum reuerentia menti-
bus praua dogmata sensim instillare quotidie pergeret; patefacta re, iussu magistratuũ com
prehenditur. qui cum & ipsi per se, & sacræ Theologiæ magistris adhibitis, illum ab opi-
nionum insania reuocare frustra conati essent; ne quid intentatum relinquerent, ætatẽ &
ingenium miserati, prius quàm in eum lege ageretur, accersito Ignatio rem totam expo-
nunt. quoniam ipsorum neq. adhortationes, neq. minæ proficiant; habeat illum aliquan-
diu apud se, videat etiam atq. etiã vt errantem ouiculam ad Ecclesiæ caulas aliqua ratione
traducat. Ille clementer acceptum hæreticum domum adducit. neq. vero sapientes iudices
frustrata spes est. siquidem adolescens ab Ignatio socijsq. amicissime habitus, eorum dictis,

factis,

A factis, institutis accurate obseruandis paulatim affici atque immutari Dei beneficio est cæptus; & quam antea respuerat medicinam, libentius in dies accipere: ac demum perseuerantibus Patrum officijs, & diligẽtissima curatione, eo processit res, vt euulsis lethalium dogmatum fibris, priorem pertinaciam gemebundus agnosceret; nec ante à salutari incæpto destitit, quàm voluntaria abiuratione detestatus errores, ingenti bonorum tum admiratione, tum gaudio, cum Ecclesia sancta in gratiam redijt. Is deinde, quærentibus viris grauibus cur qui antea tot machinis oppugnatus peruicacissime restitisset, Ignatij deniq. & Patrum hospitio & consuetudine vinci se passus esset; sine cunctatione respondit, se illorum non tam disputationibus argumentisque (licet in eo quoque genere valerent plurimum) quàm spectatæ sanctitati virtutique cessisse: quòd ita apud se prope necessario statuisset: à tam incorrruptis moribus, tanta pace atque concordia, tam bonis operibus rectam in Deum fidem abesse nullo modo posse. Quæ res documento erit hominibus nostris; licet ad conuertendas ad CHRISTVM animas ingenij ac doctrinæ præsidia requirantur, tamen conspecta vitæ morumque innocentia plus multo quàm litteris aut concertationibus profici. Alius quidam filius familias, desertis liberalibus studijs, ac repudiata omni disciplina, prorsus indomitus & effrænis, cum neq. à parentibus jam, neq. à magistris regi vllo modo posset; Ignatio traditur. cuius lenitate, itemq. cæterorum Patrum præceptis atq. institu-
B tis accuratissime excultus, posita paulatim ferocia petulantiaque, cunctis admirantibus ita pudicos modestosq. induit mores, vt vix minimum in illo vitium reprehenderes. Multi præterea omnium ætatum atq. ordinum, quos præceps in omnem licentiam natura cupiditasque corruperat, Ignatij consuetudine exemplisq. incitati, collegere sese, atque ad bonam frugem Deo adiuuante rediere.

Generalis Ignatius denuo Catechistæ munere fungitur. Cap. XIV.

PER eos dies nomen Societati dederat è Pontificia familia Petrus Codatius Laudensis, vir honoratus, & opulento sacerdotio præditus. Is, diuino prorsus instinctu, diuitijs & commodis omnibus propter CHRISTVM abdicatis, Marthæ munus in Societate sibi vltro depoposcit, & egregie præstitit; in alimẽta Pa-
C trum (erat autem Vrbe tota notissimus, & apud principes gratiosus) eleemosynis vndiq. corrogandis. quæ res Ignatium & socios magna molestia liberauit; quippe quos in spiritualem proximorum salutem omni studio intentos, temporariæ curæ ad eam diem valde impedierant. Eiusdem Petri opera templũ etiam proprium Societas nacta est sanctæ MARIAE à Strata, non satis amplum illud quidẽ, aut commodum, sed tamen in celeberrima Vrbis regione, & ad Societatis functiones in primis idonea: cuius loco, dum hæc scriberemus, Alexander Farnesius Cardinalis, Pauli III. Pontificis maximi nepos, ædem nomini IESV magnificentissimam regio sumptu extruebat. Ei templo deinde adiuncta domus est, quam hoc tempore Patres incolunt, Philippi Archinti beneficio, Salasiorum Episcopi, qui tum Pontificis vices in diœcesi Vrbana gerebat, viri de Societate vniuersa in primis optime meriti. In eo igitur tẽplo Ignatius, professionis lege, sex & quadraginta diebus Christianæ catechesi operam dedit è loco superiore, magna & assidua non modo plebis, verumetiam præstantium virorum frequentia: prorsus, vt quidam ex optimatibus palam gloriarẽtur, beatosq. se ferrent, quòd nullã omnino ex Ignatij concionibus omisissent. Agendi autem rationem sequebatur eiusmodi. Fidei præcepta & mysteria cognitu necessaria, primum ad vulgi captũ explanabat, iterabat-

que, vbi opus esset, eadem sæpius: deinde opportunis digressionibus certos interim locos tractabat fusius, non tam ad ingenij vel doctrinæ ostentationem, quàm ad pietatem excitandam, populumq. permouendum accommodatos. idque tam veris grauibusq. sententijs, tam ardenti vultu oculisque, vt diuini amoris ignem vndiq. spirare videretur, minime fucatæ eloquentiæ vir, nec in singulas voces numerosq. solicite, sed ingenti animo, prout impetus tulerat, sua sensa prosequentis. Itaq. perorationem eius, non ineptus populi plausus, aut stulta facundiæ commendatio sequebatur, sed alta suspiria gemitusque, & anteactæ vitæ detestatio salutaris: vt vel defixis humi oculis, tristes ac sibimet irati discederent, vel etiã illico sese ad sacerdotum pedes abijcerent confitendi caussa, tanto cum fletu atq. singultibus, vt linguam soluere, aut vocem in verba formare vix possent.

Societas augetur, distribuuntur prouinciæ. Cap. XV.

INTER hæc Societas maiorem in modum crescere, sublatisq. Pontificis decreto cancellis quos initio idem Pontifex (vt dictum est) illi probandæ præfixerat, multi certatim ad militiam spiritualem Ignatio dare nomina. Cumq. noui ordinis fama, bonusque odor instituti operis manaret quotidie latius; Patres varijs orbis terræ locis vehementer expetebantur. Itaq. ab Romana domo tamquam à metropoli, disiunctissimas in regiones, ciuitatum Regumq. inuitatu missæ coloniæ, domusq. vel collegia ingenti approbatione constituta: primum omnium in Lusitania, atq. adeo in ipsamet India, sumptu ac munificentia Regum Lusitaniæ; tum aliorum pietate in Hispania, Gallia, Germania, Italia. sed cum aliæ pleræque nationes auide Societatem amplexæ sunt, tum vero Sicilia & inuitauit perhonorifice, & permissu Pontificis maximi acceptam, in primis copiose ac benigne tractauit; adnitente præsertim Ioanne Vega Hispano (qui regnum illud pro Cæsare administrabat) præstanti non minus religione, quàm prudentia viro; cuius, etiam antea, dum Romæ legatus Cæsaris ageret, plurima & maxima in Ignatium & socios egregiæ cuiusdam beneuolentiæ documenta constiterant. Itaque tam late iam fusa Societate, non modo collegijs domibusve rectores præficere, vt antea, sed etiam Prouinciales præpositos quos appellant, cum ampla potestate in singulas nationes describere coactus Ignatius est. Ac primum Lusitaniæ præposuit Simonem Roterigium, deinde Hispaniæ Antonium Araoziũ Cantabrum, Italiæ Iacobum Lainem, Indiæ Franciscum Xauerium, Germaniæ Petrũ Canisium, Galliæ Paschasium Broetium, alijsq. deinceps alios. Nam vrbanam prouinciã, nisi si quando grauiori valetudine premeretur, ad extremum vsq. ipse administrauit. Interea de Societatis vniuersæ progressu mire solicitus, à singulis Prouincialibus per litteras pensum exigere, vnicuiq. mandare diligẽtissime quæ è re communi essent; Romæ vero, præter domesticæ disciplinæ curam, de qua dictum est, cæterasque functiones, multa & grauia quæ ad incrementum ac defensionem catholicæ fidei pertinerent, partim cum summo Pontifice, Cardinalibus, Legatisque Principum coram, partim etiam cum ipsis Regibus atq. Principibus per epistolas & interpretes agere. Accedebat ad hæc, solitudo ingens, atque indefessus labor in subleuandis pauperum difficultatibus; orborum orbarumq. educatione ac pudicitia procuranda tuendaque, & perditis mulierculis à turpi quæstu ad frugem & continentiam traducendis.

A

Variæ in Ignatium tempestates excitantur. Cap. XVI.

VIBVS ille rebus dum CHRISTI caussam agit intrepide,
multorum vt fit, odia simultatesque contraxit. In ijs aulicus
quidam (cuius nomini parcitur) eo tempore potens & gra-
tiosus, cum abductam à se mulierculam, quam misere deperi-
bat, & in male nuptarum, vt appellant, cœnobio collocatam
ferre non posset; sæuiore in dies concepta rabie, quam libido
& amor incendebat, ita demum exarsit, vt pæne furere videre-
tur. Ac primum, facta manu, fenestras cœnobij lapidibus pe-
tere, custodes infestare, minari; deinde in Ignatium auctorem,
& socios, in circulis cœtibusque omnia maledicta conferre,
quin etiam ex occursu probris & contumelijs eosdem incessere; denique ad eos funditus
euertendos improbissimas in ipsorum vitam calumnias dissipare; quæ domos primum
nobilium circumlatæ, celebratæque sermonibus (quos partim prona in deterius persuasio,
B partim væsani illius artificium dolorque excitabat) ad Cardinales etiam, atque adeo ad
ipsum Pontificem peruenerunt. Igitur vulgus, vt est pluma & folio leuius, quos nuper
summa cum approbatione suspexerat, eosdem repente contemnere, & acerbiore in dies
odio exsecrari, & singulorum caput dira imprecatione defigere; prorsus vt iam non modo
cum proximis agere, sed ne pedem quidem ianua tuto efferre possent. Principes vero,
licet magna ex parte fictas criminationes putarent, tamẽ rati subesse profecto nescio quid,
quod tantæ inuidiæ flammam foueret; vel immutata, vel certe labefactata in Ignatium vo-
luntate videbantur. At Ignatius, quamuis à sua suorumque consuetudine multos abduci
non sine rei Christianæ iactura cerneret; tamen ratus mitigari hominis ferociam posse, pri-
mo rem dissimulare, atque adeo officijs cum improbitate certare: deinde vbi malum serpe-
re quotidie latius, & ipsa patientia corroborari audaciam sensit; non tam priuato dolore,
quàm rei publicæ detrimento permotus, ad Summum Pontificem adijt; ab eoque suppli-
citer impetrauit, vt criminum, quæ sibi suisque denuo obijcerentur, acre iudicium exerce-
retur ab Archinto Vicario, & Francisco Michaelio Vrbis præfecto. Ij, citatis omnibus ad
quos criminum vel suspicio vel conscientia pertinebat, ac per diligentem inquisitionem
calumniatoris fraude comperta, Ignatium & socios non modo absoluerunt lata sententia,
sed etiam debitis laudibus & honore verborum extulerunt, increpito valde aduersario,
C pœnaque proposita non leui, nisi à petulantia maledictisque desisteret. nam, ne grauius in
eum animaduerteretur, Ignatio in primis deprecatore perfectum est. ita, quod antea sem-
per, tum quoque Ignatij sanctitatem illustrauit hominum iniuria: & Deo duce, virtus ac
veritas, dum violatur, effulsit. Ijsdem fere insidijs postmodum appetitus Ignatius est à sa-
cerdote quodam, qui cum domum catechumenorum administraret, ferre non pote-
rat in ea regenda familia maiorem à loci præsidibus Ignatij rationem haberi,
quàm sui. Sed miser, Ignatio silente ac pro eodem orante, breui
perfidiæ pœnas dedit. atrocibus enim anteactæ vitæ scele-
ribus iusto Dei iudicio patefactis, quæ ad eam vs-
que diem astute suppresserat; sacerdotio
spoliatus, & perpetuo car-
ceri addictus
est.

Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII.

INTEREA Elisabetha Rosella Barcinonensis, quæ Ignatij prima litterarum studia fouerat, Societatis IESV coalitæ, & confirmatæ fama commota, Romam ex Hispania contulit sese, partim vt Ignatium longo interuallo reuiseret; partim etiam vt vna cum quibusdam alijs pijs fœminis ad normã illius atque præscriptum ageret vitam. Atque Ignatius quidem, sospitem aduentum mulieri de se optime meritæ gratulatus est, & omnia officia detulit quæ saluo religionis instituto præstare posset: curam vero fœminarum suscipere sese negauit posse, plurimis grauissimisque occupationibus impeditum. At illa nihilominus instare; sanctissima veteris amicitiæ iura testari; postulati æquitatem obtendere; denique vbi magis magisque obfirmatum vidit Ignatium, ad aulicas confugit artes: atque vt erat nobili nata loco, per viros principes facile tenuit vt Pontifex maximus E
Ignatio munus idipsum quod recusabat, iniungeret. Sed ea res magnũ in Societatis cõmodum vertit, præter spem: ac nostros, non solum in præsens, verumetiam in posterum à tam periculosa prouincia liberauit. Etenim Ignatius, Pontificis iussu ea procuratione suscepta, paucis diebus tantam difficultatem ac laborem sensit, dum querimonias mulierum audire, superstitiones euellere, inanibus & curiosis quæstionibus respondere identidem cogitur; vt pæne plus ei negotij paucæ fœminæ, quàm Societas vniuersa facesseret. Itaque licet Elisabethæ, pro eius in se promeritis gratificari admodum cuperet, tamen reputans apud se, quantum ex huiusmodi tricis detrimenti respublica pateretur, simul etiam cogitans fore vt harum exemplo aliæ deinceps religiosæ mulieres virgines ve idem à Societate in posterum expeterent; nequaquam ignarus quàm periculosa, & suspicionibus plena sit ea consuetudo; priuati officij rationem post habere communi vtilitati, ac totum hoc genus administrationis à Societate prohibere omni ratione constituit. Igitur adhibita (quod in omnibus grauioribus caussis faciebat) præparatione diligenti, imploratoque per iteratas preces & hostias cælesti præsidio, ad Pontificem accessit, verbisque supplicibus demonstrauit, ex onere sibi nuper imposito, quàm exiguo cum fructu quantum laboris ac molestiæ pertulisset. ea ipsa re monitum quàm aliena sit à Societatis instituto eiusmodi præfectura, petere se & orare, vt non ab illis modo, sed ab omnibus in perpetuum fœminarum colle- F
gijs gubernandis immunem Societatem esse iubeat; non defuturos aliorum ordinum idoneos homines, qui id munus libenter & cum fide obeant: sibi quidem & suis, prouinciam videri minime accommodatam. neque vero æquum esse, qui sese ad omnium gentium auxilium, sine vlla regionũ aut locorum exceptione, CHRISTI Vicario mancipauerint, eorum operam & industriam, non sine graui communis rei damno, paucis regendis mulierculis implicari. Quibus rationibus ita permotus est Pontifex, vt supplicanti omnia large ac prolixe concesserit. Itaque Societati ab eiusmodi munere vacatio in perpetuum data, eiusque vacationis auctoritas testata est trinis deinde litteris Apostolicis, quæ tempore procedente magno vsui fuere nostris hominibus ad eius generis pericula & molestias abigendas.

A

Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum obstruit. Cap. XVIII.

TQVE ijs difficultatibus persuncta Societas, prosperum Dei beneficio cursum tenere videbatur, cum noua rursus in eam coorta tempestas est, eo quidem grauior & periculosior, quo in speciem lenior blandiorque. In ijs, qui per Germaniam varijs locis Domini vineam excolebant, Claudius Iaius è primis Patribus vnus, virtutem & sanctitatem suam cum genti vniuersæ, tum Romanorum Regi Fernando ita probauerat, vt eo Rex nullum prorsus ad curandas animas, atque ad pastorale munus aptiorem existimaret. Is pro sua sapientia cum præclare intelligeret, regni caussam cum caussa religionis ita esse coniunctam, vt quantum de catholica religione detraheretur, tantum de obsequio multi-
B tudinis, & de imperij maiestate decederet; contra sæuientem eo maxime tempore Lutherianam pestem, velut vnicum remedium, quàm optimos animarum pastores & Episcopos omni diligentia conquirebat. Igitur vita functo per eos dies Tergestinorum Episcopo, quæ ciuitas est Istriæ (cui tum prouinciæ, quam dixi lues, propter vicinitatem Germaniæ imminebat) circumspectis diligenter omnibus & personis & rebus, denique ecclesiam illam Claudio Iaio perspectæ sibi virtutis & doctrinæ viro tradere ac demandare constituit. Sane, vt vulgo expetuntur huiusmodi sacerdotia, minime timendum videbatur esse, ne delatum vltro præsertim honorem Claudius repudiaret: siquidem Tergestina cathedra cum in primis eius regionis ampla & honorifica est, tum vero (quod potissimum hodie quæri solet) vectigalibus haud sane contemnendis instructa. Verumtamen Rex, ne quid inscio Claudio cum Pontifice maximo ea de re transigeret; primum omnium litteras ad ipsum Claudium dat, Tridenti per id tempus rei Christianę caussa commorantem, ac nihil cogitantem minus. quarum erat sententia, Tergestinum gregem orbum spirituali custode, circumquaque frementibus lupis, in maximo versari discrimine; dignam esse vigiliam caritate Iaij, studioque hominum seruandorum; petere se, vt si à Pontifice maximo id ei muneris onerisve imponatur, ne recuset subire; & populo vtilem, & sibi gratam operam vehementer fore. Perculsus inopinata re Iaius, primo cohorruit: non quo detestandum quid
C sibi oblatum putaret, sed quòd Episcopus, qua curam gerit animarum, diuinam pæne virtutem, & omnibus numeris absolutam postulet sapientiam: qua gradus honoris est (& quidem ad continendam in officio multitudinem ferme cum splendore opibusque coniunctus) à spiritu humilitatis ac paupertatis, quem profitetur Societas IESV, vehementer abhorreat. deinde, vt sese ex pauore collegit, fusus in preces lacrymasque, etiam atq. etiam obtestatus est Deum, vt ab se tantum discrimen auerteret; neu se primum quasi ianitore speciosos titulos honoresve in Societatem ad id tempus intactam inuehi sineret. tum rescripsit ad Regem, multis rationibus ei suadens, vt tam honorifico iudicio decoraret alium digniorem; longe imparem suam imbecillitatem esse oneri: ac demum ita conclusit epistolam, vt omissis ambagibus, quod petebatur, præcise negaret. Quæ res iam satis incensum studium Regis, multo vehementius inflammauit, quòd ita statueret, tantàm in summa virtute & eruditione modestiam, nequaquam priuatæ vitæ quasi tenebris delitescere, sed in editissimo fastigio, vt luceret omnibus, collocari oportere. Ergo cum ex litteris Claudij diffideret, vllis aut precibus aut promissis flecti eius animum posse; per Pontificem ipsum, inconsulto vltra Claudio, rem conficere statuit. Ad eum igitur quàm accuratissime scripsit, quanto in periculo Tergestina ciuitas versaretur Episcopo destituta: se quidem pro sua parte diligenter circumspexisse, quem nominaret aptum ei muneri; nec vllum in-

uenisse aptiorem Claudio Iaio, Societatis IESV presbytero, cuius innocentiam doctri- D
námque exquisitam plurimis rebus esset expertus; sed frustra per litteras tentasse eius ani-
mum, in studio Christianæ humilitatis ita defixum, & ab honorum insignibus admitten-
dis vsque adeo alienum, vt nisi pro potestate cogatur, nulla sit spes laborantis illius ecclesiæ
tam opportuno præsidio subleuandæ. proinde suppliciter se etiam atque etiam orare &
obsecrare, vt Claudium pro imperio iubeat, delata sibi gubernacula munúsque sine tergi-
uersatione recipere, quoniam vt quisque de se ipse minime alta sentiat, ac proinde studio-
se lateat, ita ecclesiasticis functionibus & ipso episcopatu dignissimus sit. Hæc igitur, &
alia id genus multa, ad Pontificem. & simul Didaco Lasso mandat oratori suo, vt idipsum
& cum Pontifice, & cum quibus opus fuerit, quàm diligentissime curet, prorsúsque confi-
ciat. Eius rei fama cum per aulicos quosdam ad Ignatium peruenisset; primo haud ita sa-
ne commotus est. nam & Claudij constantiæ, & Pontificis æquitati ac sapientiæ confide-
bat; & eiusmodi petitiones iam ante Societas, Deo adiutore, non semel eluserat. Verum-
tamen vt quid esset rei clarius cerneret; continuo Bernardinum Maffeium (qui tum erat
Pontifici ab epistolis, ac postea in Cardinalium numerum cooptatus est) vltro conuenit, ac
tota de re familiariter pro amicitia sciscitatur. Ille haud sane grauate ipsam epistolam Re-
gis ostendit, ad Pontificem summis cum Claudij laudibus & vehementi contentione per-
scriptam. qua lecta confestim Ignatius eadem de caussa ad Regis oratorem Didacũ Lassum E
adit; qui litteras item ad se proprie datas demonstrat, & quidem magna ex parte ipsius Re-
gis chirographo, etiam atque etiam postulantis mandantísque, det operam, vt Episcopatus
ab se in Claudium collati primo quoque tempore auctor fiat Pontifex maximus, eiusque
auctoritatis diploma rite confectum ad se transmittat. His cognitis Ignatius, vbi tam ini-
quo loco rem vidit esse, pertimuit; sed ita, vti nequaquam animo caderet, ac licet se talibus
aduersarijs longe imparem sciret esse, tamen fiducia numinis omni ope sibi contra niten-
dum existimauit. atque in præsentia Didaco suadere conatur, vt ab actione rationi Socie-
tatis tam aliena desistat ipse, & simul ab ea mente Regem aliquo pacto deducat. quibus ver-
bis cum nihil proficeret, quin potius ab homine rideretur, domum regressus quàm inten-
tissimas preces & sacrificia de more suis indixit: deinde nactus opportunitatem, facilemque
aditum, Pontifici demonstrauit quanto res ea damno esset futura & Societati nostræ pri-
uatim, & Ecclesiæ vniuersæ communiter. non quo dignitatis gradus ac tituli ipsi per se
mali atque improbandi sint, quippe ad Ecclesiam regendam & ordinum discrimina reti-
nenda inducti diuinitus: sed quòd & perfectos viros requirãt, quales pauci admodum om-
nibus sæculis exstiterint, & insuper ab huius minimæ Societatis instituto valde alieni esse
videantur. Etenim quibus artibus, quo ve spiritu excitata & conflata sit, eodem profecto
alendam & conseruandam esse: non amplitudinis & splendoris nimirum, sed humilitatis F
& parcimoniæ. Quòd si aditus in Societatem honoribus pateat; multum vtique de vera
caritate imminutum iri, quæ nihil omnino habet in vita propositum, nisi vnius gloriam
Dei. nam (vt sunt hominum ingenia) & complures fortasse ad hanc religionem accessu-
ros opum cupiditate magis, quàm diuini obsequij studio: & qui nuper adscripti sint, ma-
gnitudine laboris, & disciplinæ asperitate defatigatos, vt primum præsentis præmij com-
modum affulserit, mutato repente cursu, nouæ spei velificaturos. atque vt maxime in offi-
cio cuncti persistant; tamen nisi præsenti iacturæ eatur obuiam, sine dubio Societati exitia-
lem (quod Deus auerteret) exitum imminere. Id adeo vel inde facile perspici posse, quòd
paucis illis annis, quattuor viris ex ea familia præcipuis totidẽ Episcopatus delati sint, quos
nisi fortiter ab sese Patrum virtus & constantia reiecisset, videlicet alio deinceps atque alio
dilabente, breui miseram Societatem ipsis luminibus carituram fuisse. Atque hæc, quod
priuatim ad conseruationem ipsius religionis attineat. Iam, si communem spectemus vti-
litatem, nemini dubium esse quantum ex ea re detrimenti res publica perceptura sit. nihil
enim omnibus ætatibus æque deplorandum fuisse, atque in tanta messis copia tantam ope-
rarium inopiam: atque ex ea ipsa paucitate, qui vni cuipiam agro addicti affixique sint, lon-
ge minus vtique proficere, quàm qui Apostolico ritu soluti ac liberi omnes ecclesias per-

uagentur,

A uagentur, ad eamque potisimum reipublicæ Christianæ partem sublevandam accurrant, quam maxime laborare cognouerint. Præterea, ad faciendam populis fidem, & animos permouendos, nihil esse efficacius vitæ ac morum exemplo. itaque adhuc Societatem (absit verbo inuidia) Ecclesiæ non mediocriter profuisse propterea quòd minime ab eius dictis facta dissenserint. nunc autem, si ad id fastigium extollantur Patres, quomodo fieri posse, vt apud multitudinem insciam arcanorum, ambitionis ac leuitatis crimen effugiant? qua porro fronte, quo vultu, repente aucti ac decorati ipsi honorum insignibus, de imitatione CHRISTI, de fugienda gloria, de voluntario sui contemptu ac submissione verba facturi sint? Hisce, alijsque de caussis Pontificem maximum etiam atque etiam obtestari atque obsecrare, vt quam Societatem primus auctoritate & benignitate sua confirmauerit, ornauerit, auxerit, eamdem ab omni suspicione incommoda velit esse liberam, suaque in eam beneficia tam periculoso præsertim tempore tueatur. Audijt Ignatium Pontifex perbenigne, vt solebat; sic tamen, vt integritatem hominis admiraretur potius, quàm consilium approbaret. Itaque collaudata initio ipsius fide ac probitate, sensim flexit orationem, & contra sententiam Ignatij cum alia multa disseruit, tum vero ex veteri oraculo: Cor, inquit, regis in manu Domini: quasi diceret, in Claudio eligendo tantam Fernandi Regis contentionem plane diuinitus extitisse; ac proinde clariorem esse numinis voluntatem,
B quàm vt obsisti vltra oporteret. Quæ cum Ignatius grauiter ac dolenter accipere videretur; Pontifex, qua erat lenitate, ne Dei famulum tristem ac mœrentem a se dimitteret, ad extremum iubet illum super ea re amplius consultare, precesque ad Dominum fundere; se quoque idem esse facturum. Interea Didacus orator negotium vrgebat acerrime. iamque instabat dies, quo die in Senatu de Tergestina ecclesia referendum erat. qua re Ignatius cognita, confestim Cardinalium pæne omnium domos, quarum erant multæ longis interuallis inter se disiunctæ, ingenti diurno & nocturno labore circumijt, singulis eadem illa fere proponens, quæ paulo ante Pontifici maximo. Sed videlicet eorum mentes iam ante occupauerat orator. Itaque mire obfirmatos offendit in Claudij electione approbanda; partim quòd tanti Regis voluntati fauerent; partim etiam quòd vigiles & custodes Claudij maxime similes, tam formidoloso tempore, in Ecclesiæ propugnaculis atque speculis ipsimet collocandos putarent. Hac quoque spe deiectus Ignatius, vnum reliquum videbat esse remedium, si Fernandum ipsum Regem à suscepto consilio per litteras moueret, quem pro ipsius pietate virtuteque ita in se suosque animatum nouerat, vt minime dubitaret, quin cognita re salutem Societatis, Tergestinorum rationibus ante laturus esset. Sed ne illa quidem ratio habebat exitum: quippe insequenti luce de Tergestina cathedra Senatus erat futurus. Ignatius igitur exclusus angustijs temporis, numquam intermissis ad
C Deum precibus, quasi ad extremum in rebus humanis perfugium sese contulit ad Margaritam Austriacam Cæsaris filiam, de qua supra dictum est, fœminam per id maxime tempus gratia & opibus florentissimam. Hanc pro spirituali necessitudine (erat enim illi à confessionibus) edoctam quanto in periculo Societas esset, infimis precibus obsecrat, vti Societatis caussam in se recipiat; & imminentem relationem auctoritate sua interposita tamdiu differat, quoad Regem ipse per epistolam alloquatur, & ab eo responsum accipiat. Fecit illa quod rogabatur, & illico datis ad Pontificem codicillis; optatam dilationem impetrauit. ea demum res aliquid laxamenti dedit Ignatio, etenim spatium nactus, ad Regem scripsit litteras, deprecationis & querimoniarum plenas; illum etiam atque etiam per CHRISTVM obsecrans, ne Societatem nuper ad gloriam Dei tanto labore conflatam, sine caussa perditum iret; non ita de ipsius maiestate, regnisque & se & socios esse meritos, vt ab eo nulla eorum existimationis, famæ, salutis denique ratio habenda esset. non defore idoneos viros, qui rem Tergestinam capessant, fineret modo sui ordinis homines qua cœpissent paupertatis & humilitatis via, ad CHRISTI gloriam, & salutem animorum sine offensione pergere. id si (vt sperabat) permitteret; sese & socios immortali beneficio Regi obstrictos fore, precesque pro ipsius maiestate saluteque numquam intermissuros. Hisce alijsque id genus incensis officij religione rationibus precibusque minime restitit Rex: &

quamquam

quamquam inuitus, tamen suis rationibus amicorum vtilitati posthabitis, quod vix fieri D
videbatur posse, per epistolam iussit oratorem suum ab instituta, vel potius pæne confecta actione desistere. Quæ res vulgata, & Pontificē maximum facile in Ignatij sententiam adduxit; & Ignatium ipsum ac socios affecit ingenti lætitia. Itaque & in posterum supplicationes decretæ, & in præsentia solemnis hymnus in gratiarum actionē publice persolutus est. Ac pari deinde constantia sese Ignatius idem opposuit, cum nostris hominibus pinguia sacerdotia, quibusdam vero Cardinalatus etiam deferretur, ac nominatim Francisco Borgiæ Hispano dynastæ, qui amplissimis in eo regno perfunctus honoribus, diuino instinctu post vxoris obitum rebus mortalibus valere iussis, & sponte deposito Gandiensi Ducatu, magna hominum admiratione Societati se addixerat. Quamquam in Aethiopica legatione, quæ postmodum Lusitaniæ Regis rogatu à summo Pontifice nostris iniuncta est; cum ad eam functionem Ecclesiasticæ dignitatis insignia, & honorum tituli necessario quærerentur, imperanti pro potestate Vicario Dei, resisti non potuit. præsertim cum periti rerum æstimatores argute conijcerent, nouam hanc manum, non ad opes & copias, verum ad labores & aperta vitæ pericula destinari.

Confirmatur à Julio III. Societas. Cap. XIX. E

POST hæc, Paulus III, Pontifex maximus, senio curisque confectus, è vita migrauit, comitiaque nouo creando Pontifici, in magna studiorum ac voluntatum varietate in aliquot menses extracta sunt. Quo ipso tempore cum Vrbs, vt in diuturno interregno, annonæ difficultate vehementissime laboraret, nostrisque numero in dies auctis, extrema fames adesse videretur; Ignatius cum aliorum, tum præcipue sacri Collegij Cardinalium eximiam in se suosque benignitatem expertus est. quippe in summis occupationibus Patres augustos pia nostrorū hominum recordatio subijt: communiq. cōsilio ad eorum inopiam subleuandam non leuis pecuniæ summa ex ipso Conclaui transmissa est: enixe in primis fauente atque adiuuante Rodulpho Pio Carpensi, quem Ignatius iam ante sibi socijsque patronum ac protectorem, vt appellant, è summi Pontificis auctoritate delegerat. Ac rebus diu multumque agitatis, Pontifex denique declaratur Iulius eo nomine tertius, qui quòd in Synodo Tridentina Legatus Fabrum, Lainem, & Salmeronem Theologos Apostolicos familiariter nouerat, multaque tum ex ijs, cum ex alijs de Societatis instituto didicerat; Ignatio supplicanti multa in Societatis incrementum ac rem, admodum liberaliter tribuit; nec enim solum prioris Pontificis de ordine nostro iudicia & acta, firma rataque voluit esse; verumetiam eumdem ordinem nouis insuper ipse testimonijs atque decretis ornauit. Cuius rei publica diplomata exstant verbis amplissimis. F

Magistratu

Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap. XX.

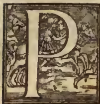

HISCE rebus ita peractis, cum satis in præsentia communi rei consultum esse videretur, Ignatius qua erat humilitate, vigiliam suã alteri tradere, seq. Generalatu omnino abdicare constituit. Igitur Patribus quotquot communis rei commodo potuit, Romam euocatis; cum in consilium conuenissent; ne, vt olim, sibi forte corã dicenti reclamaretur, per epistolam disertis verbis exposuit, se, qui vitia nosset sua, & initio inuitum, atque adeo coactum, Societatis gubernacula recepisse; & nunc grauiore etiam valetudine ætateque, multo minus idoneum esse tanto muneri. proinde per CHRISTI Domini sanguinem petere atq. obtestari sese, vt sine vllo sui respectu, communi vtilitati prospiciant, & quàmprimum sibi sufficiant virum & animo & corpore fir-
„ miorem. Id quo liberius faciatis, inquit, Ego in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti,
„ vnius Dei ac creatoris mei, depono Generalatum simpliciter & absolute, meq. abdico hoc
B„ munere, priuoque; & omnibus animæ meæ viribus obsecro tum professos omnes, tum si
„ quos professi adhibere ad hanc deliberationem volent, vt huic meo tam iusto desiderio fa-
„ ueant, piamque oblationem libenter admittant. Hac epistola recitata, magnus animorum motus est factus, cum partim viri modestiam ac submissionem satis admirati non possent, partim etiam pro se quisq. metueret, ne quis alius fortassis Ignatij voluntati assentiretur. Verum vt ad suffragia ventum est, idem plane consensus omnium in eo retinendo extitit, qui olim fuerat in eligendo: & enixe petenti, præcise negatum. Deniq. per internuntium iussus Ignatius alia omnia cogitare: etenim se quidlibet potius, quàm alium gubernatorem ipso viuente passuros. Atq. hæc communiter. dimisso deinde cœtu, priuatim singuli cum eodem expostulare, quòd ab inceptis desistere, quòd vixdum constitutam Societatem, omniq. custodia egentem, quasi durus pater teneram adhuc filiam deserere conaretur. Pergeret porro, & publicam rem ordinaret, legesq. perscriberet: Deum, cuius manus alligata non sit, in posterum quoque, sicut antea, pijs ipsius conatibus adfuturum. Itaq. Ignatius, quamquam inuitus, & religiosæ quietis, vitæq. priuatę auidissimus, tamen ne minus dicto audiens videretur esse, Patrum auctoritati ac precibus denique cessit, seque ad institutum opus legum scribendarum quàm diligentissime retulit. Ac primum, vnius Dei gloria, saluteq. animorum sibi proposita, Societatẽ vniuersam, quo facilius administratio tota con-
C staret, certas diuisit in classes: prouiditq. quantum ingenio & cogitatione assequi valuit, cũ vt cæteris vitijs, tum vero vt ambitioni & auaritiæ, quæ duæ perniciosissimæ sunt mortalium pestes, omnino obstrueretur aditus: veræque humilitati & paupertati, quàm maximus & maxime diuturnus honos ab omnibus haberetur. Ad hæc, rationem Præpositi Generalis creandi, necnon priuatam ac publicam disciplinam, quæq. alia cœtibus hominum regendis vsui solent esse, præscripsit. Nec modo maiora, sed minora quoque ministeria curationesve, certis legibus ac præceptis quàm accuratissime persecutus est. Has deinde leges, quamquam longo tempore, summaque cura elaboratas & conditas, non tamen continuo pertulit, sed per idoneos homines tota Societate promulgandas curauit, vt vsu ipso, & magistra rerum experientia probaretur, satis ne ad Societatis propositum, atq. ad Apostolicam instituti formulam conuenirent. neque ante ratas fixasq. voluit esse, quàm in proximo conuentu Patrum tota re agitata & plane perspecta, legitime sancirentur.

ijsdemque Patribus deinceps addendi, moderandi, immutandi,
ac demendi prout expedire videretur in Domino,
plenum ius ac liberam potestatem
reliquit.

 D

Societati in Hispania valde laboranti succurrit. Cap. XXI.

PEr idem tempus Societas, videlicet ne lætiore successu intu-
mesceret, vel ad otium ignauiamq. delaberetur, varijs in Euro
pæ regionibus diuino permissu vehementer exercebatur, idq.
partim ab inuidis & obtrectatoribus, partim etiam ab ijs, qui
temporibus ita periculosis tam insolitam concionum frequen
tiam, tam assiduam Sacramentorum administrationem, & reli
qua instituti nostri munera, genusque doctrinæ suspectum ha
berent. Quo in numero in alijs prouincijs alij, sed in Hispania
vel acerrimus nostrorum insectator exstitit Ioannes Siliceus
Archiepiscopus Toletanus. Is cum à cæteris Societatis nostræ
ministerijs valde abhorreret; tum Exercitiorum spiritualium, quibus nostri eo tempore
vel maxime in erudiendis hominibus vtebantur, nomen ipsum pati non poterat. Complu E
ti vero, in sua diœcesi, piorum ciuium liberalitate Collegium Societatis IESV repente ex-
citatum, quo academia illa pæne tota confluerct, ita ægre ferebat, vt de nostris è sua ditione
pellendis, toto animo dies noctesq. cogitaret. Sed cum in ipsos palam impetum facere ve-
reretur, partim spectata vitæ innocentia, partim etiam virorum principum gratia, & sum-
mi (quod caput est) Pontificis auctoritate subnixos; iracundiæ suæ fulmina in populares
suos, familiares nostros, aperte contorquet. Ac primum, quòd è suo clero complures no-
stra disciplina ac meditationibus imbutos esse cognouerat; edicto minaci, iuris in Ecclesia
Toletana dicundi potestate priuat sacerdotes eos, qui è nostra formula spiritualibus exerci
tationibus operam dedissent, deinde, præsenti anathematis pœna proposita, vetat in aca-
demia Complutensi omnino quemquam à nostris hominibus Ecclesiæ sacramenta susci-
pere. Quæ res, vtpote insigni infamia, varios illico rumores hominum Hispania pæne
tota commouit: cum alij nostrorum acta, mores, instituta defenderent; alij contra, non
sine graui aliqua certaque ratione tantum Antistitem ita de Societate statuisse disputarent.
Nostri, quamuis Dei clementia, & conscientiæ testimonio freti, re tamen tam atroci, tam-
que inopinata perculsi, angebantur animo; neque tam ignominia sua, quàm Ecclesiæ dam-
no permouebantur, quod ex tanta hominum alienatione, tantisque calumnijs imminere
necessario videbatur. Itaque cum obsecrationibus & sacrificijs, & voluntaria corporum F
castigatione cæleste numen de more propitiassent; per communes amicos Archiepiscopū
docent, nihil ab se vel contra Ecclesiæ rem, vel contra ipsius Archiepiscopi dignitatem esse
commissum, cur in rebus diuinis occupati, & nihil nisi Dei gloriam, & proximorum salu-
tem ex Apostolica auctoritate quærentes, tantis iniurijs affici, præsertim indicta caussa, de-
buerint. Si quid secus ab inimicis ad eum delatum sit, se ad purganda crimina, atque ad om-
nem satisfactionem in Domino paratos esse: tantum ab eo suppliciter petere, vti conceptā
iram, ad caussam vsq. cognitam, pro sua sapientia ac pietate sustineat. Cum ille nihil idcirco
de acerbitate remitteret, satisq. appareret, nostri nominis odium altius in eius animo insc-
disse, quàm vt euelli, aut mitigari vlla ratione posset; Ignatij voluntatem atque consilium
per litteras quàm primum exquirunt. Ille, circumspectis rebus omnibus, Deumq. per se
suosq. enixe precatus, vt ea res ad ipsius gloriam, salutemq. animarum, bene ac feliciter eue
niret; sine vlla dubitatione, si Archiepiscopus in incœpto persistat, iubet nostros ad consi-
lium Regiū prouocare; litteras Apostolicas proferre; Societatis caussam cū CHRISTI caus-
sa coniunctam æque moderate ac fortiter agere, ipse interea ad Pontificē adit supplex; Ar-
chiepiscopi factū exponit, summi tribunalis opem & auctoritatem implorat, sine vlla ta-
men grauiore querimonia vel exaggeratione verborum. Ac nostri quoque in Hispania

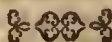
A ex Ignatij præcepto rem ad consilium deferunt: Pontificia diplomata, & iura Societatis legitima ostendunt; obseptum sibi aditum ad proximos adiuuandos expostulant. Quæ cum nulla ipsorum culpa ab Archiepiscopo acta, esse constaret; cum deniq. exitum habuit res, vt & Regij consilij decreto, & acri Pontificis obiurgatione, Archiepiscopus edicta sua reuocare, nostrosque omni molestia atque ignominia liberare coactus sit. Quæ res lætitiam bonis omnibus attulit eo maiorem, quo magis de nostra existimatione ac fama soliciti fuerant. Atque haud ita multo post; Archiepiscopo vita functo, nostri à Toletana ciuitate benigne inuitati, & in ijs ipsis ædibus publice collocati sunt, quas idem Archiepiscopus paulo ante clericis quibusdam ædificauerat. vt ab ijs qui diuinam prouidentiam ex rerum humanarum euentis obseruant, non sine caussa animaduersum fuerit, omnes tanti Præsulis in Societatem impetus & conatus eo deniq. recidisse, vt cum maxime nostros, opinionis errore deceptus, ex vniuersa Hispania pulsos cuperet, tunc ipsum in sua Toletana metropoli domum illis exstrueret, ornaretq. Eiusmodi fuit igitur Hispaniensis illius procellæ transitus. Ac pari felicitate in alijs quoq. prouincijs coortæ in nos tempestates, Ignatij lenitate prudentiaque sedatæ sunt: ac Dei beneficio vbique fere Societas maiora in dies incrementa capiebat.

B

De Julij III. obitu, & de Marcelli II. in Ignatium nostrosque beneuolentia. Cap. XXII.

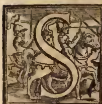

INTER hæc Iulius anno Pōtificatus quinto demoritur: cui Marcellus Ceruinus Politianus ingēti bonorum omniū gaudio suffectus est. quidquid enim erat spei de publicis rebus, id pæne totū eius Pontificatus annis vulgo desponderant. Ad hunc Ignatius pro veteri familiaritate cum adorādi & gratulandi caussa venisset; arcte amplexatus hominē Pontifex, & suauissime exosculatus, multa cum eo inambulans de fidei Christianæ propagatione, deque restituenda Ecclesiastica disciplina serio contulit: atq. ob idipsum nonnullos ab eo pētijt viros, quos haberet apud se consilij caussa. Cæterum in primis dilexit Iacobum Lainem, & Martinum Olauium, quorum videlicet vtriusq. virtutem ac sapientiam optime nouerat. nam de Francisco Xauerio, cuius fama, rebusque gestis valde permouebatur, iam ante exorauerat, vt illum omnino Romam ex India reuocaret: C quòd tanti viri videndi, vndique in eius amplexum miro quodam desiderio teneretur. quinetiam nostros quotquot ea tempestate Romæ versabantur, ad se in palatium adduci iusserat: quòd hasce copiolas recensere, & singulos coram quasi bonus Imperator milites vellet inspicere. deniq. multis de nostra Societate verbis vltro citroque habitis: Tu bellatores (inquit Pontifex) confice; nos vtemur. Cum ab eo congressu, alijsque deinde colloquijs lætus admodum discessisset Ignatius, & optima spe Societatem impleffet, breui ea lætitia cunctis euanuit. siquidem Marcellus altero & vicesimo die quàm Pontifex declaratus fuerat, febri extinctus; ingenti omnium luctu Christianam rempublicam orbam ac debilitatam reliquit.

D.

Ignatij obitus. Cap. XXIII.

SVCCESSIT Marcello Paulus eo nomine quartus, qui cum propter nonnullas interpositas offensiones acerrimus nostri ordinis inimicus fore putaretur, hominum opinionem longe fefellit. Nam & in Ignatiũ ipsum, cunctis admirantibus, perhonorificum sese præbuit; & Societatem multis rebus decorauit, auxitque: & nostrorum hominũ opera maximis in rebus Ecclesiæ plurimũ vsus est: & de fundando collegio seu academia, quã in Vrbe Ignatius magno reipublicæ Christianæ bono instituerat, serio cogitauit. Hunc Pontificem inter & Philippũ Catholicum Regem exorto graui & periculoso bello, quod breui deinde compositum est; cuncta misceri; compleri armatis Vrbs; tympanorum, ac tormentorum horrifico strepitu omnia personare; pacis artibus parum admodum loci esse. Quocirca Ignatius pertæsus temporũ, & Societatis rebus vtcumq. compositis, contemplandi studio secessit in villam, quam non longe ab æde sanctæ Balbinæ, ad Thermas Antonianas, in vsum præcipue Romani Collegij, amicorũ benignitate nuper exstruxerat. Ibi, vel tectorio noui operis male acceptus, vel vrgente iam senio, lethalem in febrẽ incidit; sic, vt cũ eius intima vrerentur præcordia, nullus in facie pallor, nulla in toto corpore signa mortis existerent. tantum insolita quædam lassitudo in membris ac motu apparebat. Itaq. domum relatus, in lectulo collocatur. accersiti confestim medici bono animo iubent nostros esse. At ille cum sibi vltimum diem instare sentiret, mirantibus cæteris, misit qui à summo Pontifice sibi decedenti salutarem expiationem & indulgẽtiam ritu catholico precaretur, deinde cum ad multam noctẽ de more vigilasset, quinetiã nõnulla cum domesticis in rem Collegij transegisset, sopori se dedit: itemq. qui aderant, cubitũ discessere, nihil admodum periculi suspicantes. at ecce mane postridie duo è fratribus, eius vitæ quotidianæ administri cubiculum visendi Patris caussa introeunt, ad lectulum sensim accedunt, ac præter omnium opinionem vitali spiritu pæne defectum offendunt. Accurritur illico ad socios, alij ad medicum aduolant: alij interea ad refocillandas vires (vt assolet) iusculum porrigunt: quibus ille cum nihil iam opus esse dixisset, IESVM intermortuis vocibus identidem appellans, placidissime efflauit animam hora post solis ortum prima, feria sexta, pridie kalendas Augusti, anno post CHRISTVM natum MDLVI. Qui vero ad Pontificem pridie sub vesperam fuerat destinatus, quòd nihil tale metueret re in proximã lucem dilata, cũ quod volebat, statim impetrasset libente Pontifice, & verbis amicissimis Ignatium prosequente, grauiter deinde semet incusans, tempori non occurrit. Defuncti corpus tum inspiciendi, tum exenterandi caussa dissectum, summam viri abstinentiam & sobrietatem liquido comprobauit. siquidẽ & stomachus venterq. prorsus inanis, & præ siccitate diuturna mire contractus apparuit: & iecur ea ipsa de caussa ita obduratum aridumque, vt pæne lapidesceret. Sane Realdus Columbus, egregius ea tempestate sector, qui aperiendo interfuit, in hepatis vena, quæ Porta dicitur, lapides tres sese inuenisse testatur in suo de Anatomia libro. vt pro miraculo non leui habitum sit, vitalibus adeo affectis, ac propemodum exustis, hominem tamdiu viuere potuisse, præsertim hilari semper eodemq. vultu exsequentem Præpositi Generalis officia & munera. Mortuus est autem anno ætatis quinto & sexagesimo, suę conuersionis ferme trigesimo quinto, confirmatæ vero Societatis sextodecimo. quam ille tam exiguo temporis interuallo tam longe lateq. propagatam reliquit; vt iam tum ab ipso constitutæ numerarentur prouinciæ duodecim, & in ijs varia nostrorũ domicilia fere centum. Vulgata eius morte, ingens confestim hominum concursus visendi caussa domum est factus, atq. hi manus, hi pedes certatim exosculari: alia rosaria quæ vocantur, applicare E F

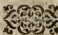
corpori,

A corpori, multi etiam pilei, vestiumve, quibus vti consueuerat, frustulum aliquod enixe rogare: quibus tamen modestiæ gratia nihil à nostris est datum. Corpus in eodem cubiculo vbi exspirauerat, biduo ferme seruatum, sabbato sub vesperam inclusum arcæ, post exsequias mira populi frequentia celebratas, in templo nostro ad dextrum latus aræ maximæ humatum est. ac statim præsentem opem ex Ignatij patrocinio nostri sensere.

Non enim, vt multi putarant, orba tali parente Societas mœrori se dedit, aut concidit: quinimo stetère animis Patres; perque omnes ordines insolita quædam suauitas spiritus, & mentium vigor ad subeundos CHRISTI caussa labores, & cæpta strenue promouendà peruasit.

LIBRI SECVNDI FINIS.

IGNATII VITÆ LIBER TERTIVS. A

ACTENVS Ignatij toto vitæ cursu proposito, nunc præcipua quædam de ipsius factis, dictis ac moribus, & quidem quo magis in promptu sint, per species exsequemur. Ac primum de studio precandi meditandique, qua laude in primis Ignatius floruit.

De orandi assiduitate, & studio pietatis. Cap. I.

E

NITIO conuersionis, vt ante diximus, precandi contemplandiq. caussa magnam sibi vim intulit, partim in rerum caducarum, quibus assueuerat, vitanda recordatione; partim etiam in scrupulorum molestijs abigendis. Procedente deinde tempore, cum magis in dies à contagione corporis, Deo adiutore, se abstraxisset, tantam eius generis facultatem adeptus est, non modo vt è cæli, siderumque aspectu, quo maxime capiebatur, sed etiam vt ex intuitu floris, aut herbæ, aut leuissimæ cuiuslibet rei, confestim in Dei cogitationem amoremq. suauissime raperetur. Idque nostris hominibus cupiebat esse familiarissimum, vt in singulis creatis rebus, quoad eius fieri posset, creatoris potentiam, sapientiam, bonitatem agnoscerent. Eosdem monebat, vt contra quotidianas dæmonum insidias, ne circumuenti repente in fraudem inducerentur; vel instructo, quod aiunt, agmine semper incederent, vel certe dissipatis in varias curas & negotia viribus animi tamquam receptui canerent statis horis diei; & in semet ipsi descenderent, suaq. omnia dicta, facta, cogitata, coram Deo quam diligentissime reputarent, adhibito etiam monitore, si opus esset, vel memoriæ, vel etiam notitiæ caussa: deniq. omnia probe contemplati, contra id vitiũ maxime F pugnã capesserent, quo vitio se præcipue vrgeri & laborare sentirent; nec ante desisterent, quàm Deo duce debellatum esset. Sane ipse, quamquam se habebat semper in potestate, & ex diui Bernardi præcepto, non se rebus tradere, sed commodare consueuerat; tamen, qua erat diligentia, in singulas horas vltro inquirebat in se: idque, propter diuturnam exercitationem, nullo negotio; magisq. ac magis in spiritu proficere nitebatur, diem cum die, vt supra diximus, hebdomadã cum hebdomada cõferens: qui cursus ad candorem animi ac perfectionẽ certissimus est. neq. id solum, sed etiam statis quotidie temporibus, erepto ex summis occupationibus otio, contẽplationi vacabat. quam ad rem aliquoties à domesticis clam obseruatus est hoc maxime modo se comparans. Vt enim superiorem ascenderat ædium partem, vnde liber esset prospectus ad sidera: stabat aliquãtisper oculis in cælũ defixis: tum prouolutus in genua, totius huiusce pulchritudinis conditorẽ suppliciter adorabat; deinde propter imbecillitatem, humili scabello simul atq. consedisset, continuo ex oculis vberes lacrymarũ riuuli profluebant; idq. nullo prorsus vel singultu, vel strepitu. Atq. in hũc fere modum, æque animo & corpore immotus, excipiebat diuini luminis radios; ac patri cælesti mira quadam spiritus dulcedine iungebatur. Neq. vero ad beatos hosce cõgressus, tantummodo sub orationis horã componebat ille sese, verũ in perpetua quadã erat vigilia

A contra omnes rerũ mortaliũ illecebras, & otiosam mẽtis euagationem. nec minus accurat e animum ab omni labe tuebatur, quàm qui pretiosis ornati vestibus, via lutulenta coguntur incedere. intenta erat custodia sensuum, quotidiana cuiuslibet omisionis confesio; iugis recordatio beneficiorum Dei: in aliorum factis dictisque interpretandis nulla temeritas. deniq. summa obseruabat cura quidquid ad CHRISTI gratiam vel tuendam, vel augendam quoquo modo pertinere intelligeret. Mortalium rerum curas, ac præcipue quæ ad affines cognatosve pertinerent, omnino refugit, illud Apostoli dictum reputans apud se: Nemo militans Deo implicat se negotijs sæcularibus. Erat ei proneptis ex fratre, virgo, quæ deinde Ioanni Borgiæ nupsit hodie Philippi Regis apud Cæsarem legato. de hac in matrimonio collocanda cum ad eum subinde referretur; totam ille rem semper ad cognatos reiecit, nec adduci vmquam potuit, vt vel minimam eius negotij partem attingeret. Oranti aliquando per hyemem clauso cubiculo, allatas è Guipuzcoa litteras ianitor festine reddidit; ratus gratissimas fore, quòd nimirum longo & locorum & temporum interuallo afferrentur. at ille fasciculum, vt erat ligatus, illico in ignem abiecit, re ipsa ianitorem admonẽs, qui sese cælesti militiæ addixerit, huic esse mortalia negligenda. Peregrinis hominibus, conditionem, ipso interprete (quòd multum apud principes auctoritate valeret) in aula quærentibus, negabat sibi nisi cum summi Regis aula rem esse: ad eam si aditum optarent,
B daturum se operam, quantum labore ac precibus assequi posset, vt essent in intimis Regis amicis ac familiaribus. quo responso vulgato, minus multi iam in eo genere molestiam illi exhibebant. Nihil maioris momenti aggrediebatur vmquam, nisi attente consulto ac propitiato Deo. nec vllum quamuis leue religionis obibat officium, quin eius animi ardor, ex toto corporis habitu, ac præsertim ex fronte atque oculis emicaret. ex quo facile existimari potest, qualem ille se in horaria precatione psalmisque, & in sacrificio Missæ præstiterit. Sane, cum initio sacerdotij, in medio Lateranensi templo, CHRISTI natalitia celebraret ad aram sacris Apostolorum Petri, Pauli, & Andreæ reliquijs inclytam, tanta est repente spiritus dulcedine delibutus, vt inter diuinam rem peragendam lacrymas tenere nulla vmquam ratione potuerit. Quo tam insolito spectaculo commotus è circumfusa multitudine quidam, ac rem longe secus interpretatus, Francisco deinde Stratæ Ignatij administro in aurem insusurrans: Facinorosum nempe virum, inquit, sacerdotem istum tuum, & omnibus flagitijs coopertum, qui conscientiæ stimulis agitatus, crimina sua toto pæne sacro defleuerit. Visionum præterea exstat libellus, ac luminum, quæ illi ferme sacrificanti obtìgere, quo maxime tempore Societatem ordinabat: quas visiones ipsemet pietatis & memoriæ caussa in ephemeridem retulit. Eum libellum qui attentius legat, clare perspiciat, qua præparatione, quo spiritu ad Sacramentum altaris accedere consueuerit. Septem
C etiam Vrbis templa, & religione & Pontificum indulgentijs celeberrima, certis anni temporibus diligenter & caste visebat pedes, & quidem per hyemem lacernatus, haud sine mantelo: nec vlla corporis lassitudine, aut cæteros exemplo suo destitui, aut se tantorum bonorum communione fraudari patiebatur. Piacularia vero grana quæ dicuntur, & cereas agni cælestis effigies, pictasque Sanctorum icunculas, & alia id genus quæ ab impijs irridentur, ita studiose tuebatur, & caras habebat, vt in eius scrinio post mortem nihil fere aliud appareurit. Pro Ecclesia catholica, ac nominatim pro Christianis Regibus atque principibus, quotidie ardenter orabat: pro summo vero Pontifice numquã sine vberrimis lacrymis. Et quoniã denuo lacrymarum incidit mentio; nõ omittenda videtur hoc loco res memoratu digna. In cæteris ornamentis ac beneficijs, donum etiam lacrymarum Ignatius à CHRISTO Domino acceperat, sic, vt in singulas preces illico fletus erumperet. qua consuetudine eo denique adductus est, vti propter acrimoniam humoris paulatim exesa luminis vi, aciem oculorum pæne amiserit. hac ille iactura, quod ad ipsum priuatim attinebat, non sane mouebatur: quinimmo triumphabat se in obsequio CHRISTI oculos perdere. Sed quoniam id fieri sine magno communis rei detrimento non poterat; suorum præsertim accedente impulsu, precari Dominum instituit, vt sibi liceret interdũ à lacrimys temperare. nec frustra. si quidem ex eo tempore tantum in lacrymas ius & arbitrium obtinuit, vt earum quasi

rum quasi habenas, prout vellet, adduceret idem atque remitteret. Quæ res cuipiam fortasse veritatis fidem excedere videatur; sed nobis vtique in tam recenti memoria mentiendi caussa non est. D

Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap. II.

AC licet precationi vsque adeo deditus esset, tamen eo studio, se vel à publica re administranda, vel à caritatis cæterarumque virtutum officijs minime patiebatur abduci, & quamquam certum vnicuiq. spatium temporis quotidie necessarium esse dicebat ad se colligendum, viresque diuinitus impetrandas; tamen eos non ita laudabat, qui dulcedine solitudinis, & diuinæ familiaritatis illecti, in arenam descendere, & sua primum vitia euellere, deinde etiam proximos adiuuare negligerent. quinimmo, pluribus doctus experimentis, aiebat, qui minus in eo genere sibi temperant, eorum plerosque (nisi periti cuiuspiam ductum sequantur, vel præcipuo Dei fulciantur auxilio) partim dæmonum illusionibus obnoxios esse, partim etiam contumaces, & sibi placentes, & in sua sententia mire obstinatos ac peruicaces euadere: qua peste nulla propemodum esset hominum cœtibus capitalior. itaque suorum ille profectum, non tam ex continuata precatione, vel diuturno secessu, quàm è solidæ virtutis officijs, ac præsertim ex mansuetudine atque animi æquitate spectabat. Cum è familiaribus nescio quis, fratrem præstanti religione collaudans, ad Ignatium cum admiratione dixisset: En hominem iugiter precationi vacantem: immo vero, mutata voce, en, inquit Ignatius, hominem sibimet acriter imperantem. Alium quempiam, quòd stomachosior esset natura, & subinde in amara verba prorumperet, sese fratrum consuetudini alieno tempore subtrahentem, Ignatius blande compellans: Quin te, inquit, statutis horis in fratrum consuetudinem das? cum ille iracundiam naturæ, bilemq. prætenderet; Næ tu vehementer erras, ait Ignatius: etenim hæc & huiusmodi vitia, non fugiendo, sed resistendo vincuntur. Denique licet piæ precationis laude præcelleret ipse; vt dictum est, semper tamen spiritum, quem vocant mortificationis, spiritui speculationis antetulit. nam vt in eloquentiæ studio, cum & ars, & vsus ipse sit necessarius, longè plus tamen à sapientibus viris vsui quàm præceptioni tribuitur; sic in parandis virtutibus cum & commentatio, & actio requirantur; multo plus tamen agendo & pugnando, quàm speculando vel cogitando proficitur. E F

De caritate ipsius in Deum. Cap. III.

CARITATE in Deum fuit, quanta par est eum esse, qui ipsius Dei gratia rebus humanis nuntium sponte remiserit. neque solum eatenus Dominum amabat, vt præ illo reliqua omnia nihili duceret, quæ virtutis huiusce præcipua est pars; verum inerat in amore voluptas mira: prorsus vt quantislibet pressus curis, ac molestijs fatigatus, in vnius Dei recordatione, & quasi amplexu, per summam delectationem acquiesceret. CHRISTVM vero Dominum ac liberatorem videndi sicuti est, tanta flagrabat cupiditate, vt eam ipsam ob rem solui corporis vinculis vehementius in dies optaret. Itaque si quando grauiorem incidisset in morbum, concepta migrandi spe, abstrahebatur illico à sensibus non sine

magno

A magno valetudinis detrimento; quocirca mentem à cęlestibus rebus interim auocare etiam atque etiam iubebatur à medicis. & quoniam acerbissima CHRISTI mors pro salute humani generis obita Ignatio semper obuersabatur; vicissim ille pro CHRISTO per summos cruciatus quotidie cupiebat emori millies. Quoties vero ingesta in illum conuitia & ludibria reputaret apud se, non modo rei atrocitate permouebatur vt multi, sed etiam accendebatur generoso quodam imitandi studio; atque in semetipsum quasi tanti sceleris auctorem acerrime exardescebat: ac nisi eum cohibuisset existimationis ratio propter salutem aliorum; simulata dementia, ad plebem in se concitandam, nudus onustusque cornibus, aut alio fœdo corporis habitu prodire non dubitasset in publicum; & incessentes cœno vel stercore pueros, vocesque improbas, & sputa, & omnes alias insanæ multitudinis contumelias libentissime pertulisset. Sed quoniam eiusmodi nulla sedabat occasio; certe quod erat proximum sedulo faciebat, vt immortalia Domini beneficia in se, memoria coleret sempiterna; & in eiusdem vel indaganda voluntate, vel gloria quærenda, suas omnes curas cogitationesq. consumeret. cuius rei vel hoc satis magno argumento sit. Inter ipsam negotiorum molem perditas meretriculas tanto studio conabatur ab impuritate auocare, vt si qua ex ijs resipisceret, seque intra pudicitiæ septa recipere vellet; grandis iam natu vir, & Præpositus Generalis, antecedere ipsemet, ac perductoris quodammodo munere fungi,
B CHRISTI caussa non erubesceret. In quo cum admoneretur à quibusdam, frustra tempus ac laborem insumi, quippe insanabiles esse eiusmodi fœminas, ac licet in præsentia pænitentiam ostenderent, breui tamen ad ingenium redituras: Ego vero, inquit ille, cuiuslibet istarum, vnius dumtaxat noctis impedisse flagitia & iniurias in Deum, omnis operæ ac vigilantiæ pretium duxerim.

De caritate in proximos. *Cap. IV.*

EX hoc tam incenso in Deum amore, egregia nimirum illa caritas in homines redundabat. quos quoniam pretioso eiusdem sanguine redēptos, ac proinde carissimos illi sciebat esse, quidquid in Deum nō poterat nullius egentem rei, omne id, ipsius gratia in proximos conferebat. Vt primum è peccatorum cœno emersit, confestim ad cæteros ex eodem cœno extrahendos incubuit. atque ob id ipsum (vti supra dictum est) ingenti labore & incommodo litteris operam dedit; & in Societate instituenda nihil spectauit aliud, nisi vt errantes animos ad rectum salutis iter omni ratione reduceret. Barcinone, cum in
C grammaticæ studio versaretur, eodemque tempore, animorum quoque salutem acerrime procuraret; virginum quoddam collegium, cuius nomen consulto reticeo, soluta admodum disciplina corruptisque moribus, ad veterem sanctimoniam ac sobrietatem omni studio reuocare nitebatur; suadebatque illis præcipue frequentem vsum sacræ Confessionis, & Eucharistiæ. Quam ad rem, temporibus illis insolitam, quo facilius eas adduceret, præire ipsemet illis palam decreuit, adhibito ad id Puialto sacerdote; quo ipse ad confessiones vtebatur, spectatæ virtutis ac sanctitatis viro. Igitur ex eius manu corpus Domini cum subinde sumpsisset, fœminis ex odeo spectantibus; tam præclaro exemplo & assiduis hortationibus incitatæ, pleræque ad salutarem pænitentiam officiumq; te traductę sunt. quod nefarij quidam amatores vbi sensere, aditumque sibi ad optata flagitia magis in dies obseptum videre; in extremam efferati rabiem, Ignatium & Puialtum ex insidijs adoriri constituunt: ac die quodam è templo redeuntem vtrumque fustibus ita male acceperunt, vt Puialtus paulo post è vulnerum dolore sit mortuus: Ignatius vero dies aliquot in lecto iacuerit. sed vixdum receptis viribus, nec alterius nece, nec suo malo perterritus, ad institu-

ta caritatis officia rediјt alacer. cumque eum vulgo monerent, ac per Deum obtestarentur D
amici, ne denuo in capitis discrimen daret sese; Quid mihi optatius, inquit ille, quam pro
CHRISTO Domino, meisque proximis emori? Parisijs, amicum à turpi cuiusdam fœ-
minæ consuetudine frustra sæpe reuocare conatus, cuius ille flagitij caussa vicum subinde
petebat, non longe ab vrbe positum, denique egressus hominis & itinera dissimulanter ex-
plorans, deterrendi eius consilium tale commentus est. Stagnum erat propter viam qua
transeundum erat illi de more; eo mature præuertens Ignatius, tempestate perfrigida sese
nudus aquis collo tenus immersit; ibique salutares amico tetendit insidias. nam vt appro-
pinquantem aspexit, Deum precatus vt ea res vtrique feliciter eueniret, horribili repente
in aduersum intonuit voce; Quo, quo miserrime properas? non intelligis in quanto ver-
sere periculo? nonne intentum in te diuinæ iustitiæ gladium vides? Perge porro, perge ne-
fariam istam explere libidinem. Ego me hic tandiu tua caussa macerabo, quoad cælestes
iras meo malo auertam abs te. At ille subita voce perculsus, atque ad Ignatij aspectum ve-
luti deprehensus, obstupuit: demiratusque caritatem viri, nec dubio pudore concepto, re-
tulit pedem, & in posterum Deo adiuuante sese ab illa pestifera familiaritate continuit.
Alius quidam Ignatij alumnus, præstanti vir ingenio, magnos in virtute processus effece-
rat, ac deinde (quæ humana fragilitas est) labore victus, dæmone solicitante, circumspicie-
bat fugam. quod vbi sensit Ignatius, varijs ad eum retinendum hortationibus monitisque E
incassum adhibitis, eo denique descendit, vt pro discipuli sanitate totum triduum omni ci-
bo potuque abstineret, precesque cum lacrymis ad superos funderet, qua pœna, tamquam
remedio, languenti animo applicito, resipuit ille, suumque errorem gemebundus agnouit;
ac deinde in suscepto genere vitæ cum laude perstitit. Parisijs, vt antea dictum est, deposi-
ta pecunia fraudatus à contubernali, sic, vt ad sese alendum stipem emendicare deinde co-
geretur magno studiorum detrimento; non modo iratus amico non est, verumetiam insi-
gni beneficio rependit iniuriam. Cum enim fraudator ille postea Hispaniam repetens,
graui morbo ex itinere implicitus, Rhotomagi substitisset (quæ vrbs tridui ferme iter di-
stat Lutetia) ingrauescente valetudine paulatim ad omnium rerum inopiam est redactus,
cumque vt ignotus in alieno solo, spem nullam subsidij cerneret; licet præterita meminis-
set, ac præclare sibi esse conscius, quàm male de Ignatio meritus fuisset; tamen tantam opi-
nionem de eximia viri bonitate conceperat, vt non dubitauerit illum de suo casu per litte-
ras facere certiorem; & aliquid opis ab eo suppliciter petere. Tum Ignatius, quasi hæredi-
tas aliqua sibi obuenisset, sic alacer nulla interposita mora se in viam dat; Deum pro amici
salute etiam atque etiam obsecrans: quinetiam (quod longe mirabilius est) ad propitiandũ
illi numen, iter illud totum pedibus nullo prorsus cibo potuque, ingenti celeritate confe-
cit. Vrbem ingressus, conquisitum hominem amicissime inuisit, affectum semianimemq. F
sedulo ministerio recreauit. atque vbi morbo leuatus est, litteras ei commendatitias ad ami-
cos in Hispaniam dedit; & mendicato ab se viatico instructum in nauem imposuit, cum il-
le simul pudore gaudioque confusus, dexteram Ignatij tenens, Deum superosque omnes
inuocaret ad gratiam illi pro se referendam, satisq. mirari non posset, senescente iam mun-
do, tantum caritatis exemplũ in terris existere. Per idem studiorum tempus, tametsi mul-
tum de spirituali functione remiserat, numquam tamen potuit se continere quominus ere-
ptum ex litterarijs occupationibus quotidie tempus aliquod in proximorum salute con-
sumeret. itaque & condiscipulos ad virtutem ac pietatem ex occasione incitabat; & ex col-
latitia pecunia multorum subleuabat inopiam, & ægrotos visendo recreandoque hu ma-
nissime solabatur. In ijs cum ad quemdam adijsset, graui & contagioso vlcere laborantem;
& ministrandi caussa, vt fit, decumbentem subinde attrectasset; in discessu metus Ignatium
subijt, ne ex eo contactu dextra pestilentiam contraxisset: quæ suspicio cum solicitaret ho-
minem vehementius, cumque ab huiusmodi caritatis officio in posterum auocaret; ille co-
gnita fraude confestim in semetipsum exarsit, dextramque in os identidem inserens, incre-
puit vltro: Qui de vna manu tam anxius es, quid vniuerso corpori facies? Atque hac forti-
tudine & præsentem depulit metum, & ad eadem porro exsequenda pietatis opera sese ve-

A getum atque hilarem præstitit. Atque hanc ægrotos adiuuandi consuetudinem non modo priuatus, vbicumque terrarum fuit, verum etiam Societati Præpositus diligentissime tenuit. Nam è nostris vt quisque in morbum inciderat, cuiuslibet esset ordinis, ex templo acciri medicum imperabat, ac nihil prorsus omitti eorum, quæ is præscripsisset, oppignerattis etiam, diuenditisque, si opus esset, lancibus, stragulisque, & cætera supellectili. Sane, cum ex laicis adiutoribus quidam sæua conflictaretur febri; ad eumque refocillandum delicatiori cibo opus esset, quidquid nummulorum domi erat, denarios tres eam vnam in rē insumi iussit. ac resistenti paulisper obsonatori, nihilque prętcrea pecuniæ ad cæteros alendos superesse dicenti: Atqui nos quidem, inquit ille, valemus: arido pane contenti esse poterimus. atque ita languenti coëmptum obsonium est. Ipsos vero decumbentes inuisebat subinde ipsemet, confirmans vnumquemque verbis plane diuinis atque cælestibus; dabatq. operam, vt omni deposita solicitudine, superioribus esse curæ se suamque salutem, sine vlla dubitatione sentirent. Homines vel de se ipso priuatim, vel de Societate communiter bene meritos diligentissime coluit, nullumque in eos neque viuos neque mortuos grati ac memoris animi officium prætermisit. quippe non modo pro ipsorum salute Dominum per se suosque precabatur assidue; sed etiam, dum viuerent, sæpe domum veniebat salutandi caussa, eosdemque adeuntes ad se quamquam alieno tempore, accipiebat in primis hilariter; deque Societatis progressu, ac rebus præsertim Indicis, quarum ipsa longinquitas B habet delectationem, pergebat amicissime facere certiores: atque etiam, cum opus esset, quibus rebus poterat, benigne adiuuabat. Hieronymo quidem Arzio, Hispano doctori (quicum erat ei magna necessitudo) non modo grauiter ægrotanti frequens adsuit ipsemet, sed etiam fidelibus famulis destituto, probos & industrios è Societate viros ministrandi gratia submisit. Andreas Lipomanus patritius Venetus, quem Trinitatis Priorem appellabant, vir non pietate minus, quàm genere nobilis, Collegio nostrorum hominum constituendo Patauij, opimum sacerdotium eiusdem vrbis addixerat, dimidia tantum parte vectigalium, sibi quoad viueret reseruata. At vero Ignatius, ne se vinci pateretur officio, patentibus litteris eum vltro perpetuum sacerdotij administratorem declarauit; neque è vectigalibus attigit quidquam, nisi quod ab ipso Priore quotannis ad paucos è nostris alendos per eleemosynam præberetur. quinetiam eius fratris filio pensionem decreuit annuam aureorum ad quadringentos: quam tamen bonus ille Prior nequaquam admisit. ac cæteros item, quorum beneficijs prouocatus esset, eximio quodam studio & obseruantia prosequutus est.

C *Mansuetudo eiusdem, & comitas.* Cap. V.

AB omni fastu & moribus imperiosis vehementer abhorruit. vestigium in eo contumaciæ cerneres nullum. &, quod difficillimum est, lenitatem ita cum grauitate miscebat, vt neque facilitas de auctoritate, neque seueritas quidquam de suauitate detraheret. Parisijs per iocum inuitatus à nobili quodam, vellet ne trudiculis ludere (quibus in oblonga mensa per angustum fornicem, eburnea pila traijcitur) Ego vero ludā, inquit Ignatius. At enim qua sponsione, subijcit ille, qui pecunia careat? Tum Ignatius: Hac sponsione, respondit, vt certo vtiq. dierum numero tibi deseruiā: verumtamen, arbitratu tuo, si viceris tu; meo, si superior ipse discessero. Cū ea conditio placuisset: Age sane. in certamē descenditur. cumq. nihil minus calleret Ignatius, diuinitus factū est, vt in singulos omnino traiectus victor euaderet: subinde exclamante aduersario, se merito plecti, qui Ignatiū prouocasset; seque diuinū iudiciū prorsus agnoscere. Peracto deinde certamine, victū victor ab inanibus curis &

curis & occupationibus, in aliquot dies adductum, è sponsione, spiritualibus exercitationibus diligenter excoluit: torpentemque situ ac delicijs animum ipsius, ad salutarem Dei metum, æternæque vitæ cogitationem excitauit. Venetijs Patauium pedibus cùm iter haberet, domestica, eaque admodum attrita lacerna ob inopiam indutus, Iacobo Laino comite; pecuarius quidam puer, qui à via non longe armenta pascebat, conspectis eminus peregrinis, ad eos repente propius aduolat: habitusque fortasse nouitate permotus, defixis procaciter in Ignatium oculis, cachinnos tollere, eidemque licentius cæpit illudere. cumque Ignatius vultu placido substitisset; conuersus ad eum comes: Quin, ait, acceleras gradum pater, teque istius pueri petulantiæ subtrahis? Immo vero, inquit ille, cur puerum oblata sibi præter spem hac tanta oblectatione fraudemus? Itaque consulto etiam diutius hæsit in ijsdem vestigijs: ac se curiosius intuendum ridendumque affatim proteruo adolescentulo præbuit: plus nimirum ex hoc qualicumque sui cõtemptu ac ludibrio hauriens voluptatis, quàm alij ex vulgi plausu faustaque acclamatione percipiunt. Atq. hunc mansuetudinis tenorem diligenter in omni vita seruauit: ac satis constat, annis ipsis triginta, quibus CHRISTUM sequutus est, neminem prorsus ab eo fuisse non modo contumeliose tractatum, sed ne appellatum quidem acerbius. Si quid præciperet; roganti erat propior quàm iubenti. Alloquendi vero eius caussa, nihil erat necesse tempus opportunum, aut molles captare aditus: qualibet adijsses hora, siue corpore melius haberet, siue deterius, prosperis æque atque aduersis in rebus, & accipiebat benigne, & patienter ad finem vsque sine interpellatione audiebat: ac nullum quamuis infimæ sortis hominem stare coram se, nedum aperto capite patiebatur esse, nec modo ex destinato congressu, verum etiam ex occursu fortuito, fratres ita lætis intuebatur oculis, vt vel ex hoc, insitam animo in omnes beneuolentiam satis ostenderet. Amicos præterea, tum domesticos, tum externos interdum ad prandium aut cœnam, siue vt appellabat ipse, ad pænitentiam inuitabat; nec repudiabat, si quis vltro se offerret: quinetiam interuenientes cœnę, vel in ipso iam exitu, nihilominus iubebat accumbere, & frustula panis ipse carpendo, & simulanda appetentia, conuiuium consulto extrahebat, quoad nouissimus quisque sine rubore aut solicitudine, per otium absolueret. Si quis ab eo quidpiam, sibi alijsve peteret; vel dabat hilare, verbis etiam, quod aiunt, munus exornans, vel si abnueret, caussas afferebat eiusmodi, vt ille sese contemptum nullo modo existimare posset. ac tanta ipsius erat in eo genere vel efficacitas, vel suauitas, vt qui ad eum legati à quopiam venerant, cum id quod volebant, minime impetrassent, Ignatij rationibus interdum ita victi pacatique discederent, vt vltro ipsi mutata ratione, apud eos à quibus missi fuerant, ipsius caussam pertinacissime tuerentur.

Grauitas eiusdem, & in custodia disciplinæ seueritas. Cap. VI.

B hac porro comitate, quemadmodum austeritas, sic etiam leuitas omnis aberat & ineptiæ. Ita enim compositus fuit moribus, vt neq. manũ, neq. oculum membrumve aliquod sine caussa & ratione moueret, & in statu, incessu, accubatione, sessione, decorum teneret. Iam in loquendo fuit adeo consideratus & parcus, vt nullum plane verbũ nisi consulto ac meditato proferret. neque figuris vel amplificationibus vtebatur, sed rei gestæ seriem, & rationum momenta sine fuco exponebat. qua simplicitate plus valebat in persuadendo, quàm alij calamistris & lenocinijs. De se ipso, deque suis rebus, nisi necessitas cogeret, vel Dei gloria postularet, nihil dicebat vmquam. ab aliorum vero factis dictisue exquirendis, nisi ad suam curam spectarent, omnino abstinebat. Consueuerat etiam eos reprehendere, qui de soluta Ecclesiæ disciplina, deq. emendandis Principum moribus temere

A temere disputarent: quam tentationem se fugasse dicebat consideratione extremi iudicij, &
eorum quæ tali tempore à semetipso proprie exigenda forent. quæ si pro se quisq. reputa-
ret, haud ita facile homines in aliorum vitam inquisituros. Denique tanta inerat in eius
sermone prouisio, tarditasq. longo vsu parta, vt cum biliosus ac præferuidus esset natura,
pituitosus ob id ipsum ac lentus haberetur à medicis. Atq. hi mores, cum admirabili vitæ
sanctitate coniuncti, incredibile est, quantum illi conciliarent venerationis. nam vt quisq.
intimus erat Ignatio, ita suspiciebat eum maxime. Ludouicum quidem Consaluum Lusi-
tanum, qui domus Romanæ minister aliquandiu vixit, magno rerum vsu, magna pruden-
tia virum, dicere solitum accepimus: antequam cum Ignatio coram egisset, præclare sese
vtique de illo existimare solitum, qui tali Societati præesset. at vero, postquam ipso fami-
liariter vsus est; Societatem magnifacere cæpiste, quam Deus tali præside ac moderatore do
nasset. Iacobus vero Laines, qui proximus ab illo Societatis gubernacula tenuit, cæterique
Patres, quamuis humanissime cum illis Ignatius ageret, tamen eximiam viri virtutem ita
reuerebantur, vt bene moratos vel parenti liberos, vel magistro discipulos, adstare diceres.
Quod si quando (quod tamen perraro fiebat) rei necessitate coactus, vultum indueret seue
riorem, & aliquem increparet asperius; tanta erat vis pondusq. verborum, vt contra ne hi
scere quidem auderet quisquam. idq. præsertim in caussa viri cuiusdam insignis apparuit,
B qui cum turbulentior esset, quàm vt cum diutius ferri oporteret; cumque eius animum
Ignatius blandis monitis præceptisq. nequicquam sanare tentasset; ad extremum oratio-
ne conuersa, diuinam testatus iustitiam, ac cælestis iræ minas intentans, tantum ardorem
spiritus præ se tulit, ipsi vt parietes tectaq. non dubio motu nutare & concuti viderentur.
quo terrore perculsi qui aderant, illico procumbentes, Dei pacem precibus ac votis expo-
scere. ipse vero qui accusabatur, exanimis ad pedes Ignatij sese confestim abiecit, ac supplex
confusa voce, culpæ veniam petijt, seque posthac in officio fore pollicitus est. Continebat
autem in disciplina cum cæteros omnes, tum eos maxime qui vel insigni eruditione, vel
generis nobilitate præstarent: quippe quorum dicta factave ad exemplum in omnes partes
valeant plurimum. Otium vero, vt omnium vitiorum fomitem ac seminarium, in primis
oderat: itaque duos tresve rei familiaris adiutores, cum ad ianuam alieno tempore confabu
lantes è superiore loco aspexisset, illico iussit aceruum lapidum in proximo situm, in sum-
mam ædium contignationem sine cunctatione transferre. eosdem tertio post mense cum
ibidem iterum otiantes animaduertisset, illam ipsam lapidum congeriem, vt in eumdem lo
cum referrent vnde asportauerant, imperauit: amice insuper admonens, nihil in Dei famu
latu periculosius esse desidia. Cum quemdam in tradito sibi munere valde remissum atque
oscitantem inuenisset; quæsiuit ex eo, cui nam in tali ministerio daret operam, Deo ne, an
C hominibus? cum ille se Deo vtiq. deseruire dixisset: Plectêris igitur, inquit Ignatius; nam
in rebus humanis minus accurate versanti, iure forsan ignouerit quispiam; at immortali
Deo ministrari negligenter, id vero nullo pacto ferendum est. Spectaculis publicis, quãuis
alioqui licitis, vel etiã sacris, adesse nostros nõ ita facile permittebat. quòd si qui, facta pote-
state, se ad ea cõferrent; eos etiam atq. etiã iubebat, sine vllo arrogantiæ seu leuitatis indicio
modestiam ac submissionem tenere; cedere omnibus; & infimum semper locũ (nisi aliter à
circumstantibus cogerentur) eligere. Cum è Romano ab se nuper instituto Collegio, ado
lescentes quosdam solutius in publico ambulantes vidisset; castigandos curauit palam, hor
tandosq. graui oratione, vt quem haberent insitum animis pudorem ac verecundiam, eum
externo item corporis habitu præseferrent: & quoniam Apostolo teste spectaculum facti
essent omnibus, cauerent etiam atq. etiam, ne superuacanea locutione, curioso oculorum
obtutu, aliove incondito gestu motuve corporis, quemquam offenderent; præsertim cum
eo de genere toto, multa cum precatione lacrymisq. conscripta pulcherrima ipse præcepta
paulo ante edidisset. Nihil noui moris in Societatem induci se inscio est passus: principijs-
que vigilanter & acriter obstitit: quippe qui exempli vim nosset, & rerũ incrementa fallen
tia. Quosdam, qui ad vineam iniussu luserãt pila, laicũ etiam sapone manus lauantẽ, haud
impune abire permisit. seditiosos vero, & alienæ laudis obtrectatores, & rerũ nouarũ cupi-

dos, non diu tulit: sed omnia expertus, quæ ad reuocandam dubiam indolem, & priore loco positam facere viderentur; si parum proficeret, ad extremum è Societate pellebat. neq. per ea tempora carcerem compedesve in Societatis mores induci permisit, negans, qui vinculis constringendi forent, eosdem esse ad nostrum institutum idoneos. itaq. custodiæ loco ianuam ostentare consueuerat. accidit q. aliquando, vt iusta de caussa complures adolescentes exauctoratos vna dimiserit. atq. huiusmodi fere (quod silentio prætereundum non est) è Societate pulsi homines, exitialem exitum sortiti sunt, satisq. constat, alios inter symphoniam lasciue saltantes repente occidisse, alios contracta rixa interfectos, alios denique alio miserabilis lethi genere perijsse. In puniendo autem id sequebatur in primis, vt noxæ responderet animaduersio, & in suo quisq. vitio plecteretur: superuacanea verba silentio; ignauiam labore; honoris cupiditatem ignominia lueret, ac ferme animaduersionū Ignatij genus erat illud: circulum humi describere, ex quo noxij ne iniussu excederent: colloquijs certorum hominum nominatim interdicere; verberationes ad præfinitum temporis spatium iniungere: & alia eiusmodi. Noxas autē leuiores & quotidianas intelligo; cuiusmodi in homines etiam studiosos perfectionis cadunt: nam grauiores Ignatius minime tolerasset. Solebat etiam sontibus, ad humilem mensam in triclinio accumbentibus, obiurgatorem inducere, infimæ plerumque conditionis hominem, sed ingeniosum & acrem; qui cunctis audientibus, vitia reorum increparet, exprobraretq. religionis annos, & negligentiam: idemq. cæteros carptim necopinantes repente perstringeret; nimirum edomandæ superbiæ caussa, mentisque è pigritiæ veterno excitandæ. Sed qui deliquerant, priusquam ex consuetudine punirentur, quam lenissime operam dabat, vt suam ipsi culpam agnoscerent, atque vltro sibimet mulctam irrogarent: quæ tamen si grauior videretur, confessione contentus; ita moderabatur, vt multum sæpe de acerbitate minueret. D

E

Eiusdem animi submissio, & quidnam de virtute Obedientiæ senserit. Cap. VII.

NEGABAT, suo quidem iudicio, quemquam probe intelligere quàm vehementer in se quisq. diuinæ bonitatis operationē impediat: quantave illius beneficia & dona per socordiā ignauiamq. corrumpat. quo crimine sese accusabat in primis. atq. ita de suis rebus demisse & humiliter sentiebat, vt se mortaliū omnium infimum, & opis diuinæ maximo egentem putaret: sibiq. cæteros omnes ad virtutē pietatemq. & exemplo & incitamento fateretur esse. Priuatæ vero vitæ quanto desiderio teneretur, & initio declarauit in recusando magistratu; & deinde, cum vt redigeretur in ordinē, aliusq. sibi succederet, omni ope contendit. quod tametsi consequutus non est; tamen obedientiæ studium quibuscunque rebus potuit, semper ostendit. Romano quidem Pontifici, cuius in verba præcipuo sacramento iurauerat, ita erat præsto, vt ad ipsius nutum sese paratum exhiberet cōfecta iam ætate, vnius baculi adminiculo, pedibus quocumq. opus esset, peregre proficisci, vel etiam nauigiū ascendere plane exarmatū, seq. eodem Pontifice iubente, mari ventisq. sine vlla dubitatione cōmittere. Quem ipsius animū vir quidam primarius cum baud satis probaret, & in eiusmodi re cōsiliū prudentiamq. requireret; prudentiam quidē, non obedientis, verū imperantis esse, respondit Ignatius. Et sane cū in Societate nostra virtutē hanc cæteris omnibus anteferret; tum nihil huic laudi tam contrariū dicebat esse, quàm in superiorū iussis & consilio examinando morā, vel potius arrogantiā, negabatq. obedientis nomine dignū haberi oportere, qui legitimo superiori non cum voluntate iudiciū quoq. submitteret. Id enim demū esse Deo gratissimū holocaustū, cū omnes animi vires, ac præsertim intelligētia & B

A tia & mens, quæ summum in homine obtinent locum, in obsequiũ CHRISTI cogũtur. qui vero inuiti ac dissentientes, actu exteriore dumtaxat, iussa præpositorũ exsequerentur; hos inter vilissima mancipia, vel pecudes potius numerandos aiebat. Exstat eius epistola ad socios Lusitanos in hanc sententiã scripta, (qua nihil ego quidẽ in eo genere vidi subtilius) quam qui accurate perlegerit, facile intelliget, quàm iure Ignatius tantum huic vni mentis & rationis obsequio tribuendum putarit. Quinetiam in sermone quotidiano sæpissime vsurpare consueuerat; qui ad superioris nutum, voluntatis propensionem solummodo, non etiam iudicij consensionem accommodarent; eos altero tantum pede intra religionis septa versari. Neq. vero eiusmodi præcepta verbis tantum explicabat ille, sed, quantum ei res & persona concederet, etiam factis. Medico quidem, quoties ægrotaret, ita se dicto audientem præbebat, vt eius monita pro oraculis duceret, ac quodammodo prudentiam penitus exuisse, & omnem suæ salutis curam & solicitudinem in eundem proiecisse videretur. Cum stomacho grauissime laboraret aliquando, ex nimio videlicet hepatis calore, vt supra diximus; adhibitus medicus, quo domus eo tempore vtebatur adolescente nec peritissimo; frigidæ corporis constitutioni caussam illico tribuit. nec mora. quidquid excogitare potuit ad corpus & præcordia calefacienda, præscripsit. ac primũ fenestras, foresq. cubiculi, ne quid afflaret auræ obserari diligenter iussit; deinde languentem multa sub veste cõ-
B tinere sese; postremo quàm calidissimo cibatu, & exiguo mero, sed quàm austerissimo refici. quæ omnia Ignatius licet sibi, nõ leuibus argumentis, minime accommodata sentiret, ac medicum ipsum nec litteratissimum, neq. exercitatissimum sciret esse; tamen ne cum extremo quidem vitæ periculo, cõtra eius edicta nihil vnquam effatus est. Aestas erat summa: calores, vt in Vrbe maximi: ingenti stromatũ pondere premebatur Ignatius: manabat è membris omnibus tanta sudoris copia, vt culcitræ ac vestes maderent; ac nihilominus ex præcepto se intra calida fomenta cohibebat ægrotus. ardebat siti; nihil omnino poscebat: discruciabatur doloribus acerbissimis, nullam edebat vocem; linquebatur animo interdum, neq. tamen significabat; deniq. peruersa curatione eo adductus est; vt cum vltimum sibi discrimen adesse intelligeret, Societatis administratione Patribus delegata, aditu cubiculi domesticos prohiberet omnes, vno excepto valetudinarij curatore: atque id demum exstitit signum, desperata iam valetudine, se ad vitæ exitum comparantis. Itaq. Patres in re tam subita consilio habito, cum non deessent qui medici præsertim iunioris placita reprehenderẽt; Alexandrum Petronium, ætate prouecta virum, & medicæ artis laude præstantem, extemplo acciri iubent. Is vt inspexit Ignatium, genusq. & ordinem adhibitæ medicinæ cognouit; per summam indignationem vociferatur, hominem calore necatum esse: pandi confestim fenestras & ostia; leuari stragulis lectum; frigidæ haustus affatim dari æstuanti impe-
C rat: quæ res prioris medici inscitiam plane coarguit; siquidem refrigerato hepate, ventriculi tormina quieuere; & obedientiæ meritis Pater auctus, pristinam insuper valetudinem breui recepit. Rursus, cum ieiunia cineralia, seu Quadragesimam quamuis affecto corpusculo perseueranter nihilominus obseruasset; ipsa deniq. feria quarta sanctioris hebdomadæ, febri correptus est; nec dubitauit idem Alexander, quin totum id ex imbecillitate nimia prouenirer; quocirca pulli gallinacei esum ad vesperam illi præscripsit, abijtq. admodum incertus animi, vtrum Ignatius tali tempore iussa facturus esset. redit deinde postridie, quæritq. solicitus, num se refecerit pullo. cum annuisset Ignatius: Fatebor, inquit Alexander, ingenue id quod res est. Complures non custodita solemni abstinentia, nihilominus hoc triduo in morbum incidêre. quibus ego cum accersitus, carnium cibatum indixerim, vix ægreque ab ijs impetraui vt obtemperarent, propterea quòd per hos dies carnibus vesci, nimis graue piaculum ducerent. tu contra, peracto iam pæne curriculo, ad ipsas metas meo monitu non recusasti desistere. hoc ego, Pater, satis mirari nõ possum. Ad ea Ignatius serena fronte, quæ animi tranquillitatem indicaret: Atqui obediendum est, inquit. nec plura in eam sententiam effatus est. quo responso mirifice delectatus Alexander, & sanctitatem viri magis magisq. suspiciens, totam rei gestæ seriem ipsemet mihi deinde narrauit. Atque ad sapientem hanc sanctamque stultitiam cœcæ, vt ipse appellabat, obedientiæ;

Aaa 3 suos,

suos, vt essent ad subita ac seria promptiores, interdum fictis etiam in rebus erudiebat. Sacerdos quidam, edito iam signo, paratus ad sacrificinm, & calicem tenens, cum è vestiario pedem efferret, per nuntium ab Ignatio qui totam rem è propinquo obseruabat, repente iubetur, sacro deposito ornatu, pallium sumere prodeundi caussa. Paruit ille sine tergiuersatione, ac palliatus Patri confestim apparuit. Tum Ignatius quærit ex homine; sit ne ægre passus, in procinctu iam ad immolandum, subito se iuberi sacra deponere vestimẽta, remque diuinam omittere? Cum ille, se, ne tantulum quidem esse commotum affirmaret: Atqui me, scito (inquit Ignatius) non quo te in præsentia opus habeam, sed periclitandi tui obsequij gratia id fecisse de industria. & sic habeto; plus te sacrificio deserendo esse meritum, quàm si id ipsum, vt destinaueras, illico peregisses: nam & si altaris mysterinm tanti apud Deum est, quanti profecto est; tamen, vt scriptum legimus, melior est obedientia quá victimæ. Quemdam etiam, cum maxime confessionem nobilis cuiusdam exciperet, cõsulto vocari ad se iussit. cum ille se peracto mysterio mox affuturum dixisset; accersit eum denuo: at ipse nihilominus confitentis rogatu hæsit paululum. ac venienti demum Ignatius: Ita ne vero? iterum, inquit, euocandus es? Et grauioribus verbis accepit hominem; nõ quo illius tum quidem opera egeret; sed obseruãtiam & agilitatem experiri voluerat. Sic enim aiebat; cupere se, quemadmodum cæteræ Deo dicatæ familiæ, ex instituto aliæ paupertatem, aliæ silentium, aliæ psalmodiam, aliæ denique aliud præcipuo studio colerent; sic in Societate nihil haberi prius aut potius alacritate amoreque parendi; & maxime proprium insigne nostrorum hominum esse Obediẽtiam; quippe quæ, diuo Gregorio teste, virtus vna, cæteras omnes animo virtutes inserat, insertasque custodiat. Hisce ergo artibus, & huiusmodi, subinde alumnos exercere consueuit; vt ad quamlibet præfecti vocem, aut significationem parati, vel inchoatum apicem in scribendo relinquerent; seque expeditos vbi, vbi opus esset, illico sisterent.

Paupertas eius, & castimonia. *Cap. VIII.*

OLVNTARIAM paupertatem (quam ille religionis murũ appellabat) ad extremum vsque constantissime coluit; nec modo ipse proprium habuit nihil, sed ne alios quidem, quamuis genere nobiles, ac delicijs olim assuetos, quidquam habere permisit, quinetiam qnemquã è professa domo apud Germanicum, Romanumve Collegium nisi admodum raro & iusta de caussa prohibuit vesci: quo nimirum, si opus esset, iurare verius posset, nihil omnino ad ipsam domum ex Collegiorũ fructibus peruenisse. Pauperem autem spiritu eum sibi denique aiebat videri, qui erga ea quibus vteretur, sic esset affectus animo, vt instar statuæ cuiusdam videretur esse, quæ nullo pacto resistit recusatve, quominus omni quamuis pretioso amictu & ornatu confestim exuatur. Castitatis vero laudem Dei beneficio tantam adeptus est, vt ex quo die sese in beatæ Virginis fidem ac patrocinium cõtulit voto: nullam, vt initio dictum est, deinde quamuis præferuidus natura, carnis tyrannidem senserit. Porro in Societate nobilissimam hanc virtutem tanto studio custodiri volebat, vt nihil omnino neque in dictis neque in factis lasciuum aut petulãs appareret: ac quoad fieri posset, nostri cælestem vitam in terris agerent, ab omni corporis contagione seiuncti. Quinetiam in scholis Terentium explicari (ni perpurgatus esset) quamquam optimum Latinitatis auctorem, & Romanæ comœdiæ principem, vetuit nominatim, quòd eum videlicet parum verecundum ac parum pudicum arbitraretur. Noluit igitur ea lectione puerorum animos imbui; ne plus moribus noceret, quàm prodesset ingenijs. ex quo facile existimari potest, in cæteris rebus quàm acer & vigilans custos pudicitiæ fuerit.

Acqui-

A

Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap. IX.

ADVERSVS ea quæ videntur acerba, & contra omnes varieta-
tes quæ in vita versantur, animo fuit semper ita præsenti, vt
nunquam vel à statu naturæ, vel à religiosi dignitate discede-
ret. Romæ cum apud nobiles quosdam, vt solebat, de rebus di-
uinis familiariter ageret, instituto iam sermone, trepidus ab
domo nuntius ei repente in aurem insusurrat, lictores in do-
mesticam supellectilem à creditoribus immissos, cuncta misce-
re & euertere: vix ab eis impetratum sustinerent tantisper dum
ipse tota de re certior fieret. His auditis Ignatius: Bene habet,
inquit: & inchoatam disputationem admirabili tranquillitate
animi absoluit. Quærentibus dein amicis quid subitæ rei accidisset: Noster, inquit, œcono-
mus ad necessariam ædificationem ære alieno contracto, in præsentia soluendo nō est. im-
patientes moræ creditores ad auferenda pignora ministerium forense miserunt. ij pertur-
B bare dicuntur omnia: sed me res nō mouet. nam strata si abstulerint, humi pro nostra pau-
pertate cubabimus. vnum vereor, ne inter tumultum, commentarij de religione pereant,
magna cura & labore confecti. hos ego sane velim saluos: cætera negligo. Tum ij qui ade-
rant, Patris patientiam admirati, facinus indignum exclamant; domum nostram aduolant;
prædesq. pro Ignatio facti, satellitum proteruitatem magno conuitio cohibent. neque ea
res cuiquam amicorum fraudi fuit: siquidem aureis ducentis ab Hispano doctore, cuius
modo meminimus, Hieronymo Arzio, & quidem quid accidisset ignaro, postera die sub-
missis, nullo ipsorum incommodo æs alienum est persolutum. Suscepta negotia in finem
vsq. perseueranter vrgebat; neq. vero, quos sibi socios expeditionum assumpserat, torpere
patiebatur. Vbi necessarium iter, vel quid aliud grauioris momenti destinasset in diem cer-
tam, præsertim si postularet occasio, nulla vi tempestatis, aut alia quauis difficultate deterre-
batur, quominus ad constitutum tempus cogitata perficeret. In adeundis principibus viris,
quod ille necessario & sæpe faciebat, cunctas aulæ molestias, & indignitatem, & aulicorum
contumaciam deliciasq. vorabat alacritate mirabili. acciditq. aliquando, vt aditu exclusus,
commodam admissionem horas ipsas quatuordecim ieiunus obsederit. Si quid, re bene
perspecta, consiliarijs etiam adhibitis, decreuisset; haud ita facile se ab eo deduci patiebatur.
Ad Ecclesiasticam disciplinam pro sua parte adiuuandam, statuerat ne quis ex alijs ordi-
nibus, quamuis eruditione, aut eloquentia, aut alia qualibet laude clarus, in Societatem ad-
C mitteretur. quinetiam si quis per imprudentiam irrepserat, qui vel diem vnum in alienis
castris fuisset, contra nitentibus interdum aduenæ propinquis, amicisq. gratiosis, remitte-
bat ad pristina signa, vel si minus pareret, certe è Societate pellebat: ne cæteri nimirum or-
dines de nobis conqueri possent; aut Societas quasi quoddam perfugium desertoribus esse
putaretur. Neque minorem animi fortitudinem præstitit in ijs tuendis, quos, probato ip-
sorum spiritu & vocatione, in Societatem adscripsisset. quorum constantia cum à paren-
tibus (vt fit) per amplissimos etiam viros acerrime interdum oppugnaretur; Ignatius, vbi
opus fuit, coram summo ipso Pontifice, suorum caussam contra opes & gratiam, diuino
fretus auxilio, sine vlla dubitatione metu ve, non solum defendit, sed etiam obtinuit. Ita-
que principes etiam viros Iulius III. Pontifex maximus festiue admonebat, ne cum Igna-
tio contenderent; vtique ni vellent è certamine victi discedere. Cum lege cauisset, ne quis
è nostris vel exsequiarum, vel sacrificij, vel cuiuspiam omnino ministerij nomine pecu-
niam aut eleemosynam vllam acciperet, nedum cogeret; eam ipse legem diligenter sancte-
que in omni vita seruauit; neq. commisit vnquam, vt fidem suam, in rebus præsertim sa-
cris, temere obligaret; vel (quod vitandū est maxime) specie pietatis quæstum facere vide-
retur. quo in genere illud insigne memorant. Grauiter ægrotabat ætate iam deuexa, idem

Hieronymus Arzius. ad hunc, visendi causa (fuit enim in colẽdis amicitijs diligẽtissimus) D
cum venisset Ignatius, hominemq. benigno & spirituali alloquio recreare conatus esset;
ille de futura vita solicitus, aureos ducentos ad piacularia sacra pro se facienda sudario in-
uolutos instituit Ignatio obtrudere. quos cum obfirmato animo reiecisset Pater, quòd dice-
ret se alieno periculo doctũ, ab huiusmodi conuentis iampridem abstinere, neq. plus one-
ris velle suscipere, quàm quantum præstare cum fide posset; admiratus ille sanctimoniam
& integritatem viri, eam ipsam summam paulo post ad eumdem sine vlla cõditione trans-
misit. Tum Ignatius sponte complures hostias ad expianda amici peccata decreuit; neq. in
officij & caritatis certamine vinci se ab laico passus est. Pacem & concordiam (quoad offi-
cium & Dei gloria pateretur) non modo cum suis, verumetiam cum alienis omni cura stu-
dioq. retinuit semper; & cauit, ne, aut per se, aut per suos facto dictove quemquã offende-
ret. Cum Martinus Olauius, qui collegio Romano annos aliquot magna cum laude præ-
fuit, excellẽti vir ingenio doctrinaque, theses aliquot de more proposuisset, in quibus erat
caput de Immaculato, vt appellant, Conceptu beatæ Virginis; licet ea de re Ignatius pro sua
egregia in Deum & Virginẽ pietate minime dubitaret, tamen ne Fratres Dominicani qui
ad disputationem inuitabantur, id ægre ferrent, seq. nominatim prouocari putarent, (con-
trariam enim sententiam auctore D. Thoma tuentur eorum pleriq.) eam thesem induci
tolliq. omnino imperauit. Anno CHRISTI nati M D L I I I, cũ Societas in Hispania, Deo E
adiuuante, maiorem in modum cresceret; grauia in nostros crimina repente conficta ab ini-
quis, & Exercitiorum spiritualiũ præcipue liber in suspicionem apud sacros Inquisitores
magno apparatu artificioq. vocatus est. quo nuntio Romam allato, multi auctores Ignatio
fuere, vt se suosq. omni ope tueretur; accusatorũ calumnias & improbitatem in tanto præ-
sertim suæ existimationis ac famæ periculo redargueret. At ille, conscientiæ testimonio &
Dei bonitate subnixus, nihil extimuit, remq. totã sine vllo tumultu magistratibus cogno-
scendam reliquit. quorum opera, & veritas breui patuit omnibus, & ex eo tempore Socie-
tas in ijsdem prouincijs feliciores in dies habuit progressus. Nec minor anno insequẽte in
nostros qui in Gallia versabantur, procella desæuijt. Siquidem graui ab aliquot illustribus
Theologiæ doctoribus, decreto proposito, vsq. adeo lacerata ac tantã in inuidiam adducta
Societas est, vt eam non modo profanum vulgus, verumetiã concionatores ipsi quotidia-
nis probris & cõuicijs è superiore loco proscinderent. Ei decreto criminibusq. scripto re-
futandis cũ se aliquot è nostris Ignatio paratos offerrent, ac res indigna, minimeq. toleran-
da cunctis videretur esse, verbis ex Euangelio desumptis Ignatius: Pacem, inquit, do vobis:
pacem meam relinquo vobis: neq. certamen cum aduersarijs vllo pacto suscipi est passus,
quòd diceret, proculdubio fore, vt ipsa dies & nostrorũ innocentiam satis probaret, & ini-
micorum cogitationes & consilia frangeret: id quod non ita multo post, Dei beneficio est F
factum: nam & accusatio tota breui consenuit, & ipsis criminationibus illustrata Societas
radices in ijs regionibus egit altiores. Admirabilem vero facilitatem, vel potius animi alti-
tudinem Romæ ostendit Pater in acerbissimis vicini cuiusdam iniurijs perferendis. namq.
is, vt nostros in proximam sibi domum immigrasse cognouit; cum Ignatium sociosque,
vt alij multi, sine caussa pessime odisset; vna re valde lætatus est, quòd vendendi suas ædes,
quippe nostris valde opportunas, & conficiendæ pecuniæ præclaram sibi occasionem obla-
tam putaret. Ergo, vt peregrinum ad conditiones quamlibet iniquas cogeret, varijs arti-
bus patientiam hominis exercere constituit. ac primum in atrij cuiusdam interiacentis,
quod finibus nostris cõtineri constabat, possessionẽ impudenter inuasit: neq. tamen Igna-
tius eam rem iudicio persecutus est. In id atrium deinde pauones, & alia demisit altilia, quæ
obuersis in eam partem cubiculis nostris molestissimo clangore diu noctuq. obstreperent;
nequaquam expostulauit Ignatius. eidem, triclinij parietes in eam partem luminis caussa
perforare volenti, per summam contumeliam restitit ille; nihilominus quieuit Pater, at-
que ob id ipsum cæco aliquot annos triclinio est vsus. Cum hæc maxime ageret vicinus,
vltro Ignatium ac socios tota Vrbe instituit criminari, bipedumq. nequissimos & cupidis-
simos dicere, qui in alieno solo, non contenti male parta ingenti pecunia, domibusque per
falsam

A falsam religionem occupatis, possessiones in dies continuare, seque ipsum patrijs ædibus pæne per vim exturbare contenderent. Quæ res cum delatæ ad Ignatium essent, non modo sedato animo tulit, vt cætera, sed etiam ex eo die Dominum deprecari pro aduersario cæpit ardentius. Denique cum ille diuturna importunitate nostros ad quamlibet iniquum pretium perduxisset, & piorum subsidijs domus tandem esset coëmpta; ita ex ea migrauit, vt, quasi mox æquanda solo esset, sic omnia inde ferramenta, fores, fenestrarum obices, atque adeo elaborati lapidis quidquid potuit, secum asportauerit. neque tamen grauius ea de re questus Ignatius est. neque tali homini, aut vlli omnino mortalium vllo vmquam nomine litem intendit. Neque vero ab hominibus tantum, sed etiam ab ipsis pæne temporibus, inuictum animum præstitit. siquidem nulla vmquam vel domestica inopia, vel publica annonæ caritate adduci potuit, vt contra CHRISTI consilium de crastino solicitus esset; aut, qui nomen Societati profiterentur, modo ad institutum idonei forēt, eos, quamquam ingenti pressus familia, repudiaret. Atq. hoc, eo magis homines mirabantur, quòd illo ipso tempore viri locupletes ac principes, inopiæ metu, multos è domesticis cōuictoribus non sine rubore dimitterent. Itaque cum ex Ignatio quidam è familiaribus pro amicitia sciscitaretur, quid ita alij diuites & pecuniosi, in tantis annonæ difficultatibus familiam sumptusque minuerent; contra ipse nullis vectigalibus, nullo certo reditu fultus,

B eamdem augeret? Non satis attendis, inquit ille, quæ sit vis ac natura virtutis illius, quam in Theologicis virtutibus secundam Apostolus numerat; cui, certis & exploratis in rebus locus esse quî potest? Spes enim, vt idem ait, quæ videtur, non est spes. nā quod quis videt, quid sperat? Neque vero timendum esse, ne qui aues cæli pascit, & agri lilia splendidissimo vestit ornatu, quæ neque serunt, neque nent, neque in horrea congregant; idem suis operarijs in Ecclesiæ vinea nullo stipendio laborantibus, necessaria ad exigendam vitam alimenta deesse patiatur. Quod ille videlicet cum iam inde ab ipsa conuersione multis documentis præclare didicisset; tum vero post suscepta Societatis gubernacula, magis magisque experiebatur in dies. quo in genere, ne sim longior, nonnulla subnectam. Cum in sumptus quotidianos aliquando esset opus præsenti pecunia; atque ad nescio quid coëmendum Ioannes Cruceius rei domesticæ curator exisset, incerta etiam tum luce quidam ei repente sacculum auro plenum obtulit, ac nihil effatus, illico sese è conspectu proripuit. Ioannes vero, qua erat simplicitate, vt auri speciem vidit, illusionem ac præstigias diaboli suspicatus, in proximam ædem beatæ Mariæ supra Mineruam sese recipiēs, diuinam opem suppliciter implorauit. domum deinde regressus, pecuniam inspectam, & forma & materia probam repperit: Deique clementiam ac benignitatem admirans, in ea quæ destinauerat, sine cuiusquam damno vel molestia insumpsit. Idem, cum in magnis rei familiaris

C angustijs Deo superisque in Laterano supplicasset; in reditu ad Colossæum theatrum illi subito vir quidam ignotus aureos centum in manum dedit, ac statim apparere desijt. Quare Ioannes non tam lætitia quàm horrore perfusus; pecuniam domum attulit. Ignatius vero gratias quidem egit Domino, sed talibus iam pridem assuetus, nihil rei nouitate cōmotus est. Rursus nostris pecuniæ inopia laborantibus, quidā è Patribus dum nescio quid exquirit in arcula tomento scrutisque vilissimis plena; nihil minus opinanti venit in manus chartaceum inuolucrum aureis refertum ita nitidis atque micātibus, ac si tum primum ex officina prodirent: quo tam insperato subsidio præsenti egestati peropportune subuentum est. Quodam die sub vesperam, cum domi panes, vinum, ligna penitus defecissent; postridie mane, præter omnium exspectationem, à nobili matrona veches lignis onusta submittitur. ea ligna dum in cella vinaria, vt fit, condit ianitor; ianuam domus patentem reliquit imprudens: recordatus deinde, cum ad occludendum accurrisset, repente modios aliquot frumenti, & vini cados in ipso vestibulo repperit: neq. adhibita quantauis diligentia vmquam rescire potuit, quis ea dona misisset. Hæc igitur & alia eiusmodi subinde accidebant, quę politico supercilio rem æstimanti, friuola cuipiam fortasse videantur, sed certe & paternam in famulos, Dei prouidentiam satis declarant; & Ignatij securitatem atque fiduciam ab omni stultitiæ, vel temeritatis infamia vindicant.

Eiusdem ratio gubernandi. Cap. X.

IN consilio capiendo, & rebus gerendis, cum Deum semper, vt dictum est, accurata supplicatione consuleret, tum vero (quod mirum fortasse cuipiam videatur) non pietatis gustum, sed rationis ductum præcipue sequebatur: vt non rationem spiritus dulcedo præiret, sed dulcedinem ratio. Hoc enim aiebat vno maxime belluis homines antecellere, quòd hi ratione vtantur, illæ nequaquam. Idem ad exsequenda consilia, quoad fas esset, omnes artes & humana præsidia sic adhibebat, quasi omnem spem in ijs repositam haberet; rursus ita Deum orabat, & ex eo pendebat vno, ac si nihil omnino in rebus humanis opis aut perfugij collocaret. atque hoc pacto (quod longe optimum ac perfectissimum est) prudentiam cum pietate iungebat, ipsaque negotia tanquam onera paribus examinata ponderibus, quamuis difficili ac lubrico itinere ad optatos plerumque exitus perducebat. E Ad consultandum autem, illud obseruabat in primis, vt in quaque re semper eius rei peritissimos adhiberet. qua communicatione ac lenitate nimirum assequebatur, vt & rationes iniret optimas, neque in arte sua se quisquam ab eo vel præteritum, vel contemptum, iure conqueri posset. Ac cæteris etiam in rebus, videbat etiam atque etiam, vt vniuscuiusque dignitatis, ætatis, ac meriti ratio haberetur. Petronius erat Pisaurensis, qui ante aliquot annos mortuus est, egregia pietate & virtute presbyter. is, cum tres minores natu germanos fratres ad Societatem suis adhortationibus perduxisset; cum semper Ignatius adolescentulis loco parentis ac præsidis voluit esse: neque de ijs grauius quidquam, nisi ex illius auctoritate ac sententia statui passus est. Ad officia vel negotia, quæ per se obire non posset, cum viris principibus transigenda, viros eligebat, rerum vsu ac dicendi copia præditos, atque ijs ita vel scripto, vel verbis mandata dabat, vt liberum ijs omnino relinqueret, cum in rem præsentem venissent, suo ipsorum arbitratu cuncta ex re, & ex tempore moderari. Idemque sub vesperam ad se redeunti cuipiam ex ijs, cum rei gestæ rationem ab eo reposceret, primum omnium: Satin' (aiebat) ex animi tui sententia? quæ liberalitas hominis, & ipsi caussæ proderat multum; & suorum illi mire deuinciebat animos; & eosdem ad exsequenda negotia perquàm alacres promptosque reddebat. Anno post CHRISTVM natum M D LII. cum ad res in Lusitania componẽdas Michaëlem Turrianũ legaret, haud F ita pridem in Societatem admissum; licet ei varias præceptiones ac monita ediderit consignata litteris; tamen cum probe nosset fidem ac prudentiam viri, non modo permisit vt cum in prouinciam peruenisset, suo arbitratu consilia rebus aptaret; sed etiam permulta ei dedit folia pura, suo munita chirographo, quibus ille prout opus esset, quidquid videretur, inscriberet, ac deinde obsignatas epistolas cuicumque expediret, ipsius nomine redderet. atque hanc consuetudinem laxe cum procuratoribus ac nuntijs agendi, semper magno cum emolumento retinuit. Quin etiam præfectis inferioribus minime maligne suum cuique ius ac potestatem impertire consueuerat: cauebatque diligenter, ne, quæ per eos agenda forent, vsurparet ipse; vel ea re quidquam omnino apud subiectos de illorum auctoritate vel existimatione minueret. Verumtamen ijs ita laxabat habenas, vt easdem adduceret quoties vellet; nec non in eorum instituta, moresque & administrandi genus dissimulanter inquireret. Exstat epistola ipsius ad Præpositum prouinciæ Lusitaniæ, in hanc sententiam » scripta; cuius mihi partem hoc loco inserere visum est: Neque vero Prouincialis aut Ge» neralis Præpositi officium est, inquit, minuta quæque, ac temporaria præsertim, in admini» strando sectari: sed cum ad personæ dignitatem honestius, tum ad tranquillitatem animi » tutius est, ea præfectis inferioribus delegare, & rei confectæ rationem ab eis deinde repetere. Equi-

A »re. Equidem in meo fungendo munere id ipsum sequor: atque huiusce concilij maiorem »in dies fructum capio, quippe cum & labore & solicitudine leuari me magnopere sentiam. »ac tibi quoq. valde sum auctor, vt curas & cogitationes tuas defigas in commodis & salute »potissimum vniuersæ prouinciæ: & in rebus quidē singulis ordinādis ac disponendis, cum »opus est, & ipse versere, & hominum tuo iudicio peritorum sententiam exquiras; cæte»rum ab ijsdem rebus per te curandis transigendisque vt plurimum abstineas, sed instar ex»celsi cuiusdam motoris, orbes tibi subiunctos æquabiliter & cum grauitate ciere pergas: à » quibus deinde, vt à proximis caussis, propria cuiusque effecta proueniant: quòd si feceris, » & plura, & magis tuo muneri conuenientia, sine tumultu ac trepidatione confeceris. Præ»terea illud est in hac ratione commodi, quòd si quid in agendo peccetur, eius peccati præstat »in tuis administris, quàm in te residere culpam: ac multo magis decet, quidquid ipsi deli»querint, corrigi abs te, quàm si tu erraueris (quod perfacile est singula curiosius persequen»ti) te ab inferioribus emendari. Quod reliquū est, nobis Dominus IESVS CHRISTVS, » ad ipsius voluntatem & clare intelligendam, & rite exsequendam pro sua benignitate lu»men ac vires impertiat. Romæ XI. Kal. Ianuarias MDLII. Hanc igitur Societatis gubernandæ regulam instinctu plane diuino tenebat Ignatius, eamque in omnes partes plurimum aiebat valere. Primum, quòd inferiores præfecti, quo plus credi sibi, & quo liberalius tractari se vident, eo libentius, ne videlicet humanitate vincantur, vltro ipsi cum superiore communicent. deinde, quòd multo acrius ac studiosius versentur in opere: nam vt quisque maxime suum habet negotium, ita summam in eius procuratione vigilantiā præstat. accedit, vt maior fit in dispiciendo ac statuendo claritas, maius auxilium Dei, quippe sicut in rebus communibus, cum vniuersali Præposito numen cæleste præcipuo fauore conspirat, sic idem proprijs cuiusque præfecti muneribus, suo quodam ac peculiari munere assistit. quorum si facultas & auctoritas à superioribus nimis arcte circumscribatur, & quæ per hosce tractanda sunt, illi suscipiant; primum ipsa diffidentia odiosa est, &, vt in alienis quodammodo rebus, continuo languescit industria. deinde per eam cupiditatem & ambitionem, peculiaris ille, de quo dictum est, diuinæ gratiæ quasi concursus amittitur. præterea, cum ad rem bene gerendam, & facultas & scientia necessario requirantur; scientia plerumque inest ei, qui rem ipsam ex officio tractat, habetque subiectam oculis. huic si minuatur ius, & superior ipse, caussa non æque bene cognita, rei transigendę se immisceat; ingenti prorsus malo potestas à cognitione seiungitur: atque hinc nimirum in omni cœtu suspiciones, discordiæ, rixæ, cum rectores & curatores non contenti suo munere, alter in alterius partes inuadunt: perque summam confusionem tollitur discrimen officiorum, & ordo ille, quo nihil est in hac rerum vniuersitate præstantius. Ad hæc, vbi is qui destinatus est quopiam, certis alligatur præceptis, rarum est vt quidquam è sententia possit efficere. magna enim consilij pars est in tempore, & nouis quotidie casibus interdum ipsa negotiorum species immutatur: quibus in rebus dum religione occupatus animus hæret, dum fluctuat apud se, dum cogitur ad absentes referre; interim, irreparabili sæpe damno videlicet, occasionis præteruolat opportunitas. Quæ cum præclare Ignatius nosset, cum suis adiutoribus procuratoribusve, nisi si res aliter postularet, ea quam dixi facilitate vtebatur. Itaque & in magnis & arduis plerumque actionibus voto respondebat euentus; & tanta erat ipso regente concordia, is ordinum consensus, vt Societas tota vno eodemque spiritu ductuque agi videretur. Beneuolentiam & caritatem suorum erga se, non solum affabilitate, mansuetudine, cæterisque virtutibus, verum etiam industria quadam alebat: cauebatque, diligentissime, ne quid admitteret, cur eorum quispiam ab illo se minus vel diligi, vel probari putaret. quod in creando primum Generali Præposito seruauit, vt dictum est; ac deinde retinuit in sufficiendo sibi, cum ægrotaret, Vicario Generali: nec non in eligendis, qui Marcello Pontifici maximo, vt item supra dictum est, Pontificis ipsius iussu, in Palatio adsisterent. quam nominationem ad ipsorum Patrum consilium reiecit; ne certos ipse appellando, cæteros ad eiusmodi munera minus idoneos iudicasse videretur. Præterea, si quid pro imperio asperius exsequendum esset; eius inuidiam ad inferiores administros

B

C

reijcere solitus est, ipsis videlicet non inuitis; communemque parentem pie ac religiose tuentibus. Qui hominibus cum potestate præsunt, hos cum aliæ fraudes & mala circumstant, tum illud in primis, de quo sanctus Bernardus ad Eugenium: Est item vitium, inquit, cuius si te immunem sentis, inter omnes qui cathedras ascenderunt, sedebis me iudice solitarius, quia veraciter singulariterque leuasti te supra te, iuxta Prophetam. Facilitas credulitatis hæc est: cuius callidissimæ vulpeculæ, magnorum neminem comperi satis cauisse versutias. Ab hoc igitur scopulo, sicut à cæteris, magnopere Ignatius declinabat: quippe satis ad omnem animaduersionem ipsa varietate suorum temporum eruditus. ac delatoribus ita vnam aurem præbere consueuerat, vt semper alteram reo reseruaret absenti. Quin etiam accusatoris ipsius, inter dicendum, gestus, oculos, vultusque omnes attente obseruabat: crebrisque ac minutis interrogationibus, veritatis eliciendæ gratia fatigabat hominem: totam deinde rem, si opus esset, per se & per idoneos viros omnibus vestigijs indagabat leniter ac sine tumultu: cauebatque non modo ne quemquam damnaret in dicta caussa, verumetiam vt ne quid omnino præiudicati ad caussæ cognitionem afferret. Illud etiam, in rebus præsertim grauioribus, obseruabat interdum; vt accusatorem iuberet sua manu scribere quæ deferret: primum quòd hominum naturam pronam esse ad maledicendum intelligeret, & stylum quàm linguam longe facilius contineri: tum etiam, vt si quod mendacium, vt fit, tempore procedente exstitisset, id, ipso delatoris chirographo teneri & coargui posset. atq. hoc temperamento fiebat, vt neque si quid grauius accidisset, ignoraret Ignatius; neque innocentes per calumniam aut per factionem circumueuiri vel opprimi sineret. Idem omnes reipublicæ partes vigilanter curabat; neque committebat (in quo grauiter à magistratibus fere peccatur) vt dum vnam amplecteretur, desereret alteram. Verumtamen præcipua quadam fuit obseruatione in hominibus ad Societatem adscribendis. quam ille rem tanti momenti ducebat esse, vt cum alioquin è custodia corporis euolare quàm primum optaret, hanc vnam obcaussam in aliquot annos propagari sibi vitæ spatia cuperet; quoad nimirum tyrocinij formula ac disciplina, ad Societatis vsum & institutum probe constituta foret. Tyrones autem ille non à naturali quadam bonitate, vel potius tarditate; sed à vigore magis ingenij, & rerum gerendarum adiumentis, legebat: negabatque, qui ad populi negotia factus non esset, eumdem esse ad ministeria Societatis idoneum. Quòd si quis bardum quempiam eo nomine obtruderet, quòd ipsum vtique è sæculi naufragio diceret euasurum; nihilominus recusabat Ignatius, neminem affirmans è Societate IESV dicendum esse, qui ad suam vnius, non etiam ad aliorum salutem, & acriter & scienter posset incumbere. Quos autem ad probationem admiserat, eorum spiritum dabat operam vt quàm plurimis experimentis cognosceret penitus: neque illos tantum ad suauem quemdam sensum pietatis (quo imperiti omnia metiuntur) sed ad veras ac solidas virtutes erudiebat: ac præsertim (quod sæpe iam diximus) vt ad nullius rei quamuis cæteroqui laudabilis amorem tanquam ad scopulum adhærescerent, sed ab omni alia cupiditate, vel etiam propensione soluti ac liberi, ex vno tantum superiorum nutu ac voluntate penderent: neque assuescerent abditos eorum sensus exquirere, vel imperitia sciscitari; vel quem, quibusve de caussis, ijdem aut supra cæteros tollerent, aut etiam infra, suo arbitratu deprimerent: sed illis omne iudicium & consilium à superis datum; sibi simplicitatis & obsequij gloriam esse relictam putarent: essentque proinde ad omnia quamuis ardua & absurda & subita paratissimi. Omnes omnium querimonias perbenigne audiebat: ac solabatur verbis humanissimis. atque etiam diligenter curabat, vt salua religionis disciplina, & Præfectorum dignitate, vnicuique satisfieret. Neque vero minori vigilantia & seueritate Præfectos ipsos quàm reliquos omnes in officio continebat; quinetiam tanto plura maioraque ab illis, quàm ab his exigere solitus est, quanto superiores inferioribus, gradus & virtutum insignibus antecellunt. Idem, in respondendo agendoque, simplicitatem ita cum cautione coniunxit, vt satis appareret, alteram alteri non modo impedimento non esse, verum etiam ornamento atque præsidio. Suspensa, vel ambigua, vel obscura verba, perplexum de industria incertumque sermonem;

vti barba-

A vti barbaras artes; & subdola mendacij tegumenta, fideique ac societatis humanæ perniciem, semper est detestatus: ac suo monstrauit exemplo veritatis cultor eximius, quantum inter prudentiam & calliditatem intersit.

Eiusdem ratio proximos adiuuandi. Cap. XI.

MIRAE fuit solertiæ in solicitandis mortalibus, & à diaboli seruitute ad CHRISTI Domini obsequium traducendis. ac quibus artibus dæmon ad animarum perniciem vtitur, easdem ipse (quoad liceret, ac fas esset) ad hominum salutem ac beneficium transferebat. Voluntates ac naturas eorum quibus cum ageret, festinè odorari; ambitiosis splendida, auaris vtilia, voluptuosis iucunda proponere, & suo, quod aiunt, hamo vel esca quemque piscari. Iam in congressu, maxime Principum, id obseruabat in primis, vt sermonis initia illis daret, extrema reseruaret sibi: cauebatque ne de rebus etiam diuinis inepte vel ad satietatem ac fastidium ageret. Tristem vero & horridam sapientiam (vtique postquam in lucem hominum prodijt) semper vitauit: cumque philosophię nomen ipsum, intelligeret, etiam si modeste tractetur, tamen satis odiosum esse per se; nihil in habitu suo, vel in genere vitæ, rarum aut notabile conspici voluit: ac semper sese, quibus rebus honeste ac religiose potuit, ad communē consuetudinem accommodauit; neq. cōmisit, vt quod ipse non faceret, id in alijs reprehēdere putaretur: prorsus, vt eius mores prima fronte, vel eminus intuenti, vnus aliquis è populo videretur esse: verum quo propius illum inspiceres, quo diutius ac familiarius vterere, eo magis præstantiam virtutesque viri, tanquam odorem ex affrictu sentires, atque id ipsum est caussæ, cur nostris nullam in vestitu ornatuve, religionis iniunxerit notam: sed quo facilius in hominum cœtus & consuetudinem irreperent, ac tempestiuis colloquijs vnumquemque adiuuarent; vbicumque gentium versarentur, quàm modestissimo eius gentis habitu iussit incedere: neque visum dare signum animi à sensu communi vel ab humanitate abhorrentis. Idem valde vituperabat moderatores animarum eos, qui vel vna eademq. via, ac ferme quam ipsi tenuissent, cæteros etiam ad studium virtutis conarentur adducere; vel, dumtaxat si quis ad pietatem esset sua sponte propensus, formandum regendumque susciperent: sed ipse nimirum vel feros & barbaros homines non dubitabat aggredi, sic, vt à singulis quod dabatur acciperet: C & quos ad consilia CHRISTI prouehere non posset, certe ad præcepta sensim allicere nitebatur. atque vt bonus agricola non tantum rectas & fructuosas arbores, sed etiam deprauatas, neque ita fertiles colit; easque vel adminiculis erigit, vel circumcidendo castigat, vel sub aliena latentibus vmbra cælum aperit, vel telluris vitio laborantibus mutat locum; sic ille, rerum difficultate nequaquam exterritus, dispiciebat in primis quod ingenium qua ratione tractandum esset; ijsdemque sæpe morbis, pro varietate naturæ, non diuersas modo, sed etiam contrarias inter se medicinas adhibere consueuerat. Quòd si quem, omnia expertus, tamen è cœno peccatorum extrahere nequiuisset; nō ideo contrahebat animum, vel se angori dabat, quasi oleum & operam perdidisset; sed conscientiæ & officij fructu contentus, acquiescebat in alto Prouidentiæ diuinæ consilio. De spirituum discretione (quam ille scientiam habuit maximam) deque moderandis affectibus, multa præcepit egregie: quæ quoniam exstant scripta (quemadmodum initio diximus) nihil est quod à nobis hoc loco ingerantur.

Vita eius quotidiana, & domestica. Cap. XII.

SOCIETATIS Præpositus, deuexa iam ætate; viuendi priuatim
hanc ferme normam tenebat. Mane, vt primum euigilasset,
certum tempus dabat precationi, & contemplationi bono-
rum cælestium; deinde, si sacrificandum illi esset (quod mu-
nus propter summam animi attentionem, & corporis imbe-
cillitatem, sæpe intermittere cogebatur) sacro, sub vesperam
pridie, ad Vrbis consuetudinem ordinato, & accurate præco-
gnito, rem diuinam faciebat: quæ recitanda forent, vel in pri-
uato sacello, nemine præter administrum adstante, contra mo-
rem Hispaniensem elata pronuntians voce. vsque adeo Ec-
clesiæ Romanæ ritus omnes & cæremonias adamauerat. A psallendo, quamquam inuitus
abstinebat, quòd ei propter vim lacrymarum, & frequentem ecstasim qua corpus mire af-
fligebatur, eiusmodi officio summus Pontifex nominatim interdixerat. A sacro, si cuius E
negotij caussa prodeundum esset, comite vno prodibat: si minus, admittendis audiendis-
que vel domesticis vel externis operam dabat, serena parique semper, vt diximus, fronte;
minime suspiciosus ille quidem, aut timidus; attamen apprime circumspectus ac prouidus;
vt illi non facile quisquam posset imponere. Actiones autem omnes, è D. Basilij præce-
pto condiebat tacitæ precationis sale: seque ipsum, vt dictum est, excutiebat subinde, ne
quid labis ex quotidiano mortalium rerum vsu contraheret. A prandio, post gratiarum
actionem, remissionis caussa, de rebus haud ita serijs molestisve sermones habebat iucun-
dos; qui tamen, vt plurimum, ad agendi & gubernandi scientiam facerent. Inde vel actibus
publicis, vel subscriptioni lectionique epistolarum, tempus dabat. ac multa etiam, prout
res exigeret, sua manu exarabat ipse. tum, si hora suppeteret, suorum acta recognoscebat. à
cœna vero, insequentis diei negotia disponebat; accersitisque administris, vel procuratori-
bus, sua cuique separatim dabat mandata: deinde cum eo quem sibi à secretis elegerat, per
otium agebat: eo dimisso, ad multam noctem solus inambulabat innixus baculo, maiorem
in modum attentus meditansque apud se; postremo, quod supererat temporis, necessariæ
tribuebat quieti; id erat spatium horarum circiter quattuor. Cubiculo vsus est perangusto
ac tenebricoso; cuius formam nec successores quidem adhuc, religionis, vt puto, caussa mu-
tarunt. cibi potusque fuit adeo parcus, vt gustatum funditus perdidisse videretur; nisi si F
quando pauculis vesceretur castaneis, quibus patrio more puer olim assueuerat. nulli vm-
quam ferculo quamuis famelicus ac ieiunus, arrisit; nullum edulij vel condimenti genus
cuiquam indixit; nihil vmquam inter edendum est questus; licet per adiutorum inscitiam
incuriáve cibaria male cocta conditaque; vinum etiá fugiens aut acidum præberetur. nihil
denique sibi proprie apponi voluit vmquam: & grauiter administrum aliquando puniit,
quòd vuæ racemum vni sibi præter cæteros attulisset. quæ sane peritus rerum æstimator
haud ita leuia duxerit, si hominis vel ætatem ipsam, cui multa dantur, vel infirmitatem
valetudinis plura imperantem, vel denique summam inter suos potestatem & licentiam,
vt ita dicam, suo arbitratu viuendi, consideret. Munditias in victu cultuque dilexit; sed
faciles, & nequaquam exquisitas; cuiusmodi & viatorem, & CHRISTI famulum decent;
placuitque ei semper, ad alliciendos præsertim homines, vt dictum est, non incom-
pta frugalitas. Ac de Ignatio quidem (quod me non fugit) alia id genus
multa narrantur; verum singula persequi necesse non est.
tantum ad viri mores virtutemque intelli-
gendam, hæc pauca liba-
uimus.

A

Pietatis opera publice per eum instituta. Cap. XIII.

INTER ipsam Societatis administrationem, cui potissimum
inseruiebat, non exiguam partem curarum alijs quoque rebus
impertijt, atq. ijs maxime, quæ ad salutem & commodum po-
puli, atq. ad splendorem ac dignitatem sanctæ Romanę Eccle-
siæ pertinerent. De curandis ægrotis, & pænitētię sacramento,
Innocentij tertij Papæ lex est: Aegrotos nisi peccata rite con-
fessos, à prima inspectione medici neve adeunto, neve curan-
to. Ea lex cum ipsa desuetudine propemodum antiquata es-
set, perfecit Ignatius vt salutaris illa consuetudo, longo inter-
uallo reuocaretur; visendi tamen spatio in alteram vsque vi-
cem extracto: qua moderatione videlicet, simul & publicæ existimationi, & singulorũ ani-
mis corporibusq. consultũ est. Mulierculas à maritis cum pudicitiæ capitisve periculo dis-
fidentes, matronis ditioribus in officio continendas ac sustentandas diuidere consueuerat:
B sed cum cresceret numerus; ne cui grauior esset impensa, locũ ijsdem recipiendis alendisq.
publice parare constituit; suumq. consilium impertijt primoribus ciuitatis. quibus rem ita
probantibus, vt nemo tamen se profiteri vellet tã gloriosi operis principem, hanc rationẽ
Ignatius inijt rei ad exitum perducendæ. Ex area tẽpli nostri Petrus Codatius procurator
lapides ingentes effoderat, cuiusmodi multi ruinis veteribus continentur. hos igitur lapi-
des, in magna rei familiaris inopia vendi, & summam ex ijs confici aureorum centum Igna-
tius imperauit: eam pecuniã cum ad opus inchoandum primus in medio posuisset, tantum
reliquis ardorẽ iniecit (insita mortalibus natura propere sequendi quę inchoare piguit) vt
ex voluntaria collatione institutũ sit cœnobium, quo eius generis fœminæ sese reciperent;
ibiq. securæ tamdiu delitescerent, quoad cõpositis controuersijs in gratiam cum maritis re-
dirent: atq. idcirco cœnobium (vt supra diximus) Male nuptarum vulgo appellatũ est. Ad
eius autem loci custodiam atq. administrationem Ignatius piorum hominum sodaliditatẽ
adhibuit, prudenti sane consilio. Etenim in communem vtilitatem intentus, ne vno dum-
taxat munere implicitus teneretur, vt quodq. opus absoluerat, confestim eius operis procu-
ratione certis atq. idoneis hominibus demandata, ipse animum & cogitationẽ ad alia dein-
ceps atque alia trãsferebat. Parthenonem etiam sanctæ Catharinæ, cui à Funarijs vel à Ro-
sa cognomen est, Ignatius idem instituit. quo in Parthenone puellæ forma eleganti, quarũ
C pudicitia periclitaretur ob angustias rei familiaris, magna præfectorum diligentia conqui-
sitæ, interdum etiã pro potestate, si res exigat, è complexu parentum abreptę, hodie ad cen-
tum & quinquaginta sub claustris, & sanctimonialium fœminarum disciplina, magno la-
bore & impensa educantur: eædemque, simul atq. maturum est, vel perpetuæ religioni &
castitati sponte se consecrant; vel idoneis viris dantur nuptui, dote à loci præsidibus perso-
luta. Non minus laudabile quod sequitur. Cũ plurimi bonæ interdũ indolis pueri & puel-
læ, vt in Vrbe plena peregrinis & aduenis, destituti vel orbi parentibus, miserandum in mo
dum per plateas & compita seminudi & egẽtes errarent; vtriusq. sexus & commodis & sa-
luti, eodem Ignatio suadente, prouisum est. Itaque ex eo tempore duabus in ædibus, hoc est
sanctæ Mariæ in Aquiro, & sanctorum quattuor Coronatorum, masculi seorsum ac fœmi
næ, & gratis aluntur, & rudimentis Christianæ fidei, ac partim litteris, partim etiam neces-
sarijs ad vsum reipublicæ artibus atq. opificijs imbuuntur. Vtriusq. autẽ sexus est hac tẽpe-
state numerus capitũ amplius ducentorũ; quorum illi præter domesticas exercitationes, ad
funera quoq. prosequẽda psallentes & candidati procedunt; hæ, vbi adoleuerint, vel mari-
tantur, vel in sacratarũ virginũ collegia sese conferunt. Quinetiã, quod olim in patria sua
perfecerat, idipsum Romæ quoq. molitus est: vt vlcerosi ac mendici per cõpita misere qui-
ritantes, vnũ in locum coacti, publica impensa ex censu & collationibus alerentur. eamq.

rem ingenti ciuitatis approbatione ad exitum perduxisset, ni pauci potentes, nescio quo spiritu impulsi, huic tam præclaræ actioni obstitissent. Ad hæc, e quisquilijs Hebræorum si cuipiam Euangelij lumen affulserat, hunc hospitio cõfestim acceptum Ignatius pro sua tenuitate liberaliter ac benigne tractabat, quoad Christianis præceptionibus eruditus baptismatis fonte renasceretur. neq. à procurandis neophytorum commodis ante destitit, quam ex auctoritate summi Pontificis ædes paratæ sunt, quas Catechumenorũ appellant: quibus in ædibus hodie masculos seorsum ac fœminas, cum aliorum, tum præcipue Gregorij XIII. Pontificis maximi munificentia large sustentat. atq. etiam (quod expressius caritatis argumentum est) baptizati ex eo loco non ante mittuntur, quàm aut litterarum præsidio, quas interim edocentur, aut artis cuiuspiam, necessaria sibi in reliquam vitam adiumenta parauerint. quo pietatis officio multi ex eadem secta permoti, magno bonorum gaudio, sese quotannis ad CHRISTVM adiungunt. Illud vero optimum, quod ad catholicæ fidei reliquias in Septentrionali plaga fouendas, augendasque, auctore atque adiutore in primis Ioanne Morono Cardinali amplissimo, Seminarium clericorum in Vrbe condidit, dato negotio nostris hominibus, qui conquisitos bonæ indolis adolescentes Romam ex ijsdem regionibus mitterent. atque id Seminarium, siue collegium Germanicum, vt appellant, acerbissimis deinde tempestatibus, ingenti labore ac perseuerantia tutatus Ignatius est; præstantissimis è tota Societate doctoribus ad eam iuuẽtutem & litteris & moribus instituendam adhibitis. quod opus & Ecclesiæ Romanæ ornamento, & Germaniæ magno adiumento & fuisse, & esse hodie vel maxime constat, cum in eius pæne collapsi instauratione & amplificationem, idem Gregorius XIII. pro sua præcipua in eas nationes clementia & voluntate vehementer incubuit. Nec Germanicæ modo, sed cæterarum quoque gentium pueros & adolescentes Ignatius, pijs ac liberalibus disciplinis imbuendos (quam vnam expeditissimam emendandi generis humani rationem ducebat esse) per se suosque admonitu plane diuino suscepit: atque ob id ipsum, gymnasia, quibus æque infimi ac summi gratis erudirentur, non Romæ solum, sed etiam toto pæne terrarum orbe constituit, summa adhibita cura, vt ne quid professores nostri, quamuis acutum & plausibile afferrent peregrini vel noui dogmatis, nedum ab orthodoxa fide abhorrentis, verum in singulis quæstionibus celeberrima quæque & probatissima doctorum placita sequerentur.

Quædam de Ignatio mira. Cap. XIV.

RAETER ea quæ superioribus libris Ignatio diuinitus accedisse retulimus, non pauca de eodem admirabilia prædicantur: quorum aliqua nobis hoc loco exponere visum est. Recenti conuersione, Hierosolymam petens, dum Barcinone transmissionem exspectat, interea diuinam rem, sacras conciones, & alia religionis officia quàm accuratissime obire non destitit. Accidit autem aliquando, vt cum in templo verbum Dei audiret; conspicata hominem fœmina princeps, peregrini habitu fæci plebis immistum, videre sibi visa sit eius caput ac faciem eximio quodam fulgore splendentem, idque tanta sua cum animi voluptate, vt quamquam inuita ac repugnans modestiæ caussa, tamen ab eo aspectu oculos nulla ratione posset auertere. Igitur cõcione dimissa, nihil ei fuit antiquius, quàm vt mariti permissu, peregrinum per idoneos homines oppido conquisitum hospitio acciperet. qui domum ingressus, percunctantibus illis, quis aut cuias esset; peregrinari se Hierosolymam dixit, neq. de se ipso verbum vltra addidit: verumenimvero sermonem de rebus diuinis instituens, omnes qui aderant, cælesti quodam solatio lætitiaq. perfudit. Quare vehementius etiam permoti, operam dedere, vt nobilis quidam vir, ipsorũ propinquus, in Italiam traiecturus, vna cum Ignatio conscenderet, rati, nauigium vtiq. tali vectore perire

non pos-

A non posse; neq. eos fefellit opinio: siquidem alia nauis, cum eodem fere tempore vela fecis-
set, non longe à portu vi tempestatis absorpta est; at vero qua Ignatius vehebatur, celerri-
mo cursu Caietam incolumis tenuit. post reuersionem vero, dum Barcinone, vt initio di-
ctum est, Grammaticæ rudimentis operam dat, res accidit ad viri sanctitatem illustrandam
haud leuis momenti. In parœcia beatæ MARIAE, cui à Mari cognomen est, ad plateam Lul
lianam, Lyssani duo fratres de patrimonio diutius litigauerant: Ac deniq. à iudicibus lata
sentētia, is qui caussa ceciderat, præ nimio dolore ad vltimam desperationem redactus, im-
pulsu dæmonis è cubiculi trabe laqueo se suspendit: ea re cognita vicini ad tetrū illud spe-
ctaculum cōfluunt, mirantes hominis facinus, miserantes insaniam. Id simulatq. Ignatius
audiuit, confestim aduolat, pendentem ex infelici tigillo restem præcidit, hominē vel cada-
uer potius collocari iubet in lectulo. deinde seorsum nixus genibus pro salute ipsius Deum
orare non sine lacrymis instituit. Res mira. deprecante Ignatio, cunctis qui aderant in lectu-
lum obuersis, & exspectatione suspēsis; miser ille repente sustulit oculos, vocisq. vsum ea-
tenus dumtaxat recepit, quoad vocato celeriter in id sacerdoti peccata rite confessus, ac de-
mum expiatus, animam è Tartari faucibus ereptam Domino reddidit. cuius rei fama to-
tam vrbem, finesque illos magna cum omnium admiratione peruasit; & supersunt hodie,
qui meminerint: à quibus ego id ipsum Barcinone diligenter quæsiui. Ac multo post, Ro-
B mæ, constituta iam Societate aliud non minus mirum Ignatio contigit. Cum Alexandro
Petronio, cuius ante meminimus, & medico & philosopho insigni, magnum vsum amici-
tiamq. contraxerat. Ad eum ægrotum aliquando vicissim ipse, visendi caussa cum adijsset,
quamquam alieno tum tempore, tamen pro familiaritate à domesticis introductus, occlu-
sis fenestris in lectulo quiescentem inuenit. & ex tenebris ratus hominem sopori sese dedis-
se, suspenso vestigio tacitus adrepens, puluino sensim assedit. ac nihilominus Alexander è
somno excitatus, & repente Felicitatem vxorem inclamans: Quis nouus hic splendor, quæ
tanta, inquit, lux cubiculum complet? At illa simpliciter, id quod erat, vnum Ignatium
introisse respondit. Tum Alexander, homo grauis & prudens, non dubio argumento
viri sanctitatem interpretatus, ex eo die Ignatium tamquam humano fastigio celsiorem,
magis magisque suspexit: totamque deinde rem ipse mihi alijsque serio exposuit. Parisijs,
Michaël quidam Hispanus, quem Romæ deinde falsæ criminationis ministrum in Patres
fuisse diximus, impatienter ferens patronum suum Franciscum Xauerium è medio hono-
rum cursu ad studium humilitatis Christianæ traductum fuisse, ira percitus, Ignatium, vt
pote eius rei auctorem, interficere omnino constituit: cumque in hospitium ipsius vltro
inuasisset, strictoque iam gladio scalas furibundus ascenderet, diuina repente voce perter-
ritus: Quo tendis infelix? retulit gradum, totamque rem conscientia victus postmodum
ipse confessus est. Anno à virginis partu M D L I V. Rodulphi Pij Cardinalis opera, So-
C cietatis collegium ad Lauretanam ædem institutum est; acciditque, vt domus nostris ad ha-
bitandum attributa, lemurum terroribus, & faunorum ludibrijs admodum esset infesta.
cumque, noctu præsertim, modo hi, modo illi detractis è cubili stragulis, vel insolito quo-
dam cachinno excitati per cæcas tenebras trepidarēt; ad eam pestem auertendam multa ne-
quicquam experti, deniq. per epistolam ad sacrificia & preces Ignatij, tamquam ad sacram
anchoram communi consensu confugiunt. Ille re cognita, Deum attētè precatus, rescripsit
socijs, bono essent animo, ac diuino præsidio freti (quod in tali re fecerat ipse non semel)
dæmonum terriculamenta nihili ducerent. Mirum dictu. recitatis litteris, omnes confe-
stim ea molestia spectrisque non modo in præsens, verumetiam in posterum liberati sunt.
Cum Ignatij defuncti corpus exsequiarum caussa iaceret in feretro, Bernardina quædam
Romana, filiam strumis iamdiu laborantem, quam arte nulla medici sanare valuerant, ad
osculandas mortui manus admouere vehementer optabat, certam ex eo contactu, filiæ va-
letudinem sibi pollicita: sed cum præ turba, impetu sæpe capto puella numquam ad fere-
trum accedere potuisset, denique mater, quippe quam filiæ caritas valentiorē audacioremque reddebat, non ante destitit, quàm ex Ignatij vestimentis frustulū adepta est, id frustulū
virginis collo simul atq. alligatum; velut præsenti numinis ope morbus euanuit eius mi-

raculi rumor cunctis, vt par est, admirantibus longe lateq. manauit. Ac ne prophetiæ qui- D
dem insigni dono caruisse putãdus Ignatius est, siquidem aliqua partim abdita aperuit, par-
tim longe à conspectu remota monstrauit; partim etiam multo post futura, sine vllo erro-
re prædixit. In ijs qui Barcinone Ignatium maxime coluere, ac præcipuum ex eius consue-
tudine & monitis fructũ vtilitatemq. cepere, vidua quædam fuit nomine Agnes, è Pascha-
la familia. hæc cum cætera caritate Ignatium adiuuit, eiusq. sustentauit inopiam, tum Pari-
sios proficiscentem, ad vsq. templum sancti Andreæ tria millia ab vrbe passuũ, officij caus-
sa prosecuta est vna cum Ioanne filio, optima spe summæ virtutis ac pietatis adolescẽtulo.
Hunc in digressu cum oscularetur Ignatius, eiq. præcepta in reliquam vitã paterna daret:
Cur, inquit ille, cum alij abs te exculti, tuisq. monitis incitati, vel CHRISTI cõsilia sint se-
quuti, vel certe in virtute magnos progressus effecerint, me vnum, parens optime, rudẽ in-
formemq. destituis? quid misero mihi te absente futurũ est? Atqui bono animo esto fili,
respondit Ignatius, nequaquam tibi deerit exercendæ patientiæ, deque Deo bene merendi
materies. namq. vbi adoleueris, vxorem duces, multisq. incommodis afflictaberis, quæ te
solui delicijs, & in auxilio diuino implorando torpere minime patientur. Neq. abfuit di-
cto fides. siquidem post aliquot annos ille contracto matrimonio multos suscepit liberos,
cumq. haud ita diues esset, debitorum fraude, quibus non exiguam pecuniæ summam cre-
diderat, rei familiaris naufragium fecit, hodieq. confecta iam ætate senex, seq. familiamq. E
suam quotidianis laboribus ægre sustentat. Eius deinde Agnetis mortem Barcinone san-
ctissime obitã, Romæ Dei monitu præsensit Ignatius, vt litteræ Antonij Araozij qui mo-
rienti viduæ affuerat, nihil ei super illa re noui postmodũ attulerint. Quidam haud ita pri-
dem in Societate versatus, cũ ex imposito sibi munere tanta molestia afficeretur, vt somnũ
capere vix posset, ac de repetendo sæculo cogitaret; Ignatius rem diuinitus odoratus, adole-
scentem nocte intempesta è lectulo vocari ad se iussit, alioqui fratrum necessitatibus mirũ
in modum parcere solitus. Is cum animo valde perturbato venisset; ficta persona quæsiuit
ex eodem Ignatius, si quis hac vel illa tentatione solicitaretur, quidnam ei consilij daturus
esset? ac per eam sermocinationem omnes illi obstupescenti sensim eius animi recessus ac la-
tebras patefecit simul, & perturbationes admirabili dexteritate sedauit, eodemque caritatis
officio erga alios quoq. multos pari perspicacitate perfunctus est, qui cũ suos morbos pro-
pter inscitiam aperire nõ possent, vltro ijs ipsemet ante medicinam, & genus ægritudinis,
& caussas detegebat. Vicetiæ, Fabro & Laine comitibus, dum ex voto finem anni vertẽtis
exspectat, cæteris item Patribus ob id ipsum Veneta ditione dispersis, repente affertur, Si-
monem Roterigium, Bassani, grauissima febri correptũ, in extremo versari vitæ discrimi-
ne. quo nuntio perculsus Ignatius, licet ipse quoque febricula teneretur, tamen illico sur-
git, ac Iacobi Lainis qui grauius laborabat, cura pijs hominibus demandata, sequẽte Fabro F
se pedes in viam dat, eodemq. die passuum octodecim fere millia confecit ea quidem cele-
ritate, vt præcedentem vix Faber consequi posset. Cumque ex itinere, de Simone solicitus,
orandi caussa paululũ è semita diuertisset, supplicatione peracta, sensit auditas preces: atq.
ad Fabrum rediens, pro certo affirmauit, Simonem è morbo euasurum. ad quem vt venit,
arcte complexus hominem læta omnia sperare, & certam sanitatẽ expectare iussit. Nec sa-
ne frustra: quandoquidem Simon paulo post, contra omnium opinionem pristinæ valetu-
dini redditus est; atq. id beneficium hodieq. secundum Deum Ignatio sese acceptum refer-
re testatur. Haud longe à Bassani mœnibus loco edito templũ cernitur beati martyris Viti,
ex quo in subiectam conuallem despectus est cum cætero cultu visendam, tum crebris aqua-
rum è Medoaco amne deriuationibus. Id templum eo tempore tuebatur solitarius quidã,
Antonius nomine, vir doctrinarum expers & idiota quidem ille, verumtamen seuerus, &
grauis, & ipso totius corporis atq. oris habitu venerabilis; ac proinde apud illas gentes ma-
gna virtutis & sanctitatis opinione. Is Ignatiũ nihil insigne præseferentem, elato superci-
lio (vt ipse postea fatebatur) cõtemnere apud se cœpit, ac paruifacere; quoad potentius ali-
quando supplicanti demonstrare dignatus est Dominus, qui vir & quantus esset Ignatius,
quamq. multorũ adiumento & saluti diuina prouidẽtia destinatus. ex quo suã ille temeri-

A tatem dolenter accusans, Ignatiũ studiose dein colere atque obseruare instituit. Per eosdẽ
forte dies quidam ex Ignatij socijs, partim anachoritæ consuetudine, partim etiã ipsius loci
amœnitate captus, ita cogitare cœpit apud se; Hem, Ignatij comites, vexatis tanto labore,
tanta rerum omnium difficultate corporibus, de animorum insuper salute periclitamur.
raro, quam extulimus domo, mentem spiritumque referimus: nimium pulueris sor-
diumque campestri hoc opere & exercitatione colligimus. ac cæteris quidem maior forsan
gratiæ diuinæ fiducia, plus virium fuerit ad obuia quæque superanda: mihi vero meæ infir-
mitatis præclare conscio, nonne conducat, procul negotijs tumultibusque cælestem in ter-
ris vitam vna cum hoc sancto eremi cultore transigere? & abiectis multiplicibus curis vni
Deo vacare? Hæc apud se identidem reputanti, occursabant ex altera parte Ignatij caritas,
dulcedo sociorum, cœpta communia, datæ dexteræ, & deserendi nefas. Eiusmodi cogita-
tionum æstibus cum aliquandiu fluctuasset; denique consultandi caussa ad anachoritam
ipsum adire constituit. sed nequaquam cessit illi res è sententia. quippe vixdum extra op-
pidum extulerat pedem, cum ei vni spectrum est obiectum, armatus vir, trucibus oculis, stri
cto gladio minitans. Exterruit primo ea species hominem: dein impetu capto cum ni-
hilominus pergeret; iratus ille ac furens in obuium irruere visus. Tum vero peregrinus
haud dubie terga dat, ac sine respectu in oppidum auolat, mirantibus incolis quòd tam ef-
B fuse fugientem aspicerent, nemine persequente. At ille à præcipiti cursu non ante destitit,
quàm in ipsius Ignatij diuersorium sese cum insana trepidatione coniecit. Cui renidens
Pater (totam quippe rem Deo reuelante cognorat) Siccine titubas? inquit: Modicæ fidei,
quare dubitasti? Qua ille interrogatione, & in præsentia valde compunctus, & in poste-
rum, ne ab instituto deficeret, magnopere confirmatus est. Cum Ioannes Codurius, è pri-
mis Patribus vnus, è graui morbo in vltimum vitæ periculum esset adductus: ad rem diui-
nam pro socij salute faciendam Ignatius ædem sancti Petri in Monte aureo petijt: cuius &
loci, & Apostoli, vt supra diximus, præcipua quadam religione tenebatur. cum ad medium
fere peruenisset pontem Ianiculensem, qui Sixti pons hodie dicitur; sublatis intentisque
repente in cælum oculis, retulit pedem attonito similis; ac deinde conuersus ad comitem
(is erat Baptista Viola Parmensis, ex quo hæc ipsa cognoui) Domum redeamus, inquit:
Codurius noster migrauit è corpore. Creditus est Ignatius ex illo stupore, & syderum in-
tuitu, & repentina reuersione, vt olim Hozij, sic tum Codurij animam vidisse cælum in-
trantem: licet iustis fortasse de caussis de hoc celauerit, quod iustas item ob caussas de illo
non reticuerat. nam & id ipsum alius aspexisse ferebatur, & ex horarum ratione comper-
tum est, eo ipso temporis momento Codurium exspirasse: & alioqui non fuit, cur amicis-
simi viri cognito excessu, domum extemplo reuerteretur, vel ad piaculare sacrum eius
C caussa de more faciendum, recta pergere omitteret. Id autem accidit anno post Virginis
partum. M D X L I. quarto Kal. Septembris. Eodem fere loco deinde quiddam aliud acci-
dit non absimile. Cum Stephanus Baroëlius Nouocomensis, qui viuit adhuc, periculoso
morbo implicitus teneretur, & cunctis de illius vita solicitis, Ignatius pro viri valetudine
in eadem illa quam diximus æde sancti Petri in Monte aureo perlitasset; in reditu comi-
tem læto vultu compellans (is fuit Petrus Ribadeneria Toletanus, qui hæc ipsa mandauit
litteris) non moriturum ex eo quidem morbo Stephanum constanter asseuerauit. nec va-
na fuit prædictio: siquidem haud ita multo post, ægrotus non sine magna omnium admi-
ratione conualuit. Cum Patauij, nostris ad gymnasium & reliqua Societatis munera, san-
ctæ Mariæ Magdalenæ templum, & eius templi vectigalia tribuisset Andreas Lipomanus
egregia pietate vir, cuius mentionem antea fecimus; de adeunda loci possessione graue cer-
tamen à nobilissimis viris iniectũ est. Venetijs tum Laines & Salmeron Societatis caussam
agebant, ij ad rem perficiendam omni conatu nequicquã adhibito, cum aduersariorum po
tentia valde premerentur, ac pæne ab incæpto desistere decreuissent; postremo (quod
vnum reliquum videbatur esse perfugium) per litteras totam rem Ignatio commendant.
Ille, cum quinta circiter feria litteras accepisset, postridie (qui dies erat natalis Deiparę Vir-
ginis) re diuina peracta, respondit CHRISTI, caussam ne desererent; eodem adiuuante,

voti compotes fore. nec vana fuere promissa: quippe, re in Senatu diu multumque agitata, D
denique possessio nostris adiudicata est cunctis ferme suffragijs: atque à peritis rerum æsti-
matoribus non leue miraculum est habitũ, in eiusmodi ciuitate, à duobus ignotis & pere-
grinis hominibus, clarissimorum ciuium opes & gratiam superatam fuisse. Paulo IV. Pon-
tifice maximo, cum inter bellicos tumultus vir quidam princeps, qui nuper est mortuus,
Collegij Germanici tutelam ac patrocinium, oneris & impẽdij grauitate defatigatus abij-
cere cogitaret; idemque auctor esset Ignatio, vt, ne in re iam desperata ac pæne collapsa, diu-
tius operam & oleum perderet; sane fortiter Ignatius illi respondit; Faceret ipse quod vel-
let: se quidem, quoad viueret, eam procurationem numquam esse depositurum. neque ve-
ro dubitare se, quin tam præclare inchoatum opus diuina prouidentia conseruatura esset;
ac datura aliquando Pastorem, qui non modo necessarijs, verumetiam copiosis ad victum
cultumque vectigalibus id Collegium instrueret. Per eadem fere tempora, vir quidam
pecuniosus, templi nostri miseratus angustias, ædem nobis ædificare voluit laxiorem. sed
cum is descriptionem quandam suam sequeretur, cum dignitate quidem illam & elegãtia,
verumtamen ad religionis nostræ vsus parum idoneam; Ignatius piam viri voluntatem
vtique accepit, egitque, vt debuit gratias; rem vero ipsam animo fidenti reiecit; quòd sibi
compertum esse diceret, non defuturum olim, qui templum nostris muneribus accom-
modatum exstrueret. Quarum duarum præsensionum alteram Gregorij XIII. Pontificis E
maximi summa, vt dictum est, pietas atque benignitas; alteram Alexandri Farnesij Cardi-
nalis amplissimi eximia religio, & regia plane magnificentia comprobauit. Alia item de
Ignatio miranda narrantur: quæ quia mihi haud satis explorata sunt, necesse non habui
adscribere. præsertim quòd clarorum hominum sanctitas, non tam signis atque miraculis,
quàm caritate in Deum, & vitæ innocentia continetur.

Eiusdem forma, & statura corporis. Cap. XV.

STATVRA fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu; colore inter
album & aquilum; exporrecta lataque fronte; viuacibus oculis; ob longo
& incuruo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi
existimant. claudicauit nonnihil è vulnere olim in propugnatione Pom-
pelonensis arcis accepto, sed citra vllam deformitatem; vt nemo fere nisi curiosus ani-
maduerteret. Effigies circumfertur illius, nõ admodum ad viuum, vt familiares affirmant;
siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse,
dum viueret, neque pingi se neque fingi permisit, omnibus in rebus humanæ F
gloriæ contemptor egregius; ac dignus profecto, cuius vitæ sancti-
moniam præstantissimasque virtutes, pia posteritas,
tanti parentis memor, in omne tem-
pus imitetur & celebret.

FINIS.

IN HI-

IN HISTORIAS

IN HISTORIAS INDICAS RERVM MEMORABILIVM

Index.

Baßinorum Rex Alexander. pag. 18. E
Abaßini obsequium Clementi VII. P. M. defertur. 168. E
Abaßina gens Alexandrino Patriarchæ paret. 333. A
Abaßinorum mores. 225. A 227. A.
Abdala dynasta Camparis. vide Campar. 103. C
Abdusi Brachmana. 25. A
Acenorum Rex. 80. E 135. A 142. E 160. E 161. C
Adamas Aethiopiæ Rex infensus Catholicis. 329. C
Adenum oppidum. 17. C 100. F 124. E 125. C 327. A 189. B & inde. 217. A
Aegidius Annius. 4. F
Aegyptij Campsonis cõsilia conatusque 50. D 69. C 123. B 125. B
Ab Selymo Ottomano extinguitur. 124. F
Aërius Ternatis Rex. 197. A 201. C
Agazinum Cambaiæ oppidum. 198. E 188. E
Agesymba noti orbis terminus antiquis. 16. E
Aialus Ternatensis Regis frater. 162. F
Rex idem. 191. B 195. C 196. B
Aialus alter hoc nomine. 253. A
Alcoranum Mahometanorum vel potius Coranum. 287. C
Alexander VI. Pont. Max. definit limites nauigationum. 15. C
Alexander Abaßiæ Rex. 18. F
Almansor Tidoris Rex. 99. B eiusdem obitus. 177. C
Alodini Mahometani reguli conatus in Lusitanos. 91. C 93. C 98. D 105. A 130. D 142. F 162. D 168. D
Victus ad Vgentanam emoritur. 172. D 174. E
Alphonsus V. Lusitaniæ Rex. 4. E 5. B
Alphonsus Cardinalis, Emmanuelis Regis filius. 199. A
Alphonsus Congi princeps baptizatur. 10. D
Eiusdem acta. 12. E 88. E 97. A
Alphonsi Albuquercij gestæ res. 43. C 56. E 62. D 73. C 78. E & inde. 82. F 86. E 92. D 100. F 105. C
Naufragiũ 95. C obitus. laudes. 107. C
Alphonsus Noronia Indiæ Prætor. 312. F 314. E 320. F
Alphonsus Paiua. 17. B
Alphonsus Persona Quæstor Malacensem arcem tuetur egregie. 98. D
Alucan rector pueritiæ Mamudij Cambaiæ Regis Lusitanos ad Dium obsidet. 216. D
Amangutium Iaponis vrbs. 278. E 332. D
Ambassecongum vrbs regia Congi. 8. F
Amboinus insula. 202. E
Americus Vespusius Brasiliam regionem explorat. 31. B
Amida, & Xaca Iaponiorum dij. 247. C
Ammonitæ populi. 291. A
Amochi deuota capita. 26. E
Ananazes pomi genus in Brasilia. 32. D
Anathema. vide Miracula.
Anchediua insula. 28. F 52. E 55. B
Andreas Ouiedus Episcopus in Aethiopiam. 323. C 239. C
Angerus Iaponius baptizatur. 275. A 277. A
Annum è Lunaribus periodis Sinæ conficiũt. 112. E
Anta animal in Brasilia. 32. E
S. Antonij Cœnobia in Abaßia. 139. B
S. Antonij Saxa. 138. F
Antonius Casalius Franciscanus. 268. F
Antonius Correa in Pegusios. 133. C

Malacam reficit commeatu. 134.D
Mocrinum ad Baharenum superat. 151.C & inde.
Antonius Criminalis occiditur ab ethnicis, 293.A
Antony Galuani laudes & acta. 198.F & inde. 199.A
Antony Laurery Franciscani naufragium, 79.C
Laudes, actaque. 95.C 57.C
Antonius Paiua in Macazares. 237.B
Conuertit Reges ac proceres. 238.F
Antony Passany facinus memorabile. 135.B
Antonius Quadrius Patriarchæ Socius. 330.E
Antonius Sylueria Diensis arcis præfectus. 187.B & inde 216.D & inde.
Antony Verani egregium facinus. 135.B
Apri amphiby in Brasilia. 32.E
Aqua lustralis. vide Miracula. 304.F
Arabia Felix. 16.F 291.A
Arabicus sinus. 17.A
Argenteus amnis. 31.C
Argenti Sena auidissimi. 110.E
Armuzia Insula & vrbs. 65.B 151.A 157.B & inde 184.D & inde.
Aroëzius Ternatẽsis dynasta. 158.F 162.E 193.A
Aromata promontorium. 17.C
Arquicum oppidum. 139.A
Arsinarium promontorium. 5.A
Ariianus regulus. 142.E 161.C
Arx ad Anchediuam. 52.E 55.B Ad Armuziam. 66.E 106.E 157.B Ad Goam. 85.B 83.A Ad Calecutum. 102.E 165.C 167.C Ad Cananorem. 52.E 58.D Ad Ceilanum. 131.B 146.F Ad Ciaulum. 154.E Ad Cocinum. 43.A 45.B Ad Dium. 187.B Ad Malacam. 94.F 98.B 130.D 137.A Ad Maldiuas. 137.A Ad Pacenũ. 142.F 161.C Ad Quiloam. 52.C Ad Socotoram. 68.F Ad Ternatem. 159.A
Asnafasagar alio nomine Claudius Aethiopiæ Rex. 223.B
Astrolabium ad rei maritimæ vsum transfertur. 6.D
Atiua Amboini oppidum. 202.F
Aurea Chersonesus. 16.E
Autolola populi Guineæ. 16.E
Azedecan Goam obsidet. 204.D Salsetas Lusitanis tradit. 204.D rebellat ibidẽ. Rursum tentat fœdus. 241.A Emoritur. 242.D

B

BACANOR oppidum capitur à Lusitanis. 170.E
Bacianum Insula Molucarũ. 158.E 178.D 201.C
Badaga populi. 293.A
Badurius Cambaiæ Rex. 209.A occiditur. 214.F
Baharenum Armuziæ vrbs. 151.B 184.D
Bandæ insulæ descriptio. 98.F
Bandora Cambaiæ oppidum. 208.F
Baptismus in Congi regno primus. 8.E
Baptismus parturientem fœminam leuat angustys. 236.B
Barbara mulieris Lusitanæ constantia, & pietas; 218.F
Bardor domicilium fœminarum. 204.E
Barnagazius præfectus maximus Aethiopiæ Regis, 138.F 139.C & inde.
Baroa Aethiopiæ, seu Abassiæ vrbs. 224.D
Barptolemæus Diazius Bonæ spei promontorium primus flectit. 15.C
Eiusdem obitus. 34.E
Baticalæ regulus. 78.E 133.A Regina. 240.D
Batochina Insula. vide Maurica. 99.C
Bazainum vrbs Cambaiæ. 185.B 209.F
Bemoinus Rex Ialophorum Aethiops. 13.G
Benestarinum castellũ ad Goam. 94.F 96.E
Bengalæ regni situs. 16.F
Beniensium regulus Aethiops. 13.B
Bernardus Iaponius Romam venit primus. 305.C
Conimbricæ in reditu moritur. 305.C
Betel Malabaricum, seu tambul Arabicum, quos in vsus. 27.C
Bethleem templum Olisipone. 30.E
Bezeguicius regulus Aethiops, 5.C
Bilganum vrbs Indiæ. 241.B
S. Blasii Aquatio. 21.A
Bintanum insula. 172.D Vide Alodinũs.
Biremis parua ex India nauigat in Lusitaniam. 213.B
Bohaates Ternatensiũ regulus. 158.F 191.A
Boleifes Ternatis Rex. 99.B 158.E vide Ternatem.
Bombarda machina describitur. 22.E

Bonæ

Bona pacis aquatio. 21.C
Bona spei promontorium. 18.D
Bona signa flumen Africæ. 21.C
Bonferrus Franciscanus in Pegusios. 330.D 331.B
Bonzij Iaponiorum sacrifici. 247.B 279.C
Borneum Insula. 17.A 293.C
Boues ab Indis adorantur. 25.B
Brachmanæ Indorũ Sacerdotes. 24.F 133.C
Brasilia. 31.B & inde. 300.D & inde.
Braua vrbs. 44.E 56.F
Bungi Rex in Iapone. 303.A 332.D

C

CABIS animalis ossa cruori sistendo. 90.E
Cacizorum in Christianos odium, & conatus. 33.D 288.D
Vide & Mahumetani.
Cafres Africæ populi. 16.E
Caimales dynastæ in India. 24.F 27.B
Cairum vrbs. 50.E 90.D
Cairum in vsum anchoralium ex palma. 136.E
Caius pyrum sylueſtre in Brasilia. 32.D
Calaiatum Armuziæ vrbs. 62.D 74.D
Calaluzium Indici nauigij genus. 172.F
Calecutum vrbs Malabarica. 16.F 24.E 79.B
Calecutanus Rex. 24.F & inde. 35.C & inde. 102.E 165.B 186.E
Camaranum Insula describitur. 101.B
Cambaia regnum, & Rex. 69.B 187.B & inde.
Camboia ora. 17.A
Camis Dij minores Iaponiorum. 247.C
Camparis dynasta. 103.C
Camphora, vel potius Caphura. 80.D
Campson Aegyptius. vide Aegyptus.
Canacapoli in ora Piscaria hypodidascali. 236.F
Cananor Malabarica vrbs. 16.E
Canarinus fanum è solido lapide. 305.A
Cangoximanus Rex. 278.D & inde.
Capitis vertex abrasus quid significet. 119.B
Capocate portus Calecutanus. 27.A
Caramansa regulus Aethiops. 5.C
Carigy neophyti mactantur ab ethnicis. 322.D
Carmania regio. 70.D
Carnis humanæ esus. 300.D
Caryophylli, seu claui descriptio. 100.D
Casia aromatis genus. 80.D
Castaneriani comitis iudicium de Francisco Xauerio. 333.E
Catechismus. vide Christiana doctrina.
S. Catharina in Africa promontorium. 5.A
Catharina Lusitaniæ Regina. 236.F
Catifa Armuziæ oppidum. 153.B
Catua ora Malabarica flumen. 181.B
Caucasus. 16.F
Caucincina ora. 17.A
Ceilanum olim Taprobana. 16.F
Ceitauaca Ceilani vrbs. 313.A
Celebes populi ad CHRISTVM adiunguntur. 203.A
Cerigo bellua Brasilica. 32.F
Cetiganum. vide Celebes.
Cetus Indicam nauem quatefacit. 133.A
Cetus alius Indicam onerariã cingit. 142.D
Chauiarna Africæ promontorium. 3.A
Chersonesus Aurea vnde dicta. 16.F
Chiapotio salubris in Oriente. 209.C 244.D
CHRISTI ordo in Lusitania. 3.C
Christianorum veterum in India ceremoniæ & mores. 39.A
Christiana philosophia introrsum speciosa. 231.B
Christiana doctrina. 238.F
Christophorus Columbus. 14.F
Christophorus Gamma opem Abaßino Regi fert. 223.C
Eiusdem obitus. 226.E
Christophori Iusartis facinus præclarũ. 165.C
Ciales flumen, & oppidum. 185.C 208.E
Ciampa ora. 17.A
Cianlum oppidum. 71.A 154.F
Cingala populi. 147.A
Citor vrbs Indica. 210.F
Claudius Rex Aethiopiæ. 223.B 328.D
Clauus, seu Caryophyllon. 100.D
Clementi VII. Pont. Max. Abaßini obsequiũ defertur. 168.F
Cocinum Indica vrbs. 17.C 35.C & inde. 52.F 96.D 183.C
Cocus seu nux Indica. 136.E
Colanum Malabaris vrbs. 36.E 44.D 52.E
Collegium Goanum. vide Goa.
Columbum Ceilani oppidum. 332.C 312.A
Columna Vasci vbi posita. 22.D
Columna cum inscriptione vbi poni solita à

 Lusi-

Lusitanis. 116. F
Comagene. 71. A
Communionis & confessionis vsus. 182. B
Comorini caput, seu promontoriū. vide Cori. 16. F
Concanum litora occupant Lusitani. 141. A
Ab Idalcane recipitur. 160. D
Conceptionis Insula. 37. A
Concilium Florentinum, & alia Concilia de principatu Romanæ Ecclesiæ statuunt. 326. D
Congi regnum. 7. A & inde. 88. E. 97. A
Conimbricensis academia. 330. E
Consaluus Pereria Moluci præfectus. 193. C & inde.
Consaluus Sosa legatus in Congum. 8. D
Consaluus Sylueria CHRISTI caussa peremptus. 332. D
Constantinus Brigantia Ducis frater. 333. B
Conuiuiorum ratio apud Sinas. 122. F
Copaiba planta Brasilica, humorem balsamo similem stillantes. 31. C
Cori promontorium hodie Comorini. 16. F 24. E
Cosmus Turrianus. 276. F. 305. A. 332. D
Cotia animal Brasilicum. 32. E
Cotta vrbs Ceilani. 312. E
Coulectes Calecuti emporium. 164. D
Cranganor vrbs Indiæ. 37. C
Crementina Sanga Regina. 210. D
Crux vincit. 10. D. 12. F. 13. A
Crucis purpureæ signū in cælo apparet. 101. B
Crucis veræ fragmentum ab Rege Abassiæ in Lusitaniam. 97. A
Crux sanguinem fere quotannis exsudat in India. 253. A
S. Crucis Insula ad Bonæ spei promontorium. 16. D
S. Crucis Insula ad fauces Arabici sinus. 102. D
S. Crucis regio, nunc Brasilia. 31. B
Crucifixi Domini imago in Goa ruinis inuenta. 88. D
Cuama fluuius Africæ nobilissimus. 19
Curiatum Armuzæ oppidum. 62. E

D

DABVLVM vrbs Indiæ. 73. B. 154. E
Dairi summa dignitatis homo apud Iaponios. 249. A
Dabaca Insula Arabici maris. 168. E
Damanum Cambaiæ oppidum. 188. E
Danatus fluuius. 19. B
Dauid Abassiæ Rex. 92. A
Decima S. Thomæ Apostolo ab Sagamo Rege decreta. 159. C
Didacus Lupius Sequeria Malacam petit. 79. C & inde. Prætor Indiæ. 132. F & inde. 154. F
Didacus Mesquita Catholicæ fidei caussa in hiantes bombardæ infarcitur. 181. B
Didacus Pereria Xauerij studiosus. 333. A
Dionysius Rex CHRISTI ordinem instituit. 3. C
In Diuinam potentiam referuntur Lusitanorum acta. 183. B
Dium vrbs. 70. E 102. D 149. A & inde. 152. C & inde. 264. C & inde 254. E
Dofar oppidum Arabiæ. 168. F
Dominicani religiosi in Congum missi. 7. C in Ialophos. 14. B Goam. 281. C. 273. A
Dulcinda regnum Cambaiæ finitimum. 69. C

E

ECCLESIAE Catholicæ vnitas. 325. E auctoritas. 327. A
Antistitibus quantū tribuerit Franciscus Xauerius. 235. F
Eduardus Lusitaniæ Rex. 3. B
Eduardus Barbosius Signifer in Diensi prælio. 269. B
Eduardus Acosta Prætor Brasiliæ. 321. C
Eduardus Coelius ad Regem Sionis legatus. 130. E
Bintani portum explorat. 172. E. Classem Panensem delet. 172. F
Eduardus Mellus Aladinum superat. 134. E
Eduardus Menesius Indiæ Prætor. 157. B 163. A
Eduardi Pacieci acta. 45. A
Elana, seu Torus oppidum. 17. C
Eleonora Lusitaniæ Regina. 7. C
Eleonora Salæ miserandum exitium. 316. D 317. C 320. D
Elephantes religiose culti. 25. B
Elephantis fanum è solido lapide. 305. A
Elisabetha Abassiæ Regina. 224. C & inde.
Emmanuel Rex Lusitaniæ. 19. C. 31. B 49. B 52. F 88. F 103. B moritur. 158. F
Emma-

Emmanuel Congi Regis patruus. 8.E
Emmanuelis Cerniceij virtus militaris. 166.E
Emmanuel Nobrega in Brasiliam. 298.D
Einsdem ac Sociorum labores. 301.B
& inde. 322.E
Emmanuelis Passanij ab Genua oriundi Laudes. 55.B
Emmanuelis Sosa naufragium. 316.D
320.D
Episcopus Indiæ primus. 203.C
Episcopus Amacaris apud Sinas. 320.E
Erythrææ fauces. 191.B
Euangelij scripta è collo suspensa morbum depellunt. 286.D
Exorcismus efficax. 286.D

F

FARTACES *Arabica gens.* 57.A
69.F
Faxiba tyrannus in Iapone. 249.B
Fernandus Castellæ Rex limites nauigationis cum Lusitano statuit. 15.A
Fernandi Aluari Capralij naufragium insigne. 320.E
Fernandus Cotinius 78.E *& inde.*
Fernandus Franciscanus primus Episcopus Indiæ. 203.C
Fernandus Lemius ad Persarum Regem legatus. 197.A
Fernandus Lupius historicus. 183.B
Fernandus Magalianes. 144.E
Einsdem socij aliquot, orbem totum nauigatione circumeunt. 146.D
Fernandus Sosa legatus in Aethiopiam. 327.C
Fernandus Turrianus Castellanorum Dux in Moluccis. 279.F
Fernãdus Vinagrius in Mauricis insulis multos ad Fidem conuertit. 202.E
Fidei egregium specimen. 94.A 97.B
Fidei desertores acriter puniuntur. 96.F
Firandum oppidum, & insula apud Iaponios. 278.E
Florentinum Concilium. 326.D
Fluenta promontorium. 21.C
Fotoques prima nota numinia apud Iaponios. 247.C
Franciscani in India. 30.F 57.C 154.E
Apud Peguscos 30.E *In Brasilia.* 298.D
Francisci Albuquercij acta. 43.B *& inde.*
Franciscus Almeida primus Indiæ Prætor. 51.B 74.D *& inde.* 78.D
Francisci Almeida Scalabitani facinus mirabile. 240.E
Franciscus Aluarus sacerdos obsequiũ Abassini Regis defert Romano Pontifici. 168.E
Franciscus Barretus Prætor Indiæ. 321.A
Einsdẽ acta ibid. Fauet cõuersioni. 333.A
Francisci Gramaxij factũ egregium. 135.B
Franciscus Malduarum princeps Olysipone perimitur. 297.C
Franciscus Pereria Ciauli præfectus. 182.E
FRANCISCI *Xauerij vita moresq;* 231.C *& inde. Miracula.* 306.E 275.B *Primæ conciones.* 277.B *Nauigat in Indiam.* 253.B *In Iaponem.* 275.B *& inde. In Sinas* 307.B *& inde. Obitus.* 309.B
Fullorum Rex Aethiops. 14.F

G

GALLI *aliquot in Indiam.* 211.A
Gambea fluuius Africus. 13.B
Ganara promontorium. 14.E
Ganges Indiæ flumen. 16.E
Garzias Cotinius Armuzia obsidionem tolerat. 155.C
Garzias Henricus Ternatensis præfectus. 177.B
Garzias Noronia Indiæ Prætor. 272.E
Garzias Sala Indiæ Prætor. 273.C *Moritur.* 297.C
Gasparis Berzei patria, studia, & in Societatẽ ingressus. 280.F *Acta in itinere Indico.* 285.A *Goa.* 281.C *Armuzia.* 275.A *& inde. Miracula.* 286.D *Obitus.* 311.B
Gatis iuga. 24.E
Gedrosii populi. 69.C
Geldoi regnum. 190.E 201.A
Gemal tyrannus. Vide Pacenum. 142.E
Genne vrbs. 5.A
S. Georgij insula. 22.D 23.B
Georgius Botellius Lingua dynastam superat. 104.D
Georgius Capralis Indiæ Prætor. 298.D 303.A
Georgius Castrius Moluci præfectus. 222.E
Georgius Menesius item. 178.E
Georgius Vasans operatur in Congi regno. 302.E
Giada vrbs. 123.B

Goa vrbs. 16.F *Bis à Lusitanis capta.* 83.B
Obsidetur ab Idalcane. 94.F 128.E
Goanum D. Pauli Collegium: 128.F 132.D
Goga Cambaia oppidum, 208.F
Gomezij Sequeria insula, 168.B
Gradaamedes Adelis tyrannus. 225.C & inde.
Guadalaiarra Castellanus in India Centurio, 59.A
Guardafu promontoriũ, olim Aromata. 16.B
Guinea regio. 5.A
Guzarates Cambaiæ populi, 69.C
Gymnosophistæ. 25.A

H.

HALI *Diensis bis à Lusitanis victus.* 182.E 185.C
Hamedes Armuziæ dynasta interemptus. 106.F
Hebræi Rabbini. 332.D
Hectoris Syluerìæ res gesta. 168.E 185.B 187.B
S. Helena insula. 37.B
Helena Abaßiæ Regina. 97.A
Henricus nauigationis Indicæ primus scrutator & auctor. 4.E
Henricus Cardinalis Lusitaniæ 272.F
Henricus Congi Regis filius Romam. 97.A
Henricus Franciscanus in Indiã. 30.F 35.B
Hẽricus Menesius Indiæ Prætor. 163.A & B & inde.
Hesperij Aethiopes. 16.B
Hesperides insulæ. 15.C
Hieronymiani monachi ab Emmanuele Rege culti. 30.E
Hocenus cum Aegyptia classe in Indiã. 70.D & inde,
Hoxiones idolorum sacrifici apud Sinas, 139.A
Hudia Stonis regni caput. 130.E

I.

S. IACOBVS *Apostolus Christianis opitulatur.* 88.E 152.F
Iacobus Bermudius cum alijs Dominicanis in Indiam. 274.A
Iacobus Botellius modica biremi ex India in Lusitaniam. 212.F
Iacobus Canus Africæ littora aperit. 6.E
Iacobus Congi Rex. 302.E
Iacobi Lactei in Diensi obsidione facinus. 258.E 259.A
Iafanapatanis tyrannus in Manarensem ecclesiam sæuit. 237.B
Iaponij populi, & eorũ mores. 242.F & inde.
Prima conuersio. 274.E
Iauæ insulæ descriptio, 97.C 202.E
Iazius dynasta Diensis. 70.E
Ichthyophagi populi. 16.E
Idalcan Mahometanus dynasta. 83.B 127.B 141.A
IGNATIVS *Loiola Societatem* IESV *instituit.* 230.E *Eiusdem epistola ad Abaßiæ Regem.* 324.D *Obitus.* 332.F
Illei colonia Lusitanorum in Brasilia. 248.E
India. 16.F *Indorum mores.* 24.F & inde.
Indus fluuius. 16.F
Institores ac nauarchi Lusitani ethnicos ex occasione baptizant. 332.F
Ioannes primus Lusitaniæ Rex. 3.B
Ioannes II. 9.A & inde.
Ioannes III. Rex Lusitaniæ. 52.E 159.B
Eius laudes. ibid. 229.C 323.B 333.B
Ioannes Albuquercius Goanus Episcopus. 220.F 235.B *Mors.* 330.D
Ioannis Almeidæ Quintelani facinus. 135.B
Ioannes Barrius historicus. 16.F 146.F
Ioannes Castrius Indiæ Prætor. 249.B & inde.
Ioannes Coloniensis pro confeßione Catholicæ fidei occisus. 287.B
Ioannes Consaluus. 4.E
Ioannes Machadius exsul. 85.B 94.F
Ioannes Marianus cum alijs cærulcis fratribus in Congum. 88.F
Ioannes Mascarenias Diensis præfectus. 255.B & inde. *Prætor Indiæ declaratur absens.* 272.F
Ioannes Nonnius Barretus Aethiopiæ Patriarcha. 330.D 333.C
Ioannis Nouæ iter in Indiam. 37.A
Ioannis Petreij in Cruce extollenda præclarũ facinus. 219.B
Iogues in India. 25.A
Cuiusdam admiranda conuersio. 291.B 292.D
Iosephus medicus, & mathematicus. 6.D
Ismael Rex Persarum. 62.D 66.E 106.F 222.F

Isufus

Isufus Sofalæ præfectus. 52.B
Occiditur à Lusitanis. 53.C
Itamaraca colonia Lusitanorum in Brasilia. 298.E
Itinera P. Frãcisci Xauerij Lutetiam. 230.F Olisiponem. 232.D In Indiam. 233.B In Piscariam oram. 236.A. 274.F In Trauancoris regnum. 237.A In Sinas. 307.B Cocinum. 277.A 306.F Malacam. 277.A 306.E In Amboinum. 252.D Ternatem. 252.D In Mauricas insulas. 252.E In Iaponis vrbes Cangoximam. 277.A Firandũ. 278.E Amanguttium. 278.E Meacum. 278.F Sanctianum Sinarum. 305.C
Iudæi. vide Hebræi. 332.D
Iulius II. Pont. Max. 102.E
Iuncus onerariæ nauis genus. 82.E

L

LACERTI, in Oriente ad crocodilorum effigiem. 36.E
Lanciara nauis genus. 172.F
Lara Carmaniæ vrbs. 68.F
S. Laurentij insulæ situs. 16.E
Laurentij Almeidæ bellicæ res gestæ. 52.E 60.E
Miserabilis exitus. 73.C
Laurentij Marchesij flumen. 317.B
Leæna Africæ mons. 4.E
Leonis X. Pont. Max. Indica deferuntur primitiæ. 102.E
Lingua Iaponica vbertate præfertur linguæ Latinæ. 244.F
Lingua Rex. 104.D 168.D
Longum oppidum. 181.A
Loytiæ Sinarum iuris periti. 115.C & inde.
Lucopina insula. 99.A
Ludouicus Romanus Patritius in India. 54.E
Lupus Soarius Aluarenga Prætor Indiæ. 225.B 232.D
Lupus Vasæus à S. Pelagio de Prætura contendit. 169.C 171.C Eiusdẽ acta. 180.C
Lusitanæ nauigationis limites. 15.C Veterum parcimonia. 77.B Nomen. 14.F 233.B Pugnandi genus. 152.D Leges. 193.A
Lutherianæ hæresis quiddam simile apud Iaponios. 247.C

M

MACAZAR insula. 202.E & inde. 237.B
Macis aromatũ genus in Banda insula. 98.F
Madaba vrbs regia Cambaiæ. 149.A
Madagascar, nunc S. Laurentij insula. 16.E 56.E
Maddena gens. 17.C
Madrafaba locus prope Dium. 153.C
Madrafaxaus Cambaiæ Rex. 70.E
Madremalucus pueri Regis tutor, 215.C
Magadaxus, vrbs Saracenorum. 28.F
Magi. vide Venefici.
Mahometanorum in Christianos odiũ. 22.E 28.D 49.C Iidem quando primum in Indiam. 80.D
Mahometes Anconinus Quiloæ Rex. 51.C
Casus. 138.D
Malabaris Indicæ regionis situs. 24.E Cæli variatio. ibid. Incolarum ingenia. ibid.
Malaca vrbs. 16.F 97.C
Maldiuarum insularum descriptio. 136.D
Mamudius Cambaiæ Rex. 70.E
Mamudius alter Cambaiæ Rex. 254.E
Mamudius Malacæ Rex. 80.E 92.D
Mamudius Armuziæ Rex. 157.C
Manar insula. 229.A Incolæ propter fidem CHRISTI vexantur. 237.A
Mandinga dynastæ societas cum Lusitanis. 14.E
Mandioca farina Brasilica. 33.C
Mandoa regio. 69.C
Mangalor oppidum oræ Narsinganæ. 189.A
Mangalor oppidum Cambaiæ. 209.A
Mantelum Amboini oppidum. 202.F
MARIAE Virginis noua templa. 30.E 55.A 94.D 57.C 101.B 139.A &c.
Miracula. 59.B 328.F
Martinus V. Pont. Max. 4.F
Martini Ignatij Castellanorum Ducis mors. 179.F
Martinus Alphonsus Carualialius Persam in bello adiuuat. 222.F
Martinus Alphonsus Sosa præfectus Indici maris. 210.D Indiæ Prætor. 234.E Eius laudes. 242.E
Martinus Bohemus è maritimi astrolabij inuentoribus vnus. 6.D
Martinus Villanouanus Comes. 103.A
Martyrium Antonij Criminalis. 293.B Carigiorum.

rigiorũ. 322. E Consalui Sylueria. 332. D Ioannis Colontensis. 287. B Ioannis Pe. treij. 219. B Ioannis Sosæ. 323. A Ma. narensium. 237. B Petri Correæ. 323. A Rotherici Boti. 151. B
Mascatum oppidum, 62. E
Materia insula. 4. F
Matthæus Armenius Abaßini Regis legatus in Lusitaniam. 97. A 103. A 139. B
Mauricæ insula in Molucis. 99. C vide Tolum.
Mazua insula descriptio. 139. A
Meacum vrbs Iaponis. 278. F
Mealis exsulis conatus irriti. 241. B 321. A Huius filia conuertitur. 332. F
Mecana Mahometanorum nauigatio. 188. F
Mehum insula. 102. D
Melchior Carnerius Episcopus Patriarchæ successor. 323. C 330. D
Meliapor Indiæ vrbs, hodie S. Thomæ colonia. 159. E
Melicus Iazius. 70. E vide Iazius.
Melinde oppidum. 17. C 23. C 28. F 184. D
Mesquitæ Perestrellij naufragium. 320. F
Michaël Vasæus Indiæ Vicarius generalis. 228. F
De Christiana re benemeritus. 250. F
Mindanaum insula. 203. B
Miracula quædam. 102. D 328. F 274. F 286. D Anathematis. 102. D Aquæ lustralis. 311. C S. Crucis. 101. B 253. A Tormentorum. 270. D Visionum. 311. C 292. D Item. 311. C
Miramudius Mogorum Rex. 210. F
Missæ sacrificium sanat ægrotos. 286. D
Mogorum Rex, 210. F
Molucarũ insularũ situs, & descriptio. 99. C In Christiana fide progressus. 221. C 333. A
Momoiani dynastæ neophyti facinus. 196. E
Monaianum Armuziæ castellum. 284. F & inde.
Moscum odoramenti genus. 130. D
Motiones Indicæ quid, & vnde dictæ. 56. E
Mulieris cuiusdam egregia fortitudo. 219. A
Mures, & putria animalia in vsum cibi. 86. D
Mures à Christianorum prædijs mirabiliter fugati in agros ethnicorum, 304. F

N

NABANDES Armuziæ oppidum. 74. D
Nahu Abaßiæ Rex. 97. A
Narsinganus Rex. 87. A
Natale littus. 320. E
Naubeadora Cocinensis Rex. 52. E
Naubedarinus Calecuti Rex. 102. E
Naufragia horrenda. 329. A 316. E
Nauigationis Indicæ difficultas. 233. B Iaponicæ. 275. A
Nautæ populi. 69. C
Ninachetus ethnicus. 103. C In ignem se conijcit. 104. F
Nonij Acunæ acta ante præturam. 60. F In Prætura. 184. D & inde. 207. E 214. D Mors. 221. A
Nubunanga Iaponius tyrannus. 249. B
Nuciuele Amboini oppidum. 202. F
Numidarum equitum laus. 14. D
Nux myristica in Molucis. 98. F

O

OIENSIS dynasta. 56. E
Olla incendiaria descriptio. 166. E
Onoris regnum. 83. A
Orsacanum Armuziæ oppidum. 63. C

P

PACA animal Brasilicum. 32. E
Pacenus Rex. 142. E
Palmæ Indicæ descriptio. 136. D & inde.
Panane Calecutanum oppidum captum, & incensum. 60. F
Panensium regulus. 90. F & inde.
Papuarum reguli. 197. B
Parabramma idolum. 25. B
Parauæ populi ad Fidem conuersi. 229. B & inde. 315. B
Pardaus nummus. 154. D
Paschalius, & duo alij è Societate IESV fame pereunt. 329. A
Passanij nobiles, ab Genua vrbe oriundi. 55. B
Patalena regio. 70. E
Patangatimi Parauani. 229. A
Pate, & Patane emporia capta, & direpta. 209. A
Patriarcha Aethiopiæ. 323. C vide Ioann. Nonn.

Nonn. Barretus.
Paulus III. Pont. Max. 230.E
Paulus Iaponius. vide Angerus. 275.A
Pedirensis in Somatra regulus. 80.E 90.D 160.F
Pegusiorum regio. 330.E
Peribecus Turcicæ classis præfectus. 313.C *& inde.*
Pernambucum Brasiliensis colonia. 298.E
Persarum Rex. 62.D *vide Ismael.*
Peruana prouincia. 31.B
Petrus Aluarius Capralis in Indiam. 30.F *& inde.*
Petrus Mascarenias Goæ vrbis præfectus. 100.F *Malacæ.* 169.E 171.C *& inde. De magistratu disceptat.* 174.D *& inde.*
Petrus Mascarenias orator in vrbe Roma. 230.F *& inde. Prætor Indiæ rei Christianæ studiosus.* 320.F
Petrus Nonnius insignis Mathematicus. 272.E
Petrus Vasæus Ialophi regem occidit. 14.E
Philippus Rex Catholicus. 113.B 305.B
Philoteræ portus Arabici maris. 223.B
Pigritia animal Brasilicum. 32.F
Piper oblongum. 80.D
Piratininga pagus in Brasilia. 321.C
Piscarium littus. 229.A
Piscandi genus apud Sinas. 115.A
Plana insula. 21.B
Ponda vicus maritimus. 215.A
Porca oppidum. 182.D
Portus Securus in Brasilia. 31.A
Prætoris in India substituendi ratio. 163.B 177.A
Prasia insula. 22.D
Prasum promontorium. 16.E
Prima, insula. 34.F
Prophetia S. Thomæ Apostoli. 38.D *Francisci Xauerij.* 33.A *& inde. Gasparis Berzæi.* 286.E *& inde.*
Ptolemais ferarum. 139.A
Pudicitiæ exemplum. 319.C
Pueri Malabares inter supplicia CHRISTVM *profitentur.* 315.C
Punicale oppidum. 315.A *& inde.*
Puteolana, vel potius porcellana vasa. 110.D

Q

QVEIXOMES insula. 157.A
Querimba insula. 157.C
Quitirius Malacensis, 97.B

R

RACIOLVM arx. 204.E
Ramanacoris vada. 229.A
Raynelum Cambaiæ oppidum. 187.C
Regum flumen. 21.C
Reixelum oppidum. 222.F
Reliquiæ Sanctorũ sedant tempestatẽ. 310.E
Repeluni vada. 42.D
Resbuti populi. 210.D
Rhabarbarum apud Sinas. 110.B
Rhotericus medicus, & mathematicus. 6.D
Rhotericus Dominicanus in vrbe Colano. 44.E
Rhotericus Botus in regno Armuziæ. 153.B CHRISTI *causa occisus.* 155.B
Rhotericus Lima ad Abassinum Regem legatus. 140.D 168.E
Rosalgates promontorium. 62.D
Rozsumacanes Goam oppugnat. 96.E
Rubrum mare. 70.D
Rucatellani Molucenses populi. 99.B
Rumecan Sofarij filius. 262.E 270.D
Rumepolis oppidum. 70.F
Arx. 219.A
Rumes vnde dicti. 70.F
Rupes inexpugnabilis, 224.E

S

SABAIVS Idalcanis genitor. 55.A 83.A
Saca Diensis dynastæ. 150.E
Saccarum Brasilicum. 31.C
Sagamus Rex vectigalia S. Thomæ Apostolo attribuit. 159.C
Sagum cibi & potus genus. 100.E
Salsetæ insulæ ad Bazainum. 210.F
Salsetani & Bardesiani agri. 204.D
Salutandi ritus apud Sinas. 113.A
Samibeleganus apud Pegusios quid. 133.C
Sanctianum insula Sinarum. 305.C
Sancti SPIRITVS *flumen.* 318.E
Sandalum album. 80.D
Sanga Regnum. 210.F
Saracenorum in Christianos odium. 131.C *Vide Mahometani.*
Selymus Turca Campsonis imperium delet. 124.F 127.A
Senex trecentos trigintaquinque natus annos. 215.C

Siacanus dynasta. 105.B
Siagrum promontorium. 62.D
Siani Rex in Macazaribus baptizatur, 239.C
Signa ad Fidei confirmationem. 311.C vide Miracula.
Siliganum oppidum. 203.B
Simia in veneratione apud Indos. 25.B
Sinarum mores. 110.D & inde.
Commercium cum Lusitanis. 306.D 122.E
Sionis regnum fœdere cum Lusitanis iunctū, 80.E 94.D 130.E
Siriagrum insula, 197.A
Societatis IESV origo.230.E Progressus in Lusitaniam. 238.D 289.C Malacam. 252.D In Molucas. 252.D In Iaponē. 305.B In Sinas. 305.A Armuzam. 313.C In Aethiopiam. 323.C In Brasiliam. 298.D In Congum. 302.E
Eiusdem labores. 328.D & inde. 310.F
Socotora insula. 37.C 68.F & inde. 56.F 89.C
Sofala aurifodinis praenobilis. 18.D Arcem ibi Lusitani exstruunt. 52.F 53.B
Sofar ab Aegypto in Indiam. 189.A Dium obsidet. 212. D. 257.A Interficitur, 262.D
Solimanus Turca classes in Indiam mittit, 212.D 216.F 313.B
Solimanus Aegyptiae classis praefectus in Indiam. 124.E
Solimanus alter. 204.E
Solimanus Sofalae Rex. 54.D
Solimanus Peloponnesius in Indiam. 216.F & inde.
Soloris Rex baptizatur. 333.B
Somni parcimonia. 234.F
Sophus Persarum Rex. 62.D 210.F vide Ismael.
Stachiris fluuius. 13.B
Stephanus Gamma. 230.D India Praetor. 222.E & inde.
Suaquenum vrbs. 223.B
Subs insulae dynasta. 145.B
Successionum in India ratio. 163.B
Suilla caro Sinis valde expetita, 112.F
Sunda oppidum. 174.F
Supa Rex baptizatur. 239.B
Surratum Cambaiae oppidum, 187.C

T

TABARIA Ternatis Rex. 196.D F
Tabona prafes molestiis nudus obijcitur. 193.A
Tamendoa animal in Brasilia. 33.A
Tanaba oppidum. 185.C 208.F
Tanoris Rex. 47.C baptizatur. 294.E
Tatus animal. 32.E
Tempestas fœda, 34.E
Tensa Iaponiorum. 249.B
Ternatae recepti Lusitani. 99.C Arcē adsificāt. 159.A Varij Lusitanicae rei successus. 162.F
Terrada nauigij genus. 190.E 221.C
Tertia insula. 29.A
S. Thomae Apostoli peregrinatio Indica. 37.C
Templum ab eo conditum. 359.C Martyrium & Sepulcrum. 39.A 159.C 252.F
Eidem à Constantino Praetore templum exstruitur. 160.D Corporis translatio, 160.D In Lusitanorum pralijs quando primum inuocatus. 271.C
Thomas Persarum Rex. 288.A
Thomas Petreius legatus ad Regem Sinarum. 108.D 122.F
Thomas Sosa primus in Brasiliam Praetor. 298.D
Tidoris Rex qualis erga Lusitanos. 99.B
Timoia ethnicus Lusitanorū studiosus. 83.A
Tolum oppidum. 303.B
Tormentaria fabrica artificium. 22.E Barbaris proditur. 41.B
Torum vrbs. 17.C
Torus Armuziae Rex. 106.D Eius furor. 157.A
Trauancoris regio. 237.A
Tremelanum delubrum. 240.E
Trichinamalius princeps baptizatur. 297.C
Triglypton regni Peguensis quondam caput. 333.B
Trimumpara Cocini Rex. 42.E 52.E
Tristanus Acunia in Indiam. 56.D
Legatus ad Summum Pontificem. 102.F
Tristanus Ataidius Ternatensis praefectus. 196.E
Tristanus Vasaus. 4.E
Tristani Vasi Vega facinus egregiū. 155.C
Tuaca liquor. 100.E
Tupinaquini gēs in Brasilia interiori. 322.B
Turcarum tyrannus classes in Indiam mittit. 313.B

VAIDVA

V

VALDVA antistes Mahumetanorum. 192.E
Vaipinum Sacra apud ethnicos insula. 43.A
Valetudinaria. 96.F 234.F 239.C 283.C
Varivenes Cambaiae pagus. 212.F
Vasci columna. 22.D
Vascus Gamma Indiam patefacit. 24.D
Iterum in Indiam. 37.B
Tertio in Indiam Praetor. 163.A
Venefici apud Brasilos. 302.D 305.B
Verberati insula. 22.E
Vespertiliones ingentes. 36.F
Vgentana vrbs, & regnum. 210.D
Victoria insignes Lusitanorum.
De Calecutanis ad Repelini Vada. 46.E
Alibi. 166.E 54.F 62.E
De Turcis ad Dium. 313.B & inde.
De Aegyptijs. 177.B
Cananorensibus. 60.E
Malacensibus. 93.A
Ceilanijs. 147.A
Iauis. 97.C
Goanis. 86.D 88.D
Dabulensibus. 75.C
Armuzianis. 68.D 156.F
Cambaianis. 269.C
S. Vincentij Colonia. 322.E
Vincentius Franciscanus. 220.F
Vincentius Sodreus nauarchus. 40.D
Naufragio perit. 41.C
Visapor Idalcanis vrbs. 242.D
Visionis monasterium in Abassia regno. 139.A
Visa miranda, & efficacia. 285.A 306.F 292.D
Vnctio Sacri olei. 107.B
Vocationes Dei aliquot. 295.C
Vtimutis Raia Malacensis. 81.B
Securi percutitur. 94.E

X

XACA Iaponiorum idolum. 81.B
Xeques apud Arabas, Praetor. 22.D
Xiphias piscis. 133.A
Xoar Armuziana ditionis vrbs. 63.C

Z

ZABVCALES arbor. 32.D
Zala Mahometanorũ adoratio. 73.C
Zamasum oppidum. 191.A
Zamorini senioris conatus in Lusitanos. 42.E 54.D
Zamorini iunioris. 102.D 165.A
Zanzibar insula. 44.E
Zeifadinus Armuziae Rex. 62.D
Zeila emporium. 136.F 224.D
Zebitanus praefectus. 226.D
Zufolarinus. 128.F 203.C Vide Azedecan.

INDICIS IN HISTORIAS FINIS

EPISTOLARVM INDEX

MARIAE Sanctij. 384
Balthasaris Gagi.. 396
Cangoximanorum Regis. 392. 393
Consalui Fernandi. 368
Cosmi Turriani. 352
Eduardi Syluij. 347
Francisci Xauerij. 337. 339. 343
Francisci Petrey. 415
Francisci Capralis. 452.
Francisci Henrici, 471
Gasparis Vilela. 354. 362. 379. 394. 401
Io. Baptistæ Montani Ferrariensis. 409. 410
Ioannis Fernandi. 346. 363. 415
Laurentij Iaponij. 365
Ludouici Almeidæ. 370. 386. 406. 417. 421
Ludouici Froy. 402. 411. 433. 438. 440. 443. 455.
Melchioris Nonnij.. 360
Organtini Brixiensis. 443
Pauli Iaponij. 345
Petri Diazij. 469
Regis Cangoximani. 392.
Societatis IESV de Cōsalui Sylueriæ obitu. 375
Taqua Regis Firandi. 352

IN EASDEM INDEX RERVM MEMORABILIVM.

ACENORVM classis. 399. A
AEdes elegantissima. 426. F 441. C
AEgrotus pia prece sanatur, 368. E
Agni Cælestis cereas imagines, & alia idgenus quantopere expetāt Iaponij Christiani, 411. C
Ainan insula, & gentis mores. 398. F
Aloysii Lusitanicæ classis pfecti cædes. 472. F
Amagusæ acta per Franciscum Capralem & socios. 452. F
Amangutij conuersiones insignes. 347.
Vrbs vastatur. 357.
Amida, & Xaca Iaponiorum Dij. 358. 433. B 434. E 439. BC 451. C 443. A
Andreæ Fernandi Christiana fortitudo, 448. E
Ancilla Iaponia Christiana martyrium: 369. A
Antonius Caiadus Lusitanus. 376. D
Eius officia in Consaluu Sylueriū. 378. D
Antonius Dionysius à Mahometanis capitur. 451. B
Aqua salita faucijs remedium vbi. 435. A
Aquita vrbs. 435. A
Aqua lustralis, seu benedicta miracula. 368. E 413. A
Aria Sanctij acta. 431. C
Arx munitissima Hexandoni proceris. 388. E

B

BALTHASARIS Gagi res gesta. 354
Eiusdem nauigatio, & pericula. 396.

Capitur

Capitur à Mahometanis. 450. E
Sclopus in eum intentus flammam non concipit. ibidem. F
Baptismatis miracula. 337. 387. B
Barptolemaei Regis laudes. 403. C *Conuersio ad* CHRISTVM. 405. A *Epulum insigne.* 404. D *Victoria de coniuratis.* 404. E *Baptismus.* 405. A *In militum catechismo sedulitas, in bello insignia.* ibidem. *In Cosmum Turrianum reuerentia.* 421. *Christiana humilitas.* 431. B *Victoria Crucis beneficio parta.* 431.
Bibliotheca versatilis. 442. E
Bonzij, seu Iaponiorum sacerdotes. 344. F *Eorum calumniae & odia in* CHRISTI *famulos.* 357. 363. A *Ritus & leges.* 433. C *Impostura.* 434. D 425. A *Sagina & vindemia.* 436. E *Cœnobia.* 442. D *Conuersiones ad* CHRISTVM 347. 366.
Boum specie dæmon à Iaponijs colitur. 338
Brachmanarum in CHRISTI *seruos humanitas.* 449. B 450. E
Bungi Rex Christianam rem enixe adiuuat. 430. F 359. 409. B 419. A *Eiusdem ad Lusitaniae Regem munera.* 400. B
Bungensium Neophytorum in fide constantia. 363. C
Bungensium Ecclesia omnium in Iapone maxima. 370. F
Bungensium illustre pietatis exemplũ. 371. A
in Bungo res patrum gesta. 349. 450

C

CACVBAV *impostor apud Iaponios.* 395. B
Caeremonia Ecclesiastica quã efficaces. 384. F 412. E
Cangoxima acta per Almeidam. 388. F
Cangoximani Regis de patribus iudicium. 392
Candidus & Cinereus color funesti. 435. B
Canon Amidæ filius, & eorũ effigies. 439. C
Catechismi vtilitates. 339
Cegandonus Barptolemaei Regis pater. 404. F 418. E
Chia pulueris vsus in potu Iaponiorũ. 425. A
Christiani facti in ditione Barptolemaei Regis. 452. E
Christianorum in patribus tuendis ardor. 368. F 369. B *In pauperes benignitas.* 395. B *Insigne pietatis exemplum.* 403. B *De Malabaribus victoria.* 450. D *Fuga miserabilis ab exusta Vocoxiura.* 418. D F
Christiani cuiusdam precandi ratio. 422. B
Christianorum quinque millia facta Imori. 416. F
Cochinoci acta per Balthasarem Lupium. 452. E
Coia frequens Bonziorum Cœnobij locus. 434. E
Combendaxis insignis impostor. 434. F
Concionatoris Christiani partes, & cautiones. 341.
Conciones Bonziorum. 437. A 442. F 443. A B
Confessarij partes, & cautiones. 340
Confessionis, & communionis quam frequens vsus apud Iaponios Christianos. 337
Coniuratio in Barptolemaeum Regem. 404. E *In Cubum Meacensem.* 444. E
Cõstãtini Catechistae Iaponij laudes. 465. B C
Consuetudinis quotidianae praecepta. 342
Consalui Syluerae expeditio. 375. *Nex propter* CHRISTVM. 378. E
Corniculum quibusnam hominibus è capite extuberat. 434. D
Cosmi Turriani in vrbe Amangutio acta. 346. 361. B C 385. B C 391. A 402. F 417. C 420. D 421. C
Crucis admirandae virtutes. 338. 363. A 368. F
Cubi Meacensis aedes elegantissimae. 441. C *Horti cultissimi.* ibid. *Caedes à coniuratis.* 445. A

D

DAEMONVM *impostura apud Iaponios.* 358. 434. D *Horribili figura pinguntur.* 439. C
Daiondonus cum Mioxindono in Cubum conspirat. 444. E
Damiani Iaponij laudes. 390. E
Darij Tacaiamae Fidani acta. 455. B
Didacus Andradius vna cum Ignatio Azebedio interficitur. 470. E

E

EDVARDI Syluij laudes. 419.C Epistolæ Meacensium neophytorum ad Bungenses. 370.E

Examen conscientiæ quàm accuratè exercendum. 339.

Exorcismi virtus. 359

F

FACATA urbs, & res in ea gesta, 359. 454.F

Facatensium neophytorum pietas, 364.D E Duo sanati diuinitus. 371.C

Facatensis præfectus patrum immunitati cauet. 391.A urbs inceditur. 454.F

Facusangis Academia nobilis vastatur à Nobunanga. 467.A

Firandi patrum acta, & labores. 356 Christianorum ardor. ibidem.

Francisci Xauerij labores, & patientia. 338. 362.E Animi magnitudo. ibidem. Flagelli, & libelli neophytis ab eo relicti admiranda efficacitas. 388.E Eiusdem præceptiones de vinea domini excolenda. 339. In Iaponem appulsus & itineris pericula. 343. A Rege Xaxumano honorificè excipitur. 344

Frenoiama cœnobiorum euersio. 461.B

Funaij res gesta. 353

Fundi acta. 453.C

Fundanus Dynasta. 454.D

Funera Meacensium. 435.B

Funus primum Christiano ritu peractum, 351

G

GASPAR Vilela Cosmo Turriano Comes adiungitur. 354. Eiusdē peregrinatio Cutamensis. 355. Meacensis. 363.A 365. 385.A Sacaiana. 379. Ecclesia ab eodem instituta. 415.AB Apud Meacensem Regem gratia. 416.E

Gotendoni & aliorum coniuratio in Barptolemæum Regem. 404.E

Grana benedicta & alia id genus quantopere à Christianis expetantur. 403.B 411.C

H

HECTORIS optimi viri nex. 465.C Hexandoni Dynasta, & vxoris eius pietas. 388.E 389.C

Hiu insula, & ibi patrum acta. 422.E F

Horti cultissimi, & amœnissimi. 441.C 442.D

I

IACOBI Soriæ Caluiniani piratæ crudelitas. 469.C & inde.

Ianambuxi Bonziorum secta. 433.C Qua ratione cooptentur. 434.D

Iaponiorum ingenia moresque. 338. 345. 374.F 425.A 437.B 443.B & inde. Errores. 358. 395.C 396.D In fide constantia. 356. 439.B Varius anni cursus. 438.E Quæstiones, & curiositas. 346

Iaponios iuuandi inita à patribus ratio. 354

Iaponem & Sinas Euangely caussa petentes, quomodo affectos esse oporteat. 447.B C 451.C

Idolum Denichi. 433.B

Icnxuanorum secta epicureæ persimilis. 429.A Christianæ religionis odium. 426.D

Ignatij Azebedij & sociorum felix exitus. 469. 471

Indulgentias, & alios Christianos ritus imitari videntur Bonzij. 445.C

Infantis trimi à Baptismo animam agentis dictum admirabile. 408.E

Inhambanis Rex vnà cum proceribus à Consalue Syluerio baptizatur. 375.B

Ioannis Baptistæ Montani acta. 409

Ioannis Fernandi agendi ratio, 384.E Labores. 402.F 403.A C Lexicon Iaponicè & Lusitanicè. 412.F

Ioannis Cadaualij Caluiniani piratæ immanitas. 472.F

Ioannis Naëtondoni Tambæ reguli Christiani laudes. 464.C

Iobeleum ad felicem Concilij Tridentini euentum. 444.D

Iquendæ regno Euangelium infertur. 466.F

Iquenda Sangadonus Christianorum parens, & in

& in eum coniuratio patefacta. 466.D
Iquicunque acta per Ludouicum Almeidam. 333.AB 364.E *Iræ per eundē.* 373.AB

L

L*AVRENTIVS Iaponius Imori quinque millia hominum baptismo lustrat.* 416.D
Ludi & nefaria sacra Iaponiorum. 347. 401
Ludouici Almeidæ peregrinationes, & acta. 370. 387. B *Vocoxiuræ.* 406.EF *Ximabara, & Cochinoci.* 407.A *Meaci.* 419.B 421
Ludouici Froÿ acta. 402. 411. *Peregrinatio Meacensis.* 421

M

M*AGISTRATVS in concionibus nunquam aperte perstringendi.* 341
Malabares piratæ patribus infensi. 449.A
Manomotapæ Regi beatissima Virgo per quietem apparet. 376.F *Idem baptismo expiatur cum trecentis proceribus.* 377.A *Consentit in Consalui necem.* ibid. C *Facti eum pœnitet.* 378.E
Manuum impositio apud Iaponios. 445.C
Maristhenis delubrum Iaponiorum. 405.B
Martyrium Francisci Lüpy & sociorum duorum. 446.F
Molucensium neophytorum. 447.C *Ancilla Iaponiæ.* 369.A
Meacum totius Iaponis caput. 363.A *Ibidē acta Gasparis Vilelæ.* 365. 366. & 367. *eadem vrbs vastatur.* 395.A *A Rege recipitur.* ibid. *Eius in Patres humanitas.* 426.E
Meaci superioris excidium. 463.C
Meacensium Christianorum pietas. 395.B 441. & seq.
Medicus Sacaianus ad Societatem adiungitur. 430.E *Iussus filio cedit omni patrimonio.* ibid.
Melchioris Nonnij nauigatio in Iaponē. 360. 361.AB *In Indiam renauigat.* 362.E
Minguames Mosambicanus Manomotapa Regem in Consaluum incitat. 377.B *Idem fuga sibi consulit.* 378.F
Mioxindonus Cubum è medio tollit. 445.A
Miroxu impostor. 434.F
Miracula. 351. 355. 358
Molucis in insulis aßidua patrum discrimina. 447.D
Molucensium Neophytorum, in fide constantia & labores. ibid.
Monica virginis amor in cœlestem sponsum. 423.C & seq.
à Muneribus quatenus abstinendum. 342

N

N*ARA vrbs.* 426.F
Nara arcis ædes elegantissimæ. ibid.
Neophytorum pietas. 389.B 416.F 421.C 422.E & F. 426.DE
Neophyti Ximabarani constantes in fide. 432.DE
Neophyti Molucenses propter CHRISTVM *interfecti.* 447.C 448.D
Neugoriorum secta. 395.C
Nichioxines, Vatandoni, & Euangelij hostis. 458
Nubunanga rogatu Vatandoni patribus fauet. 457.A
Eiusdem ad Freuoiamam res contra Bonzios gesta. 461
Nubunanga inferiori Meaco parcit propter Christianos. 463.C
Idem Iaponicarū sectarū hostis. 467.AB
Quosnam sibi adscribat titulos. ibid.

O

O*ECONOMI subleuandis ægrotis, & pauperibus.* 385.B
Organtini Brixiensis acta Sangæ. 466.E

P

P*ARADISVS Iaponiorum.* 445.B
Paßionis Domini recordatione quantopere afficiantur Neophyti. 337. 356. 357
Paulus Iaponius Xauerÿ comes Cangoximæ domesticos conuertit ad CHRISTVM. 344
Pauli alterius Iaponÿ præstantis viri obitus. 359
Pileolus triquetra figura. 435.G
Puerulus enixe baptismum petit, parentes & propinquos ad CHRISTVM *adducit.* 368.E
Pueri cuiusdā Sacaiani laudes egregiæ. 391.D

RAMI-

R

RAMIRI, & Alcaræ sociorum, naufragium, & mors. 446. F
Ratio agendi cum proximis. 342
Regina Cæli Regi Manomotapæ per quietem assistit. 376. F
Reliquias amoris quasnam appellent Christiani. 411. C
Rex Amangutij interficitur. 357
Rex Barptolemaus, vide littera B.
Rex Bungensis, vide eadem littera B.
Rex Cangoxima, vide littera C.
Rex Firandi, vide littera F.
Rex Manomotapa baptismo lustratur. 377. A In Consalui Syluerię necem consentit. 377. C Facti eum pœnitet. 378. E
Rex Meaci. vide Meacum.
Rex Vocoxiura. vide littera V.

S

SACAIVM vrbs libera. 394. A F
Sanctij nobilis viri pietas. 423. A
Scriba Mioxindoni officia in patres. 446. D
Scriba Firandensis Regis, itemq. vxoris eius laudes. 386. & inde.
Sebastianus Lupius ab hæretico seruatur. 465. A
Secta Iaponiorum. 366. 367
Sigillorum duo millia in tergo Xacæ. 440. D
Sinas & Iaponem petentes quomodo animatos esse oporteat. 447. BC & 451. C
Societatis IESV domicilia apud Iaponios. 358
Socij varie vexantur 357. Eorum acta in Bungo. 384. E F
Meaco vrbe capta in exsiliũ abeũt. 446. D
Eorum in ora Comorinẽsi pericula. 448. D
In eosdem officia Brachmanarum. 449. B
Stelbo præses doctrinarum. 440. D Eius templum. ibidem.

T

TACAXVMANI. precandi studia mirè tenentur. 372. DE
Taqueni scelera & exitialis exitus. 462. DE
Taqua Nombo Firandi Rex. 352
Tectorij nitidissimi species. 426. F
Templa inanium Deorum magnificentissima. 427. A 442. E
Templorum tria millia octingenta ab vno Rege ædificata. 460. F
Templum inferorum Regi dicatum, quale. 442. E
Tonus Amagusanus Xauerio fauet. 452. F baptismo lustratur. 453. A
Toni filij adoptiui pietas. 453. C
Tonus Ximabaranus petit Euangeliũ. 403. A Ad CHRISTVM aggregatur. 442. E Ipsius pietas. 432. D
Typhonis venti vis. 447. AB
Tyrones in religione quomodo tractandi, ac probandi. 340

V

VALETVDINARIVM à patribus institutum. 356
Vasandoni dynastæ Catechumeni mirũ Christianæ rei studium. 456. & inde. In prælio circumuentus occiditur. 459
Vetula nonagenaria mira conuersio. 413. E
Vincentij puerili sensus amoris in CHRISTVM. 424. E
Vosen Dairi. 395. A
Vocoxiuranus Rex Euangelium efflagitat. 390. D
Vxor in fidei desertorem maritum egregie consulit. 454. E

X

XACAE signum colossæum. 440. D Bibliotheca versatilis. 442. E
Xamaxinodoni & Quequidoni iudicum conuersio. 416. D
Xauerius. vide Franciscus Xauerius.
Xichiensis dynastæ CHRISTI desertor. 453. A
Ximabaræ plurimi facti Christiani. 408. E
Xinguen Rex Cainochuni Bonziorum defensor. 467 A
Xuicaidoni conuersio, & acta. 416. E
Xixiensium neophytorum pietas. 373. A

Z

ZACANA salsamenti genus. 438. F

INDICIS IN EPISTOLAS FINIS.

IN IGNATII VITAM
CAPITVM INDEX.

Libri Primi.

RTVS Ignatij, & educatio. Cap. I. 479.A
Conuersio eius ad CHRISTVM. *Cap. II.* 480.E
Ad Montem serratum religionis caussa proficiscitur. Cap. III. 483.B
Acta eius in Monteserrato. Cap. IV. 485.A
Ardores eiusdem in studio pœnitentiæ. Cap. V. 496.D
Molestia scrupulorum, & tentationum eiusdem. Cap. VI. 487.A
Ignatij profectus in spiritu. Cap. VII. 489.B
De studio collato ad proximos adiuuandos. Cap. VIII. 490.E
E graui morbo periclitatur. Cap. IX. 491.B
De inanis gloriæ vitio superato. Cap. X. 492.D.
De profectione Hierosolymitana. Cap. XI. 492.E
Nauigat in Italiam. Cap. XII. 493.A
Nauigat in Palæstinam. Cap. XIII. 495.A
Palæstinæ loca sancta perlustrat. Cap. XIV. 499.D
In Hispaniam redit. Cap. XV. 497.B
Barcinone ad studia litterarum aggreditur. Cap. XVI. 499.B
Eiusdem commoratio Complutensis. Cap. XVII. 501.A
Lutetiam proficiscitur. Cap. XVIII. 505.B
Extremæ inopiæ incommoda superat. Cap. XIX. 506.D
Variè propter CHRISTVM *exercetur. Cap. XX.* 507.B
De socijs ad Ignatium adiunctis. Cap. XXI. 509.A

Libri Secundi.

A*EGER Hispaniam repetit. Cap. I.* 512.D
Venetias ingenti labore contendit. Cap. II. 514.D
Venetias ad Ignatium socij veniunt. Cap. III. 515.B
Sacris initiatur Ignatius: & de rebus ab eodem, & socijs in Veneta ditione gestis. Cap. IV. 517.B
Ignatio Romam appropinquanti CHRISTVS *apparet: & vnde Societati* IESV *nomen inditum fuerit. Cap. V.* 519.A
Ignatius Romæ Christianæ rei dat operam: in Casinati monte animam Hozij cælum intrantem videt. Cap. VI. 520.E
Romam Patres vniuersi conueniunt: veterem plebis erudiendæ morem, & frequentem vsum Confessionis, & Eucharistiæ restituunt. Cap. VII. 521.C
Falsis criminibus circumuenitur Ignatius, & absoluitur. Cap. VIII. 522.D
Ignatius & cæteri Patres de constituenda Societate deliberant. Cap. IX. 526.D
Patres in varia loca Pontificis iussu discedunt. Cap. X. 527.A
Ignatius plebi fame periclitanti succurrit. Cap. XI. 529.A
Confirmatur à Pontifice maximo Societas. Cap. XII. 530.D

Eee *Præpositus*

Præpositus Generalis creatur Ignatius. Cap. XIII. 531.A
Generalis Ignatius denuo Catechistæ munere fungitur, Cap. XIV. 533.B
Societas augetur, distribuuntur prouinciæ. Cap. XV. 534.D
Varia in Ignatium tempestates excitantur. Cap. XVI. 535.A
Regimen fœminarum à Societate depellit Ignatius. Cap. XVII. 536.D
Honoribus in Societatem nostram Ignatius aditum obstruit. Cap. XVIII. 537.A
Confirmatur à Iulio III. Societas. Cap. XIX. 540.E
Magistratu sese abdicare conatur Ignatius. Cap. XX. 541.A
Societati in Hispania valde laboranti succurrit. Cap. XXI. 542.D
De Iulij III. obitu, & de Marcelli II. in Ignatium nostrosq. beneuolentia. Cap. XXII. 534.B
Ignatij obitus, Cap. XXIII. 544.D

Libri Tertii,

DE orandi assiduitate, & studio pietatis. Cap. I. 546.E
Quod eius fuerit de perfectione iudicium. Cap. II. 548.D
De caritate ipsius in Deum. Cap. III. 548.F
De caritate in proximos. Cap. IV. 549.B
Mansuetudo eiusdem & comitas. Cap. V. 551.C
Grauitas eiusdem, & in custodia disciplinæ seueritas. Cap. VI. 553.F
Eiusdem animi submissio, & quid de Virtute obedientiæ senserit. Cap. VII. 554.E
Paupertas eius, & castimonia. Cap. VIII. 556.E
Aequitas animi, & constantia eiusdem. Cap. IX. 557.A
Eiusdem ratio gubernandi. Cap. X. 560.D
Eiusdem ratio proximos adiuuandi. Cap. XI. 563.A
Vita eius quotidiana, & domestica. Cap. XII. 564.D
Pietatis opera publice per eum instituta. Cap. XIII. 565.A
Quædam de Ignatio mira. Cap. XIV. 566.F
Eiusdem forma, & statura corporis. Cap. XV. 570.E

IN EANDEM RERVM MEMORABILIVM INDEX.

A

ABDICARE sese magistratu conatur Ignatius. pag. 541. A

Abstinentia & sobrietas eiusdē. 486. E 488. D

Accusatoribus qua obseruatione aures prabere consueuerit Ignatius. 562. D

Adrianus VI. Pont. Max. 493. C

Aegrotorum curandorum lex. 565. D

Aenobarbus archipirata. 514. D

Agni calestis cerea effigies. 547. C

Alexander Card. Farnesy pietas, & magnificentia. 533. C 570. E

Alexander Petronius medica artis laude prastantissimus. 568. B

Alfonsus Fonseca, Toletanus Archiepiscopus. 503. B

Alfonsus Salmeron Toletanus, Ignatij socius. 510. E

ad montem Celsum secedit. 518. D

Ambitio & auaritia, dua perniciosissima mortalium pestes. 541. C

Andreas Foxius, cognomento Asparotus. 486. E

Andreas Gritus, Venetorum Dux. 495. B

Andreas Lipomanus, vir pietate & genere nobilis. 551. B 569. C

Animorum curatio difficilis. 490. F

Antonius Araozius Hispania prapositur. 534. E

eius littera. 568. E

Apostolorum limina, & pracipua religionis templa nostri Romae obeunt. 517. A

Arbensis Episcopus Ignatium ad sacerdotium euehit. 517. C

Ardebalus Ignatij praceptor. 500. D

Artiaga se ad Ignatij institutum aggregat. 501. A

eius mors. 513. C

Augustinus quidam Augustinianus hareticus nostros Romae infectatur. 522. E

B

BAiona, olim Aqua Augusta. 512. F

Baptista Viola Parmensis. 569. B

Barcinone ad studia litterarum Ignatius aggreditur. 499. B 549. C 562. A

Barptolemaus Guidicionius Card. 530. E

Bassanum, oppidum agri Patauini. 518. D

Bellum inter Gallos, & Hispanos. 480. E

inter Venetos & Turcas. 517. C

inter Paulum IV. & Regem Philippum. 544. D

Benedictus Conuersinus, urbis Romae gubernator. 523. C

Beneuolentiam suorum erga se quomodo aleret Ignatius. 561. C

Bernardina quadam Romana, filiam admotam Ignatij defuncti feretro sanat. 564. C

Bernardinus Maffeius Card. 538. D

Bertramus Loiola. 479. B

Bisinianum oppidum. 531. B

Bona spei promontorium. 527. B

Bononiam Ignatius peruenit. 514. E

Bononiam veniunt Xauerius, & Bobadilla. 519. B

Brasilica ora. 527. B

Brixiam mittitur Claudius Iaius 527. B

C

CALLISTVS se ad Ignatij ductum aggregat. 501. A

Carcerem in Societatem induci nūquam permisit Ignatius. 554. D

Caritas Ignatij in Deum. 548

in proximos. 549. B

Castitatis laude insignis Ignatius. 556. F

Castitatis virtutem in Societate magno studio custodiri voluit Ignatius. 556. F

Catechesi Christiana operam dat Ignatius. 533. C

Catechumenorum ades, curante Ignatio, parata. 566. D

Cazeres Segouiensis Ignatij socius. 501. A

in patriam reuertitur. 513. C

CHRISTVS tentationum mitissimus arbiter. 487. B

CHRISTI patientia studiosus Ignatius. 498. E

Circus Flaminius Romae. 529. A

Claudius Iaius Gebennensis Ignatij socius. 510. E

Bassanum secedit. 518.D
Brixiam abit. 527.B
Tergestinorum Episcopatū reijcit. 538.B
Collegium Montis acuti Parisijs. 506.D
Collegium S. Barbaræ Parisijs. 507.A
Collegiū Hispanicæ nationis Bononiæ. 514.F
Collegium Germanicū Romæ. 566.D 570.D
Collegium Lauretanum. 567.C
Copluti artiū curriculū init Ignatius. 501.A
Concionantur Patauij Codurius, Hoziusque:
Ferrariæ Roterigius & Iaius: Bononiæ Xauerius, & Bobadilla: Senis Paschasius, & Salmeron. 519.B
Vicetiæ Ignatius, Faber, & Laines. 518.D
Concordia nihil valentius ad res arduas moliendas. 526.E
Confessio totius anteactæ vitæ Ignatij. 485.A
iterum iterumq. ab codē repetitur. 488.A
quotidianæ cuiusstibet omissionis. 546.F
Confessio generalis P. Fabri. 509.C
& aliorum sociorum Ignatij. 510.E
Confessionis frequens vsus ab Ignatio & socijs Romæ restitutus. 522.D
commēdatur ab Ignatio Barcinone. 549.C
Crucem pauci ex animo amplexantur. 513.A

D

DAEMON Ignatium ab incepto reuocare conatur. 487.A
Ignatio difficultates repræsentat. 487.B
Ignatium à litterarum studio remouere nititur. 500.E
Detractiones & susurri animos disiungunt. 532.E
Didacus Guias Cantaber. 514.F
Didacus Lassus Ferdinandi Regis orator. 538.D
Dignitatis gradus perfectos viros requirunt; 538.E
à Societatis instituto valde alieni. 538.E
D. Dionysij Areopagitæ tutela. 511.A
Discretio spirituū, consummata sapientia virtus. 482.D
Doctrina Christiana præceptis plebem imbuit Ignatius. 500.F 513.A 514.F 522.D 529.B
Doctrinam Christianam professi tradere debent. 527.A
Dominicani fratres Salmanticæ Ignatij doctrinam expendunt. 503.B
Domus professa egestati Romæ mirabiliter subuenitur. 554.C 557.B 559.B

E

ECCLESIA primitiua Ignatij quæ. 519.C
Ecclesia Rom. princeps magistraq. orbis terrarum. 522.D
Eleemosyna Ignatij in pauperes. 498.D
Eleemosynis vndique conquisitis alios sublcuat Ignatius. 501.B
Elisabetha Rosella Ignatium victu benigne alit. 500.D
pecunia eundem iuuat. 514.F
Romam venit. 536.D
Emendicat victū Ignatius Compluti. 501.B
Guipuzcoæ. 512.F
& socij Romæ. 521.C 517.B
Erasmi libros abijcit Ignatius, & in Societate legi vetat. 500.F
Eucharistiam octauo quoque die sumit Ignatius. 506.D
idem quotidie. 519.C
Eucharistiæ frequens vsus Romæ ab Ignatio, & socijs restitutus. 522.D
cōmendatur ab Ignatio Barcinone. 549.C
Examen conscientiæ bis quotidiæ habetur ab Ignatio. 506.D
item in singulas horas. 546.F 564.E
Examen conscientiæ P. Fabri. 509.C
Exemplo vitæ ac morū nihil efficacius ad animos permouendos. 539.A
Exercitiorū spiritualium liber ab Ignatio conscriptus. 482.F
à Rom. Pontifice comprobatus. 490.F
Salmanticæ examinatur. 504.D
a sacro Inquisitore Parisijs receptus. 508.
item in Hispania. 558.E
Exercitijs spiritualibus perpolitur Faber. 509.C. Xauerius. 510.E
& alij socij Ignatij. 510.E
item multi Venetijs. 515.A Romæ. 520.E
Nouity probandi. 527.A

F

FEMINARVM regimen à Societate depellitur. 536.D
Feminarum consuetudo periculosa. 536.E
Ferdinandus Rex Rom. 537.A
Ferrariam venit Ignatius. 498.D
Rodericus & Iaius. 519.B
Fiducia diuina innixus Ignatius. 492.F
494.D 496.E 514.E
ad Fossam Clodiam Ignatius peruenit. 494.D

Franci-

Franciscanæ familiæ fratres Hierosolymis. 496.E
Franciscus Borgia Gandiensium dux, Societati se addicit. 540.D
Franciscus Mendoza. 504.E
Frãciscus Michaëlus, vrbis præfectus. 535.B
Franciscus Strata Ignatio se adiungit. 521.B 547.B
Franciscus Xauerius Cantaber Ignatij socius. 510.D
primus in Iaponiorum terras Euangelium intulit. 510.E
Bononiam proficiscitur. 519.B
ad montem Celsum secedit. 518.D
in Lusitaniam tendit. 531.A
in Indiam mittitur. 528.E
Indiæ Prouincialis. 534.F
in Sinarum aditu obit. 510.E
Francisci Xauerij per somnum visio. 528.F
Frias, Vicarius Salmaticẽsis Episcopi. 504.D

G

GASPAR Contarenus Card. 520.E 530.D
Gaspar Doctus pro Ignatio & socijs. 525.A
Genuam proficiscitur Ignatius. 498.D
Georgius Naueriꝰ, insignis doctor. 502.F
Germanicũ Collegiũ in vrbe institutũ. 566.E
Giennium vrbs Bætica. 502.E
Grãmaticæ rudimenta discit Ignatius. 500.E
eadem Parisijs repetit. 505.C 547.C
Grana piacularia.
Greg. xiij. Pont. Max. 566.E 570.E
Guipuzcoa prouincia. 479.A 512.E

H

HAERETICORVM fastus. 522.F
Hæretici ab Ignatio cum Rom. Ecc. in gratiam restituti. 509.C
Hercules II. Dux Ferrar. Ignatij & sociorum innocentiæ testimonium tribuit. 525.A
Hieronymo Arzio ægrotanti frequens adest Ignatius. 551.B
Hieronymi Arzij liberalitas. 557.B 558.D
Hieronymus Verallus Legatus Apostolicus Venetijs. 515.B
Hierosolymitana profectio ab Ignatio decerni tur. 491.B
à Paulo III. impetratur. 507.A
Hierosolymam venit Ignatius. 496.D
Honoribus in Societatem aditus obstruitur. 537.A
Hortatur homines Ignatius ad odium peccatorum, amoremq. probitatis. 503.C 513.A
Hospitium S. Iacobi Parisijs. 506.F
ad Hospitalem domũ diuertit Ignatius. 501.A 512.F
Hozius Hispanus Venetijs Ignatio iungitur. 515.A
Taruisium secedit. 518.D
Patauium proficiscitur. 519.B
eius mortui animam cælos penetrantem vi det Ignatius. 521.A
Humilitas Christiana cæterarum parens, custosque virtutum. 486.D
Humilitatis spiritũ profitetur Societas. 537.C

I

IACOBVS Couca Lusitanus. 508.D 527.C
Iacobus Laines Ignatij socius. 510.E
Romæ sacras litteras profitetur. 520.E
cum Petro Fabro Parmã contendit. 527.B
Italiæ prouincialis. 534.F
Ieiunium P. Fabri. 510.D
P. Xauerij. 510.D
& aliorum Ignatij sociorum. 510.E
IESV, nomen vnde Societati inditũ. 520.D
Ignatius etiam ante conuersionem ab omni impietate atque auaritia alienus. 479.C
in Põpelonẽsi obsidione vulneratus. 481.A
grauiter ægrotat. 481.B
vrbana munditiæ apprime deditus. 481.C
lectiõe librorũ spiritualiũ cõuersus. 482.D
ad Montem serratum proficiscitur. 483.B
singulis noctibus se acerrime verberat. 484.D
singulis diebus ter sese flagellis cædit. 486.F
MARIAE virgini se voto castitatis obstringit. 484.D
in Maurum quendam irritatus. 484.F
de peregrinatione Hierosolymitana sollicitus. 484.F 492.E
quo anno militiæ Christianæ nomen dederit. 484.F
excessu quodam raptus. 490.D
magnam rerum spiritualium peritiam nactus. 490.E
cur interdum ab alijs ad prandium inuitatus, accederet. 491.A
inanem gloriam superat. 492.D
à diuina prouidentia totus pendẽs. 492.F

in Italiam nauigat. 493.B
Romam ingreditur. 493.B
Adriani VI. pedes exosculatur. 493.C
Venetias ire parat. 493.C
à comitibus destitutus. 494.E
Venetias perductus. ibid.
nauigat in Palæstinam. 495.A
Palæstinæ loca sancta perlustrat. 496.D
in Hispaniam redit, 497.C
ab Hispanis militibus contumelia affectus. 498.E 499.B
artium curriculum init Compluti. 501.B
in carcerem conÿcitur. 502.F 504.E
Salmanticæ examinatur. 504.F
extremam inopiam superat. 506.F
Philosophiæ studia aggreditur Parisÿs, 507.A
sacram Theologiam amplectitur. 507.B
varie propter CHRISTVM exercetur. 507.B
ad sacrum Inquisitorem Parisÿs defertur, 507.C
ab eodem Inquisitore absoluitur. 507.C
virgarum periculo liberatus. 508.D
multos à turpi vita conuertit, 509.B
æger Hispaniam repetit. 512.D
Venetias contendit. 514.D
sacris initiatur. 517.B
plebi Romæ periclitanti succurrit. 529.A
in culinæ ministerÿs versatur. 532.E
Generalatu se abdicare conatur, 541.A
prophetiæ dono præditus. 568.D
Ignatÿ ortus & educatio. 479.A
acta in Monte serrato. 485.A
Minoressæ. 486.E
in Guipuzcoa, 512.F
Venetÿs. 515.A
Vicetiæ. 518.D
Romæ. 520.E
animi altitudo, 480.D
submißio. 554.E
æquitas. 557.A
ardor in studio pænitentiæ, 486.D
caritas in Deum, 548.F
in proximos. 549.B
castimonia. 556.F
cautio in negotÿs gerendis, 480.D
constantia. 557.A
conuersio ad CHRISTVM. 480.E
Confessarius Dominicanus Salmantica, 503.C
alter ex ordine Minorum Romæ. 531.C
clementia & lenitas. 532.F
fiducia in Deo. 514.E
forma & statura. 570.E
grauitas & in custodia disciplinæ seueritas. 552.F
gubernandi ratio. 560.D
mansuetudo & comitas. 551.C
maturitas ac dexteritas in tractandis hominum ingenÿs. 480.D
Opera. liber Exercitiorum, 482.F
libellus de rebus CHRISTI & sanctorum præclare gestis. 483.B
liber de Trinitate. 489.C
epistola ad socios Lusitanos de Obedientia. 555.A
epistola ad Præpositum prouinciæ Lusitaniæ. 560.F
commentarÿ de religione. 557.B
carmina Hispanica de B. Petri laudibus. 483.B
scripta de spirituum discretione, & de moderandis affectibus, 563.C
paupertas. 556.E
persecutio Lutetiæ. 507.C
Romæ. 523.A
pietatis studium. 546.E
profectus in spiritu. 489.B
ratio proximos adiuuandi. 563.A
scrupuli. 488.A
sermo de cõtemptu rerũ humanarũ. 504.E
studium ad proximos iuuandos. 499.E 501.C 503.B 509.B
virtutes. 532.E
vita quotidiana & domestica. 564.D
Ignatio nocte vigilanti MARIA virgo vna cũ paruulo IESV sese palã ostendit. 483.A
eidem Romam appropinquanti CHRISTVS apparet. 520.D
Ignatium socÿ omnes, ut parentem diligunt ac reuerentur. 511.A
Inanis gloriæ vitiũ superat Ignatius. 492.D
Indica expeditio nostrorũ studÿs apta. 527.C
Innocentÿ III. Papæ lex de curandis ægrotis. 565.A
Ioãnes Borgia Philippi Regis legatus. 547.A
Ioannes Codurius Ignatÿ socius. 510.E
Patauium proficiscitur. 519.B
Taruisium secedit. 518.D
graui morbo laborat. 569.B
Ioãnes Cruceius, rei domesticæ curator. 559.B

Ioannes

Ioannes Figheroa Vicarius Archiepiscopi Tolet. 501.C 525.A
Ioannes Gallus Ignatij socius. 501.A
monastica se vita addicit. 513.C
Ioannes Moronus Card. 566.D
Ioannes Lusitaniæ Rex. 510.A
Ioannis tertij Lusitaniæ Regis cura. 527.C
Ioannes Penna Ignatij in philosophia præceptor. 507.A
Ioannes Siliceus Toletanus Archiepiscopus, nostrorum insectator. 542.D
Ioannes Vega Hispanus. 534.E
Iulius III. Pont. Max. Societatem confirmat. 540.F
eius mors. 543.B

L

L*OIOLARVM familia.* 479.B
Ludit trudiculis Ignatius. 551.C
Ludouicus Consaluus domus Romanæ minister. 553.A
Lusitani Brasilicam & Indicam oram aperiunt. 527.B
Lutetiam proficiscitur Ignatius. 505.B
Lutetiæ Parisiorum descriptio. 506.E

M

M*AGNATES in Hispania qui vocentur.* 479.C
Male nuptarum cœnobium ab Ignatio institutum. 565.B
Marcelli II. Pont. electio, atque obitus. 543.B 543.C
Margarita Austriaca, Octauij Farnesij uxor. 529.C 539.C
MARIA *virgo Ignatio noctu apparet.* 483.A
MARIAE *virginis patrocinium.* 501.A 509.C
MARIAE *virginis ad Niues, ædes Romæ.* 519.A
S. MARIAE *à Strata templum.* 533.C
in MARIAE *virginis honorem sabbata obseruat Ignatius.* 502.F
Martinus Garzia Ignatij frater. 483.B
Martinus Luther hæresiarcha. 485.B
Martinus Olauius excellenti vir ingenio. 543.B 558.D
Matthæus Ori, Dominicanus. 507.C
Medicis valde dicto obediēs Ignatius. 555.A
Mendicitas maximum affert detrimentum studijs. 506.B
Meretriculas ab impuritate auocat Ignatius. 549.A
Michael quidam Hispanus. 567.B
Michaël Hispanus Romæ nostros accusat. 523.A
idem exsilio multatur. 523.B 525.B
Michaël Turrianus in Lusitaniam destinatur. 560.F
Minoressa oppidum, hodie Manresa. 486.D
Mira de Ignatio. 566.F
Missæ sacrificiū Ignatij socij Vicetiæ primum faciunt. 519.A
Ignatius autem postea Romæ. 564.D
Missionis Pontificiæ exordium nostris. 527.B
Modestiam scholasticis nostris commendat Ignatius. 553.C
Mons serratus. 483.C
Mons aureus Romæ. 569.B
Mons Casinas. 520.F
Mons Celsus, vicus agri Patauini. 518.D
Mons Martyrum extra Lutetiam. 511.A
Montis acuti Collegium Parisijs. 506.D
Mores nouos in Societatem induci non est passus Ignatius. 553.C
Mortificationis spiritus speculationis spiritui antefertur. 548.E
Muliebris sexus ad pietatē propensus. 502.D

N

N*EGLIGENTEM in quodā ministerio quendā arguit Ignatius.* 553.B
Neophytorum ædes Romæ. 566.D
Nicolaus Bobadilla Palentinus Ignatij socius. 510.E
Veronam proficiscitur. 518.D
Aenariam insulam petit. 527.B
in Brutios discedit. 531.A
in Indiam destinatus impeditur ischiade. 528.E
Nouitij Societatis quibus exercitationibus probandi. 526.F
Nouitios quosnam legere soleret Ignatius. 562.E

O

O*BEDIENS apprime magistratibus Ignatius.* 501.C
summo Pontifici. 554.F

Obedien-

Obedientia sacrificio nullum Deo suauius est, 526.E
Obedientia nexu nostri CHRISTI *Vicario mancipati.* 527.C
Obedientia virtutem cæteris omnibus antefert Ignatius. 554.F
Obedientia præclarum exemplum. 556.E
Oliuetus mons. 497.A
Orationi multum temporis tribuit Ignatius. 499.C
Orandi assiduitas in Ignatio. 546.E
Otium, vt omnium vitiorum fomitem, detestatur Ignatius. 553.B

P

PALAESTINAE *loca sancta perlustrat.* 496.D
Parisiis in D. Dionysii Areopagitæ tutela sunt. 514.A
Parthenonem S. Catharinæ à funariis instituit Ignatius. 565.B
Paschasius Broetus, Ignatii socius. 510.E
Veronam tendit. 518.D
Senas. 527.B
Galliam prouincialis, 534.F
Patauium ingreditur Ignatius. 494.E
Pauli III. Pont. Max. laudes. 517.A
Paulus IV. Pont. Max. 544.D 570.D
in D. Pauli æde, extra vrbem, nostri solemni professione sua religionis vota suscipiunt. 532.D
Paupertas voluntaria religionis murus est. 556.E
Paupertatis spiritum profitetur Societas. 537.C
Paupertatis amor summus in Ignatio. 532.E
Peregrinatione probandi nouitii. 527.A
Peregrinationis institium Societati, ibid.
Perfectionis studium. 547.B
Peruigilium armorum quid, 485.B
Petronius Pisaurensis tres germanos fratres ad Societatem perducit. 560.E
Petrus Apostolus Ignatio sanitatem affert. 481.B
Petrus Canisius Germaniæ Prouincialis. 534.F
Petrus Codatius Laudensis nomen dat Societati. 533.B
Procurator domus professæ Romæ. 565.B
Petrus Contarenus nobilis Venetus. 525.A
Petrus Faber Allobrox Ignatium primus sequitur, 509.C
aliis sociis præponitur ab Ignatio. 512.E
Theologiam Romæ profitetur, 520.F
in Germaniam ducitur. 531.A
Petrus Faber & Laines rerũ spiritualiũ administri Ennio Verulano Card. dati. 527.B
Petrus Mascarenias, Regis Lusitaniæ orator. 528.D
Petrus Ortizius, Cæsaris Legatus Ignatium & socios ad Pontificem maximum introducit. 517.A
Petrum Fabrum in Germaniam ducit. 531.A
exercitiis spiritualibus ab Ignatio eruditur. 520.F
Petrus Ribadeneria Toletanus. 569.C
Philippus Archintus, Salassiorum Episcopus. 533.C 535.C
Pietatis opera publice per Ignatium instituta. 565.A
Pontifici Romano suam operam defert Ignatius. 520.E
Præpositus Generalis creatur. 531.A
Principum Hispanorum filii quinam in patrimonio succedant. 479.B

Q

QVAESITORVM *sacra tribunalia.* 509.B
Querimonias suorum perbenigne audit Ignatius. 562.F
Quirinus Garzonius Romæ Ignatium & socios tecto recipit. 521.C

R

RAVENNAE *quid acciderit cuidam ex Ignatii sociis.* 517.A
Realdus Columbus egregius Anatomiæ magister. 544.F
Regulas perscribit Ignatius. 526.E
Rodulphus Pius Carpensis Card. Societatis protector. 540.E 567.B
Roma vrbs, totius æquitatis parens. 524.F
Romam ingreditur Ignatius. 493.B
iterum. 521.B
Romam Patres vniuersi conueniunt. 521.C
Romæ Faber & Laines sacras litteras profitentur. 520.E
Romæ Confessionis & Eucharistiæ frequens vsus restitutus, 521.D

SAL-

S

SALMANTICAM adsuas prosequen da studia migrat Ignatius. 503.A

Salmanticæ in carcerem conijcitur. 504.D

Scrupulorum molestys agitatur. 487.A

Seminarium Clericorum in vrbe conditum. 556.D

Senas proficiscuntur Paschasius & Salmeron. 527.B

Septem Vrbis templa Ignatius & socij obeūt. 532.D 547.C

Sequana fluuius. 506.F

Simon Roderigius Lusitanus Ignatij socius. 510.E

Bassanum secedit. 518.D

in Indiam destinatus. 528.E

in Lusitaniam Proficiscitur. 531.A

item Ferrariam. 519.B

Lusitaniæ prouincialis. 534.F

Bassani grauissima febri correptus. 568.E

Sinæ vltimi. 527.B

Sobrietas moderata animum vegetat. 491.C

Socij priores Ignatij. 501.A

inconstantes. 513.C

Socij posteriores Parisijs ad Ignatium adiuncti. 509.C

Romæ fictis criminibus circumueniuntur, & absoluuntur. 522.E 535.C

Socij & Ignatius de constituenda Societate deliberant. 526.D

Socij in varia loca Pontificis missu discedunt. 527.B

Societas IESV vnde dicta. 520.D

minima ab Ignatio vocatur. ibid.

confirmatur à Paulo III. Pont. Maximo. 530.D

item à Iulio III. 540.E

augetur, & distribuuntur prouinciæ. 535.E

humilitatis & paupertatis spiritum profitetur. 537.C

quibus artibus conseruanda. 538.F

varijs locis exercetur. 542.D

Societatis dignitati in posterū prouidet Ignatius. 524.E

Spectaculis publicis adesse nostros non facile permittit. 553.C

Stephanus Baroelius Nouocomensis. 569.C

Stephanus Guia Cantaber. 514.F

Submissio plurimum valet ad conciliandos homines. 531.C

Sudarium sacrum, in oppido Giennio celebratum. 502.E

T

TARVISIVM secedunt Codurius & Hozius. 518.D

Tentatur à dæmone varijs artibus Ignatius. 487.A 487.B 488.A

Tentatione patria ac domesticorum nulla fere periculosior. 512.E

Terentium in scholis nostris explicari vetat Ignatius. 556.F

Theodosius frater ex ordine Minorum, à confessionibus Ignatij Romæ. 531.C

Theologiam sacram Ignatius Parisijs aggreditur. 507.B

Timore humano agitatur Ignatius. 498.F

de Trinitate liber Ignatij. 489.B

Trinitatis mysterium Ignatio diuinitus innotescit. 489.C

V

VALETVDINARII publici ministerijs probandi nouitij. 527.A

Venetias Ignatius perducitur. 494.E

redit. 498.D

Venetiarum vrbis descriptio. 494.E

Verba suspensa & ambigua, aut subdola mendacij tegumenta, semper est detestatus Ignatius. 564.F

Veronam cōtendunt Paschasius & Bobadilla. 518.D

Vertranus Loiola. 479.B

Vicetiam Ignatij socij conueniunt. 518.E

Vicetiam petunt Ignatius, Faber & Laines. 518.D

Vicetinorum liberalitas erga Ignatium & socios. 518.F

Vigilia immoderata vires frangit. 491.C

Vincentius Negosantius Fanensis. 517.C

Virtutis pulchritudo, & vitij fœditas explicatur ab Ignatio. 503.C

Visionibus diuinis illustratur Ignatius. 489.A 489.B 490.D

Voto se obstringunt Parisijs Ignatius & socij. 511.A 519.B

Votum

Votum idem renouant. 511.A
Votum Ignatij perpetuæ castitatis & paupertatis nuncupatum Venetijs. 517.C
Votis tribus solemnibus quartum addunt nostri. 527.A
Vota suæ religionis nostri in Petri, & Pauli solemni professione suscipiunt. 532.D
Vulgus pluma & folio leuius. 535.B

X

ad XENODOCHIVM *publicum diuertit Ignatius.* 501.B 512.F.
Xenodochij ministerijs probādi nouitij. 527.A.

INDICVM FINIS.

ERRATA SIC CORRIGITO.

pagina	linea		
4	3	Terzanabale	Terzanabali
77	35	ac durum	asperumque
104	3	magistratum exercenti	Præturam exercenti
374	1	eidemque	eademque
344	22	nauti	nautis
359	penult.	tolerant	tolerent
399	46	interdum	nonnunquam
427	10	quaqueuersus	quaquauersus
	43	vulnarum	vlnarum
430	45	in Bungum	Funaium
431	47	Airem	Ariam
444	26	maxime	maxima
460	34	Frenoiana	Frenoiama
465	17	Iexuena	Ienxuana
473	1	viris	viri
534	43	solitudo	solicitudo

REGESTVM

† A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp
Qq Rr Ss Tt Vu Xx Yy Zz

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee

Omnes sunt Terniones præter Bbb Ccc Ddd qui sunt Duerniones,
& † primum folium simplex.

FLORENTIAE,
Apud Philippum Iunctam. M D LXXXVIII.

IN·DOMIN
CONFIDO

